

P^a 24.
no 390

FL. LVCII DEXTRI BARCINONENSIS,

Viri Clarissimi, Orientalis Imperij Præfecti Prætorio, & D. Hieronymo amicissimi,

Ex bibliotheca Illustrissimi Domini Hyacinti Serroni Episcopi Mimatensis.

CHRONICON OMNIMODÆ HISTORIÆ,

Primùm quidem eidem Hieronymo dicatum, sed eo ad Superos translato, multis locis locupletatum, Paulo Orosio Tarraconensi iterum nuncupatum.

NVNC DEMVM OPERA ET STVDIO

FR. FRANCISCI BIVARII MANTVÆ-CARPETANI, ex Obseruantia S. Bernardi Cisterciensis Monachi, eiúsque in Romana Curia Procuratoris Generalis, ac S. Theologiæ & Philosophiæ Magistri,

COMMENTARIIS APODICTICIS ILLVSTRATVM, QVIBVS VNIVERSA Ecclesiastica Historia, à Christo nato, per annos 430. rerum tam ad Italiam, Galliam, Germaniam, aliásve Orbis Christiani prouincias spectantium, quàm ad Hispaniam, de qua bona ex parte differit Author, ad amussim expenditur.

VBI VVLGARE NIHIL, INNVMERA VERO QVÆ SCRIPTORVM penè omnium notitiam aufugerant, seu aliter quàm fuerint à Recentioribus referantur, eáque admiratione dignissima, reperire licet.

Msgr. de Beauvau archevêque de Narbonne.

Al Uso del P. fr. Francisco de Sta. Margarita Capuchino Predr. Concedido por n.ro Rmo P. General. Quien le aplica despues de su muerte a la Libreria del Convento de Capuchinos de Palma Reyno de Mallorca.

Capuchinos de Mallorca

LVGDVNI,
Sumptibus CLAVDII LANDRY.
M. DCXXVII.
CVM PRIVILEGIO CHRISTIANISSIMÆ MAIESTATIS.

Illuſtriſſ° ac Reuerendiſſ° Domino

D. GABRIELI DE TREIO,

S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO,

FR. FRANCISCVS DE BIVAR S. Bernardi Procurator S. & F.

MAGNIS magna donanda eſſe munera, quos nimirum minora non deceant, apud omnes in comperto eſt: nam quo maior quis eſt, in eminentiori loco poſitus de minimis minùs curat. Ceu qui in terram ab alta proſpicit turre, inferiora deſpiciat neceſſum eſt: vtpote quæ diſcernere penè nequeat. Tibi ergo, AMPLISSIME PRINCEPS, qui ad excelſum cœli cardinem ſedes, altera ex motricibus Intelligentiis facto, quarum nutu vniuerſus Orbis Chriſtianus circumquaque regitur, nequaquam munuſculum tam exiguum donandum fuerat, quale Chronicon eiuſmodi multis videbitur. Cæterùm ſi res non magnitudine, ſed pretio æſtimandæ ſunt, nunquam adduci potero vt fatear, Chronicon Dextri parui habendum eſſe, quòd volumine exiguum valde ſit; quandoquidem ad iuſtam libratum ſtateram pondere ſuo multa atque ingentia volumina ſuperat, quæ de re hactenus Eccleſiaſtica ſcripta ſunt. Neſcio an margaritum egregium, vnio, ſeu adamas iure vocari queat, pluſquàm Codex; niſi quis libellum aureum nuncupet, peregrina ingenij arte elaboratum. Quæ namque hiſtoriarum tam reconditæ diuitiæ vſquam fuêre, quæ à Dextro prætermiſſæ ſint? Romanorum Pontificum ſucceſſiones, Imperatorum facinora, extirpationes hæreſum, Conciliorum exacta diſcuſſio, Doctorum ſcripta, euerſiones regnorum, Monarchiarum tranſmutationes, quæ à nato Domino ad mortem vſque Authoris toto Orbe fuerunt, tam luculento, quàm ſuccincto ſtylo cõplectitur. parum hoc. Orbis ipſius Apoſtolicam diuiſionem, peragrationem, prædicationem, conuerſionem, Patriarcharum, atque Epiſcopalium Sedium miram, variámque

fundationem, Martyrum victorias, Confessorum triumphos; & id genus alia sine numero, vna penè pagina penicillo leui depingit. Quod ad patriam suam illustrandam spectat (Hispania hæc fuit) erectis per singulas ciuitates Martyrum, & illustrium virorum trophæis, multo quàm cæteri locupletiùs, reddidit illustriorem. Qua in re soli penè Dextro debet Hispania, quod sibi multos egregios, sanctissimósque fidei suæ parentes vendicauit, quos obliuionis parens tempus ab ipsius corona reciderat, magna cum honoris eius iactura. Minimè igitur parui pretij credendum est eiusmodi donum: & eapropter Magnitudinis tuæ non indignum. Ego & debitum puto, cùm meritorum exigentiam seu consonantiam discutio. *Clarum* siquidem *apud sæculum, & Christi fidei deditum* Hieronymus vocauit Authorem hunc, vtpote qui sanguine nobilis, claris quoque Præfecturæ Prætorianæ functionibus, ac propriis facinoribus eluxerit: insuper inclytus fidei Christianæ propugnator, & scripto, & opere effectus. Te verò apud sæculum clarum sciunt omnes, siue notissimæ nobilitatis progeniem, siue Archiepiscopale apud Salmantinos Collegium, cuius alumnus fuisti, siue publicum Vesperariæ Cathedræ rectoratum Iurisprudentiæ in inclyta illa Academia gloriosè, me vidente, obtentum, ob oculos feram. Inde deditus Christi fidei, Militarium Religionum alter è regalibus Iudex, in albo nobilis Alcantaræ Equitum adscriptus es, & fidei supremi tribunalis tota Hispania Censor electus: ac tandem ad altissimi cardinis gloriam meritis exigentibus subleuatus; vnde & verbo, & scripto totus fidei deditus, Ecclesiam, propugnare dicam, an illustrare? vtrumque prorsus efficere non cessas. Debetur tibi proinde Dextri Chronicon vtroque titulo; & quòd Hispano Hispanus, & docto doctus donandus erat; & thesaurus ei soli, qui valorem pro meritis æstimare valebit. Et iure id sibi Dexter vendicabat, qui iam olim S. R. E. Cardinali Presbytero opus consecrauit suum, id est, Hieronymo. Mihi verò dum ipsum Commentariis nouæ luci redditum, tibi S. R. E. pariter Cardinali Presbytero iterum consecro, illud verecundiam ingerit magnam, quòd ab vtroque longo interuallo me distare conspiciam: & ideo minùs aptum, vt Dextrum virum magnum Magnitudini tuæ coniungam: vereórque ne munus minùs gratum sit, quòd ab indigno oblatum. Præbuit nihilominus tua benignitas ausum; nec id insolitum, cùm natura ipsa magna corpora insectibili quantitate coniungat, id est, indiuisibili superficie: qualem ego iudico qualemcumque in elucidando Dextro laborem insumpsi; quem nunc sub Dextri ipsius vmbra tibi offero, qui quasi defensorem, & protectorem ei quærens, ad pedes tuos accedere veritus non sum: vtpote in quo & turrim defensionis contra fluctus

aduersa

aduersariorum, quam in armis gestas, inuenio; & Lunas circumcirca ordinata acie dimicantes; quasi de eis dictum fuerit: *Stellæ de cœlo in ordine suo, aduersus Sisaram dimicabant.* Quo loco illud Senecæ pro opportunitate mihi vsurpo, ad Lucillum scribentis: Iud.5.v.20. *Cæterùm quòd Commentarios meos tibi mitti permittis, indulgentiæ scio istud esse, non iudicij: & si modò iudicij est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescumque sunt, tu illos sic legito, tanquam verum quæram adhuc, non sciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero, multorum magnorum iudicio credo: aliquid & meo vendico. Nam illi quoque non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt.* Epist.45. Vale PRINCEPS ILLVSTRISSIME. Romæ ex ædibus S. Bernardi, 21. Septembris anni 1624.

Illustrissimæ ac Reuerendissimæ D. T.

Addictissimus in Christo seruus

FR. FRANCISCVS DE BIVAR.

Religionis Facultas.

NOs D. Fr. Andreas de Trugillo Generalis Reformator Ordinis Cisterciensis in Regnis Hispaniæ,& regalis Cœnobij S. Mariæ de Palazuelos Abbas,&c. Quoniam *Commentaria apodictica in Flauij Lucij Dextri Chronicon,* à P. Magistro Fr. Francisco de Biuar compoſita, & grauium ac ſapientium noſtræ Religionis virorum, necnon R. admod. P. Fr. Lucæ Vvaddingi Seraphicæ Minorum familiæ Generalis Chronographi, & apud Salmantinos S. Theologiæ Prælectoris, iudicio approbata, profutura multis ſperamus, liberam ipſi concedimus facultatem, vt ea poſſit typis mandare. Datum in noſtro Monaſterio de Palazuelos die 20. Februarij anni 1623.

Fr. ANDREAS A TRVGILLO Abbas
& Generalis Reformator.

De mandato R. P. N. Generalis,

Fr. CHRYSOSTOMVS CABERO Secret.

Confirmatio eiuſdem Facultatis.

NOs D. Fr. Valerianus de Spinoſa Sacræ Theologiæ Magiſter, Ordinis Ciſtercienſis in Regnis Hiſpaniarum Generalis Reformator, Abbas S. Mariæ de Palazolis, &c. per præſentes facultatem concedimus P. Magiſtro Fr. Franciſco Biuario eiuſdem Ordinis in Romana Curia Procuratori Generali, vt poſſit in lucem edere librum cuius titulus, *Commentaria apodictica in Chronicon Fl. Lucij Dextri,* quandoquidem certi ſumus de approbatione grauium, & eruditorum virorum, quam ipſi de facultate Anteceſſoris noſtri ſubſcripſerunt. Datum Valliſoleti die 23. Aprilis 1624.

Fr. VALERIANVS DE SPINOSA.

De mandato R. P. N. Generalis,

Fr. PETRVS DE OLIVARES Secret.

CENSO-

CENSORVM
Religionis Iudicium.

AVTHORITATE R. Patris Fr. Andreæ de Trugillo Ciſtercienſis Obſeruantiæ in Regnis Hiſpaniæ Generalis Reformatoris, vidi librum, qui inſcribitur, *Commentaria apodictica in Chronicon omnimodæ Hiſtoriæ Fl. L. Dextri Barchinonenſis*; in quo quod ad Commentaria attinet, facile eſt ſecurúmque de eorum eruditione, & nunquam fatigata diligentia iudicium. Nulla pariter eſſet de authoritate textus ipſius hiſtoriæ controuerſia, ſi, vt conſtat apud omnes D. Hieronymi teſtimonio, Dextrum Hiſtoriam quam vocauit omnimodam conſcripſiſſe, ita perſuaſum fieri omnibus poſſet germanum illius ſcriptionis exemplar præſenti libro contineri. Verùm Codex exemplaris ex quo iſte exſcriptus eſt, ante triginta annos in Fuldenſis Cœnobij Bibliotheca, vt fertur, inuentus in ſuſpicionem quibuſdam nonnullorum coniecturis vocatus fuit, tanquam à moderno quopiam confictus, eius nominis authori falsò ſuppoſitus fuerit. Hoc ſi ſemel eruditorum animis inſideat, pereat prorſus neceſſe eſt ſimul & hiſtoriæ ipſius quæ Eccleſiaſticarum rerum cognitioni prodeſſe multum poteſt authoritas, & Commentariorum vtilitas. Sed vt neutrum ſtudioſorum commoditatibus intereat efficiunt præter multos duo præcipui eius legitimitatis teſtes; quorum alter eſt Hugo Portuenſis Epiſcopus, qui vixit circa vndecimum à Chriſto nato ſæculum. Is in epiſtola ad Mauritium Braccarenſem Epiſcopum ex Dextri Hiſtoria teſtimonium adducit, quod verbum verbo conuenit cum ipſo Fuldenſi Codice ad annum Chriſti 91. Vidi ego Romæ eam epiſtolam in libello quodam, qui Seguntinæ Eccleſiæ nomine Sacræ rituum Congregationi pro impetrando officio proprio S. Liberatæ oblatus eſt. Alter verò ſupra omnem eorum qui huic hiſtoriæ malè cupiunt, potiùs quàm de ea malè ſentiant, cauillationem teſtis eſt Illipulitanus ille mons, quem quod Sanctorum multorum pignora per amplius mille & quingentos annos ſuis viſceribus clauſa, tandem vno poſt redditum Hiſpaniis Dextrum anno in lucem ediderit, *Sanctum* hodie Granatenſes, qui eam regionem incolunt populi appellant. Ibi nempe & ſacrorum corporum numerus, & nomina, & martyrij tempus, genus & occaſio, & quo Imperatore, quóue Præfecto palmam acceperint pugiles plumbeis laminis deſcripta, ne leuiter quidem diſſentiunt ab ea narrationis

ã 5 ſerie,

ſerie, quam apud hunc Dextri Codicem ante eius inuentionis annum Hiſpani legerant; quod omnem tollit è medio fictionis ſuſpicionem. Iam verò habebit Codex iſte & tertium, non vno tantùm aut altero loco, ſed totius planè contextus aſſertorem, Commentaria hæc, quibus quidquid dubium aut obſcurum reperiri contigit, enucleatam elucidatúmque eſt; quidquid ſingulare & inauditum, atque adeò ſupra hominum fidem videri poterat, totum id antiquiſſimorum & probatiſſimorum authorum teſtimoniis eſt comprobatum; ita vt ſi quis pertinaciùs adhuc de Chronici Authore contendere velit, de veritate tamen dubitare non valeat. Habebunt igitur ſtudioſi vno hoc libro certum vetuſtiſſimarum rerum ſcriptorem, ſolidum accuratúmque commentatorem; quare publica luce dignum cenſeo. Datum ex noſtro Monaſterio Sanctæ Crucis in Hieruſalem de Vrbe, Ordinis Ciſtercienſis die 11. Septemb. 1624.

D. Hilarion Raneatvs.

GABRIEL

GABRIEL S. R. E. TITVLI S. BARTHOLOMÆI IN INSVLA Presbyter Cardinalis de Trejo, &c.

Venerabili viro Fr. Francisco Biuario Congregationis Hispanicæ S. Bernardi Generali Procuratori, Salutem.

QVÆ communia nobis antea feceras, manuscripta Commentaria tua in Flauium Dextrum perantiquum Hispanum nostrum, nunc typis excudēda dicas, publicóque honore, perpetuóque beneficio me afficis, quem antea commodati ad modicum tempus muneris gratissimum expertus es. Quid ergo non debeam, qui tunc me debitorem professus sum? at iam partem debiti soluo, dum libenter & alacri animo beneficium recipio, signúmque notissimum gratitudinis præsto; nulla enim clarior nota auari ingratíque animi est, quàm beneficia, quibus gratum se futurum non sperat, respuere vel toruo vultu admittere. Flauium Dextrum Hispanum, veterísque patriæ nostræ, historiæ insignem scriptorem, silentij & obliuionis tenebris antea obrutum, nunc in lucem profers; fontémque limpidissimum, occultum antea & inuium, omnibus manifestas, gentísque nostræ peruetustam fidem & religionem, Sanctorum Martyrum, Confessorum & Virginum gloria illustrem, nouo præconio, claráque voce, ex vetusto illius pectore resonante, extollis, antiquis noua adiungis, fidemque vetusti Authoris neotericorum authoritate comprobas, *similis quidem factus homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.* Matth. 13. Omnem ergo thesaurum effudisti, quid restat tibi? quid muneris exiguitatem excusas? an hyperbolice? an contra mentem loqueris? sed verius putem, euangelico more, cùm omnia, quæ potes fecisti, dicis, *Serui inutiles sumus.* Luc. 17. Exiguus liber Flauij, si ad volumen ipsum attendimus; grandis, si in eo contenta; paruo Codice magna continet, nullum in eo otiosum lego verbum, dissimilis quidem est verbosis philosophantiū Commentariis, aliorúmque scriptis, in quibus cùm longissimum tempus contriueris, vix quidquam quod mente retinere debeas, inuenies. Non ergo illum contemnemus, qui breuiori stylo longam continet antiquarum rerum seriem; nec alios magnifaciemus, qui longo verborum apparatu omnia potiùs confundunt, quàm explicant; nisi similes ei esse volumus, qui ex aureo magno & pulchro cochleari venenum potiùs sumere, quàm ex minimo, & ex vili materia, mel sugere elegit. Cyril. lib. 7. contra Iul. Similem ego considerabam Flauij librum cuidam naui Phœniciæ (cuius meminit Xenophon) fabricæ perangustæ, quæ cùm armorum, instrumentorum, merciū ac supellectilis cuiuscumque generis, immensa varietate, & multitudine repleta esset, singula tamen in ea tam artificiosè collocata, & solerti ordine disposita erant, vt & sine impedimento per nauim discurrere, & in tanta rerum multitudine, singula oculis contueri, & ad manum rē quamque paratam habere & inuenire quisquis posset. Xenoph. Siquidem in Flauiana Historia ita omnia disposita, vt plena mercibus diuersis parua nauis, omnia quæ habet,

habet, in conspectu ostendat, & in quolibet versu, ne dicam verbo, ponderoso compendio contineat, quæ longiorem complere possent historiam. Scribebat quidem non vt sapientiam ostentaret suam, sed vt in remotiori orbe habitantem Hieronymum Hispanicæ religionis certiorem faceret, ideóque librum longiori itineri committendum, breuiori perstrinxit calamo. Verùm ne fortè alicui videretur altior breuiórque stylus Poëticam notam incurrisse, *Dum breuis esse laboro, obscurus fio*, tu non solùm complicata antea longo silentio, & breuitate orationis folia in lucem deduxisti, sed explicasti, ornasti, & declarasti; condecorasti simul patriam nostram: nam cùm certissimum sit eam ita prædicatione Apostolica insignitam, vt, teste Tertulliano, omnes termini Hispaniæ fidem susceperint, & Cypriano, in ea rectè perseuerauerint; non desunt, qui opinionem famámque nostram calumniari velint, & lædere, sugillare, & commaculare. Nunc autem nisi proteruè & pertinaciter se gerere velint, clariori quàm Phœbęa luce adspicient, quantum ab initio nascentis Ecclesiæ profecerint Hispani, quot Sancti ex illius gente Martyres adfuêre, quoties non defuêre Tyranni; quot Confessores floruerunt celebres, cùm cessante persecutione, virtutum exercitia liberè exercere valuerint; quot Virgines, quæ superato sexu, carnísque & mundi adeptâ victoriâ, se castas dilectissimo sponso exhibuêre Christo. Flabit itaque iam dexterè Flauius Lucius Dexter, quem (velut è cauernis ventos Iuno) ex obliuionis carcere eduxisti; quem lucidè & dexterè explicuisti, cuiúsque veritatem historiæ comprobasti. Nec minoris vtilitatis quisquam putet esse Sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, antiquorum innouare scripta, & exornare, quàm nouos edere libros, nam si verum amamus, maioris hoc vtilitatis est. Veteres enim præstant authoritate, excellúntque fide Recentiores. Nescio enim quid authoritatis sibi vendicat sancta Vetustas. Quo fit, vt qui Christiano nomini aduersantur infideles, & qui Sanctæ Ecclesiæ plus nocent hæretici, nullo alio argumento magis conuincantur, quàm antiquorum Scriptorum authoritate & doctrina. Vnde qui eos in lucem producunt, verè dici possent potentiora Ecclesiæ Sanctæ arma, velut clypeos in Dauidica turre pendentes in medium proferre. Et quidem in hac Dextri historia elucet maximè firmitas fidei in Martyribus, ad confusionem hæreticorum dicentium posse quemquam, vt vitæ periculum euadat, fidem quam profitetur, abnegare. Fulget Sanctorum Antistitum authoritas, & in gubernanda Ecclesia solertia, qua confundantur illi, qui Episcopalem dignitatem negant, & nouum inuentum temerè dicunt. Leguntur, eo iam tempore admissus peregrinationum vsus, templorum ædificatio, sacrosancti sacrificij Missæ celebratio, & exercitium omnium Sacramentorum, reuerentia imaginum, varia miracula, veneratio Sanctæ Romanæ Sedis, & si quæ sunt alia, quæ Nouatores negant, quæ tamen cùm eo tempore primitiuam Ecclesiam obseruasse videant, confunduntur, & nostram Catholicam Ecclesiam primitiuæ concordare cognoscunt. Tot igitur nominibus tibi gratias referre debeo, quot vtilitates ex tuo labore prouenire præsentio. Pro Ecclesiæ Sanctæ honore, & vtilitate, gratias refero, vt indignus eiusdem minister Presbyter Cardinalis, pro Hispaniæ decore & gloria, vt illius nationis vir, pro in me collato beneficio, vt amicus non ingratus. Vale, & Sanctissimus Dei Spiritus repleat te omnibus suis diuinis donis. Datum Tibure octauo Kalendas Octobris anno M. DCXXIV.

Horat. de arte Poëtica.

Tertul. aduersus Iudæos c. 7. Cyprian. epist. 68.

Æneid. 1.

R. Patri

R. Patri Fratri Francisco Biuario Cisterciensi, viro integerrimo, amico spectatissimo.

RVRE Tyburtino sub æstiuo calore vidi perfunctoriè, & raptim perpetua tua commentaria in Fl. L. Dextri Chronica ad Illustrissimum Cardinalem de Trejo transmissa. Ad primum conspectum placuit operis argumentum, & laudabilem dixi, modò felicem, illustratoris conatum. Desideraui impensè totum opus introspicere, neque tunc potui occupatiunculis distractus, etiam sub paucis diebus Illustrissimo Cardinale Codicem remittente. Nunc à te relictum pro voto legi, neque vno nomine libens legi. Quia argumentum graue erat, quia de optimis nostræ fidei Magistris erat, quia à teipso erat, quem iampridem cum veneratione quadam, & amore suspicio. Vidi igitur secundò libens, & legi libentiùs: ita me res, & ipsa scriptio tua, & iudicium trahebant. Multa opportunè miscuisti ad fidem, ad intelligentiam, ad Historiæ commendationem, ad Sanctorum venerationem. Optimas Hispaniæ antiquitates vindicasti, res exteras illustrasti, sepultam optimarum rerum memoriam plenè resuscitasti. Et si præclaras quasque nationes magno tibi deuinxisti beneficio, vltra omnes tua tibi debet Hispania, cuius res vtpote sibi notiores maiori cura & fide Dexter notauit, & tu demum dexterè illustrasti. Genus omne Sanctorum vestram protulisse Hesperiam ostendit omnimoda hæc Historia, cui tu plenè fidem, quantumuis duram docta commentatione concilias. Felicem certè,& vltrò commendabilem tuum euasisse conatum iam plenè probaui, dum & Dextrum, hunc ipsum esse fundatè confirmas, & Sanctorum gesta ab Apocryphis ritè discernis. Gratam fore omnibus hanc tuam Historiam ausim spondere, quæ *varios, & omnigenos* (vt cum vetusto & graui loquar Historico) *florum coruscantes, & aureos habet colores, quam aliquis aptissimè agri hortum herbarum omnium feracem dixerit.* Nicephor. in dedicator. ad Andron. Imperator. *Potissimùm verò illis mirificè abundat, qui pullulantes candescunt, & qui purpurea specie florent, quique nitore ad nigredinem magis vergentes, quàm maximè relucent. Hierarcharum stola vitæ sanctitate supra Solem ipsum coruscans, & Martyrum vera, & veneranda purpura, sanguine eorum prolixè tincta atque rigata, insuper lucis conciliatrix nigrescens, & diuinitus contexta vestis illis admodum congruens, qui ad vitam angelicam*

contendunt atque aſpirant. Ex quibus Chriſti Eccleſia aureum prorſus virtutibus circumamicta ornatum, veluti quædam ſponſa, rem omnium pulcherrimam vniuerſitatis huius exhibet, atque repræſentat regum omnium Imperatori. Opus itaque tuum omnibus probatum iri non dubites, atque hinc ego dixerim improbandum poſtremum tuum & recens conſilium. Omnes certè condemnabunt tuum ſeceſſus deſiderium, & receſſum in ſolitudinem. An non & pacatis viris, tui ſimilibus, in media Vrbe ſeceſſus, & in fori ſtrepitu ſolitudo? Itáne manum à calamo, animum à ſtudiis media ætate retrahere decuit, & ſolitariæ placuit ſtudere quieti? Caue, vir optime, ne talentum dicaris abſcondere, & durus tibi dicat exactor oportuiſſe & debuiſſe te in eodem negotiari, non in vmbroſis vallibus feriari. Sed quò pergo? timeo tuam pietatem offendere, & ſæculi turbas declinantem in ſumma tranquillitate turbare. Perge vir Dei, ſtude tibi, &, ſi licet, ſtude omnibus. Pater, & in Dei honorem, & in bonum noſtrum ſcribe. Vale, è Regione Tranſtyberina ad D. Petri in Monte aureo, 16. Kal. Febr. 1625.

Matth. 25.

Tui amantiſſimus

Fr. LVCAS WADDINGVS.

Summa

AVTHORIS VITA,
ex ſuis, & aliorum ſcriptis collecta,

PER FR. FRANCISCVM BIVARIVM.

BARCINO Hiſpaniarum vrbs illuſtris, Pœni Hamilcaris, fratris Hannibalis conditione gloriatur, vt grauiſſimi quique authores produnt, & Auſonius ad Paulinum ſcribens cecinit, *Me Punica*, inquiens, *lædit Barcino*; ſuper Mediterranei maris oram Orientalem, ipſi dominatura ſedes habet, non minùs amœnitate, quàm diuitiis, & fortitudine florentes. *Barcinonis laudes.* *Auſo. epiſt. 24.*

Et Barcinonum amœnas ſedes ditium, (ait Feſtus Auienus)
Nam pandit illic tuta portus brachia.

Multo illuſtrior magnorum ſplendore ciuium redditur: protulit namque tum S. Virginem Eulaliam nobilitate & martyrio conſpicuam: Philetum, ac Lædam ſacros coniuges, ac ſui Senatus vertices, cum filiis, & LV. ſociis Martyribus, Præſules multos, ſanctitate ſpectabiles martyriíque laurea inſignes, Etherium S. Iacobi diſcipulum: Seueróſque duos, & egregium Chriſti Confeſſorem Theodoſium, Etherij ſucceſſorem; vt interim ſileam S. Cucuphatem Martyrem, quem Africa quidem mundo protulit, ſed Barcinon Chriſto reddidit; & alios multos quorum nomina ſunt in libro vitæ. His ſyderibus velut in firmamento nobili conſiſtentibus, addita ſunt Barcinoni ad decorem duo alia, cæterorum conciues, pater ac filius, Pacianus inquam & Dexter. Quidni eos ſydera dixerim, quos claros doctrina & dignitate teſtatur Hieronymus, & tamen Danieli dictum fuit; *Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates*? De Paciano Hieronymus: *Pacianus Barcilonæ Epiſcopus, caſtitate,* inquit, *& eloquentia, & tam vita, quàm ſermone clarus*; & de Dextro, *Dexter Paciani, de quo ſuprà dixi, filius, clarus apud ſæculum, & Chriſti fidei deditus.* Sanè S. Pacianus cùm nondum eſſet Epiſcopus ex legitima vxore ſuſcepiſſe Dextrum, illud conuincit, quod inter cæteras animi ac corporis dotes caſtitas eius ſingulari præconio à Hieronymo commendatur. *Pacianus* (ait) *caſtitate & eloquentia clarus*, quod de mœcho, quantumcumque pœnitente dici non poſſet. Nobilitatem generis illa indicant verba Hieronymi: *Clarus apud ſæculum*, præſertim Dextri laudes adhuc iuuenis concernentia, eo videlicet dicta tempore, quo vigeſimum tertium agebat annum, vt mox videbimus. Erat etiam ſanguine coniunctus Paulo Oroſio, vel ipſo Dextro fatente ad annum Domini 417. *Paulus*, inquit, *Oroſius, Fl. Oroſij filius, conſanguineúſque Paciani patris mei, ciuíſque Tarraconenſis.* Oroſiorum autem gens nobilitate inſignis fuit, vtpote quæ Romæ in Baſilica S. Euſebij propriam ſepulturam habuit. Nec ſolùm Tarracone & Romæ, ſed etiam tota Luſitania illuſtris, & toto orbe conſpicua reddita eſt, vt Maximus Cæſarauguſtanus Epiſcopus ſcribit ad annos Domini 471. & 602. Porrò Pacianus pater, vxore deſtitutus, vel forſan (quod illa frequenter ferebant tempora) ab ea ſeparatus,

Sancti Barcinonenſes.

S. Pacianus Epiſcopus Barcinonenſis, pater Dextri.

Pacianus cōſanguineus Pauli Oroſij.

redditúſque Eccleſiæ, verbo & exemplo oues ſibi commiſſas mirificè pauit, & à luporum furentum incurſu (Nouatianos, & Arrianos loquor) non ſolùm verbo, ſed etiam ſcriptis defendit, quorum adhuc cum doctrina miramur eloquentiam, nimirum in *Epiſtolis ad Symphorianum* datis in *parænesi de pœnitentia*, & opuſculo *de Baptiſmo*; ſanctitatémque veneramur cum Romana & vniuerſali Eccleſia, quæ nomen ipſius in Catalogo Sanctorum legit ad diem 9. Martij. Natus eſt autem Fl. Lucius Dexter anno à Natali Domini CCC. LXVIII. vt colligere licet ex eo quod ad calcem Chronici ſcribit, ſe anno Chriſti CCCC. XL. ætatis egiſſe ſuæ LXXII.

Pacianus in Catalogo Sãctorum adſcriptus, Doctoris aureolam conſecutus.

Dexter quo anno natus?

Sed quos non profectus Dexter faceret ſub tanto parente? In humanioribus litteris iuuentutem exercuiſſe, Hieronymus in prologo libri Scriptorum Eccleſiaſticorum manifeſtat, dum ad illum verba faciens, ſpeciali titulo Ciceronem vocat ſuum; *Quod Cicero*, inquit, *tuus, qui in arce ſtetit eloquentiæ, non eſt facere dedignatus in Bruto, Oratorum Latinæ linguæ texens Catalogum*, & onus ipſum quod Hieronymo impoſuit adhuc iuuenis prouocans illum, vt ad Suetonij exemplum, claros Fidei Chriſtianæ Oratores, & inſignes Eccleſiæ Doctores breui Catalogo adſtringeret, *& quod ille in enumerandis Gentilium litterarum viris illuſtribus fecerat, ipſe in noſtris faceret*: & præſens Chronicon eloquentiam hominis cum pietate coniunctam clamat: nam ita humanis vacabat litteris, vt Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſedulò incumberet.

Eius in humanioribus litteris progreſſus.

Cæterùm adoleſcentiæ metas nondum excedens, ſacramentis militaribus implicatur; quod genus vitæ eo præſertim tempore nobilium virorum filiis toto Roman. Imperio charum erat, & præcipuè in Hiſpania, quòd magnum illud orbis decus Theodoſius ſenior, verè in cunctis Magnus inde ad Imperij faſtigium tunc euectus fuerat, anno Chriſti CCC. LXXIX. Sub tanto igitur Principe Dexter militiam ſequutus, & nobiles in ea faciens progreſſus militaribus gradatim honoribus ſublimari: & ita tandem ad Præfecturam Prætorij Orientalis Imperij, quod ſummum erat munium conſcendere meruit. Annos natus non amplius XVIII. Theodoſio Imper. adhæſiſſe par eſt credere, quandò X. Imperij ſimul cum Archadio filio Cæſare, & Valentiniano Auguſto, Maximum Tyrannum debellaturus in Italiam deſcendit: ſequentíque cum eiſdem Romam ingreſſum; & inde in Orientem profectum. Verùm enim verò ita rebus militaribus addictus erat, vt litteris quandoque pro opportunitate vacaret; in Orientis autem profectione viros doctiſſimos, ſanctiſſimóſque conſuluit, audiuítque quo temporis Conſtantinopoli florebat Ioannes Chryſoſtomus, in Cypro Epiphanius, Neocæſareæ Gregorius, Cyrillus Hieroſolymis, Edeſſæ in Syria Ephrem, Niſæ Gregorius alter, Baſilij frater, vt Sophronium & alios prætercam: præ cæteris tamen Hieronymo vſque ad amicitias vſus eſt; vti ex ſecunda ipſius ad Ruffinum Apologia liquet, dum inquit; *Cùm Dexter amicus meus qui Præfecturam adminiſtrauit Prætorij*, &c. Ad hoc verò neceſſum fuit, non ſemel aut iterum eum conuenire, ſed frequenter familiari ipſius in Bethlemitico ſeceſſu, frui colloquio, & abſentem multoties per litteras ad diuerſa ſtudia prouocare. Habemus eius rei nobile argumentum, librum de Scriptoribus Eccleſiaſticis. Cùm enim tot, taliúmque Doctorum ſcriptis Chriſtianus orbis ſibi eo ſæculo vehementer illuſtrari videretur, in quorum comparatione Gentilium Philoſophorum ac Rhetorum ſubtilitas & eloquentia viluerat, dolebat nimiùm,

Militaribus ſacramentis addictus.

Quo anno?

Quibus Eccleſiæ Doctoribus vſus ſit?

Hieronymo imponit librũ de Scrip. Eccl. & cur?

nimiùm, Christianis Gentiles passim rusticitatem obiicere; nullos Ecclesiam Philosophos, aut Rhetores, nullos Doctores habuisse, vtpote à rusticæ simplicitatis hominibus fundatam, seu à quibusdam Piscatoribus præcipuè edoctam. Hinc Dexter de Hieronymi sufficientia confidens, qui penè omnes authores siue Ecclesiasticos, siue Prophanos, Græcos & Latinos legerat, tantũ ei opus imponit, operæpretiũ ipsum facturum affirmans, si Doctorum omnium, qui vita & scriptis Ecclesiam Dei illustrassent, nomina, & lucubrationes, more Catalogi, ad vnum breuiusculum volumen encomiasticè reduceret: vt cùm Gentiles Rhetorum ac Poëtarum suorum Catalogum nobis obiicerent, quem Suetonius Tranquillus, libro de *illustribus Grammaticis* edito confecerat; Catholici suorum Catalogum promere possent, & Gentiles quos inscia vetustas venerabatur, imperitiæ & ignorantiæ redarguere. O dignam Christiani & docti viri cogitationem! ô animum nobilem! Quid mirum si non solùm clarus *apud sæculum*, sed etiam quòd in sæculari homine rarum est, *Christi fidei deditus*, dicatur? Sanè quod Doctorum Ecclesiæ Catalogo fruamur, Dextro V. C. debemus: nam eius hortatu S. Hieronymus prouinciam eam suscepit; cuius deficiente lucubratione, innumeros antiquorum Doctorum, quorum modò operæ non extant, necessum fuisset ignorare. Annuens igitur Dextri desideriis Hieronymus non solùm Catalogum cupitum confecit, sed & librum ipsum Dextro dicauit, & epistolam libro præposuit, videlicet; *Hieronymus ei librum de Script. dicat.*

HIERONYMVS DEXTRO.

HOrtaris Dexter, vt Tranquillum sequens, Ecclesiasticos Scriptores in ordinem digeram; & quod ille in enumerandis Gentilium litterarum viris fecit illustribus, ego in nostris faciam: id est, vt à passione Christi vsque ad decimum quartum Theodosij Imper. annum omnes qui de Scripturis sanctis memoriæ aliquid prodiderunt, tibi breuiter exponam. Fecerunt quidem hoc idem apud Græcos Hermippus Peripateticus, Antigonus Carystius, Satyrus doctus vir, & longè omnium doctissimus Aristoxenus Musicus: apud Latinos autem Varro, Santra, Nepos, Hyginus, & ad cuius nos exemplum vis prouocare Tranquillus. Sed non mea, & illorum similis est conditio: illi enim veteres historias, Annalésque replicantes, potuerunt quasi de ingenti prato paruam opusculi sui coronam texere: ego quid acturus sum, qui nullum præuium sequens, pessimum (vt dicitur) magistrum memetipsum habeo? Quamquam Eusebius Pamphili in decem Ecclesiasticæ historiæ libris, maximo nobis adiumento fuerit: & singulorum de quibus scripturi sumus volumina, ætates authorum suorum sæpe testantur. Itaque Dominum Iesum Christum precor, vt quod Cicero tuus, qui in arce Romanæ stetit eloquentiæ non est facere dedignatus in Bruto, Oratorum Latinæ linguæ texens Catalogum, id ego in Ecclesiæ illius Scriptoribus enumerandis, dignè cohortatione tua impleam. Si qui autem de his qui vsque hodie scriptitant, à me in hoc volumine prætermissi sunt, sibi magis, quàm mihi debent imputare: neque enim celantes scripta sua, de his quæ non legi nosse potui; & quod alijs forsitan sit notum, mihi in hoc terrarum angulo fuerit ignotum. Certè cùm scriptis suis claruerint, non magnopere nostri silentij dispendio suspirabunt. Discant ergo Celsus, Porphyrius, Iulianus rabidi aduersus Christum canes, discant eorum sectatores, qui putant Ecclesiam nullos Philosophos, & eloquentes, nullos habuisse Doctores; quanti & quales viri eam fundauerint, extruxerint, & ornauerint, & desinant Fidem nostram rusticæ tantùm simplicitatis arguere, suámque potiùs imperitiam agnoscant. Hactenus Hieronymus Dextro.

 Agebat

Quo ætatis anno scribere cœperit. Agebat eo tempore Dexter annum ætatis XXIII. & licèt adolescentiæ metas non excessisset, animo tamen canus senem studiis præ se ferebat; vnde & cœperat Chronicon suum Historiæ omnimodæ in gratiam eiusdem Hieronymi texere; quo nimirum ad Catalogum scriptorum ordiendum, ipsum excitaret: tametsi rebus militiæ, & Imperatorum seruitio longo tempore intentus, ingentíque memoratarum rerum varietate detentus, finem ipsi nisi post multos annos non valuerit imponere: quando scilicet senio confectus, quietem domi suæ exteris reiectis muniis, philosophiæ Christianæ exercendæ gratia quæsiuit. *Potuit eius Chronici Hieronymus in libr. de Script. Eccl. meminisse.* Inde factum est, vt Hieronymus eius libri in suo Catalogo meminerit, quem anno Domini 393. confecit, & nihilominus vltimam manum imposuerit suo Dexter anno Domini 430. post Hieronymi mortem, vt ex prologo liquet. Quamquam id quoque probabile admodum sit, non eo anno, quo Catalogus à Hieronymo elaboratus fuit, Dextri historiam in eo insertam fuisse, sed post aliquot annos, quando videlicet ad eius notitiam peruenit Dextri lucubratio, & dedicationis propositum; quemadmodum & alios paulatim inseruisse successu temporis, sibi antè incognitos, suo loco dicturi sumus. *In Apologia §. 2.*

Fit Præfectus Prætorio. Crebrescente eius fama, tandem ab Archadio qui Orientis Imperium à Theodosio parente hæreditario iure susceperat, ad Præfecturam Prætorij Dexter euectus est, cui nulla erat toto Imperio dignitas æqualis, vtpote vnde multos ad coronam Imperij vocatos ex historiis scimus. Quo anno Præfecturam Prætorij Dexter præcisè inierit non constat; hoc vnum tamen liquet, anno Christi Domini 403. quo videlicet S. Hieronymus secundam ad Ruffinum dedit Apologiam, Præfecturam iam suam expleuisse, cùm tamen anno illo 393. quo Catalogum Scriptorum perfecit, nondum ad eam ascendisset: in Catalogo enim illo non eo titulo à Hieronymo honoratur, sed simplici vsus est nomine; *Hieronymus Dextro, Hortaris Dexter.* in Apologia verò, *Ante decennium,* inquit, *cùm Dexter amicus meus, qui Præfecturam administrauit Prætorij, me rogasset, vt authorum nostræ religionis ei indicem texerem.* *Quo anno?* Trigesimo (reor) ætatis suæ anno Prætorij Præfectus factus fuit: & 33. iam Præfectura perfunctus tantopere Hieronymum familiari colloquio & scriptis conuenerat, vt ab ipso *amici* titulum meruerit.

Domũ senex reuertitur. Rebus Prætorij feliciter administratis, & multis annis in seruitio Augustorum Archadij, & Honorij, ac Iunioris Theodosij confectis, tandem de eorum licentia in patriam reuertitur; vbi tamen quiete optata non diu potiri datum fuit, nam ad regimen Toletanæ vrbis assumptus, nonnihil studia cœpta intermittere coactus est. *Fit Rector Toletanæ vrbis.* At nec sic omnino ab illis destitit, sed pro temporis opportunitate antiqua Toleti Tabularia scrutari (quæ sibi admodum proficua fuisse fatetur) & biennio toto illud suæ patriæ beneficium conferre conatus est, vt inter Barcinonenses, & Toletanos intima, ac familiaris necessitudo contraheretur, cuius rei perhibet ipse testimonium in Chronico inquiens: *Maxima Toletanorum cum Barcinonensibus necessitudo contrahitur, ex quo ciuitatem illam ego Dexter biennio rexi; & in Tabularijs eius vrbis multa scitu digna reperisse me fateor.*

Finem operi imponit: & Hieronymo nuncupat. Inde domum rediens omnimodæ Historiæ finem imposuit anno Christi 430. ætatis verò suæ 62. eámque D. Hieronymo dicauit ac misit: qui tamen ante paucos annos vitam meliorem sortitus apud Superos fuerat; tametsi eius

eius rei in Hiſpanias fama nondum peruenerat; nam & Idatius eius temporis in Hiſpania ſcriptor, anno Domini 433. ſcribit; *Quo tempore S. Hieronymus obierit, referentium ſermo non edidit.* Morte igitur ipſius poſtmodum comperta, cùm liber ipſe ad eius, vtpote defuncti, manus peruenire non poſſet, alteram ei Dexter impoſuit; multíſque locis locupletauit & auxit, nam & Hieronymi mortem in eo annotaſſe conſtat ad annum Domini 426. & ita tandem amico, & conſanguineo ſuo Paulo Oroſio Chronicon auctum dicauit: cùm vltimam ei impoſuiſſet manum anno Chriſti 440. currente æra Cæſaris 478. à Roma verò condita anno 1191. ætatis ſuæ 72. iam incipiente decrepita, vt ipſe in calce Chronici aſſerit. Quid autem in cauſa fuerit, vt cùm ei ſubſcripſerit anno 440. hiſtoriam nihilominus terminauerit anno 430. & totum decennium ſilentio inuoluerit, ipſe non explicat: exiſtimo autem etiam in hoc Hieronymum imitari voluiſſe, qui ab vltima pariter decennali hiſtoria in Chronico ſuo abſtinuit: quoniam *eo fine contentus*(ait ille)*reliquum temporis Gratiani & Theodoſij latioris hiſtoriæ ſtylo reſeruaui: non quò de viuis timuerim liberè, & verè ſcribere, timor enim Dei hominum timorem expellit, ſed quoniam debacchantibus adhuc in noſtra Barbaris, incerta ſunt omnia.* Sic prorſus de Dextro credendum, qui debacchantes Barbaras Nationes, nimirum, Alanos, Vvandalos, Sueuos & Gothos, ſuiſmet oculis in exitium Hiſpaniæ conſpexit; quorum hiſtoria latiori ſtylo ſcribenda erat, quàm Chronicon pateretur, & debacchantibus adhuc in noſtra Barbaris, incerta erant omnia. Nam tametſi ab anno Chriſti 409. Hiſpanias intraſſent, ipſáſque Barbari inter ſe diuiſiſſent, ita quod in Gallæcia Sueuorum Rex Rechila Hermenerici ſucceſſor dominationem exerceret; & ſuper Gothos Theodoredus, tertius ab Ataulfo regnaret, multáſque Hiſpaniæ prouincias poſſideret; nondum tamen inde Romani vſquequaque eiecti erant, & ſpes totas recuperandi necdum amiſſa: quare vltimus rei expectabatur euentus, hiſtoriæ commendandus. Anno ipſo 440. (authore Idatio) Aſturius vtriuſque militiæ Dux ad Hiſpanias miſſus, Tarraconenſium cædit multitudinem; anno ſequenti cometa apparere cœpit menſe Decembri, ſubſequentem peſtilentiæ,& præſentes bellorum plagas portendens. Aſturio ſucceſſor datus eſt Merobaudis vtriuſque militiæ Dux, natu nobilis, & eloquentiæ merito, vel maximè in poëmatis ſtudio veteribus comparandus, vtroque titulo, Dextro perneceſſarius. Demum anno 444. Sebaſtianus militiæ Dux, Conſtantinopoli fuga lapſus, & ad Theodoredum Gothorum Regem veniens, conquiſitam ſibi, qua potuit, Barcinonem hoſtis ingreditur. Interea Dexter non minùs patriæ calamitatibus pertæſus, quàm ſenio, & laboribus confectus, ab hac luce ereptus eſt; quod eius Continuator M. Maximus teſtatur inquiens: *Æra Cæſ.* 482. *anno verò Chriſti Domini* 444. *Fl. Lucius Dexter penè decrepitus obijt* 10. *Kalendas Iulij Barcinone*; *vir planè doctus, prudens & pius:* eo certè multis præferendus, quod multa quæ ad Eccleſiæ vniuerſalis gloriam ſpectant, ſolus ipſe ſcripto Chronico poſteris patefecit, & in rebus Hiſpaniæ patriæ ſuæ dilucidandis plus cæteris laborauit. Floruit etiam in Poëtica, vt indicat epitaphium, quod ſepulchro Ataulfi Regis appoſuit, & marmori incidi curauit, prout hodiéque ex parte viſitur Barcinone; vnde à Vaſæo, Morale, Nonio, Pujades exſcriptum eſt: vt ab

Iterum illud dicat Oroſio, ſed locupletatum.

Quo anno?

Cur non vltrà proceſſit?

Vidit Barbarorum irruptionem in Hiſpaniam,

Obitus Dextri.

ipſo Dextro ad calcem Chronici ponitur. Porrò Chronicon ipſum quod à multis annis latuerat, ex parte repertum eſt, videlicet à nato Domino vſque ad finem, cùm tamen ex prologo Authoris conſtet, ab Orbe condito initum fuiſſe vſque ad annum Domini 430. Prior pars à capite vſque ad Chriſti Natalem adhuc cum tineis in puluerulento alicuius Bibliothecæ angulo bellum gerit. Faxit Deus vt quandoque lucem videat, ad maiórem ſui gloriam.

ELOGIA

ELOGIA AVTHORVM, qui cum laude Fl. L. Dextri meminerunt.

SANCTVS HIERONYMVS.

IN libro de Ecclesiasticis Scriptoribus, penè ad finem. *Dexter Paciani, de quo suprà dixi, filius, clarus apud sæculum, & Christi fidei deditus, fertur ad me omnimodam Historiam texuisse, quam necdum legi.* De Paciano autem dixerat; *Pacianus in Pyrenæi iugis Barcilonæ Episcopus, castitate & eloquentia, & tam vita, quàm sermone clarus, scripsit varia opuscula.* Omitto epistolam nuncupatoriam eiusdem libri, quam suprà apposui. In Apologia 2. ad Rufinum cap. 6. *Ante decennium* (ait) *cùm Dexter amicus meus, qui Præfecturam administrauit Prætorij, me rogasset, vt authorum nostræ religionis ei indicem texerem.*

SOPHRONIVS GRÆCVS SCRIPTOR, Synchronos Hieronymi.

Δέξτρος Πακιανοῦ, περὶ οὗ προείρηκα υἱὸς, λαμπρὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει ἐκδεδομένος, λέγεται παντοδαπὴν πρός με συντεταχέναι ἱστορίαν, ἣν τινα οὔπω ἀνέγνων.

M. MAXIMVS EPISCOPVS CÆSARAVgustanus, Dextri Continuator, obyt anno Domini 616.

EXtat eius epistola ad Argebatum Episcopum Portucallensem, videlicet: *Sancto & Venerabili Domino Argebato * Episcopo Portucallensi, M. Maximus salutem in Domino.* *al. *Argiouito.*

Cùm essemus in vrbe regia ad Concilium euocati à Domino nostro glorioso Rege Fl. Gundemaro, sæpe inter nos conuenimus; cúmque sermo multus esset de historia Regum, quam non multo antè in lucem edideram, tunc ad relatum nostrum deduxit sanctitas tua, se velle habere continuationem omnimodæ Historiæ, quam fecit Flauius L. Dexter, quod satis verecundè ab humilitate nostra flagitasti. Et cùm tu, pro tua in me beneuolentia, & mea in te obseruantia mihi iubere potuisses, maluit à me sanctitas tua precibus contendere, quod quasi pro iure suo posset imperare, vel potiùs exigere quod iuberet. Sequemur rationem temporum more nostro per æras Cæsaris, & annos Christi, magis quàm annos Vrbis, Consulum, aut Augustorum. Vtinam tam diligenter fecerim imperata, quàm conatus sum exequi libenter. Produxi namque rerum narrationem ab æra Cæsaris 469. ad æram 650. id est, ab anno Christi 431. vsque ad annum Christi 612. paulò post mortem Fl. Gundemari. De Toleto *loquitur.*

In Chronico verò ad annum Domini 444. egit de Dextri morte. Dedimus eius verba in vita Authoris.

HELECA EPISCOPVS CÆSARAVGVSTANVS, vixit anno Domini 860.

EXtant additiones ipsius ad Chronica Dextri, & Maximi, vbi inter cætera de tempore suo loquens, quo nimirum Hispania sub iugo Sarracenorum gemebat, ait: *Sacræ Scripturæ Arabicè translatæ à Presbyteris Catholicis habentur, & cum scholiis circumferuntur; præcipuè Nouum Testamentum, Epistolæ Pauli. Apocalypsis S. Ioannis, & liber de vitis Patrum, & historia Latina Fl. Lucij Dextri, M. Maximi, & aliorum, & Chronicon Eusebij, & libri de ciuitate Dei S. Augustini, propterea quod iam lingua Latina euanescebat.* Vide quo honore habita fuit omnimoda Dextri Historia illis temporibus in Hispania.

EVTHRANDVS SVBDIACONVS PRIMVM Toletanus, deinde Ticinensis Diaconus, vixit an. 960.

EXtat eius epistola pro continuandis Dextri, & Maximi Chronicis, cuius in Bibliotheca Hispana mentio fit, & admittitur à P. Gabriele Vasquez tom. 1. in 3. p. D. Thomæ, videlicet;

Sancto Patri Regimundo Episcopo Iliberritano, Euthrandus inutilis seruus, Salutem.

Gratissimum fuit, Beatissime Pater, ac Domine multùm venerande, quod Antipodosis nostra, in qua nunc carmine, nunc prosa ludo, tandem ad manus tuas peruenerit. Nec minùs iucundum est quod mihi iubes, vt in Fuldensis Monasterij Bibliotheca, vbi nunc exul commoror, quærerem tibi Dextri Chronicon, quod Maximus Cæsaraugustanus Episcopus rogatu Argenbati * *Episcopi continuauit; & si vacare ad nostra tempora perducerem: nam dicis laborare vos maxima quorundam librorum penuria. Inter barbaros enim Sarracenos non suppetit copia rerum necessariarum, nedum vt habeatis bonorum librorum copiam. Dolui quidem vicem tuam, quod ita duriter vitam exigas; sed soletur te in tantis angustijs, quod sicut bonus pastor ouibus tuis es solatio, & auxilio. Chronicon quod petis, in hac Bibliotheca reperi, in vetusta membrana descriptum; adieciique vt iussus sum annorum seriem ad hæc vsque tempora, id est, ad æram 960. Et gratulor mihi, quòd cùm Toleto, vbi sub sanctissimo Præsule Toletano Bonito Subdiaconus fui, in Italiam proficiscerer, aliquos historiæ libros mecum asportaui, in quibus ordine erat series collecta multorum Episcoporum, quos & in hac Bibliotheca reperi, iussu, vt credo, Sancti Caroli Magni ex Hispania allatos; quos (vt aiunt) illi obtulerat sanctissimus Elipandus Archiepiscopus Toletanus, postquam illum erroris sui de Adoptione Christi pœnituit. Feci quod iussisti, Beatissime Pater, an voto conatus responderit, tu videbis qui iussisti. Vale, & seruum tuum exulem exul Deo commenda.*

* al. *Argiouiti.*

Ne quis in hac epistola offendat, animaduerterim, Authorem æram cum anno confundere, seu pro eodem sumere, vt multos sui æui fecisse probat Morales in Antiquit. Constat ex eo quod Euthrandus protraxit Antipodosim suam ad annum Christi 960. tempore schismatis Leonis, & Benedicti. Porrò Bonitus Toletanus, cuius fuisse Subdiaconus dicitur, fuit eius nominis in Sede Toletana III. qui teste Iuliano in Chron. electus fuit anno D. 946.

HVGO

HVGO PORTVGALLENSIS EPISCOPVS, alter ex Authoribus historiæ Compostellanæ, vixit ad annum Domini 1100.

IN Codice peruetusto M. S. in membrana, characteribus Gothicis exarato, qui extat in regali Cœnobio Sanctæ Crucis Conimbricensis, ad calcem historiæ Sampiri Asturicensis Episcopi, reperitur epistola Hugonis Episcopi Portugallensis ad Mauritium Bracarensem Archiepiscopum scripta, qua respondet ad interrogationem sibi ab eo factam; fuisséntne olim in ea Sede aliqui Apostolici Legati per vniuersam Hispaniam? In ea refert ad verbum sententiam ex Chronico Dextri petitam; quæ reperitur ad annum Domini 91. asserítque Dextrum opus suum Orosio dedicasse, vt Codex, quem proferimus, habet. Placet autem totam dare epistolam, quod multis locis nobis profutura sit. Eam verò ex autographo traxit doctissimus vir, amicúsque noster Gaspar Albarez de Losada, cuius dono eam Vlysippone missam accepimus.

Epistola Hugonis Episcopi Portugallensis: Domino meo Mauritio Archiepiscopo Bracarensi salutem.

Inuenio S. Petrum Ratistensem fuisse in Hispania Vicarium S. Iacobi, dum in Britannias & alias prouincias perrexit, qua verò potestate, penitus ignoro. Sunt etiam qui dicunt, eadem functum, dum vixit. Huius vicariæ author, & alterius à B. Petro Apostolorum Principe commissæ, est Caledonius Bracarensis in vita eiusdem B. Petri [a], *quæ cum alijs Sanctorum Hispanorum actis, in peruetusto Codice membraneo scripto de mandato Argiouiti quondam huius Sedis* [b] *Episcopi, apud me est. sic enim habet.*

Sanctus Petrus ciuis Bracarensis, qui & Samuel dictus, à S. Iacobo Ioannis fratre, Zebedæi filio suscitatus, in Episcopum Bracarensem consecratus est; & ab eo missus, multis ibi eius generis è Tribubus dispersis, & Gentiles conuertit. Inde digressus Tydæ, Iriæque prædicat, & per totam maritimam oram, ad Promontorium vsque Cinthium [c] *siue & Vliseum: instituítque ex discipulis sui Magistri, quos secum adduxerat Episcopos, Portucalle, Eminio, Conimbricæ, Olysippone, & vltra Nerium promontorium* [d] *alios; & ad eius exemplum non in vna tantum ciuitate commorabatur, sed zelo fidei, mediterranea, citra, & vltra Tagum, populósque sibi commissos ambiens; Ægitaniæ, Callensiæ, Emeritæ, Ambratiæ, & in aliis Vettonum, & Lusitanorum vrbibus verbum Dei disseminat: & transacto ad Pannonias Durio, in Bracaram Augustam rediÿt. Quindecim mensibus vix ferè elapsis, eius Magister Iacobus ad Cæsaraugustam ædiculam excitarat, in honorem Deiparæ Virginis, creatóque inibi Athanasio discessit, & Bracaram venit; vbi sacrat eidem Dominæ, cum Pio Hispalensi, & Elpidio Toletano Episcopis, & alijs ex primis eius discipulis aliam ædiculam in quadam crypta, prope balnea, iuxta templum ab Aegyptijs Isidi quondam dicatum. Et inde Brigantio nauim transcendens, in Britannias appulit, relicto Bracaræ S. Petro, eius Vicario, & primario inter alios, quos sacrarat in Hispania Episcopos.* Hactenus, vt credo, ex Caledonio. Subinfert verò.

De prima Legatia ad Hispanias à B. Clemente missa, sic Dexter Paciani filius in historia ad Orosium, quam in eodem Codice descriptam inuenio: Philippus cognomento Philotheus,

[a] scil. *Bracarensis.*

[b] *Portugallensis.*

[c] id est, *Promont. Lunæ,* seu *Vlysipponense.*

[d] hodie *Cabo de finis terra.*

Testimoniū ex Dextri Chronico ad verbum petitum.

Philotheus, qui priùs corpora Sanctorum Martyrum Geruasij & Prothasij ciuium suorum Mediolanensium Mediolani sepelierat, conuersúsque in campo Laminitaneo à B. Paulo Apostolo, illum secutus adhæsit Clementi, à quo Legatus missus in Hispanias, Barchinonæ, Cæsaraugustæ, Valentiæ, Toleti, Hispali, & in multis alijs vrbibus prædicat. Au. Cornel. Palma, V. C. ciue Toletano, duumuiróque Christiano [a] *Toletum venit, ibique sedem totius Carpetaniæ* [b] *primariam constituit. De alijs Legationibus multa idem Dexter, & Maximus Cæsaraugustanus Episcopus. Vnde videat Serenitas vestra ....*

[a] deest M. Marcellus. [b] meliùs Hispaniæ.

Cætera deerāt in Codice vnde hæc extraxit Losada, nam ab aliquo plagiario (proh dolor) ad cooperiendas vetularum colus, folia circiter centum abscissa erant, vt foliorum radices, quæ manserant, patenter indicant.

IVLIANVS PETRI ARCHIPRESBYTER Toletanus, in Chronico ad annum Christi 36. floruit 1100.

VT traditio constans est ab Apostolicis hucusque ducta temporibus multorum etiam veterum Torquati, Ctesiphontis, Honorati, Melantij, Dextri, M. Maximi, Isidori, Bedæ, aliorúmque testimonijs, anno Domini 36. satis honorifica causa S. Iacobus Apostolus Zebedæi filius Hispanias adijt, vrbésque omnes eius lustrat. Quæ concordant cum his quæ Dexter scribit eodem anno.

HONORIVS AVGVSTODVNENSIS IN LIBRO de Script. Eccles. sub numero 132. ad annum Domini 390. floruit anno Domini 1120.

DExter Paciani filius, clarus ad sæculum, & Christi fidei deditus, texuit omnimodam Historiam.

RAPHAEL VOLATERRANVS LIB. XV. Anthropologiæ littera D.

DExter Paciani Præsulis filius, Vir Clarissimus, & Christi fidei deditus, fertur omnimodam Historiam edidisse, patria Barcinonensibus, Præfectus Prætorij Theodosij Principis; cui Hieronymus qui hæc testatur, librum de Viris illustribus dicauit.

CONRADVS GESNERVS IN CATALOGO testium veritatis.

DExter Paciani filius, clarus apud sæculum, & Christi fidei deditus, ad me omnimodam Historiam texuit, quam necdum legi. D. Hieronymus in Viris illustribus Script. Eccles. quas Dextro huic (vt opinor) inscribit. Sophronius Hieronymo familiaris, qui hunc librum Græcè vertit, indicat hunc Dextrum fuisse Præfectum Prætorio.

ANTONIVS POSSEVINVS SOCIETATIS IESV, in Apparatu sacro, littera D.

Eadem habet verba quæ Gesnerus.

IOANNES RIOCHE ORDINIS MINORVM *de Obſeruantia : in compendio temporum, lib. 2. cap. 24. col. 1.*

Dexter filius Paciani Hiſtoriam omnimodam ad Hieronymum ſcripſit.

CÆSAR BARONIVS S. R. E. CARDINALIS *Tom. 4. Annalium Eccleſiaſtic.*

AGens de S. Paciano Barcinonenſi Epiſcopo, ad annum Domini 388. ſubdit; *Ad cuius filium Præfectura Prætorij inſignitum, idem Hieronymus, vt dicemus, ſcripſit librum de Scriptoribus Eccleſiaſticis.*

Anno verò Domini 392. *Sed eſt* (inquit) *vt S. Hieronymi lucubrationes ſingulas in hunc vſque annum xiiij. Theodoſij Imperatoris editas perfacilè enumeras, ſi quæ ad finem habet in Commentario de Eccleſ. Scriptoribus leges. Scripſit illum ad Dextrum V. Clar. quem Præfectura Prætorij decoratum fuiſſe ipſe tradit in Apologia contra Ruffinum, dum ait*; Ante annos fermè decem, cùm Dexter amicus meus, qui Præfecturam adminiſtrauit Prætorij me rogaſſet, vt authorum noſtræ religionis ei indicem texerem, inter cæteros tractatores. *Scripſerat ante idem Dexter ad ipſum Hieronymum hiſtoriam, quam ipſe teſtatur his verbis*; Dexter Paciani, de quo ſuprà dixi filius. *Sed ea diſpendio quoque noſtro periјt.*

Anno item Domini 395. tom. 5. *Sed & diximus Dextrum Præfectum Prætorij tempore Theodoſij, eiuſdem quoque argumenti lucubrationem elaboraſſe.*

ABRAHAMVS BZOVIVS ORD. PRÆDICATORVM, *Tom. 1. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.*

AD annum Domini 34. adducit verba Dextri, de prædicatione S. Iacobi Apoſtoli in Hiſpania, déque eius Diſcipulis; nam iam ad manus ipſius Chronicon eiuſmodi, cùm ſcripſit, aduenerat.

Conſultò recentiorum numeroſam cateruam Authorum, qui Dextri Chronicon recognoſcunt omitto, ne tædium Lectoribus afferam; eorum tamen nonnullos in ſequenti Apologia referam.

CHRONICI HVIVS APOLOGIA

Ad Lectorem, quâ ipſo in limine admonitus inoffenſo cuncta poſtmodum percurrat pede.

§. 1. *Quæ & quanta, omnimodam hanc Hiſtoriam germanum Dextri fœtum eſſe conuincant?*

QVOD olim ſcriptis Magni Areopagitæ Dionyſij accidit, quæ cùm diu latuiſſent, tandem inuenta & in lucem data magno fuerunt Eccleſiæ Catholicæ adiumento, id quoque eiuſmodi L. Dextri Barcinonenſis Chronicis accidit; quæ quidem ante mille & ducentos annos ſcripta, poſt multa ſæcula in vulgus emiſſa ſunt, ingenti etiam cum fructu (vt ſperamus) Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. Cæterùm quemadmodum illis olim contradictum fuit à nonnullis, quod præter omnium expectationem quædam affirmarint; ita pariter & in his, quibuſdam ſcrupuli orti ſunt, quos nunc operæpretium erit ſedare; ne forſan Lector eis abſterritus, fidem quam iure promeretur, authori tanto deneget. Vtinam autem Dextro daretur alter Theodorus, quali Dionyſius fruitus eſt, faciliùs ſiquidem apud omnes honore merito donaretur; ſed eo nihilominus deficiente, ſi non authoritate Elucidatoris, ratione tamen (qua ſola impræſentiarum periculum facere volumus) vires ſuppeditante, non dubitamus voti compotes euadere; multa enim & magna ſunt, quæ id ipſum conuincant, de quibus nunc differendum à nobis eſt.

Theodorus apud Photium in Biblioth.

Principiò nemo eſt qui abnuat, magni ponderis eſſe oportere Chronici huius authoritatem, ſi ſemel de authore conſtet, eſſe Dextrum, illum nimirum qui ſuam omnimodam Hiſtoriam Hieronymo nuncupauit: eum ſiquidem Doctor ſanctiſſimus ſæpiùs vehementer laudat, & multum ei defert, vti ex eius vita liquet ſuperiùs à nobis exarata. Tota igitur cauſa noſtra in hoc verſatur, vt oſtendamus, præſens opus legitimum mentis ſuæ partum fuiſſe. Qua in re quidquid de aliis ſit, ij certè, quorum beneficio ad manus noſtras Chronica iſta peruenêre, tanta pollent authoritate, tanta veritatis ſinceritate, vt de re ipſa nullus relinquatur locus dubitandi. Hi ſunt RR. Patres Thomas de Torralba, & Hieronymus de la Higuera, Societatis Ieſu Preſbyteri, eruditione conſpicui; è quibus Thomas, dum in Germania verſaretur, Deo auſpice incidit Vvormaciæ in Codicem peruetuſtum membraneum, manu ſcriptum, in quo charactere Gothico exarata erant Chronica Dextri & M. Maximi, tantopere à viris eruditis deſiderata. Erat tunc forſan Codex ille in manu docti cuiuſdam ciuis Vvormacienſis, qui ingenuè faſſus fuit, ſe eum è Fuldenſi Monachorum celeberrima Bibliotheca accepiſſe, & pro veneranda antiquitatis hiſtoria in eo contenta, plurimi habere (errant qui exiſtimant in Cœnobio Fuldenſi exſcriptum fuiſſe Codicem, & in eius

A quibuſnã inuentum Chronicon iſtud? & vbi?

adhuc

adhuc Bibliotheca permanere, cùm tamen Torralba solùm asseruerit, quòd Codex autographus, Fuldensiū fuerat.) Cùm verò nec dono, nec pretio Pater Thomas originalem Codicem ab ipso extorquere nequiret, copiam illius vt minimùm extrahere obtinuit; quam ilicò in Hispaniam misit ad P. Hieronymum de la Higuera, cum literis datis Vvormatiæ anno Domini 1594. Litteræ ipsæ & copia Chronici è Germania missæ, à fide dignissimis viris sæpiùs visæ & lectæ sunt; & ego super re hac conueni Toleti P. Franciscum Portocarrero eiusdem Societatis Presbyterum, à quo audiui, vidisse se, ac legisse propriis oculis Chronicon & epistolam P. Thomæ de Torralba, cognouisséque manum & subscriptionem ipsius, & vtriusque habere copiam apud se: idémque testatur in prologo libri de vita S. Ildefonsi quem typis excudit Matriti anno Domini 1616. Tantorum igitur testium authoritas omnem ambiguitatem tollit, cùm proculdubio sint omni exceptione maiores, vtpote doctrina insignes, religione conspicui, zelo veritatis præstantes, & tales quòd rebus maioris momenti, quarum aliàs nutaret fides, pondus authoritatis præbere valerent. Huc accedit, quod res ipsa non intra priuatos parietes acta est, & inde in lucem data, sed ab anno ipso 1594. quo è Germania in Hispaniam Chronicon P. Hieronymo missum, præstantissimis totius Hispaniæ Prælatis, Doctoribus, & Principibus ab eo communicatum fuit, & pro legitimo habitum; vt mirum sit, id ab aliquo in dubium verti posse. Recognouerunt illud inter alios Illustrissimi ac Reuerendissimi Domini *D. Sancius Dauila* Gienensis, Seguntinus, & Placentinus successiuè Episcopus, in lib. S. Vitalis Archipresbyteri Toletani, & Martyris, & in opere suo de veneratione reliquiarum: *D. Bertrandus Ladron de Gueuara* Archiepiscopus Compostellanus, vir tota Hispania, Italiáque ob insignem eruditionem notissimus, in lib. de Aduentu S. Iacobi: *D. Prudentius de Sandoual* Episcopus Tudensis, & Pampilionensis, ac Regius Historiographus, in lib. Ecclesiæ Tudensis, & *D. Alexius de Menesses* Archiepiscopus Bracarensis; & ante ipsum D. Augustinus de Iesu eiusdem Sedis Antistes, qui ea quæ in his Chronicis ad Metropolim suam spectantibus annotantur, ipse in Archiuis Archiepiscopalibus seorsim asseruari fecit. quibus alios innumeros addere possem, quorum iudicium magni proculdubio ponderis esse publici ipsorum actus, & scripta testantur.

A quibus primò recognitum.

Subdubitant nihilominus nonnulli, eo quod nihil de his Chronicis auditum hactenus esset in Hispania, & à nemine antiquorum citarentur, cùm tamen inibi potiùs quàm in Germania, aliísve externis prouinciis, vtpote in ea scripta, & elaborata, seruari debuissent, & ab eruditis Hispanis legi, & publicari. Sed vellem ego, vt aliis multis Hispanorum antiquorum libris hæc ipsa obiicerent, qui extra Hispaniam inuenti typis dati sunt in Bibliotheca Vet. PP. Sit in exemplum Chronicon Idatij, quod ab Hispania perierat, & tamen ab Henrico Canisio primùm in Germania inuentum, excusum fuit, deinde in Gallia à Iosepho Scaligero, demum Parisiis multò locupletius à P. Iacobo Sirmondo Societatis Iesu. Notarim obiter in hoc authore, quòd vt fidem Codici suo conciliaret, sufficere credidit, dicere; *Nuper Romæ vulgari cæptum est, ex antiquo videlicet Codice nostro, quem qui Romanam editionem curauit, quia Parisijs esse audierat, Parisiensem appellauit; nos Metensem potiùs dicturi eramus, quod Metis olim exscriptum arbitremur; inde certè ad nos ex*

Non obesse quòd in alijs authoribus mentio huius Chronici non fiat.

monasterio non ignobili, nec obscuro peruenerit. Quanto maiori, quæso, authoritate Dextri Chronicon euulgatur, quod non solùm ex Codice, vrbe, & cœnobio non obscuro, nec ignobili exscriptum arbitramur, sed de his omnibus certa nomina, & probatos testes præbemus? Verùm (ad rem) quòd in Hispania Chronica ista modò non reperiantur, parum refert, cùm Sarracenicæ cladis tempore compertum sit, Catholicos libros suos in alia transtulisse loca, quò secura à barbarica rabie redderentur, eo sanè modo quo de S. Donato legimus apud Ildefonsum lib. de Scriptoribus Eccles. tempore persecutionis Vvandalicæ in Hispaniam multam librorum supellectilem nauigio impositam adduxisse. Sic & Codex noster ad Germaniæ partes cum aliis libris translatus fuit: eiúsque rei simul cum ipso inuentum est perspicuum testimonium, epistola videlicet Euthrandi ad Regimundum Iliberritanum Episcopum, ad cuius calcem hæc scribit: *Gratulor mihi, quòd cùm Toleto, vbi sub sanctissimo Præsule Toletano Bonito Subdiaconus fui, in Italiam proficiscerer,* (id accidit circa annum Domini 940. quo tempore maior Hispaniæ pars sub Agarenorum iugo gemebat) *aliquos historiæ libros mecum asportaui, quos & in hac Bibliotheca reperi* (loquitur de Fuldensi) *iussu, vt credo, S. Caroli Magni ex Hispania allatos, quos illi obtulerat sanctissimus Elipandus Archiepiscopus Toletanus.* Idem scribit Iulianus Petri in epistola ad Abbatem Fuldensem: *Allati* (ait) *sunt multi hinc* (Toleto) *ad vos libri, per Gumesindum Archidiaconum, & Lupum Figueram Mozarabum, virum primarium, Oratores Elipandi Archiepiscopi Toletani.* Porrò hæc epistola cum Chronico ipsius Iuliani erat apud D. Antonium Augustinum Archiepiscopum Tarraconensem, ipse verò Ticini eam acceperat, vt viri magnæ authoritatis testantur, eiúsque & Chronici exemplum legi ego Toleti in Bibliotheca Domini Comitis de Mora. Vt interim sileam Sarracenos non solùm in Christianos, sed in eorum etiam libros mouisse persecutionem, quod S. Eulogius scribit in Memoriali. quo tempore libros omnes oportuit vel abscondere, vel foras mittere: & dubium non est multos persecutionis rabie periisse.

A quibus olim recognitum? Ab Euthrando. A Iuliano.

Longè etiam à vero aberrant, qui existimant, vsque ad annum præfatum 1594. quo P. Torralba eum in Hispanias misit, nunquam ab aliquo cognitum, aut lectum fuisse Dextrum; quandoquidem Regum Gothorum temporibus à M. Maximo Cæsaraugustano Episcopo Chronicum ipsum continuatum est vsque ad annum Domini 612. Quod si S. Isidorus solius Maximi meminit in lib. Script. Eccles. seu Virorum illustrium, & non Dextri, idcirco fuit, quia Dexter erat iam eidem Catalogo à D. Hieronymo insertus, Maximus verò non erat. Rursus tempore Sarracenicæ cladis ad annum Domini 960. iterum continuatum est ab Euthrando Subdiacono Toletano, cuius & Maximi opuscula simul cum Dextro ex Fuldensi Codice exscripta fuêre, & missa in Hispaniam; tametsi Euthrandus adhuc excusus non sit, quia ad manus R. P. Ioannis Calderon promulgantis Cæsaraugustæ cætera, non peruenerat. At de his æquè forsan aliquis adhuc dubitat? habeo viciniora testimonia quæ idem conuincant. Conimbricæ in Bibliotheca Regij Conuentus S. Crucis ordinis Canonicorum regularium S. Augustini, in Codice perуetusto characteribus Gothicis exarato in membrana, Chronicô Sampiri Asturicensis Episcopi continente, adest epistola Hugonis Episcopi de Portu, vnius ex authoribus historiæ Compostellanæ, scripta ad Mauricium Bracarensem Episcopum,

A M. Maximo. Ab Hugone Portucallẽsi.

Epiſcopum, in qua affirmat, Chronicon Dextri ad Oroſium ſcriptum, cum Maximi continuatione, eſſe apud ſe, in Codice M. S. in membrana peruetuſto; & quædam verba de Dextri Chronico adducit: ait ſiquidem inter cætera: *De prima legatia ad Hiſpanias à B. Clemente miſſa, ſic Dexter Paciani filius in hiſtoria ad Oroſium, in eodem Codice (qui apud me eſt) deſcriptum inuenio. Philippus cognomento Philotheus, qui priùs corpora SS. Martyrum Geruaſij & Prothaſij ciuium ſuorum Mediolanenſium, Mediolani ſepelierat; conuerſúſque in campo Laminitaneo à B. Paulo Apoſtolo, illum ſecutus adhæſit Clementi: à quo Legatus miſſus in Hiſpanias, Barchinonæ, Cæſarauguſtæ, Valentiæ, Toleti, Hiſpali, & in multis alijs vrbibus prædicat.* Quæ ſanè verba extant in Codice Dextri ad verbum anno Domini 91. Eius rei authenticum præbet teſtimonium in inſtrumento publicæ fidei Gaſpar Albarez de Loſada Notarius Apoſtolicus, & Archiui Regalis Portugalliæ, *Torre de Tombo* nuncupati, Secretarius, atque regiorum patronatuum in eodem regno Reformator, ſub Datis quarto die Martij, anni 1622. quod teſtimonium ſæpiùs vidi & aliquandiu apud me habui, Romam miſſum in fauorem Officij proprij S. Liberatæ, quod à Sacrorum Rituum congregatione inſtanter exigit S. Seguntina Eccleſia, nec difficile erit epiſtolam ipſam Conimbricæ adire, & legere in originali, cuius nos inter authoris elogia tranſumptum protulimus. Floruit verò Hugo Portuenſis anno 1100. vt ex hiſtoria Compoſtellana conuincitur. Non video quid huic argumento reſponderi probabiliter queat.

Addam eiuſdem ſæculi authorem Iulianum Archipresbyterum S. Iuſtæ Toletanæ, qui adfuit recuperationi eiuſdem vrbis ab Alfonſo VI. Caſtellæ Rege obtentæ, anno Domini 1065. cuius Chronicon è Codice quodam Bibliothecæ Illuſtriſſ. D.D. Antonij Auguſtini exſcriptum ex Chronicis Dextri, & Maximi pro maiori parte compactum eſt, vt in his Commentariis ſæpiùs probabimus: & ſpecialiter propriis eos deſignat nominibus, cùm ad annum 36. ſcribit aduentum S. Iacobi in Hiſpaniam; eius verba ſunt: *Vt traditio conſtans eſt ab Apoſtolicis hucuſque ducta temporibus, multorum etiam veterum, Torquati, Cteſifontis, Honorati, Melantij, Dextri, M. Maximi, Iſidori, Bedæ, aliorúmque teſtimonijs, anno Domini 36. ſatis honorifica cauſa S. Iacobus Apoſtolus Zebedæi filius Hiſpanias adijt.* Authores ante Dextrum relatos, ab ipſo Dextro procul dubio mutuauit, qui cuiuſque operum meminit.

Aliqua exẽplaria manſiſſe in Hiſpania. D. Petrus Pecha, & Cyſlenſes Monachi, & Ioannes de Vergara,

Et vt propiùs accedamus, viri fide digniſſimi aſſeuerant, Chronicorum Dextri exemplum ante annos 200. fuiſſe apud D. Petrum Pecha Gienenſem Antiſtitem, cuius dono illud diu poſſedêre R. R. Patres Hieronymiani monaſterij Cyſlæ prope Toletum conſiſtentis, in eóque conſtitiſſe, quouſque inter alios Codices librario cuidam venditum fuit; à quo tandem pretio decem ducatorum emit ipſum Ioannes de Vergara Toletanus Canonicus, qui ante non multos annos mortuus eſt: liber verò in eius morte diſperiit. Ita prorſus aſſeueranter affirmant P. Porto Carrero, & verbotenus mihi facto, & ſcripto in vita S. Ildefonſi, Eſcolanus in hiſtor. Valentiæ lib. 2. cap. 1. Dec. 1. Loſada in relatione prædicta, Carrillus in vita S. Valerij Cæſaraug. Epiſcopi, & alij.

& Laurentius de Padilla eo fruiti ſunt.

Et quid moror? Dominus Laurentius de Padilla Archidiaconus de Ronda, & Caroli V. Imp. Hiſtoriographus, Dextri Chronico in multis locis operis ſui de Sanctis Hiſpaniæ vſus eſt (idémque dicendum exiſtimo de

Ferdinando Perezio Guzmano, in Valerio ſuo hiſtoriarum) quandoquidem multorum Sanctorum meminit, quorum patrium ſolum à Dextro mutuaſſe perſpicuum eſt, verbi cauſa: Sanctos Martyres, Honorium, Eutychium, & Stephanum Aſtæ in Hiſpania pro fidei teſtimonio occubuiſſe, nemo præter Dextrum affirmarat; id tamen Padilla affirmat, à quo Morales, & cæteri moderni acceperunt, quos Baronius refert die 21. Nouembris. Similiter dicendum de S. Fide Virgine Agenni in Gallia paſſa, quam omnes Gallam ante Padillam exiſtimabant; & ignorabant ſociam habuiſſe in agone & corona S. Sabinam Hiſpanam pariter Virginem; vtrumque tamen à Dextro acceptum fuit. Idem de aliis Sanctis reperitur.

Ipſum Chronicon ſeſe probat.

Sed demus gratis hæc omnia omnimodæ Hiſtoriæ Dextri authoritatem ſtabilientia deeſſe nobis argumenta; Hiſtoria nihilominus ipſa & quæ in ea continentur abundè ſatis germanam eſſe conuincunt. Res in ea contentæ ſinceritatem & antiquitatem authoris redolent, grauitate & perſpicuitate plenæ ſunt, nihil non dignum memoria, nihil vulgare, rariſſima multa, & hactenus inaudita; quæ omnia authoris nondum euulgati argumenta ſunt:

Ex ſtylo.

ſtylus puriſſima eloquentia pro captu materiæ plenus, vt decebat æui eloquentiſſimi Palatinum hominem, & ciuem nobilem, Romanorúmque Imperatorum in Præfectura Prætorij miniſtrum; D. Hieronymi familiarem, &

Et ſtyli Continuatorum ſuorum diuerſitate.

præclarè ab eo laudatum. Indéque argumentum in fauorem M. Maximi, & Euthrandi, ac Iuliani deſumi poteſt, quo enim à vetuſtate plus defecerunt, eo pariter paſſu puritas ac ſplendor Latini idiomatis in eis deficit; multo enim ab eloquentia Dextri diſtat Maximus, & paulo adhuc ampliùs cæteri. quo tenore certum eſt ſenſim eloquentiam Latinam defeciſſe, vt collatis inter ſe authoribus vtriuſque ſæculi quiuis facilè iudicabit. Quod ſi eiuſmodi Chronica diuerſorum authorum ſpuria eſſent & ſuppoſita, & ab vno aliquo veteratore conficta, fieri nequiret, vt quandoque ſuimet oblitus, gradus ipſos eloquentiæ diuiſim prædictis authoribus debitos, non miſceret: & ſi (quod in Dextri Chronico comprobatur) eloquentia præditus erat, impoſſibile fuiſſet, toto Maximi, & Euthrandi Chronico perſeueranti tenacitate ſenſim

Ex rebus recenſitis.

ab ea deficere. Multa quoque in præſenti Hiſtoria Dextri referuntur, quæ aliunde ſciri nequiuerunt, vt Commentarios noſtros intuenti perſpicuè demonſtrabitur; nunc duo aut tria illorum in exemplum adducere ſatis ſit. Anno Domini 57. de nonnullis S. Iacobi Apoſtoli diſcipulis aſſeritur Iliberri ſub iudice Aloto Neronis miniſtro flammis exuſtos fuiſſe pro confeſſione nominis Chriſti Ieſu, loquitur verò de SS. Cæcilio, Cteſiphonte, Iſcio & aliis: quorum martyrij forma, videlicet, quod per ignem conſummati fuerint, omnibus ignota erat, quinimò & martyrium ipſum ſub lite; nam à vetuſtiſſimo tempore vti Pontifices Confeſſores credebantur, & celebrabantur. Dices forſan id ex plumbeis laminis Sancti Montis Grannatenſis, quæ idem aſſeuerant, accipi potuiſſe. Sed nihil minùs; quin potiùs, Dei prouidentia

Ex monte S. Grannatenſi.

factum eſt, vt priùs Dexter è Germania in Hiſpaniam deſcenderet, quàm Sancti Montis theſaurus inueniretur, & effoderetur, Dexter ſiquidem venerat anno Chriſti Domini 1594. vt manifeſtè comprobatur ex litteris P. Torralbæ, & ex omnibus quæ nunc extant Chronici copiis, eóque ipſo anno euulgari cœpit: at verò laminæ Grannatenſes anno ſequenti 1595. repertæ ſunt, quæ à tempore Neronis latuerant; altera quidem die 22. Martij hæc continens

nens

nens verba, *Anno 11. Neronis Imp. Martij Kalendis, passus fuit martyrium in hoc loco Illipulitano, electus ad hunc effectum S. Iscius, Apostoli Iacobi discipulus, cum suis discipulis Turillo, Pannuntio, Maronio, Centulio per medium ignem, in quo viui combusti fuerunt, æternam vitam petentibus transiuère; vt lapides in calcem conuersi fuerint: quorum pulueres in huius sacri montis cauernis iacent.* Eodem mense reperta est alia ænea tabula, hæc continens verba; *Corpus vstum S. Mesitonis Martyris. Passus est sub Neronis Imp. potentatu.* Decima Aprilis reperti sunt pulueres sacri S. Ctesiphonis, cùm plumbea tabella, & die 30. eiusdem, reliquiæ S. Cæcilij, cum sua. Mira igitur Dei prouidentia accidit, vt Dexter præueniret tabularum illarum, ac sacrarum reliquiarum inuentionem, quo nimirum inuicem sese confirmarent, & Dexter thesauro Illipulitani montis fidem faceret,& nunc ipse mutuò ab eodem acciperet.

Adhæc anno Domini 71. agit author de accessu S. Onesimi ad Hispanias cum S. Polyxena Hispana, & S. Sara eius socia, discipulis in Achaia S. Andreæ Apostoli: quod tamen à nemine integrè scriptum reperitur, vt Dextro tribui posset. Non diffitemur Menologium Græcorum ad 23. Septemb. secundùm translationem Cardinalis Sirleti, agere de S. Polyxena S. Andreæ discipula, quæ cum Rebecca Virgine in Hispaniam reuersa est, & in textu ipso Græco originali agitur etiam de accessu S. Onesimi cum eis, quod Sirletus tacuit, vt suo loco notamus: cæterùm inde deduci non potuit quidquid Dexter hoc loco asseuerat; si enim inde deduceretur huiusmodi historia, haud dubium veterator scriberet, Onesimum cum Rebecca, & Polyxena in Hispanias iuisse, vt ibidem asseritur à Græcis; nunc autem socia Polyxenæ non dicitur Rebecca, sed Sara. quare cogimur affirmare canonem istum historiæ authoris nostri non esse recens è Græcorum Menologio, aut aliunde suffuratum, sed ab eo concinnatum, qui Menelogium ipsum præcederet, & ex historiis, ac testimoniis vetustioribus acceperit. *Ex Menologio Græcorũ.*

Rursus ad annum Domini 255. agitur de Felice illo notissimo, qui in causa Basilidis Asturicensis Episcopi, & Martialis Emeritensis scripsit ad S. Cyprianum: eius verò memoria si à moderno scriberetur authore, vt antiquo tribuatur, dubium non est, quin cum communi Scriptorũ placito, ne in re videlicet manifesta à vero deuiaret, vocasset ipsum, Episcopum Cæsaraugustanũ, Cyprianus etenim de ipso inquit; *Et vt alius Felix de Cæsaraugusta fidei cultor, & defensor veritatis, litteris suis significat.* Nunc verò author noster non vocat eum Episcopum, sed Presbyterum, nec de Cæsaraugusta, sed de Vallata Vrbicua, quod certè nisi ab antiquissimo scribi non potuit. nam moderni omnes concorditer primũ illud asseuerant. Vt autem suo loco perspicuè ostendemus (ad. ann. Domini 255.) Felix ille Presbyter fuit Vallatæ Vrbicuæ in Vaccæis, non longè ab Asturicensi vrbe, cuius Ecclesiæ causam in suis litteris apud Sanctum Cyprianum egit: & omni fundamento destituitur assertio Episcopatus Cæsaraugustani; quod dante Deo persuadebimus. *Ex consonãtia cum litteris S. Cypriani præter omnium expectationem.*

Idipsum ex erratis, defectibus, & superfluitatibus huius Codicis euidenter conuinci potest. Quis enim de nouo Chronicon scribens, vt doctissimo authori supponeret, non curaret, ea quæ communiter recepta sunt non alterare, nihil incredibile illi adscribere, & absque mendis & erratis illud dare in lucem? Quis res notissimas, & patriam authoris concernentes omitteret? Quis quædam replicaret, quædam detruncata relinqueret? Quis nomina *Ex erratis exscriptorum.*

 propria

propria virorum à Dextro notorum ſubdubia nomenclatura donaret? In his tamen omnibus Codex noſter multis ſcatet mendis & defectibus. Multa aliter quàm à recentioribus exiſtimantur hic ſcripta ſunt, tametſi nihil præter rationem, nihil tanto authore & antiquitate indignum, quod ex profeſſo commentaria noſtra propugnant. Sed demus erratorum exempla, quæ tu Lector, quæſo, iudices, an ab aliquo Neoterico fingi potuerint. Qua in re non minimum deferri debet R. P. Calderoni, dum omnibus ſuis ſcatens mendis, Chronicon iſtud in lucem dedit; nullum ſiquidem maius teſtimonium in Dextri fauorem adduci poterat, nullum tantam vetuſtatem probaret, quàm Codex ipſe nullo labore & correctione expolitus. Sumamus nunc inde argumenta. Anno Domini 34. Codex ſic habebat; *Floret per id tempus in Hiſpania C. Oppius C. F. C. pater Centurio. qui morientem Chriſtum prædicat Hieroſolymis eſſe Filium Dei.* vbi illæ notæ, *C. Oppius C. F. C. pater Centurio*, vt iacent, nullum ſenſum reddere poſſunt, nam C. Oppius non fuit Caij filius, nec pater Centurio; ſed fuit Centurio filius Cornelij pariter Centurionis: & pater Centurio non prædicauit Chriſtum morientem, ſed ipſe C. Oppius. Quare neceſſariò ſic verba illa reddenda ſunt: *C. Oppius Cent. F. Corn. pariter Centurio:* vt ſit ſenſus; *Caius Oppius Centurio, filius Cornelij pariter Centurionis, qui morientem Chriſtum prædicat*, &c. Idque neceſſariò credendum alia Dextri teſtimonia conuincunt. Ergóne de induſtria poterat tam turpiter locus iſte deprauari? Certè multos exſcriptores oportuit concurrere ad tantam deturpationem conflandam, è quibus recentiores ignorantiam præcedentium in peius commutarent.

Accedat aliud exemplum multo adhuc manifeſtius. Anno Chriſti 300. ita legebamus in Codice Dextri qui extat; *Seori in Cantabria S. Centolla ciuis Toletana, Conſulis Lucij Ragonis Quintiani filia. C.*

Cataniæ paſſa eſt ſub huius patre L. Quintiano fortiſſima Virgo S. Agatha, paſſa cum Helena vidua, in perſecutione Diocletiani. Nihil hoc loco deprauatius: ſic enim lectus multa abſurda complectitur; videlicet, quòd Sancta Agatha paſſa ſit in perſecutione Diocletiani; quæ tamen ſub Decio ante 50. annos martyrio coronata fuerat: & quòd Sancta Helena vidua non in Hiſpania, ſed Cataniæ paſſa ſit, ſociáque in agone fuerit Sanctæ Agathæ, quæ tamen, vt omnes Scriptores concorditer fatentur, ſocia fuit S. Centollæ Hiſpanæ Virginis; quod etiam in Romano Martyrologio aſſeritur die 13. Auguſti: & quòd S. Centolla martyrio coronata non ſit: vt demus litteram illam *C.* in fine prioris clauſulæ nullum reddere ſenſum: & tamen ita legi debet, vt ex vtraque vna ſolùm periodus conſtituatur, & *C.* non ſit littera, ſed ſignum parentheſis, qua totum illud, *Cataniæ paſſa eſt ſub huius patre L. Quintiano fortiſſima Virgo S. Agatha*, claudendum eſt; & ſic Helena cum Centolla iungitur, & vtraque martytio coronata aſſeritur ſub Diocletiano, non verò Sancta Agatha, in hunc modum: *Seori in Cantabria S. Centolla ciuis Toletana, Conſulis L. Ragonis Quintiani filia (Cataniæ paſſa eſt ſub huius patre L. Quintiano fortiſſima Virgo Sancta Agatha) paſſa cum Helena vidua, in perſecutione Diocletiani.* Cuius ſenſus facilis eſt & perſpicuus. Certè tantus error committi non potuit niſi ab ignauiſſimo amanuenſi, vel immoderatiùs de ſe præſumente; qui dum vicinas ſententias ab alicuius vrbis nomine incipere obſeruauit, credidit etiam à Catania ſententiam incipere, & ſicut legebat, *Tarracone coronæ Sanctorum Martyrum.*

Carthagine S. Conceßa. In ciuitate Solienſi S. Marcellus. Seori S. Centolla. & innumera huiuſmodi; ita quoque credidit dicendum fuiſſe, *Cataniæ paſſa eſt S. Agatha;* non aduertens præcedentem ſententiam dimidiatam relinqui.

Inſuper ad annum 429. Toletanus Antiſtes vocari dicitur *Martinus*, vel *Maiorianus*; & anno 430. Pontifex Cæſarauguſtanus vocatur *Valerius*, vel *Valerianus*; in quo ſanè (quod ad alia quoque loca oſtendimus in Commentariis) varietas lectionis ex deprauatione amanuenſium orta, in textum immiſſa eſt; quoſdam enim lectionem veram ignorantes ad marginem vnam, & in textu alteram annotaſſe, res ipſa conuincit, vti in omnibus antiquis Scriptoribus fieri conſpicimus: aliàs enim quonam pacto author ſui ſæculi, & patriæ præclariſſimos Antiſtites ex nomine ſaltem non cognoſceret? aut quis recentior cui data eſſet fingendi poteſtas, id Dextro tribueret? niſi forſam inſaniret, & vellet omnium iudicia contra ſe concitare.

Adhæc incredibile eſt, S. Vincentium Martyrem, & S. Eulaliam Barcinonenſem omitti potuiſſe à recentiore, qui vellet Dextro opus recens imponere, nam Vincentio illuſtrior, & notior ex Martyribus nullus erat, & Eulalia ex vrbe ipſius Dextri fuit: vt alios ex notioribus Hiſpanis omittam, qui à Codice abſunt. Nemo certè ſanæ mentis, qui exquiſitiores Martyres intexuit vulgatiores abnueret. Ex quo manifeſtum fit, hos non eſſe Scriptoris defectus, ſed exſcriptorum, qui in opere moderno locum habere non poſſunt, ſed in antiquiſſimo; in quo nimirum dum longo temporum decurſu a variis tranſumptum eſt, multi nouíque indies defectus, ſeu obliuione, ſeu celeritate amanuenſium, admiſſi fuêre. Nullus notiſſimorum Martyrum (vt par eſt credere) à Dextro prætermiſſus eſt, ſed oſcitantia librariorum multi; quemadmodum eorumdem vitio verti debent tranſpoſitiones, & replicationes quarumdam ſententiarum, de quibus iam diximus; cùm enim ſemel omiſſæ fuiſſent, & reſtitui deberent, errore factum eſt, vt quæ priùs in margine reſtitutæ fuerant, poſtmodum ab alio exſcriptore loco indebito intermixtæ ſint. *Ex iis quæ deſunt.*

Redeo ad ipſam præfationem, ſeu dedicatoriam epiſtolam, quæ ad Paulum Oroſium ſcripta legitur. Quis tam hebes, vt non videat, eum qui vellet Chronicon Dextri fingere, D. Hieronymo opus omnimodis dicaturum? vnde quæſo, aut quare Oroſius ei in mentem veniret, & Hieronymum, cui Chronicon dicatum legebat (apud ipſum lib. de Script. Eccleſ.) renueret? & quonam pacto Chronicon vltra annum 14. Imperij Theodoſij Principis produceret, cùm legeret apud eumdem Hieronymum librum de Scriptor. ſcriptum à ſe 14. Theodoſij anno? nunc verò Dextri Chronicon multos inde annos excedit, id eſt, ab anno Chriſti 393. qui fuit 14. Theodoſij, vſque ad 13. Theodoſij Iunioris Conſulatum, & Chriſti Domini 430. Nemo certè à Hieronymi teſtimonio, vel latum vnguem diſcederet, cùm nihil ferè aliud apud vulgatos authores de Dextro ſcriptum reperiretur, quod ſequi quaſi cœleſte ſydus oporteret. Cùm ergo valdè ab ſcopo propoſito, quem abſque dubio quiſque recentior ſequeretur, longè author diſcedat, conſequens eſt, vt recentioris eſſe figmentum omnimodis inficiemur, & ſuo authori germano reſtituamus opus. *Ex epiſtola nuncupatoria.*

Mirum eſt quantum hominum ingenia inter ſe diſſideant; nam ex iiſdem floribus quidam mel, quidam verò fel, & venenum eliciunt, quemadmodum

apibus & vespis accidit: & idipsum nobis obiiciunt, quo eos infestamus. Inde igitur improbari existimant Chronici huius authoritatem, quòd ad Hieronymum scriptum non sit, quòd multis scateat mendis, quòd quædam præter omnium notitiam, & expectationem contineat: quasi verò non multo magis hæc ipsa antiquitatem & germanitatem authoris conuincant: vt modò expendebamus, nam si in authore mille & ducentos annos excedente, cuius opus tot sæculis delituerat, nihil non vulgare reperiretur; si Codex eius nullibi mendosus esset, nusquámve difficultatibus implicitus, quis non de eius vetustate diffideret? ergóne tam iners, & ignauus fuisset, vt nihil peculiare assereret? tam purus, vt ab exscriptoribus maculari non posset; quod nec ipsis sacris libris concessum fuit? Alij verisimiliora opponunt, quibus nunc operæpretium est satisfacere.

§. II. *Nihil esse quod huius Chronici authoritatem eneruare queat.*

Obiectorum capita tria. QVæ hactenùs aduersus germanitatem huius Chronici ab eius detractoribus inuenta sunt, tametsi varia & multa, iuxta ingeniorū diuersitatem, possumus nos claritatis gratia, ad tria reducere capita. I. Obiicitur quòd non correspondet conditioni, & qualitatibus authoris. II. Quòd nec titulo à Dextro ipsi apposito. III. Quòd historia ipsa in se congerit multa tanto authore indigna, & nonnulla eorum sunt multo recentiora ipso authore: & ex his omnibus spuriam & suppositam volunt conuinci. Sed caueant quæso, ne de ipsis illud Iudæ Apostoli dici queat; *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant, quæcumque autem naturaliter, tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur. Væ illis.* nec mirum, cùm sint *Nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur,* vtpote quæ exterminium minantur, & interitum, sed post tonitrua, & fulgura, in ventos resoluuntur, & flatus: *Arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ,* nimirum quia fructus pomposa frondositate promissos non dederunt: *Fluctus feri maris, dispumantes suas confusiones;* dum videlicet tempestatem à longè minitantes, in spumam ilicò, in littoris accessu, deficiunt cum non minima sui confusione: *Sydera errantia, quibus procella tenebrarum seruata est in æternum,* quia cùm ad iustitiam & veritatem possent multos, velut stellæ fixæ in perpetuas æternitates erudire, & suis dominis & authoribus opuscula quæque tribuere; perpetuò tempestatem instar errantium syderum concitant; & tamen ipsis solis procella tenebrarum seruata est, cæteris in luce & quiete permanentibus. De iis profectò illud Hieronymi ad calumniatores sui Chronici dicere possem; *Non ignoro multos fore, qui solita libidine detrahendi omnibus (quod vitare non potest, nisi qui omnino nihil scribit) huic volumini geminum dentem infigant: calumniabuntur tempora, conuertent ordinem, res arguent, syllabas ventilabunt; & quod accidere plerisque solet, negligentiam librariorum ad authores referent. Quos cùm possem meo iure repercutere, vt si displicet non legant; malo tamen breuiter placatos dimittere;* eorum obiectiones per capita singula dissoluendo.

Hieronymus in Prologo ad Chronic. Eusebij.

Quibus videatur nutare fides Chronici.

Primo loco obiecta. Primò obiicitur, opus non correspondere authori, nam Dextrum oportuit Chronicon suum absoluisse ante Theodosij annum, seu 393. à nato Domino, vtpote cùm ipsius meminerit D. Hieronymus in lib. de Scriptor. Eccles. eo anno elaborato, vt ex ipso constat: & tamen Codex nunc euulgatus vsque ad

ad annum Dom. 430. historiam protrahit; imò in calce ipsius dicitur scriptus ann. 440. incipiente authoris ætate decrepita. Insuper incredibile videtur, idcirco Orosio dicatum, quia ad manus Hieronymi peruenire non potuit, quod forsan desumptum fuit ex illo ipsius S. Doctoris, *Fertur ad me omnimodam Historiam texuisse, quam necdum legi*; & tamen ab anno 393. quo Hieronymus id dixit, 27. adhuc superuixit annos (seu etiam plures aliquot) cùm obierit anno Domini 420. vt communis fert opinio, vel 426. vt hoc in Dextro asseueratur. Quis verò credat, tot annorum spatio Dextri Historiam ad manus Hieronymi non peruenisse? Accedit quòd asseritur Dexter Præfectus fuisse Prætorio, in quo tamen (aiunt) duo Dextri confunduntur: is enim qui librum scripsit, eo munere functus non fuit, sed cui liber de Script. Eccles. dicatus est; & alter Hispanus fuit, vtpote Barcinone natus, alter Romanus, vtpote ad quem Hieronymus in proœmio inquit, *Itaque Dominum Iesum Christum precor, vt quod Cicero tuus, qui in arce Romanæ stetit eloquentiæ, non est facere dedignatus in Bruto, Oratorum Latinæ linguæ texens catalogum, id ego in Ecclesiæ illius Scriptoribus enumerandis dignè cohortatione tua impleam.* Eò siquidem Dextro dicitur Cicero suus, quod ambo Romani essent.

At hæc facilem habent solutionem. Placet nonnullis, quod Hieronymus ait, se 14. Theodosij Principis anno librum illum absoluisse, intelligendum esse de Theodosio Iuniore, cuius annus Imperij 14. incidit in annum Domini 415. à quo vsque ad Hieronymi mortem non interfuêre tot anni, vt mirabile fuerit, librum in Hispania scriptum, ad Hieronymum in Bethleem commorantem dum adhuc viueret, remitti non potuisse; præsertim illis calamitosis temporibus, quibus totus ferè orbis, nedum Hispaniarum regna incursione Alanorum, Vandalorum, Sueuorum & Gothorum in maxima erant confusione. Sed demus de Theodosio Magno & Seniore loqui Hieronymum, & verè librum suum de Script. anno Domini 393. perfecisse; quis tamen non videat, post absolutum semel Catalogum Scriptorum Ecclesiasticorum, alios decursu temporis addidisse, qui ad eius notitiam nondum venerant? & certè aliquos indies, reliquo vitæ suæ tempore, ante minimè notos, agnouisse, & aliorum qui post annum illum lucubrationes suas euulgauerunt, scripta & nomina sibi succedente tempore nota, negari non potest. Quo semel dato, similiter fateri oportet, authores recèns inuentos, seu euulgatos Catologo suo adiunxisse; cùm ad illud eadem ratio cogeret, quæ ad scribendum Catalogum mouit Hieronymum. Quod autem quosdam authores de nouo priori Catalogo addiderit, exemplo manifesto conuincitur in Sancto Gregorio Iliberritano, qui sanè eidem insertus reperitur, & tamen post duodecim, vt minimum annos librum suum de Fide contra Arrianos scripsit, vtpotè quẽ dicauerit Gallæ Placidiæ Augustæ vxori primũ Ataulphi Gothorum Regis, & postmodum Constantij Cæsaris, ex quo Valentinianum Iuniorem peperit Imperio, anno Domini 419. Quis autem monstrare poterit identidem in Dextro non accidisse? semel verò possibilitate monstrata, factum ipsum ex Catalogo Hieronymi, & anno scripturæ Dextri conuincitur. Præterquàm quòd Hieronymus non affirmat ex certa scientia Dextrum ad se scripsisse omnimodam Historiam, sed ex aliorum relatione: nam ait; Fertur ad me omnimodam Historiã texuisse, quam necdum legi: facile tamen fuit Chronico nondum perfecto, ex relatione asserentis Dextrum scribere in

Nihil obstare obiecta.

I. *Primum illorum caput retunditur.*

ingratiam ipsius, eius librum à Hieronymo fuisse annotatum; & nihilominus non fuisse statim omnimodis perfectum, nec in lucem missum ab authore, sed post multos annos.

Adhuc si quis reluctatur, non ampliùs contendam, post semel perfectum Catalogum, Dextrum fuisse insertum. Sed quid si librum suum Dexter inceperit iuuenis, cùm 22. agebat annum, (eius ætatis erat anno 14. Theodosij Senioris) & paulatim pro temporis commoditate prosequutus fuerit, ac tandem senex anno Christi 430. absoluerit? Augustinus certè Trinitatis libros senex absoluit, sed iuuenis cœpit: & quidam ex recentioribus in exiguo admodum Aphorismorum moralium volumine 30. consumpsit annos. Id quod in Dextro probabilius facit, militare, quod gerebat, munus, & negotia sæcularia quibus à iuuentute addictus fuerat. Nec enim Scriptoris officium primas in Dextro partes vindicauit, sed militia & Præfectura; quibus præcipuè intentus, recreandi animi gratia, rerum Ecclesiasticarum studiis ab ineunte ætate deditus, nonnihil quod supererat temporis, illis concedebat. Vnde primùm quidem à D. Hieronymo *Clarus apud sæculum* nuncupatur, ac deinde *Christi Fidei deditus*; quinimò & ipse ad Orosium scribit, vt ea studia consummaret, in quibus bonam vitæ suæ partem transegerat, domum rediisse, tædio munium publicorum affectum, ibique omnimodam Historiam perfecisse, vsque ad annum Christi 430. & eam Hieronymo dicasse. Cùm ergo ante prædictum annum 393. seu 14. Theodosij Principis, Chronicon suum in iuuentute cœpisset, vt Hieronymo dicaret, facile potuit eo ipso anno illius à Hieronymo memoriam fieri, saltem ex relatione. Neque verò quis existimet non multo indiguisse tempore ad eiusmodi opusculum perficiendum, quod exiguum volumine sit; res enim in eo contentæ multam, longámque ætatem in authore pro sui verificatione poscebant, & Rusticorum est res magnitudine duntaxat æstimare, & non potiùs valore, & virtute. Tute lector quanti habendus libellus sit ex lectione cognosces.

Emanuel Sà.

Vnum duntaxat Dextrum fuisse, non duos.

Illud tandem quod de multiplicatione Dextrorum asseritur, gratis omnino dictum est, & sine fundamento, cùm nec in nomine, nec in tempore, nec in re alia discordia sit: quod enim Hieronymus Dextrum alloquens Ciceronem vocarit suum, non ad patriam, sed ad professionem eloquentiæ, in qua Dexter excellebat, & quem præ cæteris, vt ex opere apparet, imitabatur, respectum habet: quod satis innuitur, cùm subiungit, *Cicero tuus, qui in arce Romanæ stetit eloquentiæ.* Quod verò cùm de authore Chronici egit non vocauerit eum Præfectum Prætorio, non sufficit, vt asseramus alium ab ipso Præfectum fuisse; nam etiam cùm ei dicauit opusculũ de Script. Eccles. non apposuit officij titulum, sed simpliciter dixit, *Hieronymus Dextro. Hortaris Dexter, vt Tranquillum sequens.* id à nonnullis fecisse creditur, dum dixit, quòd erat *Clarus apud sæculum*: vt ego existimo, quia nondum eo fuerat officio cohonestatus à Principe, sed in aliis militiæ officiis exercebatur. Post decennium autem cùm secundam aduersus Ruffinum Apologiam composuit, titulum nominis adiecit, inquiens: *Ante annos fermè decem, cùm Dexter amicus meus, qui Præfecturam administrauit Prætorij, me rogasset, vt authorum nostræ religionis indicem texerem*; videlicet quia iam eo officio functus fuerat: queadmodum etiam à Sophronio titulus nomini adiunctus est, cùm librũ de Script.

in Græcum verteret, vt Erasmus in Notis aduertit; vnde postmodum iterum è Græco Latinitate donatus est, & cum nomine titulus perseuerat, his verbis, *Hieronymi epistola ad Dextrum Prætorio Præfectum, è Latina lingua in Græcam translata.* Sed ad alia transeamus.

Codex Chronici euulgati (inquiunt) non correspondet titulo illius quod Dexter composuit; illud enim erat, *Omnimodæ Historiæ*, vt ex Hieronymo liquet, hoc verò non continet Historiam omnimodam, sed præcipuè rerum Hispanicarum: quare alterius cuiusuis esse oportet, quàm Dextri, cuius Historia, cùm omnimoda sit, omnium gentium acta referre debet, vnde nec Imperatorum, nec Romanorum Pontificum successiones more Chronici describit, sed tumultuariè, & coniunctim de eis meminit. Quod si eò etiam dicitur omnimoda, quod res vniuersas, quæ ab orbe condito ad sua vsque tempora acciderunt complectatur; vt etiam in prologo huius asseritur Dexter perfecisse, quonam pacto Chronicon euulgatum incipit à Natiuitate Saluatoris? Huc accedit quod non vno, eodémque modo, antequam cuderetur, communicabatur ab inuentoribus. nã apud Episcopum Segorbiensem erat multò contractius, & in quibusdam dissonans ab excuso. *Secundo loco obiecta.* II.

Parum in his Chronicis legit, qui omnimodã Historiam esse negat, cùm in iis nihil ferè prætermiserit author, quod in vniuerso Orbe ad Ecclesiæ splendorem spectans acciderit, & quotquot eã scriptis vel facinoribus egregiis illustrarunt, suis temporibus intexuerit. Quod si plura de rebus Hispaniæ scripsit, vitio vertendum non est Hispano authori, quis enim Chronica texens, in rebus patriæ suæ non scripsit vberiùs, in alienæ verò contractiùs? Eusebius Cæsariensis Græcus Scriptor, primus Ecclesiastici Chronici author, de Græcis rebus multa, de Latinis pauca notauit; adeò vt Hieronymus cum ipsum Latinitate donauit, multa Latinorum miscuerit, hæc in prologo scribens: *Sciendum enim est, me & Interpretis, & Scriptoris ex parte officio vsum, quia & Græca fidelissimè expressi, & nonnulla quæ mihi intermissa videbantur, adieci, in Romana præsertim historia, quam Eusebius eiusmodi conditor libri, non tam ignorasse, vtpote eruditus; quàm vt Græcè scribens, parum suis necessaria perstrinxisse mihi videtur.* Continuauit quoque Chronicon ipsum Hieronymus à 20. Constantini anno vsque ad Consulatum Valentis VI. & Valentiniani iterum, sed totum penè de Romana historia, velut author Romanus scripsit. Hieronymum secuti sunt in continuatione Chronici Prosper Aquitanicus, & Victor Tunnensis, qui de rebus Africæ aut Aquitaniæ, in quibus nati, aut educati erant, paginam impleuerunt. Idem quoque authoribus Hispanis contigit; Idatius Lamacensis Chronicon Eusebij continuauit in eo loco in quo D. Hieronymus desiit: & tamen tam multa de rebus Hispaniensibus scripsit, quod de eo S. Isidorus dixerit lib. de Viris illustr. cap. 12. *Idatius prouinciæ Gallatiæ Episcopus, secutus Chronicam Eusebij Cæsariensis Episcopi, seu Hieronymi Presbyteri, ab anno 1. Theodosij Augusti, vsque in annum Imperij Leonis VIII. subiunctam sequitur historiam: in qua magis barbararum gentium bella crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam.* Quid de Ioanne Viclarensi dicam, postea Gerundensi Episcopo, qui Prosperum & Victorem præfatos cõtinuare promittit, & quidquid postmodum scribit, ad Hispaniarum Gothos Reges spectat, Liubanem, Leouigildum, & Recaredum; & præcipuè ad Leouigildum, cuius penè cuncta gesta breuitate Chronologica perstringit? Sed & Marcellinus Comes Chronicon Hieronymi continuaturus, *Satisfit secũdo loco obiectu.* *Cur de Hispaniis plura dixerit*

nuaturus, Orientalis Imperij historias maiori ex parte, vtpote Ilyricianus prosequitur; quod fuit in causa vt in procemio diceret, *Ego verò simplici duntaxat computatione, Orientale tantùm sequutus Imperium.* Indignè igitur Dextro obiicitur, quod in rebus suæ patriæ annotandis speciali intentione se diffuderit, cùm cæteris idem facientibus vitio non vertatur. quinimò plurimi faciendum esset, & non leuiter illis laudi dandum, quod vnusquisque rerum suarum notitiam specialem nobis donarint; & quod in iis se diffuderint, quæ magis comperta habebant, & in quibus minus erat errandi periculum, simúlque rem suis magis gratam & necessariam præstabant, vt Hieronymus de Eusebio dixit. Hinc factum est, vt (quod in Codice isto videmus) Dexter omnium ferè Barcinonensium Episcoporum seriem prosecutus sit, vtpote quos magis notos habebat, patriæ suæ Antistites, & suis eorum propriis annis meminit, id est, S. Eusebij discipuli S. Iacobi Apostoli, & Sedis illius erectoris, S. Theodosij, Auli Victoris, Lucij, Fultæ, vtriusque Seueri Martyris, Auiti, Mademarij, S. Paciani, Emilæ, & Lampadij, qui suo florebat tempore: cùm tamen in aliis Sedibus minimè id obseruet; vna excepta Toletana, cuius propter Primatus prærogatiuam Episcopos omnes enumerat. In serie Romanorum Pontificum, & Imperatorum signanter (hoc quoque ei obiiciebatur) ita se gerit, vt non omnes illis annis adscribat, quibus inire cœperunt dignitates suas, sed multorum simul successiones assignet, inquiens, *Augusto Tiberius, Tiberio Caius, Caio Claudius, Claudio Nero succedit:* seu, *in Sede Petri succedit Zepherino Calixtus, Calixto autem Vrbanus, Vrbano Pontianus*, id tamen ad illud vsque tempus fecit, ne actum ageret, quò Eusebij, & Hieronymi Chronicon pertingit, id est, ad annum Domini 380. quod videlicet ab eis, suis locis actum id fuerat; in sequentibus autem sigillatim Imperatorum & Pontificum Rom. locis debitis meminit, vt in Codice videre est.

De Romanis Pontificibus & Imperatoribus tumultuariò agit.

Quale autem argumentum illud est, Chronicon istud quod extat incipit à Christo Domino, & non ab orbe condito, ergo non est omnimodæ Historiæ? quasi ex defectu Codicis, qui dimidiatum authoris opus duntaxat habebat, defectus authoris argui posset. Sanè si suppositum esset, & de rebus ante Christum natum nihil scribere libebat, nequaquam in prologo diceretur Dexter ab orbe condito vsque ad sua tempora historiam texuisse, sed potiùs scripsisse historiam à nato Domino; nam ad illud asserendum, Hieronymi aut alterius Scriptoris minimè nos cogebat authoritas; solùm siquidem ait ille, *Fertur ad me omnimodam Historiam texuisse.* Cùm autem id in prologo asseratur, & in isto Codice veteris testamenti historia deficiat, manifestè innuitur priorem Chronici partem ab orbe condito vsque ad Natalem Domini historiam continentem, ab exscriptore illius omissam fuisse, quæ tamen in Originali authoris erat: aut forsan in alio volumine transcripta fuit, quæ hactenus notitiam nostram effugit. Nec mouere quemquam debet, quod apud Episcopum Segorbiensem extractum Dextri reperiebatur, magnitudine voluminis, & quarumdam rerum relatione nonnihil discrepans ab eo quod Cæsaraugustæ excusum fuit; quandoquidem priusquàm cuderetur, non omnibus totus, & integer Codex communicabatur, sed per partes, iuxta cuiusuis voluntatem & deuotionem; & nonnulli pro libito suo Chronicon dimidiabant, quod non omnia in eo contenta ad rem suam facere viderant: & hoc pacto non paucos errores inuoluebant, qui Dextro ab aliis imputantur.

Deest prior operis pars, ab orbe cōdito vsque ad Christū natum.

Cur in Modernis M.SS. sit aliqua discrepantia?

Horum

Horum alterum fuit extractum illud à Segorbienſi Epiſcopo exſcriptum: in quo vehementer quibuſdam diſplicebat, quod S. Pacianum Dextri parentem ſucceſſiſſe diceret S. Seuero Epiſcopo Barcinonenſi, & Martyri, qui tamen anno Domini 285. initio perſecutionis Diocletiani coronatus eſt: Pacianus verò floruit poſt centum annos, ſcilicet anno 384. quod ſi verum eſſet, aiunt, iſte nouus Dexter ipſummet genitorem ſuum non agnoſceret. Sed manifeſta æquiuocatione laborant S. Seueri; eius etenim nominis duo fuêre Barcinonenſes Epiſcopi, ambo Martyres, ſed ille à Gentilibus, ſub Diocletiano anno Domini 285. hic verò ab Arrianis paſſus fuit anno 352. & vtriuſque meminit ipſe Dexter: cuius pater hunc poſteriorem ſecutus eſt in Sede, & forſan non immediatè. Multis nihilominus inconuenientibus ſubiacebat truncata illa Codicis Dextri tranſumptio, quæ in excuſione integri Chronici ceſſauerunt.

Ad tertium obiectorum caput reducuntur ea quæ hiſtoriam ipſam concernunt, multa ſiquidem (aiunt) à veritate aliena in ea ſunt, non pauca incredibilia, & vltra omnem humanam fidem. Quibus ego illud in primis reſpondere poſſem, quod detractoribus Euſebiani Chronici Hieronymus, *Dictorum fidem ſuo authori aſſignent*, & præterea non eſſe authorem hunc, & opus in Catalogo Canonicarum Scripturarum receptum, & idcirco mirum non eſſe ſi aliquando à veritate deficiat; nec modernum; vt ea ſola ſcriberet, quæ modò inter vulgatos authores recepta ſunt: quin potiùs ex eo antiquitas authoris manifeſtè conuincitur, quòd quædam aliter quàm nunc credantur ſcribat. Ex eo igitur quòd in nonnullis fortè deficiat, non rectè infertur, alium à Dextro Chronici huius authorem fuiſſe, ſed duntaxat, non eſſe librum Canonicum, vt dixi. Verè tamen nihil incredibile, nihil improbabile author aſſerit, quantumcumque quidã vociferantes reluctentur: multa enim obiiciunt, ſiue de epiſtolis Iacobi, & Pauli ad Hebræos, quæ ad Hiſpanos duntaxat in hoc Codice ſcriptæ dicuntur, & illa à Iacobo Zebedæi, præter communem Doctorum exiſtimationem: ſiue de Centurionibus Euangelicis, qui in Hiſpania nati referuntur: ſiue de prædicatione & diſcipulis eiuſdem S. Iacobi: ſiue de Iudæis Hiſpanis minimè in Chriſti mortem aſſenſum præbentibus: ſiue denique de aliis ſexcentis rebus, quæ aut falſæ, aut incredibiles reputantur: eis verò ad plenum ſpeciatim ſatisfacere ad Commentarios noſtros pertinet, vbi vniuſcuiuſque aſſerti fundamenta diffuſè ſatis explicantur, & quæ in contrarium faciunt, retunduntur.

Tertium obiectorum caput.

Retunditur.

Inſtant nihilominus aduerſarij, quædam in his Chronicis reperiri Dextro recentiora, vt quod de feſto immaculatæ Conceptionis mentionem faciat ad annum Domini 308. cùm tamen lippis & tonſoribus conſtet, ante annum 1100. nuſquam gentium eiuſmodi feſtiuitatem celebratam fuiſſe: & quod inibi de Ordine Auguſtiniano memoria fiat, cùm tamen vſque ad dictum ferè ſæculum nec nomen Ordinis, nedum Auguſtiniani in vſu fuerit. Addunt tandem inuentoris moderni ingenium in eo non parum elucere, quod cùm multorum Martyrum nomina his Chronicis ingeſſerit, de induſtria illos duntaxat admiſit qui in veteribus Eccleſiæ tabulis ſine nomine vrbis aut prouinciæ referuntur: eóſque certis Hiſpaniæ vrbibus accommodauit: & nonnullos quoque qui Carthagine coronas acceperunt, ex Africana ad Hiſpanam traduxit.

Quid ſi Dextro aliqua recentiora in Chronico reperiantur?

Scrupulo satisfit.

Neutrum tamen argumentum conuincit intentum; quod enim nonnulla in his reperiantur fortasse recentiora, quàm Dexter sit, non ilicò totum opus apocryphum esse conuincitur; cùm enim per multas diuersorum sæculorum manus tractum sit, fieri non potest, quin ab aliquo ad marginem additum ei fuerit, maioris explicationis gratia; quod postmodum in textum ipsum ab aliis inductum nonnihil confusionis pariat: quamquam id quoque à multis retrò annis additum esse ab Euthrando, vel Iuliano, vt minimum, aliquóue perdocto Fuldensi Monacho, inde suadetur, quod P. Torralba, & P. Higuera testati sunt, autographum ea omnia, vt iacent, habere; qui eo præsertim audiendi sunt in hoc, quòd nihil horum quæ addita suspicantur, Ordini suo proficuum conspiciatur: non enim ipsi Augustini aut Benedicti disciplinis subditi sunt. sed de re ipsa suis locis fusiùs agendum nobis est. Quod verò de festo immaculatæ Conceptionis asseritur, longè alium habet sensum, quàm vulgò putatur, nimirum S. Iacobum Apostolum in Hispaniis festum Incarnationis Dominicæ instituisse, quæ & Conceptionis Deiparæ meritò nuncupatur, qua videlicet Deum & hominem Christum castis concepit visceribus: non verò qua Virgo ipsa concepta fuit. Mouemur autem ad id asserendum, tum ex eo, quod etsi mysterium ipsum præseruationis D. Virginis ab originali contagio, ab ipsis SS. Apostolis, Doctoribúsque veteribus forsan agnitum sit, vt speciali opere *de Patribus vindicatis* probauimus, attamen nusquam de eo festum factum fuit vsque ad tempora S. Anselmi: hic verò non tam de mysterio Conceptionis, quàm de festo agitur. Tum deinde quoniam Conceptionis nomen vsque ad Scoti Dunensis tempora solam carnalem generantium copulam, & quæ in ea geruntur significauit (id quod prædicto in opere manifestè probatum à nobis est:) nemo autem antiquorum eiusmodi conceptionem Virginis quæ ex parentum commixtione fuit, vocauit immaculatam, sed ipsam Virginem in eius animatione. Tum denique quoniam festum Apostolicum, quale est illud, de quo eo loci Dextro sermo est, non fuit de Conceptione passiua ipsius, sed de actiua. Multa alia super eadem re dicemus in Commentariis ad eum locum, quæ tu consulas, ad annum Domini 308. Comment. 1.

Gratis etiam omnino asseritur, de industria in his Chronicis intermixtos fuisse quotquot ex Sanctis Martyribus absque ciuitatis patriæ nomine in Martyrologio Rom. reperiuntur; quandoquidem multò plures in eisdem tabulis extant, de quibus in hoc opere nulla fit mentio, vt facilè quiuis deprehendet, si legat Catalogum Sanctorum qui supponitur indici Topographico Rom. Martyrologij, sub titulo, *Nomina Sanctorum, quorum locus à Martyrologio non indicatur:* & eos conferat cum Sanctis qui in his Chronicis continentur. Et quis credat, aliquem de appropriandis suæ patriæ Sanctis nullius (vt ita dicam) diœcesis, tam anxium & solicitum fuisse; quem tamen constat in enumerandis vulgatis defecisse? Profectò, si quis hoc æuo Chronicon supponere Dextro quiuisset, priùs in vnum quæsitos Hispaniæ euulgatos Sanctos Martyres in his inseruisset, quàm alienos & ignotos perquireret: quod tamen constat factum non esse. Sed verò (quod in hac re præcipuum est) multi illorum quorum hic fit mentio, ante annum Domini 1584. quo Gregorij XIII. iussu Romanum Martyrologium recognitum & auctum est, non fuerant in eius tabulis; eos tamen Correctores è Græcorum Menologio mutuarunt, vbi

etiam

etiam absque vrbis propriæ nomine reperiuntur. Inde tamen non leue argumentum desumitur in fauorem præsentis operis. Etenim si Sancti illi qui de Græco Menologio in Latinum Martyrologium translati sunt, Græci fuissent, & in Orientis vrbibus coronati, haud dubium quin nomina ciuitatis vniuscuiusque à Græcis designarentur; quod tamen cùm non fiat, credendum est ad eorum notitiam ea non peruenisse, & eos Martyres in remotissimis (respectu Græcorum) regionibus coronas suscepisse. Quæ autem à Græcis remotiores, quæso, quàm Hispaniæ vrbes? Probabilius multo est, Græcos ipsos è conuerso non aliunde in horum Martyrum notitiam deuenisse, quàm ex Dextri Chronicis: ab eisque illorum nomina mutuasse, & in suis Tabulis Ecclesiasticis reposuisse; vrbium verò in quibus à Dextro passi referuntur, nomina neglexisse, siue quod barbara sibi videbantur, quales certè priscis temporibus erant Hispanicarum ciuitatum nomenclaturæ; siue quod parum ipsis proficiebat illarum vrbium scire aut nescire nomina; quas, vtpote remotissimas ex solo nomine cognoscere poterant. Videmus autem in Martyribus suis diligentissimè obseruasse, vt nomina regionum & vrbium quas passionibus suis nobilitarunt, in Menologio notarentur.

Sed quamobrem (requires) si in Occidente passi fuêre, ipsorum nomina, & vrbium sanguine suo rubricatarum, in Latinis Martyrologiis non reperiebantur antequam à Græcorum Tabulis quæsiti & accepti fuerint? In promptu est causam assignare, nimirum Dextri latebras, cuius opus non satis in vulgus datum erat, quando Bedæ, Vsuardi, & reliquorum Martyrologia, quibus nunc fruimur, edebantur: vnde nihil ab eo ipso mutuare valuerunt. Quod verò nemo Neotericorum à Græcis vel vulgatis Latinis Martyrologiis Sanctos de quibus in his Chronicis mentio habetur, acceperit, ex eo satis conuincitur, quod in his nonnullos Martyrum reperiri conspicimus, quibus longè aliæ vrbes designantur, quàm in illis. Verbi gratia, Sanctus Aza cum sociis martyrio coronatus dicitur à Græcis, & Latinis in Isauria Asiæ prouincia, à Dextro autem in Gallæcia: rursus S. Antonina cum Alexandro milite passi referuntur à Græcis & Rom. Martyrologio Constantinopoli, à Dextro verò Olcadibus in Carpetania; Sancti quoque Quiricus & Iulita coronati ab aliis leguntur Tarsi in Cilicia, à Dextro tamen Hippone in Carpetania: vt interim de aliis taceam, quorum vrbes à Græcis quidem silentio inuolutas, ex actis tamen & vetustissimis monumentis non alias quàm assignatas à Dextro multoties in his Commentariis comprobamus. Quis autem tam excors esset, vt vrbes Martyrum notissimas recenter mutaret? Sed redeo Carthaginem. Certè Carthago Hispanica non tam ignobilis fuit, vt Romanorum, & Gothorum temporibus toti Prouinciæ Carthaginensi nomen non dederit: & in antiquissimis Conciliis, præsertim Toletanis, & Braccarensibus, frequens de Carthaginensi Prouincia mentio fit, quæ olim Toletanam quoque & Carpetanam sub se complectebatur. Quo vno dato, verisimile est aliquot eorum Martyrum qui in Ecclesiasticis Tabulis Carthagine coronati leguntur, in Hispaniensi martyrio affectos fuisse, & non omnes in Africana. Quî enim fieri potuit, vt cùm tota Hispania innumeri Christianorum agonizarint, ita vt omnes eius vrbes & oppida sanguine sacrauerint suo, sola Carthago omnium penè nobilissima nullo Martyre gloriari possit? Reuolue diligenter Romani Martyrologij seriem vniuersam, & inter Martyres innumeros

 Cartha

Carthagine passos, nullum reperies de quo specificatim dicatur quod in Hispania passus sit. Et tamen, vt de reliquis persecutionum in Hispania ministris interim sileam, compertum est, Galbam Carthagine Hispanica acclamatum fuisse ad Imperium contra Neronem, cùm priùs seuerissimè in Christianos animaduertisset, adeò vt in columna Neroni erecta assereret, id factum *ob prouinciam latronibus, & ijs qui nouam generi humano superstitionem inculcabant, purgatam.* Multos proinde eorum qui Carthagine referuntur occisi, in Hispania coronatos credere oportet; vti in Dextro nunc videbimus. Ex his verò quæ fusè admodum à nobis tractata sunt, illud tandem inferri oportet, Codicem hunc quē interpretandum suscipimus, germanum Dextri Barcinonensis fœtum esse, & nihil eorum quæ in ipsum iactata sunt quidquam momenti habere. Quare ne quæso, Lector candide, vel leuiter hæsites in eius lectione, sed eam inoffenso pede percurre.

§. III. *Quanto studio elaborandum fuit Elucidatori, vt his quæ Dexter asseruit, afferret lucem?*

CVm primùm L. Dextri Chronicon omnimodæ Historiæ ad manus peruenit meas (candide Lector) inæstimabilium diuitiarum thesaurum in eo latere animaduertens, in eam erectus spem fui, vt si vires omnes, ac studia in ipsum effodiendo applicarem, non omnino à laboris mercede frustratus abscederem. Agebam eo temporis Matriti, Regis Catholici Curiæ & patriæ meæ, vbi mihi magnorum virorum, eruditione insignium, multarúmque Bibliothecarum copia haud difficilè facta fuit, cum quibus, & à quibus conatuum meorum pondus leuigari posse confiderem. Sed cùm in limine operis adhuc versarer, quæ non difficultates, quæ non chimæræ superandæ sese mihi obtulere? necessum fuit, aut defessum succumbere, aut pro virili eas superaturum dimicare. Vis scire quot, & quæ? Varietas rerum in his Chronicis contentarum ingentissima, ad quas enodandas oportebat omnem antiquitatis historiam, siue humanam, siue Diuinam euoluere, & de authoribus ipsarum, rebúsque ipsis (inter se primùm collatis) iudicium ferre; quis in quibúsve, præ cæteris potiùs audiendus, quæ verisimiliora, quæ abnuenda. In his verò consulendi erant Liuius, Suetonius, vterque Plinius, Plutarchus, Dio, Tacitus, Philostratus, Capitolinus, Lampridius, Eutropius, Trebellius, Vopiscus, Martialis, vterque Seneca, Silius, Lucanus, Iuuenalis, & alij humanæ historiæ professores, quos longum esset recensere: quo tandem vitas, acta, successiones, & chronographias Romanorum Principum, & Barbararū gentium cum ipsis pugnantium ad Dextri scripta conferremus. Præter hæc è veteri Testamento multa ex professo tractanda erant; siue de libris Regum & Paralipomenon, siue de prædictionibus Prophetarum: Testamentum autem nouum, pro eius Chronologia elucidanda, totum euoluendum; Euangelia, Acta Apostolica, Apostolorúmve epistolæ & scripta; nihil etenim non tactum à Dextro fuit. Sed & omnes (præsertim antiquiores) Patres audire oportebat, siue pro sensu vero sacrarum sententiarum hauriendo, siue pro his quæ ad historiam Ecclesiasticam spectant, Clementem dico Romanum, Ignatium, Dionysium, Irenæum, Clementem alterum Alexandrinum, Eusebium, Origenem, Tertullianum, Cyprianum, Basilium, Gregorium Nazianzenum & Nyssenum, Chrysostomum,

Quæ difficultates superandæ occurrerint?

Qui prophani Scriptores legendi?

E sacra pagina quæ?

Qui Patres?

ſtomum, Epiphanium, Pacianum, Iuuencum, Ambroſium, Paulinum, Hieronymum, Auguſtinum, & cæteros, quorum ſcripta extant. Quid de Conciliis dicam; quæ omnia pro annorum ſupputatione, & pro veritate enucleanda gnauiter legere neceſſitas operis aſſumpti cogebat? Quid de Sanctorum Martyrum actis, quorum non omnia neceſſaria in Lippomanis, Suriis, Mombritiis, Lipelois, Velſeris, Haræis, Sanctoris, Villegis, Trugillis, & huiuſmodi reperiri videbam? Non omnia adhuc nomina ſuppeditabant Martyrologia, in primis Romanum (ſiue antiquum à Roſuueido editum, ſiue modernum à Card. Baronio illuſtratum) deinde Bedæ, Nothcheri, Rabbani, Vſuardi, Adonis, Molani, Galeſini, Maurolici & ſimilium. Græcorum Menologia à Card. Sirleto contracta erant; ad ipſos Græcos fontes recurrere: parum hoc, ad vetuſtiſſima quæque manuſcripta Sanctorum Martyrum acta; ad Breuiaria quoque antiqua diuerſarum Eccleſiarum, neceſſarium erat. Rurſus pro Chronologia annorum vnicuique ſententiæ ad marginem aſſignatorum, multum erat mihi laboris aſſumendum; eo vel maximè, quod non ſemel ab aliorum ſupputatione diſſidere videretur.

Quæ Concilia?

Acta Sanctorum?

Quòd ſi hæc forſan monſtra ſuperari poſſent, quatuor antecedebant de nouo, quæ Athlantæos humeros ad onus tantum ſupportandum exigebant. I. Nouitas multarum ſententiarum, quæ penitùs auditus noſtros effugerant, verbi cauſa, quod Centuriones Euangelici fuiſſent Hiſpani; quod epiſtola Pauli ad Hebræos, ad Hiſpanos è Iudaiſmo conuerſos ſcripta fuiſſet, quod Ophirina regio eſſet in Hiſpania, & multa id genus, quæ facilè in contextu cuiuis occurrent. II. Vrbium Hiſpanicarum Geographia, quæ ſecundùm nomenclaturas antiquas, non ſolùm eas cognitas, ſed etiam ad noua collatas vocabula ſine diſcrepantia requirit. Nulla autem Orbis vniuerſi regio toties mutauit vrbium ſuarum nomina quoties Hiſpania; cùm nulla toties Barbarorum incurſiones, ac dominia perpeſſa fuerit: nam primùm (quod ſciamus) ſubacta fuit à Phœnicibus, deinde à Pœnis, rurſus à Romanis, ſubinde à Gothis, demum à Mauris, quorum quilibet ſui idiomatis vrbibus nomina imponebant. III. Nec minoris erat ponderis exſcriptorum errata ſuperare, quibus tertio quoque verſu ſcatebat Codex; quorum nonnulla ſententiam ipſam interrumpebant, nonnunquam & corrumpebant. Clauſularum tranſmutationes, duplicationes, decurtationes, quis enumeret? in quibus mihi modò quod olim D. Hieronymo Chronicon Euſebij, eo temporis multò recentius, quàm nunc ſit Dextri euoluenti, vt Latinitate donaret, accidiſſe comperio, ita vt cum eo poſſim dicere; *Ad communem difficultatem, quam in omni interpretatione* (dicam ego expoſitione) *cauſati ſumus, hoc nobis proprium accedit; quod hiſtoria multiplex eſt, habens barbara nomina, res incognitas, numeros inexplicabiles, virgulas rebus pariter, ac numeris intertextas; vt penè difficilius ſit legendi ordinem diſcere, quàm ad lectionis notitiam peruenire.* IV. Accedebant denique diuerſorum hominum de germanitate huius operis variè ſentientium aduerſa iudicia, cùm non omnes germanum fœtum crederent Dextri, ſed ſuppoſitum; ſiue in gratiam immaculatæ conceptionis Deiparæ; quòd aliquando nonnihil de ea dicere credatur; ſiue pro eleuanda Ordinis Eremitarum S. Auguſtini, antiquitate compoſitum, quod nonnunquam Monachorum Auguſtini meminerit; ſimiléque de continuatione M. Maximi fertur iudicium, quod nimirum multa de eiſdem Eremitis, & de Benedictinis Monachis in ea legamus. Ita ſanè apud

Aliæ difficultates.

Res hactenus inaudita.

Geographiæ veteris exacta cognitio.

Correctio deprauati Codicis.

Varia de germanitate operis ſententia.

mortales vſu receptum, vt quiſque illorum authoritatem eleuet, & exaggeret, qui rebus ſuis prodeſſe, eorum verò flocci pendat, qui officere quoquomodo queant. Dextri Chronicon hi ſoli paruipendunt, qui ſuis opinionibus nocere exiſtimant, multi è conuerſo eo duntaxat magnifaciunt, quod nonnihil pro ſuis facere videatur; neutri pro veritate Chronici certantes, ſed trahit ſua quemque voluntas. Semel verò ipſius ſententias abominantes, multas cogitauerunt contradictiones, quæ ſibi non minùs in authorem, quàm in opus irruere videntur, & ipſorum authoritatem eneruare.

Quis, rogo, tot pertæſus difficultates, non hæreret, non diffideret, non deſiſteret? me verò non ſolùm non pedem retrahere, aut deſperare, ſed neque hærere quidem hæc monſtra fecerunt; addiderunt potiùs currenti calcaria; & ad eorum conſpectum maiores vires animúmque pro labore tanto fortiorem indui, otium omne reſpui, quouſque tandem Dextri Chronicon elucidarem; ratus non in Hiſpaniæ duntaxat, ſed & vniuerſæ Chriſti Eccleſiæ non contemnendam gloriam cedere; cùm multa in Eccleſiaſtica hiſtoria controuerſa, Dextri teſtimonio fulciantur, & non pauca à cæteris prætermiſſa ſupplementum per eum accipiant. Atque ea de cauſa quidquid in Hiſpania, Italiáve aut Gallia ad rem meam facere crederem, conquiſiui, ſiue quæ ad humaniores literas apud prophanos, ſiue quæ ad ſolidiores & diuinas apud Sanctos Patres & Eccleſiaſticos Doctores, Concilia, Martyrologia, Sanctoralia, facere exiſtimarim: non labori, non quieti, non ſumptui parcens; id præ oculis ſemper habens, fontes ipſos, ſi darentur, adire, & vetuſtiores interrogare codices, & neque odio, neque amore moueri, quo faciliùs veritatem aſſequi poſſem. In Hiſpania Regiam Excurialis Bibliothecam adiui, Toletanam deinde Sanctæ Primatis Eccleſiæ; cœnobiorum verò diuerſorum mei Ordinis multas; Nucalenſem præcipuè, Toletanam, Spineam, Hortenſem, Salmantinam, Complutenſem, & alias, quæ Sanctorum Hiſpanorum acta in variis manuſcriptis miniſtrarunt. Matriti Breuiariorum antiquorum, quæ olim in diuerſis Eccleſiis erant in vſu, pro ſua in me beneuolentia copiam fecit illuſtris admod. Magiſter Egidius Gundiſalui Dauila Regius Caſtellæ Hiſtoriographus, præſertim Salmantini, Conchenſis, Palentini, Aſturicenſis, & Tolerani ſecundùm Romanam conſuetudinem à Silicæo Cardinale excuſi (nam vetuſtius ſecundùm ordinẽ S. Iſidori, *Mozarabe* vulgò nuncupatum, cùm Toleti, tum Romæ nactus ſum.) Hæc profectò multam mihi pro opere inſtruendo, & ornando ſupellectilem ſuppeditarunt. Ad Vrbem cùm acceſſi, Bibliothecam Vaticanam non ſemel adiui, Collegij Romani ſæpiſſimè, Illuſtriſſimi ac Reuerendiſſimi Domini mei Cardinalis de Trejo, quæ pro eximia, omnigenáque eruditione tanti Principis locupletiſſima eſt, multam lucẽ attulit. Aniciana Gregoriani Collegij, pro Monachis vniuerſi Ordinis S. Patris Benedicti, recens erecti, à R. P. & amico chariſſimo D. Conſtantino Caietano ſuis abundè laudato ſcriptis ſatis adiuuit: profuítque nonnunquam inuiſere Vallicellenſem, Card. Baronij ſtudiis illuſtratã. Et vt alias breuitati conſulens, omittam, magnopere contulit S. Petri in Monteaureo Bibliotheca, in qua velut in domo propria, benignitate authoris ipſius, quotidie ferè labori meo incumbebam, conſilio, & iudicio adiutus R. adm. Patris Lucæ Vvaddingi, Sacræ Theologiæ Prælectoris, ac totius Seraphici Ordinis Archichronographi, cuius Bibliotheca ipſa eſt, & multa variáque opera, quæ partim

Elucidatoris ſcopus.

Labores.

partim edita, partim quantocyùs edenda præ manibus habet, ingentem illi parturiunt gloriam & honorem. Et hæc omnia pro varietate, antiquitate, & nouitate historiæ Dextri elucidanda, & pro Chronologia æquanda, euoluere non dubitaui.

Geographia Hispanica petenda fuit ab Ambrosio Moralio, Floriano de Ocampo, Resendio, Nonio, Queuedo, Mariana, Zurita, Goës, Blanca, Beuthero & aliis eius argumenti authoribus; multóque exactiùs à Ptolomæo, Antonino, Pomponio, Plinio, Strabone, Appiano Alexandrino, Solino, & eis æqualibus; nec omittendi fuêre Ortelius, Mercator, Villauoua, Moletius, Millius, Nebrissensis, Taraffa, Clusius, & diuersorum regnorum variæ historiæ, vti in hisce Commentariis experimento facilè comprobabitur. Sanè rebus patriæ suæ tantam author noster lucem affert, singulorum Martyrum vrbes proprio notans nomine: Doctorum, & Episcoporum, qui priscis illis temporibus tota Hispania floruêre illustres ingerens memorias, à quibus denique Catholica fides initia, progressus & augmẽta ceperit, quæ vrbes præcipuorum Martyrũ sanguine rubricatæ fuerunt, quæve Conciliis magnorum Patrũ cohonestatæ; qui errores, & abusus in iis damnati, & eliminati: vt iure optimo Hispani omnes tanto authori plaudentes assurgere, & (Deo Opt. Max. gratiarum primùm actionibus decantatis pro Chronici istiusmodi inuentione) in eius occursum illud Ciceronis sibi assumere queant, lib. 1. Acad. quæst. de M. Varrone; *Nos in nostris vrbibus peregrinantes, errantésque tanquam hospites, tui libri quasi domum reduxerunt; vt possemus aliquando, qui, & vbi essemus agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum; tu sacrorum iura, tu Sacerdotum; tu domesticam, tu bellicam disciplinam; tu sedem regionum, tu locorum; tu omnium diuinarum, humanarúmque rerum nomina, officia, causas aperuisti.* Ita prorsus nobis Dextri beneficio accidisse compertum est, vrbes enim & oppida Hispaniæ quasi hospites & peregrini incolebamus, quid olim insigne in eis acciderit ignorantes, quos præcessores inibi insignes, quos Martyres, quos Antistites, quos Doctores priscis temporibus eæ vrbes pepererint nos latebat; nunc verò tutelares magnos, patronos eximios, conciues nobiles, dulces fratres, Dextro duce, deinceps agnoscemus, reuerebimur, solennizabimus, & ipsis patrocinantibus ingentes misericordiarum Dei thesauros reserare dabitur nobis, multo quàm antea locupletiùs.

Geographia Hispania vnde petita?

Quantam patriæ lucem attulit Author?

In lectionis verò textus Dextri emendatione non minùs elaborandum nobis fuit, eo præsertim, quod Codex ipse originalis mendis quamplurimis scatebat, & amanuenses qui inde suos extraxerant, seruatis illis, admiserant noua, vnde difficilè potuit pristinæ puritati restitui; multa tamen quæ postmodum admixta sunt, aliis copiis collatis resecui; & alia quæ ex lectione ipsa euidenti correctione indigere iudicata sunt, & errorem non authoris, sed exscriptoris manifestè arguebant, emendaui. Exempli causa, anno Domini 300. erat bis scripta totidem verbis sententia illa; *Mellaria vrbe Hispaniæ in Bætica, S. Firmus Martyr*, &c. vsque ad sex versus. quare semel duntaxat scribi debuit. Insuper anno Domini 86. erat intermixta memoria S. Narcissi Bracarensis Episcopi, Gerundæ occisi, qui tamen ipso Dextro teste post 200. ferè annos necatus fuit; & de eius martyrio scribit ad ann. 277. vnde memoria illa prior expungi debuit. Anno 110. agebatur de Porphyrio Philosopho, & Scriptoribus eum impugnantibus, cùm tamen id anni 310. proprium esset,

& ipsi

& ipsi necessariò restituendum. Nomina propria vrbium & personarũ, si quæ alicubi corrupta erant, ex aliis eiusdem authoris testimoniis, & ex lectione antiquorum qui de iis tractant, corrigi debuêre: alia verò ex antecedentibus & consequentibus facile fuit emendare; & nihilominus adhuc suo nitori Dexter restitui non valuit, eo præcipuè quod nobis constet nonnulla in eo qui extat, desiderari, quæ manifesto argumento liquet à Dextro omitti nequiuisse. Quis etenim sibi persuadeat, S. Vincentij Leuitæ Cæsaraugustani illustrissimum toto orbe martyrium à Dextro silentio inuolutum? Quis Sanctæ Virginis, ac Martyris Eulaliæ Barcinonensis, patriæ ipsius Dextri Protectricis memoriam ab his scriptis eliminatam? Quis Marcellum Legionensem Centurionem, & 12. eius filios tota Hispania notissimos, non habuisse in his Chronicis locum suspicetur? præsertim cùm apud Clem. Prudentium legerit ipse hymnum in laudem SS. Emitherij, & Chelidonij Martyrum Calagurritanorum, filiorum eiusdem S. Marcelli: vt interim de aliis nonnullis taceam, vt Zoilo cum sociis 19. Gerontio Italicæ Episcopo, Euasio Cassalensi, Hermogene, & Donato, Lupo & Aurelia, Cyriaco & Paula, Sandalio Cordubensi, & Dalmatio Gerundensi, quorum nonnulli forsan ad eius notitiam non peruenêre. Et quid vltrà progredimur? Certè laborem in his Chronicis illustrandis à nobis præstitum, & eorumdem incredibilem vtilitatem, lectione sola lectores mei poterunt deprehendere. Legant quæso, & magno Ecclesiæ Dei bono, Dextrum in vulgus exire cognoscant.

FLAVII

FLAVII LVCII DEXTRI BARCINONENSIS, V. C.

ORIENTALIS IMPERII PRÆFECTI PRÆTORIO, ET DIVO HIERONYMO AMICISSIMI,

CHRONICON OMNIMODÆ HISTORIÆ:

Primùm quidem eidem Hieronymo dicatum : ſed eo ad ſuperos tranſlato, multis locis locupletatum, Paulo Oroſio Tarraconenſi iterum nuncupatum:

VNA CVM COMMENTARIIS FR. FRANCISCI BIVARII, quibus vniuerſa Eccleſiaſtica hiſtoria, à Chriſto nato, per annos 430. ad amuſſim expenditur.

EPISTOLA DEXTRI NVNCVPATORIA.

Sancto Domino Paulo Oroſio Presbytero Tarraconenſi, Fl. L. Dexter Salutem.

POSTQVAM ex Oriente, vbi ſicut noſti, Præfectus Prætorio fui, domum redij, cœpit me vehementer tædere munium publicorum: totúmque me conuerti ad ea ſtudia, in quibus bonam meæ vitæ partem tranſegi; ſi non cum laude, citra pudorem tamen. Porrò omnimodam hiſtoriam, quam ab Orbe condito ad hæc noſtra tempora, id eſt ad an.Chriſti CCCC. XXX. *& Conſulatum* XIII. *Theodoſij Iunioris, & Sancto Preſbytero Hieronymo, non ita locupletatam dicaueram; quia ad eius defuncti manus peruenire non potuit, multis locis auctam, locupletatámque tibi homini Hiſpano, Lalætano, & Hiſtoriarum ſcriptori ornato; & mei amantiſſimo nuncupo. VALE.*

COMMENTARIVS.

CHronicon omnimodæ Hiſtoriæ Flauij Lucij Dextri, &c.] Breuis operis breuis danda fuit nuncupatio. Exiguum valde, ſi quantitas ſpectetur, offert nobis Author theſaurum, magnum tamen & pretioſum pro qualitate, quod dum quis perceperit, ingentes & inæſtimabiles gazas prorsùs dicet: Nec enim precio res diſcernuntur, quòd magnæ

vel paruæ ſint, ſed virtute, & bonitate. Quantâ autem Chronicon iſtud polleat, his commentariis explanare operæpretium duxi; quos ad tantam molem aſcendere neceſſarium fuit, vt quod latebat virtutis, vtcumque in lucem darem. Verumenimuerò nec profuſum fuiſſe me credo, nec omnia ad vnguem aſſequutum: ſat erit occaſionem dare ſapienti, vt & Authori lucem afferat, & à me omiſſa ſuppleat, & parum (fortaſſe) fœliciter dicta corrigat. Id Dextro honorificum, mihi vehementer gratum, & toti Orbi Chriſtiano, Hiſpano præſertim climati commodum erit. Sed ad rem.

Quid inter Chronicō, & hiſtoriam interſit?

Difficilem ſcribendi ſtylum elegit Dexter, dum Chronicum ſuum ſcripſit: multo enim difficilius paucis magna perſtringere, quàm multis multorum geſta temporum declarare. Vnde Hieronymus Barbarorum ſtrages, & irruptiones in Romanum Imperium quæ ſuo tempore contigêre, ſtylo Chronici ſcribere noluit, quia eas latioris hiſtoriæ ſtylo ſcribendas reſeruare iudicauit; quod in prologo ſuo profitetur. Hæc ſiquidem inter Chronica & Hiſtorias differentia eſt, Caſſiodoro teſte, Diuinarum Scripturarum Inſtitutionis cap. 17. quòd *Chronica ſunt imagines Hiſtoriarum, breuiſſimæque temporum commemorationes*: quaſi dicas, ipſarum epitome; illæ tamen latiori ſtylo contextæ profunduntur. Nam quemadmodum multorum Principum acta, & Regum diuerſorum ſeries & geſta, prolixis geruntur temporibus, & nihilominus breuiſſimis depinguntur tabellis; ſic etiam contractioribus exarantur Chronicis, quæ latiſſimis hiſtoriarum libris enarrantur. Eapropter D. Hieronymus eiuſmodi ſcripturæ genus *Chronicos Canones* vocauit, lib. de Scriptor. Eccl. in Euſebio Cæſarienſi, cuius recenſens libros, quarto loco enumerat, *Chronicorum Canonum omnimodam hiſtoriam*, quam tamen poſtea ſolùm nuncupat *Chronicum omnimodæ hiſtoriæ*, dum fœtus proprios cap. vlt. recenſet. Nimirum eo ipſo quòd Chronicon omnimodæ hiſtoriæ ſit, neceſſum eſt, vt contractionem ſequatur canonum, quales ſunt Apoſtolici, & Conciliorum, qui pauciſſimis verbis magnam continent doctrinam; & eò dicuntur canones, quòd Græcis Canon, Regula Latinis ſit, de cuius (teſte Ariſtotele) natura eſt, vt parua, ſeu minima ſit. Eodem ferè ſtylo vſi fuêre apud veteres quicumque Chronica ſcripſerunt, Euſebius, Hieronymus, Proſper Senior, & Iunior; Iſidorus Hiſpalenſis, & Cordubenſis, Victor Tunnenſis, Idatius Lamacenſis, Ioannes Gerundenſis, Marcellinus, Author Chronici Alexandrini, Ado, Sigibertus, vt alios innumeros prætermittam. Inter quos poſt Hieronymum, & Euſebium, primum locum ſibi Dexter vendicat, & ordine temporis, & ſcripturæ dignitate, & cultiore ſtylo. Nec ſibi obuiant, quòd titulus libri huius *Chronicon omnimodæ hiſtoriæ ſit*, & Hieronymus dum eius meminit, ſolùm vocet Omnimodam hiſtoriam: *Fertur*, ait, *ad me omnimodam hiſtoriam ſcripſiſſe*: nam priſco illo tempore non ſcribebatur omnigena hiſtoria hiſtorico & diffuſo ſtylo, ſed more Chronici; hiſtoria ſiquidem vnius duntaxat Regni, aut Regionis, aut Viri conſpicui geſta complectebatur: & ex multis, ac diuerſis hiſtoriis ad ſtrictos redacta canones, vna *omnimoda* texebatur, quæ *Chronici*, ſiue *Omnimodæ hiſtoriæ* titulo, ſiue vtroque ſimul gaudebat. Et certè apud Hieronymum lib. de Script. Eccleſ. nulla reperitur vnquam omnimoda ſcripta hiſtoria ab aliquo Antiquorum, quæ

Chronici ſtylo non gaudeat; nec Chronicon aliquod, quod omnimoda hiſtoria non vocetur. Quinimò & apud Dextrum ipſum videmus librum ſuum, quem titulo *Chronici omnimodæ hiſtoriæ* inſigniuit, in Epiſtola nuncupatoria ad Oroſium ſolùm nuncupaſſe *omnimodam hiſtoriam:* cùm ait; *Porrò omnimodam hiſtoriam, quam ab orbe condito, vſque ad noſtra tempora, id eſt annum Chriſti* 430. &c. Dolendum certè Chronici Dextri periiſſe (aut ſaltem cum tineis adhuc, & blattis certare) priorem partem, quæ ab Orbe condito, vſque ad Chriſtum natum hiſtoricos canones complectitur; multa enim per eum ſcitu digna, rerum præſertimad Hiſpaniam ſpectantium, hactenus incomperta ſciremus; quod in cauſa fuit, vt in editione Cæſarauguſtana, *Fragmentum Chronici Dextri* vocaretur; ab eo tamen nos abſtinuimus, titulo germano contenti; eò præcipuè quòd integram à Nato Domino contineat hiſtoriam, vſque ad Authoris tempora.

Quanta dignitas fuerit Præfectura Prætorij?

Poſtquam ex Oriente, &c.] Quanta fuerit Præfecti Prætorio dignitas, qua Dexter inſignitus fuit, explicuit Caſſiodorus lib. 6. Epiſtol. inquiens; *Poteſtati Præfecti Prætorio nulla eſt dignitas æqualis*; nimirum gerebat ſecundas partes poſt Cæſarem, præerátque diſciplinæ publicæ emendandæ. Vnde multos ſcimus ex eiuſmodi Præfectura ad Imperij faſtigium euectos fuiſſe, vti Veſpaſianum, Macrinum, Philippum, & alios. Romuli tempore Præfectus Prætorio is dictus eſt, qui Prætorio præerat, nimirum cohortibus, & militibus Prætorianis Palatium Principis defenſantibus, quod Alciato teſte in Comment. de Verb. ſign. *Prætorium* dicebatur, eò quòd inibi Prætoris milites excubabant; *Prætor* verò quilibet militum princeps, Veteribus erat. Nonnunquam priſcis illis temporibus ad bella prodibat contra hoſtes: ſed vbi Romanorum opes creuerunt, diſtincta fuère officia; & tunc qui ad tuendam Principis ſalutem agebat excubias, *Præfectus Vigilum*, qui contra hoſtes Imperium tuebatur *Præfectus Prætorio* dicebatur. Additus poſtmodum eſt *Magiſter militum*, qui perpetuò cum hoſtibus agebat, & à Præfecto Prætorio eò diſſidebat, quòd Magiſtrorum equitum poteſtas legibus Populi Rom. inuecta erat, Præfecti verò Prætorio, Imperatorum arbitrio. Sunt qui velint, apud veteres Francorum Reges Præfectos Prætorio ſeu Palatio fuiſſe eos, qui *Magiſtri domus*, ſeu *Maiores domus* nuncupabantur, & vtrorumque officium in idem recidere. Extat in Codicis Iuſtiniani lib. 1. ſpecialis titulus *de officio Præfecti Prætorio Orientis*, quod Dexter adminiſtrauit, vbi lege 2. datur ei facultas generalia condendi ſtatuta, quæ legibus Cæſareis non ſint contraria, & durent quouſque per Cæſarem abrogentur. Sed vt ſemel eius poteſtas, & officij celſitudo palàm fiat, placet in Dextri gratiam hìc inſerere formulam, quæ Præfectis Prætorio ab Imperatoribus dabatur, cùm ad huiuſmodi dignitatem iubebantur aſcendere, prout à Caſſiodoro ponitur lib. 6. Variarum cap. 3. qui eam ſcribit, quo tempore erat eâdem Præfecturâ inſignitus, vt ex prologo ipſarum lectionum Variarum conſtat, & ex lib. 11. & 12. per multas Epiſtolas.

FORMVLA PRÆFECTI PRÆTORIO.

Seu titulus eius officij; in quo inducitur Imperator ad Præfectum loquens.

SI honoris alicuius est origo laudabilis, si bonum initium sequentibus rebus potest dare præconium, tali authore Præfectura Prætoriana gloriatur, qui & Mundo prudentissimus, & Diuinitati maximè probatur acceptus. Nam cùm Pharao Rex Ægyptius de periculo futuræ famis inauditis somniis vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset reuelare consilium, Ioseph vir beatus inuentus est, qui & futura veraciter prædiceret, & periclitanti populo prudentissimè subueniret. Ipse primùm huius dignitatis infulas consecrauit; ipse Carpentum reuerendus ascendit, ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non potuerat potentia dominantis. Ab illo namque Patriarcha: & nunc Pater *appellatur* Imperij, *ipsum hodiéque resonat vox præconis, instruens Iudicem, ne se patiatur esse dissimilem. Meritò vt cui tanta potestas potuit dari, videretur semper similiter admoneri. Quædam enim huic dignitati, nobiscum iura communia sunt: Exhibet enim sine præscriptione longinquos, magna quantitate mulctat errantes, fiscum pro sua deliberatione distribuit, euectiones simili potestate largitur, vacantia bona proscribit, delicta Prouinciarum Iudicum punit, verbo sententiam dicit. Quid est quod non habeat commissum, cuius est vel ipse sermo iudicium? Penè est, vt leges possit condere, quando eius reuerentia potest negotia sine appellatione finire. Ingressus Palatium nostra consuetudine frequenter adoratur, & tale officium morem videtur soluere, quod alios potuit accusare. Potestate igitur, nulla dignitas est æqualis. Vice sacra vbique iudicat. Nullus ei miles de fori sui authoritate præscribit, excepto officiali Magistri militum, credo, vt vel illis aliquid Antiquitas cederet, qui videbantur pro Republ. bella tractare. Curiales etiam verberat, qui appellati sunt legibus,* Minor senatus. *In officio suo ius retinet singulare, & talibus, tantisque noscitur iubere, quos etiam Prouinciarum non audeant Iudices in aliqua parte contemnere. Officium planè geniatum, efficax, instructum, & tota animi firmitate præualidum, qui sic peragent iussa, vt nullis morentur dilationibus imperata. Militia perfunctis, Tribunorum, & Notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat, qui inter Proceres mixti nostris conspectibus obsecundant. Gratanter implemus, quæ ille constituit, cuius reuerentia & nos ita constringimur, vt sine dubitatione faciamus, quæ illum decreuisse agnoscimus. Non immeritò, quando Palatium sua prouisione sustentat, seruientibus nobis procurat annonas, humanitates quoque iudicibus ipsis facit. Legatos Gentium veraces implet ordinationibus suis. Et licet aliæ dignitates habeant titulos præfinitos, ab ista totum penè geritur, quidquid in Imperio nostro æquabili moderatione tractatur.*

Ioseph Patriarcha fuit primus Præfectus Prætorio.

Hanc denique curarum omnium pulcherrimam molem (quod prosperum nobis, vtile Reipub. sit) ab N. Indictione tuis humeris decenter imponimus; quam tu & ingenij virtute sustineas, & summa fide tractare contendas: quæ quantum diuersis solicitudinibus constringitur, tantò magis laudes amplissimas dignitas hæc triumphat. Et ideo tantum lumen gloriæ sit actionibus vestris, vt & in Palatio nostro fulgeat, & in prouinciarum

rum longinquitate reluceat. Par tibi ſit cum poteſtate prudentia, conſcientiæ tuæ quadrifaria virtus aſſideat. Tribunal tuum ideo tam excelſum factum eſſe noueris, vt locatus ibi, nil humile, abiectúmque cogitares. Conſidera quid debeas dicere, quod à tantis excipitur: Monimenta publica talia contineant, quæ ſe legiſſe nullus erubeſcat. Præſul mirabilis partem non habet cum delictis, quia niſi aliquid egregium aſſiduè fecerit, culpam vel ocioſus incurrit. Nam ſi prædictus author ſanctiſſimus recolatur, quoddam ſacerdotium eſt, Præfecturæ Prætorianæ competenter agere dignitatem. Hactenus formula dignitatis.

Præceſſerat Dextrum in ea præfectura ſub Theodoſio Magno Cynegius, de Chriſtiana Repub. optimè meritus, vir omni laude digniſſimus, ex Hiſpania quoque oriundus, vt ex ſepultura eius colligi datur. De eo namque hæc habet Idatius in Faſtis Conſularibus. *Theodoſio iterum, & Cynegio Coss. defunctus eſt Cynegius Præfectus Orientis in conſulatu ſuo Conſtantinopoli. Hic vniuerſas Prouincias longi temporis tabe deceptas, in ſtatum priſtinum reuocauit: & vſque ad Ægyptum penetrauit, & ſimulacra Gentium euertit. Vnde cum magno fletu totius populi Ciuitatis, deductum eſt corpus eius ad Apoſtolos* (duodecim Apoſtolorum Eccleſiam Conſtantinopolis intellige) *die xiv. Kalend. April. & poſt annum tranſtulit eum matrona eius Achantia ad Hiſpanias pedeſtre.* Vide quales in officio Prætorio Præfectus Orientis, ex ſua patria anteceſſores Dexter habuerit. Sed ad Præfationem Dextri redeamus. *Cynegius Dextri in Præfectura prædeceſſor, vnde?*

Poſtquam domum redij, &c.] Hieronymus non ſolùm *clarum apud ſæculum*, Dextrum prædicat, quod ad natales, & Præfecturam reſpicit, ſed etiam *Chriſti fidei deditum*, quod ob ſcriptionem Chronici dictum exiſtimo, in qua bonam vitæ ſuæ partem tranſegiſſe ſe ſcribit, cum laude & admiratione hominum, quamquam verecundia occupatus & modeſtia, *ſi non cum laude, citra pudoris notam*, dixerit. Cœperat ipſum ſcribere à multis annis, cùm in Oriente agebat, ſed munium publicorum tædio affectus, domi tandem ſuæ apud Barcinonem ſe recepit, vbi finem eidem impoſuit ſenex iam & confectæ ætatis.

Quo loco illud monuerim lectores, triplici ex capite grauitatem huius Chronici in præſenti epiſtola commendari; ſi enim authorem reſpiciamus, Præfectus Prætorio eſt Orientalis Imperij, & ſecundas partes poſt Cæſarem habuit; & de tanto viro præſumendum eſt, nihil ſub ſuo nomine in lucem edere duxiſſe, quod verum aut valdè probabile non ſit; nec enim fabulis, aut nugis vacaſſe credendus eſt, aut ſponte decipere voluiſſe, quin potiùs nihil non purum, nihil non vndecumque probatum & conſtans ſuo operi intexuiſſe. Si tempus quo contextum eſt expectetur, puriſſimum & defæcatiſſimum ex ſuis manibus prodiiſſe iudicandum eſt, vtpote non vno vel alterò anno elaboratum, ſed vt minimum totis quadraginta annis; quandoquidem ſi Hieronymus Dextrum ſuo Catalogo inſeruit anno Chriſti 393. quo eum hortatu ſuo ad finem perduxit, (de quo in Apologia ſatis diximus) fit vt per aliquot annos ante 393. eſſet cœptum, vt illius ſaltim ex relatione amicorum Hieronymus habuiſſet notitiam. Cùm autem ad annos Domini 430. perductum ſit, quod ex ipſo liquet, & Dexter in hac epiſtola fatetur, neceſſum eſt, vt poſt quadrageſimum ab *Quæ illud commẽdent?*

exordio finem acceperit. Vt vt ſit, id nihilominus authoris verbis eſt manifeſtum, cùm dicat, *Totúmque me conuerti ad ea ſtudia, in quibus bonam meæ vitæ partem tranſegi.* Tanto itaque tempore diſtulit huic opuſculo ſupremam manum imponere, vt de cunctis tandem certior fieret, & nihil immaturum ex ſua officina prodiret. Demum ij quibus Chronicon ipſum nuncupatum eſt, Hieronymus, & Oroſius, magni illud eſſe momenti, & non vulgaris authoritatis, conuincunt; quippe cùm tantis Doctoribus dandum non eſſet quidpiam ea deſtitutum; quorum præſertim in hoc ſcribendi genere præcipuum erat iudicium, & cenſura; nam Hieronymus itidem Chronicon Omnimodæ hiſtoriæ ſcripſerat, & Oroſius Hormeſtam ſuam Chronologico ferè more de hortatu Sancti Auguſtini vulgauerat.

Chronicon Dextri quomodo ſit Omnimodæ hiſtoriæ.

Porrò omnimodam, &c.] Iure omnimodam nuncupat, in qua profanam ſimul & Eccleſiaſticam hiſtoriam miſcet; etenim Martyrum triumphos, Epiſcopalium Sedium fundationes, ſucceſſiones Romanorum Antiſtitum, & Synodales conuentus; Imperatorum etiam ſeriem, bella, ſeditiones, tumultus, tranſlationes dominiorum, Viros vtriuſque ſtatus nobiles, ſeu notabiles, & infinita id generis diligenter ſimul ac breuiſſimè depinxit, tametſi vberior & profuſior ſit in rebus Hiſpanis, præſertim Eccleſiaſticis enodandis, vtpote quas cæteris exactiùs callebat; quod & alij eius generis ſcriptores fecerunt; vt videre eſt apud Euſebium, qui de Latinis pauca tetigit, cùm in Græcis multus fuerit, & Marcellinum qui à rebus Occidentalis Imperij ferè abſtinuit, totus in adnotandis progreſſibus Orientalis, cuius erat alumnus occupatus; Victor Tunenſis Africanam ferè hiſtoriam ſequutus eſt, Idatius, & Viclarenſis Hiſpanam; & tandem vnuſquiſque amore patriæ nonnihil longiùs ducitur, quàm cæterarum regionum. Qua de re conſule quæ §. 2. Apologiæ dicta relinquimus.

Ab Orbe condito, &c.] A Viris fide digniſſimis Toleti exiſtens accepi, Codicem Dextri, qui in monaſterio Cyſlæ multos annos fuit, quémque Canonicus Toletanus Vergara fortuitò apud Librarium mercatorem inuentum emerat, vtramque Chronici partem habuiſſe, nec ſolùm à nato Domino, ſed etiam ab orbe condito ad vſque Dextri tempora complexum fuiſſe: & hunc pridem D. Petri Pechæ Giennenſis Epiſcopi fuiſſe, & ad vſum D. Laurentij de Padilla, Cæſarei Hiſtoriographi; ſed codex ille diſpendio quoque noſtro deperiit. Codex Fuldenſis, cuius copia fruimur, & ipſe quoque à Fuldenſi bibliotheca ſuffuratus (neque enim Fuldæ, ſed Wormatiæ repertus eſt) priori parte Chronici carebat; cùm tamen hanc epiſtolam nuncupatoriam, quæ neceſſariò toti operi præfigenda erat, haberet; eo videlicet quòd amanuenſis (vt apparet) contentus fuit hiſtoria à nato Domino, & epiſtolam loco ſubmotam ei adfixit. Porrò, quod ait Dexter, ſe deducere Omnimodam hiſtoriam ad annum Domini 430. & Conſulatum xiij. Theodoſij iunioris, veritati ſubnixum eſſe liquet, quandoquidem conſtat ex Faſtis Onuphrij, & Annalibus Cardinalis Baronij tom. 5. prædictum Conſulatum in ipſum 430. annum Domini

mini incidiſſe, & quòd in eo collegam habuerit Valentinianum, tertiùm, etiam iuniorem; quo nimirum ſynodus generalis Epheſina aduersùs Neſtorium celebrata eſt, & Magnus Aurelius Auguſtinus vitam cum morte commutauit. Cuius obitus cùm Dexter non meminerit, par eſt credere, quòd Chronicon abſoluerit ante 28. Auguſti eiuſdem anni, qua D. Auguſtinus mortuus eſt. Suppleuit defectum eius Continuator M. Maximus, Chronicon ſuum incipiens à tranſitu Auguſtini.

Sancto Presbytero Hieronymo, &c.] Liquet hoc, teſtimonio ipſius Hieronymi, libro de Script. Eccleſ. ipſi Dextro, cuius cohortatione factus fuerat, dicato; *Dexter* (ait) *Paciani, de quo ſuprà dixi, filius, clarus apud ſæculum, & Chriſti fidei deditus, fertur* AD ME *Omnimodam hiſtoriam texuiſſe, quam necdum legi.* Id verò ex relatione aliorum aſſeruit, nam à principio lucubrationem ſuam Dexter Hieronymo nuncupandam ordiebatur, quo nimirum libro ſibi iam ab ipſo dicato ſatisfaceret. Cæterum cùm opus abſoluit, & Bethleem miſit, iam obierat in pace ſanctus Doctor. *Quibus dicatum.*

Tibi homini Hiſpano Lalætano, &c.] Conſonat Hugo Epiſcopus Portugallenſis, in epiſtola ad Mauricium Bracarenſem, quam inter elogia auctoris dedimus. Bono noſtro factum puta quòd iterum Dexter librum dicauerit, nam vt id faceret multis locis auxit, locupletauítque ipſum; & ita aucto, locupletatóque nobis datum eſt frui. Qua in re decennium aliud Author conſumpſit, vt ex his quæ ad calcem legimus, apertè colligitur: *Cùm hæc ſcriberem currebat annus Chriſti* 440. &c. quibus liquidò conſtat, hæc verba ſcripta fuiſſe in reuiſione operis, cùm eam iterum dicauit Paulo Oroſio. Quid verò in cauſa fuerit, vt nihil geſtorum addiderit anno 430. ad quem primùm hiſtoriam protraxerat, & locupletatio non in annis, ſed in rebus facta fuerit, explicatum à nobis eſt in Apologia §. 2. Porrò Lalætanum vocat Oroſium, quòd Tarraco ad veterem Lalætaniam ſpectaret; Oroſius verò eſſet Tarraconenſis: quamquam nonnihil inter ſe differre Lalætaniam, & agros Tarraconenſes, ex veteribus ſciamus, nam Plinius lib. 14. hiſtor. Natural. cap. 6. de Vinis Hiſpaniæ differens: *Hiſpaniarum*, ait, *Lalætana copiâ nobilitantur, elegantiâ verò Tarraconenſia*; & clariùs lib. 3. cap. 3. *Regio Coſſetania, flumen Subi, Colonia Tarraco, Scipionum opus, ſicut Carthago Pœnorum. Regio Ilergetum, Oppidum Subur, flumen Rubricatum à quo Lalætani.* Et Martialis lib. 1. epigrammate *de locis Hiſpaniæ*, ad Lucianum amicum ad Hiſpanias reuertentem ait, *Lalætania vbi?*

Aprica repetes Tarraconis littora,
Tuámque Lalætaniam.

Conſentit Ptolemæus, qui in tabula ſecunda Europæ cap. 6. Tarraconem in Coſſetanis, Barchinonem verò in Lalætanis ponit; quo authore, quidquid Rubricatum flumen alluit (vulgò dicitur *Lobregat*) Lalætania dicebatur. Vnde & Cathaloniam dici nonnulli putant, è quibus Tarapha, Nebriſſenſis, & Carolus Stephanus ſunt.

Hiſtoriarum ſcriptori, &c.] Teritur omnium manibus ſumma cum laude Pauli Oroſij hiſtoria, quam D. Auguſtino dicauit, & de qua inferiùs ſuo loco plura cum Dextro dicturi ſumus: vbi de amicitia & conſanguinitate vtriuſque agendum, præter ea, quæ in Authoris vita notata ſunt.

CHRONICON
OMNIMODÆ HISTORIÆ
FL. L. DEXTRI BARCINONENSIS,
V. C.
Orientalis Imperij Præfecti Prætorio.

Anno Christi 1. *Lentulo & Messala Consulibus, vno anno ante Augusti, & Syluani consulatum,* CHRISTVS *nascitur.* Anno Romæ 752.

2. *Tribus Pastoribus, qui fuerunt Sancti, primùm ostenditur.*

COMMENTARIVS.

ANNO PRIMO CHRISTI 1. *Lentulo & Messala,*&c.] Scripturus Dexter Christianum chronicon, ab eo quod caput est supputationis Christiani temporis meritò exorditur, nimirum à CHRISTI natiuitate secundùm carnem: Eam verò probè notat tum ex Consulibus, qui Populo Romano præerant, tum etiam ex anno Vrbis conditæ decurrente. Id quod S. Augustinus necessarium esse monuit lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 28. inquiens; *Per Consulum nomina multa sæpe quæruntur; & ignorantia Consulatus, quo natus est Dominus, nonnullos coëgit errare.*

Sæpe quidem validéque torsit Doctorum ingenia hæc difficultas; quibusdam æstimantibus natum Dominum fuisse Augusto xiij. & Syluano Coss. quos ducit Epiphanius in Panari hæresi 51. & amplectuntur ex recentioribus Panuinus in Com. Fast. lib. 2. & Ioannes Mariana lib. 4. Histor. Hisp. cap. 1. Aliis autem asserentibus, ortum sub Consulatu Sabini & Ruffini, quod tuetur Seuerus lib. 2. histor. Nonnullis denique nihil horum probantibus, sed quòd Natiuitas Domini inciderit in Consulatum Lentuli, & Messalæ, quod primus hactenus credebatur docuisse Cassiodorus in Chronico, quem postea sequuti sunt Marianus Scotus insignis Chronographus, & Cuspinianus in Notis ad Cassiodorum. Et huic sententiæ subscripsit Cardinalis Baronius in Apparatu ad suos Annal. Eccles. tum quod consonantior appareat Euangelio Lucæ, tum quia ad Cassiodorum sequendum illud suadeat, quòd homo Romanus esset, omni litterarum genere exultissimus, & in his apprimè versatus, vt qui non tantùm de Fastis Consularibus, sed etiam de computo Paschali libellum conscripserit, magna adhibita consideratione. *Quibus Consulibus natus Christus.*

Quòd Lucæ Euangelio magis hæc sententia coaptetur, inde deducitur, quòd ipso authore cap. 3. Christus Dominus venerit ad Baptisma anno xv. Imperij Tiberij Cæsaris, existens annorum xxx. qui videlicet Tiberij annus Consules habuit duos Geminos, Rubelium, & Rufium. Si autem ab his Coss. & anno Cæsaris sursùm ascendendo xxx.

Consulatus

Anno Christi 1. Anno Romæ 752.

Consulatus enumeres in Fastis, qui apud Cassiodorum & Onuphrium reperiuntur, peruenies ad Consulatum Cornelij Lentuli & Valerij Messalæ; atque in eo accidisse Christi natiuitatem certum erit: totidem siquidem Consulatus, nec plus, nec minus, inter hos, & illos Coss. reperiuntur. Loquimur verò de Ordinariis, qui quolibet ineunte anno eligebantur, non de Suffectis, qui scilicet in locum aliorum infrà annum sufficiebantur, in ea duntaxat anni parte, quæ deerat, gubernaturi.

Hoc etiam ex Olympiadum supputatione, quæ potissima inter Græcos erat, deducitur, Annus siquidem xv. Tiberij, Eusebio teste lib. 2. de Præpar. Euang. cap. 3. fuit quartus & vltimus Olympiadis ccj. ab hoc verò vsque ad secundum Olympiadis cxciiij. quo Lentulus & Messala consulatum inierũt, inclusiuè intersunt septem integræ Olympiades, quæ cùm quælibet sit quadriennia, viginti octo annos conficiunt; quibus si addas duos alios Olympiadis cxciv. ascendent ad xxx. annos quos inquirimus: & consequenter asseremus; Christum Dominum baptizatum initio anni quarti Olympiadis ccj. & natum in fine secundi Olympiadis cxciv. nimirum in vltimo mense anni, & in extremis ipsius diebus, id est 25. Decembris, Lentulo, & Messala Coss. Cæterum omnimoda huius veritatis dilucidatio deducenda est ex vero sensu illorum verborum S. Euangelistæ, *Erat Iesus incipiens, quasi annorum xxx.* aut enim sensum reddunt, ferè expleuisse iam xxx. paulò minus, aut incepisse dumtaxat xxx. aut explesse xxx. & incepisse xxxj. Nam in primo sensu natiuitas incidisse dicenda est in Consulatum Augusti XIII. & Syluani, in sequenti, in Consulatum Sabini, & Rufini, & in vltimo tandem in Consulatum Lentuli, & Messalæ; sed quoniam ea verba Lucæ inferiùs ad annum Christi XXXI. examinanda nobis ad vnguem sunt, ne actum iterum agamus, illuc Lectorem remittimus: interim affirmantes, multo cæteris certiorem esse postremum.

Mira proinde assertio Dextri iudicari debet, qui ortum Domini Iesu sub Lentulo, & Messala Coss. annotauit. Verùm ex Dextro potiùs stabiliri debet Cassiodorus, quem laudat, & amplectitur Baronius, quàm ex Cassiodoro Dexter, vtpote qui per 60. & amplius annos illum superauit: floruit namque Cassiodorus anno Domini 500. Dexter autem scripsit 430. quo fiet, vt Dexter primus omnium, quorum extent opera, assertum de Natali Domini sub Messala, & Lentulo in lucem produxerit: nec minori quàm Cassiodorus laude dignus, & authoritate suffultus; vt ad eum quoque sequendum persuadeat, quòd Romanus educatione & officiis fuerit, omni litterarum genere excultissimus, & in his præcipuè bonam vitæ suæ partem insumpserit. Quas, quæso, Deo grates acturus esset Card. Baronius, si Dextro sibi daretur frui, qui caput suæ Chronologiæ tam luculenter confirmat? Nec causeris cum apud ipsum legis natum Dominum, Lentulo & Messalino Coss. nam vtroque vocari nomine Cardinalis ipse fatetur in Apparatu sub titulo, *De anno, quo natus est Christus.* Cassiodorus Messalam nuncupat sicut Dexter: & ob corporis pusillitatem forsan ab aliquibus Messalinus dici cœpit. Fuerat ante xxvij. annos Messala Consul cum Augusto iij. anno quo Actiaca memorabilis contigit pugna, sed an vnus, & idem fuerit cum collega Lentuli, mihi hactenus incompertum. Et hæc de consulatu sub quo natus est Dominus dicta sufficiant. Vbi quod addit Dexter; *Vno anno ante Augusti & Syluani consulatum*, non ita accipias, quasi velit, anno integrò ante illorum Fastos, id accidisse, sed mens illius est, ortum Domini non accidisse eodem anno, quo Augustus xiij. cum Syluano collega iniit consulatum; sed superiori, Lentuli & Messalæ Fastis insigni: nimirum die 25. Decembris ad calcem consulatus ipsorum.

Quo Romæ conditæ anno?

Anno Romæ 752.] Hactenus quibus Consulibus Christus natus fuerit egimus, sed quoto anno ab Vrbe condita id acciderit, nunc exquirendum. Hoc vno à Dextro Baronius dissentit. Cùm hic credat Consulatum sæpe dictorum Lentuli, & Messalæ incidisse in annum Vrbis 751. Ille verò anno sequenti, id est 752. sed eiusmodi annorum supputatio non ita constans est apud omnes, vt inde aliquid certi deducere valeamus; cùm inter ipsos Ethnicos magna sit adhuc lis de assignandis annis conditæ Vrbis. Ausonius (quod ipse Baronius notat) per viginti vt minimum annos discrepat à Varrone; quare prudenter admonet ipse, haud tutò, & certò posse Christianos à conditæ Vrbis tempore annos numerare. Miror tamen doctissimum virum hac in re à præscripta Catholicæ ac Romanæ Ecclesiæ supputatione desciuisse; nam cùm Romanum Martyrologium die 25. Decemb. dilucidè promat, natum Christum *ab Vrbe condita anno 752.* ipse contendit natum præcedenti 751. Satius multo Dextri placitum sequemur, cui tabulæ Ecclesiasticæ consonant,

& cui

Anno Romæ 752. & cui etiam Orosius subscribit, eiusdem cum Dextro antiquitatis, & grauitatis. Et certè si res ad vnguem perpendatur, oppositum asserentes laborare in æquiuoco conuincentur. Vnde hoc? Inde videlicet, quòd anni Romæ conditæ non sunt supputandi ab initio Ianuarij, sed ab eo mense, & die, quo ipsa condita fuit, videlicet vndecimo Kalend. Maij, seu 21. die Aprilis (quod idem est) qua festum Pales Pastorum Deæ celebrari solitum fuit, vt ex vetustissimis authoribus accipimus. Ouidius lib. 4. Fastorum, de ea festiuitate agens dixit: Anno Christi 1.

Apta dies legitur, qua mœnia signet aratro,
Sacra Pales aderat, inde mouetur opus.

Sic etiam docuit Dionysius Halicarnasseus; & Messala Coruinus lib. de sua progenie ad Augustum, *Ferunt*, ait, *vndecimo Kalendas Maias, Romulum Vrbis fundamenta iecisse.* Pro eadem sententia author Chronologiæ in Historiam Liuij in principio, refert Tullium, Plutarchum, & Solinum; & idem asserit Marlianus lib. de Origine Vrbis Romæ, & Velcurio in Comment. ad lib. 2. Titi Liuij: *Dies*, inquit, *Romæ natalitius, quo condi cœpta est, habetur ad* 11. *Kal. Maias.* Denique Propertius lib. 4. hæc ait:

Vrbi festus erat, dixêre Palilia Patres,
Hic primus cœpit Mœnibus esse dies.

Hinc fit, vt consulatus Lentuli, & Messalæ partem fuerit complexus anni Vrbis conditæ 751. & partem etiam anni 752. quando enim consulatum illi inierunt die 1. Ianuarij, currebat annus Vrbis 751. sed à die 21. April. cœpit annus ab Vrbe condita 752. quare cùm Christus Dominus natus fuerit, non ipsis Kalendis Ianuarij, initio consulatus prædictorum, sed ad finem anni, id est, 25. Decembris sub eisdem consulibus, necessum est vt asseramus, id accidisse anno Romæ 752. vt Dexter asseuerat. Et tamen per hoc non recedit à supputatione Varronis aientis, consulatum Lentuli, & Messalæ in annum Vrbis 751. incidisse, id enim de exordio eius intelligendum est, non de fine, cui iam luxerat nouus Vrbis annus.

Hoc semel monuisse sufficiat, nec oportebit deinceps immorari in supputatione annorum Vrbis conditæ: cognito siquidem semel quòd Natalis Domini inciderit in annum 752. facilè cuiuis anno Dominico suus ex latere respondens Vrbis annus assignabitur, additis nimirum annis Romæ qui Natalem Domini præcesserunt, ad annos Dominicos, de quibus fuerit quæstio, verbi gratia, si quæratur, quis annus Romæ respondeat anno Christi 120? dicendum quòd 871. qui coalescit ex dicto 120. Domini, & ex 751. Vrbis qui præcesserunt eius Natalem. Et idem erit de reliquis.

2. *Tribus Pastoribus*, &c.] Duo hîc Dexter affirmat, videlicet Pastores, quibus puer Deus primùm omnium ostensus est, fuisse sanctitate conspicuos; deinde quod ad numerum eorum spectat, fuisse tres, nec plures, nec pauciores. Horum prius facilè sibi quisque persuadebit, præclarum & singulare beneficium ob oculos versans, quod ipsis contulit Deus, dum participes eos fecit, præ cæteris totius mundi hominibus, gaudiorum suæ natiuitatis; cuius nimirum & ipsi non fuerunt ingrati, imò verò reuersi glorificauerunt, & laudarunt Deum in omnibus, quæ audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos: quando ab Angelo claritate Dei refulgente audire meruerunt; *Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est* Vobis *hodie Saluator, qui est Christus Dominus.* Nam quòd specialiter Vobis natus dictus est, idem videtur ac si Angelus apertiùs diceret, primùm inter omnes mortales vobis natus est, vtpote quem priorem estis visuri & adoraturi. *Pastores Dominicæ natiuitatis cōscij, quot, & quales?*

Quod attinet ad numerum illorum, disertè cum Dextro consentit Beda, qui lib. de locis Sanctis cap. 8. hæc ait; *Porrò ad Orientem in Turre-Ader, id est gregis, mille passus à ciuitate Bethleem segregata est Ecclesia trium Pastorum Diuinæ natiuitatis consciorū monumenta continens.* quibus & ternarium & sanctitatem Pastorum profitetur, in quorum nimirum honorem Ecclesia erat ædificata. Vtrumque verò sine hæsitatione asseuerat, vtpote de quibus vtrumque eo loci & temporis, per maiorum manus accepta traditio pronuntiabat. Eius sine dubio conscius Dexter velut is qui in Oriente Prætorio Præfectus fuerat, *tres* hoc loco *& sanctos* Pastores euãgelicos fuisse scribit, videbatúrq; valdè congruum rationi, vt tres duntaxat Pastores Verbum Patris, Spiritus sancti ope caro factum primi hominum adorarent, quo adoratores existerent Sanctissimæ Trinitatis mysterij, sicut & in tribus Magis postmodum effectum suo loco videbimus. Porrò de Pastorum numero videndi sunt Card. Baronius anno Domini 1. Et Suarez tom. 2. in 3. p. D. Th. q. 36. disp. 14. sect. 2.

Flauius

Anno Christi 2. | Anno Romæ 753.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 2. *Tres Soles apparuerunt in Hispaniis in vnum collecti.* Anno Romæ 753.

2. *Augustus Tiberium, & Agrippam in filios adoptat.*

3. *Iudas Galilæus Iudæos ad rebellandum in Romam cohortatur.*

COMMENTARIVS.

Multoties comparuisse Soles tres.

ANNO 2. *Tres Soles, &c.*] Trinos soles sæpius antiqui viderunt; quinquies, vt minimum, de quibus Plinius lib. 2. hist. Nat. cap. 31. affirmat incidisse sub Consulibus Sp. Posthumio, & Q. Mutio: Q. Martio, & M. Portio: M. Antonio: & P. Dolabella: M. Lepido, & L. Planco: quibus subdit sextam trini solis apparitionem, *Et nostra*, ait, *ætas vidit Diuo Claudio Principe, consulatu eius, Cornelio Orfito collega.* Hæc vltima incidit in annum Domini 52. qui Claudium & Orfitum Consules habuit. Quæ autem Lepidum & Plancium vidit consules, initium Triumuiratus ornauit, quando videlicet Cæsar sibi adiunxit M. Lepidum, & M. Antonium Reipublicæ constituendæ. Contigit verò quadraginta annis ante Christi Domini Natalem, & Vrbis conditæ 712. vt in Comment. Fastorum probat Onuphrius lib. 2. Sed quorsum hæc? scilicet vt discas, Plinium eo loco minimè egisse de illa trini solis comparitione, quæ Christo recèns nato in Hispaniis facta est; quandoquidem quædam ex recensitis ab eo longè sunt anteriores, cum ea quæ sub Plancio & Lepido Coss. contigit, recentior sit superioribus, & tamen per annos 40. aduentum Domini præcesserit; quæ verò suo tempore accidit Claudio, & Orfito Coss. 52. annis posterior sit.

Agit nihilominus de tribus solibus apud Hispanias visis Aduentus Domini tempore Iulius Obsequens lib. de prodigiis cap. 128. & Doctor Angelicus 3. par. q. 36. art. 3. ad 3. arg. *Credibile est*, inquit, *etiam in aliis partibus mundi* (& non solum in Oriente, vbi stella apparuit Magis) *aliqua indicia natiuitatis Christi apparuisse; sicut Romæ fluxit oleum, & in Hispania apparuerint tres Soles paulatim in vnum coëuntes.* Certè inter cætera mundi climata, Romæ præcipuè, & in Hispaniis, Natalis Domini apparere clara prognostica congruum fuit, quandoquidem vtrobique potissimè fides natis Dei elucere postmodum debebat. Præcesserat quidem Romæ fons olei, qui in Transtiberina taberna meritoria repentè erupit, & vnius diei spatio fluxisse dicitur, anno tertio Triumuiratus, & ante Christi Natiuitatem 37. vt Orosius noster testatur lib. 6. cap. 19. quem Baronius sequitur; tres autem soles in Hispania visi, Deum in carne recens natum demonstrabant, vtpote qui altero ab eius Natiuitate anno, testimonio Dextri apparuerint: cui in hac re fides adhibenda est, eo vel maximè quod rebus Hispanicis annotandis ante omnes incubuit, & illi in hac parte nemo reluctetur.

Vnde id? Obiter monuerim huiusmodi apparitionem Meteorologicam, absque speciali miraculo potuisse contingere, quamquam eo temporis non sine magni ratione mysterij factam credamus. Nihil enim aliud sunt duo illi soles collaterales eius, qui in medio est, quàm imagines veri solis inter eas existentis, quæ tanquam in speculo, in nube apparent: quapropter à Græcis Paralleli nuncupantur, id est, solis imagines. Oportet autem vt nubes rorida sit subtilis, regularis, vniformis, spissa, tersa, ac fulgens instar speculi; tunc enim lumen solis in ea fortiter refrangitur, ipsa verò quasi speculum perfectum ac sanum præbet nobis videndum non solum colorem luminis, sed etiam solis ipsius figuram. Qua de re Aristoteles egit lib. 3. Meteororum, & nos cum ipso in Disceptationibus nostris Physiologicis. Addit Plinius, plures simul quàm tres numquàm visos, nimirum quia duo duntaxat latera habet verus sol, quæ speculo ipsi seruiant. Cæterùm quod Dexter adiecit, *in vnum collecti*, vel quod D. Thomas dixit, *paulatim in vnum coëuntes*, eò tendit, vt doceat,

duos

Anno Romæ 753. duos è latere veri Solis adſtantes euaneſcere, ipſo nihilominus perſeuerante. Anno Christi 2.

2. *Auguſtus Tiberium*, &c.] Exiſtimat Card. Baronius adoptionem Tiberij incidiſſe in annum Chriſti ſextum, mouetúrque teſtimonio Valerij Paterculi; Dexter tamen hoc ſecundo accidiſſe contendit; habétque in ſui fauorem Euſebium in Chronico, qui ad annum Domini præſentem hæc ſcribit; *Anno Domini 2. Auguſtus Tiberium, & Agrippam in filios adoptat.* à quo Dexter ea verba mutuatus fuiſſe videtur. Cùm verò Tiberius filius Auguſti Cæſaris non eſſet, ſed priuignus, nimirum filius Iuliæ Auguſtæ vxoris ſuæ ex alio marito, & Germanicus Cæſar potiſſimum ius ad ſceptrum haberet, improbis vxoris precibus Tiberium in filium cooptauit, vt defectu Germanici in Imperio ſuccederet; ſed factum eſt vt Germanicus Cæſar, dum Præfecturam Orientis adminiſtrat, Piſonis dolo vita orbatus ſit, & Tiberius in eius locum ſucceſſit. Tiberius igitur & Agrippa in filios adoptati ab Auguſto, in Palatio educati fuerunt, tanquam filij; ſed Agrippæ varia fuit fortuna; eum ſiquidem Tiberius multos annos carceri mancipatum tenuit, quòd illi mortem, Caio verò nepoti vitam & regnum publicè fuerit increpatus. Cæterum poſt mortem Tiberij non ſolùm à vinculis liber educitur, verùm & ad regnum Iudæorum euehitur ab eodem Caio, qui iam in Imperio ſucceſſerat Tiberio. Qua de re multis egit Ioſephus in lib. Antiq. Iudaicarum.

3. *Iudas Galilæus*, &c.] Hæc quoque Euſebius teſtatur in Chronico, *Anno*, inquit, *Domini 2. Iudas Galilæus ad rebellandum Iudæos, ne acquieſcerent ſoluere tributa Romanis cohortatur.* Inde alij authores acceperunt, vt Vincentius Beluacenſis in ſpeculo hiſt. lib. 6. cap. 96. In eo Iudæorum conuentu, in quo Apoſtoli cauſam dicere iuſſi ſunt, erudititiſſimus pariter ac ſanctiſſimus Gamaliel (apud Lucam Actor. 5.) hanc Iudæ Galilæi rebellionem retulit, poſtquam de defenſione, & caſu Theodæ dixerat, inquiens: *Poſt hunc extitit Iudas Galilæus, in diebus profeſſionis, & auertit populum poſt ſe, & ipſe periit, & omnes quotquot conſenſerunt ei, & diſperſi ſunt.* Occaſione cenſus, quem Auguſtus à Iudæis exigebat, commotus Iudas, populum ad defectionem commouit, prædicans non licere genti Iſraëlitæ cenſum cuiquam pendere, ſed ſoli Deo. Rei geſtæ ſeriem deſcribit Ioſephus lib. 18. Antiquit. cap. 1. *Extitit* (ait ille) *quidam Iudas Gaulanites, ortus ex oppido Gamala, qui adiuncto ſibi Phariſæo Sadoch, ſolicitauit ad defectionem populos, cenſum nihil aliud eſſe, quàm manifeſtam ſeruitutis profeſſionem dictitans; & vniuerſam gentem ad tuendam libertatem adhortans. Accipiuntur hæc pronis vulgi, ita vt accenderentur ad audendum aliquid; atque ita dici vix poteſt, quantum hi viri totam gentem conturbauerint, dum omnia miſcent cædibus & latrociniis; prætextu quidem propugnandæ libertatis publicæ; reuera priuatorum lucrorum ſtudio.* Hæc ille, qui tamen à vero abfuit, dum poſt Iudæ defectionem, Theodam rebellaſſe contendit, in quo eum rectè notat Baronius anno 1. Domini, cùm oppoſitum conſtet Gamalielis teſtimonio Actor. 5. niſi quòd poſtea ad annum Domini 34. Ioſephum ſui oblitus defendere conatus eſt.

Cæterum de anno quo hæc Iudæ defectio contigit, non parua lis eſt. Ioſephus citato loco, & lib. 2. de bello Iud. cap. 7. affirmat accidiſſe, non quidem ſub Herodis regno, imò nec ſub filij eius Archelai, ſed poſt vtriuſque obitum, nouem ſaltem poſt annos ab Herodis interitu. Fallitur tamen vehementer, cùm ex Euangeliſtæ narratione conſtet in diebus profeſſionis accidiſſe: celeberrima autem profeſſio tunc fuit, quando ſub Auguſto Cæſare, & Præſide Syriæ Cyrino, ibant omnes vt profiterentur, ſinguli in ſuam ciuitatem, vt vnuſquiſque ſuum cenſum ſolueret; vnde Iudas occaſionem deficiendi arripuit. Pagninus loco illius verbi *In diebus profeſſionis*, vertit *In diebus deſcriptionis*, illius ſanè qua factum eſt, vt ad vnius hominis edictum, deſcriberetur vniuerſus orbis. Intulit inde Baronius tam in Apparatu, quàm in tomo 1. Annal. defeciſſe Iudam primo Domini anno, eo quòd tunc deſcriptio illa orbis facta eſt. Sed Dexter, & Euſebius ad annum ſecundum eam defectionem reiiciunt; quod ſanè credibilius eſt tum ob eorum authoritatem, tum quia aliquod tempus neceſſariò Iudas inſumeret in defectione prædicanda, & in perpetrandis tot cædibus ac latrociniis, quot Ioſephus ſuprà retulit.

Anno Christi 3. — Anno Romæ 754.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 3. *Herodes vniuersos in Bethleemitica regione pueros necat.* Anno Romæ 754.

Anno 6. *Herodes morbo intercuti, & scatens vermibus periit.* Anno 757.

2. *Asinius Pollio Vir Consularis, & Orator octoginta maior obiit.*

Anno 9. *Tiberius Cæsar Dalmatas, Salmatásque Romanis subiicit.* Anno 760.

COMMENTARIVS.

De Anno infanticidij Bethleemitici.

ANNO 3. *Herodes*, &c.] Perantiqua sanè inter Doctores controuersia fuit de anno Bethleemitici Infanticidij; quibusdam aientibus post annum & dimidium à natiuitate Ioannis, seu quod idem est, anno transacto ab ortu Saluatoris, accidisse; quod sequitur Nicephorus lib. 1. hist. cap. 14. nonnullis verò affirmantibus anno ipso primo Dominicæ infantiæ fuisse perpetratum. quod multi ex recentioribus se deducere autumant ex Augustino, Chrysostomo, & aliis Patribus, & Baronius, ac Suarez viriliter propugnant. In quorum fauorem illud præcipuè facit, quòd post adorationem Magorum, quæ die festo eiusdem anni accidit, subsequenter ait Matthæus, *Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset à Magis, iratus est valdè, & mittens occidit omnes pueros*, &c. quod si *tunc* id factum fuit, eodem videtur anno accidisse. Ab his omnibus recedit longè Dexter, ad annum Christi tertium cædem Innocentium reiiciens. Audet Baronius huic sententiæ commentitiæ notam imponere, ego verò ostendere gestiam tam longè à commento abesse, vt vel cæteris probabilitate præstet, vel vt minimum æquet probatissimam.

Et quidem tanta authoritate & antiquitate assertio Dextri fulcitur, vt venerandum mereatur locum apud prudentes & cordatos viros. Nam præter Dextrum, cuius sola authoritas difficiliora stabilire sufficeret, eidem sententiæ subscripsit Epiphanius in Panari lib. 1. hæresi 30. dum docet post duorum annorum tempus à natiuitate Saluatoris Magos in Bethleem venisse, adorationis causa, & ante ipsum idem docuit Hippolytus Thebanus in Chronico, apud Canisium tom. 3. antiqu. lectio. illis verbis: *A Christi natiuitate vsque ad Magorum præsentiam anni sunt duo*; cúmque cædes ipsa infantium truculenta reditum Magorum subsequuta sit, fit vt ex mente Epiphanij & Hippolyti inciderit in annum Domini tertium. Idem habet Eusebius in Chronico, quem absque dubio Dexter sequutus est, vt in cæteris, inquit enim ille: *Anno 3. Christi, Herodes cùm Christi natiuitatem Magorum indicio cognouisset, vniuersos in Bethleem paruulos iussit interfici.* His addo Doctorem Angelicum, cuius placitum suo duntaxat pondere, nunquam vacillare queat: is verò Dextrum manifestè complectitur 3. p. q. 37. art. 6. ad 3. arg. quo loci monet, quòd si cum communi sententia dixerimus Magos suum iter confecisse tredecim dierum spatio, qui inter Natalem & Epiphaniam Domini intercedunt, consequenter affirmare oportebit, Herodem non statim à recessu Magorum, sed post biennium pueros trucidasse. *Alij verò dicunt* (verba sunt Sancti Thomæ) *stellam apparuisse primò cum Christus natus est, & quod statim Magi visa stella iter arripientes longissimum iter in tredecim diebus peregerunt; & secundùm hoc Herodes, non statim recedentibus Magis, sed post biennium pueros interfecit.*

Id quoque non leuiter ex verbis Matthæi inferri videtur, dum cap. 2. refert Herodem pueros omnes bimulos necasse, *secundùm tempus quod exquisierat à Magis.* Vt quid enim bimulos potiùs, quàm trimulos, aut alterius ætatis infantulos occidere iussit? Video Matthæum occurrere Herodem id fecisse *secundùm tempus quod exquisierat à Magis:* Verùm eius sententia trifariam intelligi potest; aut enim vult duobus annis post Christi natalitium

Anno Romæ 754. tium diem, ſtellam Regibus in Oriente exiſtentibus ortam fuiſſe, vt ita exiſtimari oporteret, totidem iam puerum Ieſum expleuiſſe, quando Magi ipſo adorato illuſerunt Herodi; aut quòd ipſi niſi poſt biennium ab ortu ſtellæ non peruenerunt Hieroſolymam; aut denique quòd ab aduentu illorum biennij tempus tranſierat; atqui duo priores intellectus meritò ab omnibus exploduntur, vtpote omni ratione & fundamento deſtituti; ac proinde poſterior admittendus eſt, quem intendimus. Anno Chriſti 3.

Sed ais cum Ianſenio in concordia Euangelica, verbum illud, *ſecundùm tempus*, &c. non eſſe coniungendum cum particula *à bimatu*, vt denotetur tempus à Magis exquiſitùm fuiſſe biennium, ſed cum illa, *& infra*, vt ſit ſenſus, tempus exquiſitum fuiſſe longè infra biennium; & ita Herodem pueros illos occidiſſe, qui non excedebant biennium, non autem omnes qui nondum illud expleuerant, ſed eos qui nati fuerant cùm ſtella in Oriente Regibus orta eſt. Quo ſenſu particula *infra ſecundùm tempus, quod exquiſierat à Magis*, terminum præfinit minimum (vt cum Phyſicis loquamur) & *bimatum*, ponit maximum. Ex quo conſequenter fatendum eſt, eos pueros qui nondum duodecim vel tredecim exceſſerant dies (hoc enim erat tempus ortus ſtellæ à Magis aſſignatum) nequaquam occiſos fuiſſe.

Viderint tamen huius Commentarij authores, ſitne potiùs commentum; nam vt minimum tam nouus eſt, vt vniuerſos Eccleſiæ Patres, & antiquos ſcriptores ſubterfugerit; & Sanctus Thomas eorum ſententias ad duas duntaxat reduci docuit, quarum neutra Ianſenio placuit. Et certè quamuis alia adminicula deeſſent communi, illud piis ſufficeret, quòd in ea quam impugnamus multi puerorum Bethleemiticorum qui tempore infanticidij nati erant, aſſeruntur fraudati corona Martyrij, illi videlicet, qui nondum duodecim dies compleuerant, quando Magi Hieroſolymam acceſſerunt: hi ſiquidem extra illum minimum terminum erant. Nemo autem exiſtimauit vnquam alicui puerorum illorum pro nimia teneritudine parcitum fuiſſe. Imò verò id non ſolùm à Doctoribus Catholicis, ſed etiam ab Ethnicis inficiatur, nam Macrobius lib. 2. Saturnal. cap. 4. eiuſdem cædis memor, omnes occiſos infra bimatum manifeſtè commemorat. En eius verba; *Cùm Auguſtus audiſſet, inter eos quos in Syria Herodes Rex Iudæorum inter bimatum iuſſit interfici, filium quoque eius occiſum, ait: Melius eſſe Herodis porcum, quàm filium.* Obiter notans Iudaicam à carne ſuilla abſtinentiam, & ſæuitiam hominis ſuperſtitioſè filicidæ. Vbi tamen aſſerens *inter bimatum occiſos*, nullum eorum qui bimatum non expleuerant excludit. Rurſus quæram ego ab aduerſariis, cùm Chriſtus tempore necis innocentium, duos vt plurimum, in eorum ſententia, aut tres confeciſſet menſes, cur Herodes in pueros duorum annorum deſæuiit? Si occurrant id factum, ne forſan maioris ætatis eſſet, quàm Magi dixerant; tunc tenebuntur rationem reddere, cur non iuſſit etiam iugulare recèns natos, quamquam ad duos illos menſes Domini non aſcenderent? poterat namque pariter timere, necdum forſan Chriſtum natum cùm Magi eum conuenerant Dominum adoraturi. Et certè ſi timore agendus eſſet, illud tempus potiùs taxare debuerat, quod propiùs accedebat à Magis deſignato; certum eſt autem minus diſtare recèns natos à duorum menſium ætate, cuius Chriſtus eo temporis fuiſſe dicitur, quàm illi, qui adhuc biennium aſcenderant.

Satius proinde erit cum Dextro aſſeuerare, idcirco Herodem bimulos occidiſſe, quia illud erat tempus, *quod* ab ortu ſtellæ & Domini, *exquiſierat à Magis*. Id quod aliunde non difficulter oſtendemus, & primùm à die eorumdem innocentium Martyrum feſto, nimirum 28. Decembris. Non enim eſt cur ſuſpicemur, Eccleſiam eorum minimè memorias celebrare, quo die pro Chriſto Domino paſſi ſunt; imò verò ex ipſo feſto quaſi Eccleſiæ traditione accipimus, ſanctos pueros tali die martyrio coronatos, vti aſſeuerat author theſauri Concionatorum. Quo ſuppoſito, fateri in primis cogimur truculentam illorum iugulationem poſt annum vt minimum & quatuor dies ab ortu Domini accidiſſe: non enim eo ipſo anno, elapſis quatuor duntaxat diebus contingere potuit, cùm aduentum Magorum, imò & Purificationem Virginis ſubſequuta ſit. Rurſus inde infertur, cùm Matthæus inquit, *Tunc Herodes videns quoniam illuſus eſſet à Magis, iratus eſt valdè*, &c. aduerbium *tunc* non determinare conſequutionem immediatam temporis, quia non ſtatim à receſſu Magorum pueros Herodes occidit, vt dies Martyrij probat; ſed continuationem hiſtoriæ, & idem ſignificare atque aduerbium *poſtea*. Semel autem hoc dato, nihil eſt in toto Euangelio quod nos cogat aſſerere vnum duntaxat interceſſiſſe annum inter Chriſti

Anno Christi 6. natiuitatem, & infanticidium, & non potiùs annos duos, & dies quatuor tertij; neque cur verba Euangelistæ in suo robore non retineamus, occisos scilicet pueros à bimatu, quia tantum temporis elapsum erat ab ortu stellæ, quem Herodes exquisierat à Magis. Anno Romæ 757.

Sed quamobrem, quæres, Herodes tantum temporis à nece infantulorum abstinuit? Primùm quia non illicò post recessum Magorum certior factus fuit de eorum reditu, & quòd illusus esset ab eis, cùm illi non palàm sed clanculo reuersi sint. Quare menses aliquot transisse necessum est, vt Herodes tædio tandem ac desperatione victus, se illusum iudicaret, & mitteret qui quæreret Magos, & puerum. Quo loci illa mihi, quæ nunc occurrit, ratio vehementer arridet, nimirum quòd cùm monuit Angelus in somnis Iosephum, vt puerum & matrem in Ægyptum portaret, eam intulit secessus causam; *Futurum est enim, vt Herodes quærat Puerum ad perdendum eum.* Priùs ergo Puerum quæsiuit, si fortè eum apprehendere & perdere posset, quàm mittens occideret omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius. Multa siquidem deliberatione opus erat, vt in tantam stragem abduceretur. Non enim credibile est tam crudelem & generalem necem decreuisse, quin priùs mittens semel & iterum solum perquireret noui Regis ortum, & perditionem; & ita tandem spe sua frustratus, cùm multos esse pueros inibi reperiret, & de omnibus par esset ratio dubitandi, quia de nullo suspicari plus posset quàm de cæteris, desperans aliter id fieri posse quod quærebat, bimulos omnes occidere decreuit; non solùm in Bethleem, sed etiam in omnibus finibus eius: & necdum quiescens, summet filium bimulum occidit. Itaque in variis Pueri inquisitionibus, quæ decretum illius stragis præcesserunt, non mirum si temporis bona pars insumpta fuit: præsertim quia facilè existimare posset, toto eius infantiæ tempore, nullum imminere rebellandi periculum, cùm nec vires Puero sufficerent, nec opes, & confœderatorũ turba præsto essent; biennio autem exacto, ne longiùs protelaretur negotium, decreuit Puerum neci dare.

Omitto dicere, *quot & quantis occupationibus regia cura distendi potuerit, & per plurimos alios dies, ab illa intentione vel auerti omnino, vel impediri.* Quæ sunt Augustini verba lib. 2. de Consensu Euang. cap. 11. Addunt alij, Herodem eo temporis spatio Romam petiisse; sed refragare eis Iosephum lib. 16. Antiquit. cap. 7. 8. & 9. contendit Baronius, quòd bis duntaxat Romam Herodem concessisse affirmet, semel accusaturum filios coram Cæsare, Olympiade 192. quæ præcessit Christi natiuitatem, & iterum multo tempore pòst. Nihilominus D. Thomas citato loco q. 36. approbat quod multi dicunt, quòd Herodes interim accusatus Romam ierit; & certè qui id negant, solùm nituntur supputationi annorum regni Herodis, cum qua non posse constare aiunt eiusmodi iter Herodis primo Domini biennio; at verò supputatio ipsa fabulosa esse à Baronio in Apparatu Annalium iudicatur, vt à Iosepho describitur; vnde nec obesse nobis poterit.

Desumere etiam possumus argumentum ab eo quod Ecclesia canit de Sancto Ioanne teneris sub annis desertum petiisse, in hymno:

Antra deserti, teneris sub annis,
Ciuium turmas fugiens petisti.

Quod Bernardus Serm. de priuilegiis ipsius dixit, *Intra teneritudinem annorum, beatus iste puer ad eremum deductus est*; & satis innuitur ab Euangelista Luca cap. 1. dum ait: *Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ in Israël,* vbi primùm asseritur creuisse, & postea ductum fuisse in eremum. Ex quibus omnibus manifestè deduci videtur, non statim atque natus fuit, in desertum abductum fuisse, sed teneris sub annis, seu intra teneritudinem annorum, quod vt minimum tertium ætatis annum sonat. Docet autem S. Petrus Alexandrinus can. 3. suarum regularum, quas sexta synodus recepit, Baptistam in desertum à parentibus fuisse deductum, vt subduceretur à nece Herodiana, quæ illi, si non titulo Bethleemitico, saltem ob suæ conceptionis, & natiuitatis famam imminebat. Quod si tertium agebat Ioannes annum tempore necis Innocentium, reliquum est, vt Christus duos complesset, & tertium inchoasset. Iure ergo Dexter anno Domini tertio infanticidium contigisse notat, quia videlicet secundum exegerat, & tertium per dies quatuor inchoabat.

ANNO 6. *Herodes*, &c.] Quisquis attentè perspexerit dolorum acerbitatem, & multitudinem ægritudinum, ac plagarum, quibus Herodes oppressus interiit, inficiari minimè poterit, læsæ pietatis pœnas Deo expendisse. Decadem infirmitatum numerat Iosephus lib. 17. Antiquit. cap. 8. *Regi*, ait, *morbus factus est grauior, pœnam impietatis exigente Numine.*

Anno Romæ 760. Anno Christi 9.

Numine. 1. Lento enim calore torrebatur, qui non tam externo tactu deprehenderetur, quàm intus popularetur viscera. 2. Aderat & vehemens voracitas, cui necesse esset continuò cibos suggerere. 3. simúlque vexabatur intestinorum exulceratione; 4. & colicis passionibus; 5. pedes tumebant phlegmate humido, & pellucido; 6. similitérque inguina; 7. ipsa quoque verenda putrefacta scatebant vermiculis; 8. accidente fœda, nec minus molesta tentigine, non sine fœtore grauissimo; 9. super hæc omnia neruorum contractione laborabat; 10. & difficultate anhelitus. Cuius verò impietatis pœnas lueret, Eusebius lib. 1. hist. Eccles. cap. 8. exponit inquiens: *Deinceps post necatos infantes, quæ merces crudele Herodis facinus contra Christum & pueros eius æquales admissum, secuta sit, & quo pacto statim post, nulla vel minima quidem dilatione interposita, Diuina vltio illum, dum adhuc in vita manebat, exagitauerit, operæpretium est intelligere*, &c. Pœnas igitur Herodes luit crudelis infanticidij, sed quoto anno Christi id acciderit non conuenit inter authores. Cardinalis Baronius Iosephi supputationem annorum regni Herodis sequutus, existimat id accidisse anno Domini 8. nam is fuit 37. regni Herodiani; sed parum securè, cùm ea supputatio ipso Baronio testante in Apparatu, fabulosa sit. Et quidem cùm Eusebio authore, quem ipse in hoc complectitur, *statim post* infantulorum internecionem, *nulla vel minima quidem dilatione interposita, Diuina vltio illum exagitauerit*, minimè Herodis mors in annum Domini octauum differri potuit, præsertim in eius sententia, qui anno primo Christi necatos fuisse docet infantes. Sequor potiùs Eusebium quem Dexter proculdubio complexus est: is siquidē in Chronico inquit: *Anno Domini 6. Herodes morbo intercuti, atque scatentibus toto corpore vermibus, miserabiliter & dignè moritur.* In quo etiam illud meritò prætermisit Dexter, *scatentibus toto corpore vermibus*, eo quòd à Iosepho, qui omnes Herodis ægritudines, vt vidimus, notat, solùm eius verenda vermiculis corrosa fuisse asseruntur.

2. *Asinius Pollio*, &c.] Hic ille Orator insignis, cuius laudes Seneca, & Quintilianus magnificè prosequuti sunt. *Multa in Asinio Pollione* (ait hic) *inuenio summa diligentia, adeò vt quibusdam etiam nimia videantur; & consilij, & animi satis.* Fuit in amicitiis Augusto, docuítque Romæ tempore Pompeij Magni, successítque in schola Thimageni. Scripsit bellum Cæsaris & Pompeij, & primus omnium publicè scripta sua Romæ recitauit. De eo Plinius lib. 35. cap. 2. testatur, *primùm omnium Romæ bibliothecam dicando, nouo inuento, ingenia hominum rempubl. fecisse.* Sed quale nouum vocat inuentum? *Siquidem* (ait) *non solùm ex auro, argentóve, aut certè ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur; quinimò etiam quæ non sunt finguntur, pariúntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero euenit.* Incidit consulatus Asinij in annum Vrbis 747. vt placet Cassiodoro, sexennio ante Christi natalem, sociúmque habuit C. Martium. Sed quoniam sua ætate Cicero flumen nouum eloquentiæ floruerat, & Asinius ab eius nitore & iucunditate tantum aberat, vt videri posset sæculo prior; effectum est, vt eius filius Asinius Gallus, vir etiam Consularis, librum scripserit de comparatione patris cum Cicerone, vbi Pollionem Ciceroni prætulit; contra quem in defensionem Ciceronis Cl. Cæsar defensorium edidit, vt Suetonius in Claudio refert, de quo etiam Cælius Rhodiginius in suis lect. antiqu. De Asinio hæc habet Eusebius in chronico, *Anno Domini 6. Asinius Pollio Orator, & Consularis, qui de Dalmatis triumphauerat, octogesimo ætatis suæ anno, in villa Tusculana moritur.* Quod autem inquit, de Dalmatis triumphasse, non obest Tiberij triumpho, de quo statim agendum est; Asinius siquidem multo antè de eis triumphum egerat, sed rebellantes Tiberius compescuit, & iterum subiugauit.

ANNO 9. *Tiberius*, &c.] Eisdem ferè verbis vtitur Eusebius in Chronico: *Anno Domini 9. Tiberius Cæsar Dalmatas, Sarmatásque in Romanam redigit potestatem.* Dalmatæ inter cæteras gentes postremæ fuerunt, quas Octauianus Augustus Romano subiecit Imperio. Hi quidem tametsi auspiciis Augusti redacti in prouincias sunt, Duce tamen Tiberio Cæsare, successore iam declarato, id effectum est. Qua de re agunt Plutarchus, Suetonius, Dio, Florus, & cæteri Romanarum rerum scriptores. Est verò Dalmatia Illyrici pars, è qua Magnus Hieronymus prodiit, in oppido Strigonio natus. De ea Plinius lib. 4. cap. 25. Subest nunc Venetorum imperio, & olim sub Nerone Cæsare auro abundauit, ita vt vnus eius duntaxat alueus singulis diebus quinquagenas libras funderet, vt author est ipse Plinius lib. 33. cap. 4.

Sarmatarum regio latissimè patebat, ab ipsis nimirum Germaniæ finibus, & amne Vistula, in Hircaniam vsque protensa. nunc Croatia dicitur. Ab efferatissimis incolebatur

Anno Christi 12. 14. hominibus, qui partim in montibus, & saltibus degebant, partim palustribus domibus vtebantur. Scribit Plinius lib.22. cap.1. eosdem formæ gratia, ritúsque perpetui, corpora sua quarundam herbarum succis pingere solitos (quod æuo quoque nostro Americis in vsu fuit) & quòd, vt plurimum, alebantur pulte confecto ex cruda milij farina, equino lacte, vel sanguine admisto. Consule de eis Strabonem & Ptolemæum. Anno Romæ 763. 765.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 12.	CHRISTVS *puer in medio Doctorum disputat.*	Anno Romæ 763.
Anno 14.	*Augustus cum Tiberio filio censum hoc anno agit.*	Anno 765.
Anno 15.	*Defectio Solis. Et Augustus annis lxxvj. moritur.*	Anno 766.
	2. *Tiberius Iulius D. Augusti filius, Dominus noster Cæsar Augustus, Germanici frater, III. Imperator.*	
Anno 19.	*Titus Liuius egregius Historiographus Pataui obiit.*	Anno 770.
	Eodem anno Ouidius exul in Ponto moritur.	
Anno 23.	*Theatrũ Pompeij flamma corripiẽte vastatur.*	Anno 774.
Anno 24.	*Drusus Cæsar veneno periit.*	Anno 775.
Anno 28.	*Pontius Pilatus Procurator Iudææ, à Tiberio mittitur in Iudæam.*	Anno 779.

COMMENTARIVS.

ANNO 12. *Christus*, &c.] In hoc articulo nullum Christianorum fas est dubitare, cùm D. Lucas conceptis verbis id asseueret, cap.2. *Cùm factus esset Iesus annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam, &c. Et factum est post triduum inuenerunt illum in templo sedentem in medio Doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia & responsis eius.* Quocirca manifestus error irrepsit illustrationi Chronici Eusebij, dum in margine apponitur annus vndecimus Domini, cùm fide constet eiusmodi disputationem anno eius 12. accidisse.

Illud obiter monuerim, cùm Christus Dominus duodennis super cathedrã depingitur, id ex pietate vulgari ortum duxisse; aliàs tunc temporis minimè Doctorem se gessit, sed Disputatorem: vt bene notat Dexter, qui non asserit, eum Pharisæos docuisse, sed in medio illorum disputasse: & Euangelista dixit, *Audientem illos, & interrogantem eos*: & inter disputandum, responsa dedisse, super quibus illi obstupuêre; *Stupebant autem omnes, qui eum audiebant super prudentia & responsis eius.* Itaque accessit primùm tentando, & interrogando, quod disputantis munus est, deinde requisitus à Doctoribus de difficilibus legis & Prophetarum testimoniis, tam mira in medio positus dedit responsa, vt audientes in stuporem verteret. Vnde S. Alredus Abbas Riæ Vallis Sancti P. Bernardi discipulus, in homilia super eadem historia (extat inter opera Bernardi) dixit; *Meritò igitur post triduum inuenitur in templo in medio Doctorum, primùm audiens, & interrogans, deinde sacratissima mysteria prodens. Data est hæc pueris & adolescentibus humilitatis & reuerentiæ forma, vt in medio seniorum taceant, & audiant, interrogent & discant.*

ANNO 14. *Augustus*, &c.] Ita Eusebius in Chronico, *Anno Domini 14. Augustus cum Tiberio filio censum Romæ agitans, inuenit hominum nonagies trecenta, & septuaginta millia.*

Mos

Anno Romæ .766.770. 774.775. 779. Mos fuit Romanis quolibet lustro censum agere; imò vt Varro author est, *lustrum à luendo*, id est soluendo, dictum fuit spatium quinque annorum, quòd quinto quoque anno vectigalia per censores locata persoluebantur, & à ciuibus tributa conferebantur. Plinius lib. 2. cap. 47. dixit, lustri initium esse Caniculæ ortum cuiusuis intercalaris anni, & ita lustrum non explebat quinquennium, sed quinto quoque anno incipiente census agebatur. Quocirca iste de quo nunc Dexter cum Eusebio tractat, non fuit vsualis ille, qui quinto quoque anno agi solitus erat, vectigalium repetundorum gratia, sed peculiaris & nouus, quippe cùm ab anno primo Christi quo census actus constat, ab eodem Augusto sub Præside Syriæ Quirino ad hunc 14. elapsa fuerint tria lustra, seu tres anni intercalares cum semisse, & ita initio 5. & 9. & 13. census agi oportuit. Erit igitur census iste extra numerum cæterorum, ac per hoc dignus peculiari animaduersione: eò vel maximè quòd specialiter Romæ factus dicitur, & non in vniuerso terrarum orbe: & ibi reperta tot hominum capita quot referuntur ab Eusebio, videlicet 33300000. hoc est triginta tres myriades, & trecenta millia hominum, quod omnem ferè credulitatem superat. Prudenter abstinuit à numero Dexter. Anno Christi 15.19.23. 24.28.

Anno 15. *Defectio*, &c. Vtrumque hoc anno accidisse, præter Dextrum, Eusebius in Chronico affirmat: & quòd Augustus obierit ætatis suæ anno 76. Obiit autem Attellæ (nunc Nolæ) in Campania, inde in Campum Martium Vrbis translatus. Sunt qui asserant, quòd supremum agens diem, iactauerit se Vrbem relinquere marmoream, quam lateritiam inuenerat. De Augusti gestis consulendi sunt Suetonius, Tacitus, Plutarchus, Dio, & cæteri Romanarum rerum scriptores.

2. *Tiberius*, &c.] Codex Dextri excusus Cæsaraugustæ corruptè habebat, *Tiberius Iulius Diui Augusti filius. D. N. Cæsar Aug. Germ. & frater III. Impera.* cùm omnino legendum sit *Germanici frater III. Imperator.* Onuphrius in Fastis habet. *Tiberius Iulius Diui Augusti filius, Diui N. Cæs. Aug. Germanicus, III. populi Romani Imperator.* Sed explicet ipse quid sibi velit, ille casus secundus, *Diui N. Cæs.* Cæterùm an Germanicus, an verò Germanici frater dici oporteat, mihi Dextri lectio arridet, nam vnde Germanicus dici potuerit, nisi forsan in memoriam defuncti Cæsaris non video.

Anno 19. *Titus Liuius*, &c.] Morte duorum bonarum litterarum Principum hic annus extitit memorabilis; è quibus ille Romanam historiam soluta ac lepidissima oratione celebrauit; hic autem aureis carminibus, sententiarum gemmis fulgentibus impleuit orbem. Vtriusque obitum hoc ipso anno annotauit Eusebius ipsissimis ferè Dextri verbis, nisi quòd locum mortis Ouidij nominat fuisse Tomos in Ponto.

Anno 23. *Theatrum*, &c.] Hoc quoque Chronicon Eusebij annotauit. Erat Pompeij theatrum insigne in semicirculi forma erectum, multis ornatum gradibus, vnde populus omnis ludos ex loco edito conspiceret. Senatores in imis gradibus ante omnes sedebant, & lege Roscia cautum erat, ne quis præter equestris ordinis viros in xiiij. prioribus gradibus sederet: cætera plebs superiores complebat, inter quam erant & decoctores, id est, qui patrimonium siue culpa, siue fortuitò confecerant. Sub Amphitheatro erat cauea xl. millia hominum capax. In ornamentum autem ipsius mirabiles Pompeius posuit effigies, magnorum artificum ingeniis diligentissimè elaboratas, inter quas Plinio authore lib. 7. cap. 3. erat Euthyche à 20. liberis rogo illata Trallibus, enixa 30. partus. Hoc igitur anno Domini xxiij. magno Romanorum dolore flamma corripiente vastatum est. Aliud ab eo fuit *Theatrum à M. Scauro exædificatum, cui scena triplex in altitudine 360. columnarum, cuilibet scenæ ima pars è marmore, media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ: signa ærea inter columnas fuère tria millia numero; Cauea verò capax hominum quadraginta millia; operum quæ vnquam fuère maximum humana manu facta, non temporaria mora, verumetiam æternitatis destinatione:* quæ sunt Plinij verba.

Anno 24. *Drusus*, &c.] Et hoc quoque ex Chronico Eusebij & Hieronymi ad verbum desumptum est. Cæterum Drusum præcedenti anno Tiberius Pater consortem fecerat regni, cùm bis consulatum iniisset, semel quidem cum collega C. Norbano Flacco, anno à Christo nato 16. & iterum post annos sex, scilicet Domini 22. collegam habens ipsum Tiberium. De eo inscriptiones antiquæ sic habent: DRVSVS. IVLIVS. TI. AVG. F. DIVI. AVG. NEPOS. CÆSAR. Genuerat paulo antè Liuia Augusta Drusum alterum, cuius obitum celebrauit Ouidius misso carmine consolatorio ad Liuiam matrem.

Anno 28. *Pontius Pilatus*, &c.] Ita etiam Eusebius in Chronico, & Onuphrius in

Anno Christi 31. Fastis, ex Iosepho, qui lib. 18. Antiquit. Iudaic. cap. 5. testatum reliquit anno Tiberij Cæsaris duodecimo, missum in Iudæam Pontium Pilatum, Procuratoris & Præsidis officio functurum, successorem Valerij Grati, qui in eo magistratu vndecim annos exegerat. Anno Romæ 782. Annus verò duodecimus Tiberij coëxtitit anno Christi 28. quoniam 17. ipsius obierat Augustus, cui Tiberius suffectus fuerat. Notauit Dadræus in margine Eusebij, ipsum sibiipsi contrarium extitisse, dum in historia Ecclesiastica anno Tiberij xij. Pilatum in Iudæam missum scribit, in Chronico autem id reiicit in annum xiij. eiusdem. Verùm facili negotio vtrumque dictum conciliari potest; quandoquidem obitus Augusti non contigit initio anni Domini 17. à quo vsque ad 28. intersunt 12. Sed 18. Kalend. Septembris anni Domini 16. à quo si numeres; 13. annos inuenies. Itaque annus Christi 28. de quo in præsenti agimus, coëxtitit partim xij. partim xiij. Tiberij; sub qua verò huius partium Pilatus in Iudæam missus fuerit, non liquet. Dextri placitum non solùm olim Eusebius, sed etiam nunc Cardinalis Baronius amplectitur. Quo velim (lector) animaduertas, quantum authoritatis præseferant nostri Authoris placita, qui vbique probabilius semper assequitur.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 31. *Christus Dominus Iudæorũ populis prædicat.* Anno Romæ 782.

COMMENTARIVS.

De anno exordij prædicationis Christi.

MAGNA olim inter Patres orta est controuersia de anno, quo prædicatio Christi cœperit; & à recentioribus Sacræ Scripturæ interpretibus finem nondum accepit. Fons totius dubitationis fuit illud Lucæ tertio, *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta:* cuius verba quia triplicem patiuntur sensum, triplicem quoque sentiendi modum genuerunt. Aut enim vult Euangelista, vt eo tempore quo Christus ad Baptismum Ioannis properauit, vigesimum nonum annum exegerit, & trigesimum inierit; & sit sensus *erat quasi annorum triginta,* non quidem eos iam explens, sed potiùs *incipiens;* Aut vult, quòd Christus eo temporis ferè trigesimum expleuerit; vt sensus verborum sit, erat quasi annorum triginta; id est tot ferè habebat, non quidem exactos, sed quasi exactos, quia iam erat incipiens eos explere; Aut denique significat, iam tunc triginta exegisse, & trigesimum primum inchoasse, quo modo particula *quasi* non diminutiua erit, sed affirmatiua, eo sensu quo in Ioanne iterum accipienda est, cùm de gloria Diuini Verbi inquit, quòd erat *quasi vnigeniti à Patre;* hoc est, erat propria, & digna vnigenito Patris æterni. Ita & nunc; erat incipiens quasi annorum triginta, idem erit atque, erat tunc vir perfectæ ætatis, vtpote quasi ille qui erat annorum triginta. & sic quidem verbum *incipiens* non determinat annum ætatis, sed officium nouæ prædicationis: vt sit sensus, erat incipiens exercere munus suum, cùm existeret annorum triginta suæ ætatis. Neutrum horum destitutum est Doctoribus, iisque celeberrimis: primum quippe sensum amplexi sunt Origenes homil. 1. in Ezech. Diuus Hieronymus in eundem locum, & Tertullianus contra Iudæos, Eusebius lib. 1. hist. cap. 10. Lactantius lib. 4. diuinarum institutionum cap. 10. Secundum verò sequutus est, D. Epiphanius in Panario hæresi 51. à Cornelio Iansonio complexus. Tertium tandem docuerunt Chrysostomus homil. 10. in Matth. c. 3. Beda de Ratione temporum cap. 45. & communi applausu Doctores Græci, quos inter alios Ecclesiasticos Canones, illum quoque statuisse author est S. Martinus Brac. lib. de Canon. Græc. cap. 20. quò cauebatur, ne quis ante expletos triginta annos ad Presbyteratum admitteretur, quòd ea ætate Christus Dominus baptizatus docere cœpisset.

Vide nunc iterum (candide Lector) Dextri nostri dexteritatem, qua in tam ancipiti negotio tutiorem & veriorem viam elegit. *Anno* (inquit) *ætatis suæ trigesimo primo Christus Dominus noster Iudæorum populis prædicat.* Tertium proinde placitum edocet, vtpote potioribus fundamentis fultum, & stabilitum. Quæres quæ? Potior ratio, maior antiquitas, & quod caput omnium est, Ecclesiastica traditio. Expono singula. Constans veritas in Ecclesiasticis officiis est Baptismo initiatum Christũ sexta Ianuarij, cùm ea die canamus,

Hodie

Anno Romæ 785. *Hodie cælesti sponso iuncta est Ecclesia, quoniam in Iordane lauit Christus eius crimina.* Et in hymno, Anno Christi 34.

Seu mystico baptismate
Fluenta Iordanis retrò
Conuersa quondam tertiò,
Præsenti sacraris die.

Qua in re omnes Patres conueniunt (vno excepto Epiphanio) Nazianzenus, Cyrillus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Maximus, Bernardus, in concionibus Epiphaniæ: quibus adde Eucherium Lugdunensem, Isidorum lib. de off. Eccles. cap. 26. Paulinum, & Eusebium relatos à Baronio ad annum Christi trigesimum primum. Ex hoc autem, vt minimum deducitur falsitas secundi placiti, asserentium cùm baptizaretur à Ioanne, Christum ferè explesse triginta annos, seu quod ait Epiphanius, annos exegisse viginti nouem, & ferè menses decem. Hoc itaque stare nequit, nam vigesimum nonum expleuit die vigesimaquinta Decembris qua natus fuit; ab ea autem vsque ad sextam Ianuarij, qua baptismus eius postmodum contigit, tredecim duntaxat dies interiacent; haberet ergo Dominus cùm baptizatus est annos duntaxat viginti nouem, & dies tredecim. Quare non poterit verbum illud, *Erat incipiens quasi annorum triginta*, reddere sensum; Erat incipiens complere triginta: non enim primis anni diebus incipit complementum, sed transactis vt minimum sex mensibus. Non ignoro, quod dixit Epiphanius, non baptizatum hac die, sed ad 6. Idus Nouembris: At in hoc solus incedens sequendus non est; sicut nec in eo quod ibidem ait; natum die sexta Ianuarij: in vtroque enim à communi sensu Ecclesiæ dissentit: non ergo potuit Christus baptismi sui tempore trigesimum annum ferè expletum agere, sed alterum necessarium è duobus est, videlicet aut iniisse duntaxat trigesimum à tredecim diebus retrò, quod priores sentiunt Patres, aut quod posteriores cum Dextro, trigesimum compleuisse, & trigesimum primum per tredecim dies inchoasse. Contra priores autem antiquitas militat. Quis enim D. Ignatio vetustior, qui Christi Domini adhuc superstitem matrem vidit, vt ad annum quadragesimumtertium ostendemus? Ipse autem cùm ad Trallianos scribit, fatetur conceptis verbis, ante baptismum compleuisse Dominum triginta annos. En eius verba fideliter ex Græco translata; *Expletis tribus annorum decadibus, verè baptizatus est à Ioanne.* Expletis, inquit, tribus decadibus: iam ergo annum trigesimumprimum inchoabat: eodem modo loquitur B. P. Bernardus serm. 1. de Epiph. *Cùm Christus* (ait) *triginta annorum tempus exegisset in carne, inter populares turbas ad baptismum Ioannis peruenit.* Demum quod ad traditionem spectat, de Romanæ Ecclesiæ sensu hæc scribit Beda lib. De ratione temporum cap. 45. *Habet (ni fallor) Ecclesiæ fides Dominum in carne paulo plusquam triginta tres annos vsque ad sua tempora Passionis vixisse. Sancta siquidem Romana & Apostolica Ecclesia hanc fidem tenere, ex ipsis testatur indiculis, quæ suis in cereis Paschalibus annuatim scribi solent.* Cui accedit quòd in eius peruetusto rituali (vbi quæ ab Apostolis accepit, ipsam seruare certum est) titulo de Epiphania Domini sic legimus; *Expletis namque Christus triginta annorum curriculis, venit in Iordanem vt baptizaretur à Ioanne. Expletis,* inquit, non inchoatis. Nec causeris, quòd verbum illud *quasi* adiecerit: quandoquidem inde apparet, nullatenus numerum diminuere, quòd præmiserit, *Expletis.* Quomodo namque necdum triginta habebat, si iam triginta expleuerat? Ergo affirmatiuè illud *quasi* sumendum est, vt doctè notauit Baronius in Apparatu suo, quo loci & inferiùs ad annum Christi trigesimumprimum pugnacissimè placitum Dextri amplectitur, & ab aduersariis tuetur.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 34. *Christus Saluator Mundi reus ad Pilatum agitur.* Anno Romæ 785.

2. *Claudia Procula vxor Pilati admonita per somnium in Christum credit, & salutem consequitur.*

COMMEN

Anno Christi 34. | Anno Romæ 785.

COMMENTARIVS I.

De anno mortis Dominicæ.

CHRISTVS *Saluator*, &c.] Quòd Saluatoris sub Pilato Præside causa, & mors in annum trigesimumquartum ætatis suæ inciderit, non autem trigesimumtertium, ex nuper dictis necessariò concluditur: Si enim (vt abundè ibi probatum est) ad baptismum Christus Dominus accessit, cùm inchoabat annum trigesimumprimum, consequens est, vt mortem crucis pro nobis oppetierit anno trigesimoquarto incepto; quippe cùm inter baptismum & mortem eius salutiferam quatuor Paschales festiuitates intercesserint: id quod ex Euangeliis liquidò patet, & in hunc modum deducitur. Statim à Baptismo in desertum ieiunij quadragesimalis causâ secessisse author est Matthæus cap. 4. Cùm enim præmisisset, super recèns baptizatum Iesum columbam descendisse, & paternam auditam esse vocem, subdit; *Tunc Iesus ductus est in desertum.* Superato verò callido hoste, ac trifariam deuicto, accessit Hierosolymam celebraturus Pascha (id Ioanne dilecto Apostolo edocente cap. 2.) vbi facto quasi flagello de funiculis eiecit ementes, & vendentes de templo, *Et propè erat Pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam, & inuenit in Templo vendentes boues & oues, & columbas, & numularios sedentes; & cùm fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo.* En Pascha primum anni videlicet trigesimi primi. In secundo verò languidum illum annorum triginta, & octo, qui iacebat in Probatica piscina sanitati restituit, de quo idem Ioannes cap. 5. *Post hæc erat* (ait) *dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis Probatica piscina*, &c. Festum verò diem hunc fuisse Paschatis, non autem Pentecostes, nec Tabernaculorum, satis ex ipso Ioannis contextu constat; & idipsum D. Irenæus docet lib. 2. cap. 10. *Post hæc* (inquit) *iterum secunda vice ascendit in diem festum Paschæ in Hierusalem, quando paralyticum, qui iuxta natatoriam iacebat triginta & octo annos, curauit.* Atque hoc Pascha est quod incidit in annum Domini 32. Tertio Paschate anni scilicet Christi trigesimitertij appropinquante, pauit illos quinque mille viros quinque duntaxat hordeaceis panibus, & duobus piscibus. Quo loci Ioannes notat, *quòd erat proximum Pascha dies festus Iudæorum.* Cùm igitur præter hæc tria Paschata, constans quoque sit ex diuinis Euangeliis Christum Dominum subiisse mortem ipso Paschate alterius anni, fit necessariò, mortem ipsam Paschate anni trigesimi quarti contigisse, vti ingeniosè Dexter asseuerat. Atque in hac parte consentit eius placito Baronius, qui haud dubium magni habuisset Dextri Omnimodam hanc historiam, si sibi nancisci datum esset, vt eius authoritate sententiam suam stabiliret. Vide quæso quàm egregius annorum Christi supputator Dexter fuerit, qui vbique quod verius, quódque rationi historicæ consonantius est elegit; cùm ea quæ improbo labore & studio Baronius se assequutum gloriatur, ille tam breuiter & dilucidè prompserit.

2. *Claudia Procula vxor Pilati*, &c.] Pilati vxorem marito pro Tribunali sedenti misisse nuntium, vt à Christi nece abstineret, nihilque in eius damnum decerneret, quòd multa sibi per visum, ea nocte accidissent super eo, habemus ex Matthæi Euangelio c. 27. *Sedente autem illo pro Tribunali* (ait Matthæus) *misit ad eum vxor dicens: Nihil tibi & Iusto illi; multa enim passa sum hodie per visum propter eum.*

Sanè duxisse secum vxorem suam in Syriam Pilatum, cùm Præses eius prouinciæ factus fuit, non solum ex Euangelio, sed ex Ethnicorum libris habemus; nam tametsi ante quinque annos (vt scribit Cornelius Tacitus lib. annal. 3. sub quarto nimirum Tiberij Cæsaris Consulatu, qui incidit in annum Christi vigesimum secundum, vt ex Fastis Onuphrij liquet) Seuerus Cecinna grauissima Oratione censuisset, ne vxores maritos in prouinciam proficiscentes comitarentur; verùm legis rogatio est elusa, intercedente Valerio Messala, ac per omnia commodius esse ostendente, si illæ maritos assectarentur: quod ita iussum fuit.

Vxor Pilati per visum à quo passa? à malo ne an à bono Angelo?

Cæterum quî subsistere poterit id quod de vxore Pilati Dexter refert, admonitam scilicet per somnium in Christum credidisse, & salutem consequutam fuisse? Quomodo per somnium admonita est, quæ per visum fatetur, se multa passam fuisse: *Multa* (inquit) *passa sum hodie per visum*? Quòd si perterrefacta fuit per visum à Dæmone, vnde infert illã in Christum credidisse? Quam verò salutem consequuta est? Animæne, an corporis? Quod ad visionem attinet, non est quòd moueamur, per visúmne an per somnium dicendum sit

Anno Romæ 785. ſit eam paſſam; certum namque eſt noctu id accidiſſe, cùm ſuper ea re miſerit ad maritum manè ſedentem pro tribunali, vt Chriſtum iudicaret. Vnde quod vulgata editio legit in Euangelio, *Hodie per viſum*, Sanctes Pagninus vertit, *Hodie in ſomnis*: quare illud *hodie* idem eſt atque *hac nocte*, cùm ſomnia eo temporis frequentiùs contingant. Deinde multi (fateor) credidêre, perterrefactam fuiſſe nocte illa ſalutiferam Domini necem antecedente, à malo Dæmone, qui facti pœnitentia ductus, timebat iam ne fortè ipſius mors maiorum ſibi malorum cauſa foret, quàm ipſa vita: quod inter alios Rabanus Maurus his edocuit; *Intelligens Diabolus, ſe per Chriſtum ſpolia amiſſurum, vult per mulierem liberare.* Refert Baronius pro hac ſententia Diuum Ignatium in epiſtola ad Polycarpum, & tamen neque in ea, neque in alia ex ſuis quippiam hac de re valui reperire. Anno Chriſti 34. Baronius ad an. Dom. 34.

Verùm enimverò præſtantes ſanctitate, ac doctrina Patres arbitrati ſunt non Cacodæmonis impoſturam paſſam ea nocte Pilati vxorem, ſed Dei miſerantis viſionem & conſolationem, qua de ſalute ſua admonebatur, & Ieſu Chriſti diuinitate: ſic Chryſoſtomus; *Non Pilatus ſomnium videt, ſed vxor, quia magis digna; vel quia fortè ille non dixiſſet.* Quaſi diceret; Dignior erat vxor eius Diuinis illuſtrationibus, & ideo non eas paſſus fuit Pilatus, ſed coniux. Volebat quidem Deus illo teſtimonio comprobare ſuam innocentiam: quod ſi in ſomnis Pilatum de ea admoneret, nollet ille viſionem propalare; per vxorem verò effectum eſt, vt in oculis totius populi, ſedentéque marito pro tribunali, teſtimonium de innocentia Domini prolatum ſit. Vnde Chryſoſtomus ſubdit; *Propter hoc diſpenſatur à Deo, quòd mulier vidit, vt manifeſtum omnibus fieret.* Hilarius quoque Can. 33. *Species* (ait) *in ea Gentium plebis eſt, quæ iam fidelis eum, cum quo conuerſabatur, incredulum populum ad Chriſti fidem aduocat. Quia ipſa multum ſit paſſa pro Chriſto in eandem gloriam futuræ ſpei illum inuitat.* Sic etiam Ambroſius lib. 10. in Luc. cap. 23. *Monebat vxor* (inquit) ſed à quo mota? *Lucebat in nocte gratia, Diuinitas eminebat, nec ſic à ſacrilega ſententia temperauit.* Nec diſſentit Auguſtinus relatus à D. Thoma in Catena aurea, dum docet, vtrumque coniugem, agente Deo, teſtimonium publicè pro Chriſto tuliſſe, ille ſiquidem clamauit, *Nihil mali fecit*, ipſa verò, *Nihil tibi & Iuſto illi.* quod Hieronymo etiam teſte, fidei Gentilis populi præſagium fuit. Chryſoſtom. hom. de diuerſis.

Mihi horum placitum, quod & Dexter tuetur, multomagis probatur; nempe intelligi nequit, quòd Diabolus eo ipſo temporis momento, quo mortem Chriſto Domino moliebatur, eandem tantopere cuperet impedire, terrendo Pilati coniugem; ea ſiquidem nocte Iudam, & Iudæos impulit, vt manus in eum iniicerent, ac de medio tollerent, qua Pilati vxor multa per viſum paſſa fuit. Quod ſi iam facti illum pœnitebat, cur Iudæorum corda non temperabat ab odio in ipſum concepto? ſeu (quod facilius videbatur) incitabat turbam Chriſto deuotam ad ſeditionem, qua innocens à morte eriperetur? Nihil horum fecit, cùm tamen nullum non mouiſſet lapidem, eius rei cauſa, ſi facti ſemel pœnitentia duceretur. Quapropter cum Dextro aſſerimus, Pilati coniugem per ſomnium admonitam, Chriſti Domini innocentiam, & maieſtatem cognouiſſe, atque in ipſum crediſiſſe. Quid autem ſibi vult, quod non ſimpliciter vidiſſe dicitur, ſed quòd multa in ſomnis perpeſſa eſt? Nihil conſonantius occurrit, quàm quod Dexter refert, iis quæ paſſa eſt admonitam fuiſſe, vt in Chriſtum crederet: Cùm enim Ethnica eſſet mulier nec quæuis admonitio ſufficeret, vt præberet fidem; congruum fuit, vt cruciatus acerbiſſimos pateretur, quouſque data in Chriſtum fide, ſalutem corporis ſimul & animæ conſequuta ſit. Neque mirum videri debet, Pilati coniugem Chriſto per fidem adhæſiſſe, cùm Luca referente (cap. 8.) inter alias mulieres quæ de ſuis facultatibus prædicanti Ieſu miniſtrabant, etiam Ioanna fuerit vxor Chuzæ Procuratoris Herodis.

Denique nomen vxoris Pilati multùm, anxiéque perquirens, ſi forſan alius præter Dextrum *Proculam* vocitaſſet, tandem incidi in Euangelij Nicodemi clauſulam, quâ his verbis idipſum comprobatur. *Cogitante verò Pilato quid ageret de Ieſu, miſit ad eum vxor eius, nomine Procula dicens; Nihil tibi, & Iuſto illi, multa enim paſſa ſum hodie in ſomnis propter eum. Reſpondentes Iudæi, dixerunt Pilato. Nunquid non diximus, quia maleficus eſt? Ecce ſomnium immiſit ad vxorem tuam.* Hæc ibi. Non inficiamur inter Apocrypha recenſeri Euangelium Nicodemi & Ioſephi; hoc verò non obeſt, quin in his quæ Diuinis dogmatibus non aduerſantur recipi queat. In hoc autem nihil Matthæo contrarium promit; præſertim in nomine vxoris Pilati quod à Matthæo non exprimitur. Recipitur proinde hac in re non ſolùm à Dextro, ſed etiam à Vincentio Beluacenſi lib. 7. Speculi hiſt. cap. 41.

qui

Anno Christi 34. qui verba nunc relata, nobis ministrauit. Forsan Claudia hæc Procula Pilati vxor, est illa Claudia, cuius meminit Paulus 2. Tim. 4. *Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia.* Conueniunt siquidem in ea, nomen, & tempus, & religio, & locus: nam in vrbe hæc Epistola scripta est, vbi vxorem Pilati, quando ipse in exilium Lugdunum actus est, verisimile est permansisse; eúmque ob disparitatem cultus non fuisse comitatam. Anno Romæ 785.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 34. *Christus Dominus noster in crucem actus, viij. Kalend. Aprilis, inuidia Iudæorum crucifixus pro salute totius generis humani libenter mortem oppetit.* Anno Romæ eodem 785.

2. *Solis defectio; & tenebræ terras cooperiunt.*

COMMENTARIVS II.

De eclipsi Solis in Christi morte.

CVM hæc omnia abundè testata suis scriptis Sancti Euangelistæ reliquerint, non est cur immoremur in eis. Solùm occurrit quod Eusebius in Chronico notauit, Ethnicos etiam authores istius magnæ eclipsis Solis mentionem fecisse. Audi Eusebium loquentem, *In aliis Ethnicorum commentariis hæc ad verbum scripta reperi. Solis facta defectio, & tenebræ super vniuersam terram. Bithynia terræmotu concussa, & in vrbe Nicæna ædes plurimæ corruerunt.* Adducit deinde testimonium Phlegontis, Adriani Imperatoris Liberti & Historiographi. *Scripsit verò super his & Phlegon, qui Olympiadarum egregius supputator est, in 14. libro ita dicens, Quarto autem anno 201. Olympiadis* (qui sanè fuit annus ipse Redemptionis humanæ) *magna & excellens inter omnes quæ ante eam acciderant defectio Solis est facta; Dies horâ sexta* (hâc Christus in crucem ascendit) *ita in tenebrosam noctem versus, vt stellæ in cælo visæ sint; terræque motus in Bithynia Nicænæ vrbis multas ædes subuertit.* Porrò Apolophanes Philosophus, & Dionysius Areopagita Heliopoli, studiorum tunc temporis gratia degentes, in ea Eclipsi tria notarunt supra naturæ vires contigisse. Primò quòd tempore plenilunij facta; 2. quòd ab Oriente in Occidentem, contra morem cæterarum, & dispositionem naturæ; 3. quòd trium interstitio horarum Luna densissimis Solem caliginibus obduxerit. Cuius rei testimonium protulit idem D. Dionysius cùm ad Polycarpum, & cùm ad ipsum Apolophanem litteras dedit. His autem commotus, & in stuporem versus, *Aut Deus naturæ* (inquit) *patitur, aut mundi machina dissoluitur.* Et Apolophanes, *Hæ, ô bone Dionysi, Diuinarum vicißitudines sunt rerum.* Carebat certè Dionysio Orosius, dum lib. 7. cap. 4. aliter defectum illum Solis accidisse refert, inquiens; *Vsque adeò autem lumini Solis, neque nubes obstitisse manifestum est, vt 14. eadem die, Lunam, tota cœli regione interiecta, longißimè à conspectu Solis abfuisse referatur.* Sed ex oculatis testibus corrigendus venit. De Phlegontis testimonio plura Iosephus Scaliger in Notis ad Chron. Eusebij.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 34. *C. Oppius Centurio Hispanus credit Christo morienti in Cruce.* Anno Romæ eodem 785.

COMMEN

COMMENTARIVS III.

De Centurionibus Euangelicis diſceptatio.

SI qua noua, & admiratione digna in Hiſpaniæ commendationem Dexter affert, ea ſanè ſunt, quæ de Centurionibus Euangelicis narrat; in ea ſiquidem eſt ſententia, vt omnes ferè Centuriones, de quibus in nouo Teſtamento ſermo fit, ab Hiſpania ortum duxerint: ij præſertim qui inſigne aliquod pietatis religionis ſpecimen de ſe ediderunt: ſiue illum cogites, qui ſanaturo ſeruum ſuum Chriſto in vrbe Capharnaum, mira fide, & humilitate tactus dixit, *Domine non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum, ſed tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus:* Siue eum qui morienti, magna edita voce Domino fidem præbuit, laudéſque cecinit dicens; *Verè filius Dei erat iſte:* in quo glorificaſſe Deum author eſt D. Lucas, *Videns* (inquit) *Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum dicens; Verè hic homo iuſtus erat:* Siue denique illum referas, Cornelium nomine, religioſum virum, ac timentem Dominum, quem Dei Angelus ſua præſentia dignatus eſt, & à Petro Apoſtolorum coryphæo intinctus aſſeritur; Actor. 10. Hos omnes Dexter teſtatur genere quidem Hiſpanos eſſe, tametſi militiæ gratia in Syria eo temporis degerent. Cæterum quantumcunque nouum id videatur, non illico falſitatis redarguendum, quippe cùm nouitas hæc non ex Authoris nouitate quæ in re antiqua vitio verti poterat, ſed ex iniuria temporis ſcripta hæc vetuſtiſſima occulētis ortum ducat. Nam Dextri tempore noua iudicari minimè poſſent, quæ nimirum ore tunc omnium peruulgarentur, ſaltem eruditorum: quod ex eo deducitur, quòd æuo ſuo eorundem famam in Hiſpaniis vigere dixerit. nec mirum cùm Centuriones prædicti ſub Romanorum Principum imperio vixerint, quibus etiam ipſe Dexter, & tota Hiſpania ſeruiuit. Cùm igitur Hiſpaniæ ſub eodem Romanorum imperio Dextri tempore eſſent, quo Chriſti Domini & horum Centurionum æuo erant, nondum dominij mutationem expertæ; nihil mirum ſi præclarorum virorum memoria, qui ſub iiſdem militauerant Principibus, clara, & ab iniuriis temporum illæſa perſeuerabat.

Huc accedit authoritas Dextri, quæ tanta fuit, vt nil niſi magnis momentis fulcitum auderet aſſeuerare, præſertim verba faciens ad eruditiſſimos grauiſſimóſque Hieronymum & Oroſium, quibus opus hoc Omnimodæ hiſtoriæ dicauit. Si qua verò in re fides ei præſtari debet, haud dubium in militum & Centurionum hiſtoria præſtanda eſt, qui paulo antè floruerant, in iiſdem locis, quorum poſtmodum ipſe ſummum obtinuit principatum. Conſtat verò Dextrum in Oriente Præſidem fuiſſe Prætorij Imperialis; & quòd ei tunc ad manum erant archiua, & ſcrinia rerum militarium, ex quibus facili negotio ſcire poſſet nomina, & geſta, ac nationes Centurionum, & militum vetuſtiorum, qui hactenus ſtipendiis Cæſarum militauerant in Syria: Quinimo inferiùs refert ipſe multa huic hiſtoriæ inſeruiſſe ex Annalibus Hieroſolymitanis deprompta. Quare ſatis veriſimile eſt horum etiam Centurionum inde narrationem eduxiſſe.

Quod ad patriam eius Centurionis ſpectat, qui paſſioni Domini interfuit, habemus conſonans Dextro, nobile teſtimonium Iuliani quondam Archypresbyteri Toletani Eccleſiæ S. Iuſtæ, qui tempore Alphonſi VII. Imperatoris Hiſpaniarum floruit, cuius & geſta contexuit. Extant hæc M.S. cum Chronico à nato Domino ad ſua vſque tempora, Toleti apud Illuſtriſſimum D. Dominum Franciſcum de Sandoual & Rojas nobiliſſimum Comitem de Mora, qui pro ſua in me & litteratos omnes humanitate, Chronici Iulianæi legendi copiam fecit. Hic verò ad annum Domini 36. ex vetuſtiſſimis monumentis Archiui S. Iuſtæ ſcribit, ſe accepiſſe; *Quòd multi Gentiles, qui venerunt Hieroſolymam orare ad Sanctum Templum erant Hiſpani: qui voluerunt videre & alloqui Ieſum, cupientes, vt Gentilibus ſuæ terræ prædicaret; maximè Centurione Hiſpano, qui interfuit* (poſtea) *paſſioni Domini poſcente: qui comitatus eſt Iacobum.*

Sed age oſtendamus aliunde, eoſdem Centuriones ab Hiſpania originem duxiſſe. Eius aſſerti non leue fundamentum præbet D. Lucas, dum agens cap. 10. Actorum de Cornelio Centurione, quem Petrus Apoſtolus baptizauit, monet eum præfuiſſe cohorti Italicæ: *Vir autem* (ait) *quidam erat in Cæſarea, nomine Cornelius, Centurio cohortis quæ dicitur* *Vndenam Centuriones Euangelici fuere?*

Anno Christi 34. *Italica, religiosus, ac timens Deum.* Quorsum autem hæc? vt inde inferamus milites eius cohortis fuisse Italicos; nam cohortes à nationibus militum nomina sumpsisse, nemo est qui abnuat. Ex hoc autem liquidò constat, fuisse Hispanos, quandoquidem Italica fuit vrbs Hispaniæ toto orbe celeberrima, vtpote quæ orbi dederit Traianum, & Adrianum; Vrbi verò Silium Consulem. Italicæ meminerunt Ptolomæus, Pomponius, & Strabo, eiusque ruinæ ad hanc vsque diem non longè ab Hispali perseuerant, sub nomine *Seuilla la vieja.* Micuisse verò mirum in modum Italicam inter cæteras Romanas legiones multis testatur Dio lib. 5. hist. Roman. qui etiam author est, ab Augusto Cæsare eam in Iudæam deductam, nec inde recessisse vsque ad tempora Neronis, quando aliò amandata fuit, nempe in Armeniam, iterum inde reddita Syriæ. Caruit præsenti Dextri testimonio (quod libentissimè accepisset si daretur sibi copia) Cardinalis Baronius; quamobrem vocabuli *Italicæ* coniectura ductus ex Italiæ regno, suspicatus fuit, Cornelium & milites huius cohortis, originem traxisse; quasi ab Italia cohors Italica dicta fuisset. *Haud dubium eius nationis illos milites fuisse* (inquit) *ex qua cohors erat denominata, nempe Italos: Centurionem verò è Romano nomine* (Cornelij scilicet) *Romanum genere fuisse, coniectura facilè persuadet: Erant enim & cohortum nomina, sicut & legionum, quæ etiam denominatæ reperiuntur sæpe à Prouinciis, ex quibus milites delecti essent.* Hactenus Baronius ad annum Christi 41. Anno Romæ 785.

Cæterum longè à vero abfuisse, non solùm ex authoritate Dextri habemus, sed ex multis aliis, quæ ad persuasionem, quam intendimus manuducunt: quorum præcipuum est, quòd testimonio Dionis (loco citato) habemus, legionem Italicam dictam, quæ in Syria, seu Palæstina degebat, eam fuisse, quæ *Sexta* alio nomine vocabatur, quòd eo ordine inter Romanas scripta esset, vti Baronius ipse ex Dione pariter refert. Quòd autem legio Italica Hispanorum esset sexta, non verò prima vel secunda, inde fit manifestum, quòd (vel ipso Baronio annuente) legiones, & cohortes à Prouinciis, ex quibus electæ essent cognominabantur. Hispana autem Prouincia in ordine Romanarum erat sexta, vt patet ex diuisione Prouinciarum à Romanis facta, penes quam postmodum Prætores ad eas regendas mittebantur: de quibus Titus Liuius egregius rerum Romanarum Historiographus lib. 35. dixit: *De Prouinciis decretum est, vt prima peregrina vrbanáque esset; secunda Brutiorum*, qui scilicet in confinio Italiæ ad Tyrrenum mare, Ptolomæo teste, degebant. *Tertia classis quæ nauigaret, quò Senatus censuisset: quarta Siciliæ; quinta Sardiniæ; & sexta Hispaniæ vlterioris.* Constans igitur esto, cohortem Italicam, quæ in Iudæa & Syria militabat, Hispaniensem fuisse; quippe ex Dione sexta erat. Sexta verò (teste Liuio) ex Hispania vlteriori; qua in parte vrbs Italica sita fuit. Vlterior enim à Romanis nuncupabatur, quæ respectu Romæ erat vltra Iberum: nemini autem dubium esse potest, Italicam ad Bætim consistentem vltra Iberum extitisse. Cæterum nemo existimet, nostram cohortem sexto loco positam, quasi cæteris inferiorem viribus, aut æstimatione, sed quia milites eius cohortis longiùs à Roma distabant domo & genere, penes cuius propinquitatem suo ordine descriptæ prouinciæ fuère: ita quòd prima esset vrbanorũ & peregrinorum habitantium in Vrbe: Secunda Brutiorum, qui intra continentem Italiæ degebant: Tertia classis nualis, eorum scilicet qui in oris Italiæ naues ascenderant: Quarta Siculorum: Quinta Sardorum, quorum illi propinquiùs Vrbi habitant: quandoquidem Sicilia minùs ab Vrbe distat quàm Sardinia; ac demum Sexta Hispanorum, qui nimirum longissimè positi sunt. Igitur ordinem distantiæ ab Vrbe cohortes illæ sicut & Prouinciæ, seruabant inter se; aliàs robustissimam omnium iudicatam Hispanicam fuisse, certum est ex Romanis Scriptoribus, è quibus Dio author est, non solùm vocari solitam *Sextam*, sed etiam *Ferratam.*

Sanè cæterarum nationum militibus robustiores & fortiores fuisse Hispanos, Romanus exercitus satis expertus est: difficiliùs siquidem, & tardiùs Hispania ab eo perdomita est, quàm reliquæ omnes simul Orbis prouinciæ, vel ipso Romanæ historiæ scriptore Liuio id attestante lib. 28. *Hispania* (inquit) *prima inita prouinciarum, sed postrema omnium, ductu auspiciisque Augusti Imperatoris perdomita est.* Et quam gloriam Numantini, & Saguntini non meruere? aut quis Cantabrorum robur non miratur? de quibus Silius Italicus lib. 3. dixit,

Cantaber ante omnes, hyemísque, æstúsque, famísque,
Inuictus, palmámque ex omni ferre labore, &c.

Accedit, Romanos Imperatores post deuictam Hispaniam, tanti fecisse milites Hispanos, vt pro innata fidelitate & fortitudine, in custodiam præcipuarum Prouinciarum eos deputa

Anno Romæ 785. deputauerint. Augustus anno ante Christum natum 23. ab Hispania sui delegit corporis custodes, Calagurritanos; quod in antiquis historiis notauit Lud. Nonius (in Hispania sua cap. 81.) & Galbam postea fecisse legimus; & apud Dionem milites Prætorianos Seueri Pertinacis Hispanos fuisse, & Italos; in Ægypto itidem custodiam Imperij, Hispanorum fuisse equitum & Lusitanorum, & in Arabia similiter, refert liber cui Titulus est, *Notitia Prouinciarum*, ex quo id notauit Morales lib. 10. cap. 33. vt facilè idem de Iudæa credamus. Anno Christi 34.

Neque nobis obest quòd dicta sit *cohors Italica* non verò *Italicensis*, quo pacto nuncupanda videbatur, si ab Italica diceretur; Enimverò ciues Vrbis *Italicæ* non solùm *Italicenses* vocari consueuerunt, sed etiam *Italici*. Cuius rei abundè satis argumentum offert Silius ille Hispanus Poëta Domitiano gratissimus, eiúsque fauore ad Consulatum vsque perductus, qui tamen ab Italica vrbe Silius *Italicus* dictus est non *Italicensis*. Quinimo Italiæ homines crebriùs *Itali* quàm *Italici* dicti reperiuntur, Virgilio 6. Æneidos teste,

Qui maneant Itala de gente nepotes.

Et lib. 3.

Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.

Et Horatio lib. 2. Carm. Ode 7.

Diis Patriis, Italóque cælo.

Et Ouidio lib. 4. de Fastis:

Cùm Troiam Aeneas Italos portaret in agros.

Et lib. 5. Tristium Elegia 6.

In partes Italas, & loca dextra ferat.

Idem habet lib. 2. de Ponto Elegia 3. & alij innumeri. quo videas rectè cohortem illam *Italicam* vocari quæ ab Italica originem ducebat. quamquam aliquando nomen Italicæ vrbis patronymicum Italicense dicatur; quo pacto Cornelium inferiùs Dexter vocat Italicensem ad annum Christi 40. Quòd autem Centurio Cæsareæ nomine Romano *Cornelius* nuncupetur, non obest homini Hispaniæ, in qua mores Romanorum, qui ei tunc dominabantur, & nomenclaturæ vigebant.

Sed quod multorum caput est, plana hæc & aperta sententia est D. Hieronymi, tom. 1. in epistola *ad Lucinium natione Bæticum*, cuius initium est: *Nec opinanti mihi, subitò litteræ tuæ redditæ sunt: quæ quantò insperatæ, tantò gaudiorum plenæ quiescentem animam suscitarunt, vt statim amore complecterer, quem oculis ignorabam.* Huius siquidem cũ admiraretur fidem, vtpote hominis in vltimis Hispaniarum, ac Mundi partibus existentis, idest in Bætica, vbi etiam Italica erat; & inde nihilominus Hieronymo in Oriente degenti munera ac litteras mittentis: subdit, eius mirandam fidem iam olim Cornelium Centurionem cohortis Italicæ præfigurasse, qui scilicet in eadem Prouincia ortus, ad fidem pariter perductus est: atque in vtroque impletum esse sermonem Dominicum; *Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham*, &c. Addit hoc ipsum desiderio desiderasse Apostolum, dum ad Romanos scriberet illud: *Cùm in Hispaniam proficisci cœpero*, &c. *à vobis deducar illuc*: tantis fluctibus approbans, quid de illa Prouincia quæreret, fidem scilicet Hispanorum, qualis in Cornelio, & Lucinio Bæticis micabat. En verba Hieronymi: *Verè nunc in te* (ô Lucini Bætice) *sermo Dominicus completus est: Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent in sinu Arahæ. Cornelius Centurio cohortis Italicæ, iam tunc Lucinij mei præfigurabat fidem. Apostolus Paulus scribens ad Romanos; Cùm, inquit, in Hispaniam proficisci cœpero, spero quòd prætериens videam vos, & à vobis deducar illuc. Tantis fluctibus approbauit, quid de illa Prouincia quæreret.* Hæc ille. Vtrumque igitur ad eandem rem facere sensit Hieronymus: & Cornelij fidem, & Pauli desiderium. In quo quæso præfigurabat fidem Lucinij Cornelius, nisi quia ex illis oriundus erat, ex quibus postea ortus est Lucinius, & quos Paulus ad fidem perducere cupiebat? aliàs tempore suæ conuersionis Cornelius non erat in vltimis terrarum finibus, vt in eo sermo Dominicus impleretur, sed Cæsareæ, non longè ab Hierosolymis commorabatur. Laudes Lucinij, eiúsque coniugis Theodoræ fuse prosequitur Hieronymus in præfata epistola, & sequenti, quas tu consulas.

Satis supérque probatum relinquimus, Cornelium Centurionem de quo in Actis Apostolorum sermo est, eiúsque cohortem ab Italica Hispaniæ vrbe originem duxisse. Cæterum vnde elicere poterimus, duos alios Centuriones, quorum cohortes non nominantur, Hispanienses fuisse? Ex eo sanè quòd in Iudæa vna eadémque erat cohors militum

Anno Christi 34. Romanorum, qui penes diuersitatem Centurionum per diuersas terræ vrbes dispersi erant. Sola namque cohors *sexta*, quæ est *Italica*, & *Ferrata*, in Palæstina Dione teste degebat: sed tamen quidam illius milites cum suo Centurione Cornelio erant apud Cæsaream, quidam verò apud Capharnaum in Galilæa, cum Centurione, cuius seruum sanauit Dominus: quidam demum Hierosolymis, vbi Centurio ille erat, qui Christum cum clamore valido morientem, Dei filium confessus fuit. Rectè igitur ex patria vnius Centurionis, & eius militum, deducimus natales domos cæterorum militum, & centurionum, quandoquidem vnius eiusdémque cohortis omnes erant, quotquot in Iudæa (quò meliùs quieti totius Prouinciæ prouideretur) dispersi agebant. Iure proinde de suis Centurionibus gloriari poterit Hispania. Anno Romæ 785.

Sed, ô mira hominum pietas ac deuotio! quàm libera eorum & aperta confessio! quàm intrepidus ac validus clamor in fidei obsequium! quàm dignis ab Euangelistis celebrantur encomiis! Indignum se reputat Capharnaunensis Centurio Dominica visitatione; *Domine* (inquit) *non sum dignus vt intres sub tectum meum.* Tantum præsumebat de Christo, vt solo verbo crederet cunctas ægritudines deturbare posse. *Tantum dic verbo, & sanabitur puer meus:* Nec minus imò multò plus illi cuncta subiecta quàm sibi suus quisque famulus aut miles subditus esset. *Nam & ego* (inquit) *homo sum sub potestate constitutus, & dico huic, Veni, & venit: & seruo meo, Fac hoc, & facit.* Cur tu Domine, qui super omnes es, nequibis solo iussu ægritudinem pueri longè amandare? Nihil mirum, *si audiens Iesus* (quod Matthæus cap.6. notauit) *miratus est, & sequentibus se dixit; Non inueni tantam fidem in Israël.* Sed & liberam vocem Hierosolymitani Centurionis quis non miretur? quando omnes Iudæi irrident Dominum, quando discipuli ipsi aufugiunt, quando inter latrones reputatus cruci suffixus est, extollit vocem coram omni populo *Verè filius Dei erat iste.* Pietatem verò, eleemosynas, atque cætera virtutum opera in Gentili homine Centurione illo Cæsareæ, sancti quoque Angeli venerati sunt, & tanti ponderis sunt apud Deum, vt in eo Gentibus publicæ prædicationis ostium reseretur.

Videamus nunc quid de his Centurionibus Dexter adseueret. Placet breui compendio colligere, quæ ille sparsim per multos annos de eisdem refert; vt ita semel constet lectori, quis fuerit eorum quilibet. Centurio Capharnaunensis nomine Caius Cornelius, patria fuit Malacitanus, cuius filius fuit Caius Oppius Centurio, ille scilicet qui Hierosolymis degebat; & Christum morientem glorificauit confessione solenni. Ita Dexter hoc ipso anno 34. fatetur inquiens: *Cornelius Centurio Capharnaunensis, Dominus serui quem Dominus sanauit (pater etiam Caij Oppij Centurionis) Hispanus, mirè floret in Hispania.* Præmiserat verò de Caio Oppio. *C. Oppius Centurio Hispanus credit Christo morienti in cruce.* Hunc baptizauit in Hispania, quò iam appulerat, S. Iacobus Apostolus. De eo loquitur Dexter ad annum 53. *Floret Centurio Malacitanus quem S. Iacobus ibi tingit.* & anno 34. *Floret per id tempus in Hispania C. Oppius Centurio filius Cornelij pariter Centurionis; qui morientem Christum prædicat Hierosolymis esse filium Dei inter fragores saxorum, mutuo sese collidentium, obducto tenebris die; ex Gentilibúsque à Christi morte primus hic Hispanus Centurio credidit; qui fuit ciuis Romanus, baptizatúsque, à S. Barnaba factus est tertius Mediolanensis Episcopus: Vir quidem Apostolicus, qui Christi mortem, & Eclipsim admirabilem primus omnium Hispanis, genti suæ, cum audientium stupore refert.* Quod verò ad C. Oppium spectat, de quo iterum Dexter anno 66. duos filios habuit, Caium & Demetrium, viros sanctitate clarissimos. Ad Caium hunc dedit tertiam suam Epistolam D. Ioannes ab Epheso scribens: Demetrium autem vocat *hospitalem virum*, eò quòd C. Oppij patris vestigia sequutus, peregrinos domi suæ reciperet, & foueret. Cæterum apud Dextrum anno Domini 70. C. Oppius Corinthi postmodum habitasse asseritur, quanquam Malacitanus esset genere; & quòd D. Paulum ad Hispaniam accedentem, domo tectísque liberaliter exceperit. Deinde D. Ioannem in Asia ab exilio recèns reuocatum inuiserit; ipsum etiam ad Hispanias venientem, & in eis prædicantem, & iterum ad Asiam redeuntem, comitatus fuerit: inde nihilominus socium se præbuerit D. Ignatio, ab Antiochia Romam vsque vbi feris datus est: Demum cùm per Mediolanum Hispanias iterum petiisset, eius Ecclesiæ Pontifex factus, à B. Barnaba tertius fuit; quo loci clarus meritis, & bonis operibus, ac pro Christo exantlatis laboribus plenus, senio confectus ad Deum migrauit. Hæc summatim, ac perfunctoriè dicta sunto, vt semel genealogiæ, natalium & factorum horum Centurionum qualemcunque notitiam habeamus, quia aliàs difficile esset cuncta quæ sparsim

author

Anno Romæ 785. author enarrat, percipere. Anno Christi 34.

Quod ad nomen C. Oppij ſpectat (ne quis eò moueri contingat) Romanum eſt, & nobiliſſimis ciuibus in vſu extitit, quales fuère Sp. Oppius *Cornicen* cognomine, & M.Oppius, ambo Decemuiri, & L.Oppius dictus *Salinator*, quorum meminit Liuius lib.3.& lib.35. & celeberrimus ille C. Oppius qui ſub Q. Fabio, & Tito Sempronio Coſs. anno Vrbis 541. legem Oppiam de cultu matronarum tulerat, ab eius nomine dictam, qua cauebatur, *Ne qua mulier plus ſemiuncia auri haberet, neu veſtimento verſicolori vteretur, neu iuncto vehiculo in vrbe oppidóve, aut propiùs inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa veheretur.* quam vtinam Hiſpania noſtra tuliſſet! Sed Romæ quoque poſtmodum (proh dolor) abrogata fuit à L. Valerio Tribuno plebis matronarum cauſam oratione perpolita propugnante, quidquid in legis ſanctiſſimæ defenſionem pro Roſtris M.Portius Cato totis viribus contenderit. Quod ipſe Liuius lib. 34. refert.

De Cornelio Centurione Cæſareæ commorante agit Dexter ad annum Chriſti 40. his: *Cornelius Centurio Italicenſis, Petro prædicante repletur Spiritu ſancto, Hieroſolymíſque denunciata ſolenni Gentilium ad fidem Chriſti conuerſione, Cornelius verò baptizatus floret.* Cætera ſuis locis.

Flauius Lucius Dexter.

Annò Chriſti eodem 34. Anno Romæ eodem 785.

Pilatus Chriſti mortem, & miracula ſcribere ſtatuit Tiberio.

2. *Sancta Petronilla annorum decem floret filia ex matrimonio S.Petri Apoſtoli.*

3. *Vigeſima ſeptima die Martij, ſub auroram, Chriſtus deuicta morte, & infernis locis mirabiliter ſpoliatis, rediuiuus & victor àmortuis reſurgit.*

COMMENTARIVS IV.

P*ilatus Chriſti mortem*, &c.] Conſueuiſſe Præſides Prouinciarũ res magni momenti, quæ contigiſſent in prouinciis ad Imperatores ſcribere, mille exemplis exploratiſſimum eſt. Pilatum verò hæc nuntiaſſe Tiberio Imperatori, plures ſunt probatæ fidei authores qui teſtentur; præſertim Tertullianus in Apologetico cap.5.& cap.21. Euſebius lib.2. hiſt. c.2. Oroſius lib.7.cap.4. Gregorius Turonenſis lib.1.hiſt.cap.24. Quinimo ſuo extitiſſe æuo Romæ in Archiuis Reipub. acta in publicis tabulis deſcripta de Ieſu Nazareno Hieroſolymis ſub Pilato cruci affixo, teſtis eſt S. Iuſtinus egregius Chriſti Martyr & inſignis Philoſophus in Apologia, quam pro Chriſtiana religione tuenda, obtulit Antonio Imperatori, dum ait, *Hæc ita geſta eſſe, cognoſcere ex Actis quæ ſub Pilato ſunt ſcripta poteſtis.* Sed cùm hoc anno (quod Dexter ſubdit) Pilatus ea de re Tiberio non ſcripſerit, quamobrem, quæſo, notat author, hoc ipſo id ſtatuiſſe Pilatum? num ſolus animus eius rei dignus ſibi viſus eſt notatione? Hoc nimirum Dextrum innuiſſe coniector, videlicet non ſolùm animo mortem Domini tradendam ſcriptis Pilatum decreuiſſe publicis, ſed & notariorum publicorum manu, iuſſione eius interpoſita, deſcripta pleraque fuiſſe, quæ videlicet odium Iudæorum & innocentiam Redemptoris concernerent: cæterum eiuſmodi publica acta nequaquam Romam Tiberio Imperatori miſſa, vſque ad annum Domini 38. Quæ verò in cauſa fuerint tantæ dilationis non declarat Dexter: haud difficilè tamen quiuis queat intelligere, tum Pilatum ipſum conſcientia ſuæ iniuſtitiæ detentum, ne videretur iniquiſſimè Chriſtum morti adiudicaſſe, quem ſæpius palàm paſſus fuerit nihil dignum morte geſſiſſe: tum etiam Iudæos Pilato obſtitiſſe, ne acta Chriſti Romam mitteret, quibus nimirum erat neceſſum inuidiam ſuam truculentam Senatum & Imperatores non latere. Decreuit itaque Pilatus Chriſti mortem &

Anno Christi 34. — Anno Romæ 785.

miracula Tiberio mittere,& ea nunc publicis excepit tabulis, cæterum & res per quatuor annos executioni mandata nō fuit,ob iam dictas causas. Quas si Cæsar Baronius perpendisset,aut si Dextrum nactus esset,minùs ab Eusebio resiliret, *Porrò*,ait, *hac Pilati de Christo ad Tiberium facta relatione,Eusebium nescimus qua ratione, post annos quinque recenset,quo anno Tiberius 16. Martij mortuus est. Sed statim post Christi Resurrectionem palàm factam existimamus :* Concordat siquidem Eusebio Dexter, dum ait,anno quidē 38. Domini, relationem eiusmodi Pilati ad Tiberium factam,sed addit,statim post mortem & resurrectionem Domini Pilatum statuisse eam Imperatori referre, quandoquidem acta publica, quo tempore res eueniunt,mos est fieri;id tamen seu proprio motu, seu Iudæorum negotiatione perficere quatuor annos distulit. Et certè vtroque motum impium iudicem mihi facilè persuadeo; præsertim cùm Iudæorum ingenia ex Euangelio comperta habeam, qui totis nisibus etiam ingenti militibus pecuniâ collatâ, publicationem Resurrectionis Domini impedire contenderunt; & aliàs minimè ignorare poterant, Pilatum (quod de cæteris euentibus in more positum videbant) illico Tiberium certiorem effecturum de miraculis, prædicatione, morte & Resurrectione Christi: quandoquidem nihil toto orbe illustrius, ac fama dignius vnquam contigerat; quo fieri necessum erat, vt Iudæi apud Pilatum nullum non mouerent lapidem, quominus cuncta Dei hominis negotia crasso silentio obducerent; tum ne Christi nomen in Romanum diuulgaretur imperium : tum ne eorum impietas,inuidia & maleuolentia detegerentur.Sed verò qui quatuor annos renuente conscientia relationem differre potuit,celare tandem veritatem non potuit, atque ea demum Imperatori retulit,vt suo loco cum Dextro videbimus ad annum 38.

Cuiusnam filia fuerit sancta Petronilla?

2. *Sancta Petronilla,&c.*] D. Apostolum Petrum, cùm à captura piscium ad piscationem hominum iussu Domini transiit,vxorem habuisse, nemo est qui abnuat; id quod (vt Hieronymum & Tertullianum missos faciam) perspicuè docuit vetustissimus Martyr Ignatius ad Philadelphios scribens,*Non detraho*,ait, *Beatis,qui nuptiis copulati fuerunt:Opto enim Deo dignos ad vestigia eorum in regno ipsius inueniri,sicut Petrus & aliqui Apostoli qui nuptiis fuerunt sociati.*Sed & M.Marcellus Eugenius eiusdem Apostoli discipulus hoc ipsum, loco statim citando, profitetur. Petri autem vxorem martyrio coram ipso coronatam,ex maiorum relatione traditum sibi refert Clemens Alexandrinus 7. suorum Stromatum libro, *Aiunt certè B.Petrum* (verba sunt Clementis) *cùm videret vxorem suam duci ad mortem, lætatum quidem esse propter vocationem,& quòd domum reuerteretur*(hoc est quòd ad patriam pergeret cœlestem, quæ domus nostra est,& à qua peregrinamur.) *Valdè autem exhortando & consolando proprio nomine eam compellantem dixisse; Heus tu memento Domini :* eorum nimirum quæ pro te passus fuit; ita enim fiet vt eximia animi alacritate tormenta perferas. Consule Eusebium lib. 3. cap.24. & 30. Nonnulli vxorem vocant *Concordiam*, alij *Mariam:* quod M.Maximus & Heleca notarunt: aliis *Perpetua* nuncupatur,vt Molano 4.Nouemb. qua festum ei à quibusdam celebratur. Suscepisse autem Petrum filiam è sua vxore, quæ nomine Patris insignita Petronilla vocata fuerit, vno ore fatentur quotquot eiusdem sacræ Virginis meminerunt; præsertim auctores martyrologiorum ad diem vltimum Maij, quo loci Romanum hæc habet. *Romæ sanctæ Petronillæ,filiæ B.Petri Apostoli,quæ Flacci nobilis viri coniugium spernens,acceptis triduanis ad deliberandum induciis, interim ieiuniis & orationibus vacans,tertia die mox vt Christi sacramentum accepit, emisit Spiritum.* Hæc summatim decerpta sunt ex his quæ de vita & obitu sanctæ Petronillæ testata posteritati,suis scriptis reliquit egregius Christi martyr Eugenius Archiepiscopus Toletanus, qui patris sui discipulus, & ipsius Virginis familiaris Romæ extitit: proprio aliàs nomine *M. Marcellus* nuncupatus,postmodum ob generis sui splendorem, (erat enim ex familia, & domo Neronis, vt à Dextro suo loco edocebimur) dictus *Eugenius*,quod Latinè sonat *nobilis*.Hic ergo talis tantúsque vir,ac Patronus noster, sciscitantibus ab eo sanctis Martyribus, Neræo, & Achilæo, tunc relegatis pro confessione Domini in insula Pontia, inter cætera quæ iisdem scripsit, vitam & obitum sanctæ Petronillæ graphicè exarauit, prout in actis eorundem Martyrum extat hodiéque apud Surium. Accipe ipsissima B.Marcelli Eugenij epistolaria verba,quæ ob memoriam & reuerentiam eius,& quoniam à nobis alicubi vindicanda est,ad verbum hoc loco apponitur.

EPI

Anno Romæ 785. | Anno Christi 34.

EPISTOLA S. M. MARCELLI EVGENII AD SS. MARTYRES Neræum, & Achilæum.

Marcellus seruus SS. Christi Cōfessoribus Neræo & Achilæo. Lectis litteris vestris, gaudio sum repletus, quòd intelligerem vos in fide constantes esse, & pro veritate certare viriliter. Post multa de Petro Apostolo, subdit: *De Petronilla verò filia Apostoli Petri, Domini mei, quando solicitè perquiritis, quis eius vitæ finis fuerit, paucis annotabo. Petronillam itaque bene nostis voluntate Petri Apostoli clinicam factam. Memini enim interfuisse vos, cùm permulti eius discipuli apud illum ederemus: & Titus diceret ad eum; Quando omnes à te curantur, cur Petronillam pateris paralysi decumbere? Cui tum Petrus respondit: Sic enim ei expedit. Ne quis tamen putet me his verbis indicare voluisse, fieri non posse, vt sanetur, volo vt surgat & ministret nobis. Et mox illa surrexit incolumis. Expleto autem ministerio, iussit eam Apostolus redire ad lectum suum. Postquam autem in Dei timore cæpit esse perfecta, non modò ipsa curata est, sed etiam permultis aliis suis precibus obtinuit sanitatem. Cùm autem esset præstanti forma corporis, Flaccus Comes venit ad eam cum militibus suis sibi eam coniugem asciturus. Dixit verò illi Petronilla. Itáne ad puellam inermem armato milite venis? Si me vis habere coniugem, da operam, vt matronæ, & virgines honestæ post triduum ad me veniant, vt ego cum illis pariter accedam ad ædes tuas. Triduo itaque dierum spatio impetrato, Sancta Virgo ieiuniis & orationibus vacauit, habens apud se Sanctam Virginem Fæliculam, in Dei timore perfectam. Tertio inde die venit ad eam S. Nicomedes presbyter, Christíque mysteria celebrauit: cúmque virgo Sanctissimum Christi Sacramentum accepisset, reclinans se in lectulum emisit spiritum. Matronæ autem & Virgines, quas Flaccus ad eam miserat, exequias funeris eius celebrarunt.* Hactenus Beatissimus Eugenius postmodum primas noster, de fœlici obitu S. Petronillæ.

Cæterum in his quæ ab eo referuntur, nonnulla sunt quæ in dubium vertere videntur id quod apud omnes receptissimum hucusque fuit de B. Petronilla; quòd nimirum fuerit Principis Apostolorum filia. Nam qua ratione *Petronilla* vocatur, quæ nata est Simoni, quo tempore nondum Petri nomenclaturam adeptus erat? Petronillæ siquidem nomen deriuatum videtur à Petro, natam autem antequam in Apostolatum cooptatus esset à Christo, eo fit manifestum, quòd nusquam deinceps vxore sua vsus fuerit, continentiam professus, cum cæteris coniugio copulatis Apostolis. Hinc verò maius accrescit dubium. apparet siquidem multorum virginem annorum futuram, dum Romæ versaretur cum Patre, quæ nimirum non solùm Hierosolymis, & Antiochiæ apud ipsum non paucis annis extitit, sed & postquam Romam concessit, vixit aliquot annos paralytica, vt S. Eugenius fatetur. Quî autem fieri potuit vt virginem plurium annorum Flaccus deperiret, quo eam coniugem acciperet: aut quo pacto credi poterit post tot annos tam elegantis formæ fuisse, vt in Epistola describitur? Accedit quòd Petronilla, de qua Marcellus Eugenius agit, cuiúsque festus dies in Ecclesia colitur, nobilissima puella appareat, vtpote quam tam insignis vir, officio Comes, tot stipatus militibus, in matrimonium cooptare vellet: imò quæ paupertatem fortunæ aut generis humilitatem ei non obiecerit: quin potiùs multas tum matronas, tum virgines exegerit sibi comites, vt in vxorem Comitis duceretur: quòd si piscatoris pauperis filia fuisset, nihil horum verisimile fit, sibi accidere potuisse, aut ipsam vt minimum paupertatem suam illicò obtendere debuisse, quò tanti viri nuptias effugeret.

Hæc fere Illustrissimum Baronium ab antiquo tramite deuiare coëgêre: quibus ductus suspicatus est, ipsam non quidem filiam Petri Apostoli nuncupatam, quasi ab vxore sua susceptam, sed quòd eam in filiam speciali deuotione susceperit: Non secus atque Marcum in epistola prima vocat filium suum, cùm ait, *Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone,* (sic vocat Romam) *& Marcus filius meus*: créditque potiùs filiam Petronij cuiusdam nobilis, Romani ciuis: nam Petronilla à Petronio deducitur, à Petro autem Petrilla, sicut Drusilla à Druso, & à Prisco Priscilla. *Baronius tomo 1. ad an. Domini 69.*

Non eo inficias ingeniose id excogitatum; Verùm non est quare ab antiquis recedamus: quandoquidem si rectè ad lydium expendantur lapidem quæ obiecta sunt, non cogunt nos nouas excogitare sententias. Quod enim ad tempus spectat, nihil mirum si virgo quæ viginti sex annos nondum excesserat, florem adhuc venustatis retineret. Sed vnde ætas ista Petronillæ colligitur? Ex eis sanè quæ hoc loco Dexter docet, nimirum anno ipso passio-

nis Dominicæ decem duntaxat annos exegiſſe,quibus ſi vndecim ſuperaddas, qui ab anno Chriſti 34. quo pro hominibus mortem crucis oppetiit, vſque ad 45. quo vel ipſo Cardinale teſte, D.Petrus Romanam fundauit cathedram (vel 44. vt ex Dextro colligitur de quo ſuo loco dicturi ſumus) intercurrerunt, fit vt eius filia 21. annum agens Romam cum patre ingreſſa ſit: His verò quinque alios ſuperaddimus, quibus tum paralyſi vexaretur,tum curata ab Apoſtolo, ſanitatis qua prædita fuit, gratiam exerceret; liquidò conſtat diem obiiſſe ſuum annum agens 26.quo ſatis floridæ venuſtatis eſſe potuit,& pulchritudinis. Hoc tantum apud me valet,vt eo tempore florentiſſimam putarim etiamſi 30. annos peregiſſet, cùm à Flacco in vxorem peteretur. Nec me mouet illum officio ſuo Comitem extitiſſe,tum quia ante Conſtantini tempora. (quod doctè in notis ad Martyrologium edocuit ipſe Baronius) Comes non erat dignitatis titulus, ſed aſſeſſorem iudicum denotabat; tum etiam quia nihil mirum ſi vir nobiliſſimus coniugium filiæ Apoſtoli non dedignaretur, quem conſpiceret à ſummis Chriſtianorum proceribus magno honore haberi, vt ipſe M.Marcellus Eugenius exemplo erat, qui tametſi de domo & familia Imperatoris eſſet,D.Petrum Dominum ſuum nihilo ſecius vocitaret, cùm in Epiſtola dixit: *De Petronilla filia Apoſtoli Petri Domini mei*,&c.Sed & Clemens(vt cæteros Romanorum proceres taceam) & ipſe Conſulari ac Senatorio genere ortus, eundem Apoſtolum vti Dominum & Magiſtrum reuerebatur. Quidni Flaccus quantumuis nobilis, quantumuis gentilis filiam tanti viri in matrimonium ſibi copulari expeteret, cùm præſertim amore pulchritudinis cæco premeretur? Quod etiam in cauſa fuiſſe credimus, ne Petronilla paupertatis, & exilitatis ſuæ magnam diſſimilitudinem obtenderet; quinimo ſapienter ab eo abſtinuit reſponſo,quòd videret ab amatore cupidiſſimo admittendum nequaquam fore; & quo illum faciliùs à ſe expelleret, triduanas inducias exegiſſe, quas ille minimè negare auderet: Virgines verò & matronas honeſtate præditas petiuiſſe credenda eſt, quatenus illius vanitatem eluderet, dum vanitati conſona efflagitaret.Quãquam & tenue argumentum ſit illam non obieciſſe Comiti paupertatem ſuam, quia Eugenius id non refert; potuit ſiquidem fieri, vt cùm hæc & id genus multa minimè animum eius inflecterent,ad triduanas demum inducias & ſtrepitum mulierum comitantium ſe, gradum fecerit. Quod ad nomen Petronillæ attinet, fatemur, non eo puerilibus annis inſignitam ab vtero, ſed vel id in Baptiſmo ſuſcepiſſe,quando pater ſuus Petri iam nomenclaturâ gaudebat, vel non eſſe hoc nomen proprium virginis, ſed honoris cognomentum à diſcipulis parentis ſibi impoſitum,quo denotarent Petri filiam eſſe, quemadmodum M. Marcellus Eugenij nomine inſignitus fuit, & alij Chriſtianorum aliis.Parum verò intereſt ſiue Petrilla, ſiue Petronilla diceretur,cùm aliàs conſtet non Petronij,ſed Petri filiam extitiſſe. Sed nec ſimilis eſt caſus quem obiicit Baronius de Marco: hic ſiquidem ſemel duntaxat, filius vocatur, plerumque autem abſque filij nuncupatione nominatus reperitur; quod eſt ſignum ſolius dilectionis gratia tunc eo donatum; Petronilla autem ſemper & ab omnibus filia D. Petri nuncupatur: quod non leue indicium eſt, verè ipſius prolem extitiſſe. Nec defuit inter antiquos ſcriptores qui filiæ ambigua nuncupatione minimè contentus, germen Petri Petronillam vocarit,id quod Wandelbertus in ſuo Martyrologio metrico feciſſe videtur,cùm Pridie Kal.Iunij dixit,

Tum pridie Petronilla Petri de germine ſancto,
Fulgida Virgo micat Chriſti trabeata decore.

Repertum eſt ſanctiſſimæ Virginis ſepulchrum ſub Paulo I. Rom. Pontifice circa annum Domini 758. cum hac inſcriptione marmori inciſa, *Aureæ Petronillæ filiæ dulciſſimæ*: (vt videtur) ab ipſo Apoſtolo appoſita,vide P.Galeſinum ad diem 31.Maij.

3.*Vigeſimaſeptima die Martij ſub Auroram.*] Hoc loco non eſt cur immoremur, cùm certum conſtanſque ſit, quicquid de Reſurrectione Domini à Dextro dicitur: cùm enim mors eius 25.Martij acciderit, conſequens eſt vt reſurrectio in 27.incidiſſe dicatur; ídque ſub aurora,ſpoliatis priùs infernis locis, quibus antiqui Patres ſanctitate licèt præſtantes, detinebantur, ob communis peccati vinculum. Vide quæ de hora reſurrectionis eruditè notauit Baronius to.1.

Flauius

Anno Romæ 785.

Anno Christi 34.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 34. *Herodes Antipas cum Herodiade pellice incesta tota Iudæa pulsus, primùm ad Gallias, deinde Ilerdæ in Hispania exulat, ibique infeliciter moritur.* Anno Romæ eodem 785.

2. *Herodias verò saltans super Sicorim, flumen Ilerdæ, glacie concretum, submersa miserabiliter periit.*

COMMENTARIVS V.

HERODES, &c.] Narrat Ioseph. 18. Antiquitatum lib. c.9. cùm Caius Romanorum Imperator Agrippam Herodiadis fratrẽ, ex priuato, Regem fecisset, eandem Herodiadẽ Herodis Antippæ Galilææ Tetrarchæ pellicem, fraternæ felicitatis inuidia agitatam, regium similiter affectasse diadema; eiúsque ambitionis gratia amasium mouisse suum, quatenus decenti stipatus comitatu, Romam adnauigasset; vt & ipse, beneficio Cæsaris, ad regale fastigium eueheretur. Res verò non ex voto accidêre; quin potiùs in peius conuersæ sunt. Agrippa enim Rex Fortunatum libertum suum ad Caium cum muneribus, & litteris misit, Herodem accusans duplicis defectionis à Romano Imperio; primùm cum Seiano contra Tiberium Principem, & denuo cum Arthabano Partho contra ipsum Caium; cuius rei testes adhibebat ipsius Tetrarchæ apparatus, vtpote qui in armamentariis suis haberet tantum armorum, quantum struendis septuaginta millibus virorum armatorum sufficeret. Herodes penè inuiserat Caium, cùm ecce Fortunatus Romam accessit. Litteris perlectis Imperator excanduit, & quo certior efficeretur, Herodem rogauit, veráne essent quæ de multitudine armorum suorum audierat? Eo autem annuente, satis probatam defectionem ratus Imperator, Tetrarchiâ Herodem priuauit; priuatum exilio mulctauit, & (quod inuidiæ fomitem auxit) eiusdem Tetrarchiam Agrippæ æmulo suò adiudicauit; Denique Herodiadi, quæ præsens aderat, virum comitata suum, pepercit, ob Agrippæ fratris fidelitatem. Cæterum quæ tantorum malorum causa fuerat, & Diuini numinis indignationem simul incurrerat, Ioannísque Baptistæ sanguinẽ contra se clamantem habebat, qui fieri posset, vt condignas non lueret pœnas? Sed quò magis mireris Dei altissimam prouidentiã, absolutionem quã illi Imperator impertierat, ipsamet renuit, exilium & pœnas lubens amplexa, quas meruerat. Vnde ad Caium, qui eam absoluerat dixit: *Tu quidem Imperator, vt tua maiestate dignum est loqueris: sed mihi coniugalis amor impedimento est, quominus fruar hac indulgentia: non enim æquum censeo, vt cui secundæ fortunæ fui socia, eum nunc in aduersa deseram. At ille indignè ferens* (ait Iosephus) *tam excelsum animum in fœmina, ipsam quoque cum Herode expulit, & bona eius Agrippæ largitus est.* Atque ita effectum est, vt ambo extra Iudæam ad Occidentem orbis partem concesserint, exilio perpetuo damnati.

Quò autem contenderint, dubitari meritò potest: quandoquidem Nicephorus lib.1. histo. c.20. Viennæ asserit exulem egisse Herodem, at Iosephus citato superiùs loco ait: *Herodes verò perpetuo damnatus est exilio apud Lugdunum vrbem:* quo authore vulgò creditur, Lugduni mortuum fuisse. Cæterum idem Iosephus lib.2. de bello Iudaico cap. 8. (ad calcem ipsius) ad Hispanias fugisse cum Herodiade consorte, author est, inquit enim; *His adactus Herodes, venit ad Caium, à quo ob auaritiam vehementer increpitus, ad Hispanias fugit: sequutus enim quippe cum fuerat accusator Agrippa: cui etiam Tetrarchiam illius C. Cæsar adiecit, atque ita Herodes quidem in Hispania, peregrinante secum vxore, decessit.* Hinc Baronius existimat pugnantia ea secum vtrobique scripsisse Iosephum, dum illic Agrippam mississe Fortunatum post Herodem Romam, contendit, hîc verò ipsum, inquit, Agrippam Romam petiisse: illic ob seditionis accusationem dignitate priuatum, hîc ob auaritiam

Quò contenderit Herodes, exilium passus?

Anno Christi 34. ritiam vehementer obiurgatum à Caio: denique ibi apud Lugdunum exilio mulctatum; hîc autem ad Hispanias fugisse, atque in Hispania peregrinantem cum Herodiade, decessisse. Sed quidquid de aliis sit (de quibus nunc non curo) nulla pugna verborum in hoc authore reperitur, quod ad locum exilij spectat: quippe cùm ad Gallias primùm Româ pulsum accessisse necessum fuerit, ibique potuit Lugduni aliquandiu immorari; exinde verò Hispanias petiisse nunquam Iosephus negauit, nullibi enim asseuerat, Lugduni diem obiisse, sed exilio relegatum perpetuo: inde verò non incredibile est, fugam versùs Hispanias arripuisse, ibique peregrinantem morti concessisse: id quod vltimo loco fatetur; & aliorum authorum testimonio manifestissimum redditur. Siquidem Hegesippus vetustissimus scriptor lib. 2. de Hierosolymitano excidio cap. 5. venisse Herodem ad Hispanias adseuerat; addens ipsum mœrore animi consumptum interiisse. Sed & Iosephus (alter à prædicto) Gorionis filius lib. 5. suarum historiarum, cap. 46. inquit; *Transtulit autem Tiberius Cæsar, Rex Romanorum, Herodem in Hispaniam, vbi etiam mortuus est.* Quæ verba affert Ribera ad illud Abdiæ, *Transmigratio Ierusalem quæ in Bosphoro est.* Vide quàm doctè asserat Dexter, Hispanias Herodem penetrasse, ibique infeliciter obiisse. Est tamen quod Dextro soli debeamus, hactenus aliis ignotum; nomen scilicet vrbis, in qua obiit, nimirum Ilerdæ, quam modò *Leridam* dicimus. Anno Romæ 785.

De morte Herodiadis, quæ Ilerdæ accidit.

2. *Herodias verò*, &c.] Horribilis sed iustissima fœminæ mors, quæ caput iusto impiè sustulerat. Fusiùs eam narrat Nicephorus citato loco; nisi quòd in quibusdam videtur à Dextro deuiare; ille siquidem adstruit, filiam saltatricem in flumine glacie concreto demersam; Dexter verò matri Herodiadi id tribuit. Deinde ille decapitatam fuisse docet, hic submersam. Sed Calixtum audiamus. *Furibunda & adultera, incestáque, quæ quidem Herodis habebatur, reuera autem Philippi erat coniux, vita longiùs acta, cùm prius filiam saltatricem acerbo fato sublatam vidisset, futuri sæculi iudicio, & supplicio reseruata est, meras ibi quàm citissimè diuinæ iræ fæces, intolerabilísque indignationis Domini calicem haustura; Filiæ autem eius (dignus enim est qui memoriæ commendetur) talis fuit obitus. Eundum ei quopiam brumali tempore erat, & fluuius traiiciendus* (Sicoris Ilerdæ fluuius, vulgò nunc *Segre* dictus) *qui cùm glacie cõstrictus coagmentatúsque esset, pedes eum transibat. Glacie autem rupta, idque non sine Dei numine, demergitur illa statim capite tenus, & inferioris corporis partibus lasciuiens, molliúsque se mouens saltat, non in terra sed in vndis; caput verò sceleratum frigore & glacie concretum, deinde etiam conuulneratum, & à reliquo corpore, non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie ipsa saltationem lethalem exhibet, spectaculóque eo omnibus præbito, in memoriã ea quæ fecerat spectantibus reuocat.* Hæc ille. Quo loci ingenuè fateor casum saltatricis, vt ab hoc authore describitur, miram Dei demonstrare prouidentiam, dum capite plectit eam quæ capite plectere Baptistam petierat. Vehementer autem admiror, eius capitis truncationem, non ferro, sed crustis duntaxat glacierum actam. Et quidem miraculo fieri potuisse, non ambigo, factum autem dubito. Atqui in re dubia Dextrum libentiùs amplector, siue de mortis genere, siue de persona mortem perpessa sermo sit: tum quia multis sæculis Nicephoro fuit anterior, tum quoniam ipse Hispanus erat, & Barcinonensis, & ea retulit quæ Ilerdæ in prouincia sua, non longè à Barcinone contigerant: ille verò recentior multò, & in Græcia natus, & educatus fuit. Neque verò lego apud Iosephum saltatricem filiam in exilium quoque actam, seu ipsam comitatam fuisse matrem, vt submergi, vel detruncari Ilerdæ potuisset. Quis scit si in matrimonium data cum coniuge in Galilæa, Iudæave manserit? Rationi etiam consonum videbatur vt quæ grauiùs in morte Ioannis deliquerat, pœna grauiori mulctaretur, nemo autem nescit puellam caput Baptistæ, non nisi à pellice matre monitam petiisse. At de his satis.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 34.

Caius Cornelius Centurio Capernaunensis, Dominus serui, quem Dominus sanauit, pater etiam C. Oppij Centurionis, Hispanus, mirè floret in Hispania.

Anno Romæ eodem 785.

COMMEN

Anno Romæ 785.

Anno Christi 34.

COMMENTARIVS VI.

De Centurione Malacitano.

C*Aius Cornelius Cent.*] Egerat in superioribus Dexter de C.Oppio Hierosolymis degente, nunc de eius parente C.Cornelio Malacitano, itidẽ Centurione, sed in vrbe Capernaunensi commorante, inquit illum fuisse Centurionem, cuius laus est in Euangelio; illum, inquam, quem laudauit Dominus Luc.7. dicens. *Amẽ dico vobis, nec in Israël tantã fidem inueni.* Duo sanè ex SS. Euangelistis Matthæus, & Lucas historiã dulcissimam referunt, quonam scilicet modo accesserit ad Iesum, rogas vt mederetur seruulo de vita periclitanti: Iesu verò dicenti: *Ego veniam, & curabo eum*, non acquieuisse, vt per se accederet, indignũ se tanto hospite reputans, & ipsum tam potentem, vt verbo duntaxat, quo nihil facilius, si vellet, curare posset, & ab infirmo ægritudinem pellere; cùm illi multo magis obedirent, quàm suimet milites & serui sibi. *Domine* (inquiens) *non sum dignus vt intres sub tectum meum: Sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus.* Te enim posse certissimum mihi est; & quid mirum? *nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, Veni, & venit, & seruo meo, Fac hoc, & facit:* quanto magis tibi, qui nulli subderis, cuncta obedient? *Audiens autem Iesus miratus est, & sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël.* Tam multa sunt quæ in hoc vno homine Doctores mirantur, dum textum Euangelicum interpretantur, quod longum esset cuncta recensere. Chrysostomus altissimam eius fidem eleganter ponderat, *Fidem* (ait) *Centurionis vide. Quia non dixit, Veni, & salua eum, quia ille constitutus in omni loco erat præsens.* & inferiùs præfert illius fidem fidei cæterorum. *Credidit enim* (inquit) *Andreas, sed Ioanne dicente, Ecce agnus Dei: credidit Petrus, sed euangelizante sibi Andrea: credidit Philippus, sed legendo scripturas: credidit Nathanaël, sed priùs signum diuinitatis accepit.* visum scilicet fuisse à Christo sub ficu, vbi corpore non erat præsens. Sequitur Origenes. *Iairus Israëlis Princeps pro filia sua petens, nõ dixit, Dic verbo, sed Veni velociter. Nicodemus de fidei Sacramẽto audiens, ait, Quomodo potest hoc fieri? Maria & Martha, Domine, Domine si fuisses hîc, frater meus non fuisset mortuus: quasi dubitantes, quòd vbique posset adesse Dei potentia.* Et hoc totum volunt insinuasse Dominum illis verbis; *nec in Israël tantam fidem inueni.* Ambrosius addidit, *Et quidem si sic legas; in nullo tantam fidem inueni in Israël, simplex intellectus & facilis est.* (sic enim de solis tunc viuentibus loqueretur.) *Si verò iuxta Græcos, nec in Israël tantam fidem inueni, fidem huiusmodi etiam Electoribus & Deum videntibus antefert:* nimirum Patriarchis, & Prophetis. Sed rectè admonet Beda, *quòd non de omnibus retro Patriarchis & Prophetis, sed de præsentis æui loquitur hominibus, quibus ideo Centurionis fides antefertur, quia illi legis, Prophetarúmque monitis edocti, hic autem nemine docente sponte credidit.*

Præter fidem autem, humilitatem magnam illius commendat illud, *Domine non sum dignus.* quo loci Rabanus: *Propter cõscientiam vitæ gentilis grauari se magis dignatione putabat, quàm iuuari; cuius etsi fide præditus, nondum erat tamen Sacramentis inunctus.* vbi Augustinus (Ser. 6. de verbis Domini in monte.) *Dicendo autem se indignum, præstitit dignum, non in cuius parietes, sed in cuius cor Verbum Dei Christus intraret. Neque hoc diceret cum tanta fide, & humilitate, nisi illum, quem timebat intrare in domum suam, corde gestaret.* vbi ait Ambrosius, *Quod ad mysterium spectat, vidit in pectora adhuc gentilium, non esse penetrabilem Christum. Prudentia autem Centurionis* (ait Hieronymus) *apparet in hoc, quòd vltra corporis tegumentum, latentem vidit Diuinitatem:* & ideo tam reuerenter erga illum se exhibuit. Adde prudentiæ opus fuisse quòd priùs misit ad illum seniores Iudæorum; deinde amicos, cùm iam non longè esset à domo, vt Lucas refert: Demum verò & ipse accessit rogans, ne intraret in domum suam; quod Matthæus scripsit. Hæc mihi ex Chrysostomo accepta facilior videtur conciliatio Euangelistarum, *Quod enim Matthæus non ait per amicos,* (Chrysostomus loquitur:) *sed per se ipsum, hoc eundẽ dixisse, nihil contrariũ est: conueniens autem est opinari, & ipsum postquam misit amicos aduenientem, per se hæc dicere. Si autem hoc non dixit Lucas, neque illud Matthæus, non sibi contradicunt, sed complent quæ ab inuicem derelinquebantur.* Sapientiam notat idem Chrysostomus, *quia non dixit, hîc constitutus salua eũ,* non enim legitur petiisse expressis verbis salutem serui; sed exposuisse duntaxat ægritudinem tantùm, siquidem dixit, *Domine puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur*, vnde reddens

Anno Christi 34. | Anno Romæ 785.

reddens Chrysostomus eius rei rationem ait; Etenim *sciebat, quia potens est ad faciendum, sapiens ad intelligendum, misericors ad exaudiendum: ideo infirmitatem tantùm exposuit, remedium autem sanitatis in misericordiæ eius potestate dimisit.* Bonitatem denique vide (ipsemet loquitur) *qui pro salute serui sic sollicitè festinabat.* Adde quòd gentilis adhuc existens, Synagogam Iudæis ipse ædificauerat, in Vrbe sua Capharnaum; & ipsos quoad religionem vt minimum diligebat, cuius rei testimonium ipsi seniores Iudæorum dederunt Domino (en salutem ex inimicis.) *Cùm venissent ad Iesum* (ait Lucas) *rogabant eum sollicitè dicentes ei; Quia dignus est, vt hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & Synagogam ipse ædificauit nobis.* Magnus igitur vir fuit iste Centurio. Et certè talem esse decebat eum, qui primus ex gentibus prædicatione, & miraculis Christi ad fidem conuerteretur. Nemo autem hanc me dignitatem & gloriam absque duce grauissimo Centurioni tribuere existimet, habeo siquidem Chrysostomum hoc loco Matthæi aientem, *Centurio autem iste primus fructus ex gentibus, ad cuius fidei comparationem, omnium Iudæorum fides infidelitas est inuenta.* Sunt qui Cornelio Centurioni id concedunt; sed præterquam quòd hic quoque ex Hispania fuit oriundus, vtpote Italicæ natus, hoc tamen diuersum valdè intellectum habet: nimirum hunc primum, fuisse animal Deo immolatum, postquam ostium fidei Gentilibus apertum est, non tamen quòd primus gentilium credidit: hoc enim stare non potest; cùm Magi qui puerum Dominum adorauerunt, antiquiores in fide fuerint Centurione Italicensi. Sed de his iterum sermo incidet suo loco anno Domini 40. Hoc demum gloriæ nostro Capharnaunensi adscribi oportet, quòd toti Ecclesiæ formam dederit recipiendi Christum in suorum corporum domibus. Antiquissima siquidem consuetudine receptum est, vt qui sacram Eucharistiam recipiunt, verba Centurionis promant. *Domine non sum dignus,* &c. quod tanta gaudet antiquitate, vt id Origenes summopere commendauerit, dicens, *Quando corpus, & sanguinem Domini manducas, & bibis, tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur; & tu ergo humilians teipsum dicas: Domine non sum dignus,* &c.

2. *Mirè floret in Hispania.*] Floruisse admodum in Iudæa opinione virtutis & pietatis apud Deum & homines, tam Iudæos, quàm Gentiles suos, ex dictis liquet: addit verò Dexter in Hispania etiam floruisse, nimirum quia relicta militia miles emeritus in patriam se receperat; cùm verò Malacitanus ciuis fuerit (quod superioribus docuimus) consequens est, vt eo in loco sanctitatis opinione clarus fulserit. Cætera quæ ad prædicationem & consummationem ipsius spectant, scribit Heleca in additionibus ad Dextrum his verbis:

Nec minùs celebratur memoria S. Caij Cornelij Centurionis (qui fuit ille Centurio, cuius famulum ad Capharnaum Christus sanauit) postea sociatus Apostolis, neci S. Stephani interfuit; Petrum & Paulum ad Hispanias venientes comitatus est. Tandem prædicans Scepsinienfibus prope Idam, mortuus est. Prædicat in Hispania: longè hic alius à Cornelio Centurione cohortis Italicæ: hoc Cornelio multò iuniore ille senior. Peruenit autem vsque ad Adrianum, cui etiam charus fuit, vt docet Dexter inferiùs ad annum Christi 66.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 34. | Anno Romæ eodem 785.

2. *Vltima die Iunij, Sancti Dei Apostoli, 3 quadraginta & octo diebus plus minúsve, post aduentum Spiritus sancti, côueniunt 4 in cœnaculo Sion, quæ domus erat Mariæ matris Ioannis, cognomento Marci, ac habito consilio, sortitione diuina, prouincias mundi prædicationis causa inter se partiuntur. 5 Contigítque S. Iacobo Zebedæi filio Hispania, Ioanni Asia, Matthæo Æthiopia, Thomæ India, Philippo Scythia, & Galliæ; Quo tempore Canones eduntur, & Apostolicæ constitutiones, componuntur, ad Sacramentorum*

Anno Romæ 785. Anno Christi 34.

mentorum & totius Ecclesiæ OEconomiam.

6. *Iacobus frater Domini primus Hierosolymorum Episcopus creatus est.*

7. *Sacra verò Virgo, consilio, luce doctrinæ, & mirabili vitæ exemplo præsidet Collegio Apostolico; nihilque graue gerunt illi, quod non eius consilio, ductúque gerant.*

COMMENTARIVS VII.

ANNO CHRISTI 34. &c.] Varia fuit hactenus Doctorum sententia de tempore diuisionis Apostolorum, quidam enim volunt factam statim à passione Domini; quos ducit Theophanes in Symphonia veteris & noui Testamenti; & libenter amplectuntur nonnulli Hispanorum, vt ita facilè tueantur profectionem D. Iacobi in Hispaniam, paulo post Resurrectionem Domini factam; cùm tamen ante Apostolorum cæterorum diuisionem minimè acciderit; & id non obscurè videtur innuere D. Clemens Rom. in epist.1.ad Iacobum fratrem Domini. Alij ad aliud extremum declinantes contendunt, anno 12. ab eadem passione perfectam; id quod inter vetustissimos docuit Apollonius apud Eusebiũ lib.5.hist.c.17. cuius ea sunt verba: *Se traditione accepisse; Seruatorem mandatum suis dedisse Apostolis, ne ad annos 12. Hierosolymis discederent.* Clemens Alexandrinus refert in hanc sententiam præcepti formam lib.6. Stromat. *Post duodecim annos egredimini in mundum; ne quis dicat, Non audiuimus.* Hoc sequitur Beda in Martyrologio suo, eúmque refert Vsuardus apud Molanum die 15. Iulij.

Quo tempore SS. Apostoli sortiti fuerint inter se mundi provincias?

Neutrum horum stare potest cum veritate; nam contra id quod Theophanes asserit, se opponit D.Lucas Act.6. docens quòd post necem Protomartyris Stephani exorta magna in Ecclesiam persecutione, *omnes dispersi sunt præter Apostolos:* cùm autem martyris mors ad calcem anni Redemptionis humanæ facta fuerit, & tunc Apostoli dispersi non sint, consequens est, vt eorundem diuisio non acciderit statim à passione Domini. Facit verò contra Apollonij, & Clementis dictum, quòd D.Marcus Euangelium suum clauserit asserendo, quòd cùm illa scriberet, Apostoli secundùm iussionem Domini, *profecti prædicauerant vbiq; Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Certum autem & constans est apud omnes authores, Marcum Euangelistam scripsisse anno vndecimo à passione Christi Domini: Vnde fieri non potuit vt Apostolorum diuisio in annum 12. sit dilata, cùm in 11. non solùm diuisi reperiantur, sed & toto orbe dispersi prædicasse, & miracula multa perpetrasse. Accedit quòd Paulus 3. anno à conuersione sua, venit Hierosolymam ad antecessores suos Apostolos (vt ipse fatetur ad Gal.1.) & tamen tunc non inuenit ibi, nisi Petrum & Iacobum fratrem Domini. Qua de re inferiùs agemus anno Christi 38.

Vt hæc forsan fugerent inconuenientia, alij authores ab vtroque extremo declinantes, mediam viam elegerunt; in quibus Melito Sardicensis Episcopus, seu author libelli de transitu Virginis, qui extat in Bibliotheca veterum Patrum, Melitonis nomine insignitus; vult diuisionem Apostolorum in annum secundum à Christi morte incidisse. Sed hæc sententia tantum Bedæ displicuit, vt mendacem eam vocare non dubitauerit. *Constat* (ait) *quòd mendacium scripsit ille, qui ex persona Melitonis Episcopi Asiæ librum exponens de obitu Virginis, dicit, quòd secundo post Ascensionem Domini anno Apostoli fuerint omnes, toto orbe, ad prædicandum in suam quisque prouinciam diuisi.* Quod confirmat testimonio Lucæ Actorum 8. *Omnes dispersi sunt præter Apostolos:* Si enim Apostoli in illa prima persecutione dispersi non fuerunt, minimè ergo diuisi sunt ab inuicem, toto eiusdem persecutionis tempore, quæ vt minimùm toto secundo anno post Christi mortem durauit. Adde quòd præceptum habebant prædicandi Iudæis, priusquam toto orbe dispergerentur ad Gentium conuersionem: quare oportuit Hierosolymis primùm, & cæteris vrbibus Iudaici populi seriò prædicationi institisse. Hinc ortum habuit aliud Genebrardi placitum lib. 3. Chronologiæ

Bedæ in Retract. in ca.8. Act. tomo 6.

Anno Christi 34. giæ ann. Christi 46. diuisionem Apostolorum reiicientis ad annum 7. post Christi mortem. Sed cur potius hunc annum 7. quàm 5. vel 6. elegerit non ostendit. Huius dubij expeditio pendet ex sequenti. Anno Romæ 785.

2. *Vltima die Iunij*, &c.] De die quoque quo hæc sacra diuisio orbis vniuersi inter Apostolos celebrata sit, non minor est dissensio; nam Procorus S. Ioannis discipulus in eius historia affirmat, inter cætera quæ in hac diuisione facta sunt, primam fuisse Iacobi Minoris electionem, & consecrationem in Episcopum Hierosolymorum. Nec mirum, cùm hæc illius Apostoli sors fuerit: authore autem Eusebio in Chron. ann. 34. constat S. Iacobum consecratum esse die 37. Decembris (quem sequitur Rabanus in suo Martyrologio apud Canisium antiq. lect. tomo 6.) vnde relinquitur, vt ipsa Apostolorum diuisio eadem die peracta sit. Quo tamen non obstante omnes ferè authores Martyrologiorum affirmant; diuisionem Apostolorum in 15. *Iulij*, cecidisse; Beda, Ado, Vsuardus, & Molanus: Et Græcorum Menologium, his verbis: *Die 15. Iulij, festiuitas omnium Apostolorum quando diuisi sunt ab inuicem.* in qua festiuitate sermones habuerunt Chrysostomus, & alij Patres. Conueniunt etiam Petrus Equilinus Episcopus, illo die; & quod cæteris præstat, Romana Ecclesia diuisionem eandem celebrabat in antiquo Breuiario, & Missali cantans Epistolam, *Corde creditur ad iustitiam*, Rom. 10. & Euangelium, *Euntes in mundum vniuersum*, Matthæi vltimo, vt Equilinus notat lib. 6. cap. 99. Ab vtroque autem die non minimum videtur distare Dexter, dum docet contigisse die vltima Iunij.

Vtraque tamen quæstio de die & anno diuisionnis Apostolicæ facilè soluitur, si aduertamus, non vno eodémque die diuisionem (seu sortitionem) Prouinciarum factam inter Apostolos, & executioni mandatam; Primùm siquidem vltima die Iunij eiusdem anni, quo Christus pro nobis mortuus est, congregati simul Apostoli, cùm ab eodem accepissent, ipsos vniuersum Orbem peragraturos, & in omnibus terrarum Prouinciis Euangelium prædicaturos, de ipsis prouinciis sortes miserunt; quò quisque eorum sciret, quod animarum onus ipsi incumberet, ac pro earum salute sine dilatione & intermissione Dominum oraret. Cæterum non statim fuit executioni mandata eiusmodi prouinciarum sortitio vsque ad annum 7. vt mox dicemus: siquidem opus erat conuersioni Hierosolymorum & totius Iudææ regionis primùm omnes insistere, & in vnum corpus coalescentes se à Iudaica persecutione defendere; & de multis quoque disponere quæ ad fidem catholicam toto orbe stabiliendam necessaria erant; videlicet de his quæ ad Sacramentorum celebrationem, & dispensationem, & totius Ecclesiæ œconomiam pertinere videbantur. Cùm verò tot tantaque Ecclesiæ stabiliendæ negotia repentè fieri nequirent, sed magna priùs (vt par erat) habita discussione, & maturo iudicio, quod rectè annotauit Dexter dum dixit, *Habito consilio* factam esse sortitionem diuinam; inde fit vt consilium eiusmodi Apostolicum non vno nec paucis diebus consummari potuerit, sed multos necessariò insumpserit. Eius verò memoria celebrari consueuit Hierosolymis, & in Oriente, die quo cœptum est, videlicet 30. & vltima mensis Iunij. Cuius rei testimonium perhibet (Dextro consentiens) Græcorum Menologium quod sic habet: *Die 30. Iunij congregatio sanctorum, & benedictorum duodecim Apostolorum.* Meminit eiusdem festi & verborum Vsuardus apud Molanum hac ipsa die. Obiter annotarim falli eos qui hac die credebant apud Græcos celebrari festum omnium Apostolorum simul, quo vna dies festiua cunctis consecraretur, postquam antecedente de Principibus eorumdem Petro & Paulo solennia facta fuissent. Si enim hoc Græci intenderent, non dixissent, *Congregatio* 12. *Apostolorum*, sed *Festum duodecim Apostolorum*: Nam congregationis nomen concilium sonat, & aduertere debuissent D. Chrysostomum homiliam de diuisione Apostolorum hac ipsa die ad populum habuisse, vt Molanus refert in notis ad Idus Iulij. num. 3. in suo Vsuardo. Quod primò igitur factum est in hoc concilio, fuit diuisio ac sortitio Prouinciarum, & hoc primo Congregationis die. Consequenter actum est per multos alios de Constitutionibus Apostolicis & Canonibus Sacramentorum; Deinde Iacobi Minoris (cui Hierosolymorum administratio sorte contigerat) consecratio celebrata est 27. die Decembris, quo ab Eusebio, & Rabano ponitur. Demum cùm iam Sygnagogæ repudium datum esset, & Gentibus ostium apertum, ab inuicem diuisi in suam quisque prouinciam profectus est; Hæc verò diuisio Apostolorum ab inuicem die 15. Iulij contigit, vt ex traditione habet Ecclesia, quæ ea die diuisionem huiusmodi olim celebrare consueuit.

Conti

Anno Romæ 785. Contigiſſe verò huiuſmodi diuiſionem anno 7. poſt Chriſti mortem, ſuo loco cum Dextro,& Genebrardo oſtendemus. Anno Chriſti 34.

Occurret fortaſſe quis: ſi non illico profecturi erant,quare tam citò diuiſionem Orbis fecerunt Apoſtoli? Sed facile ſedabit ſcrupulum, qui animo perpenderit, Apoſtolos non fuiſse tardos,& pigros,ſed prouidos, ac ſolertiſſimos:præterquam quòd oportebat,vnumquemque eorum expeditum eſſe,& paratum ad opus ad quod aſſumptus erat, & pro ſuis ouibus orare;& multa interim occurrere poterant negotia, ad peculiares Prouincias ſpectantia,vt de Hiſpania iam dicam. Quòd ſi hoc difficile alicui videatur,quæram ab eo; ſi non ſtatim à paſſione Domini in mundum diſpergi eos oportuit, vt quid etiam ante aduentum Spiritus ſancti ſortem mittentes Matthiam in Apoſtolum elegerunt;dum enim omnes ſimul degebant, minùs neceſſarium videbatur 12. potius quàm vndecim eſſe. Et quidquid huic quæſtioni reſponſum fuerit, reſpondebo ego & illi. Inſuper inde colligi poteſt quod paulò poſt aduētum Spiritus ſancti, diuiſio Prouinciarum facta eſt,quòd nulla in ea mentio facta eſt Pauli, cui poſtmodum totius vniuerſi Gentium conuerſio fuit commendata.Si enim tempore diuiſionis eſſet Apoſtolus,haud dubium quin cum cæteris in ſortitione illa communionem haberet. Adde quòd apud omnes conſtans eſt, Iacobum tunc Hieroſolymorum conſtitutum Pontificem, cùm ſortitio Prouinciarum inter omnes Apoſtolos facta fuit; nam Hieroſolymæ etiam per ſortem contigerunt Iacobo; Hoc verò oportuit necem Stephani præceſſiſſe, quandoquidem ipſe Diaconatum ſub illo exercuit, vt author eſt D.Ignatius in epiſt.ad Trallianos. *Quid Diaconi*(ait)*niſi imitatores Chriſti miniſtrantes Epiſcopo,ſicut Stephanus,Beatiſſimo Iacobo,& Timotheus,& Titus Paulo;Anacletus, & Clemens Petro.*Idem repetit in Epiſtola ad Heronem. Quinimo Heronymus lib. de Script. Eccleſ. in Iacobo inquit; *Poſt paſſionem Domini ſtatim ab Apoſtolis Hieroſolymorum Epiſcopus ordinatus eſt.*

3. 48. *diebus*, &c.] Reſtitui hanc Dextro lectionem, corruptè ſiquidem legebatur 38. *diebus* poſt Aduentum ſpiritus ſancti congregationem Apoſtolicam factam ſuper diuiſione Orbis. Si enim,vt verum eſt,& præmittitur à Dextro, die vltima Iunij celebrata eſt non 38. ſed 48. dies inter eam & aduentum Paracleti interceſſerunt, quandoquidem mortem Chriſti, & Paſcha eo anno 25. Martij contigiſſe nemo neſcit; & conſequenter Pentecoſten 15. Maij,nimirum poſt 50. dies à Paſchate,à 15.verò. Maij,qua Spiritus ſanctus aduenit vſque ad 30.Iunij,qua mundus ſortitus eſt inter Apoſtolos,48.intercedunt.

4. *In cœnaculo Sion*,&c.]Obſtare videtur Anſelmus in deſcriptione terræ Sanctæ typis recens datus à Caniſio tomo 6.Antiq.lect.vbi hæc ait. *A loco Aſcenſionis Chriſti ad 40.paſſus pedum, adhuc apparent vetuſtiſſimi parietes muri ruentis,in loco vbi Apoſtoli diuiſerunt ſibi Prouincias ad quas quiſq; ire debuerat, & ibi Credo compoſuerunt.* non igitur in Cœnaculo Sion, ſed extra ciuitatem, loco ab Anſelmo relato, hæc ſortitio facta fuit. Cæterum confundit hic author diuiſionem Prouinciarum, quæ facta eſt in Cœnaculo,cum diuiſione Apoſtolorum ab inuicem, quæ poſt 7. annos eo loci contigit, dicendo Baſilicam illam ſeu locum ſacrum erectum olim fuiſſe in memoriam deuotiſſimæ collocutionis, quam Apoſtoli habuerunt, cùm diſceſſerunt tandem ab inuicem. Quòd verò ibi fidei Symbolum confecerint, & non in Cœnaculo Sion, quæ erat domus Mariæ matris Ioannis cognomento Marci,nō opponitur dictis Dextri:ille enim non de Symbolo,ſed de conſtitutionibus Apoſtolicis locutus fuit. Quomodo autem in conſtitutione Symboli,duodecim concurrerint, nimirum ſinguli ſingulos fidei articulos tribuendo, tractant Auguſtinus ſerm. 115. de tempore. Ambroſius ſerm.38. ad finem. Rufinus apud Cyprianum, & Venantius Fortunatus in expoſitione eiuſdem.

5. *Contigitq; S.Iacobo Zebedæi filio Hiſpania*,&c.] Quæ Prouincia Orbis,cuique Apoſtolorum ſorte diuina contigerit, non ita certum eſt,quòd eius rei certum Eccleſiæ teſtimonium teneamus. Neque verò idem eſt aliquem Apoſtolum hic vel illic Euangelium prædicaſſe,& ibi ſortem ſuam accepiſſe; Quandoquidem non vnam tantùm mundi regionem quilibet docuit, ſed multi multas, eáſque remotiſſimas: negari tamen non poteſt, vnumquemque præcipuè conuerſioni illius inſtitiſſe,quæ ipſi commendata fuerat. Quare lectiſſimè aſſeruit Dexter,Iacobo Zebedæi filio Hiſpaniam contigiſſe, quamuis in Iudæa & toto itinere vſque ad Hiſpaniam prædicauerit: & Ioanni fratri ſuo Aſiam, tametſi multi aſſerant, Parthos etiam docuiſſe fidem, argumento deſumpto à titulo primæ ſuæ Epiſtolæ Canonicæ, quæ olim *ad Parthos* inſcripta legebatur; & Matthæo Æthiopiam, *Quæ cuiuis Apoſtolorū Prouincia ſorte contigerit?*

Anno Christi 34. quanquã teste Isidoro Macedoniã etiam illustrauerit verbo Dei;& Thomæ Indiam,quem tamen Parthis,Medis,Persis, Hircanis, & Bracmanis prædicasse, Martyrologium Romanũ occinit; Philippo item Scythiam,qui nihilominus,eodem teste,vsque ad Asiæ Hierapolim peruenit. Quod de Gallia in Philippo addit Dexter, putat Baronius errorem esse scriptoris (in Isidoro) lib.de Obitu Patrum,qui ei quoque tribuit Galliam, contendítque debere legi Galæciam, quæ est pars Phrygiæ,contermina Scythiæ. Quod mihi quoque arrisit aliquando: nam quamuis Apostoli postea varias remotissimásque regiones adierint, tamen in sortitione Orbis, non videtur credibile plures à se inuicem distantissimas simul vni eidémque commissas. Cæterum liber ille de Ortu & obitu Patrum verè S. Isidori, vti inferiùs probabimus: résque ipsa iterum asseritur in hymno S. Iacobi Apostoli, qui extat in Breuiari Gothico, quo vsa fuit olim tota Hispaniarum Ecclesia. Quare vtriusque authoritas magni apud omnes ponderis esse debet: præsertim nomine veterum refragante. Anno Romæ 785.

Præter hos recensitos à Dextro adde Andream cui Thracia & Achaia contigerunt;Bartholomæum cui Armenia, & Indiæ altera pars, à parte D. Thomæ: Simonem cui Ægyptus; Thadæum cui Mesopotamia, & Persia: & Matthiam, cuius Iudæa messis propria fuit: vt omittamus Iacobum Minorem, qui ciuitati Hierosolymorum duntaxat præfuit; & etiam Apostolorum Principem Petrum, qui pastor omnium constitutus, nihilominus in Asia primùm, deinde in Occidente prædicauit. Quapropter satis rationi consentanea est diuisio illa, quam Petrus Episcopus Equilinus lib.6.cap.99.videlicet in quatuor Orbem plagas fuisse diuisum, ita quòd *Oriens* cesserit Thomæ & Bartholomæo, quorum vterque in India prædicauit: *Meridies* Simoni & Matthæo, quorum prior in Ægyptum, posterior in Æthiopiam detulit Euangelium: *Aquilo* Philippo & Thadæo,illius fuit Scythia, huius verò Mesopotamia; *Occidens* Petro & Iacobo, quorum erant Italia & Hispania: *Mundi medium* Matthiæ, & Iacobo Iusto,è quibus ille Iudæam, hic ciuitatem sanctam curauit erudire. Denique *Mediterranei maris* prouinciæ Ioanni & Andreæ, nam minor Asia, Thracia,& Achaia,quas ipsi docuerunt,iuxta mare Mediterraneum sitæ sunt. De Gallia & Britannia nobilibus prouinciis dicendum Iacobo Maiori & Petro cessisse, quorum conuersio Occidentis intererat: Vnde Dexter inferiùs fatetur, Iacobum non in Hispania solùm, sed etiam in Gallia,& Britannia prædicasse,etsi non ita seriò vt in Hispania. Et Innocentius in epistola ad Decentium, fidem Galliæ Petro adiudicat. Ad Britanniam quoque Simonem Cananæum prædicationis gratia accessisse, ex Ægypto & Africa vbi degebat, authores sunt Dorothæus in Synopsi,Menologium Græcorum,& Nicephorus l.2. cap.40. De Paulo,aut Barnaba nulla mentio in sortitione mundi habita, quia necdum ille conuersus ad fidem fuerat,& consequenter neuter in Apostolatum cooptatus. Agunt de eadem diuisione Beda in collectaneis.D.Iulianus Toletanus super Naum, tomo 2. Auctarij Bibl.vet.Pat.Thomas de Cantiprato lib.2.de Apibus cap.25. hymnus de S. Iacobo, quem ex Breuiario Gothico excerptum, dabimus inferiùs: & elegantissimè Metellus Monachus Tegerseensis, in suis Quirinalibus apud Petrum Canisium tom.1.lect.antiq. viuebat anno Domini 1060. Hic igitur penes quatuor mundi plagas (quod Equilinus fecerat) Apostolorum diuisionem factam describit sub titulo, *Quòd nunc paganismo dedita olim per Apostolos fidem receperit Persida*: eius verba libuit subnectere,in gratiam eruditorum.

Lydica regna quondam,
Perside cum principibus, progeniéque Regum,
Se fidei dederunt,
Primitiuis Ecclesiæ temporibus subacta.
Rebus Apostolorum
Strenuè gestis, Domini iura libens recepit
Cælica totus orbis.
Indiæ de finibus,Ortus dat vbi diem Sol,
Quæ tenet arua Thomas.
Vsque Spanos Occidui syderis axe clausos,
Quos Iacobus docebat.
A Scytharum frigoribus perpetuis in æuum,
Quæ tulerat Philippus;
Ad Perusiæ proxima, quos sanctificat nigellos

Aethiopes

Aethiopes Matthæus:
Mundus omnis dogmata iam resciebat salutis;
Barbarie relicta,
Disciplinam Catholicæ religionis hausit. Hæc ille.

Orientis prædicationem à Thoma in India terminatam docens, Occidentis à Iacobo in Hispania, Aquilonis à Philippo in Scythia, Meridiei à Matthæo in Æthiopia.

6. *Iacobus frater Domini,* &c.] Consecratum fuisse Iacobum in Episcopum Hierosolymorum à tribus Christi Apostolis, Petro, Iacobo maiore & Ioanne author est Anacletus in Epistola ad Episcopos Italiæ. Vnde statutum fuit, Episcopum non debere ordinari, nisi à tribus Episcopis, vt videre est apud Gratianum & Clementem Alexand. lib. 6. Hypot. & Eusebium lib. 2. c. 1. Cæterum non est intelligendum D. Iacobum fratrem Domini tunc fuisse ordinatum Episcopum; quasi non fuerit à Christo Domino cum cæteris Apostolis ordinatus; sed quòd tunc primò solennes illæ ceremoniæ celebratæ sunt, in exemplum reliquorum, qui de nouo ordinandi erant. quanquam ipsi sancti Apostoli sine consortio aliorum, plerumque Episcopos creauerint per solam manus impositionem. Institutionem verò solennem Iacobi 27. Decembris factam fuisse Eusebius, & Rabanus tradiderunt vt suprà diximus.

7. *Sacra verò Virgo,* &c.] Hoc maiestatẽ Dei genitricis maximè decuit. Notanter verò Dexter non dixit absolutè Præsidis officio functam in Collegio Apostolico, hoc enim virorum officium Petro Christi Vicario debebatur, non mulieri; sed præsedisse in illa sacra Congregatione *consilio* in rebus dubiis, *luce doctrinæ* in fidei mysteriis; plurima eius arcana reserando, quæ sola ipsa experta fuerat, *& mirabili vitæ exemplo*; maximéque rationi consonum est credere, *nihil illos graue gessisse, quod non eius consilio, ductúque gesserint.* Præsertim cùm certum sit illam sacris semper Congregationibus interfuisse; nam de prima omnium in qua Matthias in Apostolum electus est, id expressè habemus Act. 1. vbi loquens Lucas de Apostolis ait; *Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione, cum mulieribus, & Maria matre Iesu.* De aduentu etiam Spiritus sancti constat ex illis verbis Actorum 2. *Cùm complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco:* vbi particula *omnes* signat eos de quibus dixerat, *omnes erant perseuer. &c. cum Maria matre Iesu.* De reliquis autem Congregationibus deducitur, ex illis *omnes qui credebant, erant pariter* Act. 2. & ex sequentibus Act. 5. *Erant vnanimiter omnes: cæterorum autem nemo audebat se coniungere illis.* Quòd si nullus fidelium tunc deerat, quî fieri posset vt ipsa mater Domini absens esset? Accedit quòd præcipua causa protelationis vitæ B. Virginis post Filij mortem fuit, vt Collegium Apostolicum sua præsentia foueret, & promoueret Ecclesiæ nascentis initia. Quare B. Ignatius in epistola 1. ad Ioannem, nuncupat eam, nouæ religionis magistram. *Nostræ* (ait) *nouæ Religionis, & pœnitentiæ est Magistra*; & in Litaniis vocatur *Regina Apostolorum*; imò & *illuminatrix Apostolorum* vocatur à Patribus, è quorum numero sunt Rupertus Tuiciensis Abbas, Idiota de contemplatione Virginis c. 3. Antoninus 4. par. Summæ Theolog. tit. 17. B. Brigitta de Virginis excellentia, Oratione 1. & præter hos Augustinus sermone 6. de Natiu. sub finem, vocat eam *Gentium Magistram.* Vide etiam Galatinum lib. 7. de Arcanis c. 4. & 12.

Quem locum in Collegio Apostolico Virgo habuerit post Filij mortem?

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 34. — Anno Romæ eodem 785.

1. *Apostoli septem Apostolicos Diaconos, ex Græcis omnes, creant.*
2. *Floret per id tempus in Hispania C. Oppius Centurio F. Corn. pariter Centur. qui morientem Christum prædicat Hierosolymis esse filium Dei, inter fragores saxorum mutuò sese collidentium, obducto tenebris die: Ex Gentilibúsque à Christi morte primus hic Christianus Centurio credidit: Qui fuit ciuis Romanus, baptizatúsque, à B. Barnaba*

Anno Christi 34. | Anno Romæ 785.

naba factus est III. Mediolanensis Episcopus: vir quidem Apostolicus, qui Christi mortem, & Eclipsim admirabilem primus omnium. Hispanis, genti suæ, cum audientium stupore refert.

COMMENTARIVS VIII.

Septem primi Diacones vnde?

A*Postoli septem Apostol.* &c.] Electionem septem primorum Diaconorum in Ecclesia hoc anno factam refert Lucas Act. 6. ortum duxisse à murmure Græcorum discipulorum aduersus Hebræos, *eo quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum:* hoc est, non prouiderentur de quotidiano victu Græcorum viduæ, sicut Hebræorum, quandoquidem maior discipulorum pars ex Hebræis erat, minor verò Græcorum: cùm tamen omnes essent Moysis filij, & circumcisionis, licèt hi in Græcia ex dispersione, illi in Iudæa vel Galilæa nati. Quòd autem de victu esset quæstio, constat ex eo quòd congregantes Apostoli discipulos (eos scilicet qui murmurabant) dixerunt ad illos; *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis.* quasi dixerint; intenti Euangelij prædicationi, non possumus mensis etiam ministrare, quò æquè omnibus omnia diuidantur, sine distinctione Hebræi & Græci. Quare iusserunt eos eligere septem viros probatissimos inter ipsos, quibus viduarum suarum curam commendarent, ne præpedirentur à prædicatione. Cùm autem ipsi elegissent Stephanum, virum plenum fide, & Spiritu sancto, Philippum, Procorum, Nicanorem, Timonem, & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochenum; *statuerunt eos ante conspectum Apostolorum: & orantes imposuerunt eis manus*, id est, in Diaconos ordinati sunt ab ipsis per manus impositionem. Omnes igitur fuerunt ex Græcis creati, quod notauit Dexter, & ex contextu historiæ Apostolicæ satis colligitur: præsertim ex illis verbis; *Considerate ex vobis viros boni testimonij septem*; vbi ly *ex vobis* refert eos quos Apostoli se dare cupiebant; hi autem Græci erant, qui coram Apostolis contra Hebræos causam agebant.

2. *Floret per id tempus*, &c.] Retulerat supra Dexter conuersionem huius sancti Centurionis, nunc iam Hispanias petiisse docet, vbi florebat sanctitatis opinione non vulgari; primus omnium denuncians Hispanis, Christi mortem, quam generalis admirandáque Eclipsis, ab eisdem cum stupore visa denotabat.

3. Loco illorum verborum *C. Oppius Centurio filius Cornelij pariter Centurionis*, corruptissimè legebatur in codice m. s. *C. Oppius C. F. C. pater Centurio:* restitui verò loco verbi *pater* illud *pariter*, & significatum illarum literarum, C. F. C. aperui.

De Centurione qui Passioni Dominicæ interfuit.

4. *Ex Gentilibus*, &c.] Quòd hic fuerit primus gẽtilium qui post mortem Christi crediderunt, habemus ex Euangelio. *Videns Centurio quòd sic clamans expirasset; glorificauit Deum.* Hoc autem non tollit, quin alij ante Christi mortem credidissent, vt pater ipsius Cornelius Centurio Capharnaunensis, & mulier Cananæa; quem verò sensum habeat quod de Cornelio Italicensi dicitur, fuisse primitias Gentilis populi, cùm tamen id post 6. annos acciderit dicemus ad annum Christi 40. Multa sunt quæ Doctores sancti scripserunt elogia in huius Centurionis laudem; Hieronymus Arium, aliàs Christianum, huius Gentilis confessione confundit. *Ex hoc considerandum quòd Centurio in ipso scandalo passionis verè Dei filium confiteatur, & Arius in Ecclesia prædicat creaturam*; additque, *Nouissimi autem, nunc primi efficiuntur, Gentilis confitetur populus, Iudæa excæcata negat, ne fiat vltimus error peior priore.* Vbi Theophylactus, *Sic ordo conuertitur, dum Iudæi occidunt, discipuli fugiunt, & Gentilis confitetur.* Et rursus, *Nunc videtur effectum sortiri, quod Dominus dixerat, Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum; Exaltatus namque in cruce attraxit latronem & Centurionem.* Beda autem, *Gentiles Deum timentes apertæ confessionis voce glorificant, Iudæi percutientes solùm pectora, silentes domum redeunt. Vnde meritò per Centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ Dei filium tacente Synagoga confirmat.* Sed de his satis.

5. *Qui fuit ciuis Romanus*, &c.] Non quasi Romæ natus, sed in vrbe Romanorum priuilegiis fruente, alioquin in Hispania ortus Malacæ domóve Corinthius fuit, teste eodem Dextro ad annum Christi 70.

6. *Baptizatúsque, à Beato Barnaba*, &c.] Non est sensus Caium Oppium à Beato Barnaba

Anno Romæ 786. ba fuisse baptizatum; (tametsi aliquandiu illi discipulus adhæserit) non enim ab eo sed à Iacobo Zebedæi Malacæ in Hispania baptismatis vndis fuit Christo regeneratus, vt ipse docet Dexter anno 52. quo loci, quamuis non nominetur proprio nomine, sed Centurionis Malacitani, inferiùs anno 70. constat esse eumdem cum Caio Oppio; nam ibi asseritur quòd Centurio Malacitanus factus fuit postmodum Mediolanensis tertius Episcopus, quod nunc de C. Oppio dicitur. Sensus igitur est *baptizatúsque*, hoc est cùm iam baptizatus esset, *factus est Episcopus Mediolanensis tertius à B. Barnaba.* Et hoc verissimè dicitur. Primus namque Mediolanensis Episcopus fuit S. Apostolus Barnabas, vt referunt Hippolytus Martyr li. de 72. discipulis, & Dorotheus in synopsi, & (quod caput est) Romanum Martyrologium 25. die Septembris, vbi de secundo Mediolanensi Antistite, hæc scribit. *Eodem die S. Anathalonis Episcopi, qui B. Barnabæ Apostoli discipulus, in eius locum Ecclesiæ Mediolanensis Episcopus successit.* Anathaloni autem successisse tertium à B. Barnaba S. Caium, eius etiam discipulum, testantur tabulæ Mediolanensis Ecclesiæ, quas refert Baronius in Notis ad 17. Septemb. quo die Rom. Martyrologinm hæc de eo habet. *Mediolani S. Caij Episcopi, discipuli B. Barnabæ Apostoli, qui sanctos Geruasium & Protasium baptizauit, & multa in persecutione Neronis passus, in pace quieuit.* Hoc verò paulo exactiùs prompsit Galesinus in suo Martyrologio, eadem die. In notis autem asseuerat se S. Caij vitam expressisse è tabulis Mediolanensibus in Basilica Ambrosiana Monachorum sacri Ordinis Cistercien sium asseruatis. Cardinalis verò Baronius fatetur se legisse vitam m. s. ipsius ab Andrea Alciato elaboratam apud Cardinalem Alciatum. Cætera cum Dextro inferiùs suis locis prosequemur; nunc sufficiat probasse tertium Mediolanensium Episcopum fuisse Caium, quod modò Dexter affirmat. Quòd verò Mediolanenses tabulæ non nouerint hactenus suum Caium fuisse illum Centurionem, qui credidit Christo morienti in cruce, nihil nobis nocere debet; cùm id non negent: Dextro autem debemus quòd vtriusque meminerit. Anno Christi 35.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 35. Anno Romæ 786.

1. *Occiso lapidibus Stephano Protomartyre, 2 magna persecutio Hierosolymis & in confinibus exoritur. Plusquam quindecim mille viri, qui prædicantibus Apostolis in Christo crediderant, fugantur. 3 Alij ad Asiam, nonnulli ad Europam veniunt.*

4. *Ex his plusquam quingenti naue Cypri educti, portum Carthaginensem Hispaniæ pertingunt.*

5. * *Diuersi per Hispanias mortem Christi, Resurrectionémque denuntiant; & Mariæ vitam, ad quam frequens ex Hispania fiebat peregrinatio; maximè post conuersionem Cornelij Centurionis: totámque prouinciam vndique mirificis & inauditis nuntiis complent.* *al. diuisi.

6. *Ex his primi pòst à B. Iacobo eliguntur vrbium Pontifices, & Pastores: Dubium an omnes Iudæi fuerint.*

COMMENTARIVS.

Quonã fideles perrexerint in persecutione quæ mortem Stephani secuta est?

ANNO CHRISTI 35. *Occiso lapidibus*, &c.] Cùm Christi Domini mors an. suæ ætatis 34. decurrente acciderit, & Stephanus eodem anno martyrium passus fuerit non longè post Ascensionem Domini, vt Martyrologium Romanum canit ad diem 26. Decemb. quî poterit consistere quod Dexter nunc profert, nimirum

Anno Christi 35. nimirum Stephanum anno 35. Christi lapidatum? Cæterum facili negotio respondemus, vtrumque verissimum esse; quandoquidem si de anno Solari loquamur, eodem prorsus anno mors Christi, & Stephani contigit; illa quidem 25. Martij, hæc autem 26. Decembris. Loquendo autem de annis Christi Domini, mortuus ipse fuit dum 34. ageret suæ ætatis, Stephanus verò die secunda anni 35. quia die natiuitatis præcedenti finito 34. inceperat 35. Anno Romæ 786.

2. *Magna persecutio,*&c.] De ea hæc habet Lucas cap. 8. Act. *Facta est autem in illa die persequutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ, & Samariæ, præter Apostolos.* Quòd verò dies illius persecutionis fuerit martyrij S. Stephani, manifestant, quæ immediatè subiungit. *Curauerunt autem Stephanum* (id est, aromatibus conditum sepelierunt) *viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum.* Verùm quòd Dexter enumeret plusquam quindecim mille fugatos, D. autem Lucas numerum dispersorum hoc loco non constituat, mirum esse non debet, cùm ex his quæ ipse sanctus Euangelista ibidem refert, colligi queat. Ad primam siquidem Petri concionem, die ipso Pentecostes, habitam coram omni multitudine, *appositæ sunt* (inquit) *fidei in illa die animæ circiter tria millia.* Act. 2. Ad secundã quam Princeps Apostolorũ habuit, occasione accepta, à virtute & integritate claudo concessa, *Multi eorum qui audierant verbum, crediderunt: & factus est numerus virorum quinque millia,* cap. 4. Similíque proportione non solùm ad Prædicationem Petri, sed etiam cæterorum Apostolorũ; nec ad vnius tantùm miraculi ostensionẽ, sed multorum signorum & prodigiorum, quæ Apostoli operabantur, augebatur indies magis, magísque numerus fidelium. Vnde cap. 5. cùm præmisissent, quòd *per manus Apostolorum fiebant signa, & prodigia multa in plebe,* subinfert Lucas, *Magis augebatur credentium in Dominum multitudo virorum, ac mulierum: in tantum vt animosè & audacter, in plateas eiicerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, vt veniente Petro, saltem vmbra illius obumbraret quemquam eorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.* Non solùm ex ciuibus Hierusalem credebant multi, sed ex aliis vrbibus *concurrebat multitudo vicinarum ciuitatum Hierusalem offerentes ægros, & vexatos à spiritibus immundis; qui curabantur omnes.* Quis autẽ dicat sine fide hos omnes accessisse? Demum post Diaconorum electionem, *Verbum Domini* (ait Lucas Act. 6.) *crescebat, & multiplicabatur numerus Discipulorum in Hierusalem: multa enim turba Sacerdotum obediebat fidei.* Nemini igitur incredibile videatur tempore primæ persecutionis, ad quindecim millia virorum ascendisse credentium numerum; cùm verò ex Luca habeamus omnes ab Hierusalem fugatos fuisse, præter Apostolos, non abs re Dexter plusquam quindecim mille viros inde fugatos fuisse refert.

3. *Alij ad Asiam.*] Cæterum cùm ex sacro textu habeamus omnes dispersos fuisse *per regiones Iudææ & Samariæ,* quomodo stabit quod Dexter dixit, *Alij ad Asiam, nonnulli ad Europiam veniunt?* Nimirum, quia omnes primùm in Iudææ vel Samariæ regiones profecti sunt, vt Lucas docet, inde verò nonnulli ad alias diuertisse constat: nam post prædicta subiungit, *Igitur qui dispersi erant, pertransibant euangelizantes verbum Dei.* Quò autem aliqui eorum pertigerint docet cap. 11. dicens, *Et illi quidem qui dispersi fuerunt à tribulatione quæ facta fuerat sub Stephano, perambulauerunt vsque Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam.* Sed & Ananiam discipulum, qui Paulum baptizauit, non in Iudæa, nec in Samaria, sed Damasci, quæ vrbs Syriæ est, constitisse, ex ipsis Apostolicis Actis habemus cap. 9. Consonum autem rationi est credere, multos illorum in suas regiones fuisse reuersos, vt suis conciuibus regnum Dei euangelizarent; cùm quidam ex Asia, quidam ex Europa oriundi essent, vtpote qui ad fidem conuersi fuerant à die Pentecostes, in qua Prædicationi Petri interfuerunt Parthi, & Medi & Elamitæ, & qui habitabant Mesopotamiam, Cappadociam, Pontum, & Asiam minorem (quæ omnes regiones sub Asia maiori continentur) & præter hos etiam adfuerunt Aduenæ Romani; quo nomine Italos omnes, & eos qui Romanâ vtebantur linguâ, præsertim Hispanos appellabant, vt Iosephus ipse testis est, cuius verba refert Baronius tom. 1. ad ann. D. 72. videlicet; *Romanorum clementia cunctis, non paruulum donum appellationis suæ concessit; non solùm viris singulis, sed etiam maximis gentibus in communi; Hispani denique antiqui & Tyrrheni, & Sabini, Romani vocantur.* Idémque habet Augustinus in Ps. 58. *Omnes Romani facti sunt, & omnes Romani dicuntur.* Quòd verò nonnulli ad Europam venisse dicantur, non leue argumentum præbet Maria illa Salome vxor Zebedæi, quæ hac ipsa persecutione fugata, in Italiam concessit, & Verulis apud Hernicos itinere fatigata, in pace quieuit, vt produnt vetera monumenta

Ecclesiæ

Anno Romæ 786.

Ecclesiæ Verulanæ, vbi eius venerandum corpus religiosè asseruatur. Exemplo hoc vtitur Cardinalis Baronius in notis ad 25.Iulij, vt explicet illa verba, *Omnes dispersi sunt perregiones Iudææ, & Samariæ;* quamuis de ipsa vberiùs nos suo loco dicturi simus.

Anno Christi 35.

4. *Ex his plusquam, &c.*] Maximam fugatorum partem vsque ad Cyprum perambulasse, habemus ex testimonio relato cap.11. Actor. *Et illi quidem, qui dispersi fuerant à tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano, perambulauerunt vsque Phœnicem, & Cyprum.* Nec mirum, cùm subdat Euangelista; *Erant autem quidam ex eis viri Cyprij.* Inter alios autem Cyprum fuisse B. Barnabam habemus ex Romano Martyrologio die Iunij 11. Ex quo etiam, die 29. sequenti compertum est, illuc cùm adfugeret, peruenisse Mariam matrem Ioannis, cognomento Marci, cuius erat domus cœnaculi Apostolici, & ibidem quieuisse. Cæterum ex Cypro insula in Hispaniam adnauigasse magnam fugatorum partem, inde fit verisimillimum, quòd ab Asia per Cyprum frequentissima esset nauigatio in Hispanias, vbi mercaturæ exercendæ gratia, Tyrij & Phœnices non paucas, nec minimas ad litus maris fundauerant ciuitates, vt authores sunt Q. Curtius lib.5. de rebus Alex. c. 12. Strabo lib. 3. Geographiæ, Plutarchus in vita Scipionis, Solinus lib. de mirab. mundi cap.34. Pomponius Mela, & alij qui inter Tyrias referunt, Cartheiam Gades, Abderam & Malacam in Hispaniis, & ex aduerso littore Carthaginem Africanam, cuius filia fuit Hispana Carthago, quò discipuli Apostolorum concessisse dicuntur. Namque valde consonum rationi est, eos qui fugam quærebant, nauem conduxisse, qua in remotissimas fugerent regiones, reperisseque primùm nauem mercaturæ conducendæ industriam, & eam ipsos conscendisse, proficiscentem in Hispaniam. Cui accedit, multos fugatorum esse ab ea oriundos, vt mox ostendemus, cum quibus alij (Europæi præsertim) haud difficile sociari potuerunt. Quòd autem ad portum Carthaginensem Hispaniæ applicuerint, præstantia famosissimi eius Emporij in causa fuit, quòd in hanc vsque diem à mercatorum nauigiis & triremibus frequentatur. Descripsit olim Carthaginensem portum Liuius lib.6. cuius ista sunt verba. *Sita Carthago sic est, sinus est maris, media ferè Hispaniæ ora, maximè Africo vento oppositus, & quingentos passus introrsum retractus, paulo plus passuum in latitudinem patens. Huius in ostio sinus parua insula obiecta ab alto, portum ab omnibus ventis, præterquam Africo, tutum facit. Ab intimo sinu peninsula excurrit, (tumulus is ipse in quo condita vrbs est) ab ortu Solis, & à Meridie cincta mari; ab Occasu stagnum claudit, paulum & ad Septentrionem fusum, incertæ altitudinis, cúmque exæstuat aut deficit mare, continenti vrbem, iugum ducentos ferè & quinquaginta passus patens, coniungit.*

Multos eorū in Hispaniā transfretasse.

5. *Diuisi per Hispanias,* &c.] Nihil credibilius quàm quod hîc Dexter promit; eos nimirum, qui fugati ad portum Carthaginensem appulerant, diuisos in varias regiones Hispaniæ, denuntiasse Hispanis quæ de Christi Domini morte, resurrectione, doctrina, & miraculis, suismet oculis viderant: addentes eius sacratissimam Matrem, adhuc in viuis agere, quò eos accenderent desiderio visendi ipsam. De peregrinatione Hispanorum ad B.Deiparam, non est quòd quis miretur, cùm nihil magis in vsu eo temporis fuerit apud omnium nationum fideles, quàm pro suo maximo fidei ardore in Palæstinam iter arripere, & loca sancta nostræ redemptionis venerari; idque semper in Ecclesia vsitatum fuit. Quòd si id postmodum tam perseueranter obseruatum fuit, refrigescente etiam fidelium charitate, quantò magis tempore nascentis Ecclesiæ, quando fidei ardor eximiè in cordibus Christianorum flagrabat? Quis autem non videat ad eam peregrinationem peragendam mirum in modum animos Christianorum impulisse, cupiditatem visendi & colloquendi cum B. Virgine ipsius Redemptoris matre? Vis specimen aliquod tibi præbeam eius rei? Profero verba D.Ignatij Martyris, in Epistola ad Apostolum Ioannem hæc loquentis. *Sunt & hîc multæ de mulieribus nostris Mariam Iesu videre cupientes, & quotidie à nobis ad vos discurrere volentes, vt eam contingant & vbera eius tractent, quæ Dominum Iesum aluerunt; & quædam eius secretiora percunctentur ipsam Mariam Iesu. Est & Salome quam diligis filia, Hierosolymis anno & quinque mensibus apud eam commorans, & quidam fortè notificauère, eandem Matrem Dei omnium gratiarum abundantem, & omnium virtutum (more Virginis) & gratiæ fœcundam; quæ (vt dicunt) in persecutionibus & afflictionibus est hilaris, in penuriis & indigentiis non querula; iniuriantibus grata, & molesta re lætatur, miseris & afflictis condolet afflicta, & subuenire non pigrescit: contra vitiorum autem pestiferos conflictus, in pugna fidei disceptans enitescit. Nostræ nouæ religionis, & pœnitentiæ est magistra; & apud fideles omnium operum pietatis ministra. Humilibus quidem est deuota, & deuotis deuotiùs*

Peregrinabatur fideles ad Virginem in viuis adhuc agentē.

humilia

Anno Christi 35. *humiliatur, & mirum ab omnibus magnificatur, cùm à Scribis & Pharisæis ei detrahatur. Præterea multi* (qui scilicet peregrinantes illuc ipsam viderant, & alloquuti fuerant) *multa referunt de eadem; tamen omnibus per omnia non audemus fidem concedere, nec tibi referre, sed sicut nobis à fide dignis narratur, in Maria Iesu, humanæ naturæ natura sanctitatis Angelicæ sociatur. Et hæc talia excitauerunt viscera nostra, & cogunt valde desiderare aspectum huius (si fas sit fari) cælestis prodigij, & sacratissimi monstri.* Adiecit & secundam de eadem re epistolam sic incipiens; *Si licitum est mihi apud te, ad Hierosolymæ partes volo ascendere; & videre fideles Sanctos qui ibi sunt; præcipuè Mariam Iesu, quam dicunt vniuersis admirandam, & cunctis desiderabilem. Quem enim non delectet videre eam, & alloqui, quæ verum Deum de se peperit, si nostræ sit fidei & Religionis amicus?* Hæc quæ Ignatius refert, peregrinari cogebant à remotissimis etiam prouinciis fideles, vt quæ aure audierant, oculis suis quoad possent, conspicerent. Quis autem si nunc alloqui, & videre viuam daretur, sicut tunc Beatissimam Deiparam, eiusmodi iter non conficeret? Anno Romæ 786.

Hispani mira cernendi auidi.

Huc accedit, in gratiam peregrinationis, quam ad ipsam Hispani fecisse dicuntur, ipsos rerum magnarum videndi auidissimos semper fuisse, & ea de causa in remotissimas Orbis plagas, si opus esset, peregrinandi. Qua de re multa nobis suppeditant exempla antiquorum Historiæ, vbi pro leuioribus rebus id ipsos fecisse legimus. Et vt aliquod afferamus, *Ad Titum Liuium* (ait D. Hieronymus ad Paulinum scribens) *lacteo eloquentiæ fonte manantẽ, de vltimis Hispaniæ finibus, quosdam venisse nobiles, legimus: & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat; vnius hominis fama perduxit.* Audita magni Antonij fama; multos etiam eum Hispanorum visuros, remotissimas solitudines penetrasse author est D. Athanasius in eius vita. *Hominem alio penè orbe celatum, & inter tantas positum solitudines Africæ & Hispaniæ demonstrauit.* Rursus mirum erat hominem super columnam degentem conspicere? illac quoque inter alios profectos Hispanos fuisse docuit Theodoretus in vita ipsius Simeonis Stilitæ, inquiens: *Hominum pelagus vndique aduentantium, & more fluminum confluentium, apud illum videre est, non enim nostrates tantùm, sed & Ismaëlitæ, & Persæ, & horum finitimi Armenij, & Hiberi & Homeritæ, & interiores etiam populi conueniunt. Multi etiam illorum qui vltimam Hesperiam incolunt, videlicet Hispani, Britanni, & Galli, qui in medio horum sunt; nam de Italia dicere superuacaneum est.* Sed de his satis.

6. *Ex his primi*, &c.] Cùm fideles hac prima persecutione fugati, primitiæ fuerint fidei in Hispania, non est dubium quin ex eis D. Iacobus Apostolos elegerit, ipsíque adhæserint in Hispaniis prædicanti. Nam & Episcopos assumendos ex antiquioribus, & probatioribus in Ecclesia docuit Paulus cùm ad Timotheum scriberet; *Oportet* (ait) *Episcopum irreprehensibilem esse: non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat Diaboli.*

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 35. — Anno Romæ eodem 786.

Hispani præcipuè Iudæi mittunt legatos ad Apostolos vt quamprimum aliquis eorum veniret ad eos, qui de rebus recensitis de Christo eos veriùs, & vberiùs doceret.

2. *Tunc Apostoli præclaram dispositionem gentis Hispaniæ ad Christi fidem suscipiendam cognouerunt.*

3. *Cognitámque habuerant, ex illis gentilibus, qui venerant orationis causa, ex Hispania; Philippúmque rogauerant, vt eorum aduentum nuntiaret Christo: clarúmque præsagium, primitus inter Gentiles Hispanis prædicandum esse.*

COMMEN

Anno Romæ 786.

Anno Christi 35.

COMMENTARIVS II.

De legatione Iudæorum Hispanorum ad Apostolos facta.

HISPANI *præcipuè Iudæi*, &c.] Viuebant in Hispania Iudæi simul & Gentiles; vtrosque autem ad prædicationem seu narrationem fugatorum ab Hierusalem de miraculis, & doctrina Christi, accensos, pleniùs edoceri cupiisse de rebus recensitis de eodem, facilè credet, qui quàm animo propensi fuerint ipsi erga Dominum, cognouerit. Narrat quidem inferiùs Dexter anno 37. Iudæos Hispanos qui Carpetaniam incolebant (nunc Toletanum regnum dicimus) litteras sucepisse à Hierosolymitanis Pontificibus, quibus assensum eorum postulabant, super Christi morte: ipsos autem non solùm non consensisse in eius necem; sed etiam missis litteris responsoriis, dissuasisse tantam temeritatem. Hoc verò quod Dexter docet, multò antequam eius Chronicon reperiretur, vulgò dictum; & acceptum noui in regno ipso Toletano: nec mirum, cùm in publicis tabulariis Toletanæ ciuitatis, eiusmodi epistolas repositas fuisse authoritate regia magni Alfonsi VI. Imperatoris Hispaniæ legamus. Eius antiquitatis graue testimonium præbet Iulianus Archipresbyter S. Iustæ nobilis eiusdem Alfonsi Historicus in Chronico suo, quòd m. s. pro sua benignitate mutuauit mihi Illustrissimus Comes de Mora. En verba Iuliani ad annum Christi 36. agentis de monumentis quæ Toleti extant S. Apostoli Iacobi. *Reperi in eodem archiuo S. Iustæ Toletanæ, duas tresve epistolas in Hebræo & in Arabico, & Latinè; quarum vna erat Iudæorum Hierosolymitanorum ad Hebræos Hispanos, præcipuè Toletanos & Zamorenses, vt suffragarentur in mortem Christi Saluatoris: Et Iudæi qui de Hierusalem venerant Toletum, ædificauerant ibi celeberrimam totius Hispaniæ, & mundi Synagogam, nolentes redire Hierusalem: propterea quòd audiuerant, reparandum post templum, iterum perdendum; & nullo modo voluerunt consentire in necem innocentissimi Iesu. Miserunt verò responsionem cum suis nuntiis, ad Hierosolymitanos, Toletani, nolentes consentire petitionibus illorum: & vnus illorum dictus est Athanasius, & alter Ioseph. Athanasius verò venit postea cum B. Iacobo ad Hispanias.* Cætera quæ prosequitur suis locis inseremus.

Requisiti ab Hierosolymitanis, noluerunt neci Domini cõsensum præbere.

Referunt etiam historiam hanc Antonius Beuterus in Chron. Aragoniæ, & non minùs diligens quàm eruditus & Illustris D. Ioannes de Salazar in suo Apologetico de Aduentu S. Iacobi cap. 10. vbi adducit epistolam aliam ante 100. annos in Ecclesia Metinnæcampensis reperta; qua facultatem concedunt Hebræi Hierosolymorum nostris Zamorensibus libros Moysis interpretandi; tametsi indigni eiusmodi gratia essent; *quia* (inquiunt) *non se decreto illi de Præuaricatoris morte subscripserunt*; id est, quia decreto de morte Domini non consenserunt scriptis suis: Seruatur epistola hæc inibi diligenter.

Consonant hæc per omnia cum verbis Dextri quæ hæc sunt: *Iudæi Hispani maximè Carpetani* (id est, Toletani) *qui litteras Hierosolymorum Pontificum, petentium ab iis assensum in mortem Christi missis litteris, execrauerant, libentissimè prædicationem S. Iacobi percipientes, conuertuntur*; Hoc verò multis accidisse modis intelligi potest: vel enim non omnes Iudices Concilij & seniores populi consenserant in sententia capitis Christo inferenda (vt de Gamaliele vt minimum certum est, & de nonnullis aliis refertur in imagine eius iudicij, quæ Parisiis excusa nuper fuit: si qua fides ei adhibenda est) & de Nicodemo constat, Ioannis testimonio, atque ea de causa consulendos putarunt eos, qui in Hispania degebant, quatenus multiplicatis suffragiis, mors exequeretur: quod tamen præcedenti anno contigisse oportuit, si responsio expectanda erat, & sic non ab vltimo Concilio contra Dominum habito emanarunt eiusmodi litteræ, sed ab alio, de quo Ioannes inquit c. 7. *Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam; non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, Scenopegia*, quæ à 15. Septembris celebrabatur, sex vt minimùm menses, & ampliùs ante crucem. Aut si ab vltimo Concilio litteræ emanarant, non erant illi certi de mortis tempore: poterat enim plurimum à Iudice differri, & idcirco interim fratres absentes trahere cupiebant ad suam sententiam. Et quidem siue exequeretur mortis decretum ante reditum nuntiorum, siue non, prodesset potius quàm obesset communicatio facta per litteras; nam si in reditu non esset executioni mandata, haberent (vti credebant) multitudinem nouorum suffragiorum, quibus Iudicem possent securiùs conuenire; asserentes etiam valdè distantibus Iudæis

Anno Christi 35. daeis tam esse infensum, vt eum dignum morte iudicarent; si esset, vt minimùm eos præmonitos haberent, nequando ab illorum sententia dissentirent. Ipsos tamen fefellit opinio (vti diximus) quandoquidem nihil minus ab Iudæis Hispanis extorquere potuerunt, quin potius illorum inuidam mentem, & conatus execrati sunt, missis ad eos litteris & nuntiis. Anno Romæ 786.

De legatis à Iudæis per vniuersum Orbem cõtra Christũ missis, S. Iustini testimonium.

Ne verò quis miretur cùm audit, Iudæos Hierosolymitanos ad Hispanos super morte Christi scripsisse; subiungam testimonium D. Iustini Martyris Apostolorum temporibus vicini, qui Triphoni Iudæo in lib. de veritate Christianæ religionis obiicit, Non in Hispaniam duntaxat, sed in vniuersas orbis prouincias misisse legatos, qui prædicationẽ Apostolorum præuenirent. *Non enim aliæ nationes*, inquit, *tantum iniquitati in nos, & ipsum Christum patratæ sunt obnoxij, quantùm vos, qui illis etiam peruersè in Iustum hunc, & nos, qui nomine eius censemur, præiudicij estis authores. Posteaquam enim illum vnicum irreprehensibilem, & iustum hominem in crucem egistis, cuius vibicibus sanitas eis prouenit, qui per ipsum ad Patrem adeunt; cùm eum cognouissetis resurrexisse à mortuis, atque in cælum conscendisse, prout futurum vaticinia præmonstrauerant; tantum abest vt resipiscentes pœnitentia de malis commissis duceremini, vt etiam viros eximios Hierosolymis delectos in terram omnem tunc legaueritis, dicentes, hæresim, sectámque Christianorum nullius numinis cultricem extitisse:* (hoc est, Atheistas esse, vt habet Græcus codex) *atque ea contra nos sermonibus spargentes, quæ cuncti qui nos non norunt iactant. Itaque non ipsi modò vobis iniquitatis, sed aliis quoque prorsus mortalibus vniuersis.* Et meritò vociferatur Isaias, *Propter vos nomen meum malè audit in Gentibus: Itaque vt aduersùs solam irreprehensibilem, & iustam lucem mortalibus à Deo missam, in toto terrarum orbe, tenebrosa, & iniusta iactarentur, sedulò operam dedistis.* Hactenus Iustinus: quibus similia scribit OEcumenius in caput vltimum Actorum Apost. antiquos Historiographos referens, & quòd id longè antè per Isaiam cap. 18. prædictum fuerat: nam ait, *Priusquam Romam Paulus venisset, moniti fuerant Iudæi, qui ibi erant, ne prædicationem Christi admitterent: neque hi soli, verùm etiam qui vbique terrarum erant omnes. Cæterum id vnde perspicuum est? In veterum scriptis reperimus, Sacerdotes, & Scribas, & Presbyteros qui erant Hierosolymis, in omnes gentes Iudæis qui vbique erant litteras misisse, quibus doctrinam Christi, calumniatores, quasi aliena à Deo esset* (id est, Atheistarum) *præcipiebant, ne ipsam admitterent. Id quod etiam Prophetia Isaiæ videtur significare, quæ ait: Væ tibi nauigiorum alæ, vltra Aethiopiæ fluuios mittens in mare obsides, & epistolas papyraceas super aquam. Quibus verbis significat Propheta, trans regionem quoque Aethiopiæ, & extremas terrarum oras sonum improbitatis Iudæorum, qui Iudæam habitabant, per quædam quasi volantia nauigia, fuisse transmissum: nuntiósque ipsorum papyraceas epistolas ferentes super aquas, & mare nauigantes in omnes partes terræ discurrisse, Saluatoris nostri prædicationem calumniando.* Atque hinc forsan credidisse multos Ethnicorum, asserunt quidam, Christianos Atheistas esse; nihílque aliud voluisse qui veteres Gallæcos crimine Atheos inurunt, nimirum fuerunt ipsi ex primis inter Hispanos, qui fidem Christi ad prædicationem Discipulorum S. Iacobi Apostoli susceperunt; Neque desunt qui prophetiam Isaiæ prædictam etiam de Hispania mentionem facere contendant, nam ait missos nuntios à Iudæis *ad populum terribilem post quem non est alius*, quod in Hispaniis verificatur. Cæterum quòd vbique terrarum Iudæi præuenire curauerint Apostolorum prædicationem, satis dilucidè professi sunt Iudæi, qui Romæ morabantur, cùm Actorum vltimo cap. S. Paulo dixerint, *De secta hac notum est nobis, quia vbique ei contradicitur:* quinimò nil aliud voluisse videtur Saulus Actorum 9. *dum accessit ad Principem Sacerdotum, & petiit ab eo epistolas in Damascum ad Synagogas, vt si quos inuenisset huius viæ viros, ac mulieres, vinctos perduceret in Ierusalem.* Proculdubio namque id petiit, cùm alij Iudæorum zelo feruentes in alias regiones mittebantur.

Isai. c. 52.

Aliud OEcumenij de eadem re.

Isa. 18.

Apud Strabonem, & Cæl. Rhod.

Quomodo autem factum sit, vt Hispani, & præcipuè Iudæi (quod nunc Dexter asserit) miserint legatos ad Apostolos, vt quamprimum aliquis eorum veniret ad eos, qui de rebus recensitis de Christo, à Discipulis fugatis Hierosolymis, eos veriùs & vberiùs edocerent, accepimus à prædicto Iuliano, qui referens litteras quas ipse inuenerit Toleti in Archiuo S. Iustæ sic ait: *Tertia verò epistola, quæ solùm erat in Hebræo, erat responsiua, qua petebant Hierosolymitani Iudæi de genere Sacerdotali, Annas, & Caiphas, Ioseph, & alij, ne si venirent ad Hispanias Discipuli Christi (nam dicebant venire iam Iacobum Zebedæi filium eius Apostolum)* (famam hanc ortam ex sortitione, & diuisione Apostolorum intelligo) *nullo modo eos admitterent, sed tanquam illusores & nebulones suis vrbibus arcerent. Illi verò miserunt Euphrasium,*

& Inda

Anno Romæ 786. *& Indalecium rogantes, Petrum & cæteros Apostolos, vt statim Iacobum mitterent. Qui venientes Hierosolymam dederunt suas epistolas Petro: & visis eius miraculis conuersi sunt, & venerunt cum B. Iacobo, quem ad tam honorificam missionem vt Christus eam designauerat, libenter se illi commiserunt. Has ego epistolas de Arabico in Hispanum conuerti, & aliam Hebræam iussu Serenissimi Imperatoris Adelphonsi VI. quas in Tabulario ciuitatis Toletanæ seruandas diligenter reponi iussi.* Vide quantum Satanas inuidit conuersioni Hispanorum, & qualiter membra eius Scribæ & Pharisæi Hierosolymitani præuenerint Iudæos, Hispanos, infamando Christi Apostolos, ne cùm illuc accederent, eos audirent, & fidei acquiescerent. Sed magna Dei prouidentia factum est, vt etiam nostri nuntios ad Apostolos miserint, & Doctorem petierint. Obiter quoque notandum est antiquorum studium, & solicitudo in seruandis & publicandis huiusmodi Epistolis quæ pro diuersis Hispaniæ Idiomatibus diuersimodè translatæ fuerunt. Primùm quidem in Hebraico in quo scriptæ fuêre; pro commoditate autem Gentilium, qui tempore Romanorum Latino sermone vtebantur, in Latinum versæ fuêre: deinde in Arabicum ab his qui sub dominio Arabum degebant: postremò in Hispanicum à Iuliano pro commoditate Catholicorum, qui iugum à se Maurorum expulerunt. Vehementer cuperem, vt Archiui Toletani voluerentur, si forsan in aliquo eorum reperirentur; in quibus (præsertim in Tabulario S. Ecclesiæ) multa antiquitatis monumenta idiomate exarata Arabico continentur, vt mihi ibidem existenti Bibliothecarius ipse fidem fecit. Anno Christi 35.

2. *Tunc Apostoli,* &c.] Deerant in excuso codice verba illa, *Ad fidem Christi suscipiendam cognouerunt*, sententia autem periodi euidenter hæc vel similia exigit, loco etiam illius particulæ *Cognitámque*, legebatur *Cognitionémque*, quæ neque congruè, neque cum sensu aliquo retineri poterat.

3. *Cognitámque hab. ex illis Gentilibus*, &c.] Deus bone! Philippus primus omnium Hispanos ad Christi Domini gratiam admittendos curat! Quid mirum, si postmodum succedente tempore, tot Philippos Hispanis Christus præficiat, qui rem Christianam ardentissimè tueantur; & remotissimas nationes ad eius agnitionem perducere curent? Hæc quoque non solùm in Dextro, sed etiam in Iuliano legimus, qui ad annum prædictum 36. sic ait: *Ex Archiuo S. Iustæ Toletanæ habemus quòd multi Gentiles, qui venerant Hierosolymam orare ad sanctum Templum, erant Hispani: qui voluerunt videre, & alloqui Iesum; cupientes, vt Gentilibus suæ terræ prædicaret.* Narrat rem gestam D. Ioannes cap. 12. accidisse statim post Lazari resurrectionem, & triumphantem aduentum Christi in Hierusalem. *Gentiles qui voluerũt alloqui Iesum, vnde?*

Erant autem (ait) *quidam Gentiles ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, & rogauerunt eum dicentes: Domine volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ,* vel quia propiùs assistebat Christo, vt illi desiderium Gentilium aperiret; vel quia (vt Chrysostomus putauit) audierat; *In viam Gentium ne abieritis:* propterea cum condiscipulo communicans, Magistro refert. *Andreas rursus & Philippus dixerunt Iesu; Iesus autem respondit dicens, Venit hora vt clarificetur Filius hominis.* vbi Augustinus ait. *Videbat Gentiles post passionem & resurrectionem suam in omnibus Gentibus credituros. Ex occasione igitur istorum Gentilium, qui eum videre cupiebant, annuntiat futuram plenitudinem Gentium, & promittit iam adesse horam glorificationis suæ.* Chrysostomus verò. *Quia igitur de reliquo debebat mittere Discipulos ad Gentes; Videt autem Gentiles præsilientes ad fidem, ostendit quòd tempus erat, vt ad crucem veniret.* Posita autem similitudine grani frumenti, quod si mortuum fuerit multum fructum affert, signum de cœlo quod Iudæis negarat, his Gentilibus ostendit: sequitur enim. *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora; sed propterea veni in horã hanc. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo dicens; Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat, & audierat dicebat, tonitruum factum esse; Alij autem dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit Iesus & dixit; Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicitur foras: & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Hactenus in Euangelio. Sanè magnifaciendũ à nobis est, quòd tale tantúmq; gaudium visitatio Hispanorum Gentiliũ Christo contulerit, & quòd occasione eorum Pater se iterum clarificaturum Christũ promiserit. Videtur autem in illis prædixisse cæterorũ Gentilium conuersionem; quasi demonstrans ab illis incipiendam primitus Euangelij prædicationem inter Gentiles. Petrus de natalibus lib. 4. cap. 105. agens de S. Eutropio Episcopo Xantonensi, Martyre, Apostolorúmque Discipulo, quem etiam ait filium fuisse Xerxis admirandi Persarum &

Anno Christi 36. Babylonicæ Regis, subdit; *Fuit de numero illorum Gentilium, qui accesserunt ad Philippum, vt Iesum viderent; vt dicitur Ioan.* 12. Sed præterquam quòd hoc non tollit, quominus reliqui fuissent Hispani, proculdubio id ex Apocryphis desumpsit, multò enim aliter legimus eius Historiam in Breuiario Salmantino, vltima die Aprilis; vbi non dicitur Eutropius cum Gentilibus Philippum conuenisse, quod circa passionem accidit: sed interfuisse saturationi quinque millium hominum in solitudine Tyberiadis, quæ anno superiori euenerat, vt suprà docuimus ad annum 34. *Audita Saluatoris miraculorum fama, de vrbe in vrbem per ciuitates eum quæsiuit, quem abeuntem trans mare Galilææ quod est Tyberiadis, cum innumeris populorum turbis, quæ eum sequebantur, videntes signa quæ faciebat, consecutus est.* Addit rursus inde in patriam reuersum, (id est, Babylonem,) cùm vidit Christi mortem, & Resurrectionem prædicantes sanctos Apostolos Simonem & Iudam, gauisum valde fuisse, & cum suis parentibus baptizatum. Accedit nunquam Euangelistas consueuisse reticere dignitatem accedentium ad Christum, vt in Regulo, Centurione, & aliis videmus: nunc autem cùm nullum illorum Gentilium, qui ad Philippum accesserunt, dicat Ioannes filium Regis fuisse, minimè credendus est illic Eutropius extitisse filius Regis Babylonis. Anno Romæ 787.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 36. *Hispania prima Prouinciarum mundi, post Galilæam, Iudæam, & Samariam in partibus Occidentalibus Christi fidem amplexa est: eiúsque Gentilitas ad fidem conuersa fuit; veræ primitiæ cæterorum Gentilium.* Anno Romæ 787.

37. 1. *Nam & Iacobus sanctus Apostolus Zebedæi filius peragratis vrbibus Hispaniæ, multísque erectis Ecclesiis, & Episcopis creatis ex Aduenis 2 Petrum Bracaræ primum reliquit Episcopum, 3 ac Templum vel Oratorium B. Virgini ex eius iussu, præsentiáque super Columnam, Cæsaraugustæ erexit.* 788.

4. *Multa quoque miracula patrat: Virtute verò sermonis feroces Hispanorum animos ad suaue Christi iugum adducit.*

5. *Multi ibidem Iudæi conuertuntur ex duodecim Tribubus transmigrationis ex Babylonia, quibus & ibi tunc prædicauit.*

6. *Et præcipuè Canonicam illis mittit Epistolam, quæ sic incipit: Iacobus Dei, & Domini nostri seruus, duodecim Tribubus, quæ sunt in dispersione salutem, 7 quæ fuit prima Scriptura noui Testamenti, Apostolo tanto digna.*

COMMENTARIVS I.

ANNO CHRISTI 36. *Hispania prima*, &c.] Pendet huius sentētiæ veritas ex verificatione anni quo fides in Hispania euulgari cœpit: hæc verò ex Aduentu S. Iacobi in eam. Si enim semel hoc firmum, stabiléque maneat, nemo inficiari poterit, primam fuisse Gentilis orbis prouinciam, cui lux Euangelia effulserit: quandoquidem his ipsis annis quibus S. Iacobus inibi prædicabat, cæteri Apostolorum per Iudæam, Galilæam, & Samariam dispersi, Israëlitarum conuersioni insistebant. Nemo tamen inde velit cū Romana Ecclesia super vniuersali primatu Hispaniam posse conten

Anno Romæ 787. contendere, nec velle; non enim ex antiquitate prædicationis Apostolicæ Primatus vniuersalis Ecclesiæ sequitur: alioquim Hierosolymitana eo frueretur; imò nec ex eo quòd à S. Petro vtcunque talis Ecclesia erigeretur: sed ex vltima eius voluntate, authoritate confirmata Dei, qua sedem suam perpetuò duraturam, Romanam Ecclesiam esse voluit. Nunc de sola temporis præcellentia in fide suscipienda agit Dexter. Duo igitur hoc loco dilucidare oportet, nimirum S. Iacobum peragrasse Hispanias, & ad ipsas anno Christi 36. primùm accessisse. Anno Christi 36.

De aduentu S. Iacobi Apostoli in Hispanias.

EXcellentissimus paritérque eruditissimus Castellæ Comestabilis edito libro primus hac de re disputans, & fœliciter triumphans, eiusmodi Dextri authoritate inter multa alia grauissimorum Doctorum testimonia vtitur: quem postea secuti sunt, quotquot idem argumentum dilucidarunt, videlicet D. Ioannes de Salazar, D. Maurus de Castella, D. Bertrandus de Gueuara Compostellanus Archiepiscopus, F. Franciscus de Iesu, & alij complures. Cæterum præter Dextrum tam multi, magníque nominis authores aduentum D. Iacobi in Hispanias agnoscunt, vt ferè ad numerum redigi nequeāt. Bartholomæus Laurentius Prior S. Ecclesiæ de Pilari 70. numerauit. D. Ioannes de Salazar numerum auxit vsque ad 110. Franciscus de Iesu vsque ad 148. Præcipui tamen sunt quatuor summi Pontifices, Innocentius II. Leo III. Calixtus II. & Calixtus III. Item ex Patribus D. Isidorus in libro de ortu & obitu Patrum cap. 71. D. Hieronymus in Isaiam lib. 10. cap. 34. D. Athanasius Synaita in lib. de passionibus Martyrum. D. Braulius in abbreuiatione vitæ S. Isidori, & in sermone de S. Isidoro qui cum libro Etymologiarum extat in Aula Dei, monasterio Carthusianorum iuxta Cæsaraugustā: D. Beda in Collectaneis: D. Notkerus in suo Martyrologio die 25. Iulij: D. Iulian. Toletanus Antistes super Naum c. 1. Walafridus Strabus in carmine de eodem Apostolo: Venantius Fortunatus in epigrammate de eodem: Otho Episcopus Frisingensis lib. 3. historiæ Friderici Imper. cap. 15. D. Antoninus 1. p. hist. tit. 6. cap. 7. Vincentius Beluacensis Episcopus in Speculo hist. l. 8. cap. 6. & 7. Thomas Cantipratanus lib. 2. de apibus c. 25. quem suprà retulimus, Primus etiam in Cabilonensis Episcopus in sua Mappa mundi spirituali, verbo *Compostella*. D. Vincentius Ferrer in sermone de sancto Iacobo: Gotfredus Viterbiensis in Chron. p. 14. cap. 7. Martinus Polonus anno 34. Chronici: Philippus Bergomensis, & Hermannus Schedel notissimi Chronistæ anno 43. Belethus in Rationali diuinorum cap. 140. Durandus cum eodem lib. 7. cap. 17. Lyra in Abdiam, ad illa verba; *Transmigratio quæ in Bosphoro est:* Alphonsus Tostado; Leonardus de Vtino, Dionysius Carthusiensis, Petrus de Natalibus; Gualbertus Fabricius in Chronico Regis Catholici Prologo 3. Thomas Bocius to. 1. lib. 4. c. 1. Rodericus Sanctius Episcopus Palentinus 1. p. hist. Hisp. c. 4. Ambrosius Moralius lib. 6. c. 7. Petrus Canisius de Deipara l. c. Iacobus Pamelius in lib. Tertull. aduersus Iudæos not. 44. Ioannes de Bordallo, & Ludouicus Aux in patrocinio, & fundatione Ecclesiæ del Pilar: Petrus Zenedo in collectaneis iuris Canonici. 22. q. 2. cap. *B. Paulus*: Iacobus de Voragine in legenda Sancti Iacobi; Genebrardus lib. 3. Chronologiæ ann. 43. Franciscus Tarapha de Regibus Hispaniæ; Villegas Ribadeneira in flore Sanct. Martinus del Rio lib. 2. disquis. Magicarum, quæst. 26. sect. 4. Magister Isella lib. Regulæ ordinis S. Iacobi cap. 3. Galesinus, & Maurolicus in suis Martyrologiis, & penè innumeri alij. *Assertores prædicationis S. Iacobi quot, & qui?*

His accedit ita docuisse Patres Concilij Bracarensis anno ferè Christi 400. celebrati, & non ante multos in Lusitania reperti, in vno ex præcipuis Regni tabulariis cuius mox verba afferemus, & suo loco ad annum Domini 400. integrum dabimus; & Priuilegium Ramiri Regis Hispaniæ, quod extat apud Morales: & id nobis testatum reliquisse D. Athanasium primum Cæsaraugustæ Episcopum, ac ipsius Apostoli dilectum discipulum, cuius fragmentum operum ex Archiuis Regnorum Sardiniæ & Aragonum petitum typis excudit Episcopus Tudensis & Pampilionensis in historia Tuden. Item S. Caledonium Bracarensem Antistitem in vita S. Petri de Rates, & S. Braulionem & Helecam Episcopos Cæsaraugustanos in additionibus ad Marci Maximi, & Lucij Dextri Chronicon; & Iulianum Archiepresbyterum S. Iustæ Toletanæ in Chronico suo ad ann. Domin. 36. & Hugonem Portugallẽsem in epistola ad Mauritiũ Bracarensem, qui floruit anno Dom. 1100. Quinimo etiamsi nullus dictorum id scriptũ reliquisset, Ecclesiastica Officia, quæ de

Anno Christi 36. eodem B. Apostolo decantata semper fuêre in vniuersa Ecclesia, satis supérque starent pro traditione huius veritatis: sic enim asseritur in cunctis antiquis Breuiariis, præsertim in Breuiario S. Isidori *Mozarabe* nũcupato; itẽ in Cæsaraugustano antiquo m.s.& in nouo excuso: in Toletano, Valentino, Calagurritano, Ilerdensi, Tyrasonensi, Mindoniensi, Compostellano, Oscensi, Palentino, Salmantino, Asturicensi, Seguntino, Mediolanensi, Benedictino, Cisterciensi, Carmelitano, Franciscano, Dominicano, de Mercede, Montis Aragonum, Hieronymiano, & Romano antiquo, simul & reformato; in quo ex traditione asseritur esse Ecclesiarum Hispaniæ. Et quod valde notandum est, plures Hispaniarum Ecclesiæ omnibus quintis feriis per annum recitabant Officium paruum B. Iacobi, ob reuerentiam tanti sui Doctoris, vt videre est in Breuiarij Salmantini Rubricis generalibus in X. Notula, vbi hæc habentur. *Habet hæc nostra Ecclesia Salmanticensis specialem deuotionem post Deum ad Christiferam Dei Virginem Mariam, & ad S. Iacobum Apostolum nostræ Hispaniæ patronum singularem: Ideo consueuit in quintis feriis vacantibus à festis aliorum Sanctorum, agere officium abbreuiatum S. Iacobi.* Idem reperi in X. regula generali Breuiarij Asturicensis. In eo autem officio vnũm ex Responsoriis erat, *Adest nobis* &c. in quo prædicatio S. Iacobi in Hispania continetur, quod mox afferemus. Præstantissimum quoque argumentum ex fundatione Ecclesiæ de Columna (seu Pilari) Cæsaraugustana sumendum est; hoc enim quanquam cætera deficerent irrefragabiliter conuincit intentum; sed de eo inferiùs agemus. Anno Romæ 787.

Quæ videãtur obstare? Tria præcipuè obiiciuntur quæ accessum B. Iacobi ad Hispanias debilitare videntur. Primùm Martyrium ipsius, quod contigit ante diuisionem Apostolorum. 2. quædam verba S. Innocentij Papæ in epistola ad Decentium, quibus contendere videtur, quòd nullus Apostolorum in Gallia, & Hispania prædicauit, sed tantùm illi quos Petrus illuc misit. 3. denique disceptatio quædam quæ dicitur Romæ habita in Concilio Lateranensi inter Rodericum Archiepiscopum Toletanum, & Archiepiscopum Compostellanum, super iure Primatiæ Hispaniarum, ibi enim Toletanus opponit Compostellano, si quid de prædicatione S. Iacobi in Hispania dicebatur, id quidem non reperiri apud probatos authores, sed esse vetularum piam fabellam.

Minimè obstare probantur. Hæc tamen non obstare declarauit abundè Dominus Comestabilis, & qui postea eum secuti sunt, quibus si vellem quidquam addere, proculdubio actum agere viderer. Perfunctoriè tamen ac breuissimè, ordine posito, obiectis satisfacere non grauabor. Primæ obiectioni occurrendum; aliud esse loqui de sortitione Prouinciarum inter Apostolos, aliud de diuisione eorundem ab inuicem: illa præcessit aduentum D. Iacobi in Hispanias, hæc verò subsecuta est eius reditum, quare semel facta sortitione, nihil obstare potuit Apostolo, quominùs veniret ad prouinciam, quæ illi sorte contigerat: tametsi cæteri non illicò recesserint in suas. Sanè breuitas Apostolatus S. Iacobi vrgebat iter, ne videlicet otiosa esset sortitio ipsius. Vt quid enim Spiritus Sanctus Hispaniam ei sorte diuina cõmitteret, si illac profecturus non erat? Reliquos autem Apostolos oportebat in Iudæa ampliùs immorari, quibus nimirum longior vita concedebatur. Vt omittam Iacobum ab Hispanis vocatum, cæteros autem minimè à suarum Prouinciarum incolis vocatos. Neque verò necessum est, verba illa Lucæ, *omnes diuisi præter Apostolos*, in persecutione orta à morte Stephani ita interpretari, vt pro maiori parte verificentur, quod quidam excogitarunt: Quandoquidem non eo 35. anno venit Sanctus Iacobus in Hispanias, sed sequenti 36. vt videbimus: neque venit fugiens persecutionem, sed quæsitus, & rogatus.

2. Innocentio nihil derogaret etiamsi diceremus, sic ex ignoratione historiæ loquutum, nam si vnus ipse aduentum Iacobi ignorauit, quatuor alij Romani Pontifices agnouerunt, & litteris suis testatum reliquerunt. Innocentius II. in bulla de translatione S. Iacobi, quæ cum Cardinalium subscriptionibus obseruatur: Leo III. in litteris de eadem translatione, quarum exordium est, *Noscat fraternitas vestra:* Calistus II. in quinque libris, quos edidit de miraculis eiusdem Apostoli: & Calistus III. in bulla Sanctæ Dei genitricis de Columna, quæ asseruatur Cæsaraugustæ. Cum hoc tamen ob tanti Patris reuerentiam asserimus, verba ipsius in bonum sensum posse interpretari, vt videlicet voluisset, nullum alium potuisse contra morem Romanorum, & ipsorum Pontifice renuente morem iuducere, nam suprema Apostolorum potestas in solo eo remansit: vel intelligendum esse, nullum Apostolorum in Hispania, vel Gallia prædicasse, nisi quos misit Petrus, in quo non litigamus, nam Iacobus etiam ab eo tandem missus est.

3. Mani

Anno Romæ 787. 3. Manifeſtum eſt códices illos è Bibliotheca S. Eccleſiæ Toletanæ nuper cum Conciliis Gothis in lucem editos à Loayſa, ſuppoſitos eſſe: quandoquidem mendaciis multis referti ſunt. Verbi gratia, aſſerit Alexandrum III. ſucceſſiſſe Gelaſio; & tamen inter vtrumque 8. Pontifices Romani interfuerunt. Item Alexandrum eumdem incarceraſſe Burdinum Antipapam, quod non Alexandrum, ſed Calixtum perfeciſſe conſtans eſt. Rurſus quòd Paſchale viuente Mauricij ſchiſma exortum fuerit, & Imperator Henricus Romam exercitum direxerit; quod ſanè poſt eius obitum contigit. Vt omittam, codices ipſos ſine authore repertos, & abſque Notarij, vel cuiuſuis hominis qualificatione, & ſubſcriptione, quod neceſſarium videbatur ad certitudinem cauſæ, quæ ibi agitata aſſeritur. Accedit, ipſemet Archiepiſcopus Toletanus ſcripſit ſpecialem librum de Primatia Eccleſiæ Toletanæ, & non meminit eius diſputationis, & ſententiæ, quæ in illis codicibus dicitur per eundem obtenta ab Innocentio III. in Concilio illo Lateranenſi, cùm tamen nihil poſſet Rodericus in libro ſuo adducere, quod æquè Primatiam intentam ſtabiliret. Rurſus cùm omnium ſuorum itinerum peculiariſſimè meminerit in hiſtoria ſua Hiſpana; nec vnum verbum de ea diſceptatione facit, nec de acceſſu ſuo ad Concilium: quinimo toto tempore celebrationis ipſius ab Hiſpaniis non abfuiſſe Rodericum probat eleganter Petrus Mantuanus in notis ad hiſt. Marianæ, dum Comeſtabilem defendit. Detentus ſiquidem fuit morte Regis Alfonſi VIII. quæ contigit anno ipſo indictionis Concilij, videlicet 1214. die 22. Sept. & morte etiam Reginæ, quæ accidit die 17. Octob. ſequentis; quibus ipſe interfuit, & ad ſedandas lites quæ ſuper tutela pueri Regis ab equitibus de Lara mouebantur. Ipſe quoque Archiepiſcopus Loayſa qui eos codices cudit, appoſuit in margine antidotum dicens. *B. Apoſtolus Iacobus Zebedæi filius in Hiſpaniam venit, & ibi prædicauit Chriſti Euangelium*, &c. nec ipſe Rodericus ignorare potuit hanc veritatem, quæ non ſolùm tot ſcriptorum authoritate fulciebatur; ſed in ipſo Toletano Breuiario legebatur, ſiue ſecundùm inſtitutionem D. Iſidori, ſiue ſecundùm Romanam conſuetudinem; in hoc enim, Reſponſorium quoddam ſic habet; *Adeſt nobis valdè lætabunda dies praeexcellentiſſimi Apoſtoli Iacobi; per cuius ſaluberrimam prædicationem totius plebs Hiſpaniæ ſuum cœpit agnoſcere Redemptorem.* Hymnus verò Iſidorianus ſic. Anno Chriſti 36.

Magni deinde filij tonitrui
Adepti fulgent prece matris inclytæ;
Regens Ioannes dextrâ ſolus Aſiam,
Et læuâ frater poſitus Hiſpaniam. Hunc inferiùs integrum dabimus.

Faceſſant igitur ineptiæ tantæ, & manifeſtæ impoſturæ cognoſcantur: ſed quo Domini anno id acciderit, nunc diſcutiendum.

ANNO 36. &c.] Iulianus in Chronico oſtendens quantò conſtet authoritatis pondere D. Iacobum hoc ipſo anno ad Hiſpanias acceſſiſſe ſic inquit, *Vt traditio conſtans eſt ab Apoſtolicis hucuſque ducta temporibus, multorum etiam veterum, Torquati, Teſiphontis, Honorati, Melantij, Dextri, M. Maximi, Iſidori, Bedæ, aliorúmque teſtimonijs anno Domini 36. ſatis honorifica cauſa ſanctus Apoſtolus Zebedæi filius Hiſpanias adiit: vrbéſque eius omnes luſtrat: Toleti primam ſedem collocat, Metropoles diſtinguit: Hiſpali, Bracaræ, Cæſarauguſtæ, Barcinone, Tarracone, Carthagine, Aſturiæ, Toletíque primos Epiſcopos conſtituit.* Idem etiam paulò pòſt inquit, ſe inueniſſe in Archiuo ſanctæ Iuſtæ Toletanæ, *Quòd iuſſus ſit Iacobus venire ad Hiſpanias, hac de cauſa:* (nimirum ob legationem Hiſpanorum ad Apoſtolos) *Venerit autem duobus poſt mortem Saluatoris annis, vt dictum eſt.* Cùm igitur ea acciderit anno 34. reſtat vt anno 36. Iacobus acceſſerit ad nos. In epiſtola etiam Toletum ab Eccleſia de Columna miſſa, quam ipſe in eodem Tabulario reperit, dicitur Apoſtolus moratus in Hiſpania vſque ad annum 41. ferè ſex annorum ſpatio. Ex hoc autem manifeſtè propoſitum deducitur: ab anno enim 41. vſque ad 36. ſex duntaxat intercedunt. Vnde ſi ſex annis in Hiſpania moratus eſt, & inde recedit anno 41. neceſſe eſt vt ad eam acceſſerit anno trigeſimoſexto.

2. *Eiúſque Gentilitas*, &c.] Cardinalis Baronius in notis ad diem 25. Iulij Romani Martyrologij ſic accipiendam putat prædicationem Diui Iacobi in Hiſpania,

Anno Christi 36. vt illic tantùm prædicauerit Iudæis Euangelium, non verò Gentilibus; *non enim* (ait) *decreto Apostolorum illis fuerat ostium reseratum.* Cæterum quanquam daremus prohibitos fuisse Apostolos à Domino, ne Gentibus prædicarent, antequam ostium illis post repulsam Synagogæ reseraretur; minimè hoc obstare potest D. Iacobo, quandoquidem prohibitio illa, si qua fuit, tres solos durauit annos, teste D. Ambrosio lib. 7. in Lucam cap. 3. nunc autem D. Iacobus tertio ipso anno à Christi morte Hispaniam accessit, ibique per sex alios mansit: quo toto tempore integrum illi fuit Gentibus absque prohibitione prædicare. Quòd si ostium apertum dicitur in baptismo Cornelij Centurionis, à D. Petro celebrato, post visionem immundorum animalium ab ipso occidendorum, & manducandorum, ei cælitus oblatam, Act. 10. (Vnde Chrysostomus hom. 22. dixit, *Vides vnde initium fit Gentium.* Et Ambrosius sermone 15. vocauit Cornelium *primum animal*, ex his nimirum quæ Petrus manducare iussus fuit.) Sed verò baptismus Cornelij in annum Domini 40. incidit, vt videbimus: quare cùm vsque ad 41. sequentem Iacobus Hispania non decesserit, reliquum est, vt potuerit ibidem Gentibus illis duos (vt minimùm) annos prædicare. Cæterùm quod de apertione ostij prædicationis Euangelicæ Gentibus diximus, non ita mordicùs accipienda sunt, quasi omnino clausa esset illis tunc porta salutis; hoc enim nullo tempore asserendum est, cùm nimis deroget summæ pietati, & prouidentiæ Dei, qui semper voluit omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed & prohibitio illa Discipulis facta, *In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne intraueritis*, Matth. 10. sublata videtur per illud præceptum, *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos.* Matth. 28. Quod notauit Hieronymus inquiens in expositione prioris loci, *Non est autem contrarius locus iste ei præcepto, quo postea dicitur, Euntes docete omnes Gentes, quia hoc ante Resurrectionem, illud post Resurrectionem præceptum est.* Id quod etiam notauit Beda in hom. *Qui enim* (ait) *ante passionem suam dixerat; In viam Gentium ne abieritis, surgens à mortuis dicit, Ite docete omnes gentes.* quasi dixerit; deinceps licitum illis fuisse prædicare Gentibus. Verum est tamen (apud Lucam cap. 24.) præceptum illis fuisse, ita prædicare omni creaturæ, vt inciperent ab Hierosolyma; & quòd ab Hierosolymis ne discederent, quoad vsque induerentur virtute ex alto, per descensum Spiritus sancti in eos Act. 1. Hoc verò multò ante baptismum Cornelij expletum fuit. Et vtrumque seruauit D. Iacobus priusquam à Hierosolymis discederet: non enim discessit antequam indueretur virtute ex alto, & ab Hierosolyma incepit prædicationem suam: inde autem Hispanias petiit, vbi Iudæis & Gentilibus sine personarum discretione prædicauit, vt illi præceptum erat, sub nomine *omnis creaturæ.* Anno Romæ 787.

Sed quid in his ampliùs immoramur, cùm Daniel cap. 9. prædixerit, Nouum testamentum (seu pactum) spatio vnius hebdomadæ annorum publicandum, & confirmandum esse Iudæis, nimirum Christo Domino eisdem prædicante annos tres cum dimidio, Apostolis autem post eius Ascensionem annos totidem & dimidium. *Confirmabit* (ait ille) *pactum multis hebdomadâ vnâ; & in medio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium.* Quod sic explicat Theodoretus; *In hac vna hebdomade, nouum Testamentum dabitur credentibus, atque omni eos virtute imbuet; & in dimidio eius hebdomadis auferetur sacrificium, & libamen; hoc est Sacrificium secundùm legem deficiet, oblato immaculati agni, qui tollit peccata mundi, vero Sacrificio. Quòd si quis etiam percipere cupiat, ex Euangelio Ioannis cognoscetur. Cùm enim annos circiter tres cum dimidio prædicasset Dominus, sanctósque suos Discipulos doctrina & miraculis confirmasset, tunc passus est: ac post crucem & mortem, & Resurrectionem, & ad cœlos ascensum & sanctißimi Spiritus aduentum, reliquum hebdomadis tempus sancti Apostoli Hierosolymis prædicantes, & miracula edentes, multis hominum millibus ad Euangelicam doctrinam adductis, noui Testamenti munus impertiti, vt sanctißimi quoque baptismi gratiam consequerentur, authores fuère. Deinde cùm Iudæi in S. Stephanum impia illa facinora ausi fuissent, per oppida Iudææ populis dißipatis, Diui Apostoli breue tempus Hierosolymis commorati Samariam, Lyddam, & Ioppem abeuntes, omnibus hominibus offerre salutaria decreta festinabant. Quamobrem Dei Archangelus Beato Danieli, Confirmabit, inquit, testamentum multis hebdomada vna; tempore scilicet ante crucem, & eo quo sancti Apostoli post Saluatoris Resurrectionem, Ierosolymis docuerunt, simul collecto.* Hactenus Theodoretus: quibus conformia scribunt Eusebius lib. 8. de Præparatione Euangelica, & Hieronymus in Commentariis ad hunc locum Danielis. Liquidò igitur constat, non ampliùs quàm duos annos cum dimidio Apostolos cum Iudæis Testamenti noui stabiliendi gratia moratos fuisse.

Anno Romæ 787. Anno Christi 36.

Eo etiam tempore, id non obstante, prædicari potuisse Gentilibus Euangelium, habemus irrefragabili exemplo Pauli, qui ante baptismum Cornelij, & visionem Petro ostensam, Gentilibus prædicauit; cujus rei testimonium profert Lucas Act. 9. vbi post conuersionis S. Pauli historiam, cùm præmisisset, quòd ipse *multò magis conualescebat, & confundebat Iudæos, affirmans quoniam hic Christus*; subdit, *loquebatur quoque Gentibus, & disputabat cum Græcis*. Quòd verò hoc multò ante baptismum Centurionis acciderit, planum est in contextu ipso Actorum. Etenim Euangelista post verba præfata refert, Paulum deinde in Tarsum ab Hierosolymis secessisse, Petrum autem dum pertransiret vniuersos, reddidisse sanitatem Æneæ, Lyddæ existenti, ab annis octo paralytico; Deinde Tabitham à mortuis suscitasse apud Ioppem; ibique moratum fuisse dies multos apud Simonem quendam coriarium. Demum post hæc omnia quæ in cap. 9. Actor. retulerat, subinfert visionem illam Petro cælitus ostensam, & baptismum Cornelij in cap. 10. sequenti. Quo necessariò fit, vt Paulus multò antè prædicauerit Gentibus, quàm Cornelius solenniter baptizatus fuerit.

Sumi etiam potest argumentum à Samaritanis, qui in eadem prohibitione continebantur cum Gentilibus; cùm eodem tenore verborum de vtrisque præceptum fuerit Apostolis, *In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis*: & tamen ante annum à Passione Domini completum, statim post Stephani martyrium, prædicatum fuit verbum Dei in Samaria, à Discipulis dispersis per eam, præsertim à Philippo Diacono. *Et cùm audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem* Act. 8. Iure igitur Paulus, & Iacobus prædicare Gentibus ante conuersionem Cornelij potuerunt, non minùs quàm Samaritanis prædicatum fuit.

Paulus in Apostolatu suppleuit Iacobi Maioris locum.

Vide autem quæso Dei prouidentiam in his duobus Apostolis. Eodem anno 36. quo Iacobus in Hispanias contendit, Paulus ad fidem conuertitur, quasi locum illius & sortem suppleturus (id quod diuinitus B. Amadeo reuelatum fuisse ipsemet ex iussu Angeli scripsit in noua sua Apocalypsi) vterque Iudæis & Gentibus prædicat, vterque Hispanicæ prædicationis curam suscipit. Vis autem videre ita cordi fuisse Paulo Hispaniæ conuersionem sicut Iacobo? Audi quid ad Romanos scribat. *Cùm in Hispaniam proficisci cœpero, spero quòd præteriens videam vos; & à vobis deducar illuc, si vobis primùm ex parte fruitus fuero.* & iterum, *Per vos proficiscar in Hispaniam*. cap. 15. Quid est *cùm in Hispaniam proficisci cœpero, spero quòd præteriens videam vos*: nisi quòd maior multò cura illi erat de Hispanis, quàm de Romanis (hoc mihi manifestissimum videtur) Quod igitur præcipuè intendebat, non erat Romam ire, cùm hoc obiter & ex occasione se facturum polliceatur, *spero* (ait) *quòd præteriens* (seu in transitu) *videam vos*, & quasi non bene suam expresserit mentem, iterum ait, *A vobis deducar illuc*: hoc est, vos eritis mei negotij præcipui coadiutores, & rursum: *si vobis ex parte fruitus fuero*; quid significat limitatio illa *ex parte?* idem prorsus quod *præteriens*. Quod igitur præcipuè intendebat, Hispania erat, non Roma, vel Italia, vtpote quæ à Petro Apostolorum Coryphæo Doctrinæ Euangelicæ pabulo pascebatur; ac proinde prouinciam Iacobi videtur principaliter suscepisse. Ne quis verò existimet idcirco Paulum obiter tantùm promisisse inuisere Romanos, quia iam seriò apud illos aliquando egisset, occurrit ipse cap. 1. *Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc; vt aliquem fructum habeam & in vobis, sicut & in cæteris Gentibus*. Et c. 15. assignat terminos suarum peregrinationum, quas hactenus confecerat, *ab Hierusalem per circuitum, vsque ad Illyricum*: quod in Italiam minimè adhuc pertingit. subditque, *Propter quod & impediebar plurimùm venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. Nunc verò vlteriùs locum non habens in his regionibus*, (hoc est cùm expeditus sim à negotiis earum) *cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis, cùm in Hispaniam proficisci cœpero, spero quòd præteriens videam vos*. Necdum igitur in Italiam venerat; & quamquam plurimum, & ex multis annis id cuperet; tamen occasione tantùm accepta ab itinere Hispanico, asserit se illuc in transitu accessurum. Ita prorsus Theophylactus, qui ad illa verba cap. 16. *Salutant vos omnes Ecclesiæ Dei*. inquit, *Nondum vrbem ac Romanos conspexerat*. Ad cap. verò 15. circa illud, *Cùm in Hispaniam proficisci cœpero*, ait, *Ne illud etiam Romani obiectent, perinde ac superuacaneum hoc tuum ad nos iter nunc Paule paras, cùm aliò sis concessurus; adiecit, Et à vobis eò deducar; hoc est, Vosmet, inspecta quæ me vrget necessitate, vt Hispanos conueniam, priores estis ad illos me demissuri. Non itaque quia vestra*

Anno Christi 37. *praua quædam apud me ratio constet, sum vos ipse præteriturus, sed quia sic cogor vt faciam.* Anno Romæ 788.

Quidquid verò de reliquis Apostolis tunc temporis in Iudæa commorantibus sit, de Iacobo nihilominus constans est Gentibus simul ac Iudæis prædicasse in Hispania; nam id Venantius Fortunatus in Epigrammate de eodem Apostolo (quod recitat Calixtus Papa) asseuerauit, inquiens.

Cultoris Domini totum sonus exit in Orbem;
Gentiles docet hic: Iudæos increpat idem;
Fructificánsque Deo terminat orbe fidem.

Terminasse orbe fidem dixit, pro eo quod est, prædicasse vsque ad extera Hispaniæ ora, vbi finis terræ & orbis est. Iulianus item refert in Epistola fundationis domus de Columna haberi *in Hispania moratum Apostolum vsque ad annum 41. ferè sex annorum spatio mira celeritate Iudæis, gentibúsque prædicasse.* Peculiariter autem de Gentilibus loquitur Walafridus Strabus in carmine de S. Iacobo typis excuso ab Henrico Canisio tomo 6. lect. antiq.

Primitus Hispanas conuertit dogmate gentes,
Barbara diuinis conuertens agmina dictis:
Qui priscos dudum ritus, & lurida fana
Dæmonis horrendi decepta fraude colebant.

Quare simul dicendum est, prohibitionem illam prædicandi Gentilibus, si qua fuit, non excessisse terminos Iudææ, aut (quod mirè placet) ideo dictum fuisse, in Cornelio ostium Gentibus apertum, quia iam liceret illis ex prima instantia (vt sic dixerim) prædicare; cùm tamen antea Iudæis primo loco concionandum esset. Vel repulsam passam iam fuisse Synagogam à primogenitura, eiúsque loco gentes aduocandas. Atque eo sensu intelligendum, cùm Cornelius dicitur primum animal ex gentibus Deo oblatum, id est post apertionem ostij, & repulsam Synagogæ.

ANNO 37. *Nam & Iacobus,* &c.] Hoc loco summatim referuntur Acta Iacobi in Hispania; quæ omnia non est intelligendus hoc anno 37. perfecisse, sed à 36. vsque ad 41. inclusiuè peragratum fuisse omnes Hispaniæ vrbes, multas ibi Ecclesias erexisse, in eísque Episcopos consecrasse, quòd Iulianus dixit anno 36. haberi ex constanti traditione, & testimoniis grauissimorum autorum, & subdit, *Vrbésque eius* (Hispaniæ) *omnes lustrat, Toleti primam sedem collocat, Metropoles distinguit, &c.* Breuiarium quoque Mediolanense Ordinationis S. Ambrosij, non vnam vel alteram vrbem eius, sed totam Hispaniam peruasisse refert, *Iacobus Maior* (ait) *dum vniuersam prædicando Hispaniam peragrasset,* &c.

S. Petrus Bracarensis quis fuerit?

2. *Petrum Bracaræ,* &c.] Hunc Sanctissimum Christi Martyrem, ac primum Bracaræ Episcopum, discipulum fuisse sancti Iacobi Apostoli, ab eóque in eadem vrbe Episcopalibus infulis decoratum, testantur quotquot de rebus Hispanis scripserunt. Vasæus in Chronico, Marinæus Siculus lib. 5. Ambrosius de Morales lib. 9. c. 8. Marieta de sanctis Hisp. 1. part. lib. 1. cap. 21. Truxillus in Thesauro Concion die 26. Aprilis, qua die martyrio sublatus est; & eodem die agunt de eo Sanctorus, & Villegas in floribus Sanct. & præter eos Zianca in Historia S. Secundi lib. 1. cap. 2. Et quod maiori veneratione dignum est, id pariter confitentur Patres Concilij Bracarensis superiùs relati: nam inquiunt; *De Patre nostro, & Apostolo huius regionis Petro Bracarensi, quem ad saluandas animas Iacobus Domini consanguineus dimisit,* &c. Nihil tanta memoria dignum in cætera quæ D. Iacobus gessit mirabilia in Hispania, quàm suscitatio huius sancti Pontificis, quem non quidem quatriduanum, vt Lazarum, sed à multis annorum centuriis mortuum, ad vitam reuocauit (nimirum à 600. retro annis, qui à captiuitate Babylonica vsque ad aduentum sancti Iacobi in Hispaniam interfuerunt, numerandi ab anno Vrbis conditæ 171. quo captiui ducti sunt in Hispaniam Iudæi iuxta supputationem Marianæ lib. 1. cap. 7. vel vt aliis placet 149. vsque ad 788. eiusdem Vrbis, qui incidit in hunc annum 37. Christi) si qua fides habenda est fragmento operum Diui Athanasij I. Cæsaraugustæ Episcopi, & eiusdem Petri sub disciplina sancti Apostoli condiscipuli, quod ab Scriniis cuiusdam Bibliothecæ Sardiniæ, & etiam ab altera Regni Aragoniæ, acceptum per manus P. Bartholomæi de Oliuenza Prouincialis, Societatis Iesu in Insula Sardiniæ, typis postmodum excudit. Diuus Prudentius de

N. stupendũ S. Iacobi miraculum.

Anno Romæ 787. de Sandobal Episcopus Tudensis in historia eiusdem Ecclesiæ; quod hîc apponere placuit ad verbum. Verba sunt S. Athanasij Episcopi Cæsaraugustani. Anno Christi 36.

Ego noui S. Petrum primum Bracarensem Episcopum; quem antiquum Prophetam suscitauit S. Iacobus Zebedæi filius magister meus. Hic venerat cum duodecim tribubus missis à Nabuchodonosor in Hispaniam, Hierosolymis, duce Nabuchzardam, vel Pyrrho Hispanorum præfecto. Dictus est hic Propheta Samuel iunior, vel Malachias senior, propter morum grauitatem, & vultus pulchritudinem; Vriæ Prophetæ filius. Factus Episcopus multos Iudæorum ad fidem conuertit, dicens se venisse cum illorum maioribus, & prædicasse transmigratis; obiisse verò viginti annis post aduentum eorum in Hispaniam. Hic vir Apostolicus acceptis à S. Iacobo institutionibus Apostolicis, Euangelio, & ordine Missæ, ac celebratione Sacramentorum venit Bracaram; Epistolas Apostolico plenas spiritu scripsit ad Ecclesias, in quibus Episcopos instituit, vt Iriensem, Amphilochensem, Eminiensem, Portaensem, vbi S. Basilium condiscipulum posuit, qui illi per martyrium sublato successit in sede Bracarensi; Epitatium in Tudensi. Isti viri Diuini, planéque Apostolici, instar Apostolorum non in vna semper vrbe morabantur, sed vbi rapiebat illos Spiritus sanctus ferebantur; vt Epitatius qui non solùm in Tudensi diœcesi, sed in Vrbe Lusitaniæ Ambracia prædicauit: qui signis, & varietate linguarum, prædicationem illustrabant: nec soli ibant prædicatum, sed multis Discipulis comitati, vt fecit Christus, Petrus, Iacobus, & Apostoli cæteri.

Hactenus Athanasij fragmentum. Cui sanè multam fidem adhibendam esse conuincit vita ipsius S. Petri ante 1350. annos scripta B. Caledonio Episcopo pariter Bracarensi, qui obiit anno Domini 260. vbi refert quidquid hic S. Athanasius dixit; Vti ea de re perhibet irrefragabile testimonium Hugo Portugalensis Episcopus, in epistola à nobis superiùs inter elogia Authoris allata, quam tu consulas. Et certè S. Anastasius Synaita ob eiusmodi forsan S. Petri suscitationem, in lib. de Passionibus Martyrum asseruit, quòd S. Iacobus dum Hispanis prædicaret, *fecit apud eos miracula, quæ homines attoniti stupebant; ita quòd conuerterit eos ad agnitionem fidei Dei excelsi:* Deinde inter tam multa quæ hîc dicuntur, velut negotium præcipuum circumstantia, nihil est quod non magnis fundamentis fulciatur, siue de transmigratione duodecim tribuum in Hispaniam à Nabuchodonosor facta, sermo sit, siue de Vria Patre S. Petri Bracarensis, siue de Institutionibus Apostolicis, Euangelio, & ordine Missæ eidem traditis à B. Iacobo, siue de fundatione Ecclesiarum Iriæ, Amphilochij, Eminij, & Portus; de condiscipulo etiam Basilio, & discipulo Epitatio, eorúmque prædicationibus. De transmigratione Tribuum mox agendum. Vriæ Prophetæ historiam habet Hieremias cap. 26. *Fuit vir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semei, de Cariathjarim; & prophetauit aduersùs ciuitatem istam* (*nimirum de captiuitate Hierusalem*) *& aduersus terram hanc iuxta verba omnia Hieremiæ, & audiuit Rex Ioakim, & omnes potentes, & principes eius verba hæc, & quæsiuit Rex interficere eum; Et audiuit Vrias & timuit, fugitq́, & ingressus est Ægyptum. Et misit Rex Ioakim viros in Ægyptum, Elnatham, filium Achobor & viros cum eo in Aegyptum, & duxerunt Vriam de Aegypto, & duxerunt eum ad Regem Ioakim, & percussit eum gladio; & proiecit cadauer eius in sepulchris vulgi ignobilis.* Cæterum trāsmigratio quā Ioakimo huic filio Iosiæ Regis, Vrias prophetauit, contigit tempore alterius Ioakimi filij ipsius, & nepotis Iosiæ, vt refertur 4. Regum vltimo, & ab eodem Hieremia c. vltimo. Quo videas filium Vriæ tempore eiusdem transmigrationis vixisse.

De constitutionibus Apostolicis & ordinatione Missæ quas eidem Petro tradidisse dicitur S. Iacobus, non est ambigendū, cùm superiùs mōstratum sit ab Apostolis fuisse compositas, statim post aduentum Spiritus sancti; de Euangelio forsan aliquis subdubitabit quomodo D. Iacobus illud in Hispania dimiserit, cùm Euangelium Matthæi primum de quatuor, non fuerit scriptum vsque ad annum 41. quo Iacobus inde discessit.

Cæterum magno Dei munere factum est, vt anno 1595. in Monte Ilipulitano Granatensi, quod nunc à re dicitur *Mons sanctus* non solùm cineres sacri, & ossa præstantissimorum D. Iacobi discipulorum reperta fuerint, sed etiam XVIII. libri in æreis seu plumbeis tabulis exarati; de quibus non pauci à S. Apostolo compositi leguntur, præsertim vnus, cui titulus, *De Missa Apostolorum, cum suo Ceremoniali*: & alter, *De historia Euangelica.* Quo videas Beatum Apostolum, vt sanctum Christi Euangelium suis communicaret discipulis, non eguisse Euangelio Matthæi; ille præsertim qui secretioribus Domini actionibus præsens fuit. Insuper Iulianus in Chronico author est, Missam, seu Liturgiam, quæ olim recitari consueuit in Hispania, & nunc in Missali Mozarabum extat, compositam fuisse in sua origine à S. Iacobo, auctam verò à Melāthio, & Asturio, Toletanis præsulibus,

Anno Christi 36. | Anno Romæ 787.

libus, & nouissimè à S. Isidoro. Quare ob tanti authoris reuerentiam, multæ in Canone dicuntur à Sacerdote orationes, in memoriam S. Iacobi Apostoli, cùm tamen ibi nulla de alio Apostolo mentio fiat. Sed de his iterum inferiùs.

Quoad Episcopatus illos à D. Petro Bracarẽsi conditos, attinet, constat eos omnes olim Bracarensi Metropoli subiectos fuisse, vt in diuisione Episcopatuum à Constantino facta videre est, apud Lucam Tudensem in Chron. Ambrosium Morales, & alios. Iriensis sedes hodie *del Padron*, translata est Compostellam: Amphilochiensis, ipsa est Auriensis: Eminiensis verò idem quod Mindoniensis: Portuensis nomen retinet. Cùm igitur sub sede Bracarensi omnes militarint, consequens est, ab ipso conditas fuisse; nec enim alius discipulus illic prædicasse legitur; Basilium autem fuisse condiscipulum, & successorem Petri in sede Bracarensi, Epitatiúmque Tudensi deputatum ab eodem, & in Ambrasia Apostolum, suis locis monstrabimus.

Denique quòd olim ipse nuncupatus fuerit Samuel iunior, vel Malachias senior, ad id respicit, quòd Samuele illo celeberrimo inferior ætate fuerit; superior autem Malachia, qui teste Hieronymo sub ipsa captiuitate Babylonica prophetauit, temporibus Aggæi, & Zachariæ: ea verò cognomina pro morum suorum integritate adeptus fuit.

De erectione Ecclesiæ B. Mariæ de Pilari.

3. *Primum Templum*, &c.] Nihil æquè stabilitum testimoniis grauissimorum authorum, nihil tota Hispania sacratius ac venerabilius animis hominum insedit, atque historia fundationis Angelicæ domus S. Mariæ de Columna Cæsaraugustanæ ciuitatis, quam hoc loco refert Dexter: sed fundamenta eius traditionis videamus. Sanè eam retulit B. Caledònius Bracarensis Episcopus in vita S. Petri Ratistensis, apud Hugonem Portugallensem Episcopum; dum ait; *Quindecim mensibus vix ferè elapsis eius magister Iacobus, ad Cæsaraugustam, ædiculam excitarat, in honorem Deiparæ Virginis:* additque paulo pòst aliam erexisse Bracaræ in eiusdem Virginis memoriã. Eam quoque approbauit fel. rec. Calixtus III. in Bulla sua sub. Dat. Rom. 9. Kal. Octob. anno 1456. vbi inter alia hęc habet, *Ecclesia prima inter cæteras sub vocabulo B. Mariæ: in qua dicta B. Maria, antequam ad cælos assumeretur, B. Iacobo Maiori in Columna apparuit.* Et infrà, *Inibi infinita miracula Diuina prouidentia dietim fiunt.* Et rursus: *Christi fideles magna deuotione ac veneratione imaginem eiusdem B. Mariæ & eius filij in quadam Capella eiusdem Ecclesiæ (quæ de mandato dictæ B. Mariæ per dictum B. Iacobum fabricata, & Camera Angelica Dei genitricis del Pilar nuncupata existit) colunt & venerantur, & cum maxima deuotione visitare non cessant.*

Notandum maximè in hoc Pontifice, non referre eiusmodi historiam quasi sub aliorum authorum fide, sed assertoriè, quasi rem sibi certam & notam, vtpote in Hispania nato, in regno Valentiæ, non longè à Cæsaraugusta. Accedit ad pondus tantæ authoritatis officium Missæ antiquissimum in eadem Ecclesia olim cani solitum; cuius introitus hic erat. *Adstante Virgine Matre Dei decantabant Angeli laudem dicentes, Aue Maria, gratia plena, Dominus tecum.* Collecta autem seu Oratio talis. *Omnipotens æterne Deus qui Sacratissimam Matrem tuam inter choros Angelorum super Columna marmorea, à te ab alto emissa, venire, dum adhuc viueret, dignatus es; vt Basilica de Pilari in eius honorem à Protomartyre Apostolorum Iacobo, suisq́; Sanctissimis discipulis, ædificaretur; præsta quæsumus, vt eius meritis, & intercessione fiat impetrabile quod fida mente poscimus. Qui viuis*, &c.) Idem in Offertorio continetur. *Offert. Vox turturis audita est in terra nostra, cùm loquente B. Virgine Cæsaraugustæ in auribus Apostoli dulcissimè intonuit dicens: Ecce Iacobus locus signatus, meóque honori deputatus, in quo tuâ industriâ, mea Ecclesia conseruetur.* Historiam autem ipsam tam styli simplicitate quàm vetustate characterum, & membranarum multam venerandámque antiquitatem redolentem, seruant Canonici ipsius Ecclesiæ in speciali armario secreto suæ bibliothecæ. Scripta autem extat ad finem posterioris tomi Moralium D. Gregorij, quorum superscriptio est: *In hoc sunt condita scrinio B. Gregorij Moralia à Taione Cæsaraugustanæ Episcopo Romæ miraculosè inuenta.* Inter cætera autem Historia Pilaris hæc habet. *Interea reuelante Spiritu sancto, Beatus Iacobus maior filius Zebedæi, mandatum accepit à Christo, quatenus ad partes Hispaniæ verbum Dei prædicaturus accederet.* Tunc ei B. Virginem alloquutam inquit in hæc verba; *Vide fili imple mandatum Magistri tui, & in vna ciuitatum Hispaniæ vbi maiorem numerum ad fidem conuerteris, ibi Ecclesiam in mei memoriam, prout tibi monstrauero facias.* Cùm verò ad Iberi ripam Cæsaraugustæ pro more oraret Apostolus; *In hora ipsa mediæ noctis, audiuit voces Angelorum cantantium: Aue Maria gratia plena Dominus tecum.* Ipsa verò B. Virgo in hunc modum de Columna ad Apostolum alloquuta est in hæc verba. *Ecce Iacobe fili locus signatus,*

Anno Romæ 788. *ſignatus, meóque nomini deputatus, in quo in mei memoriam tuâ induſtriâ, mea Eccleſia conſtruatur. In quo præſertim loco, precibus & reuerentia mea, ſigna & mirabilia altiſſimi virtus operabitur, illis nimirum, qui in ſuis neceſſitatibus meum implorabunt auxilium: Eritque Pilare iſtud in loco iſto vſq. ad finem mundi; & Chriſtum colentes in hac vrbe nunquam deficient. Conſpice quinimo Pilare hoc in quo ſedeo, nam Filius meus, & Magiſter tuus per manus Angelorum illud tranſmiſit ex alto,* &c. Anno Chriſti 37.

Longum eſſet, & operoſum valde, omnium authorum verba referre, quæ eandem traditionem docuerunt: de numero ſiquidem eorum ſunt Gualbertus Fabricius Ciſtercienſis in Chron. ſuo, Marinæus lib. 5. cap. *de Sacris ædibus*, Vaſæus anno 37. & 44. Beuterus 1. p. Chron. Hiſp. c. 25. Damianus à Goes in Genealogia Regum Hiſp. tomo. 2. Hiſp. Illuſtratæ, Stephanus Garibay in compendio hiſt. Hiſp. lib. 7. cap. 3. & 4. Morales lib. 9. cap. 7. Roman. lib. 1. cap. 3. Ludou. de Eſtrada Abbas Hortenſis 2. p. Roſarij, fol. 112. Caniſius lib. 5. de Deipara cap. 21. & 23. And. Betendorpius *de apparitionibus Spirituum*, cap. 11. Theſi 207. Tho. Bozius tom. 2. l. 9. c. 6. num. 12. D. Laur. Padilla, centuria 1. Gundiſaluus Illeſcas in Pontific. Loayſa in notis ad decretum Gundemari, Garibay agens de Alfonſo Nauarræ Rege. c. 7. Hieron. Blancas p. 3. cap. 143. Prades lib. 2. cap. 5. §. 1. Zurita l. 1. Indicarum rerum Aragoniæ, Bonifacius in hiſt. B. Mariæ l. 2. p. 119. D. Maurus l. 1. cap. 23. Mendoza quodlib. 5. Ribadeneira in vita S. Iacobi. D. Martinus Garſia Epiſcopus Barchin. ſerm. 90. & 91. & 100. Martinus del Rio Diſquiſ. Mag. l. 2. q. 26. ſect. 4. Ediderunt etiam ſpeciales tractatus de fundatione Angelicæ domus de Columna Ioannes Michaël de Bordalbo, Ludouicus Aux, P. Zenedus in Collectaneis iuris Canonici 22. q. 2. cap. *B. Paulus*. Murillus, & alij. Eſtque ita in Hiſpania mentibus Chriſtianorum receptum, vt Iſella in lib. Regulæ militiæ S. Iacobi cap. 3. dixerit; *Particularmente en el Reyno de Aragon lo tenemos por poco menos cierto, que articulo de Fe, que viño Santiago perſonalmente à predicar à eſta prouincia, y Reyno: y que edifico la Igleſia de nueſtra Señora del Pilar.*

Regia diplomata requiris? Ioannes II. Aragoniæ Rex in priuilegio eidem Eccleſiæ conceſſo Cæſarauguſtæ anno 1459. die 26. Octob. hæc inquit. *Contemplatione & fauore ipſius Eccleſiæ quæ inter alias Hiſpaniæ diuinis myſteriis & miraculis refulget, de illius inſtitutione & ædificatione* (*teſtante hiſtoria*) *multa miraculoſa referuntur, & principaliter illud mirabile quod in vita ipſius B. & glorioſæ virginis, eiúſque iuſſu, à B. Iacobo maiore Apoſtolo conſtructa & ædificata extitit, in cuius capite ipſa B. Virgo Pilare marmoreum, quod ſibi à cælo tranſmiſſum habuerat, & ſupra quod eidem B. Iacobo apparuit, firmari, & collocari iuſſit.* Eius quoque filius D. Ferdinandus Catholicus Hiſpaniæ Rex ſub datis 12. Aprilis anni 1504. apud Metymnam-Campi, in alio ſimili priuilegio hæc habet. *Sanè ex catholicis occiduis neminem latêre exiſtimamus, apud vrbem Cæſarauguſtam, quandam eſſe mirificæ deuotionis ſacram & antiquiſſimam ædem, ſeu templum celebre puriſſimæ ac intemeratæ Virgini Dei genitrici dicatum, ſub vocabulo B. Mariæ de Pilari, innumeris & aſſiduis miraculis præfulgens. Ibi ipſa ſuauiſſima Virgo adhuc in humanis agens Hiſpani populi miſerata, nondum orthodoxæ fidei lumen intuentis ſe D. Iacobo & circumſtantibus mirum in modum ſuper lapideam Columnam corporaliter videndam obtulit. Vnde cunctis Hiſpaniæ populis cæca Gentilium credulitate obduratis lux ſalutaris exorta eſt. Quo tamen in loco relicta, ab eadem immaculata Virgine, Columna, & deſuper candida eius effigie, ab ipſo B. Iacobo & eum ſectantibus Sacellum ibidem perexiguum conſtructum fuiſſe aſſeritur, quod primum Eccleſiæ nomen in Hiſpania obtinuit. Attamen creſcente cum tempore deuotione, piiſque largitatibus ſuffragantibus, domus ipſa, vt tantæ Reginæ Palatium decebat, longè quidem amplificata eſt, & tandem in ſtatum, quo hodie, eſt adducta*, &c.

Accedat ſtatutum ſedis Metropolitanæ Cæſarauguſtæ anno 1471. die 9. Maij promulgatum, *Nos igitur Petrus Michaëlis, Vicarius generalis pro Reuerendiſſimo Domino Ioanne Adminiſtratore perpetuo Cæſarauguſtæ, de conſilio & aſſenſu totius Capituli; Conſiderantes quòd primam huius Ciuitatis Eccleſiam ipſe fundauit* (loquitur de S. Iacobo) *& ſua præſentia verbum Dei in hac prædicauit vrbe, eiuſdem glorioſiſſimi Apoſtoli natalitium diem, ideſt 25. Iulij, ordinamus & ſtatuimus, ſub ſolennitate ſex capparum in Metropolitana Eccleſia Cæſarauguſtana, perpetuis temporibus celebrandum. Et licèt in cæteris Octauis, Virginis officium propter ſolennitatem augendam communiter omittatur, in his tamen* (Beati Iacobi) *ob memoriam apparitionis, qua adhuc viuens hac in ciuitate eidem Apoſtolo Virgo glorioſiſſima apparuit non duximus omittendum.* Eadem ſedes Archiepiſcopalis exemit domum Angelicam de Pilari à Charitatiuo ſubſidio dari ſolito à Prælatis pro poſſeſſione ſuæ dignitatis, reddens rationem, quia *conſtat quòd dicta*

Anno Christi 37. *dicta Ecclesia in qua gloriosa Dei genitrix Virgo dum in humanis ageret B. Apostolo Iacobo super Pilare marmoreum, Angelicis manibus deportatum apparere dignata est*, &c. Demum eodem habito respectu cùm de iure præcedentiæ huius Ecclesiæ de Columna cum Episcopalibus regni Aragoniæ, Cæsaraugustæ ageretur, fuit lata sententia ad fauorem ipsius ab Illustrissimo Domino Iustitia Aragonum, D. Martino Baptista de la Nuza, & ab eiusdem regni Consiliariis, paritérque doctissimis viris Ioanne Clemente Romeu, Matthæo Deza, Petro Hieronymo Mendieta, Martino Iodini, & Michaele Martini de Villari, anno 1605. cuius sententiæ monita typis excusa fuêre Matriti apud Lud. Sancium, eodem anno: Eius verò fuit causa præcipua, *Obtinet enim* (Ecclesia de Pilari) *ex receptissima omnium Ecclesiarum præsertim istius amplissimæ prouinciæ traditione, à Pontificibus suis non semel approbata, inter omnes Ecclesias mundi vetustatis, & excellentiæ, Originis primatum: atque ideo Cæsaraugusta verè ac iure gloriari potest se primam non solùm in Hispania, sed in Vniuerso orbe Catholicæ fidei, fidem & aram tenuisse & extitisse: quæ angelicis manibus iussu Sacratissimæ Reginæ Virginis Dei genitricis dum adhuc in humanis ageret, authore D. Iacobo Maiore Christi Apostolo, consobrinóque, erecta fuit.* Adde etiam testimonium S. Braulonis in additionibus ad Maximum, quod mox afferemus, & cum eo alterum Iuliani Archipresbyteri S. Iustæ Toletanæ. Nunc satis sit Aimonis verba referre, qui floruit an. Dom. 870. Hic in lib. 1. Translat. S. Vincentij Martyris, cap. 6. cùm præmisisset Audaldum Monachum reliquias S. Martyris Cæsaraugustam vsque transportasse ann. 855. subinfert; *Senior Episcopus stupens, nimiúmque admirans, & æstimans omnino, quòd esset planè alicuius S. Martyris corpus, iussit illud auferri, atque in Ecclesia B. Mariæ semper Virginis* (de Pilari) *quæ est mater Ecclesiarum eiusdem vrbis, venerabiliter recondi; in qua olim sub Valerio Pontifice idem Martyr, strenuúsque athleta Archidiaconij arcem insignis tenuerat.* Quo loci lubulenter affirmat, eam Ecclesiam suorum prærogatiua meritorum fuisse Cathedralem, tempore S. Vincentij, & Matrem cæterarum eius vrbis Ecclesiarum, vtpote à S. Iacobo Apostolo constructa. Anno Romæ 788.

Verùm ne nobilissimum antiquitatis monumentum depereat, placet dulce Epigramma à D. M. Maximo Cæsaraugustæ Antistite ante mille annos compositum huc inserere.

Prima domus Mariæ sacrata est dicta Columnæ,
Hanc eadem Iacob tradidit alma Parens.
Cùm primùm hîc iaceret Diuini semina verbi
Præco sacer, lustrans oppida Ibera, fide.
Astitit hîc Genitrix hominísque Deique verenda,
Et iubet in magna surgat vt vrbe domus.
Quæ ceu prima foret præ cunctis sedibus vna,
Vndique collecti quam peterent populi.
O domus excellens, magnorúmque aula beata
Cælicolûm sibi quam deligit alma Parens.
In terris cælum, si quis desiderat vnquam,
Offerat hîc Matri vota, precésque Dei.
Experietur enim hîc præsentia numina Matris,
Rebus in afflictis hinc feret auxilium.
Ingressis timor, & subitò reuerentia surgit
Matris, & inde loci, Cælicolúmque chori.
Quid mirum domus hæc diuinæ numine Matris
Plena solum moueat? nam mouet illa polum.

Eiusdem M. Maximi est sequens Hymnus de domo B. Virginis de Columna.

HYMNUS.

O Cæsar-Augustæ decus,
Et dulce patrocinium:
Gentis Iberæ columen,
Templum Columnæ immobilis:
Quæ diceris plus omnibus
Sacris Iberis sedibus,
Hierusalem mirabilis,
Domus pudicæ Virginis.

Te præ solis cubiculis,
Elegit ipsa Genitrix:
Quæ gessit almo in vtero,
Summi Tonantis filium.
Hæc nam Iacobo Apostolo,
Et suo Consanguineo;
Aedem iubet conficere,
Cunctis manentem sæculis.

Ostendit

Anno Romæ 788. | Anno Christi 37.

Ostendit illi se hilarem,
Suóq; natalitio,
Conceptionis aurea,
Templo manent Encœnia.* (* al. Encomia.)
Conceptionis hinc diem
Iacobus Hispanos docet:
Et prædicat (ceu cæteri)
Quâcunque labe liberam.
Hinc mos habet principium
Hunc celebrandi iugiter
Populis Iberis diem,
Qui durat vsque hodie.
Hinc & vocare singulas
Episcopales Cathedras
Hierusalem, & ab hac domo est
Factum vocandi initium.
O grandis apparitio
Iacobo facta primitus:
Anno nono trigesimo
Natalis almi Domini.

Quæ hîc de conceptionis festiuitate dicuntur, ne locum istum oneremus, remittimus ad annum 300. vbi cum Dextro ea de re agendum nobis erit. Omittimus pariter quòd idem Maximus in Chronico suo ad annum Christi 571. fidem facit, eiusdem veritatis: Satis nunc sit, abundè ostendisse traditionem fundationis Ecclesiæ de Columna, de qua nunc sermo est authori. De apparitionis verò huius qualitate agemus ad annum 37.

4. *Multa quoque miracula*, &c.] Multa miracula operatum fuisse in Hispaniis S. Apostolum, quibus suam prædicationem confirmabat, nephas esset dubitare: cùm de omnibus Apostolis scripserit Euangelista, *Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis.* Quæ autem fuerint ea signa, haud dubium quin ea quæ præmiserat, *linguis loquentur nouis; serpentes tollent*, &c.) Admirandum sanè signum fuit suscitatio antiqui Prophetæ, quem in Episcopum Bracarensem constituit, inter libros plumbeos qui in Monte sancto Granatensi reperti sunt; vnus est, *de vita, peregrinationibus, & miraculis S. Iacobi:* authore S. Cæcilio eius discipulo, quem tamen dabit Deus aliquando in lucem prodire. Iulianus quoque in Chron. anno 36. agens de monumentis Toletanis hæc ait. *In eodem archiuo S. Iustæ est historia Latina de vita S. Iacobi, vbi dicuntur maxima miracula.* (De quibus loquens S. Notkerus in suo Martyrologio, inquit die 25. Iul.) *Eius corporali præsentia, atque doctrina & signorum efficacia, iidem populi ad Christi fidem conuersi referuntur.* Reduc in memoriam testimonium Anastasij Synaytæ, quod suprà retulimus, *Fecit apud eos miracula, quæ homines attoniti stupebant*, &c. (De miraculis S. Iacobi.)

De tempore quo Iudæi primùm in Hispaniam appulerunt, disquisitio.

5. *Multi ibidem Iudæi*, &c.] Egerat hactenus de conuersione Gentilium, nunc autem de Iudæorum in Hispania degentium conuersione. Sanè Iudæos à multis annis ante B. Iacobi prædicationem in Hispania habitasse nullatenus videtur negari posse, cùm innumeri iique grauissimi authores id confiteantur, vt ex superiùs dictis manifestum est. Nemo enim hactenus in dubium vertit, quòd Apostolus prædicauerit Iudæis in Hispania: quinimo Synagogas aliquas ipsorum vsque ad Ferdinandi Catholici tempora scimus perseuerasse, à quo tandem ab Hispania eiecti fuere; Quod præter relatos ibi, docuit Calixtus II. in homilia de S.Iacobo dicens, *Circuibat villas, viculos, & castella, ingrediens per Iudæorum Synagogas, verbum Dei prædicans.* Quod igitur dubitatur à quibusdam est, qui fuerint eiusmodi Iudæi? Vnde, & quando in Hispaniam concesserint? Qua in re Florianus de Ocampo, Stephanus Garibay, & Ioannes Mariana in Hispaniæ Chronicis in ea sunt sententia vt asserant, Iudæos illuc adductos à Pyrrho seu Nabuzardan classis Nabuchodonosoris Regis Babylonis Præfecto; fuisséque ex illis qui in Babyloniam captiui ducti sunt, tempore Babylonicæ captiuitatis. Eius itineris facti à Nabuchodonosor in Hispaniam authores sunt Megasthenes lib. 4. rerum Indicarum; Iosephus lib. 10. Antiq. Iud. cap. 11. & lib. contra Apionem; & Strabo lib. 15. Geographiæ, secuti Megasthenem, qui contendit (apud Iosephum) *subiugasse eum bonam partem Hispaniæ, &* (apud Strabonem) *vsque ad Columnas Herculis peruenisse, quousque etiam Tearconem:* (lego Tarraconem) *illum tamen exercitum ex Hispania in Thraciam Pontúmque deduxisse.* In eo exercitu multos Iudæorum deduxisse Nabuchodonosorem nemo negat.

Erat hæc apud Hispanos receptissima assertio, nihil tamen ita cõstans certúmque, in quo nouarum rerum cupidi ansam dubitandi non inueniant. Negauit inter recentiores hanc in Hispanias Nabuchodonosoris profectionem Alderete lib. 3. antiqui. Hisp. cap. 4. *de linguis Hispaniæ.* Contra quem Pineda insurrexit lib. 4. de rebus Salom. cap. 14. Sed non defuit qui

Anno Christi 37. | Anno Romæ 788.

illum contra Pinedam defenderet, nam Mantuanus in suis animaduersionibus ad historiam Marianæ, (dum agit de cap.7.lib.1.eiusdem) pro viribus contendit figmentorum coagmentatorem fuisse Megasthenem, vtpote qui de rebus Indicis incredibilia, vt notauit Plinius lib.6.cap.17. scripserit, & ipsi Straboni non probetur. Strabo etenim inquit, *Sanè quicunque de India scripserunt, pleraque mentiti sunt: præ reliquis Damaicus, proximè Megasthenes. Hi enim sunt, qui in auribus cubantes; ore, naribus carentes, vnoculos, longipedes, digitis retro auersis præditos referunt*, &c. Insuper grauissimi authores, qui de actis Nabuchodonosoris scripserunt (aiunt illi) huius aduentus in Hispaniam non meminerunt. Berosus Chaldæus apud Iosephum lib.1. contra Apionem, Clemens Alex. lib.1. Strom. Tertullianus lib.aduersus Iudæos, & Eusebius Cæsariensis lib.9.de Præpar.Euang. motus assertionibus Alex. Polyhistoris, & Alfæi. Accedit quòd Act.2. inter nationes omnes vnde Iudæi ad diem festum Hierosolymis conuenerant, non ponitur Hispania, nec Philo de legatione ad Caium in Catalogo prouinciarũ, quas Iudæi incolebant, eiusdẽ meminit. Denique nõ videtur cum diuinis oraculis stare profectio Nabuchodonosoris in Hispaniã, nam Florianus, Mariana, & socij asserunt obsedisse Tyrum per 13. an. (id quod docuit Iosephus l.10.Antiq.c.13. ex Philostrato, & l.1.contr. Apion. ex historiis Phœnicum, vbi legitur, *sub Rege Ithobalo Nabuchodonozor obsedit Tyrum annis 13.*) Cùm verò Tyri liberati fuissent ab obsidione auxilio Hispanorum, quorum plerique ab ipsis descenderant, inde euenisse, vt contra ipsos vindictæ cupidus expeditionem Nabuchodonosor parasset; quo tempore multos Iudæos secum assumpsit, in Hispaniámque detulit. Hæc itaque constare non posse inde probatur, quia totum tempus vitæ ipsius exactissimè in Sacris litteris perpenditur, & assignari non potest annus, in quo ad Hispaniam diuertere posset. Namque anno 8. regni sui facta sibi feudataria Hierusalem, adduxit Ioakim Regem secum in Babylonem; ex 4. Reg 24. illis verbis, *Suscepit eum Rex Babylonis anno 8. Regni sui: Transtulit quoq; Ioakim in Babylonem.* Rursus cùm post 9. annos Sedecias, quem ipse Regem constituerat, in eum rebellasset, obsedit iterũ vrbem, & post duos annos obsidionis cepit eam, nimirum anno vndecimo Regni Sedeciæ, seu captiuitatis Hierusalem, qui fuit 19. regni Nabuchodonozor, vt expresè dicitur 4. Reg. 25. iunctis ℣. 1. 2. & 8. Cùm igitur inter primam & secundam captiuitatem Hierosolymorum solùm intercesserint 9. anni, consequens est, vt Nabuchodonozor hactenus Tyrum nõ obsederit, quippe cùm in eius obsidione 13. integros insumpsisse dicatur. Obsedit autem Tyrum, vt plurimùm, anno sequenti, post deuictam Hierosolymam, videlicet an. 20. regni sui: nam ipso anno captiuitatis secundæ, & vndecimo prioris comminatus est Dominus per Ezechielem Tyri interitum (Ezechie.26.) *Et factum est vndecimo anno* (scilicet captiuitatis ipsius Prophetæ, qui cũ Ioakim captus fuit:) *factus est sermo Domini ad me dicens; Ecce ego adducam ad Tyrũ Nabuchodonozor Regem Babylonis*, &c.) quia scilicet subsannabat casum Hierosolymorum. Consumpsit autem in obsidione Tyri 13. annos, ita vt iure à Domino per Ezechielem cap. 29. dictum sit; *Fili hominis, Nabuchodonozor Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum; omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus est*; vbi Theodoretus: *Commoratio diutina talia facere consueuit, æstu sæpe cutem distrahente, partibus illis quæ nudæ membris corporis propositæ sunt.* Habemus iam 33. annos regni Nabuchodonosor, qui ex 20. & 13. coalescunt, statim perrexit in Ægyptum, eámque subiecit, sicuti Deus illi promiserat, ore Ezechielis, qui post illa verba, *Omnis humerus depilatus est*, subiungit; *Ecce ego dabo Nabuchodonozor in terra Aegypti, & accipiet multitudinem eius.* Quinimò Iosephus lib.10. antiq. cap.11. author est, quòd priùs *cum magnis copiis inuasit Cœlesyriam; qua subacta bellum gessit contra Ammonitas, & Moabitas; & his quoque perdomitis Aegyptum hostiliter est ingressus. Occisóque qui tunc regnabat, & alio Rege constituto, repertos ibi Iudæos rursus captiuos in Babylonem abduxit.* Quis neget vnum annum vt minimùm in tot regionibus debellandis & permeandis insumpsisse? Eritque 34. expletus regni ipsius. Exacto autem biennio, post Ægypti populationem (ait Iosephus lib.4.cap.12.) Nabuchodonosor vidit somnium illud admirandum, quod Daniel refert 2.cap. *In anno 2. regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor*, &c.] vbi verbum illud *in anno 2. regni* interpretatur Hieronymus ex Hebræorum authoritate, vt idem sit atque anno 2. regni eius super omnes Barbaras nationes, Ægyptios, Moabitas, &c. Necessum autem est alterum addere annum, vt detur locus conuocationi omnium Satraparum, Magistratuum, Iudicum, Ducum, Tyrannorum, Præfectuum, & omnium Principum regionum, vt conuenirent ad dedicationem statuæ quam Rex erexerat (ex Dan,

Anno Romæ 788. Anno Christi 37.

Dani.c.3.) & erunt 35. anni regni eius. Visa autem altera visione, de eo quòd inter bestias, regno & consortio hominum priuatus, erat victurus, quæ post finem mensium 12. contigit, (vt Dani.cap.4.loquitur) fiunt 36. His adde 7. tempora euoluta super eum, quando cum bestiis demoratus fœnum quasi bos comedit. & tandem restitutus in regnum suum diem clausit extremum: quæ sunt alij 7.anni iuxta interpretationem Tertulliani 1.l.de Pœnitentia, & Iosephi lib.10.de Antiqu.c.12. simul omnes conficient 43. quos annos regnasse Nabuchodonosorē refert idem Iosephus ca.13.sequenti. Nullum igitur tempus illi superest quo in Hispaniā proficisci posset cū Iudæis. Vt omittamus nō facilè credendum, Regem Babyloniæ colonias Iudæorum abduxisse, vt prouinciam recèns expugnatam excolerent: quò non quidem captiuos rebelles, sed fidissimos subditos mitti oporteret. Hæc ferè illi.

Cæterum tametsi suis authoribus tela hæc fortissima videantur, facilè tamen erit nobis vniuersa confringere. Quod enim Megasthenì non adhibeatur fides in omnibus, non tollit quin admitti debeat in rebus, quas ipse vidit, & nihil habent incommodi, neque monstri. Vnde Iosephus qui monstra eius deridet, profectionem Nabuchodonosoris in Hispaniam non reiicit. Demus deinde eius non meminisse Berosum, Tertullianum, aut Eusebium: at si non negant, minimè obstare nobis poterunt. In die autem Pentecostes adfuisse Hierosolymis Hispanos inter omnes nationes quæ sub cœlo sunt, superiùs docuimus: & notari ab Euangelistis sub nomine Aduenarum Romanorum: Id quod Iosephus Iudæus à Baronio relatus anno Domini 72. num.30. lucidissimè testatur, dicens: *Romanorum clementia cunctis non paruulum donum appellationis suæ concessit; non solùm viris singulis, sed etiam maximis gentibus in communi: Hispani denique antiqui, & Tyrrheni, & Sabini, Romani vocantur.* Et Augustinus in Psal. 58. ait, *Omnes Romani facti sunt, & omnes Romani dicuntur.* Denique illa annorum & actorum Nabuchodonosoris consuitio (vt ita dixerim) non est tam iusta & æqualis, vt non patiatur mille scissuras, & rimas, per quas Iudæi in Hispaniam transire possent. Inter captiuitatem Ioakim, & suorum, & captiuitatem Sedeciæ, 9. anni intercesserunt; in quibus nulli alteri negotio Nabuchodonosor dicitur incubuisse. Cur tanto otio distentus nequiret ad Hispanias cum Iudæis accedere; eos nimirum exulare faciens, qui cum Ioakimo Rege captiui in Babylonem abducti fuerant? Si obiicias, nondum Tyrum obsedisse, in cuius tamen ab Hispanis auxiliati odium dicitur profectus, facilè occurram, inde potius intentum nostrum haberi. Nam cùm Iosephus lib. 1. cont. Apion. dicat, *Septimo anno regni sui Nabuchodonosor cæpit obsidere Tyrum*; id verò de obsidione præcipua 13.annorum quæ contigit post Sedeciæ captiuitatem, nequeat intelligi, deducitur bis Tyrum obsedisse, primum quidem 7. anno regni sui, rursus anno 20. In prima autem obsidione auxiliaribus Hispanorum copiis inde recedere coactus est, & tunc Hierosolymas concessit, anno videlicet 8. regni sui, vbi Ioakimo Rege deuicto, omnis Hierosolyma captiua abducta est, 4.Reg.24. Quo loci videor mihi satis dilucidè denotari; non omnes Iudæos Hierosolymitanos in Babylonem abductos fuisse, sed duntaxat septem aut octo mille, cùm tamen vniuersa hominum multitudo, quæ innumera erat, in captiuitatem translata dicatur; nihilque relictum, exceptis tantùm pauperibus terræ, tametsi quò translata fuerint tot millia Iudæorum non assignetur: quo datur locus Hispanicæ profectioni. En acerba Authoris Sancti, dum agit de prima captiuitate; *Venit Nabuchodonosor Rex Babylonis ad ciuitatem* (Hierusalem) *vt oppugnaret eam: & transtulit omnem Hierusalem, & vniuersos Principes, & omnes fortes exercitus, decem millia, in captiuitatem, & omnem artificem & clusorem. Transtulit quoque Ioakim in Babylonem, & omnes viros robustos septem millia, & artifices, & clusores mille; omnes viros fortes & bellatores: duxitque eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem.* Cùm primùm dicat, omnes fortes exercitus, decem millia translatos in captiuitatem, cur iterum enumerans captiuos, non ait decem millia virorum fortium abducta, vt priùs fecerat, sed *septem millia* duntaxat, & artifices mille? Non video, quo pacto nodus iste solui queat, nisi dicamus, priùs quidem dictos fuisse translatos in captiuitatem decem mille viros fortes, sed non assignari quò abducti sint: postea autem notari peculiariter eos, qui in Babylonem traducti fuerunt: si enim omnes captiui illuc ducerentur, non quidem 7000.sed 10000. virorum bellatorum dicerentur in Babylonem translata. Reliquum igitur est, vt ex illis 10000.primùm dictis, septem millia virorum fortium in Babylonem, reliqui autem, id est 3000. alibi præterquam in Babylonem eiecti & translati sint. Quinimo de vniuersa populi multitudine quæ captiua ducta fuit (exceptis prædictis 7000. bellatorum & artificum 1000.) non dicitur quò lo-

Vera sententia.

Anno Christi 37. corum translata fuerit. Quare de ipsa multi in Hispaniam abduci potuêre. Deinde interstitio illo 13. annorum quibus Tyrum postea obsedit, quis non videat potuisse ipsum, cum magna gentium suarum copia, obsidione nondum sublata in Hispanias per Mediterraneum mare conscendere? quò non solùm Hispanos compesceret, ne Tyriis iterum ferrent auxilium, sicut in priore obsidione fecerant, sed etiam de eis vindictam sumeret, atque in regiones eorum vastissimas multos Iudæorum immitteret: præsertim ne tanta inimicorum caterua in suo regno degeret. Timere enim prudenter rebellionem posset, si ipse extra Babylonem cum omnibus suis copiis per 13. annos agens, tot Iudæorum captiuorum millia in regno & domo sua relinqueret. Vt omittam, potuisse etiam sequentibus annis mittere Nabuzardam Principem militiæ suæ cum exercitu in Hispaniam, tametsi ipse Babylone remansisset, & quidquid ministri eius debellarent, diceretur ipse perfecisse. Anno Romæ 788.

Quidquid autem de tempore translationis Iudæorum in Hispaniam dicatur, constat omnimodis eos illuc aliquando translatos fuisse, id enim præter citatos authores Iulianus in Chronico docuit ad annum 36. inquiens, *Iudæi qui de Hierusalem venerant Toletum, ædificauerant ibi celeberrimam totius Hispaniæ, & mundi synagogam, nolentes redire Hierusalem, propterea quòd audiuerant, reparandum post Templum iterum perdendum.* Et inferiùs anno 66. de Iacobo Apostolo, *Duodecim Tribubus in Hispania constitutis* (*vt docet Sophronius*) *prædicauit.* Multo ante Iulianum vixerat S. Athanasius Episcopus I. Cæsaraugustæ, cuius fragmentum superiùs allatum à nobis est, qui agens de S. Petro Bracarensi inquit: *Hic venerat cum duodecim Tribubus missis à Nabuchodonosor in Hispaniam Hierosolymis, duce Nabuzardam vel Pyrrho Hispanorum Præfecto.*

Cæterum vbi Diuinum habemus testimonium, quid tentamus aliunde suffragia quærere? *Transmigratio Ierusalem quæ in Bosphoro est* (ait Abdias) *possidebit ciuitates Austri.* vbi loco illius verbi *Bosphoro*, in Hebræo habetur *Sepharad*, quod apud Hebræos omnes est Hispania, vt eo loci notarunt R. Salomon, & Lyra: & omnium doctissimè Arias Montanus. Quòd autem Hieronymus vertit *Bosphoro*, non aduersatur eisdem; dicere enim *Transmigratio, quæ in Bosphoro est*, idem est ac si dixerit, quæ ad fretum, seu ad Bosphorum vsque est (nam fretum, & Bosphorum idem sunt) nimirum quæ vsque ad Herculis columnas abducta fuit, *possidebit ciuitates Austri.* Certè cùm Bosphorum quasi terminum magnæ distantiæ posuerit, Herculeum etiam antonomasticè intelligi debet. Arias Montanus inde deducit, quòd Hebræi litteris tantùm consonantibus vtantur: eisdem verò consonantibus coalescat *Sepharad*, & *Sperida*, videlicet S.P.R.D. Hispaniā autem à Græcis olim Speridā, vel cum aspiratione Hesperidam vocatam, nemo ignorat: Quod ergo apud Græcos *Sperida*, apud Hebræos *Sepharad* dici oportet, nimirum Hispania: consuetissimum siquidem fuit inter Græcos, Hebræos, & Chaldæos, nomina propria solùm differre vocalibus, eisdem retentis consonantibus; cuius rei exemplum esto, Mithridates, qui à Græcis quidem sic vocatur, ab Chaldæis Mathredat, ab Hebræis Mithridath; sic igitur apud Abdiam dicendum tempore prophetiæ suæ fuisse iam transmigrationem Ierusalem in Sepharad seu Sperida, hoc est Hispania. Accedunt non leues coniecturæ, nomenclaturarum plurium oppidorum, quæ à Iudæis impositæ videntur in Hispania, vt memoriam patriæ suæ conseruarent, videlicet Maggedo, Ascalon, Iobbe, Nobe, hodie *Maqueda*, *Escalona*, *Ieppes*, *Nobes*, in regno Toletano, quinimò Toletum ipsum ab eisdem nuncupatum creditur Hebraicè, *Toledoth*, quod significat Tribus, vel generationes, quòd in ea vrbe Iudaicarum familiarum distinctio maximè sit obseruata; Ita Arias Montanus super Abdiam, & Mariana citato loco.

Si qua autem discordia inter Authores relinquitur, ea est quòd quidam asserunt omnes Iudæos in Hispaniam deductos ex sola Tribu Iudæ fuisse, quod acriter Arias Montanus contendit, cuius super Abdiam ea sunt verba; *Omnem hanc multitudinem ex Iudæorum, qui Hierosolymam, Iudæq; Tribum coluerant, familiis, non ex aliis Tribubus fuisse constans omnium eius Gentis scriptorum opinio est.* Alij autem ex duodecim Tribubus ortos contendunt, id quod S. Athanasius Cæsaraugustanus, & Iulianus Archidiaconus asserunt verbis suprà relatis. Sed & hoc in concordiam redigi poterit, si dicamus, Iudæos à Nabuzardam abductos ex Iudæ tribu duntaxat fuisse, cùm fuerint ex captiuitate Hierosolymorum: postmodum autem multos aliorum tribuum illis accessisse, ex profugis à captiuitate Assyriorum, sub quorum dominio decem Tribus Israël captiuæ ductæ fuerant. Credibile autem est in Hispaniam concessisse, cùm nuntium accepissent de prosperitate aliorum ibidem

Anno Romæ 788. dem commorantium, *qui duobus primùm locis sedisse dicuntur* (ait Montanus) *alteri quidem nomen Lucina, frequentissimo in illis sæculis in illa Prouincia oppido, quod nos vel Lucenam, vel Sessam, olim Lucentiam credimus*; alteri verò Toletum, ac deinceps Ascalonem, Maggedon, & alia oppida inhabitarunt. Sed ne quid silentio prætermittamus, id quod Abdias prædixit, Iudæos illius transmigrationis quæ in Bosphoro, seu in Hispania est, possessuros ciuitates Austri, in B.Iacobo & eius discipulis impletum fuisse; vt Lyra ibidem interpretatur. *Hoc impletum fuit* (inquit) *per Iacobum Apostolum, & eius discipulos, ibi fidem Christi primitus prædicantes, & colla gentium subiugantes.* Quod innuitur his quæ Propheta subdit; *Et ascendent Saluatores in montem Sion, iudicare montem Esau, & erit Domino regnum.* Vbi R. Salomon legit, *Et erit Domino regnum in Hispania.* Inferiùs ad annũ 68. insignem Isaiæ prophetiam expendemus, quâ prædictum ab illo fuit primam Gentilium prouinciam ab Apostolis ad fidem conuertendam esse Hispaniam, quò lectorem meum amando. Anno Christi 37.

Epistolam Iacobi Canonicam à Iacobo Maiore esse compositam.

6. ET *præcipuè Canonicam illis mittit*, &c.] Hoc multis scandalum quo nihil maius ingessit, & forsan dubitare coëgit de Chronici huius authore. Quis enim sibi persuadeat (inquiunt) doctum pariter ac grauem virum ignorasse quod lippis & tonsoribus manifestum erat; præsertim de Dextro id minimè asseuerare licet, cui cum D. Hieronymo non vulgaris necessitudo fuit, qui Epistolam Iacobi Canonicam, non à Zebedæi filio, sed ab Alphæi editam asseruit in lib. de Scriptoribus Ecclesi. in Iacobo, & ante illum Eusebius l.2. hist. cap.22. Quæ sanè assertio communi Doctorum calculo huius temporis comprobatur; nec videtur deinceps relinqui ansa dubitandi, cùm sacrosanctum Concilium Tridentinum id affirmauerit sessione 14. cap. 1. de Institutione Sacramenti extremæ Vnctionis, dicens, esse *apud Marcum quidem insinuatum, per Iacobum autem Apostolum, ac Domini fratrem, fidelibus commendatum ac promulgatum*; scilicet illis verbis huius Epistolæ cap.5. *Infirmatur quis in vobis?* &c. Quo loquendi modo vsus fuit Epiphanius lib. contra Ioannem Episcopum Hierosolymitanum. Nemo autem nescit, Iacobum Apostolum cognomento *fratrem Domini* esse filium Alphæi: quo nomine notat illum Paulus, dum ad Galatas 1. inquit; *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini.* Cognominis verò ea dicitur causa, quoniam eum *referunt* (ait D. Ignatius in epist. 2. ad Ioannẽ Apost.) *Christo Iesu simillimum facie, & vita, & modo conuersionis, ac si eiusdem vteri frater esset gemellus; quem, dicunt, video, si videro ipsum Iesum, secundùm omnia corporis eius lineamenta.* Non defuit qui vt Dextrum à labe tueretur, perpenderit, ipsum non dixisse, Iacobum nostrum scripsisse illam Canonicam epistolam, sed misisse Hispanis, quod (inquit) non tollit, quin ab alio scripta sit.

Cæterum (vt sensum meum proferam) haud dubium quin eiusmodi authores illic trepidauerint timore, vbi non erat timor. Quod vt planum fiat, duo ostendere conabor: alterum non esse hactenus ab Ecclesia definitum, Iacobum Alphæi fuisse epistolæ Canonicæ authorem, quò locus detur opinioni Dextri: alterum, eius placitum non leuibus fundamentis inniti, sed multis & magni ponderis. Primum horum certum mihi faciunt catalogi omnes Bibliorum Canonicorum tam Gelasij Papæ lati in Concilio Romano, qui habetur distinct. 15.c. *Sancta Romana*, quàm Conciliorum Nicæni, Mileuitani, Laodiceni, Carthaginensis, Florentini, & etiam Concilij ipsius Tridentini, qui habetur sess. 4. nullibi enim dicitur facta nisi ab Iacobo Apostolo, nullo Authoris cognomine addito: & eadem phrasi vtitur Tridentinum in Canone 1.2. & 4. de Sacramento extremæ vnctionis. Cùm autem in cap.1. superiùs citatæ 14. sessionis asserat, promulgatum fuisse *per Iacobum Apostolum ac Domini fratrem*; certum esto, nòn definire Epistolæ authorem esse Iacobum Minorem. Illa enim verba *ac Domini fratrem*, non multum pertinent ad definitionem intentam, quæ erat circa veritatem illius Sacramenti, quæ testimonio Epistolæ Iacobi stabilitur, & de qua cum hæreticis erat controuersia. Norunt autem Theologi omnes non continere vim definitionis verba obiter à Conciliis dicta, cùm de his non præcesserit consiliatio & disputatio, & quod sine præuio sufficienti examine nihil definiri potest.

Duo verò cum hæreticis in Ecclesia hactenus disputata sunt & definita, circa hanc Epistolam, nimirum & esse Canonicam, & editam fuisse à Iacobo Apostolo: cuius tamen Iacobi sit, hactenus definitum non est. Et hæc dixerim pro his qui putant cognomen

Anno Christi 37. *fratris Domini* soli Iacobo Alphæi conuenire, quod tamen stabile non est; quandoquidem Iulianus Chronista author est etiam Iacobum Zebedæi olim eodem nomine nuncupari solitum: imò verò sub eo quoque celebratum in Hispania festum Translationis ipsius 30. die Decembris. En verba huius Authoris, dum de ea agit, ad annum 66. *Eius festiuitas est sub nomine Iacobi fratris Domini, quod nomen etiam conuenit Iacobo Maiori.* Nec mirum, cùm in Euangelio non solùm Iacobus Alphæi, sed etiam eius fratres Simon, & Thadæus, & præter hos Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, nuncupentur fratres Domini; & ita vulgò nuncupatos docent Matthæus 12. Marcus 3. Luc. 8. illis verbis; *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce Mater eius, & fratres stabant foris.* Super quem locum agens Hieronymus contra Heluidium; *Restat* (inquit) *vt fratres eos intelligas appellatos, cognatione.* Et super Matthæum ait. *Quidam verò fratres Domini, de alia vxore Ioseph filios suspicantur, deliramenta sequentes Apocryphorum, & quandam Escham mulierculam confingentes* (eius vxorem.) *Nos autem fratres Domini, non filios Ioseph, sed Consobrinos Saluatoris intelligimus.* Similiter Beda, *Fratres Domini* (ait) *non filij semper Virginis Mariæ, iuxta Heluidium; nec filij Ioseph ex alia vxore, iuxta quosdam putandi sunt, sed eius potius intelligendi sunt esse cognati:* cuius consanguinitatis prærogatiuæ innixa mater filiorum Zebedæi ausa fuit duobus filiis suis Iacobo & Ioanni duas Regni cœlorum sedes præcipuas exigere à Domino, quod refert Matth. 20. cap. Neque obstat Paulus nobis in Epistola ad Galatas: ibi enim non ait Iacobum Minorem cognominari peculiariter inter omnes Apostolos fratrem Domini, sed esse: quod tamen verissimum est. Ignatius autem solùm ait, se magnopere desiderare conspectum Iacobi Minoris, quia erat facie Christo simillimus. Quod verò similitudo hæc in causa eius cognominis esset, prorsus non meminit: *similiter* (inquit, desidero videre) *illum venerabilem Iacobum, qui cognominatur Iustus, quem referunt Christo Iesu simillimum facie,* &c. Anno Romæ 788.

Videamus nunc momenta aduersæ opinionis quam Dexter hoc loco sequitur, quæ sanè magni mihi ponderis videntur. Docuit eam Heleca Episcopus Cæsaraugustanus (qui circa annum Domini 800. doctrina & virtute claruit) in additionibus suis ad M. Maximum, vbi loquens de suo æuo, quo scilicet miserabili seruitute Maurorum Hispania premebatur, hæc ait; *Sacræ Scripturæ Arabicè translatæ à Presbyteris Catholicis habentur, & cum Scholiis circumferuntur: præcipuè nouum Testamentum, Euangelium; Epistolæ Pauli: Epistola Iacobi Zebedæi, missa ad Hispanos ex dispersione Iudæos iam conuersos: Epistolæ Petri, Pauli, & Iudæ, quæ scilicet missa fuit ad omnes ex Iudaismo, præcipuè tamen ad Hispanos ex duodecim Tribubus collectos; Apocalypsis sancti Ioannis, & liber de vitis Patrum,* &c. Et idem credidit Alphonsus Rex Hispaniæ cognomento *Sapiens,* ac scriptum reliquit in libro Thesauri, vt refert Mariana in tract. de B. Iacobo. Et quod magni ponderis est, expresè id Syri profitentur in editione Syriaca noui Testamenti apud Tremellium, & Wastadium, vbi legimus: *Sigillamus tres Epistolas, Iacobi, Petri, Ioannis. Isti sunt qui testes fuerunt super reuelationem Domini nostri, quando immutauit seipsum coram oculis ipsorum in monte Thabor.* Nemo autem nescit Iacobum illum testem Dominicæ Transfigurationis non Alphæi, sed Zebedæi filium fuisse, vt docent Matthæus cap. 17. Marcus & Lucas cap. 9. Fatetur idipsum expresè Iulianus in Chronico ad annum 66. his verbis; *Duodecim Tribubus in Hispania constitutis, vt docet Sophronius, prædicauit, & epistolam Canonicam scripsit, vt docent Isidorus, & ante eum alij celebres scriptores Hispani, quorum fuit eo seculo communis opinio, vt Missa S. Iacobi ab Isidoro expurgata, à Melantio addita, aucta verò à S. Serrano Asturio manifestissimè testantur, & alij.* Sanè si hæc ita se habent, nemini dubium quin magnam authoritatem præ se ferat Dextri placitum.

Vide iam singula. S. Isidorus in libro de Ortu & obitu Patrum cap. 71. hæc habet. *Iacobus filius Zebedæi, frater Ioannis, quartus in ordine* (cui scilicet præcedunt in Catalogo Apostolorum Petrus, Paulus, & Andreas) *duodecim Tribubus quæ sunt in dispersione Gentium scripsit, atque Hispaniæ Occidentalium locorum Gentibus Euangelium prædicauit, & in Occasu mundi lucem prædicationis infudit.* Huic testimonio quia manifestissimum est, bifariam occurri consueuit. Baronius negat authorem libri fuisse Isidorum Hispalensem; sed perperam, cùm in omnibus antiquis m.ss. Operum huius S. Doctoris, qui extant, reperiatur, eâdem præditus antiquitate: & ipsum vt legitimum eius partum agnoscant S. Ildefonsus eius discipulus in additionibus suis ad librum Script. Ecclesiasticorum Hieronymi, vbi ait: *Isidorus post Leandrum fratrem, scripsit opera, & eximia, & non pauca, id est, librum de Ortu & Obitu Patrum, &c.* & S. Braulio Cæsaraug. discipulus etiam Isidori in abbreuiatione vitæ ipsius,

Anno Romæ 788. ipſius, eius opera enumerans inquit: *De Ortu & Obitu Patrum librum* 1. *in quo eorum geſta, dignitatem quoque & mortem eorum atque ſepulturam ſententiali breuitate ſubnotauit.* Conſentiunt Vincentius Beluacenſis, S. Antoninus Sigibertus, Petrus Equilinus, Trithemius, Zurita, Morales, Lipomanus, Surius, & quotquot hactenus de S. Iſidori operibus ſunt locuti. Quo argumento Baronius in notis ad 4. April. diem probat, S. Iſidorum non fuiſſe autorem Collectionis Decretorum quæ illi tribuitur, quia SS. Ildefonſus & Braulio eius diſcipuli, non meminerunt eius operis. Sanè vt mihi videtur, id Cardinalis ipſe concederet, niſi tam dilucidè aduentum S. Iacobi in Hiſpanias Author profiteretur. Quare alij, librum admittentes, timore perculſi, excludendum dicunt ab Iſidori verbis, verbum illud *ſcripſit*, vt ſolū dixerit; *Duodecim Tribubus quæ ſunt in diſperſione Gentium, atque Hiſpaniæ Occidentalium locorum Gentibus Euangelium prædicauit.* Sed & hoc (audacter loquor) temere fit, nam ſi in quauis difficili Patrum ſententia, liceret demere verbum, nihil haberemus certum, conſtánſque in omnibus ſanctorum Doctorum ſcriptis: & hæreticis concederetur rationabilis cauſa calumniæ. Quâ autem licentiâ id fiat nunc in Iſidoro, ipſi viderint. Eſſet quidem ſufficiens, ſi aliqui antiqui codices eo verbo caruiſſent, quod tamen non reperitur; imò verò Petrus de Fontiduena Salmantinus Canonicus contulit, iuſſu Philippi II. Regis Catholici, 18. vetuſtiſſimos codices, & ſi in aliquo eorum defuiſſet, haud dubium notaſſet illud: quod tamen minimè fecit. Et ipſe Ioannes Grial qui cudit, ac Loayſa qui etiam correxit, cùm excludendum iudicant verbum *ſcripſit*, nullam lectionem afferunt ſine eo, ſed ſolùm aiunt, *Aſſentimur eis qui verbum* ſcripſit *alienum cenſent.* Ego tamen eis non aſſentior, ſed vetuſtiſſimis codicibus. Vt autem certiores fiant qui piè hactenus auferendum verbum cenſuerunt, legant cap. 77. vbi de alio Iacobo ait: ſi enim cenſeret Doctor ſanctus Iacobum Alphæi eſſe epiſtolæ authorem, non autem Iacobum Zebedæi, proculdubio eo capite epiſtolam Iacobo Alphæi adſcriberent, vt fecit Hieronymus lib. de Script. Eccleſ. nunc autem nihil minus fecit, cùm tamen ſi aliter ſentiret, non præteriret rem notatu digniſſimam. Vide eius verba, *Iacobus Alphæi cognomento Iuſtus, Epiſcopus Hieroſolymorum i. ſororis Matris Domini filius, vnde & frater Domini vocatus* (obiter nota; non dicere *cognomento frater Domini*, licèt ob conſanguinitatem dictus ſit frater eius, ſed cognomento Iuſtus) *homo lucis, & operarius veritatis, tantæque etiam ſanctitatis, vt fimbriam veſtimenti eius certatim cuperent attingere populi.* Proſequitur martyrium ipſius, quòd à pinna templi fuerit præcipitatus, & quòd Ioſepho teſte, multi crediderint ob eius necem Hieroſolymam captam à Tito. De epiſtola verò nec vnum verbum. Proinde dubium non eſt, quin Iſidorus Dextro ſuccinuit. Anno Chriſti 37.

Mirum autem hoc eſſe non debet, cùm in Miſſali S. Iſidori in ipſo Canone Miſſæ Iacobus Zebedæi dicatur expreſsè Epiſtolæ Canonicæ author: ídque non ſemel. In eo ſiquidem dicitur à Sacerdote hæc Oratio; *Vocantem nos ad ſe Ieſum, fratres dilectiſſimi, agnoſcentes, qui Beatiſſimum Iacobum Apoſtolum ſuum retia componentem in naui ad ſe vocans, eius nos poſtmodum ſpiritualibus doctrinis admonet, atque docet, vt poſtulantes in fide nihil hæſitemus: omni mentis deuotione cum lachrymis eundem Dominum flagitemus, vt poſtulatio noſtra apud Deum, ea nobis obtineat adimplere, quæ ipſo Apoſtolo dicente cognouimus.* Et inferiùs, *Oremus; Apoſtolo tuo Iacobo edocente præmonemur, vt ſi quis noſtrum indiget ſapientia, poſtulet à te, qui das omnibus affluenter, & non improperas,* &c. Et infrà, *Chriſtus Deus, Dei Patris filius, quem Iacobus relicto patre in naui, tota ſecutus eſt intentione cordis, indeſinenter vos faciat ſuis inhærere veſtigiis. Amen. Quique per hunc Apoſtolum ſuum cultores Dæmonum conuertit ad fidem, concedat vobis vana huius ſæculi reſpuendo, ſe in veritate diligere. Amen.* Et in alia Oratione ſancti Iacobi Zebedæi, inquit, *Viuant in nobis, Domine Ieſu, Apoſtoli tui Iacobi prædicamenta doctrinæ* (ſcilicet quæ nobis prædicauit, & dedit) *quibus docemur, beatum illum eſſe qui onus tentationis valuit æquanimiter ſupportare.* En omnis Eccleſia Hiſpana quæ eodem olim vſa eſt Miſſali, ac Breuiario, & hodiéque in Toletana, Hiſpalenſi, & Salmantina conſeruat, non in angulo, ſed in templo, atque in ipſo venerandæ Miſſæ ſacrificio indubitanter profitetur, Iacobum patronum ſuum Zebedæi filium docuiſſe nos, *vt ſi quis indiget ſapientia, &c.* & quòd *poſtulantes in fide nihil hæſitemus;* & quòd *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ,* &c. quæ ſunt verba expreſſa cap. 1. Epiſtolæ Canonicæ. Ipſum verò fuiſſe quem componentem retia in naui vocauit Chriſtus ad ſe, Marcus docuit cap. 1. & Matth. 4. *Si eius eſt ea epiſtola vt vulgò creditur.*

Adhæc faciet maximè S. Clemens Papa, qui dum ſecundam epiſtolam ſcribit ad Iaco-

Anno Christi 37. bum fratrem Domini & Hierosolymorum Episcopum, in confirmationem doctrinæ suæ affert verba illa capitis 4. huius epistolæ, *Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos. Nolite detrahere alterutrum fratres. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex: vnus est legislator & Iudex; qui potest perdere & liberare. Tu autem quis es qui iudicas proximum?* Tam longam epistolæ periodum in medium adducit, cùm ad illum scribit. Quòd si eius Apostoli esset, haud dubium quin præmitteret, rectè ipsum dixisse, *Humiliamini, &c.* Nunc autem nihil tale asserit, quinimo affert sententiam illam, quasi scripturam sacram alterius longè authoris. Anno Romæ 788.

Quædam etiam sunt in ipsa Epistola quæ Iacobo Minori conuenire nequeunt, sed Maiori: præsertim exordium illud, *Iacobus Dei & Domini nostri Iesu Christi seruus, duodecim Tribubus quæ sunt in dispersione salutem.* (vt omittam Apostolum ibi interdicere bella c.4. *Vnde bella & lites in vobis?* quæ satis redolent belligerum spiritum Hispanorum.) Ex quo infertur illum Iacobum authorem fuisse, qui duodecim Tribubus in dipersione constitutis prædicauit: Ad illos enim Apostoli litteras dabant, qui suæ prædicationis Prouinciæ incolæ erant; quò quæ verbo eos docuerant, scripto tenerent. De his verò quæ suæ prouinciæ non erant, nemo Apostolorum ita curabat, ne falcem in alterius messem mittere videretur: satis arbitratus fecisse, si de sibi specialiter commissis ouibus rationem redderet. Cæterum qui duodecim Tribubus in dispersione constitutis prædicauit, Iacobus Maior fuit, non autem Minor, vt ex Sophronio, Dorothæo, & Isidoro palàm fiet. Sophronius quidem de Script. Eccl. ait; *Iacobus Zebedæi filius duodecim Tribubus quæ erant in dispersione, omnibus prædicauit Euangelium.* Dorothæus in Synopsi tit. de duodecim Apostolis cap.3. *Iacobus filius Zebedæi piscator* 12. *Tribubus in dispersione constitutis prædicauit.* Isidorus lib. de Ortu & obitu Patrum cap... scribit eadem verba quæ suprà retulimus. Et idem ait Iulianus in Chronico anni 66. At verò de Iacobo Alphæi nemo est qui vel leuiter id dicat, imò neque alibi quàm Hierosolymis prædicasse, vbi non agebat cum dispersis sed cum ciuibus: Quod sibi voluit D. Iulianus Archiep. Tolet. super cap.1. Naum, ad illa verba, *Et nebulæ puluis pedum eius*, dum de cæteris Apostolis hac phrasi vsus fuit: *Petrus detulit eum Romam, Ioannes Asiam, Andreas Achaiam, Iacobus Hispaniam, &c.* De Iacobo autem Alphæi non ait, *detulit* Dominum huc vel illuc, sed *Iacobus* (ait) *Alphæi eum retinuit Hierosolymis.* nimirum quia sors eius propria, ciuitas illa fuit; eáque sola, Iacobo autem Zebedæi Hispania in sortem obtigit, vbi duodecim Tribuum dispersio degebat, vt iam ostendimus. Et quid moror, ipse Hieronymus fatetur non ita certum esse quòd Epistola sit opus Minoris, quinimo quòd *ipsa ab alio quodam sub nomine eius edita asseritur.* Mirum autem esse non debet D. Hieronymum qui Hispanias non attigit, authorem Germanum epistolæ non cognouisse; cùm ibi testimonium eius extaret, præsertim in Missa S. Iacobi Zebedæi. Postquam hæc scripseram, copiam mihi fecit sui Apologetici tractatus de Aduentu S. Iacobi, illustris admodum ac doctissimus vir D. Ioannes de Salazar Archidiaconus Vbedæ in sancta Fiennensi Ecclesia, gauisúsque magnopere sum, cùm legi quòd cap. 6. pro viribus contendit, ac eruditè defendit, Epistolam fuisse S. Iacobi Zebedæi; ad illum meos Lectores mitto, polliceórque in vno codice reperturos quidquid de aduentu S. Iacobi in Hispanias desiderare possent. Reperi quoque P. Gasparem Sancium idipsum probabiliter sensisse Tract.3. de Præd. S. Iacobi c.12.

Quæ sit prima Noui testamenti scriptura?

7. Q*Væ fuit prima script.* &c.] Cùm D. Iacobus priùs ad cœlos per Martyrium migrauerit, quàm alij Apostoli seu Euangelistæ scripserint, vno dempto Matthæo, cum eo duntaxat potest esse controuersia de antecedentia temporis in scribendo. Sed tamen postmodum suo loco videbimus, Matthæum anno 41. Iacobum verò anno 40. scripsisse. Comparatione quoque facta huius Epistolæ cum cæteris scripturis noui Testamenti, hæc videtur prima Ordine temporis; nam hoc solum videtur in causa fuisse cur inter cæteras Canonicas primum locum hactenus in Ecclesia obtinuerit; id quod non solùm in Bibliis recens cusis reperitur, sed etiam in antiquis m. ss. imò in Catalogo librorum edito in Concilio Laodicensi anno Domini 364. vbi sic legimus: *Canonicæ Epistolæ 7. Iacobi vna, Petri 2. Ioannis 3. Iudæ vna.* Nequit autem intelligi, quare præponatur Epistolis Petri, nisi quia priùs tempore scripta fuerit. Præcedunt verò quatuor Euangelia,

Acta

Anno Romæ 788. | Anno Christi 37.

Acta Apostolorum, & 14. Pauli epistolæ, quia sunt potiores noui Testamenti partes: non quia ea omnia priùs scripta sint, quàm 7. Canonicæ epistolæ. Accedit quòd in hac epistola promulgatum est Sacramentum Extremæ vnctionis (cap.5.) non videtur autem ab aliis sacris Scriptoribus omitti potuisse, nisi iam scriptum extaret.

Denique quando hæc Epistola scripta fuit, nulla adhuc hæresis emerserat, quia nullam eius temporis impugnat: in aliis autem Epistolis & Euangeliis id non videmus: quare solùm continet moralem institutionem; & ad virtutes omnes commonitionem, præsertim ad patientiam, ad orationem, ad misericordiam, ad fidem operibus coniunctam, ad totius diuinæ legis obseruationem, ad moderationem linguæ; disputat contra personarum acceptionem, contra iram, luxuriam, concupiscentias vniuersas, contra diuites superbos, contra detractores: commendat denique Extremam vnctionem, Confessionem peccatorum, & de Suffragiorum communione edisserit. Quod enim Cardinalis Baronius anno Christi 63. num.11. obiicit, S.Iacobum multum esse in hac Epistola, vt conterat hæresim Magi iam ortam, qui solam fidem & spem sine operibus aiebat ad salutem sufficere, atque adeò epistolam esse Alphæi filij, non verò Zebedæi, solidum non est. Tum quia Simon errores suos vno vt minimum anno ante discessum S.Iacobi Zebedæi à Palæstina prædicauerat, videlicet anno Christi 35. paulò post necem S.Stephani, Iacobus verò anno 36. accessit ad Hispanias, & (vti diximus) vsque ad annum 40. non scripsit epistolam: Vt videas satis potuisse contra illum errorem scribere. Tum etiam quia non ex eo quòd Iacobus moneret necessitatem bonorum operum cum fide, sequitur necessariò, impugnasse ibi aliquam hæresim, quasi nihil docere posset, nisi contra hæreses iam exortas. Certè Apostoli cæteri cùm hæreses oppugnant suis scriptis, autores quoque illarum notare consueuerunt, vt est illud Pauli 2. Timoth.2. *Ex quibus est Hymenæus & Philetus, qui à veritate exciderunt dicentes, Resurrectionem esse iam factam.* Et illud Petri ep. 2. cap.2. *Audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes.* Et illud Ioannis ep.1.cap.2. *Nunc Antichristi multi facti sunt; ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.* Et denique illud Iudæ, *subintroierunt enim quidam homines impij, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam*, &c. Solúsne ergo Iacobus hæreticis parceret, contentus simpliciter veritatem suis erroribus oppositam docere? Absit, imò verò cùm eos non notet, minimè contra hæreticos disputasse docemur. Adde Simonem non docuisse fidem ac spem in Deum ad salutem sufficere, sed spem & fidem, quam in se & eius pellicem Helenem homines haberent; arrogans sibi Christi dignitatem. Quamuis autem ex hoc illud quoque sequeretur, adhuc nescimus quid de Deo diceret: quia hæretici non semper sibi constant.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 37. | Anno Romæ 788.

1. *Multos etiam discipulos, præcipuos autem numero duodecim, more Apostolico in Hispaniam secum portat. Scilicet Episcopos Basilium, Pium, Athanasium: Maximum, Chrysogonum: Presbyteros: Theodorum, Cæcilium, Thesiphontem, Iscium, Calocerum, Lectores: Torquatum, Exorcistam; Et Secundum, Indalecium, Euphrasium Ostiarios.*
2. *Ex his Basilius successit Petro Bracarensi: Athanasius fuit primus Episcopus Cæsaraugustanus: Pius Hispalensis.*
3. *Alios etiam S.Iacobus creauit Episcopos, Alterum Basilium, qui primus fuit Carthaginis Spartariæ Præsul: Eugenius Valentiæ; Agathodorus Tarraconensis; Elpidius Toletanus: Etherius*

Barcino

Anno Christi 37. | Anno Romæ 788.

Barcinonensis: Capito Lucensis, Ephrem Asturicensis, Nestor Paleatinus: Arcadius Iuliobrigensis. Omnes hi ex profugis sunt, & in his omnibus Vrbibus, & in aliis Hispaniæ, mira celeritate, S.Iacobus prædicauit.

Postea Calocerus profectus in Italiam adhæsit Apollinari Rauennatum Episcopo, & ab illo factus Presbyter successit Marciano; & factus est Episcopus centenario maior, vigens tamen.

Septem alij à B. Petro creati Episcopi ad Hispanias remittuntur.

COMMENTARIVS II.

CIRCA numerum discipulorum S.Iacobi variè sentiunt authores. Quidam enim audent dicere nullum ferè fructum fecisse in Hispania, & ibi ad summum duos tresve discipulos conuertisse, Athanasium scilicet & Theodorum, & si quem alium. Alij ad septem extendunt, illos scilicet qui postmodum à Petro in Episcopos electi in Hispanias prædicationis gratia missi sunt, Torquatum videlicet & socios ipsius. Sunt qui nouem fateantur, (quod sequitur Episcopus Equilinus lib.6.cap. 133.) duos priores & septem nunc dictos numerando: Demum quidam duodecim enumerant addendo prædictis alios tres, quos Hierosolymis conuerterat ad fidem, Hermogenem, & Philetum magicis priùs artibus addictos, & Iosiam qui recèns baptizatus simul cum ipso Apostolo capite plexus est, atque huius placiti author dicitur Calixtus II. Papa in lib.de miraculis S.Iacobi. Cæterum verba eius hæc sunt. ***Sed sciendum quòd B. Iacobus plures, sed duodecim habuit discipulos speciales***, &c. vbi cum Dextro potius concordare videtur, qui ait; ***Multos discipulos (præcipuos autem numero duodecim) in Hispaniam secum portat.*** Quorum tamen verborum non est sensus, eos omnes in Hispaniam deduxisse, quos nimirum ante accessum ad ipsam conuertisset, hoc enim verum non est; sed eos in Hispaniam, hoc est, intra Hispaniam ab vna eius prouincia ad aliam transiens deduxisse.

Discipuli S. Iacobi Apostoli quot fuerint? & qui?

Assignat autem Dexter discipulos Apostoli quos in Hispania habuit: nam de Phileto, Hermogene, & Iosia, quos Hierosolymis post discessum ab Hispania conuertit, hîc non meminit, & cùm solus Dexter tot enumeret, nemo tam diligens hac in re iudicari debet; & tamen nullus illorum est de cuius Apostolico sub Iacobi discipulatu non habeamus graue testimonium. Sed inuisamus singulos.

I. *S. Petrus* Bracarensis Episcopus primus, de quo satis in superioribus actum est; sublatus est martyrio anno 45. die 26. Aprilis, quo agit de eo Martyrologium Rom. Vsuar. & alij authores.

II. *S. Basilius* secundus Bracarensis Episcopus. Eius discipulatum notatum reliquit S. Anastasius Cæsaraugustanus, agens de S.Petro Bracarensi, de quo inquit; ***In sede Portuensi S. Basilium condiscipulum posuit, qui illi per martyrium sublato succedit in sede Bracarensi:*** subiit pro Christo martyrium anno Domini 95. die 23. Maij: qua die ponitur in martyrologio Romano cum S.Epitatio Ambrasiæ Episcopo (de quo inferiùs agemus) his verbis: *In Hispania Sanctorum Martyrum Epitatij Episcopi & Basilij.* Subaudi, *similiter Episcopi.* Sic enim asserendum esse docent Equilinus lib. 11.cap. vltimo, numero 148. vbi ait, *Epitatius & Basilius Episcopi in Hispania clarent, 10. Kal. Iunij.* Et antiquum m.s. martyrologium Ecclesiæ Placentinæ in Hispania quæ gloriatur magisterio S. Epitatij sic habet, ***Hispaniæ Sanctorum Episcoporum Epitatij, & Basilij, illius nostri Tudensisq; Episcopi, Petri Bracarensis Episcopi discipuli.*** Agunt de S.Basilio D.Iacobi discipulo Prudentius de Sandoual Episcopus Pampilonensis in Historia Tudensi, & Marieta de Sanctis Hispaniæ 1.p.lib.2. c.32.

III. S. Pius, Episcopus I. Hispalensis & Martyr. Quod discipulus fuerit S. Iacobi Apostoli docuit ante 500. annos grauis & doctus Hispaniæ Historiographus, Pelagius Ouetensis Episcopus, qui floruit anno Domini 1900. tempore Adelphonsi VI. Regis Hispaniæ

Anno Romæ 788. ſpaniæ, cuius liber extat in Bibliotheca Regia S. Laurentij in Excuriali, & in Bibliotheca Eccleſiæ Ouetenſis, vbi eum legit Ambroſius de Morales. Cudit autem ipſum cum Pampyro Aſturicenſi, & Sebaſtiano Salmaticenſi Epiſcopis & perantiquis Scriptoribus, prædictus Sandoual Epiſcopus Pampilionenſis. Idipſum teſtatur Mariana lib. 4. hiſt. Hiſp. capit. 2. vbi hæc habet; *Prorſus qui hiſtoriam ante 500. fermè annos ſcripſit Pelagius Ouetenſis Epiſcopus, Iacobi diſcipulos facit: Calocerum, Baſilium, Pium, Chryſogonum, Theodorum, Athanaſium, & Maximum.* Paſſus fuit martyrium anno Domini 60. die 4. Martij. Eiuſdem meminit Caledonius Bracarenſis apud Hugonem Portugallenſem. Anno Chriſti 37.

IV. *S. Athanaſius*, Primus Cæſarauguſtæ Epiſcopus poſt S. Iacobum Apoſtolum. Notiſſimus omnium diſcipulorum Apoſtoli hic eſt, quem cognoſcunt Leo III. & Calixtus II. Beluacenſis, & alij, dum de S. Iacobo agunt; Breuiarium Cardubenſe, & Eborenſe, & ferè omnia antiqua Hiſpaniæ Breuiaria: Pelagius Ouetenſis, Vaſæus, Mariana, Marieta, & cæteri Hiſpani Scriptores: & ipſe id de ſe fatetur in fragmento quod ſuperiùs adduximus de S. Petro Bracarenſi inquiens, *Iacobus Zebedæi filius magiſter meus*, &c. M. Maximus in eius honorem Epigramma ſcripſit. Incipit verò,

Primus Athanaſius noſtra ſit Præſul in vrbe,
Angelicæque domus Paſtor honorificus.

Inferiùs verò hæc habet.

Macte animi pietate ſenex, Præſulq́, paterque,
Diſcipulus Iacobi es, Pontificúmque decus.

Plura de eo ſuis locis annis 42. & 50. Egimúſque ſuperiùs ad annum 35. Comm. 2. vbi teſtimonio Iuliani oſtendimus, hunc cum aliis miſſum fuiſſe Hieroſolymas ab Hiſpanis Iudæis ſuper morte Chriſti Domini. Vide Caledonium & Hugonem ſuprà relatos.

V. *S. Theodorus* Epiſcopus ſucceſſit, Athanaſio in Epiſcopatu Cæſarauguſtano. Eius diſcipulatum fatentur omnes illi qui de S. Athanaſio agũt, quos nunc citauimus, Calixtus, Leo, & cæteri, & ſimiliter Pelagius Epiſcopis Ouetenſis, & M. Maximus in hymno quem de tribus prioribus Cæſarauguſtæ Epiſcopis edidit. Dabimus illum inferiùs ad annum 71. De Theodoro agemus iterum anno 50. & 71. quo martyrio coronatus eſt.

VI. *S. Maximus*, Presbyter, quem etiam Pelagius Ouetenſis inter diſcipulos S. Iacobi cognoſcit. Paſſus fuit Vticæ in Bætica cum ſociis Caſto, & Magno, anno 66. die 4. Sept. Agit iterum de eo Dexter anno prædicto 66.

VII. *S. Griſogonus* vel Chryſogonus, Presbyter & diſcipulus eiuſdem Apoſtoli, vt fatetur idem Pelagius Ouetenſis.

VIII. *S. Calcoerus* ſocius fuit S. Apollinaris primi Rauennatum Epiſcopi, quo ad Æmiliam Prouinciam euangelizandam profecto, *interim Calocerus Presbyter Rauennatem Eccleſiam gubernauit*: quod in eius vita legimus apud Equil. lib. 6. cap. 128. Fuerat priùs S. Iacobi diſcipulus, vt apud eundem Pelagium videre eſt. Quòd factus poſtmodum fuerit Rauennatum Antiſtes ex Romano Martyrologio habemus. 11. die Febru. quo ad cœlos migrauit. De ſancto Apollinari Epiſcopo ſub Veſpaſiano Cæſare paſſo agitur dies feſtus in eodem Martyrologio die 23. Iulij, & de ſancto Marciano Martyre eius diſcipulo & IV. Rauennate Epiſcopo 22. die Maij, quem Hieronymus Rubeus in hiſtoria Rauen. lib. 1. ſecundæ editionis, ſcribit ſubiiſſe martyrium temporibus Hadriani Imper. Cùm autem Hadrianus Imperium cœperit anno 118. Calocerus autem Marciano in Epiſcopatu ſucceſſerit, conſequens eſt vt maior tunc centenario fuerit, vtpote S. Iacobi in Hiſpania diſcipulus ab anno 38. vel 40. Nec mirum, cùm eo ipſo tempore S. Simeon Hieroſolymorum Epiſcopus ſenex centum viginti annorum crucis ſupplicium fortiter pertulerit. Iterum incidet Sermo de S. Calocero ad annos 44. & 130. quo ſcilicet conſummatus eſt.

IX. *Cæcilius*: X. *Theſiphons*: XI. *Iſcius*: XII. *Torquatus*: XIII. *Secundus*: XIV. *Indaleeius*: XV. *Euphraſius.* Hi ſeptem ſunt famoſiores illi S. Iacobi diſcipuli, qui à Calixto, & Leone ſummis Pontificibus agnoſcuntur; & à Primo quoque Cabilonenſi Epiſcopo (in mappa mundi Spirituali verbis, Attacum, Abila, Almaria, Eliberis, Eliturgis & aliis) & à Breuiario Romano cùm ait, *Ex quorum numero ſeptem poſtea Epiſcopi à B. Petro ordinati in Hiſpaniam primùm directi ſunt.* Id quod vniuerſæ Hiſpaniarum Eccleſiæ traditione à maioribus acceptum perpetuò ſeruarunt & tradiderunt. Eorum item ſub tanto Apoſtolo diſciplina plumbeæ laminæ prædicant, quæ cum SS. Martyrum ſacris cineribus in monte

ſancto

Anno Christi 37. | Anno Romæ 788.

ſancto Granatenſi inuentæ ſunt, de quibus iterum (& latè) agendum nobis inferiùs erit, vbi poſt mortem ſui Magiſtri ordinatos fuiſſe Epiſcopos à S. Petro videbimus.

Reſtant nouem alij SS. Epiſcopi, nimirum XVI. *Baſilius Carthaginis Spartariæ*: XVII. *Eugenius* Valentiæ; XVIII. *Agathodorus* Tarraconæ; XIX. *Elpidius* Toleti: XX. *Ætherius Barcinonæ*; XXI. *Capito* Tuci Auguſti: XXII. *Ephræm* Aſturicæ; XXIII. *Neſtor* Palentiæ; & XXIV. *Arcadius* Iuliobrigæ. Horum ſocius, & comes indiuiduus fuit S. Pius Epiſcopus Hiſpalenſis, cuius tertio loco fecimus mentionem; & hi decem Martyrium paſſi ſunt ſub Neronis principatu, anno Chriſti 60. apud Peñiſcolam regni Valentini Vrbem, vt eo anno dicemus cum Dextro. Quòd autem hi omnes diſcipuli S. Iacobi fuerint, deducitur apertè ex teſtimonio Pelagij Ouetenſis, qui inter Apoſtoli diſcipulos refert Baſilium & Pium: Caledonius Bracarenſis refert Pium & Elpidium, cum aliis. Item Eccleſia Aſturicenſis, traditione per maiorum manus accepta, habet S. Ephræm B. Iacobi diſcipulum fuiſſe ſuum primum Antiſtitē. Conſtat autem ex Menologio Græcorum, Martyrologio Romano, Vſuardo, Molano, Galeſinio, & aliis, hos omnes Epiſcopos numero decem fuiſſe inuicem ſocios, & ſimul in eodem loco corona Martyrij donatos, die 4. Martij. Quare proculdubio eadem de omnibus illis ratio militat. Cæterum prædicta Martyrologia non aſſignant illorum Epiſcopales ſedes, vt hoc debeamus Dextro, cuius placitum cùm in tot nominibus, & eorum ordine, loco, & genere mortis cum cæteris conueniat, non relinquit vllum calumniatoribus dubitandi locum.

Manuducit etiam ad hanc perſuaſionem ratio ſatis efficax. Enimuero mos fuit à SS. Apoſtolis ſummopere obſeruatus, cùm ad aliquam prouinciam prædicationis gratia accedebant, ſeu diſcipulos ad eam docendam mittebant, ad eas Vrbes quàm primum fieri poſſet, accedere, quæ capita Regnorum erant; ſic enim citiùs, faciliúſque vox Euangelij in omnium aures peruenire valebat: nam redacto ad fidem Principe, cæteri facilè nomina ſua darent. Sic Petrus Romam & Antiochiam, ſic Matthæus Nataaber ciuitatem regiam, in qua Ægyptius regnabat. Sic Andreas Patras Achaiæ primariam, ſic Bartholomæus, & Thomas Reges ſuæ Prouinciæ ad fidem, & cum eis ingentem populum adduxerunt: vt de Paulo, & Ioanne ſileam, quos præcipuas orbis vrbes peragraſſe ſcimus. Idem de diſcipulis Apoſtolorum ſentiendum facilè quiſque aduertet. Sic Dionyſius Pariſios petiit: Paulus Sergius Narbonam, Lazarus Maſſiliam, Iulianus Cenomanos, &c. Nemo autem neſcit, vrbes regnorum Hiſpaniæ primarias fuiſſe Toletum, Tarraconem, Valentiam, Hiſpalim, Barcinonem, Lucum, Aſturicam. Fateri igitur oportet, in his primùm Euangelium prædicatum, & Epiſcopos conſtitutos. At diſcipuli illi ſeptem quos Petrus in Hiſpaniam miſit Epiſcopos factos, Torquatus ſcilicet, & ſocij eius, ad nullam harum vrbium directi ſunt, nec ad partes Hiſpaniæ interiores, ſed ad litteralem Bæticam duntaxat, nimirum ad Accim, Vrcim, Iliturgim, Carteiam, Iliberim, Vergium; vno excepto Secundo, qui Abulæ in vrbe mediterranea prædicauit. Cur igitur nemo illorum, Toletum, Hiſpalim, Barcinonémve Epiſcopus aſcendit? Nihil melius occurrit, quàm quòd vrbes illæ præcipuæ iam erant Paſtoribus prædictis ornatæ. Vide quæ de his ad annum 60. ſumus dicturi.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 37. | Anno Romæ eodem 788.

1. *Iudæi Hiſpani, maximè Carpetani (qui litteras Hieroſolymorum Pontificum petentium ab iis aſſenſum in mortem Chriſti, miſſis litteris,* 2. *execrati erant) libentiſſimè prædicationem S. Iacobi percipientes, conuertuntur.*

3. *Beata Virgo Iacobo preces fundenti, Cæſarauguſtæ, in Columna apparet, in Spiritu veniente quoque Ioanne Theologo.*

4. *B. Virgo indiuulſo comite Ioanne filio ſuo, frequentiſſimè loca ſacra Paſſionis, & Reſurrectionis filij inuiſit.*

Anno Romæ 788.

Anno Christi 37.

COMMENTARIVS III.

1. IVDÆI *Hispani*, &c.] Superiùs de hac re satis actum ad annum 35. Comment. II. vbi adduximus testimonium Iuliani constanter asseuerantis, se legisse has epistolas Hebraico idiomate, quæ scriptæ sunt, & Latino ac Arabico, in quæ traductæ fuerant, à Christianis tempore Romanorum, & postmodum Maurorum, qui Hispaniam sibi subiecerunt; Ipse autem Iulianus tempore Alphonsi Regis VI. qui Toletum à Tyrannide Arabum eripuit, easdem Epistolas in Hispanum sermonem, iubente eodem Rege, transtulit, & in Tabulariis Toletanis reposuit ad perpetuam memoriam custodiendas. Vocarunt Romani *Carpetaniam* eam Hispaniæ partem quam nunc Toletanum Regnum nuncupamus; & iuga Carpentana quæ modò dicimus *Puerto de Somo Sierra, de Guadarrama, Fonfrida,* & *Palomera*, quibus vna ab altera Castella secernitur. Sic vocatam ab antiquis videre est apud Plinium, & Strabonem, Moralem, Marianam, & cæteros; nonnulli Carpentaniam nuncupant, quod apud veteres minùs receptum est.

2. *Execrati erant.*] Legebatur priùs, *Exhortantes.* Sed nisi linea integra deficiat, cum eo verbo nequit sententia formari, quæ tamen cum altero facilè constat.

3. *B. Virgo Iacobo,* &c.] Satis superque in superioribus de hac re disseruimus, hoc ipso anno 37. Comment. I. numero 3. ad illa verba, *Primum Templum.* Quod modò additur de aduentu S. Ioannis Apostoli cum B. Virgine, scribit Iulianus se legisse in antiqua scriptura Toleti; sed præstat ipsum audire ita loquentem in Chronico ad annum 36. *Transtuli quoque de Latino in Hispanum quandam Epistolam allatam huc* (Toletum) *de S. Maria de Columna Cæsaraugustana, quomodo vocatus fuerit Epheso S. Iacobus à B. Petro, & venerit in Hispaniam ad prædicandum, soluens Ioppe per Mediterraneum, anno 36. & omnem regionem illam peragrauit, soluitque in portu Tarraconensi; & ibi docere cæpit. Tunc multis Discipulis, & Oratoribus ad Petrum missis, inde venerit Cæsaraugustam, vbi illi nocte oranti apparuit B. Virgo super Columnam, comitata Angelis, & ciuibus æthereis, allato secum S. Ioanne, indiuiduo B. Virginis, dum vixit, comite; iussitque ibi erigere in honorem suum Ecclesiam, & super Columnam illam altare; futurum pollicens, mansuram præ cæteris Hispaniarum ciuitatibus, deuotionem B. Virginis, & fidei sacræ anchoram semper ibi inconcussam fore.*

Quo anno Oratorii B. Mariæ de Pilari fundatum?

Quod ad annum spectat huius apparitionis, Dextro paululum aduersatur M. Maximus, nam ille anno Domini 37. docet contigisse, hic verò anno 39. illis verbis hymni superiùs à nobis relati:

O grandis apparitio
Iacobo facta primitus,
Anno nono trigesimo
Natalis almi Domini.

Fides verò libentiùs Dextro præstanda, vtpote vetustiori: nam obiit Dexter anno 444. Maximus autem 616. Cæterum licèt apparitio in annum 37. inciderit, erectio tamen Templi anno 39. facta est, vt mox dicemus.

4. *B. Virgo indiuulso,* &c.] Lege D. Bonauenturam, Carthusianum, & quotquot de Beatissimæ Dei Genitricis exercitiis post mortem filij sui piè quidpiam meditantur; Et certè id nemo, qui de Deiparæ Virginis erga filium suum amore & fide bene sentiat, negare audebit. Pias igitur S. Sepulchri, & aliorum nostræ redemptionis locorum stationes ipsa sacrauit, exemplum Orthodoxis omnibus præbens, similiter faciendi.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 38. — Anno Romæ 789.

1. *Saulus post conuersionem peruenit Hierosolymam.*

2. *Pilatus de Christo ad Tiberium refert, ille ad Senatum.*

Anno Christi 38. | Anno Romæ 789.

3\. *Prima totius Orbis ædes erecta B. Virgini Cæsaraugustana fuit; Post Præsules Tarraconensis, Hispalensis, Toletanus, & alij Sacras ædes, vel Oratoria Virgini dedicant.*

COMMENTARIVS.

Quo anno Paulus post côuersionem ascenderit Hierosolymam?

1\. SAVLVS, &c.] Accessisse Paulum Hierosolymas tertio suæ conuersionis anno scribit ipse ad Galatas cap. 1. *Deinde* (inquit) *post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim.* Supputandos autem à sua conuersione hos tres annos docet eo loci Caietanus, cum aliis: & deducitur ex rebus ab ipso gestis interstitio illo, quo primùm cum Iudæis disputauit Damasci, quorum post dies aliquot insidias fugiens demissus per murum ciuitatis in sporta non venit in Hierosolymam ad antecessores suos Apostolos, sed abiit in Arabiam, & iterum reuersus est Damascum: ac deinde post annos tres (in his expletos) venit Hierosolymam videre Petrum. Accedit quòd eadem phrasi vtitur paulò pòst in eadem ad Galatas narratione (cap. 2.) *Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto Tito:* & tamen hi 14. anni necessariò supputandi sunt ab eius conuersione, non autem à re immediatè narrata; quoniam aliàs multò plures enumerandi essent: nam tres vel quatuor concederemus prædicationi Damasci, profectioni in Arabiam, & reditui eius Damascum: his addendi essent alij tres post quos dicitur Hierosolymam venisse. Rursus duos alios quos expleuit, cùm inde venit in partes Syriæ & Ciliciæ, vbi verbum Dei prædicasse fatetur ipse ad Galatas 1. nam in eo opere duos vt minimùm insumpsisse nemo negabit. Quòd si his 8. addendi sunt illi 14. de quibus dixit, *Deinde post 14. iterum ascendi Hierosolymam*, &c. fit vt ab eius conuersione decursi fuissent anni 22. quando secundò Hierosolymam ascendit: quod tamen impossibile est, quandoquidem eo tempore iam agebat Paulus Romæ in vinculis. Quæris vnde id deducam? Ex eo quòd conuersus fuerit post necem Stephani: non quidem anno sequenti qui fuit 35. à Christo nato (eo enim pacto solùm intercessissent 30. dies à die 26. Decembris anni 34. qua Stephanus mortuus est, ad 25. Ianuarij sequentis anni, qua diceretur Paulus conuersus; quod tamen pugnat cum his quæ Lucas scribit Actorum 8. & 9. de eius persecutione qua *deuastabat Ecclesiam per domos intrans, & trahens viros ac mulieres in custodiam*; de exactione epistolarum à Principe Sacerdotum, & de profectione eius Damascum, quæ omnia 30. diebus perfici non potuerunt: Quare oportet affirmare, quòd eius conuersio contigerit die 25. anni 36. Cui assertioni non aduersatur Rom. Martyrologium, dum ait, contigisse secundo ab Ascensione Domini anno: quia Ascensio incidit in diem 5. Maij anni 34. à quo die vsque ad 25. Ianuarij anni 36. prædicti, non erant duo anni adhuc expleti. Nunc verò si anno 36. Christi, qui fuit conuersionis Pauli primus, addamus 22. quos dicebatur insumpsisse vsque ad secundum suum aduentum Hierosolymas, fit vt anno 58. Christi id fecerit. Hoc autem impossibile omnimodis est, quoniam annus is fuit quartus Imperij Neronis; (nam hic, anno Christi 55. Imperium iniit) quo captus tenebatur Paulus Romæ, vt videre est apud Hieronymum lib. de Script. Eccles. in Paulo, & apud Sophronium lib. de quatuor Euangelistis, in Luca. Vt omittamus id etiam pugnare cum aliis quæ ipsemet dicit cap. 2. ad Gal. videlicet inuisisse tunc Hierosolymis, Petrum & Ioannem, cùm tamen Petrus eo temporis prædicaret in Italia, & Ioannes in Asia. Illi igitur tres anni, de quibus ait *Post annos tres veni Hierosolymam*, & illi 14. de quibus infrà inquit, *Deinde post annos 14. iterum ascendi Hierosol.* supputandi perpetuò sunt ab eius conuersione, vt facit Dexter hoc loco. Ita sentit Card. Baronius, sed displicet in eo, quòd anno 39. hunc Pauli aduentum accidisse contendit. Præsertim quia agens de anno 39. numero 4. *Hic annus est* (ait) *qui tertius à Pauli conuersione numeratur.* Si Paulus conuersus est initio 36. vt ipse fatetur, ergo is fuit primus ab eius conuersione; ac proinde annus 37. erit secundus, & annus 38. tertius; non autem 39. Iterum agemus de his anno 48.

Verisimile est B. Deiparam dies aliquot Cæsaraugustæ cum Iacobo egisse.

Obiter notarim, quòd cumprimùm Apostolus iam Christi existens, Paulus accessit Hierosolymas, totis 15. diebus, quibus illic mansit, *alium Apostolorum vidit neminem, nisi*

Iacobum

Anno Romæ 789. *Iacobum fratrem Domini*, & Petrum, cuius erat hoſpes (Galat. cap.1.) quare cùm non fuerit ibi Ioannes, neceſſum eſt, vt etiam inde abfuerit Virgo Beatiſſima, cuius ille comes indiuiduus erat. Cùm verò eodem tempore ambo ſe præſentauerint Iacobo in Hiſpania prædicanti, nec legamus tunc alibi adfuiſſe, videor mihi non temere dici poſſe, non tam repentè & in raptu id factum, quin dies aliquot apud Apoſtolum in Hiſpania egerint, eiſque actum fuiſſe, non ſecus atque cum Philippo Diacono legimus Actor. 6. quem tametſi rapuerit Spiritus Domini in Azotum ab itinere, quo iuxta Hieruſalem Eunuchum Candacis baptizauerat, non ilico raptus, iterum reſtitutus eſt loco ſuo, ſed *pertranſiens euangelizabat*. Sic igitur credendum, de Deipara & Ioanne, delatos quidem Cæſarauguſtam Angelorum miniſterio, inibi tamen aliquot dies cum Iacobo egiſſe priuſquam Hieroſolymas reducerentur. Anno Chriſti 38.

2. *Pilatus*, &c.] Id ab Euſebij Chronico mutuatum eſt, qui eodem 38. anno hæc ait. *Pilato de Chriſtianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad Senatum, vt inter cætera ſacra reciperentur. Verùm cùm ex conſultu Patrum Chriſtianos eliminari vrbe placuiſſet, Tiberius per edictum accuſatoribus Chriſtianorum comminatus eſt mortem.* Ita Tertullianus ſcribit in Apologet.cap.5.& 21. Euſebius etiam in lib.2.hiſt.Eccl.c.2. Nicephorus l.2. cap.8. Rufinus cap.2. Oroſius lib.7. cap.4. Gregorius Turonenſis hiſt. lib.1. cap. 24. Regino & Hermannus Contractus in Chronicis, & Chronicorum compilator in ſuo; Ado Viennenſis & alij. Huiuſcemodi ad Tiberium Pilati relationem, putat Card. Baronius factam non quidem anno 38. ſed 34. (vt apud ipſum videre eſt numero 230.) Quî enim occultari potuêre (inquit) tot annos, quæ de Chriſto acta erant, cùm publica & manifeſta omnibus fuiſſent? Cæterum cùm nullum pro ſe antiquorum afferat; nos autem & Euſebium, & Dextrum habeamus, anno 38. contigiſſe credimus. Potuit autem differri à Pilato, quòd timeret Imperatoris animaduerſionem, eò quòd in pronuntianda capitis ſententia in tantum virum, non ſeruaſſet iuris diſpoſitionem: imò iniuſtè eum occidiſſet: diſtulit verò quouſque vidit res Chriſti & miracula per totum terrarum orbem præconizari.

Extat Pilati de ea re ad Caium Epiſtola, quam tamen ipſe quoque Cardinalis vilipendit, & apud Hegeſippum reperitur; quòd omnem hiſtoriam Euangelicam dilucidè complectatur, & potiùs redoleat hominem in lege Chriſti apprimè verſatum, quàm Ethnicum. Mitto meum lectorem ad ipſum Baronium anno Chriſti 34. numero 225. Sed hac in re multum defero Egeſippo; & plus cæteris Oroſio, qui lib.7. c.4. totidem ferè Pilatum Tiberio ſcripſiſſe refert: *Pilatus* (ait) *ad Tiberium Imper. retulit de paſſione, & reſurrectione Chriſti conſequentibúſque virtutibus, quæ vel per ipſum palàm factæ fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine eius fiebant: & de eo quòd certatim creſcente plurimorum fide, Deus crederetur.* Sanè hæc omnia patentiſſima erant, & vti talia omnino à Pilato referenda.

De morte Pilati quomodo anno D.41. Viennæ Galliarum, vbi relegatus exulem agebat, propria ſe manu interfecerit, cùm priùs iuſto Dei iudicio in multas incidiſſet calamitates; agit Euſebius in Chronico, citans Romanos Hiſtoricos; & idem referunt Oroſius lib.7. cap.5. Caſſiodorus in Chronico, & Ado etiam in Chronico (& ipſe Viennenſis Epiſcopus) cuius ſunt hæc verba. *Pilatus qui ſententiam damnationis in Chriſtum dixerat, perpetuo exilio Viennæ recluditur, tantiſque ibi irrogante Caio* (Imperatore) *angoribus coarctatus eſt, vt ſua ſe tranſuerberans manu multorum malorum compendium mortis celeritate quæſiuerit.* Perſeuerat adhuc Romæ Pilatorum familia, quæ auitam nobilitatem ab antiquis eius cognomenti Romanis, (è quibus Pontius Pilatus fuit) gloriatur accepiſse, Claudiíque Pilati tumulus apud Sanctum Auguſtinum videre eſt cum hac inſcriptione.

D. O. M.

Dionyſius Lunatius Mediolaneñ. & ciuis Rom. Capellam hanc, & altare SS. Cos. & Dami. vt ſingulis hebdomadis pro ſua anima duæ celebrentur Miſſæ, cenſu perpetuo cuiuſdam domus apud templum D. Martinellæ poſitæ dotauit. Cui Capellæ & altari ſimiliter & Claudius Pilatus Rom. eius gener ad trium quoque Miſſarum celebrandarum ſingulis hebdomadis effectum, ob ſuorum Parentum animas, ducentos aureos de Monte fidei in dotem erogauit. Quæ Miſſæ niſi celebrentur, donationes huiuſmodi ad hoſpitale incurabilium recidere intelligantur.

3. *Prima totius*, &c.] Conſentit Dextro Calixtus III. in Bulla fundationis Eccleſiæ de Pilari,

Anno Christi 40. lari, sub Dat. Rom. 9. Kalend. Octob. anno 1456. vbi ab ipso vocatur. *Ecclesia prima inter cæteras sub vocabulo B. Mariæ.* Neque verò dubium de hac re esse potest, cùm nulla totius Orbis Ecclesia sub eius nomine erecta ante hoc tempus ostendi queat. Quinimò contendunt multi, fuisse non solùm primam earum, quæ B. Virgini dedicatæ sunt, sed absolutè prima Ecclesia, seu templum totius Christianitatis; vt Loaysa relatus in superioribus affirmat, & Vota, ac motiua sententiæ latæ Cæsaraugustæ in fauorem Canonicorum de Pilari anno 1605. super iure præcedendi in Synodis; vbi leguntur hæc verba. *Obtinet enim ex receptissima omnium Ecclesiarum præsertim istius amplissimæ Prouinciæ, traditione, à Pontificibus suis non semel approbata, inter omnes Ecclesias mundi vetustatis & excellentiæ Originis primatum.* De qua re agunt Vasæus anno 37. Gariuay cap. 7. de Rege Alphonso Nauarræ, Blancas p. 5. & 143. Pujades lib. 2. cap. 5. §. 1. Illescas, Canisius, & Morillus. Exciperem ab hac generalitate cœnaculum Sion, quod Spiritus sanctus sua præsentia dignatus est, & Beatissima Virgo multò priùs cum toto Apostolico Collegio frequentauit, velut sanctum Orationis locum. Quod addit Dexter de Toletano, Hispalensi, & Tarraconensi Præsulibus, verisimillimum est, cùm eiusmodi Ecclesiæ in sua Origine sub D. Virginis patrocinio fuerint institutæ. De Bracarensi æde à S. Iacobo eidem Virgini sacrata, agit Caledonius in vita S. Petri Ratistensis, inquiens: *Bracaram venit* (Iacobus) *vbi sacrat eidem Dominæ, cum Pio Hispalensi, & Elpidio Toletano, & aliis ex primis eius discipulis aliam ædiculam in quadam crypta, prope balnea, iuxta templum ab Aegyptiis Isidi quondam dicatum.* Consule epistolam Hugonis Portugalensis inter Elogia Dextri. Anno Romæ 791.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 40. *Cornelius Centurio, Italicensisque, Petro prædicante, repletur Spiritu sancto: Hierosolymisque denunciata solenni Gentilium ad fidem Christi conuersione, Cornelius * ritè baptizatus floret.* Anno Romæ 791.

*al. verè baptizatus.

COMMENTARIVS.

De Cornelio Centurione Cæsareæ.

HVNC fuisse oriundum ex Italica ciuitate Hispaniæ, probauimus suprà ad annum 34. Comment. IV. Insumit D. Lucas totum caput 10. Actorum in referendis eius orationibus, & eleemosynis, ob quas donari meruit visione Angelica & visitatione Petri, ibique narrat qualiter ad prædicationem Apostoli cecidit Spiritus sanctus super ipsum & omnes eius domesticos priusquam Baptismi donum accepissent: & cùm obstupescerent qui erant ex Circumcisione fideles, & venerant cum Petro, quod etiam in nationes (seu gentiles) gratia Spiritus sancti effusa esset (audiebant enim illos loquentes linguis & magnificantes Deum) tunc Petrum baptizasse Cornelium & suos. Rursus cap. 11. refert quomodo Petrus ascendens Hierosolymam, increpatus ea de re à circuncisis fidelibus pronunciauerit apertum iam Gentibus ostium Euangelij. Quamobrem postmodum Cornelio in Episcopum Cæsareæ electo, tanto honore Petrus sedem illam sublimauit, quòd non quidem Hierosolymitana, sed ipsa fieret totius Palæstinæ Metropolis. Id quod notauit Cardin. Baronius in Notis ad diem 2. Febru. Romani Martyrologij, ex Canone 7. Concilij Nicæni, & epistola 62. Hieronymi ad Pammachium. Obiit S. Cornelius præfata die, qua festum eius celebratur à Latinis, à Græcis autem in Menologio ad 13. Septembris.

Quòd verò eius Baptismus in annum Christi 40. inciderit, habemus ex Dextro: eum tamen Cardinalis Baronius reiicit in annum sequentem, ea permotus ratione quòd cùm Petrus anno 40. Lyddæ sanauerit Æneam, & Ioppe Tabitham suscitauerit, & tandem, teste Luca Act. 9. *moratus fuerit dies multos apud Simonem Coriarium*, priusquam Cæsaream peteret, videtur in annum 41. baptismus Cornelij incidisse. Sed tamen efficax ratio non est, cùm id quod supponitur certum non sit.

Flauius

Anno Romæ 791. Anno Christi 41.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Romæ 792. Anno Christi 41.

Impleta honorificè legatione sua ac rebus Hispaniæ sanctißimè compositis 1 *relictáque Ecclesia Theodori curæ quæ de Columna dicitur, quam B. Virgo sua præsentia sospitauerat, beauerat, & consecrauerat;* 2 *vbi & præclaram imaginem suam reliquit (quæ cælestis ædes ex eo tempore fidelium deuotione frequentatur)* 3 *Iacobus cum lachrymis Hispanorum Hierosolymam reuertitur.*

4. *Rediens Iacobus Gallias inuisit, ac Britannias ac Venetiarum oppida; Vbi prædicat, ac Hierosolymam reuertitur, de rebus grauißimis consulturus B. Virginem & Petrum.*

COMMENTARIVS.

1. RELICTAQVE *Ecclesia Theodori*, &c.] Tanquam custodi & Archipresbytero, non tanquam Episcopo, is enim erat Athanasius, vt iam diximus. Dabimus de eo Epigramma S. Braulionis ad annum Domini 50.

2. *Vbi & præclaram*, &c.] Eam quam super Columnam nunc venerantur fideles, credunt à S. Iacobo inibi propriis manibus collocatam, quòd ipsa tanta vetustate polleat, vt nullum aliud (quod sciatur) habuerit initium; & idipsum traditione perpetua confirmetur.

3. *Iacobus cum lachrymis*, &c.] In historia Ecclesiæ de Columna cap. 12. sic dicitur. *Consecrans prædictam Ecclesiam, & ipsos Christicolas in pace dimittens, reuersus est in Iudæam.* Quòd verò anno 41. ab Hispania discesserit, scriptum est in Epistola illa Cæsaraugustâ missa Toletum, de qua agit Iulianus in Chronico anno 36. inquiens, *Ibi dicitur in Hispania moratus Apostolus vsque ad annum* 41. *ferè sex annorum spatio.* Constabit autem ex dicendis, cùm inferiùs ostenderimus anno Domini 42. Hierosolymis martyrio sublatum esse. Si enim obiit anno 42. necessum est vt 41. ab Hispania discesserit.

4. *Gallias inuisit*, &c.] Hoc intelligendum est ideo factum, quia illi sorte contigerant totius Occidentis extremæ prouinciæ post Hispaniam; Quare in Gallias etiam profectus est. Inde verò obiter Britanniam adiit, quæ nunc Anglia dicitur, vbi nauim ingressus iterum per Gaditanas fauces in Mediterraneum mare dilapsus, ad Ioppem soluit, non longè ab Hierosolymis, quo in itinere minus multò insumeret tempus, quàm si terra pedes reuerteretur. Cæterum quòd de Venetiis asseritur, non est intelligendum dici de Vrbe, quæ nunc eo nomine ad sinum Adriaticum sita extat, eo siquidem tempore condita adhuc non fuerat. Nuncupabantur autem Venetiæ, oppida Galliæ Orientalis, vt apud Ptolomæum & Plinium videre est; & cùm hæc versus Angliam sita sint, facilè intelligitur eas inuisisse Apostolum, cùm à Gallia in Angliam vel Britannias tenderet; Nisi quis velit, vt aduertenter non dixerit Dexter, *inuisit Venetias*, sed *Venetiarum oppida*, illa, inquam, quæ sita erant iuxta locum, vbi postea Venetiarum Vrbs prædiues ædificata est: Nam & olim quoque Venetos eam regionem inhabitasse testis irrefragabilis est Silius Italicus lib. 8. non longè à fine, illis verbis.

S. Iacobus prædicat in Galliis, & Britanniis.

Quibus Venetiis prædicauerit?

Nec non cum Venetis Aquileia perfurit armis.

Vbi prope Aquileiam Venetos collocat, & non longè à Rauenna, de quâ ante duos versus dixerat:

Lenta paludosæ perscindunt stagna Rauennæ.

Anno Christi 41. In huius forsan prædicationis Iacobææ memoriam Veneti statim ac vrbem erexerunt, eidem Apostolo voto nuncupato, dedicarunt antiquissimum illius templum, vbi hodiéque huiusmodi inscriptio legitur, marmori vetusto insculpta, in platea de Rialto. Anno Romæ 792.

Fundamenta huiusce templi Iacobo Apostolo ex voto erecti, iacta fuere Christianæ salutis an. CCCCXXI. die XXV. Martij à Zosimo Romano Pontifice, Honorio imperante.

Dedicatio celebrata sequenti anno eadem die per quatuor Episcopos Seuerianum Patauinum, Hilarium Altinatem, Iucundum Taruisinum, & Epodium Opiterpinum.

Cura verò Felici Sacerdoti primùm delegata.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 1. eodem 41. *Iacobus interest profectioni ad prædicandũ 2 nonnullorum Apostolorum, scilicet Matthiæ, Thomæ, Andreæ, Philippi, Bartholomæi, Simonis, Iudæ, & etiam Matthæi, qui Deo duce profecti sunt hoc anno: cùm, eo simul etiam anno, scripsisset is Euangelium Hebraicè: 3 anno verò 40. Iacobus Epistolam.* Anno Romæ 792.

Hoc eodem anno, vt sui Apostolatus aliquod præberet specimen, 4 Ioannes Theologus comitante B.Virgine, Ephesum proficiscitur; comite quoque B.Iacobo, qui & Ephesi ad tempus prædicat: Comitantur Virginem Lazarus, Martha, Maria, vbi etiam præsentia sua consolatur B.Virgo Ignatium.

Anno Christi 42. *Inde reuerso Ioanne cum B.Virgine (quam dum illa vixit, nunquam Ioannes deseruit) etiam reuertitur S. Iacobus; Qui prædicans acerrimè Iudæis (priùs interfuit hoc anno consecrationi ædis Sacræ Nazareth, in qua Virgo Deum concepit, præsentibus nonnullis Apostolorum) succiso capite, ab Herode, recèns Hierosolymam reuersus, nobile martyrium 25. die Martij gloriosè pertulit.* Anno Romæ 793.

COMMENTARIVS II.

Quonã pacto negotium prædicationis ab Apostolis dispositum fuerit?

1. IACOBVS *interest*, &c.] ANNO CHRISTI Domini 34. paulò post eius Ascensionem, sortitos fuisse Apostolos orbis Prouincias inter se, ostendimus in Commentario septimo illius anni. Duobus sequentibus, vt minimùm, manserunt simul Hierosolymis iuxta illud Actorum 8. *Omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos.* Cùm autem secundo anno *recepisset Samaria verbum Dei*, ad prædicationem Philipi Diaconi, *& hoc audissent Apostoli qui erant Hierosolymis* (ait Lucas) *miserunt ad eos Petrum & Ioannem.* Peracta ibi functione sua *illi quidem testificati & loquuti verbum Dei, redibant Hierosolymam.* Anno tertio omnes Apostoli dispersi sunt per regiones Iudææ, Samariæ, & Galilææ ad euangelizandum Iudæis, priusquam ad gentes toto orbe dispersas profecti prædicarent: demptis duntaxat Iacobo qui Hispanias adiit, & altero Iacobo, ac Petro, qui Hierosolymis eo anno inuenti sunt à Paulo, id ad Galatas affirmante capit.1. *Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus* 15. *Alium autem Apostolorum vidi neminem,*

Anno Romæ 792. Anno Christi 41.

neminem, nisi Iacobum fratrem Domini: Supputandos autem eos 3. annos à conuersione sua, superiùs ostendimus ad annum 38. Prædicato deinde apud Iudæam Euangelio, & Synagogæ dato repudio, vt conuerterentur ad Gentes, & suas iam Prouincias accipe-rent, congregati sunt Hierosolymis: dispositisque prædicationis rebus,& Symbolo composito, tandem in orbem vniuersum dispersi sunt. Quo autem anno id acciderit, non vno modo dicitur. Retulimus varia authorum placita ad annum 34. comment.7. sed hac in re extrema vitanda sunt: nec enim discessus Apostolorum ab inuicem ad annum duodecimum post Domini Ascensionem (id est ad annum eius 46.) reiiciendus est, vt fecerunt Apollonius apud Eusebium lib.5. cap.17.& Clemens Alexandr. lib. 6. Stromatum, & Petrus de Natalibus lib. 6. cap. 99. nec tam celeriter factus credi debet, vt secundo anno post Ascensionem Domini contigerit, quod Melito Sardicensis dicitur existimasse (si eius est liber de Transitu Deiparæ) sic enim non datur Apostolis tempus prædicandi in Iudæa, priusquam ad Gentes proficiscerentur; illos verò Marcus refellit, qui anno Christi vndecimo (vel decimo, vt ex Euthymio in præfatione ad Matthæum & aliis probat Card. Baronius anno 45.) Euangelium scribens testatur, quòd *illi profecti prædicauerant vbique.* Mediam proinde quodammodo incedens viam Card. Baronius in Annalibus Ecclesiast. contendit anno 44. discessionem Apostolorum contigisse. Verùm eius placitum eodem telo retunditur, hic enim annus fuit post Ascensionem vndecimus, quam ipse fatetur accidisse anno 34. à quo vsque ad 44. inclusiuè vndecim intercedunt; at Marcus tunc scribit, non quidem recens factam diuisionem, sed ipsos Apostolos iam vbique terrarum prædicasse, & multa miracula perpetrasse; Aliquot namque annos insumpsisse oportuit in longissimis peregrinationibus, & prædicationibus. Satiùs multò Dexter in annum. 41. refert incidisse, septimo post Ascensionem exclusiuè: cuius placitum amplectitur Genebrardus in Chronologia sua lib.3. (Eo etiam anno, septimo scilicet Episcopatus Iacobi Minoris, Hierosolymas omnes Apostolos conuenisse, author est Equilinus in vita Iacobi Minoris, lib. 4. cap.108.) sic enim tres anni Apostolis conceduntur, vt de eis potuerit Marcus dicere, quòd *profecti prædicauerunt vbique*, &c. Offert eius rei non leuem coniecturam Matthæus, qui hoc ipso anno 41. teste Eusebio Cæsariensi in Chronico, Euangelium scripsit: nam ait: *Anno 41. Matthæus in Iudæa Euangelium primus scripsit.* Sicut enim ante Apostolorum discessionem oportuit ipsos Symbolum componere, vt hac data tessera, toto orbe dispersi fideles idipsum recta fide sentientes ab infidelibus discernerentur (Idem dico de constitutionibus Apostolicis & Canonibus ipsorum) sic & aliquod Euangelium priùs componere oportuit; quo omnes pariter discipuli erudirentur in fide. Hoc autem compositum primò fuit anno 41. & eo facto nihil ampliùs expectandum videbatur, quominus in orbem proficiscerentur ad prædicandum. Et quidem quòd Matthæus anno 41. Christi Euangelium scripserit, priusquam Apostoli dispergerentur in Orbem, docet, vt assolet eruditè ipse Cardin. Baronius, ex Eusebio in Chronico, & aliis.

2.*Nonnullorum Apost.*&c.] Quare non omnium? quia Ioannes mansit B.Virginis comes indiuiduus, Iacobus Minor suam iam Prouinciam incolebat, nimirum Hierosolymas, Petrum verò anno sequenti 42. constat inibi ab Herode carceri mancipatum, perpetrata Iacobi Zebedæi morte: cæteros octo memorat.

3.*Anno verò 40. Iacobus epistolam*,&c.] Vide quæ de ea diximus ad annum 37. comment. 1. num.6.& 7. Hinc constat scriptam in Hispania, vbi eo anno degebat Iacobus.

4.*Ioannes Theologus*,&c.] Discessura ad tempus Hierosolymis,& profectura cum Ioanne Ephesum B. Virgo, nihil mirum si à B.Iacobo comitaretur, & à tribus illis fratribus, eximiisque eius amatoribus Lazaro, Martha,& Maria: nec enim decebat tantam Dominam cum solo comite vno adire, ac terras tàm longè positas perlustrare; nec amor quo eam prosequebantur, aliud pateretur; Opus itaque & labor non in hoc, sed in stabiliendo eiusmodi Virginis itinere positus est. Verùm eius habemus grauissimum testimonium Patrum magni Concilij Ephesini, quorum authoritati nemo sanæ mentis refragabitur: Hi verò in epistola depositionis Nestorij, quæ reperitur in tomo 2.Concilij cap. 27. sub hac inscriptione: *Sacra Synodus religiosissimo Clero, populóque Constantinopolitano, S.D. ita inquiunt, Nemo vnquam Creatori suo obsistere ausus diuinam vindictam euasit. Quare & Nestorius impiæ hæreseos instaurator in Ephesiorum ciuitate, quam Ioannes Theologus,& Sacra Deipara Virgo Maria quandoque incoluerunt, constitutus, à Sanctorum Patrum, & Episcoporum cœtu vltrò se-* *Virgo Deipara Ephesum contendit. Quibus comitibus?*

 ipsum

Anno Christi 42. *ipsum abalienans, post trinam citationem, sacræ Synodi sententia, Diuinóque Sanctorum Patrum iudicio condemnatus, omníque Sacerdotali dignitate exutus est.* Contendebat impiissimus B. Virginem non esse dicendam Theotocon, sed Christotocon, hoc est non Deiparam, sed Christiparam, quasi non Deum verum peperisset, sed purum hominem. Dei autem disponente prouidentia factum est, vt in ea vrbe, sacro approbante Concilio, damnaretur, quam ipsa Deipara quandoque incoluerat. Notauit id Theodorus Peltanus in margine Concilij, & Card. Baronius in notis ad diem 27. Decemb. Rom. Martyrologij admittit historiam, & ex recentioribus Arias in libro de profectu Spirituali, agens de imitatione Virginis. Inter antiquos autem Heleca Episcopus Cæsaraugustanus in suis additionibus sic ait. *Memoria, diésque festus ab ipsius in Hispaniam ingressu, S. Iacobi Zebedæi filij celebris habebatur* (non ait *habetur*, quia ipse erat sub imperio Maurorum) *qui postquam Hispanias adiit, Ephesum comitatus est Sanctißimam Virginem, vnà cum Ioanne fratre eius; non priusquam in Hispaniam veniret, sed reuersus ab Hispania. Indéque reuersus est Hierosolymam, prædicánsque fortiter & constanter gladio percussus est.* Quo loci notandum est, quosdam asseruisse D. Iacobum priùs Ephesum petiisse quàm Hispaniam; vt Primus ille Cabilonensis in sua Topographia Christi Martyrum, verbo *Ephesus* inquiens, *Ephesus Asiæ minoris ciuitas. Hîc incepit prædicare Iacobus Zebedæi post Ascensionem Domini, & hinc profectus est ad Hispaniam.* Iulianus quoque in Chronico refert se inuenisse in quadam epistola antiqua de fundatione Ecclesiæ de Columna, quòd *vocatus fuerit Epheso S. Iacobus à B. Petro, & venerit in Hispaniam ad prædicandum*; Heleça autem contendit S. Iacobum regressum ab Hispania Ephesum contendisse; non priùs. Sed quis scit, vtrùm Apostolus semel Ephesi prædicauerit, an bis? Primò ante Hispanicam profectionem, & iterum post reditum, B. Virginem comitatus? Nam de Apostolis dictum cum admiratione lego, *Qui sunt isti, qui vt nubes volant?* *Isai. 60.*

Anno Romæ 793.

Sed quod spectat ad iter Virginis & Ioannis, præbet nobis de eo D. Ignatius Martyr testimonium, dum apud Ephesum existens binis ad Ioannem Apostolum Magistrum suum datis litteris, patefecit vehemens desiderium quo ipse & cæteri Discipuli flagrabant videndi B. Virginem. In priori epistola hæc ait, *Frater de tua mora dolemus grauiter, allocutionibus & consolationibus tuis roborandi, si tua absentia protendatur multos de nostris destituet. Properes igitur venire, quia credimus expedire. Sunt & hic multæ de mulieribus nostris Mariam Iesu videre cupientes,* &c. *Et hæc talia excitauerunt viscera nostra, & cogunt valdè desiderare aspectum huius (si fas sit fari) cælestis prodigij, & sacratißimi monstri.* De ea re scripsit etiam ad B. Virginem non semel; meruítque ab ea responsum perbreue, vbi inter cætera, *Veniam autem vnà cum Ioanne, te & qui tecum sunt videre.* Dubium autem esse non debet, quin promissis staret suis; & præsentia sua consolaretur B. Virgo Ignatium, vt modò Dexter asseuerat.

De anno necis S. Iacobi diuersæ sententiæ. ANNO 42. *Inde reuerso Ioanne*, &c.] Bone Deus quot sententias excogitauerunt authores in anno necis Iacobææ assignando? Casanæus 3. p. Catalogi gloriæ mundi consideratione 29. asserit in principio anni Ascensionem Christi sequentis accidisse, id est, anno 35. Eusebius in Chronico quòd anno 36. Sabellicus Æneadis 7. lib. 1. quòd post quatuor ab Ascensione annos, nimirum anno 37. Dadræus in notis ad Eusebium, sequutus Vasæum, reiicit eam in annum 43. Leo III. in Epistola de Translatione S. Iacobi, *ab ipsa Paßione Domini* (inquit) *in reuolutione anni vndecimi capite plexus est*: quare anno 44. vult contigisse, quod etiam amplectitur Ambrosius Morales lib. 9. cap. 7. & Card. Baronius. Mantuanus in notis ad historiam Marianæ in lib. 4. cap. 2. contendit anno 45. martyrio sublatum; denique Franciscus Maurolicus in suo Martyrologio ad diem 25. Iulij docet post 14. annos à Christi morte Iacobum martyrio coronatum, id est, anno 46. Ab his omnibus discrepat Dexter, qui anno 42. id tribuit: quod itidem Mariana sequitur in historia Latina de Rebus Hispaniæ l. 4. cap. 2. Ostendam autem multò magis doctrinæ Actorum Apostolicorum consentaneam Dextri sententiam, & omnino veram. Mitto Casanæum, & Sabellicum, qui omni destituti sunt fundamento; & Eusebium hoc loco sibi non constantem, vtpote qui lib. 2. histor. Eccles. cap. 8. longè inferiùs reiiciat Iacobi mortem, vt in margine Chronici notauit Dadræus. *Verior sententia Dextri.*

Totum autem dissidium ortum est ex diuerso intellectu contextus historiæ cap. 11. & 12. Actuum Apostolorum, præsertim illorum verborum, *Eodem tempore misit Herodes Rex manus, vt affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.* Cùm enim

Anno Romæ 793. enim verbum illud *eodem tempore*, referatur ad historiam immediatè prædictam, fit (aiunt quidam) vt Iacobi martyrium tempore illius magnæ famis obtigerit, quæ facta est sub Claudio, & in causa fuit, vt Seniores collectam mitterent Hierosolymas, per manus Barnabæ & Sauli, in pauperum subuentionem; nam de ea immediatè sermonem egerat Lucas. Hæc verò quarto Claudij Imperatoris anno contigit, id est, Christi Domini 46. nam Claudius 42. Christi Imperium iniit. Alij autem ad paulò superiùs enarrata ab Euangelista, verbum illud referunt, & iuxta diuersitatem applicationis diuersimodè sentiunt de anno necis Apostoli. Sunt etiam qui ex inferiùs enarratis argumententur, vt Mantuanus, qui longam restem contexit, multis contendens vt morti Iacobi & vinculis Petri connectantur secessus Herodis Cæsaream, & eius mors miserabilis, qua consumptus à vermibus expirauit; omnia enim hæc enarrantur ab Euangelista successiuè, sine temporis discretione. Constat autem ex Iosepho lib.19. antiqu. cap. 7. & lib.2. de bello Iud. cap.10. & Eusebio lib.2. hist. cap. 9. Herodem interiisse 3. anno Imperij Claudij Cæsaris, qui anno 42. Christi imperium iniit: Quo fiet vt Herodes mortuus fuerit anno 45. & consequenter eodem anno carceri mancipatus Petrus, & occisus Iacobus. Anno Christi 42.

Cæterum neuter horum annorum, scilicet 45. & 46. deduci potest ex contextu Euangelistæ, illud enim verbum, *Eodem tempore misit Herodes*, &c. sine dubio refertur ad rem immediatè enarratam: hæc autem non est fames cum effectu secuta, sed tantùm de futuro prophetata ab Agabo. En verba Lucæ, *In his autem diebus superuenerunt ab Hierosolymis Prophetæ Antiochiam; & surgens vnus ex eis nomine Agabus, significabat per Spiritũ famem magnam futuram in vniuerso Orbe terrarũ, quæ facta est sub Claudio:* Id est, quæ postea suo tẽpore facta fuit, videlicet anno Claudij 4. Non ergo loquitur de fame, quæ iam esset, sed de ea quæ futura erat. Vnde eo tẽpore quo prophetia hæc pronuntiata est, non subdit, Discipulos ilicò misisse subsidiũ pauperibus Hierosolymitanis (tametsi præuenire possent futuram famem, quam certò venturam cognouerant) sed proposuisse mittere, *Discipuli autem* (ait Lucas) *prout quisq; habebat, proposuerunt singuli mittere habitantibus in Iudæa fratribus. Quod & fecerunt* (id est, suo tempore postea) *mittentes ad superiores per manus Barnabæ & Sauli.* Tunc subdit: *Eo autem tempore misit Herodes*, &c. Quo tempore? nimirum, quando ab Agabo fames prophetata est, & discipuli proposuerunt mittere subsidium Hierosolymam. Parum igitur interest, quòd fames in annum Christi 46. inciderit, seu 4. Claudij, vt inde inferatur annus certus mortis Iacobi.

Rursus Herodis miserabilis interitus minimè conducere potest ad intentum annum educendum, non enim constat ex Euangelista, nec aliunde, mortuum esse eodem anno, quo carceri mancipauerat Petrum, & iusserat milites eius custodes ad se duci, quibus ereptio Petri imputabatur; neque ilico in Cæsaream descendisse, neque postquam illuc descendit, eodem anno obiisse: imò verò ibi priùs commoratum docet; *Descendénsque à Iudæa in Cæsaream* (ait) *ibi commoratus est.* Quid est, *ibi commoratus est?* Vt minimùm hic loquendi modus excludit mortem subitam postquam illac peruenerat; si enim statim atque Cæsaream attigit, consumptus à vermibus expirasset, minimè ibi commoratus fuisse diceretur; nunc ergo aliquot annos ibi exegisse necessum est. Præsertim quia negotium graue & serium ibidem cum Tyriis & Sidoniis habuit, quod quo tempore expletum fuerit non significatur; *Erat autem* (ait) *iratus Tyriis, & Sidoniis. At illi vnanimes venerunt ad eum, & persuaso Blasto, qui erat super cubiculum Regis, postulabant pacem, eo quòd alerentur regiones eorum ab illo. Statuto autem die Herodes, vestitus veste regia, sedit pro Tribunali, & concionabatur ad eos. Populus autem acclamabat; Dei voces & non hominis.* (hoc est, Deus est qui loquitur & non homo) *Confestim autem percußit eum Angelus Domini, eò quòd non dedisset honorem Deo: & consumptus à vermibus expirauit.* Quis non videat plus temporis concedendum Tyriis & Sidoniis, vt inter se conuenirent de adeundo Herodem; & postea ad illum Cæsareæ commorantem se conferrent; exponerent Blasto petitionem suam; & Rex tandem condiceret diem allocutionis publicæ; & illo transacto tempore, percussus ab Angelo, & consumptus à vermibus *cruciatu per continuos quinque dies nihil se remittente confectus*, (vt ait Iosephus lib.19. antiq. cap.7.) expirasset? Aliunde ergo supputatio petenda est, quam inquirimus.

Annus mortis S. Iacobi deducitur ex epactis, & luna 14. Martij.

Sane inter tantam sententiarum varietatem difficile multis videbitur, cur Dextro potiùs quàm alteri assentiendum sit. Ego verò multùm miror doctissimos viros qui hac de re disputarunt, per riuulos coniecturarum diuertere potiùs voluisse, quàm ad fontem ipsum

Anno Christi 42. ipſum recurrere annorum Lunariorũ, qui ex cyclo Epactarum depromuntur, vbi limpida claráque hauritur aqua. Cùm enim ſemel fixum habeamus diem mortis Triumphalis S. Iacobi, quem omnes fatentur obiiſſe 25. die Martij, in limine dierum azymorum, vt Euangeliſta quoque profitetur; quærendus erat annus in quo Martij Luna 14. vel 13. inciderit in diem 25. Martij, & in eo fateri oporteret Apoſtolum detruncatum. Quod tamen ſi feciſſent non relinqueretur eis locus diſcedendi à placito Dextri. Sanè quòd Iacobus obierit die 25. Martij, norunt omnes, quia ita in paſſione ipſius aſſeritur, vt videre eſt apud Equilinum l.6.cap.133. aſſerentem, *Martyrium conſummauit 8. Kal. Aprilis, videlicet in die Annuntiationis, & Paſsionis Christi.* & Calixtus II. tractatu de tribus ſolennitatibus S. Iacobi ait; *Circa tertiam iudicatus eſt, & circa nonam, vt Chriſtus, paſſus eſt: tali ſcilicet die & hora qua magiſter, paſſus eſt & diſcipulus.* Tali inquit die, id eſt 25. Martij. Quòd autem in limine etiam feſti azymorum factum ſit, patet ex Luca, qui cùm præmiſiſſet mortem Iacobi, quæ placuerat Iudæis, ſubdit, ſtatim apprehendiſſe etiam Petrum. Sed quo tempore? *Erant autem dies azymorum.* Leo III. in epiſtola de Tranſlatione S. Iacobi aſſerit: *Tempore Azymorum Beatiſsimus Iacobus Apoſtolus, iuſſu Herodis capite plexus eſt.* Quod cùm Iudæi perpetrare non poſſent Paſchatis ipſa die, intelligi oportet factum proxima die ante Azyma ſeu Paſcha. Nunc quærendus eſt annus cui Luna talis reſpondeat, vt 13. vel 14. Luna Martij in diem prædictum 25. incidat, hic verò ex Cyclo Epactarum petendus qui ad aſſignandam Lunæ ætatem deſeruit, quem quidem huc inſerere pro maiori rei euidentia, neceſſarium duxi. Anno Romæ 793.

Cyclus Epactarum ad Lunæ ætatem inueſtigandam.

Anno Chriſti 34. Epactæ XIX.	Anno Chriſti 35. Ep. I.	Anno Chriſti 36. Ep. XII.	
An.37. Ep. XXIII.	An.38. Ep. IV.	An.39. Ep. XV.	An.40. Ep. XXVI.
Anno 41. Ep. VII.	Anno 42. Ep. XVIII.	Anno 43. Ep. XXIX.	Anno 44. Ep. X.
Ann.45. Ep. XXI.	An.46. Ep. II.	An.47. Ep. XIII.	Ann.48. Ep. XXIV.
Anno 49. Ep. V.	Anno 50. Ep. XVI.	An.51. Ep. XXVII.	An.52. Ep. VIII.

Dies Martij, & Aprilis cum Epactis ſibi correſpondentibus.

Martij dies.	Epactæ.	Martij dies.	Epactæ.	Aprilis dies.	Epactæ.
1.	*	17.	xiiij.	1.	xxix.
2.	xxix.	18.	xiij.	2.	xxviij.
3.	xxviij.	19.	xij.	3.	xxvij.
4.	xxvij.	20.	xj.	4.	xxvj. 25.
5.	xxvj.	21.	x.	5.	xxiiij. 25.
6.	xxv. 25.	22.	ix.	6.	xxiij.
7.	xxiiij.	23.	viij.	7.	xxij.
8.	xxiij.	24.	vij.	8.	xxj.
9.	xxij.	25.	vj.	9.	xx.
10.	xxj.	26	v.	10.	xix.
11.	xx.	27.	iiij.	11.	xviij.
12.	xix.	28.	iij.	12.	xvij.
13	xviij.	29.	ij.	13.	xvj.
14.	xvij.	30.	j.	14.	xv.
15.	xvj.	31.	*	15.	xiiij.
16.	xv.			16.	xiij.
				17.	xij. &c.

Annus itaque mortis S. Iacobi ex eiuſmodi Cyclo petendus hoc pacto eſt. Anno mortis Chriſti Domini & ætatis ipſius 34. incidit Luna 14. Martij, in diem 25. quo crucifixus fuit (in quo

Anno Romæ 793. — Anno Christi 42.

quo dissidium non est) & cùm huic diei correspondeat Epacta VI. in Kalendario, necessum est ante 14. dies, vt nouæ eiusdem anni & mensis Lunæ respondeat Epacta XIX. quæ sita est die 12. Martij. Hinc necessariò deducitur contra Cassanæum, quòd S. Iacobus non fuit gladio occisus sequenti anno 35. Christi, quia Epacta eius fuit I. correspondens diei 30. Martij, & tunc luna 14. incidit in diem 12. Aprilis.

Nec anno 36. vt Eusebius docuit, quia eius Epacta fuit XII. correspondens diei 19. Martij, & luna 14. incidit in 1. diem Aprilis.

Nec anno 37. quia eius Epacta fuit XXIII. correspondens cum suo Nouilunio 8. diei Martij, vnde luna 14. incidit in diem 21. eiusdem mensis, & tunc dies 25. esset 4. Azymorum, quo non licebat interficere quemquam.

Nec anno 38. quia eius Epacta fuit IV. correspondens cum suo Nouilunio diei 27. Martij, vnde luna 14. incidit in diem 9. Aprilis.

Nec anno 39. quia eius Epacta fuit XV. correspondens cum suo nouilunio diei 16. Martij, & tunc luna 14. incidit in diem 29. eiusdem mensis.

Nec anno Christi 40. quia eius Epacta fuit XXVI. correspondens cum suo nouilunio diei 5. Martij; & tunc luna 14. incidit in diem 18. eiusdem; quare dies 25. Martyrij esset septimus & vltimus Azymorum, quo nullus sacratior.

Rursus neque fieri potuit vt occisus sit S. Iacobus anno 41. Christi, quia eius Epacta fuit VII. correspondens cũ suo nouilunio diei 24. Martij, & sic luna 14. incidit in diem 6. Aprilis.

Nec anno 43. vt volunt Vasæus & Dadræus, quia eius Epacta fuit XXIX. correspondens cum suo nouilunio diei 2. Martij, vnde luna 14. incidit in diem 15. eiusdem mensis, & consequenter dies 25. Martyrij, per dies ferè quatuor, subsecutus esset Azymos, quod est contra D. Lucam.

Nec anno 44. vt Leo III. videtur asserere, quia eius Epacta fuit X. correspondens cum suo nouilunio diei 21. Martij, & ita 14. luna incidit in diem 3. Aprilis.

Nec anno 45. vt Mantuanus contendit, quia eius Epacta fuit XXI. correspondens cum suo nouilunio diei 10. Martij, quando Luna 14. incidit in diem 24. eiusdem mensis, & tunc dies 25. Martyrij esset secundus Azymorum, & præcipuus dies Paschatis, quo non licebat interficere quemquam.

Demum nec anno 46. vt Maurolicus asseruit, quia eius Epacta fuit II. correspondens cùm suo nouilunio diei 29. Martij, & tunc luna 14. incidit in diem 11. Aprilis.

Mitto cæteros annos de quibus nulla est controuersia, nam constat Iacobum non vltrà vixisse: tametsi de cæteris eadem esset ratio, nam anno 47. Epacta fuit XIII. & luna 14. fuit vltima Martij: & anno 48. Epacta fuit XXIIII. & luna 14. fuit 20. die Martij: & sic mors Apostoli incidisset intra dies Azymorum, quod concedi non potest: & anno 49. Epacta fuit V. & luna 14. die 8. Aprilis.

In prædictis itaque annis dies Martyrij S. Apostoli vel longè distat à luna 14. Martij, vel intra ipsos septem dies Azymorum constituitur, quo tempore non licebat hominem neci dare, vel denique post totos ipsos septem reiicitur, quod Euangelistæ expressè contradicit, qui ipsam quoque apprehensionem Petri, quæ post Iacobi mortem contigit, ante finem Azymorum factam docet.

Quare si in anno Christi 42. hæc omnia inconuenientia cessant, & quidquid desideramus inuenitur, nequaquam à Dextri sententia recedere poterimus. Vide nunc obsecro miram rerum omnium consonantiam. Anno Domini 42. respondet Epacta XVIII. quæ cum suo nouilunio sita est in 13. die Martij, & tunc luna 14. incidit in diem 26. eiusdem mensis, vna tantùm die post 25. in qua S. Iacobus capite plexus est. Igitur die 25. mensis, quæ fuit 13. lunæ, occisus est S. Iacobus. Sequenti die 26. mensis fuit luna 14. in qua ad vesperam incipiebant dies Azymorum. *Videns autem Herodes quia placeret Iudæis, apposuit, vt apprehenderet Petrum; Erant autem dies Azymorum. Quem cùm apprehendisset; misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum* (hoc est 16. militibus) *custodiendum; volens post Pascha producere eũ populo.* Quoniam igitur captus fuit Petrus solemnitate Azymorum incepta die 3. vel 4. ipsorum, videlicet postquam Rex viderat quòd mors Iacobi placeret Iudæis, non potuit ilico Apostolorum Principem neci dare: sed distulit mortem eius in 3. diem Aprilis, quæ lunæ illius erat 22. vna duntaxat post dies 7. Azymorum, qui ex præcepto Domini Exodi 12. protelabantur vsque ad diem 21. Lunæ inclusiuè. *Primo mense 14. die mensis ad vesperam comedetis azyma vsque ad diem 21. eiusdem mensis ad vesperam.* Cæterum

Anno Christi 42. rum *cùm producturus eum esset Herodes* (azymis die 2. Aprilis consummatis, qui fuit 21. lunæ) *in ipsa nocte* (ante diem 3. Aprilis,& lunæ 22. quo morte afficiendus erat) *erat Petrus dormiens*, &c. & ab Angelo liberatus est. Anno Romæ 793.

Deducitur etiam ex Cathedra S. Petri Romana.

Habet etiam assertio hæc connexionem cum aliis veritatibus: præsertim cum cathedra Romana S. Petri, quæ anno Christi 44. fundata est ab ipso, vt eo anno dicemus, & deducitur ex annis 25. quibus Apostolus Romanæ præfuit Ecclesiæ (vt communis habet assertio) hi verò 25. intercedunt inter annum 68. quo per crucem de medio sublatus fuit, die 29. Iunij (quod suo loco probauimus) & annum 44. die 18. Ianuarij, quo sedes illa erecta fuit. Vide nunc quam habet vtraq; assertio connexionem. Eodē anno quo Iacobus capite plexus est, Petrus quoque à vinculis liber euasit, initio Aprilis vt ex Apost. Actis cap. 12. constat: annus autem liberationis Petri fuit 42. quandoquidem annum cum dimidio à Hierosolymis Romā vsque prædicando insumpsit; non enim videtur illi plus temporis attribuendum in eo itinere; sed nec minus, cùm Simonem Magum insecutus fuerit Romam vsque prædicans contra eius versutias, vt apud Sophronium videre est in Commentario de peregrinationibus Petri & Pauli, tomo 7. Bibl. vet. Patrum, vbi ait. *Soluitur ab Angelo, & occasione perfidiæ Simonis Magi, Syriam discurrit: ad hoc autem & Pontum, & Asiam, & Galatiam, & vbique seminando verbum Dei Romam peruenit.* Ab initio autem Aprilis anni 42. quo è vinculis ereptus est, vsque ad 18. Ianuarij anni 44. quo Romam intrauit, Cathedrámque inibi erexit, intercedit annus vnus & menses nouem.

Aliter deducitur eadem veritas ex Actis Apostolicis.

Satis denique congruit cum his quæ à S. Luca in Actis referuntur. Anno 40. Domini baptizauit Petrus Cornelium Centurionem (vt iam diximus) Actorum 10. deinde Actorum 11. dicitur: *Audierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quoniam & Gentes receperunt verbum Dei. Cùm autem ascendisset Petrus Hierosolymam* (à Cæsarea vbi mansit apud Centurionem aliquot diebus) *disceptabant aduersus illum qui erant ex circumcisione dicentes; Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis? Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem visionis* lintei animalibus immundis pleni è cœlo demissi; & quomodo *adhuc eo loquente cecidit Spiritus S. super omnes qui audiebant verbum*: quo vncti Gentiles, *erant loquentes linguis & magnificantes Deum.* Intulitque: *Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus sicut & nobis, ego quis eram qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes, Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam.* Hæc fuit ostij Euangelici, Gentibus reseratio, & publicatio eius facta Hierosolymis; haud dubium non post multos dies à visione cælesti. Subinfert Lucas, quòd postquam Cornelius crediderat Cæsareæ, multi quoque Græci gentiles crediderunt Antiochiæ, ad prædicationem illorum discipulorum, qui dispersi fuerant tempore persecutionis subortæ à morte Stephani. *Peruenit autem sermo ad aures Ecclesiæ quæ erat Hierosolymis super istis, & miserunt Barnabam vsque ad Antiochiam. Qui cùm venisset & vidisset gratiam Dei, gauisus est; & apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Barnabas Tarsum vt quæreret Saulum; quem cùm inuenisset, perduxit Antiochiam; Et annum totum conuersati sunt ibi in Ecclesia, & docuerunt turbam multam, ita vt cognominarentur primùm Antiochiæ discipuli Christiani.* Cùm reseratio ostij Euangelij Gentilibus publicata fuerit Hierosolymis anno Christi 40. satis consentaneum rationi videtur, quòd Barnabas in profectione ad Antiochiam & ad Tarsum, & reditu eius, & Sauli à Tarso Antiochiam, annum vnum, idest Christi 41. insumpserit, in cuius principio vel in fine anni 40. constituenda est fama Gentilium Antiochiæ conuersorum à discipulis fugatis in nece Stephani; nam hæc immediatè coniungitur ab Euangelista cum conuersione Cornelij: Cùm peruenissent autem Saulus & Barnabas Antiochiam, *annum totum conuersati sunt ibi.* qui quidem fuit 42. Christi Domini. Quòd verò hoc ipso anno D. Iacobus occisus fuerit, satis innuit Lucas cùm asserit, *In his autem diebus superuenerunt ab Hierosolymis Prophetæ Antiochiam; & surgens vnus nomine Agabus significabat per Spiritum famem magnam futuram*, &c. Quo loci illud *In his diebus*, manifestè refertur ad tempus narrationis immediatè relatæ: videlicet ad annum illum quo conuersati Antiochiæ Barnabas & Saulus, in causa fuerunt, vt Discipuli primùm nuncuparentur Christiani: qui fuit annus 42. vt dictum est. Quare quod rursus subdit Lucas, *Eodem tempore misit Herodes Rex manus*, &c. necessariò ad ipsum annum detentionis Barnabæ & Sauli Antiochiæ referendum est; quia ibi mors Iacobi dicitur accidisse *eodem tempore*, quo fames prædicta fuit ab Agabo, hæc verò *in his diebus* facta fuit, quibus primùm fideles cognominati sunt Christiani, scilicet anno 42.

Demum

Anno Romæ 795. Demum ne quid notatione dignum prætermittamus, quod tanto Apostolo deseruire possit ad gloriam, animaduertimus Anastasium Synaitam libro de passionibus Martyrum (quod ad genus mortis attinet) docere S.Iacobum non fuisse solùm capite plexum, sed & multiplicibus irrogatum tormentis, *In hac die* (ait) *multiplicibus martyriis affectus est S.Iacobus Apostolus, frater Ioannis filij Zebedæi; idque postquam abiit in Occidentem.* Sed vnde id hauserit non promit. Non est autem incredibile ita factum cum illo, vt priusquam capite plecteretur, aliis quoque afficeretur tormentis (quod sanè ex nequissimo affectu, quo eum Pharisæi prosequebantur deduci potest) neque hoc ab Euangelista contradicitur, nam de multis martyribus dicimus decapitatos fuisse, cùm tamen ante decapitationem multa alia tormentorum genera passi fuerint. Anno Christi 42. *S. Iacobus priusquã decapitaretur, multa passus.*

Quæret autem fortasse quis, quid fuerit in causa vt Herodes præ cæteris Apostolis supplicio affecerit S. Iacobum? Cur enim primo loco non mancipauit carceri S. Petrum vtpote qui vertex erat totius Apostolici Collegij? De reliquis Apostolis non est controuersia, quia in suas Prouincias dispersi erant, Ioanne & Iacobo Alphæi exceptis, qui adhuc Hierosolymis detinebantur. Sanè in causa fuerunt magna illa ac stupenda miracula, quæ D. Iacobus Zebedæi filius fecerat illis diebus, de quibus Philetus agens apud Hermogenē Magum, & magistrum suum dixit: *Se vidisse eum Dæmones ab obsessis corporibus eiicientem, leprosos mundantem; asserunt etiam amici mei vidisse eum mortuos suscitantem.* (ita legitur in Antiquis lectionibus Breuiarij Asturicensis, Compostellani, & aliorum Hispaniæ) & ipsa vtriusque Magi Dæmoniaci, mirabilis ad Christum conuersio, quam peruetusta Breuiaria recitant, & apud Petrum Episcopum Equilinum videre licet lib. 6. Catalogi Sanctorum cap.133. Conuersum inprimis Philetum, cùm immobilem ope Dæmonum eum constitueret Hermogenes, sudario suo Apostolus liberauit; deinde ipsum Hermogenem à Dæmonibus oppressum, baculo tutum fecit vlulantibus in aëre laruis infernalibus. His accessit, magnam Iudæorum multitudinem ad fidem conuersam fuisse per ipsum, *Facta autem à populo seditione, dictum est, debere eum educi, & secundùm legem audiri* (verba sunt Asturicensis Breuiarij) *Quod cùm factum fuisset, & de Incarnatione, Passione, & Resurrectione Domini nostri Iesu Christi secundùm Prophetas testimonia illis reddidisset Apostolus, tantam gratiam ei Dominus contulit, vt omnes adstantes conuerterentur, & vna voce dicerent; Peccauimus; dic nobis quid faciemus? Quibus ille: Viri fratres nolite desperare, credite & baptizamini, vt deleantur peccata vestra. Et baptizata est magna multitudo Iudæorum in Hierusalem.* En causam decapitationis Apostoli. *Tunc Abiathar Pontifex anni illius videns populum credidisse, excitauit seditionem in turba*, (Dixerat priùs, *Iudæi obtulerunt pecunias Lysiæ & Theocrito Centurionibus, vt comprehenderent Iacobum*) & subdit: *Ex qua factum est vt Iosias vnus ex Scribis mitteret funem in collo Apostoli, & perduceret eum ad prætorium Herodis Regis, qui statim iussit eum decollari. Cúmque duceretur, vidit paralyticum in via iacentem & curauit eum. Tunc Iosias conuersus, veniam petiit, Abiathar verò dixit ei; Si non discesseris à Iacobo, & maledixeris nomen Iesu, cum ipso decollaberis. Iosias respondit, Maledictus tu & benedictum nomen Iesu. Tunc iussit pugnis os eius cædi; & nulla de eo relatione ad Herodem facta, mandauit vt simul decollaretur. Cùm ventum esset ad locum supplicij: dixit Iacobus Spiculatori: Priusquam nos occidas fac nobis aquam dari, & allata est lagena plena aquâ, & rogatum de fide baptizauit: & cùm illi dedisset osculum pacis, cum Apostolo decollatus est, & martyr Christi effectus.* Hactenus historia S. Iacobi. De Iosia agit Heleca in additionibus ad M. Maximum, his verbis: *Iosias in pretio habetur apud Fideles Hispanos, quod cùm Iacobo Patrono suo (cuius corpus sacratissimum Compostellæ honorificè colitur) pro Christi fide Hierosolymis passus est.* Loquitur de tempore quo Arabes in Hispania dominabantur, & ipse Heleca degebat. *Cur ante alios passus?*

Sed pro coronide eorum quæ de tanto Apostolo à nobis dicta sunt, placet hymnum illum adducere, quem non semel promisimus, extátque in Breuiario Gothico S. Isidori, tenoris sequentis.

HYMNVS DE S. IACOBO APOSTOLO.

O Dei verbum Patris ore proditum,
Rerum Creator, & verum principium,
Author perennis, lux, origo luminis,
Enixus aluo gloriosæ Virginis,

H Christe

Anno Christi 42. Anno Romæ 793.

Christe te nobis reuelas Emanuel.
Rex & Sacerdos, cui sacri lapides,
En ter quaterni, Onychinus, Achates,
Nitens Beryllus, Sapphirus, Carbunculus,
Vel Amethystus, Sardius, Topazius,
Smaragdus, Iaspis, Hyacinthus, Chrysolitus.
Rite qui gemmis Sol, dies, duodecim
Enitens horis, margaritis optimis,
Gliscénsque mundo iam fugatis tenebris,
Et candelabro tibi superposito,
Micas lucernis bis senis Apostolis.
Petrus it Romam, frater eius Achaiam,
Indiam Thomas, Leui Macedoniam,
Iacobus Iebus, & Ægyptum Zelotes,
Bartholomæus Licaon, Iudas Edesam,
Matthias Iudam, & Philippus Galliam.
Magni deinde filij tonitrui,
Adepti fulgent prece matris inclytæ,
Vtrique vitæ culminis insignia:
Regens Ioannes dextrâ solus Asiam,
Et læuâ frater positus Hispaniam.
Clari Magistri, Creatoris innoxij,
Sistit ad dextram, pacis vnus fœdera,
Tractus sinistram alter in sententia,
Variéque regno bis electa pignora,
Vtroque polo properant ad gloriam.
Adductus inque gloriosus præmio,
Electus isthinc habitus martyrio,
Christi vocatur Zebedæi Iacobus,
Apostolatus vitam implens debitè,
Victórque rapit passionum stigmata,
Diuino quippe obsitus suffragio,
Idem Magorum sontes iras dæmonum
Coërcens, virus punit æmulantium:
Minásque Dæmonum in stolis oraculis,
Enodatúrque pœnitens cor credulum.
Perplexus olim voci compos commodat,
Bina petenti ægro adminicula:
Optando pandit fidei charismata,
Vexillo pacis ad salutis copiam,
Enseque functus se communit gloria.
O verè dignè sanctior Apostole,
Caput refulgens inclytum Hispaniæ,
Tutórque nobis, & patronus vernulus,
Vitando pestem, esto salus cælitùs,
Omnino pelle morbum, vlcus, famémque.
Adesto fauens gregi pius creditor,

Mitisque

Anno Romæ 793. | Anno Christi 42.

Mitiſque paſtor gregi, Clero, populo,
Opes ſupernas vt fruamur gaudio,
Regno potiti veſtiamur gloria,
Aeternum omnes euadamus tartarum.
Præſta quæſumus vnica Potentia,
Replénſque gloria cunctam ſolus machinam,
Virtute firma ingens eſto gloria,
Aeterna cuius laus eſt & clementia,
Et honor iugis affatim per ſæcula.
Amen.

2. *Priùs interfuit hoc anno conſecrationi*, &c.] Sacratiſſimam ædem Lauretanam Deiparæ natiuitate, ac Verbi diuini incarnatione, & vtriuſque multorum annorum habitatione longè fœliciſſimam, à Sanctis Apoſtolis conſecratam fuiſſe citra dubium ſit. Eius rei fidem præbuit Horatius Turſellinus lib.1. Lauretanæ hiſtoriæ cap.1. his verbis. *Omnium primùm ſatis conſtat eam magnum ſemper nomen venerationémque apud Chriſtianos habuiſſe; & eius venerationis authores ipſos fuiſſe Apoſtolos: ab his quippe Virginalem domum, ſeu prodendæ poſteris memoriæ, ſeu Chriſtianæ religionis augendæ ſtudio, ritè conſecratam. Ex eo igitur tempore & ipſi Apoſtoli ingenti eam honore coluerunt, & ab aliis pari religione cultam voluerunt; Apoſtolorum inde authoritas ad poſteros valuit: cæteraq; deinde ætates certatim cœleſtis Reginæ incunabula, Deíque concepti veſtigia celebrarunt, qua dignum erat Religione, cultu.* Refert pro eadem ſententia Annales Flumenſes apud Hieronymum Angelitam extantes. Cætera quæ ad Deificam domunculam ſpectant, lege in eodem Turſellino.

Flauius Lucius Dexter.

Anno eodem Christi 42. | Anno Romæ 793.

1. *Diſcipuli S. Iacobi Dei monitu, Virginíſque conſilio corpus Magiſtri Ioppe in naue deponētes, Iriam Flauiam Gallæciæ ciuitatem felici nauigatione peruenerunt.*

2. *Altare ſuper ſacrum corpus erigunt, & more ſacro Baſilius, Athanaſius, Chryſogonus, Agathodorus, Elpidius, (qui nuntio accepto de corpore ſui parentis in Hiſpanias allato mox Iriam accurrunt) ſacrant, & Apoſtolo dicant.*

COMMENTARIVS.

1. D*ISCIPVLI*, &c.] Narrant hiſtoriam Tranſlationis Apoſtoli Vincentius in ſpeculo hiſt. lib.8.cap.6. & 7. Antoninus 2. p. hiſt.tit.6. c.7. Equilinus lib.6. cap. 133. antiqua m. ss. quæ extant in Bibliotheca Vaticana, & aliis, vt mei Cœnobij Nucalenſis, & Montis Sion extra muros Toletanos; & in Archiuis eiuſdem vrbis repoſita eſt Epiſtola Hebræa de eadem re, quam Iulianus fecerat Hiſpanam; Morales, Zurita, Villegas, Mariana, Marieta, Vaſæus, & quotquot de rebus Hiſpanis ſcripſerunt. Præcipuè tamen Leo III. in Tractatu, ſeu Epiſtola de Tranſlatione S. Iacobi, cuius initium eſt; *Noſcat fraternitas veſtra dilectiſſimi Rectores totius Chriſtianitatis qualiter in Hiſpaniā integrū corpus B. Iacobi Apoſtoli tranſlatum eſt. Poſt Aſcenſionem Domini*, &c. vbi poſt martyrij relationem ſubdit: *Sublatum eſt autem corpus illius ſanctiſſimi Apoſtoli à diſcipulis ſuis nocte, præ timore Iudæorum. Qui Angelo Domini comitante peruenerunt Ioppem ad litus maris. Ibi verò hæſitantes ad inuicem quid agere deberent, Ecce nutu Deiparæ adfuit nauis; qui gaudentes intrant in eam portantes alumnum Domini noſtri* *De Translatione S. Iacobi.*

Anno Christi 42. *Redemptoris, erectisque velis simul cum prosperis ventis, cum magna tranquillitate nauigantes, super vndas maris, collaudantes clementiam Domini Saluatoris; Iriæ peruenerunt ad portum; vbi præ gaudio cecinerunt hunc Dauidicum versum; In mari viæ tuæ,* &c. *Egressi de naui deducentes deposuerunt beatissimum corpus in prædiolum quoddam vocitatum nomine Liberandonum* (postea Campus Stellæ vel Compostella) *distans à præfata vrbe Iriæ* 8. *miliaribus, vbi nunc veneratur.* Addit Breuiarium Salmaticense: *Sex autem diebus nauigio iter fecerunt per mare sine remigio, manu Domini gubernante; Septima autem die requieuit ad littus nauicula inter Vliam, & *Tarem, in loco qui dicitur Iria, inter duos riuos; quæ loca dicuntur Bisria.* Equilinus verò, *Corpus autem de naui deponentes super magnum lapidem deposuerunt: qui vt cera tenera corpori cessit, & in modum Sarcophagi se corpori mirabiliter adaptauit;* cuius rei testimonium præbet Morales lib. 9. cap. 7. addens nauiculam ligatam fuisse ad columnam marmoream, in qua hodiéque hæ litteræ leguntur N O. O R I S E S. D. S. P. & ab eo creditur Iria Flauia vocata, postmodum *El Padron*, quia eiusmodi lapides viarum, seu ditionum diuersarum termini apud Hispanos nuncupantur *Padrones.* Anno Romæ 793.

* fortè Tamarim.

Quid autem postea à Discipulis factum sit, narrat cum aliis Equilinus his, *Ingressi ergo Discipuli ad Reginam, re & nomine verè Lupam, eidem dixerunt, qualiter Christus ipsi corpus Apostoli sui miserat, vt quem noluerat suscipere viuum, exciperet vel defunctum. Regina autem eos dolosè ad Regem Hispaniæ destinauit, vt super hoc eius assensum requirerent: Qui eos cepit, & in carcerem clusit: sed cùm discumberet, Angelus Domini eos exoluit, & liberos abire permisit. Quod Rex audiens, post eos milites, qui eos occiderent, destinauit. Sed dum milites pontem transirent, fracto ponte omnes in flumine submersi sunt. Quod Rex audiens, & sibi ac suis metuens, Discipulos Apostoli pacificè reuocauit, & ab eis vnà cum populo fidem Christi suscepit, & quidquid petierant liberè concessit. Audiens hoc Lupa doluit, & redeuntibus Sanctis, ac Regis consensum per litteras aperientibus, respondit vt boues suos, quos in tali monte habebat, plaustro iungerent, & corpus Magistri sui quocunque vellent tumulandum deferrent. Hoc autem dolosè faciebat, eò quòd Draco ingens flammam euomens* (vt creditur Dæmonum arte) *boues ipsos custodiret: quiq; tauri essent indomiti; qui nec vehiculo iungi possent; vel si iungerentur, huc illúcque discurrerent; & sic corpus dissiparent. Discipuli dolum ignorantes montem ascendunt, Draconem ingentem in eos ignem spirantem, signo crucis, per medium ventrem scindunt; tauros velut agnos mansuetissimos plaustro iungunt, & desuper Sancti corpus cum lapide, super quem positus fuerat, imponunt. Boues autem sine alicuius regimine corpus in medium palatij Lupæ detulerunt: quod illa videns credidit & Christiana effecta est, & omnia ab eis petita concessit: palatium S. corpori in Ecclesiam dedicauit; & mirificè dotauit, vbi quiescit infinitis & maximis miraculis coruscans.* Hactenus Equilinus, cui cæteri omnes consentiunt vno excepto nomine fœminæ, quæ ab aliis dicitur Luparia, ab aliis Lupa, ab Hispanis vulgò vocatur *la Reyna Loba,* & mons arduus; in quo arcem tenebat, *El pico Sacro.* Sanè hæc ita accipienda sunt, vt non credatur verè Regina, sed Regula, vel nobilissima mulier, vt Salmantinum Breuiarium nuncupat; nam tempore illo sub Romanorum Imperio, non erat in tota Hispania Rex vllus præter Imperatorem Romanorum. Regem verò Regulum etiam intelligo.

Concinunt dictis, non solùm citati authores, sed etiam antiqua Breuiaria Ecclesiarum Hispaniæ. Conchense has habet Antiphonas 2. nocturni, in Translatione S. Iacobi. I. *A Rege locus petitur, in quo sepeliatur: cæmento pons dissoluitur, & turba flagellatur.* II. *Draco peringens rumpitur, Tauri fortes domantur: fera matrona vincitur, & loca consecrantur.* III. *Visis tantis miraculis, matrona baptizatur, & reprobatis idolis, sepultura paratur.* In Breuiario Toletano Romanæ institutionis leguntur duo hymni, quibus tota Translationis historia continetur: quos placuit huc apponere in gratiam eruditorum.

Hymnus ad Vesperas.

Adest dies lætitiæ
Beatus in quo Iacobus,
Terræ datur Hispaniæ,
Dux & patronus inclytus.
Qui post Christi supplicium,
Primus passus præ cæteris
Apostolis, indicium
Cœli dedit itineris.
Cuius corpus discipuli
Nocte leuantes media;
Prophani metu populi
Petunt Ioppe præsidia.
Nauis parata mittitur
Illis à Deo marium;

Corpus

Anno Romæ 793. | Anno Christi 42.

Corpus in ea ducitur
Per maris longum spatium.
Post dies septem Iriæ
Portum intrantes, gaudio
Magno, cœlesti Curiæ,
Laudes cantant tripudio.
Vbi multa miracula
Ostenduntur diuinitùs;
Corpus ardens vt facula
Fulgore fulget cælitus.
Gloria tibi, &c.

Hymnus ad Matutinas.

Gaude fœlix Hispania,
Lætis exultans mentibus:
Tui ducis solennia
Dignis cantando laudibus.
Hic est ille magnificus
Miles, potens certamine:
Primus palmâ glorificus
Apostolorum agmine.
Qui post mortis sententiam,
Naui deductus Iriæ:
Tibi dedit notitiam
Regni cœlestis curiæ.
Vt reprobares idola
Cum omnibus piaculis:
Iam fide facta credula;
Visis multis miraculis.
Nam Draco magnus rumpitur
Percussus à Discipulis
Signo Crucis; obsequitur
Turba boum horribilis.
Cæmento pons dissoluitur,
Turbæ merguntur flumine:
Fera matrona vincitur,
Christi suscepto nomine.
Corpus statim reconditur;
Diuersis aromatibus:
Et Compostellam ducitur,
Psalmis hymnis cælestibus.
Ibi sepultum tumulo,
Multis fulget prodigiis:
Virtutis vitæ pabulo,
Nos regens, & præsidiis.
Gloria tibi, &c.

Agit de eadem Apostoli Translatione Martyrologium Romanum die 25. Iulij, vbi hæc leguntur verba; *Eius sacra ossa ab Hierosolymis ad Hispaniam translata, & in vltimis earum finibus ad Gallæciam recondita, celeberrima illarum gentium veneratione, vt frequenti Christianorum concursu, religionis & voti causa illuc adeuntium piè coluntur.* In quæ verba Cardinalis Baronius admittit Sermones Calixti Papæ de translatione S. Iacobi, itémque de eadem re epistolas, & quinque libros eiusdem de miraculis S. Apostoli, nec non & litteras Leonis Papæ III. de translatione S. Iacobi in Hispaniam facta 3. Kal. Ianuarij; & litteras Innocentij Papæ II. habentes subscriptionem S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalium. Vide de eadem translatione Vsuardum die 25. Iulij, & Molanum, Galesinium, Maurolicum, & cæteros authores Martyrologiorum; & præ omnibus S. Notkerum, apud Henricum Canisium, tomo 6. lect. antiq. cuius hæc sunt verba: *Huius B. Apostoli sacratissima ossa ad Hispanias translata, & in vltimis earum finibus videlicet contra mare Britannicum condita, celeberrima illarum gentium veneratione excoluntur. Nec immeritò, quia eius corporali præsentia, & doctrina atque signorum efficacia iidem populi ad Christi fidem conuersi referuntur.* Et procul dubio idem fatetur S. Hieronymus, dum illud Isaiæ 34. *Et ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eam*; sic exponit de Apostolorum sortitione: *Dederitq́; eius sortes atque diuiserit, vt alius ad Indos, alius ad Hispanias, alius ad Illyricum, alius ad Græciam pergeret: & vnusquisque in Euangelij sui prouincia quiesceret.* Quo loci fatetur vnum ex Apostolis, qui in Hispania prædicauit, ibidem quiescere: hoc verò neque Petro, neque Paulo, neque alteri præterquam Iacobo, cui sorte Hispania contigit, conuenire potest.

Quod ad locum sepulturæ S. Iacobi pertinet, rectè admonet Mantuanus in Notis suis ad Marianæ Historiam, non esse legendum apud Isidorum libro de Ortu & obitu Patrum, *sepultus est in Marmarica*, neque quod Morales & Mariana corrigunt, *in Arca Marmorea*, sed sepultus est in *Tamarica*: nam Marmarica non est regio Hispaniæ, sed Ægypti, vt apud Ptolomæum Tabula 3. Africæ cap. 5. videre est (hodie dicitur Regnum *Tunez.*) at verò illa pars Gallæciæ vbi S. Iacobus sepultus est, nuncupatur Tamarica, à Plinio lib. 4. cap. 20. & Pomponio Mela lib. 3. de situ orbis cap. 1. à fluuio Tamaris, celebri admodum, illam regionem præterfluente: à quo hodiéque vocatur *Trans Tamara.*

Qua solennitate dedicatio altaris super sepulchrum Apostoli facta sit? & à quibus?

2. *Altare super sacrum, &c.*] Qui fuerint illi discipuli qui corpus Apostoli in Hispaniam asportarunt, nunc videndum. Ii quidem qui Episcopi constituti fuerant ab ipso vel Presbyteri ordinati, certisque plebibus addicti minimè eum comitati sunt Hierosolymas, sed in suis Ecclesiis manentes, audito nuntio de eius corporis aduentu, Iriam Flauiam accur-

Anno Christi 42. | Anno Romæ 793.

rerunt; inter quos Dexter præcipuos numerat, Basilium Episcopum Carthaginensem, Athanasium Cæsaraugustanum, & Elpidium Toletanum; atque Chrysogonum & Agathodorum presbyteros; Constat etiam illuc accurrisse D. Petrum Bracarensem, quoniam ipse Ecclesiam & sedem Iriensem instituit, cum Tudensi, Auriensi, Mindoniensi, & aliis Gallæciæ sedibus, eius Metropoli subiectis: vt ex fragmento operum D. Athanasij Cæsaraugustani compertum habemus; quod superiùs ad annum Domini 36. transcripsimus: cum verò comitatos D. Basilium primum Episcopum Portugalensem, & D. Epitatium primum Tudensem, eius discipulum, satis verisimile est. Cæterum S. Apostoli comites indiuidui fuerunt Torquatus & socij: de his siquidem septem ait Breuiarium Conchense lectione 4. Translationis S. Iacobi, quòd ab *eius contubernali solatio prædictorum 7. vernaculorum nullus extat subtractus:* & quòd cum ipsis Hierosolymam festinus ascenderat. S. Braulio in additionibus ad M. Maximum addit Philetum, & Hermogenem, quos paulo ante Martyrium Hierosolymis ad fidem conuerterat. En verba ipsius; *S. Apostolum morientem Hierosolymis viderunt Hermogenes & Philetus, & cum aliis discipulis comitati sunt eius corpus in naui ad Hispaniam: & post eius appulsum Iriam Flauiam Galæciæ ciuitatem, Hermogenes ad Italiam se contulit, & in persecutione Neronis Siracusis prædicans, cum aliis occisus est.* (agit de eo & sociis Martyrol. Romanum die 25. Aprilis, & 2. Septembris) *Philetus verò in Hispania mansit, prædicánsque per diuersas vrbes, vidit S. Petrum, Paulum, Clementem, & Philemonem ibi prædicantes. Tandémque in persecutione eadem 28. Martij cum aliis sociis Carthagine veteri vrbe interfectus est.* De eo Martyrologium Romanum dicto die, quo loci Baronius confundit eum cum alio Phileto, de quo die præcedenti agitur; & in annalibus tom. 1. anno 59. numero 20. confundit iterum eos cum Phigello, & Hermogene, quos Paulus 2. Timoth. 1. refert apostatasse à fide. Addit Braulio (seu Heleca) in suis additionibus: *Fama etiam est, cùm S. Iacobus venit in Hispaniam, Mariam Cleophe, & Salomem matrem* (ipsius) *& Mariam quandam Magdalenam eum fuisse comiter comitatas; & rediisse cum illo, venisséque cum corpore, & vtrasque Cleophe & Magdalene obiisse in Ciuitatensi oppido* (vulgò Ciudad Rodrigo) *in Lusitania, die Aprilis X. Magdalenam verò Lazari sororem venisse in Galliam. Maria Salome rediens cum ipso, Iacobo filio* (hoc est cum corpore eius) *peragratis partibus Germaniæ, Angliæ & Italiæ, vbi prædicauit, cùm Verulam peruenisset, ætate confecta ibi requieuit 24. Maij.* Hoc loco nouam aliam Mariam Magdalenam præter sororem Lazari & Marthæ inducit Heleca, quod licèt mihi non constet, non est tamen incredibile in eodem Magdali viculo, seu Castello fuisse aliam discipulam nomine Mariam (nomine inquam satis eo tempore vsitato vt ex Euangelio apparet) quæ à patrio loco etiam Magdalena vocaretur. Quod pertinet ad Mariam Cleophe sociam ipsius constat ex Romano Martyrologio obiisse die IX. Aprilis vno die ante assignatum ab Heleca; & mihi dubium non est in altero irrepsisse mendum, vt pro I X. apponeret X. vel è conuerso.

Erecto deinde Altari super Sacrum Apostoli corpus in prædio Lupariæ Regulæ, festum depositionis celebrari cœptum est ab eius discipulis: & ab eo tempore singulis annis obseruatum in Hispania; vt probè testatum reliquit M. Maximus ad annum Christi 563. sic inquiens, *A temporibus Apostolicis ad hæc tempora celebris est festiuitas S. Iacobi Apostoli filij Zebedæi; qui primus omnium Apostolorum prædicauit in oris Occidentalibus.* Heleca etiam in additionibus suis, *Memoria, diésque festus* (ait) *ab ipsius in Hispaniam ingressu, S. Iacobi filij Zebedæi celebris habebatur.* Vixit hic author anno 830. quo tempore post Maurorum in Hispania deuastationem, qua Sepulchrum S. Iacobi in obliuionem transierat, à Theodomiro Iriensi Episcopo iterum repertum est, præeuntibus & præmonstrantibus locum cælestibus luminariis circa annum Christi 830. sub Rege Alphonso cognomine Casto; qui accepto nuntio festinanter, magna animi deuotione cucurrit ad venerandas Apostoli exuuias; donauítque ei tria milliaria fundi quaqua versum. Apostolus verò Regi Ramiro Alphonsi successori, videntibus cunctis qui aderant, sese in præsidium præbuit, in bello de *Clauijo*, quo vectigal infame centum Virginum Sarraceno Regi quotannis soluendarum ablatum est. In cuius gratitudinem Rex & nobiles concesserunt Apostolo priuilegium, quod vocant, *de los Votos:* datum Callagurrij die 22. Maij, Era 872. qui est annus Christi 834. Deinde anno 1045. iterum visibilis armiger factus Apostolus, auxilio fuit Ferdinando Regi, cognomine Magno, super Connimbricã. Demum Alphonsus Rex itidem Magnus nuncupatus; nepos Ramiri, templum Apostolo augustissimum condidit; ad cuius consecrationem (teste Sampyro Asturicensi Episcopo eius tẽporis authore) Ioannes

Inuentio corporis S. Apostoli, quando?

Apparitiones ipsius.

Templi noua constructio, & dedicatio.

Anno Romæ 794. Ioannes Papa VIII. misit Legatum suum Raynaldum, cum Seuero & Syderico Regis Oratoribus: quæ dedicatio celebrata fuit die 6. Maij, anno Domini 863. interessentibus, atque diploma subscribentibus Ioanne Aucensi, Vincentio Legionensi, Gomello Asturicensi, Ermenegildo Ouetensi, Dulcidio Salmanticensi, Nausto Conimbricensi, Argimiro Lamacensi, Theodemiro Visensi, Gumaldo Portuensi, Iacobo Cauriensi, Argimiro Bracarensi, Didaco Tudensi, Egila Auriensi, Sisenando Iriensi, Ricaredo Lucensi, Theoderindo Britoniensi, & Heleca Cæsaraugustano Episcopis. Ita referunt Rodericus Toletanus hist. Hisp. lib. 5. cap. 17. Lucas de Tude, Sampyrus, & ex eis Morales lib. 9. cap. 7. Quo videas falli eos qui putant Dedicationem istam, & corporis Sancti inuentionem factam sub cura Caroli Magni à Turpino Remensi, & aliis 60. Episcopis; (quod mirum est placuisse Baronio in notis ad diem 25. Iulij Martyr. Rom.) cùm compertum sit, Carolum obiisse anno 814. ita sepulchri sui Epitaphio attestante: corpus verò Apostoli repertum fuit postea anno 830. cuius rei & totius historiæ extant instrumenta, in archiuis Ecclesiæ Compostellanæ. Sed de his satis. Anno Christi 43.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 43.	1. *Sepulto corpore Sacratissimi Magistri: Torquatus, Thesiphons, Cæcilius, Iscius, Secundus, Indalecius, Euphrasius Romam petunt.*	Anno Romæ 794.
Anno 44.	*Et à B. Petro consecrati Pontifices, ad meridianas Hispaniæ partes, scilicet ad Bæticam littoralem, prædicaturi reuertuntur.*	Anno 795.
	2. *Calocerus discipulus S. Iacobi per Carpetaneam prædicat.*	

COMMENTARIVS.

1. SEPVLTO *corpore*, &c.] Cùm S. Iacobus martyrium subierit die 25. Martij anni Domini 42. & corpus ipsius noctu sublatum à Discipulis apud Ioppem nauim ingressis septem duntaxat dierum spatio in Hispaniam delatum fuerit, (quod ex dictis superiùs liquet) necessum est, vt tertia vel 4. die Aprilis eiusdem anni Iriam Flauiam appulerit. Decertatum autem est cum Luparia, & Regulo aliquot menses, qua in re & in conuocatione Elpidij, Basilij, Athanasij, ac reliquorum discipulorum, qui per Hispanias diuisi erant, ad Altaris & Sepulchri Apostolici consecrationem, reliquum anni insumptum fuit: nam & consecratio vt ex traditione habemus, contigit die 30. Decembris, quo iam à Natiuitate Christi cœperat annus 43. Rectè proinde modò Dexter profectionem septem discipulorum Romam in annum 43. reiicit. Quinimò existimo, non illicò iter arripuisse, sed postquam per menses aliquot Euangelicæ prædicationis negotio bene consultum fuit, & custodiæ Sacri corporis. Placuit autem Præsulibus, S. Iacobi discipulis, cùm scirent Apostolorum Principem è carcere liberatum, relicta Orientali Ecclesia, in Occidentalem iamiam descendere, ac Romam petere, prædictos septem discipulos ad ipsum nuntios mittere, vt ei Translationem corporis S. Iacobi, & res Hispanicæ conuersionis ad ipsum referrent. Siue verò ipsi præuenerint Apostolum Romam, ita quòd illuc peruenerint anno 43. siue subsequuti sint anno sequenti, certum est ex his quæ diximus ad annum 42. & ex Eusebij testimonio in Chronico, S. Petrum Romam accessisse anno 44. Domini: fundauit autem sedem seu Cathedram Romanam die 18. Ianuarij, quo festum eius celebratur. Quo fiet vt eodem anno 44. ipsum conuenerint Romæ, & ab eodem Apostolo ordinati sint Episcopi. Cuius freti auctoritate in Hispaniam reuersi sunt, in vrbibus Bæticæ littoralis prædicaturi; quandoquidem cæteræ regiones prædicatores & Episcopos suos habebant: quod ex superiùs dictis ad annum 36. & 37. liquidò constat. Quare dubium non sit Eysengrenium sine teste loqui in Chronico Spirensi,

De prædicatione S. Torquati & sociorū S. Iacobi discipulorum.

Anno Christi 45. dum anno 45. Christi docet Torquatum, & socios Romæ Episcopos ordinatos: & non audiendus similiter Baronius, qui ad annum 46. reiicit hanc ordinationem, & in eo quòd cùm concedat Petrum anno 44. Romam accessisse, sine causa erectionē Cathedræ reiicit in annū sequentem 45. non enim fuit aliud Cathedræ erectio, quàm accessus eius Romam, cùm ipsius potestas non dependeret à possessione aliqua canonicè accipienda. In quo nobis adstipulatur author Thesauri Concionatorum in vita S. Petri. Dies autem quo in Hispaniam appulsi, ad ciuitatem Accitanam (nunc *Guadix*) peruenêre, & miraculo liberati sunt, videtur fuisse 15. Maij, quia ea die memoria omnium eorum celebratur, cùm tamen non eâdem, sed diuersis in vitam meliorem translati sint: nimirū Secundus 2. Maij 2. Indalecius 30. Aprilis, Thesiphons 1. Aprilis, Cæcilius 1. Februarij, Isicius 1. Martij, &c. Satisque id videtur innuere, Rom. Martyrologium, dum eum quem Vsuardus vocarat *diem Natalis* ipsorum, ablato *Natali* nomine; quod diem mortis sonat, solùm vocat, festum diem, *In Hispania* (ait) *Sanctorum Torquati, Tesiphontis*, &c. *in ea prouincia diuersis locis quieuerunt.* Non videtur autem quæ alia causa fuerit huius festiuitatis, nisi aduentus in Hispaniam, & initium miraculosæ conuersionis Gentilium ad fidem. Narrat historiam Beda in Martyrologio ad diem 15. Maij his verbis. *Cùm ad ciuitatem Accitanam venissent, & propter laborem itineris modicum quiescerent, & causa victus emendi discipulos in Vrbem misissent; mox Paganorum multitudo, qui tunc fortè Diis suis festa celebrabant, eos vsque ad flumen persecuta est: in quo pons miræ magnitudinis, & fortitudinis extructus, transeuntibus Sanctis, Dei nutu, cum omnium insequentium multitudine funditus corruit. Ad quod miraculum cæteri territi, & cuiusdam magnæ Senatricis Lupariæ, quæ diuinitùs inspirata eos benignè suscipiens, credidit, exemplum sequuti, relictis idolis, Christo Domino crediderunt.* Anno Romæ 794.

Confundi videbuntur alicui in hac historia, miraculum pontis ruentis, & conuersio Lupariæ, cum his quæ in Translatione S. Iacobi in Gallæcia narrata sunt, præsentibus eisdem septem discipulis, Torquato & sociis. Cæterum bis pontis miraculum Sanctis contigisse, semel Iriæ Flauiæ, iterum verò Acci, Doctorum Authoritas irrefragabilis conuincit. Luparia quoque Accitana Senatrix filia erat alterius Lupariæ Regulæ Gallæciensis, vt mox ad annum 60. docet Dexter. Certè Bedæ (vt recentiores Hispanicarum rerum authores omittam, Moralem, Truxillum, Marianam, Marietam, Villegam & alios innumeros) consentiunt Addo in Martyrologio, Equilinus lib. 5. c. 3. & manuscripta vetustissima, quorum vnum legi in Bibliotheca monasterij Montis Sion extra muros Toletanos, antiquis characteribus in membrana descriptum, vbi post historiam rupti pontis, hæc habentur: *Quem videntes euentum pars maxima, terrore vehementi conteritur. Inter quos fuit Senatrix quædam, rebus inclyta, & inflammatione S. Spiritus adornata, genere nobilissima, nomine Luparia; ipsorum Sanctorum opinionem vt reperit, ad eos suos nuntios misit, per quos illos summos Principes, vt suam eidem exhiberent præsentiam rogauit. Quos vbi primùm videre meruit, cuius interna pectoris iam superna dona ditauerant; Vnde Sanctissimi senes essent, vel de quibus regionibus aduenissent, audacter interrogat. Et cùm illi à Sanctis Apostolis missos ad prædicandum Dei Regnum, & Christi Euangelium Hispaniæ denuntiati fuissent.... docentibus illis..... continuo Sanctæ doctrinæ nouella credere acquisiuit. Et postulans donum Sancti baptismatis, iubetur non priùs petita excipere, quàm baptisterio, quò Sancti elegerant, fabricaret Basilicam: Quæ tali visione percepta, tamdiu operi iugem curam adhibuit, quousque omnem fabricam Basilicæ ad culmen deduceret, & cœpti templi fastigia explicaret. Cúmque iam perfectum opus existeret, & vniuersa, quæ Sancti ei iusserant compleuisset, Fontem ex more constituunt, in quo Sanctæ deuotionis fœmina salutaris lauacri vnda perfunderetur. Cuius mulieris cùm Sanctum sequeretur exemplum cunctus populus, qui idolorum vacuam superstitionem colebant, veternosi criminis templum relinquunt, & Sanctorum Senum doctrinam accensis mentibus assequuntur. Ex tunc iam idolorum polluta sedes relinquitur; & ibi S. Ioannis Baptistæ consecrantes altaria, Ecclesia Christi construitur, & crescente fide, Dei populus augmentatur.* Est verò tantæ antiquitatis historiographus, vt paulò post mortem horum Sanctorum vixisse, constet ex his quæ ad calcem historiæ scribit. Adstipulantur his antiqua Breuiaria Hispaniæ, Toletanum institutionis Romanæ, Cordubense, Granatense, & reliqua. Sed quod his omnibus maius venerabiliúsque est, consentit Officium Gothicum S. Isidori, vbi in Præfatione Missæ (seu *Latio* vt ibi vocatur) sic legimus; *Dignum & iustum est; nos tibi gratias agere semper æterne, Omnipotens Deus, cuius gloriosi nominis fidem Doctores ductiles præconcinunt tubæ, & specialium locorum prædicandi priuilegio gaudent: Ex quorum numero hos agnoscimus Præsulatus gratia præditos, & nostris*

partibus

Anno Romæ 794. *partibus ab Apostolis destinatos, Torquatum videlicet, Secundum, Indalecium, Thesiphontem, Euphrasium, Cæcilium, & Iscium: quos ob fidem Catholicæ institutionis tradendam institutio Apostolica Hispanis destinat. Quorum prophetatio gloriosa nostris vrbibus iam vicina, ea nos gaudiorum innouat cultu, quæ miraculorum est facta profectu. Nam dum missis discipulis in huius Vrbis conuicinitatem, escarum emptarum aliquid præcepissent, agunt assecla præcepta sibi quæ iussa sunt. Sed ecce subitò dum Idolis homines sacrificare conspiciunt, agnitis perfidis, religionis patulo cultu, feruido cursu vsque ad fluuium, perfidorum turba persequitur. Sed pons illic antiqua mole constructus, dat vtrisque partibus terminum. Nam adinstar antiquæ historiæ, cùm transfretauit Israël mare rubrum, salutis iter porrigens, sic nunc fugientibus discipulis Beatorum, pons ipse subito miraculo intercedente dissoluitur, & fugientes Sanctorum populos saluans, persequentes prorsus perfidos labiles mergit in vndas. Illic ad transitum Israëlis vnda maris diuiditur, hîc ad saluandos Christi famulos ingentis molis structura resoluitur. Illic Aegyptij cum curribus suffocantur, hîc perditi cum lapidibus submerguntur. Illic Israëlitæ demersis hostibus in profundum, Deo laudis canticum promunt, hîc simili lætitia liberatorum populus gratulatus hymnum Tibi cum Sanctis Angelis proclamant, ita dicentes: Sanctus, Sanctus,* &c. Anno Christi 43.

Deinde ante orationem Dominicam sic ait, *Ecce dilectissimi fratres, mecum oculos in sublime attollite, hoc à Domino specialiter precaturi, vt quia gratia fidei Christianæ cor B. Lupariæ dignatus est inlustrare repentè, nos in hoc momento ab omni criminum labe dignetur efficaciter expurgare, proclamantes ad te è terris atque dicentes, Pater noster,* &c.

Non possum me continere quanquam sæpius idem repetere videar, quin hymnum adferam ab eiusdem sancti Isidori Breuiario extractum, quòd elegantissimus sit & totam rem comprehendat.

Hymnus S. Isidori de S. Torquato & sociis.

Vrbis Romuleæ iam toga candida
Septem Pontificum destina promicat:
Missos Hesperiæ, quos ab Apostolis
Adsignat fidei prisca relatio.
Hi sunt perspicui luminis indices,
Torquatus, Thesiphons, at quoque Iscius,
Hinc Indalecius, siue Cæcilius,
Iuncti Euphrasio, Secundóque sunt.
Hi euangelica lampade præditi,
Lustrant Occiduæ partis arentia:
Quòd sic Catholicis ignibus ardeant,
Vt cedant facibus furna nocentia.
Accis continuò fit proxima viris,
Bissenis stadiis, qua procul insident,
Mittunt assedas esculenta quærere,
Queîs fessa dapibus membra reficerent.
Illic discipuli Idola gentium
Vanis inspiciunt ritibus excoli,
Queîs dum in aggere fletibus immolant,
Terrentur protinus ausibus impiis.
Mox insana fremens turba satellitum
In his cùm fidei stigmata nosceret,
Ad pontem Flauij vsque per ardua,
In cursu celeri hos agit in fugam.
Sed pons prævalido murice fortior
In partes subitò pronus resoluitur:
Iustos ex manibus hostium eruens,
Hostes fluminco gurgite subruens.
Hæc prima Fidei est via plebium,
Inter quos mulier Sancta Luparia
Sanctos aggrediens, cernit, & obsecrat,
Sanctorum monita pectore conlocans.
Tunc Christi famula attendens obsequio
Sanctorum, statuit condere fabricam;
Quo Baptisterij vndæ patescerent,
Et culpas omnium gratia tergeret.
Illic Sancta Dei fœmina tinguitur,
Et vitæ lauacro tincta renascitur:
Plebs hîc continuò peruolat ad fidem,
Et fit Catholico dogmate multiplex.
Posthæc Pontificum chara sodalitas
Partitur properans septem in vrbibus:
Vt diuisa locis dogmata funderent;
Et sparsis populos ignibus vrerent.
Per hos Hesperiæ finibus indita
Illuxit fidei gratia præcox:
Hinc signis variis, atque potentia
Virtutum, homines credere prouocat.
Exhinc iustitiæ fructibus inclyti,
Vitam multiplici fœnore terminant;
Consepti tumulis vrbibus in suis:
Sic sparso cineri vna corona est.
Hinc te Turba potens vnica septies
Orata, petimus pectoris abdito,
Vt vestris precibus fidus in ætheris,
Portemur socij ciuibus Angelis.
Sit trino Domino gloria, vnico
Patri, cum Genito, atque Paraclito
Qui solus Dominus trinus & vnus est,
Sæclorum validè sæcula continens.
Amen.

Nomini

Anno Christi 48. Nominibus Torquati & sociorum in Capitula eiusdem festi sic lusit Isidorus. *Adest Domine clara & euidens tuorum illa septem Pontificum reuoluti temporis annua celebritas. Torquatus ex his nobis proroget monilium ornamenta virtutum; Tesifons à te qui es fons vitæ, vberrimo doctrinæ gurgitis poculo satiet; Iscius sceleris nostri piacula mundet: Indalecius Index bonorum operum spiritualium alimenta ministret: Secundus futuri aduentus tui gaudio Electorum participio iungat; Euphrasius quadrifluo Euangeliorum amne Catholicæ fidei dogmata firmet; Cæcilius cœtibus Angelorum nos adsociet.* Anno Romæ 799.

S. Torquatus & socij à solo Petro Apostolo consecrati.

ANNO CHRISTI 44. *Et à B. Petro*, &c.] Multi existimarunt, à Sanctis Apostolis Petro simul & Paulo hos ordinatos, & in Hispaniam missos, quod Breuiarium Palentinum, Cordubense, & Granatense fecerunt; & Gregorius VII. in epistola ad Aldephonsum Regem. Cæterum id minimè fieri potuit, cùm Paulus necdum Romam ascendisset, vsque ad secundum Neronis annum (testimonio Hieronymi lib. de script. eccles. in Paulo) quo anno multi horum Episcoporum obierunt, post longam prædicationem. Quare Breuiarium Romanum, cum Baronio tomo 1. anno 46. §. 2. Padilla Centuria 1. cap. 19. Mariana, Comestabilisque tractatu de Aduentu S. Iacobi, Madera lib. de antiqu. Granatæ c. 32. Alderete lib. 2. antiquit. Hispan. cap. 12. à solo Petro missos, & ordinatos profitentur: vt modò Dexter asseuerat. Cùm verò Isidorus, & Martyrologia à sanctis Apostolis aiunt destinatos in Hispaniam, intelligendum est à Iacobo primùm, & postmodum à Petro missos, vel nomen commune non derogat particulari.

2. *Calocerus*, &c.] Egimus de eo ad annum 37. Consule ibi dicta.

Sequenti Domini anno 45. contigit Martyrium S. Petri I. Bracarensis Episcopi apud Ratem, non longè à Bracara Augusta; de quo agit inferiùs Dexter ad annum 66. & 110. vbi multis miraculis coruscasse dicit.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 48. Anno Romæ 799.

1. *Hierosolymitani Iudæi vehementer infensi B. Lazaro, Magdalenæ, Marthæ, Marcellæ, Maximino, Iosepho ab Arimathia nobili Decurioni, & aliis plurimis; naui sine remigio, velisque, ac sine gubernatore eos imponunt, & exulare mandant; Qui per vastum mare diuinitùs delati, ad Massiliensem portum incolumes appellunt.*

2. *Verenice Sancta mulier à Gallia Romam venit, ibique diuino relicto vultu, miraculis clara migrat ad Dominum anno 70. Quam dicunt à Christo sanatam è sanguinis fluxu.*

COMMENTARIVS.

S. Maria Magdalena cum fratribus, & sociis Massiliam venit.

ANNO 48. *Hierosolymitani*, &c.] Adstipulantur his quæ à Dextro referuntur, antiqui m. ss. codices, veteráque Hispaniæ Breuiaria, è quibus legi Asturicense, & Palentinum; & Petrus de Natalibus lib. 6. cap. 124. in Magdalena, & cap. 151. in Martha, & cap. 152. in Marcella, & lib. 1. cap. 72. in Lazaro, & lib. 5. cap. 101. in Maximino. His addit Celidonium, seu Cedonium, quem tradit fuisse cæcum illum à Natiuitate, quem Dominus sanauit, Ioannis cap. 9. & de eo agit lib. 5. cap. 102. solùm discrepat quoad Iosephum ab Arimathia, de quo lib. 4. cap. 2. refert, quòd à Iudæis muro inclusus, vt fame & tenebris interiret, cælesti cibo refectus, & lumine superno illustratus fuerit, vsque ad euersionem Hierosolymorum; & quòd eo tempore muro rupto inde exclusus sit, & Tito se præsentauerit; & post hæc vixerit cum discipulis, placidè vsque ad diem mortis suæ. Cæterum cùm de re tam notabili nullum proferat authorem,

Anno Romæ 799. authorem; aſſentimur magis Dextro, qui eum Magdalenæ comitem facit. Anno Christi 48.

Sed quo anno Sanctorum hæc expulſio facta fuerit dubitari poteſt: quoniam communiter dicitur facta poſt Stephani martyrium, vt apud Card. Baronium anno 35. videre eſt. Nihilominus non illico contigiſſe credenda eſt, niſi poſt annos 14. à Paſſione Chriſti tranſactos. Ita refert prædictus Epiſcopus Equilinus lib. 6. cap. 124. his verbis. *Poſt Aſcenſionem igitur Domini anno 14. poſt Stephani lapidationem, & diſcipulorum diſperſionem, Iudæi Magdalenam cum pluribus Chriſtianis rapientes, inter quos erat B. Maximinus, vnus ex 72. Diſcipulis, cui à B. Petro ipſa Magdalena fuerat ſpecialiter commendata; Lazarus frater eius, & Martha ſoror ipſius, atque Marcella Marthæ pediſſequa, nec non B. Cedonius qui fuerat cæcus à Natiuitate, quem Dominus illuminauerat, & alij plures: omnes iſtos naui impoſitos, & pelago ſine remo, vel regime expoſitos, vt in Ponto necarentur, à Iudææ finibus propelluntur. Qui Deo duce ad Maſſiliam appulerunt.* Conſonant his ea quæ lib. 1. cap. 72. dixerat de B. Lazaro, quòd videlicet anno 14. Epiſcopus Maſſilienſis fuerit conſtitutus. Cùm verò Chriſtus Dominus paſſus fuerit anno 34. ætatis ſuæ, fit vt additis prædictis 14. quæ ab eius Paſſione ad horum Sanctorum emiſſionem & expulſionem interceſſerunt, ipſa expulſio contigerit anno 48. vt Dexter aſſeuerat. *Quando id acciderit?*

Hinc verò poſſumus quæſtionem illam de numero annorum Beatiſſimæ Dei genitricis, elucidare, quæ ſæpe multúmque torſit authores. Quidam enim teſtimonio B. Elizabeth monialis de Schonaugia (non viduæ Lanzgrauis, vt D. Antonius 3. part. tit. 19. cap. 11. dixit, ſed ordinis S. P. Benedicti) quæ id ſcripſit lib. 4. ſuarum reuelationum, capit. 1. dixerunt quòd ſolùm ſuperuixit Chriſto, anno vno, & menſibus 3. & hoc ſequuti ſunt Beletus cap. 147. de Diuin. Officiis, & Equilinus lib. 7. cap. 65. Hoc tamen vero non conſonat: quandoquidem Paulus qui illic interfuit, necdum ad fidem conuerſus erat, eo anno 35. vſque ad 36. vt ſuperiùs monſtratum à nobis eſt. Mitto Equilini fundamentum, quoniam valde futile eſt, ait enim, *Et hoc verius iudicatur ex eo quod dicit Dionyſius omnes Apoſtolos dormitioni Virginis interfuiſſe; quod eſſe non potuiſſet ſi ipſa poſt Aſcenſionem vlteriùs vixiſſet: cùm Iacobus Apoſtolus filius Zebedæi paſſus fuerit ad litteram biennio poſt Domini paſſionem.* Verùm nec Dionyſius omnes Apoſtolos illic interfuiſſe aſſerit, vt iam dicam; & ſi id dixiſſet, de viuis intelligendus eſſet, vel voluiſſe Iacobum cum Chriſto Domino de cœlo tunc deſcendiſſe; nec ipſe Iacobus eo anno obiit, ſed multò poſt, vt oſtendimus ad annum 42. *De anno Tranſitus Virginis diſquiſitio.*

Econtrario contendunt alij vſque ad 80. vel 90. ſuæ ætatis annum Virginem ſuperuixiſſe, ſed ſine teſte, & ideo audiendi non ſunt. Sunt qui velint, poſt 12. annos à Chriſti Paſſione B. Virginem aſſumptam, quia totidem (aiunt) præceperat Apoſtolis ipſe, *ab Hieroſolymis ne diſcederent.* Sed id Beda mendacium vocat, & à nobis exploſum eſt ſuperiùs ad annum 34. Mihi probabiliſſimum eſt hac in re, alterum è duobus annis ætati Dei genitricis pro termino vitæ conſignare oportere, nimirum vel 63. vel 73. Hoc poſterius amplectitur Epiphanius contendens 24. annos ſuperuixiſſe filio ſuo, videlicet vſque ad annum Domini 58. nam ſi anno 34. Paſſionis addas 24. fient 58. Cùm verò ipſo Epiphanio teſte B. Virgo anno ſuæ ætatis 15. Dominum pepererit, conſequens eſt, vt exiſtens 73. annorum in cœlum aſſumpta ſit anno filij 58. Illud verò prius communiter recipitur, dum fideles in memoriam annorum vitæ ipſius Dominæ noſtræ recitant Angelicarum Orationum coronam numero 63. Et hoc ipſum deduco ex præſenti teſtimonio Dextri. Quòd enim Magdalena anno Domini 48. expulſa ſit à Iudæa cum fratribus & ſociis, & non antea, ſatis innuit eo anno è viuis ſublatam in cœlum B. Virginem, cuius ipſa indiuidua comes fuerat; quinimo ex præclara exequiarum Virginis ſolennitate, ac publicitate, ira ſuccenſos Iudæos veriſimile eſt (quod & Melito Sardicenſis aſſerit, libello de eius tranſitu, ſi is author ipſius eſt) & tunc manus in Magdalenam, & ſocios inieciſſe. Ob eorum autem ſanguinis nobilitatem, minimè neci datos, ſed in exilium, & periculum maris. Annus autem 48. Domini fuit 63. Virginis, ſi demus vt Epiphanius docet in 15. peperiſſe. Adde hoc ipſum annotaſſe Euſebium in Chronico his verbis. *Anno Domini 48. Maria Virgo Ieſu Chriſti mater ad filium in cœlum aſſumitur, vt quidam fuiſſe ſibi reuelatum ſcribunt.* (Nota antiquiſſimas de ea re reuelationes.) Accedit quòd annus 63. eſt climactericus, & quaſi naturalis terminus vitæ, vel vt minimùm ingerit maximum mortis periculum: vnde multi præſtantiſſimíque viri eo anno ætatis ſuæ obierunt, in quibus Benedictus, Bernardus & alij. Quanquam verò Virgo Beatiſſima ægritudine non fuerit vexata, ſatis tamen eſt, quòd natura ſua, ſit ille annus climactericus, vt in eo mortuam & aſſumptam credamus.

Anno Christi 48. mus. Huius itidem non leue indicium est, quòd iuxta hanc annorum Deiparæ supputationem, tantumdem vixisse creditur, post mortem filij, ac vixerat sine eo ante Incarnationem: id est vtrimque XV. annos & simul XXX. in quo non vacat mysterio, quòd XV. illi vitæ anni sine filij præsentia post eius Resurrectionem concederentur, quemadmodum alios XV. absque eo exegerat, priusquam ipsum Virgo existens conciperet: vt ita finis corresponderet principio: & medio horum XXX. annorum totidem ferè cum eodem Filio degeret, idest XXXIII. Anno Romæ 799.

Accedit quòd post finem eius anni 48. seu initio sequentis, constat ex Sacris litteris aliquos Apostolos Hierosolymis adfuisse, Petrum videlicet, Ioannem, Iacobum Alphæi, Paulum, Barnabam, & Titum, Marcum item, & Iudam qui cognominabatur Barsabas, & Silam, *viros primarios inter fratres*, vt Lucas ait Actorum 15. Et hi omnes sine nubis vehiculo, & absque miraculo Hierosolymis adfuerunt, causa illius Concilij celebrandi, quo legalia vetita sunt. Et quidem de Petro habemus in ipsa Magdalenæ historia, apud Equilinum, quòd cum eodem Apostolo Roma discessit quidam Massiliæ Princeps, à Magdalena conuersus, & quòd Hierosolymas cum eo profectus fuit. Ioannes aderat in Virginis contubernio, Iacobus erat in sua sede Hierosolymitana: Paulus & Barnabas assumpto Tito missi sunt à Fidelibus causa legalium: cæteri erant comites Apostolorum. Cùm autem miracula sine necessitate admittenda non sint, restat vt eo anno assumptam fateamur Beatam Virginem, quo ipsi Hierosolymis erant, sine miraculo, nam si post annum hunc 48. assumeretur, præsentibus Apostolis, dandum esset miraculum illud quod narrat Melito de Vectione Apostolorum in nubibus, & reductione in loca vbi priùs fuerant; cuius tamen historia inter apocryphas reiicitur à Gelas. dist. 15. cap. *Sancta Romana*, & à Beda super acta Apost. Video nihilominus id referri à Damasceno Serm. de Dormitione Deiparæ, & admitti à Breuiario Romano in eo festo; sed quatenus id verum sit, de cæteris Apostolis intelligendum est, qui scilicet Concilio non interfuerunt, & longè à Hierosolymis tunc temporis distabant.

Quòd autem Concilium illud acciderit anno 48. quod Onophrius asseuerat, vel saltim initio 49. post Virginis transitum, deducitur manifestè ex Paulo ad Galatas 2. dum ait. *Deinde post annos 14. iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autem secundùm reuelationem; & contuli cum illis Euangelium quod prædico in Gentibus.* Videlicet non inducens è Gentilitate conuersis obligationem legaliũ. Hanc verò fuisse causã profectionis Pauli & Barnabæ in Hierusalem, ostendit Lucas Actorum 15. de Cõcilio eo agens. Illic verò inuenit Paulus Apostolos tres, Petrum, Ioannem & Iacobum. *Et cùm cognouissent gratiam quæ data est mihi, Iacobus, & Cephas* (id est Petrus) *& Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in Gentes* (nimirum sine impositione oneris legalium) ipsi autem in Circuncisionem. Galat. 2. Cùm igitur Concilium hoc (teste Paulo) celebratum sit anno 14. ab eius conuersione (sic enim superiùs probauimus accipiendum esse illud, *Deinde post annos 14. ascendi iterum Hierosolymam*, &c. conuersio autem ipsius contigerit initio anni Domini 36. consequens est vt Concilium inciderit in annum 49. paulò post Virginis assumptionem, ipsa verò Assumptio in annum 48. & forsan eius rei gratia vocatus fuit Paulus per reuelationem vt iret Hierosolymam: quod ipse notauit dicens. *Ascendi autem secundùm reuelationem*; nam propter solum Concilium legalium non videbatur necessaria reuelatio Ascensionis Hierosolymam; quia ipse & Barnabas à Iudæis & fratribus Antiochiæ commorantibus missi fuerunt. Act. 15.

Obiter animaduerterim Card. Baronium non rectè remisisse Concilium hoc ad annum 51. cùm simul contendat, illos 14. annos, à conuersione Pauli vsque ad Concilium numerandos, & quòd conuersus fuerit anno 36. Video quidem verba illa, *Post annos* 14. sumi posse ita vt denotent idem *ac post completos* 14. seu initio 15. Cæterum adhuc non potuit Concilium in annum 51. sed in 50. incidere: nam ipse annus 36. conuersionis totus ferè enumerandus est (quod Baronius non facit) cùm initio anni ea acciderit. Nos igitur quòd multis aliis veritatibus id consonare videamus, verbum illud *Post* eo sensu accipimus, vt non excludat ipsum annum 14. cùm non dicat Apostolus post completos 14. annos, sed post annos 14. Quare rectiùs Concilium illud anno 49. celebratum dicimus: Paulum verò aut non interfuisse Assumptioni, quæ accidit anno 48. aut sensum illorum verborum esse: *Post annos 14. cùm venissem Hierosolymam*: &c. idest, Cùm venissem Hierosolymam

Anno Romæ 799. lymam, & interfuissem dormitioni Virginis, post annos 14. à conuersione mea, Domini verò anno 49. *contuli cum illis Euangelium*, &c. Anno Christi 48.

Vnum est quod in sententia hac non paruam difficultatem ingerere videtur, nimirum testimonium Dionysij de Diuinis nomin. cap. 3. quo affirmare videtur ad Virginis funus conuenisse, non solùm Apostolos, sed multos etiam Discipulorum, & inter cæteros ipsummet Dionysium cum Diuino Hierotheo, quia Græci in Menologio die 4. Octobr. asseuerant, hunc quoque fuisse vnum ex Areopagitis Iudicibus, quos Athenis Paulus ad fidem conuertit. Quòd verò post Concilium legalium D. Paulus Dionysium ad fidem perduxerit, manifestum est apud Lucam: nam cap. 15. Actorum, Concilio peracto Hierosolymis, asserit, Paulum & Barnabam profectos Antiochiam attulisse ad Ecclesiam Concilij decretum; post aliquot autem dies discessisse ab inuicem occasione accepta à Marco, quem Paulus nolebat sibi comitem fieri, Barnabas autem volebat. Inde (cap.16.) Paulus assumpto Sila perrexit Derbem, & Lystram, vbi Timotheum conuertit, sibique sociauit. Transiit deinde prædicando Phrygiam & Galatiam, & Mysiam: & Macedonis sibi in visione ostensi precatu, Troadem, Samothraciam, & Neapolim, Philippósque Macedoniæ ciuitatem; vbi Lydiam purpurariam cum domo sua conuertit, & puellam Pythonissam liberauit. Missus nihilominus in carcerem, & multis cæsus plagis, inde tandem liber exiens deambulauit in Lydia Amphipolim (cap.17.) Apolloniam & Thessalonicam, & Beræam: & tandem peruenit Athenas, vbi ad Areopagum ductus, assumpto sermonis themate, ab *Ara Ignoti Dei*, Dionysium Areopagitam conuertit. Quis neget in tot, tantísque peregrinationibus, & prædicationibus, insumpsisse Apostolum, vt minimùm, duos tréſve annos? Quibus multos alios addere oportet, vt Dionysius & Hierotheus in Pauli schola doctissimi euaderent, quales constat (cap.3. de Diuin.nom.) illo tempore fuisse. Hinc tandem fiet, B. Virginem non migrasse ad filium in anno Concilij legalium; sed multò pòst.

Forsan aliquis subterfugere vellet argumenti vim, contendens Concilium non fuisse celebratum eo anno 48. vel 49. sed forsan multò antea: ex Actis siquidem Apostolicis non constat de tempore, quamuis constet multò ante Dionysij conuersionem accidisse: neque etiam ex Paulo ad Galat.2. ibi enim non ait, se accessisse ad Concilium post annos 14. à sua conuersione: sed ad conferendum cum Apostolis Euangelium quod in Gentibus prædicabat; quod sine Concilio potuit fieri. Semel autem dato, quòd Concilium non fuerit celebratum anno 48. sed antea, datur locus, vt Paulus post Concilium Athenis prædicans Dionysium conuerterit, & in fidei arcanis mysterijs erudierit; & tandem anno 48. ad funus Virginis accesserit.

Hæc tamen fuga admitti nequit, multa enim sunt quæ conuincunt Concilium non fuisse celebratum ante annum 48. Primum quia tot tantáque negotia intercesserunt vsque ad Concilium, quòd ipsum vsque ad annum 48. minimè celebrari potuerit: Namque in Actib. Apost. cap.12. post liberationem Petri à vinculis, & Herodem consumptum à vermibus, ponitur fames celebris ab Agabo prophetata, *quæ facta est sub Claudio* (Act. 11.) Contigit verò teste Eusebio & aliis anno 4. Claudij, qui fuit Christi 46. nam Claudius successit Augusto ad finem anni 42. quo tempore Paulus & Barnabas missi sunt ab Ecclesia Antiochiæ Hierosolymam, collectam & subsidium allaturi habitantibus in Iudæa fratribus: quo munere expleto (ait Lucas cap. 12.) reuersi sunt ab Hierosolymis Antiochiam. Hæc igitur anno 46. acta sunt. Narrat deinde Euangelista cap. 13. quòd dum morarentur Antiochiæ, segregati sunt in opus Apostolatus Gentium, iubente Spiritu sancto; & quòd statim abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum, vbi prædicauerunt Salaminæ; *& cùm perambulassent vniuersam Insulam vsque Paphum*, Paulus excæcauit Elymam magum, & conuertit ad fidem Sergium Paulum Proconsulem. Inde nauigarunt Pergem Pamphiliæ, & venerunt Antiochiam Pisidiæ: vbi multis Gentilium conuersis, ad Iudæos dixerunt: *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, conuertimur ad Gentes.* Rursus Iconium inde profecti, ibi (ait Lucas cap.14.) *multo tempore demorati sunt fiducialiter in Domino agentes, dante signa & prodigia fieri per manus eorum*, &c. Sed tandem contumeliis ibi affecti, & lapidibus impetiti, *confugerunt ad ciuitates Lycaoniæ, Lystram, & Derben, & vniuersam in circuitu regionem, & ibi euangelizantes erant.* Lystris sanauit Paulus claudum à natiuitate, & ob id à Gentilibus creditus Iupiter est, & Barnabas Mercurius: sed tandem lapidatus Paulus Derben petiit; cúmque euangelizassent ibi Iesum,

Anno Christi 48. & docuiſſent multos, reuerſi ſunt iterũ Lyſtram, Iconium, Antiochiam Piſidiæ, conſtituentes per ſingulas Eccleſias Presbyteros; & tranſeuntes Piſidiam venerũt in Pamphyliam, & loquentes verbum Domini in Perge deſcenderunt in Attaliam: & inde nauigauerunt Antiochiam vnde exierant. Poſt quæ omnia (ait Lucas in fine cap.14.) *Morati ſunt tempus non modicum cum Diſcipulis.* Ac demum orta eſt diſceptatio de legalibus, & miſſi ab Antiochia Hieroſolymas ad Apoſtolos Paulus & Barnabas ſuper hac quæſtione. Refertur verò Concilium in toto cap. 15. ſequenti. Vide quæſo quanta inter famem & Concilium interceſſerint: quàm longam confecerint peregrinationem, quomodo teſte Luca, *multo tempore demorati ſunt* Iconij, *& morati ſint tempus non modicum* Antiochiæ, priuſquam Concilium celebraretur; vt mirum ſit hæc omnia duobus, vel tribus annis perfici potuiſſe. Cùm verò fames, quæ hæc omnia præceſſit, anno Chriſti 46. contigerit, fieri aliter nequit, quin Concilium vſque ad annum 48. vel 49. dilatum ſit. Anno Romæ 799.

Adhæc, ipſa Pauli ad Galat. 2. verba ſuppeditant nobis irrefragabilem eius rei probationem. Conſtat ex epiſtola, cùm Paulus aſcendit Hieroſolymam anno Chriſti 48. vel 49. (id eſt, poſt annos 14. à ſua conuerſione) comitem habuiſſe Barnabam; *Deinde* (ait) *poſt annos 14. iterum aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba:* At ex cap. 15. Acto. habemus liquidò, ſtatim poſt Concilium diſceſſiſſe ab inuicem Barnabam & Paulum: *Facta eſt autem diſſenſio, ita vt diſcederent ab inuicem; Et Barnabas quidem aſſumpto Marco nauigauit in Cyprum; Paulus autem, electo Sila, perambulabat Syriam, & Ciliciam.* Minimè igitur contingere potuit aſcenſus ille Pauli cum Barnaba poſt Apoſtolicum Concilium, ſed tempore celebrationis ipſius; & conſequenter anno 48. Mitto quòd verba illa Pauli; *Et contuli cum illis Euangelium, quod prædico in Gentibus:* (id eſt, ſine onere legalium, vt in tota Epiſtola contendit Apoſtolus demonſtrare Galatis) nihil aliud denotant, quàm quòd detuliſſet ad illos quæſtionem legalium: quæ certè in Concilio diſcuſſa eſt. Mitto etiam quod ex Actis 15. cap. liquet, Paulum à Concilio iterum reuerſum Antiochiam; ex epiſtola verò habemus, quòd ſtatim poſt collationem ſui Euangelij cum Apoſtolis erat inibi Paulus; nam cùm veniſſet Petrus Antiochiam, in faciem ei reſtitit, ſuper legalium ſimulatione. Vt tandem videas vtrumque teſtimonium ſibi inuicem in omnibus reſpondere; ac de eadem re prorſus agere: & Concilium contigiſſe eo anno, quo Paulus ad Galatas 2. conſignat.

Dionyſius an interfuerit funeri Dominæ noſtræ?

Quid igitur ad Dionyſium dicendum? Supereſt nobis expoſitionem & placitum amplecti Hilduini, viri doctiſſimi, qui iubente Carolo Magno hiſtoriam Dionyſij digeſſit (quam apud Surium habemus tomo 5.) Contendit verò B. Dionyſium citato teſtimonio cap. 3. de Diuin. nom. minimè agere de Tranſitu Virginis, nec aſſerere ſe & Hierotheum ei adſtitiſſe; ſed quòd aliquando conuenerint ipſi duo cum Petro & Iacobo Alphæi, & aliis diſcipulis, viſuri ſepulchrum Domini, reuerentiæ & gratitudinis, ac deuotionis ergo. Quo dato, nihil nobis nocet teſtimonium ipſius, qui Tranſitum Dominæ inueſtigamus. Fateor nobis aduerſari Metaphraſtem, & Damaſcenum, Iuuenalem Hieroſolymorum Antiſtitem, Nicephorum, Glycam, inter antiquos; ex recentioribus autem Baronium anno 48. & alios qui verba Dionyſij de Dormitione Virginis interpretantur: eorum tamen reuerenter habita licentia, in ſuam interpretationem adduci non poſſumus: nec mirum, cùm manifeſtè defecerint (vno dempto Baronio) in eodem Dionyſij textu explicando, dum ex eo credunt haberi inibi quoque adfuiſſe Timotheum, Pauli dilectum diſcipulum, & Epheſiorum Epiſcopum, ad ipſumque libros ſuos Dionyſium nuncupaſſe, quod tamen verum non eſſe ad annum Dom. 100. comment. 11. Deo duce monſtrabimus. Nihilque illis fauent verba Dionyſij, ſi ea ad vnguem perpendamus. Quæ ex noua Marſilij interpretatione Græco textui apprimè reſpondente, hæc ſunt. *Conuenimus quandoque apud Pontifices noſtros Deo plenos* (vt noſti) *nos ſimul & ipſe* (Hierotheus, de quo agebat) *multique Sancti fratres noſtri, viſuri corpus illud quod vitæ Principem Deum ſuſcepit. Vbi aderant & Iacobus frater Domini, & Petrus, excelſum & ampliſſimum Theologorum culmen. Illic ergo poſt contuitum, placuit vt Pontifices omnes, pro viribus quiſque ſuis, infinitè potentem Diuinæ virtutis bonitatem laudarent. Hierotheus autem alios ibi Doctores ſacros (vt noſti) poſt ipſos Theologos, ſuperauit; totus excedens, totus extra ſe poſitus.* Si Dionyſius aliqua eorum Cantica quæ ibi compoſita fuerunt retuliſſet, forſan ex eis, veram loci intelligentiam caperemus: attamen ab ipſis omnino abſtinuit, ait ſiquidem inferiùs ad Timotheum; *Verùm quæ illic myſticè tractata ſunt, miſſa in præſentia faciamus; quippe cùm nec multis exprimi poſſint, & tibi nota ſint.* Quare ſolis prædictis verbis inſiſtere debemus; in quibus tamen nihil eſt quod ad

Tranſitum

Anno Romæ 799. Transitum Virginis conducat, & omnia ad sepulchrum Christi facilè referuntur. Etenim si de Transitu ageret, non diceret, quòd ipsi conuenissent Hierosolymis, *visuri corpus illud, quod vitæ Principem Deúmque suscepit*: sed interfuturi migrationi eius, quæ vitæ Principem, &c. non quidem ad videndum tantùm, sed ad recipiendum eius benedictionem postremam: nec ad videndum corpus duntaxat, sed ad videndum eam viuam priusquam migraret ad Filium. Quòd si velit quis, vt Virginem, vita præditam Dionysius nuncupet *corpus*, insitatum inducet loquendi modum, quo nullus Doctorum vsus reperitur. Nunc verò monumentum seu sepulchrum Domini quod testimonio Matthæi 27. & Marci 15. *excisum erat de petra*, appositissimè appellatur, *corpus quod Deum, vitæq́; Principem suscepit*. Et rectè hîc Princeps vitæ Christus nuncupatur, vt de eo specialiter notaretur, quòd erat *inter mortuos liber*; & is, quem illud suscepit mortuum, erat nihilominus Princeps vitæ. Rursus idipsum denotat cùm subiungit, *Illic ergo post contuitum, placuit vt Pontifices omnes*, &c. Nihil igitur aliud Apostoli, & Discipuli fecerunt, nisi videre, & contueri: quod sepulchro Domini valde congruit; corpori autem Virginis minimè; quod nimirum non solùm viderunt, sed & sepulturæ mandarunt. Adde ibi cum Dionysio non adstitisse omnes Apostolos, sed duos tantùm, Petrum & Iacobum, (in hoc certè multi hallucinantur) hos enim duos duntaxat nominat Dionysius. Quis autem non videat, si ibi quoque Paulus adfuisset, à Dionysio etiam fuisse nominandum? Et discipulum de Magistro memoriam facturum? Idémque dicito de Ioanne, qui in Transitu & rebus Virginis primum locum habuit; præsertim quia ibi Dionysius numerat summos illos Theologos, qui adfuerunt; Ioannes autem hanc sibi inter cæteros Apostolos nomenclaturam iure optimo obtinuerat. Insuper si Iacobus & Petrus præ cæteris nominandi essent, ideo fieri deberet, quia aliquid peculiare illic egissent, aut dixissent, quod tamen non ostenditur, sed simpliciter dicitur: *Vbi aderant Iacobus & Petrus*. Neque verò quis æstimet nomine Pontificum, illis verbis, *Conuenimus quandoque apud Pontifices nostros Deo plenos*, solos Apostolos Dionysium subnotasse: sed omnes Episcopos, qui illic erant; *Vbi aderant Iacobus & Petrus*: cum ipsis scilicet seu inter ipsos, quandoquidem postea Hierotheum numerat inter Pontifices, qui tamen non erat Apostolus, sed Episcopus Athenarum, vt Menologium Græcorum habet, & ex eo Vsuardus apud Molanum 4. Octobr. *Illic ergo post contuitum placuit, vt Pontifices omnes diuinam bonitatem laudarent. Hierotheus autem omnes ibi Doctores sacros, post ipsos Theologos superauit.* Si placuit vt omnes Pontifices hymnos dicerent, & Hierotheus etiam dixit; profectò inter Pontifices numeratur: quare nomen Pontificum non positum solùm est propter Apostolos, quos tamen peculiari nomine Theologos vocauit. Neque verum est quod Card. Baronius notauit, illic quoque Timotheum adfuisse, cui opus suum Dionysius nuncupat, nam phrasis illa *Conuenimus quandoque*; non complectitur vtrumque, sed est modus loquendi familiaris Dionysio, quo toto illo libro vtitur, propriam tantùm personam denotans, vt verba præcedentia manifestant. *Præterea & ipse ad idem sæpe nos exhortatus est, librúmque ipsum vt supra modum quicquam excellens, remisisti* (ad Timotheum loquitur) *quamobrem nos quoque ipsum his duntaxat assignamus*, &c. *Nos autem qui nobis propinquiores sunt, pro ingenij nostri proportione Diuina trademus*, &c. & alia multa in hunc modum. Anno Christi 48.

Hic mihi germanus testimonij Dionysiani sensus videtur. Si quis autem propter Doctorum authoritatem qui de Transitu Virginis id exponunt, eis acquiescere iudicauerit, consequenter asseret, B. Virginem ætatis suæ 73. annorum assumptam, nouem aut decem annos post Concilium Apostolorum; Christi verò 58. Adhuc autem mihi difficile id videtur, quoniam anno 57. qui fuit Neronis secundus, (teste Hieronymo lib. de Script. Eccl. in Paulo) Paulus peruenit vinctus Romam, vbi *mansit biennio toto in suo conducto*: Act. vlt. Vnde anno 58. non potuit Hierosolymis adesse. Præsertim verò quia postquam semel Romam venit, nunquam in Orientem reuersus est, vt ipse de se prophetauerat Act. 20. *Ecce ego scio* (inquiens) *quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes per quos transiui prædicans regnum Dei*. Petrus verò vt minimùm rediit bis: semel anno 48. Concilij, rursúsque ea occasione, quam Dionysius hoc loco scribit. Sed de his satis.

2. *Verenice*, &c.] Vulgò vocatur Veronica. Liquet ex actis S. Martialis, quæ apud Vincentium Beluacensem extant in speculo hist. & apud S. Antoninum 1. part. histor. titul. 6. cap. 25. §. 2. Veronicam mulierem cum coniuge Amatore S. Martialem Lemouicensium Apostolum comitatam fuisse in Galliam. Eius verba sunt. *Venit autem cum B. Petro Apostolo Romam* (scilicet Martialis) *& per eum missus fuit in Galliam; habens in comitatu suo* De Veronica.

 Amatorem,

Anno Christi 50. *Amatorem, & coniugem eius Veronicam, quæ familiaris, & præcordialis amica fuit Virginis Mariæ. Sanctus verò Amator in rupe quæ modò Amatoris dicitur, solitariam vitam egit, ibique obiit: Veronica autem S. Martialem prædicantem sequuta est in territorio Burdegalensi, ibique consenuit.* Sed verò Romæ diem extremum clausit, vt Dexter hoc loco asseuerat. Vultus Domini quem sanguine proprio sudario Veronicæ impressit, seruatur Romæ apud S. Petrum, vbi sæpius ipsum veneratus sum: alter verò (nam linteum duplicatum erat) seruatur in Hispania in Vrbe Gienensi, vulgo *Iaen*, cum summa reuerentia. Equilinus lib. 6. cap. 151. refert ex Ambrosio, mulierem Hæmorrhoissam de qua Marcus 5. & Lucas 8. fuisse Martham. Verisimile autem id non videtur; non enim taceret Euangelista nomen eius, si esset Martha. Celebrius est illud Eusebij, mulierem Hæmorrhoissam ciuem fuisse Cæsareæ Philippi, & in gratitudinem ac memoriam accepti à Christo beneficij, statuam eius in viridario suo posuisse, ad cuius pedes ipsamet fimbriam eius tangere videbatur: Factúmque esse vt herbæ quæ sub statua subortæ fimbriam Domini contingebant, ea potirentur virtute; vt Hæmorrhoissæ ad ipsarum contactum mederentur: cæterum hanc imaginem, Iulianum Apostatam sustulisse, eiúsque loco substituisse suam: quam tamen ictu fulminis confractam fuisse idem Equilinus testatur. De vultu Christi Domini Romæ seruato, déque eius miraculis & antiquitate, & aliis ad eum pertinentibus, extat liber m. s. in Archiuo Basilicæ S. Petri in Vaticano, ex quo Bzouius multa transtulit in tomum primum suæ historiæ Ecclesiasticæ, quæ tu consulas. Anno Romæ 801.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 50. Anno Romæ 801.

1. *Petrus, vt Christi Vicarius Hispanias adiit:*
2. *Imagines Antiochia delatas affert.*
3. *Epænetum Sexifirmi in Bætica reliquit Episcopum.*
4. *multis eum comitantibus, M. Marcello Eugenio, Apollinari Rauennate (quem redeuntem ad Italiam consequitur Calocerus) Barnaba, Iudáque. Hinc ad Africam & Ægyptum migrat.*
5. *Manet in Hispania S. Quartus, qui obiit anno 76.*
6. *Lucius Seneca Centurio, verus Christianus, Sintriæ occumbit.*

COMMENTARIVS.

S. Petrus prædicat in Hispania.

ANNO CHRISTI 50. *Petrus*, &c.] De aduentu Petri Apostoli in Hispanias conuenit inter omnes qui res Hispanicas scripserunt, ita Ambrosius Morales lib. 9. cap. 14. Pineda 2. part. Monarchiæ cap. 28. §. 4. Marieta de Sanctis Hispaniæ 1. part. lib. 1. cap. 13. Alphonsus Chacon de Summis Pontif. in Petro: Romanus lib. 1. Reipubl. Christ. cap. 3. Pujades in Historia Cathaloniæ lib. 4. cap. 9. & alij, & inter externos Onuphrius Panuinus in Chronico Ecclesiast. Lipomanus, & Surius, Haræus & Lipelous in vita S. Petri; Qui omnes id mutuantur à Simeone Metaphraste in relatione de peregrinationibus Petri & Pauli Apostolorum, quam Surius habet tomo 3. En verba illius manifesta. *Cùm autem non diu mansisset apud Romanos, & sancto Baptismo multos regenerasset; & Ecclesiam constituisset: & Linum Episcopum ordinasset; venit Tarraconam: in qua cùm Epaphroditum ordinasset Episcopum, venit Sirmium ciuitatem Hispaniæ; quo in loco cùm Epænetum constituisset Episcopum, deuenit Carthaginem ciuitatem Africæ; in qua cùm Crescentem ordinasset Episcopum, venit in AEgyptum. Et cùm Thebis, quæ septem habent portas, Rufum, Alexandriæ autem Marcum Euangelistam eorum Episcopos ordinasset*, &c. Vide miram Metaphrastis cum Dextro consonantiam; nec mirum, cùm id à Dextro qui multos

Anno Romæ 801. multos annos illum præcessit, potuerit Metaphrastes mutuare, vel ambo ab eadem antiqua memoria, quæ tunc extaret. Anno Christi 50.

2. *Imagines*,&c.] Ecclesiastica traditione receptum est, vsum Sacrarum imaginum in Ecclesia à sanctis Apostolis emanasse. Qua de re abundè actum est in II. Synodo Nicæna, quæ fuit VII. generalis;in cuius reuerentiam Græci quotannis celebrant festum Dominica proximè sequenti die 11. Octobr. vt apud Molanum in Vsuardo ea die videre est.In actione eius 5. admittitur historia imaginis Saluatoris missæ Abagaro Regi Edessæ à Christo Domino, quamquam epistolæ de ea re à Gelasio inter Apocryphas reiiciantur. Cæterum de eodem sacro vultu qui hodie in cœnobio sanctimonialium S. Syluestri de Vrbe in magna veneratione est, simul cum capite S.Ioannis Baptistæ, celebrant quoque speciale festum Græci die 17.Augusti.Consule de hoc Baronium in Notis ad 9.Nouembr. qui multa in eius fauorem congerit, & reuoca in mentem Sacrum Christi vultum impressum in linteo Veronicæ, & imagines à D. Luca depictas, quæ summo cultu & reuerentia hîc Romæ asseruantur, apud sanctam Mariam Maiorem,& in Basilicis de Populo, & de Pace, & in Via lata, & aliis: è quibus & ex officij supremi Apostolatus dignitate liquet Petrum si quis alius Apostolus, induxisse imagines Sacras vbicunque prædicauit. Quòd verò quas in Hispanias inuexit ab Antiochia detulerit, facilè deduci potest ex eo quòd tunc temporis ab Antiochia veniebat,vbi (post Concilium legalium Hierosolymis anno 49. vel 48. celebratum) à Paulo increpatus est, vt ipse refert ad Galat. 2. Eius rei perseuerat Matriti testimonium non leue in Sacra & miraculosa imagine B.Virginis vulgò nuncupata de *Atocha*, de cuius antiquitate multi existimant à tempore Apostolorum ibidem coli; quandoquidem ante 500. annos tempore S.Isidori Agricolæ erat celebris; & cùm inde certum sit, superasse vetustate Maurorum dominium in Hispania; & ex characteribus quibusdam ipsi affixis, constat Apostolicam redolere ætatem. In tanta autem vetustate nulla nomenclaturæ suæ ratio conueniens assignari potest, nisi quòd priùs dicta sit de *Antiochia*, paulatimque vox illa aliquatenus alterata,de Atocha nuncupata sit:atque ita à D.Petro illam accepimus ab Antiochia delatam. Quòd enim dicta creditur ab arbusto quodam rurali Hispanè dicto *Atocha*, quasi super illud apparuerit, vulgare est & parui pendendum, illa enim nusquam legitur apparuisse alicubi, & nomen *Atocha* recentius est in Hispano idiomate quàm quiuerit imagini Gothicæ vt minimùm Antiquitatis, nomen dare. Sunt qui asserant extare D. Ildephonsi epistolam vbi eius Sacræ Imaginis meminit: sic refert M. Ægidius Gonzallez Dauila Regius Historiographus, in sua historia Matritensi, & consentit P.Morillo in hist.de Pilari.

Imagines detulit in loca quæ prædicatione illustrauit.

Imago S. Mariæ de Atocha, vnde?

3. *Epænetum*, &c.] Affirmant eius in Hispania Episcopatum cum Metaphraste cæteri authores suprà citati *Venit* (ait ille de D.Petro) *Sirmium Hispaniæ ciuitatem, quo in loco cùm Epænetum Episcopum constituisset*, &c. Nec quemquam moueat Dextrum non Sirmium,sed Sexifirmum sedem Epæneti nuncupasse,nam vtroque nomine gaudet Vrbs illa, & ipse Dexter vocat eam inferiùs Sirmium ad annum 100. dum agit de Maxima & Montano Martyribus. Videri posset ea quam Ptolomæus in tabula Bæticæ vocat *Sex*, voce forsan detruncata in codice: & Villæ nouæ est *Velez Malaga*, Floriano verò *Motril*. aliisque plus arridet olim extitisse in monte Granatensi, altero ex Alpuxarris, dicto *Tregiliana*. Nec desunt qui putent dictam *Sexifirmum*, quasi Saxifirmum, seu saxum firmum,quod nunc Hispanicè dicimus *Piedrafita* vel *Piedrahita*. De eodem Epæneto iterum incidet sermo inferiùs anno 64. quo occubuit in vrbe sua.

De S.Epæneto, Sexifirmi Episc. po.

4. *Multis eum*, &c.] Disponamus iter Petri,quò Dexter,& Metaphrastes illustrentur, & vnde quiuis Discipulorum in comitatum assumptus fuerit à Petro, & vbi quisque relictus facilè constet. Petrus Romæ existens ab anno 44.vsque ad 47.multos ad fidem perduxit, inter quos insignis fuit M.Marcellus, priùs Simonis Magi, postea D. Petri discipulus,vt ipse de se fatetur in Epistola ad Neræum & Achilæum de obitu Petronillæ quæ apud Surium extat tom. 3.die 12.Maij.Hic de nobilissimo Senatorum sanguine Romæ natus,de domo & familia Neronis, à fidelibus eam ob causam dictus est *Eugenius*, quod sonat, *Nobilis*. Romæ quoque Petrus degens ordinauit Episcopum Apollinarem discipulum suum, quem secum duxerat ab Antiochia, misitque eum Rauennam. Erat verò genere Antiochenus, vt eius acta habent, quæ Mombritius recitat tom. 1. & Surius tom. 4. & Equilinus lib.6. ca.128. De eius ordinatione & missione agit Martyrologium Rom. Beda, Vsuardus,& Ado die 23.Iulij. *Cùm autem non diu mansisset apud Romanos* (ait Metaphrastes,

Discursus S. Petri cũ Roma discessit.

Anno Christi 50. nimirum tres tantùm, vel 4. annos) *& Linum Episcopum ordinasset*, sibi scilicet suffraganeum; vel Corepiscopum, vt eo absente Romanæ Ecclesiæ prouideret; Anno 47. vel initio 48. Roma exiit versus Hierosolymam, comitibus M. Marcello Eugenio, Epaphrodito, Epæneto, Rufo, Crescente, & aliis. De Epæneto, & Rufo liquet Romæ degisse, nam Paulus salutat illos ad Romanos scribens, cap. 16. vocátque Epænetum, *Primitiuum Asiæ* discipulum. His igitur comitibus, Petrus Rauennam transiens assumpsit secum Apollinarem, & tandem peruenit Hierosolymam, vbi eo anno interfuit Assumptioni Virginis, & sequenti Concilium celebrauit de legalibus non obseruandis à conuersis è Gentilitate. Decretum verò Concilij miserunt Apostoli Antiochiam per manus Iudæ (qui cognominabatur Barsabas) & Silæ, quos Lucas Act. 15. vocat *viros primos ex fratribus. Hi descenderunt Antiochiam, & congregata multitudine tradiderunt epistolam. Iudas autem & Silas, & ipsi cùm essent Prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres.* Tunc Silas adhæsit Paulo, *Iudas verò abiit in Hierusalem*, & adhæsit Petro. Rursus Petrus profectus est Antiochiam, vbi Paulus in faciem ei restitit, Barnabas dissentiens à Paulo, & assumpto secum Marco, nauigauit Cyprum, vbi natus fuerat. *Paulus electo Sila perambulabat Syriam, & Ciliciam, præcipiens custodire præcepta Apostolorum*; erat enim scripta epistola decretalis Concilij, *his qui erant Antiochiæ & Syriæ, & Ciliciæ, fratribus conuersis ex Gentibus.* Hactenus ex Act. Apostol. cap. 15. & ex epistol. ad Galat. cap. 2. Aliquod tempus fecisse credendus est Petrus Antiochiæ & Hierosolymis, visitans fideles; inde verò nauigauit in Cyprum anno sequenti, scilicet 50. profecturus in Hispaniam: ibi adhæsit illi Barnabas cum Marco, & inde cum reliquis comitibus M. Marcello, Apollinari, & Iuda nauigauit in Hispaniam: Romam vt credo obiter visitans; soluítque Tarracone, vbi Epaphroditum constituit Episcopum, teste Metaphraste; quanquam nonnulli pro Tarracone legant Tarracinæ, quæ Italiæ ciuitas est. Cæterum Petrus Galesinus vir quidem eruditissimus, & Italus in notis ad 12. Kalend. Februar. sui Martyrologij, ita legit in Metaphraste vt affirmet, Tarraconam, non Tarracinam in eo haberi; atque eius vrbis Tarraconensis in Hispania constitutum fuisse ab Apostolo Episcopum Epaphroditum. Quæ sanè lectio vehementer arridet, quia ibi narrat author iter Petri Roma in Hispaniam; *Et cùm Romam* (ait) *reliquisset, & Linum Episcopum in ea ordinasset, venit Tarraconam, in qua cùm Epaphroditum ordinasset Episcopum, venit Syrmium ciuitatem Hispaniæ*, &c. Certè Tarracina non est in itinere Hispaniæ, sed ad oppositam Romæ plagam Orientalem. Accedit quòd Tarracinæ non reperitur Epaphroditi memoria, vt cogamur eum Episcopum illius ciuitatis extitisse. Possumus etiam facilè hac lectione conciliare cum Metaphraste Dorotheum, qui in Synopsi eum refert Aderæ Episcopum; fuit verò Adera seu Adeha, vrbs iuxta Tarraconam sita in Ilercaonibus, vt apud Ptolomæum videre est. Illic Torquatum, Secundum, Cæcilium, & reliquos, quos ipse Romæ ordinauerat Episcopos, eidem occurrisse, eúmque comitatos per Hispaniam satis verisimile videtur (tunc Calocerus sancti Iacobi discipulus Apollinari adhæsit, cum quo postmodum Rauennæ vixit, vt apud Equilinum videre est lib. 6. capit. 128. illis verbis, *Interim Calocerus Presbyter Rauennatem Ecclesiam gubernauit.*) aliquósque Episcopos & Presbyteros de nouo instituisse: non tamen constat qui fuerint; vno dempto Epaphrodito, quem Tarracone, & altero Epæneto, quem Sirmij vel Sexifirmi Episcopum constituit. Cùm verò ab Hispania discederet nauem conscendens, perrexit in Africam, vbi Carthaginensibus Crescentem Episcopum constituit (teste Metaphraste) de quo ex epistola 2. ad Timoth. 4. habemus, quòd cùm Paulus Romæ in vinculis detineretur, *Crescens Româ in Galatiam* abierat, anno 58. quo loco in *Galliam* legendum contendunt Epiphanius hæresi 51. Theodoretus in eum Pauli locum, & ex Romano Martyrologio die 27. Iunij, & 29. Decembr. certum fit Viennensem Galliæ Ecclesiam ipsum fundasse. Vtrobique prædicasse contendit Baronius in Notis ad 24. Iunij, & ita asseritur in tex. Martyrolog. Roman. ea die, & apud Vsuardum. Oportuit tamen priùs successorem sibi apud Carthaginem constituere, vbi primus à Diuo Petro datus fuerat Episcopus. Ab Africa profectus est Petrus in Ægyptum, ibi Thebis Ægyptiis (nam sunt aliæ in Asia iuxta Corinthum) Rufum dedit Episcopum, qui postmodum ad Hispanias accedens Dertosæ seu Tortosæ Pontifex sedit, vt infrà ad annum Christi 100. & 112. dicemus: ac demum Alexandriæ Marcum ordinauit Antistitem. Quo tandem peracto itinere

Anno Romæ 801.

Anno Romæ 801. | Anno Christi 50.

itinere nauim aſcendens Romam reuerſus eſt, & Barnabas Mediolanenſem fundauit Eccleſiam 54. & Baronius affirmat.

De ſancto Quarto Apoſtolorum diſcipulo.

5. *Manet in Hiſpania,* &c.] De ſancto Quarto agunt Martyrologia die 3. Nouembr. Romanum, Bedæ, Vſuardi, & Adonis, & Equilinus lib. 10. cap. 16. & lib. 6. c. 100. Sed inter cæteros Petrus Galeſinus ad eamdem diem conſonat Dextro inquiens. *Natalis S. Quarti, qui fuit vnus ex 72. diſcipulis, Berythi Epiſcopus; inde in Hiſpaniam profectus Chriſtianæ religionis diſciplinam poſt Apoſtolum Iacobum Hiſpanis tradidit.* Hæc ille. Dexter verò ad annum 105. iterum de S. Quarto agens hæc ait; *S. Quartus Apoſtolorum Diſcipulus bis Hiſpaniam peragrat: ſemel poſt Iacobum, iterum relictus à Paulo:* apud quem ſanè erat Corinthi, cùm ſcripſit epiſtolam ad Romanos, vbi eius nomine illos ſalutauit; *ſalutat vos Quartus frater.* Cæterum cùm Epiſtola illa ſcripta fuerit à Paulo Corinthi circa annum Domini 54. plus minùſve, dicendum eſt, ſanctum Quartum ante illum annum ab Hiſpania diſceſſiſſe in Orientem; Paulum forſan illac adducturum rogatum ab Hiſpanis, magnas eius acceſſus cauſas præbentibus: de quibus paulo antè Romanis dixerat; *Cùm in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quòd à vobis deducar illuc;* idèſt, vt Theophylactus commentatur: *Voſmet inſpecta quæ me vrget neceſſitas, vt Hiſpanos conueniam, priores eſtis ad illos me demiſſuri, quia ſic cogor vt faciam.* Perſeuerauit cum Paulo quouſque miſit illum in Hiſpanias, dum ipſe Romæ detineretur in vinculis; nam in 2. Romæ ſcripta ad Timoth. epiſtola 4. capit. ait. *Lucas eſt mecum ſolus.* Inde enim fit vt Quartus tunc temporis abſens eſſet. Veriſimile autem eſt eum profectum in Hiſpaniam, vt fidelibus de retentione Pauli Romæ in vinculis rationem redderet: & quòd vincula impedirent iter ad ipſos. (Idem dicemus de S. Secundo ad annum. 52.) Cuius verò Eccleſiæ Epiſcopus fuerit, non conuenit apud omnes. Hippolytus & Dorotheus, quos Equilinus ſequitur, eum Berithi Epiſcopum faciunt: ídque aſſerit Galeſinus: qui tamen in Notis ſuis inquit, alios contendere Epiſcopum fuiſſe Nurſiæ. Dextro verò, cui magis aſſentimur, fuit Betyri in Hiſpania Epiſcopus, quod fuit oppidum in Bætonibus, aliàs dictum *Conciolum*, quod etiam in Bætonibus prope Salmantiam ponit Ptolomæus; Primò vocabatur *Berela*, & deinde Dextri æuo *Bætirus*, ab aliis, *Bætira.* Vide Dextrum anno 105.

De quodam Seneca Chriſtiano.

6. *Lucius Seneca,* &c.] Loco *Senticæ* vt antea in codice legebatur, mutaui *Sintriæ*, Luſitaniæ oppidum; quod hodie *Sintra* nuncupatur: in cuius Eccleſia S. Michaeli dicata, adhuc in lapide vetuſtiſſimo perſeuerat L. Senecæ Epitaphium; quod non ſolùm ipſi, ſed etiam L. Æliano filio, & Caſiæ Quintiliæ vxori commune eſt. Adducitur ab Ambroſio Morales lib. 9. hiſtor. Hiſpan. capit. 9. dum agit de euentibus anni 55. Eſt verò huiuſmodi.

L. Ælius. L. F. Gal. Ælianus. H. S. E.		Lucius Ælius, Lucij Filius Galerius Ælianus, Hîc ſitus eſt.
L. Ælius. Sex. F. Gal. Seneca Pater. H. S. E.	id eſt	Lucius Ælius, Sexti filius, Galerius Seneca Pater, Hîc ſitus eſt.
Caſia Q. F. Quintilia mater. H. S. E.		Caſia, Quinti filia, Quintilia mater, Hîc ſita eſt.

In quo ſummopere notandum, non ſuperponi notas illas D. M. S. vel D. M. quæ denotant *Diis Manibus Sacrum*, vel *Diis Manibus*, qui à gentilibus Dij mortuorum credebantur; Cùm verò in omnibus Gentilium Epitaphiis reperiantur, & in hoc omnino deficiant, ſignum manifeſtum eſt, fuiſſe hominum Chriſtianorum; præſertim quia nulla alia nota Gentilium ibi eſt, & quod multis inſcribebatur lapidibus *Aug. Sacerdos,* vel aliquid huiuſmodi.

Anno Christi 50. — Anno Romæ 801.

Flauius Lucius Dexter.

Anno eodem Christi 50. 1. *Per hæc tempora Sanctus Athanasius primus Episcopus Cæsaraugustanus, Græcus natione, Discipulus S. Iacobi, ex his quos in Hispania habuit, tota Celtiberia prædicat, & se mirabilem ibi præstat. Ipséque & Theodorus tota Carpetania prædicantes, & docentes discurrunt.* Anno Romæ 801.

Anno 52. 1. *Iscius Carteiæ prope fretum prædicat, totámque oram maris interni percurrit: & Alone, & Carteiæ alteri in Mediterraneo mari, non procul Carthagine Spartaria prædicat.* Anno Romæ 803.

2. *Templum Columnæ Cæsaraugustæ, (vbi quidam credunt partem esse Dominicæ Columnæ) Fideles & frequenter vndique visitant, & cum maxima veneratione colunt.*

3. *Floret Centurio Malacitanus, quem S. Iacobus ibi tingit.*

4. *S. Torquatus domo Romanus, P. Nonij Aspernatis filius, Vir clarissimus, Acci, Malacæ, & vsque ad fauces freti prædicasse dicitur.*

5. *Martialis Lemouicensium, Cadurchorum, & Tolosatium Apostolus, Hispanias adiit, & prædicando fideles inuisit.*

Anno 54. 1. *S. Indalecius Vrci, Iliberri, Carthagine Spartaria, & Eliotrocæ prædicans, in illis partibus celeberrimus habetur.* Anno Romæ 805.

2. *Quem Clarus * Diaconus comitatur, Qui Diaconus cum multis Clericis, prope Carthaginem Spartariam, non procul à portu ciuitatis in mare crudeliter detruduntur.*

*seu Clerus.

3. *Euphrasius Iliturgi, non procul Carthagine Spartaria, populis qui dicuntur Contestani, ad Vrbem Assotum, totóque agro Carthaginensi prædicans feruenter discurrit.*

4. *Cæcilius Iliberri & circumquaque prædicat, & mirabilem se præbet: doctrináque populos sibi commissos in timore Dei ac fide promouet.*

5. *Tesiphon in Bætica vrbe Vergilia, Bastæ, Oscæ, in aliísque vrbibus prima iecit religionis Christianæ fundamenta.*

COMMEN

Anno Romæ 801. Anno Christi 50.

COMMENTARIVS.

ANNO CHRISTI 50. *Per hæc tempora.*] Egimus de S. Athanaſio tum ad annum 35. Comment. 2. tum ad 36. comment. item 2. tum etiam ad 42. comm. 2. quibus ferè locis dictum eſt de S. Theodoro; tum ad 41. Galeſinus die 15. Maij hæc inquit, *Ab illis item duobus Athanaſio & Theodoro, qui ex Hiſpania nunquam diſceſſerant, in multas illius prouinciæ partes, Chriſtianæ religionis diſciplina propagata eſt.* Quod autem hîc dicitur de prædicatione S. Athanaſij in tota Celtiberia & Carpetania, eleganter cecinit M. Maximus hoc epigrammate, quod vnà cum ſuo Chronico Typis excuſum eſt Cæſarauguſtæ 1619. *De S. Athanaſio Epiſcopo Cæſarauguſtano, vbi nam prædicauerit Dei verbum?*

Primus Athanaſius noſtra fit Præſul in vrbe (Cæſarauguſtanus)
Angelicæque domus Paſtor honorificus.
Per Carpetanos iactat ſacra ſemina tractus
Et Celtibêris prædicat in populis.
Macte animi pietate ſenex, Præſúlque patérque,
Diſcipulus Iacobi es, Pontificúmque decus.
Ora pro populo commiſſo ſplendide paſtor,
Anchora qui fidei diceris, eſto, faue.

De Sancto verò Theodoro eius ſocio cecinit ſic:

Hiſpaniæ figunt paribus veſtigia curis,
Diuus Athanaſius, tum Theodorus amans.
Presbyter iſte fuit primus, docuítque libenter,
In Celtibêro dogmata ſacra ſolo.
Cúmque quater decies compleſſet Cynthius orbem,
Cinctus fronde caput, ſydera clarus adit.
Conſors alterius Theodori, cui data cura eſt,
Cuſtodire ſui buſta verenda Patris.
Macte animo Theodore ſacer, Seruator ouilis
Cæſarij, fulgens relligionis honor.
Ante Deum ſupplex pro nobis ſedulus ora,
Qui, duce te, Fidei carpſimus ambroſiam.

Quo loco M. Maximus duos diſtinguit Theodoros, alterum D. Iacobi diſcipulum, qui iuxta corpus Patris ac Magiſtri ſui ſepultus iacet; alterum qui B. Athanaſij fuit Archipresbyter primus. Vtrùm autem & hic quoque S. Iacobi, an ipſius Athanaſij fuerit diſcipulus, non ſatis conſtat; licèt primum mihi probabile videatur. Illis verbis, *Cúmque quater decies*, &c. innuere videtur obiiſſe hunc Archipresbyterum ætatis ſuæ anno 40. niſi forſan velit, vt poſt 40. annos ab eius prædicatione ob quam *Hiſpaniæ figunt paribus veſtigia curis, D. Athanaſius tum Theodorus amans,* vitam cum morte commutauerit, quod magis probo. Iuxta quam ſupputationem dicendũ eſt, eum morti conceſſiſſe anno 76. nã ann. 36. cœpit Hiſpanica prædicatio. De anno autẽ, ac die mortis S. Athanaſij hæc habet Maximus ad calcem ſui Epigrammatis. *Obiit prope Cæſarauguſtam anno 59. colitur prima die Nouembris.* Quod ad genus mortis quo obiit, attinet, Galeſinus credidit eſſe Confeſſorem ad 15. Maij in ſuo Martyrologio; nec mirum, cùm ſola M. Maximi authoritate, (cuius ſcripta nondum cùm Galeſinus ſcripſit comparuerant) martyrium eius conſtet; is verò in quodam hymno de tribus primis Epiſcopis Cæſarauguſtanis, hæc canit inter alia.

Laudo te primùm Athanaſi ſacer,
Téque præſtanti Theodore cantu:
Non minùs noſtris Epitecte præſul.
Dignus es Odis.

Tertium

Anno Christi 52. | Anno Romæ 803.

Tertium & primum videt ipse Iberus.
Fortiter passum, &c.

Nimirum Athanasium & Epitectum; ait verò vidisse vtrumque fortiter passum Iberum flumen, quia prope Cæsaraugustam ad eius ripam martyrio sublati sunt. Cæterum tametsi illic obierit, corpus tamen Compostellam translatum est à Discipulis, sicut ipse primo testamento cauerat, sepulchrumque sibi eligens ex latere S. Apostoli. Ita asserunt Morales lib. 9. Hist. Hisp. c. 7. & Marieta lib. 1. de Sanctis Hisp. & quod maius his est, Leo III. id priùs docuerat in epist. de Translatione S. Iacobi: qua de re Breuiarium Cordubense, hæc ait, *Alij verò Discipuli Athanasius & Theodorus (vt in B. Leonis epistola legitur) iuxta Apostoli corpus vnus ad dexteram & alter ad læuam sepultus est.* Cui concinunt Calixt. II. & Vincentius Beluacẽsis.

Quod ad loca prædicationis SS. Athanasij, & Theodori pertinet, ex his quæ scribit Ptolomæus lib. 2. Geographiæ tabula 2. Europæ, capit. 6. ostenditur, antiquam Celtiberiam non comprehendere totum Aragoniæ nostræ regnum, sed ab Ibero vsque ad regnum Toletanum, cum parte Marchiæ, seu Manchæ, & Alcarriæ: Carpetania verò id quod nunc *Castella noua* dicitur, seu Toletanum regnum, quæ terminatur ad Septentrionem Durij ripâ, ab Occidente, & Meridie montibus, quos vocamus *Puertos de Somosierra, de Guadarrama, Fuenfria, Palomera*: ab Oriente autem Celtiberiæ contermina est.

S. Iscius quibus vrbibus prædicarit.

ANNO 52. *Iscius*, &c.] Egerat anno 44. & 50. de prædicatione quorundam S. Iacobi discipulorum, videlicet Caloceri, Athanasij, & Theodori, nunc & deinceps vsque ad annum 60. designat loca in quibus Torquatus, Iscius, & socij prædicarunt, vno excepto S. Secundo, Abulensi Episcopo; de quo nunc cùm cæteris non meminit. Quid autem fuerit in causa, ipse non exprimit; mihi autem videtur in causa fuisse, quòd his annis S. Secundus erat absens ab Hispania, vtpote S. Paulo comes factus suarum peregrinationum: nam Act. 20. inter alios Discipulos, qui Paulum comitantur tota Græcia, & vsque Hierosolymas, ac Romam, recensetur *Secundus*. Hactenus autem nemo agnouit duos Secundos Apostolorum discipulos, vt velit quis asseuerare hunc ab alio diuersum fuisse. Accedit quòd tunc temporis erat quoque apud Paulum S. Quartus Hispaniæ Episcopus, & verisimile est vt secum adducerent in Hispanias Apostolum. Vide quæ de Quarto diximus ad annum 50. De Secundo iterum agemus anno 100.

S. Iscius, dicitur à Dextro prædicasse Carteiæ prope fretum, & alteri Carteiæ, non procul Carthagine Spartariæ. Vtrùm legendum sit Cartheiæ vel Cartesiæ, vel Cartesæ, non multum curandum, in nominibus enim antiquis propriorum locorum non minima variatio facta est, temporis vetustate. Equilinus & Molanus & Breuiarium Cordubense legunt *Carthesiam*. Romanum verò Martyrologium *Carteiæ*, Dextro consentiens die 15. Maij, quod nomen apud probatos authores receptissimum est, Titum Liuium lib. 28. & 43. Strabonem lib. 3. Geogr. Plinium lib. 3. cap. 1. Hircium lib. 1. de bello Hisp. Dionem Cassium lib. 43. rerum Rom. Silium Italicum, libro Punicorum. Ptolomæum lib. 2. Geograph. cap. 4. quos recentiores sequuti sunt: Legunt verò cum aspiratione *Cartheiam*. Qui *Carthesiam* legunt, contendunt fuisse vrbem sitam iuxta Asturicam quæ nunc depopulata *Ventosa* dicitur. Ita Molanus & Cordubense Breuiarium quos sequitur Mariana lib. 4. hist. cap. 2. Errant tamen totâ Hispaniâ, quia apud antiquos probatósque authores in toto Asturicensi tractu non extat vrbs *Carthesia* dicta; præterquam quòd D. Iscius & socij eius in Bætica littorali prædicationis munus exercuerunt, vt iam ostendimus, & non in mediterraneis Hispaniæ prouinciis. Adhæc tunc temporis insistebat conuersioni eius tractus S. Ephræm Asturicensis Episcopus à D. Iacobo illi Prouinciæ designatus: vt non esset necessarium D. Iscium in vrbe tam propinqua Episcopum etiam constitutum fuisse.

Quare dubio procul sit, sedem S. Iscij in Bætica extitisse. Nunc verò adhuc lis est inter authores de situ eius Cartheiæ; nam Ptolomæus in tabula Bætica locat illam in Bastulis, iuxta fretum Gaditanum; & Morales in antiquit. fol. 81. contendit esse *Algeziram*; Mariana lib. 1. cap. 2. vult vt sit *Tariffa*. Demum aliis placet vt sit quæ nunc *Cartaya* nuncupatur. Inter eos etiam qui Carteiam iuxta fretum collocant est discrimen; nam quibusdam placet fuisse ex eo freti latere quo mediterraneum mare incipit, id quod Ptolomæus amplectitur: aliis verò ex eo, quo Oceanus ipsi freto coniungitur. *Vrbs ea in ora Oceani sita est, vbi primùm à faucibus angustis panditur mare*, ait Liuius loco citato, & lib. 43. quibus locis agit de bellis naualibus apud Carteiam in ore faucium

freti

Anno Romæ 803. freti Gaditani inter Lælium Romanum, & Hannonem Carthaginensem habitis; quo etiam loci Cæsar & Pompeius in triremibus dimicauêre. Sanè vt hæc aliquatenus in concordiam deduci queant, necessariò cum Dextro dicendum est, non vnam solùm Carteiam in oris Bæticis olim fuisse, sed duas, alteram quam Titus Liuius collocat ad oram Oceani à parte exteriori freti, *vbi primùm è faucibus angustis panditur Oceanus*; & in hoc dissentimus à Ptolomæo: alteram quam modò *Cartayam* nuncupamus, non longè à Noua Carthagine. Priorem vocauerunt antiqui *Tartessum*, vti referunt Plinius lib.3. cap.1. (qui etiam locat eam in mari Atlantico, videlicet Oceano, *Ex Atlantico mari Carteia*, ait, *Tartessus à Græcis dicta.*) & D. Hieronymus lib. 2. Commentariorum in epist. ad Galatas, in procemio. Posteriorem vocamus *Cartaiam*; quæ non est in ipso maris littore, sed interiùs in terra à mari aliquantulum separata. Quare verborum Dextri sensus est, *S. Iscius Carteiæ prope fretum prædicat.* quæ vrbs in Oceano sita est, vbi cum freto Gaditano coniungitur, *totámque oram maris interni percurrit*; (sic vocat mare quod inter fauces freti est, & ita vocatur à Ptolomæo in tabula Bæticæ, dum de eo inquit, *Calpe mons & columna in interiori mari est.*) Prædicauit etiam *& Alone & Carteiæ alteri in Mediterraneo mari*, &c. id est, quæ ex parte Mediterranei sita est, tametsi non in littore, sed prope Carthaginem sita sit. Anno Christi 52.

Sed vbi extiterit *Alone* seu *Alo*, nunc videndum. Ptolomæus locat illam non in Hispania Bætica, sed in Tarraconensi, in Contestanis populis, non valdè procul à Carthagine noua, seu Spartaria, in sinu Ilicitano, id est, *Golfo de Helche.* Arnoldus Milius putat esse ipsam Ilicem (nunc *Helche*) & quòd Pomponius Mela vocet eam Ilicem. Verba Melæ lib.2.cap.6. hæc sunt; *Sequens* (sinus) *Ilicitanus Alonem habet, & Lucentiam.* (nunc *Lucena*) *vnde ei nomen Ilicem.* Certè cùm ab Ilice vrbe abstineat, & ei sinui inde nomen Ilicem accidisse dicat, nomen hoc ab Alone videtur ortum, authore Mela. Mihi probatur textus sic omnino legendus, *Sinus Ilicitanus Alonem habet, & Lucentiam, & vnde ei nomen Ilicem.* Id est, habet etiam Ilicem, vnde ei nomen scilicet Ilicitanus: nam cùm *Ilicem* sit in casu accusatiuo, deducto à recto *Ilici*, aliter secundùm Grammaticæ regulas legi non licet: neque verò sinus *Ilicem* vsquam, sed *Ilicitanus*, vocatus reperitur. Morales in Antiquitatibus Hispan. fol.7. Tarapha de Regibus Hisp. & Michaël Villanoua super Ptolomæum, volunt, vt sit *Helche*, vel *Alicante.* Nihilominus cùm Alone & Ilici diuersæ vrbes fuerint, omnino dici oportet vt Ilici sit *Helche*, Alone verò sit *Alicante* (vt ex ipsis nominibus satis apparet) atque D. Iscium in Alicante quoque iecisse prædicationis Euangelicæ semina.

2. *Templum Columnæ.*] Non affirmat illic fuisse partem Dominicæ Columnæ, sed quosdam (id est, vulgo) ita existimasse. Egimus de Columnæ templo ad annum Christi 37. com.2. & 3.

3. *Floret Centurio*, &c.] Vide quæ de ipso latissimè diximus anno Domini 34. comment. 3. & 6. & 8. Erat hic ipse Caius Oppius, vt ad annum 70. dicemus com.2.

4. *Sanctus Torquatus*, &c.] Romanum quidem fuisse & nobilissimum, nomen ipsum Torquati satis docet. De P. Nonij Asprenatis patris eius cõsulatu cum M. Aquilio Iuliano, anno Domini 40. scribit Dio Cassius lib. 59. Cassiodorus & Baronius, & de L. Nonio Asprenate (vt credo filio P. Nonij; & fratre S. Torquati) quia anno 96. iniit Consulatum cum Arricinio Clemente, agunt Fasta Consularia Onuphrij. Prædicauit autem S. Torquatus Acci, id est, *Guadix*, & Malacæ nunc *Malaga:* & vsque ad fauces freti de *Gibraltar.* Quod Acci sit Guadix nemo dissentit; ponitur à Ptolomæo in tabula Hispaniæ Tarraconensis, in populis Bastetanis, seu Bassetanis. Ibi quoque Episcopus datus fuit. Irrepsit proinde mendum præli in Breuiario veteri Cordubensi, apud Alderetem lib. 2. Antiq. cap. 12. dum ait, *Torquatus apud Gaditanos quos tunc Accios vocabant*: debet enim scribi *apud Guadixanos*, non Gaditanos. Iterum inferiùs anno 66. agemus de S. Torquato. *S. Torquatus vbi*

5. *S. Martialis*, &c.] De eo Martyrologium Rom. 30. Iunij, vbi Baronius, non solùm Lemouicensis sedis authorem, sed etiam aliarum fuisse refert. Cùm autem Episcopatus ipsius non longè esset ab Hispania, vt qui vltra Pyrenæos degeret, facilè illi fuit ad ipsam accedere. Fuit sanè eo temporis vsu receptissimum inter primitiuos Ecclesiæ Fideles, se inuicem inuisere, vt de rebus ad Euangelij prædicationem pertinentibus alius alium consuleret, quandoquidem multas occurrere necesse erat difficultates, quæ consultatione indigerent, & vt sese mutua collocutione ad oppetiendam pro Christo mortem animarent. Idem quoque Baronius in Annal. ad annum Domini 74. asserit S. Martialem instituisse Lemouicenses, Tolosanos, Burdegalenses, Cadurcenses, & Aquitanos populos. Vide de his epistolas ipsius in Bibl. vet. Patr. *S. Martialis vbi*

ANNO

Anno Christi 54. *Vbi S. Indalecius?*

Anno Romæ 805.

ANNO 54. *S.Indalecius*, &c.] *Vrci*, vrbs fuit in Bastetanis olim non parua, apud Ptolomæum, in tabula Tarraconensi. Michaël Villanoua contendit etiam dictam *Aquilam*. Modò dicitur *Vera*, iuxta Carthaginem nouam, & Muxacram. Ita Ambrosius Morales lib.8.c. 50. & lib. 10. cap. 32. quanquam hic author confundat *Vrci*, & *Vergi*, quæ tamen diuersæ ciuitates sunt, vt videre est apud Ptolomæum: Vrci siquidem est in sinu Ilicitano iuxta Lucenam & Guadix, Vergi autem in sinu Vergitano, qui ab ea nomen accepit, & nunc *Vera* dicitur: & inter vtramque situm est Caridemi promontorium, seu *Cabo de gatas*. Vnde in Martyrologio Rom. Indalecius Vrci, Tesiphon verò Vergi Episcopi sedisse dicuntur.

Iliberri, seu Iliberi, vt alij vocant, vel Eliberi sita fuit in saltu quem nunc dicimus (aliquantulum voce mutata) *Elbira*, vel *Sierra de Elbira*, duas distans leucas à Granata, quæ eius loco successit. Sic Morales libr. 9. cap. 13. & lib. 10. cap. 32. Tarapha & Villanoua; & de ea Ptolomæus in Turdulis Bæticæ. In quodam librorum, recèns repertorum apud montem Sanctum Granatensem, scriptum est, D. Iacobum cùm ageret iuxta Iliberrim, in quodam specu, docuisse aliquandiu discipulos ibi suos, & ea de causa locum illum Ilipulitanum montem priùs dictum ab Ilipa magna, oppido non ignobili, propè sita, vocasse *Garnatam*, quod sonat *specum doctrinæ*, nam Hebraicè *Garah* significat euacuare, nudare: vnde in Psalmo 136. vbi nos legimus *Exinanite* in Originali est *Gariu*, id est, vacuitas (spelunca verò vacuitas quædam est) & *Nataalem* est docere. Similiter in Arabico idiomate *Gar* est spelunca, & *nata* doctrina: Nos exigua inducta voci corruptela, non Garnata sed Granata dicimus: multóque corruptius desumpsimus malum Granatum pro insigni Regi Granatensi, quasi ab eo, & non potius à *Gar*, & *nata*, id est, spelunca doctrinæ dicta sit: quod doctè notauit Bernardus Alderete, in suis antiquitat. lib. 2. cap. 24. Concinítque dictis Rasis Arabs, dum lib. 3. Hisp. destructionis cap. 13. agens de Granata dicit, (iuxta Hispanicam veterem eius libri translationẽ) *El Castillo de Granada, que llaman Villa de Iudios, es la mas antiqua Villa, que en termino de Elbera ha, è poblaron là los Iudios*; videlicet Discipuli S. Iacobi, & Christiani antiqui, quos olim Iudæos itidem appellari solitos, egregiè Baronius demonstrat tomo 1. Annalium, & apertis docuerat verbis Dion Cassius lib. 37. rerum Rom. anno 691. dicens; *Iudæi appellantur quin & alij homines* (egerat priùs de veris Iudæis) *qui secundum eorum statuta viuunt; quanquam alienigenæ. Est id genus hominum apud Romanos etiam; atque tametsi sæpenumero imminutum fuerit* (innumeris per martyrium de medio sublatis) *ita tamen auctum est, vt legum potestatem vicerit.* Primus eius vrbis Episcopus fuit Cæcilius, de quo iam dicam. Alia eiusdem nominis vrbs fuit etiam in Hispania, sed longè ab ea distans, vtpote sita in Indegetibus, ad radices Pyrenæorum, & oram Mediterranei maris, hodiéque nomen Eliberis redolet, dum vocatur *Colibre*, quæ priùs Eliberis, & deinde Caucoliberis dicta fuit.

Carthago Spartaria; sic vocata à multitudine sparti, in eius agro enati, ad differentiam non solùm Carthaginis Africæ, sed etiam alterius vrbis eius nominis sitæ in Hispania inter Tarraconem & Ilerdam (seu Leridam) in populis Ilercaonibus, cuius etiam meminit Ptolomæus, dum de ea agit, & vocabatur *Carthago vetus*: Spartaria autem fuit dicta *Carthago noua*, apud eundem Ptol. in Contestanis.

Eliocrota quoque dicitur S. Indalecius prædicasse. Fuit verò hæc vrbs Episcopalis sedes, tempore etiam Constantini Magni; nam in diuisione Diœcesum & assignatione omnium quæ in Hispania tunc temporis erant, sub quinque Metropolitanis, *Eliocrota* Toletanæ sedi subiicitur: vt videre est apud Lucam Tudensem, dum agit de Rege Vuambane, & Ambros. Moralem lib. 10. hist. Hisp. cap. 32. In Concilio Iliberritano subscripsit Successus Episcopus de Eliocrota, & Liberatus Presbyter ipsius. De loco vbi sita fuit, nihil apud authores inueni. Si licet autem coniecturis duci, crediderim fuisse *Valladolid*, vel in agro ipsius extitisse, nam à Constantino in eo loco videtur collocari, nimirum non longè à Segobia & Palencia, sed quasi cum eis triangulum constituens. En Diœceses Toletanæ Metropolis Constantiniano ordine positæ 1. Carthago noua, 2. Oretum, 3. Castulo, 4. Mentesa, 5. Acci, 6. Basta, 7. Vergi, 8. Ilici, 9. Valentia, 10. Sætabis, 11. Valeria, 12. Dianium, 13. Segobriga, 14. Ercabria, 15. Seguntia, 16. Vxama, 17. Segobia, 18. Palantia, 19. Eliocrota. Inter has Carthago ob suam dignitatem & merita primo loco posita est. Tres sequentes eodem ordine sitæ sunt in Oretanis, decem reliquæ ab Acci vsque ad Ercabricam in Bætica eo ferè ordine, quo positæ sunt: cæteræ in Castella veteri. Cùm igitur Eliocrota assignetur, quasi confinis Segobiæ & Palentiæ, non videtur quo loci sita fuerit, nisi

in agro

Anno Romæ 801. — Anno Christi 54.

in agro Vallisolitano. Eo vel maximè quòd *Valladolid*, dicta videtur à Valle Ælicia, siue *Valle Elij*. quæ est prima pars vocis Eliocrotæ, seu Æliocrotæ. His verò qui Vallisoletum credunt olim vocatum Pinciam, respondemus, multas alias ciuitates fuisse etiam binomias in Hispania; quare Ptolomæus qui posuit Pinciam, abstinuit ab Eliocrota: cùm tamen aliàs nobilem Vrbem non sileret. Atque hæc sub coniectura dicta sint. Nam video Antoninum Pium Eliocrotam constituere X X V. M. pass. à Carthagine in itinere quo Castulonem. Consule Vasæum in Chron. Hispan. cap. 20. Potuit nihilominus oppidum aliud eiusdem nominis illud esse.

2. *Quem Clarus*, &c.] Irrepserat in Dextro excuso, vt *Clarus*, & *Clerus* legeretur, quasi duo essent, & non potiùs vnus & idem Clerus, quem alij Clarum vocant. De eius martyrio agit Petrus Equilinus lib. 12. cap. 130. numero 34. quem ait passum 19. Kal. Februarij, id est, 14. Ianuarij. Cæterum socium eum facit S. Euphrasij, non S. Indalecij; ait siquidem: *Euphrasius Episcopus, & Clerus Diaconus 19. Kal. Febr. passi sunt.* Nihilominus cùm Euphrasius quoque toto agro Carthaginensi prædicauerit, vtriusque socius potuit esse, & cum Euphrasio demum martyrium subire. De quo iam dicam. *S. Clarus quis?*

3. *Euphrasius*, &c.] Sedes specialis ipsius fuit Iliturgi vrbs præclara, cuius ruinæ adhuc videntur super *Andujar*, ad vnam Leucam in confluenti Bætis, seu Guadalquiuir, vocatúrque nunc *Andujar el viejo*: nam eius loco successit *Andujar el nueuo*. Ita Ambrosius de Morales in suis antiquit. verbo *Iliturgi* fol. 57. idque probat egregiè ex Plinio; idem habet lib. 6. c. 1. Quare fallitur Carolus Clusius citatus ab Hortelio, dū vult, quod Iliturgi sit *Aldea del rio*. Et quòd Ptolomæus illam vocauerit *Ilurgi in Turdulis*, quandoquidem Iliturgi non fuit nisi in Contestanis, vbi & Carthagena est, vt etiam ex Plutarcho deducimus in vita Scipionis. Errauit etiam Villanoua, volens, vt sit *Lora*, & quòd eā vocarit Plinius *Forum Iulium*. Terminus prædicationis S. Euphrasij notatur ab Iliturgi vsque ad *Assotū*, quā Ptolomæus & Plinius vocant *Asso*. Erat super Contestanos, in Bastetanis populis, apud Ptolomæum; vt inferiùs notat Dexter anno Domini 100. suo tempore paulò corruptiori vocabulo, cœperat nuncupari *Erotus*. Occisus fuit S. Euphrasius 14. Ianuarij, qua die agit de eo Vsuardus, & Rom. Martyrologium; sed irrepsit in Romano mendum, dum ponitur occisus in Africa; cùm tamen Vsuardus & Equilinus abstinuerint ab vrbe, & prouincia sui Martyrij: & rectè, nam ille Euphrasius, de quo agitur die illo, habuit socium Clerum Diaconum, vt apud Equilinum videre est (& iam diximus) hic autem fuit discipulus S. Iacobi, occisus in Hispania. Eius reliquias in clade illa memorabili Hispaniæ à Mauris illata, Christiani in Gallæciam adsportauerunt anno Domini 714. ad locum Valdeomao nuncupatum, vbi nunc est Prioratus Cœnobij S. Iuliani de Samos Ordinis S. P. Benedicti. Lapidi superposito sepulchro S. Euphrasij insculpta sunt, baculus, mitra, corona, & palma, quorum duo priora signa sunt dignitatis, posteriora verò Martyrij. Caput reuerenter asseruatur in monasterio. Cæterum anno 1596. iussu Philippi II. Regis Catholici, apertum est B. Viri sepulchrum die 15. Maij, & Regi donata pars quædam Sanctarum exuuiarum pro monasterio S. Laurentij in Excuriali, & pars Vrbi Andujar, quæ sui Apostoli reliquias expetebat; Quare lapidi ea de re appositum est in testimonium posteris: *In hoc sacro tumulo Diua continentur Euphrasij ossa: quorum pars eruta iussu Regio, humilique precatu Philippi II. 8. Kal. Iunij ann. 1596. mirè fragrans indubitatam de se posteris reliquit fidem.* *S. Euphrasius vbi?*

4. *Cæcilius*, &c.] Hunc primum fuisse Iliberritanum Episcopum profitentur omnia Martyrologia, & quotquot de septem discipulis S. Iacobi differunt. Inuenti nuper sunt sub nomine S. Cæcilij Episcopi, ac S. Iacobi Discipuli, libri non pauci in sancto Granatensi monte, characteribus, in laminis plumbeis exarati, de quorum numero sunt: *De excellentiis, & miraculis Christi Domini, ac Matris eius*, ab Incarnatione Verbi vsque Ascensionem liber 1. *De Summa prouidentia, misericordia, & Iustitia, quas Deus in opere Incarnationis exercuit*, libri 11. *De natura Angelica* liber 1. *De pœna, & gloria* liber 1. *De vita, peregrinatione, & miraculis S. Iacobi* lib. 1. Quibus adde miraculosa planè commentaria ab eodem elaborata *super Diui Ioannis Prophetias*, quæ in sublimi parte inhabitabilis turris Turpianæ inuenta anno 1595. non quidem Hebraica lingua, Græca, aut Latina, sed Hispana vulgari, qua nūc post tot tantámque vocum variationē vtimur. Ne quis autem existimet imposturā nebulonis alicuius fuisse, ab Apostolico Iudice Episcopo Granatensi informatio in forma iuris accepta fuit, in qua prudētes ac literati viri iuramento asseuerarunt, visis loco seu turri in qua cōmentaria hæc inuenta fuēre, & characterū ac tabularum vetustate quibus exarata *S. Cæcilius vbi nam?* *Agitur de libris in S. Granatensi mōte repertis.*

Anno Christi 54. sunt; antiquissimam proculdubio scripturam esse; & vt minimùm per multa centenaria annorum superare perfectionem, puritatem, & politiã linguæ in qua scripta sunt, nimirum eius qua nunc quando reperta sunt, Hispani vtimur. Scripsit itaque D. Cæcilius lingua, quæ adhuc non extabat. Quod enim quidam excogitarunt, videri eo tempore hanc ipsam linguam in vsu fuisse apud Hispanos; absque fundamento asseritur; Namque ex priuilegiis Regum & historiis antiquis, ac legibus Hispanis priscis temporibus latis, constat; quò magis à nobis distat aliqua Hispana scriptura, eò magis durum & obscurum fuisse idioma nostrum, & minùs purum; quo fiet vt vulgare quod tempore S. Cæcilij erat Hispanis in vsu, multo plus distaret ab eo quo vtimur in præsenti; quàm illud quod ante 200. vel 300. annos vulgare erat; eò præsertim, quòd experientia teste, continua, ac noua vocum mutatione idioma ipsum alteratum semper fit. Adducam admirationis & exempli gratia verba aliqua ipsius. Et quidem textum Prophetiæ D. Ioannis partim prosa, partim diuersorum metris generum interpretatus est, incipiens hoc heroico. *La edad de la de la luz y acomenzada.* In præfatione sic ait. *Luego traduxe in lenguage comun Español, y no por esto corrompimos el phrasis, ni el modo secreto, assi el Hebreo, como el Griego, en el qual esto escrito, y no comprehendera su verdadero sentido, è comento della, hecho por los sieruos de Dios, sino quien el fuere seruido, y en el tiempo determinado y no antes, para que los Principes sean auisados.* Inferiùs agens de Euangelij doctrina subdit, *Que nos pertenece por la misericordia de Dios*; & tandem subscribit ita, *Cæcilio Obispo de Granada.*

Anno Romæ 805.

Nota miram rem.

Quid igitur dicendum? Sanè in eo ad litteram adimpletam Christi Domini promissionem, apud Marcum vltimo capite, de his qui in ipsum crediderint; *linguis loquentur nouis.* Vbi non solùm promittit loquuturos linguis, quas antea non nouerant, sed *linguis* etiam *nouis.* Quæ autem est lingua noua, nisi quæ hactenus non erat? nam quæ iam apud aliquos erat in vsu, noua nuncupari nequit. An autem alius præter Cæcilium nouis loquutus fuerit linguis, mihi non constat, nec videtur necessarium ad veritatem promissionis; sicut illud quod Christus dixit discipulis, Matth. 9. *Si huic monti dixeritis; Tolle, & iacta te in mare, fiet*; & de quo Paulus 1. Cor. 13. dixit, *Si habuero omnem fidem ita vt montes transferam*; in vno Taumaturgo adimpletum legimus. Sanè qui in Actis Apostolorum accipiebant Spiritum sanctum Act. 10. non dicuntur loquuti linguis nouis, sed linguis duntaxat; *Et erant loquentes linguis, & magnificantes Deum*: Et Apostoli in die Pentecostes solùm dicuntur loquuti linguis audientium. *Audiuimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei*, Act. 2. Quinimò Paulus in diffusa admodum disputatione, quam cum Corinthiis habuit (1. Corinth. 12. & 13. & 14.) de dono linguarum, nunquam meminit nouarum linguarum. Nisi forsan quis extenderit illud Pauli cap. 14. *Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo*, ad nouas linguas; quod tamen non videtur necessarium ad textus expositionem. Vt vt sit de reliquis, de S. Cæcilio id nobis liquet: & quòd vt minimùm Hispana lingua prophetatus fuit, multò antequàm composita esset Hispanorum placito, quod certè de aliis vulgaribus ostendi non poterit.

Adhuc tamen sunt qui obiiciant contra eiusmodi Cæcilianam interpretationem prophetiæ D. Ioannis: non potuisse fieri à D. Cæcilio; quandoquidem Apocalypsis, seu prophetia Ioanni Apostolo reuelata fuit, & ab eo scripta anno 14. Domitiani Cæsaris, qui fuit Christi 97. vt ex D. Hieronymi testimonio probat Card. Baronius eo anno: B. autem Cæcilius ante 40. annos martyrium subierat, anno scilicet 2. Neronis, & Christi 57. Hæc quoque obstare minimè possunt dictis. Vt enim omittam Epiphanium Salaminæ, Aretham, & Andream Cappadociæ Episcopos, & alios Græcorum non paucos, asseruisse, Ioannem Apocalypsim scripsisse anno 1. Neronis; nimirum ante mortem S. Cæcilij, vt apud Sixtum Senens. lib. 7. Bibl. S. videre est; & vt missum faciam, prophetico Spiritui non esse difficilius docuisse futuram Apocalypsim D. Cæcilium, quàm futuram linguam, & nouum scribendi modum: (quo locus detur commentationi Cæcilianæ ante scriptionem Apocalypsis, in quo nulla apparet difficultas, præsertim cùm D. Cæcilius nemini Discipulorum Prophetiã, nec commentarios ostendisse constet, & Deo solùm non hominibus tunc temporis, vt loquitur Paulus, loqueretur) Vt hæc igitur omittam, quæ omnino obiectum ratiocinium eneruant, dubio procul esse debet, prophetiam quam D. Cæcilius commentatus est, non esse D. Ioannis Apocalypsim, sed longè aliam. In ea siquidem nonnulla de futuro Machometo, Orbis exterminatore, & de Hispaniæ sub eius sectatoribus clade, leguntur, quæ quia de verbo ad verbum à D. Cæcilio è textu Hebraico in Hispanum idio-

ma

Anno Romæ 801. Anno Christi 50.

ma translata sunt, minùs politam Orationem reddunt. Prophetia. *A los seis siglos venidos de su Aduenimiento, por peccados graues, que cometidos seran, timeblas se labantaran en las Orientales partes, y por las Occidentales se estenderan por ministros furiosos, que en ellas seran criados: conque la luz de nuestro Sol se eclypsara, y el templo del Maestro y su Fe* (id est, S. Iacobi) *graues persecutiones padeceran.* Cui Commentarium adhibuit perpolita phrasi Hispana in hæc verba; *Abreuiado el año cerca de seis centos despues del Saluador, vendra de los moradores Orientales vn Rey, endemoniado, Propheta de los falsos, que por peccados, y culpas de las Gentes, por permision del Senor altißimo poderoso.* (Et hæc quidem circa annum 644. quo Machometus in Hispaniam teste Isidoro in Chronico grassabatur, contigêre. Inferiùs de suis loquitur sic, qui tamen anno 714. Hispaniam depopulati sunt.) *Señor earan muchos pueblos desde Oriente hasta el Poniente, y se acercaran a las ciudades maritimas de España; y escurecera a con sus tinieblas la luz de la santa Iglesia; y su alto alcazar padecera de la mar desta persecucion, que alcançaran y comprehenderan muchas gentes, que seran abatidas, y arrojadas con menosprecios; donde estarà el suffrimiento de los Santos.* Vide quæ hac de re scripsit Bernardus de Alderete tanto viro digna lib.2.cap.19. Quis autem non videat textum illum in Apocalypsi D.Ioannis non extare? Quando autem D. Ioannes eiusmodi prophetiam scripserit; vel vtrùm alterius, S. Ioannis fuerit, non liquet. Liquet tamen non omnia Apostolorum scripta superesse in authenticorum librorum indice; nam vt omittam omnes Apostolos haud dubium discipulos absentes scriptis instruxisse suis, & nihilominus paucorum extare epistolas; vt minimùm epistolã se scripsisse Laodicensibus, ipse Paulus ad Colossesens scribens, testatur, ca. 4. & hæc deperiit; vel recepta in Canone Non est; Quod dixerim propter eam, quam Sixtus Senensis affert. Præterquam quòd si de prophetiis loquamur, certum est multa fuisse reuelata sanctis Apostolis de futuris Ecclesiæ cladibus; vt est illud 2. ad Timoth. 4. *Erit enim tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt*, &c. Et alias quoque Apocalypses aliis fuisse reuelatas testatur idem Paulus 1.Cor.14. illis verbis. *Cùm conuenitis, vnusquisque vestrum, psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, linguam habet.* Quinimò D. Isidorus in Officio Missæ S. Torquati, Cæcilij, & Sociorum, eos vocat Vates nostros; *Diem hunc dilectißimi fratres* (ait) *in quo memoria nostrorum Vatum excolitur, deuotis mentibus excolamus.* Fatetur ergo quòd aliqua nobis prædixerunt. Quæ autem illa sint, libri Montis sancti loquuntur. Agemus de S.Cæcilio iterum inferiùs anno D.57.

5. *Tesiphon*, &c.] Martyrologia, ac scriptores communi calculo Tesiphontem assignant Episcopum Vergi, solus Dexter Vergiliæ adscribit; quæ apud Ptolomæum videntur diuersæ valde ciuitates. Nam Vergi apud omnes sita fuit in ora maris, quod ab ea dictum est *Sinus Vergitanus*, qui à Vergi extenditur vsque ad promontorium Scombrarium, *Cabo de Palos*, vulgo dictum; at verò Vergilia ponitur ab eo non parum à mari distans, in Bassetanis, in ipso limine Tarraconensis, & Bæticæ Hispaniarum. Cæterum si quæ ab hoc authore dicuntur ad vnguem perpendantur, poterit in concordiam redigi cum cæteris scriptoribus. Non enim, vt putant, ponit Vergim diuersam à Vergilia vrbem, sed Abderam, quæ tametsi à multis credatur antiqua Vergis, est tamen omnino diuersa ab ea. Quinimo hodiéque duo oppida in ora maris Bætici sita extant, prope se inuicem posita, & non longè ab Almeria, quorum alterum *Verza*, alterum *Adera*, nuncupatur. Vocauit igitur Ptolomæus *Vergiliam*, quam cæteri *Vergi* dixerunt, nisi quod situm eius, quoad latitudinem non bene cognitum habuit; Nam Vegilia significat Vrbem Vergi. Vt enim notauit Morales in suis antiq. Verbo *Iliturgi* fol.56. Vox *Ili*, Vrbem significat, cuius rei argumento sunt tot ciuitates, quòd ea voce insignitæ fuerunt in Hispania, Iliberri, Ilici, Iliturgi, Ilipa, Ilipula, Ilarcurris, Ilurbida, Ilerda, quæ à parte anteriori compositionem *Ili*, habent: aliæ autem à posteriori vt Bilbilis, Hispalis, Sacilis, Orcelis, Arcialis, & similes, è quorum numero puto esse Vergiliam, seu potiùs *Vergili* vt idem sit quod *Vergi-Ili*, id est, Vergi vrbs. Argumento inquam sunt istæ ciuitates, quòd *Ili* priscorum Hispanorum voce Vrbem significat; quia cum eis venit in communissimam compositionem: Nec enim aliò ducimur, cùm existimamus vocem, *Briga*, prisca Hispaniæ lingua ciuitatem significare, nisi quia in plurimarum nomenclaturis Vrbium eam reperimus, quales sunt Augustabriga, Deobriga, Iuliobriga, Talabriga, Cætobriga, Lacobriga, &c. Quare cùm Dexter ait, D. Tesiphontem prædicasse in Bæticæ Vrbe Vergilia, idẽ denotat quod Martyrologia nomine Vergi. Hæc verò Vrbs non est Abdera, licèt prope eam sit, sed *VVerza*, cuius caput nunc est Almeria; quæ videtur in locum antiquæ Vergis substituta, quo nimirum

S.Thesiphon vbi prædicationis semen emiserit

Anno Christi 57. Almerienses ciues, dum succedunt in Iuribus antiquæ nobilitatis Vergitanorum, induant quoque deuotionem erga patronum suum Tesiphontem, eúmque vti talem impensè venerentur. Anno Romæ 808.

Debent itidem ei prima religionis ac fidei suæ fundamenta Basta, & Osca (nunc ***Baza*** & ***Huescar***) in Bætico seu Granatensi regno constitutæ, & non longè inter se distantes, nobiles sanè, & antiquæ vrbes. Et quidem à Basta dicti sunt olim Bastetani populi, seu Bassetani à Bassa, vt alij legebant. Quod vetus Basta sit ***Baza*** recens, ostendit doctè Ambrosius Morales lib.10.hist.Hisp. cap.32. Circa situm Oscæ Bæticæ fallitur Ptolomæus, dum eam ponit in Turditanis, vltra fretum Gaditanum, cùm tamen sita sit citra Granatam, iuxta Bazam. Est alia eiusdem nominis Vrbs in Aragonia, nunc ***Huesca*** dicta. Vnde Diui illi toto terrarum tractu martyres celeberrimi Laurentius & Vincentius orti fuerunt; sed Dexter nunc de Bætica loquitur, quæ est ***Huescar***. In quodam libro eorum qui apud montem sanctum Granatensem inuenti sunt, habetur, quòd D. Tesiphon, & S. Cæcilius fuerunt fratres, ab Arabia oriundi, & quòd Tesiphon ante conuersionem vocatus sit ***Abenathar***. Inuenti sunt ibidem sub Tesiphontis nomine libri sequentes; ***Fundamentum Ecclesiæ***, quinque plumbeis tabulis, Arabico idiomate exaratum, libri 2. ***De essentia Dei***, liber 1. ***De pœnitentia S. Petri*** liber 1. ***De Oratione S. Iacobi*** liber 1. Legitur quoque in lamina plumbea eius Epitaphij scripsisse *de vitæ integritate, & miraculis* sui Magistri, *S. Iacobi*, librum alium.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 57. *Horum S. Iacobi Discipulorum, nonnulli sub Aloto, Neronis Iudice, dum ad Concilium Iliberri conueniunt, flammis exusti, spoliati suis, suorúmque bonis omnibus, generosè morientes, pro Christi fide coronati sunt.* Anno Romæ 808.

COMMENTARIVS.

Martyres in monte Granatensi tunc occisi, nüc reperti qui?

HOc sanè testimonio egregiè comprobantur, ac stabiliuntur, quæ in plumbeis tabulis Sacri montis Granatensis, nuper detectis scripta sunt, vicissímque ab eisdem robur accipit Dextri testimonium; ita vt alterum alterius veritatem non sinat in dubium venire. Etenim anno 1594. repertum est præsens Dextri Chronicon in Germania, & in Hispanias missum, extractum ab Originali m. s. & peruetusto codice Bibl. Fuldensis Cœnobij, & sequenti anno scilicet 1595. montis sancti Granatensis monumenta detecta sunt. Quo fiet vt præsens Dextri sententia desumi nequiuerit ab impostore quopiam, ex tabulis Granatensibus quæ adhuc subtus terram latebant, vt Dextro insereretur. Similiter cùm anno vno ante detectionem librorum dicti montis, Dexter loqueretur Hispanis de genere, loco & anno necis quorundam B. Iacobi discipulorum, non relinquitur locus dubitandi de veritate laminarum; in his præsertim, quæ Dextro consentiunt, quinimo magno Dei bene ficio ac singulari eius prouidentia dispositum fuit, vt Dexter qui 600. annos peregrinus latuerat; in patriam tandem suam regressus, aditum aperiret his quæ in tabulis plumbeis Granatensibus sequenti anno detegenda erant de martyrio Discipulorum D. Iacobi,

Sed videamus quid tabulæ plumbeæ dicant. Die 22. Martij anni prædicti 1595. reperta est tabella S. Iscij tenoris sequentis: *Anno 2. Neronis imperij, Martij Kalendis, passus fuit martyrium in hoc loco Ilipulitano, electus ad hunc effectum S. Iscius, Apostoli Iacobi discipulus, cum suis Discipulis Turillo, Panuntio, Maronio, Centulio, per medium ignem, in quo viui combusti fuerunt; æternam vitam petentibus transiuêre: vt lapides in calcem conuersi fuerint; quorum pulueres in huius sacri montis cauernis iacent: qui (vt ratio postulat) in eorum memoriam venerentur.* Hoc ipso Martij mense reperta fuerat alia tabula, æquè plumbea, hæc continens verba;

Anno Romæ 808. verba; *Corpus vstum D. Mesitonis martyris. Passus est sub Neronis Imperatoris potentatu*: Rursus 10. die Aprilis sequenti, & anni prædicti, hæc detecta est. *Anno 2. Neronis Imperij, Kalendis Aprilis, martyrium in hoc loco Ilipulitano D. Tesiphon, dictus priusquam conuerteretur Abenathar, D. Iacobi Apostoli discipulus; vir litteris & sanctitate præditus. Plumbi tabulis scripsit librum illum, Fundamentum Ecclesiæ appellatum. Et simul passi sunt sui Discipuli D. Maximus, & Luparius, quorum puluis & liber sunt cum pulueribus Diuorum Martyrum in huius sacri montis cauernis. In eorum memoriam veneretur.* Die 22. Aprilis sequenti repertus est liber sub hoc titulo; *Liber, Fundamentum Ecclesiæ, Salomonis characteribus scriptus.* Et die 25. alter eiusdem auctoris, sub hac inscriptione. *Liber de essentia Dei, quem D. Tesiphon Apostoli Iacobi discipulus, in sua naturali lingua Arabica, Salomonis characteribus scripsit; & alium, Fundamentum Ecclesiæ appellatum, qui in huius sacri montis cauernis iacet. Deus à Nerone Imper. hos duos liberet libros. Imposuit finem hic suis operibus, scribens miracula, & vitæ integritatem sui Magistri: . . . . . . vi in huius sacri montis cauernis . . . . . . est.* Demum vltimo Aprilis die detecta est plumbi tabula Latinis (sed vetustissimis) litteris martyrium S. Cæcilij patefaciens, huius tenoris. *Anno 2. Neronis Imperat. Kal. Febr. passus est martyrium in hoc loco Ilipulitano D. Cæcilius, S. Iacobi discipulus, Vir litteris, linguis, & sanctitate præditus: Prophetias D. Ioannis commentauit, quæ sunt positæ cum aliis reliquiis in sublimi parte inhabitabilis turris Turpianæ; sicut dixerunt mihi sui discipuli D. Septentrius, & Patritius, qui cum illo passi sunt. Quorum pulueres iacent in huius Sacri montis cauernis. In eorum memoriam veneretur.* Quidquid in tabulis dicebatur, illico repertum fuit; & cum eis relatio D. Patritij, quæ ostendit insignem prophetiæ gradum, ad quem Magister suus Cæcilius euectus fuerat; & quomodo obitum suum longè antè prædixerat; vbi inter alia; *Et me admonuit* (ait) *vt occultè haberem,* (librum suum) *& in loco locarem, vt in potentiam Maurorum nunquam veniret, donec Deus velit illum manifestare. Et ego meliùs quàm intellexi in hoc loco clausi, vbi iacet, Deum rogans, vt eum obseruet.* Hæc ab egregio eruditissimóque Doctore Gregorio Lupi Madera Regio, Consiliario in apologetico libro pro vera Sacri Montis antiquitate: & ab Antonio de Cianca in lib. 1. de vita S. Secundi c. 16. & ab Reuerendo Alderete lib. 2. antiquit. à cap. 10. vsque ad 25. mutuatus sum. Anno Christi 57.

Nunc verò conferamus Dextrum cum tabulis; in quibus mira est consonantia. Principiò, testantur tabulæ martyrio affectos quosdam S. Iacobi discipulos in monte Ilipulitano; qui est iuxta vrbem Granatensem: Dexter verò occisos asserit, cùm ad Concilium Iliberrim conuenirent: Iliberrim autem iuxta Granatam esse, imò hanc illi successisse superiùs docuimus, ad annũ 54. Rursus vtrique eos per ignem consummatos asseuerant, idque pulcherrimè disponente Deo, vt qui eos primùm faculas Hispaniæ fecerat, per ignem consummarentur. Hoc enim honorario titulo nuncupantur à Sancto Isidoro in Breuiario Gothico, in cuius Oratione 3. Matutinali, festi horum Sanctorum dicitur: *Hi sunt Domine septem faculæ huius Hesperiæ finibus inditæ, ad effugandam eius terræ noctis infidelitatem, cælitus missæ.* Item annus 57. Christi Domini quo eos cælestia intrasse regna docet Dexter, fuit secundus Neronis: siquidem anno Domini quinquagesimoquinto habenas ceperat Imperij, vt inter alios videre est apud Ambrosium Morales lib. 9. histor. c. 6. quare Kalendis Aprilis, quibus horum discipulorum Apostoli vltimus D. Tesiphon, pro Christo combustus est, nondum Nero secundum Imperij annum expleuerat. Denique Dexter non ait omnes illos septem præcipuos D. Iacobi discipulos combustos fuisse, sed nonnullos, tabulæ autem assignant fuisse tres, scilicet Iscium, Cæcilium, & Tesiphontem; imò quæ ipsæ addunt de discipulis eorundem, quòd nimirum simul combusti sint DD. Maximus, Luparius, Mesiton, Septentrius, Patritius, Turillus, Panuntius, Maronius, & Centulius, silentio Dexter non inuoluerat, non enim solùm dixit de S. Iacobi discipulis, *spoliati suis bonis, coronati sunt*; sed addit; *suis, suorúmque bonis omnibus.* hoc est suorum discipulorum; qui & spoliati sunt cum Magistris, & generosè cum eis morientes pro Christi fide coronati.

Placet hîc apponere inscriptionem quam templo tum nouo, tum magnifico Montis sancti Granatensis, Alderete composuit, quòd totam eius historiam complectatur.

Anno Christi 57. Anno Romæ 808.

Beatissimo Apostolo Iacobo tonitrui filio Hispaniarum tutelari.
Qui Christi Iesu Dei & Seruatoris nostri, Genitricisq; eius Virginis Mariæ
Iussu & auspiciis,
Fidei lumen vniuersæ intulit Hispaniæ; eam suo illustrauit fulgore:
Ilipulitanum hunc sacrum Montem dies aliquot incoluit:
Atque in eius specu Euangelicæ doctrinæ cathedram, & speculam constituit;
Sanctissimis etiam eius discipulis & Scribis arcanorum consciis Cæcilio, Tesiphonte, ex Arabia fratribus, ac Iscio:
Qui ingenti labore Bæticos populos ab impia superstitione expiarunt:
Pontificias demum infulas, subditis ignibus (sed æthereis magis) flammati:
Triumphalibus martyrij laureis ornarunt:
Horum item Antistitum discipulis inclytis:
Patritio, Mesitoni,
Septentrio,
Turillo, Panuntio, Maronio, Centulio, Maximo, & Lupario:
Qui Neronis Imperatoris anno II.
Vnà cum eorum Doctoribus, ardentibus iniecti fornacibus:
In his cryptis illustre fidei dedêre testimonium.
Sacrosancti, candidissimique omnium cineres, annos ampliùs M. D.
Hisce conditi cauernis latuerunt ignoti:
Hoc tandem æuo diuinitus reperti:
Et cum eis etiam plumbei libri, plumbo, lapidibúsque clusi:
Non integri modò, sed recentissima specie, ad miraculum, post tot sæcula:
Arabicè antiquissima Dialecto, Salamoniisq; Characteribus, politissimè scripti,
Multis magnísque fidei nostræ mysteriis referti:
Eorum characterem, Martyrum agones, tempúsque,
Laminæ itidem plumbeæ in his cauernis simul inuentæ notant.
Ob hæc aliáque augustissima & diuinissima dona, ad quæ mens obstupescat humana:
Sacerdotum templum, Aras, ac huius sacri Montis, & spelæi ornamenta;
Petrus de Castro Quiñones, Archiepiscopus Granatensis:
Votis minora, his quibus maiora, & augustoria debentur:
Ad laudem tamen, honorem, iustam venerationem, ac eorum memoriam,
Pietate plenus sacrat, dicátque.
Anno Domini CIↃ. IX. X.

Quo genere Martyrij sublati S. Iacobi discipuli?

CVM tres duntaxat ex septẽ S. Iacobi discipulis ignis martyrium consummarint, quid de cæteris quatuor actum sit videamus. ***D. Torquatus***, sedecim adhuc annos superuixit vsque ad 66. Christi, quo Martyr & ipse effectus est, vt ibidem dicemus. D. Secundus vsque ad centesimum Domini annum vitam produxit: illic de eo dicturi sumus. De S. Euphrasij nece egimus anno 54. tametsi non constet manifestè de genere martyrij, quo sublatus est: Sed tamen cùm Equilinus ibi citatus asserat simul cum eo passum fuisse S. Clarum Diaconum, qui testimonio Dextri, in mare præcipitatus martyrij coronam acceperit, non longè ab Spartaria Carthagine, consequens est, vt etiam Euphrasius in mare demersus sit. Vt-vt sit, gladióne an aqua vitam finierit, constat illum tandem sepultum Iliturgi (seu ***Andujar***) inde ad Vallem ***de Omão*** in Gallæcia translatum; ac tandem

Anno Romæ 811. dem partem sacrorum pignorum suæ Sedi Iliturgensi restitutam. Celebratur in Ecclesia Giennensi, nunc *Iaën* in cuius Diœcesi extat Andujar, die 18. Maij, die nimirum translationis reliquiarum, nam natalis fuit 14. Ianuarij. Vide quæ de eo superiùs diximus. *Sanctus Indalecius* apud Almeriam sepultus iacuit, nobili priùs martyrio honestatus; quousque anno 1084. agente Sanctio, huius nominis I. Aragonum Rege, eius Sacrum corpus solenni pompa translatum fuit in regium Cœnobium Sancti Ioannis de Penna, feria V. hebdomadæ pœnosæ, adstantibus prædicto Rege & eius filio D. Petro Aragoniæ Infante, atque D. Sanctio Abbate Pennensi: cuius gestæ rei historiam narrat Zurita 1. part. Annal. Arag. lib. 1. cap. 27. Sancta Burgensis Metropolitana sedes festum diem agit 30. Aprilis in memoriam S. Indalecij: Ecclesia verò Almeriensis die 23. Martij: sed altera Natalitij, altera Translationis festum celebrare conuincitur. Anno Christi 60.

Olim sub titulo & officio Confessorum Pontificum celebrabantur, quandoquidem neque in Martyrologio Romano neque in Vsuardi aut Adonis, seu Bedæ, neque apud Diuum Isidorum, aut Equilinum quidquam de eorundem martyrio legebamus: postquam verò (volente Deo) Sacræ nostrorum Apostolorum reliquiæ apud Montem Granatensem inuentæ, & summi Pontificis authoritate recognitæ sunt, tota deinceps Hispania velut Martyres veneratur ac celebrat. Cuius rei testimonium præbet Codex ille, qui quotannis Matriti cuditur, *Ordo recitandi Officium Diuinum*, titulo insignitus, ibi enim dum agitur de Sanctis Ecclesiæ Compostellanæ sic habetur. *Maij 15. Torquati Episcopi & Sociorum martyrum, duplex.* At in Ecclesia Guadixensi. *Maij 15. Torquati Episcopi & Martyris duplex. 1. clas. cum Octaua.* In Granatensi sic. *Febru. 1. Cæcilij Episcopi Martyris & Patroni duplex, 1. classis.* Et Martij 1. *Iscij Episcopi & Discipulorum eius Martyrium, duplex, 2. classis.* & Aprilis 1. *Tesiphontis Episcopi & discipulorum Martyrum duplex. 2. clas.* In Ecclesia Burgensi, April. 30. *Indalecij Episcopi & Martyris duplex.* In Ecclesia Abulensi, Maij 2. *Secundi Episcopi & Martyris. 1. classis cum Octaua.* Denique in Ecclesia Giennensi, Maij 18. *Euphrasij Episc. & Martyris duplex, 1. clas. cum Octaua.* Cæterum de martyrio horum B. Iacobi Discipulorum non solùm Dexter & Granatenses tabulæ plumbeæ testimonium reddidêre, sed etiam multis ab hinc annis Gregorius VII. Rom. Pontifex in epistola ad Alphonsum Regem, Data 14. Kal. Aprilis indictione 12. dicens; *Septem Episcopos ab vrbe Roma ad instruendum Hispaniæ populos ab Apostolis directos fuisse, qui destructa Idololatria, Christianitatem fundauêre, & religionem plantauêre, Ordinem & Officium in Diuinis cultibus ostendêre, & sanguine suo Ecclesias dedicauêre,* &c. Recitat hæc quoque Card. Baronius in notis ad diem 15. Maij Rom. Martyr.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 60. — Anno Romæ 811.

1\. *Multi in Hispania prima persecutione Neronis, quæ hîc ab anno 57. cœpit, Hispali, Iliturgi, Iliberri, Tarracone, Cæsaraugustæ, in Lusitania, in Bætica, & Carpetania, bonis suis omnibus priuati atrociter patiuntur.*

2\. *Eodem tempore cùm conuenissent in Cherronensi vrbe prope Valentiam in Hispania, Concilij causâ, Sancti Pontifices, discipuli quoque S. Iacobi Apostoli, Basilius Carthaginis Spartariæ discipulus eius primus, Eugenius Valentinus, Pius Hispalensis, Agathodorus Tarraconensis, Elpidius Toletanus; Ætherius Barcinonensis, Capito Lucensis, Ephrem Asturigensis, Nestor Palentinus, Arcadius Iuliobrigensis: sub eodem Iudice bonis spoliati necati sunt.*

Anno Christi 60.

Anno Romæ 811.

COMMENTARIVS.

ANNO 60. *Multi*,&c.] Cœpisse Neronis persequutionem in Hispania ab anno 57. seu secunda eius Imperij abundè faciunt fidē quæ modò à nobis dicta sunt de martyrio SS. Cęcilij, Thesiphontis, & Iscij, ac sociorum; sæuisse autem non vno vel alio loco, aut vrbe, sed tota Hispania, eiúsque vi tantam Martyrum stragem factam, támque innumeram Christianorum multitudinem è medio martyriis sublatam, vt crederetur Religio tota vbique extincta, & funditùs deleta, lapis ille, siue marmorea columna testatur, quæ Cluniæ Coloniæ (id est, *Coruñna del Conde*) erecta fuit à Neronis ministris: adducitur verò ab Aldo Manutio in Orthographia, Ambrosio Morale lib. 9. hist. cap. 17. & Baronio ad annum Christi 69. & primùm à Cyrillo Anchonitano.

Persecutionis Neronianæ vis in Hispania quanta?

NERONI. CL. CÆS. Aug. Pont. Max.
OB. PROVINCIAM. LATRONIBVS. ET HIS. QVI.
NOVAM. GENERI. HVMANO. SVPERSTI-
TIONEM. INCVLCAR.ant PVRGATAM.

Cæterum non eam solam sub hac inscriptione tunc erectam credas, sed quamplures, nam Aldus idem author est, aliam quoque inter ruinas Oppidi de *Maramezar* repertam. Est autem vero simile has omnes postmodum, cùm Catholica Ecclesia Idololatriam suppressit, ac deuicit, à Christianis confractas, & aliis aptatas vsibus, ne trophæa contra Ecclesiam erecta permanerent. Dei verò altissima prouidentia euenit vt nonnulla illarum tandem reperirentur, quatenus testes fierent beatissimorum illorum Martyrum, qui fidem Christi sanguine suo in Hispania plantauerant; eósque tam inæstimabili fuisse comprehensos numero, quòd ab impiis creditum sit, omnimodis purgatam Christianis Prouinciam: id enim notat verbum illud, *Ob prouinciam purgatam his, qui nouam generi humano superstitionem inculcarant.* Quo loci rectè notauit Cardinalis Baronius; *Considera ex his vehementissimam fuisse persecutionem Neronis, vt creditum fuerit Christianam religionem ab eo penitus extirpatam.* Et rursus: *Potes ex his quoque Lector probè coniicere, fuisse Hispaniarum Ecclesiam his temporibus florentissimam; dum tanquam ingens quoddam ab impiis æstimatum est, collatum à Nerone beneficium, quòd Christianis eam prouinciam expurgasset.*

Annal. Eccles. tomo 1. num. D. 69.

Martyres sub Nerone passi in Hispania.

Notat autem Dexter ciuitates, quæ maiori numero Martyrum abundarunt, vtpote quæ numerosiores tunc temporis erant, atque eapropter plus in eis incanduerit persecutio. *Iliturgi* (siue *Andujar*) Martyr occubuit Euphrasius, Discipulus S. Iacobi, aut inibi damnatus ad necem est, & prope Carthaginem missus in mare. *Iliberri* autem tres illi insignes eiusdem Apostoli discipuli, Cæcilius, Tesiphon, & Iscius, cum sociis superiùs à nobis enumeratis. *Cæsaraugustæ* itidem martyrio coronatus est S. Athanasius I. eius sedis, & ædis Deiparæ Virginis de Columna Episcopus; incidit verò eius martyrium in annum Christi 59. tertium nimirum ipsius persecutionis Neronianæ. Ita ex M. Maximo accipio, qui ad calcem Epigrammatis in eius laudem conscripti addit; *Obiit prope Cæsaraugustam anno 59. Colitur 1. Nouembris.* Dicitur verò obiisse prope Cæsaraugustam, quia nimirum eductus ab vrbe est, vt gladio feriretur. Martyrio verò sublatum idem Maximus fatetur in Sapphico hymno de primis tribus Cæsaraugustanis Antistitibus, vbi hæc habet,

Laudo te primùm Athanasi sacer,
Téque præstanti Theodore cantu,
Non minùs nostris Epitecte præsul
Dignus es Odis.
Tertium & primum videt ipse Iberus
Fortiter passum; sed enim secundum,
Sacra per tractus Lybicos ferentem
Clara Cyrenne.

Iuxta

Anno Romæ 811. Iuxta Iberum fortiter passum ait, primum ex nominatis Præsulibus, videlicet Athanasium, vtpote occisum prope Cæsaraugustam; De Theodoro & Epitecto suis locis. De Martyribus *Tarraconæ* passis tunc temporis, nihil est in speciali quod dicam, cùm tamen dubium esse nequeat illic præcipuè persecutoris sæuitiam Christianorum sanguinem sitiisse, ac effudisse, vtpote in Vrbe Illustrissima, à qua maior Hispaniæ pars Tarraconensis sumpserat nomenclaturam Prouinciæ; & vbi S. Agathodorus Diuini semina verbi iecerat. Idem de *Hispalensi* ciuitate dixerim, cui insigniter præerat S.Pius, & ipse quoque cum Agathodoro, vnus ex primis S.Iacobi discipulis. Cæterum si Hispalensium sub Nerone Martyrum obliterata memoria est, non sic tamen illorum qui Italicæ non longè ab Hispali, eiusdem Pij Episcopi creduntur in religione prognati. Accepi horum illustrium Martyrum historia, ab ea quam Hieremias Constantinopolitanus Patriarcha, anno Domini 1580. è Græco in Latinum translatam, de martyrio S.Photinæ, Euangelicæ Samaritanæ, cum reliquiis eiusdem dono dedit Oratori Rodulphi III. Imperatoris; à quo Adamus Dietristan Imperatoris Maiordomus accipiens per manus D. Ioannis de Borgia Philippi II. Catholici Regis apud prædictum Rodulphum Oratoris dono misit Serenissimæ Imperatrici Mariæ, Matriti in Discalceatarum Virginum regio cœnobio degenti. In ea autem historia asseritur Samaritana, cuius Photina nomen erat, habuisse sorores quinque, nimirum Anatholiam, Photim, Photidem, Parasceuem, & Cyriacam, filiósque duos, Iosephum, qui eam in ministerio Euangelij comitabatur, & Victorem Neroni inprimis acceptum ob insignem eius in re militari dexteritatem, quæ in bello contra Auaros in Scythia gesto maximè enituerat, & ob quam ab eodem Imperatore in Hispaniam missus Supremus, & Generalis Dux exercitus Italicæ designatus fuerat. Quæ verò miracula ab eodem Victore Italicæ edita sint; & quomodo Sebastianum Hispanum ducem ad Fidem (ceu nouus Ananias alterum Saulum) pertraxerit cum magna ciuium multitudine his author enarrat verbis; quæ placuit ad verbum apponere, ob tantorum gestorum memoriam suscitandam, & in gratiam Dextri qui hoc loco de Martyribus Hispalensibus sub Nerone scribit. Anno Christi 60.

Italicenses Martyres sub Nerone.

Quo tempore Nero Romanorum Rex magnam in Christianos mouerat persecutionem, S.Photina vnà cum Iosepho filio suo, apud Carthaginem Africæ Vrbem prædicabat Euangelium Christi: & cum ea Victor filius maior natu, qui strenuissimè se gesserat in bello, quod Romani habuerant cum Auaris, Scytharum gente ferocissima. Accidit verò vt eo temporis mitteretur Victor à Rege Italicam, munus supremi Ducis exercitus obiturus; cum onere inquirendi ac persequendi Christianos, quos illuc reperire contingeret. Factum est autem cùm ibidem moraretur, vt ad ipsum Dux alter accederet, cui Sebastianus nomen, dicerétque ei: Non me latet, ô Dux, te esse Christianum, & cum matre, ac Iosepho fratre Petri sectatorem; fac, quæso Regis iussum ac voluntatem, ne forsan de vita pericliteris. Cui Victor dixit: Vehementer desidero super-cælestis & immortalis Regis voluntatem adimplere; quod verò mihi à Nerone iniunctum est de Christianis persequendis, nec audire sine dolore queo. Sebastianus respondit: Consulo tibi velut amico charissimo, si enim hoc commodissimo tempore Christianos quæsieris, & ad quæstionem adductos interfeceris, cùm insigniter regio fauore, tum illorum diuitiis fruêris. Sed & in hoc consultum te esse velim, vt litteras ad Matrem & fratrem tuos des, ne tam liberè ac publicè loquantur, suadentes enixè Græcos, suam antiquam religionem deserere: ne fortè tu quoque cum illis crudelem ac inglorium necem, quæ haud dubium vobis inferetur, patiaris. Quod si ea crudelitas vos delectat, secretò quidem, & non palàm habere satius erit. His Victor occurrit: Ne me Deus permittat quidquam mali in Christianos machinari, nec diuitias illorum auferre, nec matri aut fratri suadere, ne prædicent Christi Virtutem & Diuinitatem. Imo verò præco ego etiam eiusdem sum; in quo glorior non minùs atque ipsi gloriantur. Dux dixit: Equidem ego consilium dedi rei quæ maximè tibi expedit, tu videris. Quo dicto subitò visum amisit, & præ ingenti ardore ac dolore oculorum, cadens in terram obmutuit. Hi autem qui præsentes aderant, portauerunt eum domum, ac super lectulum imposuerunt, vbi totis tribus diebus conticescens iacuit. Quibus transactis magnam emisit vocem inquiens; Vnus Deus Christianorum. Intrans verò Victor ad eum, ait; Vnde tibi isthæc tam repentina mutatio? Vocat me Christus (inquit) *dulcissime Victor. Quare sine mora catechizatus ad Baptismum admittitur, cum quo pariter visum recuperat; ac pro tantis donis Deo grates agit. Quò viso miraculo, veriti ne tale aliquid ipsis accideret, si in sua incredulitate persisterent, Italicenses Gentiles baptizati sunt.*

Samaritanæ Euangelicæ cum filiis & sororibus prædicatio, & Martyrium.

Cùm accepisset tandem Nero, quòd Victor Generalis exercitus Italicæ, & Sebastianus pariter eiusdem

Anno Christi 69. | Anno Romæ 811.

eiusdem Vrbis Dux, doctrinam Petri & Pauli prædicabant; ad Christúmque cunctos adducebant: quódque eiusdem Generalis mater Photina cum Iosepho filio ab antiqua & auita secta discedens eandem fidem seminabat apud Carthaginem vehementi commotus ira, milites misit Italicam qui puniendos ad se perducerent, quascunque vtriusque sexus Christianos reperire liceret. Tunc Dominus apparuit omnibus in vnum congregatis, quo animæquiores fierent ad martyrium pro eius amore subeundum: Et ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos: & nolite timere quia ego vobiscum sum; Nero autē victus cum suis peribit. Ad Victorem autem; Deinceps vocaberis Photinus (id est, illustris) quia multi à te illuminati in mei notitiam peruenerunt; & Verbum tuum confortauit Sebastianum ad perferendum Martyrium; & Beatus qui dimicauerit vsque in finem. His dictis iterum in cælum receptus est, reuelauítque Photinæ quidquid ipsam perpeti oportebat.

Pergit author referre, qualiter Victor & socij Romam perducti à Nerone examinati sint de fide quam in Christum habebant; & quòd mater eius Photina cum filio Iosepho, & quinque sororibus suis Anatholia, Photo, Photide, Parasceue, & Cyriaca, spontè ad Martyrium peruolantes; conspectibus Imperatoris se ingesserunt; omnésque grauissima, innumeráque tormenta alacri animo pertulerunt: primùm quidem in carcerem teterrimum trusi; inde in ardentem clibanum totis tribus diebus missi; à quo indemnes extracti semel & iterum veneno potati fuêre: plumbo etiam & resina in liquorem redactis in ore Photinæ, in auribúsque cæterorum sine detrimento susceptis; sæpius bouinis neruis cæsi, pectinibus quoque ferreis, à capite in sublime suspensi, excarnificati, atque facibus ignotis ad Martyrum latera applicatis exusti; oculis demum erutis; iterum in carcerem venenosis animalibus scatentem reducti, quo tandem sine cibo ac medicamine miserabiliter interirent; sed cùm illuc Christi luce ac visione perfunderentur, in pristinam sanitatem redacti, & oculorum beneficio restituti, ac miraculoso cibo tribus mensibus ac diebus totidem refocillati, rursus ad nouum adducti certamen, denuò flagris sæuissimè laniati, ad vltimum pelle detracta, frustatim cæsi, & capite amputato illustrissimam Martyrij palmam perceperunt; vna dempta Photina, quæ in veterem cisternam immissa, indéque detracta, flexis genibus impollutum Deo spiritum reddidit, 20. die Martij, qua cùm à Latinis, tum à Græcis eius memoria anniuersaria celebritate colitur.

Atque hæc quidem de Martyribus Italicensibus dixisse non pœniteat, quorum nonnullos Italicæ peremptos, alios autem, id est, nobiliores Romæ passos qui dixerit, non aberrare à vero mihi videbitur; neque enim tota ciuitas Romam adduci facilè posset; nec aliter fieri, quin multi illuc adducerentur à militibus, quibus Nero dederat (vti diximus) in mandatis, vt non solùm Victorem, & Sebastianum ad se perducerent, sed quotquot Christi sectatores, siue viros, siue fœminas, inibi reperire liceret.

De Martyribus in Lusitania, Bætica, & Carpetania tunc passis.

Quod verò Dexter addit de persecutione Neroniana, non solùm illis vrbibus, Hispali, Iliturgi, Iliberri, Tarracone, & Cæsaraugustæ excanduisse, sed in Lusitana, Bætica, Carpentanáque prouinciis, inde credendum est accidisse, quoniam videlicet ibi plures veritatis Euangelicæ sectatores, ac proinde Martyres plures, necesse erat reperiri, vbi plures quoque diuini verbi præcones effulserunt: in Lusitania quidem SS. Petrus & Basilius Bracarenses Pontifices, & S. Iacobi discipuli, & S. Epitatius Tudensis Episcopus; in Bætica S. Pius Hispalensis, ac septem alij Torquatus, Cæcilius, Tesiphon, & socij: in Carpetania verò S. Elpidius Toletanus Antistes, & S. Athanasius Cæsaraugustanus, cum sancto Theodoro, Archipresbyter, de quibus ipse Dexter in superioribus egerat ad annum 50. dicens, *Tota Carpetania prædicantes & docentes discurrunt*; quod in suo pro S. Athanasio Epigrammate cecinit M. Maximus inquiens:

Per Carpentanos iactat sacra semina tractus.

Adde Carpetanorum gentem legationem pro Apostolo Iacobo in Hispanias mittendo egisse apud Petrum, quo vno credibile esse innumeros in ea Prouincia Neronis tempestate extitisse Christi cultores, quos persecutione probatos ac Martyrij laurea redimitos Triumphans cælorum Ecclesia adsciuit sibi: Denique columna illa Neroniana superiùs ablata in Carpetaniæ confinio Cluniæ reperta quid aliud denotat, nisi quòd illic tot Christiani occisi sunt, vt tametsi penè innumeri essent, Prouincia tamen illis purgata crederetur.

Primi Hispaniæ Episcopi S. Iacobi Discipuli, vbi Martyrium passi

2. *Eodem tempore, &c.*] Martyrologium Romanum ad diem 4. Martij, horum Sanctorum Episcoporum & Martyrum memoriam celebrat in benedictione, sub his verbis. *Apud*

Anno Romæ 811.

Anno Christi 60.

Apud Chersonesum passio SS. Episcoporum Basilij, Eugenij, Agathodori, Elpidij, Capitonis, Ephræm, Nestoris, & Arcadij. Non tamen assignat loca Sedium suarum, nec Martyrij, nam quamuis apud Chersonesum passos prædicet, non inde satis Martyrij locus manifestatur: Ptolomæus enim decem & septem Chersonesos assignat, tum in Sicilia, Sardinia, & Creta, tum in Peloponeso, & alibi sæpe; vt videas non solùm Tauricam, & Cymbricam, & Thraciam sic dictas, sed quotquot penè ad insularum modum mari cinguntur terræ partes: Græcè enim *Chersonesus* (siue *Cherronesus* vt alij pronuntiant) Latinè sonat *Peneinsulam*, siue *Peninsulam*; quæ nimirum insula non est, quia non omnino mari cingitur, tametsi parum absit vt vndecunque cingatur. Ab vno Dextro accipimus quibus præfuerint ciuitatibus, quo floruerint tempore, cuius magisterio sint edocti, denique qua in Vrbe Martyrium subierint. Est verò Chersonesus prope Valentiam vrbs illa, quam Latinè Peninsulam nuncupant antiqui & moderni scriptores, & paulò corruptiore vocabulo, Hispanicè *Peniscola.* Inuenio eam ab Strabone libr. 3. Geogr. Chersonesum vocatam, sitámque supra Valentiam non longè ab antiqua Sagunto, vero situ nostræ Penniscolæ; Mariana lib. 12. cap. 17. vtramque eius cognoscit nomenclaturam; agens enim de victoriis Iacobi Regis sic ait: *Plura alia eo tractu oppida & arces vitam tolerabant, quæ necessariò Regi ditionem fecerunt, inprimis Peñiscola Ptolomæo Cherronesus.* Diceret potiùs *Straboni*, nam Ptolomæus eius non meminit. Idem author lib. 20. cap. vltimo Peninsulam dicit. De eodem Iacobo agebat Hieronymus Zurita lib. 1. Indicarũ rerum ab Aragoniæ Regibus gestarum, cùm dixit. *Anno 1225. Kalen. Octobr. Rex hostilem regionem incurrens, Peniscolam Ilergaonum oppidum obsidet: is situs est, vt scopulo impositum penè mari cinctum sit: è re vulgatum nomen inuenit. A Græcis apparet ob eam causam etiam Cherronesum dictum.* Bernardinus Miedes Episcopus de Albarracin in historia Regis Iacobi perpetuò Peninsulam vocat, vt lib. 5. mille locis videre est. Marinæus Siculus lib. 11. de rebus Hisp. dum agit de Benedicto XIII. qui ibi diem clausit extremum, *Hoc responso* (inquit) *dato, remos impellens, in Peninsulam, hoc est in Insulam paruulam, quæ Peniscola dicitur, apud Valentiam se recepit.* Quo videas nullam relinqui de loco Martyrij ansam dubitandi. Celebrant quoque festum eorundem Græci in Menologio, sed 7. die eiusdem mensis, non quarta vt Latini: è quibus hæc verba Galesinus in suum Martyrologium transtulit. *VII. Martij, In Græcia sanctorum Episcoporum Martyrum Basilei, Ephraim, Charitonis, Eugenij, Aetherij, & cæterorum, qui in Chersone cruciati, sanguine denique perfuso, illustre fidei Christianæ testimonium dederunt.* Familiare est huic authori, sanctis quos è Græcis mutuatur præmittere verbum *in Græcia*; putauit enim, quoties non assignatur locus, vel Prouincia in Menologio, eo ipso in Græcia martyrium accidisse: attamen cùm ipsum Menologium id non asserit, perperam apponitur. Fit siquidem plerumque à Græcis festum Sanctorum, quibus non assignant vrbem; & hoc præsertim in sanctis illis contingit, qui maiori interuallo ab ipsis Græcis distant. Quod vnum (maximè præ oculis habendum pro huius Chronici cognitione) in causa est, cur horum decem Sanctorum Antistitum sedes in Menologio non assignẽtur, nec quæ illa Chersonesus sit, in qua Martyrio sublati sunt, specificetur. Etenim in his qui intra Græciam, vel in toto etiam Oriente floruerunt, semper exprimitur sedis, & necis locus, quia nimirum ab ipsis facilè cognitus est; in his autem qui in longè positis regionibus occubuerunt pro fide, sæpissimè locus subticetur; vtpote quem ipsi minimè cognitum haberent. Cùm verò Hispania antiqui Orbis finis, plus cæteris à Græcis distet; inde factum est, vt Sanctorum Hispanorum festa in Menologio sine certa vrbe & regione collocata sint, cùm tamen si Sancti illi ex Græcis essent, nullatenus id de illis reticerent. Inde verò accidit, vt Romanum Martyrologium, cùm de eisdem agit, vrbes quoque & Prouincias illorum sileat, quia nimirum horum festa, & nomina à Græcorum Menologio mutuauit, quod tamen ipsis caret. Cur autem in Hispania vbi Sancti ipsi floruerunt, memoria eorundem interierit, in promptu ratio est: nemo enim nescit quas sæpe perpessa fuerit calamitates & euersiones, sed gratias Deo, quòd tandem Dextro postliminio reduci illud Tullij ad Varronem (lib. 1. Acad. quæst.) dicere possumus. *Nos in nostra vrbe peregrinantes, errantésque tanquam hospites tui libri, quasi domum reduxerunt; vt possemus aliquando qui & vbi essemus cognoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu Sacrorum iura, tu Sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedes regionum, tu locorum, tu omnium diuinarum humanarúmque rerum nomina, officia, causas aperuisti.* Vt sciant verò Toletani, Hispalenses, cæterarúmque vrbium ciues, quibus hi Sancti præfuerunt, Patronos suos honorare, ne pigeat eos attendere,

Chersonesus in Hispania est Peniscola.

Anno Christi 60. tendere, quanta reuerentia Græci hactenus in suo Menologio nostros Martyres celebrarunt. Anno Romæ 811.

In Martyrologio Romano deficit nomen S. Pij Episcopi & Martyris Hispalensis, cuius nihilominus cum cæteris sociis meminit Pelagius Ouetensis, & Hugo Portugallensis, quorum mentionem fecimus in superioribus, & ante eos S. Caledonius Bracarensis in vita S. Petri Ratensis.

Quòd dicitur, occisos fuisse dum ad Concilium conuenirent, inde satis apertè deducitur, quòd decem simul Episcopi martyrio affecti sunt: non enim videtur aliter fieri potuisse tota distantes Hispania simul necatos, nisi ad Concilium conuenirent. Locus etiam Concilij indicat tempus sæuissimæ persecutionis, ea siquidem in causa fuit, vt ad locum remotissimum, & ad Peninsulam ipsam secesserint, quo nimirum securiores effecti, tranquillitati & profectui afflictæ Ecclesiæ Hispanæ prospicerent. Sed diuina prouidentia factum est, vt corona eos martyrij, vbi ipsam ad tempus declinare videbantur, reperierit.

Alotum Neronis iudicem, sub quo hi Sancti Martyres passi sunt, suspicatus sum fuisse Aulum illum cognomento Cecinam, Quæstorem Bæticæ sub Nerone, de quo agit Cornelius Tacitus, & ex eo Morales lib. 9. hist. cap. 17. & 20. quique vnus ex primis fuit qui apud Carthaginem nouam, Galbam contra Neronem inthronizarunt. Facile autem fuit vt pro Aulo siue Aulone legeret quis Alotum, seu Aulotum. Iosephus in vita sua agit de Alituro, qui fuit Neroni charus, sed hic erat Iudæus genere, & Mimorum author, non Quæstor aut Iudex, nec ostendi potest Hispanias adiisse. Attamen procul dubio fuit Alotus (siue Halotus) alter ex spadonibus Claudij Cæsaris, qui ei, monente Agrippina, venenum, vt Nero imperitaret, propinauit; cuius meminit Tacitus lib. 13. Annalium. Eius rei meritis missus est Alotus in Hispanias, & Quæstor institutus initio imperij Neronis.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 60. *Augusto Tiberius, Tiberio Caius, Caio Claudius, Claudio Nero successit.* Anno Romæ eodem 811.

2. *Terræmotus Romæ vehemens & Solis secuta defectio.*

3. *Viuebat S. Luparia Bætica filia Galæciensis alterius Lupariæ.*

4. *Regulus conuersus in Gallæcia sanctè agit in luco.*

5. *Martialis epigrammate 7. & 8. Martyres in crucem actos, vocat Laureolos & Dædalos volantes.*

COMMENTARIVS II.

AVGVSTO *Tiberius*, &c.] Percurrit Dexter Imperatorum seriem ab Octauio Augusto, cuius tempore Christus D. natus est, vsque ad Neronem qui his regnabat diebus. Deerat in codice Cæsaraugustæ impresso Caius, sed illum restitui ex manuscriptis. Obierat Augustus anno Christi 16. vt Epiphanius in Anchorato testatur: sequutus illum Tiberius imperauit annos 22. cum dimidio, obiit verò anno Domini 39. Successit Caius Caligula ferè 4. annos in Imperio complens, vsque ad annum Christi 43. quo occisus est. Post quem Claudius Drusus Germanicus annos 13. & menses 8. rexit orbem; vsque ad annum Domini 56, quo obiit. Hunc Claudius Nero sequitur, & vsque ad annum Domini 69. imperauit, vt suo loco dicemus. Conueniunt in his Dio Cassius, Suetonius, Tacitus, & cæteri historiographi Imperatorum Romanorum, quos Card. Baronius sequutus est.

2. *Terræmotus*, &c.] Hoc ex Eusebij Chronico mutuatum scias, vbi legimus, *Anno Domini 60. Terræ motus Romæ, & Solis defectio.*

Anno Romæ 811. 3. *Viuebat Luparia*, &c.] Duas fuisse Luparias, Galæcianam vnam, alteram Bæticam, in superioribus demonstrauimus, ad annum 42. & 43. De sanctitate Bæticæ est egregium testimonium S. Isidori in hymno S. Torquati & sociorum, Breuiarij Gothici, vbi non semel nuncupatur sancta: Anno Christi 60.

Hæc prima fidei est via plebium;
Inter quos mulier Sancta Luparia
Sanctos adgrediens cernit, & obsecrat,
Sanctorum monita pectore conlocans.

Et inferiùs:

Illic sancta Dei fœmina tingitur,
Et vitæ lauacro tincta renascitur.

In Missa verò eorundem Sanctorum legit Sacerdos ante orationem Dominicam preces has. *Ecce dilectissimi fratres, mecum oculos in sublime attollite, hoc à Domino specialiter precaturi, vt qui gratia fidei Christianæ cor Beatæ Lupariæ dignatus est inlustrare repentè, nos in hoc momento ab omni criminum labe dignetur efficaciter expurgare: proclamantes ad te è terris, atque ita dicentes; Pater noster*, &c.

4. *Regulus*, &c.] Consule quæ ex antiquis Breuiariis Hispaniæ & Petro Episcopo Equilino adnotauimus de huius Reguli conuersione ad annum Domini 42. quibus nunc addit Dexter, tantum in fide profecisse, vt relictis omnibus in solitudinem secedens sanctè egerit in luco.

S. Martialis, &c.] Eò sæuitiæ, ac dementiæ Domitianus Imperator peruenisse proditur, quòd antiquam Laureoli fabulam in Christianis expresserit, vt populo Romano præberet insolita ad viuum spectacula. Creditur à Poëtis Laureolus sceleratissimus latro, eóque nomine in crucem actus, & ab vrso dilaceratus. Quæ fabula aliquoties Romæ in spectaculis repræsentata est, semel quidem à Lentulo, de quo Dexter inferius anno 86. cuius etiam meminit Iuuenalis inquiens.

Laureolum velox etiam benè Lentulus egit:
Iudice me, vera dignus cruce.

Quod ergo in Scena figuratè duntaxat repræsentabatur, Domitianus in martyribus expressit ad viuum: Idémque ante ipsum Nero, vt iam videbimus. Hos igitur deridet Martialis, vt Ethnicis arrideat, epigrammate 9. ante lib. 1.

Qualiter in Scythica relegatus rupe Prometheus,
Assiduam niueo pectore pauit auem:* * al. viuo.
Nuda Caledonio sic pectora præbuit vrso,
Non falsa pendens in cruce Laureolus.

Quasi dixerit: Hic nouus Laureolus repræsentat antiqui fabulam, non tamen in falsa cruce pendet, & figuratè duntaxat, sed verè cruci affixus est.

Subinfert Martialis.

Viuebant laceri membris stillantibus artus (en Martyris stragem)
Inque omni nusquam corpore corpus erat.

Nunc supponit Martyri crimina:

Denique supplicium dederat necis ille paternæ,
Vel Domini iugulum foderat ense nocens.
Templa vel arcano demens spoliauerat auro,
Subdiderat sæuas vel tibi Roma faces.

Cæterum nihil horum commisisse constat, cui nullum certum crimen obiicitur, sed hoc vel illud: videlicet vel parricidium, vel domini sui necis, vel templi spolium, vel denique Romanæ vrbis incendium. Quo vno compertum fit, Martyrem de quo loquitur Poeta, de illis fuisse, quibus Nero crimen impegit Incendiariorum vrbis, quam ipse combusserat. Hoc enim est quod ait,

Subdiderat sæuas vel tibi Roma faces.

Anno Christi 61. 63. & 64. — Anno Romæ 812. 814. & 815.

Addit denique;

Vicerat antiquæ sceleratus crimina famæ;

In quo quæ fuerat fabula, (id est repræsentatio) *pœna fuit.*

Hoc est, *veritas fuit*. Horum SS. Martyrum celebris memoria quotannis instauratur in Romano Martyrologio die 24. Iunij, tametsi non omnes eodem mortis genere sublati sint: vbi hæc legimus. *Romæ commemoratio SS. plurimorum Martyrum, qui sub Nerone de vrbis incendio per calumniam accusati, diuerso mortis genere ab eodem iussi sunt sæuissimè interfici, quorum alij ferarum tergis contecti laniatibus canum expositi sunt, alij crucibus affixi*, &c. Vide Tacitum lib. 15. Suetonium & Dionem in Nerone. In impresso codice pro *Laureolos* erat *Furculos*. sed mendosè, non enim Martialis Martyres vocat Furculos, sed Laureolos; facilis autem fuit lapsus, ab vna ad aliam lectionem ob similitudinem characterum vtriusque, & quia in crucem actos, in furcam quoque actos certum est. Consule de Laureolo Calepinum, & Baron. ann. 98. Siue verò eundem, siue alterum martyrem irriserit Martialis, epigrammate 18. sequenti, Dædali ei nomen imposuit, inquiens,

Primitiæ Martyrum Romanorũ.

Dædale Lucano cùm sic lacereris ab vrso,

Quàm cuperes pennas nunc habuisse tuas?

Alludit verò ad columbas illas Dædali summi Astronomi, quas certis libratas ponderibus, in aëra volitare faciebat, tametsi æreas vel ligneas: quæ tamen non habebant pennas ad fugiendum.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi		Anno Romæ
61.	*Nero matrem suam Agrippinam, & sororem patris necat.*	812.
63.	*Barnabas in Cypro; & Iacobus minor Hierosolymis occisi.*	814.
64.	*Ante mensam Neronis Imperatoris fulmen cecidit.*	815.
	2. *Epænetus cùm multum diúque in Hispania laborasset, tandem fine beato in vrbe sua quieuit. Dubium an Martyr.*	
	3. *Lucius Annæus Seneca Cordubensis Hispanus, missis vltro citróque ad S. Paulum litteris, de Christiana re bene sentit, factúsque Christianus occultus, eius fuisse discipulus creditur: dulcitérque scribit ad Paulum in Hispania morantem.*	
	4. *S. Paulus ad Hispanias veniens secum fert Philemonem, Timotheum, aliósque discipulos,* 5. *Libysocæ, Laminiíque vrbibus Prouinciæ Areuacum prædicat. Philippum cognomẽto Philotheum, Probum, Xantippámque eius vxorem ad fidem conuertit: Presbyteros ibi relinquit.*	
	6. *Hoc anno . . . . Martyr fit in Paceaugusta, vrbe Hispaniæ ad Annam fluuium appositum vrbi præclaræ.*	

COMMEN

Anno Romæ 812. 814. & 815.

Anno Christi 61. 63. & 64.

COMMENTARIVS.

ANNO CHRISTI 61. *Nero,&c.*] Vtriusque mortem violentam hoc quoque anno designat Eusebius in Chronico, dicens; *Nero Agrippinam matrem suam, & sororem patris interficit.* De quibus Suetonium, Dionémve legito.

ANNO 63. *Barnabas,&c.*] In lectionibus Romani Breuiarij legimus, S. Barnabam martyrium apud Cyprum pertulisse *circiter septimum Neronis annum*; Cùm verò is regnare cœperit ab anno Domini 56. 3. Idus Octobris, quo die Claudius obierat, fit vt martyrium S.Barnabæ, post septem annos Neronis occisi, in annum Domini 73. inciderit. Natalis quoque S. Iacobi hoc ipso accidisse habetur ex Eusebij Chronico, asserentis; *Anno Domini 63. Iacobus frater Domini à Iudæis lapidibus opprimitur.* Author est autem Hieronymus lib. de Script. Ecclesi. non solùm lapidibus oppetitum, sed etiam è pinna templi præcipitem datum, & fullonis fuste, seu pertica in cerebro percussum.

ANNO 64. *Ante mensam,&c.*] Et hoc ab Eusebio acceptum existimo, cuius ipsissima verba sunt.

2. *Epænetus,&c.*] Egimus iterum de eodem, cum Authore ad annum Domini 50. numero 3. vbi docuimus ex Metaphraste, Episcopum fuisse Sexifirmi, cuius Plinius meminit in Bætica lib.3.cap.1. fuitque vrbs insignis olim in monte Fregiliana, altero ex Granatensibus Alpuxarris: aut quod aliis forsan magis arrideat, Motril, aut Velezmalaga. Nunc illud addendum putamus, Dorotheum Abbatem, quem refert & sequitur Petrus Equilinus lib. 6. cap. 100. existimasse fuisse datum Carthaginensibus Episcopum: Hoc si verum sit ita credi posset factum, vt primùm à Petro Sexifirmo designatus fuerit Antistes, post martyrium S.Basilij Carthaginis Spartariæ Episcopi, quod in annum Domini 60. incidit; in sedem eius Hispanæ Carthaginis transferretur ibique vitam cum morte commutarit post 4. annos videlicet anno 64. Domini. De Carthagine Africana dubium esse nequit, his enim diebus præerat illi S. Crescens, quod citato loco anni 50. num.3. docuimus. Quod ad sanctitatem D. Epæneti attinet, magni ponderis est, quod Paulus ad Rom.16. inter primos & præcipuos discipulos illum salutat, asserens sibi valde dilectum esse (haud dubium ob suam probitatem) & primum totius Asiæ discipulum, & quasi fundamentum, seu portam fidei Asianorum: *Salutate*(ait) *Epænetum dilectum mihi, qui est primitiuus Asiæ in Christo.* Qua autem obierit morte, pacéne an gladio, non liquet. *De S.Epæneto.*

3. *L.Annæus Seneca,&c.* Nihil aliud de Seneca Dexter adseuerat, quàm sui temporis magni illi Ecclesiæ pugiles Hieronymus, & Augustinus dixerunt; Ille enim inter scriptores Ecclesiasticos collocat Senecam dicens; *Quem non ponerem in catalogo Sanctorum, nisi me illæ epistolæ prouocarent, quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum.* Hic autem in epistola 53. ad Macedonium inquit; *Meritò ait Seneca, qui temporibus Apostolorum fuit, cuius etiam quædam ad Paulum Apostolum leguntur epistolæ.* Quas igitur Senecæ, & Pauli vltrocitróque habitas Augustinus,& Hieronymus, Dextro ætate æquales agnouere epistolas, ipse Dexter hoc loco recognoscit. Neque verò absolutè asseuerat Christianum fuisse, sed quòd creditus fuerit Christianus, & Pauli discipulus; id quod Hieronymus ex eisdem epistolis intulit, adeò vt ob hanc solam causam in numerum Doctorum Christianorum illum constituat. Sanctus quoque Linus libello de Martyrio Apostolorum Petri & Pauli, oculatus & ipse testis existens, inquit: *Concursus de domo Cæsaris fiebat ad eum* (ad Paulum scilicet) *sed & institutor adeò fuit illi amicitia copulatus, vt se à colloquio illius temperare vix posset, quominus si ore ad os illum alloqui non valeret, frequentibus datis & acceptis epistolis ipsius dulcedine, & admirabili colloquio, atque consilio frueretur.* Recipit eas Honorius Augustodunensis lib. de luminaribus Ecclesiæ, inquiens. *L. An. Seneca Cordub. Photini Stoici discipulus, & patruus Lucani Poëtæ, scripsit quasdam epistolas ad Paulum Apostolum, & Apostolus quasdam rescripsit.* Extant apud Sixtum Senen. in Bibli. sancta, octo Senecæ ad Paulum datæ epistolæ, & sex Pauli ad Senecam; sed breues omnes; In quibusdam loquuntur quasi eiusdem vrbis habitatores; sicut cùm in prima Seneca dicit, *Credo tibi, Paule, nuntiatum, quòd heri cum Lucillo nostro de hypocrisi, & aliis rebus habuimus.* In aliis verò ad absentem longè epistolam mittit (Vna ex his videtur ea quam *Senecæ cum Paulo amicitia: & epistolæ vtrimque datæ quàm fide digna.* *Sixtus Senen. lib. 2. Bibli.S.litt. P. verbo Paulus Apost.*

Anno Christi 64. Dexter ait scripsisse ad Paulum in Hispaniis degentem.) vt est illa. *Nim io tuo angimur secessu. Quid est vel quæ res te moratum faciunt? si indignatio Domini, quod à ritu & secta veteri recesseris, & alios rursus conuerteris, erit postulandi locus, vt ratione factum, non leuitate hoc existimes. Vale.* Sensisse verò optimè de Christiana re alia epistola demonstrat, qua inquit: *Profiteor bene me acceptum in lectione litterarum tuarum, quas Galathis, Corinthiis, & Achais,* (id est omnibus eiusdem Prouinciæ in qua est Corinthus: ea enim dicitur Achaia; vnde titulo secundæ Corint. dicitur, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, cum omnibus fratribus qui sunt in vniuersa Achaia) *misisti, Spiritus enim sanctus in te & supra te excelsos, sublimiores, valdeque venerabiles sensus exprimit.* Et post pauca. *Confiteor Augustum sensibus tuis permotum; cui lecto litterarum tuarum exordio hæc vox fuit: Mirari eum posse, vt qui non legitimè imbutus sit* (id est, sine Rhetoricæ doctrinis) *taliter sentiat.* Dedisse tandem, etsi secretò, Paulo ad fidem manus, vltima Pauli ad Senecam innuit Epistola; nimirum: *Paulus Senecæ S. Quod prudentia tua assequuta est indeficiens fore debebit. Ethnicorum, Israëlitarúmque obseruationes censeto vitandas. Quæ propemodum adeptus es, Regi temporali, eiúsque domesticis, atque fidis omnibus insinuabis: quibus etsi aspera, & incaptabilis erit persuasio tua, cùm plerique eorum minimè flectantur insinuationibus tuis: sermo tamen Dei illis instillatus, nouum in his hominem pariet ad Deum properantem. Vale Seneca charissime nobis.* Vide quomodo quod ipse crediderat, iubetur ab Apostolo Neroni, & Palatinis edicere. Card. Baronius anno 66. arguit has epistolas falsitatis, quia in assignatione Consulum nonnulli errores in Datis reperiuntur; Sed hoc obesse non debet, cùm facilè potuerint ab imperitis veris epistolis Senecæ & Pauli, Consulatus falsi supponi. Constat verò nunquam Paulum suis Consules supposuisse, nec in tam breuibus ac familiaribus necessum fuit Senecam ipsos apponere. Anno Romæ 815.

De Paulino in Hispanias aduentu, frequens Patrũ sententia.

4. *S. Paulus*, &c.] Quòd tantopere Paulus desiderauerat & promiserat visitare Hispanias, cùm ad Romanos è Corintho epistolam dedit, tandem ex vinculis solutus, quibus ab inceptis fuerat impeditus, adimpleuit. Nec enim quicquam aliud obstitit, præter vincula, & necessitas eadem, seu adhuc maior, eius aduentum exigebat: quinimò (quod superiùs demonstrauimus ad annum Domini 36.) multò maior illum vrgebat aditus in Hispaniam, quàm in Vrbem. Fatentur eius in Hispanias aduentum innumeri Sanctorum Doctorum, præsertim ex Latinis Hieronymus in cap. 11. Isaiæ, & ad cap. 5. Amos, & in Comment. ad Ephesios, & epistola 28. Gregorius Magnus lib. 31. Moral. cap. 22. seu 37. Isidorus lib. de Ortu & obitu Patrum, cap. 71. Beda in Martyrologio die 22. Martij, quo loco Romanum etiam idem affirmat; Anselmus in cap. 15. ad Romanos, Vsuardus die 12. Decembris, Ado Viennensis in Chronico anno 59. Rupertus lib. 2. in Isaiam cap. 10. Inter Græcos etiam fuit hæc communis opinio: ita Athanasius epist. ad Dracontium, & in Synopsi. Cyrillus Catechesi 17. Epiphanius hæresi 27. Hippolytus libro de XII. Apostolis, qui extat in Bibliotheca Card. Sirleti. Sophronius serm. de Natali Apost. Chrysostomus in prooemio ad Hebræos, & de laudibus Pauli homil. 7. & homil. 76. in Matth. Theodoretus super 2. ad Timoth. c. vlti. & ad Philippenses cap. 1. & in Psalmum 116. Metaphrastes in vita S. Pauli Apostoli. Menologium ad diem 23. Septemb. Estque certa Ecclesiarum Hispaniæ, & Galliæ traditio, quam pugnaciter defendunt vtriusque Regni scriptores; ex Hispanis Lucas Tudensis in Chron. Abulensis in cap. 35. Genesis, & in cap. 2. Matth. Morales lib. 9. cap. 11. Mariana in hist. Hisp. lib. 4. cap. 3. Marieta, Villegas, & cæteri qui res Hispanicas, vel Sanctorum eius scripsêre; & multis prosequitur Trugillus tom. 2. Thesauri Concion. Fidem quoque præstant eidem traditioni nonnullæ Ecclesiæ in diuinis Officiis, profitentes, Paulum Apostolum ad ipsas accessisse, illísque Episcopos constituisse; Derthosana, seu Tortosæ in Cathalonia Ruffum Antistitem ab eodem accepisse canit (ita tradunt Trugillus, Marieta & alij) filium Simonis Cyrenæi; cùm ipsum in Hispanias comitaretur: Narbonensis idem de Paulo Sergio prædicat; vti Martyrologium Rom. die 22. Martij asseuerat, inquiens. *Narbonæ in Gallia natalis B. Pauli Episcopi Apostolorum discipuli; quem tradunt fuisse Sergium Paulum Proconsulem, qui à B. Apostolo Paulo baptizatus, & cùm in Hispaniam pergeret, apud Narbonam relictus, ibidem Episcopali dignitate dignatus est.* Vsuardus ad diem 12. Decembris ait; *Quem B. Paulus Apostolus ordinatum eidem Vrbi destinauit antistitem; cúmque eodem Apostolo ad Hispanias prædicandi causa pergens ibidem relictus est.* Adstipulatur S. Anselmus super c. 16. epist. ad Rom. (eius opus esse, & non Heruæi alibi in meo Anselmo Vindicato in causa Conceptionis Virginis ostendi.) Sic enim ait. *Nec falsum loquitur, qui se in Hispaniam profecturum pollicetur; profectus est enim, sicut Hieronymus, &*

Beda,

Anno Romæ 815. *Beda, cæterique Doctores testantur. Vnde & Narbonam præteriens quendam discipulum suum nomine Paulum, fertur ibi reliquisse Episcopum. Peruenit igitur vsque ad Hispanias, & à mari Rubro vsque ad Oceanum prædicando cucurrit, imitans Solis cursum ab Oriente vsque ad Occasum, vt antè ei terra deficeret, quàm studium prædicandi; quia ergo & apud Hispanias Pseudoapostolos præuenire festinabat; Cùm in Hispaniam, inquit, proficisci cæpero*, &c. Idem habet super cap.2. ad Galat. & super 2. ad Timoth. 4. Quod spectat ad Paulum Narbonensem, idem habet Ado in Martyrologio suo, vt apud Mosandrum tom. 7. Surij videre est, vel in additionibus eiusdem vt Eribertus Rosoueidus notat. Idem ipse Ado in Chron. anno 59. affirmat in eodem itinere relictum fuisse à Paulo Trophimum Arelatæ, & Crescentē Viennæ Episcopos. Rursus in historia sanctorum Martyrum Facundi & Primitiui legimus, ipsos interrogatos à Iudice de fide sua, dixisse, se Christianam à Paulo Christi Apostolo edoctos; quod sanè extra Hispaniam fieri nequiuit, quòd Morales & Trugillus notarunt. Et quod caput est, Astigitani ciues (id est, de Ezija) per manus à suis maioribus acceptam seruant traditionem de conciuibus suis Probo & Xantippa nobilissimis coniugibus, quos dicunt à Paulo conuersos in Hispania; nec mirum, cùm idipsum Græcis quoque notum fuerit. Etenim Simeon Metaphrastes in vita S. Pauli hæc habet: *Iam verò cùm esset in Hispania, tale quid dicunt accidisse. Mulier quædam & genere, & opibus, & doctrina insignis, cùm iam olim auditionem accepisset Apostolicam, cupiebat ipsis quoque oculis intueri præconem veritatis, & ipsis auribus institui in veræ pietatis dogmatibus. Cùm ergo ei visum esset diuina quadam inspiratione in forum proficisci, quo tempore, qui vel ex sola fama ab ea diligebatur, per medium eius transibat, dicitur, & eum vidisse leniter & placidè ingredientem, vt qui non solùm gratia plenos mores haberet cæteros, sed etiam ipsum incessum; & marito suo persuasisse, cui nomen erat Probus (eorum autem qui illic erant, erat facilè princeps) vt intra ædes suas hospitem exciperet; postquam verò fuit accersitus, & fuit prope illos, eiusmodi aliquod miraculum accidisse mulieri: nempe apertis mentis suæ oculis, vidisse in fronte eius qui fuerat hospitio acceptus, litteras aureas, quæ decebant*; Paulus Christi præco. *Illam autem propter visionem insperatam inuasit & voluptas, & timor; & lachrymis plena procidit ad pedes Apostoli; & catechesi ab eo instituta, primùm quidem suscepit Baptismum, appellata Xantippe, postea autem Probus eius maritus, qui erat notus Neroni; deinde etiam Philotheus Præfectus, & deinceps omnes qui illam habitabant regionem.* Anno Christi 64.

Ex eiusmodi aureâ historiâ non solùm stabilitur aduentus Pauli in Hispaniam, sed etiam ad Fidem conuersiones Sanctorū Probi & Xantippes cōiugum nobilium, & Philippi cognomento Philothei, quos hoc loco refert author. Eius denique veritatis argumento esse possunt, quæ de SS. Virginibus Basilissa & Anastasia Setabi (*Xantibæ*) in Valentiæ regno ortis, & à Paulo ibidem conuersis, & de S. Polyxena inferiùs cum Dextro dicturi sumus.

Quare habentes tantam asserentium testium nubem, non est quod iam in dubium verti queat: præsertim cùm tempus Apostolo ad eiusmodi iter arripiendum superfuerit, postquam à vinculis Romæ solutus est, & voluntas non deesset: & certum sit, ab eo tempore vsque ad mortem nunquam in Orientem secessisse, vt iam dicam.

Duo tamen obstare prima facie videntur, quæ diluamus nunc temporis necesse est. Alterum est quod Gelasius Papa XXII. q.2. cap. *Beatus Paulus*, quem D. Thomas sequi dicitur lect.3. comment. cap.15. ad Romanos, negat Apostolum vt promiserat ad Hispanias accessisse. Cæterùm hi authores solùm negant Paulum eo temporis fuisse, quo promiserat, videlicet transitum Româ faciens (non mansionem) in Hispanias. Intendit enim Pontifex non quidem rem dubiam, sed catholicam stabilire, nimirum non mentiri eum qui animum fallendi non habet, tametsi non adimpleat quod spopondit, si Deo aliter disponente promissum non potuit adimplere: hæc enim est Canonis illius superscriptio, Vt autem hoc confirmet, inquit; *B. Paulus Apostolus non ideo* (quod absit) *fefellisse credendus est, aut sibi extitisse contrarius, quoniam cùm ad Hispanias se promisisset iturum, dispositione diuina, maioribus occupatus ex caussis, implere non potuit quod promisit: quantum enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronuntiauit, quod reuera voluisset efficere: quantum autem ad Diuini secreta consilij, superna prætermisit dispositione præuentus.* Quod igitur necessarium est ad Gelasij intentum, nihil aliud est quàm id quod ex Scripturis sacris habemus, nimirum non adimplesse promissionem suam quàm citissimè proficiscēdi in Hispaniam, & Romæ non faciendi moram, hoc enim est quod ad Romanos dixerat, *Cùm in Hispaniam proficisci cæpero, spero quòd præteriens videbo vos*; & tamen dispensatione diuina aliter factum est, nam in vinculis detentus est Romæ per biennium; quo solùm dato, casus Gelasij se offert; *Nihil esse quod huic obstet veritati.*

Anno Christi 64. exponendi videlicet quomodo mentitus non est Paulus: Et hac certa veritate historiæ probat, non mentiri eum qui, quia non valuit, non impleuit quod promisit. Nihil autem ad illum pertinebat aduentum Apostoli in Hispanias post vincula negare, tum quia certa veritas non erat re, vt minimùm incerta comprobanda, tum quia non est credibile Gelasium sine causa voluisse obuiare tot tantísque sanctorum Patrum testimoniis de Pauli ad Hispanias profectione. Atque idem dicito de S. Thoma Aquinate, negasse nimirum duntaxat eo tempore ad Hispanias venisse, quo ipse promiserat;non verò accessum Apostoli post vincula; cuius euidens argumentum est quod paulo pòst in eodem opere super illud ad Galat. 2. *Ne in vacuum currerem, aut cucurrissem*, conceptis verbis fatetur eius aduentum in Hispanias, dicens, *Vocat prædicationem suam cursum, propter velocitatem suæ doctrinæ; quia in modico tempore à Hierusalem ad Illyricum vsque; & vsque in Hispaniam prædicauit Euangelium.* Quo videas necessariò priori loco interpretandum esse in sensu Gelasij, ne sibi contrarius existat. Anno Romæ 815.

Expendamus iam alterum quod obiici potest nobis. Si tam altè Pauli animo insederat euangelizatio Hispaniarum, vt nos asserimus; quî fieri potuit, vt toto biennij spatio quo Romæ tentus, & detentus fuit, non scripsit aliquam epistolam illis, quos tantopere videre desiderabat? Si enim eo semper animo fuit vt in Hispaniam proficisceretur, quamprimum potiretur libertate, haud dubium quin eis quidquam per epistolam de suo ad ipsos proficiscendi desiderio patefaceret. Cæterum si hoc solùm desideratur, vt aduentus Pauli in Hispaniam concedatur (quanquam id minimè necessarium esset; potuit enim verbotenus Hispanis qui Romæ versabantur id dicere, vt ipsi illac rescriberent de animo suo, & desiderio quotidiano Hispanias inuisendi; aut forsan scripsit & deperiit epistola, vt de ea quam ad Laodicenses dedit factum est) nihilominus epistolam nunc habemus Canonicam ad Hispanos datam, videlicet quæ *ad Hebræos* inscribitur. Sed & hoc difficilius creditu videbitur, quàm ipse aduentus S. Pauli, velim tamen lectores patienter spectent vsque ad annum Domini 66. vbi cum Dextro ea de re ex professo sumus acturi; interim quæso, ne illico rei nouitate perterriti notis inurant sententiam, quæ visis quibus fulcitur fundamentis plausibilis satis (vt spero) erit.

Qui discipulorum Paulum in Hisp. euntem comitati fuerint?

Constabit ex ibi dicendis, S. Timotheum Paulum euntem ad Hispanias comitatum esse. Quod verò addit Dexter de Philemone, inde elici potest, quòd cùm scribit Apostolus ad ipsum, & ei Onesimum in vinculis fidei à se genitum, olim verò Philemonis seruum commendat, asserit, voluisse illum secum detinere, quia erat illi proficuus, noluit tamen quicquam agere eo inconsulto. Quo nuntio accepto, credibile est, non solùm Onesimum remisisse, verùm & ad ipsum personaliter accessisse: quo tempore iam à vinculis ereptus Paulus in Hispanias parabat iter: atque adeò cum illo quoque profectum, & etiam Lucam, qui cum Apostolo erat in vinculis ei ministrans, 2. Timoth. 4. quem itidem vsque ad mortem non deseruisse tradunt grauissimi authores. De Tito inferiùs cum Dextro ad annum 220. idipsum videbimus.

5. *Libysocæ, Laminiíque*, &c.] Erat Libysoca non ignobilis vrbs olim à Romanis *Foro-Augusta* nuncupata, vt autor est Morales lib. 9. hist. cap. 33. Ptolomæus collocat eam in Oretanis non longè à *Laminio*, quæ (apud ipsum) extrema Carpetanorum erat, & Oretanis confinis, à qua & *ager Laminitanus* dictus, qui nunc *Campo de Montiel*. Ipsa autem Libysoca ad ignobile redacta oppidulum prope *Alcaraz* hodie *Lezuca* nuncupatur. Ita Morales, Carolus Stephanus, Hortelius, & quotquot Geographiæ sunt Doctores. Addit Morales lib. 9. c. 38. repertum Libysocæ fuisse lapidem, cui inscriptum erat; COLONIA LIBYSOSANORVM. quo existimat non esse dicendam Libysocam sed Libysosam, & emendari oportere Plinium Libysocam legentem. Quod si ita est, Dextrum quoque & Ptolomæum emendandos, certum esto, omnes enim Libysocam legunt. Oritur Annas fluuius (*Guadiana* vulgò) in agro Laminitano, seu *Campo de Montiel*; quo loci Paulum ad fidem pertraxisse Philippum cognomento Philotheum, Probúmque & Xantippem Dexter adseuerat, tametsi ciues essent (vt creditur) Astigitani, & præcipui Romanorum, è Roma namque tunc temporis venisse, & Laminij, priusquam Astigim peruenirent, ad fidem Christi conuersos, ex eodem Dextro scimus: & dicemus ad ann. 100.

Pax Augusta non Beiam sed Badajoz fuisse.

6. *Hoc anno, &c.*] Deest in omnibus codicibus quos vidi nomen huius Martyris; deperiit verò magno cum damno Pacensium, siue hæc sit ciuitas quæ nunc dicitur *Badajoz*, vt Mariana lib. 3. hist. cap. 25. contendit, quam nimirum Augustus Cantabris deuictis ædificauit,

Anno Romæ 817. cauit, & Pacem Auguſtam nuncupauit, conteſtatus, pacem tunc vniuerſo Orbi redditam; quo tempore natus eſt Dominus noſter. Quod etiam ſequuntur Vaſæus in Chronico Hiſpaniæ, Tarrapha de Regibus Hiſpanis, & Molecius citatus ab Hortelio in tabula Geographica: ſiue quod magis probatur Ambroſio Morales lib.9. capit. 32. ſit Beja, Luſitaniæ ciuitas, id quod pro viribus tuetur Reſendius lib. 4. Antiq. Eborenſium, & in ſpeciali epiſtola de Colonia Pacenſi ad Vaſæum, cum quo de ea re illi fuit controuerſia. Sequuntur Reſendium Varrerius, & Ludouicus Nonius in ſua Hiſpania cap. 33. Cæterum quidquid ipſi dicant, aſſentiendum multò libentiùs Dextro mihi eſt, qui Pacem Auguſtam ſupra Annam fluuium poſitam profitetur, quod vrbi *Badajoz* conuenit, non autem *Bejæ*. Cui accedit Ptolomæus qui eam collocat in Turditanis populis, nimirum non Luſitaniæ, ſed Bæticæ antiquæ, quod nullatenus *Bejæ* conuenit, ſed *Badajoz*. Demum nomen ipſum cum Epiſcopatu Pacenſi vrbi *Badajoz* non *Bejæ*, relictum eſt. Addo M. Maximi irrefragabile teſtimonium Dextro conſentiens, qui in Chronico ſuo ad annum Domini 529. ſic ait: *Aprigius Epiſcopus Pacis Auguſtæ in Hiſpania, non procul ab vrbe Emerita Auguſta; quæ Pax Annæ fluuio appoſita eſt.* Ecce Maximus, pluſquam mille annorum antiquitatis author Pacem Auguſtam Annæ fluuio appoſitam agnoſcit, quod Dexter dixit; addit verò non longè Emerita diſtare, id quod vrbi Badajoz conuenit, non Bejæ; nam Beja triginta ferè leucas ab Emerita, Badajoz verò ſex tantùm vel octo diſtat. Anno Chriſti 66.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Chriſti 66. — Anno Romæ 817.

Paulus Narbonenſis Epiſcopus, qui cum Paulo venit in Hiſpaniam, ibidem prædicat.

2. *C.Oppius filius S.Centurionis, qui poſt multa tempora, iam ſenio confectus, charus fuit Imperatori Hadriano, in Hiſpania Chriſtianus, virtutis opinione claret.*

3. *Sanctæ fœminæ, Virgines Baſiliſſa, & Anaſtaſia Hiſpanæ, ex vrbe Setabi, in Edetanis ſequutæ ſunt S.Apoſtolum Paulum; cuius & Petri corpora curantes, à Nerone Cæſare huius rei gratia, præclaram coronam obtinent.*

4. *S.Iacobi cæterorúmque eius Diſcipulorum vitas ſcripſit Torquatus Sanctus Diſcipulus Iacobi, poſt quos etiam paſſus eſt.*

5. *S.Criſpinus Epiſcopus Aſtigitanus in Bætica, ſub Aloto patitur.*

6. *Nec multò pòſt Vticæ in Bætica, Maximus Diui Iacobi diſcipulus in Hiſpania cum ſociis Caſto & Magno patitur.*

7. *In Hiſpania Vrbe Caſtulone, ad fluuium Tagum, illam vrbem præterfluentem, in aditu Bæticæ, Sancti Martyres pro Chriſti nomine occiſi, Marcus & Hadria.*

Anno Christi 66. | Anno Romæ 817.

COMMENTARIVS I.

S. Paulus Sergius Episcop. Narbonensis, vbi nam prædicauit?

ANNO CHRISTI 66. *S. Paulus Narbonensis*, &c.] Egimus de eo in superioribus ad annum 64. Quod verò ad eius prædicationem in Hispania pertinet, habemus testimonium Vsuardi id affirmantis; inquit enim primò quidem ab Apostolo destinatum (id est, designatum) fuisse Narbonensium Antistitem; perrexisse deinde cum eodem Paulo prædicandi gratia in Hispanias, ac tandem relictum Narbonæ. En Vsuardi verba ad diem 12. Decembris. *Apud Narbonam natalis S. Pauli Episcopi & Confessoris, quem B. Paulus Apostolus ordinatum eidem vrbi destinauit Antistitem; cúmque eodem Apostolo ad Hispanias prædicandi causa pergens*, &c. Fuisse verò Sergium Paulum Proconsulem, quem ipse Act. 13. ad fidem perduxerat, Romanum Martyrologium exprimit 22. Martij. Addit Petrus Episcopus Equilinus lib. 1. cap. 60. quòd *discipulus Pauli effectus, ipsum vsque ad passionem sequutus est. Post passionem verò suam B. Apostolus apud Paphum eidem per visionem mandauit* (petierat siquidem iterum Paphum insulam, vbi conuersus fuerat) *vt ad partes Hispaniæ, & Galliæ pergeret ad prædicandum, quod & ipse fideliter adimplere curauit.* Pergit rursus eius miracula, & itinera speciatim referre: quomodo scilicet à Papho Romam perductus sit, cum Diaconis suis Rufo, & Stephano: inde in Galliam perrexerit, & virtute miraculorum multis ad fidem perductis, *inde Hispanias circumiens prædicauit.* Quo videas non solùm cum Apostolo Hispanias euangelizando peragrasse, sed iterum easdem circuisse cum Rufo & Stephano discipulis, quos postmodum Narbonam rediens Episcopos ordinauit: & Rufum quidem Auenionensibus præfecit, Stephanum autem sibi successorem destinauit: nam trina B. Pauli visione de sua morte præmonitus, rebus suæ Ecclesiæ dispositis orans in ea migrauit ad Dominum. Lege de his eundem Petrum Equilinum: qui etiam asserit Ecclesiam B. Pauli Apostoli Romæ consecrasse. Ambrosius Morales lib. 9. cap. 11. in testimonium eius prædicationis in Hispania, adducit etiam Vincentium Beluacensem in Speculo Histor. & Breuiarium Tarraconense, vbi Sancta illa Ecclesia fidem facit in vrbe sua prædicasse. Consule testimonium S. Anselmi de eodem Paulo, quod superiùs attulimus ad annum Domini 64. num. 41.

De C. Oppij Centurionis patre senissimo.

2. *C. Oppius*, &c.] Vide quæ de eo notauimus anno Christi 34. com. 3. & 8. Cæterum de quo nunc Dexter asseueret senio confectum, post multa tempora charum fuisse Imperatori Hadriano, non liquet: potest enim hoc in contextu accommodari Caio Oppio, & eius etiam parenti Cornelio Capernaunensi. Facilius autem de Oppio credet quis loquutum, quia à Christi morte vsque ad Imperium Hadriani qui cœpit imperare anno Domini 119. intercedunt 85. anni. Quare Oppius qui Christum in cruce Filium Dei professus fuit, Centurionis gerens munus, 30. vt minimùm annos natus, quando Hadriano charus fuisset, 95. ageret; Pater autem ipsius multò plures, videlicet 115. vel circa, quod non tam facilè credet quis. Mihi de patre loquutus videtur Dexter, tum quia illam ætatem, velut ad miraculum protractam Dexter significat illis verbis, *post multa tempora*, & item, *iam senio confectus*, nisi enim esset mirabilis admodum eius ætas, non sic ipsam exaggeraret; tum etiam quia C. Oppius prædicationi intentus, & Mediolanensis Episcopus constitutus erat; pater verò ipsius militiam non reliquit, aut non mutauit, quò facilius fuisset gratiam gentilis Imperatoris adipisci. Ne autem quis ætatem huius S. Centurionis singularem putet, animaduerterim æuo illo aureo complures Patres Ecclesiæ, dono Dei, ad maximam senectutem peruenisse. Ita S. Dionysius Areopagita annum agens 120. occisus est, vt ad annum 130. Domini monstrabimus: & S. Simeon Domini consanguineus, & Hierosolymorum Episcopus anno ætatis suæ 120. cruci affixus est, de quo Hegesippus ab Eusebio relatus lib. 3. cap. 26. inquit, *Omnibus qui aderant, & iudice ipso mirantibus, vt centum viginti annorum senex crucis supplicium fortiter constantérque pertulisset.* Idque appositum est in Romano Martyrologio 18. Februarij. His multos addit Card. Baronius tomo 2. Annal. ad annum 109. nimirum D. Ignatium, qui Dominum in carne viderat, & D. Quadratum, qui curatos à Domino cognouerat, & vsque ad Traiani tempora peruenerunt; Hermam quoque qui vsque ad Antoninum Pium; & Polycarpum B. Ioannis Apostoli discipulum, qui (quod multò admirabilius est) imperium attigit M. Antonij, & L. Veri, qui anno 140. Domini imperare cœperunt. Sed & ipse Euangelista centesimum

Multi primitiuæ Ecclesiæ Patres centesimum ætatis annum excesserunt.

ferè

Anno Romæ 817. fere pertigit annum. Ne ergo Capernaunensem Centurionem singulariter ad tantam ætatē pertigisse putes. Crediderim nihilominus id quod de necessitudine ipsius cum Hadriano hoc loco asseritur, non ita mordicus accipiendum, quasi nequaquam ipsum amicè conuenisset, nisi postquam ad Imperij fastigium euectus fuit; imò verò à multis eum retrò annis tractauerat, vtpote Hispanum virum ac militem, quem Hispanus pariter miles facilè poterat conuenire. Anno Christi 66.

3. *SS. Fœminæ*, &c.] Harum Sanctarum mirabile certamen referunt Græci in Menologio his verbis, die 15. Aprilis. *Eodem die Sanctarum martyrum Basilissæ, & Anastasiæ, quæ cùm essent Romæ genere & diuitiis illustres, discipulæ Sanctorum Apostolorum, illis Martyrio coronatis, cùm eorum reliquias nocte sublatas curauissent, delatæ sunt Imper. Neroni. Itaque in carcerem coniectæ & paulo pòst eductæ, cùm in Christi confessione se permansuras confessæ essent, suspensæ sunt, & mammis, manibus, pedibus & linguis excisis capite obtruncatæ sunt.* Quo videas consona admodum Dextro, Græcos scripsisse de nobilitate ipsarum, de Martyrio, & causa ipsius, quòd nimirum ortum duxit ex cura quam in sepeliendis Petri & Pauli Apostolorum corporibus gesserunt. *De hac autem apud Neronem accusatæ in carcerem truduntur, inde pòst eductæ, cùm in fidei proposito permanerent* (ait ex Græcorum Horologio Galesinus hac die) *manibus, pedibus, lingua, demum ceruicibus præcisis, Martyrij palmam adeptæ sunt.* Qui etiam addit, non solùm nobilitate, sed & opibus florentes fuisse. Consonat his Romanum Martyrologium, inquiens: *Romæ Sanctarum Basilissæ & Anastasiæ nobilium fœminarum, quæ cùm essent Apostolorum discipulæ, & constantes in fidei confessione persisterent, sub Nerone Imperatore, lingua, pedibúsque præcisis* (deest, *& manibus*) *percussæ gladio, Martyrij coronam adeptæ sunt.* Quod de curandis corporibus Apostolorum dicitur, non obest historiæ Plautillæ Pauli discipulæ, quæ in valuis Apostolorum æreis Romæ expressa conspicitur, describitúrque ab Equilino in vita Apostoli, cuius sudarium in itinere ipso ad Martyrium Apostolus accepit, reddidit verò cùm ad cælos capite plexus migraret; non, inquam, obest, quòd enim Plautilla quoque curauerit Pauli corpus, non tollit quin Basilissa & Anastasia illud curauerint, omnes enim simul id facere potuerunt. *SS. Basilissæ & Athanasiæ Setabitarum Virginũ nobile certamen.*

Vnum est quod Dexter præ cæteris authoribus addit, nimirum conuersas fuisse in vrbe *Setabi* in Edetanis Hispaniæ Tarraconensis populis: quod cæteri tacuerunt. Mos enim fuit Græcis nomina Hispanarum ciuitatum silentio præterire, vt passim in hac historia videbimus: eo sanè permoti, quòd cùm plus ab ipsis Hispania distaret, quàm reliquæ Orbis prouinciæ, minùs eius vrbes compertas habebant. Sed & in hoc hallucinati sunt, quòd ex vrbe Roma oriundas esse crediderint Basilissam & Anastasiam, eo ducti quòd viderent nobilissimas esse, & Romæ passas. Magis hac in re Dextro assentimur, qui eiusdem fuit cum ipsis prouinciæ, videlicet Tarraconensis, & idcirco multò magis erat illi patria Sanctarum istarum comperta. *Setabis* fuit nobilis Vrbs, non longè à Valentia, quam nunc *Satiba* seu *Xatiba* dicimus, & Romanis dicta est *Augusta Valeria* apud Plinium, vt notarunt Taraffa lib. de Regibus Hisp. Michaël Villanonanus in Notis ad Ptolomæum, & Nonnius in sua Hispania cap. 68. qui omnes conueniunt esse Xatiuam, eísque adstipulatur Ambrosius Morales lib. 10. hist. cap. 32. Ptolomæus locat Setabim in Contestanis, Dexter verò in Edetanis: cæterum facile fuit Ptolomæum decipi, cùm sita sit in confiniis vtriusque Prouinciæ; cuius tamen pleniorem notitiam habuit Dexter, non longè à Setabi natus: nisi dixeris, terminos earum prouinciarum non fuisse perpetuò stabiles, quod non incredibile est.

4. *S. Iacobi*, &c.] Eius operis S. Torquati meminit Iulianus Archipresbyter S. Iustæ Toletanæ in Chronico ad annum Domini 36. inquiens: *Vt traditio constans est ab Apostolicis hucusque ducta temporibus, multorum etiam veterum Torquati, Tesiphontis, Honorati, Melantij, Dextri, M. Maximi, Isidori, Bedæ, aliorúmque testimoniis, anno Domini 36. Satis honorifica causa, S. Iacobus Zebedæi filius Hispanias adijt, vrbésque eius omnes lustrat, Toleti primam sedem collocat*, &c. In monte Sancto Granatensi inuenti sunt cum reliquis, libri S. Tesiphontis, quibus de sancto Iacobo egit: & liber de vita, peregrinationibus, & miraculis eiusdem Apostoli, Authore S. Cæcilio; liber verò Sancti Torquati de quo hîc mentio fit, hactenus (quod sciam) repertus non est. Cæterum cùm eum citet Iulianus, qui circa annum 1080. vixit, spes manet quandoque inueniendum esse, magno Christianæ Reipub. adiumento. *S. Torquatus Iacobi Apostoli discipulus, quis, qualisue?*

De miraculis ad tumulum S. Torquati & sociorum fieri à Domino solitis, eorundem meritis & intercessione, hæc habentur in peruetusto codice membraneo m. s. qui extat in *De miraculis S. Torquati & sociorum*

Monaste

Anno Christi 66. Monasterio Montis Sion Ordinis S.Patris Bernardi extra muros Toletanæ vrbis. *Ad quorum sacra, sanctáque sepulchra, quisquis æger pia deuotione aduenerit, inuicto Beatissimorum Martyrum liberatur auxilio; nam & dæmones è corporibus obsessis expellunt, & cæcis lumen quod amiserunt, sua oratione restituunt; atque verè omnes eorum suffragia excolentes, quicquid illic confidentes exposcunt, mox cælitus impetratum percipiunt.* Anno Romæ 817.

Nota diuturnũ magnúmque miraculum. Illud præ cunctis admirabile signum, quod Deus non semel aut bis, sed quotannis in Oliua ad tumulum S. Torquati plantata toto septingentorum annorum spatio operari dignatus est, quod narrat Ado in Martyrologio, ex quo Equilinus illud desumpsit lib.5. cap. 3. his verbis; *In ciuitate Accitana ad sepulchrum S. Torquati arbor oliuæ in eius festo præter naturam diuinitus florens maturis oleis onustatur, quarum liquore ægritudines sanantur.* Inde Morales, Trugillus, Alderete, Villegas, & omnes moderni desumpserunt. Ego verò dabo eius rei oculatum testem; authorem videlicet historiæ superiùs relatæ, quæ extat in Monte Sion; cuius sunt hæc verba. *Sed & illud pallio silentij operire non debemus, quod tam præclara Domini miracula in ipsorum anniuersariis piis & fidelibus Sanctorum* (Torquati, & sociorum) *meritis operatur vsque in hodiernũ diẽ. Hæc quæ narramus cuncti scimus, & ipsi persecutores Ecclesiæ perfidorúmque cultores verum agnoscunt. Ibidem* (in Vrbe Accitana, seu Guadix) *ante fores Ecclesiæ ab ipsis Sanctis radix oliuæ modica posita est; tantáque in ea à Domino vbertas gratiæ concessa est, vt in vespera ipsorum Sanctorum* (die 14. Maij) *ingrediente natali, plus floribus vernatur, quàm foliis operta videtur. Manè verò* (diei 15.) *ex ipsis floribus omnis conuentus, qui pia deuotione aduenerit, & Sanctorum veneratur patrocinia, seu totius gentilitatis multitudo hæreticorum, peruersorúmque dogmatum concurrentium, quàm perfectas, tam vberes oliuas maturatas; omníque pulchritudine adornatas vindemiant, veluti certis temporibus: Et ita omnes, fidelis, seu infidelis, prout vnusquisque colligere valet, deportant. Quis enim valet dicere copiam de multitudine huius fructus? cuius in vnum si colligere fas fuisset, plurimum poterant numerum complere cophinorum oliuarum: Præstante Domino nostro Iesu Christi, qui Martyres & confessores suos suscepit,* &c.

Perseuerauit Sacræ oliuæ iuge miraculum vsque ad annum 714. quo Hispania penè vniuersa in ditionem Maurorum venit. Tunc enim translatum fuit S. Torquati venerandum corpus ad Gallæciam, in Cœnobiolum Sanctæ Columbæ *De Vande*, insignis monasterij Cellæ nouæ Ordinis S. P. Benedicti Prioratum. Illinc verò anno Domini 1196. Lusitani quidam corpus furari conati sunt, & in suam transportare prouinciam; sed Dei disponente iudicio factum est, quòd nebulâ magnâ offusi, quando longum iter se confecisse credebant, ad portas ipsius Cœnobij Cellæ nouæ se adhuc existere cognouerunt; quo temporis momento cymbala, suâ sponte mota sonum reddiderunt magnum. Eo miraculo, ac furto comperto, de noua solennique Sacrarum reliquiarum à Vande in Cellam nouam translatione tractatum est: ac tandem ipsa translatio solennissimo ritu peracta à Iacinto Cardinalis S. R. Ecclesiæ Alexandri III. de latere Legato, qui ad summum Apostolatus apicem euectus, dictus fuit Cælestinus III. Nouissimè anno Domini 1601. in argenteam capsam ad altare maius magnis elaboratam arte & impensis (nam in ea cernuntur affabrè exsculpta Pontis diruti, & oliuæ Accitanæ miracula) translatum est ab Auriensi Episcopo Michaële, multis prælatorum, & innumerabili fidelium astantibus copiis.

Cor, & brachiũ S. Torquati integra permanent. Repertum est tunc temporis cor eiusdem Sanctissimi Antistitis ac Martyris Torquati sanum, & integrum, magno Dei miraculo: Eiusdémque (quod mirabile admodum est) à multis annorum centuriis brachium integrum & illæsum conseruatur in cœnobio S. Mariæ *de la Vega* Cistercienſis ordinis, Diœcesis Palentinæ, totum carne repletum, habens in manu inter quartum & quintum digitum, vulnus apertum, lanceæ vt dicitur; quo credi poterit lanceis vulneratum occubuisse. Difficile esset fragrantiam Sancti brachij hîc ad viuum exprimere, & quæ eius interuentu operatur Deus miracula recensere. Sufficiat dicere quòd circunquaque fusi populi ob illius reuerentiam, voto ad Deum, & S. Torquatum emisso, eius celebrant diem festum, à seruilibus operibus abstinentes, & ad Sanctas brachij reliquias osculandas ac venerandas cateruatim confluentes.

De S. Crispino Episc. Astigitano. 5. *S. Crispinus*, &c.] Agunt de S. Crispino die 19. Nouembris penè omnia martyrologia, Romanum, Adonis, Vsuardi, & recentiorum, vtuntúrque eisdem ferè verbis. Romanum ait: *In ciuitate Astiagensi B. Crispini Episcopi, qui capite amputato martyrij gloriam adeptus est.* Ado vberiùs: *Crispinus Episcopus & Martyr apud ciuitatem Astiagensem passus est. Qui cùm esset Pontifex eiusdem vrbis, & Christum Dominum prædicaret, à paganis detentus, & ad*

Anno Romæ 817. *ad sacrificia Deorum suasus, dum immolare contemneret, capite amputato martyrij gloriam adeptus est.* Hæc ipsa Adonis verba refert Petrus in Catalogo sanct.lib.10.cap.84. Quo videas antiquiorem cæteros transcripsisse, vt credo, Adonem; qui primus hæc suo martyrologio inseruit. Quare non mirum si cæteri nihil eius verbis addiderint. Cùm verò apud Adonem deprauatè legeretur, vrbs *Astiagensis*, pro *Astigensis*, vel *Astigitana*; cæteri errorem lectionis imbiberunt; legi autem debere *Astigitana*, non solùm Dexter, sed (quod veritatis argumentum irrefragabile est) D. Isidorus in hymno ipsius docet in Breuiario Toletano Mozarabe inquiens; Anno Christi 66.

Sepulchro corpus humatum reconditur,
Astigitanæ vrbique reponitur.

Fuerunt olim in Bætica duæ ciuitates eiusdem ferè nominis, quarum altera Astigi (hæc est *Ezija*) Turditanorum erat, altera Astigis siue Astiagis Turdulorum; de vtraque agit Ptolomæus in Tabula Bæticæ, & Nonnius in Hispania sua, qui cap. 18. disputat de Astigi ad ripam Singilis (nunc *Genil*) sita; at cap.27. de Astigi siue Astiagi; & illam ait à Romanis vocatam, Augustam firmam, hanc verò Iuliensem, vt hanc à Iulio, illam ab Augusto Cæsaribus nuncupatas credamus. A priori Assigitana nomenclatura deducitur, à posteriori Astiagensis. Pomponius Mela, Geographus Hispanus, lib.2.cap.6. autor est, clarissimas Bæticæ vrbes fuisse olim Astigim, Hispalim, Cordubam, inter quas primum locum Astigi tribuit, (id est *Ezijæ*) Altera non tantæ fuit nobilitatis, neque modò est; nam nunc *Ahama* dicitur teste Iacobo Moletio, quem refert Nonnius cap. 27. Quod ad B. Crispinum attinet, quem Astigitanum Episcopum faciunt Isidorus, & Dexter, errare conuincitur Petrus Galesinus, dum eius martyrium refert ad tempora Diocletiani, nescio quo motus, nisi forsan æquiuocatione nominis cum altero Suessoniensi Martyre Crispino, fratre Crispiniani, qui Martyrologio Rom. teste sub Diocletiano Imper. & Iudice Ricciouaro passus est die 25. Octobris: aliàs vt vides nemo antiquorum id vel leuiter insinuauit; à Dextro autem accipimus tempore Apostolorum claruisse. Suspicor ex nomine, tempore & loco ipsius, hunc illum fuisse Crispum Corinthi Archisynagogum, quem Paulus suis manibus baptizauit, vti dicitur 1. Corinth. 1. De eius conuersione agit S.Lucas in Actis Apost. cà. 10. *Crispus autem Archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua, & multi Corinthiorum audientes credebant.* Habemus ergo inter Pauli discipulos vnum nomine Crispũ qui Apostolo in Hispanias proficiscenti comes itineris esse facilè potuit, ibique ab eo Astigitanæ vrbi deputari Episcopus: præsertim cùm Hippolytus & Dorotheus, qui de Discipulis Domini & Apostolorum egerunt, cùm cæteris certas vrbes suorum Episcopatuum designent, Crispo nullam dent: quo ansa relinquitur credendi Astigitanum fuisse Antistitem. Nec iudicari debet magna discrepantia nominum inter Crispum, & Crispinum; facilis enim est ab vno ad aliud scripturæ transitus. Sed hæc sub dubio relinquimus; faciléque condonamus Galesino, quòd eum vocarit Crispinianum: sicut Typographo Breuiarij S. Isidori, qui in miniata rubrica festi ipsius, vocat eum Episcopum & Confessorem, cùm tamen Martyrem scribere oporteret, vtpote cuius subdit hymnum pristinæ illius puritatis egregium monumentum: vbi & de martyrio eius multa dicuntur.

Insignem [a] *Crispinum laudemus martyrem,*
Qui suum lauit sacro corpus sanguine.
Et vnum Deum [b] *sequens trino nomine*
Mundum [c] *reliquit, simul eius copias,*
In regno Dei consors factus Angelis.

[a] *Superfluis in Breuiario verbum* Christo.
[b] frequens.
[c] *relinquẽs.*

Non blandimenta huius æui aspiciens,
Rectorem mundi Dominum præspiciens,
Illum secutus magna cum lætitia,
Paradisúmque properans fœliciter,
Nefandum hostem repulit perniciter.

Frontique

Anno Christi 66. | Anno Romæ 817.

Frontiq; suæ signum Christus posuit,
Qui ipsum piè ex cælo vidit colere:
Quandóque serpens insultare voluit,
Non ei cessit, sed alacri animo
Renuntiauit inuido diabolo.
Omnipotentis Dei vera gratia
Tantam Crispino præbuit constantiam,
Vt carcer, pœnæ, flagra, vel incendia,
Nec sitis corpus, famésve commaculent,
Eius quæ fidem violare poterant.
Lætus cùm miles in cœlum aspiceret,
Parata ceruix gladium suscipiens,
Suóque fuso dedicata [d] *sanguine,* (d delicata.)
Sepulchro corpus humatum [e] *reconditur,* (e humanũ.)
Astigitanæ vrbique reponitur.
Ad cuius corpus vexatique veniunt,
Claudique, surdi, cæci, vel lunatici,
Christum confessi salutem recipiunt,
Sanitatisque medelam percipiunt.
Tu intercessor alme Martyr præuius
Pro nostris malis intercede [f] *propius:* (f propitius.)
Vt abluantur nostra cuncta crimina,
Animas nostras, corpúsque omne liberet,
De persequentis inimici insidiis.
Amen.

SS. Maximus, Castus, & Magnus, Martyres.

6. *Nec multò*, &c.] Maximum D. Iacobi discipulum agnoscit Pelagius Episcopus Ouetensis, quem suprà ad annum 37. retulimus. De ipso autem & sociis Casto & Magno festum celebrat Rom. Martyrologium 4. Septembr. inquiens, *Eodem die sanctorum Martyrum Magni, Casti, & Maximi.* Petrus de Natalibus lib. 11. cap. vltimo numero 237. ait; *Magnus, Castus, & Maximus martyres eodem die palmas percipiunt.* id est, pridie Nonas Septembr. seu 4. die eiusdem. Vsuardus duorum meminit dicens, *Ipso die sanctorum Magni & Casti.* Sed in additionibus eius & Romano ponitur, etiam *Maximi.* Nominatur verò Maximus loco vltimo, non quia minùs dignus, sed forsan quia post cæteros martyrio coronatus est. Addit Dexter martyrij tempus & locum; nimirum passos Neronis gladio, Vticæ vrbe non ignobili Hispaniæ Bæticæ. Agit de ea Ammianus Alexandrinus dum gesta Viriati recenset, scribítque ipsum semel à Pompeio deuictum, ad Veneris montem confugisse, non longè ab Ebora Lusitaniæ vrbe; & cùm procederet inde multos Romanorum interfecisse, vexillis quibusdam captis, cæteros fugæ se commisisse: à ciuitate quoque *Vticæ* præsidia Romanorum fugasse, destruxisséque omnia Bastetanorum littora, vtpote Romanis confœderatorum. Consentit Ambros. Morales lib. 7. cap. 49. Erat igitur sita Vtica inter Eboram & Bastetanos populos, Carthagini Spartariæ confines. Suspicor esse *Vbedam*.

SS. Marcus, & Hadria, Martyres.

7. *In Hispania*, &c.] Sanctorum Martyrum *Marci, & Hadriæ*, meminit Beda in Martyrologio ad diem 13. Octobr. asserens in Hispania passos fuisse: ex quo id desumpsere Morales lib. 10. cap. 28. adiungens eis S. Faustinum Martyrem, & Marieta 1. part. de Sanctis Hispan. lib. 4. cap. 51. & Villegas in flore Sanct. tom. 1. ad calcem ipsius, dum agit de Hispanis. Petrus de Natalibus lib. 11. cap. vltimo, numero 287. adiungit eis S. Marcellum martyrem. Hadriam verò vocat Hadrianum, dicens. *Marcellus, Hadrianus, & Marcus eodem die* (id est 3. Idus Octobr. seu die 13.) *martyrio coronantur.* Passi sunt autem Castulone vrbe nobilissima, de cuius situ multùm diúque cruciati sunt Historici nostri; tandem

Florianus

Anno Romæ 817. Florianus de Ocampo, Ambrosius Morales in antiquitatibus Hispaniæ tomo 2. hist. Hispanicarum, verbo *Castulo*, Ioannes Mariana de Rebus Hispan. & Ludouicus Nonnius cap.64. Castulonem sitam fuisse vbi nunc *Cazlona* est tres leucas distans à *Baeza*, & vnam à *Linarias* in saltu Mariano seu *Sierra Morena*, ad ripam fluminis *Guadalamiar*, quod paulò inferiùs in Bætim mergitur. Consonat situs quem Ptolomæus illi consignat; & ei conuenire videtur, quod Dexter ait, fuisse *in aditu Bæticæ*. Cæterum his difficillimè congruit quod Castulo *ad fluuium Tagum, illam vrbem præterfluentem* sita sit, vt idem autor adseuerat: fluuius enim Tagus non Bæticam, sed Tarraconensem rigat Hispaniam. Auget difficultatem, quod (vel teste Hieronymo Paulo, erudito in primis viro in libro de fluminibus Hispaniæ) in ipso agro Castulonensi habet Tagus fontes suos, *Ex Castulonensi* (ait) *erumpens agro, & in Carpetanos lapsus Toletum præpotentem validámque vrbem penè circuit.* Id quod non segniter innuere videtur Silius Italicus lib.3. Punicorum, dum ait: Anno Christi 66. *Castulo ciuitas vbi fuit.*

Fulget præcipuis Parnasia Castulo signis.

Quo innuit, exponente Morali, citato loco, Castulonem à Phocensibus Græciæ alumnis fundatam, in quorum tractu Parnassus extat; quare & hi Castulonem suam vrbem vocitarunt, vt memoriam sui Castalij fontis conseruarent; quo fit vt in Castulonis agro, Silio teste, fons sit alicuius insignis fluuij, nec assignari poterit cuius nisi Tagi. Fateor si ad Tagi ipsius fontes sita fuit, nullatenus asserendum, fuisse vbi nunc *Cazlona* est, sed vbi *Priego*, in cuius agro Tagus erumpit, & tunc eo dici sitam in aditu Bæticæ, quòd apud Dextrum Bæticæ limites totam Marchiam (quam nos *Mancha* dicimus) includerent, & non longè à Priego Tarraconensi Hispaniæ coniungerentur. Cæterum si hoc difficile videatur, & Cazlonam fuisse quis defendat, quæ proculdubio in aditu Bæticæ est, tunc dicere oportebit *Guadalamiar* olim quoque Tagum dictum: vt ita verum sit, Tagum præterfluxisse Castulonem. Hoc tamen mihi incredibile est, neque enim ibi est fons ipsius, vt possit eius prætextu Castalia, seu Parnasia nuncupari, neque vllus inficiabitur Tagum sine restrictione dictum, præcipuum illum amnem qui apud Vlissiponem Oceano immergitur, significare. Quare ego assentior potius Dextro, & Silio nobilissimis in Hispania ortis Geographis, seu Historicis; quorum testimoniis Castulo iuxta Tagi fontem creditur extitisse; His verò adstipulatur inter recentiores Hieronymus Paulus citatus, & inter vetustiores Titus Liuius libro 28. Decad. dum Scipionis quoddam iter describens, ait, *Tarracone profectus, Castulonem peruenit, inde ad Bætulam vrbem processum.* Erat igitur Castulo inter Tarraconem, & Bætulonem, seu Bætulam, quæ vt Morales probat lib. 6. cap.15. & in antiquitatibus verbo *Betulo*, aut est Vbeda aut Baeza; Si autem Castulo esset Cazlona, non esset inter Tarraconem & Bætulam, sicut est Tagi fons; nec Liuius diceret, Scipionem cùm à Tarracone Castulonem petiisset, ad Bætulam vrbem processum, sed regressum, nam Vbeda, & Baeza non vltra Cazlonam, sed citra inter Tarraconem & Cazlonam est. Fuit alia Hispaniæ Bætulo, non longe à Barcinone, de qua Morales lib.9.cap. 33. ait hodie nuncupari *Badalonam*, sed ea non erat ad propositum Liuio. De nobilitate Castulonis alibi (id est lib.24.) agens idem Liuius ait. *Castulo vrbs Hispaniæ valida ac nobilis, & adeò coniuncta societate Pœnis vt vxor inde Annibali esset, ad Romanos defecit*, &c.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem *66*. *Persius Volaterranus Poëta Satyricus annorum 29. moritur.* Anno Romæ eodem 817.

2. *Thermæ à Nerone ædificatæ, ab illo Neronianæ dictæ.*
3. *Nero Romæ Citharistam agens omnes superat.*
4. *M. Annæus Lucanus excisâ venâ in balneo periit.*
5. *Helena Adebianorum Regina Christiana floret*

M *Hiero*

Anno Christi 66. Anno Romæ 817.

Hierosolymis, prædicatione Apostolorum conuersa. Ex Annalibus Hierosolymitanis.

6. *S. Fronto Petragoricus patitur, frater Frontonis Consulis.*

7. *Florebat C. Cæsonius Maximus.*

8. *Petrus, qui Græcè Megistos, Martyr fit 2. Iulij.*

9. *S. Paulus scripsit Epistolam ad Hebræos Hispanos conuersos.*

COMMENTARIVS II.

PERSIVS, &c.] Hæc ex Eusebij Chronico desumpta sunt ad verbum, nisi quòd ille narrat Persij mortem anno Domini 65. Dexter verò anno 66.

2. *Thermæ*, &c.] Et hoc ex Eusebij Chronico desumptum est anno Domini 65.

3. *Nero*, &c.] Eusebius anno 65. sic ait. *Nero Romæ in Citharistarum agone contendens, omnes superat.* Et anno 67. iterum agit de simili Neronis certamine, quo cunctis Musicis & Poëtis deuictis in Olympicis coronatus est; & rursus de eodem anno 68. Hinc & Lucanum cœpit odio habere, quòd ab eo in Poëtico certamine victus fuisset.

Lucani mors. 4. *M. Annæus*, &c.] Annæus Mela Senecæ frater, ex Acilia, Acilij Lucani nobilis Oratoris filia, Cordubæ existens genuit M. Annæum Lucanum facundissimum Oratorem, siue vt quidam malunt, Historicum: quòd lepidis carminum numeris veritatem historicam, non fabulas Poëtarum cecinerit. Sunt qui dicant natum *Luque*, oppido 9. leucas à Corduba distanti. Sed vt Ambrosius Morales aduertit lib. 9. hist. cap. 10. non est quo probari queat. Natus fuit die 2. Nouembris anno Domini 39. Romæ degens vxorem accepit Pollam Argentariam, non minus Poësi, quàm opibus ac genere illustrem. Comprehensus in Pisoniana coniuratione, qua Nerone è medio sublato Imperium Calpurnio Pisoni (vel vt aliis placet quos Corn. Tacitus refert lib. 16. agente Tribuno militum Suberio Flauio, ipsi Senecæ) parabatur, damnatus ad mortem, & genus eligere valens, incisâ venâ, ac sanguine effuso obiit annos natus 27. & anno Domini 66. vt Eusebio & Morali placet, cum Dextro, die verò Aprilis vltimo Petrus Crinitus author est, Neronem amici memorem, & facti pœnitentem, Lucano erexisse statuam cum hac inscriptione:

M. ANNÆO. LVCA-
NO. CORDVBENSI.
POETÆ; BENEFICIO.
NERONIS. FAMA. CON-
SERVATA.

Polla vxor mariti amantissimi natalem diem celebrem fecit, in cuius gratiam Statius Papinius lib. 2. Syluarum versùs finem Genethliacon Lucano cecinit, cuius initium est:

Lucani proprium diem frequentet.

vbi inter alia hæc ait de Corduba:

Fœlix, heu, nimis & beata tellus,
Quæ Tritonide fertiles Athenas,
Vnctis Bætica prouocas Trapetis;
Lucanum potes imputare terris;
Hoc plusquam Senecam dedisse mundo
Aut dulcem generasse Gallionem.

Fratrem scilicet Senecæ & Annæi Melæ patris Lucani, ac nobilem Oratorem. Cecinit &

Martialis

Anno Romæ 817. Martialis ter de natali Lucani epigrammata, quæ extant lib. 7. num.21.22. & 23. in priore sic alloquitur Pollam: Anno Christi 66.

Hæc est illa dies quæ magni conscia partus,
Lucanum populis, & tibi, Polla, dedit.
Heu! Nero crudelis, nulláque inuisior vmbra:
Debuit hoc saltem non licuisse tibi.

In alio verò de die natalis eius loquens, inquit.

Hæc meruit, cùm te terris, Lucane, dedisse,
Mistus Castaliæ Bætis, vt esset aquæ.

Ac tandem in vltimo epigrammate.

Phœbe veni; sed quantus eras cùm bella canente,
Ipse dares Latiæ plectra secunda lyræ.

De eodem, eiúsque patria Corduba egerat lib.1. epigramm.61. *Vnde scriptores?* ad Licinianum inquiens,

Duósque Senecas, vnicúmque Lucanum
Facunda loquitur Corduba.

Denique vt omnia dicamus, Eusebius anno Domini 66. hæc ait. *M. Annaus Lucanus Cordubensis Poëta in Pisoniana coniuratione deprehensus, brachium ad secandas venas medico præbuit.* Et rursus. *Iunius Annaus Gallio frater Senecæ, egregius declamator, propria se manu interfecit, mortem eius Nerone in suam præsentiam differente.* Anno verò 70. addit. *L. Annaus Mela Seneca frater & Gallionis, bona Lucani Poëtæ filij sui à Nerone promeretur.*

5. *Helena*, &c.] Narrat Eusebius lib.2. hist. Eccles. c.11. & illo prior Iosephus lib.20. antiq. Iudaicarum, c.2. ac Nicephorus lib.2. cap.11. suæ histor. Helenam, Adiabenorum Reginam, sub Claudij Imperio, cum filio Izate Hierosolymas petiisse deuotionis ergò, ibíque famis illius tempore, de qua Actor.11. mentio fit, ministrasse sanctis, ac pauperibus alimenta: & tunc temporis ad Dei veri cultum promotam, cùm priùs Idololatra esset. Cuius autem religionis fuerit non liquet apud omnes, dum alij Iudaicis ritibus addictam sentiunt, alij Christianam factam. Baronius ad annum 66. non audet in alterutram partem declinare, videbat enim Iosephum, & Eusebium Iudæam asserentes: Orosium verò & Adonem Christianam. Cæterum Dexter quæstionem dirimit, dum non solùm Christi fidem amplexam fuisse asserit, sed & id constare sibi ex Annalibus Hierosolymitanis, quæ nimirum dum esset Præses Prætorio Orientis, ipsi præsto fuerunt. Sanè Orosius qui idem testatur lib.7. cap.6. Dextro coæuus, & diligentissimus scriptor fuit; & Ado qui in Chronico idem sequutus est, nobilis semper historicus est habitus. Inter eos autem qui Helenam Iudæam asseuerant, Eusebius solùm refert Iosephum, non affirmat, Iosephus autem Christianæ religionis inimicus in gratiam suæ perfidiæ id commentatus est. Sanè durissimum creditu est, nobilem & piam Reginam eo tempore ad legem Moysis conuersam, cùm Hierosolymis innumera ab Apostolis signa patrarentur, Synagoga autem ab omnibus odio haberetur. Nec facilè dabo Diuinam prouidentiam id permisisse, quod confirmare ac stabilire denuo veterem legem maximè posset, quin potius conuersionem Regum, Ecclesiæ, non Synagogæ promissam, & à Prophetis sæpissime prædictam nemo est qui nesciat. Obiit piissima Regina Hierosolymis, eíque à filio nobilis mansèolus ædificatus est, cuius præter citatos authores meminit D. Hieronymus epist. 27. *Helena Adiabenorū Regina fuit Christiana.*

6. *S. Fronto*, &c.] Irrepserat in codice impresso mendum, vt pro Frontone *Petragorico* (nimirum Episcopo) legeretur *Pythagorico*, quasi Philosopho. agunt de eo Martyrologia Bedæ, Roman. Vsuardi, & recentiorum 25. die Octobris, vitam eius habet Petrus Equilinus lib.9. cap.109. & Beluacensis lib.9. Speculi hist. cap.43. & 44. Fuit S. Petri Apostoli discipulus, quem ipse Episcopum Petragoricis in Galliam, cum Georgio Presbytero comite destinauit. Sed eo post triduum itineris defuncto, Fronto ad Apostolum reuersus, accepto eius baculo, ac super corpus defuncti posito, Georgium ad vitam reuocauit. Ad vrbem suam accedens, magnam illius gentis multitudinem, ad Christum conuertit, claruítque multis signis ac miraculis, quæ Petrus in Catalogo SS. recitat: addens 700. Monachos instituisse, & funeri S. Marthæ in spiritu adstitisse somno correptum, dum *De S. Frontone Petragoricēsi Episcopo.*

Anno Christi 66. Missam illam celebraret; inter epistolæ & Euangelij recitationem. Agebatur olim in Hispania festum eius, vt in Breuiario Palentino videre est. Vnum est in quo Dexter à cæteris dissideat, in genere nimirum mortis ipsius, dum illi Confessorem, ipse autem Martyrem facit; Cæteri dicunt quòd *multis miraculis clarus in pace quieuit:* Dexter verò, *S. Fronto Petragoricus patitur.* Sed illud acquiescere facit placito Dextri, quòd multos alios ipse martyres dixit, quos nos Confessores venerabamur, veluti B. Torquatum, & socios, S. Iacobi discipulos (vt Orientium & Pacientiam S. Laurentij parentes omittam) & tandem Martyrij veritas patefacta fuit, núncque velut Martyres venerantur. Idem de S. Frontone sentiendum arbitror, præsertim cùm videam Dextrum qui Martyrem eum refert, longa annorum serie cæteros qui eum Confessorem dicunt, superare; quo tantò magis veritas illi innotescere potuit, quantò propiùs ad S. Frontonis tempora accessit. Sed & ipse Equilinus qui Confessorem eum dicit, persecutionem passum fuisse affirmat ab Squirio Præfecto, qui multos quoque Monachos ac discipulos B. Frontonis martyrio affecit, vt facilè credi posset in ipsum quoque magistrum sæuiisse. Frater S. Pontificis & ipse quoque ex genere nobilissimo Romanorum Fronto dictus, ad tertium vsque Consulatum ascendit; quem iniit cum Traiano tertium quoque gerente anno Domini 102. cuius Consulatus meminere Plinius Iunior in Panegyrico Traiani, & Martialis lib. 11. epigrammate illo quo precatur Deos pro Nerua Traiano inquiens, sub num. 4. Anno Romæ 817.

Martyrium passus fuit.

Et qui purpureis iam tertia nomina fastis,
Iane refers Neruæ.

Sanè Martiali fuit cum Frontone non vulgaris necessitudo, vt illud Epigramma lib. 1. numero 55. eidem Frontoni nuncupatum satis indicat, cui titulus *ad Frontonem de voto vitæ suæ.*

Vota tui breuiter si vis cognoscere Marci,
Clarum militiæ Fronto, togæque decus;
Hoc petit; esse sui nec magni ruris arator,
Sordidáque in paruis otia rebus amat. &c.

Nec deest qui S. Frontonem Petragoricensem Episcopum in Hispania ortum faciat; is est Damianus à Goes, eques, & historicus nobilis Lusitanus, cuius opus extat in Hispania.

Cæsonius Maximus quis?

7. *Florebat,* &c.] Nobilitatis ac diuitiarum C. Cæsonij Maximi non semel meminit Martialis lib. 7. epigram. 73. ad Maximum, vbi tria eius narrat palatia,

Esquiliis domus est, domus est tibi colle Dianæ,
Et tua Patritius culmina vicus habet.
Hinc biuiæ Cybeles, illinc sacraria Vestæ;
Inde nouum, veterem prospicis inde Iouem.

In libro autem 2. duo illi dat Epigrammata, docens monénsque ne Cæsaris auram captet, quasi seruus, quia domi suæ princeps est. Prius concludit sic. (sub num. epigr. 18.)

Qui Rex est, Regem, Maxime, non habeat.

Alterum num. 53. sic incipit;

Vis fieri liber? mentiris Maxime, non vis:
Sed fieri si vis, hac ratione potes, &c.

Quod autem animum Dextri pulsauerit, vt C. Cæsonij Maximi in Chronico suo mentionem fecerit, perpendenti illud mihi occurrit; quod de Senecæ morte agebat, cui vnicè amicus Cæsonius fuit, vtpote qui in exilium Corsicam amandatum à Caligula Senecam, sponte exul factus, comitatus sit, & post eiusdem Senecæ mortem, amicitiâ Senecæ ipsi in crimen datâ, exilium agere in Sicilia à Nerone coactus est. Hoc posterius docet Cornel. Tacitus lib. 16. illud autem Martialis lib. 7. duobus quæ ad quendam Ouidium dedit, epigrammatibus; Erat hic Cæsonio familiaris, ipsúmque, sicut ille Senecam, secutus fuerat. Primum sic habet, sub num. 44.

Maximus ille tuus, Ouidi, Cæsonius hic est,
Cuius adhuc vultum viuida cera tenet.

Hunc

Anno Romæ 817. Anno Christi 66.

Hunc Nero damnauit; ſed tu damnare Neronem
Auſus es, & profugi non tua fata ſequi.
Æquora per Scyllæ magnus comes exulis iſti;
Qui modò nolueras Conſulis ire comes.

Et poſt pauca:

Audiet hoc præſens, venturáque turba: fuiſſe
Illi te, Senecæ quod fuit ille ſuo.

Altero epigrammate iterum alloquens Ouidium Cæſonij Maximi familiarem, ait. (ſub numero 45.)

Facundi Senecæ potens amicus,
Caio proximus, aut prior Sereno;
Hic eſt Maximus ille, quem frequenti
Fœlix littera pagina ſalutat.
Hunc tu per Siculas ſequutus vndas,
O nullis, Ouidi, tacende linguis,
Spreuiſti Domini furentis iras.

Quis verò furens is Dominus ſit, ſubdens declarat,

Hæſiſti comes exuli Neronis.

Erat Cæſonius ſanguine coniunctus Imperatrici Cæſoniæ vxori Caij Caligulæ, de qua agit Suetonius in Caio, cap. 59. & in cuius natali epigramma cecinit Martialis lib. 9. cuius initium eſt, *Prima Palatino lux eſt, &c.* De alio Frontone agit S. Ignatius in Epiſtola ad Epheſios, qui eum in vinculis viſitauit, cum aliis viris Epheſiis.

8. *Petrus qui Græcè*, &c.] Petrus iſte qui Græcè Megiſtos dictus eſt, vnus fuit ex ipſis tribus militibus, quos Paulus Apoſtolus in ipſo martyrij ſui itinere ad fidem perduxit. Accipe eius rei hiſtoriam à Petro Equilino lib. 6. cap. 23. & 41. *His dictis Paulus ad locum ſupplicij ducebatur. Cùm autem tres milites ſcilicet Longinus, Megiſtus, & Aceſtus, eum interrogarent quis eſſet ille Rex quem tantum diligeret, vt pro illo mortem libenter ſubiret: Paulus eiſdem Chriſtum annuntiauit, & ad fidem conuertit. Et quærentibus illis quomodo ſaluari poſſent, ordinauit eiſdem vt manè ad locum decollationis eius venirent qui cauſa cognita illos baptiſmatis vnda perfunderent, & æterni Regis cohæredes efficerent. Poſt hæc cùm aliis militibus à Nerone miſſis ad mortem Pauli accelerandam ipſe ad ſupplicium duceretur, Paulus in porta Oſtienſi obuiauit Plautillæ diſcipulæ ſuæ, cui velum quo caput eius tegebatur, mutuo petiit, vt inde oculos ſuos ligaret, ipſúmque ſibi decollatus reſtitueret; quod cùm ei tradidiſſet, ipſam carnifices deridebant, quòd pretioſum ei velum traderet, quod ſibi mortuus minimè reddere poſſet. Peracto autem ſacrificio, reuertentibus militibus, Plautilla velum ſanguine cruentum oſtendit, eiſque dixit, quòd eâdem horâ Petrus & Paulus vrbem intrauerant, veſte præclara induti, & coronis radiantibus ornati, Paulúſque iuxta promiſſum velum ſibi reſtituerat commodatum. Quo miraculo tres milites adhuc magis in Domino crediderunt. Et iuxta quod Paulus eis impoſuerat, die ſequenti paſſionis illius ad ſepulchrum Pauli venerunt, & duos diſcipulos Titum & Lucam orantes inuenerunt, & in eorum medio Paulum ſtantem viderunt. Quos diſcipuli illi videntes territi fugiebant, paulóque mox diſparente, milites illi poſt eos clamabant, quòd non vt eos caperent perſequebantur, ſed vt ab eis baptiſmum ſuſciperent, ſequebantur, Paulúmque in medio eorum ſe vidiſſe teſtabantur. Hæc illi audientes reuerſi ſunt, eóſque cum gaudio baptizauerunt. Qui poſt duos dies à Nerone detenti, & pro Chriſti nominis confeſſione capite cæſi ſunt 6. Nonas Iulij.* nimirum die 2. eiuſdem menſis, quem notat Dexter. Qui tamen illud præ cæteris adnotat, horum trium nobilium militum vnum fuiſſe Cæſonium illum Maximum, quem floruiſſe dixerat, nimirum qui in baptiſmo à Luca & Tito Petrus vocatus eſt; is enim eſt qui Græcè Megiſtos nuncupantur, nam *Megiſtos* Latinè ſonat *Maximum*. Quare neceſſum eſt vt aſſeramus duos ad ſummum annos in Sicilia exulem egiſſe, quo videlicet anno Domini 66. occaſione mortis Senecæ miſſus fuerat; anno autem 68. tribus à Pauli nece diebus decurſis 2. Iulij interiiſſe pro Chriſto. Lege eo die Vſuardum, Adonem, & Rom. Martyrologium, & ibi Cardinalem Baronium, qui apud vetera m.s. nomina trium illorum militum

Milites conuerſi ad martyrium S.Pauli qui?

Equilinus cap.41.

Anno Christi 66. litum extare contendit. & D. Chrysostomum tom.5. in Oratione Encomiastica de Principibus Apostolorum. Anno Romæ 817.

9. *S. Paulus*,&c.] Hoc quasi per parergon ab authore annotatum nunc est; Nam aliàs antequam de aduentu Pauli in Hispanias meminisset, referendum erat, sub annum Domini 60. vel circa, vti ex dicendis constabit, quare notanter hoc loco vsus est author verbo præteriti temporis, cùm ait, *S. Paulus scripsit epistolam*, &c. cùm tamen verbo præsentis in cæteris, quæ propriis annis acciderunt, pro more vtatur inquiens. *Persius moritur. Nero omnes superat. Lucanus perit*,&c.

Quòd epistola Pauli ad Hebræos, scripta sit ad Hebræos Hispaniæ.

IAm verò quod in superioribus disquirere & stabilire promisimus (anno Domini 64.) de Epistola Pauli ad Hebræos Hispaniæ data, nunc à nobis reddendum est. Et quoniam res noua est, & à nemine (quod sciam) hactenus examinata, eam nunc ad vnguem in gratiam eruditorum examinare placet. Vt autem ordiamur (quod dicunt ab ouo) ostendamus inprimis, epistolam ad Hebræos non fuisse missam ad eos qui Hierosolymis seu in Iudæa degebant, neque ad quoscunque in Oriente constitutos: rursus, neque ad omnes Hebræos toto orbe dispersos, vt inde locus relinquatur asserendi, datam fuisse ad Hispanam Synagogam; quo loci (vti ad annum Christi 37. comment. 1. abundè monstratum est grauissimis testimoniis, & priùs ad annum 35. comm. 2.) celeberrima extabat Synagoga, eorum nimirum Iudæorum qui Domini neci minimè consenserant; nec redire Hierosolymas voluerant, eo quòd apud eos viguisset Prophetia de destructione Templi à Zorobabele erecti. Quòd igitur non sit hæc data ad omnes totius orbis Iudæos, inde fit euidens, quòd eam in vinculis Romæ scriptam communiter interpretes eliciunt ex illis verbis cap. 10. *Nam & vinctis compassi estis.* vbi Theophylactus; *Et aliis consolationi fuistis, & mihi coniecto in vincula.* & Græcus codex Pauli habet, *vinculis meis compassi estis.* Quanquam ego scriptam opinor ab Apostolo statim ac è vinculis solutus Romæ liberè prædicabat, priùs tamen quàm inde quopiam recederet: & consequenter vltimam in ordine reliquarum: quod etiam notauit Baronius anno Domini 60. numero 42. Hoc non solùm ex loco quem habet inter omnes Pauli epistolas coniicio, sed etiam ex eo quod in 2. ad Timoth. quæ sine dubio (vt minimùm) penultima fuit, vtpote in qua affirmat, *Ego iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat*; euocat illum de Oriente vbi prædicationis ergò degebat, vt ad se veniret Romam: *Festina* (inquit cap. 4.) *ad me venire citò*, & iterum. *Festina ante hyemem venire.* In epistola verò ad Hebræos c. vltimo asserit se iā iam eiusdem Timothei, quem vocarat, celerem expectare aduentum: *Cognoscite* (ait) *filium meum Timotheum, cum quo si celeriùs venerit, videbo vos.* Quare non rectè sentire dicendi sunt, qui epistolam 2. ad Timoth. datā, credunt post epistolam ad Hebræos scriptam: nam si celeriùs venturum Timotheum spectabat, cùm ad Hebræos scripsit, iam ergo illi scripserat vt festinaret ad se venire citò: aliàs non posset aduentum eius celerem affirmare. Sed quorsum hæc? Nimirum vt inde colligamus non scripsisse hanc ad Iudæos toto orbe dispersos, quoniam ad quos scribit, promittit se profecturum cum Timotheo, quem celeriùs venturum spectabat. Certum est autem id non potuisse Iudæis toto orbe dispersis repromittere, quia iam confessus fuerat in prædicta ad Timotheum epistola, tum quidem tempus resolutionis suæ iam instare, tum etiam cursum suum consummasse: quo credi nequit iterum totum Orbem perambulaturum, vt Iudæos vbique dispersos inuiseret. Quare non ad omnes, sed ad aliquos certæ Prouinciæ scripsisse certum est. Id quod ex inferiùs dicendis certius fiet.

Non fuisse scriptam ad Hebræos toto orbe dispersos.

Nunc verò neque ad eos qui Hierosolymis, vel in Palæstina degebant, scriptam, factum quoque argumentum conuincit; si enim iterum illac rediturus erat, non ergo verè dixerat cursum iam suum consummasse, cùm potius de nouo cursum inciperet. Et quidem aliquando pro magno cursu dixerat Romanis (cap. 15.) *Ita vt ab Hierusalem per circuitum vsque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi.* Et tamen maiorem conficeret, si Roma nunc Hierusalem vsque percurreret; cùm Illyricum medio ferè vtriusque vrbis itinere situm sit; quinimo nec mediasse tunc temporis cursum suum, nedum cōsummasse asseuerare posset. Sed ad alia transeamus. Erat Timotheus quem sperabat in Oriente, vbique prædicans verbum Dei, licèt specialis Ephesiorum deputatus Episcopus, quem ipse

Neque ad Hierosolymitanos, aut Orientales.

Anno Romæ 817. ipſe è vinculis dimiſerat. Sed vnde id habeamus inquiris? Sanè quòd Timotheus Apoſtolum Romam vſque comitatus fuiſſet, ex cap.20. & ſequentibus Actorum habemus, & ex Epiſtola ad Philippenſes, quam vterque Romæ dedit, vbi in capite eius legimus; *Paulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti*, &c. & infrà deſignans locum & tempus Scripturæ, *Exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis.* Quòd verò inde Paulus ipſum in Orientem dimiſerit, habemus rurſus ex cap.2. eiuſdem epiſtolæ ad Philip. *Spero* (ait) *in Domino Ieſu, Timotheum me citò mittere ad vos.* & idcirco ad Hebræos vocat eum *dimiſſum*: cùm inquit, *Cognoſcite fratrem noſtrum Timotheum dimiſſum; cum quo, ſi celeriùs venerit, videbo vos:* quaſi diceret, quem ego primùm illuc miſſum iam iam reuerſurum ſpero. Hinc quoque propoſitum elicio. Paulus vocat ſeu potius euocat Timotheum ab Oriente vt ſecum ad eos, quibus ſcribit proficiſceretur; non igitur profecturus ipſe in Orientem erat: aliàs non illum euocaret ab Oriente, ſed potius per ſe ad ipſum accederet. Neque verò eius comitatu egebat, quaſi neminem haberet comitem; alios ſiquidem multóſque diſcipulos ſecum Romæ Paulus habebat, qui ipſius in itinere comites fierent; quos ipſe enumerat, cùm ad illum ſcribit, *Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes:* & priùs Lucam ſecum eſſe dixerat. Adde quòd cùm illuc euocat Timotheum, iubet vt omnem ſupellectilem ſuam, quam Troade reliquerat, ſecum ferat; *Penulam* (id eſt, veſtem: Phæbadius tom.5. Biblioth. Patrum interpretatur Cucullam) *quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.* Tranſlatio autem ſupellectilis, quamuis pro more Apoſtolico pauperis, argumentum manifeſtum eſt hominis domicilium mutantis. Anno Chriſti 66.

Rurſus verba illa ad Hebræos; *Cognoſcite fratrem noſtrum Timotheum, cum quo ſi celeriùs venerit, videbo vos:* nullatenus ad Hieroſolymitanos ſeu Orientales Iudæos dici potuêre: non enim incognitus illis erat, vt eis Apoſtolus diceret; *Cognoſcite illum*: ſed tam cognitus quàm ipſe, vtpote qui ſocius fuerat curſus totius ſuæ peregrinationis; quod Acta Apoſtolorum, & Epiſtolæ ipſius Pauli abundè teſtantur: aliis ergo ſcribebat, quibus Timotheus facie, & opinione ignotus erat. Et ſenſus eſt: Scitote quòd diſcipulū habeo, quem ob ſuam probitatem valdè diligo; *Cognoſcite eum*, id eſt, notitiam eius habere incipite, pleniùs cogni-turi, quando cum ipſo, quem celeriùs ab Oriente ſpero, videbo vos: Sed & hoc, *videbo vos*, nequiuit Orientalibus dicere, quandoquidem cùm ab eis diſcederet, Romā in vinculis perducendus, ita ipſos allocutus fuiſſe ſcribitur, in Actis cap.20. *Et nunc ecce ſcio, quia ampliùs non videbitis faciem meam, vos omnes per quos tranſiui prædicans regnum Dei. Quapropter conteſtor vos hodierna die, quia mundus ſum à ſanguine omnium: non enim ſubterfugi, quominus annuntiarem omne conſilium Dei vobis:* & poſt multa in hanc ſententiam ſubdit S.Lucas: *Et cùm hæc dixiſſet, poſitis genibus ſuis orauit cum omnibus illis. Magnus autem fletus factus eſt omnium, & procumbentes ſuper collum Pauli oſculabantur eum: dolentes maximè in verbo quod dixerat, quoniam ampliùs faciem eius non eſſent viſuri.* En Paulus certò ſe ſcire teſtatur quòd omnes per quos tranſierat prædicans regnum Dei, non eſſent ampliùs viſuri faciem eius: ne ergo mendacem Apoſtolum dicamus, oportet vt nequaquam Romæ exiſtēs ad Orientales Hebræos ſcribat, iterum ſe eos viſurum, quandoquidem hi erant per quos à conuerſione ſua vſque ad vincula Hieroſolymitana, à quibus appellatione ad Cæſarem interpoſita Romam deductus eſt, regnum Dei euangelizans tranſiuerat. Cogimur proinde aſſerere, ad alios quos nunquam viderat Hebræos epiſtolam hanc dediſſe.

His adde, in tam longa epiſtola nunquam leuiter inſinuaſſe eos ſe quandoque allocutum ad quos ſcribit, nec vnquam eos vidiſſe; quòd ſi Orientales Hebræi eſſent (vti exiſtimantur) cum quibus toto vitæ ſuæ (nedum prædicationis) decurſu conuerſatus erat, à quibus tot perſecutiones perpeſſus fuerat, quorum tot, tantóſque ad fidem adduxerat, mirum eſſet, imò incredibile, ſi nihil horum meminiſſet: Eſſet certè perpetuam eius Apoſtoli epiſtolarem inuertere conſuetudinem; nunquam enim aliquibus ſcripſiſſe inuenietur, quos antea docuiſſet, quin eius prædicationis meminerit. In 1. ad Corinthios 2. *Et ego cùm veniſſem* (ait) *ad vos fratres, veni non in ſublimitate ſermonis.* In 2. verò capit. 13. *Ecce iam tertiò venio ad vos.* Ad Galatas autem cap.1. *Sed licèt nos, aut Angelus de cælo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit.* Ad Philippenſes cap.4. *Quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me, hæc agite.* In 1. ad Theſſalonicenſes c.1. *Euangelium noſtrum non fuit ad vos in ſermone tantùm, ſed & in virtute, ſicut ſcitis quales fuerimus in vobis propter vos.* In 2. autem cap.2. *Non retinetis, quòd cùm adhuc eſſem apud vos,*

Anno Christi 66. — Anno Romæ 817.

hæc dicebam vobis? Omitto alias ad peculiares discipulos scriptas, nimirum Timotheum, Titum, & Philemonem, in quibus hoc ipsum passim reperitur. Ergo ne in sola hac epistola ad Hebræos nihil tale diceret? vel eos saltem non vocasset filios, aut discipulos? Quin potius de Doctoribus horum Hebræorum aliquando agit (c.13.) quasi de aliis longè diuersis, dicens; *Mementote Præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei*; illósque vult vt imitentur, *quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem*: quo loci si ab ipso aliquid doctrinæ accepissent, minimè taceret, quando de aliis loquitur; imò verò Theodoretus (in hæc verba) ait, Apostolum inter alios loqui *de Iacobo fratre Ioannis, qui iam erat interfectus*: satis innuens ad Hispanos hanc epistolam fuisse datam; præsertim quia ipse Theodoretus contendit, nullibi præterquam in Hispania Paulum Euangelium docuisse post vincula Romana; indéque Romam reuersum capite truncatum fuisse. Dabimus eius verba inferiùs.

Demum perpendere maximè oportet, quòd si ad Hebræos sibi priùs cognitos loqueretur, haud dubium quin aliquid de Circumcisione tractaret; de hac enim perpetuum cum ipsis dissidium fuit; præsertim quia occasio vrgebat, loquentem videlicet de cessatione antiquæ legis cap.7. illis verbis. *Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* quin potius hi ad quos loquebatur Iudæi non solùm non obseruabant Circumcisionem cum Baptismo, in quo Orientales errasse constat, verùm in alium oppositum errorem incidebant, existimantes iterari posse Baptismum quoties quis peccasset; & hunc errorem multis redarguit Apostolus ab illis verbis cap.5. *Imbecilles facti estis ad audiendum; etenim cùm deberetis Magistri esse propter tempus, rursum indigetis vt vos doceamini*, &c. Et cap. 6. explicans in quo paruuli facti essent, reddit rationem ex eo quòd iterum ad Baptismum recurrerent, qui tamen congruit puerorum statui, & ait. *Impossibile est eos qui semel sunt illuminati*, &c. Et rursum cap.10. recurrit ad idem propositum dum ait; *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia*, &c. In hunc verò errorem faciliùs incidere potuerunt Iudæi, qui singulari affectu Baptismum amplexi fuerant; quàm illi qui cum Baptismo volebant Circumcisionem componere, quasi Baptismus solus ad delenda peccata non sufficeret. Constat autem ex superiùs enarratis, Iudæos Hispanos ad Baptismum alacres euolasse, Hierosolymitanos verò & Orientales cum Circumcisione coniungi voluisse: & tamen Apostolus non hunc, sed illum errorem insectatur. Verùm quia ex ignorantia ortum duxerat, & nimio ad Baptismum affectu, non eos durè increpat, sed placidè monet; ait enim cap.6. *Confidimus autem dilectissimi de vobis meliora & viciniora saluti; tametsi ita loquimur.*

Epistolā eam ad Hebræos Hispanos fuisse datam.

Habemus ex dictis epistolam ad Hebræos nequaquam ad omnes toto orbe dispersos scriptam fuisse, nec specialiter ad Hierosolymitanos seu Orientales. Sed iam ad Hispanos datam videamus. Et hoc ex superiùs dictis deducendum est, quibus nobilissimam Synagogam in Carpetana Prouincia Hispaniarum tunc temporis extare, magnis authorum testimoniis stabiliuimus; si tamen his adiungamus vehemens Apostoli desiderium adeundi Hispaniam, ad Romanos declaratum: & quòd ipsis Hebræis apprimè competit, quidquid in hac epistola tractat: nimirum quòd ipsos nusquam nouerat, nunquam allocutus fuerat, quòd ipsos inuisere debebat & optabat, quòd nihil de Circumcisionis necessitate loquerentur: quòd ab aliis Apostolis & discipulis, non autem à Paulo acceperant fidem, nimirum à SS. Iacobo, Petro, & eorum discipulis, quos vocat illorum Præpositos, qui locuti sunt eis verbum Dei: post quos & ipse prædicationis munus apud ipsos obibat, quasi is qui locum magni Iacobi Boanerges supplere debebat; quod forsan innuit cap.2. cùm dixit, *Quæ cùm initium accepisset enarrare per Dominum ab eis, quæ audierunt, in nos confirmata est.* In nos, inquam, qui scilicet non audiuimus in carne mortali Dominum, sicuti Iacobus qui cœpit vobis salutem euangelizare, in cuius locum ego confirmatus sum; id quod in superioribus agentes de aduentu Pauli in Hispaniam perpendimus, & docuimus ita fuisse diuinitus reuelatum B. Amadeo, vt ipse scribit raptu 8. suæ Apocalypsis nouæ. Et cùm vero verum consonare videmus; nam id quod Dexter docet Paulum cum Timotheo ad Hispanias accessisse, est quod Apostolus in hac epistola dicit; *Cum quo, si celeriùs venerit, videbo vos.* Quòd verò idem Dexter in superioribus retulerat, de Neronis mota in Hispanos acerba persecutione, qua multi quidem martyrio sublati, plures verò suis bonis spoliati sunt, vide quæso ad verbum expressum in epistola cap.10. *Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum:*

Anno Romæ 817. *passionum: & in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socij taliter conuersantium effecti: nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Quo loci Theophylactus inquit; *Contemplare itaque quàm essent hi magno, & præstanti ingenio viri, qui ob Christi gratiam, gloriam simul & opes contempserint, contumeliis deinde affecti, cùm spectaculo, & derisui essent, tanquam qui in Theatro exibilantur, & illuduntur, vel à tenuioribus & abiectis, illatas iniurias tolerabant.* De aliis autem Hebræis id non legimus. Omitto testimonio etiam Dextri, his temporibus vehementer addictos fuisse Hispanos hospitalitati; de qua tamen præclarè exercitata, Paulus ad quos scribit, commendat cùm cap. 6. *Non enim iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministratis*, &c. Tum cap. 13. *Hospitalitatem nolite obliuisci.* Et infrà. *Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuisci.* Vbi Theophylactus reddit rationem, quare non dicit, *Hospitalitatem sectamini*, sed, *nolite obliuisci*; *Fieri enim poterat, vt hi cùm bonis fortunæ essent priuati; parciùs forsan & rarò hospites & peregrinos exciperent: & eos hortatur, vt quam priùs cœperant hospitalitatem, hanc persequantur.* Anno Christi 817.

Verùm quæret quis. Si ad Hispanos scripsisset, procul dubio insinuasset, à multo tempore se præcinctum itineri, vt ad illos accederet; & nisi impeditus vinculis fuisset, eosdem multò antè conuenisset. At neque hoc in epistola desideratur: nihil enim aliud sibi voluit Apostolus cùm dixit cap. vltimo. *Orate pro nobis. Adhuc ampliùs deprecor vos hoc facere, quò celeriùs restituar vobis.* Perinde enim est ac si dixisset: Orate vt quæ me à vobis abstulerunt, & impedimento fuerunt, ne ad vos accederem, euanescant; sic enim fiet, vt celeriùs restituar vobis, qui me procul dubio haberetis, si vincula non obstassent. Et certè si iurisprudentes rogamus, quid sit propriè *restituere*, occurrit Alciatus de verb. signif. *Restituere est retrò statuere; idest in eum statum rem constituere, in quo fuisset, si nihil euenisset aduersus quod facienda esset restitutio.* Concordat Spiengelius in Lexico Iuris, verbo *restituere.* Notãter autem non dixit, in eum statum rem constituere in quo fuit, sed *in quo fuisset*, quia non solùm ablatum reddere, est restituere, sed etiam damnum emergens compensare; in eo etenim statu res fuisset, si non ablata seu impedita esset. Nunc igitur dicas quæso, in quo statu seu loco Paulus cùm hæc scribit constitutus esset, si non detineretur vinculis? Negare nequit, si ipsius stamus verbis quin in Hispania: *Cùm in Hispaniam proficisci cœpero*, &c. Ergo ab Hispanis præcipuè ablatus fuit: non ab Orientalibus, à quibus ipse lubens discedebat: nec ab aliis cuiuscunque prouinciæ sint, quia ad nullos alios se iturum promisit: Hispanis igitur restituendus erat & non aliis, cùm inquit; *Quo celeriùs restituar vobis.*

Adhæc quod ad Timotheũ ait, *Cursum consummaui*, sic ipse Apostolus explicat inferiùs, quòd simul dicat deficere sibi complementum prædicationis; *Dominus autem mihi adstitit, & confortauit, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes; & liberatus sum de ore Leonis.* Implere autem prædicationem nihil aliud est, quàm ab Oriente vsque ad finem Occidentis prædicando pertingere; quem finem in Hispania esse nemo est qui ambigat. Ob hoc igitur à Domino confortatus & liberatus est ab ore Leonis, id est, à vinculis ereptus est. Ad Hispanos igitur scribit, se celeriter ad eos venturum, scilicet vt per eum prædicatio in ipsis impleretur. Illud tandem huic facit adhærere sententiæ, vt credam scriptam ad Hispanos Hebræos, quod lego in ea illico post vincula se in ipsos ad quos scribit concessurum; *celeriùs videbo vos.* Quotquot autem ex Doctoribus sanctis Pauli referunt peregrinationem immediatè post vincula, nullibi præterquam in Hispaniam profectum asserunt: quo videas ad ipsos fuisse locutum. Quin imò Chrysostomus qui sæpe eius aduentum in Hispaniam ponit post vincula, aliquando addit, illic quoque inuisisse eos Iudæos, ad quos scilicet scripsit. En verba ipsius de Homilia 76. in Matth. *Cùm igitur biennium Romæ exegisset in vinculis, tandem dimissus est: Deinde in Hispaniam profectus, inuisit illic Iudæos quoque: ac tunc fortasse Romam reuersus est, quando & supplicium iussu Neronis pertulit.* Loquebatur autem Chrysostomus de Iudæis, quibus promiserat inuisurum se eos, & ait *illic*, videlicet in Hispania, illos inuisisse: Fatetur ergo ad illos hanc scripsisse epistolam. Idipsum testatur Theophylactus in præfatione eiusdem epistolæ; *Fuerat* (inquit) *annos duos in vinculis, iam ipse detentus: Inde abire permissus est, vt ipse hoc modo testatur.* (2. ad Timoth. 4.) *In priori mea defensione nemo mihi affuit, & liberatus sum ex ore Leonis, Neronis videlicet: Deinde cùm in Hispanias venisset, tunc fortè Iudæos reuisit*; præmiserat de illis loqui, de quibus Paulus dixerat cum Timotheo, *Si celeriùs venerit, videbo vos.* Subditque

inde

Anno Christi 66. *inde* (ex Hispania) *Romam reuersus à Nerone è vita sublatus est.* Nullibi ergo sentiunt prædicasse nisi in Hispania, videlicet iuxta promissionem suam, & ibi inuisisse Hebræos vt promiserat: inde verò regressum Romam; vbi capite plexus est: quod etiam Theodoretus super cap. 1. ad Philip. scribit: *Duobus annis primum Romæ per se degit, per se habitans in suo conducto: cùm autem illinc profectus esset in Hispaniam, & illis etiam Diuinum Euangelium tradidisset, reuersus est; & tunc fuit capite truncatus.* Ex dictis eiusmodi conficio argumentationem nouam; Paulus Hebræis celerem promittit aduentum, & tam celerem, vt nisi celeriùs Timotheus veniat, sine illo ad eos proficiscatur. Hunc enim sensum habent illa verba, *cum quo si celeriùs venerit, videbo vos*: id est, ego videbo vos cum ipso, si tamen celeriùs venerit; aliàs quod inde fit consequens, nisi celeriùs venerit, sine eo proficiscar. Vt quid enim celerem eius desiderat aduentum, nisi vt cum ipso proficiscatur, qui statim profecturus ad Hebræos erat? At statim atque è vinculis eruitur, in Hispanias contendit, Chrysostomo, Theophylacto, & Theodoreto testibus, (vt alios omittam) illic igitur erant illi Hebræi ad quos epistolam dedit: Si enim alibi essent, non verè diceret Paulus se tam citò ad ipsos parare iter, vt nisi Timotheus celeriùs veniat, sine ipso profecturus illic sit: cùm tamen ad Hispanias priùs, vt constat, accederet. Sed de his satis, &c. Anno Romæ 817.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 66. — Anno Romæ eodem 817.

L. Annæus Seneca Cordubensis Consularis Vir, & in religionem Christianam egregiè propensus, cui etiam secretò adhærebat, datis, & acceptis à Paulo litteris celebrandus, iussu Neronis venarum incisione perit.

2. *Hoc eodem anno S. Matthias perimitur.*

3. *Hoc eodem anno bellum Hierosolymitanum incipit.*

4. *Amphitriæ quæ Carpetanorum vrbs est (nunc Fitia) S. Liberatus Episcopus Iliberritanus fœliciter moritur 13. Kalend. Ianuarij.*

5. *Hoc eodem anno SS. Apostoli Petrus & Paulus ex longissimis peregrinationibus Romam redierunt.*

6. *Floret memoria S. Petri Ratensis Martyris, primi Bracarensis Episcopi, qui occisus est anno 45. ad Ratem oppidum Bracarorum, in regione Ophirina, à nepotibus Ophir illuc appulsis nomen hoc obtinente.*

COMMENTARIVS III.

Senecæ mors. LVCIVS *Annæus*, &c.] Cùm eodē retectæ coniurationis Pisonianæ tempore tam Seneca quàm Lucanus necatus sit, nescio quomodo Eusebio in mentem venit mortem Senecæ in annum Domini 67. reiicere, cùm tamen ipso referente anno Domini 66. Lucanus mortem oppetierit. Quare multò consonantiùs Dexter Senecam quoque eodem anno absumptum tradit. Assentitur his etiam Ambrosius Morales libr. 9. cap. 9. in eo leuiter emendandus, quòd mense Martio dicat Senecam mortuum, cùm deberet dicere mense Maio; siquidem Lucanus qui Eusebio & Dextro autoribus priùs cecidit, vltima Aprilis obiit; quapropter Senecam mense Maio sequenti mortuum esse, congruum est, vt dicamus. Fuit Cordubæ natus,

Anno Romæ 817. — Anno Christi 66.

natus Seneca seniore nobili Oratore, & Helbia, seu Albina parentibus. Parētis eius sunt declamationes, quæ inter opera filij extāt, vt probè affirmat & probat Morales. His parentibus nati sunt filij tres, Annæus Seneca Philosophus, Neronis magister, Iunius Gallio, & Annæus Mela Lucani pater. Nupsit Seneca Paulinæ Pompeiæ fœminæ nobilissimæ, quæ cùm Neronis iussu Senecam incisione venarum animam efflantem videret, ipsa quoque suas incidere fecit, quò maritum dilectissimum, vel in ipsa morte comitaretur. Sed Cæsaris beneficio, vitæ eius consultum fuit. Addit Eusebius, Senecam non tantùm incisione venarum, quod sibi mortis genus delegerat, optione à Cæsare concessa, sed etiam haustu veneni periisse. Non defuit illi è vita sublato Zoilus suus, Xyphilinus, inquam, Dionis Cassij abbreuiator, qui non pauca in eum maledicta congessit; præcipuè in eo notans, quòd viueret aliter quàm scriberet, dum secessum ab vrbe moneret, & ipse in regia ipsa degeret; dum diuitias scriptis spernendas diffiniret, ipse verò auidè amplecteretur; sed Xyphilinus à nullo auditur, ergo solus loquitur. Author est D. Augustinus lib. 6. de ciuit. Dei cap. 11. quòd Iudæos palàm reprehenderit, Christianos autem iam tunc Iudæis inimicissimos, in neutram partem commemorare ausus sit; ne vel laudaret contra suæ patriæ veterem consuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forsan voluntatem. Quo satis innuit secretò Christianæ fidei adhæsisse; quod hoc quoque loco repetit Dexter; sed de ea re superiùs actum à nobis est, ad annum 64. Christi.

2. *Hoc eodem anno S. Matthias*, &c.] Lapidibus inprimis obrutum, ac demum securi in capite percussum refert Equilinus lib. 3. cap. 149. In Iudæa verò occisum omnes referunt. Quare cùm hoc ipso anno, vt iam dicam, bellum Hierosolymitanum cœperit, & tota Iudæa tumultuauerit, facile fuit S. Matthiam eo tempore perimere. Extat eius sacratissimum corpus Romæ in Ecclesia S. Mariæ maioris, vbi vetusta eius imago Mosaico opere elaborata cernitur, cum hac inscriptione ME. TENET. ARA. PRIOR. & verè sic est, nam sacræ exuuiæ corporis eius subtus altare maius iacent, in apside impensis Cardinalis Pinelli, ex variis pulchrisque marmoribus elaborata. Caput verò in die eiusdem S. Apostoli capsa argentea occlusum, populis Christianis illuc cateruatim confluentibus adorandum offertur. *S. Matthias perimitur.*

3. *Hoc eodem anno bellum Hierosf.* &c.] Cardinalis Baronius reiicit initium belli Hierosolymitani in annum 68. eo permotus, quòd Iosepho teste, lib. 20. Antiq. cap. 19. & de bello Iudaico lib. 2. c. 13. cùm Iudæi à Romanis deficerent, cœptū fuit contra eos bellum, anno Neronis 12. mense Maio. Cæterum aliam longè annorum Imperij Neroniani supputationem sequitur ipse Cardinalis, quàm nos: nam ipse ab anno D. 56. imperasse contendit, nos verò ab anno 55. iuxta supputationem Dextri, quam inter alios amplectitur Ambr. Morales lib. 9. cap. 6. Quinimo non sibi Baronium constare, sed in nostram tandem declinasse sententiam inferiùs ad annum 68. monstrabimus. Si igitur ab anno 55. Domini, Imperij Neronis annos numeremus, & ipse quoque annus 55. inclusiuè numeretur, fit (vt Dexter asseuerat) anno 66. Domini cœptum bellum Hierosolymitanum; quandoquidem is est annus Neronis 12. quem Iosephus designat. *Bellum Hierosolymitanū quando cœperit*

4. *Amphitriæ*, &c.] Meminit eiusdem S. Liberati, 13. Kalen. Ianuarij (quo die illum notat Dexter obiisse) Vsuardus dicens, *In Amphitrea S. Liberati.* Petrus etiam Equilinus Episcopus agit de eo lib. 12. cap. vltimo numero 17. his verbis: *Liberatus Confessor, & Gregorius Episcopus eodem die* (id est, 13. Kal. Ianuarij) *in Amphitrea claruerunt.* De Sancto Gregorio agemus inferiùs cum Dextro ad annum 94. De vrbe autem Amphitria, seu Amphitrea, quando ipse Dexter exponit suo tempore *Fita* nuncupari, non est quid addam, nisi quòd successu temporis mutata F. in H. pro more Hispanico, nunc vocamus *Hita*, quam Romani, Fita seu forsan Fitriam nuncupabant, dempta prima syllaba nominis Amphitriæ, quod mihi Græcum videtur, & non leue indicium oppidum huiusmodi à Græcis olim conditum, vt multa alia fuerunt in Hispania. Ptolomæus nominat in Carpetania Alterniam non longè à Caraca, seu Guadalaxara, vbi nunc est Hita, quare nomen apud ipsum corruptum videtur, vt pro Amphitria legamus nunc in eius codice Alterniam. *S. Liberatus Episcopus. Amphitrea vrbs, vbi?*

5. *Hoc eodem anno sancti Apostoli Petrus*, &c.] Qui ad annum 69. Domini vel 70. differunt Apostolorum necem, remittunt etiam eorundem reditum in vrbem ad annum prædictum 68. vt vno, vt minimum vel duobus annis ante mortem suam Romam accederent. Cùm verò Dexter anno 68. eos occisos autumet, necessum habuit reditum Apostolorum in annum 66. consignare. Et, vt opinor, vero consimilius: nam ipsis autoribus aduersæ *Peregrinationū SS. Apostolorū Petri, & Pauli terminus.*

factionis

Anno Christi 66. Anno Romæ 817.

factionis annuentibus, ea fuit causa, Apostolos Romam reducendi, quòd ad notitiam illorum peruenit immanis illa persecutio, quam in Christianos Nero crudelissimus excitauerat, dum crimen incendij Romani ab ipso nequiter excitati, in eos retorquebat. Vrbis autem incendium iuxta commune autorum placitum, quos refert & sequitur Card. Baronius in Notis ad diem 14. Iunij Rom. Martyrologij in annum Domini 65. incidit: cœpit verò 14. Kal. Augusti seu 29. Iulij. Quare quamprimum Apostoli nuntium de afflictione Ecclesiæ Romanæ acceperunt, tametsi longè distantes essent ab Vrbe vtpote Paulus in Hispania, Petrus verò in Britannia vel Africa, illico iter in Vrbem arripuêre; ne suas oues in tribulatione tanta desererent. Non enim erant mercenarij, qui videntes à longè lupum fugiebant, sed pastores qui ab ore lupi oues eripere volebant. Igitur anno incendium sequente, nimirum 66. Romam reuersi sunt.

De S. Petro Ratensi in regione Ophirina occiso.

6. *Floret memoria S. Petri*, &c.] Egimus fusè de eo in superioribus ad annum 37. Cæterum quod Dexter addit, occisum fuisse apud Ratem in regione Ophirina, à nepotibus Ophir illuc appulsis nomen hoc obtinente, cogit nos vt de Ophirinæ regionis loco proprio disseramus: Et quia eius disputatio affinis est ei quæ de vero situ Tharsis edisserit, de vtroque simul agere visum mihi necessarium est: Sic enim & D. Hieronymus ad Marcellam scribens fecit epistola 133. & quotquot de Ophir vel Tarsis hactenus scripserunt.

Vbinam Tharsis, & Ophir extiterint, ex professo disquiritur.

Tharsis vbi.

Mirabile sanè est quantum torserit hominum ingenia eiusmodi disceptatio. Iosephus contendit *Tharsis* idem esse quod Tarsis vrbs Ciliciæ maritima, vnde Paulus traxit originem: atque adeò vbique in scriptura sacra pro Tharsis reddendum esse Tarsum. A quo non dissentit Rethicius Augustodinensis in Cantica Cant. 5. quem D. Hieronymus refert epist. 133. & author Hebræi dictionarij *Arca Noë* nuncupati, dum inquit: *Verbum fortasse præstat hanc significationem non ita facilè admittere, sed vrbem Tarsum hîc & semper interpretari.* Septuaginta interpretes plerunque Carthaginem Africæ ciuitatem reddunt pro Tharsis, vt apud Esai. 23. ℣. 1. vbi Hebræus habet, *Vlulate naues Tharsis*, ipsi reddunt, *naues Carthaginis*: & versu 6. pro *Transite Tharsis*, quod Hebræus habet, reddunt ipsi: *Transite Carhaginem*; & ℣ 10. quo loco Hebræus scribit, *Filia Tharsis*, ipsi dicunt, *Filia Carthaginis* & ℣. 14. *Vlulate naues Tharsis*, reddunt iterum: *Naues Carthaginis*; & sæpe alibi: sed non semper. nam aliquando relinquunt ipsam vocem Tharsis, vt videre est 3. Reg. 10. vers. 22. *Quia naues Tharsis*, &c. Esai. cap. 66. vers. 19. *Mittam ex eis saluatos in Gentes, Tharsis*, &c. & nonnunquam Calcedoniam vrbem maritimam, ex aduerso Constantinopolis, seu Bizantij sitam, vti in cap. 27. Ezechielis videre est. Quo enim loco Hebræus (versu 12.) habent, *Tharsenses negotiatores tui*, septuaginta reddunt, *Calcedonij negotiatores tui*. Vulgatus habuit eandem varietatem, nam aliquoties transfert pro Tharsis, *Mare*, vt Isaiæ 23. *Vlulate naues maris*; & *Transite maria*, & *Filia maris*, quibus locis Hebræus textus habet Tharsis: quandoque reddit Carthaginem, vt Ezechiel. 27. *Carthaginenses negotiatores tui*: aliquando sapphirum Ezechiel. 10. *Quasi lapis sapphirus*; aliquando *Hyacinthum*, Cant. 5. *Manus eius plenæ Hyacinthis*: nonnunquam Chrysolitum (vt Exodi 28. & Ezechiel. 28.) pro lapide, Tharsis, reddit. Demum multoties nomen ipsum relinquit, quasi significet regionem vel vrbem aliquam, vt Psal. 47. *In spiritu vehementi conteres nauis Tharsis.* & Ionæ 1. *vt fugeret in Tharsis.* Non mirum, si D. Hieronymo, dum ad Marcellam scribit, homonymum seu æquiuocum nomen visum sit, vtpote multa significans, videlicet regionem quandam Indiæ, & lapidem Tharsis, & propter similitudinem lapidis huius, ipsum etiam mare. In commentario super Ionam cap. 1. assentitur Iosepho credenti Prophetam cùm in Tharsis profectus dicitur, iuisse Tarsum, Ciliciæ ciuitatem, quanquam fateatur in his nominibus primam litteram commutari, videlicet Θ. in Υ. additque *Quantum verò in lib. Paralip. intelligi datur, quidam locus Indiæ sic vocatur.* Refert deinde Hebræos sui temporis mare pro Tharsis dici generaliter autumasse.

Nomē Tharsis variè accipitur à multis.

Epist. 133. ad Marcellam.

De loco Ophir diuersa placita.

Quod pertinet ad *Ophir*, ipse Hieronymus lib. 5. in Esai. cap. 13. ait: *Est autem Ophir Indiæ locus, in quo aurum optimum nascitur, sicut in Genesi legimus de fluuio Phison*, &c. qui creditur Ganges Indiæ. Consentiunt Theodoretus super 3, lib. Reg. q. 31. Procopius ibidem, vbi Rabanus & Strabus in Glossa Ordinaria, Nizetas, Abulensis, Lyra, Forerius, Adamus

Anno Romæ 817. | Anno Christi 66.

mus Ribera, & alij. Dissentiunt tamen in assignanda regione, prouincia, & loco vbi sit Ophir; nam sunt qui velint fuisse in Orientali India: & inter eos quibusdam videtur insula *Zophala*, aliis *Taprobana*, aliis *Pegu*, nonnullis pro libito alia quæuis; Recentiores verò contendunt esse Occidentalis Indiæ regionem Peruuianam, tum quia Elementa ipsa Hebraica nominis *Ophir*, cum Elementis nominis *Peru*, consentiunt, tum etiam propter ingentem auri & argenti copiam quæ inde extrahitur. Qua de re late disputarunt Acosta lib.1.cap.13.Barrerius tractatu peculiari de Ophir, & Barradas lib. 5. Concordiæ Euang. cap. 11.

Rursus quidam confundunt Ophir cum Tharsis, quidam distinguunt: illis siquidem sine discrimine de vtroque Diuina scriptura loqui videtur, vt ex cap.9.& 10.lib.3.Regum apparet, quibus locis indifferenter classem Salomonis & Hirami, modò in Tharsis, modò in Ophir profectam refert: his verò, tanquam de diuersis regionibus; tametsi vna eadémque classis vtramque perlustraret.

Dubij resolutio ad mētem Dextri.

Quid igitur in tanto discrimine opinandum? Et hîc quoque in suo sensu liceat cuilibet abundare; Meus verò hac in parte in eo vehementer abundat, vt existimem, Tharsis, & Ophir, quæ in Sacris litteris celebrantur, & à Salomonica classe, auri & argenti gratia frequentabantur, in Hispania fuisse; & hanc quidem, nimirum Ophirinam regionem, in Bracarensi tractu, quod Dexter hoc loco asseuerat; Tharsensem verò in Bætica seu Vandalusia, quo loci vetus Thartesus sita fuit. Hoc posterius viriliter ac diffusè propugnauit Goropius Beccanus per multos suæ Hispaniæ libros, quintum præsertim & sextum, quem sequitur Ludouicus Nonnius cap.12. Hispaniæ, idémque senserunt Ioannes Baptista Suarez de Salazar lib.1. antiquitatum Gaditanarum cap. 4. Pineda lib. 4. de Rebus Salomonis cap.14. Ribera in cap.1.Ionæ: Forerius in illud cap. 23. Isai. *Filia Tharsis non est cingulum tibi vltrà.* Soto maior in Cant. cap.5.ad illa verba: *Manus eius tornatiles aureæ plenæ Tharsis*; & Thomas Bozius lib.15. de signis Eccles.cap.18.ait siquidem, classem Salomonicam *solitam circumnauigare Africæ littora, & Hispaniam petere, Thartessúmque vrbem, quam Tharsis nominari volunt à Sacra scriptura.*

Tharsis & Ophir diuersas fuisse prouincias.

Probemus sigillatim singula. Inprimis certum esto, non vnam eandémque omnino regionem esse Tharsis & Ophir: nam id manifestè demonstrat illud Ieremiæ cap. 10. ℣.9. *Argentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophaz*, vbi in Originali Hebræo habetur, *& aurum de Ophir:* quo videas aliunde aurum afferri solitum, quàm vnde argentum; ac proinde duas esse regiones seu prouincias; & non vnam eandémque. Rursum Genesis 10. describitur vniuersi terrarum Orbis post generale diluuium, inter filios, ac nepotes Noë distributio ac renouatio; ita quòd cuius illorum prouincia diuersa contigerit, suóque ipse eam nomine indiderit, vt ex illis verbis colligitur, *Hæ sunt familiæ Noë iuxta populos & nationes suas:* iunctis illis; *in cognationibus, & linguis, & generationibus, terrísque, & gentibus suis.* Quibus innuit descripsisse non solùm generationes filiorum & nepotum Noë designatis nominibus: sed etiam terras & gentes suas, cùm tamen non retulisset diuersa earum nomina à nominibus fundatorum. Inter nomina autem fundatorum diuersarum regionum designantur Tharsis, & Ophir; ille quidem vt nepos Iaphet filij Noë, hic verò, id est, Ophir, vt quintus ipsius Noë nepos, non ex Iaphet, sed ex Sem descendens.

Gen. 10. v. 32. ibi. v. 20.

Orbis distributio in filios Noë post diluuium qualis

Emergit verò hinc dubiolum: videtur siquidem aduersariis fauere eiusmodi Genesis testimoniū. Enimverò tres Noë filij, tres orbis principales partes sic occuparunt, vt Iaphet cum filiis suis Europam acceperit: (constat ex Thubal qui Hispaniam & Italiam, & ex Gomer qui Galliā incoluit) at verò Cham cum filiis & nepotibus suis Palæstinam, Ægyptum, & Africam (nam teste Hieronymo Phuth nepos Chami Africam, Chanaam verò frater ipsius, & Chus vtriusque pater, Chananæorum prouinciam seu Palæstinam possederunt) ac demum Sem natu maior cum filiis, & successoribus suis Orientalem Asiæ partem occupauit, vti ipsamet eiusdem capitis verba demonstrant: *Et facta est habitatio eorum de Messa pergentibus vsque Sephar montem Orientalem. Isti filij Sem.* Ita certè ex Isidoro accipimus lib. 9. Etymol. cap.2. & ex vetustissimo scriptore Anonymo, qui anno Imperij Alexandri Seueri XIII. & Christi Domini 236. Chronicon mundi scripsit, cuius extat opus apud Henricum Canisium tomo 2. antiq.lect. simul cum Collectore historiæ Chronographicæ, Carolo Magno æquali. Is igitur cap.2. hæc ait, *Post diluuium autem Sem, Cham, & Iaphet trium fratrum Tribus diuisæ sunt. Et Sem quidem primogenito à Perside & Bactris vsque in Indiam*

Anno Christi 66. *longè, & vsque Rhinocoruras: Cham autem secundo à Rhinocoruris vsque Gadira* (id est, vsque Gaditanum fretum, sed ad Meridiem Africæ) *Iaphet autem tertio à Media vsque Iadira ad Boream* (hoc est ad Septentrionalem freti plagam quæ ab Hispania incipit.) *Habet Iaphet flumen Tygridem, quod diuidit Mediam, & Babyloniam: Sem autem Euphratem; & Cham Geon qui vocatur Nilus.* En diuisionem Europæ, Asiæ, & Africæ penes tres fluuios Paradisi factam. Agens deinde cap. 8. idem Anonymus de successoribus Iaphet inquit: *Thubal vnde Italienses, Elysam vnde Siculi, Tharsis ex quo Iberi, Cethim de quo Romani, qui & Latini.* Et inferiùs: *Hi sunt filij Iaphet, Medi, & Albani, &c. Calabri, Latini, Galli, Aquitanici, Bassetani, Cerretani, Lusitani, Vaccæi, Clunicenses, &c. Qui autem eorum norunt literas hi sunt: Iberi, Latini, Hispani, Græci, Medi, & Armeni. Terræ autem eorū hæ sunt; Media, Albania, &c. Gallaciæ, Lusitania, Italia, Iberia, Hispania maior, &c.* Vbi sanè Iberiam eo diuidit ab Hispania, quòd Iberia sit apud ipsum idem quod Bætica, Hispania verò maior idem quod Tarraconensis, vt author ipse cap. 7. exponit inquiens: *Gentes autem quæ linguas habent hæ sunt; Hebræi, Assyrij, Chaldæi, &c. Latini, Galli, & Hispani Tarraconenses:* & aliàs ab his perpetuò Lusitaniam distinguit. Ob idque Tarraconensem vocat Hispaniam maiorem, quòd videlicet multò maior sit Bætica, & Lusitania. Anno Romæ 817.

Nunc igitur dubium insurgit de Ophir, qui numeratur inter filios Iectam de semine Sem. Videtur enim inferri habitasse in India Orientali: dicitur siquidem de eo & fratribus suis, *Iectam genuit Helmodad, Saba & Ophir, & Ebila, & Iobab; omnes isti filij Iectam; & facta est habitatio eorum de Messa vsque Sephar montem Orientalem.* Cæterum, vt minimùm, hinc infertùr, *Tharsis* Europæ partem esse, quādoquidem inter nepotes Iaphet enumeratur: *Filij Iaban Elisa, & Tharsis*, Iaban verò Iaphet filius fuit. Sed quod spectat ad Ophir propositum dubium, facilè ex ipsis authoris nostri verbis soluitur: non enim Dexter docet, ipsum Ophir Bracarensem tractum incoluisse, sed nepotes eius. Quare fatemur, aliquam Asiæ Orientalis regionem sibi delegisse, tametsi non constet in speciali an fuerit India; addimus tamen, eius nepotes inde sedem mutantes, Lusitaniam appulisse, & aui sui nomen regioni Bracarensi indidisse. Neque nouum iudicari id debet, cùm Africæ Mauros ex India aduectos multi affirment, vt Strabo notatum reliquit lib. 17. inquiens. *Sunt qui dicant Mauros Indos esse, qui cum Hercule in hunc locū descenderunt:* Et de ipso Ophiro lego doctos viros, alibi quoque præterquam in India colonias instituisse. Inde verò satis verisimile id mihi fit, quòd Iaphetica prosapia ab Hispania seu Eropæ finibus per totum Occidentalem Orbem Americæ dilatata est; quo fieri locus potuit, vt alij Sem successores, quibus in tota Asia fortè contigerat, ad Hispanias accederent, quas Iaphetici totas implere nequiuerant, vtpote qui non solùm Europam, sed mundi etiam medietatem, quam Americam dicimus, incoluissent. Id colligo ex benedictione quam Noë dedit Iaphet filio suo minori: *Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, sitq́ Chanaam seruus eius:* adiunctis his quæ author sacer post recensitas generationes Iaphet adiecit; *Ab his diuisæ sunt Insulæ gentium in regionibus suis, vnusquisque secundum linguam suam, & familias suas in nationibus suis.* Prophetauerat igitur Noë de Iaphet, quòd ita dilatandus esset, vt vsque ad prouincias filiorum Sem pertingeret; hoc verò sic impletum fuit, quòd Europa ab eo inprimis accepta, inde per Hispaniam transiens Americam impleuerit, quousque Orientis fines pertingeret, vbi filij Sem habitabant. Et hoc sanè fuit præ aliis fratribus dilatari, & insulas gentium accipere, ac inter suos diuidere (quod de cæteris non dicitur) nam tota America Insulis plena est, & ipsa quoque pro insula reputatur. Vnde inter filios ipsius enumeratur Thubal, qui Hispaniam incoluit, & Gomer, cuius nomen adhuc seruat vna ex insulis Fortunatis, & Magog, qui Orientali Tartariæ nomen dedit, & Iaban, cuius nominis duas Insulas Orientis agnoscimus, Iabam scilicet maiorem & minorem. Hoc igitur fuit dilatari quousque in Tabernaculis Sem habitaret. Nihil igitur mirum, si aliqui ex successoribus Sem è conuerso in Occidentem concesserint, vtpote Regionem Iaphet, qui illorum terras inuaserat. Id quod satis conuincit *Lud* filius Sem, à quo Lydia nobilis Africæ pars denominata est, vt Isaiæ cap. 66. accipimus, nam ibi Lydiæ loco in Originali est *Lud*. Quare cùm *Lud* Orientem incoluisse, vtpote filium Sem, ex dictis constet, consequenter oportet asserere eius nepotes ab Oriente in Occidentem conuersos Lydiæ gentem ex nomine aui sui condidisse. Quod & Ophirinis nepotibus contigisse credimus.

Martinus del Rio in Cant. I.

Tharsis & Ophir non longè à se inuicē distare.

Sed age aliunde idipsum deducamus; Deduco autem ex eo quòd vnâ, eâdémque nauigatione frequentabant mercatores Tyrij auri fodinas Ophirinas, & argenti fodinas Tharsen

Anno Romæ 817. Tharſenſes: Ex quo fit non longè inuicem à ſe diſtaſſe; hæc autem fieri debebat per mare rubrum, ſi Tharſis & Ophir eſſent in India, non verò per Mediterraneum vt fiebat: eo autem ipſo quòd per Mediterraneum inſtrueretur, non in Orientem, ſed in Occidentem tendere oportebat, ac proinde non in Indiam, ſed in Europiæ fines. Probemus ſingula, quia nihil gratiæ lectorum credendum relinquimus. 3. Regum 10. verſ. 11. habemus de claſſe Tyrij Regis in Ophir proficiſci ſolitam, & inde afferre aurum; dicitur enim; *ſed & claſſis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis, & gemmas pretioſas*; Et rurſus verſ. 22. dicitur, quòd afferebat eadem claſſis aurum & argentum de Tharſis: quam tunc temporis ob eandem mercaturam exercendam comitabatur claſſis Salomonis: *Claſſis Regis per mare cum claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephantorum, & ſimias, & pauos*. Rurſus 3. Reg. 9. verſ. 26. vtraque ſimul claſſis in Ophir dicitur aſcendiſſe. *Miſitq; Hiram in claſſe illa ſeruos ſuos viros nauticos, & gnaros maris cum ſeruis Salomonis: qui cùm veniſſent Ophir, ſumptum inde aurum 420. talentorum attulerunt Salomoni.* Vna igitur & eadem claſſis Hiram, & cum ea claſſis Salomonis in Ophir ſimul & in Tharſis ibat, quaſi in prouincias eadem nauigatione frequentatas; ac proinde non valdè diſtantes. Ne verò quis exiſtimet (vt apud quendam legi) duas Salomonem ſtruxiſſe claſſes, quarum altera per mare rubrum in Ophir Orientalem tenderet, altera per Mediterraneum in Tharſis Occidentalem, legant caput 22. lib. 3. Regum, ibi enim dicitur, quòd *Rex Ioſaphat fecerat claſſes in mari quæ nauigarent in Ophir propter aurum* (volens nimirum reſarcire ſeu reiterare Salomonicam nauigationem) *& ire non potuerunt, quia confractæ ſunt in Aſiongaber*. quando autem hæc hiſtoria iterum 2. Paralip. cap. 20. refertur, claſſes quæ prædicto loco Regum dicuntur in Ophir paratæ apud Aſiongaber, minimè tamen ire potuiſſe, quia confractæ ſunt, in Tharſis paratæ referuntur. En verba textus; *Poſt hæc iniit amicitias Ioſaphat Rex Iuda cum Ochozia Rege Iſraël, cuius opera fuerunt impiiſſima: Et particeps fuit vt facerent naues quæ irent in Tharſis, feceruntque claſſem in Aſiongaber. Prophetauit autem Eliezer filius Dodau de Mareſa ad Ioſaphat dicens: Quia habuiſti fœdus in Ochozia, percuſſit Dominus opera tua, contritaque ſunt naues, nec potuerunt ire in Tharſis.* Indifferenter ergo dicitur de eadem claſſe, quòd iret in Ophir & in Tharſis, quaſi non longè inuicem à ſe diſtantes eſſent. Vtraque igitur claſſis Hiram & Salomonis erat in Aſiongaber. Anno Christi 66.

Apud Pineda de rebus Salomonis lib. 4.

Verùm hoc opus hic labor. 3. enim Regum lib. 9. expreſsè aſſeritur, Aſiongaber & claſſem ab Hirame & Salomone inſtructam fuiſſe in littore maris rubri: *Claſſem quoque fecit Rex Salomon in Aſiongaber, quæ eſt in Ailath, in littore maris rubri, in terra Idumææ. Miſitque Hiram ſeruos ſuos viros nauticos cum ſeruis Salomonis. Qui cùm veniſſent in Ophir*, &c. Soluentes verò ab Aſiongaber per mare rubrum, non in Occidentem, ſed in Indiam Orientalem tendere neceſſum erat: ſiue in Ophir, ſiue in Tharſis proficiſcerentur; nam quocunque horum tenderent, ab Aſiongaber ſoluebant, vt iam oſtendimus. Cæterum ſi ſemel monſtrauerimus Aſiongaber de quo hîc mentio fit non in ſinu Arabico, quem per Antonomaſiam mare rubrum nuncupamus, ſed ad mare Mediterraneum ſitum fuiſſe, teſtimonium ipſum non ſtabit contra nos, ſed pro nobis. Illud autem multa ſunt, quæ conuincant. Primum, quia nauigatio Salomonicæ claſſis, illa fuit quam claſſis Hirami, ſeruíque eius multoties confecerant, ob eam enim rem ſeruos Hiram vocat Scriptura ſacra viros nauticos, & gnaros maris: primò ſiquidem à Rege Tyrio illa frequentata eſt, indéque Dauid totum aurum Ophir quod filio ſuo reliquit pro impenſis domus Domini, proculdubio accepit: de quo ſermo fit 1. Paralip. 29. Atqui nauigatio Tyriorum fieri non potuit per mare rubrum, ſed neceſſariò per Mediterraneum, cui Tyrus ipſa adiacet. Qua de re inſigne affert argumentum cap. 2. lib. 2. Paralipo. vbi Hiram ſcripſiſſe dicitur Salomoni: *Nos cedemus ligna de Libano, & applicabimus ea ratibus per mare in Ioppe, tuum autem erit transferre ea in Ieruſalem.* Cùm autem Ioppe (nunc *Iaffa*) in Mediterraneo ſit, reliquum eſt vt rates Tyriæ non fuerint in mari rubro, ſed in Mediterraneo. Dicet quis, 3. Reg. 9. non dici quòd Hiram miſit cum claſſe Salomonis naues ſuas, quæ ſcilicet in Mediterraneo erant, ſed viros nauticos; *Miſitque Hiram cum claſſe illa ſeruos ſuos, viros nauticos, & gnaros maris, cum viris Salomonis*: hoc autem fieri potuit tametſi claſſis Salomonis eſſet in rubro mari. Sed verò cùm eadem Hiſtoria refertur 2. Paralip. 8. Hiram naues etiam ſuas miſiſſe cum ſeruis dicitur. *Tunc* (inquit) *abiit Salomon in Aſiongaber, & in Ailath, ad oram maris rubri, quæ eſt in terra Edom; Miſit autem ei Hiram per manus ſeruorum ſuorum naues &* Aſiongaber portus vbi?

 nautas

Anno Christi 66. *nautas gnaros maris; & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir.* Videant autem aduersarij quî potuêre naues Tyriæ in mare rubrum ascendere. Ego nisi in curribus veherentur de mari ad mare, aut forsan essent alatæ, non valeo iter earum dimetiri. Idipsum ex lib. 3. Reg. cap. 10. colligitur illis verbis, *Classis Regis per mare cum classe Hiram ibat in Tharsis.* vbi vides quòd non solùm viri Tyrij comitati sunt classem Salomonis; sed classem etiam Hiram; classis autem numerum nauium significat. Anno Romæ 817.

Rursus Tyrios ipsos & Phœnices magnam auri & argenti vim ex Hispaniæ Thartesso asportasse, eámque nauigationem & negotiationem sæpissimè frequentasse, authores sunt Strabo & Aristoteles, quos Goropius & Nonnius supracitati referunt, nec mirum, Gaditana ciuitas teste Pomponio Mela lib. 3. cap. 6. à Tyriis fundata fuit, *Gades* (ait) *fert in altero cornu eiusdem nominis vrbem opulentam, in altero Templum Aegyptij Herculis, religione, vetustate, opibus illustre; Tyrij condidere.* De tempore autem fundationis addit, *Annorum queis manet numerus, ab Iliaca tempestate principia sunt.* A quo non multum differt Anonymus Alexandro Seuero æqualis, superiùs à nobis relatus; dum Gaditanam & Beleares Insulas habitatas fuisse scribit (cap. 8.) à Chananæis, & Iebusæis, quo tempore suis pulsi sedibus sunt à Iesu filio Naue, populum Israëliticum in terram repromissam inducente. Non solùm autem Gadem, sed & Cartheiam, Abderam, Malacam, & nonnullas alias Hispaniæ littorales vrbes à Tyriis seu Phœnicibus conditas referunt Strabo libr. 3. Geogr. Mela ipse lib. 3. cap. 6. Solinus lib. de mirabilibus mundi cap. 34. Dionysius Aphrodisæus lib. de situ Orbis, quos afferunt Alderete libr. 2. Antiq. Hisp. cap. 3. & 4. Tarapha lib. de Regibus Hispaniæ, Pineda & Nonnius. Sanè quod nostro sæculo Lusitanis in India Orientali accidit, ipsis quoque Tyriis & Phœnicibus olim accidisse compertum est, nimirum in gratiam suæ negotiationis scalas erexisse & vrbes, in regione præsertim Thartesiaca, vbi maior auri, & argenti copia, Solis beneficio, gignebatur. Verba Nonnij sunt: *Sanè regionis circumiacentis fœlicitas, auri, argentíque perennis fœcunditas, & scriptorum de ea vnanimis sententia facit, vt non inuitus Goropio assentiar; præsertim verò cùm ipsos Tyrios & Phœnices, qui cum Salomonis classe mittebantur, immensam argenti vim ex vicina hac regione adportasse dicant Strabo & Aristoteles.* Vbi igitur Tyrij suas scalas, vrbes negotiationis, & auri fodinas habebant, & vnde soliti fuerunt aurum argentúmque asportare, illuc certum est duxisse naues Salomonis. Vidimus autem quòd Tyrij non in Indiam Orientalem, sed in Hispaniam nauigabant.

Ad idem suppetit quod dicitur Ionæ cap. 1. de Iona fugiente in Tharsis, *Et surrexit Ionas, vt fugeret in Tharsis à facie Domini: & descendit in Ioppem, & inuenit nauem euntem in Tharsis, & dedit naulum eius; & descendit in eam vt iret cum eis in Tharsis.* En nauem ituram in Tharsis. Sed vnde soluit? non ex portu aliquo Arabici vel rubri maris, sed ex Ioppe vrbe, quæ ad Mediterraneum sita est. Illudere conantur nonnulli hoc testimonium asserentes, ibi Tharsis non denotare regionem specialem, sed mare ipsum, si autem illis obijcias, inde inferri classem Salomonis, cùm in Tharsis ire dicitur, solùm in mare profectam denotari, atque adeò fieri vt aurum & argentum quod de Ophir portabat, non ex aurifodinis prouinciæ alicuius, immò & ligna thyina, paui, & simiæ, & dentes elephantium, non ex terra aliqua, sed ex mari ipso educerentur: aut igitur in historia etiã Ionæ Tharsis regionem specialem Orbis significabit, aut nullibi sacrarum Scripturarum; quod admitti non debet: nihil quod satisfaciat respondent. Præsertim quia si alicubi Tharsis non mare ipsum, sed regionem quandam denotare debet, haud dubium quin apud Ionam: ibi enim non solùm dicitur de ipso quòd conabatur ire in Tharsis, sed quòd apud Ioppem nauem inuenit præparatam, vt iret in Tharsis. Nemo autem dicet quòd hac phrasi non fuit significatum in vnam aliquam potiùs quàm in alias prouincias ituram, sed solùm in mare. Quis enim dicat, nauem ire in mare, cùm iam in mari sit? Hæc igitur satis perspicua sunt.

Vnum est quod Authores à nostro deterruerit placito nimirum, quòd 3. Regum cap. 9. & 2. Paralipom. capit. 8. expresè dicitur classis Salomonica, & Hiramica, quæ tendebat in Tharsis, instructa esse in *Asiongaber, quæ est iuxta Ailath in littore maris rubri.* Si igitur ipse sacer textus affirmat fuisse in mari rubro, quis audeat ad mare mediterraneum illam transferre? Præsertim quia Asiongaber, vt patet ex cap. 33. Numer. fuit 32. mansio filiorum Israël in deserto, quæ non videtur esse in mediterranei ora, sed intra continentem terram. Sed & ego similem conficio argumentationem ex testimonio Ionæ Prophetæ, vbi sacer textus conceptis verbis affirmat nauem euntem in Tharsis ex Ioppe mediterranei maris

portu

Anno Romæ 817. portu notissimo soluisse: quis igitur contrarium audebit asserere,& transferre Tharsensem nauigationem ad mare rubrum? Vt minimùm habemus tam manifestum sacræ paginæ testimonium, quàm ipsi aduersarij, ac proinde quanquam nihil aliud pro nobis esset, hoc vno solo tam probabile fieret placitum nostrum,quàm reputatur suum ab aduersariis. Anno Christi 66.

Si verò quod probabilius sit velimus diligenter perquirere, inueniemus multa probabilitate sententiam nostram superiorem: nam præter alia quæ statim adducemus, duo sunt quæ conuincant testimonium illud de Asiongaber in mari rubro nobis non obstare, nec eo id quod ipsi putant significari,sed quod nos. Alterum est quod prouincia vbi situs erat portus ille (quicunque sit, vocatus Asiongaber) in eodem textu determinatur, nimirum terra Idumæa; dicitur enim ibi (3. Reg. 9.) *Classem quoque fecit Rex Salomon in Asiongaber quæ est iuxta Ailath, in littore maris rubri, in terra Idumææ.* & 2. Paralip. 8. *Quæ est in terra Edom.* Terra autem Edom seu Idumæa non est confinis rubro mari, quod Arabicum ex vicina Arabia nuncupamus, sed ab Occasu adiacet mediterraneo, à Septentrione autem Iudææ terræ promissionis, vt oculatè quisque videre poterit in tabula Geographica Abrahami Hortelij, quæ in suo Theatro orbis adest sub numero 66. cuius hæc sunt verba: *Iudæa ab Occasu, & Meridie iuncta est Idumææ, incertis tamen limitibus.* & rursus: *Idumæi ab emersu Sirbonis lacus in Occasum habitant,quorum vrbes Maresa,Rhinocorura,Gaza,Anthedon, Ascalon,Azotus.* Sunt autem omnes istæ ciuitates in littore mediterranei maris;& Sirbonis lacus est iuxta Damiatam, apud quam Nilus in mediterraneum per os orientalius labitur, & Azotus est portus proximus Ioppe. Desumpsit id Hortelius ex Ptolomæo, Iosepho,& aliis. Accipe etiam Strabonis verba in eandem sententiam; *Iudææ extrema occidentalia, Cassio proxima, Idumæi tenent, & lacus,* (*ad mare autem*) *Sirbonis.* Id est, & lacus Sirbonis, seu Damiatæ, qui est ad mare;haud dubium quin mediterraneum. Vt videas quantum distet portus ille Asiongaber ab eo mari quod rubrum nuncupant; immò potiùs ad mediterraneum situm fuisse ex eodem, vt vides,testimonio comprobatur: nam Idumæa non ad littus rubri,sed mediterranei adiacere mo nstratum est.

Illa verò 32. Israëlitarum mansio dicta Asiongaber,alterius longè regionis erat,& vt minimùm ad littus rubri maris esse non potuit: nunquam enim Israëlitæ ad littus illius vlteriùs appulerunt, postquam semel ab eo elongati sunt, & locus in quo describitur longè à mari rubro distabat:inde enim primùm in Cades deuenerunt,vbi sepulta fuit Maria soror Moysi. Vbi autem fuerit Cades,audi verba Moysis Numer. 20. *Misit interea nuncios Moyses de Cades ad Regem Edom, qui dicerent: Nosti omnem laborem qui apprehendit nos. Ecce in vrbe Cades quæ est in extremis finibus tuis, positi, obsecramus,vt nobis transire liceat per terram tuam.* Proximè igitur erant iam terræ promissæ, & ad Cades peruenerant, quæ erat in extremis finibus Edom, vt Idumæa transacta, terra desiderata potirentur. Nota quæso vbi textus sacer constituat terminos Edom,vt inde elicias quàm prope terram Chanaam iam essent Israëlitæ,& quàm longè à rubro mari; præsertim cùm in eodem Numer. 20. cap. inferiùs dicatur,quòd negato illis per Idumæam transitu,cùm castra mouissent de Cades, *Venerunt in montem Hor,qui est in finibus terræ Edom,* vbi Aaron mortuus est. Et cap 21. adiicitur quòd illic in eo monte triumpharunt de Chananæo, qui illis obuiam factus fuerat. Vide quàm proximè erant terræ Chanaam promissæ. Quod autem dicitur ibi, *Profecti sunt autem de monte Hor per viam quæ ducit ad mare rubrum, vt circumirent terram Edom,* non eò tendit, vt velit iterum ad illud mare rediisse;sed vt dicat,non rectà à finibus Edom profectos fuisse, quippe qui per Idumæam transire vetiti, coacti sunt ipsam circuire, & in eo circuitu parumper retrocessisse per viam quæ ducebat ad mare rubrum, quod ex ipsis quas egerunt mansionibus in capite 33. Numer. relatis manifestum fit.

Quid est ergo,quod illo 3. Reg. 9. testimonio expresse scribitur, quòd Asiongaber nauium Tharsis portus erat in littore maris rubri? Non difficilem habet solutionem. Immò verò hoc alterum è duobus illis est quæ pro nobis facere dixi. Nam in sacris literis non semper *maris rubri* nomen sinui Arabico accommodatur; aliquando enim mare mortuum, siue Asphaltitem lacum significat, aliquando etiam ipsum mediterraneum, tametsi frequentiùs Arabicum sinum denotet,quem Israëlitæ sicco vestigio transegerunt. Demus vtriusque acceptionis exempla. Exodi cap. 23. definiens Deus terram,quam vt promiserat, daturus erat Israëli, tunc temporis in monte Sinai constituto, hæc inquit Moysi vers. 31. *Ponam autem terminos tuos à mari rubro vsque ad mare Palæstinorum, & à deserto vsque ad fluuium. Tradam in manibus vestris habitatores terræ,* &c. Nihil autem certius quàm quod hoc

Mare rubrũ, quod?

Anno Christi 66. loco verbum illud, *mare rubrum*, rubrum mare, vt vulgò sonat, non significet; nisi quis velit ab ipso transitu rubri maris filios Israël terram calcasse promissam, quo vno dato rueret tota historia Exodi, Leuitici, Numerorum, Deuteronomij, & Iosue, ac bona Psalmorum pars, in quibus nihil frequentiùs asseritur, quàm eorundem 40. annorum peregrinatio per desertum, & à promissa terra retardatio. Certè si mare rubrum limes erat promissæ terræ, promittebat Deus in Sina monte quod iam dederat; sed istæ næniæ sunt. Igitur longitudinem promissæ terræ definit ab Ortu scilicet in Occasum, cùm ait: *Ponam terminos tuos à mari rubro vsque ad mare Palæstinorum.* Et cùm inconfesso sit apud omnes, Palæstinorum mare esse mediterraneum, vtpote cuius ipsi habitabant littora, vt apud Strabonem, Iosephum, & alios videre est, restat vt nomine *maris rubri*, quod illi ab Oriente opponitur, mare mortuum Deus velit significare: ipsum enim mediterraneo opponitur ab Oriente, & est promissionis terræ certus limes. Quare in Originali Hebræo pro eo quod vulgatus hìc vertit *rubrum*, est *Suph*, quod propriè significat id quod est finis, seu terminus: cuius rei reperiuntur innumera in sacris literis testimonia. Eccles. cap. 7. vers. 3. *Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij: in illa enim finis cunctorum admonetur hominum.* & cap. 12. vers. 13. *Finem loquendi pariter omnes audiamus.* Vtroque loco pro *fine* habetur *Suph.* Daniel. 4. vers. 8. *Aspectus illius vsque ad terminos vniuersæ terræ.* & cap. 7. vers. 28. *Huc vsque finis verbi.* Vtroque loco pro verbo *terminos, & finis*, habetur *Suph.* 2. Paralip. 20. vers. 16. *Inuenietis illos in summitate torrentis*: id est, in termino illius: ibi legimus etiam *Suph.* Et vt vno verbo multa comprehendam, quotquot Auctores lexicorum sunt, siue Hebræi, siue Syri, siue etiam Chaldæi sermonis, Boderianus, Ferrerius, Arca Noë, & cæteri, docent his omnibus linguis verbum *Suph* nihil aliud quàm terminum rei significare. Quo videas mare Palæstinorum & mare Suph quod vulgatus vertit *rubrum*, mare mortuum denotans, terminos fuisse longitudinis promissæ terræ ab Oriente in Occidentem. Quod autem in eius definitione terræ additur, *& à deserto vsque ad fluuium*, latitudinis terminatio est; nimirum à Meridie, vbi est desertum Gazæ, vsque ad fluuium, hoc est fluuij Iordanis geminos fontes, qui, vti apud Hieronymum legimus in Comment. cap. 16. Matthæi, Ior & Dan nuncupantur, Iordanísque simul nomen efficientes ad radices Libani extant: Libanum verò ipsum ad ditionem Tyrij Regis spectasse ex 3. Reg. cap. 5. habemus. Quare & 1. Reg. 3. & alibi sæpe sic describuntur vniuersi Israelis termini, vt à Dan, vsque Bethsabee extensus dicatur, videlicet à Dan fonte Iordanis termino septentrionali, vsque ad Bethsabee, quæ erat iuxta Gazam seu desertum, terminum meridianum. Iterum designantur termini eiusdem Terræ Num. 34. & Orientalis vocatur mare salsissimum, id est, mortuum, Occidentalis verò mare magnum, videlicet mediterraneum. Meridianus autem solitudo quæ est iuxta Edom, & Septentrionalis magnus mons scilicet Libanus. E quibus elicies mare *Suph*, idem esse quod salsissimum, vel mortuum, non autem rubrum illud quod Ægyptum, & Arabiam disterminat. Anno Romæ 817.

Simile testimonium habemus in principio Deuteronomij: *Hæc sunt verba quæ locutus est Moyses ad omnem Israël trans Iordanem, in solitudine campestri contra mare rubrum;* & ℣. 5. additur *trans Iordanem in terra Moab.* Erat tunc temporis Moyses cum populo (vt dicitur Numer. 33. ℣. 48. & cap. 35. ℣. 1.) *in campestribus Moab supra Iordanem contra Hiericho.* postquam hæreditatem dederat Tribubus Ruben & Gad, & dimidio Tribui Manassis, in terris vltra Iordanem, quas à Moabitis acceperat, Numer. 32. En Moyses in limine promissæ terræ constitutus, & supra ipsum Iordanẽ dicitur esse in campestribus Moab contra mare rubrum, & tamen mare quod in campestribus Moab extat, est mare mortuum, mare verò rubrum seu Arabicum inde longissimè distabat. Hebraicè hoc item loco dicitur mare *Suph*, id est terminus, quia erat terminus terræ promissæ. Igitur mare *Suph*, quod nonnunquam vulgatus legit mare Rubrum, significat sæpe mortuum. Significare etiam mare magnum seu mediterraneum, irrefragabili argumento est Ionæ testimonium, vbi enim cap. 2. clamasse dicitur de ventre Ceti; *Pelagus operuit caput meum:* in originali habetur, *mare Suph operuit capuit meum.* Constat autem tunc temporis non fuisse opertum aquis maris rubri, sed mediterranei, non longè à Ioppe portu.

Ex hoc autem ad scopum regrediamur, hoc tramite, vt mihi videtur fortissimo. Classis Salomonica & Hiramica, quæ tendebat in Tharsis & in Ophir, *erat in littore maris Suph* 3. Reg. 9. Atqui nauis Ionæ, quæ soluit è Ioppe, vt iret in Tharsis, erat etiam in mari Suph, quandoquidem mare Suph operuerat caput Ionæ; vnum igitur, idémque erat

mare

Anno Christi 66. | Anno Romæ 817.

mare de quo 3. Reg.9. mentio fit, & de quo Ionæ 1. & 2. cap. & non aliud quam Mediterraneum, vtpote vbi Ioppe sita est: ac proinde & Ionas in vltimas Occidentis partes fugiens ab Orientali Niniue vrbe, tendebat, & Hiram ac Salomon mittebant classes suas in Occidentem per Mediterraneum mare. Dicebatur autem mediterraneum mare *Suph*, seu, *terminus*, præ cæteris appositissimè, quia terras omnes, & prouincias terminat; est enim terminus quo Europa, Africa, & Asia secernuntur, & ipsa quoque Palæstina, Syria, Cilicia, Græcia, Illyricus, Italia, Gallia, Hispania, Libya, Ægyptus, Macedonia, Creta, Cyprus, Sicilia, & aliæ inferioris notæ: quare rectè Goropius eo dici vult mare Suph, quòd vniuersas disterminet terras.

Classis Salomonica fuit in Mediterraneo.

Obiiciunt aduersarij, ex 3.Regum 10. constare, quòd classis Salomonis tres annos nauigando insumebat: si autem in Hispaniam, seu in Occidentem proficisceretur, neque vnum annum insumeret. Rursus addunt in antiquis Geographis non fieri mentionem portus Mediterranei, qui vocatur Asiongaber, & sit iuxta Ailath. Verùm vtrumque falsò assumitur. Nam textus sacer nullibi asserit classem in nauigatione tres annos insumere solitam, sed quòd non mittebatur in Tharsis nisi semel in tribus annis. 3. Reg. 10. *Semel per tres annos ibat in Tharsis*; & 2. Paralip. 9. dicitur, *Naues Regis ibant in Tharsis semel in tribus annis*: videlicet tertio quoque anno mittebatur, aut quia aurum & argentum portabat in tanta quantitate, quòd labori triennali artificum respondebat; aut quia commodius videbatur, simul vna classe portare quod in auri & argenti fodinis tribus annis parabatur, aut ob alias causas nobis ignotas. Quidquid autem de hoc sit, vt minimum, solùm constat semel in tribus annis ire solitam in Tharsis. Quod de Asiongaber obiicitur, fœliciter soluit Beccanus Goropius lib.5. in Hebræo scilicet legi *Gastion Gabar, quæ est iuxta Eluth*. *Gastien* autem significat castrum, monumentum, seu arcem, & idem est atque *castrum Gabar*, seu *Gabriæ*, quod tamen Strabo constituit in littore Mediterranei, & Hortelius iuxta Sirbonis lacum, in finibus Idumææ; Ptolomæus vocat *Bæto Gabriæ*. At *Eluth*, quam Syrus, & Chaldæus vocant *Elus*, ab eodem Ptolomæo esse dicitur penultima ciuitas Idumææ, vt videas mirabilem rerum omnium consonantiam.

Accedunt proximè sententiæ nostræ septuaginta interpretes, & quotquot sacrarum litterarum Doctores habuit Græciæ Ecclesia vniuersa, quandoquidem ij omnes pro *Tharsis*, Græcè legunt *Carthaginem*; atque adeò profitentur ad eam non per rubrum mare, sed per Mediterraneum naues proficisci solitas. Audiamus præ omnibus vnum Theodoretum super Ionæ prophetiam hæc aientem: *Ex quibus colligitur non in Indiam Ionam; sed in Carthaginem fugisse*. Et causam addens, *Non nauigatione hoc mari vtens quis in Indiam proficisceretur*, (soluens ex Ioppe) *cùm inter mare nostrum, & Indiam maxima intersit continens, ex parte vna habitabilis, ex altera parte prorsus deserta; túmque plurimi & maximi montes interpositi sint, post quos est sinus maris rubri, quocum Indicum mare coniungitur.*

Testibus septuaginta Interpretibus, & Græcis.

Vidimus hactenus nõ in India Orientali, sed in Occidente orbis parte extare Tharsis & Ophir: sed vnde habemus esse in Hispania potiùs quàm in Cilicia ad Tarsum Pauli Apostoli vrbem, aut iuxta Septuaginta in Africa ad Carthaginem? Nam idem Theodoretus (vbi suprà) inquit de Tharsis loquens, *Carthaginem ciuitatem Libyæ principem, & B. Isaias, & admirabilis Ezechiel nuncupant*. Sanè quod Tharsis Tarsus non sit, D. Hieronymus sufficienter refellit ad Marcellam scribens; & constat tum ex eo quòd magnopere vicina est Palæstinæ; Scriptura autem sacra nauigationem magnam fieri significat in Tharsis: tum etiam quoniam Tarsus nunquam tanto auro, argentóve abundauit, quantum de Tharsis & Ophir afferebatur Salomoni, & Hiramo: vt sileam pauos, simias, & elephantos de Tharsis & Ophir allatos, minimè Tarsi nec in vniuersa Cilicia reperiri. Valeat proinde Iosephus huius Tharsis inuentor; eo quoque sibi contrarius, quòd Tharsis in Tarso, at verò Asiongaber in rubro & Arabico mari constituat, lib. 8. Antiquit.Iudaic. Rursus Carthaginem, in rigore loquendo, non esse Tharsis, diuersitas nominis, & auri penuria conuincit; quòd autem Tharsis sit Hispaniæ Thartessus, nominis vicinitas & prouinciæ, auri, argentíque abundantia demonstrat. Strabo lib.3. Geogr. author est in Hispania, *inter gemina ostia Thartessi amnis* (nimirum Bætis) *fuisse situm oppidum eius nominis*; de incredibili verò eius prouinciæ auri argentíque feracitate testatur inquiens. *Aurum, argentum, æs, nunquam terrarum neque tantum, neque tam probatum generari vsque ad Tiberij tempora compertum est, quàm in Hispania.* quod solum testimonium ad demonstrandum propositum superesset. Subscribit Straboni Pausanias in Eliacis; Stephanus autem Bi-

Tharsis non est Tarsus Ciliciæ.

Tharsis est Thartessus Hispaniæ.

De auro & argento Hispaniæ immensis.

Anno Christi 66. zantius vnà vtrumque coniunxit, *Thartessus* inquiens, *Iberiæ vrbs dicta à flumine, quod ex argenteo monte fluit*, id est à Bæti. Claudianus lib. 1. in Ruff. dixit, Anno Romæ 817.

Non Thartessiacis illum satiaret arenis
Tempestas pretiosa Tagi.

Vnde inter superfluas exuberantésque diuitias, quas Anacreon respuisse dicitur, vnum erat eius Apophthegma, *Nolle se Thartesi centum quinquaginta annos imperare*: illum Thartessiacum Regem Argantonium significans, de quo Silius Italicus lib. 3. Punicorum dixit.

Argantoniacos armat Cartheia nepotes,
Rex proauus fuit humani ditissimus æui,
Terdenos decies emensus belliger annos.

Erat verè Cartheia vrbs Thartesiacæ ditionis; imò & ipsa credita Thartessus à quibusdam, vt notauit Mela l. 3. cap. 6. de freto Gaditano agens; atque eandem ob causam Gades ipsæ aliquando Thartessus dictæ reperiuntur: Cùm tamen ab eius nominis vrbe, in ostio Bætis olim extante, prouincia tota, eâdem nuncuparetur nomenclaturâ: quo pacto locutus videtur Ouidius Metamorph. 15. cùm dixit,

Præferat occiduus Thartesia littora Phœbus.

Et Ausonius.

Condiderat iam solis equos Thartesia Calpe;
Stridebátque freto Titan insignis Ibero.

Auri deinde tanta Thartesiaci copia fuit, vt Homerus (Strabone authore) & Suidas illuc Plutonis regnum, Auernum lacum, atque campos Elysios constituerint; nam inibi Elisam fuisse non difficulter ex Ezechiele cap. 27. elicimus, cùm Tyro Thartesi Domino ait: *Hyacinthus & purpura de Insulis Elisa, facta sunt operimentum tuum*; Etenim Elisam & Tharsis fratres, in Occidente simul vrbes condidisse, & totam Iapheticam populationem Occidentalem Insulas gentium fuisse nominatas ex cap. 10. Genes. liquet: Eo præsertim quòd nullibi tam exquisita purpura fuit, quàm Thartesi; vnde Martialis de toga Partheniana dixit lib. 8. epigr. 27.

An Thartesiacus stabuli nutritor Iberi
Bætis in Hesperia te quoque lauit aqua?

Nunc verò Granatensis celebris est. Baderianus author est, voci Hebrææ Tharsis in Chaldæo respondere *Cheman-Iama*, quæ aliquando (ait) *ponitur pro colore cramesino*, & multoties pro hyacinthino, vt verum sit de Hispanæ Thartesi Domino, *Hyacinthus & purpura operimentum tuum.* Cordubam quoque vnam esse ex Thartesiacis ditissimis vrbibus, idem Martialis lib. 9. epigram. 61. refert,

In Thartesiacis domus est notissima terris,
Qua diues placidum Corduba Bætin amat.
Vellera natiuo pallent vbi flaua metallo,
Et linit Hesperium bractea viua pecus.

Longum esset, ne dicam impossibile, regionis Hispanæ diuitias enumerare, quæ passim apud authores leguntur. Plinius dixit, *Metallis, plumbi, æris, argenti, auri tota fermè Hispania scatet.* Quod in causa fuit vt Catullus cuidam dixerit, *Cuniculosæ Celtiberiæ fili*, vocans Celtiberiam Hispaniæ prouinciam cuniculosam, quòd auri fodinis scateret, vt Textor in sua Cornucopia commentatur. Papinius autem lib. 3. Sylu.

Quicquid ab auriferis eiectat Iberia fossis.

Alibi Plinius, *Vicena millia pondo auri annis singulis Asturiam atque Gallæciam & Lusitaniam præstare*: Et Silius Hispanus quidem, & Thartesiacus;

Sed sceleri causas aperit Deus improbus Astur,
Visceribus laceræ telluris mergitur imis,
Et redit infœlix effosso concolor auro.

Sed quid peregrinamur ad gentes, cùm canonicum sacrúmque testimonium præbeat nobis Machabæorum liber 1. cap. 8. *Et audiuit Iudas nomen Romanorum, & quanta fecerunt in regione Hispaniæ; & quòd in potestatem redegerunt metalla argenti & auri, quæ illic sunt.* Et

Bernar

Anno Romæ 817. Bernardus lib. 3. de Consider. cap. 1. *Vestri qui terram Austri sæpe visitant, eunt, & redeunt per medium illorum, aut transeunt secus; sed quid boni adhuc cum illis egerint nec dum audiuimus: & forsitan audiuissemus, nisi præ auro Hispaniæ salus populi viluisset.* Cùm asserit præ auro Hispaniæ viluisse populi salutem, non loquitur de legatis qui in Hispaniam, sed de his qui ad Austrum proficiscebantur: quare & ibi quoque aurum Hispaniæ ob excellentiam pecunia vocabatur. Quod si vestigium Salomonicæ nauigationis desideratur in Hispania, non desunt authores qui Hebræum lapidem inuentum esse affirment, in ruinis Sagunti veteris, Epitaphium nimirum Adoniram, Regis Salomonis clientem, de quo fit mentio 3. Reg. 5. ℣. 14. qui in Hispaniam cum classe traiiciens inibi diem clausit extremum. Sic refert Morales in antiquit. verbo *Sagunto*, fol. 77. Anno Christi 66.

Si demum ex antiquis Patribus quæratur, qui rem ipsam testetur, habemus in primis Anonymum supracitatum, vel ob suam vetustatem venerandum, qui expresse affirmat, Tharsis in Bætica Hispaniæ prouincia extitisse (eius verba dedimus in superioribus) Habemus etiam magnum illum Sinaytam Athanasium, qui eo magis amplectendus est, quòd apud Sinaim degens non longè à rubro mari, deberet illum portum Asiongaber, & nauigationem Salomonicam in gratiam suæ prouinciæ defendere; nunc autem nihil minus facit, sed Hispaniam affirmat veram fuisse Tharsis. En eius verba lib. 10. Hexameron, dum exponit illa Genesis 2. verba; *sed & serpens erat*, &c. *In 3. lib. Regum* (ait) *inuenimus nauem Salomonis singulis tertiis annis venire in Tharsis, quæ est Hesperia regionis Occidentalis.* Addo Theodoretum super Ionam, qui postquam præmitteret Tharsis apud Isaiam & Ezechielem significare Carthaginem Libyæ principem vrbem, addit; *Sed & Lybici & Afri etiam nuncupati Hesperiam orbis partem occupant:* nimirum quia vt Mela inquit lib. 3. c. 6. vrbem *Tarthessos* Bæticã, *transuecti ex Africa habitabant Phœnices.* Quasi dixerit, eo Carthaginẽ vocari Tharsis, quia Tyrij (seu quod idem est) Phœnices eius fundatores, transuecti ex Africa Thartessum habitabant, non verò quia ipsa Carthago esset vera Thartessus, seu Tharsis, eodémque sensu septuaginta interpretes Carthaginem Tharsis vocauerunt, quia nimirum à Carthaginensibus habitabatur, & ipsi dominabantur in illam. Eodem spectat illud Ezechiel. 27. *Carthaginenses* (Hebraicè, Tharsenses) *negotiatores tui; à multitudine cunctarum diuitiarum, argento, ferro, stanno, plumbóque repleuerunt nundinas tuas.* Hæc enim non aliunde quàm ex Tharsis Hispaniæ Carthaginenses Tyrum asportarunt. Sed & illud Psalm. 44. *Filiæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis*; ad vrbes ædificatas à Tyriis seu eius ditioni subiectas dictum fuit; nulla autem ex filiabus Tyri tam diues quàm Thartessus, & de ea potius dicatur, quòd in muneribus vultum Ecclesiæ deprecatura erat.

Et quoniam præcipuus nauigationis scopus, aurum & argentum & gemmæ erat, hoc autem præcipuè à Thartesso seu Tharsis habebatur, hinc factum vt naues classis Tyriæ & Salomonicæ vocarentur *naues Tharsis*, vt illud Psalmi ostendit, *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis*; & ipsum Mediterraneum quâ illac tendebant, Tharsis quoque diceretur, vt apud Isaiam 23. *Vlulate naues maris*, quanquam appositissimè reddi posset *naues Tharsis*. Illud etiam Psalm. 71. *Reges Tharsis & insulæ munera offerent; Reges Arabum*, &c. doctè Goropius cum proprietate de Thartesso dictum credit; quasi Psalmista diceret; Ab Occidente in Orientem vsque, siue vti ipse præmiserat, *Et dominabitur à mari vsque ad mare* (quod Theodoretus exponit à mari Hesperiæ vsque ad Eoum Indiæ) Reges obedient Christo. Hinc etiam gemmæ illæ, quæ de Thartesso afferebantur, à loco Tharsis nomen sortitæ sunt, vt apud Ezech. c. 28. & Exodi similiter 28. & Cant. 5. videre est.

Cùm verò Tharsis Thartessum seu regionem Hispaniæ significet, facile erit celebrem Isaiæ prophetiam callere, quod nimirum velit, cùm cap. 66. prædicens Apostolorum prædicationem, & mundi conuersionem, inquit; *Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui saluati fuerint ad Gentes, in mare, in Africam, & Lydiam, tendentes sagittam, in Italiam & Græciam, ad insulas longè, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam.* Quo loco vbi vulgata legit in mare, originalis textus Hebræus habet *in Tharsis*, & septuaginta seruant illud tanquam regionis proprium nomen, vt Tharsis sit prima prouinciarum, ad quas Apostoli mittuntur; neque enim missi sunt in mare ad prædicandum ipsi ad gentes, sed primùm quidem in Tharsis, deinde in Africam & Lydiam, ac deinde in Italiam & Græciam. Pulcherrima sanè ac nobilis prædicationis S. Iacobi Apostoli prædictio ista fuit, & Tharsis veteris seu Tharsensis prouinciæ (sic enim à parte tota Hispania cognominatur) *Isaiæ prophetia de prædicatione Apostolorum in Hispania.*

Anno Christi 68.69. & 70. tur)ad Christi fidem conuersionis ante alias omnes Gentilium prouincias;eò enim primo loco mittẽdus dicitur quidã ex his qui saluati fuerunt, videlicet in Tharsis; & sic Deo duce in Iacobo Apostolo factum vidimus cum Dextro in superioribus. Et istud quoque intentum nostrum non parum iuuat; si enim primùm omnium mittendus erat Apostolus aliquis in Tharsis ad Gentes, profectò Tharsis non erit Indiæ locus; non enim primùm in Indiam Apostolorum aliquis missus fuit; atqui satis, supérque probatum est à nobis primam Gentilium prouinciam ad fidem conuersam fuisse Hispaniam, Sancti Iacobi & discipulorum eius prædicatione; Ea igitur vera est Tharsis, de qua loquitur Scriptura sacra. Anno Romæ 819.820. & 821.

Demum non parum faciet Ophirinæ nauigationi ad Bracaram vrbem, & regionem fieri solitæ, Ausonius lib. *Nobilium vrbium*, dum vrbes alias variis decantans laudibus, solam Bracaram asserit se iactare de sinu Pelagi & diuitiis; nam ait,

Iure mihi post has memorabere nomen Iberum,
Emerita æquoreus quam præterlabitur amnis,
Submittit cui tota suos Hispania fasces
Corduba; nam non arce potens tibi Tarraco certans,
Quæque sinu pelagi iactat se Bracara diues.

Sed Tharsis & Ophir dicta sufficiant.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 68. *Sancti Principes Apostolorum Petrus & Paulus Romæ III. Kalendas Iulij, alter in crucem actus est, alter ense iugulatur.* Anno Romæ 819.

Anno 69. *IV. Idus Iunij, Nero sceleratissimus se suis manibus occidit.* 820.

2. *Petro in sede Pontificali Romana succedit Pontifex Ling.*

Anno 70. *Seruius Galba Romanorum pòst Imperator, qui dicitur in Hispania cum Vitellio Christianos multùm cruciasse, à Veteranis in Hispania commorantibus declaratur Imperator.* 821.

M. Siluius Otho, necato Galba, Romanorum fit Imperator.

Aulus Vitellius Germanicus Imper. mens. 8. diem vnum.

2. *Heracleæ in Hispania prædicat S. Aquila Ponticus, missus ab Apostolo Paulo in Hispanias prædicationis causa.*

3. *In Arabia Felice ciuitate Sessaniæ Adrumentorum, Martyrium Sanctorum Regum trium Magorum, Gasparis, Balthasaris, & Melchioris, qui Christum adorauerunt.*

Anno Romæ 819.

Anno Christi 68.

COMMENTARIVS I.

ANNO CHRISTI 68. *Sancti Principes Apostolorum*, &c.] Non infimæ notæ authores tam in anno, quàm in die passionis vtriusque Apostoli assignando à Dextro dissentiunt; Etenim non vno eodémque die, sed post integrum annum à Petri nece, occisum Paulum docuere Augustinus sermo. 28. de Sanctis, Arator lib. 2. in Acta Apostol. & Prudentius hymno 12. inquiens,

Eodem die Petrus, & Paulus occisi, id est 29. Iulij.

Vnus vtrumque dies pleno tamen innouatus anno,
Vidit superba morte laureatum.

Cæterum nescio quid hæretici nonnulli sibi eodem Prudentij & Augustini æuo voluerint hanc sequentes opinandi rationem; constat nihilominus damnatos in Concilio Romano sub Damaso vbi hæc legimus; *Paulus non diuerso, sicut falsò hæretici garriunt, sed vno eodemq́; die cum Petro, in vrbe Roma sub Cæsare Nerone coronatus est.* Crediderim eos asseruisse alia eiusdem vel sequentis mensis die Paulum quàm Petrum occisum, non autem eodem die sequentis anni, vt vult Augustinus. Sed quidquid de illis sit, concors est iam in Ecclesia à Patribus per manus accepta sententia, eodem prorsus anno, & die pariter ex hac vita sublatos: eámque docuit Epiphanius hæresi 27. Maximus sermone de SS. Petro & Paulo, Cassiodorus in Chronico, Metaphrastes, Eusebius, & alij.

Et eodem anno.

Quo autem Christi anno id acciderit, variè senserunt authores. Eusebius in Chronico reiicit mortem Apostolorum ad annum 70. Cassiodorus in suo ad 71. horum verò placita communi calculo reiiciuntur. Constat enim Neronem qui eos occidit superuixisse vnum ferè annum, & tamen non peruenisse ad 71. vel 72. Christi, vt oportebat consequenter fateri. Solùm igitur dubium relinquitur de annis 68. vel 69. vter illorum passos nouerit Principes Apostolorum. Cardin. Baronius tomo 1. Annal. Eccles. & in Notis ad diem 29. Iulij Rom. Martyrologij iuxta veriorem supputationem passos contendit anno 69. Dexter verò vt vides anno 68. cuius mihi placitum multò magis arridet; arrisítque priùs doctissimo Ambrosio de Morales lib. 9. Hist. Hisp. cap. 19. cuius de annorum historicorum supputatione non vulgare iudicium, & eximia diligentia fuit. Desumo quoque idipsum ex Epiphanio hæres. 27. asseuerante, necatos fuisse anno 12. Neronis, si autem ab anno Domini 55. Neronis regnum enumeres, vt communiter authores faciunt, fiet vt annus eius 12. in annum Domini 68. incidat. Baronius contendit accepisse Imperij habenas anno Domini 56. Verùm hoc etiam pacto si ipsum 56. inclusiuè prout oportet accipiatur, adhuc annus 12. Imperij in prædictum 68. incidet. Sane non valdè in homine (quantumcunque doctissimo) mirandus est memoriæ lapsus: docuerat is quippe sententiam nostram in Notis ad 24. Iunij agens de illis Martyribus quos Nero incēdij Romani crimine falsò notatos necauerat, vbi hæc ait. *Cœpta est eiusmodi tam dira Vrbis incensio XIII. Kalend. Sextilis, sexq́; diebus durauit, Basso ac Frugi Consf. qui annus à Recentioribus numeratur à Christo Domino 65. Contigítque horum martyrium triennio ante passionem Apostolorum.* Cæterum si annis 65. triennium addas, non conficies 69. sed 68. quo anno ipse nūc fatetur Apostolos neci datos. Sed affert in suum fauorem Metaphrastem referentem pro eodem placito, Caium antiquum Theologum, Zepherinū Papā, & Dionysium Corinthiorū Episcopum, quòd asserant occisos fuisse anno 36. à Passione Dominica: si verò ab anno 34. inclusiuè numeres annos 36. peruenies ad 69. Sed hoc profectò securè diceretur, si constaret, quid ipsi sentirent de anno mortis Domini; multi enim iique grauissimi Patres existimarunt crucem subiisse anno 33. ætatis suæ (sic Origenes, Tertullianus, Hieronymus, Eusebius, & alij à nobis relati ad annum Christi 31.) quibus si illi adstipulantur, cùm annus mortis inclusiuè sit accipiendus, fiet vt anno 68. fateantur Apostolos occisos, tot enim à 33. ad 68. vsque intersunt. Sin minùs aientes forsitan anno ætatis 34. in crucem actum Dominum, & post 36. Petrum & Paulum martyrio sublatos, erit vt anno Domini 69. id contigerit. Sed quid de anno mortis Dominicæ senserint sibi seruarunt, & neutri obesse, vel prodesse proinde poterunt. Sed & in vita S. Photinæ Samaritanæ (de qua suprà mentionem fecimus ad annum 60.) expresse dicitur ipsa à Nerone martyrio coronata anno Domini 69. die 20. Martij, eodem anno quo Nero ipse occisus est: cùm autem constans sit apud omnes, etiam apud Græcum authorem martyrij S. Photinæ, Neronem vno ferè anno post Apostolos periisse, fit vt ipsi anno Domini 68. coronati fuerint.

Sed quo anno?

Vt

Anno Christi 69.&70. — Anno Romæ 820. & 821.

Vt vno igitur verbo Petri præcipua facinora comprehendam, anno Domini 36. postquam in Samariam cum Ioanne descendit, Antiochiæ cathedram erexit, post septem eius annos (vt Gregorius affirmat in Registro lib.6. epist.37. ad Eulogium Alexandrinum Episcopum, liber Pontificalis, Eusebius, & alij) videlicet anno Domini 44. fundauit Romanam, de quo diximus ad annum ipsum cum Dextro; ac demum post 24. annos in ea exactos mortem pro Domino oppetiit anno 68.

Neronis mors.

ANNO 69. *IV. Idus Iunij*, &c.] Eusebius in Chronico hæc habet; *Nero cùm à senatu quæreretur, è Palatio fugiens ad IIII. Vrbis M. in suburbano liberti sui, semet interfecit, anno ætatis suæ 32. atque in eo omnis Augusti familia consummata est.* Cæterum cùm id acciderit 10. die Iunij, fieri nequiuit eius casus nisi ferè post annum à morte Apostolorum, scilicet anno Domini 69.

De S. Lino Papa.

2. *Petro in sede*, &c.] Dixerunt nonnulli S. Linum fuisse quidem Petri superstitis in Romana sede duntaxat Coëpiscopum & Coadiutorem, obiisse verò ante mortem ipsius, atque adeò non fuisse Pontificem summum, quod Metaphrastes quidem docuit ad 29. Iunij, & Panuinus sequitur. Sed Dexter potiorem sequitur partem, asserentium, Petro superuixisse ac successisse; hi sunt Tertullianus lib.3. Carminum in Marcionem, Irenæus lib.3. cap.3. Epiphanius hæresi 27. Augustinus epistola 161. Card. Baronius cum maiori recentiorum parte. Quando autem fuerit suffectus in Petri Apostolorum Principis locum, sub lite etiam est. Baronius suspicatur ab ipsa die martyrij S. Petri Pontificatum iniisse, eo tamen ductus, quòd (anno Domini 80. num.1.) *Cùm non appareat quot diebus alicuius Pontificis sedes vacauerit; à die sequenti obitus præcedentis; annos eius qui subrogatus est cogimur numerare.* At vt vides hæc non est secura, & exacta supputatio. Equilinus cùm sub Nerone occisum Linum dicat, vt minimùm ante obitum Neronis subrogatum fateatur necessum est. Dexter post Neronis necem suffectum arbitratur, magna cum ratione; etenim anno illo quo Nero superstes fuit, tam dira in Romana Ecclesia sæuiit persecutio, vt satis verisimile sit, non potuisse clerum ad electionem Noui Pontificis conuenire. Illo autem è medio sublato, quamprimùm Christianis datus est respirandi locus, simul in vnum coëuntes Clemens nominationi à Petro in suum fauorem factæ (si tamen factæ) cessit, & de nouo Pontifice deligendo tractatum est, atque tunc temporis Linus in Petri sedem subrogatus. De annis sui Pontificatus agemus inferiùs.

De Galba Imperio.

ANNO 70. *Seruius*, &c.] Egerat Seruius Sulpitius Galba citerioris Hispaniæ Præfectum annos 8. primùm quidem seuerissimum se gerens erga Christianos, in quo Aul. Vitellius eum acriter iuuit; deinde placidum ac beneuolum; quod in causa fuit, vt Iulius Vindex Galliæ Narbonensis Præses, contra Neronem quasi Idolum contra Idolum eum Imperatorem erigeret. Ipsum nihilominus, tametsi renuentem in principio, postmodum assentientem, Syluius Otho apud nouam Carthaginem paulò ante Neronis mortem acclamauit. Quid verò huius rei audito nuntio fecerit Nero, audi Suetonium in Nerone cap.42. cuius etiam Beluacensis verba refert lib.9. speculi Histor. cap.118. *Vbi de motu Galliarum cognouit, adeò lentè ac seuerè tulit, vt gaudendi suspicionem præberet, tanquam occasione sublata spoliandarum, iure belli, opulentissimarum prouinciarum. Postquam autem etiam in Hispanias defecisse cognouit collapsus animo, diu sine voce velut, mortuus iacuit.* En quanti Hispaniarum Imperium æstimabat. E medio deinde sublato Nerone, iterum Galba à militibus in Hispania Imperator acclamatur: Romam proficiscitur, quo loci post menses 7. & dies paucos ab M. Siluio Othone interficitur: qui sibi Imperium præripuit (fuerat is antea Quæstor Lusitaniæ sub Nerone, atque vt Morales tradit lib.9. Hist. Hisp. lapides Neroni erexerat in titulum & trophæum regionis à latronibus, & his qui nouam religionem inculcarant, purgatæ) sed post tres menses semetipsum manu propria peremit. Huic successit A. Vitellius, illique per manus Cluuij Ruffi Hispania se subiecit. Occiditur verò à Vespasiani ducibus, cùm egisset menses 8. in Imperio. Sic referunt Romanarum rerum scriptores, ex quibus id desumpsêre Ambrosius Morales lib. 9. Hist. Hisp. & Cardin. Baronius tomo 1. Annal. Diffident tamen quòd hic putat hæc ita accidisse, vt Galba fuerit occisus die 16. Ianuarij, anni Domini 71. Otho se peremerit 20. Aprilis, Vitellius verò peremptus sit 3. Octobr. eiusdem anni. Sed Morales anno 70. Domini euenisse contendit, quod Dexter amplectitur: Eusebius ita in Chronico hæc refert: *Post Neronem Galba in Hibernia* (id est Hispania) *Vitellius in Romanæ vrbis foro, capite truncatur. Otho 3. regni sui mense apud Bebriacum propria manu occubuit. Vitellius 8. imperij sui mense à Vespasiani*

De Siluio Othone Imp.

De A. Vitellio Imp.

ducibus

Anno Romæ 819.820. & 821. *ducibus occisus in Tiberim proiicitur.* Sed in anno designando errat, vtpote qui necem Neronis in annum Domini 70. distulerit. Anno Christi 68.69.& 70.

2. *Heraclea*, &c.] Huius nominis multæ fuerunt olim ciuitates in Orbe; Ptolomæus vnam collocat in Sicilia, in Syria duas, in Media vnam, vnam etiam in Thracia, alteram in Macedonia, quam *Sinticam* vocat; prope paludem Meotidem, vnam in Taurica Chersoneso; apud Pontum, & Bythiniam aliam, ac demum vnam in Asia minore. Eius verò de qua Dexter agit, meminit Strabo lib. 3. asserítque sitam iuxta fretum Gaditanum in ea continentis parte, quæ ab Oriente proximè adiacet ipsi Gaditanæ Insulæ. Consonat aliis locis Dexter, nam ad annum 296. ait, *Heraclea in Hispania, prope fretum Herculeum*, &c. ad annum autem 300. *Vrbe Heraclea, in Calpe Hispaniæ*, &c. Ioannes Mariana lib. 16. Hispan. historiæ cap. 2. existimat esse Calpem ipsam, seu *Gibraltar*, quod idem est; fallitur tamen, nam vt vides ex Strabone, in alio interiori situ constituitur proximo Gadibus. *Vrbes Heracleæ quot?*

In hanc igitur vrbem missus fuit ab Apostolo Paulo prædicandi gratia, Aquila genere Ponticus. Fuerat is cum vxore Priscilla (seu Prisca) eiectus Româ cum cæteris Iudæis; & primùm quidem venit Corinthum, vbi Paulum hospitio suscepit, habuítque artis suæ scenofactoriæ operarium; deinde perrexit Ephesum, quo loci virum illum celeberrimum Apollo Alexandrinum diligentiùs quàm esset, in fide instruxit. Audi S. Lucam cap. 18. Actor. *Posthæc egressus Paulus Athenis venit Corinthum: & inueniens quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam vxorem eius (eo quòd præcepisset Claudius discedere omnes Iudæos à Roma) accessit ad eos. Et quia eiusdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur: erant autem scenofactoriæ artis.* (eorum scilicet qui pelles parabant ad papiliones, & tentoria conficienda, seu ad aulæa ex pellibus depictis, ac deauratis construenda, quos vulgò in Hispania *Guadamaziíleros* vocamus. Sic ex Beda & Chrysostomo desumo.) sequitur Lucas: *Paulus verò cùm adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valedicens, nauigauit in Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, deuenitque Ephesum; & illos ibi reliquit.* Et paucis interpositis; *Iudæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens deuenit Ephesum, potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, & feruens spiritu, loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Iesu; sciens tantùm baptisma Ioannis. Hic ergo cæpit fiducialiter agere in Synagoga. Quem cùm audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, & diligentiùs exposuerunt ei viam Domini*, &c. Oportebat sanè doctissimos in fide fuisse eos qui tam eruditum virum plenè instruxerunt in Christi fidei mysteriis. *Sancti Aquila est & Priscilla vbi prædicent?* *Apollo ab eis instruitur.*

Dum hæc Ephesi agerentur, scripsit Paulus epistolam priorem ad Corinthios, Ephesi apud Priscillam & Aquilam moram faciens; vnde in calce ipsius salutem ad Corinthios mittit ipsorum nomine inquiens: *Salutant vos in Domino multum Aquila & Priscilla, cum domestica sua Ecclesia, apud quos & hospitor.* Inde Claudio è medio sublato, ac Nerone imperante circa annum Domini 58. iterum Romam redierunt: nam tunc temporis scribens Paulus, Corinthi existens, ad Romanos, paránsque iter per ipsos facere in Hispaniam, ait, *Salutate Priscam, & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu (qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed cunctæ Ecclesiæ gentium) & domesticam Ecclesiam eorum.* Quo loci Chrysostomus in homilia speciali quam de Priscilla & Aquila scripsit, multa in eorum laudem vndecunque congerit. Iterum autem Româ in Asiam secessisse ex epistola 2. Pauli ad Timotheum deducitur. Scribens enim ad ipsum, vt ad se veniat citò, quatenus cum eo iam solutus è vinculis Neronianis in Hispaniam (quod ad Hebræos scripsit) proficisceretur; iubet vt illos salutet, *Saluta* (ait) *Priscam & Aquilam.* Quo videas quantam solicitudinem pro Euangelio gererent, quàm solliciti atque diligentes hinc inde sæpe ab Occidente in Orientem, & ab Oriente in Occidentem ambularent. Cæterùm dubium non est cum Timotheo rursus Romam concessisse, aut paulò pòst; & ab Apostolo Aquilam cum Priscilla in Hispaniam missos, nam vt Dexter asseuerat, ibidem Heracleæ prædicauit Aquila: id quod Dorotheus in synopsi scribit: imò verò eiusdem vrbis inquit designatum fuisse Antistitem. (ita ex Dorotheo refert Baronius in Notis ad diem 8. Iulij, Martyrol. Roman.) tametsi is non explicet, vbinam vrbs illa Heraclea sita esset. Vnde quoniam in Bythinia, Asiæ minoris prouincia vna ex Heracleis existit, hinc multi decepti asseruerunt in Asia minori obiisse. Sed de hoc agemus cum Dextro ad annum Domini 95.

3. *In Arabia Fælice*, &c.] Ex Arabia Fælice ortos, indéque in Bethleem adoraturos Dominum in stabulo, iuisse Magos illos Euangelicos, docent Iustinus in Tryphone, Tertullianus *Trium Magorum martyrium.*

Anno Christi 68.69.& 70. tullianus contra Iudæos, & lib.3. contra Marcionem. Cyprianus ſerm. de Stella & Magis. Epiphanius in epitome. Reges verò fuiſſe (Regulos intelligo) ſcribunt Tertullianus, & Cyprianus relatis locis, Chryſoſtomus hom. 6. in Matth. Hilarius lib.4. de Trinit. Baſilius homil. de humana Chriſti generatione, Idacius ad Varimundum. Addit verò Chryſoſtomus, quem Equilinus refert lib.2. cap. 48. Magos iſtos (id eſt, Sapientes) & in aſtrorum cognitione peritos, à Balaam originem duxiſſe, & ex illa prophetia ipſius, *Orietur ſtella ex Iacobo,* &c. in cognitionem tandem nouæ ſtellæ Chriſti ortum publicantis veniſſe. Anno Romæ 819. 820. & 821.

Vnde ſtellam cognouère? Sed quomodo? *Quidam ſecretorum inſpectores elegerunt de ipſis duodecim, & ſi quis moriebatur, filius eius ſubſtituebatur. Hi per ſingulos annos poſt meſſes, aſcendebant ſuper montem excelſum, qui dicitur Victorialis, & tribus diebus ibi morantes ſe eleuabant, Deum orantes vt ſtellam à Balaam eorum patre prædictam oſtenderet. Et ſic ſucceſſiuè terni, & terni omnes duodecim faciebant. Dum autem iſti tres Reges in nocte Natiuitatis Domini ibidem reperirentur, ſtella de nouo creata eis apparuit, & natum Regem Iudæorum indicauit, eóſque ad eum adorandum inuitauit.* Rurſus refert Equilinus, quod *tametſi omni relicta gentilitate exinde fideles extitiſſent, Baptiſmum tamen non ſuſceperunt, donec diſperſis Apoſtolis ad prædicandum, à S.Thoma Apoſtolo, qui apud Indiam prædicauit, baptizati ſunt; & in fide Chriſti confirmati, eiuſdem in prædicatione coadiutores fuerunt.* Hæc Equilinus. Verba autem Chryſoſtomi in homil.2. imperfecti operis in Matth. hæc ſunt, *Legi apud aliquem, iſtos Magos ex libris Balaam apparituræ huius ſtellæ ſcientiam accepiſſe. Audiui etiam aliquos referentes de quadam Scriptura, etſi non certa* (id eſt, canonica) *tamen non deſtruente fidem, ſed potiùs delectante, quoniam erat quædam gens ſita in ipſo principio Orientis iuxta Oceanum, apud quos ferebatur quædam Scriptura, inſcripto nomine Seth, de apparitura hac ſtella, & muneribus ei huiuſmodi offerendis, quæ per generationes ſtudioſorum hominum, patribus referentibus filiis, habebatur deducta. Itaque elegerunt ſe ipſos 12.* & cætera, quæ ab Equilino relata ſunt. Subdítque: *Apparuit illis habens in ſe quaſi formam pueri paruuli, & ſuper ſe ſimilitudinem crucis, & docuit eos, & præcepit eis, vt proficiſcerentur in Iudæam. Proficiſcentibus autem eis per biennium præcedebat ſtella, & neque eſca neque potus defecit in peris eorum.* Et poſt pauca. *Cùm reuerſi fuiſſent, manſerunt colentes & glorificantes Deum ſtudioſiùs magis quàm primùm; & prædicauerunt omnibus in genere ſuo, & multos erudierunt. Denique cùm poſt reſurrectionem Domini Thomas Apoſtolus iuiſſet in prouinciam illam, adducti ſunt ei, & baptizati ab eo facti ſunt adiutores prædicationis illius.* Hactenus Chryſoſtomus. Sanè ſi S. Thomæ in Euangelio coadiutores fuerunt, nihil mirum quod à Dextro mors eorundem protrahatur in hunc 70. Chriſti annum: oportuit tamen ad centeſimum & fortè aliquot annos ampliùs eorum aliquem peruenire; præſertim ſi verum eſſet quod idem Equilinus refert, & picturis antiquiſſimis indicatur, ſeniorem Gaſparem, quo tempore Bethleem petierunt, fuiſſe 60. annorum, medium Balthaſarem quadraginta, iuniorem Melchiorem viginti: ſed nunquam ad credendum adducar, quòd aliquis eorum ad ſexageſimum tunc temporis aſcendiſſet, quandoquidem non eis pollerent viribus, quæ ad tam longum iter conficiendum pauciſſimis diebus neceſſariæ eſſent.

De numero & nominibus eorumdem. Quod ad numerum illorum ſpectat, D.Leo ſermone 1.& à 4. vſque ad 8. de Epiphania tres duntaxat fuiſſe docet, quod Rupertus & Beda ſequuntur, qui tamen in collectaneis eos ſuis vocat nominibus, vt ſimiliter facit Equilinus citato loco. Non tamen aſſentior ei, quatenus dicit quòd eorundem nomina Hebraica ſint *Appellius, Amerius, Damaſcus;* Græca verò *Galgalath, Malgalath, Sarrachin;* Latina autem *Gaſpar, Balthaſar, Melchior* (vt minimum) Latina non ſunt, ſed Chaldæa, vt de Balthaſare conſtat apud Danielem. Eadem nomina Gaſparis, Balthaſaris, & Melchioris habet Maurolicus in ſuo Martyrologio, & multi recentiores: ſatíſque traditione conſtat, qua in eorum venerationem multi Chriſtianorum nomina illorum ſibi vſurpant in Baptiſmo. Rurſus Equilinus putat naturali morte ſublatos: Dexter verò martyrio. Sed & in hoc ſtandum Dextro, vtpote antiquiori, & diligentiori. Placet tamen Equilini verba referre, quibus tranſlationes corporum ſanctorum trium Magorum deſcribuntur lib. 4. cap. 45. *Euſtorgius Epiſcopus natione Græcus ab Imperatore Conſtantinopolitano legatus ad Mediolanenſes miſſus eſt. Qui tam gratus extitit ciuibus, vt ipſo inde redeunte, cùm ſedes vacaſſet, ipſum Archiepiſcopum eligerent. Sed ille inconſulto Principe, electioni noluit conſentire. Sicque Conſtantinopolim rediit, & Imperatori quod factum fuerat nuntiauit. Imperator verò gratiſſimum habuit, eúmque conſecrandum Mediolanum remiſit. Inſuper trium Magorum corpora in arca maxima ſepulta dudum de Perſide Conſtantinopolim adducta, Euſtorgio pro munere conceſſit: quæ ſanctus in naui vſque ad portum detulit.*

Corpora trāsferūtur Mediolanum.

Anno Romæ 821. *detulit. Cùm autem arcam cum corporibus currui imposuisset* (Ianuæ videlicet) *& iunctis pluribus paribus boum eam trahere non possent: diuina reuelatione duæ solùm iuuencæ paupercula mulieris deuotæ, plaustro appositæ leuissimè currum trahebant; quarum vnam in itinere lupus occidit. Móxque sanctus Episcopus lupo mandauit, vt vicem iuuencæ Mediolanum vsque suppleret. Statímque lupus omni deposita feritate mansuetus vehiculo se exhibuit, & iunctus vnà cum alia iuuenca Mediolanum currum pertraxit: vbi sanctorum Magorum corpora tumulata quieuerunt, vsque ad tempus Frederici Imperatoris cognomine Barbarossa, quo tempore, Mediolano euerso, arca illic dimissa, Sanctorum corpora Coloniam translata sunt.* Vbi hodieque magno Christiani populi concursu venerantur. De eisdem translationibus agit Echius in homil. de S. Thoma Apostolo, & inter recentiores Illescas I. part. hist. Pontif. Trugillus in Thesauro Concionatorum, & alij. Anno Christi 70.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 70. *Imperator Cæsar T. Flauius Vespasianus imperat annos 9. menses 6.* Anno Romæ eodem 821.

2. *Per hæc tempora delatus in Asiam S. Ioannes cognomento Theologus, docebat Ephesi, vnde scripsit ad Caium Hispanum C. Centurionis Malacitani filium, fratrem Demetrij hospitalis viri, cuius pater post fit Episcopus Mediolanensis. Diotrephes verò impediebat hospites ad Hispanias peregrinationis causa deuenientes. At hic malus Episcopus propter eius scelera & superbiam depositus est.*

Peregrinatio ad loca sancta Hispaniæ ex aliis locis Orbis terrarum, à multis quidem & diuersis facta; & peregrinatio Damasci ad S. Ananiam passum sub Lucilio Basso Iudææ Procuratore 25. Ianuarij, Hispanis insuper regionibus celebris habetur: vti fuit ab ipsis Apostolicis temporibus, cùm C. Oppius Centurio peregrinos in Hispania sustentabat. Qui Caius domo Corinthius, genere verò Hispanus, etiam D. Paulum inde redeuntem domo, tectísque liberaliter excepit: inuisítque Ioannem ab exilio pòst redeuntem in Hispanias: Comitatur Ioannem: 3. & Romam vsque Ignatium. Inde venit Mediolanum, & Pontifex ibi factus in Domino moritur.

COMMENTARIVS II.

ANNO 70. *Imperator, &c.*] Hoc ipso Christi 70. anno Imperium arripuisse Vespasianum, cum Dextro narrat Morales lib. 9. Fuerat is à Nerone Hierosolymam missus, & in totam Iudæam, quæ Festi Flori auaritiam non ferens rebellarat contra Romanos. Regreditur autem Romam, vt Imper. vt Imperium inuaderet, Tito filio cum exercitu in Iudæa relicto, vt cum Iosepho cæteri authores rerum Romanarum enarrant. De annis Imperij Vespasiani conueniunt omnes exegisse 9. sed non compleuisse 10. Eusebius in Chronico putat imperasse ann. 9. mens. 11. *Vespasianus imperat.*

Anno Christi 70. dies 22. nimirum per 8. dies non compleuisse annos 10. Baronius vult ei tantùm dies 6. defuisse. Dexter solùm illi dat menses 6. supra annos 9. nisi mendum sit in codice. Anno Romæ 812.

Epistola iij. Ioannis cui data?

2. *Per hæc tempora,* &c.] Hoc est, sub Vespasiano scripsit ad Caium Ioannes tertiam suam epistolam, quæ incipit, *Senior Caio* (seu quod idem est Gaio) *charissimo, quem ego diligo in veritate.* Cùm verò Dexter non dicat, hoc ipso anno Domini 70. & 1. Vespasiani eam scripsisse, sed per hæc tempora, nimirùm quando ipse imperabat, sub dubio relinquitur, fueritne data epistola initio eius Imperij vel postmodum, vsque ad annum Domini 79. vel 80. quo Vespasianus mortuus est. Hæc dixerim pro maiori explicatione illius prænominis *Senior*, his enim Vespasiani temporibus, erat Apostolus annos natus 75. vel 70. si, quod rationi consonum est, demus ipsum in Apostolorum collegium cooptatum ætatis suæ 25. vel 20. Erexerat iam totius Asiæ Ecclesias, quandoquidem ab anno 48. quo Virgo Deipara translata fuerat ad superos, vt plurimum in Asia commoratus traditur. Hic autē Caius, cui epistola data est, non erat Centurio ille Caius cognomento Oppius, qui morientem Christum Dei Filium confessus est, sed filius ipsius, vt manifestant verba illa Dextri, *Cuius pater post fit Episcopus Mediolanensis.* Hunc enim fuisse III. à B. Barnaba eius sedis Antistitem, author ad annum 34. Christi expresserat: nunc verò vocat ipsum C. Centurionem Malacitanum, de quo etiam anno 52. dixerat; *Floret Centurio Malacitanus, quem S. Iacobus ibi tingit.* & hoc 70. anno paulo inferius ait. *Qui C. domo Corinthius, genere verò Hispanus, &c. inde venit Mediolanum, & Pontifex ibi factus in Domino moritur.* In his nulla est contradictio, aliud enim est esse Malacitanum, seu genere Hispanum, & aliud domo Corinthium: vtrumque simul potuit contingere, & nasci Malacæ in Hispania, & aliquandiu Corinthi manere. Aut forsan dicitur Malacitanus, non quia Malacæ natus esset, sed quoniam inde genus paternum trahebat, cùm quo domo Corinthius dici & esse potuit; vbi & Paulum aliquando domo, tectísque liberaliter excepit, de quo ipse Paulus scribens ad Romanos, Corinthi apud ipsum manens, ait cap. 16. *Salutat vos Caius hospes meus.* Hic igitur tantus ac talis Caius Oppius duos dicitur hoc loco à Dextro habuisse filios; Caium ad quem Ioannes scribit, & Demetrium, quem in eadem epistola summopere commendat dicens: *Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate, sed & nos testimonium perhibemus.* De quo? nimirum de eo in quo ipse Caius ab Apostolo laudandus nunc venerat, & in quo Diotrephes imprudentissimus Episcopus deliquerat. Audi Apostolum ipsum ad Caium hæc aientem: *Charissime fideliter facis, quidquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ, quos benefaciens deduces dignè Deo; pro nomine enim eius profecti sunt* (scilicet peregrini in sancta loca) *nihil accipientes à Gentibus. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi vt cooperatores simus veritatis.* En Caium de hospitalitate laudatum, sed quid de Diotrephe? *Scripsissem forsitan Ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis,* (id est, Episcopus, aut intrusus, aut nequam) *Diotrephes, non recepit nos: non ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt prohibet, & de Ecclesia eijcit.* quod Dexter ait, *Diotrephes verò impediebat hospites ad Hispanias peregrinationis causa deuenientes.* Huic ergo Ioannes contra ponit Demetrium inquiens: *Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate:* nimirum esse hospitalem virum, peregrinósque hospites libenter suscipere, *sed & nos testimonium perhibemus;* qui id vidimus, & nos ipsos cum aliis suscepit.

Demetrius & Caius fratres, filij C. Oppij Centurionis.

Quantum autem assequi possum ex Ioanne & Dextro; ita C. Oppius res suas ordinauerat, vt quidquid Malacæ vel Corinthi haberet, in sustentationem peregrinorum fidelium cederet, vnde & Caius filius Malacæ in Hispania, Demetrius verò Corinthi in Asia, his vsibus deputati ab ipso erant: cùm tamen & ipse perpetuæ peregrinationi hinc inde ad loca sancta se addixisset: vnde nunc in Hispania, nunc Hierosolymis, nunc Corinthi, nunc Ephesi, nunc Romæ, nunc Mediolani reperitur: & ob hoc ait Dexter, *Peregrinatio ad loca sancta Hispaniæ ex aliis locis orbis terrarum à multis quidem & diuersis facta, & peregrinatio Damasci ad S. Ananiam Hispanis insuper regionibus celebris habetur; vti fuit ab ipsis Apostolicis temporibus, cùm C. Oppius Centurio peregrinos in Hispania sustentabat:* Quod autem subdit. *Qui C. domo Corinthius, genere verò Hispanus etiam D. Paulum inde redeuntem domo, tectisque liberaliter excepit,* non intelligo de hospitio quod Paulo Corinthi præbuit, cuius ipse ad Romanos scribens testimonium dat, *salutat vos Caius hospes meus:* sed de hospitio quo ipsum Malacæ suscepit, quando Apostolus ab Hispania discedebat, ad martyrium Romam properans: nam tunc inibi ipsum fuisse docuit in superioribus Dexter

Anno Romæ 821. — Anno Christi 70.

ter ad annum 64. & 66. Comitatum verò fuisse Paulum Romam quousque capite plexus est, satis est verosimile, nam inde in Asiam migrasse argumento est, quòd paulo pòst in Asia eum reperimus S. Ioannem visitantem, imò & eius Euangelium, amanuensem Apostoli factum scriptis suscipientem, quando primùm ab ipso dictatum fuit: vt ab Athanasio accipio, cuius in sua synopsi hæc sunt verba, quæ Baronius quoque recitat ad annum D. 99. *Euangelium secundùm Ioannem prædicatum est à Ioanne Apostolo, & dilecto, cùm esset in Pathmos insula; & postea ab eodem Ephesi editum per Caium dilectum Apostolorum hospitem, de quo Paulus ad Romanos scribens dicit: salutat vos C. hospes meus.* Tametsi alij hoc C. Prochoro tribuant, vti ad annum 94. cum Dextro dicemus.

Ioãnes Apostolus in Occidente, vsq; in Hispanias prædicando properat.

Inauditum hactenus est quod de C. Oppio subdit Dexter, *Inuisit Ioannem ab exilio pòst redeuntem in Hispanias, & rursus comitatur Ioannem & Romam vsque Ignatium.* Ergóne & Ioannes in Hispanias perrexit? Perrexisse C. Oppio comite, iterúmque Ephesum vsque ab eodem deductum hoc loco, ex Dextro habemus, cuius testimonium non mihi solùm, sed & doctis quibusque viris plurimi faciendum est; & tametsi nobis non constet, vnde id desumpserit, de tanto autore ambigendum non est, magnum ipsi ab antiquis scriptoribus suppeditatum fuisse eius veritatis fundamentum. Ego autem certus sum non indiguisse alio, quàm assertore filiationis Caij hospitalis viri erga C. Oppium Malacitanum, hoc enim duntaxat dato, quod proculdubio Dextro satis supérque constabat, aduentus S. Ioannis Apostoli in Hispanias liquidò deducitur; nam scribens ad Caium illum in Hispaniis cum laude peregrinos suscipientem, promittit se statim ad ipsum accessurum: *Diotrephes non recipit nos: propter hoc si venero, commonebo eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos: & quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt prohibet, & de Ecclesia eiicit:* subditque, *Multa habui tibi scribere sed nolui per atramentum, & calamum scribere tibi; spero autem protinus te videre, & os ad os loquemur.* Promiserat itaque Apostolus in Hispaniã vbi C. degebat se profecturum, vt Diotrephem corriperet; & Caium ipsum & amicos inuiseret, quibus, & salutes miserat inquiens; *saluta amicos nominatim:* quare igitur negabimus illuc iuisse? Vt minimùm post exilij absolutionem nihil obstare potuit, Apostolo præsertim, qui velut verus tonitrui filius nunquam vno loco multo tempore mansit. Sanè falluntur, & toto cœlo errant ij, qui existimant nunquam ab Asia minore (quam modò *Natoliam* vocant) prædicationis gratia retraxisse pedem; nam in Phrygiam quoque profectum fuisse, Metaphrastes die 5. Septembris (apud Lipomanum tomo 6.) author est. In Parthiam similiter probat Baronius in Notis ad diem 27. Decemb. ex epistola 1. eiusdem Apostoli, quæ veteri titulo inscribebatur *ad Parthos.* imò verò, & ad Indos ipsos penetrasse declarant vetustissimæ memoriæ ibidem repertæ à Patribus Societatis Iesu, vt in litteris ipsorum datis anno 1555. videre est. Ne quis miretur, cùm audit ad Hispanias etiam profectum: præsertim quia eidem profectioni grauissimæ adstipulantur coniecturæ, vt quòd eius aspectus & aduentus vehementer ab Hispania desideraretur, vtpote in S. Euangelio filiis fratris sui maioris; quamobrem dubium non est, eosdem charissimos semper S. Ioanni fuisse. Accedebat non leue itineris incentiuum, quòd à multis illorum qui peregrinationis gratia ab Hispania in Asiam discedebant, visitatus fuerat, de quibus dixerat, *Gauisus sum valde venientibus fratribus*, qui nihil æquè ab Apostolo exquirebant quàm ipsum in patriam deducere. Adhæc Ioannes ipse duo pretiosa sibique dilectissima in Hispania habebat pignora, nimirum fratris corpus, & sacram ædem de Columna, cuius consecrationi ipse adfuerat, Angelicis delatus manibus cum Sacra Deipara, & hæc quæ à multis annis non viserat, volet quis ipsum nunquam tandem pro desiderio visitasse? Et qui nihil eorum quæ verbo prædicabat omittebat, prædicauit autem & commendauit tantopere peregrinationes in Sanctos, hoc solùm non opere compleuisset? Et sola Asia tantam lucem occupare poterat vt à nullis aliis regionibus videretur? Et quomodo tam splendidum fulgur tonitrui filius totum Orbem ab Oriente in Occidentem, ab Asia in Hispaniam non illustraret? Sanè qui fulguris seu filij tonitrui Ioanni nomen indidit, Christus Dominus, de fulgure (apud Matth. 24.) dixit: *Fulgur exit ab Oriente, & paret vsque in Occidentem.* Quis autem verus Oriens nisi Asia? & quis verus Occidens apud omnes veteres, nisi Hispania? nónne de ea cecinit Ausonius?

Condiderat iam Solis equos Thartesia Calpe.

Et Ouidius,

Præferat occiduus Thartesia littora Phœbus.

Anno Christi 70. Vt vel argumento ipsius Domini Saluatoris credas fulgur quoque istud ab Oriente exiisse, & vsque ad vltimum Occidentis paruisse. An forsan hoc solùm inter omnia fulgura solo contineretur Oriente? Aut quod Iacobum fratrem paucis annis fecisse vidimus vtpote tonitrui filium, & præclarissimum fidei fulgur, Ioannes in 68. quos (Isidoro teste) post passionem Domini superuixit, minimè fecisset? Credat qui volet. Ego enim libentiùs Dextro consentio, & D. Ioannem Hispanias inuisisse profiteor, ac in eis fratris dilectissimi, sacras exuuias, & Cæsaraugustanam Virginis ædem visitasse affirmo: gauisúmque vehementer de magno profectu S. Iacobi discipulorum, & de veneratione ac frequenti peregrinatione qua domus Deiparæ de Columna à fidelibus vndique concurrentibus visitabatur; & dubium non est, domum illam sub speciali eius cura relictam, vtpote quam ipse fundauerat primam in honorem tantæ matris: præsertim deficiente S. Iacobo fratre. Sed ad Caium iterum regrediatur sermo, postquam Apostolum ab Hispania Ephesum vsque redeuntem comitatus est: nam de gestis eiusdem S. Ioannis iterum agemus cum Dextro ad annos 91. & 105. Anno Romæ 821.

S. Ignatium Romam ad bestias properantè comitatur C. Oppius.

3. *Et Romam vsque Ignatium comitatur.*] Typographus corruperat lectionem, & pro Ignatio legerat Iginium, qui sedit Romæ Pontifex anno 154. quinquaginta vt minimùm annis post Caij mortem: qui tamen S. Ignatium à Syria vt Dexter asseuerat, comitatus fuit, quando damnatus ad bestias sub Traiano vinctus perducebatur Romam: quo in itinere ad multos scribens epistolas, aliquando quidem meminit C. Oppij, qui eum comitabatur sub nomine Oppij, & nonnunquam sub vtroque nomine Caij & Oppij, quod animaduertere velim eos, qui hactenus in epistolis S. Ignatij *Agathoppium* crediderunt esse nomen simplex cuiusdam socij illius, cùm tamen compositum sit, & idem atque *bonus Oppius*, nam *Agathos* bonum sonat: consuetum enim fuit illo tempore prænomen aliquod pietatis ergò probatissimis viris imponere; vnde & ipse Ignatius nuncupabatur *Theophoros*, id est Deum ferens: M. Marcellus dictus fuit *Eugenius*, id est nobilis, quia de familia Neronis erat; & in Scripturis sanctis Simon cognominatus est *Cephas* vel *Petrus*, Iacobus, & Ioãnes *Boanerges*, Ioseph dictus est *Iustus*, & simul Iacobus Alphæi *Oblias*, id est sanctus, vt de aliis taceam: & Caius Oppius nunc ab Ignatio dictus est *Agathos*, & vna voce *Agathoppios* seu corruptè *Agatoppos*. Sed percurramus eius epistolas. In primis in 7. quæ est ad Tarsenses ait Ignatius: *Salutat vos Philõ Diaconus vester. Salutat vos Agathoppius Diaconus, qui de Syria me sequitur in Christo* (vbi quod de Syria ipsum sequi dicit, eò tendit, vt denotet ab Antiochia, quæ in Syria est, vsque Romam, quò ad martyrium properabat, illum comitatum esse, vt ipse ad Ephesios scribens epistola 14. ait: *Orate pro Ecclesia Antiochensium quæ est in Syria vnde & vinctus ducor Romam.*) Rursus in epistola 8. ad Philippenses inquit: *Salutat vos Philon & Agathoppius Diaconi.* In 9. verò ad Philadelphiẽses; *De Philone verò Diacono, viro religioso à Cilicia, qui nunc mihi ministrat in verbo Domini vnà cùm Caio, qui & Agathoppio viro multùm electo, qui à Syria me sequitur, testificor vobis, quia renuntiauerunt sæculo, & martyrium consignare elegerunt.* Quibusdam codicibus deest relatiuum *qui*, cùm dicitur *Caio qui & Agathoppio*; est tamen manifestum deesse, quia dubium non est Caium & Agathoppium vnum eundémque esse, nam statim in singulari dicit, *Viro multùm electo, qui à Syria me sequitur.* Vteretur autem numero plurali si diuersi essent viri: præterquam quòd sicut laudat Philonem, & Agathoppium, laudaret quoque speciali elogio Caium, quod minimè facit. Et certè duos duntaxat in omnibus epistolis refert sibi comites extitisse, Philonem, & Agathoppium, vt videre est in epistolis 7. & 8. relatis, & in 12. ad Antiochenses, vbi iterum ait; *Salutant vos Philon & Agathoppius Diaconi, qui me sequuntur.* In epistola autem 10. quæ est ad Smyrnenses, iterum Caium quem & Agathoppium nominat dicens, *Philoni & Caio qui & Agathoppio, qui me sequuntur in verbo Dei, bene facitis suscipiendo, sicut ministros Dei, qui & maximas gratias agunt Domino pro vobis, quoniam refecistis eos omnibus commodis.* Nimirum quando non longè à Smyrna transierunt cum ipso Ignatio; nam hæc epistola in gratiarum actionem scripta est, postquam ab Smyrna discesserant. Erat iam hoc tempore Caius in Diaconum ordinatus, vt credo à tempore quo Ioannis Euangelium scriptis excepit, nam munus illud Diaconi erat: post transitum autem Ioannis accessit charissimo illius discipulo Ignatio Antiochiæ Syriæ Primati, quem Romam vsque martyrij desiderio flagrans comitatus est: eo verò frustratus, dum in Hispaniam patriam suam senex valde redire adoritur, Mediolani detentus, in Episcopum eius ciuitatis eligitur: vbi Sancto fine consummatus ad Deum migrat, die 27. Septemb. quo eius anniuer-

saria

Anno Romæ 822. — Anno Christi 71.

ſaria memoria agitur apud Mediolanenſes. Romanum quoque Martyrologium hoc eum laudat elogio: *Mediolani S.Caij Epiſcopi, diſcipuli B. Barnabæ Apoſtoli, qui SS. Geruaſium & Protaſium baptizauit, & multa in perſecutione Neronis paſſus, in pace quieuit.* Agitur de eo in vita eorundem Sanctorum quam Philippus Philotheus ſcripſit, & eſt apud Ambroſium, & apud Surium tomo 3. & Mombricium tom. 1. Semper noua parit Caius. En quanta pro Chriſti nomine in Neronis perſecutione ſuſtulit, & quos filios baptiſmate genuerit. Sanè vnius hominis difficilè tanta & tam magnifica facinora reperies, quanta de Caio eloquuti ſumus. Vide quæ de eo diximus ad annum Domini 34. Commentario 3. Ex ignoratione huius Caij Agathoppij accidit, vt ſciolus aliquis Romano Martyrologio addiderit die 25. April. feſtum Philonis & Agathopodis Diaconorum, cùm tamen ſub nomine Caij adſcriptus ſit 27. Septembr. & neque in Beda, neque in Adone, Vſuardóve, nec in Græcorum Menologio; & nullibi niſi in D.Ignatij epiſtolis eorum mentio fiat.

Corpus S. Iacobi, & ædes S. Mariæ de Columna à quo tempore viſitari ſolita.

Peregrinationes ad loca Hiſpaniæ, &c.] Vt minimum ad corpus S. Iacobi, & ad ſanctiſſimam, primámque ædem B.Mariæ apud Cæſarauguſtam, catholicos eo etiam tempore acceſſiſſe & peregrinatos eſſe dubium non eſt: nam præter loca ſancta Hieroſolymitanorum, & Apoſtolorum limina, nullus vnquam toto terrarum orbe locus ſanctior fuit: & ad ſanctos peregrinari ſolitos fideles ex epiſt.3.Ioannis relata à nobis palàm fit; quod tum maximè ex eo conſtat, quòd S.Cletus Papa Petri diſcipulus, qui anno Domini 80. Romanam ſedem regendam ſuſcepit, ſpeciali decreto omnibus Chriſtianis populis ſcribens, approbauit, & commendauit peregrinationes ad Sanctos; vt de eo referunt multi, inter quos lege Petrum Equilinum lib.4. c.44. quod argumento eſt iam tunc in vſu peregrinationem fuiſſe; tametſi ab aliquibus hæreticis impugnatam. Peregrinatio verò ad S. Ananiam Damaſci (Dorotheo authore) Antiſtitem his ſine dubio temporibus cœpiſſe comprobatur, eo quòd Lucilius Baſſus eius interemptor, tunc in Iudæos rebellantes excandeſcebat, vt Ioſephus lib. 7. de bello Iud. ſæpe refert, præſertim cap. 26. & 29. vbi inter alia, *Tria millia* (ait) *Iudæorum, qui in nemus Iardes confugerant, à Lucilio Baſſo legato ſunt interfecta.* Irrepſit Martyrologio Romano mendum, vt pro Lucilio, legat Licinium, cùm tamen Licinius, qui multos Chriſtianorum martyrio affecit, tempore Conſtantini Magni in Oriente vixerit, vt ab Euſebio in vita Conſtantini lib.1.c.44.& à Seuero lib.2.Sacræ hiſt. accipimus, & notat Baronius ad diem 2. Ianuarij, agens de S. Marcellino puero, qui ſub Licinio Principe Tomis in Ponto paſſus eſt. Græci in Menologio ex quibus Martyrologium Rom. Beda, Ado, & alij deſumpſerunt, celebrant S. Ananiæ feſtum ad diem 1. Octobr. recitántque eius martyrium; ſed Romanum Martyrol. ad diem 25. Ianuarij (vt habet Dexter) his verbis. *Apud Damaſcum natalis S. Ananiæ, qui Apoſtolum baptizauit. Hic cùm Damaſci, & Eleutheropoli, alibíque Euangelium prædicaſſet, ſub Lucilio* (non Licinio) *iudice neruis cæſus, & laniatus, demum lapidibus oppreſſus, martyrium conſummauit*; quæ ex Græcis deſumpta ſunt.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Domini 71. — Anno Romæ 822.

Hieroſolymæ exciſæ templum antiquitate, religione, frequentiáque totius Orbis maximum, & auguſtiſſimum, 6.Idus Septemb. * *exuſtum fuit.*

* fortè Auguſti.

2. *S. Oneſimus S. Pauli diſcipulus ex vrbe Patararum in Achaia, cum ſanctis Virginibus Polyxena, & Sarra diſcipulis Andreæ Apoſtoli per Hiſpanias prædicat.*

3. *S. Hierotheus natione Hiſpanus, quem à Paulo conuerſum diſcipuli ſui Dionyſij gloria clarum fecit; ad Hiſpanias ſe contulit, priùs Epiſcopus Athenienſis, poſt Segouiæ in Areuacis Epiſcopus, ſanctitate mirandus habetur.*

Anno Christi 71. | Anno Romæ 822.

4. *Marcellus M. Marcelli discipuli Petri cognomento Eugenij consanguineus, olim cum eodem Marcello Simonis Magi discipulus, non procul Roma patitur.*

5. *Theodorus II. Cæsaraugustanus Episcopus prædicans in Africana Pentapoli, cum Irenæo Archidiacono suo, & Serapione, & Ammonio Lectoribus martyr fit. Nec multò pòst delatum eius corpus ad Hispaniam (vt ipse Theodorus iusserat) prope sepulchrum S. Iacobi iacet.*

COMMENTARIVS

Quo anno Hierosolyma excisa sint?

ANNO DOMINI 71. *Hierosolymæ*, &c.] Quæ hoc loco dici à nobis poterant, præstat accipere à Iosepho in libris quos de bello Iudaico, & ab Egesippo in iis quos de excidio Hierosolymitano scripsit. Quod spectat autem ad annũ excidij ipsius, Eusebius reiicit illud ad 73. Domini consequẽter ad suã annorum Vespasiani supputationem, cùm enim ex Iosepho constet anno secundo eius Imperij contigisse, & ipse existimet cœpisse regere Orbem anno Christi 72. consequens est, vt iuxta sua principia excidium Hierosolymorũ in annum 73. inciderit. Baronius verò qui Vespasianum contendit regnasse ab anno 71. reiicit excidium in annum 72. Sed verò totum hoc negotium à vera assignatione anni necis Neronis dependet, qua de re in superioribus fusè à nobis actum est, & monstratum cum Dextro anno Domini 69. se occidisse, anno autem 70. Vespasianum iniisse imperium; ex quo liquet rectè hoc loco ipsum docuisse excidium anno 71. contigisse id quod & Genebrardus sequitur lib. 3. Chronologiæ. Quod ad diem spectat constat ex Iosepho lib. 7. cap. 10. & 17. Hierosolymam quidem captam à Tito 6. Idus Septembris, Templum verò incensum 6. Idus Augusti, quare existimo in Dextro pro Septembri legendum esse Augustum, aut aliquid deficere textui; legendúmque; *Hierosolymæ excisæ 6. Idus Septembris, & templum*, &c. 6. *Idus Augusti exustum est.* Auctor est Iosephus Iudæorum tunc vndecies centena millia fame & gladio in obsidione periisse; & alia centum millia publicè venundata esse; & sexcenta millia interfecta fuisse.

Qua die?

De S. Onesimo Pauli discipulo.

2. *S. Onesimus*, &c.] Narrat Paulus in epistola ad Philemonem, Onesimum seruum quidem illius fuisse, fugisséque ab hero Colossis Romam, & inibi Paulum ipsum in vinculis agentem visitasse, ab eóque ad fidem conuersum, tam charum sibi fuisse, vt nunc filium, nunc fratrem suum, imò & viscera sua eum vocet: *Obsecro te pro filio meo* (ait Philemoni) *quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi vtilis, quem remisi tibi: tu illum vt mea viscera suscipe; quem ego volueram detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis Euangelij: sine consilio autem tuo nihil volui facere. Forsitan ideo discessit ad horam à te, vt æternùm illum reciperes, iam non vt seruum, sed pro seruo charissimum fratrem, maximè mihi. Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me, si autem aliquid nocuit tibi, mihi imputa. Ego Paulus scripsi manu mea, ego reddam.* Theophylactus in prologo Commentarij huius epistolæ scribit, Onesimum è Philemonis domo clam sublatis pecuniis iniisse fugam, & hoc est quod Paulus dixit: *Si autem aliquid nocuit tibi, mihi imputa. Erat enim consentaneum* (ait ille) *consumpsisse iam Onesimum quæ fugiens abstulisset.* Ex epistola ad Colossenses cap. 4. constat fuisse ex ea ciuitate; ait enim Paulus Colossensibus; *Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, quem misi ad vos, vt consoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo & fideli fratre, qui ex vobis est: omnia quæ hîc aguntur nota facient vobis.* Vide hominis fœlicem progressum. A seruitute ad ministerium Euangelij assumitur, & Pauli amorem subitò in tantum excitat, vt viscera sua eum vocet; & post Timothei martyrium, in Ephesiorum Episcopum assumitur, vt Rom. Martyrologium profitetur 16. die Februarij: quo tempore inuisit Ignatium Romam ad martyrium properantem, vt ipse scribens ad Ephesiós epist. 14. testatur, mirísque Onesimum laudibus attollens, vocat eum præceptorem suum: *Ego suscepi multitudinem vestram in nomine Domini,*

in

Anno Christi 71. — Anno Romæ 822.

in Onesimo dilecto præceptore nostro, vestro autem Episcopo. Obsecro eum secundum Christum Iesum diligere vos, & vos omnes in concordia eius in ipso esse. Benedictus enim Deus, qui vobis talibus, talem Episcopum donauit habere in Christo. Hinc fit errasse Nicephorum lib. 3. cap. 11. qui ante Traiani Imperium, videlicet sub Domitiano mactatum Onesimum scribit: cùm tamen ipsum Ignatium qui ante Onesimum passus est, sub Traiano martyrium subiisse certum sit, ex Martyr. Romano Febr. 2. nimirum anno XI. illius, quod Eusebius in Chronico, & Hieronymus lib. de Script. Eccl. testantur; & ipsa acta Onesimi quæ descripsit Metaphrastes ipsum sub Traiano passum dicunt. Insuper absque dubio mendum irrepsit Romano Martyrologio in eo quod ait, Paulum Apostolum Onesimum Ephesiorum Episcopum ordinasse post Timotheum; *quem etiam* (inquit) *post Timotheum Episcopum Ephesiorum ordinauit:* hoc certè verum esse non potest, quia Paulus non superuixit Timotheo, vt successorem eius Onesimum ordinaret, sed potiùs Timotheus Paulo, vtpote qui initio Imperij Domitiani occisus est anno Domini 83. vel 84. vt in actis eius testatur Metaphrastes, & ex eo sumit Baronius in Annalibus tomo 1. Constat autem Timotheum vsque ad mortem in suo Episcopatu vixisse, neque in alium fuisse promotum. Quare totum illud quod in Romano dicitur, *Natalis B. Onesimi, de quo S. Paulus Apostolus ad Philemonem scribit, quem etiam post S. Timotheum Ephesiorum Episcopum ordinauit prædicationísque verbum illi commisit,* ita reddendum est vt in Vsuardo legimus; *Natalis B. Onesimi, de quo S. Paulus Apostolus scribit Philemoni. Quem idem Apostolus Episcopum ordinans prædicationis verbum illi commisit.* Vt sit sensus, Prædicationis verbum illi commisit, nimirum sine limitatione ad certam Ecclesiam, aut ciuitatem, sed vbique gentium, quatenus quos ipse Paulus ad fidem perduxerat, ille in proposito conseruaret. Ad hoc autem illum ordinauit Episcopum, vt posset & ipse Episcopos & Presbyteros ordinare, vbi necessitas prædicationis exigeret. Displicet etiam in Vsuardo quod ait, Onesimum recens ordinatum *apud Ephesiorum ciuitatem relictum fuisse à Paulo;* hoc enim cum vero stare non potest, quoniam Onesimus non fuit ad fidem conuersus cùm Paulus Ephesi manebat, sed cùm erat Romæ in vinculis, vt ipse ad Philemonem scribit; nusquam verò vlteriùs in Orientem profectus fuit, vti prophetico spiritu testatus ipsis Ephesiis fuerat, Actor. 20. *A Mileto autem* (ait Lucas) *mittens Ephesum, vocauit maiores natu Ecclesiæ: Qui cùm venissent ad eum, & simul essent, dixit eis: Nunc ecce ego scio, quia ampliùs non videbitis faciem meam vos omnes per quos transiui prædicans regnum Dei.* Certè in Orientalis Ecclesiæ Menologio, vbi eius rei memoria conseruari tenaciùs deberet, nusquam asseritur ab Apostolo Ephesi relictus, nec ab eo Ephesiorum ordinatus Episcopus, sed quòd prædicationis verbum illi commisit: quod sanè verissimum est. Circuibat igitur post Pauli mortem vniuersum terrarum orbem, præsertim vbicunque Apostolus diuini semina verbi iecerat; quo in munere sexdecim annos insumpsit, ab anno 68. necis Pauli, vsque ad 84. mortis Timothei, quando ipse peculiari Ephesiorum Ecclesiæ addictus in eius locum assumitur.

S. Onesimus cum Polyxena, & Sara sanctis Virginib. in Hispaniã prædicaturus descendit.

Vt videas quòd anno Domini 71. ab Achaia descendens, cum sanctis Virginibus Polyxena & Sara in Hispaniam peregrinandi tempus & locum habuit, iuxta Dextri placitum, quod ex prædicatione Pauli in Hispania fulciri potest (vbi enim ille, illic & iste prædicauit) & ex sociabus assumptis, quas in Hispaniam hoc tempore perrexisse, suadet Græcorum Menologium ad diem 23. Septembris, vbi hæc legimus iuxta versionem Cardinalis Sirleti, quæ tomo 2. lection. antiquarum Henrici Canisij extat. *Eodem die Natalis Sanctarum mulierum Xantippæ & Polyxenæ, quæ sub Imperio Claudij Cæsaris ex Hispania genus ducentis; Xantippe quidem Apostolum Paulum ad Hispanos Christi Euangelium prædicantem audiuit: quippe qui viro illius Probo fidei, & salutis auctor fuerat: Polyxena verò primùm audiuit Apostolum Petrum, postea Apostolum Philippum, postremò Andream Apostolum, qui eam baptizauit, in Græcia tunc existentem, à viro quodam raptam, sed Dei ope adiuuante minimè corruptam: reuersa verò in Hispanias cum Virgine quadam nomine Rebecca, genere Iudæa, inuenit Xantippem sororem virtutum splendore fulgentem. Itaque multos docentes Christi fidem in pace quieuerunt.* Hæc, vt dixi, ex Sirleti Menologio, qui tamen non vertit textum Græcum ad verbum, sed paraphrasticè; & hoc loco parum feliciter, nam omisit aduentum Onesimi cum illis in Hispaniam, rem sanè magni momenti, & quæ adamussim placitum Dextri confirmat. Textus verò Græcus de verbo ad verbum redditus sic habet. *Eodem die sanctarum mulierum Xantippæ & Polyxenæ sororum gemellarum, sorores gemellas Xantippam & Polyxenam chori Angelorum cohabitatrices accipiunt. Hæ fuerunt ex Hispanorum regione*

sub

Anno Christi 71. | Anno Romæ 822.

sub Claudio Cæsare : Xantippe quidem fuit vxor Probi, hominis qui principatum regionis obtinebat. Hæc autem edocta est ab Apostolo Paulo qui regionem illam obibat; post alios autem & vir ipsius (scilicet ab eo edoctus est) *Polyxena autem rapta à quodam improbo, sed gratia Dei incorrupta mansit, & ab Apostolo Andrea baptizata est. Multis autem credentibus per ipsam, accipiens secum Onesimum Apostolum tetendit in patriam suam Hispaniam; & post multas nauigationes & infinitas fugas cùm secum duxisset Rebeccam, cum qua baptizata fuerat, reperit suam sororem vterinam Xantippem. Hæ reliquam vitam rectè transigentes & multa miracula operatæ ad Dominũ migrauerunt.* Hinc multa notatu digna elicere possumus, videlicet Xantippem & Polyxenã fuisse sorores gemellas, & illam quidem S. Probo vxorem datam, hanc autem permansisse virginem; rursus solam Xantippem fuisse S. Pauli discipulam, & ideo in superioribus eius duntaxat meminisse Dextrum, cùm de prædicatione Pauli in Hispaniis loquebatur (quod & Metaphrastes fecit) nunc verò de sola Polyxena egisse, cùm Onesimi prædicationem in Hispania scribit. Hoc vno solo à Græcis dissidet, quòd sociam illam Polyxenæ ab ea in Hispaniam deductam *Saram* vocarit: quam tamen Græcum Menologium *Rebeccam* nuncupat, facilis tamen transitus fuit ab vno ad aliud nomen; tametsi existimem Dextro assentiendum potiùs, quippe qui de rebus Hispanicis maiorem quàm Græci notitiam habuerit. Demum quod in Menologio dicitur, sub Claudio floruisse, de Claudio Nerone intelligi oportet, non de Claudio Druso Germanico; eius enim diebus Paulus qui Xantippem in fide instruxit, nondum Romam, ne dum in Hispaniam contenderat vsque ad Neronis tempora. Cùm verò Xantippa & Polyxena non vnius & eiusdem: sed multorum Apostolorum discipulæ fuerint, rectè propriéque loquutum Martyr. Rom. dicas, cùm inquit die 23. Septembris. *In Hispania sanctarum mulierum Xantippæ & Polyxenæ, quæ fuerunt Apostolorum discipulæ.* De Onesimi martyrio lege Metaphrastem apud Surium tomo 1. & Galesinum in suo Martyrologio.

S. Hierotheus Pauli discipulus.

3. *S. Hierotheus*, &c.] Qui plenè huius diuini Doctoris spiritum callere cupit, legat S. Dionysium (qui eius primùm sub Pauli Apostoli disciplina condiscipulus; & postmodum discipulus fuit) in eo quem de diuinis nominibus edidit libro. Et sanè vel sola tanti discipuli gloria clarum eum abundè fecisset, si alia defuissent. Metaphrastes apud Lanselium in vita S. Dionysij hæc ait; *Cùm primas fidei exercitationes, & disciplinas à B. percepisset Hierotheo, & in verbo, & in vita ab eo doceretur, etiam sancti Spiritus communionem ab eo consequitur.* & Michaël Singellus, *In Hierothei diuino numine afflatus præceptoris sui disciplinam se tradidit, & in eiusdem diuinis institutionibus eruditur.* Sanè Dionysij testimonio non id solùm constat, sed & ipsum Hierotheum post Apostolos, cæteros Ecclesiæ Doctores longo interuallo superasse, adeò vt ipsum *Hierothei* nomen meruerit, quod *sacer Deus* interpretatur, ea nimirum ratione, quod ex *Deifico Dei actu* (verba sunt Dionysij) *quo vnusquisque pro facultate sua Deiformis euadit, Dij plures efficiuntur. Id sanè mirabiliter contemplatus communis ille noster Præceptorísque nostri Dux* (loquitur de Paulo, suo & Hierothei magistro) *hæc in sanctis litteris suis* (1. Corinth. 8.) *diuinitus afflatus ait; sunt qui dicantur Dij, siue in cælo, siue in terra,* &c. Quòd si ex maiori vel minori accessu ad Deificum Dei actum plus vel minus quis Deiformis euadit, quantũ ille accessit quæso, quantumue Deiformis euasit, qui præ omnibus nomenclaturã Hierothei, seu Sacri Dei sibi specialiter vendicari promeruit? Vide iam quàm reuerenter de eius doctrina Dionysius loquatur c. 3. Cùm præmisisset se de Diuinis nominibus & proprietatibus acturũ, viderétque de his quoque Hierotheum priùs scripsisse, ne quis aut superfluè, aut arroganter se laboraturum existimet, purgat se ab hac calumnia inquiens: *Purgatione forsitan nobis opus est. Cùm enim inclytus Præceptor noster Hierotheus Theologica elementa mirabiliter profectò colligeret, mirabitur fortasse aliquis, cur nos, quasi minùs illa sufficiãt, & alibi & hîc Theologica conscripserimus?* Cui obiectioni sic satisfacit. *Iam verò si ille omnia Theologica ordine deinceps disposito*, hoc est, non ita in communi & abstractè, ad singularia minimè descendens, quod altissimæ sapientiæ proprium esse Aristoteles docet) *digerere voluisset; particularibúsque explicationibus vnumquodque totius Theologiæ caput disposuisset, nunquam nos in tantum furoris vel ruditatis incidissemus, vt perspicaciùs vel diuiniùs quàm ille Theologica penetrare mysteria censideremus; aut eadem bis dicendo superflua frustra tractare vellemus; atque ita Præceptorem amicúmque nostrum iniuria afficere, & præclarissimam intelligentiam, expositionémque illius, à quo post D. Paulum instituti sumus, nobis vsurpare non dubitaremus. Cæterùm ille diuina venerabiliter exponens, summas quasdam* (id est, vniuersales propositiones) *perspicacia profectò compendiosa refertas nobis exposuit; in vno videlicet*

Vnde Hierotheus dictus.

Reuerentia Dionysij erga eius scripta, quanta.

Anno Romæ 822, *licet plurima complectentes, præcipiens videlicet nobis, cæterisque rudium animorum magistris explicare pro viribus atque distinguere sermone nobis congruo, lucentia intus, compendiosáque mysteria à virtute illius apprimè intellectuali manantia.* Subdítque post pauca *Enimuerò diligentissimè id obseruauimus, vt quæ Diuinus ille Præceptor planè nobis expressit, nunquam attingeremus, ne fortè repeteremus idem ad id exponendum, quod in verborum diuinorum explanatione fuisset ab eo propositum.* Anno Christi 71.

Huius rei gratia in exemplum admirandæ Hierothei scientiæ, & quomodo plerunque altissima mysteria vniuersalissimè loqueretur, quandoque verò cùm vellet disertissimè se vniuscuiusque captui applicaret, adducit historiam satis vulgatam de Conuentu Hierothei & suo, cum Apostolis Hierosolymis habito, siue pro Beatissimæ Virginis funere celebrando, quod multi putant, siue pro sepulchro Domini visitando, quod nobis probatum fuit in superioribus ad annum Domini 48. *Conuenimus quandoque* (ait) *apud Pontifices nostros Deo plenos, nos simul & ipse, multique sancti fratres nostri, visuri corpus illud quod vitæ principem Deúmque suscepit. Vbi aderant & Iacobus frater Domini, & Petrus, excelsum & amplissimum Theologorum culmen. Illic ergo post contuitum, placuit vt Pontifices omnes pro viribus quisque suis infinitè potentem bonitatem laudarent. Hierotheus autem alios omnes ibi Doctores sacros (vt nosti) post ipsos Theologos* (hoc est, Apostolos) *superauit, totus excedens, totus extra se positus, & eorum quæ laudabat communionem patiens. Quamobrem ab omnibus qui audiebant eum, atque videbant (siue cognoscerent ipsum, siue non cognoscerent) occupatus Deo, Diuinúsque laudator est iudicatus.* Et hæc quidem pro altissimis & vniuersalissimis eius doctrinis dicta sunt; quare addit: *Verùm quæ illic mysticè tractata sunt, missa impræsentiarum faciamus, quippe cùm nec multis exprimi possint.* De alia verò docendi methodo pro captu cuiusque, qua mirum in modum etiam excelluit, subinfert. *Quoties autem oporteret nostra multis communia facere, vt quàm multos possemus in sanctam nostram disciplinam introducere, erat profectò mirandum, quàm longè Hierotheus Sanctorum Doctorum plurimos antecelleret, & diuturna docendi sedulitate, & puritate mentis, & exacta diligentia demonstrandi, ac cæteris omnibus, quæcunque ad sacra eloquia pertinent. Itaque nos nunquam in Solem tam ingentem figere auderemus obtutus.* Et post pauca; *Descendimus ad scribendum noui nihil audentes inferre; sed minutioribus quibusdam, & per singula dispositis inquisitionibus, discernentes, & explicantes ea, quæ ab illo verè Hierotheo, id est, sacro quodam Deo perspicacia compendiosa sunt tradita.* Vt videar quidquid Dionysius scripsit, altiori quodam stylo à B. Hierotheo primùm scripta, & inde ab eo iuxta captum nostrum translata. Extant ipsius Hierothei fragmenta apud eundem, ex libro de Theologicis elementis, in quo de *bono*, de *lumine*, de *pulchro*, de *amore*, *extasi*, *zelo*, & aliis disputauit, loquens autem de Diuinitate & excellentia Christi sic ait:

Hierotheus coram Petro & Iacobo qualis?

Iesu Diuinitas quæ omnium causa est, & implet omnia, ac partes consonas vniuersitati conseruat, neque pars, neque totum est; rursúsque & pars est, & totum, vtpote quæ partem omnem & omne totum in se ipsa comprehenderit, & eminenter habeat, atque prahabeat. Perfecta quidem est in rebus imperfectis, vtpote perfectionis princeps, in rebus verò perfectis, minimè perfecta, quippe cùm perfectionem excellentia, origineque præcedat. Præterea in rebus carentibus specie species est specifica, tanquam principium speciei, in speciebus autem, specie carens, vt speciem superans. Quin etiam essentia totis procul à contagione essentiis insidens, atque super essentiam extans, ab omni essentia penitus absoluta, vniuersa principia terminósque disterminans, & super omne principium, ordinémque locata. Mensura entium est, & æuum, atque super æuum, & ante æuum: plena quidem in rebus egenis, in plenis autem exuberans, ineffabilis, & non pronuntiabilis, super intellectum, super vitam, super essentiam; supernaturale munus supernaturaliter habet, superessentiale superessentiali etiam ratione. Quamobrem quando vsque ad naturam (nostram) *ab summam benignitatem venit, verèque substantiam nostræ carnis accepit, summúsque ille Deus homo est appellatus (propitia verò sint quæ in præsentia intellectum sermonémque superantia laudantur à nobis) tunc quoque in his supernaturale & superessentiale munus emicuit: non solùm quia immutabiliter, & inconfusè nobis communicauit, nihil in exuberante sua plenitudine ab ineffabili exinatione perpessus: sed etiam quia (quod nouitatum omnium est maximè nouum) in naturalibus nostris supernaturalis erat, in his quæ nostræ sunt essentiæ super essentiam, omnia nostra ex nostris, & supra nos continens excellenter.* Verè nihil tam compendiosè, tam altè à Doctoribus de mysterio Dominicæ incarnationis, & Diuinitatis maiestate dictum; paucissimísque cunctas posteriores hæreses Nestorij, Eutychetis, Valentini, & Arij destruxit.

Fragmenta operis ipsius.

Hymnos

Anno Christi 71. Hymnos quoque amatorios diuina patiens, composuit, in quibus de amoris definitione, speciebus, vnione, & vi, vltra humanum captum edisserit. Extat eorum quoque nobili fragmentum, quod referens S. Dionysius cap. 4. de Diuin. nomin. ait. *Hæc inclytus noster in Sacris litteris Institutor, diuinè admodum in amatoriis hymnis exposuit.* Fragmentum verò eiusmodi est. *Amorem siue diuinum, siue angelicum, siue intellectualem, siue animalem, siue naturalem dixerimus, vim quandam intelligamus vnificam, atque commiscentem; superiora quidem mouentem ad inferiorum prouidentiam; rursus quæ sunt eiusdem ordinis ad communionem mutuam adhortantem: inferiora tandem reuocantem, vt ad sublimia conuertantur. Hactenus multos amores ex vno pendentes disposuimus, diximúsque quales sint notiones, virésque amorum, tum mundanorum, tum mundo superiorum, quibus sanè mundanis secundùm designatam orationis intentionem, præsunt Ordines, ornatusq; intelligibilium, intellectualiumq; amorum: super eos autem extant ipsi per se intelligibiles, atque diuini amores, reuera pulchrorum à nobis pro viribus celebrati. Nunc iterum resumentes omnes in vnum, & conglobatum amorem, amorum omnium patrem colligamus simul atque congregemus. Primò quidem ex multis in duas cogentes amatorias vires vniuersales, quas quidem omnes continet, regítque absoluta totius amoris causa, penes principium omnia supereminens, ad quam contendit, pro cuiusque natura vniuersus rerum omnium amor. Age iam has itorum colligentes in vnum, dicamus vnam quandam esse simplicémque virtutem seipsa mouentē ad vnificam quandam commixtionem ex ipso bono vsque ad extremum Vniuersi: ab eoq; rursum deinceps per omnia ad ipsum bonum ex seipsa, & per se, & in seipsa semet in circulum reflectentem, atque in seripsam semper eodem modo glomerantem.* Hactenus ille. nec aliud ex vniuersis eius scriptis (proh dolor) extat; sed gratias Deo, quòd vnguis saltem tanti leonis seruatus est, vt ex vngue leonem cognosceremus. Anno Romæ 822.

Quibus autem gradibus putas ad tam sublime Diuinæ Theologiæ fastigium ascendit? Tres refert Dionysius, eósque excellentissimos, videlicet quòd multa à sanctis Apostolis accepit; quòd frequenti assiduóque sacrarum litterarum studio incubuit, & quòd Diuinis reuelationibus assuetus immediatè Diuinam veritatem docentem audiuit. *Hæc inclytus Præceptor noster* (ait Dionysius cap. 1.) *in Theologicis Elementis, supra naturæ modum mirabiliter celebrauit, quæ ipse vel à Theologis sanctis* (hoc est, Apostolis) *accepit, vel artificiosa sacrarum litterarum indagatione perspexit, frequenti circa illas exercitatione, studióque diuturno; vel etiam Diuiniore quadam inspiratione percepit, non solùm discens Diuina, sed patiens, atque ex quadam ad illa compassione (si modò ita loqui licet) ad indocibilem secretámque eorum vnionem, ac fidem denique consummatus.* Hactenus de doctrina Hierothei.

Hierotheus vnde? Quod ad historiam vitæ eius spectat, communi Hispanicorum authorum calculo receptum est id quod Dexter ait, in Hispania ortum fuisse; vnde philosophandi gratia Athenas petiit, non aliter quàm Seneca, aut Quintilianus Romam, seu vti quidam nobiles (vt Hieronymus loquitur) qui ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem ex vltimis Hispaniæ prouinciis venerunt. (In prologo Bibliæ ad Paulinum.) postmodum à D. Paulo ad fidem adductus Episcopus Atheniensis factus est: inde Dionysio in eius locum suffecto in patriam migrauit commissurus conciuibus suis diuinum scientiæ Thesaurum. Hæc Pineda, Hieronymus, Romanus, Villegas, Marieta, Trugillus, in vita S. Pauli Apostoli, & alij; & quod cæteris præstat, Ambrosius Morales lib. 9. suæ Hist. referens pro sua & nostra sententia veteres Græcos S. Dionysij commentatores, quos ipse in Bibliotheca Regia Excurialis legerat. quare *dubio procul debet esse* (ait) *Hispanum fuisse, quando id quoque ipsi Græci Doctores confitentur.* Multa isti in laudem eius canunt in Menologio, vbi propter eximiam morum rectitudinem & Philosophiam tradunt olim in numerum Areopagitarum Iudicum fuisse cooptatum. Cuius verò vrbis Episcopus tandem in Hispania fuerit, soli Dextro debemus, qui eiusdem Ecclesiasticas Hispaniæ antiquitates plus cæteris calluit. Mirum verò esse non debet Græcos vrbis Segobiensis non meminisse, quandoquidem nec Parisiensis in Dionysio meminerunt; quo locus datus fuit quæstioni iam olim de duobus Dionysiis inter Græcos & Latinos acriter agitatæ; sed sicut tunc ignorarunt Gallicam vrbem, ita nunc Hispanicam, vtramque absque nostro detrimento. Pro Hierothei verò in Hispaniam reditu magno mihi argumento est, quod non solùm Dionysium, sed etiam S. Eugenium discipulum habuit, vt suo loco probauimus, quem tamen in Oriente non valuit conuenire, vbi Eugenius nunquam fuit; valuit verò in Hispania, cùm Segobiensis vrbs Toletanæ diœcesi adiaceat. Celebratur S. Hierothei tam apud Græcos, quàm apud Latinos natalis dies 4. Octobris.

Postquam

Anno Romæ 822. Poſtquam eiuſmodi Commentariis Romæ finem impoſui, in Hiſpaniam reuerſus, cùm caſu apud Monachos Ciſtercienſes Monaſterij Sandoualis, Diœc. Legionenſis agerem, & reliquiarum ſacra ſcrinia ſedulò eualuerem, percepi, caput inibi Diuini Hierothei aſſeruari, ita ſiquidem traditum à maioribus ſuis ſenes Monachi aſſeuerabant. Et caput quidem ſacrum inter reliquias extabat, ſed ſcriptura eius rei deſiderabatur. Venit nihilominus mihi in mentem, cranium à linteolo, quo à multis retrò annis ſtrictiſſimè inuolutum, & filis aſſutum ſeruabatur, exuere; ſi forſan teſtimonium aliquod eius rei interiùs reperire liceret. Et ecce, Deo auſpice, membranula vetuſtiſſima, longitudinis dimidij digiti, cum parte cranij, Abbate, & Monachis omnibus præſentibus, reperta eſt, cum eiuſmodi Græcis characteribus, κεφαλὴ ἱεροθέȣς, quod ſonat, *Caput Hierothei.* incredibilis ſubitò lætitia mentes omnium ſubiit, & ſuper tanto dono, Abbate ita diſponente, pro gratiarum actione proceſſio ſolenniter celebrata eſt, & Miſſa de eodem diuino Doctore & Antiſtite decantata, ipſa inuentionis die, quæ fuit 5. Aprilis, anni D. 1625. feſto S. Iſidori dedicata. Quo ſanè probabiliora redduntur, quæ de reditu eiuſdem Hierothei Athenis ad Hiſpanias à Dextro ſcribuntur: & de Segobienſi Eccleſia ab eo erecta; vnde veriſimile eſt tempore Saracenicæ deuaſtationis à Chriſtianis adſportata fuiſſe ſacra illius pignora ad Legionenſis montana, ad quorum radices Monaſterium Sandoualis ſitum eſt. Anno Chriſti 7..

4. *Macellus*, &c.] Conſonat his per omnia quod in Rom. Martyrologio 7. Octobris die legimus, nimirum, *Romæ Sanctorũ Martyrum Marcelli & Apulij, qui primò quidem Simoni Mago adhæſerunt; ſed videntes mirabilia quæ per Apoſtolum Petrum Dominus operabatur, relicto Simone Apoſtolicæ doctrinæ ſe tradiderunt, ac poſt paſsionem Apoſtolorum ſub Aureliano Conſulari coronam martyrij reportarunt; Sepulti non longè ab vrbe.* Iiſdem ferè verbis ea referunt Ado, Beda, Vſuardus, & Petrus Equilinus lib. 9. c. 30. Dexter ſolius Marcelli meminit. Sunt qui dicant agi de his in actis SS. Martyr. Nerei, & Achillei, falluntur tamen, quia Marcellus de quo ibi agitur, non fuit paſſus prope Romam, ſed fuit S. Eugenius Archiepiſcopus Toletanus, qui priùs M. Marcellus dicebatur, & ob nobilitatem poſtmodum à Chriſtianis dictus eſt *Eugenius*, quod ſonat *nobilis*. Fuit quidem & ipſe Simonis & Petri diſcipulus, ſed diuerſus ab illo, tametſi conſanguineus ipſius. *S. Marcellus Martyr, conſanguineus S. Eugenij Toletani.*

5. *S. Theodorus*, &c.] Agitur de martyrio Theodori, & ſociis in Martyrologio Rom. die 26. Martij his verbis. *Pentapoli in Libya* (Africæ prouincia) *Natalis Sanctorum Martyrum Theodori Epiſcopi, Irenæi Diaconi, Serapionis, & Ammonij lectorum.* Conſonant Vſuardus, Beda, Equilinus l. 11. cap. vltim. Notat autem Baronius Pentapolitanam prouinciam, de qua hîc mentio habetur, dictam etiam à Plinio Cyrenaicam, cuius frequens eſt mentio in Epiſtolis Syneſij Epiſcopi, & in litteris Dionyſij Alexandrini apud Euſebium. Erat S. Theodorus diſcipulus B. Apoſtoli Iacobi, ſucceſſerátque S. Athanaſio I. Cæſarauguſtæ Epiſcopo in ſede S. Mariæ de Columna. Zelo autem fidei propagandæ vniuerſam Hiſpaniam percurrens in Africanas applicuit tandem oras, comitantibus eum Irenæo Diacono ſuo, & duobus lectoribus Serapione & Ammonio; illic verò, id eſt in Cyrenæ prouincia, ſeu Pentapoli à Gentilibus capti, cùm immolare Diis falſis renuerent, poſt varia tormenta, capite plexi ſunt. Erat tunc temporis Carthaginis S. Creſcens Epiſcopus, inibi à S. Apoſtolo Petro relictus, vt Metaphraſtes refert, & nos ſuperiùs ad annum Domini 50. latiùs monſtrauimus, cuius illa ſunt verba de Petro loquentis; *Venit Sirmium ciuitatem Hiſpaniæ, quo in loco, cùm Epænetum conſtituiſſet Epiſcopum, deuenit Carthaginem ciuitatem Africæ, in qua Creſcentem ordinauit Epiſcopum.* Hîc igitur ſacras Theodori exuuias ſepeliri curauit; inde verò in Gallæciam ipſe portauit, quatenus quod S. Theodorus teſtamento cauerat (vt aſſeuerat Dexter) de ſepultura ſibi ex latere S. Iacobi Magiſtri ſui concedenda, compleretur; quibus peractis Creſcens in Galliam contendens, Viennenſem erexit Eccleſiam, vt in Rom. Martyrologio dicitur die 29. Decembris. Extat huius hiſtoriæ S. Theodori & ſociorum nobile antiquitatis monumentum apud M. Maximum, qui Sapphicis, Adonicíſque verſibus rem totam cecinit, ſub titulo, *Ad Sanctos primos Cæſarauguſtanos Epiſcopos M. Maximi carmen Sapphicum.* Eſt verò huiuſmodi, quod promiſeramus ſuperiùs ad annum Domini 50.

De S. Theodoro Cæſarauguſtano Epiſcopo, & ſociis Martyribus.

Metaphraſtes in vita S. Petri Apoſtoli apud Surium tomo 3.

Anno Christi 71. Anno Romæ 822.

En piè sacris adolemus aris
Thura, nardúmque & solitos odores,
Præsulum turbæ sibi quos patronos
Vrbs habet ista.
Quos habet patres, fideíque primos
Præsules; istis quoque sub Magistris,
Cæsaris floret nimis vrbs, quibúsque
Dedicat ædes.
Laudo te primum sacer Athanasi,
Téque præstanti Theodore cantu,
Non minus nostris Epitecte Præsul
Dignus es odis.
Tertium & primum vidit ipse Iberus
Fortiter passum; sed enim secundum
Sacra per tractus Libycos ferentem
Clara Cyrene.
Hic cubant sacri cineres sepulti,
Quos dolens Crescens sepelire mandat:
Hinc leuat crescens, grauiore causa,
Frater & hospes.
Et comes supplex Irenæus illis,
Qui Leuitarum caput esse fertur:
Atque Lectores duo, sed necantur
Quattuor ense.
Martij sena quater, alma luce,
Plebs tibi supplex, sociísque sacris,
Quo die passos memorant, celebrat
Festa quotannis.

Hoc vno diffidet M. Maximus à Martyrologiis, quòd ipse afferat festum S. Theodori, & sociorum, celebrari Cæsaraugustæ 24. Martij, (*Martij sena quater*) hæc autem in 26. reiiciunt. Crediderim 24. obiisse, *quo die* (ait Maximus) *passos memorant*, (nisi forsan scribentium negligentia mendum in Martyrologiis irrepsit) aut diem sepulturæ celebrari, quod aliis Martyribus contigit: aut festum illinc transferri solitum aliqua occupatione interueniente.

S. Theodori funus à quo Crescente curatum.

Cæterùm notatum velim, Didacum Murillo in sua historia de Pilari ingenuè fassum, se omnimodis ignorare, quid sibi velit sacer Poëta, cùm de reliquiis seu cineribus Martyrum dixit, *Quos dolens Crescens sepelire mandat:* nesciebat enim, quis esset Crescens ille; cùm tamen alius non sit, quàm qui primus eo nomine dignus fuit; Pauli & Petri discipulus, & tunc temporis apud Carthaginem Africæ Episcopus. In sequenti versu legebatur; *Hinc iuuat Crescens*, cùm omnino legendum sit, *Hinc leuat Crescens*; nam sensus est, Crescentem inde leuasse reliquias Martyris, & in Hispanias detulisse, iuxta id quod ipse Theodorus iusserat; & hæc est illa grauior causa, quæ S. Crescentem compulit, vt ferret ipsum inde, & ad latus Iacobi Apostoli collocaret. Habemus eius rei irrefragabile testimonium S. Leonis Papæ IV. in epistola de Translatione S. Iacobi, vbi de SS. Athanasio & Theodoro hæc ait. *Illi duo discipuli pedissequi pro reuerentia sui Magistri, iusserũt se post obitum suum à Christianis iuxta Magistrum suum; vnus ad dexteram illius, alius ad sinistram sepeliri.* Idémque ait Callixtus Papa II. quem refert Vincentius Beluacensis in speculo historiali, quibus assentiuntur recentiores, Morales, Marieta, Alderete, & cæteri. Et in antiquo Cordubensi Breuiario hæc lego: *Alij verò discipuli Athanasius, & Theodorus, vt in B. Leonis Epistola*

Anno Romæ 827. *stola legitur, iuxta Apostoli corpus vnus ad dexteram, & alter ad læuam sepultus est.* Et hoc ipsum traditione receptum est in Ecclesia Compostellana. Anno Christi 76.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 76. — Anno Romæ 827.

Paulus Sergius Hispali, Cordubæ, Barcinonæ, Cæsaraugustæ, Secuntiæ, & in plurimis aliis Hispaniæ vrbibus prædicat; totámque Hispaniæ prouinciam peragrat.

2. *M. Pelagius, & Aulus Altimus Paternus ciues Toletani, Sancti Saturnini S. Petri discipuli, prædicatione miraculísque (quæ præclara edidit Toleti) præmissis, illustrantur.*

Anno 86. — Anno 837.

Per idem tempus S. Anacletus, vel Cletus successerat Lino; Linus verò successerat in Sede Romana Petro.

2. *Vespasiano Titus, Titio verò Domitianus Imperator crudelissimus successit, qui secundam contra Ecclesiam persecutionem mouit.*

3. *Caparæ in Lusitania Carilippus & socij martyrium passi sunt.*

4. *Domitianus Imperator Templum quoddam sine contignatione facit.*

5. *Idem primus Imperatorũ se Deum appellari facit.*

6. *S. Iulianus, discipulus S. Petri, Martiali charus, Vicum transfertur.*

7. *C. Valerius Lentulus, vir Consularis, vt Domitiano placeret, egit Laureolum Christianum.*

8. *Fl. Clemens vir Consularis occiditur pro fide 21. Nouembris; familiaris Martiali.*

9. *Thraseas, Heluidius, Seruilia, Bareas traditi sunt à quibusdam Christianis.* deerat nomen *Heluidius.*

10. *Florebat per id tempus in Hispania cohors Celtiberorum quæ nunc est Brigantij. Hæc habet Suellos iaculatores, ex oppido nunc Suello in Celtiberia, corrupto quidem vocabulo desumpto à Suellis ipsis iaculatoribus.*

11. *Apud Messanenses celebris est memoria B. Virginis Mariæ, missa ipsis ab eadem dulci epistola.*

12. *Castris-Cæciliis in Lusitania prædicat S. Ionas discipulus Sancti Dionysij Areopagitæ, & ad Gallias post reuertitur.*

13. *Apud Caracam in Carpetanis SS. Martyres Æmilianus & Geronius pro Christi fide martyrium constanter passi.*

Anno Christi 76. — Anno Romæ 827.

COMMENTARIVS.

S. Paulus Sergius quibus vrbibus prædicarit?

ANNO CHRITSI 76. *Paulus Sergius*, &c.] Bis peragrasse Hispaniam monstratum à nobis est in superioribus ad annum 66. primùm cum S.Paulo Apostolo ipso anno 66.postea verò admonitum ab eodem in visione hoc anno 76.De priori eius aduentu egit Dexter anno illo 66. de posteriori nunc agit,& nos vtriusque lucem dedimus in Cõmentario eiusdem.De priori mentionẽ fecit Primus Cabilonensis Episcopus in Topographia Martyrum verbo *Corsica*, vbi ait:*Corsica Insula Tyrrheni maris proxima Sardiniæ. Hic Paulus Apostolus ex Vrbe sub decennio suæ libetatis sub Nerone prædicat; inde ad Hispanias cum S.Paulo Narbonensi progreditur.* De hac posteriori prædicatione qua præcipuas Hispaniæ vrbes peragrauit, ac sua illustrauit prædicatione, habemus celebre testimonium Petri Equilini, qui lib.1.cap.60.de eo sic loquitur: *Post passionem ergo suã B.Paulus Apostolus eidem per visionem mandauit, vt ad partes Hispaniæ & Galliæ pergeret ad prædicandum.* Et post pauca; *Venit Narbonam, indéque Hispaniam circumiens prædicauit, & rediit Narbonam.* Circuitus verò quem Dexter explicat, ita disponendus est, vt Narbonâ Barcinonem, indéque Cæsaraugustam petierit, deinde Secuntiam (nunc *Siquenza*) transiens autem nouam Castellam Cordubam inuiserit, ac tandem Hispalim, vbi nauim conscendit; & iterum per Mediterraneum Narbonam rediit, sicque totam Hispaniam ab extremo ad extremum prædicando peruasit.

S. Saturninus vbinam prædicationis semina iecerit?

2. *M.Pelagius*, &c.] S.Saturninum Tolosanum Episcopum fuisse S. Petri Apostoli discipulum norunt omnes qui res Hispanicas & Gallicas scripserunt; imò verò Pampilionensis Ecclesia quæ illum velut Apostolum suũ agnoscit,in eius festiuitate idipsum canit.Vide Thesaurum Concionatorum ad diem 26.Nouemb.& 25.Septemb. quibus locis Saturninus dicitur non solùm Tolosâ Pampilionem accessisse,sed vsque ad ciuitatẽ Toletanam penetrasse,ibique prædicationis semina iecisse. Consentiunt Chronica Caroli Principis,& Primus Calibonensis Episcopus in sua Topographia Christi Martyrum,Morales lib. 9. c. 14. Marieta 1.p. l.1.cap.15. & ante eos Iulianus Archipresbyter initio sui Chronici, qui refert non solùm Toleti prædicasse, sed etiam ad tempus Episcopum Toletanis se præbuisse.Vide etiam Vasæum in Chron. & Lud. Nonnium in sua Hispania cap.80. De eodem Saturnino agit Sanctus Braulio in additionibus ad Maximum, dum de Sancto Firmino Pampilionensi primùm; deinde Ambianensi Episcopo; *Fuit* (inquit) *consecratus ab Honorato Episcopo Toletano, & aquis salutaribus tinctus à S. Saturnino Episcopo Tolosano S. Petri Apostolorum Principis discipulo, misso prædicatum Tolosam.* Et quod omnem hac in re dubitationem tollit, est, quòd ita perspicuis verbis in eius germanis actis asseritur, quorum exemplar veneratione dignum habuit in sua Bibliotheca fel. ille record. Toletanæ Ecclesiæ Præsul, & Hispaniarum Historiographus Rodericus Ximenius, asseruatúrque nunc cum eius corpore in Regali cœnobio S.Mariæ de Horta, Segũtinæ diœces. nostri Cistercien.ord.cui Archiepiscopus totam suam Bibliothecam legauit. In codice igitur M.S. vitarum Sanctorum membraneo extant acta germana S. Saturnini, quorum initium. *Illo igitur in temporis curriculo*, &c.Ibi igitur asseritur Saturninus S. Petri Apostoli discipulus fuisse sub his verbis: *Bonus est Honestus Saturnini discipulus; melior est Saturninus Petri alumnus, quia optimus omnium Christus est Petri didascalus*, (id est, magister) *sed qui elegit Petrum in Apostolica fide, is etiam beatificauit Saturninum in Pastorali regimine:& Honestum perlustrauit Presbyterali honestate.* De locis verò prædicatione eius illustratis subinfertur: *O magna Saturnini gratia, qui non solùm Galliam & Gallæciam, Septimaniámque & Hispaniam, verùm etiam Nesturiam perlustrauit, & Germaniam.* Ac deinde. *Prædicante beatissimo Saturnino Pampilonæ subitò concursus ciuium factus est creberrimus; venientes quoque per triduum, factum est vt visis signis multiplicibus atque prodigiis potentibus, confirmati quadraginta millia gentilium quantocius Deum verum sequerentur percepto lauacro generationis.*

Hinc manifestè deducitur error qui in Rom. Martyr. irrepsit, dum ad diem 29. Nouembris asseritur S. Saturninus temporibus Decij martyrium compleuisse, vt credo, ex Equilino lib.1. c. 5. id inconsideratè asserente; cùm enim ibi affirmet ab Apostolorum discipulis Episcopum Tolosanum ordinatum, fieri non potuit vt ad tempora Decij perueniret, nisi vellet illum sedisse Episcopum annos vt minimum 150. vtpote quem sanctus

Clemens

Anno Romæ 837. Clemens vel Dionysius ordinauerant: Decius verò cœperit imperare anno Christi 252. vel 253. Certè in antiquis Martyrologiis nihil de Decio asseritur, vt apud Vsuardum videre est, qui eadem atque Romanum verba habet, de Decio autem nec verbum. Ambrosius Morales author est communi calculo approbatum sub Claudio (Nerone) missum fuisse ad prædicandum in Galliam. Si quis autem Decius ille fuit, qui Saturninum martyrio affecit, Imperator esse non potuit, sed Præfectus aliquis vel Proconsul; de quo idem iudicium ferri debet, atque de Decio illo sub quo S.Laurentius passus asseritur, viginti circiter annis post Imperatoris Decij mortem. Et placet hac in re nostri Ambrosij Moralis sententia, qui lib. 9. hist. cap. 46. notat genus quoddam nobilium Romanorum extitisse Deciorum nomenclatura insigne, nequis miretur mortuo Imperatore Decio, Laurentium à Decio excarnificatum, & multo ante illum Saturninum Tolosæ à Decio è summa Capitolij arce præcipitem datum. Cæterùm quo omnis ambiguitas tollatur, Methodius vel Metrodorus antiquissimus rerum S.Dionysij Areopagitæ scriptor, (cuius liber sine nomine extat cum operibus Dionysij olim Compluti excusis, cum nomine verò apud Dionysium Lanselij Græco-Latinum) expresè affirmat S. Saturninum comitem à S. Papa Clemente datum eidem Dionysio, ab eòque iam in Galliis consistente Tolosam amandatum. En verba huius authoris: *Socij autem S.Dionysij erant S.Saturninus & Marcellus*; & post pauca. *Porrò ad Aquitaniæ plagas Sancto Saturnino misso*, &c. Nemo autem nescit Tolosam vrbem esse Aquitaniæ. Idem asserit Equilinus ipse lib. 9. cap. 41. *Dionysius* (ait) *à B. Clemente Petri successore in Franciam destinatur, & ipsi Rusticus Presbyter & Eleutherius Diaconus sociantur; sancti quoque Saturninus & Marcellus, Episcopi. Marcellum in Hispaniam* (fuit is S.Eugenius) *Saturninum in Aquitaniam direxit.* Hoc verò ita factum intelligi oportet, vt Saturninus à S. Petro Apostolo in Galliam directus sit ad partes præsertim Aquitanicas; qui tamen anno Domini 76. Toletum inuisit, vt Dexter hoc loco affirmat; inde verò Romam reuersus, cùm post aliquot annos, nimirum circa Domini ann. 93. S. Clemens eius condiscipulus in Cathedra S. Petri sedere cœpisset, & in Galliam Dionysium destinaret, adiunxit illi Saturninum, vtpote virum egregium, & prouinciæ illius præ aliis expertem, qui quidem sponte suâ in suam sedem Tolosanam redire cogitabat: ad quam tandem cùm Gallias iam tenerent, à Dionysio remissus fuit. Quid autem inibi egerit, & quomodo iterum Toletum redierit, dicemus cum Dextro suis locis ad ann. 110. & 112.

Sed verò præcipuus in primis fructus quem è Toletana prædicatione reportauit, fuêre duo sanctissimi ciues, M. Pelagius, & Aulus Altimus Paternus, duo inquam præclara Ecclesiæ Catholicæ luminaria. Pelagius namque fuit postmodum Toletanus Episcopus, & Hispaniæ totius primus; Paternus verò Bilbili oriundus, ac Martiali propterea charus, fuisque non semel commendatus epigrammatibus, Elusatium primùm, deinde Constantiensium in Gallia Episcopus, effuso pro Christo sanguine reportauit coronam die 25. Septembris. Adstipulatur huic sententiæ Iulianus in chron. ad ann. 132. loquens enim de S.Honorato Toletano Episcopo hæc ait; *Post aliquot annos in Gallias prædicandi causa proficiscitur; Paternum, quem S.Saturninus Toleti conuerterat, & fecerat Elusensium Episcopum, inuisit*, &c. Agit etiam de S. Pelagio, quem vocat M.Pelagium Agrippam; de Paterno iterum cum Dextro acturi sumus ad annum 94. 112. & 130. de Pelagio verò ad ann. 138. & 160. *SS. Pelagius & Paternus discipuli S. Saturnini.*

Hoc ipso anno Domini 76. quieuit in pace S. Quartus, vti Dexter dixit ann. 50. Agemus iterum de eo ann. 105. *S. Quartus obijt.*

Anno Christi 86. ANNO CHRISTI 86. *Per id tempus*, &c. Notanter non dixit, *Cletus succedit Lino*, sed *successerat per idem tempus*, quoniam ab anno 82. quo Linus martyrio affectus est, in eius locum successerat; neque verò id à modo loquendi Dextri quis æstimet abhorrere; ipse enim non designat cuiuis Romano Pontifici annum quo Pontificatum inierit, sed plerumque recapitulando multos enumerat. *S. Cletus Papa.*

Quòd verò vnum eundémque crediderit Anacletum & Cletum, nouum videri non debet, quin potiùs non video vnde possit diuersus excogitari, cùm omnes ferè tam Græci quàm Latini authores veteres, qui Dextrum ipsum vel præcesserant, vel æquarant, vnum omnino sine contradictione crediderint, tametsi quidam eorum Cletum, quidam verò Anacletum illum nuncupauerint, imprimis *magnus ille Ignatius, discipuli quem diligebat Iesus* (vtor mei Bernardi verbis) *auditor*, in epistola ad Mariã Cassabolitem, & ad Trallianos, non alium quàm Anacletum cognoscit Clementis prædecessorem, & Petri Apostoli discipulum. Deinde S.Irenæus lib. 3. histor. Eccles. cap. 12. Epiphanius hæresi 27. Nicepho- *Cletus, & Anacletus, duóne, an vnus & idem?*

Anno Christi 86. rus Calixtus lib.3. cap.2. & Nicephorus Episcopus in suo Chronico, atque in vniuersum omnes Græci idipsum sequuntur. Inter Latinos autem Augustinus epistola 165. Optatus Mileuitanus lib.2. contra Parmenionem, & quod pluris est Hieronymus, tum in Chronico, tum lib. de Script. Ecclesiast. in Clemente, cuius hæc sunt verba: *Clemens quartus post Petrum Romæ Episcopus: siquidem secundus Linus fuit, & tertius Anacletus.* Ita prorsus legitur tum in Latino, tum in Græco Sophronij textu: vt mirum sit quomodo Baronius oppositum sensisse dicat. Vnus tantùm Tertullianus in libro 3. Carminum in Marcionem duos cecinit, Cletum & Anacletum, & liber qui Damaso tribuitur de summis Pontificibus: eius tamen esse negant Onuphrius, Molanus, & Baronius. Quare vehementer suspicor Cletum honoris causa postmodum Anacletum dictum, ob eximiam Dei gratiam in eo relucentem, non aliter, atque Oppius vocatus est Agathoppius, vt suprà diximus. Vellem super hac re ad vnguem inuestigandam maiorem fieri in Ecclesia diligentiam, durissimum siquidem creditu est, tam paucis authoribus instructam, tot talésque Doctores sequi neglexisse. Anno Romæ 837.

Titus, & Domitianus Imper.

2. *Vespasiano*, &c.] Is vitam finierat anno Domini 81. cùm gubernasset Imperium annos 10, habuítque successores duos filios, primò quidem Titum annis duobus, & eo veneno sublato Domitianum anno Domini 83. qui secundam in Ecclesia persecutionem commouit, vti Eusebius lib.3. cap.13. testatur. Eius fructus nonnullos mox refert Dexter, egerat de prima sub Nerone ad an.60.

SS. Martyres Carilippus, & socij Capara occisi.

3. *Caparæ*, &c.] Ptolomæus in Vettonibus (seu Vergonibus) Lusitaniæ Caparam constituit, quo loci olim inter Cneum Pompeium, & Aulum Trebonium acriter certatum est, & hodiéque eius belli plura extant lapidum monumenta, militum scilicet ibidem occisorum, quæ apud Ambrosium Moralem videre licet lib. 8. cap.18. Nunc *Capara* nomen retinet; éstque in limine Extrematuræ, non longè à Ciuitatensi vrbe, vulgò *Ciudad Rodrigo*: fœlicior sanè Sanctorum Carilippi, & sociorum martyrio, quàm incolarum numero aut diuitiis. Agitur S.Caralippi & sociorum festus dies 28. Aprilis in Martyrologiis Bedæ, Adonis, Vsuardi, & Romano, vbi tamen pro Carilippo corruptè legitur Caralippum, cùm in cæteris & in Equilino lib.12. cap.vlt. num.131. sicut in Dextro Carilippus scribatur. Sociorum nomina sunt Aphrodisius, Agapius, (Vsuardo Agapatus, Equilino Agapitus) & Eusebius; ita enim à prædictis autoribus nominantur; sed nullus acta eorundem recenset.

Pantheon Romanum à quo & quando factum?

4. *Domitianus*, &c.] Hæc ex Eusebij Chronico desumpsit, vbi sic legimus: Anno 88. *Domitianus templum sine admixtione lignorum construit:* loquitur verò de Pantheone, nunc Ecclesia sanctæ Mariæ Rotundæ. Adstipulatur Beda in Martyrologio 1. Nouemb. & lib. de 6. ætatibus in Traiano. Refragatur tamen Baronius in notis ad 1. Nouemb. contendens à M. Agrippa, non verò à Domitiano constructum, quia adhuc templi fronti inscriptum durat: M. AGRIPPA. L.F. CONS. TERTIVM. FECIT. nimirum anno ante Christum natum 25. tum quia Dio lib.53. ait: *Pantheon quod perficit Agrippa*, &c. Facilè tamen in concordiam rediguntur, si dicamus Agrippam contignatione vsum in Pantheonis templo, id est in porticu, vbi inscriptio ipsius videtur; solùm enim porticum struxisse ipsa operis diuersitas conuincit; Domitianum verò templum ipsum nouo opere, sine contignatione, vt modò cernitur, perfecisse.

Domitiani stulta audacia.

5. *Idem primus*, &c.] Istud etiam sic habet Eusebius; Anno 89. Domini. *Primus Domitianus Dominum se & Deum appellari iussit.* Testatur id Suetonius in eius vita cap. 13. inquiens. *Pari arrogantia, cùm procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cæpit; Dominus & Deus noster sic fieri iubet. Vnde institutum post hac, vt nec scripto quidem ac sermone vsquam appellaretur aliter.* Sic prorsus eum vocat Martialis l.8. ep.vltimo.

Dante tibi turba querulos, Auguste, libellos,
Nos quoque quòd Domino carmina parua damus:
Posse Deum rebus pariter, Musisque vacare
Scimus, & hæc etiam serta placere tibi.

tanquam Deo illi concedit, *Per Vates Auguste tuos*, &c. Itidem Statius lib. 4. Sylu. Dominum ac Deum Domitianum nuncupat; quinimò Philostratus author est in Tyanæo lib. 7. eò adulationis malum perucpisse, vt Iudæi illius celeberrimi Iosephi consilio, *filius Virginis* nuncupari auderet.

6.S.Iulia

Anno Romæ 837.

6. S. Iulianus, &c.] Quod ait, *Vicum transfertur*, non de translatione Sacri corporis intelligendum est, cùm adhuc aliquot annos vixerit, & martyrio occubuerit anno Domini 92. vel 93. vt ex Dextro liquet, sed de exilio, quo ab alma Vrbe in Hispaniam damnatus fuit à Domitiano, cuius iussu Ioannes quoque Theologus in Pathmos translatus est. Fuerat hiç Apostoli Petri discipulus, Eugenij collega, Toleti ortus, & ante Eugenium Euangelium conciuibus suis prædicauit, Toleti Episcopus & totius Carpetaniæ vocatus est, vt ad ann. 91. & 94. Dexter profitetur. Et consentit Iulianus Archipresbyter in Chronici sui initio, quo loci dyptícham seu indicem Antistitum Toletanorum in Sacrificio Missæ institutionis S. Isidori dici consuetam referens subdit; *Hæc fuit prima* (dypticha) *in qua non ponuntur Martyres, scilicet Iacobus* (Apostolus qui fundauit Ecclesiam Toletanam) *Elpidius, Iulianus, & Saturninus, & M. Marcellus Eugenius, quia constat fuisse martyres.* Orabat Sacerdos ibi pro spiritibus pausantium Episcoporum, quod ex Missali S. Isidori constat: & eapropter martyrum Episcoporum nomina in ea non extabant cum cæteris.

Anno Christi 86.

S. Iulianus Toletanus ciuis Martyr.

Fuisse verò Martiali charum satis liquet, nam quatuor ad ipsum sub nomine Lucij Iulij dedit epigrammata: hoc enim fuisse nomen eius fatetur Dexter infrà anno 94. tametsi aliqua sit inter Martialem & Dextrum discrepantia, dum ille vocat eum L. Iulium; hic L. Iulianum, imò & L. Magnum Iulianum, quæ forsan ex Baptismo oriri potuit. Quæris epigrammata? In xv. lib. 1. illum monet viuendum esse hodie, non cras, forsan eo motus, quòd S. Iulius vel Iulianus melius quidpiam se actitaturum profitebatur crastina die, cùm hodierna in oculis suis peccator existeret. hoc Martialis in iocum conuertit pro more, inquiens:

Fuit Martiali charus.

O mihi post nullos Iuli memorande sodales,
Si quid longa fides, canáque iura valent;
Bis iam penè tibi Consul trigesimus instat, (erat enim ætatis suæ annum penè 60. attingens, vtpote S. Petri discipulus)
Et numerat paucos vix tua vita dies.
Non bene distuleris videas, quæ posse negari,
Et solum hoc ducas quod fuit, esse tuum.

Et post pauca subdit.

Non est, crede mihi, sapientis dicere, Viuam;
Sera nimis vita est crastina; viue hodie.

Displicebat ei amicum ludicra semper, & iocosa canere; quare sæpe admonebat Martialem, vt animum ad seria applicaret. super hoc argumento dedit epigramma 107. eiusdem lib. 1.

Sæpe mihi dicis, Luci charissime Iuli;
Scribe aliquid magnum, desidiosus homo es.
Otia da nobis, sed qualia fecerat olim
Mæcenas Flacco, Virgilióque suo.

Et paucis interpositis

In steriles campos nolunt iuga ferre iuuenci;
Pingue solum lassat, sed iuuat ipse labor.

Et hæc quidem scripsit Romæ degenti: duo verò ad eundem dedit iam commorantem in Hispania: è quibus alterum lib. 4. epigr. 55. Toletum mittitur, in quo multa Hispanica nomina commemorat, videlicet:

Luci gloria temporum tuorum,
Qui Gaurum veterem, Tagúmque nostrum
Arpis cedere non finis disertis:
Argiuas generatus inter vrbes,
Thebas carmine cantet, aut Mycenas,
Aut claram Rhodon, aut libidinosæ
Ledæas Lacedæmonis palæstras:

P 4 Nos

Anno Christi 86. *Nos Celtis genitos, & ex Iberis* Anno Romæ 827.

Nostræ nomina duriora terræ

Grato non pudeat referre versu.

Prosequitur Bilbilis & vicinorum Celtiberiæ oppidorum propria quædam referre nomina, ac proprietates, quæ illic cuilibet videre licebit. Denique lib. 9. epigram. 98. eidem refert (quasi absenti) bona, ac fœlicitates suas, super quas ab æmulo quodam mordebatur:

Rumpitur inuidia quidam (charissime Iuli)

Quòd me Roma legit, rumpitur inuidia, &c.

videlicet *quòd turba semper in omni, monstramur digito; quòd Cæsar vterque* (Titus, & Domitianus fratres) *tribuit ius mihi Natorum: quòd rus mihi dulce sub Vrbe est, paruaq; in Vrbe domus; quòd sum iucundus amicis; quòd conuiua frequens; quòd amamur; quòdque probamur:* finit verò,

Rumpatur, quisquis rumpitur inuidia.

Tantum de huius amicitia Martialis præsumebat, quòd tametsi cultu iam ab aliquot annis dissiderent, suas nonnunquam conceptiones eidem aperuisset. Cætera de S. Iuliano dictis locis.

Lentulus Christianorum irrisor. 7. *C. Valerius Lentulus*, &c. Egimus de Laureolo Christiano à Lentulo comicè acto, in commentariis ann. 60. præsertim ex Iuuenale aiente,

Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,

Iudice me, vera dignus cruce.

& Martiale, cuius etiam dedimus epigramma 9.

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus, &c.

quo Martyris cuiusdam Christiani passionem veram, simulatam agentis Laureoli latronis fabulam, refert. Consueuisse etenim Domitianum præ nimia crudelitate, casus Tragicos in miserorum corpora ad Theatrum ex vero repræsentare, narrant multi: & Tacitus in vita Agricolæ addit; *Nero subtraxit oculos; iussitque scelera, non spectauit. præcipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videre, & aspici; cùm suspiria nostra subscriberentur, cùm denotandis tot hominum palloribus, sufficeret sæuus ille vultus, & rubor à quo se contra pudorem muniebat.*

S. Fl. Clementis Consulis martyrium. 8. *Fl. Clemens*, &c. Huius martyrium non solùm Catholici scriptores, sed & Ethnici, Suetonius, & Dio testatum reliquerunt: ille quidem in Domitiano cap. 15. inquiens: *Denique Fl. Clementem patruelem suum contemptissimæ inertiæ* (sic vocat virum, qui vt Christò vacaret, nolebat se publicis rebus tradere) *cuius filios etiam paruulos successores palàm destinauerat: & abolito priore nomine, alterum Vespasianum appellari iusserat, alterum Domitianum; repentè ex tenuissima suspicione (tantùm non in ipso eius Consulatu) interemit; quo maximè facto maturauit sibi exitum.* At Dio sic. *Domitianus cùm multos alios, tum verò Fl. Clementem Consulem (etsi nepos eius erat, duxerátque vxorem Fl. Domitillam propinquam ipsius) morte affecit:* sed qua causa? *Illato ambobus crimine ἀθεότητος* (id est, contemptoris Deorum) *cuius rei causa multi, qui in mores Iudæorum* (videlicet Christianorum) *transierant* (à Gentilitate) *damnati sunt: quorum pars occisa, pars spoliata facultatibus: Domitella tantummodò in Pandatariam relegata est.* Dolet meritò Cardinalis Baronius tam insignem Christi martyrem à sanctorum Catalogo seu Martyrologio excidisse; sed iam alter Flauius (Dexter) martyrium simul, & diem annotat, videlicet 21. Nouembr. vt aliquando restitui possit ab Ecclesia.

Ad ipsum dedit Martialis epigramma 93. lib. X. quod incipit,

Si prior Euganeas, Clemens, Helicaonis oras,

Pictáque pampineis videris arua iugis, &c.

De Consulatu ipsius subiungens;

Carmina, purpurea sed modò suta toga, &c.

S. Clemens Metensis primus Episcopus. Fuit alter eiusdem nominis Fl. Clemens S. Petri discipulus, patruus S. Clementis Papæ, & primus in Gallia Metensis Episcopus, qui obiit in pace Confessor die 17. eiusdem mensis, cuius Molanus meminit ea die, & vitam scribit Petrus in Catalogo lib. 10. cap. 113. Timeo autem ne forsan similitudine nominis ductus, quæ Fl. Clementis martyris sunt, huic Confessori tribuat, ait enim fuisse Consulem Romæ, ac S. Clementis Papæ patruum.

9. Thra

Anno Romæ 837. 9. *Thraseas*, &c.] In codice impreſſo pro *Seruilia* corruptè legebatur *Heluidias*. Erat quidam Bareas Soranus, & Thraſeas Pætus clariſſimi ac Conſulares viri, Seruilia verò Bareæ Proconſulis tunc Syriæ filia: hos omnes nequiter occiſos dolent, vel ipſi Ethnici. Iuuenalis; Anno Christi 86.

Tharſeas, Heluidius, Bareas & Seruilia Romani nobiles Martyres.

Stoicus occidit Baream, delator amicum,
Diſcipulúmque Senex.

Martialis de Thraſea lib. 4. epigr. ad Colinum 54.

Thraſea conſtantior ipſo.

De vtriſque verò Corn. Tacitus lib. 16. *Trucidatis tot inſignibus viris, ad poſtremum Nero virtutem ipſam excidere concupiuit, interfecto Barea Sorano, & Thraſea Pæto, olim vtriſque infenſus.* Quo tamen obiecto crimine? author eſt ipſe Tacitus, Baream reum eſſe factum ex Proconſulatu Aſiæ, quem adminiſtrauerat, *non quidem ex crimine aliquo quod patraſſet, ſed ex iuſtitia* (inquit) *atque induſtria.* De Seruilia autem eius filia, *Vltra hæc, ſed recèns diſcrimini patris filiam connectebat, quòd pecuniam Magis largita eſſet,* (nimirum Chriſti pauperibus.) *Igitur Seruilia accita eſt in Senatum; ſterúntque diuerſi ante Tribunal Conſulum grandis æuo parens, contrà filia vltra vigeſimum ætatis annum, nuper marito Annæo Pollione in exilium pulſo viduata, deſolatáque, ac in patrem quidem intuens, cuius oneraſſe pericula videbatur. Tum interrogante accuſatore, An cultus dotales, & detractum ceruice monile venundediſſet, quo pecunia faciendis magicis artibus contraheretur? Primùm ſtrata humi, longo fletu, & ſilentio, poſt altaria, & aram complexa; nullos* (inquit) *impios Deos, nullas deuotiones, nec aliud infelicius precibus inuocaui, quàm vt hunc optimum patrem, tu Cæſar & vos Patres ſeruaretis incolumem.* Pergit necem vtriuſque lamentabilem referre: & velit nolit, quidquid de Magis loquatur, quidquid de aræ amplexu mentiatur, ſatis innuit Chriſtianos fuiſſe, ac pro contemptu Deorum occiſos, vtpote qui diuitias in Chriſti pauperes diſtribuiſſent. Vt quid enim coram ipſis ara poſita fuit, niſi quia contemptores Deorum erant? Vt verum ſit quod Dexter hoc loco aſſerit, à multis tradi fuiſſe Chriſtianos, id quod etiam Baronius credit anno Domini 68. numer. 28. Hoc verò notatum velim lector habeas, non ideo Dextrum hoc loco meminiſſe Thraſeæ & Bareæ, quòd à Domitiano cum Fl. Clemente occiſi ſint, cùm conſtet à Nerone ante annos 20. peremptos, vel ipſo Tacito non tacente; ſed quoniam de his agunt, qui de Clemente, authores Gentiles, & ſimilis ſit vtrorumque mors ac mortis cauſa. Tantumdem de Heluidio Priſco, Thraſeæ genero, dictum reputa, de quo ſimilia refert Tacitus præfato lib. 16. Annalium.

10. *Florebat*, &c.] A Martiali mutuatum hoc eſt, lib. 4. epigram. 55. vbi inter alia quæ de Celtiberia prouincia ſua, memoria digna narrat, Suellos iaculatores ponit; cùm enim præmiſiſſet, *Suelli ſtrenuiſſimi iaculatores, qui?*

Nos Celtis genitos, & ex Iberis
Noſtræ nomina duriora terræ
Grato non pudeat referre verſu:

Subdit inter cætera;

Et certos iaculo leui Suellos.

Quo loci codices impreſſi deprauati ſunt, nam pro *Suellos* habent *Silaos*; fatetur tamen Matthæus Raderus in notis marginalibus ſui Martialis, in veteribus codicibus legi *Sueuos*, quod proximè ad veritatem accedit. Cæterùm iaculatores Suellos ab oppido Celtiberiæ eiuſdem nominis ſic dictos, tranſlatos verò inde Brigantium nobilem Gallæciæ vrbem, nunc *Coruna*, non ſolùm hîc docet Dexter, ſed etiam ad annum 430. quo tempore Wandalorum rabies vigebat in Africa. In veteris Hiſpaniæ tabula, quam in ſuo Ptolomæo exarauit Villanouanus, ponitur oppidulum *Suelo* nomine; errat tamen in ſitu eius deſignando, non enim conſtituit illud in Celtiberia, ſed in ora freti Gaditani, vbi nunc *Eſteponda* eſt. Verùm ſtandum potiùs teſtimoniis Martialis, & Dextri.

11. *Apud Meſſanenſes*, &c] Nihil apud Illuſtriſſimæ vrbis ciues venerabilius, nihil traditione Chriſtiana æquè receptius, quàm prædeceſſores ſuos ab ipſa Beatiſſima Dei genitrice adhuc in humanis agente litteras accepiſſe, quandoquidem in memoriam tanti beneficij Eccleſia Metropolitana nuncupata eſt *la Madona de Littrio*, hoc eſt, *de la Lettera*, ſeu de epiſtola, quæ illic aſſeruari dicitur reuerenter. De ea ſic Petrus Caniſius lib. 5. de *De Epiſtola B. Mariæ ad Meſſanenſes.*

Deipara

Anno Christi 86. Anno Romæ 837.

Deipara cap. 1. *Apud Siculos extat insignis Respublica Messanensium, quæ epistolam ab eadem Virgine Matre missam prædicat, atque, vt audio, reuerenter in scriniis asseruat.* Recipit quoque eam, vt alios taceam, P.Franciscus Arias pietate & doctrina insignis, in suo spirituali profectu, tractatu de imitatione Virginis. De ea iterum agit Dexter ad annum 430. quo iterum in scriniis reperta fuit. Reperi eam Hispanis loquentem in Bibliotheca insignis nostri cœnobij Despina, quam placuit hîc ad verbum referre.

Maria hija de Ioachin, del tribu de Iuda de la casa de Dauid, humildissima Madre de Iesu Christo crucificado: a todos los de la Ciudad de Mecina salud, y benedicion del Padre eterno. Sabemos que haueis enuiado los de essa ciudad con grande fe Mensageros y Embajadores, confessando con grande conocimiento à mi hijo por hombre y Dios, Vnigenito del Padre eterno; y assi mismo despues de su gloriosa Resurreccion, hauer subido al cielo; conociendo en todo el verdadero camino de la verdad, mediante la doctrina y predicacion de Pablo Apostol nuestro. Por loqual à vos otros, y à essa nuestra ciudad damos nuestra benedicion, y prometemos ser siempre en vuestra perpetua proteccion, y amparo. Quæ Latinitate donata sic sonat.

Maria filia Ioachim, de Tribu Iudæ, de domo Dauid, humillima mater Iesu Christi crucifixi, omnibus ciuibus Messanensibus salutem & benedictionem æterni Patris. Nouimus vos misisse magna fide Nuntios & Oratores, confitentes plena recognitione filium meum esse hominem simul ac Deum, Vnigenitum æterni Patris; & similiter quòd post eius gloriosam resurrectionem ad cælum ascenderit; agnoscentes in omnibus certam veritatis semitam, mediante doctrina & prædicatione Pauli Apostoli nostri. Quapropter vobis, & huic nostræ ciuitati nostram impertimur benedictionem; & promittimus vos semper sub nostra protectione & defensione habere.

Simili beneficio se honestatam à Dei genitrice gloriatur Florentia, vti Hieronymus Sauanarola testatur, qui ea de re concionem ad Florentinos habuit die 25. Octobris ann. 1495. & inter eius opera extat; Epistolæ autem textus hic est. *Florentia Deo & Domino Iesu Christo filio meo & mihi dilecta, tene fidem, insta orationibus, roborare patientia; his enim sempiternam cõsequeris salutem apud Deum.* Fidem quoque ei præbent authores superiùs citati pro Messanensi. De epistola Virginis ad Ignatium agemus cum Dextro ad ann. Domini 116.

S. Ionas S. Dionysij discipulus vbi prædicarit.

12. *Castris-Cæciliis*, &c.] Non hîc solummodo meminit Dexter S. Ionæ discipuli S. Dionysij, sed etiam ad annos 112. & 130. ex quibus liquet bis Hispanias perlustrasse; primùm quidem anno 86. vel 87. prædicando verbum Dei, præcipuè Castris-Cæciliis in Lusitania, & in eius circumiacentibus oppidis. Romanum Martyrologium die 22. Septemb. eum vocat *Pagum Castrensem*, cuius loci presbyter factus herbis virentibus, & aqua frigida sustentabatur, vt Equilinus narrat lib.8.cap.106. Hic verò primus eius in Hispaniam aduentus accidit, priusquàm S.Dionysius, cuius ipse Athenis discipulus extiterat, in Gallias transitum faceret, legatus S. Clementis anno Domini 93. tunc enim nonnullis placet, Ionam nostrum comitem ipsius factum in Gallias rediisse: vbi & ipse prædicationi aliquandiu inseruiens anno 112. iterum Hispanias lustrans, *inuisit S. M. Marcellum Eugenium Dionysij magistri sui condiscipulum* (ait Dexter) sed tandem in Gallias remeat anno 130. Tunc Iulianus Præses tres lictores misit Parisios, vbi ipse eo temporis prædicationi insistebat; *vt eum tenerent, & occiderent.* (verba sunt Equilini) *Qui eum prope Parisios inuentum, nullo timore territum, nec minis turbatum, nec vllatenus à doctrina desistentem, verberibus cæsum decollauerunt, X. Kalend. Octobr. Cuius corpus truncum caput manibus tollens* (Dionysium in hoc etiam Magistrum imitatus) *vsque ad locum vbi S.Martyr sepulturam elegerat, quasi milliario vno procedens ibidem occubuit, sepultúmque ibidem est miro fragrans odore, in loco qui dicitur Mons sancti Ionis*, seu Ionæ. Galesinus putauit eum sub Domitiano passum, Præside Fescenino; fallitur tamen, quia sub Adriano occubuit anno 130. Præside verò Iuliano. Cùm igitur in Martyrologio Rom. dicitur. *Apud Pagum Castrensium S. Ionæ Presbyteri & Martyris, qui cum S. Dionysio profectus in Galliam iussu Iuliani præfecti verberibus cæsus, gladio martyrium consummauit*; non designatur oppidum martyrij (in quo Equilinus hallucinatus est) potiùs enim dicendum esset apud Parisios, vt Galesinus dixit in suo Martyrologio; sed illud quod præcipuè eo Doctore gloriabatur, Dextri æuo videlicet, Castra-Cæcilia, vel Castra-Cæciliana; nunc corrupto vocabulo *Cazeres*, inter Annam & Tagum in Extrematura (olim Lusitaniæ parte) constitutum, ac nobile admodum, cùm ciuium familiis, tum etiam antiquitate conditionis: vt enim Morales author est lib.8. hist.c.18. Cæcilius Metellus Consul, deuicto inibi Hirtuleio, nomen suum & Castrorum suorum oppido impertiit, vnde dictum Castra-Cæcilia, vel, vt aliis placet, Castra-Cæciliana. Solus

Castra Cæcilia quæ?

Arnoldus

Anno Romæ 837.

Anno Christi 86.

Arnoldus Millius in sua Synonymia Geographica legit Castra-Viceliana: Ptolomæi codex corruptè quoque habet Liciniana, in Lusitania prope Emeritam. Idem Metellus condidit Caloniam Metellinensem, hodie *Medellin*, in eodem tractu, à suo quoque cognomine nuncupatam, vt alibi dicemus. Ne tamen decipiatur quis, aduerterim, reperiri etiam Castra-Lelia in Lusitania, sed longè diuersum oppidum à Castris-Cæciliis; quandoquidem vel ipso Dextro teste (inferiùs anno 308.) illud erat iuxta Callensem portum & Vrbem situm ad Durij ostia in ora Oceani, nunc *Porto*, à quo Portucallense regnum nuncupatur; istud verò in Mediterraneis Lusitaniæ terminis, sed de eo suo loco. Corrige ex dictis Molanum dum legit, *Die 5. Augusti Castro-Corboilo S. Ionij Martyris*. Sed ipse nec Martyrem, nec oppidum, nec diem martyrij nouit. Proximè tamen ad Castra-Cæcilia accedit dum legit *Castro-Corboilo*.

13. *Apud Caracam*, &c.] Sanctorum Martyrũ Æmiliani, & Geronij agebatur festa dies in Breuiario Cordubensi 20. Septemb. Galesinus quoque in suo Martyrologio eorundem meminit ipsa die inquiens; *In Hispania Sanctorum martyrum Aemiliani & Geronij*. Duo ex Dextro noua habemus, tempus martyrij, nimirum in persecutione Domitiani circa annum Domini 87. & vrbem in qua martyrio sublati sunt, *Caraca*. Est verò quam nunc *Guadalaxara* nuncupamus; testibus Marinæo Siculo, Morales, Nonnio, Mariana, & cæteris. Antonini codex corruptè habet Ariaca. Plutarchus in vita Sertorij narrat, pulsum à Metello Sertorium, non procul à Caracitanis ad amnem Tagonium castra locasse, cum quibus bellum memoria dignum gessit. Falluntur Morales & Nonnius cap. 73. suæ Hispaniæ, dum Tagonium fluuium credunt vocatum *Henares* à Plutarcho, quòd Caraca ad ora ipsius sita sit; cùm tamen sit *Tajuña* cui Henares admiscetur, quod anno 308. monstrabimus: Caracitani verò dicebantur quotquot inter *Henares* & *Tajuña* degebant.

SS. Æmilianus & Geronius Martyres vbi?

Caraca quæ?

Tagonium non est Henares, sed Tajuña.

Placuit hoc loco, dum de Sancto Geronio Martyre Caracitano agimus nobilem suscitare memoriam Geruntij Martyris ac primi Episcopi Italicæ, quæ ab scriptis Hispanorum authorum exciderat, & his ipsis temporibus pro Christi nomine occisus est. De eo Martyrologium Rom. die 25. Augusti hæc habet; *Italicæ in Hispania S. Geruntij Episcopi, qui tempore Apostolorum Euangelium in ea prouincia prædicans, post multos labores in carcere quieuit*: suspicor à S. Pio Hispalensi Antistite, ac S. Iacobi discipulo S. Geruntium ordinatum fuisse Episcopum Italicensem; & forsan ipsius Apostoli, aut certè Pauli discipulus fuit. Acta ipsius cecinit olim Hispana Ecclesia vniuersa, hymno sacro, qui hodiéque extat in Breuiario Mozarabe dicto. Est verò huiusmodi.

S. Geruntij Episcopi Italicẽsis martyrium.

Hymnus de S. Geruntio Episcopo Italicensi & Martyre.

Sacratum Christi Antistitem
Geruntium Confessorem,
Dignis canamus laudibus,
Et celebremus vocibus.
Hic fertur Apostolico
Vates fulsisse tempore:
Et prædicasse supremum
Patrem potentis filij.
Quique dum per occiduam
Percurreret clarus plagam;
Tandem ira Gentilium
Ad passionem trahitur.
Sed mox præcepto Præsidis,
Nodis grauatur ferreis:
Horrendis vmbris carceris,
Datur in ius carnificis.

Quem ferunt vinctum vinculis,
Inter pallentes tenebras,
Raptam è sacro corpore,
Dedisse cælo animam.
Sic inter Apostolica
Beatus iam consortia,
Gaudet cælesti gloria,
Et clara Christi gratia.
Namque infulatus gemino
Fulget, & nitet præmio;
Sacerdotali titulo,
Et confessionis præmio.
Gloria Patri personet,
Christóque vnigenito:
Cum Paraclito Spiritu,
In sæculorum sæcula. Amen.

Capitula

Anno Christi 88. Capitula sic habet. *Gloriose ac misericors Domine, qui beatißimo Confessori tuo Geruntio Episcopo, tibi nimis in ore confiteri dedisti, téque in medio iustorum eius confeßione laudari voluisti; vt eum in terris confitentem, & in concilio Sanctorum glorificans faceres exultantem; exposcimus tui muneris donum, vt eius precibus tribuas à peccati contagione purgari, ab ardoribus perpetuis erui, & gloriæ tuæ beatitudinem consequi.* Habet præterea officium proprium integrum in prædicto Breuiario, orationes quinque, benedictiones duas, & alia quæ manifestant S.Geruntij fuisse in Hispania priscis temporibus memoriam illustrissimam. Anno Romæ 839.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 88. *Maria Magdalena miraculis clara, mirificè diuinis laudibus, contemplationíque dedita, in Gallias migrat.* Anno Romæ 839.

Anno 90. *S.* Mancius ciuis Romanus, Christi discipulus primus Eborensium in Lusitania Pontifex, qui in Gallia priùs prædicauerat, floret: & post multos labores migrat Martyr anno 106.* Anno 841.

* al. S. Mansius.

Anno 91. *Vxamebarchæ in Autrigonibus Hispaniæ SS. Trophimus, Ouantius, & Astorgius Episcopus Martyres, in eadem Ecclesiæ persecutione pro Christi fide constanter cæsi sunt.* Anno 842.

2. *Glabrio Consul Romanus pro Christi confessione cæditur.*

3. *Nereus, Achilleus, & Flauia Domitilla relegati crebris Sancti M.Marcelli, post Toletanorum Pontificis, litteris recreati, tandem pro fide cæsi, ad martyrij lauream euolant.*

4. *Totâ Hispaniâ celebris habetur memoria S.Iacobi Apostoli Zebedæi filij, primíque illorum Pastoris, & egregij Doctoris.*

5. *Ioannes Theologus exultantibus totius orbis Ecclesijs ab exilio reuocatur: omnes illius reditum missis litteris gratulantur.*

6. *Philippus cognomento Philotheus, qui priùs corpora SS.Martyrum Geruasij, & Protasij ciuium suorum Mediolanensium Mediolani sepelierat; conuersúsque in Campo Laminitano à S.Paulo, illum sequutus adhæsit Clementi, à quo legatus missus in Hispanias, Toleti, Barcinone, Cæsaraugustæ, Hispali, Valentiæ, & in multis aliis vrbibus prædicat.*

7. *S.Iulianus ciuis Toletanus Toleti patitur 7. die Ianuarij. Fuit Episcopus.*

8. *Cum Aulo Cornelio Palma V.C. ciue Toletano, Duumuiróque Christiano, Toletum venit Marcus Marcellus, ibique sedem primariâ totius Hispaniæ, vti in eius meditullio, constituit: Metropoles à*

S.Iacobo-

Anno Romæ 839. & 841. *S.Iacobo cœptas, meliùs disponit: Ecclesiámque totius Hispaniæ luculenter promouet.* Anno Christi 88. & 90.

9. *M.Mancino Duumuiro Barcinonensi; idem Philippus Barcinonem adijt, ibidémque per aliquot menses mansit.*

COMMENTARIVS.

ANNO 88. *Maria Magd.* &c.] Ante annos 30. videlicet 48. Domini, notauerat Dexter accessum Magdalenæ in Gallias, quando nempe in cælos Beatissimâ Dei genitrice assumptâ, ipsa cum fratribus & amicis pelago commissa, in contemptibili ligno saluata, Massiliam appulit, nunc verò post 30. annos in specu transactos, pœnitentiæ & contemplationi dedita, adeò vt in sublime ab Angelis pluries veheretur,, tandem ad cælestem sponsum miraculis quoque viuens, & mortua clara conuolauit. Lege Equilinum lib.6. cap.124. qui de pœnitentia eius annorum 30. & miraculis plura refert. *S. Maria Magdalena moritur in Galliis.*

ANNO 90. *Mancius*, &c.] Hæc vberiùs iterat Dexter in calce Chronici, ad annum 430. inquiens: *Eodem anno repertæ sunt reliquiæ S. Memmij Mancij, Eborensis in Lusitania Pontificis, & primi illius vrbis Apostoli: qui conuerso priùs populo Cathalauensi in Gallia, postea in Hispanias traijciens, Eboræ prædicauit, vbi & martyrium passus est. Fuit ciuis Romanus, & Christi discipulus, & ab anno 36. Christi ad annum 106. in Gallia, & Hispania, prædicationi institit, ac tandem sub Traiano martyrium (vti dixi) pro Christi nomine passus est.* Celebris admodum est apud omnes Hispanicarum rerum scriptores memoria S. Mancij: agunt enim de eo Vasæus ad annum 100. Resendius in antiquitatibus Eboræ, Villegas, Sanctorus, Trugillus, Marieta ad 15. diem Maij, Mariana in hist. Hisp. Refertur eius historia in Breuiariis Eborensi, Burgensi, & Palentino in hæc verba. *S. Mancius quis, & qualis? Prædicat in Gallia & Hispania.*

*Passio S. Mancij Martyris, qui passus est à Iudæis, vel Paganis in territorio Elborensi, qui ex partibus Romanorum natus ad Hispanias destinatus, verbum Dei, sicut meliùs potuit prædicauit; & de regione in regionem Elboram venit, in prouincia Lusitana, vbi Christianum populum ab infidelibus oppressum reperit. Beatus igitur Mancius, vt miles Christi, armatus lorica fidei, & in eius cruce confidens, contra infideles accinctus aiebat; Falsos Deos audire non possum, testis mendax esse non debeo, pro amore Dei mei, quem Iudæi crucifixerunt, supplicia non recuso; mortem autem quæro, per quam mihi vitæ æternitas conferatur. Cùm hæc aduersùs eos proferret, S. Mancium ad supplicium rapiunt, detractóque omni corporis indumento * dilaceratur membris extensis, funiúmque vinculis, innumeris plagarum ictibus verberatur; quasi vestibus nudari possent membra, quæ fidei confessio vestiebat. Igitur cùm inter vincula & tormenta vultu semper hilaris esset, adductus ante Validum præfectum, & ante Iudæos qui eum accusabant, dixit ei Validus: Audi Manci; Cessa ab hac prædicatione, & ora Deos nostros. Cui Mancius dixit; Tormenta & supplicia tua non timeo. Tunc Validus præfectus iussit eum fustibus cædi, & multis tormentis lacerari; Martyr autem Christi orauit dicens: Gratias tibi ago Domine, qui me fecisti vincere tormenta carnificum; iube me ad te peruenire. Et vox de cælo audita est; Veni dilecte noster ad me. Cúmque ille diceret; Pater in manus tuas, &c. sancta illa anima exiuit à corpore 20. die Maij. Ferunt autem aliqui, hunc B. Mancium discipulum Domini nostri Iesu Christi, & in cœna cùm pedes discipulorum lauauit, Domino ministrasse.* Hactenus Palentinum Breuiarium, ad cuius diœcesim in Hispaniarum deuastatione per Sarracenos facta anno 714. corpus S. Martyris translatum fuit, & ob eius honorem ædificatum est oppidum *Villa nueba de S. Mancio* nuncupatum, quiescítque in Monasterio S. Benedicti. Anno verò 1591. iussu Philippi II. Regis Catholici particula reliquiarum in Eborensem sedem suam translata est, D. Theotonio de Bragancia Eborensi Archiepiscopo Regis consanguineo procurante. Ex Palentino desumitur, in cuius diœcesi nũc corpus S. quiescit. * al. diuaricatur.

Sanè quod in S. Dionysio Areopagita Græcis & Gallis contigit, id pariter in S. Mancio Gallis & Hispanis contigisse reperio. Græci siquidem cùm de Dionysio suo nihil nouissent, postquam ab Athenis discesserat, Confessorem crediderunt, Galli verò quibus martyrium ipsius notum erat, Martyrem celebrarunt: sic prorsus in S. Mancio accidit; cùm enim in Gallia martyrium non consummauerit, Galli eius festum de Confessore Pontifice *S. Memmius Cathalaunensis idem cum Mancio Christi discipulo.*

Q tifice

Anno Christi 90. tifice agunt, Hiſpani verò, quibus martyrium ſatis notum fuit, vtpote Eboræ peractum, de martyre celebrant officium; ſed & ipſi diminutè procedunt dum Pontificatus ipſius memoriam non faciunt, qui tamen Gallis cognitus ſatis fuit. Dedit etiam errori anſam nominis duplicitas; cùm enim more Romano *Memmius Mancius* vocaretur, illic Memnum (vel Memnium) cebrant, hi Mancium, & vſque ad Romanum Martyrologium æquiuocatio irrepſit, vbi vnius eiuſdémque Sancti duo feſta peraguntur, alterum 15. Maij more Hiſpanorum ſic, *Eboræ in Luſitania S. Mancij martyris*; alterum 5. Auguſti in hæc verba more Gallorum, quæ ſatis indicant ciuem illum Romanum ac Chriſti diſcipulum eſſe; quem nos Mancium dicimus; *Cathalauni in Gallia S. Memnij ciuis Romani, qui à S. Petro illius ciuitatis Epiſcopus conſecratus, populum ſibi commiſſum ad Euangelij veritatem perduxit.* Addit Beda, *qui inter alia innumera miracula mortuum ſuſcitauit.* Agunt de eo Gregorius Turonenſis, de gloria Confeſ. cap. 66. & Vincentius Beluacenſis in ſpeculo lib. 9. cap. 45. & 46. ſed ſcriptores Galli pro more ſuo, quæ in Gallia geſſit, duntaxat ſcripſerunt: idémque contigit Equilino, qui eos ſequutus eſt lib. 7. cap. 25. vbi hæc habet: *Memmius Cathalaunenſis Epiſcopus, nobilis Romanus à S. Petro Apoſtolo in Epiſcopum conſecratus, cum S. Dionyſio & aliis Epiſcopis ad Gallias prædicationis gratia directus eſt.* Sed hic author in hoc ſibimet contrariatur; quia à Petro Apoſtolo directus, nequaquam cum Dionyſio proficiſci potuit, vtpote qui vſque ad Clementis Pontificatum non fuit miſſus in Gallias. Pergit verò; *Sed cùm XVIII. milliario ab vrbe elongati forent, Maximianus eius ſubdiaconus mortuus eſt. Memnius verò ad Petrum rediit, & ſocium defunctum nuntiauit: acceptáque ab Apoſtolo de fimbria veſtimenti eius particula, reuerſus, cadauer adhuc inhumatum tetigit, & continuò mortuus reſurrexit.* Cùm de vrbe loquitur, ſi Dextro fides habenda, imò quia habenda, Hieroſolymam intellige, non Romam, anno enim Domini 36. quo à Dextro dicitur cœpiſſe prædicationis munus, nondum Romam venerat Apoſtolus; quare cùm eo ipſo anno Sanctus Iacobus à Petro miſſus in Hiſpaniam fuerit (quod ex ſuperioribus liquet) fit probabile, vt Mancius cum Iacobo miſſus ſit; quo dato crediderim errore attribui ſancto Mancio miraculum iſtud de ſocij ſuſcitatione, quod vel ipſo Equilino teſte lib. 6. cap. 109. S. Frontoni Petragoricenſi Epiſcopo contigit, Roma à B. Petro in Petragoricam Galliæ ciuitatem directo, cum Gregorio Presbytero, quem in itinere defunctum ſuſcitauit, baculo Apoſtoli, ad quem redierat accepto, & ſuperpoſito. Certè ſi cum Iacob perambulabat, non indigebat ad Petrum redire. Sed vt vt ſit, *alia quoque ſigna plurima* (ait ille) *per illos Dominus oſtendit. Cùm autem ad Vrbem Cathalaunenſem veniſſet, & populum ad conuertendum durum reperiſſet, milliario vno à ciuitate in loco deſerto cœpit in ſpelunca contemplationi vacare, multíſque inibi miraculis clareſcere. Nam puerum nobilem, qui cadens in fluuiolo, Nauta dicto, & iuxta ciuitatem labitur, necatus fuerat, ſuſcitauit:* (de hoc mortuo credo Bedam loquutum) *multóſque viſo mirabili ſigno ad Chriſtum conuertit; ſícque à populo cum honore ad ciuitatem ducitur. In ipſo quoque vrbis ingreſſu tres leproſos mundauit, & totidem cæcos illuminauit; dæmonem quoque ab obſeſſo quodam eiecit:* ſubdit denique annos LXXX. ſedem ſuam gubernaſſe; ego lego LXX. ſic enim Dextro conſonat, qui docet cœpiſſe Pontificatum, & prædicationis munus ab anno Domini 36. vſque ad 106. quo martyrium perpeſſus fuit, inter quos mediant anni LXX. quos ſediſſe dicitur; at non ſolùm Cathalauni, vt ipſi putant, toto hoc tempore ſedit, ſed etiam Eboræ in Hiſpania: neque eius corpus Cathalauni eſt, vt Turonenſis exiſtimauit, ſed ad ſummum aliquæ reliquiæ ipſius. Vide miram à Dextro exiiſſe conſonantiam. Quod de diſciplina Mancij ſub Domini magiſterio dicitur, nonnulli etiam ad 72. numerum extendunt, vt vnus illorum Mancius ſit, quod tamen non ſatis liquet: ſufficit ſanè Chriſti nouiſſe diſciplinam, de cæteris non curo. Anno Romæ 841.

Fabius Quintilianus floret.

Hoc ipſo anno Domini 90. in Chronico Euſebij à D. Hieronymo addita hæc de Fabio Quintiliano leguntur. *Quintilianus ex Hiſpania Calagurritanus, qui primus Romæ publicam ſcholam & ſalarium è fiſco accepit, claruit.* Mira res, vt homo Hiſpanus omnium primus Italos ipſos Rhetoricam Latinæ linguæ doceret, ob ídque è fiſco primò ſalarium acciperet! De eo Auſonius in Parentalibus num. 2. inquit.

Adſerat vt licet Fabium Calagurris alumnum,
Antipitem palmam Quintilianus habet.

ANNO

Anno Romæ 842.

Anno Christi 91.

ANNO 91. *Vxamæ*, &c.] Duas *Vxamas* in Hiſpania fuiſſe, apud Ptolomæum legimus: in Autrigonibus alteram cognomento *Barcham*, alteram in Areuacis cognomento *Argellam*; hæc hodie *Oſma* dicitur: altera de qua hoc loco ſermo eſt, non ſatis liquet, vbi determinatè fuerit. Cæterùm ex ſitu quem & Ptolomæus deſignat *Orduña* eſt; nam Autrigones confines erant Cantrabris; Autrigonum autem Borealior ciuitas Flauiobriga erat, nunc *Bilbao*, & non longè admodum in Mediterraneis diſtabat ab ea Vxamabarca, quo loci *Orduña* à *Bilbao* ſeiungitur. Martyrum autem qui Vxamebarcæ paſſi hîc dicuntur, meminit Petrus Equilinus lib. 11. cap. vltim. numer. 251. his verbis; *Trophimus, & Oceanus, & Euſtorgius Epiſcopus paſſi ſunt martyrium XIV. Kalend. Octobris.* corruptè loco Ouantij legit Oceanum, & pro Aſtorgio Euſtorgium, ſed facilis in his tranſitus. Fatetur verò Equilinus quos in eo capite Sanctos enumerat, ex Martyrologio Hieronymi, Adonis, vel Vſuardi deſumptos eſſe, & ad litteram à ſe tranſcriptos.

SS. Martyres Trophimus & ſocij vbi paſſi?

2. *Glabrio.*] Quæ deinceps in hoc commentario ſequuntur, non ſunt præcisè ad ann. 91. reſtringenda, ſed inter 91. & 93. accidere potuerunt, quippe cùm ſequens annus in Dextro ſit 94. Sanè Glabrij Conſulis martyrium in annum Domini 93. incidit, quod Dio Caſſius tametſi Ethnicus, recitat his verbis: *Acilius Glabrio Conſul cum aliis, illato crimine* ἀθεότητος (id eſt, contemptus Deorum) *quòd ad Iudæorum* (ſic vocabant Chriſtianos) *mores tranſiiſſet; primò quidem adhuc agentem Conſulem, vocatum ad Albanum, ad Iuuenalia, & in ſententia perſiſtentem, in theatrum miſſus fuit, vt cum immani Leone pugnaturus ab eo diſcerperetur: ſed ab illo non tantùm non eſt læſus, ſed eum egregiè ipſe confecit; quamobrem poſtea eadem ex cauſa, quòd Romanos Deos non coleret, iuſſus eſt interfici.* Baronius id reiicit in annum Domini 94. ſed vt vidimus à paſſione Apoſtolorum vno anno præcurrit Dextrum.

Glabrij Cōſ. martyrium.

3. *Nereus*, &c.] Non hoc loco præcipuè intendit author horum SS. martyrium adnotare, tametſi obiter illud memoret, ſed ſolatium quod in Pontia inſula relegati à M. Marcello in vrbe commorante recipiebant, miſſis inter ſe frequentibus litteris. Extant quædam SS. Nerei & Achillei ad Marcellum apud Surium tomo 3. 12. Maij, quibus eius ſententiam requirunt ſuper ea quæſtione quam Furius & Priſcus diſcipuli Simonis Magi, inibi propter Magiæ vſum relegati, excitabant de magiſtri ſui ſanctitate. Conabantur enim ſeducere eos qui in Inſula degebant, vt Simonem, ceu Filium Dei colerent; credeléntque Petrum Apoſtolum immeritò ei fuiſſe infenſum; litteras placuit hic inſerere.

S. Eugenius litteras dat ad SS. Nereum & Achilleum.

Nereus & Achilleus ſerui Chriſti Ieſu fratri & condiſcipulo Marcello æternam ſalutem. In Pontiæ Inſulæ ergaſtulum relegati propter nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, gaudemus quidem; ſed gaudium noſtrum perturbant Furius & Priſcus diſcipuli Simonis, qui propter artes magicas huc in exilium deportati ſunt. Aiunt illi à culpa alienum fuiſſe Simonem; porrò Apoſtolum Petrum ſine cauſa eum execratum eſſe. Cúmque diceremus nos Inſulæ habitatoribus, ne commodarent eis fidem, memorauimus illuſtrem & idoneam perſonam tuam, quæ poßit ſcriptis ipſos efficere certiores, cuiuſmodi fuerit Simonis Magi vita, & quemadmodum, cùm eius fueris diſcipulus, res eius omnes bene cognitas & exploratas habeas: quas oramus vt perſcribere ne graueris, vt homines innoxij ab horum fraudibus & impoſturis liberentur. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti tecum.

Huic epiſtolæ reddidit M. Marcellus ſequentem. *Marcellus ſeruus Ieſu Chriſti ſanctis Confeſſoribus Nereo & Achilleo. Lectis litteris veſtris gaudio ſum repletus, quòd intelligerem vos in fide conſtantes eſſe, & pro veritate certare viriliter. Et quia ſcribitis obiectam vobis Simonis innocentiam, retexam partim vitam ipſius, vt ex paucis cætera colligantur. Ego quidem cùm in eius me diſciplinam tradidiſſem, poſteaquam animaduerti hominem eſſe malignum, & infantium trucidatorem, itémque maleficum ac perfractorem, diſceſsi ab illo, & me ad Dominum meum ſanctum Petrum Apoſtolum adiunxi; quem cùm Simon Magum diceret, & populum Romanum eius odio inflammaret, derepentè eo loco vbi Petrum Simon inſimulabat, vidua tranſiit cum multa populi frequentia, filium vnicum efferens triſtiſſima. Id vt vidit S. Petrus, ait ad populum Simoni credentem; Deponatis è feretro defunctum hominem, & qui eum excitarit eius veram eſſe fidem ſentiatis. Cùm populus ita feciſſet, Simon dixit: Si ego hunc vitæ reddidero, num vos Petrum interficietis? Reſpondit omnis turba; Viuum eum concremabimus. Mox Simon dæmonum opera id effecit vt nonnihil moueretur cadauer. Eo viſo ſublatis vocibus populus Simonem prædicat, Petro exitium minatus. At Petrus vix impetrato ſilentio ait; Si viuit, loquatur, ambulet,*

Anno Christi 91. *bulet, cibum capiat, reuertatur ad ædes suas: si non id fecerit, non dubitetis fallacem esse Simonem; Tum vna voce clamauit populus; nisi id fecerit Simon, pœnam qua voluit affici Petrum, ipse luat. Simon verò iram simulans fugere voluit: sed populus cum multa exprobratione eum detinuit. Porrò Apostolus Petrus in cœlum manus tollens ait: Domine Iesu Christe qui nobis dixisti; In nomine meo dæmonia eiicite, infirmos curate, mortuos suscitate, excita puerum hunc, vt omnis hæc turba agnoscat te esse Deum, nec alium præter te, qui cum Patre & Spiritu Sancto viuis & regnas in sæcula sæculorum. Mox puer exurgens, & ad Petri Apostoli pedes se abiiciens, ait: Vidi Dominum Iesum Christum iubentem Angelis, vt propter preces tuas me orphanum restituerent viduæ matri meæ. Tunc populus exclamans, Vnus, inquit, est Deus quem Petrus prædicat. Simon autem per præstigias caput canis sibi fingens fugam capessebat, sed eum retentum, cùm populus vellet flammis comburere, Petrus ita dixit: Præceptor noster docuit nos pro malis bona reddere: efficítq; vt Simon dimitteretur; is verò vt ad me venit, putans me quid actum esset nescire, canem ingentem ligauit ad aditum domus meæ dicens; Videamus num sit pro more ad te ingressurus Petrus. Post horam vnam veniens Petrus, signo Crucis edito soluit canem, iussitque eum ostendere Simoni, vt cessaret dæmonum opera fallere populum, pro quo Christus sanguinem suum fudisset. His ergo visis accurri ad Petrum; eúmque reuerenter excepi in domum meam; porrò Simonem persequebatur: cúmque eum prostrauisset, Petrus in Christi nomine præcepit ei, ne vllum corpori eius morsum inferret. Et corpus quidem non attigit, sed vestes adeò lacerauit, vt nulla pars corporis tecta maneret. Populus verò, & imprimis pueri vnà cum cane eum insectantes, extra vrbis mœnia, ceu lupum expulerunt; quam ille ignominiam non ferens, toto anno delituit. Postea Neroni commendatus est, qui eum in suam amicitiam admisit, homo improbus seipso nequiorem. Apparuit autem in visione Dominus Petro Apostolo dicens: Simon & Nero pleni malo dæmone, aduersum te cogitant, sed ne timeas, ego enim tecum sum, adiungámque tibi Paulum Apostolum, cras vrbem ingressurum, pariterque post menses septem cum Simone confligetis: eóque superato, & in Tartarum detruso, simul ad me victores peruenietis. Altera die venit Paulus Romam. Quo autem pacto cum Simone congressi sint, cùm vos ipsi corã sitis intuiti, superfluus mihi visus sum apud vos velle referre: maximè cùm S. Linus ad Orientis Ecclesias omnem eorum seriem Græcè perscripserit.* Hæc de Simone Mago & Apostolo Petro M. Marcellus ad Sanctos exules scribit. Quæ deinceps sequuntur; *De Petronilla filia Petri Apostoli, Domini mei, quando solicitè perquiritis quis eius vitæ finis fuerit, paucis annotabo;* nouam epistolam redolent, quandoquidem in ea quam superiùs transcripsimus, nihil de Petronilla martyres rogauerunt. Dedimus quoque eam ad annum Domini 34. nisi quòd inibi quæ solùm Petronillæ erant retulimus, cùm tamen epistola ipsa referat itidem martyrium S. Fœliculæ Virginis sociæ ipsius, & S. Nicomedis Presbyteri. Extant quoque cum prædictis aliæ litteræ SS. Martyrum Eutychetis, Victorini, & Maronis ad eundem Marcellum, de martyrio prædictorum Nerei & Achillei sub Memmio Ruffo Consulari Terracinæ peremptorum. Quibus perlectis *Marcellus misit germanum suum* (ait author historiæ illorum) *ad insulam, qui cum his Christi confessoribus egit illic annum vnum; ac deinde reuersus ad Marcellum narrauit illi,* ipsorũ Eutychetis & sociorum palmas de Tyranno acceptas, Sulpitij quoque & Seruiliani, & tandem sanctarum Virginum Fl. Domitillæ cum sociabus Euphrosina & Theodora, quæ Terracinæ cubiculo inclusæ per ignem consummatæ fuerunt, Traiano imperante, anno Domini vt minimum 100. cùm tamen relegata fuisset S. Flauia (sub Domitiano, vt ibidẽ asseritur) circa annum 90. vel 91. Præ oculis nihilominus habendum, non vnam & eandem, sed duas Flauias Domitillas hoc tempore fuisse, martyrio nobili decoratas; alteram Fl. Clementis Consulis vxorem, de qua Dio asserit, propinquam fuisse sanguine Domitiano, à quo in Pandatariam insulam relegata est, quòd Deos patrios non coleret, cuius sub Traiano martyrij meminit Dexter ad annum Christi 100. alteram eiusdem Fl. Clementis ex Plautilla sorore neptem, virginem sanctissimam, similiter sub Traiano passam, de qua Eusebius ex Brutio dixit anno 99. *Scribit Brutius plurimos Christianorum sub Domitiano fecisse martyrium, inter quos & Fl. Domitilla Fl. Clementis Consulis ex sorore neptis, in insulam Pontianam relegata, quia se Christianam testata est.* Subijt pro Christo mortem 7. die Maij; at Nereus & Achilleus eius Eunuchi anno præcedente, die 12. eiusdem mensis decapitati sunt. Vide Baronium tum in Notis, tum in Annalibus ann. 68. Quòd verò condiscipuli fuerint Eugenij, & S. Petri Apostoli discipuli satis liquet, non solùm ex litteris modò relatis, sed ex epist. ad Romanos, vbi Paulus Romam ire cupiens iubet inter alios salutari Nereũ: & cùm hactenus

Anno Romæ 842.

Flauia Domitilla plures.

Anno Romæ 842. — Anno Christi 91.

hactenus Romam ipse non vidisset, fit vt Nereus Petri discipulus esset, & non Pauli.

4. *Tota Hispania*, &c.] Satis superque de S. Iacobo diximus in superioribus, & de peregrinatione ad eius sacrum corpus his temporibus fieri solita; maximè cùm S. Cletus qui hoc floruerat tempore, peregrinationes ad Sanctos edicto dato defenderit.

S. Ioannes ab exilio euocatus.

5. *S. Ioannes Theologus*, &c.] Prædixerat Ioanni releuationem exilij ab Insula Pathmos Dionysius in peculiari quam ad ipsum dedit epistola, in cuius calce hæc dixit: *Ero autem prorsus dignior, cui fides adhibeatur, si (quæ tibi præcognita sunt) quia ex Deo didici, hæc loquar. Quod scilicet & ex Pathmi custodia dimittendus es liber, & in Asiaticam terram reuersurus: illicque perages boni Dei imitationes* (de Euangelio hæc intelligo) *easque posteris trades.* Dimissio autem Ioannis ex Pathmo, quantum lætitiæ cunctis Christicolis attulerit, non indiget probatione. Equilinus lib. 2. cap. 7. de his loquens ait; *S. Ioannes qui cum iniuria ad exilium fuerat deportatus; cum honore ad Ephesum deductus est, omni populo sibi occurrente, & clamante; Benedictus qui venit in nomine Domini.* Sed quid, hoc anno, Dextro cum reditu Ioannis ab exilio? ipse quippe hoc potiùs in exilium actus, quàm ab eo reuersus fuit. Baronius siquidem constanter asseuerat, deductum quidem Pathmos anno 92. sub Domitiano, postquam Romæ ab olei dolio feruenti vegetior exierat; deductum verò anno 98. quando Dione teste, *Nerua omnes qui impietatis in Deos rei fuerant, absolui voluit, & exules in patriam reduxit.* id quod Hieronymus etiam testatur de scriptoribus Ecclesi. in Ioanne. Metaphrastes addit à Traiano reductum, quod vt minimum anno 100. contigisse oportet. Deberet igitur hoc anno Dexter de exilio potiùs agere, quàm de reditu. Cæterùm nõ constat inter Doctores, id quod supponitur vt certum. Arethas siquidem Cæsariensis dum Apocalypsim commentatur, sub Nerone putat relegatum, non sub Domitiano. Estque satis verisimile Neronem qui funditus Ecclesiam Christi debere contendit, non solùm Petrum & Paulum trucidasse, sed Ioannem etiam, qui ex Apostolis superstes erat, insectatum fuisse, quî enim solùm Ioannem liberè agere dimisisset? Rursus Epiphanius hæresi 51. etiam sub Claudio (Claudium Neronem intelligo) Pathmo reuersum affirmat. Ne quis miretur Dextrum asserentem circa annum Domini 93. Pathmo in Asiam reuersum. Imò verò oppositum nequaquam deducitur ex testimonio Dionis relato: quo solùm dicuntur exules reducti in patriam. Ergóne Ioannes reductus à Nerua? Vnde locus? oporteret primùm stabilire eo temporis exulasse, quod tamen asseritur, non probatur. Et addo, quòd tametsi forsitan exularit, non tamen omnes edicti illius vi reducti fuêre, vt Fl. Domitilla Virgo, quæ in Pontia Insula à Domitiano vsque ad Traiani tempora permansit, sub quo martyrium subiit, id ipsius Domitillæ actis attestantibus, de ea & sociis ipsius. Sed hæc satis pro Dextri asserto vtcunque tuendo.

Id priùs à Dionysio prædictum.

De anno reditus quæstio.

De S. Philippo Philotheo Mediolanẽsi.

6. *Philippus*, &c.] Erat magnus hic amator Dei (hoc Philothei nomen pro meritis sibi impositum indicat) Mediolanensis ciuis: eum verò adhuc Ethnicum Nero Prouinciæ Areuatum præsidere fecit; quo in munere à D. Paulo repertus, & ad fidem conuersus fuit. De conuersione ipsius egerat Dexter ad annum 64. Post Apostolorum necem cui interfuit, rediit Mediolanum, vbi amicorum & conciuium suorum Geruasij & Protasij martyrio adfuit, funus exercuit, historiam scripsit; quæ à D. Ambrosio cum Sanctorum reliquiis inuenta est; extátque inter eius opera, & apud Surium tomo 3. die 19. Iunij, cuius initium est; *Ego seruus Christi Philippus intra domum meam Sanctorum corpora cum filio meo rapui, & sepeliui; quorum mater Valeria, & pater Vitalis dicti sunt*, &c. terminatur verò; *Quod cùm factum fuisset, ego seruus Christi Philippus abstuli cum filio meo furtim corpora sancta, & in domo mea, Deo solo teste, in ista arca marmorea sepeliui; credens me orationibus eorum consequi misericordiam Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto*, &c. Trucidatos autem sub Nerone, testatur Metaphrastes in vita ipsorum, vt videas omnia constare, nec alium credas Philippum à Philotheo, Pauli discipulo. Baronius in Notis ad diem 19. Iunij suspicatur, nequaquam sub Nerone (quod Metaphrastes contendit) sed sub M. Aurelio, & Lucio Vero Geruasium & fratrem occisos; quo dato temporum dissonantia Philippos quoque distinctos redarguet. Mouetur eo quòd Astasius Iudex qui eos occidit, dicitur à Philippo illo Mediolanensi, tunc temporis proficisci ad bellum quod à Marcomanis fuerat excitatum. Bellum autem Marcomanicum temporibus M. Aurelij, & L. Veri gestum est anno 171. vt ex Chronico Eusebij habemus: inter hunc verò annum & Neronis mortem plusquàm centum anni intercedunt. Adde ad Astasium dixisse Sacerdotes Idolorum; *Si vis lætus ad Augustos nostros reuerti & victor*, *Geruasium*

SS. Geruasij & Protasij funus curat.

Anno Christi 91. | Anno Romæ 841.

sium & Protasium sacrificare compelle; hæc autem Augustorum multitudo non facilè Neroni qui solus regnauit, facillimè L. Vero, & M. Aurelio conuenire potest.

Certè si non haberemus tam manifestum Metaphrastis testimonium, coniecturísque agendum esset, iis non difficulter in Baronij sententiam adduceremur; sed habemus firmiorem coniecturis sermonem; & quod in contrarium obiicit non conuincit, potuit enim Neronis tempore ad Marcomanos aliquod bellum moueri, eo præsertim quo contra Neronem rebellebant nationes nobiliores, Gallia & Hispania. quis hoc queat insimulare mendacij? Quod enim anno 171. gestum sit contra eos præcipuum bellum, non tollit quin à multis antea annis cœpissent rebellare, imò verò plerunque ita contigisse videmus: præsertim quando solus Comes Astasius legitur ad eos reprimendos proficisci. Augustos autem vocare potuit (si codex incorruptus est, quod non facilè admiserim) totam Neronis familiam; aut Senatum, & Imperatorem; aut Neronem & Galbam, qui iam in Hispania imperabat, aut ipsum solum Neronem figurata loquutione, qua amplificandæ orationis gratia dicimus, Cicerones, Antonios, Iulios, Sceuolas, &c.

Translatis deinde in cœlum Petro & Paulo, Philippus adhæsit Clementi, à quo in Hispaniam missus fuit Apostolicæ sedis legatus initio sui Pontificatus, anno videlicet 93. Eius rei extat celebre Methodij testimonium, authoris Græci & vetustissimi in vita S. Dionysij, vbi sic legimus: *Porrò S. Clemens sub id tempus Philippum quendam Hispanis Episcopum præfecerat: eandémque potestatem quam ipse diuinus Clemens à Petro accepit, ipsi dederat dicens; Profectus in Occidentales plagas Euangelium regni cælorum prædicato, ligandi etiam soluendíque potestas tibi esto, vt Christi Euangelium per te quoque longè latéque diffundatur, quo à Domino instar fidelis serui audire merearis; Euge serue bone*, &c. Ambrosius Morales, & Ioannes Mariana eiusdem Philippi Philothei meminerunt, nisi quòd Morales eum cum Hierotheo coincidere non bene suspicatus est. Nonnulla etiam eaque memoria digna S. Braulio in additionibus ad M. Maximum scripsit, quæ huius loci propria iudicaui. *Memoria (ait) celebris habetur & in Gallia & in Hispania S. Philippi, quem præmisit S. Clemens ante Eugenium in Hispanias & Gallias. Venit Rothomagum cum Leone Episcopo Rothomagensi, postea verò Vasconensi, & Geruasio.* (En sanctus quoque Geruasius Hispanias inuisit ante martyrium) *Prædicat in Gallia, Cantabria, Vasconibus, & per Hispaniam, dictus est cognomento Philotheus; qui Prouinciam Areuacum sub Nerone Ethnicus in Hispania gubernauit. Hic S. Philippus qui Diaconus erat* (tunc) *comésque Leonis, reuersus est Romam adhuc viuente Petro anno 67. & interfuit eius Paulíq; martyrio. Secutus S. Clementem vt Magistrum, ab illo effectus est Episcopus, & postea missus est legatus in Hispanias.* Ter proinde Hispanias adiit, primò Ethnicus officium gerens Præsidentis Areuatium; secundò Diaconus Leonis Rothomagensis Episcopi & Vasconensis; & tandem Clementis Legatus. Insuper Iulianus initio sui Chronici author est Philippum aliquandiu Toleti (cùm ibi prædicauit) sedisse Episcopum, quod ego credo accidisse post martyrium S. Iuliani; & quod paulo post successit S. Eugenio. De eo iterum hoc anno n. 9.

7. *Iulianus*, &c.] Extat adhuc memoria ipsius in Rom. Martyrologio die 7. Ianuarij, his verbis. *Eodem die S. Iuliani Martyris*. ex quo Molanus in Additionibus ad Vsuardum, & Galesinus ac cæteri recentiores. Ignorabatur hactenus quis ille Iulianus fuisset, latuítque Baronium: sed nunc Dextri Chronico manifesta multa sunt, quæ sine eo ignorabantur.

Au. Cornelius Palma quis, & quantus?

8. *Aulo Cornelio Palma*, &c.] Fuisse Romæ diebus his apud Romanos multos Hispanorum in pretio habitos, vterque Seneca, Lucanus, Silius, Martialis, & Quintilianus probant: & præ omnibus Traianus, qui eo temporis ad summum Imperij apicem euectus fuit. Enituit inter cæteros Aulus Cornelius Palma nobilis Toletanus, qui multo pòst, anno nimirum 101. Consulatum Romæ iniit cum C. Sotio Senecione, vt in Fastis Cassiodori, & Onuphrij videre est. Huius familiæ erat ille Cornelius Palma, qui bello Arabico feliciter confecto, clarissimus redditus est. In Auli Cornelij Palmæ Duumuiratum incidit aduentus S. M. Marcelli Eugenij missi à S. Clemente Papa, qui hoc ipso anno 93. inierat Pontificatum. Quòd verò hoc loco Dexter narret designationem Primatus Hispaniæ factam in Ecclesia Toletana, non est quia hoc anno facta sit, vt ipse testatur anno 105. Sed cùm primùm inducat in Hispaniam S. Eugenium, de eóque multa dicturus sit, idcirco quasi in capite, quæ postmodum fusè dicturus est, breui elogio enuntiat. Agemus de eo cum Dextro ad annos 100. 105. 110. 112. & 130. quo martyrij palmam accepit.

M. Mãcinus Duumuir Barcinonensis.

9. *M. Mancino*, &c.] Dixerat Philippum Philotheum prædicasse non solùm Toleti, Cæsaraugustæ,

Anno Romæ 845. augustæ, Hispali, Valentiæ, sed etiam Barcinone, nunc in speciali Barcinonensis autor aperit conciuibus suis, sub cuius Duumuiratu Barcinone Philippus prædicauerat, & quòd inibi aliquot menses egerit. Extant Martialis ad Mancinum duo epigrammata, alterum lib.1. cuius initium est, Anno Christi 94.

Bis tibi triceni fuimus Mancine vocati, &c.

alterum in lib.4. quod incipit, (num.61.)

Donasse amicum tibi ducenta Mancine;

nihil aliud quàm ioca & sales continent, amicitiæ non vulgaris signa.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 94. — Anno Romæ 845.

S.Clemens scribit Iuliano Episcopo Carpetano, & Iulio Abulensi.

2. *Bilbilitani Christo crediderunt effante Paterno.*
3. *C. Prochorus, vnus ex septem Diaconis scripsit Euangelium & res gestas Ioannis.*
4. *L. Magnus Iulianus ciuis Toletanus, & Martyr in pretio habetur.*
5. *Octogessæ in Hispania S.Agathoclia Martyr viriliter passa.*
6. *S. Theodosius II. Barcinonensis Episcopus 6. Kalend. Februarij.*

Anno 95. — Anno 846.

In Carpetania Pydnæ, vel Pyotij S. Alexander Martyr.

2. *Aquis Quintianis in Gallæcia Hispaniæ sancti Christi Martyres Iulianus, Datiuus, Vincentius, & alij 27. socij eorum.*
3. *S. Ouidius ciuis Romanus Episcopus Bracarensis succedit S. Basilio; hic verò S. Petro Kalendis Nouembris.*
4. *In Arsa Mariana Hispaniæ patiuntur Aquila & Priscilla.*
5. *Oppidum * Accatucci in Bætica gloriatur Natali S.Iuliani Martyris, quem passum diximus Aquis Quintianis.* * al. *Attuci.*

COMMENTARIVS.

ANNO 94. *S. Clemens.*] Epistola hæc quarta earum est, quas D. Clemens scripsit, cuius initium: *Clemens Romanæ vrbis Episcopus charissimis fratribus Iulio & Iuliano*, &c. *Oportet fratres omnes Doctores qui ad salutem animarum instituti sunt, & ad lucrandas animas Episcopi sunt consecrati*, &c. Vbi eos corripit quòd filios Ethnicorum baptizatos parentibus cohabitare permitterent; cùm tamen Dominus dixerit in Euangelio Matth. 10. *Veni separare hominem aduersus patrem suum*, &c. Cæterùm cùm S. Iulianus martyrio sublatus sit anno Domini 93. necessariò asserendum iudico, Clementem dedisse epistolam ei quem nesciebat ad superos amandatum, aut alium esse hunc Iulianum ab illo, siue eo tempore idem prorsus vocaretur Carpetanus Episcopus, qui Toletanus, siue diuersus, quod non liquet. Iulius autem ille qui Abulensis nun- *S. Clemens Papa scribit Iuliano, & Iulio Episcopis Hispanis.*

Anno Christi 94. | Anno Romæ 845.

cupatur, adhuc S. Secundo discipulo Iacobi superstite, non poterat esse Abulensis Episcopus, sed Corepiscopus, rectórque diœcesis, dum ipse alias vrbes prædicando peragrabat: qui tamen idcirco à Dextro Episcopus vocari potuit, quia S. Secundi successor fuerit. Nisi tandem quis velit non fuisse Episcopum, sed ciuem Abulensem nobilem, cùm S. Clementis accepit litteras, nam hoc etiam textus Dextri patitur, cùm solùm dicat, *& Iulio Abulensi.* Suspicor hunc illum fuisse præclarum martyrem Geldubæ in Turdetania Bæticæ pro Christo trucidatum, de quo agitur in Martyrologio Roman. ad diem 20. Decembris, his verbis; *Geldubæ S. Iulij martyris*: quo loci apud Vsuardum corruptè legimus. *In Thracia ciuitate Gelduba*, &c. pro *in Turdetania ciuitate Gelduba*; neque enim in Thracia eius nominis ciuitas reperitur, quapropter à Rom. Martyrologio abrasum est nomen *Thraciæ*; in Turdetania verò Hispaniæ Gelduba est, quam quidem Ptolomæi codices legunt Galdubam, alij Caldubam, nunc verò ferè retento nomine *Gelbes* dicitur, & est titulus Comitis Gelbensis prope Hispalim.

S. Iulius Martyr Geldubæ.

Hoc loco in Dextro excuso addebatur; *Amphitria quæ nunc Fita, S. Gregorius Episcopus Complutensis 12. Kalendas Ianuarij*: verùm manifesto exscriptoris vitio, hoc siquidem nequaquam isto tempore, sed postmodum anno 366. actum est, vt eo loci cum Dextro dicemus, floruit enim ipse S. Gregorius ann. 360. quinimò quod 12. *Kal. Ianuarij* legitur consummatus, corrigi debet, vt dicat 13. Kal. Ianu. de quo eo loci.

Bilbilitani ad fidē perducti à quo.

2. *Bilbilitani*, &c.] Intolerabile huic versui mendum irrepserat in excuso codice, sic enim legebatur, *Bilbilitani Christo crediderunt affectu paterno*; potiùs dicendum esset *filiali*. Sed neque hoc ad propositum, nec phrasim Dextri redoleret. Ipse potiùs infrà anno 122. affirmat Paternum illum celeberrimum S. Saturni discipulum, domo quidem Toletanum, sed tamen Bilbilitanum fuisse ciuem; quare ipse priusquàm in Gallias transiret, vbi Elusatium & Constantiensium Episcopus & Apostolus fuit, patriam suam ad Christi agnitionem perduxit. Agebat eo temporis Bilbili Martialis, vnde librum 12. Romam misit, quod ex præfatione ad Priscum, & ex epigrammate 3. eiusdem libri liquet. Illic Paternum sæpè conuenit, amicum veterem; cæterùm quòd religione dissonum, ipsum epigrammate 43. auari animi notauit; forsan quia non illicò suum dissipabat patrimonium, & eleemosynæ quas ille in occulto faciebat, latebant ipsum. Incipit sub num. 53. eius libri 12.

Nummi cùm tibi sint, opésque tantæ,
*Quantas ciuis habet, * Paterne, rarus,*
Largiris nihil, &c.

** Paterve habent nonnulli codices, sed perperā.*

Verbum illud *affectu paterno*, mutauimus in *effante Paterno*, nam in antiquis lapidum inscriptionibus *effante* valde fuit in vsu, vt Resendius in epistola ad Ambrosium Moralem affirmat, quæ in Hispania illustrata extat. Bilbilim antiquam sitam esse, non quidem ad Salonis confluentem vbi nunc *Calatayud*, sed in vertice montis, ad dimidiam inde leucam, authores sunt Barrerius, & Nonnius in sua Hispania cap. 75. tametsi ex ruinis Bilbilis creuerit Calatayud. Nunc antiquæ vrbi successit oppidulum *Baubula*, nominis reliquias retinens, & agrum. De Bilbili frequens mentio in suo Martiali lib. 1. epigram. 49. de locis Hispaniæ ad Licianum conciuem illuc redeuntem:

Vir Celtiberis non tacende gentibus,
Nostræq; laus Hispaniæ:
Videbis altam Liciane Bilbilim,
Aquis, & Armis nobilem, &c.

Et epigrammate 61. ad eundem, *Vnde scriptores*, ait,

Duósque Senecas, vnicúmque Lucanum
Facunda loquitur Corduba.
Gaudent iocosæ Canio suo Gades,
Emerita Deciano meo.
Te, Liciane, gloriabitur nostra,
Nec me tacebit Bilbilis.

Quatuor & triginta Romæ transactis annis, cupiens in patriam remeare, scripsit epigram. 103. lib. 10. ad Bilbilitanos agros.

Municipes

Anno Romæ 845. | Anno Christi 94.

Municipes Augusta mihi quos Bilbilis agri
Monte creat, rapidis quos Salo cingit aquis.

& 104. vbi sic librum alloquitur;

Hispanæ pete Tarraconis arces:
Illinc te rota tollet, & citatus
Altam Bilbilim, & tuum Salonem
Quinto forsitan essedo videbis.

lege etiam epigram.55.libri 4.ad Lucium. Dedimus illud suprà.

De Prochoro vno ex primis VII. Diaconis.

3.*C.Prochorus*,&c.] Corruptissimus erat hoc loco impressus codex, sic enim habebat. *C.Prochorus scripsit Euangelium, & res gestas Ioannis vnius ex septem Diaconis.* quasi Ioannes Euangelista esset vnus ex septem Diaconis, ab Apostolis in ministerium viduarum electis, & non potiùs Prochorus ipse. Quòd verò Euangelium dictante Ioanne scripserit, & quomodo Metaphrastes in vita S. Ioannis expressit; *Cæterùm vnum quendam è septem se sequi* (Ioannes) *iubet, qui Prochorus vocabatur, vt ipse quidem ea quæ à Deo essent* (dictata sibi) *iste autem quæ ab ipso notaret. Porrò ipse montis verticem capeßit, & more Samuelis quidem rectus erigitur; sicut Moyses autem manibus eleuatis effiguratur, & mentem à sensibus abstractam totam refert in id quod exoptat. Quid ergo hinc sequutum est? horrenda tonitrua & terrores, ac fulgura continuè vehementi fragore elisa, & repentè effulgentia*, &c. *At Prochorus interim pronus quidem, ac velut exanimis non ferebat inter huiusmodi versari spectacula: ipse verò stabat perterritus, cùm charitas procul abiecisset timorem. Ad extremum tonitru in vocem exprimitur, ac dilucidè resonat; In principio erat Verbum*, &c. *Prochorus qui diuina institutione proximus erat lumen quidem videbat, quanquam subtremulus, porrò neminem audiebat, represso paulum timore subtremula manu, quæ inde sumpta sunt exarat, donec perfectum est sanctum Euangelium.* Adstipulatur Metaphrasti Equilinus lib.2.cap.7. Athanasius quoque in Synopsi Caio tribuit eius Euangelij scriptionem: tametsi in eo minus audiatur quòd Caium illum dicat fuisse dilectum Apostolorum, qui tamen non quidem C. Prochorus sed C. Oppius fuit, vt alibi fusè docuimus. Cæterùm ipsum quoque Prochorum res gestas Ioannis Euangelistæ scripsisse, acta ipsa testantur, quæ in Bibliotheca veterum Patrum extant, quanquam alicubi ab Hæreticis corrupta; ea tamen recipiunt multi & graues authores.

4.*L.Magnus Iulianus*,&c.] Hoc totum integrum S. Iuliani nomen, de quo satis multa dicta sunt, nunc de miraculis & fama post victoriam mentio fit.

5.*Octogessæ*, &c. Erat Octogessa teste Morali lib.8.hist.Hisp.cap.28.oppidum non ignobile ad Iberi situm confluentem, quinque distans leucis à Lerida; in Ilergetibus, quo loci nunc extat, vel propè. Hic illustrissimum confecit sub Domitiani imperio martyrium S.Agathoclia, cuius adhuc nobilis extat memoria, diésque festus 17. Septembris à Latinis in Romano Martyrologio celebratus his verbis. *Eodem die Sanctæ Agathocliæ ancillæ cuiusdam mulieris infidelis, quæ longo tempore verberibus, aliis ærumnis ab ea vexata, vt Christum negaret; oblata demum Iudici, & sæuius laniata, cum in confeßione fidei persisteret, excisa lingua in ignem proiecta est.* Græci in Menologio fusiùs hæc narrant, ipsa die. Dabo quæ apud Card.Sirletum translata reperi. *Eodem die Natalis S. Martyris Agathocliæ seruæ* (sic eam vocat.) *S. Agathoclia serua Nicolai cuiusdam Christiani hominis, & Paulinæ vxoris, cùm esset Christiana, & Deum timeret, quotidie cruciabatur ab hera infideli muliere, Idolorum cultrice, quæ Agathocliam octo annis asperis lapidibus verberabat in vertice, eámque nudis pedibus ambulare cogebat in hyeme & frigore ad ligna colligenda, per totos octo annos studens illi persuadere, vt adoraret Idola: quod cùm omnino recusaret, laniata est, & excisa lingua, & in carcerem coniecta fame affligebatur; postremò iniecto in collum igne præsentem vitam cum æterna commutauit.*

Sancta Agathoclia Martyr.

S. Theodosius Episcopus Barcinonensis.

6.*S.Theodosius*,&c.] Fuit S. Etherij discipuli S.Iacobi in Barcinonensi sede successor, de quo inferiùs ad annum 100. n.8. ait Dexter non minus profecisse Barcinonenses Christianos gloriâ miraculorum, virtute doctrinæ ac exemplis S. Theodosij Episcopi, quàm Toletani doctrina & miraculis S. Eugenij. Quare quod hoc loco inquit 6. Kal.Februarij, non ad mortem referendum est, quasi hoc anno acciderit, sed appositiuè legendum, vt sit sensus. *S.Theodosius II. Barcinon. Episcopus* (supple floret) *qui tamen celebratur 6. Kalend. Februar.*

ANNO 95.

Anno Christi 95. | Anno Romæ 846.

S. Alexander Martyr Pydnæ.

ANNO 95. *In Carpetania*, &c.] Græcis venerāda fuit olim memoria S. Alexandri Martyris in Pydna, vt ex Menologio liquet, celebratúrque 14. die Martij, in qua Molanus etiam illum habet. *Pidne* verò in Carpetania oppidum fuisse paulo corruptiori voce dictum *Pyotium*, suo tempore, Dexter asseuerat, nisi quis credat verbum illud *vel Pyoty* recentioris esse alicuius, qui ad marginem explicationis ergo illud appinxerit, vnde ab alio quopiam imperito textui permixtum est; quod non negarim proterue, cùm præsertim id nouitas vocis suadeat. Sed de hoc lectori esto iudicium. Nunc dicitur Pyoz, vel si Dextri textui credatur, non est incredibile eo tempore cœpisse iam vocem corrumpi, & pro Pydna Pyotium dici. Fuit etiam Pydna Macedoniæ vrbs, quam in Pyeria locat Ptolomæus.

Oppida ab Aquis olim in Hispania denominata, quæ?

2. *Aquis Quintianis*, &c.] Ponuntur Aquæ Quintianæ à Ptolomæo in Seburris, Gallicorum Lucensium populis, quo loci nunc *Ouiedo*, aut propè. Moletius & Millius contendunt nunc vocari *Aquas Caldas*. Multa olim in Hispania extiterunt oppida ab Aquis denominata. Erant enim & Aquæ Sextianæ, quas Plinius memorat; vt creditur Lucensis vrbs, *Lugo* hodie. Erant & Aquæ Calidæ, nunc *Orense*; rursus Aquæ Cellenæ, vel Gallinæ, vt vocat Antonini Itinerarium, oppidum non longè ab *Orense*, versus Tudem, hodie *los Vaños de Melgazo*, vel *Pregigueiro* in ditione Monasterij S. Mariæ de Melon, nostri Cisterciensis ordinis. Item Aquæ Duræ iuxta Osset, de quibus M. Maximus agit anno 506. & Morales in suis Antiquitatibus, verbo *Italica*, asserit olim dictam Constantiam Iuliam, prope Italicam. Fuerunt etiam Aquæ Calidæ Ptolomæo in Autetanis Cathaloniæ, olim etiam Vicus Aquarius (Villanouano authore) appellatæ, hodie *Vich*, Episcopali dignitate prædita: sed & Aquæ prope Toletum vocabatur quod nunc *Talabara* dicitur, Toletanæ diœcesis nobile oppidum. Cæterùm Sanctorum Martyrum Datiui, Iuliani, Vincentij & sociorum, quorum hoc loco fit mentio, extat adhuc in Romano Martyrologio specialis memoria ad diem 27. Ianuarij his verbis. *Item Sanctorum Datiui, Iuliani, Vincentij, atque aliorum 27. Martyrum.* quo die etiam Beda eos celebrat, nisi quòd loco Datiui, corruptè habet, *Doti*, quem Galesinus imitatus est in suo Martyrologio.

Aquenses Martyres.

S. Ouidius Braccarensis Antistes quis?

3. *Sanctus Ouidius*, &c.] Si S. Ouidij, quo floruit, tempus, atque Dextri institutum spectemus, illum crediderim fuisse, qui Cæsonio Maximo in exilium à Nerone acto comes spontaneus fuit, qua de re Martialis duo dedit epigrammata in lib. 7. quæ nos cùm de Cæsonio egimus ad ann. 66. transcripsimus; cuius etiam Natales Apriles in lib. 9. bis cecinit. Primùm, epigr. 52.

Si credis mihi, Quinte (quod mireris)
Natales Ouidi tuas Apriles,
Vt nostras amo Martias Kalendas.
Fœlix vtraque lux, diésque nobis
Signandi melioribus lapillis!
Hic vitam tribuit, sed hic amicum,
Plus dant, Quinte, mihi tuæ Kalendæ.

Item alio epigrammate, videlicet 53. quod incipit, *Natali tibi Quinte*, &c. Ad ipsum quoque datur epigramma 85. lib. 1. & epigr. 99. libri 9. Cùm iam Braccarensis esset Episcopus, ad fidem martyriúmque perduxit sanctas Marinam, Quiteriam, & sorores; cuius rei extat elegans hymnus apud Episcopum Tudensem & Pampilionensem Sandoualem in libro Episcoporum Tudensium, vbi inter alia hæc lego.

Gaude Sacerdos Ouidi,
Tu Braccarensis Pontifex,
Qui meruisti filias
Tot ad polos transmittere.

Dabimus eum ad ann. 136.

Iterum de S. Ouidio agitur inferiùs anno Domini 110.

SS. Aquila, & Priscilla vbi mortui?

4. *In Arsa Mariana*, &c.] Irrepsit mendum in M.S. Martyrologio, vt pro *Arsa* scriberetur *Asia*, quo semel admisso, verbum *Mariana*, cùm non cohæreret cum Asia, facilè versum est in *Minori*, & sic legunt impressa penè omnia; Romanum, Adonis, & Vsuardi, ad diem

8. Iulij,

Anno Romæ 851. 8. Iulij.; *In Asia minori Sanctorum Aquilæ & Priscillæ vxoris eius, de quibus in Actibus Apostolorum scribitur.* Ceterùm Galesinus doctus sanè ac diligens vir non legit *in Asia*, sed *in Africa minori*, non alio sanè nisi quia repererat non in Asia obiisse: tamen eos in Africam transferendi certam causam non habuit. Et certè moris fuit Romano Martyrologio vrbes quibus Sancti quieuerunt designare potiùs quàm latissimas regiones, confusam Geographiæ notitiam relinquendo. Sed quid mirum ignorasse vrbem, qui martyrium horum Sanctorum ignorarunt? & quos nesciebant in Hispania martyres; Confessores in Asia minori fecerunt. Sanè Græci in Horologio 13. Febr. Martyres eos celebrant, his verbis, quæ ipse Galesinus Latinitate donauit. *Sanctorum Martyrum Aquilæ & Priscillæ. Hi coniuges à B. Apostolo Paulo verbo veritatis instructi, tum baptizati se ei comites, quocunque proficisceretur adiunxerunt, vnáque cum illo multa incommoda & labores pro fide adierunt. Post eius autem martyrium cùm hi nunquam à Christi prædicatione desisterent, ab Idolorum cultoribus comprehensi primum acerbè, crudeliterque torti, denique capite præciso palmas tulerunt.* Erat olim in Marianis Bæticæ montibus (hodie *Sierra Morena*) oppidum non ignobile, *Arsa*, quod Scipio Viriatum persequens accepit, vt Appianus Alexandrinus affirmat & Morales lib. 7. cap. 53. vnde à montibus illis *Asia Mariana* dictum est. Cùm illuc Aquila & Priscilla verbum Dei disseminantes peruenerunt, pro veritate quam prædicabant necati sunt. Docuerat Dexter in superioribus anno 70. S. Aquilam (haud dubium cum coniuge Priscilla) missum ad Hispanias à Paulo Apostolo; sedisse Heracleæ prope fretum Herculeum, inde verò facile fuit Marianos montes Euangelij lumine perlustrare. Ambrosius Morales eruditè credit Arsam esse quæ nunc *Azuaga* nuncupatur, non longè à *Fuente Obejuna*, quæ Cordubæ vicina est; quo loci antiquitatis magnæ vrbis vestigia non modica reperiuntur. Meminit *Arsæ* Plinius dum de Bæturia agit lib. 3. Anno Christi 100. Morales in antiqu. verbo Bæturia fol. 98.

5. *Oppidum Accatucci*, &c.] Crediderim legendum esse *Araductæ in Bræcara*, pro *Accatucci in Bætica*; Ptolomæus enim Araductam in Bræcariis Lusitaniæ constituit, inter Durium & Minium, quo loci nunc *Porto* nobilis vrbs est, quæ Portugalliæ nomen dedit; nisi *Attuui* esset oppidum Plinio lib. 3. in Bætica, Romanis *Claritas Iulia* dictum, hodie *Villa de Espejo* prope Cordubam. Quare hinc existimo oriundum S. Iulianum comitem Sanctorum Datiui, Vincentij & sociorum, quos Aquis Quintianis passos diximus suprà numero 2. Aliis forsan *Aruci* legendum videbitur in Bæturia, hodie *Villa de Aroche* iuxta Cazallam in Bætica, Ambrosio de Morales teste, verbo *Bæturia* fol. 101. ibi inter alia Romanæ antiquitatis monumenta eiusmodi lapidis inscriptio perseuerat.

M. ATTERIO. PAVLINO. M. F. QVI TVMVLTVARIO. BÆTICÆ. BELLO. ASSVRGENTE. MVLTA. PRO. REP. ARVCITANA. BELLO. RETINENDA. FORTISSIME. GESSERAT. ARVCITANI. VETERES. ET. IVVENES. OPT. CIVI.

Sed in hoc cuique suum esto iudicium.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 100.

Per hoc tempus (vt scribunt aliqui) S. Marcellus, ciuis Romanus, cognomento Eugenius, Neroni charissimus S. Petri discipulus, ex familia domóque Cæsaris, priùs Simonis Magi discipulus, M. Marcelli Præfecti filius; peregrinationum S. Petri indiuiduus comes, Romæ floret: qui à S. Clemente Romano Pontifice, S. Dionysio Areopagitæ in Gallias

Anno Romæ 851.

Anno Christi 100.

Anno Romæ 851.

Gallias eunti comes datus; post longas peregrinationes in Italia, Gallia, Hispaniáque obitas, legatus S.Clementis, à B.Dionysio Arelatæ Episcopus factus, ad Hispaniásque missus, Toleti tandem constitit.

2. *S.Romulus Trajani Cæsaris Præfectus, patria Italicensis, Hispanus, in Hispaniam ab eodem relegatus in Celiberia patitur.*

3. *S. Marcus Marcellus Eugenius, qui Presbyter Paulum ad Hispanias venientem sequutus est, iam Pontifex iterum Toleti prædicat.*

4. *Rufus Thebis reuersus ad Hispanias Dertosæ Pontifex sedet.*

5. *Syrmi in Hispania Sancti Martyres Montanus Presbyter & Maxima, clarissimi Christi Martyres.*

6. *Ad Castrum altum prope Tugiam prædicat S. Secundus Pontifex, S.Iacobi discipulus, Martyr vltimus sociorum.*

7. *M. Marcellus excellens Poëta & Orator, ad quem Persius inscripsit quartam satyram; amicitiis Iuuenalis, Persij & Senecæ, Galli, Statiíque præclarus; miraculis crebris floret.*

8. *Toletani vehementer profecerunt doctrina S. M. Marcelli; vt Barcinone proficiunt Christiani gloria miraculorum, virtute doctrinæ ac exemplis Theodosij Episcopi.*

9. *Maxima Toletanorum cum Barcinonensibus necessitudo contrahitur: ex quo ciuitatem illam ego Dexter biennio rexi; & in Tabulariis eius vrbis multa scitu digna reperisse me fateor.*

10. *Celebris est Toleti memoria M. Marcelli Romæ Præfecti, qui tempore Claudij, fuit in citeriori Hispania Quæstor quinquennalis, & murum Carthaginis Spartariæ refecit.*

COMMENTARIVS I.

De S. Eugenio Toletanorum Antistite.

ANNO 100. *Per hoc tempus*, &c.] Primam à Christo nato centuriam absoluit author, & pergit iam quæ deinceps consecuta sunt enarrare: & primò omnium, quæ priùs breuiter quasi in limine secundæ tumultuario de Sancto Marco Marcello scripserat, nunc iam per singula capita recenset, edisserens de genere, nobilitate, disciplina ipsius, quæ omnia testimonio Sanctorum Nerei & Achillei cognita habemus. Refertur siquidem in eorum vita (apud Surium tom.3.) quod dum in Pontia insula relegati, plebs à Furio & Prisco Magiæ deditissimis adduceretur, vt Simonis Magi doctrinæ assensum præberet, Petrum autem Apostolum reiectaret: *Opponebant se illis Nereus & Achilleus, dicebántque hominibus in insula illa degentibus. Marcellum nostis Marci Præfecti filium? Responderunt illi: Ecquis verò illum ignoret? Nereo rursus & Achilleo*

dicen-

Anno Romæ 851. *dicentibus, Admittetisne huius de Simone & Petro testimonium? aiebant: nimis ille delirat, qui tanto viro fidem adhibere non vult. Nereus & Achilleus dixerunt; Date ergo hoc saluti vestræ, vt donec illi nos scribamus, & ille nobis respondeat, ab horum vos doctrina subducatis.* Anno Christi 100.

Quod & factum est: epistolas autem ipsas dedimus in superioribus, dum ad annum 91. de eisdem Martyribus ageremus: ex quibus liquet M. Marcellum Præfecti vrbis filium, ac proinde de domo Neronis, vnumque de illis, quorum salutes Paulus Romæ Neronianis vinculis detentus Philippensibus miserat, inquiens, *Salutant vos omnes Sancti, maximè qui de domo Cæsaris sunt*, primùm quidem Simonis Magi, deinde S. Petri disciplinis se totum tradidisse. Quod verò in peregrinationibus suis ipsum comitatus sit, docuimus cùm de aduentu Petri in Hispaniam egimus. Iam quod Dexter nunc inquit, *Romæ floret*, non sic est accipiendum, quasi hoc ipso 100. Domini anno Romæ adhuc esset; sed *per hoc tempus* floruisse, hoc est paulo ante, vel postea, de quo iam ad annum 93. dictum fuerat, quo scilicet Roma cũ Dionysio exiit: nec tamen Toleti constitit vsque ad hunc ann. 100. vtpote (quod modò Dexter ait) post longas peregrinationes in Italia, Gallia, Hispaniáque per actas.

Cùm addit nunc, *Qui à S. Clemente Dionysio in Gallias eunti comes datus*; modernam opinionem excludit aientium, S. Eugenium seu Marcellum discipulum fuisse S. Dionysij, cùm tamen eius condiscipulus fuerit, & S. Clemente designatus comes eius prædicationis. Ita prorsus ex Methodio in vita Sancti Dionysij accipio, qui inter alia addit. *Socij S. Dionysij erant Saturninus, Marcellus, & Lucianus, cum eo hac de causa coniuncti, vt ex ore duorum aut trium testium Christiana fides nesciis regionibus traderetur.* Petrus quoque de Natalibus lib. 9. cap. 41. in hanc sententiam inquit, *Dionysius post aliquod tempus à B. Clemente in Franciam destinatur, Sancti quoque Saturninus & Marcellus Episcopi & Lucinianus Presbyter comites adiunguntur.* Nec mirum, quia eorundem Apostolorum discipuli ambo erant, & sub Hierothei disciplina vterque Theologica elementa didicerat, vt iam dicam. Hoc vno discipulus Dionysij dici potuit; quod ab ipso in vrbe Arelatensi Episcopus ordinatus, ab eo in Hispaniam inde missus est, ac tandem de multis eruditus in libris quos ad illum dedit, de quibus paulò post fusè differemus. Quare verba illa Dextri, *Arelatæ Episcopus factus*, non eò tendunt vt significent, Arelatensem fuisse creatum Episcopum, sed Arelatæ ordinatum: nam illicò subditur, *ad Hispaniásque missus*. De his agens Methodius ait: *His igitur vnà congressis atque iter facientibus, in portum Arelatæ ciuitatis venerunt. Tunc S. Dionysius Marcellum in Hispanias misit, vt istic sermonem vitæ Christi Ecclesiis commendaret.* Equilinus verò. *Qui omnes veniẽtes Arelatum verbum Dei prædicare cœperunt. Tunc Dionysius authoritate summi Pontificis fretus Marcellum in Hispaniam direxit.*

Fuit S. Dionysij condiscipulus.

Ab ipso tamen consecratus in vrbe Arelatẽsi: & in Hispanias directus.

Sed vnde monstrabimus Marcellum hunc fuisse Eugenium, & non alium quempiam Dionysij discipulum? Ioannes Mariana lib. 4. Hist. Hisp. cap. 4. cùm hoc non nouum & inauditum dicat, sed à multis iam olim creditum, refert tamen aliis placuisse, vt Eugenius esset Philippus Philotheus, non autem M. Marcellus; ipse verò quid horum verum sit sub dubio reliquit. Verba eius sunt; *Sunt qui putent Philippum quendam à Clemente in Hispaniam Episcopum amandatum, aut certè Marcellum, quem Philippo socium Dionysius adiunxit ex Gallia, vt Michaël Syngellus est author, Eugenium ipsum fuisse; atque hoc quidem nomen ab ingenita nobilitate manasse, alterum autem à parentibus accepisse.* Moueri autem eos inquit, quod nulla mentio Eugenij extet in antiquorum scriptis, quod tamen non magis de Marcello, quàm de Philippo conuincit. Ego quidem non inficior, eam solùm rationem non conuincere. Cæterum ex his, quæ ipse Mariana concedit, & certa apud omnes sunt, satis deducitur, Eugenium nostrum non fuisse Philippum, sed Marcellum. Fatentur omnes (& ipse illis adstipulatur) Philippum non fuisse à Dionysio, sed à Clemente in Hispanias directum. Marcellum verò illum esse quem Dionysius in Hispanias misit; id quod vel Methodius ipse vetustissimus actorum S. Dionysij scriptor refert, cuius iam dedimus verba. De Eugenio autem nihil notius, quàm à Dionysio ex Galliis in Hispanias amandatum fuisse. In antiquo Toletano Breuiario iuxta Romanæ Ecclesiæ ritum edito extat hymnus, cuius initium est,

Dictus fuit primò Marcus Marcellus.

Noua resultent gaudia.

Et in eo inferiùs sic legitur:

Doctus alumnus Græciæ
Misit hunc Dionysius,

Anno Christi 100. | Anno Romæ 851.

Vt esset Solis radius,
In tenebris Hispaniæ.

In hymno etiam Breuiarij secundùm sancti Isidori regulam, legimus alium in honorem S.Eugenij, qui incipit, *S.Eugenij digna memoria*, & in eo S. Dionysius pater eius nuncupatur, cuius nimirum ipse erat in ordine Episcopali filius seu creatura:

Doctor Hispaniæ reuisit Galliam,
Docti præsentiam Doctoris Galliæ (Dionysij)
Fideli captans pectore.
Patrem desiderat, votum prosequitur, &c.

Adhæc, Martyrologium proprium Broniensis Monasterij, in quo Sancti Martyris corpus diu requieuit, cuius suo Vsuardo clausulam Molanus inseruit, hæc habet; *Ipso die S. Eugenij Archiepiscopi, & Martyris Toletanæ sedis, qui à B. Dionysio ordinatus, & directus fuit ad prædicandam Sanctam Trinitatem Gentibus.* Ac demum quotquot vitam S. Eugenij scriptis mandarunt, seu de eo egerunt, Equilinus lib. 10. Catalogi cap. 62. Vincentius Beluacensis lib. 10. Speculi Histor. cap.35. Marinæus Siculus lib. 5. Historiæ Hispanicæ, Morales lib.9. suæ, cap.26. Garibaius lib. 12. cap. 9. Marieta 1.p. lib.1. à cap. 17.Cianca lib.3. de S.Secundo, cap. 10. Illescas lib. 6. Pontificalis Hist. cap.15. Sanctoro.Villegas, & Truxillo die 15. Nouembris, Blasius Ortiz in descriptione templi Toletani cap.11. Antonius de Ribera in lib. de Translatione S. Eugenij, Padilla, & Alcocer; omnes vna voce testantur præcipuum, vnicúmque Hispaniæ Doctorem, quem Dionysius in Hispanias misit esse Eugenium. Quare cùm omnino constet, missum à S. Dionysio Marcellum fuisse, necessum est asseueremus Marcellum, & Eugenium vnum & eundem prorsus esse. Præsertim quoniam Philippus diuersum omnino nomen sibi acquisiuit, nimirum *Philothei*: nomen verò *Eugenius*, quod nobilitatis eximiæ indicium est, propriissimè M.Marcello adaptatur, vtpote Præfecti vrbis filio, nobilissimóque Romano. Si quis quæsierit cùm S. Marcellus Eugenius Româ exierit cum Dionysio, ab eóque in Hispaniis prædicandi potestatem acceperit, cur nunc vocetur à Dextro S.Clementis Papæ legatus, facilè quiescet, si diuersitatem temporis notauerit, priùs enim à Dionysio missus, postmodum à Clemente legationis munus, & potestatem plenariam accepit, nimirum statim atque Clemens de eius in Hispanias profectione certior factus fuit.

S. Romulus Martyr Italicensis.

2. *Romulus*, &c.] Eius martyrium breuiter ac dilucide Romanum Martyrologium ad 5.Septembris his enarrat. *Eodem die S.Romuli, aulæ Traiani Præfecti, qui cùm sæuitiam Imperatoris in Christianos detestaretur, cæsus virgis, capite truncatus est.* Hæc breuiùs Græci in Menologio, qui tamen præmittunt, vndecim millia Christianorum in remotas regiones relegatos ab eodē Traiano propter fidem Christi; quod sanè ad id respicit, quod de Romulo Dexter scribet, priùs in Hispaniam à Traiano relegatum, & postmodum in sententia persistentem, capite atrociter plexum in Celtiberia fuisse. In quo, haud dubium, Metaphrastes delusus est, dum asserit ad ipsius Traiani præsentiam adductum, interrogatum, & iudicatum, si contendit Romæ passum; quanquam facilè adduci possit eius narratio, vt præmittens quæ gesta sunt in præsentia Traiani, nihil de loco & tempore executionis sententiæ dicat. Nempe verè dicitur rogatus ab Imperatore de fide, & verè accepisse ab eo capitalem sententiam; inter hæc verò & decapitationem intercessit exilium in Hispaniam. Fallitur etiam dum ait, illam Christianorum multitudinem in exilium relegatam, in Armeniæ vrbem Melitanam amandatam fuisse à Traiano; quod enim Græci simul eodem die, eadémque Martyrologij sui periodo agant de Romulo & Eudoxio, Zenone, Marchario & aliis 1104. & isti, scilicet Eudoxius cum cæteris passi sint Melitinæ in Armenia sub Diocletiano, inde eos confundit cum Romulo, & vndecim millibus à Traiano relegatis: cùm tamen in Menologio omnia distinctè constent, sicut in Martyrologio Romano. Non igitur socij S. Romuli in Melitinam Armeniæ relegati sunt, sed Eudoxius & socij ipsius, Romulus verò in Hispaniam, quam non ingratè accipio vocatam in Menologio, nomine remotarum regionum. Romulus igitur primus fructus fuit, quem ab Traiani persecutione Hispania percepit; Hispanus & Italicensis, ab Imperatore pariter Hispano, & Italicensi, primùm ob amorem patriæ ad Præfecturam Imperialis aulæ sublimatus, demum ab eodem priuatus dignitate, cingulo simul & capite. Heu! talis impiorum solet esse fides.

Metaphr. apud Suriū tomo 3.

Fuisse

Anno Romæ 851. Fuisse quidem Traianum Hispanum Italicæ quæ Turdetaniæ prouinciæ est vrbs in Bætica natum, nemo est qui ignoret; negat solus Aurelius Victor, & eius assecla Onuphrius, qui tametsi asserant inde genus traxisse, aiunt nihilominus Tuderti in Italia ortū. Sed, vt vides, pro Italica Italiam, & pro Turdetania Tudertum legerunt, vrbem ex prouincia, & prouinciam ex vrbe confingentes: quibus tamen Appianus Alexandrinus, Eutropius & Eusebius, & antiquiores à Morale, & Baronio relati, & pro veritate adducti manifestè reluctantur. *Traianus* (ait in Chronico Eusebius anno 100.) *Agrippinæ in Galliis Imperator factus, natus Italicæ in Hispania.* Cyriacus Anchonitanus author est Marguessæ in Hispania columnam repertam, egestis ruderibus ædificandi gratia, cum eiusmodi inscriptione. Adducunt etiam eam Morales lib. 9. cap. 28. Onuphrius lib. 2. de Fastis p. 218. Lipsius in Plinium comment. 124. Anno Christi 100. *Traianus Imperator vnde?*

IMP. CÆS. NERVÆ. TRAIA-
NO. AVG. GERMANICO. DACI-
CO. PARTHICO. PONT. MAX.
TRIB. POT. V. COS. VI. PP. DE.
ROMANO. IMP. DE. PATERNA.
ET. AVITA. HISPANIÆ. PA-
TRIA. ET. DE. OMNI. HOMI-
NVM. GENERE. MERITISS. PO-
PVLARES. PROVINCIÆ. ARE-
VATVM. OPT. PRINCIPI.

Quod inquit de Hispania optimè meritum fuisse, Martialis testis oculatus, postquàm in patriam redierat, hæc ait de Traiano lib. 12. epig. 9.

Palma regit nostros, mitissime Cæsar, Iberos,
Et placido fruitur pax peregrina iugo:
Ergo agimus læti tanto pro munere grates:
Misisti mores in loca nostra tuos.

De S. Eugenio.

3. *S. M. Marcellus*, &c.] Acta S. Eugenij membratim relaturus Dexter, cum numero 1. huius 100. anni præmisisset ipsum Toleti constitisse, nunc num. 3. de eius prædicatione agit: acturus de eius miraculis num. 7. & de fructu prædicationis num. 8. semper tamen aliquid noui affert; hic quidem, venisse iam Presbyteratus ordine insignitum, quando cum Paulo accessit ad Hispanias; sed & notitia eius accessus nouiter adducitur, solùm namque agerat de aduentu cum Petro. quare trini aduentus mentionem facit. Primi cum Petro anno 50. secundi cum Paulo an. 64. ac tertij cùm à Dionysio missus est ann. 100. *Ter venit in Hispaniam.*

4. *Rufus*, &c.] Celebrat eius memoriam Roman. Martyrologium die 21. Nouembr. *Eodem* (inquit) *die natalis B. Rufi, de quo S. Paulus Apostolus ad Romanos scribit.* Vsuardus habet, *Natalis Beatissimi Rufi*, &c. De eo etiam Ado & Beda. Equil. l. 10. cap. 92. Fuit Simonis Cyrenæi filius, & frater Alexandri, de quibus Marcus in Euangelio mentionem facit cap. 15. Priùs quidem factus est Thebarum Episcopus, vt author est Dorotheus in Synopsi, Ado & Equilinus; inde tamen prædicandi gratia accessisse in Hispanias, ac tandem Dertosæ (hodie *Tortosæ*) constitisse, Ecclesia eiusdem vrbis profitetur, quæ 12. Nouemb. festum eius celebrans, in lectionibus Breuiarij, traditione id maiorum acceptum profitetur, eiúsque historiæ narrationem habent Morales lib. 9. c. 11. & Marieta de Sanctis Hisp. 1. part. lib. 5. c. 75. & 4. part. l. 22. titulo *Tortosa*, Vincentius Dominicus de Sanctis Cathaloniæ, & alij qui res eius Principatus prosecuti sunt. De Alexandro eius fratre Carthagine cum Zosimo & Candido passo aget Dexter inferiùs ad annum 112. Braulio, seu Heleca in suis ad Maximi Chronicon additionibus, hæc ait; *Sanctorum Rufi & Alexandri memoria Simonis Cyrenæi (quibusdam Niger est) filiorum, celebris est. Venit cum filiis Simon in Hispaniam comitatus S. Paulum, vbi prædicauit; quam prius adierat comitatus D. Iacobum, & ibi prædicauit tunc: quem dicitur consecrasse cum aliis S. Petrus in Episcopum, obijsséque Hierosolymis,* *S. Rufus Simonis Cyrenæi filius.*

Anno Christi 100. | Anno Romæ 851.

solymis, colitur prima Decembris. De Simone legimus in Actis Apost. cap. 13. *Erant autem in Ecclesia, quæ erat Antiochiæ, Prophetæ & Doctores: in quibus Barnabas, & Simon qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenensis*, &c. Hilarius, Ambrosius, Beda & Leo, quos Maldonatus refert, asserunt Simonem (& filios consequenter) fuisse Gentilem, ipse verò Iudæum credit, sed absque fundamento, quod enim Marcus vocet eum *fratrem Alexandri & Rufi*, quasi notorum hominum, non probat Iudæum fuisse; nam quando Marcus Euangelium scripsit, multi ex gentilitate conuersi erant notissimi.

Hilarius in Matth. Ambrof. & Beda in Lucā. Leo serm. 8. de Passione Domini.

SS. Mōtanus & Maxima Martyres.

5. *Syrmi*, &c.] In Romano Martyrologio ad diem 26. Martij sic legimus: *Syrmij Sanctorum martyrum Montani Presbyteri, & Maximæ, qui ob Christi fidem in flumen demersi sunt.* Hieronymus in suo Martyrologio, quem Equilinus sequitur lib. 3. cap. 233. non in fluuio, sed in mari mersos scribit, idemque Vsuardus affirmat; *Montanus Presbyter & Maxima Virgo* (ait Hieronymus) *in oppido Syrmio passi sunt. qui dum Christum Dominum viua voce confiterentur, ab infidelibus tenti, & vinculis ferreis colligati, ambo in mare mersi sunt*, 6. *Kalend. Aprilis.* Vsuardus verò, *In Syrmio Sanctorum martyrum Montani Presbyteri & Maximæ in mare mersorum.* Addunt Rabanus & Notherus in suis Martyrologiis, S. Maximam vxorem fuisse B. Montani Presbyteri, eorúmque corpora postmodum nono ab vrbe lapide inuenta fuisse. quo videas mendum in Martyrologio Romano irrepsisse, dum pro mari flumen habet. Sed quorsum hæc? Vt quo loci orbis Syrmiū istud sit, deducamus. Nam & in Lombardia Transpadana vrbs eius nominis est, hodie *Sirmio Castello* dicta, & in Pannonia inferiori, seu Vngaria, alia ad Sauum fluuium sita, & alia demum in Hispania, quæ Floriano de Ocampo hodie est *Motrill.* Villanouano verò *Velezmalaga* nonnullis Fregeliana in regno Grannatensi, in qua S. Petrus Epænetum constituit Episcopum. *Venit Petrus* (ait Metaphrastes) *Syrmium ciuitatem Hispaniæ, in qua cum Epanetum constituisset Episcopum*, &c. Siue autem Syrmium hoc dixeris *Motrill*, siue *Velezmalaga*, siue Fregelianam, ad mare Mediterraneum Bæticæ versùs Africam situm est; quare Metaphrastes ordinatè refert, Apostolum Syrmio Hispaniæ profectum, Carthaginem Africæ deuenisse; *Venit* (ait) *Syrmium ciuitatem Hispaniæ: in qua cùm Epænetum constituisset Episcopum, deuenit Carthaginem ciuitatem Africæ.* Ita verum vero consonat. Nunc igitur cum ex Hieronymo, Vsuardo, & Equilino, constet Sanctos Martyres Montanum & Maximam in mare demersos fuisse, inter vrbes autem Syrmij nomenclatura insignitas sola Hispaniensis ad mare sita sit, nam Syrmium Pannoniæ, & Lombardiæ valdè intra continentem extat; necessariò fit, vt hi Christi Martyres Syrmij Hispaniæ coronati fuerint, vt Dexter hoc loco asseuerat. Errat proinde Galesinus, qui credens solum reperiri Pannoniæ Syrmium, mare mutauit in flumen (facili miraculo) & nomen fluuij ipsius qui Pannonicum Syrmium præterfluit *Sauum* nuncupauit; & quod difficilius erat, à Diocletiano occisos scribit. Vtrumque tamen sine authore, ac proinde in neutro audiendus, quinimò confundit hunc Montanum socium S. Maximæ Virginis, cum alio comite S. Irenæi Episcopi, & Demetrij Diaconi, ac Pollionis Lectoris, qui diuerso mortis genere sub Diocletiano passi sunt. nam (vti Equilinus scribit lib. 4. c. 94.) Irenæus, & Montanus in flumen præcipitati, Demetrius capite plexus, Pollio flammis exustus est. tametsi quod ad Irenæum spectat, Romanum Martyrologium 25. Martij asserat, non quidem suffocatum, sed abscisso capite consummatum fuisse.

De S. Secundo Abulensi Episcopo, discipulo S. Iacobi.

6. *Ad Castrum altum*, &c.] Tugiensem saltum, alias argenteum montem illum fuisse, quem vulgus *Sierra de Aloaraz* nuncupat, ex præcipuis Geographis, Carolo Clusio, Arnoldo Millio, Abrahamo Orthelio, & Guilielmi Gansoni j tabulis accipimus, vbi adhuc oppidum perseuerat *Castro* nomine. Fuit Castrum altum insigne cæde Amilcaris, de quo Titus lib. 14. & ex eo Mariana lib. 2. cap. 7. ac Florianus lib. 4. cap. 16. eò vsque prædicationis semina iaciens peruenisse dicitur S. Secundus, qui tamen Abulæ pro Christo iugulum præbuit, nouissimus S. Iacobi discipulorum; cuius interuentu non solùm in ea ciuitate, verùm etiam in vicinis oppidis ac ciuitatibus multa Deus miracula præbuit. lege de ea re Thesaurum Concionatorum to. 2. die 1. Maij. Vidit denuo lucem S. Secundi corpus anno Domini 1519. in Ecclesia quam ipse Saluatori erexerat, ac dicauerat, & iam D. Luciæ vocem acceperat, subtus terram, magno Dei beneficio, & Abulensium ciuium, ac Hispaniæ vniuersæ gaudio repertum: annulóque insignitum aureo, saphiro splendenti, litterísque in eo incisis, SANCTVS SECVNDVS. Repertus est cum sacro corpore calix, cui insculptus titulus, *Andrea Petruci orto da Siena fece questo cal.* eóque vtpote moderni Italici idiomatis innuitur, non longo antè tempore fuisse reuisum, & ornatum. Demum anno

Inuentio corporis ipsius ann. Dom. 1519.

Eius translatio 1594.

Anno Romæ 851. anno 1594. in Cathedralem Ecclesiam solennissimo cultu & apparatu translatum est, ab Illustriss. & Reuerendiss. D. D. Hieronymo Manrique Abulensi Episcopo, Deo translationem crebris miraculis honorante, quæ Antonius de Cianca refert, speciali ea de re edita historia. Anno Christi 100.

7. *M. Marcellus*, &c.] De nobilissimo Romano ac ingenio præstanti par est credere, Oratoriæ ac Poësi in iuuentute sedulò incubuisse, quando præsertim & ipse Romani imperij moderator Nero in vtroque excellere cunctos gloriabatur. Sanè is ipse Marcellus Eugenius martyrium S. Dionysij elegantissimo cecinit carmine, vt Hilduinus in vita Sancti Dionysij (cui Morales adstipulatur) testis est: & quod apud se extabat opus illud. Agit de hoc Dexter in Chronico ad ann. 130. Prosæ autem nonnulla indicia sunt epistolæ illæ ad SS. Nereum, & Achilleum, de quibus suprà actum est. Nec mirum, si charus fuerit Persio, Iuuenali, Senecæ, Catullo (aliàs Galbo) & Statio, vtpote sui seculi celebrioribus Poëtis, in vrbe vnà cum ipso commorantibus. *S. Eugenij eruditio quanta?*

Multa autem miracula in prædicatione sua Toleti edidisse non solùm Toletana Ecclesia, sed & aliæ multæ in Hispania quotannis die ipsi festo legerunt, inter cæteras autem Palentina in Breuiario proprio hæc recitabat, ***Gentilem populum Toletanæ prouinciæ exemplo, honestate vitæ, catholica prædicatione, miraculorum confirmatione, ad fidem Christianam conuertit.*** Truxillus itidem hæc ait: ***Toleti diu mansit, perseuerans in prædicatione sua, & multis coruscans miraculis: atque hoc modo innumerabiles ad fidem Christi conuertit.*** *Eius miracula dum vixit.*

8. *Toletani.*] Vide superiorem annotationem; & quæ de Sancto Theodosio Episcopo Barcinonensi ad annum 94. diximus.

9. *Maxima Toletanorum*, &c.] Promit venas huius purissimi fontis Toletana Tabularia, quæ sexcentos post annos reuoluit Iulianus Archipresbyter S. Iustæ, ibique se quoque multa scitu digna reperisse fatetur, vt epistolas illas Pharisæorum ad Toletanos Hebræos, & alia eius generis. Quod ait author, ciuitatem illam biennio rexi, ita intelligo vt Toleti fuerit Duumuir: Duumuiratus verò biennio terminaretur, quod quouis anno ex Duumuiris vnus eligeretur, & ita fieret, vt quilibet eorum biennio gubernaret vrbem. Maximi sanè Toletum facere debet, tantum virum agnouisse gubernatorem, qui Theodosij Imperatoris electione Orientis ipsius Præfectura fructus fuit. *Dexter Toletanorum Rector.*

10. *Celebris est*, &c.] Eius M. Marcelli Quæsturæ meminit Posidonius, qui scribit (teste Rauisio in Cornucopia) ipsum exegisse tributum ex Celtiberia Hispaniæ ad talenta DC. Infert Budæus; ***Ex quo coniecturam facere est, Celtiberinam gentem numerosissimam fuisse, & pecunia abundantem.*** Catullus Celtiberum quendam vocauit *cuniculosæ Celtiberiæ filium*, quod auri argentíque fodinis, ceu cuniculorum creberrimis antris scateret.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi eodem 100. — Anno Romæ eodem 851.

Dionysius Areopagita dicat Eugenio Marcello, dicto propter ingenij excellentiam Timotheo, libros de Diuinis nominibus.

2. *Flauia Domitilla Sabina vxor Fl. Clementis Consulis pro fide occisa est.*

3. *Mirabiliter fides Christi per totas Hispanias dilatatur: crescit numerus fidelium, nec persecutionis gladius debilitatur.*

4. *Olcadibus in Carpetania Hispaniæ Tarraconensis, sed non procul Valentiâ, translati sunt (vt quidam volunt) & ibidem passi, Alexander miles & Antonina Virgo, 3. Idus Aprilis, qui de Constantinopoli huc venerant; & coluntur Constantinopoli, vt ciues, licèt alibi passi sint illustre marty-*

Anno Christi 100.

Anno Romæ 851.

rium; quorum acta paßim habentur, vt publica fide facta.

5. *L.Sabinus Probus conuerſus à Paulo in agro Laminitano Hiſpaniæ, Rabennæ Pontifex diſceßit.*

6. *6.Claudia Paphenſis Candida Romæ fit Martyr.*

7. *Lucia Macedonica ſub Præſide Rucio cum aliis pluribus patitur.*

8. *Xantippe & Polyxena in Hiſpania mera fide Deum laudauêre.*

9. *M. Lupus Philippus, Lucius maritus Candidæ palmam martyrij conſecutus eſt.*

10. *Q.Marcella Xantippe M. Marcelli Romæ Præfecti filia, M. Marcelli Eugenij Toletanorum Pontificis ſoror fuit: quam S. Paulus viſis in eius fronte litteris aureis, ad fidem Laminij conuertit redeuntem ex Italia ad Hiſpanias: morientem S. frater Marcellus ſepulturæ mandauit. Eius mater Claudia Xantippe, ciuis Romana, & de genere ſplendidißimo Athenienſium, fuit corpore ſupra iuſtam ſtaturam procero; in quam iocatur Martialis.*

COMMENTARIVS II.

S. Dionyſius cuinam libros ſuos dicauerit?

DIONYSIVS, &c.] Et hoc hactenus inauditum. Quis enim neſcit Dionyſium libros ſuos Timotheo Epheſiorum Epiſcopo Pauli diſcipulo dedicaſſe? imò verò eos præ ſe ferre eiuſmodi inſcriptionẽ, *ad Timotheum Epiſcopum Epheſiorum?* Verùm hinc narrationem incipiamus. Non inficiar in nonnullis Dionyſij codicibus excuſis eiuſmodi inſcriptionem haberi, ſed quòd ſit ab authore poſita; quippe cùm à librario imperito de ſuo ſit addita; germana enim librorum *de Diuinis nominibus* inſcriptio hæc eſt; *Compresbytero Timotheo Dionyſius Presbyter*; eam ſiquidem D. Thomas in ſuis Commentariis, eam Sixtus Senenſis lib.2. Bibliothecæ ſanctæ litt. D. eámque nouiſſimè Lanſellius in ſuis Areopagiticis cudit: facilè quoque deducitur ex aliorum librorum inſcriptionibus de Hierarchiis cæleſti & Eccleſiaſtica, & de myſtica Theologia, quos ad eundem Timotheum ſcripſit; omnibus namque præmittitur, *Compresbytero Timotheo Dionyſius Presbyter:* vt dubium non ſit libro quoque de Diuinis nominibus eiuſmodi inſcriptionem præmitti. Id quod etiam ex dicendis euidentiùs inferetur.

Librorum Dionyſij vera inſcriptio.

Timotheum, cui libros dicauit, non fuiſſe Epheſiorum Epiſcopum, & notiſſimum Pauli diſcipulum.

Fatemur etiam multos eóſque grauiſſimos viros credidiſſe, Timotheum hunc, cui libros ſuos dicauit Dionyſius, illum eſſe ad quem Paulus quoque duas dicauit epiſtolas, Epheſóque Epiſcopum dedit: inter quos vel maximus fuit Sanctus ille Maximus, qui libris Dionyſij Græcas annotationes adiecit, à Lanſellio in lucem editas. Mirum autem eſſe non debet ſi facili errore inuoluti ſunt, dum Timotheum audientes, & tempora minimè diſtinguentes, primus ille Pauli diſcipulus omnium celebrior ſibi in mentem venerat: cùm tamen dubium nõ ſit eos ipſos nihil minus credituros, ſi animaduerterent (quod difficile non erat) Apoſtoli diſcipulum martyrio iam ſublatum, cùm Dionyſius hos libros dictabat; & alia multa, quæ idipſum tam manifeſtè conuincunt, vt non relinquatur anſa dubitandi, quod tandem Cardinalis Baronius faſſus eſt ad annũ 109. tomo 2. Annal. Sed quæ illa ſunt? S. Timotheus Epheſiorum Epiſcopus martyrio ſublatus eſt ſub Domitiano Principe, quo tempore S.Ioannes Apoſtolus in inſulam Pathmos relegatus fuit, vt minimum priuſquàm ipſe ab exilio ſolutus Epheſum rediret. ita eius diſcipulus Polycrates,

Anno Romæ 851. Anno Christi 100.

crates, & ex eo Metaphraſtes apud Surium tom.1.24.Ianuarij teſtatur, atque ; cùm Ioannes Pathmum relegatus eſt,reliquiſſe Epheſi Timotheum: *quanquam nec ipſum quoque in ſede longo tempore viuere permiſit inimicus*: quando autem exilio ſolutus fuit, reperit eum ad Deum migraſſe, quare cùm aliàs conſtet, Ioannem Apocalypſim ſuam Pathmi vidiſſe, Euangelium autem poſt reditum ſcripſiſſe Epheſi, (vt authores ſunt Irenæus lib. 5. prope finem, Epiphanius hæreſi 51. Dorotheus in Synopſi, Abdias lib.8.hiſtoriæ Apoſtolicæ, Athanaſius in Synopſi, Hieronymus de ſcriptoribus Eccleſ.in Ioanne, Euſebius in Chronico, & lib. 3. hiſt. Eccleſ. cap.18. & Nicephorus lib.2.cap.24. & lib. 3.cap. 9.) fit vt priùs è medio ſublatus eſſet Timotheus, quàm Ioannes ſcriberet Euangelium, & apud Epheſum Apocalypſim ſuam publicaret, quam ad finem Domitiani imperij, quod Irenæus aſſerit, ſeu (quod in idem recidit) anno illius 14. vt habet Euſebius, Pathmi viderat. Atqui D.Dionyſius tam Euangelij quàm Apocalypſis Ioannis ſæpe in ſuis libris inſeruit teſtimonia; quis ergo non videt eum ſcripſiſſe poſt Ioannem, & multo magis poſt Timothei Epheſini Epiſcopi mortem? Citat autem Ioannis Euangelium lib. de cæleſti Hierar. cap.4.in fine,& cap.2.& 15.& lib. de Eccleſiaſt. Hierarchia. cap. 2. parte 2. illud; *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem*, &c. & parte 1. illud, *Sermonem meum ſeruabit, & ad eum veniemus*, &c.& alibi. Apocalypſim verò lib.de cæleſti Hierarchia c.2.& 15.nouies: de Eccleſiaſtica autem cap. 1. & cap.3.parte 3. quo loci ait, *ſiue arcanam illam & myſticam omnino viſionem dilecti diſcipuli*,&c.& lib. de Diuinis nominibus cap.5. illud Apoc. 1. *Qui eſt,& qui erat, & qui venturus eſt.*

Accedit quod c. 4. de Diuinis nominibus citat S.Ignatium ex epiſtola ad Romanos dicens, *ſcribit enim & Diuinus Ignatius, Amor meus cruci fixus eſt*: quam quidem Ignatius Romā contendens in vinculis,& ad martyrium properans ſcripſiſſe ex ipſa conſtat; in ea ſiquidem Romanis ait, *De Syria vſque Romam pugno ad beſtias, in mari & terra; nocte & die ligatus cum duodecim Leopardis, hoc eſt,militibus, qui me cuſtodiunt*,&c. Id verò ſub Traiano factum, Martyrologium ipſum teſtatur 1. Februarij, & Hieronymus libr. de ſcrip. Eccleſ. in *Ignatio*, ſequutus Euſebium in Chronico affirmat quòd Ignatius paſſus eſt vndecimo Traiani anno;Chriſti verò 110.vel 111.quapropter fateri cōſequenter debemus poſt S.Ignatij martyriū ſcripſiſſe Dionyſium librum de Diuinis nominibus,quo tempore ipſe in Galliis prædicabat; & ante annos vt minimum 15.vel 16. S. Timotheus lapidibus obrutus fuerat. Cardinalis Baronius qui hactenus nobis adſtipulatus fuerat, hoc præſertim Ignatij motus teſtimonio, à ſe ipſo diſcedens iam occurrit, credendum eſſe id ab aliquo poſt Ignatij obitum libro Dionyſij inſertum; quæ ſolutio neſcio quo pacto tanto viro placuerit, ſi enim liceret nobis ſine alicuius antiqui codicis teſtimonio, proprio Marte illud Ignatij à libro Dionyſij abradere, neſcio qua fronte negaremus poſſe in alio quolibet fieri: quo vno dato nihil in Sanctorum ſcriptis certum haberemus. Standum igitur conſonantiæ omnium codicum Latinorum pariter & Græcorum qui id habent. At neque hoc ſolo haberet Baronius intentum, ſed neceſſum eſſet à triginta & amplius locis librorum D.Dionyſij teſtimonia ex Euangelio, & Apocalypſi Ioannis petita abradere, quippe cùm & hæc poſt mortem Timothei ſcripta ſint: cùm verò hæc totius orationis nerui eſſe conſtent, & ipſi quoque libri deſtruerentur: quod abſit.

Tria adhuc eiuſdem argumenti ſuppetunt principia ab ipſis petita libris. I. quod ſexcenties alloquens illum Timotheum cui libros dicat, refert ſententias vtriuſque epiſtolæ S.Pauli ad Timotheum, libro de cæleſti Hierarch. cap.2. & lib. de Diuinis nom. cap.5. illud 1. ad Timoth.1. *Regi ſæculorum inuiſibili*,&c. & lib. de Diuinis nominibus cap.7. & de cæleſti Hierarch. cap. 2. parte 2.illud 1. ad Timoth. 2. *Qui vult omnes homines ſaluos fieri*, &c.& libr.de Diuin.nom.c.8.illud ex ad Timoth.2. *Fidelis permanet Deus, negare ſe ipſum non poteſt*: & alias ſententias refert tum de cæleſt. Hierar. cap.2. part.1. tum in epiſtola ad Demophilum, & ſæpe alibi. Ergóne ſi Epheſino Timotheo loqueretur, nunquam vel ſimul cùm citat Epiſtolas Apoſtoli ad ipſum ſcriptas diceret; rectè tibi Paulum hoc vel illud ſcripſiſſe? nunquámne vel leuiter innueret ei quidquam ex illis ſcriptum? Id mihi incredibile videtur. II. quod ſemper vocat ipſum *filium* libro de Eccleſiaſt. Hierar.cap.1. *Sanctiſsime fili Timothee*; & ad calcem eiuſdem libri, *Iſta fili tam multa*,&c.& lib.de cæleſt. Hier.cap.2. *Tu autem ô fili*, &c.& libro de Diuin.nom.c.2.parte.1.Nemo autem ſanæ mentis ſibi perſuadebit, Dionyſium filij nomine vnquam illum magnum Timotheum vocitaſſe, qui ipſo Dionyſio antiquior diſcipulus,& Epheſinus Epiſcopus erat; quem ita ni-

Anno Christi 200. mirum Paulus honorauerat, vt sex epistolas sub suo, & ipsius simul nomine inscripserit, inquiens, *Paulus & Timotheus*, &c. videlicet 2. ad Corinthios, vnam ad Philippenses, alteram ad Colossenses, duas ad Thessalonicenses, & vnam ad Philemonem. Ergóne quem Paulus sibi in prædicationis ministerio comparem fecit, Dionysius inferiorem diceret? Vidit S. Maximus olim difficultatem, & in scholiis ad lib. de Diuin. nom. dixit: *Quomodo magnus Dionysius Timotheum vocet filium quærendum? Aut enim sicuti existimo hoc ait, velut prouectior ipso annis, & in Philosophia excellentior; aut quia imitando Dominum diceret; Pueri nunquid pulmentarium habetis? vel quoniam eos qui simplicitatem quæ secundùm Deum est exercent pueros appellabant.* Cæterùm quis non videt omnes has expositiones duras & extortas? & semel ad summum Dionysius eo loquendi genere vteretur si impropriè, & per quendam tropum loqueretur, nunc verò semper eum filium vocat; præsertim quia etsi Timotheus conuersus fuit in iuuentute, attamen quo tempore Dionysius scripsit senissimus esset, si mortuus non fuisset. Anno Romæ 851.

III. Vide iterum quàm longè à Dionysio fuisset Sanctum illum Timotheum, nec semel filium appellare. Dubium quidem apud nullum esse debet, maioris authoritatis virum semper fuisse apud discipulos Timotheum, quàm Titum, vtpote quem Paulus plus honorauerit; cùm autem Dionysius ad Titum scribit (nam adipsum quoque dat epistolam, quam Trithemius inscribit, *liber de Symbolica Theologia*) vocátne eum filium? imò verò summum Sacerdotem, *ad Titum summum Sacerdotem* est epistolæ seu libri inscriptio; & in ipsa *honestißimum Titum*, cum non filium vocat, sic enim incipit, *Sanctus quidem Timotheus honestißime Tite*, &c. Qui ergo tam reuerenter alloquitur minoris æstimationis (apud Paulum) discipulum maioris gradus & meriti, filium nuncuparet? sed & illud animaduersione dignissimum, quòd Timotheus (quisquis ille sit ad quem hi libri scripti sunt) à Dionysio edoctus fuit, in hunc enim finem tot libros ipsi scribit. Rursus tam ipse quàm Dionysius sub disciplina Diuini Hierothei aliquandiu fuerunt, vt ex libro Diuinorum nom. liquet, vt illud cap. 3. *Cùm enim inclytus præceptor noster Hierotheus*, &c. *à quo post D. Paulum instituti sumus*, &c. & illud cap. 7. de Diuin. nom. *Mirabiliter intelligens vir ille re viua, Diuinus communísque noster nostríque Præceptoris sol ait; Quod stultum est Dei sapientius est hominibus.* 1. *Corinth.* 1. Nemo autem sanæ mentis credet Timotheum illum Apostolorum comparem, qui Pauli ad vbera nutritus, & lacte doctrinæ perpetuò dum ille vixit edoctus, eo de medio sublato, disciplinæ Dionysij deditum fuisse, eiúsque factum discipulum, & viuente quoque Apostolo, Hierotheum Athenis primùm, deinde in Hispania docentem sedulò audiisse. Quare cogimur alium Timotheum inquirere, cui hæc omnia conueniant, vt ipsum fuisse fateamur, cui Dionysius suas lucubrationes dicauit.

Ita habetur apud Xistũ Senſ. lib. 2. Biblioth.

Cardinalis Baronius suspicatus est, hunc illum fuisse Timotheum, qui filius S. Pudentis Senatoris existens, frater quoque fuit sanctarum Virginum Pudentianæ & Praxedis, cuius etiam mentio fit in Rom. Martyrologio ad diem 25. Iunij, constat enim fuisse Dionysio coæuum; Apostolorum auditorem, ac Presbyterum, sicut eum Dionysius appellat perpetuò, inquiens, *Compresbytero Timotheo Dionysius*. Sanè non leuis esset coniectura, si coniecturis duntaxat agendum esset, nunc verò habemus Dextri grauissimum testimonium à quo resilire sine manifesta ratione non licet; is verò testatur Timotheum illum fuisse M. Marcellum Eugenium ab ipso Dionysio Timotheum propter ingenij excellentiam (addo & ob generis nobilitatem, qua Eugenius, id est nobilis dictus est) vocitatum. Eiusmodi Græcorum nominum impositio, neque noua, neque inusitata videri debet: imò verò cùm eo tẽpore Latina lingua vulgaris esset Romanis, apud doctos Græca erat classica, eúmque ferè locum habebat, quem modò apud nos Latina, vnde cognomina meritis quorundã exigentibus ab eis imposita, Græca erant. Quapropter, Eugenius vocatus est à Dionysio *Timotheus*, quod sonat Honor Dei, quia nimirum ingenio & nobilitate generis Ecclesiæ infantiam honorabat. In eo quoque (ne gratis vel in hoc credamus Dextro) conueniunt omnia quæ in vero Timotheo desiderantur; ipse siquidem condiscipulus Dionysij fuit sub Pauli disciplina, cum quo & in Hispaniam profectus est, vt iam diximus; & sub Hierothei magisterio, quem Athenis itidem valuit conuenire, & audiuit, vtpote qui ab splendidissimo Atheniensium genere ducebat originem ex matre, vt paulo inferiùs Dexter docebit: & postea in Hispania conuenire potuit, Segobiæ. Insuper hic quoque notissimus Dionysij discipulus fuit, quod in eius vita fatentur omnes, & conuenit Breuiarium S. Isidori in hymno martyrij ipsius, dum inquit.

Baronius suspicatur hunc fuisse Thimotheũ filiũ S. Pudentis.

Verè fuit M. Marcellus Eugenius Toletanus Antistes.

Doctor

Anno Romæ 851.

Doctor Hispaniæ (Eugenius) *reuisit Galliam,*
Docti præsentiam Doctoris Galliæ,
Fideli captans pectore.
Patrem desiderat (Dionysium) *votum prosequitur*, &c.

Anno Christi 100.

Si autem, quis filius Dionysij diceretur, inquiramus (cui enim libros dicat filium nuncupat) Eugenium inueniemus, de quo dicitur, *Patrem desiderat*, &c. & præter eum nullum: hic verò non solùm disciplinâ filius, sed multo magis creatione, seu ordinatione (nam ordinatum Eugenium à Dionysio iam vidimus) dicebatur. Adde Timotheum, quem Dionysius alloquitur Episcopum fuisse, quo vno (vt de cæteris taceam) omninò excluditur Timotheus ille frater SS. Pudentianæ & Praxedis, qui Presbyter solùm fuit. Sed vnde Episcopatum deducimus? Ex ipsa sanè librorum inscriptione, *Compresbytero Timotheo Dionysius Presbyter*: eo enim sensu Presbyter intelligi debet Timotheus, quo & ipse Dionysius Presbyterum se vocat, nam compresbyter, est simul, eodémque genere cum alio Presbyter: certum est autem Presbyteri nomine intellexisse Dionysium Episcopalem ordinem & dignitatem, cùm eo temporis in Galliis Episcopus prædicaret. Quare compresbyter Timotheus Episcopus etiam erat, vt Eugenius. quo sensu Paulus ad Titum ait; *& constituas per ciuitates Presbyteros*: harum qualitatum: *Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir*, &c. vbi necessariò Episcopos intelligit, vt notauit eo loci Theophylactus; nam reddens rationem quare tales sint eligendi Presbyteri; subdit, *oportet enim Episcopum sine crimine esse*, &c. & eodem modo loquitur 1. ad Timoth. 4. cùm ait: *Noli negligere gratiam quæ data est tibi, cum impositione manus Presbyterij*, vbi Theophylactus ait, *hoc est, Episcoporum*. Demum ex lib. de Diuin. nom. cap. 3. habemus Timotheum illum, quem filium vocat, absentem quidem tunc fuisse à Galliis, vbi Dionysius erat, sed non valdè distantem, vtpote inter quos frequens esset communicatio; loquens enim Dionysius Timotheo de libro Hierothei, quem Timotheus ipse à Dionysio acceperat, & remiserat, vt quæ ille Diuinus, venerabiliter exponens diuina, compendioso stylo mysteria insinuauerat, ipse copiosiùs declararet, ait: *Præterea & ipse ad idem sæpe nos exhortatus es, librúmque ipsum, vt supra modum excellens quiddam misisti.* Sanè si sæpe ipsum exhortatus fuit, non longè degebant; & si misit librum eidem, non erant præsentes sibi inuicem. Facilè verò omnia constant si Dionysius in Galliis, Timotheus verò in Hispaniis ageret.

Atque hinc facilè causa assignari poterit, cur in notitiam Eusebij & Hieronymi libri Dionysij non venerunt, si dicamus, quòd in Hispaniis adhuc, quò missi fuerant retinebantur: vbi tamen Dexter vtpote Hispanus legit ipsos; Hieronymum verò, & Eusebium latuerunt. Et tamen si Romam, & vltra missi fuissent, haud dubium, quin Hieronymus in eos incideret, de eisque ageret in libro de Script. Ecclesiast. Quod enim quidam respondent, Hieronymum eo libro solùm egisse de authoribus quorum opera apud Eusebij Bibliothecam extabant, gratis dicitur, & contra Hieronymi intentum, & Dextri petitionem, vt ex prologo ipsius liquet. Vnum tandem non sileam, verba illa Dionysij in epistola ad Titum, *Sanctus quidem Timotheus honestißime Tite, nescio an aliquid scripserim de Theologicis signis, cuius ipse ignarus abscesserit*; non solùm non fauere aduersariis, sed & nostrum intentum comprobare: de alio siquidem qui eius discipulus non esset, non id diceret; insinuat verò amicum eius fuisse, atque in eius manibus libros legisse suos. Ego de Eugenio id lego inferiùs apud Dextrum ann. 220. *Titus cognomento Iustus* (sanè is qui Paulum Corinthi susceperat, nam Actor. 18. dicitur, *Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iusti colentis Deum*) *Episcopus factus, secutus primò S. Paulum, mox Euangelium prædicat in Carpetania, vbi eius memoria magnitudóque miraculorum celebratur.* De hoc suo loco agendum; nunc verò inibi in Dextro & hoc legendum. *Extat quædam epistola quæ circumfertur ad M. Marcellum Toletanum Præsulem, quem vocat filium, & Timotheum, id est, Deo honoratum; nam alter Timotheus cui epistola hæc est scripta iam in viuis esse desierat.* Haud dubium quin eiusmodi epistola Diui Dionysij esset, nam quis alter filium vocasset M. Marcellum? Sed hæc cum multis eiusdem S. Doctoris operibus deperiit, videlicet cum libro *Diuinorum hymnorum*, cuius extat memoria c. 7. de cælesti hierar. & cum libro *de Symbolica Theologia* citato, cap. 15. de cælest. hierar. & cap. 1. & 13. de Diuin. nom. & cap. 3. *de mystica Theologia.* & in epist. ad Titum, & cum libro *de intelligibilibus, & sensibilibus*, citato in cap. 1. & 2. cælest. hirar. & cum libro *de legali, seu sacerdotali hierarchia*, citato cap. 3. Ecclesi. hierar. & cum libro

Dionysij opera cur Eusebio, & Hieronymo ignota?

Baronius.

Anno Christi 100. libro *Theologicarum Hypotyposeon*, relato cap.1.& 2. de Diuin.nom. & cap.3. Mysticæ Theolog. & cum lib. *de Anima*, quem refert cap.4. de Diuin.nom. & cum lib. *de diuino iustóque iudicio*, ex eodem c.4. Quid mirum si epistola illa cum tot tantísque mercibus naufragium fecerit? Extat nihilominus liber eiusdem Dionysij de passione B.Eutropij socij sui, quem Calixtus Papa II. Constantinopoli Græcè sonantem repertum Latinitate donauit. Extat verò apud Vinc. Beluac. in specul.histor.lib. 10. cap.18. titulo *De codice passionis S.Eutropij*. Reddam Vincentij verba cum capite codicis, quod in eo perspicuè asseueret Dionysius, fuisse Athenis natum, & nihilominus Parisiorum esse Episcopum. *Hic B. Dionysius* (ait ille) *B.Eutropij consocius, ac Parisiorum Præsul, passionem eius litteris Græcis scripsit: & parentibus suis* (id est, consanguineis) *in Græcia qui iam in Christo credebant, per manum B.Clementis Papæ misit; quam scilicet passionem Calixtus Papa II. Constantinopoli in schola Græcorum in quodam Codice passionum plurimorum Sanctorum Martyrum olim reperit, & ex Græco in Latinum edidit; ita incipiens.* Anno Romæ 851.

Reuerendiss.Patri Clementi Dionysius Antistes, prosapia Græcus, Sal.in Christo. Eutropium, quem mecum in his oris ad prædicandum nomen Christi misisti, martyrij coronam per manus Gentilium apud Xantonas vrbem vobis notificamus, pro Domini fide accepisse. Quapropter Paternitatem vestram humiliter exoro, vt hunc passionis eius codicem consanguineis meis, & notis, & amicis fidelibus in Græciæ oris, Athenis præcipuè, quàm citiùs poteritis, mittere non differatis; quatenus illi, qui à B.Paulo nouæ regenerationis lauacrum vnà mecum acceperunt, cùm audierint gloriosum Martyrem pro Christi fide crudelem necem subijsse, gaudeant se tribulationes & angustias pro Christi nomine substulisse.

Ad calcem monere necessum est, non ideò hoc anno 100. egisse Dextrum de libris Dionysij, quasi eo anno scripti sint: constat enim post 100. martyrio S.Ignatij celebrem scriptos fuisse: sed quia semel de Dionysio, & Marcello Eugenio sermonem inierat, placuit hoc de illis inserere; præsertim quia non dixit hoc anno id accidisse, sed *per hoc tempus*, nimirum principio secundi centenarij annorum Christi Domini.

2. *Fl.Domitilla*, &c.] Egimus de illa ad annum 91. cùm de eius nepte Domitilla sermonem institueremus. Addit hoc loco Dexter alterum huius Domitillæ Fl. Clementis Consulis vxoris cognomen, scilicet *Sabinam*, quo ab alia distingui queat.

3. *Mirabiliter*, &c.] Cùm de miraculis S.Eugenij egimus, satis supérque de fidei dilatatione per Hispanias dictum. Facilè etiam deduci poterit, si magnos illos pugiles, ac magistros fidei, qui his temporibus prædicationi insistebant in Hispania consideremus, Titum videlicet, Onesimum, Saturninum, Philippum, Philotheum, Firminum, Paulum Sergium, Probum Paternum, Ruffum, Alexandrum, Secundum, Theodosium, Ouidium, de quibus iam diximus suis locis.

De persecutione in Christianos toto orbe degentes quæ tertia fuit in ordine, à Traiano, initio imperij sui cœpta agit Plinius secundus lib.10.Epist.epist.97.ad ipsum Traianum dum ait: *Christianorum, qui à fide desciuerant, alios ante triennium,* (id est, initio Traiani imperij, vt Baronius exponit) *alios verò ante annos plures* (sub Domitiano) *plures etiam ante biennium* (Neronis persecutione adhuc durante) *ad facinus perpetrandum adductos fuisse.* quare errat Eusebius, dum anno 10. Traiani tertiam persecutionem initium sumpsisse contendit. De ipso Plinio secundo, qui pro Christo etiam passus creditur agit, Dexter ad ann.220.

Olcades populi qui, & vbi

4. *Olcadibus*, &c. T.Liuius lib.21. author est Annibalem Carthaginensem Saguntinos oppugnaturum, in Olcadum fines priùs induxisse exercitum; ibique de Olcadum finibus ac situ sic ait; *Vltra Iberum ea gens in parte magis, quàm in ditione Carthaginensium erat. Carteiam vrbem opulentam caput gentis eius expugnat, diripítque: quo metu perculsæ minores ciuitates, stipendio imposito imperium accepêre.* Subdítque, *Vere primo in Vaccæos permotum bellum: Hermandica, & Arbacala Cartheiorum vrbes, vi captæ. Ab Hermandica profugi, exulibus Olcadum cùm se iunxissent, concitant Carpetanos: adortíque Annibalem regressum ex Vaccæis haud procul Tago flumine, agmen graue præda turbauêre. Carpetanorum cum appendicibus Olcadum, Vaccæorúmque centum millia* (hi ex Helmandica vt plurimùm erant, quam nunc Salmanticam dicimus, ex Turnebo l.3.animaduers.cap.18. & Godeleuo in Notis ad Liuium) *fuêre; inuicta acies, si æquo dimicaretur campo.* Licet hinc inferre, Olcades sicut etiam Vaccæos Carpetanis finitimos fuisse, vtpote qui in fugam ab Annibale dati ad Carpetanos transfugerint, haud dubium quin confines suos. Nebrisensis existimauit Olcades ad

eam

Anno Romæ 851. eam partem Carpetanorum extitisse, qua nunc *Ocaña* est, cúmque secuti sunt Mariana in Historia Hispaniæ lib. . . c. . . & Lud. Nonius in sua Hispania c.47. & quod cæteris præstat, habemus præsens Dextri testimonium, quo Olcades pars Carpetaniæ dicuntur. Consentiunt Liuio Plutarchus & Polybius lib.3. solus displicet Stephanus Bizantinus Cartheiam Olcadum caput, illam esse existimans, quæ non longè à noua Carthagine sita est, cùm longè diuersæ sint inter se. Anno Christi 100.

SS. Alexander & Antonina Martyres.

In Olcadibus igitur, teste Dextro, Sancti Martyres Antonina virgo, & Alexander miles pro Christo passi sunt, licèt alij existimant Constantinopoli occisos, quo loci festa dies quotannis ipsis celebrabatur, velut conciuibus suis. Mirũ autem esse non debet, quod inibi nati, in Hispania occisi sint; id enim persecutionis tempore sæpe contigit, vt Christiani hinc inde migrarent: de quo satis multa dicta à nobis sunt in superioribus. Extant ipsorum acta apud Surium tomo 3. quæ in Rom. Martyrologio per epitomen referuntur dum dicitur die 3. Maij. *Constantinopoli Sanctorum Martyrum Alexandri militis, & Antoninæ virginis, quæ sub Præside Festo ad lupanar damnata, & ab Alexandro, qui pro ea ibi remanserat, mutato habitu clàm educta, cum eo postmodum iussa est torqueri: & ambo simul præcisis manibus in ignem pro Christo iniecti, egregio peracto certamine coronantur.* Hic tamen cùm Constantinopolim audis non locum martyrij, sed celebritatis intelligas velim; illuc siquidem corpora tandem magna ex parte delata fuisse, ex Menologio Græcorum colligimus 6. Idus Iunij. Irrepsit verò non leue mendum in Romano Martyrologio, dum passi referuntur in persecutione Maximiani: Acta siquidem solum habent, *Cùm esset temporibus illis persecutio:* quæ autem illa fuerit, seu à quo Principe excitata prorsus non declarant; sicut nec Molanus in Additionibus ad Vsuardum die eodem: omnes autem sub Festo Præside agonizasse scribunt; cuius tamen non in Thracia, vbi Constantinopolis est, sed in Hispania, nec tempore Maximiani, sed Domitiani extat memoria, in Olcadibus in ponte Alcantare, vbi Vespasiano, Tito, & Dominiano Augustis titulum istum erexit, qui hodiéque in eo videtur marmori incisus.

Huic similis inscriptio est in Ponte de Chaues super Tamagam in Gallatia.

Imp. Cæsar. Vespasiano Augusto. Pont. Max.
Trib. pot. X. Imper. XX. PP. Coss. IX.
Imperatori. Tito Vespas. Cæsar. Aug. F. Coss. VI.
. . . . Deleta fuit Domitiani memoria
. . . . ex Senatus Consulto, teste Suetonio.
Calpetano Rantio Quirinali.
Valerio Festo leg. Aug. Pr. Pr. &c.

Erat igitur Valerius Festus legatus Augustorum Titi, & Domitiani, & Proprætor Hispaniæ quo tempore à Dextro passi referuntur Alexander, & Antonina: quare cogimur fateri in persecutione Domitiani occubuisse circa annum Domini 99. vel 98. eo enim tempore lapis ille erectus fuit, vt notauit Morales lib.9. cap.25. Cui consonat quod Dexter asserit hoc anno 100. translatos fuisse Sanctos Martyres, non occisos; translatos, inquam, à fouea in quam admisto igne obruti fuerant, vt habent Acta, quæ subiungunt; *Festus ilicò obmutuit, & oppressus à dæmone septimo die expirauit. Compleuerunt autem martyrium Sancti Christi Martyres Alexander, & Antonina, 5. Nonas Maij, hora 9. die Sabbato.* Sed placet audire Menologium die 8. Iunij. *Certamen Sanctorum Martyrum Alexandri & Antoninæ. Hi Sancti Martyres fuerunt ex Castello Cardemo. Beata quidem Antonina pudicè & sanctè vitam degebat; comprehensa vero à Festo Præside, cùm persuasionibus nullis flecti posset, vt Christum abnegaret, & dæmonibus seruiret, meretricia domo includitur, vbi cùm triduo ieiunio detenta esset, nocte effulsit lumen in carcere, & facto tonitruo fores carceris diruptæ sunt, & vox è cœlo demissa, quæ hortabatur vt surgeret & cibum sumeret. Quo sumpto corroborata adstitit Præsidi, cúmque denuò persuaderi non posset, vt Idolis victimas offerret, prostrata, plagis cæsa, iterum in meretricium diuersorium demittitur; quo Diuina reuelatione excitatus Alexander, ingressus (facilè autem, propter iuuenilem ætatem, erat enim annis natus decem & octo, videri poterat ad inhonestum facinus accessisse) clam sanctam Virginem è domo illa eduxit, chlamyde capite contecto, ipse verò pro ea illic remansit. Paulò post cùm res ipsa innotuisset per milites, quæ ad sanctam illam violandam accesserant, ductus ad Præsidem Alexander, verberatus, vtrique extremæ manuum & pedum partes sunt amputatæ; postremò in foueam ignis deiecti, liquida pice toto corpore uncti beatum finem Christo adiuuante sunt assecuti. Eorum natalis celebratur Constantinopoli,*

Anno Christi 100. *stantinopoli, vbi sanctæ & pretiosæ illorum reliquiæ reconditæ sunt: ex quibus multorum morborum curationes scaturiunt.* Anno Romæ 851.

De S. Probo Rauennate Episcopo, Pauli discipulo.

5. *L. Sabinus Probus*, &c.] Incipit hinc Dexter agere de præstantissimis quibusdam Pauli discipulis, quos in Hispania & alibi habuit, déque eorum ad Deum migratione. Ac primùm quidem de Probo, quem cum coniuge sua Xantippe Laminij ad fidem pertraxerat: deinde de eius socera Claudia Xantippe, déque vxore sua Q. Marcella Xantippe, Claudiæ eiusdem filia, ac S. Eugenij Toletanorum Pontificis sorore, eiúsque socia Polyxena; & quibusdam aliis. Probus Rauennæ sedit Pontifex, miraculísque clarus in cœlum migrauit; cuius anniuersaria memoria in Rom. Martyrologio celebratur die 10. Nouembr. his verbis: *Rauennæ S. Probi Episcopi miraculis clari.* Et apud Molanum in suo Vsuardo. Nobile eius elogium habet Equilinus lib. 10. cap. 45. *Probus* (inquit) *Episcopus Rauennatum apud eandem ciuitatem claruit. Hic enim mitis & pius, fide religiosissimus, clarus in specie, fulgidus in opere, sapiens eloquio, plenus gratia Spiritus Sancti, omnes languidos ad se venientes, quacunque detentos ægritudine curabat, spiritúsque immundos de obsessis expellebat. Qui postquam suæ ad occasum vitæ instante tempore Angelica conspexit agmina, statim elapsa est de corpore eius sancta anima, 4. Idus Nouembris; sepultúsque à filiis suis in Ecclesia suo nomini dedicata; vbi in miraculis, & virtutibus viuit.* Consule Rubeum lib. 1. Histor. Rauennatum, qui tamen valdè aberrat in tempore sedis eius assignando.

S. Candida Martyr Romæ Pauli discipula.

6. *Claudia Paphensis Candida*, &c.] Dicebatur Paphensis quòd à Papho esset vrbe Cypri, vbi ad fidem conuersa à Paulo dicitur, cum Lucio marito suo, & Proconsule Paulo Sergio, & aliis multis, visa cæcitate quam Apostolus Elymæ Mago immisit. Multos enim tunc cum Proconsule fidei nomina sua dedisse, testatur Metaphrastes in commentario de Peregrinationibus Petri & Pauli. Candida verò cum marito suo Lucio Romam contendit, & cũ Rogato & Casiano martyrio coronati sunt. Eorúmque anniuersaria memoria assignatur in Martyrologio Rom. ad diem 1. Decembris, tametsi Beda de Candida sola agat.

S. Lydia purpuraria. Pauli discipula.

7. *L. Macedonica*, &c.] Nomen Græcum *Λυδία* in Latinum *Lucia* errore mutatum est, υ ipsylon in *u* Latinum, vt sæpe assolet, mutato. Nonnulli corruptiùs *Luceiam* vocant ex δ facientes *ei*. Hanc verò fuisse Lydiam purpurariam ciuitatis Thyatiræ, cuius Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur à Paulo, dum Philippis prædicaret, eo constat, quod ipsa sit Macedonica, & Pauli discipula, cuius conuersio refertur Actor. 16. cum visione Paulo eius gratiâ facta, ab illis verbis: *Visio per noctem Paulo ostensa est; Vir Macedo quidam erat stans, & deprecans eum, & dicens; Transiens in Macedoniã adiuua nos*, &c. quæ inibi quiuis inueniet. sub nomine Lydiæ purpurariæ. Fit de ea mentio in Rom. Martyrologio 3. Augusti; crediderim tamen eandem esse cum ea Lucia quæ cum viginti duobus Romæ passa dicitur die 29. Iunij. Baronius credit esse, cuius vitam Equilinus scripsit lib. 6. cap. 4. quod si ita esset, consequenter asserere cogimur, cùm ex Dextro constet sub Rucio Præside martyrium sustulisse, & aliàs temporibus Diocletiani reperiatur quidam Riccius Varus Martyrum persecutor, inde errorem Equilinum suscepisse, vt crederet Luceiam passam temporibus Diocletiani; sufficeret tamen perpendere Ricciouarum longè diuersum nomen esse à Rucio, & illum minimè Martyres Romæ excarnificasse, sed in Gallia, vt ex SS. Crispini, & Crispiniani martyrio, & aliis multis constat. Cæterùm longè alterius eo loci scripsisse vitam credo, quia ea Luceia, de qua agit, martyrij tempore erat Virgo, & pulcherrima, quam Aceia quidam Barbarus Rex deperibat, cum quo solo postmodum Romæ necata est; nihil verò horum Lydiæ & sociis conuenire poterit.

8. *Xantippe*, &c.] Cùm Pauli prædicationem in Hispania Dexter annotauit anno 64. egit de conuersione Xantippæ, & anno 71. de aduentu Polyxenæ eius sororis cum Onesimo ab Achaia, nunc de morte ipsarum agit. De eis vlteriùs numero 10. dicemus.

Alij S. Pauli discipuli Martyres.

9. *M. Luppus*, &c.] Difficile creditu est, quatuor hæc nomina Marcus, Luppus, Philippus, Lucius, vnius eiusdémque hominis esse; nimirum Lucij mariti Candidæ. Crediderim potiùs tres esse insignes Martyres, Pauli discipulos, videlicet M. Luppum, de quo Græci in Menologio 23. Augusti, & cum eis Rom. Martyrologium ipsa die; Philippum Philotheum, qui ab Hispaniis in Italiam, vnde erat oriundus, rediens, Firmi in Piceno tandem Episcopus factus iugulum pro Christo præbuit, 22. Octobris, qua eius festum inibi colitur, memoria in Rom. Martyrologio seruata; ac tandem Lucium Claudiæ Candidæ Paphensis maritum, cuius cum vxoris nomine nomen legitur in Rom. Martyrologio, 1. Decembris.

10. *Quinta*

Anno Romæ 851. 10. *Quinta Marcella,*&c.] Et hoc maximè ad rem facit; cùm enim de Xantippe loqueretur, & esset in animo multa in commendationem S. Eugenij scribere; nunc aperit quod hactenus celauerat, Eugenium & Xantippem fratres fuisse; vtpote M. Marcelli, & Claudiæ Xantippæ filios, è quibus ille Romæ Præfectus, hæc verò de nobilissimo Atheniensium genere procreata fuit. Vterque filius paterni nominis participiũ tulit, nam vir Marcus Marcellus, fœmina verò Quinta Marcella dicti sunt, quæ tamen à matre quoque cognomen Xantippæ sortita est. Proceritatem matris notauit Martialis lib. 8. epigr. 59. solito sale inquiens; Anno Christi 100. *Claudia Xantippe mater S. Eugenij.*

Summa Palatini poteras æquare Colossi,
Si fieres breuior Claudia sesquipedem.

Meminit eiusdem Paulus ad Timotheum 2. epistolam scribens cap. vlt. dum inquit; *Salutant te Pudens, Linus, Claudia, & fratres omnes.* Porrò Sancta Xantippe filia ipsius obiit in Hispania, & à fratre suo sepulta est.

Flauius Lucius Dexter.

Anno eodem Christi 100. *S. Vincentius Episcopus Meuiæ, vel Meuaniæ prope Vrcem Hispaniæ vrbem, in confinio Bæticæ & Tarraconensis, petit Italiam; & à Capitolino Iudice reductus in Hispaniam, & Carthagine Spartaria tortus Meuiam reducitur; & à C. Porphyrio successore Capitolini dilaceratus est. Eius Episcopatus Meuaniensis* *Azotum postea est translatus, quæ Erotus paulo corruptiori vocabulo cœpit nominari. Nunc corpus S. Martyris, & Episcopi iacet in oppido Deltano, vulgò Totana, non procul Elisræa, inter Postellam & Leuiniam (nunc Lebrella dicta est) XLIV. M. passuum à Carthagine.* Anno Romæ eodem 851.

*al. *Meuiensis.*

2. *Meuania quædam Insula est prope Carthaginem Spartariam, vnde quidam exeuntes condiderunt in Italia ciuitatem dictam Meuaniam, prope Insulam non longè dißitam à Britannia.*

3. *Antima Maximilla coniux Ægeæ Patrorum in Achaia Proconsulis, à B. Andrea conuersa, in antrum se abdidit, mortem post mariti. Fuit hæc Nouocomensis, Plinij Iunioris consanguinea; post nupsit C. Fonteio Capitoni, inq; Nicomediam delata pro Christi fide 4. Maij patitur.*

4. *Stacteus Zotici, vel Gentilis filius (qui Ephesi negotiorum causa morabatur) mortuus, à Ioanne ad vitam reuocatur. Conuertitur Zoticus, & Symphorosa cum filiis ad fidem; qui reuersi ad Italiam passi sunt.*

Anno Christi 101. | Anno Romæ 851.

COMMENTARIVS III.

S.Vincentius Meuienſis Epiſcopus Martyr.

SANCTVS VINCENTIVS, &c.] Nobiliſſimi Martyris & Epiſcopi memoriam habet Galeſinus in ſuo Martyrologio 6. die Iunij his verbis. *Meuiæ S.Vincentij Epiſcopi, qui ſuperatis cruciatibus, & feris quibus obiectus eſt manſuefactis, ad præmium pro pietatis victoria migrat in cœlum.* In notis autem dum locum martyrij elucidare conatur toto cœlo errat, ait enim; *Meuiæ; fortaſſe Mediæ, quæ vrbs eſt Thraciæ.* Mirandum magis hoc Italo viro accidiſſe, qui Meuaniam in Italia notam habere debebat (ſi ſemel Meuaniam Hiſpaniæ ignorabat) Vmbriæ oppidum, quod vulgò *Beuagna* vocatur, vt Leander Albertus, & Arnoldus Milius in ſua Geographica Synonymia teſtantur. Cæterùm Itali errorem corriget Italus alter, Equilinus Epiſcopus, qui lib. 5. Catalogi, cap. 93. vitam mortémque S.Vincentij ciuitatis Meuiæ, ſeu Meuaniæ, per omnia Dextro conſonam ſcribit, vt iam vides. *Vincentius Epiſcopus Meuiæ ciuitatis, tentus à quodam Capitolino Rectore Tuſciæ, qui Epiſcopos Chriſtianos ferro vinctos Peruſij congregauerat puniendos, cum fratre ſuo Benigno Diacono, adductus eſt ad templum Martis, vt Diis immolaret. Cùm autem oraſſet, omnia idola ſubuerſa ſunt, & dæmones vlulantes exeuntes, multóſque Paganorum cædentes, ſexcentos ex eis verberibus occiderunt; omnéſque Chriſtianos, qui ferro vincti erant, Chriſti virtute compulſi ſoluerunt. Quo miraculo plurimi Gentilium fidem perceperunt, inter quos quidam Mauertius, Comes prius crudeliſſimus, qui & de vicinis locis Epiſcopos congregauerat, conuerſus eſt.* Hactenus dicta Peruſij in Italia accidiſſe, etiam Dexter aſſeuerat cùm ait; *Petit Italiam.* Subdit Equilinus: *Cùm autem Chriſtiani cum Epiſcopo ad locum alium ſe transferentes, pſallerent; miſit Capitolinus, & inde ſublato Vincentio, cæteros gladio occidi fecit. At Extaſius quidam religioſus corpus Benigni Diaconi ex cæteris rapiens, non longè à Portulio ſepeliuit, Kalendis Maij. Poſt dies aliquot Capitolinus productum Vincentium, & diutiùs tortum, atque lapidibus contuſum, diſtentum in equuleo, & flammis aduſtum, carceri mancipauit: vbi ianuis deuinitùs patefactis, lux cælica ſibi refulſit. Quod Præſes audiens iuſsit eum in mare mergi; qui in æquore miſſus ab Angelo ad littus reductus eſt. Vnde & qui eum demerſerant, hoc cernentes conuerſi ſunt, & vſque ad ciuitatem ſuam Meuiam illum humeris reportarunt.* Hæc Carthagine Spartaria in Hiſpania perpetrata contendit Dexter, & bene, nam Portulium (hodie *Portela*) vbi eius frater Benignus ſepultus eſt, non in Italia, ſed prope Carthaginem ſitum eſt: præterquàm quòd ſi Peruſium reduceretur, ſeu Meuaniam Italiæ, quæ iuxta Peruſium extat, non poſſet in mare præceps dari, cùm vtraque vrbs in Mediterraneis ſit, longè à mari vndequaque ſeiuncta: Carthago verò ad littus ipſius. Quare quod Equilinus dicit, Chriſtianos cum Epiſcopo ad locum alium ſe tranſtuliſſe, de eorum in prouinciam Carthaginenſem profectione intelligendum omnino eſt: quò Capitolinus etiam properauit, cœptam perſecutionem complens; vel quia facultatem habebat perſequendi toto orbe (vt de zelo Imperatoris par eſt credere) diſperſos Chriſtianos, vel quia ira percitus, & rubore perfuſus erat, & auxilium à Rectoribus Hiſpaniæ ſibi præſto affuturum ſciebat. Pergit Equilinus. *Interea mortuo Capitolino à Porphyrio eius ſucceſſore detinetur, feriſque ſubiicitur, ſed ab eis minimè læſus, in fouea aquæ maxima necari iubetur: verùm aperiens ſe terra aquas abſorbuit, & decem & octo fugientes aquas deglutiuit. Vincentius verò ad cellam ſuam rediit, & ſubſequenti die Dominico celebratâ Miſſâ coram populo ſpiritum emiſit, octauo Idus Iunij. Cuius corpus matrona quædam Luceria, à Gentilibus pretio redemptum, qui illud rapuerant exurendum, in prædio ſuo, quod vocatur Campus ſalutis, ſepeliuit, inter Portulium & Leuaniam, milliario ab vrbe XLIV. vbi & iacet miraculis clarens.* Vide nunc cum Dextro conſonantiam, vt in dubium verti non poſſit, iuxta Carthaginem paſſum & ſepultum eſſe. *Meuiam reducitur, & à C. Porphyrio ſucceſſore Capitolini dilaceratus eſt. Nunc corpus S.Martyris & Epiſcopi iacet in oppido Deltano (vulgò Cotana) non procul Eliſræa, inter Poſtellam & Leuiniam, (nunc Lebrella) XLIV. M. paſſ. à Carthagine.* Extant quidem ad præſens oppida illa prope Carthaginem, à Septentrione eius Lebrella, ſeu *Lebrilla*, à Meridie Portella, nunc *Portilla*, & pro Campo ſalutis quem Dexter vocat *Cotana*, ſeu Tòtana, extat *la Venta Cotana*, inter vtrumque oppidum ſita. De Aſſoto prope Carthaginem, quò S.Vincentij Epiſcopatus dicitur tranſlatus, egimus anno 54. occaſione S.Euphraſij, qui illic pædicauit.

2. Meuania,

Anno Romæ 851. Anno Christi 100.

2. *Meuania*, &c.] Insula hæc illa videtur, quæ nunc *Islagruesa* dicitur, prope Carthaginem. Meuania verò Italiæ (vt iam diximus) iuxta Spoletum in Vmbria extat, vulgò *Beuagna*. Insula autem in Britanico mari quæ ibi dicitur ab Hispanis habitata inter Angliam & Hiberniam sita est, nunc quidem *Man*, olim verò Meuania dicta, vt author est Hunfredus Luyd, apud Milium cum Ortelio cusum; tametsi apud hunc corruptè Menauia pro Meuania legatur. Iuxta hanc verò Insula illa Mona sita est quæ Druidum antiquorum sedes fuit, hodie verò, eisdem authoribus, vocatur *Anglesey*, de qua Dexter agit inquiens, *Prope Insulam non longè dissitam à Britannia*; seu Anglia, quod idem est.

S. Maximilla Andreæ Apostoli discipula.

3. *Antima Maximilla*, &c. Eius memoria celebris extat in martyrio S. Andreæ, ab Episcopis, & clericis Achaiæ conscripto; ipsa enim corpus Apostoli aromatibus conditum optimis sepeliuit. In Equilino lib. 1. cap. 8. cùm legitur, *Vxorem etiam Aegeæ Proconsulis, & Maximillam Senatricem, & multos de populo ad Christum conuertit*; legendum est sine copulatione, *Vxorem etiam Aegeæ Proconsulis Maximillam Senatricem*, &c. ne ex vna duæ Andreæ discipulæ confingantur. Eiusdem sub nomine Antimæ celebratur martyrium apud Græcos die 4. Maij, & etiam apud Latinos, vt videre est in Romano, Vsuardi, Bedæ, & Adonis Martyrologiis, nisi quod pro *Antima*, quidam legunt Antonia, quidam verò Antonina. Irrepsit etiam in Equilino lib. 2. cap. 123. mendum, vt eam vocaret Virginem, cùm nec Græci, nec Rom. Martyr. nec Beda, nec Vsuardus, nec cæteri Virginem dicant. Audi Rom. Martyrologij narrationem de eius martyrio, *Nicomediæ natalis S. Antoniæ* (lego Antimæ) *Martyris, quæ nimium torta, & variis afflicta cruciatibus, altero brachio tribus diebus suspensa, & in carcere biennio detenta* (cæteri habent, *& in carcerem biennio detrusa*) *ad vltimum à Prisciliano Præside in confessione Domini flammis exusta est.* Agitur de ea sub nomine Antoniæ Maximillæ ornatissimæ fœminæ in vita Plinij iunioris, quæ præmittitur eius operibus. Quæ verba excerpta ex ipsius Plinij lib. 10. epist. 5. sunt; vbi ad Traianum ait. *Item rogo des ius Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ ornatissimæ fœminæ.* Et in epistola sequenti. *Ago gratias Domine* (ait) *quod ius Quiritium libertis necessariæ mihi fœminæ sine mora indulsisti.* Necessarium autem affinem seu cognatum significare sæpius notissimum est: quo verè Maximilla dicatur à Dextro Plinij consanguinea.

S. Symphorosæ & filiorũ martyrium.

4. *Stacteus*, &c.] Narrat Procorus in Ioannis Apostoli actis Stactei miraculosum ad vitam reditum, ab Apostolo Ephesi patratum; ex quo hæc habet Equilinus lib. 2. cap. 7. *Cœpit Apostolus contra diuitias multa prædicare. Contigit autem Stacteum quendam iuuenem, qui 30. diebus antè, vxorem duxerat, deferri mortuum tumulandum; quem Apostolus matris viduæ, & parentum* (videlicet parentum Stactei, & suæ vxoris) *precibus & lacrymis, compassione motus, orans à mortuis suscitauit*, &c. Parentem Stactei vocari quidem Getulium, Martyrologia omnia testantur; Zoticum verò apud Diaconiam S. Angeli in foro Piscario Romæ legimus, vbi corpus eiusdem cum Symphorosa vxore, Stacteo & reliquis filiis, Tybure illuc translatis requiescit, cum eiusmodi inscriptione, *Hic requiescunt corpora Sanctorum Martyrum Symphorosæ, viri sui Zotici, & filiorum eius*, &c. extat apud Baronium in Notis ad diem 18. Iulij, quæ eorum martyrio in omnibus Martyrologiis dedicata est. Scripsit eorum gesta Afrianus à Mombritio cusus tom. 2. & breuissimè Equilinus lib. 6. cap. 111. vbi inquit, ex fratribus septem *Stacteum* quidem lanceis multis in terra confossum occubuisse, *Crescentem* in gutture transfixum, *Iulianum* in pectore, *Nemesium* in corde, *Primitiuum* per vmbilicum, *Iustinum* membratim scissum, *Eugenium* à pectore vsque ad inferiores partes diuisum: matrem verò *Symphorosam* primò alapis cæsam, deinde crinibus suspensam, nouissimè in flumen præcipitatam. *Zoticus* iam obierat Romæ via Salaria, cum Cæreali, & aliis flammis exustus, & semiuiuus fustibus capite collisus, die 10. Iunij, vt in Martyrologiis videre est. Lauream tulerunt omnes sub Adriano Imper. qui habenas Imperij accepit anno Domini 119.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Domini 101.	*Domitianus succedit Tito, huic Nerua Cocceius, Neruæ succedit Traianus. Nerua decreto Senatus, curante Traiano filio inter Deos relatus est.*	Anno Romæ 852.

Anno Christi 101. | Anno Romæ 852.

Anno 104. *Traianus de Dacis & Scythis hoc anno triumphat.* Anno 855.

Anno 105. *Anno sequenti idem deuicto Decebalo, Daciam facit prouinciam.* Anno 856.

2. *S. Ioannes scripserat ad Drusiam fœminam Electam secundam epistolam; quæ velut Ecclesiæ illius ciuitatis parens, mira largitione, & charitate tunc florebat.*

3. *Vndumeni (quod oppidum nunc prope Valentiam Vnda dicitur) S. Victorius vt creditur Episcopus Valentinus.*

4. *Sanctus Quartus Apostolorum discipulus bis Hispaniam peragrat, semel post Iacobum, iterum relictus à Paulo; Berelæ (quæ nunc Bætyrus, aliis Bætica, vel Gonciolum in Hispania dicitur) in Bætonibus miraculis nunc claret.*

5. *Nathanaël, vnus de 70. Domini discipulis, requiescit in Vrbe Treuga, prope Legionem-septimam-geminam. Aliis dicitur ad Trigundum oppidum prope Brigantium in Gallæcia iacere, nunc verò turrestrium ignobile.*

6. *Post aliquot annos ab aduentu suo in Hispanias, Sanctus Eugenius, M. Marcellus, rem Primatus Hispaniæ confert cum viris sanctis, & primariis, Epitecto Cæsaraugustano, & Philotheo socio peregrinationis suæ, Legato etiam S. Clementis, Vitalique, & Auito, qui profectus post ad Insulas fortunatas Martyr fuit; Aulo Cornelio Palma, & P. Turano, Duumuiris Toletanis, Catholicis viris; multisque Carpetaniæ, & aliunde Episcopis coactis.*

COMMENTARIVS.

Traianus Imperator.

ANNO 101. *Domitianus*, &c. Recapitulat more suo Dexter Cæsares qui ab Domitiano ad Traianum vsque successerũt in Romano Imperio. Et quidem anno Domini 86. dixerat Vespasiano Titum, Tito autem Domitianum fratrem successisse, nunc verò ab ipso Domitiano narrationis filum reassumit, & terminat in Traiano. Regnauit Domitianus annos 15. & occisus est anno Domini 98. successit Nerua Coccius, qui breui gessit principatum, annum 1. menses 4. dies 9. obiitque initio anni 100. Kal. Februarij. Celebrauerat in Hispania Martialis eius exordium lib. 12. epigr. 6. cuius initium,

Contigit Ausoniæ procerum mitissimus Aulæ
Nerua, &c.

facundiámque ipsius, & in Poëtica præstantiam lib. 8. & 9. pro dignitate extulerat. Cæterùm Nerua *consulturus Romano Imperio* (ait Dio) *nulla habita ratione sibi sanguine coniunctorum*,

Anno Romæ 852. 855. & 856. *iunctorum, quem putauit virum frugi, dignúmque ad habenas Imperij moderandas, M. Vlpium Traianum, Hiſpanum hominem, agentem tunc in Germania cum exercitu, adoptauit in filium, ac Cæſarem nominauit.* Quid mirum ſi Martialis, Hiſpanus & ipſe, Hiſpano deſideraſſet Imperium? cùm lib. 10. dixit, epigr. 34. Anno Chriſti 101. 104. & 105.

Dij tibi dent quicquid Princeps Traiane mereris,
Et rata perpetuò, quæ tribuêre velint, &c.

quibus eius ſic æquitatem, & iuſtitiam magni facit, vt lib. 11. epigr. 6. aſſerat: ſi veteres Patres Romani, Elyſium nemus deſerentes, redirent, ſe pro votis in Traiani electionem conſenſuros; in eo ſiquidem Camillus libertatis defenſorem, Fabritius incorruptum Iudicem, Brutus Ducem ſtrenuiſſimum reperiſſet, ipſíque Sylla, tametſi cruentiſſimus cederet; Craſſus etiam donaret opes ſuas.

Ipſe quoque infernis reuocatus Ditis ab vmbris,
Si Cato reddatur Cæſareanus erit.

Errore denique detentus ſuo, Traianus, hoc anno 101. grati animi opus effecit, Neruam in Deorum numerum cooptando.

ANNO 104. *Traianus de Dacis*, &c.] Verba ſimul cum ſententia ex Chronico Euſebij tranſcripſit.

ANNO 105. *Anno ſequenti*, &c.] Et hoc quoque ab Euſebio petitum eſt, qui tamen multa alia Traiani facinora refert inquiens. *Traianus victo Rege Decebalo, Daciam facit Prouinciam, Iberos, Sauromatas, Aſroënos, Arabes, Boſphoranos, Colchos in fidem accepit. Seleuciam & Cteſiphontem, ac Babylonem occupauit: & tenuit in mari rubro claſſem, & inſtituit vt per eam Indiæ vrbes deuaſtarentur.* vt videas quantum Traiano debeat Roma, quantum ſuum dilatauerit imperium. Memoriam eiuſmodi Martialis libro 12. occinit, cùm dixit, epigram. 8. *Traiani laudes.*

Terrarum Dea Gentiúmque Roma,
Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum,
Traiani modò læta cùm futuros
Tot per ſæcula computaret annos;
Et fortem iuuenémque Martiúmque
In tanto Duce militem videret;
Dixit præſideglorioſa tali;
Parthorum proceres, ducéſque Serum,
Thraces, Sauromatæ, Getæ, Britanni,
Poſſum oſtendere Cæſarem; venite.

Porrò Dacorem Regem nonnulli Decebalum, vt Xiphilinus & Euſebius, alij Diurpaneum vocant, vt Oroſius lib. 7. cap. 10.

2. *S. Ioannes*, &c.] Extat inter Canonicas ſub hoc titulo, *Senior Electæ Dominæ, & natis eius*; & licèt olim dubitatum ſit Ioanníſne Apoſtoli eſſent, an alterius Ioannis dicti Senioris; & Hieronymus lib. de Script. Eccleſ. in Ioanne Apoſtolo dixerit; *Ioannis Presbyteri aſſeruntur, cuius & hodie alterum ſepulchrum apud Epheſum oſtenditur*; & in Papia, *Apparet ex ipſo Catalogo nominum* (cuiuſdam teſtimonij Papiæ) *alium eſſe Ioannem qui inter Apoſtolos ponitur, & alium Seniorem Ioannem. Hoc autem diximus propter ſuperiorem opinionem, quam à pleriſque retulimus traditam, duas poſteriores epiſtolas Ioannis, non Apoſtoli eſſe, ſed Presbyteri.* Cæterùm Dexter meliorem ſecutus ſententiam, id olim ſcripſit de authore ſecundæ epiſtolæ Ioannis, quod longo poſt tempore Tridentinum Concilium decreuit ſeſſione quarta, Decreto de Canonicis Scripturis. Vocat verò eam fœminam Apoſtolus *Electam*, propter fidei eminentiam, & quia *velut Eccleſiæ Epheſinæ parens* (quod Dexter affirmat) *mira largitione, & charitate tunc florebat*; proprium autem nomen eius Druſia ſeu Druſiana erat, vt à Procoro in vita Ioannis accipimus; qui etiam refert *Electa fœmina, cui ſcribit Ioannes, quæ*

Anno Christi 105. refert quòd *cùm* Apostolus in reditu sui exilij *ingrederetur ciuitatem, Drusiana eius discipula quæ aduentus eius desiderio fuit fatigata efferebatur mortua; flentibus & lamentantibus grauiter tam parentibus, quàm pauperibus, orphanis & viduis, quibus indigentibus ministrabat. Apostolus ergo iussit feretrum deponi, & corpus solui* (à ligaturis) *eámque proprio nomine vocans, mandauit vt surgeret, & domum rediens, refectionem sibi præpararet. Quæ statim quasi non de morte, sed de somno vocata surrexit, & iussa perfecit. Ad quod miraculum multi conuersi sunt.* Hæc ex S. Procoris scriptis Episcopus Equilinus transcripsit lib. 2. Catalogi cap. 7. Anno Romæ 856.

S. Victor Valentinus Episcopus. 3. *Vndemeni*, &c.] Episcopus Equilinus lib. 11. cap. vlt. numer. 313. adstipulatur Dextro, nisi quod pro *Vndemeni* habet *Vnduni*; aitque, *Victorius Episcopus, & Confessor Vnduni quieuit, quinto Idus Nouembris*, hoc est, 9. die eius mensis. Fuit quidem alius Victorius Episcopus Cenomanensis, de quo in Martyrologio Rom. agitur 1. Septembris, sed valde diuersus à nostro Victorio, qui, vt vides, floruit anno Domini 105. quieuítque Vnduni, vel Vndumeni prope Valentiam Hispaniæ; ille verò coæuus fuit S. Martini Turonensis, temporibus Theodosij, vt ex Bedæ Martyrologio & aliis constat. Fuerit autem Valentinus Episcopus S. Victorius, an alterius vrbis, non constat, quod tamen Dexter asseuerat ab aliquibus affirmari. Cæterùm Vnda prope Valentiam, illud oppidum crediderim quòd ad vndam maris, & fluminis situm est, vulgò *Grao*, aut non longè ab ipso.

4. *S. Quartus*, &c.] Quicquid ad hunc locum spectare potest, dictum à nobis est ad annum Domini 50. quando de aduentu S. Petri in Hispanias egimus cum Dextro. Consule eo loci dicta.

S. Nathanaël vbi occubuerit. 5. *Nathanaël*, &c.] Fœlix ille qui Chronistam suarum virtutum meruit Ioannem (c. 1. & vlt. sui Euangelij) laudatorem autem ipsum Iesum, qui de eo dixit Apostolis, *Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est.* Si hoc de ipso ante Christi speciale magisterium, quid post consummatam eius disciplinam dici potuit? Sanè de Nathanaële variè authores senserunt; quibusdam enim placuit, hunc ipsum fuisse Sanctum illum Vrsinum, qui ab Apostolis in vrbem Bituricensem Episcopus directus est, quod Vincentius Beluacensis in Speculo hist. & Equilinus lib. 1. cap. 9. ex quorundam aliorum mente referunt; quibusdam verò fuisse Simonem Cananæum, quod Græci in Menologio affirmant 6. Idus Maij: Ruperto verò fuit S. Bartholomæus, quem Cornelius Gansenius sequutus est in Concordia Euang. & tamen neutrum satis probabile est, cùm ex multis aliis, atque ex loco ipso sepulturæ diuersus à cæteris probetur satis. Vrsinus etenim Bituricis Confessor sepultus fuit, Simeon Apostolus in Ægypto prædicauit, in Persidéque Martyr occubuit: Bartholomæus in India & prædicauit, & passus est, quæ omnia ex Martyrologiis Rom. Bedæ, Adonis, & Vsuardi constant. Nathanaël verò in vrbe Treugensi, seu Treuga Hispaniæ sepultus fuit; haud dubium quin in Hispaniarum prouinciis prædicationi instanter incubuerit. Audi Equilinum idipsum ex Vincentio mutuatum edidisse. *Nathanaël discipulus de oppido Cana Galilææ vnus fuit ex 72. Christi discipulis*, &c. *Corpus huius Nathanaëlis apud Treugensem ciuitatem requiescit*, &c. *Post expletum prædicationis officium in Deo fæliciter requieuit, pridie Kalendas Decembris.* Treuga autem creditur esse quam Ptolomæi codex vocat corruptè Turiga, & locatur ab ipso iuxta Legionem Septimam-geminam (hodie *Leon*) si gradus situationis rectè perpendantur, vt Michaël Villanoua fecit in tabulis veteris Hispaniæ, Ptolomæo additis. Addit Dexter, alios contendere in Gallæcia apud Trigundum (suo iam æuo ignobile turrestrium, seu oppidulum) prope Brigantium quieuisse, non alio sanè ducti, quàm quadam nominum similitudine Treugæ & Trigundi. Quare ipse priori insistit sententiæ. Ruperti placitum explodit doctè Baronius tomo 1. Annalium, & Maldonatus ad 1. cap. Ioannis, solùm enim nitebatur coniecturis, quòd videlicet inter Euangelistas, qui Nathanaëlis meminit, siluit Bartholomæum, quod Ioannes fecit, & qui Bartholomæum introduxit, nec verbum de Nathanaële fecerit; quod Matthæus, Marcus, & Lucas fecerunt. Rursus quod vtrumque Philippo socium faciant. Obstant tamen Augustinus & Gregorius, quos Baronius affert, & communis Ecclesiæ sensus. Græcis solùm videtur prodesse, quòd Simon dicatur Cananæus, & similiter Nathanaël; sed quis non videat duos ex eodem oppido discipulos Christi plerunque fuisse? Sed de his satis.

Primatus Toletanæ Ecclesiæ super totã Hispaniã fundatur. 6. *Post aliquot*, &c.] Præmiserat hoc Dexter anno 91. cùm dixit *Aulo Cornelio Palma ciue Toletano, Duumuiróque Christiano M. Marcellus Toletum venit, ibíque sedem primariam totius Hispaniæ, vt in eius meditullio constituit.* Nunc autem suo loco de erectione eiusdem Toletanæ Ecclesiæ in Primatem ex instituto agit, docétque quo vsus fuerit consilio S. Eugenius

Anno Romæ 856.

Anno Christi 105.

in ea constituenda, quam maturè id primùm tractauerit, vt eam ob causam Concilium Episcoporum & fidei Magnatum coëgerit. Nominat verò inter omnes sex, Episcopos duos, Martyres duos, & Principes duos. De Epitecto Cæsaraugustano Antistite non semel in superioribus egimus, & totidem de Philippo Philotheo, Episcopo, & legato S. Clementis. Sanctus Vitalis fuit primus Archypresbyter in Toletana Ecclesia, de cuius martyrio cum Felicula & Zenone mox dicemus ad ann. 110. S. Auitus ad fortunatas Insulas (*Canarias*) profectus prædicandi Euangelij gratia, pro Christo martyrio coronatus fuit, quod itidem Primus Cabilonensis Episcopus in sua Topographia SS. Christi Martyrum his verbis dixit; *Canaria Insula in Oceano Athlantico, huc dilatata est Christi fides; hic Auitus Martyr.* Forsan ille Auitus quem Martialis sæpe alloquitur lib. 1. epigr. 16. lib. 9. in principio, & lib. 10. epigr. 96. De Duumuiro priore A. Cornelio Palma nonnulla diximus. P. Turacus, seu Turanus ille mihi est ad quem Martialis lib. 5. epigramma scripsit 78. cuius principium est. *Synodus eius rei gratia cogitur, & quorum?*

Si tristi domicenio laboras

Turani, potes esurire mecum, &c.

Vide quanta eum colat reuerentia, & amicitia, post multa enim subdit:

Parua est cænula, quis potest negare?

Sed finges nihil, audiésue fictum,

Et vultu placidus tuo recumbes, &c.

Tantis ergo ad se viris adscitis S. Eugenius Primatem Toletanam constituit sedem; non quidem vt Episcopus eius Ecclesiæ peculiaris, sed Legatus S. Clementis Papæ, cum alio eiusdem Legato Philotheo, & eo præsente & assentiente, qui Hispaniæ Primatum ob ciuitatis suæ merita poterat sibi exigere, S. Epitectum loquor Cæsaraugustanum Episcopum, cuius Ecclesiam speciali prærogatiua S. Iacobus Apostolus dotauerat, vtpote de sanctissima Deipara benemeritam.

Sed videamus quæ olim pro assignandis Primatibus regulæ ab Apostolis datæ sint, vt inde de Concilio S. Eugenij iudicium ferre valeamus. Olim siquidem S. Petrus docuerat, Primates Ecclesiarum in ea vrbe constituendos, vnde cunctis eiusdem Prouinciæ ciuitatibus leges accipere consueuerant. Qua de re agens S. Anacletus Papa in epistola 2. ad Episcopos Italiæ (refertur à Gratiano d. 99. c. *Prouinciæ*) sit ait. *Prouinciæ multo, ante Christi aduentum, tempore diuisæ sunt, maxima ex parte, & post ab Apostolis & B. Clemente prædecessore nostro ipsa diuisio est renouata.* Et vlteriùs: *Vbi dudum Primates sæculi erant, ac prima iudiciaria potestas, ad quos qui per reliquas ciuitates commorabantur, quando eis necesse erat, qui ad Aulam Imperatoris vel Regum confugere non poterant, vel quibus permissum non erat, confugiebant pro oppressionibus, vel iniustitiis suis, ipsósque appellabant quoties opus erat sicut in lege eorum præceptum erat. Ipsis quoque in ciuitatibus vel locis nostros Patriarchas, vel Primates (qui vnam formam tenent, licèt diuersa sint nomina) leges diuinæ & Ecclesiasticæ poni, & esse iusserunt: ad quos Episcopi si necesse fuerit confugerent, eósque appellarent, & ipsi Primatum nomine fruerentur, & non alij. Reliquæ verò Metropolitanæ ciuitates quæ minores iudices habebant, licèt maiores Comitibus essent, haberent Metropolitanos suos, qui prædictis iustè obedirent Primatibus, sicut & in legibus sæculi ordinatum erat: qui non Primatum, sed aut Metropolitanorum, aut Archiepiscoporum nomine fruerentur.* Subdit deinde in epistola 3. in aliis ciuitatibus in quibus Comites existere solebant, constituendos Episcopos, & in modicis vrbibus, oppidis, & villis Presbyteros. Idipsum Lucius apud Stephanum I. epistola 2. cap. 5. docuit, refertur verò dist. 80. cap. *Vrbes.* his. *Vrbes & loca quibus Primates præsidere debent, non à modernis, sed etiam multis ante aduentum Christi sunt statuta temporibus; quarum Primates etiam Gentiles pro maioribus negotiis appellabant, in ipsis verò vrbibus post Christi aduentum Apostoli, & successores eorum Patriarchas, vel Primates posuerunt.* *Primatis cōstituendi lex Apostolica.*

Hinc iam dubium oriebatur de vrbe deligenda Primatis: non enim tota Hispania vni eidémque vrbi hactenus paruerat; sed pro diuersitate partitionum, quas diuersis temporibus passa fuit, diuersos Gentilium appellabant Primates. Aliquando penes diuisionem Hispaniæ in citeriorem & vlteriorem, habito ad Iberum respectu, duo à Romanis designabantur Proconsules, Proprætores, Legati, Quæstores, aut Gubernatores; pro citeriore vnus, alter verò pro vlteriore. Licinius Larcius sub Vespasiano, L. Albinus sub Domitiano, Celer sub eodem, Q. Ruffinus Galerius sub Adriano, solam citeriorem guber- *Non videbatur congruū posse in Hispania locum habere.*

 narunt,

Anno Christi 105. narunt; aliis pro vlteriore moderanda designatis. Secundùm eam verò diuisionem qua Hispania in tres prouincias diuidebatur, Tarraconensem, Bæticam & Lusitaniam, totidem Gubernatores mitti ad eos solebant, à Claudio Vmbonius Silio ad Bæticam missus est, similiter Aulus Cæcina à Nerone, à Domitiano Cæcilius Classicus, à Traiano Bæuius Massa, & paulo pòst Herenius Senecio, Bæticus ipse natione. Lusitaniam gubernauit Validius, Tarraconensem Valerius Iulianus, vt cæteros omittamus. Non ergo omnes Hispanæ prouinciæ vni eidémque vrbi intra Hispaniam obediebant, quo secundùm B. Petri legem Primatus Hispaniæ collocaretur. Præsertim quia non vna omnium nobilissima ciuitas Hispaniæ erat, sed in quauis Hispaniæ parte aliquæ, quæ cum cæteris de præstantia ac nobilitate decertabant; namque vt Pomponius Mela huius temporis & patriæ scripsit lib.3. cap.6. *Vrbium in mediterraneis clarissimæ in Tarraconensi fuerunt Palantia, & Numantia, nunc* (id est æuo suo) *Cæsaraugusta; in Lusitania Emerita; in Bætica Astigis, Hispalis, Corduba.* Aut igitur plures Primates constituendi erant, pro multitudine prouinciarum, aut si vnus, non videbatur generalis S. Petri regula seruari posse. Anno Romæ 856.

Lex S. Petri de Primatu statuendo.

Cæteroqui aliam philosophandi viam suscipere potuerunt Patres illius Concilij, aut Synodi pro deligenda Primate Hispaniæ Ecclesia congregati, quam S. Clemens ad Iacobum Apostolum in prima Epistola scripsit, *In illis ciuitatibus in quibus olim apud Ethnicos* (ait) *primi Flamines eorum, atque primi legis Doctores erant, Episcoporum Primates poni, vel Patriarchas B. Petrus præcepit. In illis autem ciuitatibus in quibus dudum apud prædictos erant Archiflamines, quos tamen minores tenebant, quàm memoratos Primates, Archiepiscopos institui præcepit.* Debuit ergo attendi religionis destruendæ Primas, & inibi Catholicæ Ecclesiæ Hispaniæ Primas constitui; cùm verò in Gentilitatis cultu non esset ab vna aliqua vrbe cæterarum dependentia, inter viuentes autem ad præscriptum legis Moysi cæteræ à Toleto dependerent, quod illic esset celeberrima totius Occidentis Synagoga (de quo multa in superioribus diximus ann. Domini 34. & 37.) hinc fieri quiuit, vt ea permotus ratione S. Eugenius sedem primariam Toleti statueret, quatenus vnde vetus lex, inde Dei verbum & Euangelij gratia exiret, iuxta illud S. Clementis, *vbi primi legis Doctores erant, Episcoporum Primates poni, vel Patriarchas B. Petrus præcepit.*

Hæc in Primatia Toletana seruata est.

Denique id maximè mouit quod Toletum vmbilicus Hispaniæ sit, *in meditullio*, vti Dexter semel dixit, constitutum; oportebat autem ad Primatem quasi ad centrum omnes è circunferentia respectum habere, vt inde sine magno dispendio omnes iudicium expectarent. Vt vt sit de motiuis, de facto dubitari non licet, postquam Toletana sedes amplitudinis suæ atque Primatus non solùm ab scriptoribus, verùm etiam in foro contentioso multoties victoriam de Tarraconensi, ac Braccarensi Ecclesiis reportauit. Nunc tandem maximi ducendum est, Dextrum Barcinonensem scriptorem, nequaquam Tarraconensis Primatus meminisse, cùm tamen nemo dubitare posset, si aliter decretum olim ab Apostolis, vel eorum discipulis de Primatu fuisset, nullatenus Tarraconi suæ ademptrum, quem Toleto dedit. Accedit quod Constantinus Magnus Metropoles iterum diuidens in Hispania, Toletanam primariam fassus est, dum eam primo loco inter cæteras nominat, eius ditioni 19. Episcopos immediatè subiiciens. Quod apud Lucam Tudensem, & Archiepiscopum Loaysam videre quiuis potest, qui multa de Primatu Toletano luculenter edisserit in notis ad decretum Gundemari. Quare cæteris respondere possumus illud Anieti Papæ in Epistola ad Episcopos Galliæ; *Nulli Archiepiscopi Primates vocentur, nisi illi qui primas tenent ciuitates, quarum Episcopos Apostoli & successores Apostolorum regulariter Primates & Patriarchas esse constituerunt.*

Qui tam accuratè de Primate egerunt, haud dubium quin de cæteris Metropolibus tractauerint: quare cùm primus omnium in Hispania S. Iacobus non paucos constituisset Episcopatus, & inter eos Toletum, Braccarum & Tarraconam, vbi Elpidium, Petrum & Agathodorum Episcopos constituit; rebus fidei multo vberiùs propagatis, Eugenius & Philotheus in commodiorem ordinem Ecclesias disposuerunt; quod de Eugenio docuit Dexter ann. Domini 91. vel 93.

Flauius

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 110. — Anno Romæ 861.

Haud multo post S. Dionysius Areopagita Hispanias inuisit, vt Legatus à B. Clemente totius Occidentis ordinatus.

2. *S. Petrus Episcopus Braccarensis, & Martyr ad oppidum Ratem in Bracariis, non procul à Bracara Augusta, qui pro fide Christi anno Domini 45. martyrium illustre subierat, frequentissimis & clarissimis miraculis clarior habetur; cui succedit Basileus, & postea Ouidius ciuis Romanus.*

3. *S. Firminus Pamphilionensis ciuis & Episcopus, discipulus S. Saturnini, S. Petri similiter auditoris, Ambiani sub Iuliano Præside patitur; priùs tamen per Hispanias Toletum vsque prædicans, prouinciam longè latéque peruasit.*

4. *Hispali floret Sanctus M. Bolanus Florentius ciuis Hispalensis.*

5. *Fl. Rutilius fugiens venit Cordubam Hispaniæ, sed tandem in Africa patitur.*

6. *S. Vitalis primi Toletanorum Archipresbyteri (ex his quos venisse scimus) qui cum Zenone & Felicula venerat Toletum, Romámque ex Chersoneso reuersi mirificum certamen fuit, quod ad Ecclesias totius Occidentis scribitur.*

7. *Marcellus fratris S. M. Marcelli filius, vir pius, charus est sicut & patruus Imperatori Hadriano: cui quondam Syluam, vt viro doctissimo Papinius Statius dedicauit.*

8. *S. Arcadius Vrsaonæ in Bætica patitur 12. die Ianuarij.*

COMMENTARIVS.

ANNO 110. *Haud multo post*, &c.] In excuso codice pro *Haud* erat *At*, sed corruptissimè. Nouum forsan alicui videbitur Dionysium à Dextro in Hispanias adduci: deponet tamen admirationem, si meminerit non solius Galliæ (tametsi in ea plus laborauerit, & mortuus fuerit) sed totius Occidentis constitutum fuisse Legatum à S. Clemente: quare ipsi incumbebat præcipuam quoque inter omnes Occidentis prouincias aliquando inuisere, eo præsertim tempore, quo S. Eugenius charissimus eius filius, ac quodãmodo discipulus Ecclesiarum Metropoles ac Primatem constituebat, & res illarum seriò pertractabat. Habemus etiam pro hac veritate grauissimum S. Methodij testimonium, qui in vita ipsius sic ait; *Sanctus verò Dionysius Spiritus Sancti calore accensus, atque Apostolica authoritate repletus, quæcunque à S. Spiritu vnà cum S. Clemente diuina oracula gentibus disseminanda acceperat, fideliter omnibus Hesperiis plagis distribuit.* Quis autem nesciat Hispaniam à Græcis Hesperiam dictam, & à Latinis

S. Dionysius prædicat in Hispania.

Anno Christi 300. | Anno Romæ 861.

Latinis non ſemel, vt apud Martialem videre eſt (vt alios omittam) qui de Corduba loquens lib. 9. epigram. 61. cuius initium, *In Tarteſſiacis*, inquit:

Et linit Heſperium bractea viua pecus.

Addo Breuiarij Gothici Toletani ſacrum hymnum, quo eiuſdem S. Dionyſij Areopagitæ aſſeritur in Hiſpanias aduentus. Incipit, *S. Eugenij digna memoria.* Poſtea verò;

Alumnus Græciæ viſit Hiſpaniam;
Doctor Hiſpaniæ reuiſit Galliam,
Docti præſentiam Doctoris Galliæ
Fideli captans pectore.

Senſus eſt; Areopagita ille Dionyſius, Græciæ alumnus viſit Hiſpaniam; Eugenius verò Hiſpaniæ Doctor è conuerſo reuiſit Galliam, vt Dionyſium Galliæ Doctorem conueniret, de quo poſtea agemus. Dionyſium igitur vocat Græciæ alumnum, quo nomine in alio hymno alterius Breuiarij Toletani ſecundùm morem Romanum notatur, dum dicit, Dionyſium miſiſſe Eugenium in Hiſpanias.

Doctus alumnus Græciæ,
Miſit hunc (Eugenium) *Dionyſius,*
Vt eſſet Solis radius,
In tenebris occiduis.

Hoc loco in codice excuſo Cæſarauguſtæ apponitur hæc clauſula. *Triginta ſcilicet ſcriptores Catholici contra blaſphemias Porphyrij Philoſophi ſcripſerunt*; ſed hoc non quidem anno 300. ſed 310. apponi deberet, vt in codice meo eſt, de quo ſuo loco.

2. *S. Petrus*, &c.] Multa de eo à nobis in ſuperioribus dicta inuenies ad annos Domini 37. & 66. quæ tu conſulas. De Baſileo etiam nonnulli diximus ibidem, de Ouidio verò ann. 95. & iterum dicemus ad ann. 138. cùm de ſanctâ Mariña & ſororibus ſermonem Dexter inſtituat.

De S. Firmino Ambianenſi Epiſcopo, & Pampilonenſi.

3. *S. Firminus*, &c.] Pampilionenſem ciuem fuiſſe tradunt quotquot eius geſta conſcripſerunt, præſertim Equilinus l. 8. c. 119. Morales lib. 9. cap. 15. Trugilius, Sanctorus, & Villegas ad diem 25. Septembris, Mariana lib. 4. hiſt. Hiſp. cap. 3. Marieta de Sanctis Hiſpaniæ 1. part. lib. 1. cap. 16. & alij, idquè Eccleſia ipſa Pampilionenſis in Officiis Eccleſiaſticis eiuſdem Sancti profitetur, legítque Patre Firmo Senatore natum, à B. Saturnino S. Petri diſcipulo ad fidem conuerſum, adhuc iuuenem, eruditum in ſacris litteris à S. Honeſto Presbytero, à S. autem Honorato Epiſcopo, Epiſcopum ordinatum; ac tandem Ambiani pro Chriſto trucidatum. Conſentiunt his per omnia, S. Saturnini acta, quæ ſuperiùs ad ann. 76. extare diximus Hortæ in Codice M. S. Roderici Archiepiſcopi Toletani, vbi inter cætera, Fortunatus, atque Fauſtinus nobiles Pampilonenſes ad fidem conuerſi dicuntur ſimul cum Firmo eius Vrbis Senatore S. Firmini parente, opera S. Saturnini B. Petri Apoſtolorum Principis diſcipuli. Poſt quæ ſubditur: *Firmus igitur cùm iam totus Chriſti ſubditus eſſet dominio, & maximus haberetur in comitatu Pampilonico, tradidit filium ſuum primogenitum Honeſto præfato Presbytero Saturnini clientulo: & doctus eſt ab illo omni litterali iudicio, omníque fidei commercio: Et multo poſt tempore Epiſcopus eſt ordinatus ab Honorato Toletano Præſule, Saturnini ſucceſſore. Qui Firminus triginta tranſacto annorum curriculo, Agonenſem Vrbem adiit, & cum Aſtaio quodam Presbytero, magnum acquiſiuit ibidem populum Chriſto. Poſtmodum, multum alumnicorum populum* (id eſt, Pampilonenſium, qui erant ſui alumni) *conuertit ad Dominum. Vigerium poſtea tranſmeans amnem, Andegauinam perrexit ad Vrbem, & magnam ibi Deo militare fecit Gentilium plebem. Germanicam tandem iens in partem, Beluacenſem ingreſſus eſt ciuitatem: ibíque manens Epiſcopus electus à credentibus multos reuocauit ab Idolorum cultura. Ambianenſium verò deinde vadens ad oppidum, ter millenas Deo ſociauit animas. Ad vltimum decollatus eſt in carcerali ergaſtulo.* Hactenus acta. Mirè variant auctores dum S. Firmini iudicem, ac trucidatorem deſignant. Vſuardus ſub Riccionaro paſſum dicit, conſequenter Rom. Martyrologium addidit accidiſſe Diocletiani tempeſtate, *Ambiani* (inquit) *in Gallia B. Firmini Epiſcopi, qui in perſecutione Diocletiani ſub Riccionaro præſide poſt varia tormenta capitis decollatione martyrium ſumpſit.* Quod quàm à vero alienum ſit, norunt omnes, qui diſcipulum S. Saturnini ipſum fuiſſe ſciunt. Equilinus contendit primò quidem Beluaci à Valerio Præſide ſæpe ob Chriſti confeſſio-

nem

Anno Romæ 861. — Anno Christi 110.

nem vsque ad mortem penè flagellatum,& à Sergio Valesij successore in tetro carcere detentum, populi verò furore solutum, Ambiani à Longino, & Sebastiano Præsidibus timore populi non palàm, sed in carcere decollatum. Trugillus in thesauro Concionat. Longinum duntaxat & Sebastianum cognoscit fuisse eius Præsides martyrij: nunc verò Dexter sub Iuliano Præside passum dicit. Quid ergo in tanta caligine sentiendum? Sanè Dextro potiùs assentiendum, de Valesio quidem & Sergio, quorum opera cœpit quidem pati,sed martyrium non consummauit quæstio non est: Longinum verò & Sebastianum existimamus non fuisse præcipuos Præsides prouinciæ, sed lictores, Præsidem verò Iulianum fuisse. Fauet autem Dextri placito, quod de multis aliis eius temporis Martyribus in Gallia inuenimus sub Iuliano perpessos fuisse martyrium; vt de S. Iona discipulo S. Dionysij ipsum Martyrologium Romanum profitetur 22. Septembris, & de S. Luciano (cum sociis ipsius) eiusdem Dionysi socio Equilinus scribit lib. 2. cap. 55. & hoc maximè fauet nobis, quippe cùm Beluaci Martyr occubuerit Lucianus, vbi Sanctus Firminus pati cœpit, & pluries vsque ad mortem flagellatus fuit. Mos etiam fuit Iuliano huic, lictores hinc inde mittere ad Martyres pertrahendos, vt scribit ipse Equilinus citato lib. 2. cap. 55. & l. 8. cap. 106. ex quo credere quiuis facilè queat, Longinum & Sebastianum lictores eiusdem fuisse. Quod ad Ricciumuarum attinet, forsan Præses vocabatur Riccius-Iulianus, nam de Riccio huius temporis Præside diximus cùm de Lydia Macedonia ageremus: postea verò errore creditum fuit, Riccium & Ricciouarum, vnum & eundem fuisse. Vt vt sit, S. Firminus ciuis fuit & Episcopus Pampilionensis, & Toletum vsque prædicando prædicauit, vt Dexter hoc loco profitetur. Cui primus Cabilonensis Episcopus adstipulatur in sua Topographia verbo *Pompilona*, inquiens. *Pompelon ciuitas Hispaniæ, Nauarræ Metropolis. Hic nascitur Firminus, qui ordinatus presbyter à S. Honorato Toletano Episcopo, Ambiani prædicat in Gallia,& ibi Episcopus & Martyr migrat.* Hinc autem necessariò deducimus, Dextrum non agere hoc anno 110. de eo quasi nunc martyrium passus sit, sed quia virtutibus & prædicatione florebat adhuc iuuenis, aliàs autem S. Honoratus non fuit Toleti Episcopus, nisi post passionem S. Eugenij.

4. *Hispali floret*, &c.] Floruerunt olim Hispali Florentij duo, præcipua sanctitate perspicui, sed diuerso tempore, & mortis genere sublati. Vetustior fuit Rustici Bolani filius viri consularis Hispani, qui anno Domini 113. Consulatum Romanum gessit cum Calpurnio Pisone,vt Cassiodorus,& Onuphrius habent, & iterum an.118. cum Traiano. Florentius eius filius,qui integro nomine M. Bolanus Florentius dictus est, ab Apostolis ad fidem cõuersus in Castro *Tile*, siue *Silæ*,vel *Asila*,in Turditanis Bæticæ prope Hispalim, quo loco *Asila* ponitur à Ptolomæo & Villanoua,in Tabula veteris Hispaniæ,tandem pro Christo iugulum præbuit die 27. Octobris, vt Romanum Martyrologium, Beda, Vsuardus, Ado, & Galesinus testantur,& Equilinus lib. 11. cap. vltimo numero 304 anno autem Domini 116. apud Dextrum. Alter S. Florentius Confessor quieuit in pace anno 485. cuius vetustum Epitaphium hæc habet. *Sanctus Dei Florentius quieuit in pace XXIII. Februarij, vixit autem LIII. ann. & fuit sepultus XV. Martij, anni Domini CCCC. LXXXV.* Ita Trugillus, & Villegas ea die, qua etiam habetur in Rom. Martyrologio his verbis 23. Februarij *Hispali in Hispania B. Florentij Confessoris.* Addit Trugillus,eo loci traditione haberi, fuisse Hispanum, claro & nobili genere natum. Cæterùm cùm hoc ab Ecclesiæ Hispalensis traditione acceptum sit, in ea verò non celebretur festum de Confessore mense Februario, sed de Martyre in Octobri, vt liquet ex Kalendario Sanctorum Hispanorum, de quibus festa fiunt, non quidem de S.Florentio Confessore intelligendum est,sed de S. M. Bolano Florentio Christi Martyre, cuius nobilis prosapia nota est. Vtriusque præclaro quidem elogio meminit M. Maximus in Chronico anno 612. dicens. *Floret memoria per Hispanias vtriusque Florentij Hispalensis: prioris qui dictus est Rusticus* (ob patris nomen) *ad quem scripsit Plinius secundus, Martyris sub Traiano passi: alterius Confessoris, sub Zenone Episcopo Hispalensi.* Agit de Zenone ipse anno 483. asseritque Felicem Papam designasse eum Legatum à latere in Hispania. De S. Florentio Martyre iterum cum Dextro inferiùs ann. prædicto 116.

SS. Florentij Hispalenses duo.

5. *Fl. Rutilius*, &c.] Hoc anno agitur de eius fuga in Hispaniam,anno verò 116. de eius martyrio. Eiusdem meminit Tertullianus lib. de fuga in persecutione cap. 5. *Rutilius* (inquit) *sanctissimus Martyr cùm totiens fugisset persecutionem de loco in locum:etiam periculum, vt putabat, nummis redemisset, post totam securitatem quam sibi prospexerat, ex inopinato appreben*

S. Rutilius Africanus Martyr.

Anno Christi 110. *apprehensus, & Præsidi oblatus, tormentis dissipatus (credo pro fuga castigatione) dehinc ignibus datus, passionem quam vitarat, misericordiæ Dei retulit.* Quæ ferè verba Martyrologium Romanum sibi assumpsit die Aug. 2. illo Tertulliani errore dempto, *credo pro fuga castigatione dissipatus*, quò Montanistam agens asserere falsò conatus fuit, non licere fidelibus tempore persecutionis fugam inire; cùm tamen Christus Dominus expressè dixerit, *Cum vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Anno Romæ 861.

SS. Vitalis, Zeno, & Felicula Martyres.

6. *S. Vitalis*, &c.] Præripuit laborem, laureámque Illustrissimus DD. Sanctius de Auila primùm quidem Giennensis, deinde Seguntinus, ac demum Placentinus Episcopus, non minus doctrina & scriptis, quàm sanguinis claritudine decoratus; cùm Gienni degeret Præsul in lucem edidit specialem librum de vita martyrióque S. Vitalis primi Toletanorum Archypresbyteri, sub S. Eugenio I. Toletano Antistite, quem quóque lector candide perlegas. Ibi præsenti Dextri testimonio narrationem suam confirmat. Agunt de S. Vitali presbytero, cum Zenone & Felicula sociis, Rom. Martyrologium, Vsuardus, Ado, Beda, Galesinus, Vuandalbertus, die 14. Februarij, & Equilinus lib. 11. cap. vltimo, numero 64. Is cùm Toleti aliquandiu quieuisset, ex Chersoneso (hoc est Peninsula seu Peñiscola Valentiæ) soluens, Romam cum sociis contendit, vbi martyrij palmas acceperunt.

Marcellus S. Eugenij frater qualis?

7. *Marcellus*, &c.] Extat P. Statij Papinij lib. IV. Syluarum, ad Marcellum dicatus. Existimauit Petrus Crinitus hunc fuisse Marcellum Victorium, ad quem Fabius Quintilianus libros suos misit de Oratoria institutione. Sed si tempora quibus hic & ille floruit trutina pendantur exacta, fateamur necesse est Marcellum Victorium, cui Quintilianus libros dedit circa annum Domini 90. patrem fuisse huius cui Statius Syluam dicat anno 110. nam de iuuentute ipsius litteris, ac viribus florida multa Statius canit. Incipit quidem,

Curre per Euboicos non segnis epistola Campos,
Hac ingressa vias, qua nobilis Apia crescit
In latus. —— Iubet vt Romam eat, nam
Illic egregium formáque animóque videbis
Marcellum, & celso præsignem vertice nosces.

Laudat Oratoriam ipsius:

Certè iam Latiæ non miscent iurgia leges,
Et pacem piger annus habet, messésque reuersæ
Dimisêre forum; nec iam tibi turba reorum
Vestibulo, querulíque rogant exire clientes.
Qua tibi sublimi iam nunc celeberrima famæ
Eminet, & iuuenes facundia præterit annos.

Laudat ingenium:

Fœlix curarum, cui non Heliconia cordi
Serta, nec imbelles Parnasi è vertice laurus,
Sed viget ingenium, & magnos accinctus in vsus.

Et post pauca.

At tu si longi cursum dabit Atropos æui,
Forsitan Ausonias ibis frænare cohortes,
Aut Rheni populos, & nigræ littora Tyles.

Audi de fortitudine. —— *Nec etenim tibi sola potentis*
Eloquij virtus; sunt membra accommoda bellis,
Quique grauem tardi subeant thoraca lacerti.

Sed quid de stirpe?

Surge agendum, iuuenémque puer deprehende parentem,
Stemmate materno felix, virtute paterna.
Iam te blanda sinu Tyrio sibi gloria fœlix
Educat, & cunctas gaudet spondere Curules, &c.

Quo

Anno Romæ 863. Quo videas an charus fuerit Hadriano tunc quidem Cæsari designato, non multò post Imperatori, homo Hispano-Romanus, Hispano-Romano Principi, erudito eruditus ac nobilis, si quis Romæ alius. Anno Christi 112.

S. Arcadius Martyr.

8. *S. Arcadius*, &c.] Eius egregium certamen nobili elogio prosecutus est S.Zeno Veronensis Episcopus, cuius concionem habent Lipomanus tom.2. & Surius tomo 1. De eo Martyrologium Romanum, Beda, & Vsuardus die 12. Ianuarij, his. *Eodem die S. Arcadij Martyris genere, & miraculis clari.* Petrus Equilinus lib.2. cap.67. breuiter cuncta eius acta recensuit inquiens. *Arcadius Martyr, vt scribit Zeno Episcopus Veronensis, gloriosa passione coronatus est, cuius tam illustre martyrium fuit, vt in vno corpore tot fuerint supplicia, quot videntur & membra. Nam cùm propter persecutionis rabiem* (haud dubium Traianæ) *ex vrbe aufugiens latitaret, comprehensus à paganis, adducitur ad Iudicem; & dum Christum confitetur, excogitato nouo supplicij genere, ab articulis manibus, & cruribus abscissis viuus dimittitur, sicq; in suo sanguine volutatus, dudum cruciatus emisit spiritum pridie Idus Ianuarij.* Debemus Dextro loci tanti Martyris sanguine consecrati notitiam. Fuit quidem Vrsaona, aliis Vrsao dicta, aliis Vrsuna, nobilis Turditanorum vrbs in Bætica, hodie *Ossuna*; Ptolomæo Vrbona. Morales lib.8, cap.43. asserit à Romanis vocatam *Geminam Vrbanorum.* Agit etiam de ea lib.9. cap.32. & lib.7. cap.48. Ludouicus Nonnius in sua Hispania cap. 15. & alij. Inibi quoque martyrio coronatus est S. Leo cum sociis anno 115. vt inferiùs dicemus cum Dextro.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 112. — Anno Romæ 863.

S. M. Marcellus Eugenius Toleti Concilium ex Episcopis Carpetanis, & aliis habet de rebus fidei, ac morum.

2. *Ionas discipulus Dionysij Areopagitæ, inuisit S. M. Marcellum Eugenium, Dionysij magistri sui condiscipulum*

3. *Astæ in Hispania Bætica Sancti Christi Martyres Honorius, Eutychius, Stephanus, viri quidem Apostolici.*

4. *S. Eutychius S. Pauli discipulus, ipso prædicante, de fenestra præcipitatus, & in vitam reuocatus (qui sequutus est S.Ioannem Euangelistam) Telæ passus in Vaccæis, in Hispania, completo martyrio gloriosus migrat ad Dominum.*

5. *Paternus domo Toletanus, ciuis Bilbilitanus, (Romæ tamen M. Martiali familiaris, & charus) floret.*

6. *Pantheon Romanum templum de cælo tactum.*

7. *Tres Gallatiæ ciuitates terræmotu magno dirutæ.*

8. *Plinius Secundus Nouocomensis, Orator clarus habetur.*

9. *S.Saturninus Episcopus Tolosanus secundò Toletum inuisit.*

10. *Carthagine Spartaria S. Alexander frater Rufi primi Dertosanorum Episcopi in Hispania Tarraconensi, filius Simonis Cyrenensis, qui post*

Anno Christi 112. | Anno Romæ 863.

Christum eius Crucem baiulauit; patitur cum Candido & Zosimo & sociis martyrium. In religione sequitur Simon filios, nec fraudatur debita mercede portatæ post Christum Crucis; nam post multa bona opera Hierosolymis placidè quiescit.

COMMENTARIVS.

Concilium Toletanū à S. Eugenio coactum.

Hispanica Concilia prisca.

ANNO 112. *S. M. Marcellus*, &c.] Quartum ordine inter Hispana Concilia, de quibus aliqua vel tenuis extat memoria, hoc præsens est. I. quidem fuit Iliberritanum illud, de quo Dexter ann. 57. ait; *Nonnulli discipulorum S. Iacobi, dum ad Concilium Iliberri conueniunt, sub Aloto Neronis Iudice flammis exusti coronati sunt.* II. Chersonense siue Peninsulanum, de quo idem ad ann. 60. *Cùm conuenissent* (ait) *in Chersonensi vrbe prope Valentiam, in Hispania Concilij causa SS. Pontifices, discipuli S. Iacobi, Basileus Carthaginensis, Eugenius Valentinus*, &c. *sub eodem Iudice necati sunt.* III pro diuisione Metropolitanarum Ecclesiarum; & Primaria designanda à S. Eugenio Toleti. IV. etiam Toleti, in quo coactis Carpetaniæ Episcopis, & aliis de rebus fidei, & moribus Christianis, eodem præsidente Eugenio tractatum est, hoc anno 112. Non dubito quin alia celebrata sint à Sanctis Apostolis, & eorum discipulis, dum in Hispania prædicationis gratia detinebantur, sed memoria eorum extat nulla.

2. *Ionas*, &c.] Consule quæ de eo diximus ad annum 86. Iterúmque de ipso agemus cum Dextro ann. 130.

Astenses Martyres.

3. *Astæ*, &c.] Ptolomæus meminit vrbis Astensis in Bætica non longè à Nebrissa in Turdetanis populis. Fuit sanè Romanis in pretio, qui Coloniæ Romanæ priuilegiis eam decorarunt, &, vt Plinius author est, nuncuparunt *Astam regiam.* Refert etiam Titus Liuius lib. 39. C. Cathinium post fusos Lusitanos in agro Astensi, Astam expugnasse, sed cùm incautus muros ascendit, ictum, post dies paucos obiisse. Suspicati sunt Moletius, Milius, ac Nonius, hic quidem cap. 13. suæ Hispaniæ, illi verò apud Ortelium in locorum Synonymia, Astam nunc esse *Xerez de la Frontena*, constat siquidem prope æstuarium Bætis fluminis, Mnestæi portum Straboni, quibusdam *Puerto de S. Lucar de Barrameda*, sitam fuisse. Cæterùm verum locum Astæ Ambrosius de Morales in suis Hispaniæ antiquitatibus, verbo *Asta*, reperit, qui nunc mensa Astæ, vulgò *la mesa de Asta* ab incolis dicitur; sita est inter nobilem vrbem *Xerez de la Frontena*, & portum S. Mariæ: eique conuenit distantia quam à Gadibus ad ipsam vsque designat Antoninus in itinerario, in itinere Gadibus Cordubam. Hanc igitur vrbem suo martyrio egregiè illustrarunt tres fortissimi Christi Martyres, Honorius, Eutychius, ac Stephanus, vti Archidiaconus de Ronda D. Laurentius de Padilla in suis Sanctis Hispaniæ, ac Vasæus in Chronico Hisp. testantur, ex quibus id desumpserunt Morales lib. 10. cap. 28. Marieta 1. part. lib. 2. cap. 36. & Trugillus die 21. Nouembris, qui ait, *In Bætica ciuitate Astensi nobilissima, Romanorum tempore, vt referunt Archidiaconus de Ronda & Vassæus, passi sunt olim hi tres gloriosi Martyres, quorum festum celebratur die 21. Nouembris.* Meminit eorundem Martyrologium Romanum ipsa die, *In Hispania Sanctorum Martyrum Honorij, Eutychij, & Stephani.* sequentem quoque notam consule.

S. Eutychius à S. Paulo ad vitam reuocatus, vbi tādem quieuerit?

4. *S. Eutychius*, &c.] Celebris admodum in Actis Apost. cap. 20. est Eutychij adolescentis suscitatio, Troade à Paulo facta. *Sedens autem*, ait Lucas, *quidam adolescens nomine Eutychius super fenestram, cùm mergeretur somno graui, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio cænaculo deorsum, & sublatus est mortuus, ad quem cùm descendisset Paulus, incubuit super eum, & complexus dixit*: (astantibus) *Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est. Adduxerunt autem puerum viuentem, & consolati sunt non minimè.* Post Pauli necem adhæsit S. Apostolo Ioanni, in eius disciplinam se tradens, quod Græci in Menologio profitentur, ex quibus Martyrologium Romanum, Molanus in additionibus ad Vsuardum, & Galesinus id habent die 24. Augusti. Narrant etiam Græci quod prædicationis causa multas peragratus sit prouincias ac regiones, in eísque idolorum templa prece ad Deum fusa protriuerit, & ob id carceres, verbera & ignes perpessus, ab omni tamen periculo diuinitùs

Anno Romæ 863. | Anno Christi 112.

diuinitùs ereptus, sanctè mirificéque factorum gloria clarus obdormiuerit in Domino: quare Rom. Martyrologium sic habet. *Eodem die S.Eutychij discipuli B.Ioannis Euangelistæ, qui ob Euangelij prædicationem in multis regionibus carceres, verbera, & ignes perpessus in pace tandem quieuit.* Miror cur Baronius in correctione Martyrologij titulum martyris raserit, cùm Græci à quibus testimonium hoc mutuatum est, non solùm Martyrem, sed Hieromartyrem eum appellent, quod etiam Molanus ab eis accepit, cùm dixit. *Die 24. S.Hieromartyris Eutichij, discipuli S.Ioannis Theologi.* Et nihil minus Dexter scribit; *Telæ passus in Vaccuis in Hispania, completo martyrio gloriosus migrat ad Dominum.* Quare cùm ab omni periculo ereptus dicitur, non est intelligendum quòd multum temporis postmodum in pace transegerit.

Dubitari autem meritò potest, an is ipse sit ille S.Eutychius cuius festum in Hispaniis agi die 11. Decembris Ado, Beda, Vsuardus, Galesinus, & Romanum Martyrologium affirmant, præsertim quia de eo quidam scribunt, fuisse Confessorem, vt Petrus Equilinus lib. 11. cap. 130. num. 5. qui ait, *Eutychij Confessor, cuius gesta habentur (vt dicit Ado) cuius festum in Hispaniis agitur 3. Idus Decembris.* Romanum Martyrologium Martyrem eum vocat; Beda, Vsuardus, & Galesinus neutrum apponunt, sed solùm aiunt. *In Hispaniis S.Eutychij, cuius gesta habentur.* & Trugillus asserit ex Martyrologiis neutrum constare. Videmus igitur hæc omnia S.Eutychio Apostolorum Ioannis, & Pauli discipulo ad vnguem conuenire, nam & de eius fine & laureola variè sentiunt authores; ipse est cuius gesta habentur præsertim apud Græcos in Menologio, vt Baronius notauit die 24. Aug. atque in Hispaniis ipse celebratur, nimirum quoniam Telæ prope Palentiam passus fuerat. Quod si ipse non sit, nescitur quis iste tertius Eutychius sit, & mirum esset à Dextro prætermitti. Baronius videtur illum confundere in Eutychio Honorij ac Stephani socio, ait enim prope Gades passum fuisse, est autem Asta vrbs Honorij & sociorum prope Gades; alij sine delectu vellent esse tres Eutychios: quibus, si nouum aliquid attulerint, non contradicam. Interim autem Euthychium de quo agitur 11. Decembr. non puto diuersum à discipulo Ioannis qui colitur apud Græcos 24. August. Telæ passus; non enim nouum est diuersis diebus eundem Sanctum à Latinis, & Græcis celebrari.

Vt vt sit, vetus illa Tela non ignobilis, nec ignota vrbs olim fuit in Hispania, nam Episcopum proprium multos annos habuit, quousque eius sedes Palentiam anno 480. iuxta Maximum translata fuit; & Ptolomæo quoque cognita fuit in Vaccæis prope Palentiam, diuersa omnino à Tyle quæ iuxta Hispalim fuit; tametsi in Ptolomæi codice pro Tela, corruptè legatur Gela; in characteribus autem antiquis G, & T. facilem transitum habent. De eiusdem Sancti conseruata memoria iterum agit author ann. Domin. 299.

5. *Paternus*, &c.] Lege quæ de eo diximus ann. 91. dicemus iterum ann. 130.

6. *Pantheon*, &c.] Consonat Eusebio in Chronico hoc ipso anno 112. *Pantheon* (ait) *Romæ fulmine concrematum.* Vide Baronium in Annalibus tom. 2. & Orosium.

7. *Tres Gallæciæ*, &c.] Id quoque ex eodem Chronico mutuatum fuit, vbi ipsis penè verbis asseritur. Eadem habet Orosius lib. 7. cap. 12.

8. *Plinius*, &c.] Eusebius sic. *Plinius secundus Nouocomensis Orator & Historicus insignis habetur: cuius plurima ingenij opera extant.*

9. *S.Saturninus*, &c.] Consule quæ scripsimus ad annum 76. cùm de primo eius in Hispanias aduentu egimus.

10. *Carthagine*, &c.] De S. Rufo egimus cum Dextro anno 100. quo Dertosæ Pontifex sedit, cuius quidem simul cum Zosimo meminit S. Polycarpus scribens ad Philippenses, *Rogo* (ait) *omnes vos insistere verbo iustitiæ & patientiæ, quam oculatè vidistis, non solùm in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zosimo, & Rufo, sed in aliis qui ex vobis sunt* (non igitur erant ex Philippensibus Zosimus, & Rufus, sed prædicauerant illis duntaxat) *& in Paulo, & in cæteris Apostolis.* Quare si Zosimus, vt vides, comes Rufi fuit in prædicatione verbi, non mirum si cum eius fratre Alexandro martyrij coronam acceperit: præsertim cùm constet Rufum Dertosæ quieuisse; tunc enim Alexander cum Zosimo Hispaniam verbo replentes Carthaginem vsque nouam peruenerunt, quam à multitudine Sparti Spartariam veteres dixêre. Quòd Dexter ait, *Alexander patitur cum Candido & Zosimo, & sociis*, Ado in Martyrologio die 11. Martij, & ex eo Equilinus lib. 3. cap. 191. sic explanat. *V. Idus Martij Hiradus* (aliis Hiraclius) *Zosimus, Alexander, Candidus, Piperion, & alij eorum viginti socij Martyres apud Carthaginem pro Christi nominis confessione passi, victoriæ triumphum à*

De S. Alexandro Martyre, fratre S.Rufi.

Anno Romæ 115. *Domino consecuti sunt.* Irrepsit proinde mendum non leue in Romano Martyrologio, à Cardinale Baronio correcto, & aucto; sed hac in parte adhuc corrupto: nam pro S. Alexandro legit vrbem Alexandriam; & Martyrum indiuiduam societatem dissocians, ita diuidit, vt quidam illorum Carthagine, quidam Alexandriæ passi dicantur: sic enim ait; *Carthagine SS. Martyrum Heraclij & Zosimi. Alexandriæ, Passio Sanctorum Candidi, Piperionis, & aliorum 20.* Cùm tamen non solum Ado, sed etiam Beda, Equilinus, Vsuardus additus à Molano, Galesinus & alij expresse contradicant, & socios eos omnes, atque Carthagine simul passos pariter fateantur. Quinimò si Candidus, Piperion & 20. socij Alexandriæ passi fuissent, haud dubium apud Græcos eorum extaret memoria, qua tamen omnino carent; & hoc non leue argumentum est apud Latinos occubuisse omnes, nimirum Carthagine. Certè non tanti faciendus esset Codex M.S. quem pro se Baronius affert, vt solus ille credatur correctus, cæteri verò authores quantumuis venerandæ antiquitatis corrupti; in eo verò Galesinus audiendus non est, quòd passos dicat sub Valeriano, & Galieno Imper. cùm apud neminem reperiatur, sed de suo id addiderit. Nunc iam ab alio liberamur errore antiquiori, quo labuntur qui apud Bedam, Adonem, & Vsuardum (à quibus Romanum quoque Martyrologium mutuo accepit) legunt die 18. Decembris. *Philippis in Macedonia, Sanctorum Martyrum Rufi & Zosimi, qui ex eo numero discipulorum fuerunt, per quos primitiua Ecclesia in Iudæis, & Græcis fundata est; de quorum fælici agone scribit B. Polycarpus in epistola ad Philippenses*; credúntque Rufum & Zosimum ea die Philippis martyrio coronatos (nisi forsan cùm *Philippis* dicitur, locus festi, non martyrij denotetur.) Hæc certè memoria ex Polycarpo duntaxat accepta est, qui tamen minimè asserit Philippis occubuisse, sed multa passos prædicando, seu, quod idem est, multo labore & patientia Philippenses docuisse; quandoquidem æquiparat illis S. Ignatium, qui tamen non passus fuit Philippis, sed Romæ, & Paulum ac cæteros Apostolos: hos solùm prædicantes viderunt in omni patientia; idcirco dixit. *Rogos vos omnes insistere verbo iustitiæ & patientiæ, quam occulta fide vidistis, non solum in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zosimo, & Rufo, sed in aliis qui ex vobis sunt, & in Paulo & cæteris Apostolis.* Credo & ipsos Martyrologiorum authores hac in parte leuiter lapsos; etenim vndecunque Sanctos habere poterant, suis libris inserebant, ne memoria tantorum Patrum periret (qua de re innumera extant exempla in Martyrologiis; multi enim ex sola epistolarum Pauli notitia inibi scripti reperiuntur 25. Iunij, 4. Octobris, & alibi) cúmque Zosimum & Rufum apud Polycarpum eximiè laudatos legissent, & quod Philippis in Macedonia verbum iustitiæ & patientiæ seminassent, & nullam aliam eorundem notitiam inuenirent, illicò velut Philippis passos annotarunt. Nunc autem cùm passos sciamus aliis locis, non est cur diuersos hos ab illis credamus. Vide quæ de S. Simeone Cyrenensi & filiis in superioribus attulimus ann. 100. de Rufo agentes, vbi testimonio S. Braulionis Cæsaraugustani Episcopi, vsi sumus. Anno Romæ 866.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 115. *Hispali in Hispania Bætica Macarius, Iustus & Rufinus Martyres, in eadem persecutione passi.* Anno Romæ 866.

2. *Vrsaonæ in Bætica S. Leo Martyr, & socij eius.*

3. *Traianus Armeniam, Assyriam, Mesopotamiámque facit prouincias.*

Anno 116. *Terræmotus penè totam Antiochenam ciuitatem euertit.* Anno Romæ 867.

2. *Iudæi qui in Lybia erant contra contribules dimicant.*

3. *S. Marcus Bolanus Florentius filius Rustici Bolani Consularis Hispani, discipulus Sanctorum*

Anno Romæ 866. | *Apoſtolorum, conuerſus in Tyle (nunc Sylæ) apud Hiſpalim paſſus eſt 27. Octobris.* | Anno Chriſti 115.

4. *Epiſtolæ S. Ignatij ad B. Virginem celebres habentur.*

5. *Rutilius ad Hiſpaniam miſſus fit Martyr. Meminit eius Tertullianus præclaro quidem elogio.*

Anno 120. *Diocles agitator Luſitanus, ex oppido Laconimurgi prope Caparam, mirabilium agitationum operatione floret.* Anno 871.

Anno 121. *Hadrianus Imperator Iudæos captiuos diſpergit.* Anno 872.

2. *Idem publica tributa laxans libertate donat.*

Anno 122. *Plutarchus Cherronenſis, Agathobolus, Sextus, & Oenomaus Philoſophi, doctrinæ celebritate clari iudicantur.* Anno 873.

2. *Bellum atrox, & crudele contra Sauromatas geſtum eſt.*

Anno 124. *In Lybiam, quæ à Iudæis vaſtata erat mittitur Colonia.* Anno 875.

Anno 125. *Hadrianus Athenienſibus leges petentibus iura dedit.* Anno 876.

Anno 128. *Hadriano Quadratus diſcipulus Apoſtolorum, & Ariſtides Athenienſes libros obtulerunt pro religione Chriſtiana.* Anno 879.

COMMENTARIVS.

Martyres Hiſpalenſes viri & fœminæ eorundem nominum.

ANNO 115. *Hiſpali*, &c.] Hominum ac vrbis horum Sanctorum Martyrum ſimilitudo in cauſa, vt credo, fuit, obliuionis eius qua hactenus ſepulti ſunt. Cùm enim Iuſtus & Rufinus nuncupentur, & Hiſpali paſſi dicantur, vbi celeberrimæ ſunt SS. Virgines & Martyres Iuſta & Rufina, nihil mirum ſi pro confuſione æui illius omnia confuſa ſint. Verumenimverò perſpicuum eſt ſolo nomine participare, cæteris autem differre, id eſt tempore, ſexu, & ſociis, hi enim Macarium habent comitem coronæ, & (vt iam videbis) Theophilum: illæ comitem nullum habuerunt: hi mares, illæ fœminæ, hi ſub Traiano, anno vt vides 115. paſſi fuerunt, illæ verò ſub Diocletiano Cæſare & Diogeniano Præſide circa ann. 287. vt Trugillus notauit: ſeu potiùs anno 306. quo tempore in Hiſpania Diocletiani plus ſæuit perſecutio: hi denique 28. Februarij celebrantur, illæ 17. & 19. Iulij: Hiſpalenſis quidem Eccleſia die 17. feſtum de eis agit, Martyrologium autem Romanum, Vſuardus, & Beda, & Equilinus 19. De ſanctiſſimis Virginibus agemus cùm ad Diocletiani tempora venerimus, nunc de viris agamus. Meminit eorundem Equilinus lib. 11. cap. 136. numero 80. dicens: *Macarius & Rufinus, Iuſtus & Theophilius, pridie Kalendas Martij martyrio coronantur*; cùm tamen lib. 6. cap. 117. egiſſet fusè de SS. Iuſta & Rufina. Vſuardus cum Molani additionibus: *Eodem die* (ait) *Sanctorum Macarij & Rufini, iuſti & Theophili*; qui tamen die 19. Iulij agit de Iuſta & Rufina. Vetus Romanum Martyrologium ſic. *Pridie Kal. Martij, natalis Sanctorum Martyrum Macarij, Rufini, Iuſti, & Theophili.* Baronius addit *Romæ*, ſed de ſuo, & ſine autore, nam nullus aliorum vrbem appoſuit, cùm tamen ſi apponenda eſſet, non *Romæ*, ſed *Hiſpali in Hiſpania* dici oporteret. Galeſinus Iuſti duntaxat, & Rufini meminit ad diem 27. Iulij, & in Hiſpania paſſos fatetur, dicens. *In Hiſpania SS. Martyrum Iuſti, & Rufini, qui in eadem perſecutione ob Chriſti fidem capti, poſt diuerſas in tormentis quæſtiones, quibus religionem præclarè teſtificati ſunt, ingenti admiratione curſum confecerunt martyrij.* Subdit in

Anno Christi 116. Notis hæc desumpsisse *ex libro & tabulis Nicolai Monachi.* Excedit tamen cùm sub Maximiano passos reputat, & multo magis dum ad diem 28. Februarij Iustum & Macharium adiungit Cæreali, Pupulo & aliis, quos sine Iusto & Machario Beda Alexandriæ passos asseuerat. De Iusta autem & Rufina bene ad dies 17. & 19. Iulij egit. Anno Romæ 867.

Martyres Vrsaonenses. 2. *Vrsaonæ*, &c.] Solius Leonis Martyris meminit Equilinus lib. 11. cap. 130. num. 82. à S. Hieronymi Martyrologio mutuans, in hæc verba, *Leo Martyr eodem die* (id est Kalendis ipsis Martij) *passus est.* Romanum Martyrologium ipsa die aliquos eius socios ex nomine designat dicens, *Item natalis Sanctorum Martyrum Leonis, Donati, Abundantij, Nicephori, & aliorum nouem.* Et Baronius in Notis asserit restitutos fuisse ex veteri Martyrologio Monasterij S. Cyriaci. De Vrsaona diximus an. 110.

3. *Traianus Armeniam*, &c.] Ita ad verbum Eusebius & Hieronymus in Chronico.

ANNO 116. *terræmotus*, &c.] Etiam hæc habent prædicti anno ipso ex Xiphilino, & Orosio.

Iudæorum tumultuatio. 2. *Iudæi*, &c.] Ipsi quoque, sed paulo vberiùs: *Iudæi*, (inquiunt) *qui in Lybia erant, aduersus cohabitatores suos alienigenas dimicant, similiter in Aegypto, & in Alexandria apud Cyrenem quoque & Thebaidem magna seditione contendunt; verùm Gentilium pars superat in Alexandria.* (De his quoque Dio loquitur) & anno 118. *Iudæis Mesopotamiæ reuelantibus præcepit Imper. Traianus Lysiæ Quieto, vt eos prouincia exterminaret; aduersus quos Quietus aciem instruens infinita millia eorum interfecit, ob quod Procurator Iudææ ab Imperatore decernitur.* Et anno 119. *Salminam vrbem Cypri, interfectis in ea Gentilibus subuertêre Iudæi.* Hæc quidem sub Traiano acciderunt, nam quæ sub Hadriano in Iudæos facta sunt, anno 121. designantur. Consule Orosium lib. 7. cap. 12.

S. Rustici martyrium. 3. *S. Marcus Bolanus*, &c.] Anno 110. egerat de ipso, quando nimirum florebat opinione nobilis sanctitatis, nunc de martyrio eius, & patre. Vide quæ ad dictum annum annotauimus. Fuisse quidem in Bætica olim Rusticorum prosapiam nobilissimam, non leuiter ex epitaphio marmori inciso Clodij Rustici deducimus, quod hodiéque apud oppidum prope *Castro el rio* prope Cordubam extare autor est Morales lib. hist. 9. cap. 38. seu 39. Cecinit etiam Martialis funera Antistij Rustici lib. 9. epigr. cuius initium, (sub numero 30.) *Rusticorum progenies nobilis.*

Cappadocum sæuis Antistius occidit oris
Rusticus, ô tristi crimine terra nocens, &c.

Cui Romæ degenti aliud epigramma dederat lib. 8. epigr. 22.

Esse tibi videor sæuus, &c.

Epistolarum Ignatij ad B. Virg. fides. 4. *Epistolæ*, &c.] Non vnam, sed plures D. Ignatium scripsisse epistolas ad Beatiss. Virginem Matrem Dei ex ea quæ nunc extat manifestè deducitur, ait enim in ea Ignatius; *Scripsi tibi etiam alias, & rogaui de eisdem.* Plures quoque agnoscit, ac celebrat S. P. Bernardus serm. 7. in Psalm. *Qui habitat*, vbi inquit, *Magnus ille Ignatius, discipuli quem diligebat Iesus auditor, Martyr noster, cuius pretiosis reliquiis nostra ditata est paupertas; Mariam in pluribus, quas ad eam scripsit epistolis, Christiferam consalutat. Egregius planè titulus dignitatis, & commendatio honoris immensi.* En ipsam epistolam, nouiter ad fidem conuersi, pleniùs de eius mysteriis instrui desiderantis.

CHRISTIFERÆ MARIÆ,

SVVS IGNATIVS.

*Me Neophytum, Ioannísque tui discipulum confortare, & consolari debueras. De Iesu enim tuo percepi innumera dictu, & stupefactus sum ex auditu. A te autem, quæ semper ei fuisti * familiariter coniuncta, & secretorum eius conscia, desidero * omninò fieri certior de auditis. Scripsi tibi etiam alias, & rogaui de eisdem. Vale; & Neophyti qui mecum sunt ex te, & per te, & in te confortentur.*

* al. *familiaris.*
* al. *animo.*

Resćri

Anno Romæ 867. & 871. — Anno Christi 116. & 120.

Reſcripſiſſe quoque Deiparam ad Ignatium Dexter docet ad annum 430. vbi de ipſis ſuo æuo celeberrimis ait, *Epiſtolæ B. Virginis ad S. Ignatium, & eiuſdem ad ſanctiſſimam Virginem manibus fidelium nunc teruntur.* Ergo non ſolùm de fama priſcorum temporum, quod hoc anno 116. fecit, ſed etiam de eo quod ipſe ſuis oculis viderat (nam anno illo 430. ſcribebat omnimodam hiſtoriam) teſtimonium profert Dexter: eóque conſtat plures tunc temporis Deiparæ extaſſe epiſtolas, quas tamen dolemus periiſſe, hac vna dempta.

IGNATIO DILECTO DISCIPVLO,

HVMILIS ANCILLA CHRISTI IESV.

Epiſtola B. Mariæ ad Ignatium.

De Ieſu quæ à Ioanne audiſti, & didiciſti vera ſunt: illa credas, illis inhæreas, & Chriſtianitatis votum firmiter teneas, & mores & vitam voto conformes. Veniam autem vnà cum Ioanne te & qui tecum ſunt videre. Sta, & in fide viriliter age, nec te commoueat perſecutionis auſteritas; ſed valeat & exultet ſpiritus tuus in Deo ſalutari tuo. Amen.

Scio apud multos ſuſpectam haberi fidem eiuſmodi epiſtolarum, eo præſertim, quòd Hieronymus, dum in lib. de Script. Eccl. egit de Ignatio, inter cæteras eius epiſtolas harum non meminit; ſed argumentum negatiuum obeſſe non poteſt, cùm poſitiua teſtimonia nobilium Authorum adſunt. Ergóne opera Dionyſij appoſititia ſunt, quia Hieronymus earum non meminit? abſit. Quod ſi Hieronymus ſiluit, Dexter eius coæuus locutus eſt, loquutus & Bernardus, qui apocryphis fidem nunquam dediſſe comperitur: ſuſcipiunt grauiſſimi viri, Carthuſianus, Marianus Victorius, Symphorianus Clamperius, Petrus Caniſius, Æneas Syluius, Sixtus Senenſis, Franciſcus Arias, & innumeri alij, quos longum eſſet recenſere. Liquet verò ex ipſis epiſtolis Sanctum Ioannem conuertiſſe ad fidem Ignatium, priuſquàm comitaretur Deiparam Epheſum: de quo cum Dextro egimus ad ann. 41. dum ſolus ſine illa initio Euangelicæ prædicationis velut tonitrui filius celeres luminis Euangelici radios in Aſiam immiſit. Conſule quæ de his iterum diximus ann. 86. vbi de epiſtolis eiuſdem Beatiſſimæ Virginis ad Meſſanenſes, & Florentinos datis diſputauimus.

Carthu. Marianus, Clãperius apud Caniſiũ lib. 5. de Deipara cap. 1. Æn. Syluius lib. 4. Sixtus lib. 2. Bibl. PP. Arias t. de Imitatione Virg.

5. *Rutilius,* &c.] In codice impreſſo pro *Rutilio* erat *Ruſticus,* ſed manifeſtè errat; nam Martyr ille cuius Tertullianus mentionem fecit, Rutilius vocabatur. Rurſus quod hic legitur, *ad Hiſpaniam miſſus ſit Martyr,* non ſic accipiendum eſt, quaſi in Hiſpania conſummauerit martyrium, quia in Africa tandem ab Hiſpaniis dimiſſus paſſus eſt, vt Dexter ipſe annotauit ann. 110. ſed ſenſus eſt; Rutilius, qui miſſus ad Hiſpanias aliquando manſit Cordubæ, tandem fit Martyr; videlicet in Africa. De eo Martyrologium Romanum die 2. Aug. & Marcus Maximus in Chronico anno Domini 612. quo ipſe author floruit, duplici ſtemmate eius memoriam (tunc celebrem in Hiſpania) annotatam reliquit. I. *Rutilij paſſi ſub Traiano in Africa, qui profugus venit in Hiſpaniam, & manſit Cordubæ poſtea, celebris hic eſt memoria.* II. *In Africa celebratur memoria Rutilij Martyris, cuius mentionem facit celebrem Septimius Tertullianus libro de fuga.* Eius verba dedimus ad annum 110. quæ tu conſulas.

S. Rutilius Martyr.

Anno 120. *Diocles,* &c.] Laconimurgi prope Caparam, ſeu Caparram, vrbis non ignobilis, meminit Ptolomæus in tabula Luſitaniæ. *Caparra* conſeruat hodie nomen ſuum: ſitúmque eſt hoſpitium eius nominis in itinere quod Salmantica Emeritam tendit, non longè à Tago fluuio. Erat Laconimurgum, à lacu vicino ſic, vt apparet, cognominatum, ſicut Lacobriga quæ in regno Algalnorum, nunc à lacu, *Lagos* dicitur. Illic ortum ſuum habuiſſe gloriabatur C. Apuleius Diocles nobili equos agitandi arte notiſſimus, modò illi in curru, modò ſine curru, modò bini, modò quaterni, ſeu aliis mille modis ducerentur. Extant Romæ eius inſignes agitationes, quibus cunctos præcelluit marmori inſculptæ, nobile tantæ antiquitatis monumentum in Campo Martio in domo equitum Cechinorum, quam inde tranſcripsêre Philandrius in Notis ad Vitruuium, Aldus in ſua Ortographia, & author libri antiquitatum Romanarum: ex quibus nonnihil ſcripſit Morales

Diocles Luſitanus Agitator eximius.

Anno Christi 120. rales lib. 9. cap. 6. Sed reddamus inſcriptiones ipſas, quas nos ipſi in eadem domo legimus anno præterito 1623. Anno Romæ 871.

C. Apuleius Diocles agitator factionis Ruſſatæ, natione Hiſpanus, Luſitanus, annorum xxxxij. menſ. vij. d. xxij. Primum agitauit in factione Albana Auiolo, & Corellio Panſa Coſſ. . . . agitauit in factione eadem Albana, Acilio Glabrione, C. Bellicio Torquato Coſſ. . . . Agitauit in factione Praſina Torquato Aſprenate II. & Annio Libone Coſſ. primum vicit . . . in factione Ruſſata Lænate Pontiano, & Annio Rufino Coſſ. ſumma quadriga agitauit annis xxiv. miſſus oſtio iv. cclvij . . . . c. lxij. à pompa. cx. ſingularum, vicit ∞ lxiv. inde præmia maiora vicit, lxxxxij. xxx. xxxij. ex his ſeiuges iij. xxxx. xxviij . . . . ij. lxxviiij. Inde ſepteiuge j. lxiij. Binarum vicit ccc. xxxx. vij. Trigas ad HS. xv. iiij. Ternarum vicit lj. Ad honorem venit ∞ . . . ſecundas dccclxj. Tertias dlxxvj. Quartas ad HS. ∞ . fruſtra exit ∞ . ccclj. ad Venetum vicit lx. Ad Albatum vicit lxxxx. Inde ad HS. xxxij. . . . viij. HS. ccc. lviij. lxiij. cxx. Præterea Bigas M. vicit iij. Ad Albatum I. ad Praſinum ij. Occupauit & vicit dcccxv. ſucceſſit & vicit lxvij. . . . T. xxxvj. Variis generibus vicit xxxxij. Eripuit & vicit . . . . ij. Praſinis ccxvj. Venetis ccv. Albatis lxxxj. Equos ternarios fecit N. viiij. & ducenarios. j.

Inſignia eius.

. . . to ſibi, quo anno primum quadrigis victor extitit; bis eripuit, bis actis continetur Auilium Teren. factionis ſuæ primum omnium viciſſe ∞ xj. ex quibus anno vno plurimum vincendo vicit . . . . primum centum victorias conſecutus eſt victor c. iij. ſingularum vicit lxxxviij. Adhuc augens gloriam tituli ſui, præceſſit Thallum factionis ſuæ, qui primus in factione Ruſſata . . . Diocles omnium agitator eminentiſſimus; quo anno alieno principio Victor cxxxij. ſingularum vicit cxvij. quo titulo præceſſit omnium factionum agitatores qui vnquam . . . . circenſium interfuerunt: Omnium admiratione merito notatum eſt, quòd vno anno alieno principio, duobus introiugis Cottyno, & Pompeiano vicit lxxxxviiij. lx. j. liiij. x. j. xxx. ij. . . . . factionis Praſinæ victor ∞ xxv. Primus omnium vrbis conditæ ad HS. l. vicit vij. Diocles præcedens eum, introiugis tribus Abigeo, Lucido, Parato, l. viciſſent x. vicit viiij. . . Omnunem, Venuſtum, Epaphroditum tres agitatores milliarios factionis Venetæ, ad HS. l. viciſſent xj. Diocles Pompeiano, & Lucido duobus introiugis l. vicit . . . factionis Praſinæ victor ∞ xxv. & Fl. Scorpus victor ij. xlviij. & Pompeius Muſcloſus victor iij. diviiij. tres agitatores victores v. dcxxxij. ad HS. l. vicerunt xxviij. . . . eminentiſſimus victor ∞ cccc. lxij. l. vicit xxviiij. nobiliſſimo titulo Diocles nitet, cùm Fortunatus factionis Praſinæ in Victore Tuſco victor ccc. lxxxvj. l. vicit ix. Diocles . . . . R. c. l. ij. l. vicit x. lx. j. nouis coactionibus, & nunquam ante titulis ſcriptis Diocles eminet, quod vna die ſeiuges ad HS. xl. miſſis bis vtraſque victor eminuit; atque ampliùs . . . . ſuíſque ſeptem equis in ſe iunctis, nunquam ante hoc numero equorum ſpectato certamine, ad HS. l. in Abigeio victor eminuit, & ſine flagello aliis certaminibus ad HS. xxx. . . . viſus eſſet his nouitatibus duplici ornatus eſt gloria. Inter milliarios agitatores primum locum obtinere videtur Pontius Epaphroditus factionis Venetæ, qui Antonini Auguſti Pij temporibus ſolus victor ∞ cccc. lxvij. ſingularum vicit dcccc. xj. At Diocles præcedens eum victor ∞ ccclxij. inter ſingulares vicit ∞ lxiiij. Iiſdem temporibus . . . . . & vicit cccc. lxvij. Diocles eripuit, & vicit dlj. Diocles agitator, quo anno vicit cxxvij. Abigeio, Lucido & Pompeiano introiugis tribus Victor ciij. inter . . . eminentes agitatores, introiugis Afris plurimum vicerunt Pontius Epaphroditus, factionis Venetæ. In bubulo vicit cxxxiij. Pompeius Muſcloſus factionis Praſinæ . . . . cxv. Diocles ſuperatis eis in Pompeiano Victor clij. ſingularum vicit cxxxxiiij. Ampliatis titulis ſuis, Cotyno, Galata, Abigeio, Lucido, Pompeiano introiugis quinque Victor cccc. xxxxv. ſingularum vicit ccc. lxxxxvij. Cætera deſunt iniuria temporis.

Vides lector Dioclem innumeras victorias reportantem de omnibus agitatoribus, qui hactenus in orbe fuerant in altera è quatuor factionibus; quæ, vt apparet ex coloribus, diuerſa ſortiebantur cognomina, ſcilicet Albana, Veneta, Praſina, & Ruſſata. Extat identidem baſis marmorea ſtatuæ ipſius Dioclis, quam duo filij eius in templo Fortunæ erexerunt, cum eiuſmodi inſcriptione.

C. Apuleio Diocli, Agitatori primo factionis Ruſſatæ, natione Hiſpano: Fortunæ Primigeniæ D.D.C. Apuleius Nymphidianus, & Nymphidia V. filij. Extat verò Præneſte in domo Epiſcopi, eámque referunt Morales lib. 9. hiſt. Hiſp. cap. 6. Philandrius, & Aldus Manutius, & nouiſſimè Ianus Grutterius in lib. Inſcriptionum antiquarum orbis Romani, ſub titulo *Diis Dicatorum.*

Fuſcus Agitator Tarraconenſis.

Floruit etiam in eadem agitationis arte Fuſcus Hiſpanus factionis Venetæ, qui Tarracone

Anno Romæ 872. cone in Hiſpania obiit, vbi extra ciuitatem, via, quæ ducit ad diuæ Virginis miraculorum, perſeuerat adhuc in baſe marmorea eiuſmodi inſcriptio. Anno Chriſti 121.

D. M.

Factionis Venetæ Fuſco ſacrauimus aram
De noſtro certi ſtudioſi & benè amantes:
Vt ſcirent cuncti monumentum & pignus amoris.
Integra fama tibi, laudem curſus meruiſti;
Certaſti multis, nullum pauper timuiſti,
Inuidiam paſſus ſemper, fortis tacuiſti.
Pulchrè vixiſti, fato mortalis obiſti.
Quiſquis homo es quærens talem ſubſiſte Viator,
Perlege ſi memor es, ſi noſti quis fuerit vir;
Fortunam metuant omnes. Dices tamen vnum;
FVSCVS habet titulos mortis, habet tumulum mors,
Contegit oſſa lapis, benè habet, fortuna valebis.
Fundimus inſonti lacrymas nunc vina, precamur
Vt iaceas placidè, nemo tui ſimilis.

ΤΟΥΣ. ΣΟΥΣ. ΑΓΩΝΑΣ. ΑΙΩΝ. ΛΑΛΗΣΕΙ.
id eſt, *Tuos agones ſæculum loquetur.*

Ob artis & patriæ ſimilitudinem placet tandem huc inſerere Eutychetis Aurigæ epitaphium, quod extat marmori inciſum Tarracone in Hortis D. Antonij Auguſtini Archiepiſcopi, toto orbe ob egregiam eruditionem notiſſimi, ; eſt verò huiuſmodi.

D. M.

Eutycheti Aurigæ annorum xxij. *Eutyches Auriga Tarraconenſis,*
Fl. Rufinus, & Sempronius Diophanis,
Seruo B. M. fr.

Hoc rudis Aurigæ requieſcunt oſſa ſepulchro,
Nec tamen ignari flectere lora manu.
Iam qui quadriiugos auderem ſcandere currus,
Et tamen à biiugis non remouerer equis.
Inuidêre meis annis crudelia fata,
Fata quibus nequeas appoſuiſſe manus.
Nec mihi conceſſa eſt morituri gloria Circi,
Donaret lacrymas ne pia turba mihi.
Vſſêre ardentes intus mea viſcera morbi,
Vincere quos medicæ non potuêre manus.
Sparge precor flores ſupra mea buſta Viator,
Fauiſti viuo forſitan ipſe mihi.

Sed ad alia tranſeamus.

ANNO 121. *Hadrianus.*] Euſebius hoc anno dixit, *Hadrianus Iudæos capit ſecundò contra Romanos rebellantes:* anno verò 120. dixerat, *Hadrianus Traiani inuidens gloriæ, de Aſſyria, Meſopotamia, Armenia, quas ille prouincias fecerat, reuocauit exercitus.* Obierat quidem Traianus anno Domini 119. cùm imperaſſet annos 19. menſ. 2. dies 15. & priùs in Cæſarem adoptaſſet Hadrianum conſobrinæ ſuæ filium. Euſebius anno 120. ſic ait, *Hadrianus Italicæ in Hiſpania natus, conſobrinæ Traiani filius fuit.* vt videas errare eos qui Hadriæ in Piceno natum *De Hadriano Imperatore Hiſpano.*

Anno Christi 130. natu in fabulantur, & qui Romæ ortum dicunt, tametsi nullus sit qui non affirmet ipsum genus suum ex Italica Hispaniæ deduxisse. Consule doctissimum Ambrosium Morales lib.9. cap. 31. qui in suum fauorem citat Orosium, Eutropium, Aulum Gellium, &c. refértque Ælium Hadrianum Imperio semel accepto, aliquando Hispanias repetiisse, & Tarracone penè à mancipio occisum fuisse. Anno Romæ 881.

Hadriani beneficentia. 2. *Idem Hadr.*&c.] Sic Eusebius. *Hadrianus reliquias tributorum vrbis relaxauit, chartis publicè incensis: plurimos etiam ipsis tributis liberos præstitit.*

Anno 122. *Plutarchus*, &c.] Eusebius hoc anno. *Plutarchus Cherroneus, & Sextus, & Agathobolus, & Oenomaus Philosophi insignes habentur.*

2. *Bellum*, &c.] Eusebius. *Bellum contra Sauromatas gestum.* Vide Orosium lib.7. cap.13. & eius Illustratorem Marcoduranum in notis eius capitis.

Anno 124. *In Lybiam*, &c.] Eusebius in plurali. *Hadrianus in Lybiam* (Prouincia est Africæ) *quæ à Iudæis vastata fuerat Colonias deducit.*

Anno 125. *Hadr.* &c.] Quid Eusebius? *Hadrianus Atheniensibus leges petentibus, ex Draconis, & Solonis, reliquorumque libris iura composuit.*

De Quadrati Apostolorū discipuli libro. Anno 128. *Hadriano Quadra.*&c.] Id quoque ab Eusebio acceptum tum in Chronico, tum lib.4. histor. Eccles. cap.3. & 8. Hieronymus etiam lib. de Script. Eccl. *Quadratus* (ait) *Apostolorum discipulus Publio Athenarum Episcopo substituitur, cúmque Hadrianus Athenis exegisset hiemem-porrexit ei librum pro religione nostra compositum, valdè vtilem, plenúmque rationis & fidei*,&c. *& de Aristide.* De Aristide autem sic, *Aristides Atheniensis Philosophus eloquentissimus, & sub pristino habitu discipulus Christi, volumen, nostri dogmatis rationem continens, eodem tempore quo & Quadratus Hadriano Principi dedit; id est Apologeticum pro Christianis, quod vsque hodie perseuerans apud Philogos ingenij eius indicium est.* Dederunt autem hos libros Hadriano Athenis agenti duo isti Athenienses viri, quod eo tempore addictissimus ille esset suis Idolis; & contra Christianos quisquis vellet insurgeret, obsequium credens se Imperatori præstaturum. Consule de his etiam Orosium lib.7. cap.13. Agitur de S. Quadrato in Martyrologio Roman. Beda, Vsuardo, & aliis 26. Maij. de Aristide verò die 31. August. vbi eadem in ipsorum laudem referuntur.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 130. *Serenus Granius Legatus, vir doctus, & apprimè nobilis, litteras misit ad Hadrianum, ostendens indignum esse populi clamoribus Christianos feris obiici sine probatione criminis. Hadrianus his motus rescripsit; sine crimine reum non agi quimpiam Christianorum, sola religionis obiecta criminatione.* Anno Romæ 881.

2. *Hoc anno S. Calocerus S. Iacobi discipulus, & Episcopus Rauennas, maior centenario, miraculorum gloria clarus ad cælum migrat.*

3. *S. M. Marcellus Eugenius Toletanorum Episcopus, S. Clementis Legatus, ad Gallias profectus, causa communicandorum cum Dionysio grauium negotiorum, Tolosæ prædicat, & eius vrbis Episcopus creditur, post necem S. Saturnini eius vrbis Episcopi, & Martyris. Inde profectus sciens martyrium S. Dionysij condiscipuli sui, id ille celebrat elegantissimo carmine: Et prope Lutetiam*

à sa

Anno Romæ 881. *à satellitibus Traiani Hadriani, cui ipse charus fuit, pro fidei patrocinio iugulatur.* Anno Christi 130.

4. *Ionas Dionysij Areopagitæ discipulus in Galliis prædicat.*

5. *Aulus Altimus Paternus Toletanus ciuis factus à S. Saturnino Tolosatium Episcopo, Elusatium Pontifex, qui Eugenio Dionysióque charus fuit, in Gallia martyrium patitur. Idem etiam fuit Episcopus Constantiensis, sed diuagatus per Gallias, Apostolorum more prædicat verbum Dei.*

6. *Aquis prope Toletum, nimis Eugenij familiaris S. Pimenius, vir egregia virtute, multa pro Christo patitur.*

Anno 132. *S. Honoratus natus Concanæ (vt quidam volunt vrbe Celtiberorum, vt alij Cantabrorum) post discessionem S. M. Marcelli Toletanorum Episcopi, Toleti prædicat, & ab eo secundus habetur.* Anno 882.

COMMENTARIVS.

ANNO 130. *Serenus Grannius,* &c.] Eusebius in Chronico sic. *Serenus Grannius legatus, vir opprimè nobilis, litteras ad Imperatorem remittit, iniquissimum esse dicēs clamoribus vulgi, innocentium hominum sanguinem concedi; & sine vllo crimine, nominis tantùm & sectæ reos fieri. Quo commotus Hadrianus, Minutio Fundano Proconsuli Asiæ scripsit;* sine obiectu criminum Christianos non condemnandos: *cuius epistolæ vsque ad nostram memoriam durat exemplum.* Offert illud lectoribus idem author lib. 4. Historiæ cap. 9. Incipit: *Epistolam à Sereno Grannio viro præstantissimo, in cuius locum tu ipse subrogatus es, scriptam accepi.* Et post pauca. *At me Hercle, si quispiam, quo eos calumnietur id tentauerit, tu eiusmodi hominem pro nequitia & crudelitate seuerè arguito, atque adeò sedulò prospicito, vt debitas pœnas luat.* Cæterùm hoc differt Eusebius à Dextro, quod ille in Chronico id refert ad annum 128. quo tempore de Quadrati & Aristidis libellis pro religione Hadriano porrectis agit; Dexter verò rescriptum Hadriani ad Minutium in annum 130. differt; & meliùs multo; quoniam constat tempus aliquod intercessisse inter epistolam Sereni, & rescriptum Hadriani, cùm eius successori datum sit, non verò ipsi Sereno. Galesinus cùm de Quadrato agit hæc omnia in annum 134. reiicit, sed nullus ei antiquorum suffragatur. Lege de ea re Orosium lib. 7. cap. 13. *Hadrianus Imp. fauet Christianis.*

2. *Hoc anno Calocerus,* &c.] Egimus de ipso ad annos 37. & 44. quæ tu consulas. Eius festa dies in Rom. Martyrologio est 11. Febr. De eodem Rubeus lib. 1. Historiæ Rauennæ, & Surius tomo 7. ac tabulæ Rauennates à Baronio citatæ. Sed reddamus Rubei verba ad annum 127. *Calocerus,* ait, *Græcus in Martiani locum Reuennatum Archiepiscopus, columba cælitus super eum sedente, suffectus est. Qui cùm rerum omnium sub Hadriano quietem fuisset nactus; assiduo hortatu, Deo verbis efficaciam, ac robur tribuente, omnes fermè Rauennates relictis falsis Diis, religioni sanctæ adhærere sic persuasit: vt admodum pauci fuerint, qui non acceperint cultum, & cognitionem veri Dei.* Et pauò post: *Sub Telesphori pontificatu Calocerus cùm annum ætatis centesimum viridi senecta superasset, mortem cum vita commutauit 3. Idus Febr. sepelitur non procul ab Abderito* secundo Rauennatum Episcopo; de quo asserit sic dictum fuisse, quia Abderæ natus fuit. Fuit verò eius nominis vrbs in Hispania Bætica, quam Villanouanus credit esse Almeriam: & alia in Thracia; cuius autem fuerit ciuis non constat. *S. Caloceri transitus.*

3. *S. M. Marcellus,* &c.] Satis multa de eo dicta à nobis habes ad annos 91. 100. 105. 110. & 112. Sanctissimum Pontificis martyrium celebratur sacro hymno Breuiarij Gothici Toletani, quèm placuit hic inserere in gratiam ipsius. *S. Eugenius Toletanus martyrio coronatur.*

Anno Christi 130. — Anno Romæ 881.

Sancti Eugenij digna memoria
Rucurit (Socij) plaudat Ecclesia;
Exultat Gallia tanti martyrij
Sacro ditata pignore,
Alumnus Græciæ visit Hispaniam, nimirum Dionysius.
Doctor Hispaniæ reuisit Galliam, id est, Eugenius.
Docti præsentiam Doctoris Galliæ
Fideli captans pectore.
Patrem desiderat, votum prosequitur,
Iam propè venerat, hostis irascitur;
Sanctus Vir rapitur, quem ensis temerat,
Caput vellens à corpore.
In lacu proximo corpus submittitur,
Custodi optimo pignus committitur
Recens, vt mittitur manet longißimo
Sub vnda corpus tempore.
Hercoldus patitur, quem Dei visio
Ex hoc alloquitur in Dionysio:
Salutis pretio Sanctus redimitur,
Digno locandus decore.
Sit Patri gloria, sit honor Filio,
Virtus, potentia, laus, iubilatio;
Flamini socio surgat sors socia,
Vt pari constant robore. Amen.

Quod spectat ad carmina illa, quibus elegantissimè martyrium S. Dionysij celebrauit, Hilduinus in vita S.Dionysij (quæ apud Surium extat) asseuerat, se illa habuisse. Quo autem pacto nunc discipulus, nunc verò condiscipulus dicatur, in superioribus explicuimus. Obiit S. Martyr nonagenarius, hoc Christi anno 130. si, vt æquum est, annum ferè 30. agebat tempore necis Apostolorum, sub quorum magisterio florentes annos exegerat. Historiam autem integram S. Eugenij, quomodo in Gallias tendens martyrij lauream adeptus est, ac in lacum Marcasium iniectus, & inde, reuelatione Hercolao nobili viro à S.Dionysio facta, præclaro signo sanitatis miraculosè ipsi impertitæ, post 200. aquei latibuli annos, recens eductus, digno honore habitus fuerit, déque innumeris miraculis ad eius tumulum fieri solitis, ac de translationibus variis tanti Martyris, multi multa scribunt. Videndi sunt Vincentius in Speculo lib. 10. cap. 35. Equilinus lib. 10. cap. 61. Marinæus Siculus lib. 5. Trugillus, Sanctorus, Villegas, & Ribadeneira die 15. Nouembris cum Martyrologiis Romano, Bedæ, Vsuardi, Adonis, Maurolici, Galesini: insuper Garibay lib. 12. cap. 9. Mariana lib. 4. cap. 4. Marieta 1. part. l. 1. à cap. 17. Morales lib. 9. cap. 26. Maldonatus in Breuiario Burgensi, Illescas lib. 6. cap. 15. Ortizius in descriptione templi Toletani cap. 11. Antonius de Riuera in Translatione ipsius, Cianca lib. 3. B. Secundi c. 10. Eius præclara gesta recognita olim fuêre in Concilio Leodiensi, & in Ecclesia iussa sunt legi, vt liquet ex Actis S. Gerardi Abbatis Bromiensis cap. 14. apud Surium tomo 5. Sacra Eugenij pignora primùm translata sunt ad Bromiense cœnobium, inde ad S. Dionysij Parisiense, deinde brachium vnum Toletum allatum tempore Roderici Archiepiscopi, cuius de rebus Hispaniæ celebris extat historia, ac demum agente Philippo II. Rege Catholico corpus totum ad Toletanam Sedem suam translatum, decentissimo honore conditum, in Capellam subtus altare maius regiis transportatum humeris fuit. Obiter annotarim, multis modis quosdam prædictorum authorum in Chronologia annorum S. Eugenij defecisse, quæ mihi longum esset per singula recensere, & facile cuiuis ex dictis à nobis corrigere.

Transfertur Toletum.

S. Paternus Episcopus & Martyr.

4. *Ionas*, &c.] Vide, quæ de eo diximus ad annos 86. & 112. Crediderim hoc anno, vel

Anno Romæ 881. vel circa, passum in pago Castrensi, aliàs Castris Cecilis in Lusitania. Anno Christi 130.

5. *Aulus Altimus*, &c.] Conuersionem ipsius retulimus ad ann. 76. prædicationem Bilbilitanam ann. 94. famam sanctitatis ann. 112. Elusensium fuisse Pontificem testatum reliquit Iulianus Archipresbyter S. Iustæ in Chronico ad ann. 132. cuius eo anno verba afferemus. Fundauit deinde Ecclesiam Constantiensem, vbi pro Christi nomine martyrio vitam finiuit, de quo Martyrologium Romanum die 23. Septembris; *In territorio Constantiensi S. Paterni Episcopi & Martyris*. Meminit eius Democares de *Sacrificio Missæ*, asseritque fuisse primum Episcopum Constantiensem.

6. *Aquis prope Toletum*, &c.] Ptolemæus in Carpetaniæ suæ tabula prope Toletum ponit Liboram, quam Plinius vocat Eburam, aliis Elbora, & de ea Tit. Liuius lib. 40. loquens: *Quint. Flaccus* (ait) *principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locauit ad oppidum Eburam, modico præsidio in vrbe posito.* Hinc ortum dissidium inter Bartholomæum Quebedum, & Resendium, de *Ebura*, dum Quebedus duplicem Eburam contendit, alteram in Lusitania, quæ hodie quoque nomen & famam retinet, alteram in Carpetania, vulgò *Talabera*; Resendius verò contentiosè vnam, eámque Lusitanam asseuerat. Sed certè Liuius illi manifestè, vt vides, refragatur. Suscitauerunt denuò litem veterem Mariana, & Mantuanus, & quod ille lib. 4. hist. cap. 13. pro virili demonstratat Talaberam olim Eburam Carpetaniæ vocatam, Liuij testimonio munitus, hic contentiosè refutat. Marianæ adstipulantur Nebrissensis, Marius Aretius, apud Ludou. Nonnium cap. 63. suæ Hispaniæ, Tarapha, Millius, Villanouanus, & Ambrosius Morales in antiquit. Hisp. verbo *Ebura*, fol. 101. Ebura autem, quam Talaberam diximus, alio nomine Aquis vocabatur, vt testatur M. Maximus ad annum Domini 580. *Ebora* (inquiens) *quæ & Aquis in Carpetania.* S. Pimenius Eugenio charus.

Cæterùm S. Pigmenij, vel Pimenij, vt alij legunt, fit reuerenda mentio in Concilio Toletano XII. Vbi actum est de abolendo titulo & dignitate Episcopali, suasu Vuambæ Regis paulò ante in Ecclesia S. Pimenij instituta; & sic dicitur: *Dixit enim, violentia principali se impulsum fuisse, vt in monasterio Villulæ Aquis, in qua venerabile corpus sanctissimi Pimenij Confessoris debito quiescit honore, nouam Episcopalis honoris ordinationem efficeret*, &c. Quod verò Patres vocant Confessorem Sanctum Pimenium, non destruit id quod Dexter asseuerat, *multa pro Christo patitur*, quia in his non asserit in passione ipsa vitam finiisse, sed quod multa passus fuit; in quo potiùs innuitur, non fuisse Martyrem. Fuit sanè alius Pimenius Dumiensis Episcopus, qui subscripsit Toletano Concilio VI. Æra 676. seu anno Domini 638. & eius nomen extat 42. loco inter subscriptiones Episcoporum his verbis: *Ego Pimenius Ecclesiæ Dumiensis Episcopus subscripsi.* Et ante 8. annos videlicet Christi 630. Æra Cæs. 668. Pimenius Assidoniæ Episcopus consecrauit Ecclesiam S. Iacobi, quæ *Medina Sidoniæ* eremitorium nunc est, vbi hæc in marmore seruatur inscriptio: Alius Pimenius Dumiensis.

DEDICATA EST HÆC BASILICA XVII. KAL.

Ianuarias Anno II. Pontificatus Pimenij, Æra DCLXVIII.

Existimauit Ambrosius Morales lib. 12. cap. 50. (quem Mariana lib. 6. cap. 5. & 14. & Yepes centuria Benedictina 1. anno 563. & centuria 2. anno 675. & cent. 3. anno 682. sequuntur) Pimenium de quo Patres Concilij XII. Toletani meminerunt, non alium quàm eum fuisse, qui Dumiensis reperitur Episcopus, seu etiam Assidonensis. Sed dubio procul longè à vero aberrant, quia S. Pimenius non fuit Episcopus, & à Patribus Toletani XII. Concilij solùm vocatur Confessor, & multo illis Pimenius vetustior est, quippe cùm hic familiaris fuerit S. Eugenio Marcello, illi autem post 500. annos floruerint. Fallitur etiam Loaysa qui in margine eius Concilij XII. Toletani hæc ait, *Erat Pimenius Dumiensis Monasterij Abbas & Episcopus.* Et quidem si credant, Dumiense Monasterium, & Episcopatum fuisse in oppido Aquis, manifesto errore labuntur, cùm Dumiensis sedis cœnobium in Gallæcia extiterit, Aquis autem prope Toletum. Manifestè quoque aduersantur Concilio, quod fatetur vnum duntaxat Episcopum Aquensem extitisse, nomine Cuniuldum à Rege Vuamba iussum ordinari deuotionis gratia, quam ad sanctissimum Confessorem Christi gerebat, qui tamen in eo Concilio depositus est; & sub Abbate inter monachos redactus. *Hic tamen Cuniuldus* (en verba Concilij) *qui videtur institutus fuisse Episcopus, non vltra priuilegio fretus, sed sub Abbatis regimine, sicut hucusque fuit, erit modis omnibus mancipandus.* At Dumiense Monasterium per multos annos dignitate Episcopali honestatum

V fuit.

Anno Christi 132. fuit. Neque verò quia audis S. Pimenium iacere in monasterio villulæ Aquis, ilicò credas fuisse eiusdem Monachum vel Abbatem, sed quod post longum tempus in eius tumuli honorem cœnobium fundatum sit, sicut non ex eo, quod villula nuncupatur Aquis, infertur, quod olim sub Romanis etiam villula fuit, & non potiùs nobilis vrbs, sed solùm quod tempore Concilij XII. parua erat, nimirum Gothico furore diruta. Anno Romæ 883.

S. Honoratus Toletanus Præsul.

ANNO 132. *S. Honoratus*, &c.] In Dypthica Episcoporũ sanctæ Ecclesiæ Toletanæ, quæ in Missali Gothico habetur, primo loco nominatur S. Honoratus, quia ibi nõ ponuntur Martyres, sed Confessores duntaxat, è quibus primus fuit S. Honoratus successor magni Martyris Eugenij. De eo loquens Iulianus hoc ipso Domini 132. anno sic inquit: *S. Honoratus, Cochinensis, Hispanus, succedit S. Eugenio Marcello. Post aliquot annos ad Gallias prædicandi causâ proficiscitur; Paternum quem S. Saturninus Toleti conuerterat, & fecerat Elusensium Episcopum inuisit. Relictoque Hermolao successore* (de quo statim dicemus:) *discedit* 4. *circiter anno à profectione Sancti Marcelli.* S. Braulio, siue Heleca in additionibus ad Maximum hæc ait: *Sanctus Honoratus in Hispania celebratur natione Cantaber, Episcopus Toletanus: qui dum prædicat per diuersas prouincias, & ad patriam Conchanam prædicationis gratiâ reuertitur, moritur Confessor gloriosus 31. Decembris, anno Domini* 140. Accedit Primus Cabilonensis Episcopus in sua Topographia Christi Martyrum, verbo *Conchana*, quo loco hæc scribit: *Conchana Cantabrorum Ciuitas in Hispania. Hic Honoratus Episcopus Toletanus nascitur, qui sacrauit Firminum Episcopum Ambiani Martyrem, & hic migrat Confessor.* Corrigendus propterea Equilinus lib. 8. cap. 119. qui dum agit de Sancto Honorato Toletano Episcopo, ad quem S. Firminus profectus est, legit *Toletanum Episcopum*, in quo ei non solùm cæteri, quos retulimus, reluctantur, sed etiam Tolosanorum Antistitum catalogus, quandoquidem non reperitur aliquis eo tempore Tolosæ Episcopus nomine Honoratus. Eodem errore implicitus fuit Trugillus, quem in eo pariter deuita. Iam quod ad Conchanam spectat, videtur Dexter asserere esse vrbem Conchensem, nunc vocitatam *Quenca*, quæ in Celtiberis sita est, & ad quam Episcopatus Valeriæ translatus fuit; relinquit tamen sub dubio, fueritne potiùs Conchana quam Ptolemæus primam inter Cantabricas vrbes nominat, cui, si situm à Ptolemæo designatum spectemus, successisse videtur *Cumana*, oppidum Vizcaiæ, olim Cantabria dictæ. sed vnusquisque suo sensu abundet.

Flauius Lucius Dexter.

Ano Christi 134. *Saluius Iulianus perpetuum edidit Edictum.* Anno Romæ 885.

2. *Hadrianus Imperator Athenis Bibliothecam reliquit.*

3. *Decem mille Martyres in Ararath magistro & socio Hermolao Archiepiscopo Toletano.*

4. *Metellini in Lusitania Sancti Martyres Eusebius Palatinus, & alij nouem pro Christi fide constanter passi.*

Anno 135. *Iudæi arma arripientes, Palæstinam depopulati sunt, Præside prouinciæ Tynio Rufo, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum.* Anno 886.

2. *Fauorinus & Palæmon Rhetores insignes censentur.*

Anno 136. *Basilides Hæresiarches, à quo Gnostici, in Alexandria celebratur.* Anno 887.

Anno 138. *Marcus Hierosolymis primus ex Gentibus Episcopus creatur.* Anno 889.

2. *Barcinonæ in Hispania S. Philetus Senator, &*

Lædo

Læda uxor eius, & filij eius, & alij quinquaginta quinque Martyres.

4. *S. Pelagius constituitur à S. Honorato Toletanorum Episcopus, qui præest in Sede Toletana viginti sex annis, & aliquot præterea mensibus. Vir verè pius & laudabilis.*

5. *Amphilochij in Gallæcia Hispaniæ S. Marina, vel Margareta Virgo & Martyr, pro fide Christiana & pudicitia passa.*

6. *Vuilgefortis, vel Liberata Catelij Lusitanorum Reguli filia passa est Amphilochij.*

7. *Obobrigæ in eadem Gallæcia S. Euphemia Virgo & Martyr.*

COMMENTARIVS.

ANNO 134. *Saluius*, &c.] Ita etiam Eusebius in Chronico hoc ipso anno. Quid autem sibi velint, cùm asserunt Saluium Iulianum perpetuum condidisse Edictum, exponit Baronius ex Iustiniano *de vetere iure enucleando*; ait siquidem, quod leges Prætorum in Prouinciis erant annales, & cum suis authoribus interibant: Saluius autem Iulianus Iurisconsultus scriptura statuit, debere omnes Ciuitates leges Vrbis & consuetudines sequi, non è contrà, quo factum est authore Hadriano, vt Edictum esset perpetuum.

2. *Hadrianus*, &c.] Hæc paulò vberiùs habet Eusebius inquiens: *Hadrianus cùm insignes & plurimas ædes Athenis fecisset, agonem edidit, Bibliothecámque miri operis extruxit.* Fuit sanè doctissimus, & ob amorem philosophiæ multo tempore, vt vides, Athenis demoratus.

3. *Decem mille*, &c.] Habet Sanctorum decem millium crucifixorum nobilem memoriam Martyrologium Romanum die 22. Iunij, *In monte Ararath* (inquit) *passio Sanctorum Martyrum decem millium crucifixorum.* Horum Antesignanus fuit S. Achacius, & acta ipsorum è Græcis codicibus extracta latinitate donauit Anastasius Bibliothecarius, quorum copiam legi in membraneo peruetusto codice Bibliothecæ Cœnobij mei Nucalensis, summámque eius habent Petrus Equilinus lib. 5. cap. 137. & Lipelous in 2. tomo Vitarum Sanctorum. Nonnulli dubitarunt de fide illorum actuum, quod quædam in eis reperiantur creditu difficilia, præsertim quod in fidei mysteriis ab Angelo quodam instructi fuerint, non semel toti exercitui visibiliter apparente, & aliquando triginta dies continuos cum eis conuersante, & quod ad Dominum orauerint, *vt cuncti eos in quacunque necessitate inuocantes, petitionis suæ à Domino consequerentur effectum, & vigiliam passionis eorum cum silentio ieiunantes indulgentiæ pro peccatis mererentur percipere annum vnum.* Statímque voce de cœlo lapsa ad cœlestia regna vocati sunt. Quid hæc cum humilitate, qua sancti Martyres præstantes fuerunt? Eapropter Molanus in notis ad Vsuardi Additiones inquit; Doctis quædam displicere in eis actis. Rodulphus de Riuo alio excessit capite, nihil eorum credens quæ ibi referuntur, & fabulosum putat Achacium & decem mille socios omnia, quæ Christus, tormenta perpessos fuisse: ipsum tamen pro meritis insectatus fuit Baronius in Notis, quem tu consulas quæso, ne mireris, cùm tot homines audis cruci simul affixos. Negare tamen non possum, nec volo, nonnulla inibi correctione digna reperiri, ea præsertim quæ notauimus, nam proculdubio ab aliquo vitiata fuerunt eiusmodi acta: sed gratias Deo, cuius nutu puram sincerámque horum Martyrum historiam diu anxiè quæsitam, inueni reseruatam in Breuiariis veteribus aliquarum Ecclesiarum Hispaniæ. Facem prætulerat Dexter inquiens Achacium & socios ad fidem perductos, & in martyrio corroboratos ab Hermolao Toletano Archiepiscopo, eorundem in passione & corona socio longè gloriosissimo: hic enim Angelus illis euangelizauerat,

S. Achacius & decem mille Martyres cruci suffixi.

S. Hermolaus Toletanus Antistes cum eis patitur.

Anno Christi 134. multis quidem in Hispania, nonnullis in Armenia; quare oportebat in Hispaniis notitiam eorundem adseruari. Audiamus igitur scriptores Hispanos. Et quidem M. Maximus ad calcem sui Chronici sic ait: *Celeberrima est in Hispania memoria decem mille militum in Ararach passorum, magistro & socio Hermolao Toletano Archiepiscopo, qui eos imbuit in fide & animauit.* Sed quid militibus Armeniam deuastantibus cum Toletano Archiepiscopo? aut Hermolao cum ipsis? subdit: *Erant isti sancti milites maiori ex parte Hispani, quorum Dux Heliades, & præcipui milites cum Duce Agathius* (siue Achatius) *& Primicerius.* Audi Iulianum in Chronico ad annum 134. *S. Hermolaus milites Christianos, quorum ille bonam partem prædicatione sua vel ad fidem conuerterat, vel in Hispania baptizauerat, relicto suæ diœcesis* (Toletanæ) *M.Pelagio Agrippa Successore, Romam sequitur, & inde ad Armeniam,& in monte Ararach cum illis gloriosissimum planè martyrium subiit.* Additque anno 396. allatas tandem fuisse eius sacras reliquias Toletum, & ab Audentio tunc Episcopo Toletano digno honore reconditas. *Audentius* (inquit) *Toletanus Episcopus sepeliri fecit cum dignitate reliquias S.Hermolai VI. Episcopi Toletani & Martyris, qui conuertit decem mille milites,& exul eos in Armeniam sequitur.* Nec miraberis lector, cùm tot millia ab Hispania exisse audis, si quæ Ethnici scribunt de Hispanorum militum fortitudine, vel leuiter legeris. Cæterùm quam in Breuiariis antiquis Hispaniæ extare diximus sinceram horum Martyrum historiam, profero ex Breuiario perantiquo Palatino, cuius mihi copiam fecit M. Ægidius Guldisalui Dauila Regius Historiographus. Igitur 22. die Iunij in festo sancti Achatij & sociorum pro lectionibus matutinalibus hanc habet historiam. *Passio & memoria decem millium Martyrum colitur X. Kalend. Iulij, qui omnes vna die interempti sunt sub Hadriano Imperatore, & aliis VI. Regibus, qui venerunt in adiutorium eius. Hi dum ad sacrificandum Idolis compellerentur, dixerunt ei. Idolis surdis & mutis, ô Imperator, thura non offerimus,sed sacrificium viuum, & immaculatum nosmetipsos offerimus Domino nostro Iesu Christo immaculato, qui de cœlis descendens dignatus est de Virgine nasci, & multis malis affligi: ad vltimum etiam voluit pro nobis crucifigi, quem tu Cæsar ignoras. Tunc iratus Imperator iußit eos diu torqueri & multis malis affligi; & ad vltimum iußit eos crucifigi; & omnia tormenta quæ passus est Christus Iesus Dominus noster sunt eis illata; quæ illi forti animo & fide firmißima pro Domino sustinuerunt. Inter quos passus est Hermolaus Archiepiscopus, qui eos baptizauerat.* (En quomodo non ab Angelo, sed ab Hermolao Archiepiscopo ad fidem perducti fuêre.) *A quibus verò paßi sunt hi sancti Martyres fuerunt Regum exercitus, triginta millia militum, qui Hadriano Imperatori venerant in auxilium. Locus igitur in quo crucifixi sunt mons est maximus, & vocatur Ararach, distans à Ciuitate Alexandria* (Armeniæ,non Ægypti) *quasi XV. stadiis, Hora verò sexta illius diei terræmotus factus est magnus, petræ scissæ sunt, Sol etiam obscuratus est, & tenebræ factæ sunt; & omnia signa quæ in paßione Domini apparuerunt, etiam ibi visa sunt.* Vide quæso Sanctorum antiquorum feruorem in fide Christi diuulganda, quomodo Hermolaus reliquerit Sedem Toletanam, vt exercitum Martyrum instrueret, eúmque vsque ad effusionem sanguinis, & profusionem vitæ sectatus fuerit. Nec mirum, cùm eiusdem Sedis præclaros Antistites videret Eugenium, & Honoratum in Gallias prædicationis causa præfectos, Sede aliis commendata.

Anno Romæ 885.

Martyres Metellinẽses.

4. *Metellini*,&c.] Diximus alibi Metellinum, vulgò *Medellin* nuncupari, noménque à Cæcilio Metello Consule sumpsisse, vti Ambrosius Morales lib.8. cap. 18. & lib.9. cap.32. author est, & quod olim Colonia Metellinensis dicebatur. Sancti verò Eusebij Palatini, & sociorum nouem celebratur passio in Romano Martyrologio 5. Martij die, vbi sic dicitur: *Eodem die paßio sanctorum Eusebij Palatini, & aliorum nouem Martyrum*; & penè iisdem verbis apponitur à Beda, Vsuardo, & Equilino lib. 11. Catalogi Sanctorum cap. 130. num. 84. Nemo autem locum martyrij designat, nisi Dexter. Errat proinde Galesinus, qui sine authore, Antiochiæ passos dicit: eleganter tamen cætera, *Sancti* (inquit) *Eusebij Palatini & aliorum sociorum nouem, quorum pro fide congreßio, & dimicatio in illa ipsa persecutione Traiana* (id est,à Traiano promulgata, & ab Hadriano continuata) *sicut præclara extitit,ita victores suos Dominus ornauit egregij cœlestis præmij dignitate.* Porrò S.Eusebiũ Palatinũ dici existimo,quod aliquando homo Hispanus, Imperatoris Hispani aulicus fuerit.

Iudæi rebellant.

Anno 135. *Iudæi*,&c.] Sic Eusebius in Chronico eodem anno: *Iudæi in arma versi Palæstinam de populati sunt, tenente Prouincia Tynio Rufo; cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum.* Fusiùs id recitat Dio, ex quo Baronius tomo 2. Ann.& Orosius lib.7.c.13.

2. *Fauorinus*, &c.] Habes hæc ipsa verba in Chronico Eusebij.

Anno

Anno Romæ 889. ANNO 136. *Basilides*,&c.] Hæc etiam ab Eusebio accipit author. *Et eo ipso anno, Cochebas, vel Barrochebas dux factionis Iudæorum nolentes sibi Christianos aduersus Romanum militem ferre subsidium, omnimodis cruciatibus necat.* Cæterùm anno sequenti 137. subdit: *Bellum Iudaicum Palæstinæ finem accepit, rebus Iudæorum penitus repressis; ex quo tempore etiam introeundi Hierosolymis licentia ablata.* Anno Christi 138. Debellatur.

ANNO 138. *Marcus*, &c.] Habet ipsa quoque Eusebius in Chronico. Sed cur hactenus nullus ex conuersis à Gentilitate Hierosolymis electus fuit Episcopus? Seuerus lib. 2. histor. respondet, perseuerasse ibi cultum legalium vsque ad hoc tempus. iis verò è medio sublatis, Marcus primus omnium electus est. *Marcus Hierosolymorum Episcopus.*

2. *Barcinonæ*, &c.] De his pretiosis Christi Martyribus, tametsi vrbis, ac religionis nomine silentio obuoluto, agitur in Romano Martyrologio, die 27. Martij, his verbis: *Eodem die Sanctorum Phileti Senatoris, Lydiæ* (seu Ledæ) *vxoris & filiorum Macedonij & Theoprepidis: itemq; Amphilochij ducis, & Cronidæ Commentariensis, qui pro Christi confessione cæsi sunt.* Credo Cronidam non fuisse Commentariensem eorum, qui carceris custodiam gerebant, sed militiæ Officialem. De quo vide Baronium in Notis. Qui tamen in eo minus benè se gessit, quod sequenti etiam die eorundem memoriã iterũ Martyrologio ingessserit; sic enim habet 28. Martij. *Item Sanctorum Phileti & sociorum, qui sub Hadriano Imperatore martyrium susceperunt.* Ipse autem in Notis ait: *Agunt de ijsdem Græci in Menologio, vbi & nomina reliquorum habentur expressa, nimirum: Lydiæ vxoris eius, Macedonij, & Theoprepidis filiorum, Amphilochij ducis, & Cronidæ Commentariensis.* Cùm tamen, vt ex Dextro colligo, die 27. Martij de his agatur à Græcis & Latinis, die verò 28. sanctorum quinquagintaquinque Martyrum sociorum eiusdem Phileti, vtpote die altera ab ipsius morte, passorum mentio fiat. *Barcinonenses Martyres.*

3. *Oscæ in Bætica*, &c.] Celebrant festum diem Græci sanctorum Martyrum Theodori & Philippæ ad 20. Septembris, nisi quod pro ὤσχε, id est, Oscæ, seu Oschæ, corruptè moderni codices legunt πέργῃ, *Perge*: semel verò eo errore admisso, cùm Perge sit in Pamphilia prouincia, facile fuit addere, claritatis gratia, *Perge in Pamphilia.* De martyrio autem hæc legunt in Menologio. *Eodem die commemoratio S. Martyris Theodori, qui Imperatore Antonino, & præside Theodoto, ligno affixus, ac suspensus tribus diebus vixit, & postea migrauit ad Dominum: cuius sanctas reliquias vnguentis & velis religiosi quidam viri curantes insigni loco reposuerunt. Eodem die sancta Martyr Philippa S. Theodori mater gladio consummatur.* Romanum martyrologium ex Græcis eorum memoriam vsurpauit, vnde pro *Oscæ in Bætica*, quæ modò *Huescar* dicitur, habet, *Pergæ in Pamphilia.* Ait verò, *sanctorum Theodori & Philippæ eius matris, ac sociorum Martyrum sub Antonino Imperatore.* Irrepsit etiam verbum illud, *ac sociorum*: neque enim in Græcis, vnde Baronius hos desumpsit Martyres, neque in Dextro, à quo Græci, vt ego opinor, desumpserunt, plures quàm Theodorus & Philippa passi leguntur. Illud etiam quod ait, sub Antonino trucidatos, sic accipio, vt nondum ille Imperator fuerit, sed Cæsar designatus ab Hadriano, qui anno sequenti obiit.

4. *S. Pelagius*, &c.] Eius veneranda memoria seruatur in prima Toletanæ Ecclesiæ Dypthica, quæ sic incipit: *Pro spiritibus pausantium Honorati, Pelagij, Quintini, Vincentij, Paulati*, &c. vbi post S. Honoratum nominatur, cùm tamẽ succeſserit S. Hermolao, qui in præfata Dypthica non ponitur, quia Martyr est, vt Iulianus Petri in suo Chronico affirmat, cuius sunt verba illa ad annum 134. *S. Hermolaus milites Christianos quos in Hispania baptizauerat, relicto suæ diœcesis successore M. Pelagio*, &c. quæ suprà transcripsimus. Is ille Pelagius est, quem S. Saturninus ad fidem Toleti perduxerat. Vide quæ de eo diximus supra ad annum 76. Quod autem hoc loco Dexter asserit S. Pelagium constitutum fuisse Episcopum à S. Honorato, non destruit illud Iuliani: *S. Hermolaus, relicto suæ diœcesis successore Pelagio*; fieri enim potuit, vt priusquàm ab Hispania Hermolaus exiret, Pelagius consecraretur à S. Honorato, qui eiusdem Sedis Episcopus fuerat, & adhuc in humanis erat. *S. Pelagius Toletanus Episcopus.*

5. *Amphilochij*, &c.] S. Isidorus lib. 9. etymol. cap. 2. *Gallæci* (inquit) *à candore dicti, reliquis enim Hispaniæ populis candidiores existunt.* Nec mirum, cùm Gallæcia Septentrionalior sit cæteris Hispaniæ prouinciis; & nouerint omnes, quò plus gens aliqua ad Septentrionem vergit, eò amplius à Sole distare, & candidiorem cutem induere. Gallęcia verò à *Galalactos*, quod Græcè lac sonat, dicta est: nam *hi* (id est, Gallæci, subdit Isidorus) *Græcam sibi originem asserunt: vnde & naturali ingenio callent. Siquidem post finem Troiani belli, Teucrum morte Aiacis fratris inuisum patri Telamoni, cùm non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, ibiq; vrbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse; inde ad Gallæciam profectum, & positis sedibus, ex* *Gallæci à Græcis orti.*

 loco

Anno Christi 138.

loco(Septentrionali,& colore) *genti nomen dedisse*, &c. Hæc haud dubium mutuatus fuit Isidorus ab Strabone lib.3.Geogr. quo authore,vrbs Auriẽsis(vulgò Orense)ab Amphilocho Teucri comite inibi diem extremum claudente, dicta fuit Amphilochium; & ea *Gallaciæ portio Amphilogi dicuntur*, ait antiquus historicus Iustinus lib.44.qui etiam præmisit: *Gallaci Græcam sibi originem afferunt*.Et hoc nec mirum,nec nouum alicui videatur,cùm alias quoque Hispaniæ ciuitates à Græcis conditas sciamus,vti Saguntum & Emporias, vt alias prætermittam. De Sagunto quidem ait Isidorus lib. 15.etymol.cap.1. *Saguntum Græci ex Insula Zazinto profecti in Hispaniam condiderunt.* De Emporiis extat adhuc vetus in marmore inscriptio,quam Morales in Antiq.Hispan.Villadamor,& Pujades lib.3.hist.Cathaluniæ c.85. afferunt, videlicet: *Emporitani populi Græci, hoc templum Dianæ Ephesiæ eo sæculo condidêre, quo nec relicta Græcorum lingua,nec idiomate patriæ Iberæ recepto,in mores,in linguam, in iura, in ditionem cessêre Romanam M.Cetego & L.Apronio Coss.* Quod autem ad Amphilochium spectat, præstat videre Lud. Nonnium in sua Hispania cap. 53. qui refert Beutherum, & Albarum Gometium:quinimò D. Athanasius S.Iacobi Apostoli discipulus, in vita S. Petri Bracarensis sui condiscipuli(cuius fragmentum superiùs adduximus ad an.37.)author est,eumdem S.Petrum erexisse,instituisséque Ecclesiam Amphilochensem in Gallæcia. Romæ 889.

De S. Marinæ grauis disceptatio.

His ita prælibatis de loco martyrij S.Marinæ,vel Margaretæ Virginis & Martyris,(quidquid de loco Amphilochij vero asserendum sit,fueritne vbi nunc Orense extat, an verò paulo à Minnio flumine remotior, ad montana vergens,quo loco, *Aquas sanctas*, dicto, corpus sanctissimæ Virginis hodie seruatur, & monumenta passionis eius; de quo non multum discrucior) vnum magni momenti nunc examinari oportet, de S.Marina Amphilochij Gallæciæ oppido passa, fueritne diuersa à S.Margareta, cui cum dracone sathanico in carcere certamen fuit,an verò vna eadémque cum illa.Video quidem Hispanos authores Villegam,Sanctorum,Trugillum in eam ire sententiam, vt duas omnino fuisse asserãt, alteram Græcam, alteram Hispanam, non alio tamen motos, nisi quod legant à Græcis Margaretam celebrari, & in Martyrologiis passim Antiochiæ passam dici, nouerintque in Gallæcia Marinam Hispanam martyrium subiisse. Cæterùm si maturè rem,vt par erat,expendissent, nihil minus fecissent, facturósque deinceps confido quotquot hæc quæ modò dicturi sumus æqua lance perpenderint, & vnam eamdémque omnimodis fuisse deinceps admissuros. Sanè id Dexter manifestè asseuerat hoc loco; dum enim asserit vocari Marinam vel Margaretam, ac pro fide & pudicitia passam fuisse Amphilochij Gallæciæ, proculdubiò nomine solùm differre docet, nec aliam esse Margaretam,quàm Marinam:hanc verò non Antiochiæ,sed Amphilochiæ:non Græciæ, sed Gallæciæ occubuisse. *Amphilochij* (ait) *in Gallæcia S.Marina vel Margareta Virgo & Martyr, pro fide Christiana & pudicitia passa.* Inferiùs idemtidem ad ann.300.inuentionem corporis eiusdem assignans inquit;*In Gallæcia prouincia Hispaniæ, repertum est corpus S.Marinæ vel Margaretæ Virginis & Martyris, ibidem passæ.*Quid verò in causa fuerit eiusmodi diuersitatis nominum, itémque nouum vetustissimi authoris pro eadem veritate testimonium,accipe à M.Maximo,qui in Chronico suo ad annum 556.hæc inquit: *Maximè viget in Hispania memoria S.Marinæ Virginis & Martyris Hispanæ Gallæciensis (quam alij Margaretam vocarunt, alij Gemmam marinam) passam ad vrbem Amphilochium Gallæciæ sub Olybrio Iudice & Hadriano Imperatore.*Adde Iulianum Toletanum, qui ad annum 130.sui Chronici, nunc quidem Gemmam, nunc verò Marinam eam nuncupat,cuius mox verba afferemus.En totius æquiuocationis fontes, nomen vrbis Græcum, & nomen ipsius Virginis;cùm enim Amphilochia seu Amphilochium (quod idem est) nomen Græcum sit, hinc & ipsa quoque Virgo Græca credita est;immeritò tamen,nam multas in Hispania Græcas ciuitates fuisse ab ipsis Græcis fundatas, & inter eas Amphilochiam ex Strabone & Iustino,aliísque docuimus. Et cùm sancta Virgo *Gemma marina* proprio nomine dicta fuerit, hinc nonnulli Margaretam, quæ gemmam marinam sonat (Hispanè *perla*) alij olim Gemmam marinam,quidam Gemmam duntaxat, & multi breuitatis causa Marinam eam nuncuparunt. Imagines omnes quæ in Gallæcia, & tota Hispania in honorem Hispanæ Marinæ extant (harum nonnullas antiquas valde vidi) dæmonem seu draconem ad pedes positum, & signum Crucis in manu Virginis habent, & hanc nullus dubitat propriam esse significandi formam S. Margaretæ. Sed & Molanus author est,persuasum esse Hispanis Margaretam esse Marinam suam, vtpote ex Antiochia Gallæciæ existentem:tametsi prauè & ipse pro Amphilochia Antiochiam scribat.Et vt videas vtrumque verum esse,oculos ad Græcos admoue,scrutatórque an ipsi quidquam certum,exploratúmque

Vna & eadẽ cum Margareta perperam Græca existimata.

Vnde nominũ eius varietas?

Anno Romæ 889. ratúmque de eadem Virgine habeant. Quidam, quos Vsuardus sectatus est, vrbem in qua passa fuit, vocarunt Alexandriam, alij Antiochiam, quæ simpliciter dicta Syriæ vrbem patriarchalem denotat, & his Beda subscripsit; demum alij Antiochiam Pisidiæ crediderunt. Nimirum ipsa eos varietas & inconstantia nominum ignorantiæ arguit; dum enim vnam prædictarum vrbium palæstram tantæ Virginis fuisse nequaquam agnoscerent, aliam quærebant: Græcis verò facilis fuit errandi causa, nomen vrbis ipsius, nam Ἀμφιλοχία parum ab Ἀντιοχία discrepat. Mirabile etiam est, & à nemine hactenus explicatum, cur Græci Virginem hanc semper vocauerint Marinam, vt in Menologio, Horologio, Simeone Metaphraste, & cæteris videre est, & fatentur Lipomanus, Molanus, & Baronius; & tamen inter Latinos authores conueniat eam esse, quam Latini ipsi Margaretam nuncupant. Si Græca Virgo est, & Græci nusquam illam vocant Margaretam, vnde sciunt Latini (quæso) Margaritam suam, non aliam quàm illorum Marinam esse? Imò verò Marina nomen Latinum est à mari deriuatum: Margarita autem Græcum, idem ac gemmam marinam significans. Sed ad alia transeamus. Anno Christi 138.

Rursus quidquid de Margarita in eius historia dicitur, Marinæ Gallæcianæ omnimodis conuenit; videlicet quòd filia sit magnatis cuiusdam idololatræ, quòd educationis gratia tradita sit nutrici rusticanæ, quæ eam in fide Christiana informarit; quòd ob castitatem & fidem seruandam occubuerit; quòd ab Olybrio iudicata & morti addicta. Hæc omnia de Marina sua Metaphrastes refert, & in antiquis M.S. codicibus reperimus, quos ego legi in variis Bibliothecis, & aliis quos citat Baronius à se visos de vita S. Marinæ vel Margaretæ à quodam Theotimo vel Timotheo, oculato teste descripta. Et nihil minus de Sancta Marina Gallæciensi legimus: ipsa siquidem Reguli gentilis filia fuit; ipsa quòd cum octo aliis sororibus vno partu edita fuisset, in flumen mergi iussa, pietate obstetricis in villulam adducta est, & rusticanæ nutrici commissa, à qua fidem Christi percepit: ipsa pro fide Christiana & pudicitia passa est, teste L. Dextro; ipsa sub Olybrio Iudice martyrij corona redimitur, vt M. Maximus docuit. Inuenio autem Olybrium in occidentales Christianos mouentem persecutionem, & in vrbe Alisia non longè à Massilia S. Virginem *Reginam* martyrio coronasse, & simili se modo gessisse cum ea, quo postmodum ad Gallæciam perueniens cum Marina: ait siquidem Equilinus in eius vita lib. 8. cap. 47. *Dum Olybrius præfectus transiret de Alisia in Massiliam Ciuitatem, videns puellam, & allectus eius pulchritudine, ipsam sibi præsentari fecit*, &c. De Marina autem seu Margareta inquit lib. 6. cap. 120. *Cùm autem annos xv. attigisset, & cum alijs Virginibus oues nutricis suæ custodiret, Præfectus Olybrius illac transitum faciens in eius amorem exarsit, & concitos pueros, vt ad se illam adducerent destinauit*, &c.

Quidquid de M. argareta dicitur, Marinæ conuenire.

Habeo eiusdem rei nobile testimonium, & sinceræ antiquitatis egregium monumentum, Palentinum Breuiarium, in quo historia S. Margaretæ eadem prorsus est, quæ de Sancta Marina Gallæciensi legitur, quam placuit hic inserere, quod sinceram eius narrationem redoleat, ex punctis iis quæ minus verè, aut dignè scripta apud Equilinum habemus. Cùm igitur præfatum Breuiarium egisset festum diem S. Margaretæ ad 3. Idus Iulij, seu 13. die eiusdem, celebrans postmodum S. Marinæ diem ad 15. Kalend. Aug. seu die 18. Iulij, has habet lectiones matutinas. *Cùm insania obtineret infelicium hominum mentes, & furor sacrilegus excandesceret, vt idola surda & muta colerent atque adorarent, ego Theotimus credens in Christo Iesu edoctus ingenio literarum, gesta S. Marinæ Virginis, quomodo contra antiquum hostem dimicauerit scribere disposui. Beata igitur Marina ex gentilibus parentibus orta, cuidam matronæ nutrienda tradita est, in Ciuitate quadam stadia xv. ab vrbe Amphilochia distante*, (vide nomen verum vrbis sanguine S. Marinæ nobilitatæ) *à qua diligenter in Christi fide edocta, atque baptismi gratiam consecuta; audiens Martyrum certamina, eorum particeps fieri vehementer desiderabat. Cùm autem Olybrius Præses Amphilochiam Ciuitatem pergeret, ibi Marinam in itinere obuiam habuit. Quam cùm comprehendere iussisset, illa inuocare Dominum cœpit dicens: Miserere ancillæ tuæ Domine Iesu Christe, & ne perdas cum impijs animam meam. Vocauit igitur Præses eam ad se, dixitq; ei; Ex quo genere es, libera, an ancilla? Marina respondit, libera sum, & ancilla Christi. Tunc iussit eam in carcerem mitti, atque insequenti die eam ad se adduci præcepit; quam cùm non posset à Christi amore separare, iussit eam suspendi, atque virgis acerrimis vsque ad sanguinis effusionem laniari. Beata verò Marina virtute Dei confortata, nec suspirauit, nec gemuit, nec saltem vultum tristem ostendit. Et cùm adhuc Dominum prædicaret, putans se Præses irrideri, pectinibus ferreis iussit carnes eius vsque ad ossa sulcari, in tantum vt populus, atque ipse Tyrannus compassione*

Anno Christi 138. *moueretur. Olybrius igitur ad eam dixit, Consule puella iuuentuti tuæ, & mihi assensum præbe, ne tuæ pulchritudinis florem amittas. Ad quem Marina, O male Consiliator! Hæc cruciatio, animæ est saluatio. O impudens canis, insatiabilis leo, tu in carnem potestatem habes, sed Christus animam seruat, quam redemit. Ad hæc Tyrannus, Iam (inquit) non parcam, iam non miserebor, consulentes sibi deludit, Deos blasphemat, tormenta contemnit. In carcerem igitur recluditur obscurissimum, sed statim immenso lumine radiatur. Diabolus verò in forma draconis, quasi eam deuoratura apparens, subito signo Crucis opposito euanuit. Sequenti verò die Virgo Iudici præsentatur, & præsentibus populis sacrificare nolens exuritur; & appositis ad latera facibus ardentibus, caro recens lacerata vsque ad intima concrematur; ita vt mirarentur omnes, quomodo tam fragilis puella tanta posset tolerare tormenta: sed insanus Iudex cùm videret eam tot cruciatibus non posse superari, ad vltimum decapitari iussit xiij. Kal. Augusti.* In altero eiusdem Virginis festo sub nomine Margaretæ additur. *Altera die coram Iudice Olybrio sistitur, & lampades ardentes eius lateribus apponuntur, & deinde manibus ac pedibus ligata in aquam mergitur; sed facta oratione liberatur, & populus clamauit: Magnus Deus Christianorum; vnde ex eis quinque millia martyrio coronati sunt, Margareta capite cæditur.* Cuius quidem rei monumenta hodiéque in loco suæ sepulturæ visuntur, clibanus paruulus super quem adusta, & fons vbi immersa fuit, *vt ex pœnarum commutatione cresceret vis doloris*, quod ait Equilinus; cuius tamen aquæ vim medicatricem febricitantes acceperunt ex contactu Virginis, in hodiernum vsque diem perseuerantem, & è re nomine mutuato, *Aquas sanctas*, nuncupantur. Quod Metaphrastes ait, patrem Marinæ vocari Ædesium, fuisseque Idolorum Sacerdotem, errore librariorum, vt opinor, accidit, vt Ædesium pro Catelio; & Idolorum Sacerdotem, pro Idolorum cultore, in aliquo corrupto codice legeret quis. Ex Ædesio aliqui fecerunt Theodosium; ita locorum & personarum nomina perpetua mutatione in corruptionem abeunt, quo tandem nesciat quis veram lectionem discernere, facie penitus vocis permutata. Plerique non Idolorum Sacerdotem, nec cultorem, sed Gentilium Patriarcham scribunt, quod maximè ad veritatem accedit, nam Græcè Patriarcha; Latinè Primarium hominem denotat, seu potiùs prouinciæ Regulum; qualem patrem S. Marinæ fuisse constat, vt mox dicemus. De die martyrij ipsius non minor discordia est: Vsuardus, Ado, & Beda die 18. Iunij; nonnulli quos Equilinus refert 13. Iulij; Græci celebrant die 17. Iulij. Hispani die 18. eiusdem, & Romanum Martyrologium 20. die ipsius. In eodem Martyrologio à Baronio correcto ad diem 18. Iunij, qua Vsuardus, Beda, & Ado agunt de Marina, hæc verba extant, *Alexandriæ passio S. Marinæ Virginis*, in quo illud in primis corruptè asseritur, quòd passa sit Alexandriæ, cùm constet legendum esse Amphilochiæ: nec satisfacit quod Baronius in Notis inquit, Marinam de qua hoc loco mētio fit, non fuisse Martyrem, sed Monialem illam, quæ in vitis Patrum 1. p. cap. 44. asseritur inter viros sub virili habitu ac Marini nomine vsque ad mortem perseuerasse; illa enim non obiit 18. Iunij, sed 16. Iulij, vt ait Equilinus lib. 6. cap. 108. Et in textu ipso Martyrologij contradicit verbum illud, *passio*, quod velit nolit, martyrium sonat. Crediderim in diuersis prouinciis pro maiori sua commoditate diuersos dies festos in honorem S. Marinæ agi consueuisse, cùm tamen verus obitus dies xiij. Kalend. Augusti fuerit, id est, 20. Iulij, vt eius habet historia, & Rom. Martyrologium. Plura de ea dicam, cùm de cæteris eius sororibus egero.

Anno Romæ 889.

De S. Liberata Seguntinorum tutelari, & eius sororibus.

6. *Vuilgefortis*, &c.] Molanus die 20. Iulij hæc scribit. *In Portugallia natalis S. Vuilgefortis Virginis & Martyris, quæ amore castitatis & Christianæ fidei in cruce moriens, fœliciter transiuit ad Dominum.* Hinc Martyrologium Romanum eadem die legit: *In Lusitania S. Vuilgefortis Virginis & Martyris, quæ pro Christiana fide ac pudicitia decertans, in cruce meruit gloriosum obtinere triumphum.* Addit Molanus in additionibus antiquæ seu prioris impressionis Martyrologij Vsuardi, impressis Louaniæ apud Vuelleum ann. 1568. *Item Vulgefortis Virginis & Martyris filiæ regis Portugalliæ, quam nonnulli Latinè Liberatam, Theutonicè autem Ontcommeram agnominant.* Vbi fatetur eamdem esse Liberatam & Vuilgefortem, nam quæ more patriæ Vuilgefortis, Latinè *Liberata* nuncupatur. Quò primò omnium videas, celeberrimam olim fuisse apud exteras etiam nationes hanc beatissimam Virginem, quando Germani diuerso eam nomine inuocabant, Ontcommeram, alij Vuilgefortem, alij denique Liberatam: sed quoniam Dexter nominis sui parentis hoc loco, ad annum autem 155. de sorore eius Marciana agens, etiam aliarum octo sororum meminit, inquiens: *Toleti patitur S. Marciana filia Catelij Reguli Lusitaniæ, sororq. octo aliarum Virginum*; placet omnium illarum simul historiam hic

apponere,

Anno Romæ 887. apponere, prout in antiquis venerandísque Breuiariis Hispaniæ legi in diuinis officiis consueuit, in festo S. Liberatæ; è quibus vidi Seguntinum, & Palentinum, quæ hæc habent. Anno Christi 136.

Fuit Rex nobilis inter finitimos Occidentis, nomine Catellius, cuius Regni caput Balchagia, aliàs Belcagia, vel Balchadia, *quæ postea Esfuciana Ciuitas vocata fuit, qui nobilem vxorem Calsiam nomine sortitus est. Accidit autem diuina permissione, vt præfata Regina multiplici sobole fœcunda, vna die nouem filias peperisset. Quod cùm compertum esset, Regina maximo pudore acta, inhumano vsu, omnes illas interficere cogitabat; vt hoc factum ad viri, & populi notitiam non perueniret. Excogitato itaque malignitatis consilio, vocans ad se obstetricem, quæ sibi familiaris & secretorum eius conscia erat; Sila nomine, iubet, vt totam illam paruularum turbam latenter, & cautè ad flumen deferat, & ibi nullo conscio omnes simul in profundum gurgitis demergat. O mulieris, imò Diaboli adinuentio? O fœmina omni fera ferocior, quæ filias quas vix in lucem ediderat, in ipso vitæ ingressu, morte horribili extinguere cogitabat! Sed misericors Deus, qui de malis hominum actis bona consueuit elicere, de his infantulis aliter statuit; nam præfata obstetrix infantularum pietate, & Dei amore commota, opportunitate adinuenta accessit ad vicum, qui in suburbio Ciuitatis à Christianis habitabatur, & ibi quærens nutrices idoneas, singulas puellas singulis tradidit nutriendas. Quæ ipsas suscipientes sacri fontis lauacro illas regenerari fecerunt, nomina eis imponentes. Sunt autem nomina illarum hæc quæ sequuntur: Genibera, Victoria, Eumelia, Gemma,* (hæc est Margarita) *Marciana, Germana, Basilia, Quiteria, & Liberata, quæ omnes tempore procedente, cùm iam adoleuissent, per Christianorum cohabitationem & collocutionem genus suum & ortum didicerunt. Cúmque postea exorta esset à Romanis aduersus Christianos sæua persecutio, & per omnes vrbes satellites mitterentur, qui ad prophana sacrificia fideles compellerent, beatas istas sorores in illo vico reperientes, ante Regis patris sui conspectum crudeliter attraxerunt. Post multas autem interrogationes Genibera respondit. Si genus quæris, filiæ tuæ sumus; si conditionem, Christi famulæ. Non sine magno stupore Reginæ vxoris suæ confessione ipsas filias suas Rex esse cognoscens, blandis eas verbis commouens, vt à Christi cultura reuocaret, datis induciis, vt sibi assentirent, admonitæ ab Angelo omnes fugerunt, & consolantes se alterutrum, & orantes simul & flentes discesserunt ab inuicem. Quæ omnes per diuersa loca à persecutoribus comprehensæ martyrium consummarunt.*

Hactenus præfata Breuiaria. Eadémque reperiuntur in peruetusto Sanctorali M. S. quod in Bibliotheca Sanctæ Ecclesiæ Toletanæ asseruatur, & à colore externo smaragdinum nuncupatur. Ne verò quis incredibile reputet, quod in eis asseritur, omnes nouem vno eodémque partu puellas editas fuisse, sciat non semel contigisse plurimas proles edi in lucem simul, nam Dacianus Asyrius in oratione contra Græcos affirmat duas mulieres triginta simul infantes peperisse. *Quid ad me* (inquit) *Peridymeni opus muliercula, quæ vno partu infantes 30 peperit, quod plerique miraculum putant? cùm potiùs magnæ intemperantiæ fructus hic existimari deberet; & illa abominabilis videri, vtpote similis Scrophæ Romanæ, quæ itidem propter euentum similem sacrum quendam cultum consecuta fertur.* Quod verò hac in re omnem superat admirationem, illud est quod Gaufridus Villariensis monachus in epistola ad S. Idam refert; scilicet, Margaritam Comitissam Hollandiæ, Florentij Comitis filiam anno Domini 1276. parturiisse simul proles 364. cui quantumcunque prodigioso partui fidem facit incisa lapidi inscriptio, quæ in monasterio de Losduno ordinis Cisterciensis visitur. Nimirum:

Vno partu nouem Virgines editæ.

Nequaquam incredibile iudicari debet.

Illustris Domini Florentij Comitis Hollandiæ filia, cuius mater fuit Mecthildis filia Henrici Ducis Brabantiæ; fratrem quoque habuit Guilelmum Alemaniæ Regem; Hæc præfata Domina Margareta anno salutis M. CC. L X X V I. ætatis suæ anno X L I I. ipso die Parasceues, hora IX. ante meridiem, peperit infantes viuos promiscui sexus 364. Qui postquam per Venerabilem Episcopum Dominum Guidonem Suffraganeum, præsentibus nonnullis proceribus, & magnatibus in pelui quadam Baptismi sacramentum percepissent, & masculis Ioannis, fœmellis verò nomen Elisabeth impositum fuisset, ipsorum omnium simul cum matris, animæ ad Deum æternaliter victuræ redierunt, corpora autem sub hoc saxo requiescunt.

Habetur Gaufredi epistola in Chronico Cisterciensi Bernardi de Brito lib. 6. cap. vlt. Multi etiam norunt ante non multos annos Mariam Marcellam è familia Gallorum in Lusitania, oppido Anelle ortam, diœcesis Bracarensis, septem masculos simul peperisse, non solùm viuos, sed qui ad Presbyteratum & parochialem dignitatem omnes peruenerint, qui in matris sepulchro in Capella S. Dominici oppidi de Chaues marmori insculpti fuerunt. Eius rei multi testes sunt.

Sed

Anno Christi 134. Anno Romæ 885.

Sed vt ad Calsiæ partum redeamus, præter memorata Breuiaria, id ipsum perspicuis verbis affirmat insignis noster Chronologus Iulianus ad ann. 130. nimirum: *Natæ sunt istæ diuinæ sorores Geniuera, Victoria, Eumelia, Germana, Gemma* (scilicet Marina) *Marciana, Quiteria, Basilissa, Vuilgefortis, vel Liberata, vno partu, in Ciuitate Gallaciæ dicta Balcagia, quæ nunc Baiona dicitur, prope Ciuitatem dictam Tudensem.* Recipiunt etiam eamdem historiam multi & graues authores, præsertim Marieta de Sanctis Hispaniæ 1. part. lib.4. cap.12. & Tudensis Episcopus Sandoualius lib.de Ecclesia Tudensi, in S. Ouidio Episcopo, qui eas instruxit vberiùs quàm nutrices in fide. Celebrabatur olim ipsarum nouem simul festum in Hispania die 18. Ianuarij, cùm tamen quælibet suo martyrio diem dedicatum habeat, nimirum Geniuera 1. Nouembris. Victoria 17. eiusdem. Liberata cum Margareta sorore 20. Iulij. Germana 19. Ianuarij. Marciana 12. Iulij. Basilia 1. Nouembris. Eumelia 1. Decembris. De iisdem agit Morales lib. 10. hist. Hispaniæ cap. 27. & Villegas tom.1. Floris Sanctorum.

I. S. Geniuera.

Sed iam quid de vnaquauis illarum gestum sit inquiramus. I. *S. Geniuera,* quæ prima inter sorores nominari consueuit, postquam nutu Angeli Balcagiæ, seu Baionæ ab inuicem separatæ sunt, Tude constitit, quo loci à persecutoribus tenta, cùm à fide Christi nec minis, nec blanditiis auelli potuisset, martyrio coronata est. Ita refert Iulianus anno 130. inquiens, Sancta Geniuera patitur Tude 1. Nouembris. Ibi celebre satis est nomen eius, nam ipsius gratia fœminæ multæ Geniueræ (vulgò Ginebra) vocari consueuerunt.

II. Victoria.

S. Victoria. Acisclo iuuene comite desumpto Cordubam peruenit, & à Dione Bæticæ Proconsule post varia cum eo habita colloquia, crudeliter ambo virgis verberantur, & in teterrimum carcerem trusi, à quatuor Angelis inibi multos dies refecti, ac refocillati, in flumen Bætim ad colla gestantes grauissimos lapides præcipites dati, nec submersi, imò verò ab ipso Iesu Domino animati & liberati: inde in rotis supposito lento igne deuincti, sed is facta oratione extinctus, cùm prius multos ex carnificibus exureret, tandem Victoriæ mammillæ & lingua abscissæ sunt, pectus excarnificatum, (mammillæ lac pro sanguine reddiderunt) & sagittis ad vltimum confossa celebri martyrio transiit ad sponsum; Acisclo verò caput amputatum fuit 17. Nouembris. Celebrant eorum triumphum Prudentius hymno 4. Isidorus in hymno Breuiarij Gotici, Trugillus, Villegas & Marieta. Perperam nonnulli eos recensent inter filios S. Marcelli Centurionis: (hoc etiam probè notauit Baronius in Notis ad eam diem) qui sub Diocletiano Principe passus est circa annum 300. Constat similiter non Marcelli, sed Catellij filiam fuisse S. Victoriam, & circa annum 130. floruisse, sic prorsus Iulianus in Chronico eo anno Domin. 130. vbi de loco martyrij nouem sororum agens, de Victoria ait; *Victoria passa dicitur Cordubæ cum Azisclo (vel Zoilo) iuuene.* Quamquam si velit Zoilum cum Azisclo confundere, in eo audiendus non sit, cùm sint valde diuersi inter se. Agemus de Zoilo ad annum 300. Nec est quare Victoria & Aciscluſ fratres vocentur, dum semel filij S. Marcelli non sint: nullus etenim antiquorum eos fratres dicit, vt videre est in Beda, Adone, Vsuardo, & Equilino, & Breuiario Palentino. Quare dubium non sit in Romano Martyrologio irrepsisse nomen *germanorum*, & idcirco ab eius contextu auferendum esse.

Miram rem, perpetuúmque miraculum quotannis die ipsorum festo videri solitum Cordubæ, vbi tanquam Patroni coluntur, narrat Ado, inquiens; *Ibique sepulti coluntur, vbi etiam ob commemorationem pretiosæ mortis eorum, eodem die ipsorum martyrij rosæ ortæ singulis annis diuinitus colliguntur.* cùm tamen hyberno tempore passi sint 17. Nouembris, & nullo alio die eiusdem temporis colligantur, Vide Equilinum lib.10. cap.70. & Vsuardum 17. Nouembris.

S. Eumelia, vel Euphemia.

S. Eumelia, alio nomine Euphemia nuncupatur, vt à Dextro in præsenti, cùm ait: *In eadem Gallæcia S. Euphemia Virgo & Martyr.* Deesse videtur nomen vrbis Abobrigæ, vbi coronam martyrij accepit, vt legamus in Dextro: *Abobrigæ, in eadem Gallæcia S. Euphemia*, &c. Constat siquidem illic occisam fuisse, ita siquidè refert Iulianus in Chronico, inquiens: *Colitur Eumelia in Ciuitate Abobrigensi in Gallæcia* 1. *Decemb.* M. Maximus ad annum Domini 531. author est, Abobrigam, seu Obobrigã (vt ipse scribit) esse, quam nunc Auriensem (vulgò Orense) dicimus, inquit enim: *Martinus post Dumiensis Episcopus Ricciarium in fide instruit in vrbe Auriensi, prius Obobriga dicta Regia.* Quare fateri oporteret iuxta Maximi placitum eamdem vrbem à Græcis quidem dictam Amphilochium, à Latinis Aquæ calidæ, ab Hispanis Obobriga, à Sueuis autem Warmsee, hoc est, lacus calidus, & à tractu ipso

Anno Romæ 885.

ipſo (quod alibi monſtramus) Aurienſem, nunc Orenſem; & conſequenter in eadem vrbe, qua Marina Gemma, conſtitiſſe etiam Euphemiam, & martyrium inibi quoque pro Chriſto paſſam fuiſſe. Probabilius mihi eſt Abobrigam aliam fuiſſe vrbem, cuius ruinæ hodiéque permanent in Aurienſi diœceſi in loco ab incolis nuncupato *Calles S. Eufemia*, quòd certa traditione teneant inibi martyrio affectam: tametſi nonnulli vrbem illam vocauerint (ſed perperam) Calcedoniam. Corrigendi proinde ſunt, qui Calcedonenſem cum Hiſpana Euphemia confundunt, Calcedoniam notiſſimam Bythiniæ in Aſia vrbem, ad Hiſpaniam transferre auſi. Eo errore implicitus fuit Ferdinandus Petri Guzmanius in ſuo Valerio Scholaſtico, dum ait, prope Tudem ad Minij confluenta in Gallæcia ſitam olim fuiſſe Calcedoniam. Addit Sandoualius lib. de Tudenſi Eccleſia fol.5. *Su ſitio aun parece à vna legua de riberas de la Limia ô lethes, en vn gajo de aquella montañas muy aſperas, que ſe llaman del Xerez, à la raya de Gallicia, en la parochia de S. Saluador de Marin, y a en el Obiſpado de orenſe; junto al valle y rio caldo, llaman alli los de la tierra à eſte ſitio, las Calles de Santa Oſemea, porque en ellas, que ſon vnos deſpeñaderos muy altos y aſperos; le dieron a la Santa los Tyrannos muchos tormentos.* Diſtat ab vrbe Aurienſi leucas decem; ſed aliud eſt illic noſtram Euphemiam martyrij palmam percepiſſe, quod valde probabile eſt; aliud verò illic Calcedoniam ſitam fuiſſe. Certè non alio moti fuêre iſti authores, quàm quod Sanctam Euphemiam Calcedone occubuiſſe legerint, non diſtinguentes inter prouincias & tempora æquè diſtantia; altera ſiquidem in Gallæcia, altera in Bythinia, illa in Hiſpania, hæc in Aſia, Hiſpana anno 138. vel 139. imperante Hadriano, Græca autem ſub Diocletiano circa annum 300. paſſa eſt. Confuſio vſque ad nonnulla etiam Breuiaria Hiſpaniæ irrepſit, nam in Compoſtellano, & Bracarenſi Calcedonia in Gallæcia conſtituitur, vnáque reputatur duntaxat Euphemia. Cæterùm Aurienſis Eccleſia ſuum vnicuique feſtum facit, & cuius corpus ſeruat, celebrat 26. Iulij, videlicet die ſequenti Octauam S. Marinæ ſororis ſuæ, Calcedonenſem verò 16. Septembris, quæ in vniuerſa Eccleſia colitur. Anno Chriſti 134.

Poſt multa annorum curricula, anno videlicet 1153. in loco vbi S. Euphemia paſſa ac ſepulta fuerat, innocens puella paſtoritiam exercens artem, vidit inter ſaxa manum Euphemiæ annulo pulcherrimo exornatam; quo apprehenſo ſubitò loquelam amiſit: ſed ad patrem ſuum cùm rediret, & ſignis vtcunque quid ſibi accidiſſet, innueret; itum eſt ad manum Virginis, & reſtituuntur ſimul annulus, & loquela. Audita eſt autem vox de cœlo: Hic iacet corpus S. Euphemiæ; cura igitur ſtatim, vt hinc educatur, & honorificè ſepeliatur in Eccleſia S. Marinæ, quæ in proximo erat. Obſecutus ille voci Angeli, quæ ſibi iuſſa fuerant exequitur. Inde verò quod aliis cælitus fuerat denegatum, Petrus Seguinus Aurienſis Epiſcopus impetrauit precibus magnis & ieiuniis, & in ſuam Eccleſiam Cathedralem corpus S. Euphemiæ honorificè tranſtulit, atque in Capella quadam ad maioris dexteram ſita, in deaurato ſarcophago ſub crate ferrea collocauit; vbi ſæpiùs legi ſuperſcriptum: *S. Euphemia Virgo & Martyr* Celebratur eius tranſlationis feſtum die 7. Auguſti, cuius hiſtoriam ipſe Petrus Seguinus, & Alphonſus eius ſucceſſor litteris commendarunt poſteritati, & in lectionibus Breuiarij proprij recenſetur, cum multis aliis miraculis. Vide Trugillum in Theſauro Concion. 16. Sept. qui ait, annulum Virginis adhuc in pretio eſſe, & ægris adhiberi ſolitum in miraculum. Meminit eiuſdem Euphemiæ Equilinus lib. 11. c. 130. num. 119. Euphemia Virgo & Martyr Idibus Aprilis coronam percepit. quod à Hieronymi Martyrologio mutuatum fuiſſe, initio illius capitis profitetur. Sed quantam in diebus feſtis diſſonantiam in Euphemiam inueniemus? Iulianus aſſerit coli ſuo tempore 1. Decembris, Equilinus occubuiſſe die 13. Aprilis, Eccleſia Aurienſis colit feſtum 26. Iulij, tranſlationem verò 7. Auguſti. Hæc ſic concordiam accipient. Verus martyrij dies hactenus ignotus erat, quod tamen ex Hieronymo & Equilino iam conſtat, illum verò ignorantes ad ſequentem Octauam Sanctæ Marinæ eiuſdem Virginis ſororis tranſtulerunt, ſcilicet 26. Iulij. Olim verò ad 1. Decembris ob maiorem commoditatem, ſed iam ad alia transeamus.

IV. S. Germana.

S. Germana, quando à ſe ſe inuicem ſorores nutu Angeli diſceſſerunt, mari tranſacto in Africam migrat, ibíque pro Chriſti fide tuenda cum aliis octo ſociis vitam poſuit; eorum memoria in Romano Martyrologio aſſeruatur die 19. Ianuarij, vbi hæc leguntur. *In Africa Sanctorum Martyrum Pauli, Gerontij, Ianuarij, Saturnini, Succeſſi, Iulij, Catti, Piæ & Germanæ.* Reſtituit eorum nomina Cardinalis Baronius, Romano Martyrologio, vnde exciderant, ex antiquis M. S. codicibus S. Cyriaci in Thermis: erat tamen ſolum Saturnini

nomen

Anno Christi 134. nomen cum nouem sociis positum die 22. Martij, è qua hactenus in curia correctorum expuncti non sunt. Quod verò Germana hæc soror sit aliarum octo Gallæciensium fatetur expresse Iulianus in Chronico dicens: Sancta Germana soror harum Carthagine in Africa patitur. Sic in Martyrologiis die 19. Ianuarij, in Africa Sanctorum Martyrum Pauli, Gerontij, &c. Piæ, & Germanæ. Anno Romæ 885.

V. S. Margareta. *S. Gemma Marina*, seu Margareta. De ea satis supérque actum est in superioribus. Cuius acta egregio poëmate cecinerunt Bonad. Hieronymus Vida, & Baptista Mantuanus.

VI. S. Marciana. *Sancta Marciana.* Martyrologium Romanum die 12. hæc habet. *Toleti S. Marcianæ Virginis & Martyris, quæ pro fide Christi bestiis obiecta, atque à tauro discerpta martyrio coronatur.* Iulianus verò in Chronico de nouem sororibus agens: *Marciana* (inquit) *passa est Toleti anno 155. aliquanto post sorores, 12. Iulij.* quo anno Dexter eius meminit, & nos cum ipso quidquid ad ipsam pertinet elucidare curabimus.

VII. S. Quiteria. *S. Quiteria.* Hæc inter cæteras sorores notissima est, vtpote cuius res gestas multi Hispanorum descripserint, præsertim Marieta lib. 4. part. 1. c. 17. 18. & 19. Villegas, Trugillus & alij, eiúsque sacræ reliquiæ in Toletana diœcesi, oppido Marguelizza venerabiliter asseruentur, & in eius gratiam multæ in Hispania mulieres Quiteriæ nuncupentur. Iulianus citato loco hæc de ipsa habet: *Sub hoc tempus S. Quiteria, Geniuera, Marina, Marciana, Vuilgefortis seu Liberata, & aliæ quatuor Virgines & Martyres, filiæ L. Catellij Bracarensis viri consularis, & Lusitaniæ Reguli* (deest, *passæ sunt*, vel quid simile,) *cum aliis sociis & Valentino Episcopo, qui apud Vescetaniam cum Quiteria prouinciam proximam Toletanæ, meridiem versus, oppido verò Adura, quod nunc Marguelizza dicitur, martyrium celebre in Hispania passus est die 22. mensis Maij, vbi Sancta Quiteria in pretio habetur.* Pro Vescetania legendum est *Vetonia*, quæ est prouincia Carpetaniæ proxima, vbi Molanus in additionibus ad Vsuardum corrigendus est, dum Gasconiam pro Vetonia legit, in cæteris amplectendus, ait siquidem. *Vndecimo Kalend. Iunij in Gasconia S. Quiteriæ Virginis, quæ cum aliis multis egregium martyrium sustulit.* Nescimus verò quo consilio in Martyrologio Romano de sociis eius nulla fiat mentio, dicitur enim duntaxat: *In Hispania S. Quiteriæ Virginis & Martyris.* Vt autem veritas patefiat, adducamus in medium breuem eiusdem Virginis historiam, quæ in antiquis Sanctæ Toletanæ Ecclesiæ monumentis asseruatur, in vetusto admodum M.S. Breuiario, quod in Bibliotheca videre licuit; eadémque habetur in Breuiario Palentino:

Beata Quiteria licèt parentibus à Christiana Religione alienis, secundùm communem tamen præsentis temporis æstimationem nobilissima stirpe orta fuit: genitor quippe eius vocabatur Catillius, & mater Calsia, potentes & celsi florebant potestate regia, & ciuitas illius vocabatur Belcagia. Horum igitur proles B. Quiteria, dum pro more suo (post discessionem sororum ad inuicem) *quadam die tota deuotione sanctarum orationum intenta esset in cœlum, ecce Angelus Domini subitò aduenit, & B. Virginem alloquitur dicens: Virgo beata, benedicta tu, quoniam diademate immarcescibili in cœlestibus ornata, æterni Regis sponsa vocari mereberis: Nunc ergo in montem Oriam me sequere. Ad hanc verò vocem beata Virgo Angelo comitante, montem illum conscendit, ibique quotidie Dominum precibus exorare non destitit. Et rursum Angelus alloquitur ad eam: Surge Virgo. Benedictionéque ab eo accepta, de monte descendit, & in vrbem rediit, vbi Pater interpellat eam de nuptiis; at illa orauit ad Dominum, cuius nuptiis se deuouerat. Continuò Angelus aduenit; eámque animauit dicens; Ne timeas, sed relicta terra natiuitatis tuæ transi ad vallem Aufragiam, vbi Dominus destinauit tibi coronam martyrij, & in monte Columbiano ossibus tuis requiem, in Basilica Sancti Petri Apostoli. Surgens B. Quiteria, electis virginei sexus triginta comitibus, octóque præstantibus viris, ad præfatum locum peruenit, vbi Rex Leutinanus,* al. *Lencianus, apostata imperabat. Qui pluribus sermonibus cum ea habitis, cùm nec auertere eam à bono proposito potuisset, iussit eam mitti cum comitibus suis in carcerem; vbi ipsum Regem ad Christum conuertit, & multitudinem gentium sanauit ibi de diuersis infirmitatibus. Dum hæc fierent, misit Pater eius Dumanum*, al. *Germanum, cum quo eam desponsare cupiebat, & præcepit ei, & militibus suis, vt qui eam prior inuenisset gladio trucidaret. Cùm autem inuenisset eam Dumanus, interfecit eam cum multis aliis in prædicto monte. Et postquàm amputatum est eius caput, illicò B. Quiteria accepit illud in manibus suis, & portauit ad LXXII. stadia, vsque ad prædictum sepulchrum, vbi iacet in Ciuitate Adurensi.* Nunc Marguelizza vocatur, ad paruum redacta oppidum in regno Toletano. Addit Author thesauri Concionatorum martyrium B. Quiteriæ accidisse *circa annum Domini centesimum,*

Anno Romæ 134. Anno Christi 885.

ſimum, in ipſis primordiis, quibus cœpit Christianiſmus in Francia, tempore B.Dionyſij. non tamen in particulari deſignat annum ipſius, quod Dexter facit. Inuocatur Sancta Quiteria pro rabidis curandis morſibus canum; vnde inter cæteras preces, quæ in ordine S.Bernardi diu ſuper eiuſmodi ægros conſueuerunt fieri, præſertim in Cœnobio Sanctæ Mariæ Montis Salutis, diœceſis Conchenſis, hæc Collecta præcipuum locum habet & effectum ſaluberrimum: *Præſta Omnipotens Deus, qui Beatam Quiteriam virginitate & martyrio decoraſti, vt ſicut in tua virtute diabolum colligauit, & Regem cum multa plebe conuertit, ita & à rabie diabolica, & à cunctis infirmitatibus eius aſſiduis precibus nos facias liberari. Per D.N. &c.* Cùm in vita quam deſcripſimus, hiſtoria colligationis diaboli deſit, cogimur aſſerere, eam pro breuitate in Breuiariis affectata, prætermiſſam; quod tamen dum Quiteria degeret in ſolitudine montis Oriæ putamus contigiſſe.

Octaua in ordine ſororum fuit *S.Baſilia*, ſeu *Baſilla*, vt alij ſcribunt, quæ à ſororibus nutu Angeli diſcedens Syrmium Ciuitatem peruenit, vbi pro temporali æternam vitam mercata eſt pretio ſanguinis ſui. Erat autem Syrmium Bæticæ Ciuitas, vbi S. Petrus Apoſtolus Epiſcopum conſtituerat B.Epænetum. De eo & de vrbe ipſa alibi multa diximus, annis 50. & 100. De eadem Baſilla Equilinus lib.11. cap.130. num. 232. inquit: *Baſilla ſancta in Syrmio ipſo die obdormiuit in Domino*, videlicet 29. Auguſti. In Romano etiam Martyrologio agitur de ea, ipſa die, niſi quod pro Syrmio, corruptè legitur *Smyrna:* dicitur namque, *Apud Smyrnam natalis Sanctæ Baſillæ.* Mirum verò ab vtroque nec virginitatis, nec martyrij eius mentionem fieri. Iulianus tamen Virginem & Martyrem agnoſcit, ſicut ſorores eius reliquas, dum ait: *ſub hoc tempus S.Quiteria, Geniuera*, &c. *Baſilia Virgines & Martyres, filiæ L.Catellij*, &c. Agnoſcunt & antiqua Breuiaria Hiſpaniæ, in quibus legimus; *quæ omnes per diuerſa loca à perſecutoribus comprehenſæ martyrium conſummarunt.* Specialiter autem de martyrio S.Baſiliæ agit Iulianus paulò inferius, quamquam in eius codice mendosè pro *Syrmio*, habeatur *Syria*, ait enim: *In Syria* (lego in Syrmio) *Sanctæ Baſiliæ ſororis S. Quiteriæ Hiſpanæ martyrium celebratur.* Hieronymus de la Higuera Syriam legens in codice ſuo, cecinit elegantem ſacris hiſce Virginibus hymnum, à Sandouale Tudenſi Epiſcopo in hiſtoria Tudenſis Eccleſiæ typis cuſum, in quo multis laudibus effert, quod omnes mundi partes ſanguine iſtarum Virginum ac ſororum nobilitatæ fuerint; cùm Baſilia occubuiſſet in Syria Aſiæ, Germana Carthagine Africæ, cæteræ verò in Europa, ait ſiquidem:

VIII. S.Baſilla.

Te Syria, ô Baſilia,
Colítque Germanam Africa:
Et Genìueram proxima
Tudenſis vrbs Oceano.
Eumeliámque Abobriga
Colit, caput Gallæciæ;
Cultu frequentans annuo,
Cantu reſultans debito.

Per Africæ, pérque Aſiæ,
Europæ per confinia,
Diſperſæ nutu cælico,
Orbem ſacraſtis ſanguine.
O ter fœlix Hiſpania,
Tribus contenta partibus;
Tres partes ſuas conſpicit,
Veſtra rubentes purpura.

Fateor non mihi priſcis illis, aureiſque fidei ſæculis, difficile admodum creditu videri, quod delicata Virgo in Hiſpania orta, martyrium in Syria obiret, cùm multa eius rei in ſuperioribus ſuppetant exempla; & nec mirum, nec nouum eſſet deuotionis ergo in Palæſtinam peregrinari. Sed verò veriorem lectionem Syrmij reputo, & cùm Syrmium in Hiſpania cognoſcamus, non egemus in alienas, diſtantiſſimáſque regiones Sanctam Baſiliam perquirere. Non deſunt quibus arrideat, Baſiliam noſtram illam fuiſſe Baſiliſſam, quæ coniux S.Iuliani Martyris Antiochię paſsi exiſtens in virginitate perſeuerauit, cuius feſta dies ad 9.Ianuarij agitur, & corpus vnà cum ſponſi ſuperioribus annis tranſlatum fuit ad cœnobium S.Iuliani de Samos: ſed tamen Chronologia temporum id non patitur, nam S.Iulianus ſub Diocletiano paſſus eſt, Sancta verò Baſilia, non minus quàm 160. annis priùs; his ſcilicet diebus de quibus agimus. Vt interim ſileam mortis generis & nominum ipſarum diſcrepantiam, altera ſiquidem martyrij palmam adepta eſt, altera in pace quieuit, vna eorum Baſilia, alia verò Baſiliſſa nuncupabatur.

Non poſſum autem præfatum hymnum ob eius elegantiam reticere. Dabo illum prædictis verſibus reſecatis.

X O vos

Anno Christi 134. | Anno Romæ 885.

O vos propago nobilis
Catillij, Lusiadæ,
Nobiliores ac fide,
Quàm vos eratis sanguine,
Geniuera, ac Eumelia,
Germana, & Basilia,
Fœlix quadriga Virginum,
Et forte calcar Martyrum. (hic superiora repones.)
Quibus sorores reliquas
Si quinque velles addere,
Cœtum beatum faceres
Nouem etiam Pieridum.
Istæ nouem Musæ optimæ
Nónne prophanis melius,
Vatum sacrata pectora
Calore diuo accenderent?
Non sic Olympus facibus
Irradiat fulgentibus:
Cùm nox fœcunda subrigat
Artus sopore languidos.
O vos infractæ Martyres,
Et Virgines castißimæ:
Signum vestris Virginibus
Tulistis ad martyrium.
Gaude Sacerdos Ouidi,
Tu Bracarensis Pontifex,
Qui meruisti filias
Tot ad polos transmittere.
Adeste sacræ Virgines,
Nec vota supplicantium,
Voces, preces contemnite
Quas fundimus ex animo.
Fauete veris lacrymis
Quas ante Christum fundimus,
Vt ille vestris precibus
Mitis det Indulgentiam.

IX. S. Liberata vltima sororum.

Vltima recenseri solet inter sorores *S. Vvilgefortis* vel *Liberata*, de qua præcipuè ferè agit Dexter. Trugillus ait, post discessum sororum, *Liberatam quæ inter cæteras eminere videbatur in fide & religione, suo exemplo & sanctis verbis Gentiles multos conuertisse; dum enim degeret vitam solitariam in quodam deserto, concurrebant ad eam multi tum Christiani, tum etiam Gentiles.* Duo verò dubitari queunt de ipsa, alterum tangit martyrij genus, alterum vrbem in qua accidit. Molanus quem Baronius in Romanum Martyrologium transtulit, in crucem actam triumphasse contendit, Breuiarium Seguntinum & Palentinum decapitatam profitetur; ait enim: *Dimißis igitur cunctis sororibus ad regna cælorum, tandem Beata Liberata multis tormentis cruciata; cum à fide auelli non posset, capitis abscißione migrauit ad Dominum. Et sic liberata à fluminis submersione* (quando nata est) *liberata ab infidelitatis errore* (per baptismum) *liberata à corruptione carnis*: (nam pro pudicitia seruanda passa est) *liberata ab ergastulo corporis per martyrij triumphum libera peruenit ad Christum.*

Quo supplicij genere ad Christum sublata?

Sed vtrumque passam probabile est, & alia plura tormenta; facilè siquidem credi potest, primùm in crucem actam, deinde cùm in ea multo tempore Christum Deum prædicaret, ne populum totum ad ipsum perduceret, caput illi abscissum fuisse. Crucis etenim supplicium mortem non ilicò inferre ilud satis comprobat, quod Marcus ait cap. 15. *Pilatus autem mirabatur, si iam obijsset*, post sex videlicet horas à crucifixione; & Andreas qui triduo in cruce vixit. Consuetum autem fuisse gladio tandem occidi semel in crucem actos, ex illo deducitur, quod in Ioanne legimus cap. 19. *Venerunt ergo milites, & primi quidē fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo, ad Iesum autem cùm venissent, & viderent eum iam mortuū, non fregerunt eius crura*; nec tamen sine vulnere mãsit, *sed vnus militū lancea latus eius aperuit.* Et si antiquorū monumenta euoluamus, inueniemus crucem, patibulum & furcam, quæ pro eodem supplicij genere habebantur, apud Callistratum l. capitalibus. §. famosas, ff. de pœnis. & Isidorum 5. lib. origin. non fuisse vltimum supplicium damnatorum. Hoc Baronius in notis ad 7. Aprilis colligit ex illo Suetonij in Nerone cap. 49. *A Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum. Interrogauit, quale esset id genus pœnæ; & cùm comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ*: (ecce primùm in crucem agebatur reus; quid deinde?) *corpus virgis ad necem cædi; & tandem è saxo præcipitari*, &c. Non dissimiliter hodie in Anglia Regiæ Majestatis rei in crucem aguntur; fune deinde abscisso, semiuiui gladiis conciduntur.

Et hæc dixerim pro his, qui sola lectione textus Martyrologij Baroniani contenti crediderint S. Liberatam veræ cruci affixam fuisse, quod ego tamen minimè affirmauerim; constat

Anno Romæ 885. Anno Christi 134.

constat quippe ex antiquissimis Hispanicarum Ecclesiarum monumentis, non quidem in crucem actam fuisse, sed cùm multa tormenta inuicto animo superasset, tandem capitis abscissione vitam finiisse. Quod verò de cruce dicitur, de equuleo intelligendũ omninò est, quod sub illis verbis non est dubium comprehendi, *multis tormentis cruciata, cùm à fide auelli non posset*, &c. Equuleum verò nonnunquam crucem vocari solitum à veteribus, ipse Cardinalis Baronius in Notis ad 22. Ianuarij declarat inquiens: *Habes etiam equuleum formam quodammodo expressisse crucis, sunt hæc verba Theophili* (socij S.Dorotheæ:) *pendentis in equuleo, Ecce modò Christiaũ sum, quia in Cruce suspensus sum.* Addit verò author vitæ S.Dorotheæ, id rectè Theophilum dixisse, equuleus enim (inquit) crucis quamdam similitudinem gerit. Contendit itaque Baronius equuleum fuisse *erectum stipitem, validum & cochleatum, qui transuersum habeat lignum, quod intendatur, ac remittatur, ad quod ligata membra distendantur, tortoris arbitrio*: iuxta illud S.Romani Martyris apud Prudentiũ in Peristephano hymno 10.

Miserum putatis, quod retortis pendeo
Extensus vlnis: quod reuelluntur pedes;
Compago neruis quod sonat crepantibus.

Vocabant igitur crucem omnem stipitem erectum ex quo reus pendebat. Vnde Seneca lib.de Consol.ad Marciam, *Video* (inquit) *istic cruces, non vnius quidem generis, sed aliter ab aliis fabricatas, sunt qui capite in terram verso suspendant; alij per obscœna stipitem agunt, alij brachia patibulo explicuerunt*, &c. Quod igitur Vvilgefortis in equuleo suspensa sit, & in eo dilacerata, in causa fuit, vt in crucem acta dicatur: plerumque tamen Martyres inde ablati gladio decapitabantur, vt de Theophilo prædicto, qui se in cruce suspensum clamabat, Martyrologium ipsum Romanum fatetur, inquiens: *Equuleo acerrimè tortus, nouissimè gladio cæsus est.* Idipsum de Sancta Dorothea asserit eodem die scilicet 6. Febr. Habeo totius rei appositissimum exemplum in S. Eulalia Barcinonensi, de qua Romanum Martyrologium 12. Febr. die, asserit in cruce gloriosam martyrij coronam accepisse: & tamen monumenta Ecclesiæ Barcinonensis; & Breuiaria antiqua Palentinæ, & Asturicensis referunt, in equuleo à Deciano suspensam fuisse; & demum (quod in Thesauro Concionatorum & in Equilino habes lib.1. ca.54.) extra vrbis muros decollatam fuisse. Apud nullum autem authorem præter Baronium legitur veræ affixa cruci: & Isidorum in Mozaraui Breuiario, qui sic canit in eius festo: *Ambiens Crucis patronum, in cruce suspenditur*, quod tamen de equuleo intelligẽdum omnino est; vt suo loco in Comm.iij.an.300. fusiùs demonstrabimus.

Quam autem vrbem S. Vuilgefortis, seu Liberata suo sanguine consecrauerit, non conuenit apud omnes. Iulianus videtur asserere apud Castraleuca Lusitaniæ oppidum occubuisse, nam inquit: *Victoria passa dicitur Cordubæ, & Vuilgefortis vel Liberata in Lusitania ad Castraleuca.* Ptolomæus in Lusitaniæ tabula eius meminit in Celticis populis. Eruditus Gaspar Losada in M.S. defensorio lectionarij Seguntini pro virili contendit Castra leuca esse oppidum nobile in Episcopatu *de la Guardia* siue Egitaniensi, hodie *Castelblanco* nuncupatum; nam Castraleuca est Latina-græca dictio ex Castro, quod Latinè Castellum, & λϵύκοτον, leucoton, quod Græcè album sonat. Vnde Leucothea, Alba Dea est. Subtilis admodum ratiocinatio, si non repugnaret Dextro, qui hoc loco expressè asserit passam fuisse Amphilochij, quæ vrbs Auriensis est. Audiendus sanè Dexter est præ Iuliano. Addo quod Castraleuca cuius Ptolomæus meminit, nequaquam est Castelblanco, nam oppidum illud situm erat in populis Celticis, inter Vlissiponem & Promontorium sacrum, ibi enim à Ptolomæo ponitur; at *Castelblanco* superius multo est prope Egitaniam inter Durium & Tagum. Obiicit tamen nobis Dextri verba ad ann. 308. aientis: *In Lusitania Ciuitate Callensi, quæ prope Castralælia sita est*, al. sed corruptè, dicta est, *S.Vuilgefortis floret pro fide & pudicitia mortem passa.* & contendit legendum esse Castraleuca, non verò Castralælia; vt legit Iulianus. At ex his verbis in primis non habemus (etiamsi legamus Castraleuca) quod martyrium ibi passa sit, sed quod floruerit anno 308. quod quidẽ translato illuc corpore contigisse potuit. Quinimò adhuc floruisse Castrisleucis non habemus, sed in Ciuitate Callensi quæ prope Castraleuca est. Callensis autem Ciuitas in Lusitania non alia quàm *Porto* sedes Episcopalis est; vnde ex vtroque nomine Portucalle dictũ omnes sciunt, & expressit Mariana lib.1.hist. c.4. inquiens, in ostio Durij quo defluit in Oceanum fuisse olim Callem vrbem, nunc Caia, ex qua & Portu coaluit Portucalle, & à Portucalle Lusitania nunc Portucallia nuncupatur. Demus authorem classicum Lusitanum,

Vbi occubuerit?

Anno Christi 134. — Anno Romæ 885.

num, & quem ipse Losada plurimi facit, Resendium: is verò in tractatu de municipio Eborensi ait: *Nobilissima Callensis vrbs, hæc hodie Portugallensis dicitur.* Do itidem Carolum Elusium, & Arnoldum Millium idipsum asserentes in Synonymia locorum Geographica apud Ortelium. Fateri proinde oportet Sanctam Liberatam Amphilochij post sororem Margaretam occubuisse, inde autem translatam in Callensem Ciuitatem seu Portugallensem floruisse miraculorum fama anno Domini 308. Retineo autem in Dextro lectionem Castralælia, cùm Castraleuca non sint prope Callensem Ciuitatem, & certum sit, auctoritate T. Liuij lib. 28. Lælium illum tota antiquitate celeberrimum castra sua in diuersis Hispaniæ partibus locasse, quando illic Carthaginenses & Phænices debellaret. Vnde sicut à Vicelio Castra Viceliana, & à Metello Castra Metellinensia, oppida quædam vocata fuère, sic à Lælio Castralælia alterum dictum fuit prope Ciuitatem Callensem. Quare potiùs in codice Iuliani mendum esse puto, & pro Castraleuca, Castralælia legendum.

S. Liberatæ translatio. Cæterùm corpus Sanctæ Liberatæ inde Seguntiam translatum fuit, de qua re hæc leguntur in antiquo Breuiario illius Ecclesiæ. *Post martyrium S. Liberatæ, successu temporis, à Simone tunc Seguntino Episcopo, in hac alma Ecclesia conditum est, cuius tempore à Regulari in sæcularem, auctoritate Apostolica translata est anno Domini 120. Deinde Illustris Fredericus à Portugalli tunc Seguntiensis, ac demum Cæsaraugustanus sub huius B. Virginis nomine, regale Sacellum construxit, vbi sanctum corpus mira fragrantia, arca argentea, lapidea intro inclusa XV. Iulij, Anno 1537. editis miraculis honorificè translata (Nam eiusdem Virginis Camisia adeò recenti sanguine perfusa erat, ac si hesterno die diffusus fuisset) simúlque Sanctorum Ioannis & Thomæ Apostolorum, Stephani, Ignatij, Blasij, Gamalielis & Sixti, & plurimorũ Martyrum, & Confessorum, & Virginum reliquiæ venerandæ: concurrentibus vndique populis, vt eidem translationi interessent, & vt Indulgentiam plenariam ab Hadriano VI. Clemente VII. & Paulo III. Rom. tunc Pontifice concessam, consequerentur: regnante in Hispania Christianissimo, ac Inuictissimo Romanorum Imperatore Carolo V.* Quod de Indulgentia in gratiam translationis concessa à tribus Pontificibus dicitur, sic intelligo; vt primùm ab Hadriano adepta anno 1522. eo mortuo iterum à Clemente circa annum 1524. sed re dilata vsque ad Paulum, cuius tempore translatio facta dicitur, tandem ab eo confirmata fuerit ad annum 1534. Quiescit Virgo beatissima in sepulchro vario, ac mirabili iaspide perpolito, & eius generis in Hispaniis præstantissimo. Celebratúrque eius festum ab Ecclesia Seguntina cum officio duplici 1. classis, & Octaua, velut Patronæ. Vide quæ de ea scripsit Albarus Lupus in suo Lusitano Martyrologio, &c. Alphonsus Chacon in lib. cc. Martyrum Karadignæ, tametsi erret in tempore martyrij, quia sub Diocletiano passam suspicatur, cùm certum sit sub Hadriano occubuisse: agnoscit tamen ipsam sororem fuisse Sanctæ Quiteriæ.

S. Sila nutrix earum. Silentio demum indignum quod de *S. Sila* nutrice affert Iulianus inquiens: *Cùm Dominum Bernardum Archiepiscopum Toletanum per Lusitaniam & Gallæciam comitatus sum, veni Tomarium* (vbi caput ordinis militaris Iesu Christi est,) *ibi prope templum, erat S. Sila Virgo & Martyr, vbi corpus eius seruatur. Quæ creditur esse Virgo, quæ creauit, & educauit nouem Virgines sorores, Quiteriam, Liberatam, & alias Lusitanas. Colitur anniuersarius eius martyrij dies Kal. Nouembr. Creditur passa non multo postquam Virgines passæ sunt.*

Idem ipse Iulianus testatur in Chronico in suam vsque ætatem perdurasse cultum celebrem omnium simul sororũ: *Aetate* (inquit) *mea colebantur magna religione S. Quiteria, & octo sorores eius per Hispanias, quæ fuerunt filiæ L. Catellij Seueri,* al. *Viri consularis & Præsidis Gallæciæ & Lusitaniæ, ciuis Bracarensis, & eius terræ Reguli.* Erat verò festus ipsarum dies 18. Ianuarij.

7. *In eadem Gallæcia S. Euphemia,* &c.] Diximus satis de ea tertio inter sorores suas gradu.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 139. — Anno Romæ 890.

Hoc anno VI. Iulij Traianus Hadrianus moritur, illique successit in imperio Antoninus Pius ab illo adoptatus.

2. *Aulus Victor Episcopus Barcinonensis præest annis XXXVIII.*

Anno Romæ 890. — Anno Christi 139.

3. *Vliæ in Bætica floret S. Quadratus Episcopus.*

4. *Sancti Christi Martyres Facundus, & Primitius ex Cæa vrbe Gallæciæ, ad Cæam Amnem pro Christo cæsi sunt.*

Anno 140. *Antoninus Pius Imperator, hoc anno Pater patriæ appellatur.* Anno 891.

Anno 141. *Hoc tempore florebat Romæ Galenus medicus Pergamenus.* Anno 892.

Anno 143. *Iustinus Philosophus librum pro Religione tradidit Antonino.* Anno 894.

Anno 145. *Valentinus hæreticus agnitus, durat vsque ad Anicetum.* Anno 896.

2. *Concordiæ in Lusitania, quæ nunc Besulci dicitur, Sancti Christi Martyres Donatus & socij eius multa* passi.* * al. *etiam.*

Anno 149. *Arianus Philosophus Nicomediensis & Maximus Tyrius agnoscitur.* Anno 900.

Anno 150. *Appollonius Stoicus Chalcidius natione, & Basilides Syropolitanus, Philosophi illustres habentur, qui fuerunt Cæsaris Præceptores.* Anno 901.

Anno 155. *Toleti patitur S. Marciana filia Catellij Reguli Lusitaniæ, sororq; octo aliarum Virginum, Ælio*, & Laterano Coss.* Anno 906. * al. *Lictio.*

Anno 156. *Sub Aniceto Papa venit Romam S. Polycarpus, qui doctrina sua & exemplo vitæ mirabilis, multos ab erroribus liberat.* Anno 907.

2. *Blandæ in Hispania patiuntur S. Martyres Bonosus & Maximianus.*

Anno 160. *Carthagine Hispaniæ Modestus & Iulianus florent.* Anno 911.

2. *Interamnij Flauij Domnina Virgo cum sororibus egregijs Christi Martyribus.*

Pelagio Toletano Pontifici succedit Patruinus, vir fidelis, præsidet in illa Sede annos xxix.

Anno 162. *Hoc anno Nonis Martij Antoninus Pius mortuus est. Succedunt illi duo: vnus M. Antoninus Verus, alter Aurelius Lucius Ceionius.* Anno 913.

COMMENTARIVS.

ANNO 139. *Hoc anno*, &c.] De anno mortis Hadriani, non conuenit apud authores: Eusebius quem Baronius sequitur, affirmat obiisse anno Domini 140. cùm imperasset annos xx. mens. xj. Ambrosius verò Morales cum Onuphrio Dextro consentiunt. De die hæc Spartianus: *Mortuus est apud Baias vj. Idus Iulias, sepultusq; ad tempus in Villa Ciceroniana, Puteolis.* Inde verò Romam translatus est*, Iulio Capitolino & Dione testibus, qui omnes asserũt successisse illi Antoninũ Piũ, Romæ ortum, sic à pietate denominatum, cùm priùs vocaretur Titus Aurelius Fuluius Boionius. *Hadriani Imp. mors.*

2. *Aulus Victor*, &c.] Successit S. Theodosio, eius Sedis Episcopo, de quo Author dixerat ad annum Domini 100. Vtrùm verò immediatè non liquet. *Victor Episcopus Barcinonensis.*

3. *Vliæ in Bætica*, &c.] Ambrosius Morales lib. 8. hist. c. 35. docet Vliam nuncupari modò *S. Quadratus Vliensis Episcopus.*

Anno Christi 139. *Monte-maior*, distaréque à Corduba quinque leucas. Et lib.9.c.41.asserit in Montis-maioris templo extare adhuc columnam lapideam, quã Vlienses erexerunt Imperatori Antonino Caracallę, vt ex inscriptione eius liquet. Agit de eadem in Antiquitatibus fol.88. Ptolomeus meminit eius vrbis in Turditanis Bæticis, tametsi nũc in eius codice corruptè legamus Iulia pro Vlia. Errat verò Villanouanus eius illustrator dum Veliam scribit, & asserit vulgò nunc vocari *Belia*; cuius tamen nominis in Hispania nulla vrbs, aut oppidum est. Vliæ igitur seu Monte-maiori prope Cordubam floruit S.Quadratus Episcopus, cuius festa dies agitur 21. Augusti in Romano Martyrologio, & in Additionibus Molani ad Vsuardum: & apud Equilinum lib.7.c.90. qui tamen confundit hunc Quadratum cum Quadrato Apostolorũ discipulo Athenarum Episcopo, qui Hadriano Principi præbuit Apologeticum fidei: & de quo suprà egit Dexter anno 128.& Hieronymus lib.de Script.Ecclesiast. cùm tamen diuersi omnino sint, vt ipse quoque Equilinus fateri cogitur, nam tamquam de diuersis, de eis scribit; de discipulo Apostolorum lib.5. c.47. & de hoc nostro Episcopo l.7.c.90. Quod autem subdit: *Scripsit & Parthicum bellum sub Seuero Principe gestum; & Auisij Casij vitã, & gesta scritioni tradidit*, nequaquam conuenire potest Episcopo Atheniensi, & Apostolorũ discipulo, quandoquidem bellum Parthicum à Seuero Principe gestum fuit anno 200. Christi, quo tempore minùs in viuis erat Quadratus ille, qui tempore Hadriani senex noscitur fuisse, vtpote Apostolorum discipulus. Quare liber de Parthico bello alterius necessariò authoris erit. Vtriusque memoriam agit Martyrologium Rom. Atheniensis quidem 26.Maij, Vliẽsis verò 21.Aug. quãquam (quod in aliis plerumq; accidit) nomẽ vrbis reticeat. Sed cùm alterius Quadrati Episcopi ac Sancti nullus meminerit, satis innuitur Vliensẽ esse, de quo ibi agitur. Anno Romæ 890.

Facundus, & Primitiuus insignes Christi Martyres. 4. *S.Christi Martyres Facundus*, &c.] Perseuerat hucusque oppidum & flumẽ Cæa non longè à Cœnobio celeberrimo S.Facundi in Legionensi tractu, olim termino Gallæciorũ Lucensium; longè tamen nobilissima reddita sanguine Sanctorum Facundi & Primitiui fratrũ. Narrant ipsorum gloriosum martyrium antiqua Hispaniæ Breuiaria, ex quibus recentiores Villegas, Maldonatus, Sãctorus, Trugillus, & alij accepêre. Molanus & Galesinus hoc elogio illorum celebrant annuam memoriam die 27. Nouembris, quã coronas immortalitatis perceperunt. *In Gallæcia iuxta fluuium Cæam, natalis Sanctorum Facundi & Primitiui Martyrũ; quibus post multa supplicia superata, duæ coronæ ab Angelis delatæ sunt. Quod Atticus Prætor accipiens, Capita, inquit, amputentur, ne locus sit coronis.* Supplicia verò quæ priùs dicũtur superasse, eiusmodi referuntur in antiquis Breuiariis. Digitorum in primis amputatio, tibiarũ in crassis compedibus compressis, carceris fœtor, & horror, ardens clibanus, in quo triduo illæsi perstiterunt, cibi veneno misti, vngulę ferreę, & lateribus applicata flamma, super recentia vulnera; calx ardens in ora immissus, oculorúmque crudelis effossio: & ad palum triduana ligatio & pensio, ac demum post pristinam sanitatem miraculo sibi restitutam crudelis excoriatio, *Cumq; in huiusmodi tormenta S. Martyres versarentur* (aiunt antiqua monumenta) *quidam ex circumstantibus magna voce clamauit, dicens: Video descendentes de cælo Angelos duos cum duabus coronis, quas in manibus suis habent. Tunc Atticus iussit eis caput amputari, ne locus esset coronis; cùm verò capita eorum amputarentur, lac simul cum sanguine emanauit.*

Tẽpus martyrij. Quo autem tempore id acciderit, variè admodum scribitur. Nonnulli contendunt eos occubuisse Attico & Prætextato Consulibus, videlicet anno Domini 242. nõ alio (vt credo) moti, quàm quia legunt Iudicem occisorem vocatum Atticum, alij quod sub Heliogabalo Imper. 222. Lucas Tudensis, & Trugillus propiùs ad veritatem accedentes, quod anno 168. sub M.Aurelio Principe: Dexter verò anno 139. initio Imperij Antonini. Hi omnes vt minimum in eo conueniunt, quod multo ante principatum Diocletiani passi sint, quare dubium non sit falli Vassæum in Chron. & Marinæum Siculum lib. 5. dum eos credunt fuisse filios S.Marcelli Centurionis Legionensis, qui in persecutione Diocletiani pro Christo vitam impendere non dubitauit ad annum Domini 306. Et consequenter non rectè Baronium in Martyrologio Romano apposuisse, quod neque Vsuardus, neque Molanus, aut Galesinus habebant, & cui reluctantur Breuiaria Hispaniæ antiquiora, & cum eis Morales lib. 9. cap. 40. & lib.10. cap.19. & Antonius Yepes Centuria Benedictina 3. anno 752. cap. 2. nimirum SS. Facundum & Primitiuum filios fuisse S. Marcelli, & occubuisse Diocletiani tempore, ait siquidem, *In Gallæcia apud Cæam fluuium Sanctorum Facundi & Primitiui filiorum S. Marcelli Martyris, qui sub Diocletiano Imperatore & Attico Præside passi sunt.* Vtrumque à textu Martyrologij resecari oportet.

ANNO 140. *Antoninus*, &c.] Tantundem habet Eusebius in Chronico, & ex eo (vt apparet) isi

Anno Romæ 891. vſque 901. ret)Iſidorus in ſuo, ſiue is ſit Hiſpalenſis, ſiue Cordubenſis, quod ſuo loco examinandum erit, anno ſcilicet 384. Anno Chriſti 140. vſque 150.

Hoc ipſo anno perrexit in cœlum S. Honoratus olim Toletanus Antiſtes, cuius memoriam S. Braulio celebrat in additionibus ad M. Maximum, inquiens: *S. Honoratus in Hiſpania celebratur, natione Cantaber, Epiſcopus Toletanus; qui dum prædicat per diuerſas Prouincias, & ad patriam Conchanam prædicationis gratia reuertitur, moritur Confeſſor glorioſus 31. Decembris, anno Domini* 140. Plura diximus ad ann. 132. & 138. *S. Honoratus Toletanus moritur.*

ANNO 141. *Hoc tempore*, &c.] Idipſum de Galeno ſcripſit Hieronymus in Chronico Euſebij, hoc anno, & Iſidorus in ſuo. Agant de eius geſtis Medici, quorum Princeps eſt. *Galenus Medicus.*

ANNO 143. *Iuſtinus*, &c.] Tabulæ ipſæ Eccleſiaſticæ eius rei mentionem faciunt ad diem 13. Aprilis, vt in Martyrologio Romano videre eſt; quo die martyrij S. Iuſtini Philoſophi mentio fit. Conſule Paulum Oroſium lib. 7. cap. 14. Circa annum verò quo ipſe librum pro Religione Imperatori porrexit, Baronius tomo Annal. 2. exiſtimat obtuliſſe illum Antonino Pio anno Domini 149. tametſi eumdem priùs ſcripſiſſet anno 143. In Martyrologio autem Romano aſſeritur, illud dediſſe Antonini ſucceſſoribus, nimirum Marco Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo, quod poſt annum 163. contigiſſe oportet. Euſebio Dexter ſuffragatur, datum videlicet fuiſſe Antonino Pio anno Domini 143. Verùm non vnum duntaxat, ſed duos, eóſque diuerſos libros ſcripſiſſe & obtuliſſe diuerſis Cæſaribus S. Iuſtinum ſcribit Hieronymus lib. de Script. Eccleſ. ait ſiquidem: *Pro Religione Chriſti plurimum laborauit, in tantum, vt Antonino quoque Pio, & filijs eius, & Senatui, librum contra Gentes ſcriptum daret, ignominiamq́; Crucis non erubeſceret: & alium librum ſucceſſoribus eiuſdem Antonini M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo.* Cùm verò Romæ libris & diſputationibus ſtrenuè propugnaſſet, habitu Philoſophorum incedens, & Creſcentem Cynicum, qui multa aduerſus Chriſtianos blaſphemabat, redargueret, guloſum, & mortis timidum, luxuriæque & libidinum ſectatorem eſſe: ad extremum ſtudio eius & inſidiis accuſatus, quod Chriſtianus eſſet, pro Chriſto ſanguinem fudit. *S. Iuſtinus Philoſophus.*

ANNO 145. *Valentinus*, &c.] Totum hoc è Chronico Euſebij deſumptum eſt. Dimicarūt contra Valentinum antiquiorem Patres; Tertullianus librū ſpecialem contra ipſum edēs, & lib. de Præſcript. c. 30. Iren. lib. 2. c. 4. Epiph. hæreſi 31. & Theodor. poſtmodum lib. 1. hæreticarum fabularum. Fingebat impius ſomniator xxx. ſæcula, & ex eis mares 15. & totidem fœminas, & illorum commiſtione ortum Chriſtum, immiſſúmque in ventrem Virginis, à qua (mentiebatur) non plus, quàm à canale aqua ſuſceperat. *Valentini hæreſis.*

2. *Concordiæ*, &c.] Agnouit in Luſitania vrbem Concordiam Ptolomæus, cuius ſituationi reſpondet oppidum Tomas, vbi S. Silam Quiterię & ſororum nutricē requieſcere diximus, propéque defluit *Beſelga* amnis, à quo *Beſulci* nomen accepiſſe videtur apud Dextrum. Celebrant verò memoriam Sanctorum Martyrum Donati & ſociorum, ad diem 17. Febr. antiqua Martyrologia, Romanum & Vſuardi, & ex recentioribus Galeſini, diebus duobus, id eſt, prædicto, & 23. Martij, meminítque eorumdem Equilinus lib. 11. Catalogi c. 130. nu. 69. fuerunt verò ſocij S. Donati, Secundianus & Romulus cum ſociis aliis 86. Romanum Martyrologium hæc de illis habet. *Concordiæ Sanctorum Martyrum Donati, Secundiani & Romuli, cum alys octoginta ſex eiuſdem coronæ conſortibus.* Cæteri ferè eiſdem verbis vtuntur. In eo verò fallitur Galeſinus, in Notis ad 17. Febr. quod ſuſpicetur occubuiſſe ſub Iuliano Apoſtata anno Domini 364. cùm, vt vides, ſub Antonino paſſi ſint. *Concordienſes Martyres.*

ANNO 149. *Arianus*, &c.] Ipſiſſima in Euſebij Chronico verba leges hoc anno.

ANNO 150. *Apollonius*, &c.] Ab eodem mutuatum hoc eſt, niſi quod exprimit Euſebius nomen Veri Cæſaris, cuius Præceptores fuiſſe dicuntur Apollonius & Baſilides. Credit autem Baronius ad annum 189. Apollonium hūc Calchidium priùs quidem Ethnicum, poſtea verò Chriſtianum, ac demum Chriſti Martyrem extitiſſe.

ANNO 155. *Toleti patitur*, &c.] Tota hæc Sanctæ Marcianæ memoria librarij aut ſcriptoris oſcitantia ad annum 255. in codice Cæſarauguſtæ impreſſo tranſlata erat. Conſtat autem in hunc locum reducendam eſſe, quod in ea de anno paſſionis Virginis agatur, qui fuit 155. Domini, vt expreſsè fatetur Iulianus in Chronico, nō aliunde quàm à Dextro id mutuatus, *Marciana* (ait) *paſſa eſt Toleti anno 155. aliquanto poſt ſorores 12. Iulij.* Sanè Marcianę noſtrę Toletanæ cū Martiana Africana contigit, quod Emeritenſi Eulaliæ cum Eulalia Barcinonenſi: nominis quippe & aliquarum paſſionum ſimilitudo confuſionem hiſtoriæ attulit; qua ſemel parta non defuit, qui pluralitatem negauerit, vnam ex duabus conficiens. Sic in illis prorſus factum eſt; vtraque Eulalia dicebatur, vulnera, equuleum, vngulas ferreas, facéſque ignitas *De duabus Marcianis Toletana, & Africana.*

Anno Christi 155. vtraque perpessa est: additum deinde ab vtriusque ore in columbæ candidissimæ speciem, euolasse animas in æthera. Hinc Equilinus de Emeritensi agens lib.1.c.54. quæ 4. Idus Decembris celebratur, asserit Barcinonæ occubuisse, ex duabus vnam conficiens. Nihil minus Marcianis contigit, nam præter nominis similitudinem, non dissimilibus martyriis cæsæ sunt, vtraque enim feris obiecta, à tauro dilacerata est. Quare Baronius in notis ad 12. Iulij, vnam duntaxat credidit fuisse: reluctante tamen textu ipso Romani Martyrologij, qui alteram Cæsareæ Mauritaniæ in Africa, alteram Toleti occubuisse fatetur. De Africana inquit, *Quinto Idus Ianuarij*, seu die 9. eiusdem, *in Mauritania Cæsariensi S. Marcianæ Virginis, quæ bestijs tradita, martyrium consummauit.* De Toletana verò: *Quarto Idus Iulij*, seu 12. die eiusdem, *Toleti S. Marcianæ Virginis & Martyris, quæ pro fide Christi bestijs obiecta, atque à tauro discerpta, martyrio coronatur.* Et reluctantibus etiam, vt vides, Dextro & Iuliano, qui Toleti passam referunt, sororémque fuisse octo aliarum Virginum & Martyrum. Additque Iulianus: *Mentio fit alterius Marcianæ in Martyrologijs, & licèt obierit à tauro dilacerata, tamen hæc* (Toletana) *altera longè vetustior est.* Anno Romæ 906.

Mirum est quantis fuerit præconiis B. Marciana à Toletanis veteribus decantata: de ea siquidem proprium ac solenne officium extat in Breuiario Gothico, vbi hymno sacro refertur, qualiter diuino acta spiritu Idolum supra fontem exactum contriuerit; capta autem ac flagris cæsa, & lenonibus tertiò tradita, miraculoso repentè inter Virginem & lenonem apparente muro, tertiò etiam liberata; bestiis deinde data ad deuorandum, à leone deosculata fuerit, à tauro ad papillas vulnerata, denique à leopardo modico morsu interempta euolarit ad sponsum. Audi quæso hymnum hæc dulciùs personantem.

Sacræ triumphum Martyris
Celebret vox Ecclesiæ:
Camœna sit cunctis vna,
Marcianæ in laudem Virginis.

Quæ passionis præmium,
Dum tendit, adipiscitur:
Vltrò ad palæstram gloriæ
Audet prompta concurrere.

Hæc namque astantem Dæmonis
Cernens, adlisit effigiem;
Sub cuius larga perpetim
Fluebat vnda gressibus.

Mox flagris cæsa trahitur
Celsa ad Prætoris atria:
Atque ludis illicitis * (*al. ædiibus.)
Prosternit membra Virginis.

Quam prædo pudicitiæ,
Dum inter vmbras sequitur,
Oblata ex templo cœlitus
Secluditur maceria.

Vincta deinde stipite
Prophana voce includitur:
Sed pœnas fert blasphemia,
Ruinas & incendia.

Emissa namque bestijs,
Leo percurrit percitus:
Adoraturus veniens,
Non comesturus Virginem.

Taurus dehinc prosiliens,
Forma & mugitu horribili:
Sulcabat eius teneras
Papillas ictu vulnerans.

At fera pernix corpore,
Et maculoso tegmine:
Lethali dente ad vltimum,
Membra puellæ laniat.

Post hos triumphos anima
Vinclis elapsa corporis;
Plaudens petit ad libera
Summi poli fastigia.
Deo Patri, &c.

Quod in sexto versu dicitur, *Sed pœna fert blasphemia, Ruinas & incendia,* ad id tendit, vt denotet, blasphemum illum, qui eam ad feras tradi vociferauit, blasphemiæ luisse pœnas (vocabatur Budarius, natione Iudæus) *nam vbi deuotæ Virginis spiritus exiuit de corpore, eodē temporis puncto Budarij blasphemi domus, cum omnibus qui ibidem fuerant, diuino arsit incendio. Frequenter à Iudæis Budarij parētibus ædificari tentata est, & cecidit in ruinam, multique qui exinde ad structuram saxa collegerant, portare visi sunt sepulturam. Manet vsque hodie de illa domo æterna Martyris Beatæ sententia, & in æternum mansura perdurat.* Hæc ad verbū desumpsi ex vita S. Marcianæ, quæ in Bibliotheca Monasterij S. Bernardi extra muros Toletanos in codice mēbraneo M.S. ac peruetusto adseruatur, per omnia cum hymni historia cōcordante. Eamdē breuiùs habet Equilinus lib.2.c.58. sed sub nomine S. Marcianæ Cæsariēsis,

Quod

Anno Romæ 907. Quod verò Sancta Marciana fecit, occasionem sibi martyrij quærens fracto Idolo, prohibitum postea fuit à Concilio Eliberritano can.60.in hæc verba aiente: *Si quis Idola fregerit, & ibidem fuerit occisus; quatenus in Euangelio scriptum non est, neque inuenitur sub Apostolis vnquam factum, placuit in numero eum non recipi Martyrum.* Quatenus verò id licuerit post latas à Constantino leges de Idolorum destructione, doctè exponit Baronius ad 9. Aprilis occasione S.Eusychij, qui ob euersum Fortunæ fanum à Iuliano Apostata cæsus est. Nostra verò Marciana à lege canonis exempta conspicitur, quod ante Concilium passa sit, Ælio & Laterano Consulibus, vt Dexter docet. Irrepserat codici impresso Dextri mendum, vt pro *Laterano* legat *Licencio*, cùm tamen constet ex Onuphrio & aliis anno Domini 155. consulatum gesisse L. Ælium Aurelium Cæsarem, Pij Augusti filium, & Sextilium Lateranum: atque hinc manifestum fit, nequaquam martyrium Marcianæ Toletanæ Virginis reiiciendum in annum 255. vt idem codex habebat, sed in ann. 155. vti ex Consulibus conuincitur. Anno Christi 156.

Anno 156. *Sub Aniceto*, &c.] Si Chronologiā Romanorum Pontificum Baronianam sectaremur, omnino cogeremur à Dextri sententia resilire, cùm enim ille asserat, Anicetum sedere cœpisse anno Domini 137. quo per martyrium S. Pius eius prædecessor sublatus fuerat, ex eius sententia fieri non potuit, vt anno 156. Polycarpus venerit Romam sedente iam Aniceto. Cæterùm reluctantur Baronio B. Irenæus, D. Hieronymus, & Eusebius; ille siquidem, nimirum Irenæus Lugdunensis lib.3.cap.3. inquiens, *Is enim est* (scilicet Polycarpus) *qui sub Aniceto cùm venisset in Vrbem, multos ex his quos prædiximus Hæreticos conuertit ad Ecclesiam Dei, vnam & solam hanc veritatem annuncians ab Apostolis percepisse se, quam & Ecclesia tradit.* Hieronymus quoque libro de script. Ecclesiastic. in Polycarpo hæc ait: *Hic propter quasdā super die Paschæ quæstiones, sub Imperatore Antonino Pio, Ecclesiam in Vrbe regente Aniceto, Romam venit, vbi plurimos credentium Marcionis, & Valentini persuasione deceptos, reduxit ad fidem. Postea verò regnante M. Antonino, & L. Aurelio Commodo, Smyrnæ igni traditus est.* Profectò si sub Aniceto venit, & Antoninus Pius eo tempore regnabat, Anicetus ante annum Domini 163. sedere cœperat, quo tamen ipse Antoninum mortuum affirmat; vnde nullatenus Pontificatus Aniceti differri poterit ad annum 167. vt ipse contendit. Eusebius verò per omnia consonat Dextro, ait enim in Chronico: *Anno 156. Anicetus X. Romanæ Ecclesiæ Episcopatum tenet, sub quo Polycarpus Romam veniens multos ab hæretico errore correxit.* Adde Ambrosium Moralem exactissimum Chronographum, qui ab anno Domini 153. asseuerat S. Anicetum sedere cœpisse; cui Dominicus Tempesta Romanus subscripsit in vitis Summorum Pontificum Romæ editis anno M.D.XCVI. cum figuris.

S. Polycarpus quo tempore Romā venit.

2. *Blandæ in Hispania*, &c.] Additum est *in Hispania*, ad differentiam alterius vrbis eiusdem nominis in Lucænia, seu *Basilicata*, regni Neapolitani prouincia existente, cuius meminit in tabulis Italiæ Ptolomæus; qui in Hispania similiter Blandam cognoscit in Lalætanis Tarraconensibus; nunc vocatam *Blanes*; authoribus Floriano de Occampo, Villanoua, & Arnoldo Millio. Hic igitur martyrio coronati sunt sub Antonino Principe Sancti Christi Martyres Bonosus & Maximianus, quorum memoria cum benedictione permanet in Martyrologiis die 21. Augusti, vbi Ado affirmat etiam actus martyrij ipsorum extare. Vsuardus similiter inquit: *Eodem die Sanctorum Martyrum Bonosi & Maximiani, quorum actus habentur.* Equilinus lib.11.cap.138.num.218.ait, *Bonosus & Maximianus Martyres passi sunt XII. Kalend. Septembris; quorum gesta Ado dicit haberi.* Galesinus verò Bedam quoque ipsorum meminisse refert, & ait: *Hoc ipso die Sanctorum Martyrum Bonosi & Maximiani, quorum res pro fide fortiter actæ leguntur.* In Romano Martyrologio nihil de actis dicitur, quoniam, vt Baronius in Notis animaduertit, iam excidisse (proh dolor) cum dispendio gloriæ Sanctorum videntur, nusquam enim repertæ sunt, sed dabit Deus ipsis actis aliquando lucem, vt confidimus. Vide eiusdem nominis alios ad annum 308.

Martyres Blandenses.

Anno 160. *Carthagine*, &c.] Suscitauit Cardinalis Baronius memoriam Sanctorum Martyrum Modesti & Iuliani Carthagine passorum, quæ librariorum incuria à Romano Martyrologio exciderat; & in antiquis M. S. codicibus Romæ inuentam sub his verbis expressit. *Pridie Idus Februarij.* (seu die 12. eiusdem) *Carthagine Sanctorum Martyrum Modesti & Iuliani.*

2. *Interamnij Flauij*, &c.] Deerat in excuso Dextro nomen vrbis vbi sancta Domnina cum sororibus suis martyrij coronam percepit; legendum verò occubuisse *Interamnij Flauij*

Interamnenses Martyres in Hispania.

Anno Christi 160. & 162.

Anno Romæ 909. & 911.

Flauij conuincit S. Proculus, qui, vt omnes fatentur, in eodem ac ipsa oppido passus fuit, & teste Dextro inferius anno 175. Interamnij Flauij martyrium consummauit; ait siquidem: *Interamnij Flauij in Hispania Sanctus Proculus Martyr.* Omnes verò eodem die passi sunt, nimirum Aprilis 14. Galesinus eodem die hæc habet: *Interamnij S. Proculi Martyris, & Sanctæ item Domninæ Virginis, & sociarum, quæ ob præclaras fidei confessiones, martyrij coronis donatæ, æterna perfruuntur gloria:* citátque veteres M. SS. codices, & Bedam & Vsuardum. Equilinus verò lib. 11. cap. 130. num. 121. *Proculus*, inquit, *Martyr, & Domnina Virgo cum sociis Virginibus, ipso die Interamnij passi sunt.* Vsuardus & Romanum Martyrologium sic legunt: *Interamnij B. Proculi Martyris, item S. Domninæ Virginis cum sociis Virginibus coronatæ.* Consentítque Ado eodem die. Baronius credidit Interamnij in Italia passas fuisse, quasi non esset vrbs alia eius nominis in Orbe. Sanè Ptolomæus duas Interamnes in Hispania describit, alteram in tractu Asturiensi prope lucum Asturum seu Ouetum, alteram non longè ab ipsa Asturicæ vrbe, quæ non solùm Interamnij nomen, sed Flauij cognomen habuit, eo quod in Flauij Vespasiani honorem erecta sit. Nam, vt author est Morales lib. 9. Histor. cap. 25. multæ in Hispania vrbes ab eo *Flauiæ* denominatæ sunt, vt Flauiobriga, Iriaflauia, Flauium-Brigantium, & inter cæteras Interamnis Flauia: dicta quidem Interamnis seu Interamnium (aliis Interamnum) quod inter amnes duos sita fuerit. Existimauit Morales eiusmodi Interamnium Flauium esse oppidum *Fuente en Calada*, in Episcopatu Asturicensi vna leuca & dimidia à Nucalensi monasterio distans. Cæterùm penitus à vero diuertit, cùm *Fuente en Calada* non sit inter amnes sita; & prope sit antiquissimum ac nobile oppidum *Benauentum*, non solùm inter amnes existens, sed inter vberes ac magnos fluuios Ezlam, & Orbigum, hinc inde Benauentum non tam circumdantes, quàm tangentes. Quare dubium non sit Benauentum olim nuncupatum fuisse Interamnium Flauium: ipsúmque suo sanguine rubricasse sanctissimos Christi pugiles Proculum, Domninam & sorores. Et ne quis vltrà dubitet, habemus Itinerarium Antonini Imperatoris, ex quo enumeratis distantiis, id manifestè deducitur, nam in itinere Asturicâ Tarraconem transitus per Interamnium annotatur; transitur verò necessariò per Benauentum, non verò per Fuentencaladam. Ibidem asseritur Interamnium Flauium xxx. milliaribus ab Asturica distare: idémque asserit Antoninus in itinere Bracarâ Asturicam, cuius initium est Salabiana, & in alio cuius initium Lamia: repetit etiam idipsum in itinere Asturicâ Burdigalam: quæ omnia simul adduxi, ne quis putet in numero xxx. milliarium mendum irrepsisse. Hinc autem manifestè intentum nostrum deducitur; quandoquidem ab Asturica vsque ad Fuentencaladam non intercedunt xxx. millia passuum, id est, leucæ decem, sed xviij. milliaria seu leucæ sex: ab Asturica verò vsque Benauentum xxx. milliaria seu leucæ x. reperiri certum est.

Interamnis nunc dicitur Benauente.

2. *Pelagio*, &c.] Pelagio Toletano Præsuli successisse Patruinum siue Paternum, al. *Patriunus*, al. *Patrinus*, dictus fuit, ex Chronologia Toletanorum Antistitum liquet, quam cum Conciliis Gothicis in lucē edidit Archiepiscopus Loaysa. Mirum verò quam à vero aberrauerit, cùm dixerit ipsum interfuisse primo Concilio Toletano, inibíque subuertisse hæresim Priscilliani repullulantem. Illud siquidem celebratum fuit anno Domini 205. vt suo loco monstrabimus, quo tempore vel ipso Loaysa teste erat Toleti Præsul Sanctus Asturius, cuius nomen inter 19. Episcopos qui illic adstiterunt reperitur. Patruinus autem vel Paternus, qui promo loco recensetur, erat Episcopos Bracarensis: quod inferius loco citato ostendemus, & in Commentariis ad annum 386. Et ipse Loaysa facilè id animaduertere poterat, cùm inter Patruinum & Asturium, qui anno 405. erat Episcopus, intercessisse referat alios septem: Turibium, Quintium, Vincentium, Paulatum, Natalem, Olympium, & Audentium, quos annos multos in pontificio munere expleuisse dubium non est. Quare nulla ratione fieri potuit, vt Patruinus Concilio illi circa annum 400. interfuerit. Imò verò floruit ante multos annos, seditque xxix. videlicet ab anno 160. vsque ad clxxix. Agemus de eo inferius ad annum 185. & 208.

Patruinus Toletanus Episcopus.

ANNO 162. *Hoc anno*, &c.] Cardinalis Baronius differt Antonini Pij mortem in sequentem annum 163. sed Dextro suffragatur Eusebius in Chronico inquiens: *Anno Domini 162. apud Lorum villam suam, xij. ab vrbe milliario moritur, anno vitæ suæ lxxij.* M. Antoninus, qui & Verus XIV. Romanorum regnauit, & L. Aurelius Commodus, ann. xix. mens. 1. Imperauerat Pius annis xxij. mens. vij. dies xxvj. Ambo Cæsares communicarunt in nominibus Ælij, Aurelij, Veri & Antonini, differebant tamen in

Antonini Pij Imp. mors.

præ

Anno Romæ 911. præenominibus Marci, & Lucij. Hic verò L. dicebatur etiam Ceionius, & Commodus. De hac nominum diuersitate, & concordantia agunt Iulius Capitolinus in Pio, Dio in Hadriano, Iustinus in Apologia ad Antoninum, Spartianus in Hadriano, Theophilus Antiochenus, & Galenus lib. contra eos qui de typis scripserunt, quos Baronius sequitur ac refert. Illud tamen animaduertisse placet, M. Aurelium ex paterna linea ab Hispanis originem duxisse, cuius nimirum atauus Annius Verus Hispanus fuit, id quod Iul. Capitolinus, & ex eo Morales adnotauit lib.9.cap.28. Ipsi quoque multæ memoriæ in Hispaniis erectæ sunt; è quibus hodiéque Malacæ durat columna marmorea cum inscriptione. *M. Aurelius, Antoninus, Pius, Augustus, &c.* Anno Christi 162.

Barcinonæ alia, nimirum: *Faustinæ Aug. Imp. M. Aurelij*
Antonini Aug. DD.

Denique de Antonini Pij morte & successorum eius electione consonat Orosius lib.7. cap.14.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 165. *L. Cæsari Athenis sacrificanti ignis in cœlo ab Oriente in Occidentem, nec sine miraculosa visione ferri visus est.* Anno Romæ 916.

Anno 166. *Vologesus Rex Parthorum prouincias vicinas depopulatus est.* Anno 917.

Anno 167. *Seleucia Syriæ vrbs cum CCC. millibus hominum est capta.* Anno 918.

2. *Apud Pisas Peregrinus Philosophus rogo, quem ex lignis compositis extruxerat, viuum se superiniecit.*

Anno 168. *Masiæ in Hispania ad locum Dorotensem S. Pasycrates, mirabilis vir conuersatione*, & omnibus operibus suis.* Anno 919.

* al. *conuersione.*

Anno 169. *Marcus Hæreticus Hispanias petit; præmoniti verò Hispani à Petro epistola 2. & sæpiùs à Paulo, cùm Carpetaniam adijt, Toleto pulsus; voléns que Valentiam Lusitanorum corrumpere, in ea prouincia malè tractatus, nonnullas mulierculas corrupit, ab aliis verò irridetur.* Anno 920.

2. *L. Cæsar cum fratre Commodo de Parthis triumphat.*

Anno 170. *Persecutione orta in Asia, Polycarpus, Pioniúsque patiuntur.* Anno 921.

2. *Plurimi in Gallia, Hispaniáque ob Christi nomen interfecti.*

Anno 171. *Lues multas prouincias inuadit & Romam etiam.* Anno 922.

2. *Romani contra Sarmatas, Dacos, Quados, Marcomanos pugnant.*

3. *S. Sother Romanam regit Ecclesiam satis afflictam.*

Anno 172. *L. Imperator prope Concordiam apoplexia corripitur.* Anno 923.

Asianus

Anno Christi 165. Anno 173. *Asianus Sardicensis offert Antonino apologeticum.* Anno 924. Anno Romæ 916.

Anno 174. *Apollinaris Hieropolitanus Episcopus clarus habetur.* Anno 925.

2. *Et Dionysius Corinthiorum Episcopus: & (3.) Pynetus Cretensis.*

Anno 175. *Tanta per Orbem internecio fuit ex grassante pestilentia, vt totus penè exercitus Romanus deletus fuerit.* Anno 926.

2. *Interamni Flauij in Hispania S. Proculus Martyr.*

3. *Orationibus Christianorum Antonino ad Quados pugnante, internecionémque suorum timente, data est pluuia & victoria.*

COMMENTARIVS.

ANNO CHRITSI 165. *L. Cæsari*, &c.] Ita prorsus Eusebius in Chronico hoc ipso anno, & penè eisdem verbis, nam inquit, *L. Cæsari Athenis sacrificanti ignis in cælo ab Oriente in Occidentem ferri visus est.*

ANNO 166. *Vologesus*, &c.] Hæc quoque habet idem Eusebius anno 166. Orosius vastasse inquit Armeniam, Cappadociam, Syriámque lib. 7. cap. 17. Contra Vologesum, bellum Parthicum destructum est, de quo multa Dio in Antonino, Misus primùm Seuerianus Dux Romanorum militum, gentes cum vita, telo confossus amisit; L. verò Cæsar M. Aurelij Antonini filiæ desponsatus, victoria potitus est. Qua de re lege Xiphilinum & Iulium Capitolinum in Antonino.

ANNO 167. *Seleucia*, &c.] Adest in Promontorio Syriæ Antiochenæ Seleucia olim à Seleuco Nicanore condita, teste Iosepho 18. lib. antiq. cap. 16. quam S. Paulus peragrasse Lucas narrat Act. 13. hodie *Soldino* dicta. Hanc Vologesus Parthorum Rex cùm cepisset, & circumiacentes prouincias depopulasset, toti Syriæ formidini erat. Verùm à Romano exercitu iterum bello capta duce L. Cæsare, cum trecentis millibus hominum, quod etiam cum Dextro narrat Eusebius hoc ipso anno: Orosius quadringinta millia capta refert.

2. *Apud Pisas*, &c.] Habet eadem ipse Eusebius de Peregrino Philosopho, sed anno sequenti.

S. Pasycrates Martyr. ANNO 168. *Masia in Hispania*, &c.] De S. Pasycrate agunt Martyrologia Bedæ, Vsuardi & Romanum, ad diem 25. Maij, qui eum martyrio coronatum narrant cum S. Valentione & duobus aliis. Irrepsit verò codicibus ipsorũ mendũ, dum pro *Masia*, quidam Mæsiam, alij Mysiam legũt. *Masia & Dorostorum vbi?* Idque ex eo satis conuincitur, quod totâ Mysiâ, siue Mæsia nulla sit vrbs seu oppidum, cui *Dorostorus* nomen. Ptolomæus quidẽ lib. 3. c. 7. in Mysiâ Dorticum agnoscit (sed non Dorostorum,) situm iuxta Danubium amnem. Hinc accidit, vt ignorantibus loci nomen, non vno eodémque modo ab authoribus nominetur. Theodoretus lib. 3. cap. 6. vocat Dorostolum, & ipsum in Thracia constituit, videlicet extra Mysiam saltans: Cedrenus in Compendio historiæ, Distram, vt Cardinalis Baronius notauit, ad ipsum diem 25. Maij lit. b. Nec mirum quod inueniri locus non posset, qui non erat. In Hispania verò non Mæsia, seu Mysia, sed Masia vrbs fuit, de qua Plinius refert, quod Masiæ vlterioris Hispaniæ vrbe lateres fiebant, qui siccati in aqua nõ mergantur. Stephano quoque Masia ad Tartesios, seu Bæticos pertinebat; eóque nomine non vrbs duntaxat, sed & regio vrbi circumfusa Masia nuncupabatur; quod itidem Vitruuius aliquando fatetur, quamquam ipse per x. scribat Maxiam: corruptiùs apud Ptolomæum prope Hispalim Maxilia vocatur. Villanoua in tabula suæ veteris Hispaniæ hanc in Turdetanis Bæticæ iuxta Termarium montem constituit: quo loci nunc argenti viui fodinæ, *Almaden* vulgò, consistunt. Masiæ igitur Tartesiacæ in Hispania Sanctum Pasycratem & eius socios incolas fuisse, & inibi ad Dorotensem locum floruisse, non ambigo. Facilis sanè apud Græcos authores

Anno Romæ 920, | Anno Christi 169.

authores transitus fuit à *Μάσια*, in *Μοίσια*, semel verò hoc errore admisso, faciliùs *Μύσια* scribi potuit, cùm Pontica illa prouincia vtroque scribatur modo. Quo videas quantam historiæ Ecclesiasticæ lucem Dexter adferat. De Sancto Pasycrate & sociis egit etiam Petrus Equilinus lib. 11. c. 130. num. 151. consultò tameǹ à nomine vrbis abstinuit, ob incertitudinem scripturæ.

Dorostenses Martyres.

Eiusdem vrbis, Prouinciæ, & loci credendi sunt fuisse sancti Martyres Christi *Iulius* & *Hesychius*, quos Latina Martyrologia Bedæ, Vsuardi, Adonis & Romanum celebrant, apud. Derostorum (vt aiunt) in Mœsia passos: Iulium quidem die 27. Maij, in hæc verba; *Dorostori in Mysia passio B. Iulij, qui tempore Alexandri Imperatoris, cùm esset veteranus & emeritæ militiæ, comprehensus ab Officialibus, Maximo Præsidi offertur: quo præsente cùm Idola execraretur, & Christi nomen constantissimè profiteretur, capitali sententia punitus est. Cùm autem* (addit Equilinus lib. 5. cap. 56.) *ad passionem duceretur, Hesychius quidam miles Christianus sibi amicissimus, dum se suis orationibus commendasset, eúmque osculatus fuisset, à militibus tentus & ipse post dies 20. passus est, vt infrà dicetur 17. Kalend. Iulij*, videlicet libro 5. cap. 119. vbi iterum de Hesychio; *In carcere* (inquit) *diebus pluribus maceratus, tandem in confessione Christi gladio cædente, martyrio coronatus est.* Illud autem non leue eius rei argumentum est, quod de SS. Martyribus Iulio & Hesychio mentio nulla fiat in Menologiis Græcorum; cùm tamen si Mysiæ, Prouinciæ Græcæ, Martyres essent, nequaquam eorum memoriam prætermitterent. Cùm verò à Latinis duntaxat celebrentur, dubio procul Latini Martyres sunt. Hoc autem semel dato, Masia alia assignari nequit in Europa, quam suis illustrarint passionibus præter Bæticam nostram, de qua egimus. Nihil minus de *S. Dasio* Episcopo & Martyre sentio, cuius memoria fit in Romano Martyrologio die Nouembris 20. *Cùm nollet in festo Saturni impudicitijs eius consentire, sub Basso Iudice cæsus est.* Siquidem Dorostori in Mysia dicitur passus, non aliter quàm prædicti: ostendimus verò in Mysia nullam vnquam fuisse vrbem Dorostorum. Et de Dasio quidem Græci, cùm eius memoriam colunt, ignorare videntur quis fuerit; aiunt enim in Menologio fuisse militem iuuentute ac pulchritudine florentem, cùm tamen ex tabulis Romani Martyrologij constet Episcopum fuisse; nisi velles mendum potiùs irrepsisse Romano quàm Græco Martyrologio. De Sancto quoque *Aemiliano* Martyre, qui tempore Iuliani apostatæ sub Capitolino Præside, quòd Idola fregisset, martyrij palmam accepit, Romanum Martyrologium die 18. Iulij crematum inquit, siquidem Dorostori in Mysia; verùm Menologium Græcorum aliter habet, Durostuli in Mysia: eiúsque memoria celebris admodum fuit apud Græcos, nam & Basilius Imperator eius templum restituit aliquando, vt Cedrenus author est in compendio Historiæ, in Basilio.

Marcus hæreticus Valentini discipulus.

ANNO 169. *Marcus*, &c.] De Marco Valentini discipulo latissimè egit Irenæus lib. 1. contra hæres. cap. 8. & 9. vbi hæc habet: *Marcus magicæ imposturæ peritissimus, per quam & viros multos, & non paucas mulieres seduxit.* Et inferiùs: *Maximè autem circa mulieres vacat, & hoc circa eas quæ sunt honestæ & circumpurpuratæ, & ditissimæ, quas sæpe adducere tentans, dicit blandiens eis: Participare te volo ex mea gratia; locus autem tuæ magnitudinis in nobis est, oportet nos in vnum conuenire. Sume primùm à me, & per me gratiam. Adaptare vt sponsa sustinens sponsum suum, vt sis quod ego, & ego quod tu. Constitue in thalamo tuo semen luminis; ecce gratia mea ascendit in te. Aperi os tuum & propheta. Cùm autem mulier responderit: Nunquam prophetaui, nescio prophetare: inuocationes quasdam faciens denuò ad stuporem eius, quam seducit, dicit ei; Aperi os tuum, & loquere quæcunque, & prophetabis. Illa autem seducta, & elata ab his, quæ prædicta sunt, concalefaciens animam à suspicione, quòd incipiat prophetare, audet & loquitur deliriosa, & quæcumque euenerint: omnia vacuè & audaciter. Et exinde Prophetidem seipsam putat, & gratias agit Marco, quod participauit ei suam gratiam: & remunerare eum gestit, non solùm secundùm substantiæ suæ dationem (vnde diuitiarum copiam magnam collegit) sed & secundùm corporis copulationem, & secundùm omnia vniri ei cupit.* Vidisti diabolici hominis imposturam, Sancti Irenæi coæui ipsi viuis coloribus delineatam; sed nunquid mulieres in Orientalibus contentus fuit seduxisse regionibus? minimè, nam & in Occidentem quoque venisse testis est ipse Irenæus, qui de his quæ Marco & suis in Galliis iuxta Rhodanum acciderunt, subdit; *Talia autem dicentes & operantes, & in his quoque quæ sunt secundùm nos regiones Rhodanenses, multas seduxerunt mulieres; quæ cauteriatas conscientias habentes, quædam quidem*

Gallias accessit.

Anno Christi 170. *etiam in manifesto exomologesim faciunt.* Cæterùm quomodo aliæ restiterint ipse sic refert. *Iam verò quædam ex fidelißimis mulieribus, quæ habent timorem Dei, & non sunt seducibiles, quas similiter vt reliquas affectauit seducere, iubens eas prophetare, exsufflantes & anathematizantes eum, separauerunt se ab huiusmodi insano, qui se diuinum spirare simulabat; pro certo scientes, quòd prophetare non à Marco Mago inditur hominibus, sed quibus Deus desuper immiserit gratiam suam.* Hoc sanè est quod Dexter narrat hoc loco ei accidisse Toleti & Valentiæ Lusitanorum; *Cùm Carpetaniam adijt, Toleto pulsus, volénsque Valentiam Lusitanorum corrumpere, in ea prouincia malè tractatus, nonnullas mulierculas corrupit, ab alijs verò irridetur.* Subscribit Irenæo Hieronymus in cap.64. Isaiæ, dum ait: *Gnosticos per Marcum Aegyptium, Galliarum primùm circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles fœminas decepisse.* — Anno Romæ 921.

Et Hispanias.

Inde turpiter pulsus.

Quod verò Dexter asserit; *præmonitos Hispanos à Petro epistola 2. & sæpius à Paulo,* Marco restitisse, non sic accipiendum est, vt soli ipsi admoniti credantur ab Apostolis; sed quod legentes Hispani Apostolorum epistolas, Marci effigiem ad viuum expressam & execrandam propheticis litteris ac documentis inuenerunt. Sanè Petrus Apostolorum Coryphæus totam ferè secundam epistolam contra futuros hæreticos, & clarissimè contra istum Marcum conscripsit, videlicet cap. 2. inquiens: *In vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur; & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur: quibus iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat.* Et infrà: *Hi verò velut irrationabilia pecora naturaliter in captionem, & in perniciem, in his quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem iniustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias, oculos habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti, pellicientes animos instabiles;* & alia multa, quæ totis capitibus 2. & 3. prosequitur. Paulus verò tum aliis locis, tum in epistola 1. ad Timoth. cap. 4. idem monuit: *Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouißimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum,* (en Magiam Marci) *in hypocrisi loquentium mendacium,* &c. In epistola autem 2. cap. 3. *Hoc autem scito* (ait) *quòd in nouißimis diebus instabunt tempora periculosa: erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, voluptatum amatores magis quàm Dei: & hos deuita.* Quare? Vide Marcum; *Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs.* Quo nihil dici poterat clarius: neque defuit Apostolus in epistola quam ad Hebræos Hispanos scripsit, eos de futuro Marci aduentu præmonere, nam cap. vlt. ait, *Doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci; optimum est enim gratia stabilire cor, non escis.* Quid igitur mirum si tot, tantísque admonitionibus edocti Catholici Hispani, viri & mulieres, Marcum hæreticum pessimum irridentes è prouinciis suis cum dedecore pellerent?

2. *L. Cæsar,*&c.] Concinit Eusebius in Chronico penè eisdem verbis. Lege Orosium lib. 7. cap. 15.

ANNO 170. *Persecutione,*&c.] Idem Eusebius in Chronico sic ait: *Anno Domini 170. persecutione orta in Asia Polycarpus & Pionius fecêre martyrium, quorum scripta quoq. paßiones feruntur.* Fuit hæc à M. Aurelio excitata persecutio, quarta in ordine, si primam sub Nerone, secundam sub Domitiano, & tertiam sub Traiano fuisse dicamus, cum Dextero, ad ann. 86. de Domitiano asserente, quod *secundã contra Ecclesiam persecutionẽ mouit.* Consonat Orosius citato c. 15. & Hieronymus nunc citandus. S. Polycarpi dies festus agitur in Romano Martyrol. die 26. Ianuarij, vbi acta eius summatim referuntur, verbis Hieronymi lib. de Script. Eccles. *Polycarpus* (ait) *Ioannis Apostoli discipulus, & ab eo Smyrnæ Episcopus ordinatus, totius Asiæ Princeps, fuit: quippe qui nonnullos Apostolorum, & eorum qui viderant Dominum, magistros habuerit & viderit. Hic propter quasdam super die Paschæ quæstiones sub Antonino Pio Imperatore, Ecclesiam in Vrbe regente Aniceto* (circa annum Domini 168.) *Romam venit: vbi plurimos credentium Marcionis, & Valentini persuasione deceptos, reduxit ad fidem. Cúmque ei fortuitò obuiam fuisset Marcion, & diceret, Cognoscis nos? respondit, Cognosco primogenitum diaboli. Postea verò regnante Antonino, & L. Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecutione Smyrnæ sedente Proconsule, & vniuerso populo aduersus eum in amphitheatro personante igni traditus est.* Agunt de eo Irenæus aduersus hær. lib. 2. c. 3. & Eusebius lib. 4. cap. 14. & lib. 5. c. 24. & Gregor. Turon. de gloria Martyrum cap. 86. & alij.

SS. Polycarpus, & Pionius martyrium passi.

S. Pionius. De Sancti Pionij martyrio agitur in eodem Martyrologio 1. die Februarij sub his verbis:

Anno Romæ 922. verbis: *Smyrnæ S. Pionij Presbyteri & Martyris, qui post Apologias pro fide Christiana conscriptas, post squalorem carceris, vbi multos fratrum ad martyrij tolerantiam suis exhortationibus roborauit; cruciatibus multis vexatus, clauis confixus, & ardenti rogo superpositus, beatum pro Christo finem sortitus est, cum quo & alij quindecim passi sunt.* Suspecta sunt mihi verba illa, *post Apologias pro fide Christiana conscriptas*, in Vsuardo enim qui totam habet periodum deficiunt:& si Pionius Apologias scripsisset, non omisisset Hieronymus eius inter Scriptores Ecclesiasticos memoriam venerari & annotare scripta:& Eusebius lib.4. hist. Eccles. c. 14. aut alibi scriptorum eius meminisset. Difficilius est quod hoc loco à Dextro dicitur, in eadem persecutione, quâ Polycarpus occubuisse; nam in eius actis, quæ apud Surium extant tomo 1. die primo Februarij, in persecutione Decij passus legitur, Decio tertium, & Grato secundum Coss. id est, anno Domini 254. non verò sub Lucio Vero, & M. Aurelio Commodo, & hoc potiùs probatur Card. Baronio tum in Annal. tomo 2. ad eum annum, tum in notis ad Martyrologium Romanum die 1. Febr. Cæterùm quidquid de actis sit, Dexter subscripsit Eusebio, qui eadem ferè scripsit verba in Chronico, & libro 4. hist. capite 14. versus finem inquit, testimonio Epistolæ Smyrnensis Ecclesiæ, Pionium eodem planè tempore quo Polycarpus martyrio coronatum fuisse. Quod licèt Baronius interpretetur de eodem mense, aut die, ex his quæ in Chronico scribit constat non ad mensem, vel diem, sed ad tempus eiusdem persecutionis esse referendum, cùm dicat, *Persecutione orta in Asia* (anno 170.) *Polycarpus & Pionius Smyrnæ fecère martyrium.* Adstipulatur Eusebio Petrus de Natalibus libro 3. Catalogi Sanctorum capite 68. vbi occisum fuisse docet, authore Eusebio libro 4. hist. tempore Antonini Imperatoris. Anno Christi 171.

2. *Plurimi in Gallia*, &c.] Cùm quarta persecutio, quæ sub M. Aurelio & L. Vero ortum habuit, vniuersalis toto orbe fuerit, certum est, Gallias quoque & Hispanias penetrasse, qui verò tunc pro fide Christi occubuerint, non liquet. Gerebant tunc in Hispania Magistratum Valerius Iulianus, Tarraconensis Prouinciæ Præses, & Gallus Maximianus Proconsul, cum Fabio Rustico, & Æmilio Pontiano, de quibus agit Ambrosius Morales lib. 9. hist. cap. 38. Iulius quoque Atticus Accilianus sub eisdem Principibus fuit Proconsul, vt idem author narrat capite 40. His igitur actoribus Martyres multi in Hispania in cœlum aduolarunt. Cuius rei nobile testimonium præbet nobis Aurelius Prudentius, qui hymno sacro de Cæsaraugustanis Martyribus affirmat non solùm vnâ vel alterâ persecutione multos fuisse in Hispania martyrio coronatos, sed in omnibus, tametsi ipse de Cæsaraugusta loquatur, inquiens:

Gallia & Hispania Martyres sub Cōmodo.

Sæuus antiquis quotiens procellis
Turbo vexatum tremefecit orbem,
Tristior templum rabies in istud
Intulit iras.
Nec furor quisquam sine laude nostrûm
Cessit, aut clari vacuus cruoris,
Martyrum semper numerus sub omni
Grandine creuit.

Vide ergo, in omni persecutione in Hispania non solùm multos fuisse decoratos martyrio, sed quòd eorum *numerus semper sub omni grandine creuit.*

ANNO 171. *Lues*, &c.] Eusebius sic habet hoc ipso anno in Chronico. Lues multas prouincias occupauit, Roma ex parte vexata. De pestilentia hac Tertullianus in Apolog. cap. 40. sic loquitur: *Existimant omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. Si Tyberis ascendit in mœnia, si Nilus non ascendit in arua, si cælum stetit, si terra mouit; si fames, si lues: statim Christianos ad Leonem.* Scribit de eadem Iulius Capitolinus in M. Aurelio, qui etiam affirmat Mauros eo tempore inualuisse, ac deuastasse Hispanias, sed contra eos bellum per Legatos gestum esse. Galenus etiam de simplicibus medicam. cap. 9. & de præsagiis ex pulsu lib. 3. c. 3. & lib. 3. de mortis vulgaris ægritudine c. 1. & lib 6. cap. 9. Consule etiam Lampridium, & Orosium lib. 7. c. 15. Grassatam fuisse luem istam totum penè orbem, durasséque vsque ad annum 175. eo loco dicemus.

Mauri olim etiam in Hispaniam infesti.

Anno Christi 172. vsque 174.

2. *Romani contra Sarmatas*, &c.] Concordat Eusebij Chronicon hoc anno. De bello isto contra Sarmatas vel Sauromatas, Dacos, Quados, & Marcomannos agunt Romanarum rerum scriptores,& cum eis Card. Baronius tom.2. Annal.anno 171. Dum ad eos debellandos tenderet L.Verus Imperator apoplexia correptus occubuit,vt mox dicemus: *Sarmatæ* ad Septentrionem degebant, quo loco nunc Poloni, Rutheni, & Tartari habitant. *Daci* erant Danubio, syluæque Hercyniæ finitimi, quos olim Hungariæ partem habitasse plerique tradunt, & postea in Noruegiæ loca maritima recessisse. *Marcomanni* interiores Germaniæ populi Hercyniæ syluæ accolæ, hodie Morauí dicuntur. *Quadi* denique Bohemorum olim gens,sicut & Marcomanni. De quibus aliquando Hieronymus scripsit; *Sarmatæ, Quadi, Vuandali,& innumerabiles aliæ gentes, equorum, & vulpium carnibus delectantur.* Vide Orosium citato loco. Anno Romæ 916.

S. Sother Papa.

3. *S. Sother*, &c.] Sancto Aniceto martyrij gloria coronato, vigente admodum persecutione M.Aurelij & Commodi,S.Sother XII. post D. Petrum ad Romanæ Ecclesiæ regimen assumptus est; XII. inquam,secundùm Dextri,& Eusebij,& aliorum antiquorum opinionem, qui Cletum & Anacletum vnum eundémque existimant fuisse virum. Quo autem anno Sother electus fuerit,sub iudice est. Cardinalis Baronius in eam sententiam inclinat,vt vsque ad annum 175. non sit assumptus. Aliis placet, assumptum quidem anno 163. occisum autem anno 171. quod sequitur Onuphrius, Morales & Tempesta.sunt qui ad annum 169. eius assumptionem referant. Eusebius verò hoc anno 171.putat electum; ait enim in Chronico anno 171. *Sother Romanæ Ecclesiæ Episcopatum suscepit annos xiij.* Inter tantam opinionum varietatem ea dexteritate Dexter vsus est, vt solùm diceret anno 171. Sotherem rexisse Ecclesiam, in quo plures conueniunt; vtrùm autem hoc ipso anno Episcopatum inierit,vel antea susceperit,in quo est maius dissidium, minimè definierit.

Commodi Imp. mors.

ANNO 172. *L. Imperator*, &c.] Eusebius in Chronico sic ait hoc ipso anno. *L. Imperator anno regni sui nono, siue vt quidam putant xj. inter Concordiam, & Altinum, apolexia extinctus est, sedens cum fratre in vehiculo.* Susceperat in Marcomannos & Sauromatas rebelles expeditionem; sed obiit in itinere positus, vti superiùs diximus. Est autem Concordia Venetiarum oppidum non procul ab Altino, & flumine Liquentiæ, de qua agit Plinius lib.3.c.18. cuius nominis fuit alia in Hispania Bætica, vnde Concordienses populi dicti ab eodem Plinio lib.4.c.22. Alibi de ea disputandum ad ann.418.

Melito Sardicensis.

ANNO 173. *Asianus Sardicensis*, &c.] Concinit Chronicon Eusebij ferè eisdem verbis: *Antonino Imperatori inclyto Asianus Sardicensis Episcopus Apologeticum pro Christianis tradidit.* Fuit hic Melito nomine, Asianus natione, Sardicensis præsulatu. Quod autem dicitur Antonino Apologiam dedisse pro Religione Christiana, non de Antonino Pio, sed de M.Aurelio Vero intelligendum est, qui etiam Antoninus dictus fuit. De Melitone hæc Hieronymus de Scriptor.Eccles.c.34. *Melito Asianus, Sardicensis Episcopus, librum Imperatori M.Antonino Vero, qui Frontonis Oratoris discipulus fuit, pro Christiano dogmate dedit, scripsit quoque & alia, de quibus ista sunt, quæ subijciemus. De Pascha lib.11. De vita Prophetarum lib.1.&c. Huius elegans & declamatorium ingenium Tertullianus in septem libris, quos scripsit aduersus Ecclesiam pro Montano, dicit, vnum à plerisque nostrorum Prophetarum putari.* Eidem adscribitur liber de transitu Virginis, qui tamen inter apocryphos numeratur à Gelasio Papa Distinctione xv. cap. Sancta Romana: sed vtrùm eius fuerit, dubitatur.

S. Apollinaris Hieropolitanus.

ANNO 174. *Apollinaris*, &c.] Eusebius itidem in Chronico id scribit, hoc ipso anno, vocátque eum Asianum. Hieronymus lib.de Script.Eccles.hæc habet de ipso, c.36. *Apollinaris Asiæ Hieropolitanus Episcopus, sub Imperatore M.Antonino secundo floruit, cui & insigne Volumen pro fide Christianorum dedit. Extant eius & alij quinque aduersus Gentes libri, & de Veritate duo, & aduersum Cataphrygas tunc primùm exortos, cum Priscilla, & Maximilla insanis vatibus, incipiente Montano.* Agitur eius festa dies in Rom. Martyrologio ad diem 8.Ianuarij. De eo iterum Eusebius lib.5.Histor.cap.6. & lib.5.cap.15.& 18. & Hieronymus etiam epist.84. ad Magnum.

S. Dionysius Corinthius.

2. *Dionysius*, &c.] Eusebius in Chronico hoc anno sic habet, *Dionysius Episcopus Corinthiorum clarus habetur:* agitque de eius actis & scriptis lib. 4. Histor. cap. 22. Hieronymus verò eiusdem cum laude meminit tum epist.84. citata, tum etiam lib.de Script. vbi hæc leguntur capite 37. *Dionysius Corinthiorum Ecclesiæ Episcopus tantæ eloquentiæ & industriæ fuit,*

Anno Romæ 926. | Anno Christi 175.

fuit, vt non solùm suæ Ciuitatis & prouinciæ populos, sed & aliarum vrbium & prouinciarum Episcopos, epistolis erudiret; è quibus est vna ad Lacedæmonios, alia ad Athenienses, tertia ad Nicomedienses, quarta ad Cretenses, quinta ad Ecclesiam Amastrianam, & ad reliquas Ponti Ecclesias, sexta ad Gnoßianos, & ad Pynitum eiusdem vrbis Episcopum; septima ad Romanos, quam scripsit ad Sotherem Episcopum eorum; octaua ad Chrysophorum sanctam fœminam. Claruit sub Imperatore M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo. Celebratur festum ipsius in Romano Martyrologio & Vsuardo die 8. Aprilis. In Romano additur; *Romanos Pontifices adeò coluit, vt eorum epistolas publicè legere in Ecclesia diebus Dominicis consueuerit.*

3. *Pynetus*, &c.] Eusebius in Chronico sic: *Clarus habetur Pynetus (vel Pynitus) Cretensis, vir eloquentißimus.* Hieronymus lib. de Script. Eccl. *Pynitus* (inquit cap. 38.) *Cretensis Gnoßiæ vrbis Episcopus, scripsit ad Dionysium Corinthi Episcopum valde elegantem epistolam, in qua docet non semper lacte populos nutriendos, ne quasi paruuli ab vltimo occupentur die; sed & solido vesci debere cibo, vt in spiritualem proficiant senectutem. Et hic sub M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo floruit.* Agit iterum de eo Eusebius lib. 4. Hist. cap. 20. & 22. & Nicephorus libro 4. cap. 8. Eius verò festa dies in Martyrologiis Bedæ, Adonis, & Vsuardi assignatur 10. Octobris, qua nimirum Romanum hoc eum laudat elogio: *in Creta Insula B. Pyniti inter Episcopos nobilißimi. Hic Gnoßiæ vrbis Episcopus sub M. Antonino Vero, & L. Aurelio Commodo floruit; & in scriptis suis velut in quodam speculo, viuentem sui reliquit imaginem.* — *S. Pynetus Episcopus Cr[illegible]s.*

ANNO 175. *Tanta per totum orbem*, &c.] Eadem verba habet Eusebius in Chronico ad hunc ipsum annum. De eadem pestilentia egimus supra ad annum 171. quo cœpit grassari.

2. *Interamni Flauij*, &c.] Superius in annotationibus anni 160. ostendimus Interamnum Flauium antiquam & nobilem vrbem esse, quam nunc dicimus *Benauente*, nobilissimæ atque excellentissimæ stirpis Pimentelis Comitatu notissimam, inibíque S. Domninam Virginem cum sororibus suis egregium sustulisse martyrium; nunc vero de S. Proculo Martyre sermo fit, qui in eadem Ciuitate coronatus est. Est autem non parua in scriptoribus confusio de S. Proculo Interamnensi. Reperiuntur siquidem tres Proculi in eadem vrbe martyrio coronati, quo nodo Card. Baronius minus feliciter se expediuit; nam cùm tres sint omnino diuersi, ipse duos duntaxat credidit, vt patet ex notis ad Romanum Martyrologium die 14. Febr. & 14. etiam Aprilis, & 1. Decembris, quibus illorum memoriæ anniuersario ritu coluntur. Inter hos Proculos primus, id est, qui 14. Febr. corona donatus est sempiterna, ciuis erat Atheniensis, Romæ verò existens cum conciuibus suis Ephebo & Apollonio, à S. Valentino Interamnensi in Italia Episcopo ad fidem perductus, paulò post ipsum martyrio Interamnæ coronari meruit. De eo Martyrologium Romanum ea die sic ait: *Interamnæ S. Valentini Episcopi & Martyris. Ibidem Sanctorum Proculi, Ephebi & Apollonij Martyrum, qui cùm ad corpus S. Valentini vigilias agerent, iussu Leonij Consularis comprehensi gladio cæsi sunt.* Referunt eius acta, cum Valentini vita, Petrus in Catalogo lib. 3. cap. 122. Mombritius tomo 2. & Surius tomo 1. & ante eos Rhabanus in Martyrologio 16. Kalend. Martij. Alter etiam Proculus in eadem Ciuitate passus fuit die 1. Decembris, de quo Romanum Martyrologium hæc ait: *Interamnæ S. Proculi Episcopi & Martyris, qui post multa egregia opera à Totila Gothorum Rege iussus est decollari.* Habet eius acta Petrus in Catalogo lib. 1. cap. 15. asserítque de partibus Syriæ tempore Iustini Imperatoris Romam venisse, eúmque presbyterum ordinatum à Sancto Valentino Interamnensi Pontifice, eidémque par martyrium sublato successisse in Episcopatu, ac tandem iussu Totilæ decollatum. Existimo tamen hunc non fuisse Episcopum Interamnensem, sed Narniensem, & Valentinum illum, cui successit in Episcopatu, Narniensem pariter, non Interamnensem Præsulem fuisse, irrepsisséque mendum, vt pro Narniensi, Interamnensis dicatur, occasione ab alio Valentino & Proculo eius vrbis accepta; moueor autem ex eo quod Vsuardus non legit *Interamnæ*, sed *Ciuitate Narnia*; & in antiquis M.S. Martyrologij Romani codicibus, præsertim in eo quod Romæ in Ecclesia S. Cyriaci omnium vetustissimum habetur, sic legitur: *Narnis natalis S. Proculi Episcopi & Martyris.* Quidquid de vrbis nomine sit, certum est diuersum Proculum fuisse à primo illo, quandoquidem ille sæcularis ciuis, hic Episcopus, ille sub Romanis Principibus Ecclesiam persequentibus, hic sub Totila passus est, multos post annos. Duos autem reperiri Valentinos Episcopos & Martyres, non mirandum, cùm aliàs ex actorum & martyrij, ac temporum distantia valde diuersos esse constet.

S. Proculus Martyr Interamnensis.

Tres Proculi Interamnenses.

Anno Christi 175. De alio S. Proculo Martyre Interamnis passo festum agitur die 14. Aprilis simul cum S. Domnina & sociabus. Baronius ipsum cum altero, de quo nunc diximus, confundens Episcopum fuisse existimauit; & vsque ad Romanum Martyrologium mendum irrepsit: cùm tamen ante Baronianam illius correctionem titulus Episcopi in textu deesset. Et sic prorsus legendum suadent cætera Martyrologia. Vsuardus solùm habet: *Interamnis B. Proculi Martyris. Item S. Domninæ Virginis cum socijs Virginibus coronatæ.* Et eadem verba habent Beda & Ado, & consentit Petrus Galesinus, sic inquiens, *Interamnij S. Proculi Martyris, item Domninæ Virginis & sociarum*, &c. Petrus quoque Equilinus lib. 11. Catalogi cap. 130. num. 121. hæc habet: *Proculus Martyr & Domnina Virgo cum socijs Virginibus ipso die Interamnis passi sunt.* Quo videas nullatenus Proculum istum Episcopum fuisse, sed duntaxat Martyrem, sicut Dexter hoc loco ipsum nominat, & quem priùs Domnina & sorores illustrauerant, sanguine fuso nobilitarit. Alij igitur duo Proculi in Italia, hic autem in Hispania triumphauit. Vide quæ de eo & Domnina diximus ad annum 160. Anno Romæ 926.

Victoria orationibus Christianorũ obtenta.

3. *Orationibus Christianorum*, &c.] Fusiùs hæc persequitur Eusebius in Chronico, anno Domini 176. *Imperator* (ait) *Antoninus multis aduersum se nascentibus bellis sæpe ipse intererat, sæpe Duces nobilissimos destinarat; in quibus semel pertinaciter exercitui, qui cum eo in Quadorum regione pugnabat, siti oppresso pluuia diuinitus missa est: cùm è contrario Germanos & Sarmatas fulmina persequerentur, & plurimos eorum interficerent.* Extant litterę M. Aurelij grauissimi Imperatoris, quibus illam Germanicam sitim Christianorum fortè militum precationibus, impetrato imbre, sedatam testatur. Eam epistolam ex codice M.S. Vaticanæ Bibliothecæ reddit Baronius anno 176. & Onuphrius lib. 2. festorum. Multi Romanarum rerum Ethnici scriptores eius miraculosæ pluuiæ, & victoriæ meminerunt, sed tamen odio Christianæ fidei ducti, aliis gloriam attribuunt. Iulius Capitolinus Marco ipsi Aurelio: Dio Arnuphi cuidam Mago; nonnulli nescio cui Iuliano Mago. Cæterùm rectè Xiphilinus Dionem redarguit falsitatis, tam quia M. Aurelius nunquam Magos consuluit, aut eorum opere delectatus fuit, tum etiã quia nemo talis Arnuphis vnquã meminit. De victoria verò ipsa ope Christianorum impetrata pluuia de Quadis ac Marcomannis reportata agunt Claudianus in 6. Consulatu Honorij lib. 1. Tertullianus Apolog. cap. 5. & ad Scapulam cap. 4. Eusebius iterum lib. 5. cap. 5. ex Apollinare Hieropolitano: de quo paulò superiùs egit Dexter. Extat adhuc insigne tanti miraculi testimonium in Columna M. Aurelij, Romę nunc *Sancti Pauli* nuncupata, vbi tota rei historia marmori incisa cernitur, cuius copiam Baronius extractam Annalibus suis inseruit. Legioni autem cuius ope victoria obtenta est, Fulminatricis nomen indidisse omnes scribunt. Cæterùm milites in ea Hispanos extitisse satis testatur inscriptio illa sepulchralis, quam Iulius Ioschus eiusdem legionis miles Iulio Secundo liberto suo posuit, & apud Moralem legimus sub his verbis lib. 9. c. 38. *Iulio Secundo qui vixit ann. xxxix. M. ij. D. X. C. Iulius Ioschus, legionis xij. Fulminatricis, liberto bene merenti fecit.* Consule Orosium lib. 7, cap. 15.

Flauius Lucius Dexter.

Ano Christi 180. *Antoninus consortem Imperij facit filium Commodum.* Anno Romæ 932.

2. *Vtriculi, quæ (Bætis olim) ciuitas est in Bætica, prope Hispalim, natus Lucius, floret Romæ, ingenij laude præclari.*

3. *Hoc tempore omnes Hispaniarum Ecclesiæ, sicut etiam aliæ totius orbis terrarum, à Paganis pacem mercatæ sunt.*

Anno 182. *Antoninus Imperator plusquàm centum leones exhibuit.* Anno 933.

2. Omnes

Anno Romæ 932. — Anno Christi 180.

2. *Omnes Ecclesiæ orbis pacem ab Ethnicis pecunia sunt mercatæ.*

3. *Smyrna vrbs Asiæ terræmotu concussa ruit: ad cuius reparationem decennalis tributorum relaxatio data est.*

4. *Antoninus Imperator in Pannonia morbo decessit. Successit illi in Imperio Romano Commodus filius.*

Anno 185. — Anno 936.

Templum Serapidis celeberrimum in Alexandria incensum est.

2. *Irenæus Episcopus Lugdunensis insignis habetur.*

3. *Flauiobrigæ in Hispania Sanctus Victor Martyr, & socij eius, qui varia excruciamenta passi, necati sunt.*

4. *Plurima Collegia iuuentutis per Hispanias ad Clerum instituendæ, præsertim Cæsaraugustæ, Tarraconæ, Hispali, Carthagine, Toleti, Braccaræ Augustæ, Illiberri, præcipuis vrbibus, Præsulum diligentia eriguntur.*

5. *Patruino Toletano Episcopo, Turibius Toletanus Præsul sufficitur, homo doctus, & eruditus: qui multa incommoda ob fidei patrocinium ob Ethnicis patitur. Hic natus Romæ dicitur ad Hispanias peruenisse; ad quem S. Irenæus Lugdunensis Episcopus litteris eius prouocatus, tamquam ad familiarissimum misit librum contra hæreses.*

COMMENTARIVS.

ANNO 180. *Antoninus*, &c.] Consentit Eusebius, cuius hæc sunt verba hoc ipso anno: *Antoninus Commodum filium suum consortem Regni facit.* Qua de re Lampridius in Commodo & alij. Antoninum istum non alium, quàm M. Aurelium intelligas. Consule Orosium lib. 7. c. 15.

2. *Vtriculi*, &c.] Strabo lib. 3. Geographiæ, inter præcipuas Bæticæ Prouinciæ vrbes, quarto loco constituit *Bætim*, videlicet post Cordubam, Gades, & Hispalim. Vtrùm autem ab eo Bætis fluuius & Prouincia tota Bætica dicta fuerit, an verò Ciuitas hæc à fluuio nomen acceperit, definire non audeo. Latini eam vocarunt *Vtriculum*, quod quasi in medio vteri totius Bæticæ constituta esset. Hodie aliquantulum mutato nomine, *Vtrera* dicitur, propéque Hispalim existit. Hic igitur insignis ille Lucius, sui temporis in Oratoria facultate præclarus natus, Romæ postmodum vehementer floruit, cuius cum magna laude meminit Lucas Tudensis in prologo sui Chronici, dum breuem Illustrium Virorum facit catalogum, qui in Hispania nati sunt. *Lucius Orator.*

3. *Hoc tempore*, &c.] Potuisse Christianos vexationem, quam ab Ethnicis patiebantur pecunia redimere, neruosè & eleganter docuit S. Petrus Alexandrinus Episcopus & Martyr: idque constare ex Actis Apostolorum cap. 17. probant nonnulli; nam ibi legimus, quod exorta Thessalonicæ seditione in discipulos, à Iudæis vociferantibus, *Quoniam hi qui Vrbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Iason, contra decreta Cæsaris faciunt, Regem alium dicentes esse Iesum. Concitauerunt autem plebem & Principes Ciuitatis audientes hæc.* Cæterùm *accepta satisfactione à Iasone & cæteris dimiserunt eos.* Accepta, inquam, satisfactione pecuniaria à Iasone & cæteris, vt paulùlum quiescerent à vexatione: donec secretò Paulum, & Silam dimitterent; vnde subdit Euangelista. *Fratres verò confestim per noctem* *Pecunia posse redimi persecutionem: ita Ecclesia Hispania fecere.*

Anno Christi 182. & 185. *noctem dimiserunt Paulum & Silam in Beræam.* De huiusmodi redemptione seu mercatione vexationis suo æuo fieri solita scribit Tertullianus lib. de fuga in persecutione cap. 12. & c. 13. ait: *Parum denique est si vnus aut alius ita* (pretio) *eruitur: massaliter totæ Ecclesiæ tributum sibi irrogauerunt.* Si quo autem loco id factum fuisse credendum est, haud dubium quin in Hispania, vbi auri & argenti maior erat copia, & Romanorum immensa eius cupido. Facile verò fuit Tertulliano in Africa degenti Hispanæ Ecclesiæ pecuniariæ redemptionis notitiam habere, cùm alias ex Epistolis Cypriani & Augustini liquidò constet, Hispanas & Africanas Ecclesias perpetuum inter se commercium & communionem habuisse. Anno Romæ 933. & 936.

ANNO 182. *Antoninus*, &c.] Sic Eusebius in Chronico: *Antoninus* (id est, M. Aurelius Antoninus) *post victoriam* à Sarmatis, & Marcomannis reportatam, *adeò in editione munerum magnificus fuit, vt centum simul leones exhibuerit*, videlicet populo Romano in ludis visendos.

Ecclesia pecuniis redimunt persecutionem.

2. *Omnes Ecclesiæ*, &c.] Ita prorsus Tertullianus supra relatus cap. 13. lib. de fuga, dum ait: *Parùm est si vnus, aut alius, ita* (pretio) *eruitur; massaliter totæ Ecclesiæ tributum sibi irrogauerunt.* Massaliter, id est, non quælibet seorsim, sed omnes Orbis Ecclesiæ in vnum corpus & massam collectæ, pacem ob Ethnicis pecunia mercatæ sunt. Lampridius ex Mario Maximo vetere historico scribit de Commodo Imperatore, quòd *vendidit suppliciorum diuersitates & sepulturas.*

3. *Smyrna*, &c. Hæc quoque ex Chronico Eusebij mutuata sunt, vbi ait hoc ipso anno. *Smyrna vrbs Asiæ terræmotu ruit; ad cuius reparationem decennalis tributorum immunitas data est.*

4. *Antoninus*, &c.] Consonat etiam Eusebius in Chronico. *Antoninus*, ait, *in Pannonia morbo perijt. Commodus XV. Rom. regnauit ann. xiij.* Lege Orosium loco citato.

ANNO 185. *Templum Serapidis*, &c.] Eusebius sic, *Templum Serapidis Alexandriæ incensum.* Colebatur ab Ægyptiis Serapis sub bouis imagine, alióque nomine Apis, & Osiris dici solebat: à Græcis Pluto. De eo Plutarchus libro peculiari de Osiride, & alij. Alia in Vrbe incendia eius tempore contigerunt; de quibus Orosius lib. 7. cap. 16. hæc habet; *Flagitia Regis* (Commodi) *pœna Vrbis insequitur. nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio Bibliothecam illam Maiorum cura, studióque compositam, ædésque alias iuxta sitas, rapaci turbine concremauit. Deinde aliud incendium postea Romæ exortum, ædem Vestæ, & Palatium plurimámque Vrbis partem solo coæquauit.* hæc ille.

S. Ireneus Lugdunensis.

2. *Irenæus Episcopus*, &c.] Eadem habet Eusebius verba hoc ipso anno Domini 185. Consonat Hieronymus de Scriptoribus Ecclesi. cap. 45. vbi fusè de eo agit, & testimonio Polycarpi Martyris confirmat fuisse discipulum Sancti Pothini Episcopi & Martyris Lugdunensis, cui in eiusdem Ecclesiæ regimine successit; *Floruitque*, ait, *maximè sub Commodo Principe, qui M. Antonino Vero in imperium successerat*; & qui in egregio Commentario, quem de Monarchia scripsit ad Florinum, versus finem, significat se Apostolicorum temporum vicinum fuisse. De Concilio, quod super quæstione de die Paschæ, sub Victore Papa Lugduni S. Irenæus celebrauit, agit Eusebius lib. 5. hist. c. 22. Coëgisse autem ipsum circa ann. 190. ex tempore Pontificatus Victoris conuincitur, qui quidem sedere cœpit ab anno Domini 186. iuxta Onuphrium, Moralem, & vetustiores; tametsi Baronius in ann. 194. reiiciat initium eius Pontificatus.

Flauiobrigenses Martyres.

3. *Flauiobrigæ*, &c.] Ptolomæus constituit Flauiobrigam in Autrigonibus Tarraconensis Hispaniæ populis, ad litus Cantabrici Oceani, quam nunc *Fuente rabia* dicimus, si Villanouano præbemus fidem. Ioannes Mariana existimat esse *Bermeo*, vel non longè à *Bilbao* sitam fuisse. Hæc ille lib. 4. hist. Hisp. cap. 4. Longè alia vrbs fuit Flauiumbrigantium, quod nunc in Gallæcia *Betanzos* nuncupatur. Igitur Flauiobrigæ martyrium subiit S. Victor cum sociis, imperante Commodo. Agitur eorum festus dies in Romano Martyrologio die 17. Octobris, vbi eius socij vocantur Alexander & Marianus. Molanus etiam in additionibus ad Vsuardum, eorumdem meminit; Galesinus & alij recentiores Martyrologiorum authores. Petrus Equilinus lib. 11. Catalogi SS. cap. 130. num. 293. Victorem facit Episcopum: nam ait, *Victor Episcopus, Alexander, & Marianus Martyres ipso die passi sunt*: videlicet xvj. Kalend. Nouembris, seu die 17. Octobris.

Collegia ad iuuentutem erudiendam, quando ædificata?

4. *Plurima Collegia*, &c.] Vetustissimus sanè Ecclesiæ mos fuit Christianorum filios vnà collectos ad Clerum erudire; quò nimirum in iuuentute Catholicæ fidei rudimenta & sacras literas, ac mores honestos imbiberent; & in his quæ Ecclesiasticorum rituum sunt,

imbue

Anno Romæ 936. | Anno Christi 185.

imbuerentur. Hinc videmus plerumque contigisse, Episcopos simul cum pueris martyrio coronatos fuisse; nimirum cum pueris, quos sacras literas & Ecclesiasticos ritus edocebant. De S. Blasio Sebastensi Episcopo, ac Martyre celeberrimo legimus in eis actis & Martyrologiis, quod vnà cum duobus pueris capite truncatus fuit: & de S. Eugenio Carthaginensi Episcopo scribit Victor Vticensis de persecutione Vvandalica lib. 3. habetúrque in Rom. Martyrologio ad 13. Iulij, quod cum eo passi sunt plurimi lectores & infantuli: *Erant hi numero duodecim (ait Victor) qui nec blanditiis, nec minus cedentes, ne à Catholica diuellerentur Ecclesia, fortiter, viriliterque agentes, martyrij sunt adepti coronam: quos nunc Carthago miro colit affectu, & quasi duodecim Apostolorum, chorum suscepit puerorum.* Idem pariter Hispania vidit Pampilonæ in Valente sanctissimo Episcopo, qui cum tribus pueris necatus est 21. Maij, de quibus suo loco cum Dextro dicturi sumus ad annum Domini 300. Inter Collegia, quorum memoria extat, ad iuuentutem erudiendam olim in Hispaniis erecta, celebre est illud quod Hispali S. Isidorus erexit, in quo S. Ildefonsus collega fuit. De eo Ioannes Mariana lib. 6. rerum Hispan. cap. 10. *Ad eum* (inquit) *cultus ingenij capiendi studio Hispalim missus, in collegiúmque cooptatus Ildephonsus, quod iuuentutis instituendæ ab Isidoro extructum fuisse, dictum est, viro doctissimo expoliendum se, limandúmque permisit: ab eius latere non ante discessit, quàm omni liberali disciplina excultus, disciplinarum orbem absoluisset.* Consonat Isidori vita, quæ in Ecclesiis Hispaniæ Apostolicæ Sedis calculo approbante in diuinis officiis quotannis legi consueuit; ibi sic enim legimus; *construxit Monasteria, & Collegia ædificauit; in quibus studiis sacris & diuinis lectionibus vacans, plurimos discipulos qui ad eum confluebant, erudiuit, inter quos fuit B. Ildefonsus*, &c. Non dissimili zelo ductos constat vetustiores præcipuarum Ecclesiarum Hispaniæ Præsules, quorum diligentia olim erecta fuisse Collegia iuuentutis ad Clerum instituendæ, satis verisimiliter docet hoc loco Dexter: quæ sanè tunc temporis magis necessaria erant, quando persecutione grassante, non erat integrum cuiuis Christianorum filios suos vbiuis ad Clerum erudire: tunc siquidem præcipuis in vrbibus necessum videbatur pueros in Collegia redactos instituere. De his iterum agit Dexter ad annum Domini 370. inquiens: *Collegia iuuenum ad clericatum educandorum, negligentiâ temporum intermissa; diligentiâ S. Præsulis Audentij Toletani, & aliorum Pontificum redintegrantur.*

5. *Patruinio*, &c.] Aliis Patruinus dicitur, & quibusdam corruptiùs Paternus. De eius electione in Toletanum Pontificem egimus cum Dextro ad annum 160. inde autem dubium non leue oriri videtur: nam ibi dicitur præfuisse annos 29. nimirum ab anno 160. in quo electus fuit, *Pelagio*, inquit, *Toletano Pontifici succedit Patruinus, vir fidelis: præsidet in illa Sede annos viginti & nouem*: nunc verò anno Domini 185. asseritur, quod Patruino Turibius Toletanus Præsul sufficitur, nimirum post vigintiquinque duntaxat annos, qui intersunt à 160. vsque ad 185. Et augetur difficultas, eo quod inferiùs anno Domini 208. inquit Author: *Quinctius Episcopus Toletanus succedit Patruino, præsidet in illa Sede annis 12.* Vbi duo veritati minus consonare videntur; nimirum quòd Patruino successerit Quinctius seu Quinctinus, cùm tamen superius dixerit, Turibium eius fuisse successorem: & quòd Patruinus sederit in Sede Toletana vsque ad annum 208. Sic enim non sedisset 29. vt prius dixerat, sed 48. videlicet ab anno 160. vsque ad 208. Vt hæc dubia solueret, posset quis existimare duos fuisse Patruinos in Sede Toletana, siue mauis vnum nuncupatum Patruinum, alterum verò Paternum: quorum vnus præcesserit, alter subsequutus fuerit Turibium, & habuerit Quinctium successorem. Cùm verò de priori illo dicitur sedisse annos 29. facilè potuit mendum in scriptura intercedere, vt pro 25. legeret quis 29. Similitudo enim illorum characterum 5. & 9. decipere facilè potuit lectorem seu scriptorem. Id tamen probabile sit aliis, dum mihi aliud probabilius videtur, quo omnia constant, & non multiplicantur Patruini sine necessitate vrgenti. Existimo itaque Patruinum, cùm sedisset Toleti annos 25. zelo prædicationis, aut peregrinationis ductum reliquisse Turibium successorem in Sede Toletana; neque id nouum, imò verò vsitatum videri debet ab ipsius prædecessoribus, vt de SS. Eugenio, Honorato, & Hermolao superiùs docuit Dexter: deinde post annos viginti in prædicatione & peregrinatione transactos, iterum rediisse Toletum, & Turibio cedente vel decedente circa annum Domini 204. denuò sedisse Pontificem annos quatuor; qui simul iuncti cum illis 25. quibus primùm præerat, complent numerum 29. à Dextro designatum. Atque ita fit, vt sedere inceperit anno 160. & quòd anno 185. illi successerit Turibius: anno verò 208. habuerit successorem Quinctium;

Patruinus Toletanus Antistes quot

& toto

Anno Christi 385. & toto hoc tempore solos 29. Toleti Pontificem sederit. Fauet etiam nostræ sententiæ, quòd si Patruinus, cui Quinctius successit, diuersus esset ab eo, cui successit Turibius, diceretur à Dextro eius nominis secundus, sicut inferiùs in Olympio II. eiusdem Toletanæ Sedis Pontifice fecit anno 424. quod tamen penitus omisit, denotans vnum eundémque Patruinum fuisse. Anno Romæ 936.

Turibius Toletanus Episcopus. De Turibio Toletano Pontifice mentio habetur in Chronologia Præsulum Toletanorum, quam in tomo Conciliorum Hispaniæ cudit Loaysa pariter Toletanus Archiepiscopus: ponitúrque in ea Patruini successor & præcessor Quinctij. Sed in Chronologia annorum, quâ designatur floruisse post annum Domini 396. errat toto cœlo, quod alibi monstrauimus, videlicet ad annum 160. Qualis autem, quantúsque vir fuerit, solus Dexter docuit.

Turibio Toletano Archiepiscopo dicat Irenæus libros suos contra hæreses. Quod autem asserit, S. Irenæum misisse ad illum quinque libros suos contra hæreses, nouum proculdubio multis videbitur; nec mirum, cùm solus Dexter (quod sciamus) id scripserit. Verùm quamquam id ipsius Irenæi testimonio manifestè demonstrari non possit, id tamen nequaquam scriptis eius repugnat; quæ sine nomine illius ad quem dicati fuerunt, circumferuntur, quin potiùs ex eis satis verisimiliter assertio nostri authoris deducitur. Scripsit siquidem libros hosce Lugduni in Galliis ad ripam Rhodani, vt in prologo primi fatetur, inquiens: *Non autem exquires à nobis qui inter Gallos degimus, & in barbarum sermonem plerumque auocamur, orationis artem*, &c. Mittit verò eos ad doctum & grauem virum, in alia regione commorantem, quæ Gnosticorum fæcibus infecta fuerat, non aliter atque Prouincia Lugdunensis, de qua Irenæus lib.1.cap.9. *Talia*, inquit, *dicentes & operantes, & in his quoque quæ sunt secundùm nos regiones Rhodanenses, multas seduxerunt mulieres*, &c. Quæ autem Prouincia similiter ab eis deprauata fuerit, ac Lugdunensis, Hieronymus declarat in cap.64.Isai.vbi affirmat, *Gnosticos Galliarum primùm circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles fœminas decepisse, miscentes fabulis voluptatem, & imperitiæ suæ nomen scientiæ vendicantes.* Et in epistola ad Theodoram laudat viri eius Lacini pietatem, quod vastantibus Hispanias Basilidis Principis Gnosticorum hæresibus, nequaquam susceperit Armigil, Barbelon, Abraxas, Balsamum, & ridiculum Leusibaram, ceteráque magis portenta, quàm nomina, quæ ad imperitorum & muliercularum animos concitandos, quasi de Hebræis fontibus hausta essent, impudenter iactabant. Et super cap.3. Amos, Iberas ineptias vocat Balsamum, & Barbelon. Erat proinde aliquatenus Hispania infecta Basilidis, Valentini, & Marci hæresibus, ac proinde Irenæi egebat medicamine, qui nimirum in Oriente exactissimè ineptias illorum calluerat, & in sua diœcesi pro viribus debellauerat. Cui verò arma sua Irenæus commodiùs inter Hispanos Prælatos committeret, quàm Turibio Hispaniarum Primati? præsertim cùm eius vrbem Toletanam Marcus hæreticus inficere tentauerit, vti Dexter in superioribus affirmat ad annum Domini 169. Frequens quoque litterarum & librorum Irenæi transmissio ad eum, cui opus suum dedicat, argumento nobis esse potest, nullatenus ad Orientalem aliquem Antistitem illud dicasse, sed ad aliquem non longè à sua prouincia commorantem; quoties siquidem librum aliquem ex quinque, in quibus totum de hæresibus opus digestum est, terminabat, statim ad ipsum transmittebat: sic in prologo 3. *Misimus* (ait) *tibi libros, ex quibus primus quidem omnium illorum* (Gnosticorum) *sententias continet, & consuetudines & characteres ostendit conuersationis eorum. In 2. verò destructa sunt & euersa, quæ ab illis malè docentur; in hoc autem tertio ex sacris Scripturis inferemus ostensiones, vt nihil tibi ex his quæ præceperas desit; sed & præterquàm opinabaris, ad arguendum & euertendum eos, qui quolibet modo malè docent, occasiones à nobis accipias.* In prologo libri 4. *Hunc quartum librum* (ait) *dilectissime transmittens tibi, operis quod est de detectione, & euersione falsæ cognitionis, (quemadmodum promisimus) per Domini sermones ea quæ prædiximus confirmauimus; vti & tu sicut postulasti, vndique à nobis accipias occasiones ad confutandum omnes hæreticos, & eos omnino retusos, non longiùs sinas in errores procedere profundi, neque ignorantiæ præfocari pelago; sed conuertens eos in veritatis portum, facias suam percipere salutem.* Ac tandem in prologo 5. *Traductis diligentissimè omnibus hæreticis in quatuor libris, qui sunt tibi ante hunc à nobis editi, & doctrinis illorum manifestatis in hoc libro 5. ex reliquis doctrinis Domini nostri, & ex Apostolicis epistolis conabimur ostensiones facere, quemadmodum postulasti à nobis, obedientibus tuo præcepto*, &c. In quibus obiter contemplari placet, quanti apud Irenæum Turibus noster habebatur, cuius præcepto obedientiam se præstare profitetur. Commendat quoque eruditionem

ditionem

Anno Romæ 937. & 941. ditionem eius & sapientiam, id quod in præfatione ad 1. librum Irenæus eidem scribit; *Ea quæ tibi cum dilectione scripta sunt, cum dilectione percipies, & ipse augeas ea penes te, vt magis idoneus, quàm nos. Et quemadmodum elaborauimus nos olim quærenti tibi discere sententiam eorum, non solùm facere tibi manifestam, sed & subministrationem dare, vti ostenderemus eam falsam: sic & tu efficaciter reliquis ministrabis secundùm gratiam quæ tibi à Domino data est, vt iam non abstrahantur homines ab illorum suadela.* Sed hæc pro instituto videntur sufficere. Anno Christi 186. & 190.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Romæ 937.	*Thermæ exædificatæ sunt Romæ iussu Commodi Imperatoris.*	Anno Christi 186.
Anno 190.	*Apollonius egregius Christi cultor & Senator Senatui Romano librum pro fidei defensione obtulit, & capite truncatur.*	Anno 941.
Anno 193.	*Commodus egregia populo Romano spectacula præbuit.*	Anno 944.
Anno 195.	*Commodus Imperator sceleratus in domo Vestiliani necatur.*	Anno 946.
	2. *Successit in Imperio Romano Ælius Pertinax, menses vj.*	
	3. *Pertinax obsecrantem Senatum, vt uxorem suam Augustam, filium Cæsarem appellaret, repulit dicens, satis esse quod ipse nolens Imperium Romanum suscepisset & regeret.*	
	4. *Pertinax occiditur in Palatio, scelere Iuliani Iurisperiti, quem postea Seuerus apud Miluium pontem interfecit.*	
	5. *Seuerus, qui & Pertinax, succedit Iuliano Imperatori.*	
Anno 197.	*Clemens Alexandrinus Presbyter, & Panthenus Stoicus philosophus, in disputatione pro fide nostra fortissimi censentur.*	Anno 948.
Anno 198.	*Polycrates, & Bachylius Asiæ prouinciæ Episcopi clari censentur.*	Anno 949.
Anno 199.	*Sub Victore Papa grauis de Paschate quæstio exoritur.*	Anno 950.

COMMENTARIVS.

ANNO 186. *Thermæ*, &c.] Eusebius in Chronico hoc ipso anno sic inquit: *Thermæ Commodianæ Romæ factæ.*

ANNO 190. *Apollonius*, &c.] Narrat egregium sanctissimi viri facinus Eusebius lib. 5. cap. 20. & Hieronymus libro de Scriptoribus Ecclesi. c. 52. cuius verba in Romanum Martyrologium translata sunt ad diem 18. Aprilis, vbi festum martyrij ipsius ponitur, videlicet: *Romæ B. Apollonij Senatoris, qui sub Commodo Principe, & Perennio Præfecto, à seruo proditus, quod Christianus esset, iussus, vt rationem fidei suæ redderet, insigne Volumen composuit, quod in Senatu legit, & nihilominus sententia Senatus pro Christo capite truncatus est.* Agunt de eo Beda, Vsuardus & Ado eodem die, Equilinus lib. 4. cap. 62. *S. Apollonius Senator Martyr.*

Incidisse

Anno Christi 193. vsque 198. — Anno Romæ 944. vsque 949.

Incidisse autem Sancti Apollonij Senatoris martyrium in annum Christi 190. idem Eusebius author est in Chronico, tametsi Card. Baronius illud reiiciat in annum præcedentem.

ANNO 193. *Commodus*, &c.] Sic Eusebius hoc anno; *Commodus multos nobilium interficit, & spectacula populo Romano prabet insignia.* Consule Orosium lib. 7. cap. 16.

ANNO 195. *Commodus Imperator sceleratus*, &c.] In tanta prorupisse scelera Commodum scribit Lampridius in eius vita, vt publico populi clamore appellatus fuerit, *Nerone crudelior*, & *Domitiano impurior.* Sed tandem scelerum suorum meritas luit pœnas in domo Vestiliani strangulatus; sic enim scribit Eusebius in Chronico hoc ipso anno: *Commodus* (inquit) *strangulatur in domo Vestiliani.* Deerat hæc clausula in Dextro Cæsaraugustæ excuso, sed error typographi in pagina correctionum eiusdem impressionis notatus est.

2. *Successit*, &c.] De Ælio Pertinaci agunt Romanarum rerum authores, & ex eis Baronius ad annum 195. ex cuius computu sedit dies tantùm 82. sed Eusebius in Chronico inquit regnasse menses sex.

3. *Pertinax*, &c.] Hæc sic in Chronico Eusebius adnotat; *Pertinax obsecrantem Senatum, vt vxorem suam Augustam & filium Cæsarem appellaret, contradixit, sufficere testatus, quod ipse regnaret inuitus.* Digna sanè non Ethnico, sed Christiano Principe vox.

4. *Pertinax occiditur*, &c.] Et hoc ipsissimis Eusebiani Chronici verbis, scribit Dexter. Consule Orosium lib. 7. c. 16. Xiphilinum, & Eutropium, & Capitolinum.

5. *Seuerus*, &c.] Ælio Pertinaci Didius Saluius Iulianus successit, qui menses ferè septem Imperij rexit habenas, iuxta Orosium lib. 7. cap. 16. His diebus arripuerant simul, sciderant potiùs Romanum Imperium Pescēninus Niger in Syria, & Albinus in Britannia; sed tandem Albinus Seuero cessit, qui ob memoriam Ælij vocari quoque voluit Pertinax, authore Spartiano, vti fornix triumphalis Romæ ad radices Capitolij eum nuncupat. Cœpit imperare anno 196. vt Eusebius in Chronico author est.

S. Panthænus Doctor.

ANNO 197. *Clemens Alexand.* &c.] Corruptissimè in Cæsaraugustæ excuso Dextro pro voce *& Panthænus*, Espannensius legebatur: cùm tamen omninò Panthænus legendum sit, qui Clementis Alexandrini in literarum sacrarum interpretatione magister fuit. Eusebius in Chronico sic de vtroque scribit, anno 197. *Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, & Panthænus Stoicus Philosophus in disputatione dogmatis nostri desertissimi habentur.* Præponitur Panthæno Clemens, discipulus magistro, forsan propter scriptorum maiorem euidentiam: aliàs autem Panthænus Sanctorum Catalogo adscriptus est, die 7. Iulij in Martyrologio Romano sub hæc verba: *Alexandriæ natalis S. Panthæni viri Apostolici, & omni scientia adornati; cui tantum studij & amoris erga verbum Dei fuit, vt etiam ad prædicandum Christi Euangelium Gentibus, quæ in Orientis vltimis secessibus reconduntur, fide & deuotione succensus profectus sit, ac demum Alexandriam reuersus sub Antonino Caracalla* (Seueri filio) *in pace quieuit.* Hieronymus lib. de Script. Eccles. cap. 46. hæc habet; *Panthænus Stoicæ sectæ Philosophus, iuxta quamdam veterem in Alexandria consuetudinem, vbi à Marco Euangelista semper Ecclesiastici fuerunt Doctores, tantæ prudentiæ & eruditionis, tam in Scripturis diuinis, quàm in sæculari literatura fuit, vt in Indiam quoque rogatus ab illius gentis legatis, à Demetrio Alexandriæ Episcopo mitteretur: vbi reperit Bartholomæum de duodecim Apostolis aduentum Domini Iesu iuxta Matthæi Euangelium prædicasse, quod Hebraicis litteris Scriptum, reuertens Alexandriam secum tulit. Huius multi quidem in sacram Scripturam extant Commentarij, sed magis viua voce Ecclesiæ profuit. Docuitque sub Seuero Principe, & Antonino cognomento Caracalla.* De Clemente verò cap. 48. eius libri de Script. ait: *Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter Panthæni, de quo suprà retulimus, auditor, post eius mortem Alexandriæ Ecclesiasticam scolam tenuit.* enarratis autem librorum ab eo scriptorum titulis, subiungit; *Constat Origenem huius fuisse discipulum. Floruit autem Seueri & Antonini filij eius temporibus.* Iterum de Panthæno multa Eusebius lib. 4. hist. cap. 10. & Hieronymus epist. ad Magnum, Nicephorus lib. 4. cap. 32. & lib. 5. c. 10. Beda, Ado & Vsuardus die 7. Iulij, Equilinus lib. 6. c. 65.

SS. Polycrates, & Bachylus Doctores.

ANNO 198. *Polycrates*, &c.] Corruptè impressus Dexter habebat *Polycarpus.* Eusebius in Chronico hoc anno sic ait; *Polycrates, & Bachylus Asianæ Prouinciæ Episcopi insignes habentur.* D. Hieronymus de Script. Eccles. cap. 54. *Bachylus*, ait, *Corinthi Episcopus, sub eodem quoque Seuero Principe clarus habitus, de Pascha, ex omnium, qui in Achia erant Episcoporum persona, plenum eruditionis librum conscripsit.* De Polycrate verò cap. sequenti: *Polycrates*, inquit, *Ephesiorum Episcopus cum cæteris Episcopis Asiæ, qui iuxta quamdam veterem consuetudinem*

cum

Anno Romæ 950. *cum Iudæis 14. Luna Pascha celebrabant; scripsit aduersus Victorem Episcopum Romanum epistolam synodicam, in qua docet se Apostoli Ioannis & veterum authoritatem sequi.* Adducto autem in medium eiusdem epistolæ fragmento subdit: floruit temporibus Seueri Principis. Petrus Equilinus agit de Polycrate lib.11.Catal.cap.16.& de Bachyllo cap.81. Anno Christi 199.

ANNO 199. *Sub Victore*, &c.] Eusebius in Chronico aliquanto fusiùs rem hanc prosequitur: *Quæstione*, inquit, *orta inter Episcopos, an secundùm legem Moysi mensis Pascha obseruandum esset, Victor Romanæ vrbis Episcopus, & Narcissus Hierosolymorum, Polycrates quoque & Irenæus, & Bachyllus, plurimique Ecclesiarum pastores, quid eis probabile visum fuerit litteris ediderunt.* Hoc ipso anno Victor Concilium congregauit Romæ eius rei gratia, multáque alia Concilia alibi celebrata sunt, alterum videlicet in Galliis, cui præfuit S. Irenæus; alterum Cæsareæ, cui Theophilus Episcopus, cuius meminit Beda lib. de æquinoctio vernali; aliud Ponti, cui Palmas Episcopus, aliud Corinthi, cui Bachyllus; aliud denique in prouincia Osroænorum, de quibus agit Eusebius lib.5.hist.cap.22. Horum omnium sententia vna fuit, S. Pascha celebrandum esse quotannis Dominico die. Aduersus hos Polycrates in Asia Concilium coëgit, vbi decreuit quartadecima Luna sicut Moyses in lege præceperat, esse celebrandum, cuius dogmatis sectatores Quartadecimani vocati sunt. Sed de re notissima parum dixisse sufficiat. Victoris festa dies agitur in Martyrologiis Rom. Vsuardi & aliorum, quinto Kal. Augusti, id est, 28. Iulij, quo martyrij coronam sub Seuero promeruit. Agit de eo Sanctus Hieronymus de Scriptor. Eccles. cap. 44. Eusebius lib. 5. cap.22. August. epistola 165. Optatus Mileuitanus lib.2. contra Parmen.

De celebrando Paschate quæstio sedata, vbi

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 200. — *Iudaicum & Samariticum bellum resumptum.* — Anno Romæ 951.

2. *Seuerus Imperator Parthos & Adyabenos superauit; Arabésque penè ad internecionem deleuit.*

Anno 202. — *Seuero Imperatore, Romæ septizonium & Thermæ extructæ.* — Anno 953.

Anno 204. — *Persecutio in Ecclesiam mota est; in qua Leonides Origenis pater glorioso matyrio coronatur.* — Anno 955.

Anno 206. — *Alexander ob confessionem fidei celebratur.* — Anno 957.

Anno 208. — *Clodio Albino, qui se Cæsarem in Gallia fecerat, apud Lugdunum occiso, Seuerus bellum mouet Britannis.* — Anno 959.

2. *Carthagine in Hispania, Geta & Plautiano Coss. Gudenes Virgo patitur xv. Kal. Sextilis* *. (* al. *Quintilis.*)

3. *Blitabri prope Segobiam ad iuga Carpetana in Prouincia Tarraconensi S. Auditus Martyr 1. Nouembris.*

4. *S. Andeolus peragratis Galliis & vniuersa Carperania in Hispaniis prædicat ad vrbem Niuariam Carpetanorum finibus coniunctam, & sub Seuero patitur.*

5. *Lucius Barcinonensis Episcopus præest annis quatuor.*

6. *Quintus Episcopus Toletanus succedit Patrino, præsidet in Sede annis xij.*

7. *In Hispania ab Apostolicis temporibus frequens imaginum sacrarum vsus, & cultus; in quibus apud nos postrema fuit à passione Sancti Christophori gigantis imago.*

Anno Christi 200. vsque 206. for. passus in Italia.

Anno Romæ 951. vsque 957.

8. *Secundus Astensis floret in Hispania, passus in Bætica, prope flumen Tanagrum, aliàs vocatum Lethem.*

9. *Floret Tertullianus Afer filius Centurionis Proconsularis viri.*

COMMENTARIVS.

Belli Iudaici reassumptio.

ANNO 200. *Iudaicum*, &c.] Card. Baronius qui anno vno, Eusebij perpetuò Chronologiam præcedit, bellum Iudaicum in annum præcedentem, id est, 199. reiicit; sed Dexter Eusebio consonat; Eusebij autem verba sunt anno Domini 200. *Iudaicum & Samariticum bellum ortum vel resumptum.* Agunt de eo bello Dio, & Spartianus, meminítque Tertullianus in Apologetico cap. 21. Rebellarât siquidem Iudæi vectigalium improba vexatione grauati, & ea de causa Pescennium Nigrum, qui Romanum Imperium tyrannizauerat, in Syria peremerunt. Clodius Albinus Pescennium secutus Iudæam & Syriam incursauit, sed à Seuero ad mortem quæsitus aliò aufugit.

2. *Seuerus*, &c.] Putat Baronius Seuerum Imperatorem victoriam reportasse de Parthis, anno Domini 205. sed Eusebius quem perpetuò sequitur Dexter, hoc anno 200. sic ait, *Seuerus Parthos & Adyabenos superauit, Arabésque interiores ita cecîdit, vt regionem eorum Romanam prouinciam faceret: ob quæ Parthicus, Arabicus, & Adyabenus cognominatus est.* Extant Romæ veteres Seueri Pertinacis inscriptiones, quibus Parthicus, Arabicus, & Adyabenicus cognominatur. Et Malacæ in Hispania Marti templum extructum fuit, cuius inscriptio apud Ambr. Moralem hæc est, *Imp. Cæs. L. Septimio Seuero, Pio, Pertinaci, Aug. Parthico, Arabico, Adyabeno, Pacatori Orbis & Fundatori Imp. Rom. in honorem eius Resp. Malac. Templum Marti DD.* Est verò Parthia Mediæ prouinciæ contermina, cuius incolæ olim arcu plurimum valuerunt, quo vel fugientes hosti plurimum detrimenti afferebant: pertinacissimi sanè Romani nominis hostes, qui Crassum insidiis circumuentum cum vniuerso exercitu ad internecionem ceciderunt. Adyabena regio olim Mesopotamia & Asia dicta, in sacris literis celeberrima, quam Plinius lib. 5. describit. Straboni lib. 16. Geogr. Adyabeni populi sunt inter Euphratem & Tigrim, eorúmque regio orientali lateri Assyriæ adiacet. Arabiam verò quam interiorem vocat Dexter, eam intelligo, quæ alio nomine deserta dicitur, & Mesopotamiæ contermina est. Agit de ea victoria Osorius lib. 7. cap. 17.

ANNO 202. *Seuero*, &c.] Eusebius in Chronico sic habet eo ipso anno. *Seuero imperante Thermæ Seuerianæ apud Antiochiam & Romam factæ, & septizonium extructum.* Lego *septizonium*, quod septem ordinum columnarum ædificium sonat, pro *septizodium*, quod antea legebatur.

S. Leonides pater Origenis.

ANNO 204. *Persecutio*, &c.] Idem habet hoc anno Eusebius in Chronico, vbi inquit: *Persecutione in Christianos facta, Leonides Origenis pater gloriosa martyrij morte transfertur.* In lib. verò 6. hist. cap. 2. & 3. refert Origenem 17. annorum adolescentem misisse Leonidi patri in carcerem epistolam in hæc verba; *Obfirma te pater, martyrium fortiter sustine, nec aliud quicquam nostra causa molire.* Timebat siquidem ne in gratiam vxoris & filiorum septem, quos relinquebat pauperes & orphanos, mortem perfidia redimeret. Agitur Leonidis festiua quotannis memoria in Martyrologio Rom. ad diem 22. Aprilis, vbi Beda, Ado, Vsuardus & cæteri eius meminerunt. Iterum de eius martyrio Eusebius lib. 6. cap. 11. Nicephorus lib. 5. cap. 2. Hieronymus lib. de Script. in Origene, Suidas & alij. Fuit hæc persecutio sub Seuero quinta inter illas quas Ecclesia ab Ethnicis passa est, vt Orosius fatetur lib. 7. cap. 17.

S. Alexander Hierosoly. Episcopus.

ANNO 206. *Alexander*, &c.] Fuit Alexander hic Cæsareæ in Palæstina primùm, deinde Hierosolymorum Episcopus, S. Narcissi successor; eiúsque festa dies à Græcis agitur in Menologio 15. Maij: à Latinis verò 18. Martij, vt apud Bedam, Adonem & Vsuardum videre est, & in Rom. Martyrologio hæc de eo habentur; *Cæsareæ in Palæstina natalis B. Alexãdri Episcopi, qui de Cappadocia ex propria ciuitate* (id est Cæsarea Cappadociæ) *vbi erat Episcopus, sanctorum locorũ desiderio Hierosolymam veniẽs, cùm Narcissus eiusdẽ vrbis Episcopus iam senex Ecclesiam regeret, diuina reuelatione eius gubernacula suscepit: postmodũ verò in persecutione*

Decij,

Anno Romæ 959. *Decij, cùm longæua ætatis veneranda canitie præfulgeret, ductus Cæsaream* (Palæstinæ) *& clausus in carcere, ob confessionem Christi martyrium compleuit.* Eius res gestas narrat Eusebius lib.6.Hist.cap.8. & 32.Niceph. lib.5.cap.9. & 10. & Hieronymus de Scriptorib. Eccles. cap.72. vbi de Epistolis eius ad Antinoitas, ad Antiochenses, ad Origenem, & pro Origene, &c. Anno Christi 208.

Anno 208. *Clodio Albino*, &c.] Consonat hoc anno Eusebius in Chronico, sic inquiens: *C. Albino qui se in Gallia Cæsarem fecerat apud Lugdunum interfecto, Seuerus in Britannos bellum transfert, vbi vt receptas prouincias ab incursione Barbarica faceret securiores, vallum per* CXXXII.M. *passus à mari ad mare duxit.* Consule Orosium lib.7.cap.17.

2. *Carthagine in Hispania*, &c.] Sanctissimæ Virginis Gudenis nobile martyrium breui summa complectuntur Martyrologia omnia iisdem penè verbis, nimirum: *Carthagine S. Gudenis Virginis, quæ iussu Rufini Proconsulis ob Christi confessionem quater diuersis temporibus equulei extensione vexata & vngularum horrenda laceratione cruciata, carceris squalore diu afflicta, nouissimè gladio cæsa est.* Hæc Romanum Martyrologium, cui Beda, Ado, Vsuardus & Equilinus ad verbum consonant, nisi quod pro eo quod Romanum ait, *carceris squalore diu afflicta*, alij, inter quos est Equilinus lib.6.cap.112. legunt, *diutius afflicta*; alij verò, vt Vsuardus & Galesinus, *diutissimè*. Quò videas non solùm sæuissimè, horrendísque cruciatibus fuisse Beatissimam Christi Virginem afflictatam, sed longo tempore vexatam & cæsam, id quod etiam satis innuitur, cùm dicitur non semel, sed quater, idque diuersis temporibus, equulei extensione vexata, & vngularum horrenda laceratione cruciata. Qua autem Carthagine occisa fuerit, Africanáne an Hispana, quod cæteri prætermiserunt, Dexter exposuit, cùm dixit; *Carthagine in Hispania*, ne quis deinceps Africanam eam fuisse putet. Dextro etiam consonat Proconsulis nomen, à quo cæsa est, id est, Ruffini, constat enim his diebus citeriori Hispaniæ, cuius vrbs est Carthago noua, præfuisse Quintum Ruffinum Galerium, vt probat, tametsi aliò intentus, Ambrosius de Morales lib.9. hist. Hisp. cap.35. Gettæ autem & Plauciani Consulatus, sub quibus passa dicitur, incidit in annum Christi 205. vt ex Cassiodoro rectè probat Cardinalis Baronius tom. 2. Annal. & in notis ad Roman. Martyr. Anno igitur 205. S. Gudenes Cathaginensis Virgo passa est, ponitur autem à Dextro paulò post, eò quod simul memoriam agit omnium Martyrum in hac Seueri & Commodi persecutione pro Christo passorum. Tandem quod in Dextro excuso dicitur passa XV. Kal. Quintilis, corrigendum est, omnia enim Matyrologia occisam dicunt XV. Kal. Augisti, qui Sextilis, non Quintilis dictus est: eo quod à Martio veteris anni capite sextus sit. *Sancta Gudenes Virgo.*

3. *Blitabri*, &c.] Refert Ambrosius Morus lib. 7.Hist. cap. 13. Flaminium Hispaniæ citerioris Proconsulem iure belli subegisse vrbem Blitabrum, seu Litabrum, Corribilone eius Domino in vincula redacto. Fuit verò Litabrum situm ad Carpetania iuga, vt Dexter asseuerat, fitque de eo mentio in Concilio Toletano II. in epist. 2. Montani Archiepiscopi Toletani, vbi simul cum Segouia, & Cauca (hodie *Coca*) nominatur; quare Loaysa in notis Blitabrum fuisse docet prope Segouiam. Hîc igitur pro Christo Domino ceruicem dedit S. Auditus, cuius solenniter æuo Dextri celebrabatur festa dies prima Nouembris. *S. Auditus Martyr.*

4. *S. Andeolus*, &c.] In designanda vrbe martyrio S. Andeoli insignita non omnes authores conueniunt, quidam enim Niuariam, seu quod ab ea denominatur Niuariense territorium legunt, alij Viuariam, aut Viuarium, & Viuariense territorium: hoc posterius nonnulli codices Martyrologiorum habent, vt in Adone Surij, & Vsuardo Molani videre est: illud verò multi alij retinent, vt Petrus Episcopus Equilinus lib.4. cap. 111. & Maurolicus. Cùm autem Viuarium oppidum sit Galliæ Narbonensis, quod vulgò *Viuiers en Viuarets*, nuncupatur; hinc est quod creditus à multis sit in Galliis occubuisse; quare explicationis gratia addiderunt textui Martyrologiorum, verbum in Galliis, vnde in Romano sic legimus 1.Maij: *In Gallis territorio Viuariensi B. Andeoli Subdiaconi*, &c. cui existimationi ansam præbuit, quòd apud omnes in confuso sit, S. Andeolũ in Galliis prædicasse, missum ab Oriente à S.Polycarpo eius rei gratia. Quicumque autem retinent lectionem Niuariæ, cum Dextro sentire debent; quandoquidem in tota Gallia nulla ciuitas vnquam fuit eo nomine insignita; Antonio autem Nebrissensi & Carolo Stephano in suis dictionariis historicis, authoribus, Niuaria Hispaniæ vrbs fuit inter Salmanticam & *S. Andeolus Martyr.*

Anno Christi 208. Compluticam, à perpetua niue, vt credo, cognominata, quemadmodum vna ex Fortunatis Insulis, nunc *la Gomera*, olim à perpetua niue Niuaria quoque nuncupata fuit, de qua Plinius lib. 6. cap. 32. Niuaria ergo quæ inter Salmanticam & Compluticam sita fuit, ea procul dubio est, quæ (apud Dextrum) Carpetanorum finibus coniuncta erat: cùm constet Carpetanæ prouinciæ fines illuc pertinere. Quod verò in Galliis prædicarit, non tollit quin postmodum Hispanias sua prædicatione lustrauerit; ibique in vrbe Niuaria inter Vettones & Carpetanos populos martyrij coronam acceperit. Standum igitur Dextro, vtpote vetustiori omnium authori, & Niuariæ lectio retinenda. Anno Romæ 959.

Sed quanta pro Christi nomine S. Andeolus passus est? Ado ex quo cætera Martyrologia id desumpserunt, hæc habet; *S. Andeoli Subdiaconi, quem misit ab Oriente S. Polycarpus cum B. Benigno, & Andochio Presbyteris, & Tyrso Subdiacono, ad prædicandum verbum Dei in Galliam; cuius prædicatione Cæsar Seuerus comperta* (dum Andeolus Nouariæ Carpetanæ esset) *spinosis fustibus crudelissimè flagellatum in carcerem trudi præcepit, & alia die productum, cum videret superari non posse, iussit ad similitudinem gladij de ligno durissimo ensem fieri, & in crucis modum caput eius scindi; quod cùm factum fuisset, eliso in terram cerebro, gloriosa morte translatus est.* Ita ferè Martyrologia Romæ, Vsuardi & Bedæ, Galesini & Maurolici.

5. *Lucius*, &c.] Iure optimo dubitabit aliquis, sitne hic ipse Lucius, quem ante 28. annos, videlicet Christi 180. Dexter dixerat natum Vtriculi prope Hispalim, & Romæ præclari ingenij laude floruisse: nam & nomen & tempus consonant.

Quinctius Toletanus Episcopus.

6. *Quinctius*, &c.] Superiùs ad annum 185. exposuimus, quo pacto intelligendum sit, quod Quinctius Patruino successerit in Toletana Sede, cùm Turibius inter vtrumque mediauerit. Consule quæ ibi dicta sunt. Hoc tamen adnotare placet, quod lectiones illas diuersas propriorum nominum, quæ in antiquis codicibus ad marginem erant scriptæ, sciolus quispiam in textum ipsum induxit, vnde corruptissimè in Dextro excuso plerumque duplicatæ lectionis nomina habentur: & hoc præsertim loco, vbi sic habetur: *Quinctus, vel Quinctianus Episcopus Toletanus succedit Patruino, vel Paterno*, cùm tamen altera lectio in textu, altera ad maginem collocanda esset. Quæ autem earum verior sit, dum alij oppositum demonstrant; probabilius mihi, Quinctium & Patruinum vocatos.

Vsus sacrarum imaginum.

7. *In Hispania*, &c.] Sacrarum imaginum vsum ab Apostolis duxisse originem, multis in Nicæna Synodo II. probatum est; & à Sancto Ioanne Damasceno in orationibus de imaginibus. Certum est autem vsum & venerationem ipsarum, non minus in Hispania, quàm in aliis totius orbis prouinciis ab Apostolis introductum fuisse; cùm vbique eosdem cultus & mores per omnia similes prædicauerint. Consonant his ea quæ ad annum 50. Dexter præmiserat; D. Petrum detulisse imagines sacras ab Antiochia ad Hispanias: & quæ ad eum locum notauimus. Quod de imagine S. Christophori additur, *In quibus apud nos postrema fuit a passione S. Christophori gigantis imago*; corruptum est in codice, & nescio quid sibi velit, postremam esse à passione. Hoc vnum certum sit, verba hæc non esse ad tempus de quo nunc agimus referenda, cùm S. Christophorus post 50. annos occisus sit sub Decio Imperatore; sed per quamdam præoccupationem à Dextro dicta sunt; & cùm dicat *apud nos* postremam esse, satis liquet ad tempora ipsius authoris esse accommodanda: quasi dixerit celeberrimam suo tempore in Hispaniis fuisse S. Christophori Martyris imaginem: quod quidem abundè comprobat vsus sacræ ipsius imaginis, qui in omnibus Ecclesiis Hispaniæ semper obseruatus reperitur: nullum enim antiquum templum est, quod eius imagine careat. Ex Sancto etiam Eulogio lib. 2. cap. 11. Memorialis Sanctorum, patet Gothorum tempore extitisse Cordubæ insigne Monasterium Sancti Christophori Martyris, cuius postea nonnulli monachi sub Arabum tyrannide martyrio coronati sunt. In Breuiario Toletano S. Isidori extat peruetustus hymnus, quo S. Christophori acta canuntur. Eius principium est:

S. Christophorus Martyr.

O Beate mundi author atque rerum conditor.

ibíque Toleti eius sacras reliquas decenter venerari asseritur. Et quod ad giganteam staturam attinet, quæ à nonnullis ad allegoriam deducta est, hæc habet.

Elegánsque statura, mente elegantior,
Visu fulgens, corde vibrans, & capillis rutilans,
Ore Christum, corde Christum Christophorus insonat.

Et

Anno Romæ 959. Et huic consonant antiqua Hispaniæ Breuiaria; in Palentino legitur, *statura procerus*, *habens terribilem visionem*: in Asturicensi verò, *corpore procerus, vultu terribilis*. Equilinus ex vetustis M. S. codicibus lib. 6. Catal. c. 135. sic, *vultu terribilis*, *& procerissimæ statura*. Nec de hac re dubitare permittunt reliquiæ quæ in Asturicensi Ecclesia hodiéque eius Sancti Martyris magno honore venerantur; nam pars mandibulæ molares habet dentes amplitudinis dimidiæ nucis. Ad extremum, fatetur Card. Baronius in notis ad diem 25. Iulij, quòd olim *frequens erat, ac religiosus in Hispanijs Christophori Martyris cultus*. Anno Christi 208.

8. *Secundus Astensis*, &c.] Duæ olim fuêre vrbes Astæ nomenclaturâ insignitæ, altera in Liguria Italiæ prouincia, altera verò in Bæticæ Hispaniæ, & vtraque notissima apud antiquos scriptores. De Hispanica agit Pomponius lib. 3. Ptolomæus in tabula Bæticæ, ab ea æstuarium Astæ denominatum inter sacrum promontorium & Herculeas columnas, nomenque vrbis solùm remanens, *la mesa de Asta*, veterum sustinet inibi memoriam factorum. (consule quæ diximus de Sanctis Euthychio & Honorio agentes, ad annum Domini 112.) Asta Ligurica hodiéque nomen *Asti* seruat, inter Ianuam & Mediolanum. Sed in qua harum pro Christo Secundus Martyr Astensis occubuerit, non videntur conuenire authores: nam in Martyrologio Romano die 24. Martij, & in Additionibus Vsuardi à Molano in lucem datis solùm dicitur, *in vrbe Astensi Sancti Secundi Martyris*. Itali volunt Italum esse, & Astæ Liguriæ obiisse, Dexter autem (si textus corruptus non est) in Bætica ad confluentem Lethis fluuij, qui hodiéque *Guadalete* nuncupatur; quod sonat *fluuius Lethæ*. Cæterùm si vera sunt, quæ in eius vita referuntur, prout extat apud Petrum Equilinum lib. 4. cap. 12. & apud Mombritium tom. 2. vit. Sanctorum, in vita S. Martiani, & quæ leguntur in martyrio SS. Faustini & Iouitæ lib. 3. Equilini cap. 127. & S. Caloceri lib. eodem cap. 208. vehementer suspicor mendum irrepsisse codici Dextri, & pro *Italia* legi *Bætica*. Omnes etenim Sancti, quos modò retulimus socij fuerunt & amici S. Secundi Astensis, & sub eodem Iudice Sapritio in persecutione Hadriani Imperat. martyrij palmas perceperunt: & tamen omnes illi in Liguriæ & aliarum prouinciarum Italiæ vrbibus passi sunt. Martianus Dertonæ, Faustinus & Iouita Brixiæ, Calocerus Albinguani, quæ vrbs Liguriæ est non procul à Monaco, & Secundus Astæ. Consonant quæ Dexter adnotat de Tanagro seu Tanaro flumine ad cuius confluentem S. Secundus passus est; hoc enim præterfluit Astam Italiæ, non verò Hispaniæ, & hodie Taner dicitur; *Cùm extra Ciuitatem Astensem equitaret, columba super caput Secundi aduolans, insedit: & cùm ad flumen Tanarum venisset, vidit Secundus Angelum super aquam ambulantem, & ipsum in fide confortantem.* Hæc verò contigisse in Italia ex subiectis est manifestum: *Post hæc Secundus Mediolanum iuit, ad quem Angelus Faustinum & Iouitam de carcere eduxit.* Et infrà: *Rediens autem Secundus cùm iam nox esset, & ad ripam Padi venisset, Angelus frænum equi eius accipiens, super aquam illum transuexit; & vsque ad Dertonam perduxit, atque ad Martianum in carcerem intromisit.* Et inferiùs additur: *Et Secundum clauso carcere eduxit, & vsque ad Astensem Ciuitatem deductum*, &c. Vbi tandem à Sapritio coronatus est. Accedit quod Astæ Italiæ post multos annos repertum fuit S. Secundi venerandum corpus, eiúsque inuentionis, & translationis scripta authentica missa fuerunt Card. Baronio, vt ipse refert in notis ad diem 29. Martij. Ac tandem M. Maximus ad calcem sui Chronici sub anno Domini 612. hæc scribit: *Celebratur memoria S. Secundi Astensis in Italia, in vrbe Asta Hispaniæ, Coloniæ Romanorum, & sub Apostolicis temporibus Sede Episcopali*: quo non solùm asseritur Secundus Astensis in Italia passus, sed quod celebrabatur etiam Astæ Hispaniæ, eo quod esset Romanorum militum Colonia, in memoriam Astæ Italiæ ab ipsis erecta, cuius videlicet erant ciues. De eiusdem Martyris memoria itidem Astæ Bæticæ conseruata, iterum agit Dexter ad annum 300. S. Secundus Martyr.

Sed quod ait Tanarum seu Tanagrum aliàs vocari solitum Lethem, constat reuera Lethem amnem in Africa esse circa extremum syrtium cornu Berenicem vrbem alluentem: verùm quoniam terræ hiatu absorptus, & occulto meatu per aliquot lapsus millia circa Berenicem magna aquarum copia erumpit, persuasum fuit accolis ab inferis eum emergere. Sunt tamen & alij eius nominis fluuij, quos Strabo lib. 10. & 14. recenset, vt ille qui circa Magnesiam in Asia, & alter in Creta, qui non procul à Gortyne fluit: & in Lusitania Limia, qui ab eodem Strabone & aliis Lethe nuncupatur. De eo agens

Anno Christi 208. Pomp. Mela lib.3.cap.1.ait, *Tagi ostium, Nabis, Minius, & cui obliuionis cognomen est Limia*; in Bætica autem alius nomen retinet adhuc *Guadalete*, qui *filius Lethe* interpretatur (nam *Guada* Arabum lingua flumen sonat) & Astam veterem rigat. Sed & Tanarum Italiæ olim etiam vocatum fuisse Lethen oportet asserere; Astenses verò nouam in Hispania Coloniam construentes, sicut vrbi nomen Astæ, sic & flumini Tanagri, aut Tanari, ac Lethis nomen indidisse, in memoriam vrbis ac fluminis natalis sui Italici: quod itidem fecisse plerumque Hispanos in orbe nouo satis constat. Anno Romæ 959.

Tertullianus floret. 9. *Floret Tertullianus*, &c.] Idem reperire licet in Chronico Eusebij, & Hieronymi ad annum Domini 210. Hieronymus autem lib. de Script. cap. 63. hæc ait; *Tertullianus presbyter nunc demum primus post Victorem & Apollonium Latinorum ponitur, prouinciæ Africæ, Ciuitatis Carthaginensis, patre Centurione Proconsulari*, &c. Sed de viro omnibus notissimo, cuius apud omnes authores multa passim lector reperiet, parum dixisse sufficiat.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 211. *Origenes Alexandriæ in studijs omnibus celebratur.* Anno Romæ 962.

Anno 212. *Fulta Episcopus Barcinonensis ad annos xij.* Anno 963.

Anno 213. *Seuerus Imperator moritur Eboraci in Britannia.* Anno 964.

Anno 214. *Asclepiades Episcopus Antiochenus mirè floret.* Anuo 965.

Anno 217. *Antoninus Thermas suo nomine Romæ ædificat.* Anno 968.

Anno 218. *Antoninus tam inusitatæ libidinis fuit, vt Iuliam nouercam suam in vxorem ducere decreuerit.* Anno 969.

Anno 219. *Antoninus occiditur anno suæ ætatis 44. prope Carras.* Anno 970.

2. *Macrinus creatur Imperator. Imperat anno vno.*

Anno 220. *Circensibus Vulcanaliorum Romæ Amphitheatrum incensum.* Anno 971.

2. *Extat quædam epistola, quæ circumfertur ad M. Marcellum Toletanum Præsulem, quem vocat filium, & Timotheum, id est, Deo honoratum. Nam alter Timotheus, cùm epistola hæc est scripta, iam in viuis esse desierat.*

3. *Titus cognomento Iustus, Episcopus factus, sequutus primò S. Paulum, mox Eugenium, prædicat in Carpetania, vbi eius memoria, magnitudóque miraculorum celebratur. Is Titus conuerterat ad fidem Plinium Iuniorem ex Bithynia, Pontóque redeuntem, in Creta Insula, vbi iussu Traiani Ioui templum erexerat. Nec desunt qui putent septima Sextilis ad Nouocomum esse passum.*

Anno 222. *Vincentius Episcopus Toletanus succedit Quinctio Toletano pariter Antistiti: præest annis xxiij. Obijt Meuiæ.* Anno 973.

2. *Hipponæ*

Anno Romæ 962. vsq; 970. — Anno Christi 211. vsq; 219.

2. *Hipponæ in Carpetania sancti Christi Martyres Cyricus & Iulita sub Imperatore Alexandro lauream consequuntur.*

Anno 224. *Antoninus occiditur Romæ in tumultu militari.* Anno 975.

Anno 228. *Vlpianus Iurisconsultus, Assessor Imperatoris Alexandri insignis, eo tempore nimium floret.* Anno 979.

Anno 229. *Romæ exædificatæ sunt Thermæ dictæ Alexandrinæ.* Anno 980.

COMMENTARIVS.

ANNO 211. *Origenes*, &c.] Eusebius anno 212. sic habet. *Origenes Alexandriæ studijs eruditur.* De eo Hieronymus lib. de Script. Eccles. c. 64. & alij.

ANNO 212. *Fulta*, &c.] Successit hic Lucio in Episcopatu hoc ipso anno; nam superiùs dixerat Dexter ad annum Christi 208. quòd Lucius Barcinonæ sedisset annis quatuor, qui quidem hoc anno 212. completi sunt. Sanè Barcinonensium Antistitum plerumque meminit Dexter; nec mirum, cùm Barcinone patria sua scribens ad manum haberet Episcoporum eius Sedis catalogum. *Fulta Barcinonensis Episcopus.*

ANNO 213. *Seuerus*, &c.] Habet eadem verba Eusebij Chronicon hoc ipso anno, concordátque Card. Baronius. Sedit annos 17. menses 8. dies 3. Consule Orosium authoris nostri amicum lib. 7. c. 17.

ANNO 214. *Asclepiades*, &c.] Eusebius in Chronico, & lib. 6. cap. 10. & 15. asserit fuisse nouum Antiochenæ Sedis Episcopum. Hieronymus de Script. Eccles. cap. 48. in Clemente Alexandrino: *Extat*, inquit, *Alexandri Hierosolymitarum Episcopi, qui cum Narcisso postea rexit Ecclesiam, epistola, super ordinatione Asclepiadis Confessoris ad Antiochenses congratulantis eis.* Subrogatus fuit Serapioni Antiocheno Episcopo, cuius memoria colitur die 29. Octobr. Asclepiadis autem festa dies celebratur in Martyrologiis Romano, Bedæ, Adonis, & Vsuardi, 18. Octobris, qua nimirum martyrium passus fuit. Sed de tempore martyrij lis est; Vsuardus enim & Ado sub Decio passum volunt, Romanum verò Martyrologium sub Macrino. Cui Card. Baronius subscribit, eo quòd id ex scriptis Eusebij citatis & Nicephori lib. 4. c. 19. & lib. 5. c. 10. & 26. satis deducatur. *S. Asclepiades Antiochenus Patriarcha.*

ANNO 217. *Antoninus*, &c.] Huic Caracallæ cognomen à vestimenti genere quo vtebatur desumptum est authore Spartiano. Tradit Dio discissam esse vestem, & multis consutam partibus. Consule quæ de Caracalla veste habet Beda lib. 1. de gestis Anglorum, cap. 7. dum de Sancto Albano scribit. Eusebius in Chronico hoc anno agit de Thermis Antonini.

ANNO 218. *Antoninus*, &c. Sic idem Eusebius anno præsenti; *Antoninus tam impatiens libidinis fuit, vt nouercam suam Iuliam vxorem duxerit.* Spartianus eius scelera referens: *Hic tamen*, inquit, *omnium dirissimus, & (vt vno complectar verbo) parricida, & incestus; patris, ac fratris, ac matris inimicus.* Consentit Orosius lib. 7. c. 18.

ANNO 219. *Antoninus occiditur*, &c.] Carræ Ciuitas fuit Mesopotamiæ trans Edessam, Crassi & Romani exercitus olim inibi cæsi, cruore nobilis, cuius meminit Plinius lib. 5. c. 24. & Lucanus cùm dixit; *Assyrias Latio maculauit sanguine Carras:* Antonini etiam Caracallæ nece insigniores redditæ sunt. Hic enim, vt Ruffus Consularis scribit, intra Euphratem apud Ciuitatem Edessam periit, cùm leuandæ vesicæ gratia ex equo descendisset. Occiditur verò à Martiano Centurione, opera Macrini, qui tamen ipsum postmodum inter Deos retulit, eique templum erexit, & Salios ac sodales assignauit, vt Spartianus author est. De ætate qua fuit occisus non cōuenit inter authores, nam Dio ad ann. 29. duntaxat ascendisse scribit, Spartianus ad 43. sed tamen Eusebius 44. ætatis suæ egisse notat in Chronico, inquiens: *Antoninus interficitur inter Edessam & Carras anno ætatis suæ 44.* quod sequitur hoc anno Dexter.

Anno Christi 220.

2. *Macrinus*, &c.] Gerebat Præfecturam Prætorij Opilius Macrinus à Cæsarea Mauritaniæ oriundus, quando Caracalla occiso ab exercitu Romano Imperator salutatus est Romæ cum Diadumeno filio; sed & ipsi post annum occisi sunt, anno scilicet Christi Domini 220. Ita prorsus ex Dione, & Iulio Capitolino, ac Eusebio in Chronico conuincitur: quibus Orosius subscribit citato cap.18. Anno 971.

Anno 220. *Circensibus*, &c.] Habet ipsissima verba Eusebius seu Hieronymus in Chronico hoc ipso anno. Erant Vulcanalia festa Vulcano dicata, Augusti mense fieri solita, vt ex Columella colligitur lib.11. de re rustica cap.3. Circenses verò ludi, certaminis curruli genus, in honorem consiliorum Dei primùm instituti; qua de re videndus est Gellius lib.3.c.10.

De S. Eugenio Toletano.

2. *Extat quædam epistola*, &c.] Cùm ad annum Domini 100. de M. Marcello Eugenio incidit sermo, de hac etiam epistola egimus Commẽtario 2. quam tamen desiderari adhuc, non paruo eruditorum incommodo, cum aliis S. Dionysij Areopagitę operibus, doluimus; eius enim proculdubio hæc erat epistola: nec enim aliter S. Eugenium vocaret filium; quo etiam nomine in libris quos ad ipsum sub Timothei cognomine dedit sæpissimè eum nuncupat, vt eo loci probauimus. Meminit verò hoc anno eius epistolæ, non quod eo tempore scripta sit, sed quia celebris habebatur.

S. Titus vbi prædicauerit?

3. *Titus cognomento*, &c.] De cognomine *Iusti*, quod habuit Titus, extat celebre in Actis Apostol. testimonium, cap. 18. vbi de Paulo Corinthum aduentante dicitur: *Intrauit in domum cuiusdam, nomine Titi Iusti, cuius domus erat coniuncta Synagogæ.* Quod ad cætera, quæ hîc referuntur de Tito, spectat; Petrus Equilinus Episcopus, in cuius opere, velut in totius vetustatis apotheca, immensum mihi thesaurum semper inuenio, lib.7. Catal. cap. 118. dum vitam Sancti Titi, Pauli Apostoli discipuli scribit, illud inter alia narrat, quòd *Paulus Titum Cretensem Episcopum ordinauit, ipsumq; Cretæ dimittens abijt: Post duos autem annos Titus ad Paulum Romam accessit, cum quo & fuit vsque ad interfectionem eius à Nerone: corpusq; ipsius vnà cum Luca Euangelista sepeliuit.* De Cretæ Pontificatu idem accipimus ab Apostolo in principio Epistolæ, quam ad ipsum Titum dedit: *Huius rei* (inquit) *gratiâ reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi.* Quando verò Titum Cretæ reliquerit, non satis constat; videtur tamen probabilius id accidisse, cùm à Cæsarea Romam vinctus perduceretur, quòd Cæsarem appellasset; tunc siquidem adnauigasse Cretam Lucas comes ipsius author est Act. cap. 27. quo loci Paulus voluit hyemare, multo priùs tempore inibi peracto. Nam ait, *prohibente nos vento adnauigauimus Cretæ iuxta Salmonem, & vix iuxta nauigantes venimus in locum quemdam, qui vocatur Boniportus, cui iuxta erat ciuitas Thalassa. Multo autem tempore peracto, & cùm iam non esset tuta nauigatio, & cùm aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerũt consilium nauigare inde, si quomodo possent deuenictes Phœnicen, hyemare. portum Cretæ respiciẽtem ad Africum & ad Corũ.* Tunc igitur Titũ Cretę reliquit Episcopũ, ad quem postmodum literas dedit, vocans eum ad se, c.3. Duo verò anni illi de quibus dicit Equilinus, *post duos annos Titus ad Paulum Romam accessit*, illos intelligo, quos Paulus Romæ in vinculis insumpsit: de quibus Act. vlt. dicitur, *Mansit autem biennio toto in suo conducto.* Iam verò quod Equilinus addit; *Cum quo* (Paulo) *& fuit vsque ad interfectionem eius à Nerone*, illuc tendit, vt probemus Titum cum Paulo Hispanias adiisse: nam si Titus nunquam deinceps post biennium illud, ab Apostolo separatus est, necessum est, vt quocumque Paulus tenderet, tenderet etiam Titus; Paulum verò completo illo biennio Hispanias inuisisse, multorum Patrum testimonio in superioribus comprobatum relinquimus, præsertim Chrysostomi, cuius sunt aurea illa verba; *Cùm igitur biennium Romæ exegisset in vinculis, tandem dimissus est; deinde in Hispaniam profectus*, &c. & Theodoreti; *Duobus annis primùm Romæ per se degit, habitans in suo conductu; cùm autẽ illinc profectus fuisset in Hispaniam, & illis etiam diuinum Euangelium tradidisset, reuersus est.* Addit verò Dexter, Titum iterum ad Hispanias reuersum in Carpetania cum Eugenio prædicasse. Id verò non leuiter deduci potest ex eo quòd ad annum Domini 100. Comment. 2. probauimus, S. Dionysium Areopagitam libros suos S. Eugenio Toletano dicasse; eo enim semel, quod tunc præstitimus, stabilito, id quod de Tito intendimus, itidem deducetur. Nam Titum hunc familiarem fuisse illi, cui libri Dionysij dicati sunt, & sæpe ad eius colloquium admissum, epistola eiusdem Dionysij ad Titum demonstrat, dum ait: *Sanctus quidem Timotheus* (id est, Eugenius) *honestissime Tite, nescio an aliquid scripserim de Theologicis signis, cuius ipse ignarus abscesserit*, &c. Insinuat etenim Titum legisse libros, quos Dionysius Eugenio Timotheo dicauerat,

Anno Romæ 971. & 973. dicauerat, eorúmque doctrinam alterum alteri ad manus & frequentes collationes communicasse: Titum verò inde occasionem sumpsisse quædam ab eodem Dionysio interrogandi, quæ ipse in epistola illa pertractat. Cùm autem Dionysius tunc temporis esset in Gallia, & Eugenius in Carpetania Hispaniæ, consequens est, vt Titus etiam in Carpetania ad tempus prædicauerit. Anno Christi 220. & 222.

Sed vnde habemus, in Creta Plinium Secundum Iuniorem ad fidem perductum opera S. Titi? Ex actis ipsius, quæ Zena legisperitus & Apostoli discipulus, scripsit, refértque Equilinus citato loco, vbi cum Zena cùm præmisisset Titum in Cretam iterum reuersum, multos ad Christi fidem perduxisse, ordinasséque presbyteros & Diaconos, subdit: *Cùm die quadam transiret ante Palatium, quod Secundus Proconsul* (is erat Plinius Secundus Iunior) *iussu Imperatoris in Iouis nomine construebat, maledixit illud; & statim opus funditus dissipatum est.* Nónne id dixerat Dexter illis verbis: *Is Titus conuerterat ad fidem Plinium Iuniorem in Creta Insula, vbi iussu Traiani Ioui templum erexerat?* subiiciunt acta, *Tunc Secundus venit ad Titum cum lacrymis rogans, se indemnem ab opere conseruari. Cui Titus imposuit, vt opus in nomine vnius Dei Christianorum inciperet, & sic opus perficere posset; quod & factum est: completo verò opere Secundus cum filio suo baptizatus est.* Fuit hic nepos ex sorore C. Plinij Secundi, cuius de natura rerum extant insignes Commentarij: ipsius verò Plinij Secundi Iunioris extat liber epistolarum, & Panegyricus Traiano Cæsari dictus, quo gratias agit Consulatus eius auspiciis adepti. Is etiam Hispanis nonnulla contulit beneficia, nam Quintiliani filiam pauperem dote iuuit, & Martialem Poëtam ab Vrbe in Hispaniam secedentem, viatico prosecutus est, vt ipse in epistolis testatur. De Martyribus sub Traiano passis agit ipse lib. 1. epist. 97. Cæterùm ipsum tandem Nouocomi patria sua martyrium subiisse, inde nonnulli putant haberi, quod die 6. Augusti seu Sextilis cum aliis quinque reperitur in Romano Martyrologio inter alios Martyres, quidam nomine *Secundus*, nam in eo sic legimus: *Nouocomi passio sanctorum Martyrum Carpophori, Exanthi, Cassij, Seuerini, Secundi, & Licinij, qui in confessione Christi capite truncati sunt.* Meminit ipsorum Martyrum Galesinus ex veteribus monumentis Ecclesiæ Mediolanensis, Bergomensis, & Aquileiensis. Ignorarunt sanè historiam istam Comenses ciues, dum anno Domini 1498. pro foribus ædis B. Virginis sui conciuis Iunioris Plinij marmori incidi curarunt huiusmodi inscriptionem sine Martyris titulo, quam Volaterranus refert lib. 18.

Plinius Iunior fidem Christi suscipit.

C. Plinio Cæcilio Secundo,
Qui Consulatu, Auguratu, militiæ gestis,*
ac orandis causis, poëmatibus, & historijs conficiendis,
Cæsare Traiano Augusto luculentissimè laudando,
adficiendaq; immensa liberalitate patria sua,
eidem immortale contulit ornamentum;
Ordocomensis conciui suo desiderabili, honore accepto,
monumentum posuit.
M. CCCC. Lxxxx. VIII.
Kal. Maij.

**Fuit siquidem Sacerdos beneficio Traiani.*

Functus eram, sed tum veteri præclarus honore,
Viuebam, perij: nunc quoque vita mihi est.

E latere dextro huius memoria extat alia C. Plinij Secundi Senioris, quam tu Lector apud eumdem Volaterranum legere poteris.

ANNO 222. *Vincentius*, &c.] Magnus in excuso codice Cæsaraugustano error irrepserat; nam scissura inintelligibili hæc verba truncabantur in hunc modum:

Vincentius Episcopus Toletanus.

Vincentius Episcopus Toletanus succedit Quincto, vel Quinctino.
Toletano pariter Antistiti; præest annis 23. obijt Meuiæ.

quasi Toletano esset alius Antistes à Quinctio; cùm tamen eadem sit, vnáque sententia, vt nos descripsimus in textu. Habetur Vincentij nomen inter Archiepiscopos Toletanos, in Ca

Anno Christi 222. | Anno Romæ 973.

in Catalogo quem dedit Loaysa, sedisséque dicitur post Quinctium, tametsi in anno quo Sedem ascenderit similis intersit error atque in Quinctio, & prædecessoribus; de quo satis suis locis diximus.

Hippone Hispana vrbs vbi?

2. *Hippone,* &c.] Nobilis Hipponensis in Carpetania vrbis mentio habetur apud Liuium lib. 39. in hæc verba; *Eodem anno in Hispania Prætores C. Calpurnius, & L. Quinctius, cùm primò vere ex hybernis copias eductas in Beturia iunxissent; in Carpetaniam, vbi hostium castra erant, progressi sunt. Haud procul Hippone, & Toleto vrbibus, inter pabulatores pugna orta est.* Extat quoque memoria eius in Ptolomæi Geographia, vbi tamen corruptè legitur Hispinon, & corruptiùs Ispinum, prope Liboram & Toletum. Ex situ autem satis liquet esse quã nunc paulò mutato nomine *Hiepes* dicimus, non procul à Toleto & Libora, seu Talabera. Edocendus hac in re est Glabrius in scholiis ad Titi Liuij testimonium, dum asserit: *Nemo, quod sciam, in Carpetanis Hipponis meminit.* In Notis verò ad lib. 25. *Multa sunt* (inquit) *nomina vrbium apud hunc authorem, præsertim Hispanarum, quæ non temerè apud alios reperias, corruptis temporum iniuria codicibus. Hoc in vniuersum vno verbo dicere volui, ne lector nimium se torqueat, quemadmodum stulta mihi accidit.* Sed parcendum homini extero, & rerum Hispanicarum prorsus ignaro. Agit de Hippone Morales in suis antiquitatib. Hisp. verbo *Beturia* fol. 101. tametsi se ignorare profiteatur verum locum veteris Hipponis. Fuit in Africa celebris eius nominis vrbs, cui D. Augustinus præfuit.

SS. Martyres Quiricus & Iulitta vnde?

Cæterùm quod ad patriam SS. Martyrum Quirici & Iulittæ spectat, non vna, eadémque sententia omnium est, multi enim volunt fuisse ex Iconio Hisauriæ ciuitate, quod in Menologio Græcorum legimus, Idibus Iulij, & nonnulli Codices manuscripti habent, quos Petrus Equilinus sequitur lib. 6. cap. 101. Hispani autem scriptores Hispanos fuisse contendunt, vt Damianus à Goës eruditus ac nobilis author in Hispania sua, quæ in Hispan. illustrata extat; sequuntúrque Vasæus in Chronico, & Marinæus Siculus lib. 5. Sequitur etiam Primus Cabilonensis in sua Mappa mundi spirituali littera I. dicens: *Iconium ciuitas Hispaniæ. Hinc fuit Quiricus puer triennis, cum Iulitta matre anno Domini 630. Iulij 15. sub Alexandro Imperatore martyrium passus.* Igitur corrigendi sunt vetusti Codices, & pro eo quod habent *ex Iconio Hisauriæ*, legendum est, *ex Hippone Hispaniæ* ciuitate: vt hoc loco Dexter legit. Iam verò ad Tarsum Ciliciæ sanctos Martyres ob persecutionem vitandam confugisse, ita Marinæus intelligit, vt ab Hispania ad Asiam transmigrarint, ait enim: *Ante conspectum denique præsentata Præsidis,* Iulitta, *& ab eo requisita cuius esset prouinciæ, vel ciuitatis, & quæ ei proprij cognitio nominis, ita respondit; De Hispaniæ quidem prouincia, & de primoribus ciuitatis Hipponiorum, ad Ciliciæ, tuas deuitans persecutiones, loca demigraui: Tharsiq; sum commorata; & cùm sim verè Christiana, mihi nomen est Iulitta.* Id tamen ex apocryphis desumptum esse Dexter conuincit, qui Hippone in Carpetania, non Tharsi in Cilicia palmas accepisse scribit. Semel verò de Hippone Hispaniæ, Iconiq; Hisauriæ facto, facile fuit Tarsum Ciliciæ adiungere, & fugam cum aliis inibi coagmentatis mendaciis fingere: certè si fugiendum esset Iulittæ cum tremulo filio, ab Hippone, potiùs legerem in codice Tartessum, quàm Tarsum, vtpote eiusdem Hispaniæ vrbem; difficillimum enim esset nobilem ac teneram fœminam, cum tenerrimo infantulo tam longum subire iter, vt ab Hispania in Ciliciam pergeret. Facit etiam pro nobis aduersorum discordia, quidam enim pro Tarso Ciliciæ habent Antiochiam, ibique occisos fuisse scribunt, quod Vsuardus & multi Latinorum sequuntur: quod non leue indicium est, incerta vtrosque prompsisse. Adhæc horum beatorum Martyrum corpora in Hispaniis seruata sunt, & Quirici pueri in Ecclesia sui nominis Burgensis vrbis, Abbatiali Infula decorata, cum magno honore requiescit: & multis in vrbibus Hispaniæ Ecclesias habet, paululum mutato nomine vocatas *S. Quirce*, qualis est Monasterij Cistercienfium Monialium Valisoletanarum.

Quod autem acta quædam habent, corpora SS. Quirici & Iulittæ ab Oriente in Gallias adducta fuisse à S. Amatore Altisiodorensi Episcopo, eiusdem farinæ est, ac cætera quæ passim inibi miscentur. Constat siquidem Gelasium Papam in Romano Concilio, cuius decretum extat dist. 15. cap. Sancta Romana, inter apocrypha reiecisse historiam seu acta SS. Quirici & Iulittæ, in quæ quidem ego incidi, dum peruetustum Bibliothecæ Nucalensis codicem euoluerem. Incipiunt acta, *In illo tempore sub Præside Alexandro,* &c. Continent verò horrenda & incredibilia tormenta Sanctorum, pueri cum dæmone visibiles conflictus, ac præter ætatis capacitatem colloquia, & responsa; quòd matrem titubantem in fide confirmarit, quòd septem obeliscos ignitos puero carnifices confinxerint, duos in oculis, duos in

auribus,

Anno Romæ 975. 979. & 980. auribus, duos in ore, & reliquum in corde, *& facti sunt* (inquit) *tanquam glacies.* & alia præter omnem fidem ac morum ædificationem. De his graue tulit iudicium Canus lib. de locis. Vera tamen historia illa est, quam ex Simeone Metaphraste, & Theodoro quodam Episcopo conscriptã, Martyrologium Romanum amplectitur, illis verbis ad diem 16. Iunij: *Sanctorum Martyrum Quirici & Iulittæ matris eius, sub Diocletiano Imperatore: quorum Quiricus triennis puerulus cùm matrem quæ ante Alexandrum Præsidem neruis durissimè cædebatur, implacabili luctu lugeret, ad gradus tribunalis illisus interijt: Iulitta verò post dira verbera & grauia tormenta, martyrij sui cursum obtruncatione capitis impleuit.* Illud tamen correctione eget, quod sub Diocletiano passi dicantur, cùm sub Alexandro Imperatore peremptos fuisse sciamus; & quòd Alexander Præses vocetur, non verò Imperator. vtrumque Dextro repugnat; vtrumque etiam sincerissimæ veritatis historiæ, quam Equilinus ex veteribus codicibus transcribit lib. 6. cap. 101. asserens sub Alexandro Imperatore occubuisse, circa annum Domini 230. in quo tamen authore cùm dicuntur Alexandro præsentati, nomine Alexandri Imperatoris, Legatus ipsius intelligendus est. De inuentione ipsorũ agemus infrà ann. 300. Anno Christi 224. 228. & 229.

ANNO 224. *Antoninus*, &c.] Hic ille Antoninus fuit, qui M. Aurelius Antoninus Heliogabalus vocabatur, Antonini Caracallæ filius, Euseb. in Chron. scribit; & ex eo Card. Baronius, qui imperasse vult annos 3. mens. 9. dies 4. Eius impurissimos mores copiosè Lampridius, & Herodianus lib. 5. describunt. Consule Orosium lib. 7. c. 18.

ANNO 228. *Vlpianus*, &c.] Heliogabalo successerat Alexander, qui doctissimos quosque consiliarios quæsiuit, & assumpsit, videlicet Fabium Sabinum sui temporis Catonem nuncupatum, Domitium, Vlpianum iurisperitissimum, Iulium Paulum, Cl. Venetum & alios Papiniani discipulos. Vlpianus in Christianos infensissimus legem tulit, quæ extat l. 3. ff. de officio Præsid. l. 7. ff. de officio Proconsul. l. 4. ff. famil. herciscun. qua seuerè animaduerti voluit in sacrilegos, Deos & templa ipsorum spernentes, vetuitque libros propheticos, quos etiam Magicos vocat. Agunt de eo hoc ipso anno Eusebius & Isidorus in Chronicis. Præfuit neci S. Quiriaci Ostiensis Episcopi & sociorum, quorum memoria agitur die 23. Augusti. *Alexander Imper.*

ANNO 229. *Romæ*, &c.] Eusebius hoc anno sic habet. *Thermæ Alexandrinæ Romæ exædificatæ.* De Alexandro inter cætera inquit Lampridius; *Aruspicinæ quoque peritissimus fuit, ὀρνεοσκόπος magnus, vt & Vascones, & Hispanorum, & Pannoniorum augures vicerit.*

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 230.	*Gemianus Presbyter Antiochenus, & Hippolytus, & Beryllus Episcopus Arabiæ Bostrenus, clari scriptores censentur.*	Anno Romæ 981.
2.	*In Lusitania vrbe Salaria, quæ vrbs Imperatoria dicitur, celebrantur egregijs laudibus Gracilianus & Felicissima Martyres.*	
Anno 234.	*Alexander Imperator egregiè pius in matrem Mammeam.*	Anno 985.
Anno 235.	*Origenes ex Alexandria ad Cæsaream Palæstinæ (abijt.*	Anno 986.
Anno 237.	*Alexander Imperator occiditur Maguntiaci tumultu militari.*	Anno 988.
Anno 238.	*Maximinus miles gregarius sine authoritate Senatus eligitur.*	Anno 989.
Anno 239.	*Maximinus in Ecclesiam Catholicam persecutionem mouet.*	Anno 990.
Anno 240.	*Maximinus à Pupieno Aquileiæ in Italia occi-(ditur.*	Anno 991.
Anno 241.	*Gordianus eligitur Imperator, occisis Pupieno & Gabino Romæ.*	Anno 992.

Gordianus

Anno Romæ 981. | Anno Christi 230.

Anno 243.	*Gordianus nimis adolescens Parthorum acies exuperat.*	Anno 994.
Anno 244.	*Philippus Præfectus Prætorio Gordianum prope Romam necat.*	Anno 995.
Anno 245.	*Pomp. Paulatus Episcopus Toletanus Vincentio quoque Toletano succedit; vir eloquens & pius, sedit annos xxxvj.*	Anno 996.
Anno 246.	*Oscæ in Vescetania sancti Christi Martyres Orentius, & Patientia patres sancti Martyris, & Archileuitæ Laurentij, Romæ passi; & S. Orentij Confessoris, & Episcopi Auxitani.*	Anno 997.
Anno 248.	*S. Melchiades, qui postea fuit Romanus Pontifex, in Hispania nascitur.*	Anno 999.

COMMENTARIVS.

ANNO 230. *Gemianus*, &c.] Aliàs vocatus Geminus: de eo Hieronymus lib. de Script. Eccles. cap. 75. *Geminus* (ait) *Antiochenæ Ecclesiæ Presbyter pauca ingenij sui monumenta composuit, florens sub Alexandro Principe, & Episcopo vrbis suæ Zebenno.* De Hippolyto verò cap. 71. hæc inquit; *Hippolytus cuiusdam Ecclesiæ Episcopus (nomen quippe vrbis scire non potui)* idcirco etiam à Dextro omittitur, *rationem Paschæ temporumque canones scripsit, vsque ad primum annum Alexandri Imperator. & sedecim annorum circulum, quem Græci ἑξκαιδεκαετηρίδα vocant, reperit*, &c. Quibus catalogus librorum eiusdem continetur. De Beryllo autem hæc scribit cap. 70. *Beryllus Arabiæ Bostrenus Episcopus, cùm aliquanto tempore gloriosè rexisset Ecclesiam, ad extremum lapsus in hæresim, quæ Christum ante incarnationem negat; ab Origene correptus scripsit varia opuscula, & maximè epistolas, in quibus Origeni gratias egit*, &c. *Claruit sub Alexandro Mammeæ filio, & Maximino, & Gordiano, qui ei in imperium successerunt.* De eisdem tribus Scriptoribus agit hoc anno Eusebius in Chronico, iisdem ferè verbis atque Dexter.

SS. Gracilianus, & Felicissima Martyres, vnde?

2. *In Lusitania*, &c.] Tres olim vrbes fuêre in Hispania *Salaria* nuncupatæ, quarum altera in Oretanis supra Oreton Germanorum sita fuit, altera in Bastetanis ad confinia regni Valentiæ. Vtriusque meminit Ptolomæus in tabula Tarraconensis Hispaniæ. Fuit & alia in Lusitania, quæ in codice Ptolomæi Salatia vocitatur, & fuisse dicitur ad litus Oceani infra Barbarium promontorium, non longè ab ostio Callepodij fluminis, quo loci nunc *Setubal* conspicitur. Hic igitur testimonio Dextri, illustre subiêre martyrium Gracilianus & Felicissima, quorum celebris est memoria apud Vsuardum die 12. Augusti, sub his verbis: *In vrbe Phalari passio SS. Graciliani & Felicissimæ Virginis, quorum primùm ora pro Christo lapidibus contusa, dehinc gladio percussi, optatam martyrij suscepêre palmam.* Equilinus libro 11. cap. 130. num. 213. eorumdem meminit inquiens: *Gracilianus & Felicissima Virgo in vrbe Phalari passi sunt pridie Idus Augusti*, id est, die 12. eiusdem. Cæterùm mendum irrepsit in vtriusque codicibus, dum pro vrbe Salaria, vrbem Phalarim habent, quod in causa fuit, vt quidam legerent *Falari in Piceno*, cuius scilicet Plinius meminit libro 3. cap. 13. sed cùm id minus aliis placeret, pro Falari, seu Phalari, posuerunt *Faleriæ*; quod primus omnium Petrus Galesinus fecisse videtur in suo Martyrologio: sed in notis solùm citat Vsuardum, qui tamen non ita scribit; & nihilominus fatetur codices M.S. carere vrbis nomine. Ei subscripsit Card. Baronius, & in Romano Martyrologio de nouo scripsit, *Faleriæ in Tuscia passio SS. Graciliani*, &c. non alio motus, quàm monumentis Ecclesiæ Castellanæ in Tuscia, (vbi sanctorum Martyrum pignora seruantur) quæ habent Faleriæ, & non Falari, nec Salariæ. Sed verò cùm non sit quo probetur illorum monumentorum certam esse & infallibilem lectionem, non possumus Dextri vetustissimum reiicere testimonium. Quinimò eo ipso, quod sanctorum Martyrum corpora minimè

Faleriæ

Anno Romæ 985. vſq; 995. Faleriæ ſeruantur, ſed in eiuſdem prouinciæ ciuitate Caſtellana, ſatis conuincitur, non occubuiſſe Faleriæ, ſed in alia longè poſita regione; corpora enim Sanctorum non transferuntur facilè de loco in locum, niſi vt ſeruentur tutiori, tempore generalis prouinciæ deuaſtationis, aut perſecutionis: quemadmodum de Sanctis Hiſpaniæ in Sarracenorum clade factum fuit: & tunc etiam credimus tranſlatos fuiſſe SS. Gracilianum, & Feliciſſimam ab vrbe Luſitaniæ Salaria in Caſtellanam Tuſciæ. Sed verò Hiſpaniæ Salariâ euerſâ & in obliuionem datâ, codices mutati ſunt, & Martyres apud Faleriam occiſi crediti, vtpote notam ciuitatem, qui tamen longè admodum poſiti, Salariæ cœlo nati fuerant. Certè ſi Faleriæ Martyres eſſent, aliquando à Caſtellana vrbe repetiiſſet Faleria depoſitum ſuum; quod tamen nullatenus feciſſe cognoſcitur; quinimò ignorauit ſemper eſſe ſuos. Congaudendum igitur Dextero eſt, qui lucem in tanta nobis attulit caligine. Anno Chriſti 243. vſq; 244.

Anno 234. *Alexander*, &c.] Non multùm diſcrepant hæc ab Euſebij verbis, qui in Chronico hoc anno ſic habet: *Alexander in matrem Mammeam vnicè pius fuit, & ob id omnibus amabilis.* Collegia inſtituit, in quibus Mammenæ puellæ, & Mammeani pueri in memoriam matris alerentur, vt Lampridius ſcribit anno vrbis 984. ædificauit etiam Mammeum pontem ſuper Anienem fluuium, qui hodieq; *Ponte Mammolo* vocatur, tertio ab Vrbe lapide: de quo loquitur Cicero lib de Claris Oratoribus. Fuiſſe verò Mammeam Chriſtianam teſtatur Oroſius lib. 7. cap. 18. inquiens: *Cuius mater Mammea Christiana Origenem presbyterum audire curauit.* quod itidem innuere videtur Hieronymus infrà citandus. *Mãmea Alexandri Imp. mater, Chriſtiana.*

Anno 235. *Origenes*, &c.] Meminit eiuſdem itineris Origenis Euſebius hoc anno in Chron. & Hieronymus lib. de Script. c. 64. *Cùm iam* (inquit) *mediæ eſſet ætatis Origenes, & propter Eccleſias Achaiæ quæ pluribus hæreſibus vexabantur, ſub teſtimonio Eccleſiaſticæ epiſtolæ, Athenas per Palæſtinam pergeret, à Theocliſto & Alexandro Cæſareæ & Hieroſolymorum Epiſcopis preſbyter ordinatus*, &c. Et inferiùs: *Quantæ autem gloriæ fuerit, hinc apparet, quod Firmilianus Cæſareæ Epiſcopus cum omni Cappadocia eum inuitauit, & diu tenuit: ſed & illud quod ad Mammeam matrem Alexandri Imperatoris religioſam fœminam rogatus venit Antiochiam, & ſummo honore habitus eſt.* *De Origene.*

Anno 237. *Alex.* &c.] Iiſdem penè verbis ſcribitur in Chronico Euſebij, cui Baronius ſubſcribit, dum aſſerit hoc anno Alexandrum occiſum, cùm imperaſſet annos 13. dies 9. occubuiſſéque Maguntiæ, nobili Germaniæ vrbe, quæ Maguntiacum à Cornelio Tacito, Ammiano, Alexandrino, Ptolomæo, Oroſio & aliis vocitatur.

Anno 238. *Maximinus*, &c.] Quod hîc dicitur *miles gregarius*, Euſebius latinitate donatus à S. Hieronymo, *ex corpore militari*, exponit, ſic enim ait, *Maximinus primus ex corpore militari ſine Senatus authoritate, ab exercitu Imperator electus eſt.* Id verò ex Lampridio & aliis ſatis conſtat.

Anno 239. *Maximinus in Eccleſ.* &c.] Euſebius in Chronico hoc ipſo anno ſic habet: *Maximinus aduerſus Eccleſiarum Sacerdotes perſecutionem facit.* Fuit hæc ſexta in ordine earum, quas Eccleſia Catholica perpeſſa fuit, vt ipſe fatetur Dexter inferiùs ad annum Domini 260. Conſule Oroſium cap. 19. lib. 7. *Maximini perſecutio ſexta.*

Anno 240. *Maximinus à Pupieno*, &c.] Ita quoque ſcribit Euſebius anno præſenti, à quo multa eorum, quæ ad Imperatorum hiſtoriam pertinent, Dexter mutuò accepiſſe conſpicitur. Ducebat Pupienus antiquam originem à Gadibus Hiſpaniæ, vt ex vetuſtioribus notauit Morales ad annum Chriſti 239. *Pupienus Imperator à Gadibus oriundus.*

Anno 241. *Gordianus*, &c.] Conſonant his, quæ ſcribunt Iulius Capitolinus, Paulus Oroſius lib. 7. cap. 19. & Eutropius item lib. 7. Euſebius quoque in Chronico, cuius ſunt illa verba; *Gordiano Romam ingreſſo Pupienus, & Galbinus* (aliàs Balbinus) *qui imperium arripuerant, in palatio occiſi ſunt.*

Anno 243. *Gordianus*, &c.] Id etiam Euſebius teſtatur hoc ipſo anno. Gordianus Saporem Perſarum Regem vicit, Syria expulit, Antiochiam recepit, Carras, & Niſibim ſubegit, qua de re ſcribunt Oroſius, Capitolinus & Eutropius ſuperiùs citati.

Anno 244. *Philippus*, &c.] Nonnulli quos Card. Baronius ſequitur, ſex annos Gordianum imperaſſe docent, videlicet ab anno Domini 239. quo in Africa imperium arripuit, vſque ad 246. quo à Philippo occiſus occubuit. Cæterùm Dexter ſolùm de Gordiano egit ab eius electione, quando nimirum ſublatis de medio Pupieno & Galbino

Anno Christi 245. & 246. solus regnare cœpit; incidit autem electio in annum Domini 241. Eius autem mortem non in annum 246. sed in annum 244. incidisse, præter Dextrum docet Eusebius in Chronico. Erat Philippus Prætorio Præfectus, cùm occidit Gordianum à cæde Parthorum in patriam reuertentem: fuitque ad Christi fidem conuersus cum filio suo Philippo à S. Pontio Martyre, qui ad Gallias postmodum prædicationis gratia profectus, Niciæ martyrium passus fuit. Adsciuit autem Philippus in regni consortium filium itidem Philippum dictum anno Domini 247. vt Eusebius in Chronico annotatum reliquit. Anno Romæ 996. & 997.

Philippus Imperatorū Christianorū primus.

Pomponius Paulatus Toletanus Antistes.

ANNO 245. *Pomp. Paulatus*, &c.] Successisse Paulatum Vincentio in prima Sede Toletana habemus ex Catalogo Episcoporum ipsius à Loaysa edito in tomo Concil. Hispaniæ: tametsi ibi non assignentur anni, quibus vterque sedit; vt hoc Dextro deberemus, sicut & nomen Pomponij. Hoc igitur anno 245. mortuum fuisse Vincentium Toletanum Antistitem constat, ex eo quòd iniit Pontificatum anno 222. sedit autem annos 23. Quòd verò Dexter superiùs notauit obiisse Meuiæ, idcirco credimus accidisse, quòd ob reuerentiam S. Vincentij Episcopi Meuitani, & insignis ac primi eius nominis in Hispania Martyris, sæpe Meuiam inuisere consueuerit, vt cuius nomenclatura insigniebatur, meritis fulciretur. Egimus de S. Vincentio Meuitano ad annum 100. De Pomponio Paulato addit Maximus in Chronico ann. 612. *Celebris est memoria Pomponij Paulati Toletani Pontificis per Hispanias, ad quem scripsit Sanctus Cyprianus Carthaginensis, magnusq́. fuit vsus amicitiæ & consanguinitatis cum Narcisso* (Bracarensi Episcopo, de quo postea.) De genere autem Paulati hæc subinfert, *Fuit hic apprimè nobilis, frater Pomponij Basßi Consularis, bis Consulis: patruus alterius Pomponij Basßi, etiam Consularis.* Habet Cassiodorus Pomponium Bassum iniisse Consulatum cum Aurelio Fusco anno Vrbis 1010. Christi 259. De Paulato iterum inferiùs ad annos 285. 286. & 430. Irrepserat codici Dextri hoc loco mendum, quo Pomponius vocaretur Paulatus, vel *Palmatius*; cùm tamen Palmatius longè alius Pontifex fuerit, qui sedit Toleti post Sintitionem anno 472. de quo M. Maximus in Chronico.

Oscenses Martyres.

ANNO 246. *Osca*, &c.] Fulget hodiéque Oscensis vrbs in regno Aragoniæ, qua parte olim Ilergetes Vescetanis, siue Autetanis, confines erant: quod fuit in causa, vt Osca quibusdam in Vescetanis vel Autetanis, vt Dextro, nonnullis verò in Ilergetibus, vt Ptolomæo, fuisse videatur. Præstanda potiùs fides Dextro, qui non longè natus fuit. Hodie *Huesca* nuncupatur, Academia perillustri, & Sede Episcopali ornata; multò tamen nobilior sanguine ciuium suorum SS. Orentij & Patientiæ, ac sacris beatorum coniugum pignoribus: & quod gloriam humanam omnem superat, natali magni illius toto Orbe Martyris celeberrimi, Romanæ Ecclesiæ Archileuitæ Laurentij. Oscæ siquidem in Vescetania natus est, parentibus sanctis Martyribus Orentio & Patientia, fratrémque habuit patris sui nomine insignitum, qui in Galliis ciuitati Auxitanæ Episcopus præfuit, & sanctitate clarus, Confessoris titulum adeptus, festiuis gaudiis celebratur in terris Kalendis Maij; qua die in Martyrologio Vsuardi & Romano nomen eius legitur. Romanum sic habet: *Auscij Sancti Orentij Episcopi*; Vsuardus paulò locupletiùs, *Apud ciuitatem Auscium Sancti Orentij Episcopi, qui virtutibus ornatus, sancto fine quieuisse scribitur.* Agit de eodem Ado in Martyrologio, sed falsò putat eum fuisse Episcopum Tolosanum. Quod ad Laurentij, & Orentij parentes spectat, nonnulli ipsorum ignorantes martyrium, de eis sub Confessorum titulo festum celebrarunt. Dextri verò testimonio constat martyrium passos fuisse anno Domini 246. in persecutione Maximini & Gallieni. Idque Romanum Martyrologium profitetur, quod eisdem Maij Kalendis hæc habet: *Oscæ in Hispania sanctorum Martyrum Orentij & Patientiæ.* Vbi Cardinalis Baronius ait, *In flore Sanctorum Hispaniæ ex veteribus monumentis Oscensis Ecclesiæ, leguntur hi parentes fuisse Sancti Laurentij Martyris.* Author thesauri Concionatorum ad diem 10. Augusti de Sancto Laurentio, inquit: *Fuit natione Hispanus, ex ciuitate Oscæ ex regno Aragoniæ, cuius parentes, videlicet Orentius & Patientia Sancti fuerunt, de quibus etiam prædicta Ecclesia officium celebrat.* De eisdem agunt Morales, Marieta & alij.

Parentes S. Laurentij, & frater.

Orẽtius Episcopus Auxitanus in Gallia.

Laurentius Hispanus.

Iam quod ad Laurentium spectat, in vita Sancti Laurentij olim in Ecclesiis legi solita, quam ex vetustissimis M. S. codicibus Surius excudit, (horum duos in membrana descriptos legi in Vaticana Bibliotheca pluteo 27. numeris (vt reor) 1192. & 1194.) sic legimus:

Anno Romæ 997. sic legimus; *Dixitq́ ei Cæsar, Edic nobis genus tuum, B. Laurentius respondit; Quod ad genus attinet Hispanus sum, Romæ autem nutritus, & eruditus, atq; à cunabulis Christianus, doctus omnem legem sanctam & diuinam.* Eadem prorsus verba habet Ado in suo Martyrologio die 10. Augusti. Equilinus verò lib. 7. cap. 43. *Hic* (inquit) *genere Hispanus & Beati Sixti II. discipulus fuit.* Hieronymus Vida in hymno S. Laurentij, cuius initium, *Tantáne te iuuenum,* sic ait: Anno Christi 246.

Prosequererq; tuas non ficto carmine laudes,
Vt genere haud humili terra prognatus Ibera
Paruulus & dulcem patriam, charosq; parentes
Liqueris, Italiæ captus florentis amore, &c.

Dum verò ad martyrium tenderet:

Ibat ouans, cupidus ceu pactæ it coniugis olim
In thalamos iuuenis primæ ad noua gaudia noctis.
Si quando tamen in ripa subsistit amæni
Tybridis, aspectans auras, cœliq; profunda
Solis ad occasum versus; Non te amplius, inquit,
Aspiciam diues regnis Hispania opimis,
Nec vos ô patriæ fluuij, chariq; parentes,
Qui spem fortè mei reditus agitatis inanem.

Accubiturum super craticulam dixisse:

Rursus ait, cœlum aspectans, Solemq; cadentem:
Ardua cœli equitans Sol, splendorq; alme diei,
Quandoquidem properas te gurgite tingere Ibero,
Quos nunc longinquis Hispania diuidit oris, &c.

Ac demum in hymno qui incipit, *Huc ades,* &c. Laurentium alloquitur, vt veniat

Seu Tagus te nunc, patriæq; fines
Detinent dulcis, &c.

Qua verò occasione Romam adierit, refert S. Vincentius Ferrerius in serm. de eodem Martyre, inquiens: *Dico primò, quod B. Laurentius sicut arbor bona in horto Sanctæ Ecclesiæ plantata fecit fructum de abstinentia personali, quia semper abstinuit à vitijs & peccatis, & à vanitatibus mundi, in tribus locis: primò in ciuitate Oscha, secundò in Cæsaraugusta, tertiò in Roma. De primo sciendum est, quòd ipse fuit de Oscha natus, de magno genere; & licèt in domibus magnorum fuisset nutritus. Secundò abstinuit in Cæsaraugusta, quia quando habuit discretionem, dimissa domo patris abijt ad Cæsaraugustam ad studendum. Tertiò iuit Romam; & ecce S. Sixtus Papa vadens ad celebrandum Concilium Toletanum, fecit transitum per Cæsaraugustam, & audita fama B. Laurentij vocauit eum, & scita sua sanctitate duxit eum secum,* &c. Vincentio autem mirè consonat Petrus Rossetus Gallus scriptor, & sui temporis Poëtarum facilè princeps, dum eius heroïco, elegantissimóque carmine vitam scripsit, sub Laurentiadis nomine; inter alia verò scripsit: *Quare Romã venerit?*

Talia quærenti posita formidine lethi,
Ocyùs hæc stabilis reddit Laurentius heros.
Terra mihi primos Hispania præbuit ortus,
Sacrorum Antistes fidei dum fœdera nostræ
Vltima in Hesperia Sixtus clamore referret,
Quem nuper gladio insontem pressistis acerbo.
Insignem Christum noui, cultusq; salubres
Atque olim sacri laticis caput abluit vnda,
Ille huc me puerum postremis duxit ab oris

Anno Christi 248. | Anno Romæ 999.

Hesperiæ: ætatem pariter regnante Philippo
Egimus. Antistes Sixtus pia Maximus aris
Thura dabat, &c.

Idem verò Rossetus in Panegyrico Salazariorum, Tristando Salazario Archiepiscopo Senonensi dicato, testatur Illustrissimam Salazariorum in Hispania progeniem olim Numantiæ floruisse, & gloriosè Romanis restitisse; inde verò in magnam creuisse gentem, habuisséque præ cæteris stirpis suæ filium B. Laurentium;

Præterea ipse Salazaria de gente requiras, &c.
Post ingens creuit genus; hinc Laurentius ortus,
Qui prunas in crate tulit.

Sed vnde id acceperit, non prodit. Constat verò Salazarios præcipuum semper tutelarem præ cæteris habuisse S. Laurentium, nonnullósque vetustiorum de eius consanguinitate gloriari.

Nec silendum, quòd Marinæus Siculus lib. 5. refert. ***Cuiusdam** (ait) **Hispaniæ Ducis filium fuisse ferunt, quem dæmon infantulum è cunis in nemus asportauerat; sed B. Sixtus Pontifex, cùm in eadem prouincia prædicaret, sub quadam arbore Lauro diuinitùs inueniens eum, Laurentium vocauit, & diligenti cura nutriri, ac doceri iussit, quem adultum secum Romam perduxit: vbi postea factus Pontifex constituit eum Archidiaconum.*** Lege Vasæum in Chronicis, vt cæteros omittam Hispanicarum rerum scriptores. Quid plura? Mihi dubium non est, quin & Prudentius in hymno sacro meminerit vrbis patriæ S. Archileuitæ, cùm ad calcem illius, Martyrem alloquens, dixit:

Seu præstò semper adsies,
Tuosq; alumnos vrbicos,
Lactante complexus sinu
Paterno amore nutrias.

Nam subdit: *Hos inter ô Christi decus,*
Audi & Poëtam rusticum, &c.

Atqui Poëta tunc temporis non erat inter Romanos, sed inter Hispanos; nam paulò antè dixerat:

Nos Vasco Hiberus diuidit,
Binis remotos Alpibus.

Sed de re apud omnes compertissima satis hæc dicta sint.

S. Melchiades Papa vnde?

ANNO 248. *S. Melchiades*, &c.] Nouum alicui videbitur, quòd magnum illum Melchiadem Romanæ, & vniuersalis Ecclesiæ Pastorem, quem omnes hactenus Afrum scripsêre, Dexter in Hispania natum proferat. Sed aliud est Afrum fuisse origine, aliud verò in Hispania ortum: vtrumque verò inferiùs Dexter fatetur, dum ad annum Domini 299. inquit; ***Melchiades genere Afer, in Hispania vrbe Mantua Carpetanorum ortus; floret Romæ gloria sanctitatis & doctrinæ.*** Quod igitur Melchiades ab Africa originem suam traxerit non negamus: simul tamen asserimus ortum in Hispania fuisse, videlicet Mantuæ, quæ olim nobilis prouinciæ Carpetanæ vrbs fuit, (vt in Tabula Tarraconensis Hispaniæ apud Ptolomæum videre est) nunc verò totius caput Hispaniæ, & Hispanicæ monarchiæ, à Sarracenis mutato nomine *Madrid* seu Matritum nuncupatur, in quam rem vniuersitas modernorum scriptorum conspirat, tametsi Iulianus Petri in suo Chronico reluctetur; loquens enim de obitu S. Isidori Agricolæ recèns in numerum Sanctorum adscripti, ait: ***Anno Domini 973. hoc anno moritur Mageriti*** (sic Matritum nuncupat) ***quod à quibusdam falsò dicitur Mantua Carpetanorum, Sanctus Isidorus Agricola, vir pius & charitate feruens 28. Nouembris, viuens, mortuusq; miraculis multis celeberrimísque tota Hispania clarus.*** Ipse nihilominus Iulianus ad annum 245. quod spectat ad Melchiadis patriam omnimodis Dextro subscribit; ***Miltiades*** (ait) ***qui postea fuit Papa, nascitur in Hispania*** (***sed patribus Africanis***) ***apud vrbem Mantuam Carpetanorum.*** Habemus etiam pro eadem veritate R. P. Alfonsum Chaconium in vita eiusdem Pontificis: & eruditum admodum virum, & amicum nostrum Ægidium Gundisalui Dauila Regium Chronologum, in speciali

De S. Isidoro Agricola egregium Iuliani testimonium.

Anno Romæ 999. in ſpeciali, quam nuper eudit, Madritia hiſtoria. Sed ne ſuſpicio aliqua oriri poſſit ex prædictorum authorum patria,& ne ob Hiſpaniæ amorem id ſcripſiſſe putentur, cùm omnes Hiſpani ſint; dabo etiam pro eadem Gallum authorem certè grauiſſimum, & omni ſuſpicione carentem; Primum Cabilonenſem Epiſcopum, qui in ſua Mappa mundi ſpirituali, dum de Mantua Carpetana agit, hæc ſcribit. *Mantua Hiſpaniæ Tarraconenſis mediterranea ciuitas. Hic Melchiades Papa ortus, Romæ ſub Maxentio Martyr.* Addam & Siculum authorem, ne Italia veritatem hanc ſiluiſſe videatur. Is eſt Franciſcus Maurolicus in Topographia Chriſti Martyrum ſuo Martyrologio ſubiuncta, vbi verba Primi Cabilonenſis refert, & amplectitur. Fuiſſe inter Hiſpaniam & Africam olim frequentem admodum nauigationem & communicationem multa ſunt quæ conuincant; nam ab vrbe Hiſpaniæ Legionenſi in Africam abductus S. Marcellus Centurio, martyrium paſſus fuit Cæſareæ Mauritanæ: à Cæſarea verò eadem Sancti Martyres Fœlix,& Cucuphas Hiſpaniam adeuntes Gerundæ pro Chriſto necati ſunt. S.Paſchaſius cum ſociis Salmanticæ natus, in Africa ſub Genſerico Rege Arriano ceruices obtulit. Mitto S. Fulgentium Ruſpenſem Antiſtitem in Africa, Toleti tamen in Hiſpania natum: de quo ſuo loco cum M. Maximo Dextri continuatore dicturi ſumus. Mitto cauſam Fœlicis & Baſilidis Hiſpanorum, quæ à S. Cypriano Carthaginenſi agitata eſt; & magnos illos Auguſtini diſcipulos Paulum Oroſium, Eucharium presbyterum, Hectorem Ferrandum & alios, quoniam inferiùs de eis acturi ſumus. Dum tamen illud certum ſit, & omnibus probetur, multos ex Africa olim in Hiſpaniam commigraſſe, ſiue commercij gratia, ſiue alterius negotij, quod inter vicinas prouincias mutuam ciuium tranſlationem cauſare poteſt: inter alios autem, non minoris notæ, fuiſſe Sancti Melchiadis parentes, qui Mantuam Carpetanorum profecti, tanti filij natiuitate donati fuerunt. Anno Chriſti 248.

Inter Africã & Hiſpaniã olim frequẽs communicatio.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Chriſti 249.	*Regnantibus Philippis fuit Romæ millenarius annus,ob quam celebritatem innumerabiles in Circo beſtiæ occiſæ, & ludi theatrales tribus diebus, ac noctibus, populo peruigilante, cum magno apparatu, & hilaritate ciuium Romanorum exhibiti.*	Anno Romæ. 1000.
Anno 252.	*Philippus Senior Veronæ, Romæ verò Iunior occiſus eſt.*	Anno 1003.
	2. *Decius in Pannonia inferiore, Eudaliæ natus imperat.*	
	3. *In odium Philipporum Chriſtianorum Decius perſecutionem mouet.*	
	4. *Antonius poſt Monachorum Patriarcha in Ægypto naſcitur.*	
	5. *Hoc tempore Romæ amphitheatrum flammis exuſtum eſt.*	
Anno 255.	*Romæ in Eccleſia Romana Fabiano ſuccedit Cornelius.*	Anno 1006.
	2. *Fœlix Presbyter Vallatæ Vrbicuæ in Vaccæis,ſcribit ad Cyprianum Carthaginenſem Epiſcopum, in cauſa Baſilidis Aſturicenſis Epiſcopi, illumq́ de maximis accuſat criminibus.*	

Anno Christi 249. & 252. | Anno Romæ 1000. & 1003.

3. *In hoc tempore in vrbe Belsinia in Carpetania, prope Bellicam, & nunc Cuminaria dicitur, Numia-uaria Veneris sacerdos, mulier præstantissima opibus, & authoritate floret.*

4. *Item hoc eodem tempore (licèt alij sub Imperatore Pio Aurelio malint) in Hispania apud Turbulam Batestanorum, in populis Marsis S. Victoria, aufugiens Roma ad Hispanias, vbi prædia erant eius sponsi, venit; pòstque tempus aliquod 23. die Decembris Virginitatis lauream martyrij laude pro Christi fide passa egregiè cumulat.*

5. *In Lusitania vrbe Vectonum Valentia passi sunt sancti Christi Martyres Fœlix, Fortunatus, & Achilæus à S. Irenæo missi ad prædicandum contra hæreticos Gnosticos 23. Aprilis.*

6. *Pestilens morbus multas prouincias orbis miserabiliter infecit, maximè Alexandriam, & Ægyptum: ex Dionysij Cyprianiq́; de mortalitate iusto volumine scripto.*

Anno 256. *Lucius Papa tenet, regitque Ecclesiam Romanam.* Anno 1007.

2. *Gallus, & Volusianus profecti contra Æmilianum necantur.*

Anno 257. *Valerianus in Rethia ab exercitu fit Imperator.* Anno 1008.

Anno 259. *Cyprianus primùm Carthagine Rhetor, mox presbyter, postremò Carthaginensis Episcopus, martyrio consecratur.* Anno 1010.

COMMENTARIVS.

Millenarius Vrbis condita annus.

ANNO 249. ***Regnantibus Philippis***, &c.] Peculiari Dei prouidentia effectum est, vt Roma millenarium conditionis suæ sub Christianis Principibus celebraret. Qua de re lege Cardinalem Baronium tomo 2. & Eusebium in Chronico, qui penè eisdem verbis atque Dexter, rem istam narrat. Lege etiam acta S. Pontij Martyris apud Surium tomo 7. die 14. Maij.

Philipporum mors, an martyrium?

ANNO 252. ***Philippus***, &c.] Refert Eusebius mortem Philipporum in annum sequentem: Equilinus verò inter Martyres vtrumque Philippum recensendum putat libro 11. cap. 92. eo quòd à Decio, quem ipsi Cæsarem constituerant, in odium fidei Christianæ necati sint. Cùm enim Decius ex Galliis victor Romam rediret, Philippus Senior Veronam vsque honoris causa, ei occurrit; Decius verò indignum asserens Romanos Deos ab Imperatoribus despici, ac vilipendi, quibusdam ad defectionem reductis, de consensu illorum, Imperatorem in stratu suo quiescentem crudeliter trucidauit; Veronáque discessit, ac Romæ alterum Philippum pari nequitia & dolo tenuit, & in Christi confessione necauit. Vide quæ de re hac latiùs prosequitur author: vbi de thesauris, quæ Romanæ Ecclesiæ dono dederunt, agit, quæ postmodum S. Laurentio palmam attulêre. In Regia Toletana extat hæc Philipporum memoria.

Imp. Cæs.

Anno Romæ 1006.

Imp. Cæſ. M. Iulio, Philippo, Pio, Fœl. Aug. Trib. pot. PP. Conſuli. Toletani Deuotiſſimi Numini, maieſtatique eius, DD.	Hæc verò Vliſipponæ.	*Imperatori Cæſ. Iulio Philippo, Pio, Fœl. Aug. Pont. Max. Trib. pot. II. PP. Conſ. III. Fel. Iul. Oliſippo.*

Anno Chriſti 255.

Notauit in his ſolerter Ambr. Morales poſte riorem Oliſipponenſem memoriam Philippo iam Chriſtiano erectam, quod in ea ablatum ſit verbum illud, *Numini maieſtatique eius*, quæ in priori Toletana, & ferè in cæteris Gentilium Imp. inſcriptionibus poni ſolebat.

2. *Decius*, &c.] De ſucceſſione Decij in Imperio Philipporum, lege Cardinalem Baronium, & quotquot Romanorum res attigerunt, Euſebium quoque in Chronico Dextro verba præbentem anno Domini 254. Vocabatur Q. Herennius, Ethruſcus, Meſius, Decius, vt ex lapide Valentiæ in Hiſpania Morales notat.

3. *In odium*, &c.] Idem pariter in Chronico Euſebij videre eſt anno 254. Fuit hæc ſæuiſſima perſecutio in ordine ſeptima earum quas Eccleſia ab Ethnicis paſſa eſt, vt communis fert opinio, & aſſeuerat Dexter paulo inferiùs ad annum 260. lege Equilinum lib. 11. cap. 92. *Septima Eccleſiæ perſecutio, à Decio excitata.*

4. *Antonius*, &c.] Hoc etiam ex Euſebij Chronico mutuatum eſt. Cæterùm natum fuiſſe hoc anno 253. inde deducitur, quod obiiſſe conſtat anno 21. Imperij Conſtantij, videlicet Chriſti 358. vt Hieronymus in Chronico docet; cùm Antonius quintum & centeſimum annum ageret; ipſo Hieronymo authore in lib. de Script. Eccleſ. in Antonio: & Athanaſio magno in eius vita. *S. Antonij Abb. natiuitas.*

5. *Hoc tempore*, &c.] Ita quoque Euſebius habet in Chronico.

Anno 255. *Romæ in Eccleſia*, &c.] Sederat S. Fabianus Papa in Pontificatu annos 14. menſes 11. dies 11. qui coronam martyrij tulit anno 254. vacauit Sedes anno vno; quo fit vt S. Cornelius, qui Fabiano ſufficitur, anno 255. ordinatus fuerit. Card. Baronius vult eius electionem incidiſſe in annum 254. Sed iam ſuperiùs monſtratum à nobis eſt, hunc authorem anno vno perpetuò ferè diſſentire à Chronographia Euſebij & Dextri. De prædeceſſoribus S. Fabiani conſule Catalogum Dextri inferiùs ad ann. Domini 260. num. 3.

2. *Fœlix*, &c.] Magnam ac frequentem communicationem Eccleſiarum Hiſpanæ & Africanæ tempore S. Cypriani, cauſa Baſilidis Aſturicenſis, & Martialis Emeritenſis Epiſcoporum ſatis ſupérque manifeſtat. Flagrante Decij perſecutione duo prædicti Epiſcopi, metu perterriti inſtantis necis, idolis Gentium (proh dolor) immolant, collegia & conuiuia Ethnicorum frequentant, in blaſphemiæ crimen ruunt; ac tandem mortuos Chriſtianos (quod minimè licebat) cum mortuis Gentilium communibus ſepulchris ſepeliunt. Hac de cauſa à Clero & plebibus ſuis deponuntur, & Catholici ac ſtrenui fidei pugiles Fœlix, & Sabinus in eorum Sedes prouehuntur: & pro approbatione electionum ac depoſitionum iſtarum ad Eccleſiam Africanam mittuntur nouiter electi Sabinus & Fœlix, cum litteris alterius Fœlicis Presbyteri, & plebium Legionenſis & Aſturicenſis, atque Ælij Diaconi & plebis Emeritenſis. Cùm Carthaginem magnam Africæ vrbem aduentaſſent, S. Cyprianus eius Sedis tunc temporis Epiſcopus Metropolitanus triginta quinque alios Antiſtites accerſiri fecit; hiſque omnibus in vnum conuenientibus, & prouinciale Concilium ea de cauſa celebrantibus, epiſtolæ Fœlicis Presbyteri, ac trium Hiſpaniæ Eccleſiarum apertæ ſunt, & publicè coram omnibus lectæ: & re maturè conſiderata, Baſilidem & Martialem iure optimo depoſitos, Fœlicem autem & Sabinum canonicè electos fuiſſe iudicatum eſt: atque ex nomine omnium Epiſcoporum Concilij communes litteræ reſponſiuæ datæ ſunt ad Fœlicem Presbyterum, & tres prædictas plebes Hiſpaniæ. Extant huiuſmodi litteræ apud Cyprianum lib. 1. epiſt. 4. aliàs in editione Pamelij epiſt. 68. quibus tota hæc hiſtoria continetur. *Baſilidis & Martialis cauſa apud Cyprianum.*

Hinc ab errore illo facilè liberabimur, quo innumeri irretiti exiſtimarunt, in cauſa Baſilidis & Martialis, dediſſe ſpeciales litteras ad Epiſcopos Africæ, Fœlicem quemdam Epiſcopum Cæſarauguſtanum. Mouentur verò quòd legant in codicibus impreſſis Cypriani, hæc verba: *Vtque alius Fœlix de Cæſarauguſta, fidei cultor & defenſor veritatis litteris* *Fœlix ille qui ea de re ſcripſit ad Cyprianum, quis?*

 ſuis

Anno Christi 255. Anno Romæ 106.

ſuis ſignificat ; Baſilides & Martialis nefando idololatriæ libello contaminati ſunt. Ita inter alios ſenſit Martinus Carrillo Abbas Montaragonenſis, in Catalogo Antiſtitum Cæſarauguſtanorum Carali impreſſo anno 1611. vbi aſſerit, *Anno Domini 255. S. Fœlix Epiſcopus Cæſarauguſtanus. Hunc S. Cyprianus fidei cultorem, ac veritatis appellat defenſorem.* Idque Murillus in hiſtoria Cæſarauguſtæ ſectatus eſt: & alij rerum Aragoniæ ſcriptores. Sed quod magis miror eſt, doctos pariter ac circumſpectos viros Ambroſium Moralem, & Cæſarem Baronium idem ſenſiſſe, illum quidẽ lib. 9. c. 45. ad annum 255. hunc verò tomo 2. Annal. anno 258. *His quoq;* (ait Baronius) *& ſuas priuatas* (litteras) *in eadem cauſa ſcriptas addidit S. Fœlix Cæſarauguſtanus Epiſcopus, de quo hæc præclarè idem S. Cyprianus; Fœlix de Cæſarauguſta,* &c. Sed in primis quidquid ſit de lectione illa, *Fœlix de Cæſarauguſta,* de qua ſtatim; gratis omnino, & abſque fundamento Fœlix ille aſſeritur Epiſcopus Cæſarauguſtanus, qui nuſquam Epiſcopus fuit: quandoquidem omnes prædicti authores nullibi præterquàm in hac Cypriani epiſtola memoriam eius reperiunt: ex ea verò ſi attentè legatur minimè habetur quod Epiſcopus ſit: nam ſolùm dicitur; *Fœlix de Cæſarauguſta fidei cultor, ac defenſor veritatis ſuis litteris ſignificat,* &c. Vbi nihil prorſus de Epiſcopatu reperitur, quin potiùs in epiſtola eadem nuncupatur expreſsè *Presbyter*, quod miror non attendiſſe tot viros doctos. Sed vbinam requires? Sanè in epiſtolæ aditu, & inſcriptione, dicitur enim: *Cæcilius Cyprianus, Primus, Polycarpus, & cæteri,* omnes numero 36. *Fœlici Presbytero, & plebibus conſiſtentibus ad Legionem, & Aſturicæ; Item: Aelio Diacono, & plebi Emeritæ conſiſtentibus fratribus in Domino ſalutem. Cùm in vnum conueniſſemus, legimus litteras veſtras fratres chariſſimi, quas ad nos per Fœlicem, & Sabinum Coëpiſcopos noſtros pro fidei veſtræ integritate & pro Dei amore feciſtis,* &c. Vbi vides, primùm omnium à Concilio illo Carthaginenſi 36. Epiſcoporum, reſcribi *Fœlici*, non quidem Epiſcopo, ſed *Presbytero*; deinde plebibus Legionenſi & Aſturicenſi, ac demum Ælio Diacono Eremitenſi, & plebi eiuſdem Eccleſiæ. Nec negabit quis ideo litteras has datas fuiſſe Fœlici Presbytero, & plebibus Legionenſi & Aſturicenſi, quia S. Cyprianus, & Patres eius Concilij litteras ab ipſis acceperant: & quod omnes illi, qui Concilio ſcripſerant, in cauſa Baſilidis & Martialis, nominati fuerint in capite epiſtolæ: nã dicitur; *Legimus litteras veſtras, quas ad nos feciſtis.* Quare cùm inferiùs dicitur: *Quapropter cùm ſicut ſcripſiſtis fratres chariſſimi* (ſcilicet plebes Aſturicæ, Legionis, & Emeritæ) *& vt Fœlix, & Sabinus collegæ noſtri aſſeuerant,* (ſcilicet verbotenus, vtpote Epiſcopi illarum litterarum latores, de quibus in principio dixerant Concilij Patres; Legimus litteras veſtras, quas ad nos per Fœlicem, & Sabinum Coëpiſcopos noſtros, pro fidei veſtræ integritate feciſtis) *vtque alius Fœlix de Cæſarauguſta fidei cultor, & defenſor veritatis litteris ſuis ſignificat,* &c. Cùm, inquam, hæc dicit, proculdubio de illo Fœlice loquitur, qui litteras Synodo ſcripſerat, & eapropter ipſi nunc reſcribitur, cùm dicitur: *Fœlici Presbytero & plebibus,* &c. Presbyter igitur erat & non Epiſcopus. Nolim verò confundi à quibuſdam cum Fœlice illo Epiſcopo, qui cum Sabino pariter Epiſcopo lator fuit litterarum Fœlicis Presbyteri, & plebium Legionenſis, & Aſturicenſis, &c. ſatis enim à Cypriano diſtinguuntur.

Nõ fuit Epiſcopus Cæſarauguſtæ.

Quod autem ſpectat ad nomen Eccleſiæ cuius erat Presbyter, corruptiſſimè in codicibus Cypriani legitur *Cæſarauguſta,* cùm legendum ſit *Vallata Vrbicua*, vt Dexter habet; erat enim parua vrbs; ideò *Vrbicua* dicta, aut quia ad confluentem Vrbicui fluminis ſita erat; *Vallata* tamen & muris nõ leuiter cincta; vtpote quam olim Fuluius Flaccus citerioris Hiſpaniæ Prætor debellare aggreſſus obſedit, vt ex Tito Liuio lib. 40. refert Morales lib. 7. cap. 18. tametſi ignoret ipſe vbinam fuerit. Certè non longè ab Aſturica ſitam ſatis oſtendit Vrbici fluminis nomen (hodie *Orbigo* dictum) quod ab Vrbica Vallata acceptum eſt, vel eidem nomen indidit (Eius meminit Carolus Stephanus, in ſuo Dictionario littera V.) vt reor; nunc *Vañeza*, ſeu fortè *Puente de Orbigo* eſt. Nam & Antoninus Imperator in ſuo Itinerario, Vallatam collocat XVI. millibus paſſuum, ſeu quinque leucis ab Aſturica diſtantem verſùs Orientem: vt videre eſt apud ipſum in itinere ab Aſturica Tarraconem, & in itinere ab Aſturica Burdigalam: qui tamen ſitus eſt ille, quem nunc Vañeza obtinet. Conſonat etiam id rei de qua agebatur, quæ erat cauſa Baſilidis Aſturicæ Epiſcopi; hunc ſiquidem accuſare debebat Aſturicenſis territorij Presbyter, nam Cæſarauguſtanus longè diſtans ægrè poterat peccata illius ad vnguem callere; & ſe illi viriliter opponere; præſertim magnæ illius perſecutionis tempore, quam Decius in Eccleſiam mouebat. Ipſe etiam Cyprianus in capite epiſtolæ ſicut Ælium Diaconum adiungit plebi Emeritenſi,

vtpote

Anno Romæ 1006. vtpote contra Martialem Episcopum suum scribentem; ita quoque Fœlicem Presbyterum adiungit Asturicensi & Legionensi plebibus, eo quod contra Basilidem Episcopum Asturicensem scriberet, ait enim, *Fœlici Presbytero, & plebibus consistentibus ad Legionem & Asturicæ*, innuens Fœlicem hunc territorij Asturicensis esse Presbyterum. Vide quæso lector à quantis nos tenebris eruat Dexter. Anno Christi 255.

3. *In hoc tempore in vrbe Velsinia*, &c.] Plinius lib.19. cap.8. author est, olim Carpetaniam tum copia, tum probitate cuminorum celebrem fuisse, vnde Cuminarium Vicum extitisse, quo loci nunc eorumdem cuminorum feracissima existit Villa, *Sancta Cruz de la Zarza*, prope *Vcles*. Sensit eruditus Aurelius de Frias, Vir de Hispaniæ antiquitatibus vestigandis optimè meritus, vt refert Morales lib.9.cap.34. Congruit situs Itinerarij Antoniani, vbi in itinere ab Emerita Cæsaraugustam per Lusitaniam XVIII. millibus passuum ante Titulciam, quæ est *Vayona de Aransuez*, collocatur Vicus Cuminarius: vbi nunc Sancta Crux sita est. Cæterùm Cuminaria de qua Dexter, nequit esse *Sancta Cruz de la Zarza*, cùm illa sita fuerit prope Belsiniam, seu Belsinum, hodie *Borja* nuncupatam, teste Villanoua in notis ad Ptolomæi tabulas geographicas. Corruptè in codice impresso Dextri scribitur *Vestinia*. Erant quidem Vestini in Italia populi, Sabinis, & Picentibus vicini, de quorum laudatissimis caseis Martialis lib.13. *Velsinia vbi*

Si sine carne voles ientacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

De eisdem agit Plinius lib.3.cap.5. In Hispania verò Belsinos, non Vestinos legimus. Non longè à Belsinia erat Bellica, quæ in tabulis Villænouæ falsò legitur Tullica; eámque existimo, quam modò *Belillam* dicimus, cymbalo miraculosè sæpe pulsato, magnorum euentuum portento, celebrem: nam tam Belsinia quàm Bellica, non longè à Turiasona à Ptolomæo collocantur. Plinius Bellicam municipium Cæsaraugustanæ iurisdictionis asserit. Differt verò Dexter à Ptolomæo, quod ille in Carpetania, hic verò in Celtiberia vtramque vrbem constituat. Qua in re Dextro assentiendum, vtpote Hispano authori de rebus Hispaniæ scribenti. Fuítque Ptolomæo facilis deceptionis ansa, quod Carpetania Celtibericæ proxima sit, & termini vtriusque non facilè assignari queant. *Cymbalum Belilla.*

Hæc de vrbibus hoc loco assignatis. Quæ autem esset mulier illa Veneris sacerdos, de qua loquitur Dexter, cùm inquirerem; occurrit Lucilla, præpotens & pecuniosissima fœmina, quæ in Ecclesiam Carthaginensem Maiorinum intrusit contra Cæcilianum, de qua agunt Augustinus lib.1. contra Parmen.cap.3. & contra Crescônium lib.3. cap.27.28.& 29. & Optatus Mileuitanus lib.1. contra Parmen. Fauétque quod in Numidiæ prouincia illa degebat; hæc verò Numia Varia dicitur, nescio, an corruptè, *Numia* pro *Numida*, fœmina, quæ Varia vocaretur, aut pro Numidia, vbi illa vitam degebat. Sed quod illa nunc in Hispania, nunc in Numidia esset, non est vnde omnino coniiciam, nec quare in eius maiori cognitione multum discruciemur.

4. *Item hoc eodem tempore*, &c.] Celebris admodum Virgo hæc beatissima fuit apud antiquos, eiúsque vitam eleganti carmine cecinit Althelmus Occidentalium Saxonum Episcopus lib. 2. de laude virginitatis, quem Surius in tomum 6 transtulit ad diem 23. Decembris, eiusdem Virginis natalem. Satis de ea scribit Adon, idémque apud Equilinum legimus lib. 1. cap. 83. Romæ quidem orta, & Eugenio Pagano desponsata, à sorore sua S. Anatholia ad virginitatem seruandam adducta est visione Angeli præmonita. Cùm verò nubere nollet, Eugenius timens, ne bona ipsius confiscarentur, si publicè Christianam accusaret, egit cum Decio Imperatore, vt extra vrbem in exilium mitteretur ad prædia sua. Idipsum Anatholiæ contigit, quæ Tito Aurelio nobili Romano desponsata erat. Eo tempore occiso immanissimo dracone Turbulanam vrbem ad Christum conuertit, & virginitatis centesimum fructum disseminans chorum 73. Virginum aggregauit; quibus multa doctrinæ & miraculorum gratia illustrata præfuit; quousque Eugenio sponso machinante, martyrij coronam accepit, corde gladio percusso, vt habet Vsuardus, & Romanum Martyrologium ipso die 23. Decembris. *SS. Victoria, & Anatholia.*

Atque in his omnes consentiunt: in designando autem loco & prouincia, vbi S. Victoria martyrium passa est, non minima est dissensio. Nam Equilinus, cui multi recentiorum subscripsêre, scribit in Tibulana Ciuitate XVI. lapide ab Vrbe Roma accidisse, cui accedit

Anno Christi 255. accedit quod in populis Marsis passa dicatur, qui tamen in Italia fuêre, non in Hispania. Anno Romæ 1006. Cæterùm Dexter ab his dissentiens, Turbulæ in Bastetanis Tarraconensibus accidisse contendit; id quod mihi verisimillimum facit Althelmus, qui Tribulam vrbem legit, dum ait.

Interea Romam linquens Victoria Virgo,
Exul in exilium Tribulanæ ducitur vrbis.

Quod certè nomen propiùs ad Turbulam accedit, quàm ad Tibulim, præterquàm quod nomen Italicæ vrbis priscum & germanum Tibur fuit, non Tibuli, vt vulgò retentiori vocabulo nuncupatur, quod apud omnes probatos authores videre est. Sanè Turbula Ptolomæo teste in Bastetanis seu Bassetanis Tarraconensibus Hispaniæ sita fuit, eo loco quo nunc *Teruel* visitur. Fallitur sine dubio Villanouanus dum contendit Teruel fuisse *Thyarjuliam*, non verò Turbulam; constat siquidem ex suismet antiquæ Hispaniæ tabulis Thyarjuliam non longè à Tarracone sitam fuisse, & mari ferè proximam: cùm tamen Teruel distet à Tarracone leucas plus 40. & à mari ad 24. qua videlicet positione Turbula extitit. Nec obest, quod dicatur S. Victoria Romana ad prædia sponsi deducta, vt præterea existimetur prope Romam locum prædiorum fuisse; quippe cùm Romani Hispania subiugata prædia etiam illius possiderent.

Pari modo accidit nomen vrbis S. Anatholiæ sororis Victoriæ quærentibus. In Adonis manuscriptis codicibus legitur passa in Ciuitate Thyro, & similiter in excuso; cuius verba sunt. 7. *Idus Iulij in Ciuitate Thyro passio Sanctorum Anatholiæ & Audacis sub Decio Imperatore: quorum Anatholia Christi Virgo diuersis generibus plagarum vexata, nouissimè gladio transuerberata est in oratione. Audax quoque in custodiam datus, nec mora capitali sententia coronatur.* Cæterùm cùm crederetur in Italia occisa, pro Thyro à nonnullis lectum est Thyre, & ab aliis Thurium, & in Romano Martyrologio additum est ad lacum Vulsinum, vt ita in Tuscia passa assereretur. Tandem Card. Baronius relatione & hortatu Curtij Franci Canonici S. Petri, verbum illud, *in Ciuitate Thyre ad lacum Vulsinum*, abrasit, & eius loco scripsit, *in Ciuitate Thora ad lacum Velinum*; quasi liberum sit vnicuique Sanctam Anatholiam huc illúcque mouere. Crediderim potiùs, quod ex eius historia colligitur, non longè à Sancta Victoria occubuisse in vrbe *Thyar*, Ilercaonum Tarraconensis Hispaniæ, à qua Thuria, fluuius nomen videtur accepisse, qui Valentiam præterfluit. Vnde in actis S. Anatholiæ legitur Thurium.

Quando verò S. Victoria apud Dextrum, & S. Anatholia apud Equilinum dicuntur passæ in populis Marsis, non intelligendum est de illis populis qui specialiter Marsi nuncupati sunt, & Samnitibus (nunc Abrutio) vicini erant in Regno Neapolitano, vbi namque nec Thyre, neque Thora, neque Thurium existunt; sed quicumque serpentum morsu infestatis saluia sua medebantur, Marsi dici solebant, vt inter alios Carolus Sthephanus in Dictionario notauit, aut saltem illi qui cum serpentibus bellum gerebant, quales eos fuisse constat, quos Victoria & Anatholia ad Christum conuerterunt, magnis quibusdam serpentibus necatis. atque in eo sensu accipi debere satis constat ex Althelmo, cuius illa sunt.

Nec non & Marsum, qui toruam carmine dypsam (hoc est, serpentem)
Efferet, ardebat, sanctos & belua lacertos
Dentibus horrendis, & rictu rodat aperto;
Curauit subitò, disrumpens vincla Chelidri.
Et rursus: *Qui prius in spira Marsum sinuarat inertem,*
Idcirco cursim pergebat credere Christo,
Agnoscens propriam tanta virtute salutem.

Quod Romanum Martyrologium de S. Victoria agens præmittit, *Romæ S. Victoriæ*, &c. certum est non idcirco dici *Romæ*, quod inibi passa sit, cùm constet apud omnes alibi quàm Romæ passam fuisse; sed quia inibi festa dies agitur ciui Romanæ.

Valentini Martyres vbi gētium passi?

5. *In Lusitania*, &c.] Sanctorum Fœlicis & sociorum acta extant apud Surium tomo 2. 23. Aprilis, qua die Vsuardus & Romanum Martyrologium breuiter eorum acta perstringunt,

Anno Romæ 1007. 1008. & 1010. stringunt, his verbis: *Ciuitate Valentia natalis Sanctorum Fœlicis Presbyteri, Fortunati, & Achillei Diaconorum, qui cùm maximam partem supradictæ vrbis ad fidem Christi conuertissent, à Duce Cornelio in carcerem trusi sunt, deinde diutissimè verberati, cruribúsque confractis circa vertiginem rotarum astricti, fumum quoque in equulei suspensione perpessi, ad extremum gladio consummati sunt.* His Beda & Ado ac cæteri consentiunt. Illud verò valdè controuersum est, quæ sit illa vrbs *Valentia*, Sanctorum sanguine decorata; multi namque Galliæ vrbem fuisse docent, & ita in Romano Martyrologio scriptum est, nec mirum cùm in Vsuardo quoque & Adone idem reperiatur. Dexter verò Hispaniæ fuisse contendit; idque multis aliis placuit, præsertim Episcopo Equilino lib.4. cap.83. vbi inquit; *Fœlix Presbyter, Fortunatus & Achilleus Diaconi, & Martyres à S. Irenæo Episcopo Lugdunensi ad vrbem Valentiam quæ est Ciuitas Hispaniæ ad prædicandum missi*, &c. Idem legitur in Chronica Regis Alphonsi, & subscribunt graues authores, Ioannes Vassæus in Chronico ad annum Domini 200. Beuterus, qui affirmat Setaui in regno Valentiæ extare templum horum sanctorum Martyrum, & à ciuibus velut ipsorum Apostolos venerari, & Laurentius Padilla. Et verisimiliter deducitur ex iis quæ superiùs diximus S. Irenæum libros suos contra Gnosticorum hæreses scripsisse ad Toletanum Episcopum, vt haberent Hispani, quid Gnosticis obiicerent, qui suos fines intrauerant. Anno Christi 256. 257. & 259.

In eumdem itaque finem discipulos suos Irenæus ad prædicandum misit in Hispaniam. Seruantur quoque ipsorum sacra corpora non in Gallia, sed in Hispania in Monasterio S. Georgij de Azueolo ordinis S. Benedicti in regno Nauarræ, prout testatur Yepius centuria 6. Chronici Benedictini ad annum 1052. cap. 10. Sed cùm in ea multæ fuerint vrbes eodem Valentiæ nomine nuncupatæ, non omnibus de vrbe Valentia à Sancto Fœlice & sociis illustrata, vna eadémque mens fuit. Beuterus & alij quidam volunt, vt illa sit quæ speciale regno Valentiæ nomen dat: Dexter autem vt in populis Vettonibus fuerit, non in Tarraconensi, sed in Lusitania, quæ nunc *Valentia de Alcantara* dicitur. Est & alia prope Tudem in Gallæcia, quædam prope Bilbao, & alia, quæ aliàs Coyanca, nunc *Valentia de Don Iuan* nuncupatur, de quibus in præsenti sermo non est, sed de ea quæ in Vettonibus extat.

6. *Pestilens morbus*, &c.] De pestilentia his diebus in orbem grassante egêre Orosius lib.7.cap.71. Nyssenus in oratione de Gregorio Thaumaturgo, Eusebius lib.7.cap.17.& in Chronico anno Domini 255. S. Pontius in vita S. Cypriani: & ex Ethnicis Eutropius in Gallo, & Volusiano. Scripsit eius occasione librum de mortalitate S. Cyprianus, & Dionysius Alexandrinus litteras de eadem re, quas Eusebius affert, citato cap. 17. Cœpit morbus serpere in Æthiopia, & inde per totum orbem dilatatus est, durauitque annos 10.

ANNO 256. *Lucius*, &c.] Nonnulli Pontificatum S. Lucij, qui S. Cornelio successit, cœpisse volunt ab anno 253. & terminum accepisse anno 255. die 4. Martij, qua à Martyrologiis celebratur: alij verò quibus Baronius subscribit, cœpisse ab anno 255. 14. Septembris, qua Cornelius martyrio sublatus est, vsque ad annum 257. die 4. Martij. Hos cum Dextro sentire constat, qui anno 256. Lucium rexisse Ecclesiam docet: at non asserit tunc temporis Pontificatum iniisse, aut absoluisse. *S. Lucius Papa.*

2. *Gallus & Volusianus*, &c.] Fusiùs aliquanto hæc prosequitur Eusebius in Chronico; *Gallus & Volusianus* (ait) *cùm aduersùs Aemilianum, qui in Mysia res nouas moliebatur, ex Vrbe profecti essent, in Foro Flaminij, siue vt alij putant Interamnæ interfecti sunt.* De eisdem Eutropius vbi suprà. Quo tempore autem imperarunt, arripuerat Hispanias Hostilianus, cuius memoria perseuerat Valentiæ marmori incisa, vbi nuncupatur *C. Valens, Hostilianus, Messius, Quincius.*

ANNO 257. *Valerianus*, &c.] Ita etiam Eusebius in Chronico, & penè eisdem verbis.

ANNO 259. *Cyprianus*, &c.] De vero anno mortis S. Cypriani non vna omnium mens est: Pamelius quem Baronius sequitur existimat martyrio laureatum anno Domini 261. eo quod in quibusdam actis martyrij eiusdem occisus dicatur Fusco & Basso Coss. quorum Consulatus in eum annum incidit: & quia Cyprianus ipse superuixit S. Xisto II. Pontifici, vtpote cuius martyrium narrat epistola ad Successum (in editione Pamelij num. 82.) quem tamen asserunt produxisse vitam in Pontificatu vsque ad dictum annum 261. Cæterùm alij antiquiores martyrium S. Cypriani in annum 259. reiiciunt, vt Eusebius in Chronico, qui cum Dextro in verbis etiam consentit: idémque S. Hieronymus sensisse credendus est, cuius in rebus Latinorum maiori ex parte Chronicon illud est. Huic accedit, quod *S. Cyprianus quo anno occisus?*

Onuphrius,

Anno Christi 259. Onuphrius, Morales, Tempesta & alij communi satis consensu docent S. Xistum martyrio sublatum fuisse hoc ipso anno 259. die Aug. 6. & tamen omnes fatentur S. Cyprianum solùm superuixisse Xisto ad 40. dies, qui à die martyrij istius ad 14. Septemb. diem videlicet martyrij Cypriani intercedunt. Quod de Consulatu Fusci, & Bassi adducitur, obesse non potest, nam acta illa vsque ad Pamelij editionem cognita non erant, nec constat de eorum authoritate; & vt minimum tanta non est, vt sententiæ tantorum virorum præiudicare possit. Quod si in cæteris consonant passioni à S. Pontio Diacono scripta in iis audienda sunt; quo tamen non obstante ab aliquo sciolo addi potuit Consulatus. Sed de his satis. De fama S. Cypriani Hispanias replente agit Dexter inferiùs ad annum 285. Anno Romæ 1010.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 260. *Mota in Christianos persecutione, Valerianus à Sapore Rege Persarum captus, miserabilem seruit seruitutem.* Anno Romæ 1011.

2. *Vianæ in Gallæcia prope Tudem Ciuitatem passi sunt sancti Martyres Theophilus, Saturninus, & Reuocata Virgo, sub Iulio Mineruio, in persecutione Imperatoris Valeriani, quæ septima est, eadémque quæ sub Decio: sexta verò sub Maximino, Cæsare, anno à natali Domini CCXXXIX.*

3. *In Sede Petri succedit Zephirino Callixtus, Callixto autem Vrbanus, Vrbano Calpurnius Pontianus, Pontiano Anteros, Antero Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lucio Spephanus, Stephano autem Xistus, Xisto verò S. Dionysius.*

4. *Sub Xisto patitur Romæ Laurentius Oscensis Hispanus.*

5. *Toleti sub Xisti Papæ legato Concilium contractum est.*

Anno 263. *S. Celerina in Lusitania, abneptis L. Pompeij Celerini, quæ exceptis in Portu Senensi S. Torpetis sub Nerone Martyris sacris reliquiis, fuit egregia Christi Martyr. . . . .* Anno 1014.

Anno 268. *Calydonio Bracarensi, ad quem scribit S. Cyprianus, succedit Narcissus.* Anno 1019.

2. *Gallienus Imperator corruptissimus extitit: quo imperante Germani Rauennam vsque peruenerunt.*

3. *Germani vastatis Galliis in Italiam iterum venerunt.*

COMMEN

Anno Romæ 1011.

Anno Christi 260.

COMMENTARIVS.

ANNO 260. *Mota*, &c.] Eusebius in Chronico hoc ipso anno penè eisdem verbis: *Valerianus*, inquit, *in Christianos persecutione commota, statim à Sapore Persarum Rege capitur, ibíque seruitute miserabili consenescit.* Agunt de hoc mirabili Dei iudicio Trebellius Pollio, Aurelius Victor, Eutropius, & Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib.7. cap. 9. Quinimò Constantinus Magnus Imperat. in oratione ad sanctum Cœtum, *Quia tu Valeriane*, ait, *eamdem crudelitatem in Dei famulos ostendens iustum, sanctúmque Dei iudicium ante oculos omnium statuisti; dum captiuus prehensus eras, & vinctus ducebaris, purpura & reliquo apparatu regio indutus, tandem à Sapore Rege Persarum iussus excoriari, saléque conditus sempiternum tui infortunij trophæum ante omnium oculos statuisti.* Captus quidem fuit proditione Macriani Ducis dum contra Persas Romanum duceret exercitum. *Valeriani Imp. miserabilis, sed digna seruitus.*

2. *Vianæ in Gallæcia*, &c.] Extat eius nominis vrbs in Portugallia, ad Oceanum sita, & exterarum nationum commercio celebris: ad Septentrionem autem eiusdem, antiquioris Vianæ ruinæ visuntur supra montem, de qua hoc loco scribit Dexter. Eiusdem etiam olim meminisse Festum Ruffum Auienum, cuius opera in Bibliotheca de Sculiari M. S. extant, affirmat Sandoualius Tudensis Episcopus in libro de Episcopis Tudensibus fol. 45. dum agit de sanctis Martyribus Saturnino, Theophilo, & Reuocata. Agunt de eisdem Martyribus Martyrologium Romanum, Galesinus, Additiones Vsuardi apud Molanum die 6. Februarij, sed sine nomine vrbis. Romanum ait, *Eodem die SS. Martyrum Saturnini, Theophili, & Reuocatæ.* Baronius notat consentire his etiam vetera manuscripta. Petrus Equilinus lib. II. cap. 130. num. 52. inquit, *Saturninus, Theophilus & Reuocata Martyres eodem passi sunt die.* Fallitur Galesinus dum præmittit nomen *Romæ*, inquiens: *Romæ item sanctorum Martyrum Saturnini*, &c. Sed huic authori mos est Romæ adscribere, quos ex Romano Martyrologio Sanctos sibi legit, vt in multis aliis quorum vrbes in Romano reticētur videre est. *Vianenses in Gallæcia Martyres.*

Persecutionem Valeriani eamdem dicit Dexter, quæ sub Decio cœpta est, atque adeò septimam ordine: alij tamen quibus diuersa videtur, octauam nuncupant. Certè Hieronymus lib. de Script. in Methodio, & in vita Pauli primi Eremitæ, & Optatus lib. 3. vnam eamdémque asserunt sub Decio, & Valeriano, qua de re lege Baronium in notis Romani Martyrologij ad 10. Augusti lit. b. Quæ in textu sequuntur de sexta sub Maximino, videlicet ortam fuisse anno 239. corrupta nimis erant in codice Dextri impresso; ibi enim legebatur; *Anno à Natali Domini ducentesimo trigesimo, Septembris secunda*; cùm tamen omnino legendum sit, *anno à Natali Domini 239.* nam Dexter ipse id in superioribus fatetur.

3. *In Sede Petri*, &c.] Instituit hoc loco seriem Romanorum Pontificum ab anno 199. quo de Victore Zepherini prædecessore egerat vsque ad Dionysium, qui his temporibus regebat Ecclesiam: consonat verò series hæc omnimodis his quas cæteri authores conficiunt vitas Summorum Pontificum describentes, quos consulas velim. nam de re facili, & certa nihil scribere libuit.

4. *Sub Xisto*, &c.] Non est sensus, quod hoc anno 260. martyrio coronatus sit S. Laurentius, sed cùm de S. Xisto mentio fieret, eius occasione de Sancto Laurentio scriptum est. Neque enim dicit: *Hoc anno patitur*, vel absolutè, *Patitur S. Laurentius*, &c. sed, *sub Xisto patitur*, &c. Vt hæc verba superioribus sic coniungantur, *Xisto verò S. Dionysius. Sub Xisto patitur S. Laurentius*, &c. Et similiter sequentia: *Toleti sub Xisti Papæ Legato Concilium contractum est.* Nam eo ipso quod hæc sub Xisto facta sunt, fit, vt ante annum 260. acciderint. Quod verò dicitur Laurentius passus sub Xisto, ita intelligi oportet, vt sub eius Episcopatu ante successoris electionem occisus fuerit; non tamen quod illius vita durante Laurentius vitam cum morte commutauerit. Vide etiam à Dextro definitum, Laurentium sub Valeriano passum, non sub Decio, in quo multi hallucinati multa scripsêre. Sed de ea re abundè satis, ac subtiliter scripsit Card. Baronius in Notis ad 10. Aug. Romani Martyrologij, vbi Catalogum conficit eorum qui S. Laurentij Martyris laudes cecinerunt: quas vt notissimas prætermitto. Consule quæ de eius parentibus scripsimus in superioribus ad annum 248. vbi de Concilio illo Toletano ex auctoritate S. Vincentij Ferrerij & aliorum nōnulla notauimus. *S. Laurentius quo anno passus.*

Anno Christi 263. & 268. — Anno Romæ 1014. & 1019.

S. Celerina.

ANNO 263. *Sancta Celerina*, &c.] Subintelligi oportet, aut forsan in codice deest, *floret miraculorum gloria*, aut quid simile, cùm enim in textu vixisse dicatur Neronis tempore, manifestum est, nequaquàm esse referendam eius mortem ad hæc tempora, scilicet ad annum Domini 263. sed memoriam & gloriam miraculorum ipsius. Celebris est memoria S. Celerinæ in vita S. Torpetis, quam habet Mombritius tom. 2. & Rabanus in Martyrologio 4. Kalend. Aprilis eius conuersionem & acta fusè prosequitur. Equilinus lib. 5. cap. 8. post narrationem martyrij S. Torpetis, apud Pisas Tusciæ vrbem, subiungit; *Eius corpus in nauicula cariosa cum cane & gallo in mare exponitur, vt vel à bestiis roderetur, vel in mare mergeretur; Angelo tamen duce nauicula ad Hispaniam deuenit. Et à Senatrice Christiana Celerina nomine, quæ regni dimidium obtinebat, in somnis diuinitus admonita, corpus Sancti reperitur in portu qui dicitur Sinos: & iuxta littus honorificè sepelitur vxj. Kal. Iunij. Vbi postmodum Ecclesia desuper suo nomine fabricatur. Festum eius die ipsius depositionis ibidem celebratur.* De sanctitate verò Celerinæ hæc habet Galesinus in Martyrologio, die 17. Maij: *In Hispania Sanctæ Celerinæ, quæ illius prouinciæ Regina* (Regulam seu Senatricem intelligo) *studio inflammata Christianæ religionis, cùm alta piè egit, tum regijs opibus templum mirifico opere exædificatum B. Torpetis Martyris nomine Deo dicatum, perpetuum suæ pietatis monumentum, reliquit.* Præmiserat; *Pisis in Tuscia S. Torpetis, cuius dies natalis 3. Kal. Maij, hoc autem die translatio, quæ in Hispaniam admirabiliter, eo ipso anno, quo martyrium obijt, facta est, celebratur.* In notis verò asserit passum fuisse anno Domini 64. Dexter præter Celerinæ pietatem, martyrio tandem obiisse adnotat; estque satis verisimile, quod nobilis mulier, quæ tam publicè Christianam fidem profitebatur, vrgente Neronis persequutione ad supplicium raperetur, quandoquidem nulli parcebatur Christiano, & multò minus nobilibus, vtpote qui fidem promouere poterant.

Quod ad nomen Celerinæ spectat, fuisse olim in Gallæcia supra Gronnicos, & Braccaras, quosdam populos qui Celerini nuncupabantur, authores sunt Plinius lib. 3. & Ptolomæus in Tabula Hispaniæ Tarraconensis, qui asserit eos ad Auum fluuium (hodie *Auia* dictum) habitasse. Dicta propterea videtur Celerina ab L. Pompeio Celerino, cuius erat abneptis, sic dicto, vt credo, à perdomitis Celerinis. Fuisse verò Pompeiorum stirpem in Hispania illud conuincit, quod Plinius de Sexto Pompeio narrat, quod nimirum cum Hispaniæ citerioris Princeps existens horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua, leuatúsque siccatis pedibus mirabili modo, eo postea remedio vsus est. Primus Pompeiorum qui in Hispaniam traiecit fuit Q. Pompeius contra Numantinos missus, ab eísque superatus turpem & ignominiosam pacem fecit, vt refert Florus lib. 2. Eius nepos fuit Cn. Pompeius Magnus, qui contra Sertorium in Hispaniam profectus Metelli copiis sese coniunxit, eúmque cum tota factione sustulit. Cuius filius Cn. item Pompeius apud Mundam Hispaniæ vrbem terrestri prælio superatus fuit. Pompeiorum igitur fausta proles S. Celerina fuit, quæ reliquias S. Torpertis Sinis excepit. Extat hodiéque in Lusitania oppidum ipsum, nomen antiquum retinens, ad oram maris Oceani, portu & piscatione satis celebre.

al. Caledonio, seu Caldonio. B. Caledonius Braccarensis Episcopus.

ANNO 268. *Calydonio*, &c.] Extant eius litteræ ad S. Cyprianum scriptæ inter epistolas huius num. 19. aliàs lib. 5. epist. 15. quibus zelus eius erga Catholicam fidem satis enitet, tenoris sequentis. agit in eis de lapsis à se reconciliatis. *Cypriano & Compresbyteris Carthagine consistentibus, Calydonius salutem. Necessitas temporum facit, vt non temerè pacem demus: sed oportebat vobis scribere, quoniam ij qui posteaquam sacrificauerunt, iteratò tentati extorres sunt facti, videntur mihi abluisse prius delictum, dum possessiones & domos dimittunt, & pœnitentiam agentes Christum sequuntur. Ergo Fœlix, qui presbyterium subministrabat sub Decimo, proximus, mihi vicinus (plenius cognoui eumdem Fœlicem) & Victoria coniux eius, & Lucius fideles extorres facti, reliquerunt possessiones, quas nunc fiscus tenet; sed & seu per se, seu per eosdem mulier nomine Bona, quæ tracta est à marito ad sacrificandum, quæ conscia non commisi, sed quia tenentes manus eius ipsi sacrificabant, sic ipsa cœpit dicere contra, Non feci, vos fecistis, sic ipsa extorris facta est. Cùm ergo vniuersi pacem peterent, dicentes, Recuperauimus fidem quam amiseramus, pœnitentiam agentes, & Christum publicè sumus confessi; quamuis mihi videantur pacem debere accipere, tamen ad consultum vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temerè præsumere. Si quid ergo ex communi consilio placuerit, scribite mihi. Salutate nostros, vos nostri: opto vos felicissimos bene valere.*

Rescripsit

Anno Romæ 1019. Rescripsit ad interrogata Calydonio Cyprianus,& tametsi non extet ipsum rescriptum, meminit tamen eiusdem Cyprianus ipse in epistola 20. inquiens: *Sed & quid mihi Calydonius collega pro integritate fidei suæ scripserit, quidve ego scripserim, vtrumque ad vos legendum transmisi*. Insuper cùm Nouatus Schismaticus insurgeret in Ecclesiam, missus fuit Calydonius ad montes contra ipsum, vt constat ex epist. Cypriani 38. in epistola verò 39. continetur sententia quam aduersus quosdam lapsos tulit, missa ad Herculanum & socios, videlicet; *Abstinuimus communicatione Felicissimum, & Augendum, item Repostum de extorribus, & Irenem Rutilorum, & Paulam Sarcinatricem, quod ex annotatione mea scire debetis, Item abstinuimus Sophronium, & ipsum de extorribus, Soliassum Burdinarium*, &c. Denique tanti factus est Calydonius, quod orto Romæ nouo schismate Nouatiani contra S. Cornelium in Ecclesia Romana, missus fuit ad illud sedandum cum Fortunato Episcopo, vt ex litteris Cypriani constat, 42.& 45. Neque verò quis existimet, ex eo quod tam familiaris Cypriano fuerit Calydonius, inferri posse contra Dextrum, ipsum in Africa fuisse Episcopum, non Braccaræ in Hispania (nam de Episcopatu ipsius dubitari nequit,cùm à Cypriano epist.20.vocetur *collega* suus.) multam etenim Hispanos Antistites amicitiam & familiaritatem cum Cypriano & Africanis habuisse superiùs in causa Basilidis monstrauimus, & iterum suo loco in Orosio, & aliis ostendemus. Quamquam eo etiam dato, quod viuente Cypriano Calydonius esset Episcopus in Africa, fieri potuit, vt promoueretur inde ad Sedem Braccarensem, post litteras à Cypriano scriptas: præsertim si vt erat zelo fidei ipse repletus ad Hispanias prædicandi gratia accessit, quod tum in aliis sæpe, tum in eius successore S. Narcisso videmus; qui Braccarensis existens Episcopus in Rhetia nihilominus prædicauit; inde ad Hispanias regressus, Gerundæ martyrium passus est. De eo iterum inferiùs agendum nobis est ad annum 277. quo fuit suo sanguine laureatus. Solùm aduerterim hoc loco ab anno præsenti 268. quo Calydonio successisse dicitur, vsque ad 277. quo in persecutione Aureliani necatus occubuit, intercessisse decem tantùm annos; nequis putet discrepantiam temporis Narcissi obstare potuisse Episcopatui Braccarensi, à Dextro asserto. Porrò Caledonium Episcopum fuisse Braccarensem, scripsisséque S.Petri Ratistensis vitam,primi scilicet eiusdem Sedis Episcopi, ac S.Iacobi discipuli, liquet omnino ex epistola Hugonis Episcopi Portucallensis ad Mauritium Braccarensem,quam inter Dextri elogia dedimus,vbi fragmentum eius vitæ continetur. Anno Christi 268.

2. *Gallienus*. &c.] Eius tanta fuit in acceptis cladibus patientia, vt in his etiam iocari consueuerit, (in tantam abierat morum corruptionem) nam cùm accepisset Ægyptum ab Imperio Romano desciuisse, *Quid enim*, inquit, *sine lino Aegyptio esse non possumus?* Perdita Gallia ridens, *Et non est*, inquit, *tuta Respublica sine trabeatis sagis?* Asiâ Alemanorum, & Scytharum incursionibus vastatâ, *Quid*, inquit, *sine Aphonitis esse non possumus?* De his cladibus latè agit Orosius, qui lib. 7. cap. 22. inter alia multa hæc ait; *Soluuntur repentè vndique permissu Dei, ad hoc circumposita, relictæq; gentes, laxatísque habenis in omnes Romanos fines inuehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totáque Italia penetrata Rauennam vsque perueniunt* (en Germanorum in Italiam irruptionem, de qua hoc loco differit Dexter) *Alemani Gallias peruagantes, etiam in Italiam transeunt*. Hoc etiam asserit Dexter num. 3. *Germani vectatis*, &c. Erant Alemani Germanorum quædam portio occidentalior ad Rhenum degens, vnde commodè in Gallias, & in Italiam transire potuerunt. Germani verò orientalior natio, prope Asiam facilem in ipsam Asiam, & in Italiam vsque Rauennam transitum habebant. De eisdem cladibus lege Eusebium in Chronic. ad ann. 264. qui tamen ad annum 266. subdit, *Germanis Hispanias tenentibus Tarracon expugnata est*. Qua de re Orosius loco citato hæc ait: *Germani vlteriores abrasa potiuntur Hispania*. Et post pauca: *Extant adhuc per diuersas prouincias in magnarum vrbium ruinis paruæ,& pauperes ædes, signa miseriarum, & nominum indicia seruantes; ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram ad consolationem miseriæ recentis ostendimus*. De his iterum Dexter ad annum 424.

Gallieni socordia.

Germani in Italiã, Franciam,& Hispaniam irruunt.

3. *Germani*, &c.] Consule notationem præcedentem.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 268. *Tarraconæ in Hispania Sancti Christi Martyres Eulogius eius urbis ciuis, Fructuosus ciuis & Episcopus, & Augurius unà pro Christi nomine martyrium passi sunt.* An Romæ 1019.

2. *In Imperio Gallienum præcessit Valerianus, hunc Decius, Decium Philippi, pater & filius, primi Christiani Cæsares: hi Gordianum, Gordianus Balbinum, Balbinus Maximinum, Maximinus Alexandrum: hunc Macrinus, hunc Caracalla, Caracallam Aurelius, Aurelium Seuerus, Seuerum in Imperio præcessit Antoninus.*

3. *Vxamæbarcæ in Autrigonibus Hispaniæ populis; S. Fortanus insignis Christi Martyr, & 28. cum eo.*

vel *Epictitus.* 4. *Ambratiæ in Lusitania S. Epitecti eiusdem Ciuitatis ciuis & Pontificis, & Martyris Christi fore memoria.*

5. *Init Sedem Ilerdensem S. Licerius vir sanctissimus, ad quem misit litteras Paulatus Episcopus Toletanus.*

for. *Marcellus.* 6. *S. Marinus, Hispanus natione, patitur Cæsareæ Mauritanæ.*

7. *Carthagine in Hispania sub Gallieno, & Valeriano Imperatoribus Heraclius & Zosimus insignes fiunt pro Christo Martyres.*

Anno 270. *Flauiobrigæ in Hispania sub Marciano Præside S. Iulianus adolescens Martyr. Hæc Ciuitas alijs dicitur Flauias.* Anno 1021.

2. *Carthagine in Hispania S. Hippolytus eiusdem urbis Episcopus, quo cum passi sunt alij quoque Martyres.*

3. *Gallienus Imperator ignauus Mediolani occiditur.*

4. *Gallieno sufficitur in Imperio Romano Claudius.*

5. *Claudius Gothos, Illyricum, & Macedones depopulantes superat: ob quod clypeus aureus in Curia, & in Capitolio statua collocatur.*

6. *Claudius non multò pòst morbo Firmi decessit.*

Anno 273. *Q. Quintillus Claudij frater Imperator appellatur à Senatu.* Anno 1024.

2. *Aurelianus, Tetrico exercitum prodente, Gallias recipit.*

Eusebius

Anno Romæ 1019. Anno 276. *Eusebius Laodicenus Episcopus insignis censetur.* Anno 1027. Anno Christi 268.

2. *Aurelianum Romæ triumphantem præcesserunt Treticus & Zenobia; postea Treticus corrector Lucaniæ fit; Zenobia verò postea Romæ in maximo honore fuit apud Gentiles.*

Anno 277. *Aurelianus Romæ Soli templum ædificat; & Romæ muros diuturnitate temporis collapsos in melius reparat.* Anno 1028.

2. *S. Narcissus Episcopus Braccarensis Martyr, qui prædicat in Rhetia, Gerundæ patitur.*

3. *Aurelianus persecutionem in Christianos mouet; nec multo pòst inter Constantinopolim, & Heracleam occiditur.*

4. *Succedit illi in Imperio Tacitus. Et post hunc Florianus.*

5. *Post hos inijt Imperium Probus, quod regit annos 6.*

6. *Floret memoria Tude sancti sui primi Episcopi, discipuli S. Petri Braccarensis. Creditur passus grauissima tormenta sub principio Neronis.*

COMMENTARIVS.

ANNO 268. *Tarraconæ*, &c.] Celeberrimum fuit SS. Fructuosi, Augurij, & Eulogij martyrium, non solùm in Hispania, sed etiam in Africa, & vbique ferè terrarum, vt S. Augustinus demonstrat in Serm. 101. de diuersis in eorum solemnitate habito. Horum acta à Notariis accepta & publica fide probata extant in antiquissimis manuscriptis codicibus, & ex eis apud Surium tomo 1. & apud Baronium tomo 2. Annal. ad ann. 262. & Mombritium tomo 1. eadémque olim Prudentius speciali hymno celebrauit in Peristephano, cuius initium est, *Tarraconensis Martyres.*

Fœlix Tarraco, Fructuose vestris, &c.

Et breuiter ea perstrinxerūt in suis Martyrologiis Beda, Ado, Vsuardus, & Romanum, cuius illa sunt verba, XXI. Ianuarij, *Tarraconæ in Hispania, Sanctorum Fructuosi Episcopi, Augurij, & Eulogij Diaconorum, qui tempore Gallieni primò in carcerem trusi, deinde flammis iniecti; exustis vinculis, manibus in modum Crucis expansis, orantes martyrium compleuerunt: in quorum die natali S. Augustinus sermonem ad populum habuit.* Conueniunt omnes authores & Martyrologia nunc allata, martyrium compleuisse sub Gallieno Imperatore; & Prudentius consentit inquiens:

Damnes, si sapias, anile dogma:
Iussum est Cæsaris ore Gallieni,
Quod Princeps colit, hoc colamus omnes.

Primus quoque Cabilonensis in sua Mappa mundi spirituali, verbo *Tarracon*, inquit: *Tarracon Hispaniæ Tarraconensis Ciuitas; hîc Fructuosus Episcopus, Augurius & Eulogius Diaconi, sub Aemiliano Præside, imperante Gallieno Martyres.* Legi in Breuiario vetere Salmantino acta eorum Martyrum, quæ per omnia consonant his quæ Surius euulgauit; fiebátque de eis olim festum in Breuiario S. Isidori, cum officio proprio & hymno Prudentij. Mirabilis sanè fuit constantia S. Fructuosi Episcopi, quem cùm lictores apprehenderent sine

Anno Christi 268. calceis, nihil immutatus respondit, *Eamus, aut si vultis, calceo me.* Postmodum vt discalceatus intraret rogum, & Augustalis lictor vellet eum discalceare. *Ego*, ait, *me discalceo: fortis, & gaudens & certus de Dominica promissione.* Ipsius ac sociorum animas apertum cœlum ouantes intrare ex astantibus viderunt non pauci. Fuit & alius Fructuosus in Hispania Segouiensis ciuis, nunc Patronus, qui circa annum Domini 690. floruit, cuius festa dies Segouiæ agitur 25. Octobris. Sed & S. Fructuosus Bracarensis Episcopus, qui interfuit Concilio Toletano X. celebratur Bracaræ 16. Aprilis, quo die in Rom. Martyrologio memoratur. Illud denique animaduerterim soli Dextro Tarraconenses ciues debere, quod afferat SS. Eulogium, & Fructuosum conciues fuisse suos, nemo enim alius, quem viderim natalis soli illorum meminit. Anno Romæ 1019.

2. *In Imperio*, &c.] Quod in Romanis Pontificibus fecerat ad annum 260. nunc in Romanis Imperatoribus facit; id est, seriem eorum conficere tredecim Imperatorum: & tametsi illorum omnium speciatim suis locis meminerit, nunc per epilogum successionem perpetuam ipsorum enarrat, à recentioribus ad præcessores procedens. Desunt verò nonnulli transcribentium incuria, vt par est credere, nimirum inter Valerianum & Decium desunt Gallus & Volusianus, & Æmilianus; & cum Balbino scribendi erant Maximus & Pupienus: inter Alexandrum & Macrinum desunt Diadumenus, & Heliogabalus. Aurelium vocat Antoninum Gettam fratrem Caracallæ, qui M. Aurelius Antoninus Getta vocabatur. Antoninus verò quem Seueri prædecessorem facit, alio nomine Pescennius Niger dictus est. Id sanè authori oscitantiæ imputari non debet, cùm eorum omnium suis locis perspicuè meminerit.

Martyres Vxamenses.

3. *Vxamæ Barchæ*, &c.] De Vxama Barcha, quæ Autigonum vrbs fuit, egimus in superioribus ad annum 91. diuersámque ostendimus esse ab ea quæ nunc Osma nuncupatur; & existimauimus esse *Orduñam*. Porrò S. Fortunati & 28. sociorum eius nobilis memoria fit in Martyrologio Rom. ad diem 26. Februarij illis verbis: *Item SS. Martyrum Fortunati, Fœlicis, & aliorum viginti septem:* vbi alterius è 28. sociis nomen scribitur, nimirum Fœlicis. Baronius in notis asseuerat, quod cùm librariorum incuria à Martyrologio desciuissent, tandem ex veteribus manuscriptis codicibus restituti sunt. Fuerunt & alij Martyres eisdem nominibus insigniti, sed in diuersis Hispaniæ vrbibus occisi, de quibus suis locis cum Dextro agemus.

Ambratia vbi.

4. *Ambratiæ*, &c.] Ambratiam eam fuisse vrbem, quam nunc Plasentiam dicimus, eruditè notat Tudensis Episcopus Sandoualius de rebus Tudensibus, dum agit de Sancto Epitatio, seu Epicteto, qui primùm quidem Tudēsis Episcopus à S. Petro Bracarensi, cuius erat discipulus constitutus fuit, deinde Ambratiæ Apostolus, & Antistes. Extat nunc parua turris intra Plasentiam quæ nomen Ambratiæ retinet, vulgò *Torre de Ambroz*: quo loci forsan vetus ciuitas erat constructa, inde postmodum Plasentiam translata; notanda sunt illa verba Sandoualij; *Ambracia cahia en los terminos de la antiqua Lusitania, como parece por piedras y memoriales, que se hallan en su sitio antiquo, montes, y riberas de su contorno; y entre los naturales està muy reciuido, ser poblacion de Griegos como la de Tuy; y à essos como à gente de su nacion* (erat enim Ambratiæ ciuis, vt Dexter notat) *y sangre, fue S. Epitacio Obispo de Tuy à predicar, y conuertir los de Ambracia, ò Plasencia; y hasta oy reconocen en Plasencia à S. Epitacio por su Apostol, y primer Predicador de la fe, por laqual fue martyrizado en aquella ciudad.* Hactenus ille: quod autem inquit Ambratiam à Græcis fundatam, consonum videtur ei quod in Ptolomæo, Strabone, & Plinio legimus, in Epiro Græciæ prouincia vrbem olim extitisse nomine Ambratiam, (nunc *Larta*) & sinum maris ab ea Ambraticum nuncupatum; constat verò Græcos in Hispaniam traiecisse, inibique vrbes non paucas ædificasse, nominibus suarum vrbium nouis inditis, quò patriæ memoriam vtcumque conseruarent.

S. Epitatius Ambratiæ Episcopus primus.

Iam quod ad S. Epitatium spectat, extat eius insignis memoria in Missali, ac Martyrologio Placentino manuscripto anno 1357. vbi 23. die Maij in Calendario quidem hæc leguntur: *S. Epitatij primi Episcopi Tudensis, & Ambratiæ.* In Martyrologio verò hæc: *In Hispania Sanctorum Episcoporum Epitatij & Basilei, illius nostri, Tudensisque Episcopi, Petri Bracarensis Episcopi discipuli.* Consonat Romanum Martyrologium, dum vtrumque condiscipulum vna die celebrat inquiens: *In Hispania Sanctorum Martyrum Epitatij Episcopi, & Basilei.* Quo loci Baronius ait: *De his etiam vetera manuscripta, & recentiores, nec non Flos Sanctorum Hispaniæ*, id est, Alphonsus de Villegas, Basilius Sanctorus, & Marieta. Habétque

eadem

Anno Romæ 268. eadem verba Molanus in Additionibus Vsuardi. *In Hispanijs* (inquit) *Epitatij Episcopi & Basilei.* addit in margine Epitatium alibi legi Epictetum. Sed in eo deficiunt Romanum, & Molanus quòd solum Epitatium vocant Episcopum, meliùs Equilinus lib.11. Catal.cap.130. num.148. vtrosque Episcopos nuncupat: *Epitatius* (inquit) *& Basileus Episcopi in Hispania clarent x. Kalend. Iunij*; at in eo ipso cum Molano deficit, quod martyrium vtriusque silentio inuoluunt: quod tamen cum Dextro Martyrologium Romanum expressit ex antiquis M. S. De eisdem dedimus in superioribus nobilem memoriam, quæ in fragmento operum S. Athanasij reperitur Sanctorum Basilei & Epitatij; ibi siquidem de Sancto Petro Bracarensi D. Iacobi Apostoli discipulo agens ait; *Hic vir Apostolicus venit Bracaram; epistolas Apostolico plenas spiritu scripsit ad Ecclesias in quibus Episcopos constituit, vt Iriensem, Amphilochensem, Eminiensem, Portuensem, vbi S. Basileum condiscipulum posuit, qui illi per martyrium sublato successit in Sede Bracarensi, Epitatium in Tudensi. Isti viri diuini* (Petrus scilicet, Basileus & Epitatius) *planeq; Apostolici, instar Apostolorum, non in vna semper vrbe morabantur, sed vbi rapiebat illos Spiritus Sanctus ferebantur, vt Epitatius, qui non solùm in Tudensi districtu, sed in vrbe Lusitaniæ Ambratia prædicauit; qui signis, & varietate linguarum prædicationem illustrabant; nec soli ibant prædicatum, sed multis discipulis comitati, vt fecit Christus, Petrus, Iacobus, & Apostoli cæteri.* Porrò eumdem Petrum Ambratiæ quoque verbi Dei semina iecisse, author est S. Caledonius in ipsius vita; cuius fragmentum inter elogia Dextri transcripsimus ex epistola Hugonis. De S. Basileo II. Bracarensi Episcopo, & S. Iacobi Apostoli discipulo satis diximus suo loco ad annum Domini 37. De eodem S. Epitatio iterum Dexter ad annum 277. vbi de tempore martyrij hæc ait: *Creditur passus grauissima tormenta sub principio Neronis.* Habemus itidem Iuliani testimonium in Chronico ad ann. 252. vbi inquit: *Tude & alibi floret memoria S. Epitatij primi Tudensis Episcopi & Martyris:* & ad annum 584. *Ex ruinis Ambratiæ vbi S. Epitatius primus Episcopus Tudensis passus est, Neufila Episcopus Tudensis, Tudem reliquias transtulit. Anastasius Episcopus ædem illi consecrauit.* Tandem animaduerim textum Cæsaraugustæ excusum fuisse deprauatum, dum habet, *Ambratiæ in Lusitania S. Epictetus eiusdem ciuitatis ciuis, & Pontifex, & Martyr Christi*; cùm tamen alij codices habeant, vt nos præmisimus, *floret memoria*, & ita legit Sandoualius. Vt minimum constat hoc anno non accidisse S. Epitatij martyrium, quem floruisse scimus sub Neronis imperio. Anno Christi 1019.

5. *Init Sedem Ilerdensem*, &c.] Habemus in tabulis Romani Martyrologij memoriam S. Licerij Ilerdensis in Hispania Episcopi, ad diem 27. Augusti, sub his verbis: *Ilerdæ in Hispania Tarraconensi S. Licerij Episcopi:* vbi Baronius; *Agitur*, inquit, *de eo in Ecclesia Ilerdensi; ex cuius monumentis etiam mentio habetur in Flore Sanctorum Hispaniæ*, videlicet Alphonsi de Villegas. Porrò Dexter asseuerat fuisse primùm eius Sedis Episcopum; hoc enim significat illis verbis, *Init Sedem Ilerdensem*, &c. Et manifestiùs inferiùs ad annum Domini 311. inquiês, *S. Licerius Episcopus Carensis* * *in Hispania, Ilerdæ celebratur, quò translatus fuisse dicitur cum Sede.* Erat igitur primùm Carensis Episcopus, & inde Ilerdam (nunc *Lerida*) Sedem transtulit. Meminit Antoninus oppidi *Care* in itinere inter Liminium & Cæsaraugustam; Plinius lib.3. cap. 3. asserit Carenses populos in Hispania Complutensibus proximos esse, sed hi longè ab Ilerda siti fuêre, alio nomine Caracitani dicti, nunc Guadalaxarenses. Appianus *Careon* vrbem Hispaniæ fuisse asserit. Agit etiam Plinius lib.2. cap.104. de Carrinensi Hispaniæ agro, *in quo duo* (inquit) *scaturiunt fontes, alter omnia respuens, alter absorbens.* Quid Paulatus S. Licerio scripserit in litteris, de quibus hoc loco Dexter, diuinare non possumus, cùm eas videre non licuerit; crediderim super translatione sui Episcopatus datas fuisse, nam ad ipsum vt ad Primatem res illa spectare dignoscebatur. Iterum de eodem Paulato Toletano Antistite, qui hoc tempore florebat, agemus cum authore paulò inferiùs ad ann. 283.

S. Licerius Ilerdensis Episcopus.

* *al.* Caricnensis.

6. *S. Marinus*, &c.] Quis hic Sanctus Marinus fuerit, dum solerter perquirerem, occurrit primùm sanctus ille Martyr ac miles Marinus Cæsareæ occisus 3. die Martij, cuius nimirum corpus capite truncatum, cùm Asterius Senator subiectis humeris, & substrata veste, qua induebatur, exciperet, honorem quem Martyri detulit, continuò ipse Martyr accepit. Verùm hunc non in Mauritania, sed in Palæstina occubuisse omnia Martyrologia proclamant; & Eusebius (eius vrbis Episcopus) lib.7. c.14. ex quo Nicephorus lib.6. c.13. & 14. Concurrunt tamen in eo quoad tẽpus martyrij, quod scilicet in Valeriani persecutione occisus, & quod Palæstinæ miles fuerit; ex quo saltem probabiliter infertur quòd fuerit Hispanus; nam Romanorum præsidium in Palæstina Hispanorum militum manum fuisse

S. Marinus Martyr, quis?

Anno Christi 270. ostendimus. Quare suspicor in Dextri codice additum fuisse verbum illud *Mauritaniæ*, aut ab aliquo pro Palæstinæ verbo commutatum. Poterit etiam suspicari quis, hunc nostrum Marinum illum esse, qui in Africa occisus cum Ianuario, & aliis sociis die x. Iulij celebratur à Beda, Adone & Rom. Martyrologio. Sed quo tempore hi fuerint pro Christo occisi, non proditur. Anno Romæ 1021.

Martyres Carthaginenses. 7. *Carthagine*, &c.] De Heraclio & Zosimo sanctissimis Martyribus Carthagine pro Christi confessione occisis agit Romanum Martyrologium, Ado & Beda ad diem 11. Martij: addit Galesinus passos fuisse Valeriano, & Gallieno Imperatoribus fidei hostibus, quod Dexter hoc loco notauit. De eisdem agit Equilinus lib. 3. cap. 191. sed in eo omnes variè senserunt, an habuerint alios suæ coronæ socios, Alexandrum, Candidum, & Piperionem & alios viginti, necne? Ado enim hos tres reputat Heraclij & Zosimi consortes; Galesinus Candidum & Piperionem & viginti, vno relicto Alexandro, idque Molanus sequitur in additionibus ad Vsuardum; sed tamen Romanum Martyrologium pro Alexandro Martyre legit Alexandriam ciuitatem, & in duas distinguit periodos hoc pacto: *Carthagine sanctorum Martyrum Heraclij & Zosimi. Alexandriæ passio Sanctorum Candidi, & Piperionis & aliorum viginti.* Id quod Baronius docet in antiquis M.S. codicibus reperiri: & nos omnimodis verum existimamus, vtpote Dextri testimonio corroboratum, qui Carthagine solos Heraclium & Zosimum occisos scribit, non quidem Africana, sed Hispana, Spartaria nuncupata.

Flauiobriga quæ? ANNO 270. *Flauiobrigæ*, &c.] Meminit Flauiobrigæ in Autrigonibus Tarraconensis Hispaniæ Ptolomæus, in confinibus Cantabrorum; quam Villanoua credit nunc esse *Fuenterabia*, Tarapha verò *Bilbao*, sed Bilbao Carolo Stephano & aliis Flauionauia dicebatur. Assentior Ioanni Marianæ lib. 4. rerum Hispaniæ cap. 4. qui ex ruinis satis asserit conuinci extitisse prope Bermeo; sic nuncupatam in erectione sua credit Morales lib. 9. cap. 25. à Flauio Vespasiano Imperatore; dictam quoque breuitatis causa Flauiam, seu Flauiadem asseuerat hoc loco Dexter. Sed quòd ad Sanctum adolescentem Iulianum spectat, inibi passum, habemus actorum eius epitomen apud Equilinum lib. 5. c. 142. quam hîc inserere placuit, quod alibi (vt credo) non reperiatur. *Iulianus* (ait) *Martyr iuuenculus annorum xviij. in Flauiade ciuitate passus est, tempore Decij Cæsaris, sub Præside Martiano; quem Præses detentum ad sacrificia suadebat; & sacrificare abnuentem fustibus cædi iussit, iterumq́; in equuleo leuatum grauiter flagellari; & inde depositum in carcerem immitti fecit. Et Asclepiodora matre iuuenis accersita, hortabatur illam Præses, vt filium ad Deorum immolationem suis exhortationibus induceret: quæ trium dierum inducias postulauit, in quibus mater filium in Christi confessione corroborabat. Elapso verò triduo, cùm Iulianus iussu Præsidis eductus à custodia Dijs sacrificare contemneret, fecit Præses adduci saccum cum serpentibus, & arena, martyremq́; Christi in ipso consui, ac in pelagus mitti*, (est enim Flauiobriga ad mare Cantabricum sita) *vt sic tam aquarum præfocationibus, quàm ferarum morsibus interiret. Cuius corpus ab vndis iactatum ad insulam quæ dicitur Proconessus* (vna Sporadum est in Propontide non longè à Constantinopoli, de qua Plinius lib. 5. cap. vlt.) *à Christianis ibidem habitantibus inuentum, in monte ipsius terræ sepultum est: vbi multo tempore sine aliqua veneratione quieuit. Post multos verò annos ætatis tempore, maris procella intumescente, pars montis, vbi arca sita fuerat, à mari diruitur, & arca saxea in mare mittitur, quæ diuino nutu super procellas enatans, ab vndis ad portum Ariminensis ciuitatis* (ad mare Adriaticum sitæ) *adducitur, & in littus iactatur. Quod ciues admirantes, qui ad portum venerant, & luce superinfusa arcam super aquas natare conspexerant, tumulum cum sacro corpore plaustro imposuerunt, & ad Ecclesiam maiorem illud deferre volentes, ipsum inde amouere nullatenus potuerunt, sed neque arcam aperire aliqualiter valuerunt. Tandem post dierum plurium orationes & ieiunia, Ioannes Abbas Monasterij S. Petri extra ciuitatem siti, sepulchrum cum corpore eius vehiculo impositum faciliter mouit, & ad Ecclesiam suam adduxit. Et patefacto leuiter tumulo corpus S. Iuliani Martyris vnà cum vestibus omnino incorruptum inuenit. Passionis quoque epitaphium conscriptum ibidem repertum coram omnibus legit. Erantq́; in ipsa arca septem capita Martyrum ignotorum. In ipso igitur loco corpus cum arca depositum ad præsens vsque quiescit: passus est ix. Kal. Iulij*, id est, die 23. Iunij. Quod sub Decio passus dicitur eodem modo interpretari oportet, ac illud quod in Laurentij martyrio legimus; id est, quod persecutione Decij occubuerit, quæ à multis eadem habita est cum persecutione Valeriani.

S. Iulianus adolescens Martyr.

Martyres Carthaginenses. 2. *Carthagine*, &c.] Sancti Hippolyti passi cum SS. Fœlice & Symphronio festa dies agitur in Romano Martyrologio ad 3. Februar. Extátque eorum memoria in vetustissimo

codice

Anno Romæ 1024. vsq; 1028. codice manuscripto Monasterij S. Cyriaci in Thermis, vt Baronius notauit. Cæterùm perperam crediti sunt in Africa passi, cùm constet ex Dextro in Hispania Carthagine Spartaria martyrium subiisse. Inde tamen credimus existimasse nonnullos Africanos fuisse, quod legerint Carthagine occisos. Quod verò S. Hippolytus Carthaginensis Episcopus fuerit, solus Dexter adnotauit. Anno Christi 273. vsq; 277.

3. *Gallienus*, &c.] Ita etiam Eusebius in Chronico, hoc anno.

4. *Gallieno*, &c.] Et hoc etiam Eusebio consonat, & cæteris.

5. *Claudius Gothos*, &c.] Hoc habet Eusebius anno Domini 272. nec discordat Dexter, qui inter 270. & 273, id enarrat.

6. *Claudius*, &c.] De Claudij morte, quæ hoc anno Firmi accidit, agit Trebellius cum aliis, & Eusebius in Chronico anno 272.

Anno 273. *Quintillius*, &c.] Eusebius hoc anno sic ait; *Quintillius Claudij frater à Senatu Augustus appellatus, decimoseptimo Imperij sui die, Aquileiæ occiditur.* De eodem Trebellius in Claudio.

2. *Aurelianus*, &c.] Id ex Vopisco desumptum. Eusebius in Chronico hæc habet; *Aurelianus Tetrico apud Cathalaunos prodente exercitum suum, Gallias recipit.* Vocabatur Domitius Valerius Aurelianus, cuius in eo liberalitas præsertim enituit, quòd tunicas viritim per populum dederit, itémque frumentum, oleum & vinum: ex Sexto Aurelio. De Tetrico duce exercitus in Gallia & Hispania hæc Claudius Imper. in litteris ad S.P.Q.R. datis; *Gallias, & Hispanias, vires Reip. Tetricus tenet.* Porrò Aurelianum in Hispaniis aliquandiu demoratum narrat Equilinus lib. 3. c. 42. de S. Sabiano Martyre agens. Extat Barcinone nobilis Aureliani memoria, cuius meminit Morales ad annum 276. in qua vocatur L. Domitius Aurelianus.

Anno 276. *Eusebius Laodicenus*, &c.] De eodem agit alter Eusebius, scilicet Cæsariensis, tum hoc anno in Chronico, tum lib. 7. hist. Eccles. c. 10.

2. *Aurelianum Romæ*, &c.] Narrat Trebellius Pollio, Palmirenorum Reginam Zenobiam (est verò Palmyra Syriæ regio, sic dicta ab eius nominis vrbe inter Romanorum ditionem sita, ex Ptol. lib. 5. cap. 15. & Plin. lib. 5. cap. 25.) post Odenati viri sui mortem, in Syria Romanorũ rexisse Imperium; vnámque ex 30. Tyrannis fuisse qui tempore Gallieni orbem vsurparint: separatam tandem ab Aureliano in triumphum deductam fuisse, eíque Principis clementia Tybure possessionem concessam, vbi honestè ageret. Addítque ea castitate fuisse præditam, vt nec cum viro suo, nisi prolis gratia congrederetur: regali alioquin pompa Persarum ferè modo adorari solitam à suis, & ad concionem galeatam procedere, cum limbo purpureo, gemmis dependentibus, voce clara, moribus seueris, Græci, Ægyptiíque sermonis peritissimam, Latini non ignaram, Orientalem, Alexandrinámque historiam epitomasse. Subiungit Eusebius, ab ea hodiéque Romæ Zenobiam familiam nuncupatam. Cum Aureliano à Senatu obiiceretur quòd de fœmina triumphasset, multa in eius laudem eloquutus dicitur. Baronius quòd Iudæa & singulari castitate, multísque aliis prædita virtutibus dicatur, suspicatur Christianam fuisse: nam Christiani Iudæi nuncupari solebant à Gentilibus. Claudius in litteris ad Senatum datis, scripsit; *Omnes sagittarios (quod pudet dicere) Zenobia possidet.* De Tetrico in eundem triumphum ab Aurelio ducto, iidem scribunt authores. *Zenobia Regina Persarum.*

Anno 277. *Aurelianus*, &c.] Consonat in vtroque Eusebius in Chronico, seu potiùs D. Hieronymus, qui res Romanas in Eusebij Chronicon immisit: ex Vopisco, qui de muris vrbis hæc ait: *Aurelianus muros vrbis sic ampliauit, vt quinquaginta propè passuum millia murorum eius ambitus teneant.* Idem quoque de templo Soli ab Aureliano erecto.

2. *S. Narcissus*, &c.] Irrepserat codici Cæsaraugustæ impresso mendum ingens, librariorum, & transcribentium oscitantia, vt anno Domini 86. passus legeretur; cùm constet passum fuisse Gerundæ, non quidem in persecutione Domitiani, sed Aureliani. Fuisse quidem Bracarensem Episcopum, Caledonij successorem iam pridem Dexter annotarat ad annum 268. Marcus Maximus ad calcem sui Chronici, fuisse ait Scallabitanum in Lusitania ciuem, indéque ad Sedem Bracarensem assumptum: diuinitùs dein admonitum, relictis Bracarensibus Vindelitiam petiisse, & Rethios ad fidem perduxisse: demum cùm in Hispaniam rediret, Gerundæ tentum à L. Cæsonio Macro Lucillo Rufiniano viro consulari, Hispaniæ citerioris Præside, & tribus acceptis vulneribus in gutture, in ore, & crure tandem cum Archidiacono suo Fœlice consummatum fuisse, Aureliano Augusto II. & C. Iulio *S. Narcissus Gerundensis*

Capitolino

Anno Christi 277. Capitolino Coss. qui fuit annus Christi 276. en verba huius authoris : *Per hæc tempora celebris erat memoria S. Narcissi Episcopi Bracarensis, in Hispania, Apostoli Rethiorum, in vrbe Gerunda passi sub Aureliano. Fuit hic ciuis Scallabitanus, in Lusitania; qui diuinitus admonitus, relictis Bracarensibus Vindelitiam petijt. Passus est Gerundæ sub L. Cæsonio Macro Lucillo Rufiniano viro Consulari, Hispaniæ citerioris Præside; L. Domitio Aureliano Aug. II. & C. Iulio Capitolino Coss. Narcissus tribus acceptis vulneribus in gutture, & in ore, & crure, tandem cum Archidiacono Fœlice consummatus est. Succedit Narcissus Calydonio, ad quem scripsit S. Cyprianus, cuius epistolas transmittit ad omnes Hispaniæ Metropolitanos.* Ei quoque amicitiæ & consanguinitatis vincuculis colligatum Pomponium Paulatum Toletanum Antistitem fuisse idem M. Maximus inferiùs edocet. Sunt qui velint S. Narcissum Gerundæ natum, eiusdémque vrbis ciuem: quibus veteres Augustani Breuiarij lectiones suffragantur, & antiquæ memoriæ Gerundenses; sed hoc non tollit, quin aliquandiu Scallabi degeret, & Bracarensis electus fuerit Episcopus; vnde Rhetia ab ipso peragrata, patriam suam tandem repeteret, Gerundam: vbi Episcopi gerens totos tres annos munus, dum sacrum ageret cum Diacono suo Fœlice trucidatus est. Quibus libenter assentior, dum tamen nolint sub Diocletiano passum fuisse, sed sub Domitio Aureliano, vt Rom. Martyrologium exprimit. Codex antiquus M.S. Baronij, cuius ipse meminit tom. 2. ann. 303. pro Domitio, leui errore Domitianum habet; parùm verò fœliciter à Baronio correctus est, qui legendum putat Diocletianum, à Velsero admonitus: quibus nihilominus vetus sepulchri S. Nareissi Epitaphium consentit, quod passum asserit anno Domini 297. sed multò vetustiores sunt Dexter, & Maximus quos sequimur. Constat ex gestis S. Afræ Augustanæ nobilis Martyris, Narcissum hunc ipsam meretricantem ad fidem, & ad meliorem mentem conuertisse; idque testatur Molanus in Appendice ad Martyrologium Vsuardi. Extant acta S. Afræ apud Surium tomo 4. die 5. Augusti, & apud Vicellium in Hagiologio, consentiunt Vincentius Beluacensis lib. 7. speciali Histor. cap. 28. S. Antoninus 1. part. tit. 8. c. 1. §. 18. P. Antonius Beuterus, & Vassæus in Chron. Hisp. & alij recentiores, Villegas & Ribadeneyra in Flore Sanctorum Hispaniæ. Ex quibus errasse conuincuntur, qui Narcissum Afræ Prædicatorem, & Rethiorum Apostolum, non hunc Gerundensem, sed Hierosolymitanum Episcopum referunt: qui tamen ante multos annos obierat. Assentitur etiam tum Baronius, tum Galesinus, qui in Martyrologio suo sic ait; *S. Narcissi Episcopi & Martyris. Hic in Rethia nouam familiam Deo lucratus; inde nouem post mensibus Gerundam in Hispaniam profectus, multos ab impietatis erroribus triennio ad Christi fidem conuertit: quo in munere vnà cum Fœlice Diacono martyrij coronam accepit.* Denique id etiam asserit in Breuiario Augustano Romæ impresso anno Domini 1570. Otho Truhses Cardinalis & Episcopus Augustæ Vindelicorum, vbi festum ipsius tanquam Patroni & Apostoli colitur die 29. Octobris. Rom. Martyrologium Narcissi & Fœlicis Diaconi sui meminit ad diem 18. Martij. Est quidem Rethia nobilis Germaniæ prouincia (nunc Grisoniorum) Alpibus, & Danubij fontibus contermina, eisque ab Oriente adiacet Vindelitia, cuius caput Augusta est, Ausburg nunc dicta, vbi S. Afra à Narcisso ad fidem conuersa est. Anno Romæ 1028.

S. Fœlix Diaconus ipsius.

Quod spectat ad S. Fœlicem S. Narcissi in corona socium & Diaconum in officio, existimauit Card. Baronius in notis ad 18. Martij hunc ipsum esse Fœlicem, qui frater S. Cucuphatis Martyris Barcinonensis, Gerundæ passus est die 1. Augusti, quâ in Martyrologiis Adonis, Bedæ, Vsuardi, Romani, Galesini & aliorum celebratur. Cæterùm ex his quæ inibi referuntur, duos Fœlices Gerundæ pro Christo martyrium perpessos fateri cogimur: alter enim sub Aureliano anno Domini 276. vel 277. alter sub Diocletiano anno 300. ille quidem à Lucillo Rufiniano, hic tamen à Daciano Præside cæsus est, vt Romanum Martyrologium exprimit; rursus alter 18. Martij, alter 1. Augusti coronam martyrij consecutus est. Illud tamen in suspicionem posset adducere, quæ de duobus Fœlicibus dicta sunt, quòd legamus in actis S. Fœlicis, non solùm Gerundæ passum, sed Scyllitanum genere fuisse; & tamen de S. Nareisso Episcopo, qui Fœlicem Diaconum socium habuit, scimus (ex M. Maximo) Scallabytanum fuisse; ex quo facilè credi possit, Fœlicem eius Diaconum Scallabytanum pariter extitisse: pro *Scallabytano* verò legi perperam *Scyllitanum*. Quod autem inde Cæsaream studiorum causa profectus sit, nihil obesse potest, cùm ex Lusitania in Africam frequens eo tempore transitus fieret, vt superiùs non semel monstrauimus. Quamquam id forsan non de Cæsarea Mauritaniæ, sed Cæsarea Augusta intelligi posset: vnde facilis in Gerundam profectio iniri potuit. Sed verò dubium nullum sit duos satisque diuersos Fœlices fuisse Gerundæ occisos, quorum alter Cæsareæ natus in Mauritania, an. Dom. 300. occisus

Anno Romæ 1028. occiſus eſt, de quo ad eum annum inferiùs agemus Comment. 3. num. 6. teſtimonio Sancti Eulogij, & Breuiarij S. Iſidori: alter Diaconus S. Narciſſi Epiſcopi, de quo impræſentiarum actum à nobis eſt. Miraculum muſcarum è tumulo S. Narciſſi prodeuntium Regum Siciliæ, & Galliæ exercitum infeſtantium pro tuenda Gerunda, quam obſederant, narrat Zurita in Annalibus, & alij res Hiſpanicas proſequuti. Anno Chriſti 277.

3. *Aurelianus perſecutionem*, &c.] Hoc narrat Euſebius in Chronico ad annum 278. aſſeritque purſecutione ab Aureliano in Eccleſiam excitata, fulmen iuxta eum, comitéſque fuiſſe, & non multò poſt inter Conſtantinopolim, & Heracleam occiſum. Fuit hæc Aureliani perſecutio octaua, iuxta doctrinam Dextri datam anno Domini 260. Vide Vopiſcum de morte Aureliani.

4. *Succedit illi*, &c.] Ita etiam Euſebius, & cæteri ex Vopiſco.

5. *Parthos*, &c.] Conſonant iidem authores. Vocabatur M. Aurelius Valerius Probus: iniit Principatum anno Domini 279. nam Tacitus, & Florianus fratres qui octo duntaxat menſes habenas Imperij rexerunt, eodem anno occiſi ſunt.

6. *Floret memoria*, &c.] Loquitur de S. Epitatio, ſeu Epicteto, de quo ſatis eloquuti fuimus ad annum 268.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Chriſti 280. *Anatolius Laodicenus Epiſcopus, Philoſophusq; plurimùm laudatur.* Anno Romæ 1031.

2. *Inſana Manichæorum hæreſis in commune malum exorta.*

3. *Probus Gallijs & Pannonijs vineas habere conceſſit.*

Anno 285. *Probus Syrmij tumultu militari comprehenſus occiditur.* Anno 1036.

2. *Carus Imperio Romano Senatus iuſſu præficitur.*

3. *Olcadibus Hiſpaniæ Alexander, & Antonina Virgo paſſi celebrantur.*

4. *Carmoniæ* in Carpetania Iuſtina Virgo & Martyr fit: patitur verò vltima die Nouembris.* * qua Carmena dicitur.

5. *Varinus & Armentarius Romani ſcripſerunt ad Paulatum Epiſcopum Toletanum, de Martyribus Chryſanto, & Daria.*

6. *Cyprianus Epiſcopus Carthaginenſis opinione doctrinæ & ſanctitatis plurimùm eo tempore apud Hiſpanos floret.*

7. *Turigij* in Celtiberia Hiſpaniæ ſancti Chriſti Martyres Fælix, & Regula, quorum ſacræ reliquiæ religioſa populorum finitimorum frequentia coluntur.* * vel Tigurini.

8. *Theodoſius Barcinonenſis Epiſcopus clarus habetur.*

9. *S. Præcellius Romæ paſſus ciuis Hipponenſis Hiſpanus, mirificè clarus habetur gloria martyrij 25. Maij.*

Barcinone

Anno Christi 280. & 285. — Anno Romæ 1031. & 1036.

10. *Barcinone S. Seuerus eiusdem vrbis Episcopus & Martyr.*

11. *Deiobrigæ in Hispania sancti Martyres Lupus & Saturninus.*

Anno 286. *Diocletianus Imperator cœpit sæuire in Ecclesiam.* Anno 1037.

*al. Paulino.

2. *Pomponius Paulato * Episcopo Toletano Melantius vir sanctus, & egregius postea Christi confessor, succedit.*

3. *Carus Imperator occupatis aliquot Parthorum vrbibus, Cocle, & Ctesiphonte, super Tygri fluuio castra ponens, & rem fœliciter prosequens, fulmine percussus obijt.*

4. *Carinus Imperator prælio victus, apud Murgum occiditur.*

COMMENTARIVS.

S. Anatolius Laodicensis Episcopus.

ANNO 280. *Anatolius*, &c.] Inseruit nomen eius magna cum laude S.Hieronymus Catalogo de Scriptorib. Ecclesiast. inquiens: *Anatolius Alexandrinus Laodiciæ Syriæ Episcopus, sub Probo & Caro Imperatoribus floruit. Miræ doctrinæ vir fuit, in Arithmetica, Geometria, Astronomia, Grammatica, Rhetorica, Dialectica*,&c. Fuit etiam sanctitate conspicuus, vtpote cuius festa dies agitur 3.Iulij in Martyrologiis Vsuardi, Adonis, & Romano. De eodem agit Eusebius in Chronico hoc ipso anno, & lib.7.Hist.cap.26.Nicephorus lib.6.c.36.& alij.

Manichæi quando cœperunt?

2. *Insana*, &c.] Eadem habet verba Eusebius anno 281. D. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 6.author est, Manetem, à quo Manichæi dicti,sub Probo Imperatore cœpisse impietatem disseminare. Idémque asserit S.Leo Papa serm. 2. Pentecostes,& Cassiodorus in Chronico, & Epiphanius hæresi 66. Dissentiunt Beda, qui libro de sex ætatibus, sub Tacito cœpisse affirmat, & Zonaras 3. par. Annal. qui sub Caro. sed vetustioribus assentimur.

3. *Probus Gallijs*, &c.] Eusebius in Chro.ad annum 282. *Probus*, inquit, *Gallos & Pannonios vineas*,&c. & subdit, *Almumq. & aureum montem militari manu consitos Prouincialibus colendos dedit.*

ANNO 285. *Probus Syrmij*, &c.] Eodem anno hæc habet Eusebius in Chronico: *Probus tumultu militari apud Syrmium, in turri, quæ vocatur Ferrata, occiditur.* Præfuit imperio annos sex: Baronius quinque duntaxat supputat. Rebellarant contra Probum Bonosus in Hispania natus, ex Anglia oriundus, & quidam nomine Saturninus. De quibus vide Ambrosium Moralem lib.9.c.49.qui affirmat extare adhuc Probi memoriam Grannatæ in Regia *Alhambra* dicta.

2. *Carus*, &c.] Idem quoque habet Eusebius,seu Hieronymus in Chronico.

3. *Olcadibus*, &c.] Satis de S.Antonino, & Alexandro diximus in superioribus ad annum 100.Comment.2.vbi de Olcadibus disseruimus.

Carmoniæ duæ.

4. *Carmoniæ*, &c.] Ergo duæ vrbes fuerunt olim in Hispania Carmoniæ nomine insignitæ,altera prope Hispalim,cuius Ptolomæus meminit in Turdetanis,altera de qua nunc Dexter loquitur, in Carpetania. Eius sanè memoria extat in Appiano Alexandrino de rebus Romanis,dum agit de Galba:nam cùm Galba Prætor Hispaniæ existens,à Lusitanis in fugam actus,è Lusitania cum nonnullis equitibus egrederetur, peruenisse primò Carmoniam seu Carmenam,asseuerat.Egredientibus verò è Lusitania antiqua,Carpetaniæ vrbes primò occurrunt,non verò Turdetaniæ,ea præsertim parte, qua Hispali proxima Carmonia adiacet. Perseuerat vsque hodie inter Toletum & Torrijos,eodem ferè nomine insignitum oppidum *Carmena*,vbi S.Iustina dicitur passa, vltima die Nouembris, qua à Martyrologio

S. Iustina Virgo & Martyr.

Anno Romæ 1036. rologio Romano, Molano, Galesino,& Equilino lib.11.cap.130.num.1.ponitur,tametsi omnes genus martyrij,& nomen loci ipsius subticeant,& solùm asserant esse Virginem & Martyrem,eo die coronatam. Baronius asserit nomen ipsius etiam in antiquissimis M. S. codicibus Rom.Martyrologij reperiri. Anno Christi 285.

5. *Varinus*, &c.] Acta Sanctorum Chrysanti & Dariæ Virginis, & coniugis eius, quorum festa dies in Martyrologiis Latinis agitur die 25. Octobris, & in Græcis 19. Martij, habentur apud Surium tom. 5. & Lipomanum tom. 7. à Metaphraste Græcis addita; Latinis verò in M. S. codicibus multarum Bibliothecarum, vbique autem legimus scripta fuisse à Varino, & Armentario, sub his verbis, quæ ex passione Latina Molanus recitat; *Hæc autem omnia sicut gesta sunt scripsimus, Varinus & Armenus fratres, à Sancto Stephano in Sede Apostolica facti Presbyteri: & direximus ad omnes Ecclesias per Orientem, & Occidentem.* Hinc verò inferre licet, direxisse etiam ea acta ad Ecclesiam Hispanam, quæ in Occidente nobilis admodum erat; inter Hispanos autem Antistites Primas Toletanus primum locum tenebat; vnde & ad ipsum dirigenda erant acta Martyrum. Eo sanè tempore Toletanam Sedem regebat Pomponius Paulatus, vt vides, ne quid desit veritati assertæ à Dextro. Et Martyres quidem passi sunt sub Numeriano Imperatore, vt omnes testantur; Numerianus verò anno 284. teste Baronio, iniit, & reliquit Imperium; Scriptores ordinati sunt Presbyteri à Sancto Stephano Papa, qui anno 260. martyrium passus est: & anno 285. scribunt acta Martyrum. Egimus de Paulato supra ad annum Domini 245. & iterum agemus inferiùs ad annum 286. Porrò Varinus & Armentarius illi ipsi videntur fuisse, qui sponsi fuerant sanctarum Virginum & Martyrum Rufinæ & Secundæ: conueniunt siquidem tempus, patria & nomina, quod facilè quiuis deprehendet ex actis illarum apud Surium tom. 4. die 10. Iulij, & Equilinum lib.6.c.78.

SS. Chrysantus & Daria.

6. *Cyprianus*, &c.] Percrebruit S. Cypriani fama post eius martyrium, præsertim in Hispaniis, vt Prudentius luculenter notauit hymno 13. inquiens;

S. Cypriani fama.

Nec Libyæ tantùm populos regit, exitusq; in ortum
Solis & vsque obitum, Gallos fouet, imbuit Britannos;
Præsidet Hesperiæ, Christum serit vltimis Iberis,
Denique Doctor humi est, idem quoque Martyr in supernis,
Instruit hic homines, illinc pia dona dat Patronus.

7. *Turigij*, &c.] Ioannes Molanus in additionibus ad Vsuardum, meminit sanctorum Martyrum Fœlicis, & Regulæ Turigij seu Turego passorum sub his verbis: *Turego natale Sanctorum Fœlicis & Regulæ.* Est autem Turegum (hodie *Torrijos*) in Celtiberia situm, duodecim millibus passuum, seu quatuor Hispanis leucis distans à Bilbili, seu *Calatayud*, notum satis oppidum. Ibi hodieque celeberrimi habentur sancti Christi Martyres, Regula & Fœlix, & eorum reliquiæ piè asseruatæ venerantur non modico finitimorum populorum concursu; & fons seu lacus perdurat, vbi incolæ, traditione à maioribus accepta, referunt Martyres, vt cruciarentur, immissos. Et id ego à fideli admodum Ciue accepi, cùm illac Romam iter dirigerem anno 1621. Reperitur in Sancti Notkeri Martyrologio hæc nobilis ipsorum memoria 3. Idus Septembris: *Natiuitas sanctorum Martyrum Fœlicis & Regulæ sororis eius. Prædicti Martyres de consortio Mauritij & sociorum eius per vasta eremi quæ Darona vocatur tendentes in partes, ... deuenerunt, & in quodam loco iuxta fluuium . . . . . . subsistentes, vigilijs precibusq; cum omni pietatis studio operam dabant. Dum hæc à sanctissimis agerentur germanis, adsunt Nuntij ab impijssimo Maximiliano directi, vt Sanctos Dei vel idolis sacrificare compellerent, vel tormentis eos varijs punire non differrent. Beati igitur Martyres sacrilegis petitionibus fiducialiter resistentes, in ferreas rotas igne candentes alligantur, & ineffabilibus insuper tormentis excruciantur. Ac Beatissima Regula super feruentem picem imposita est, cui etiam bulliens plumbum ad potandum à carnifice dari est præceptum. Cùmque nullis suppliciorum acerbitatibus à Christo diuelli potuissent, iussa sunt eorum capita amputari. Quo facto truncati Martyres, abscissa capita suis manibus baiulantes, à loco vbi decollati sunt, cubitis quinquaginta deportauerunt.*

Turigienses Martyres.

Cc 8. *Theo*

Anno Christi 285. & 286. | Anno Romæ 1036. & 1037.

S. Theodosius Barcinonensis.

8. *Theodosius*, &c.] Hic ille (vt reor) Theodosius est, cuius Dexter in superioribus ann. 100. meminerat inquiens: Barcinonenses profecisse gloria miraculorum, virtute doctrinæ atque exemplis S. Theodosij Episcopi, non aliter quàm Toletani doctrina S. Eugenij, cuius erat æqualis & amicus. Et anno 94. asserit S. Theodosium fuisse secundum Episcopum Barcinonensem, vtpote S. Etherij discipuli S. Iacobi Apostoli successorem, celebrarique 6. Kalend. Februarij.

S. Præcelius.

9. *S. Præcelius*, &c.] De Hipponensi vrbe in Carpetania, cuius S. Præcelius erat ciuis, egimus ad annum 222. hodie *Hiepes* nuncupata.

Duo Seueri Barcinonenses Episcopi.

10. *Barcinone Sanctus Seuerus*, &c.] Diu & multum hæsitarunt authores inquirentes, fueritne vnus duntaxat Seuerus Episcopus Barcinonensis & Martyr, aut duo: sed nunc iam exploratum habemus duos omnino diuersos esse, alterum initio persecutionis Diocletiani passum, alterum tempore Constantini Imperatoris, illum quidem à Gentilibus, hunc ab Gothis Arrianis; prioris meminit hoc loco Dexter, posterioris verò inferiùs anno 352. inquiens; *Barcinone Sanctus Seuerus religionis causa ab hæreticis Arrianis, cùm eam Sedem rectè piéque regeret, patitur.* Subscripsit ei Heleca in additionibus ad Maximum; *Hoc tempore* (ait) *duo Seueri Barcinonenses Episcopi Martyres, cum gloria miraculorum & signis dicuntur clarere, senior sub Diocletiano claruit, alter sub Constantino.* De seniori agunt Vasæus in Chron. ann. 306. Laurentius Padilla, Thesaurus Concionatorum & Villegas 6. die Nouembris, iunioris verò in Romano Martyrologio dies celebratur, sub his verbis; *Barcinone Sancti Seueri Episcopi & Martyris, qui ob fidem Catholicam clauo in capite confosso, martyrij coronam accepit.* Iuniorem verò esse, qui clauo in capite confixo occubuit, satis deducitur ex Molano in additionibus ad Vsuardum, nam in priori impressione inquit; *Fuit hic vnus 70. Episcoporum, qui leges Gothicas in Hispania condiderunt. Hic à barbaris Gothicis, qui Cathaloniam incolebant clauo capite confosso martyrio coronatur anno Christi* 683. Fallitur tamen in designando anno eius martyrij, vt ex Dextro & Maximo vidimus. In posteriori verò impressione Vsuardi solùm dixit; *Barcinone natalis Sancti Seueri Episcopi & Martyris, qui à Gothis clauo capite est confossus.* Idem habet Galesinus die 6. Nouembris. Accidit tamen vt ex similitudine nominis vnus idémque reputatus, diceretur tum in Diocletiani persecutione, tum etiam clauo confixus capite coronatus: & ita vsque ad Lectiones Breuiarij Barcinonensis mendum irrepsit. Prior habuit quatuor clericos, & agricolam vnum, nomine Emiterium, comites coronæ, & in quodam loco prope Barcinonem Castro Octauiano nuncupato martyrium subiit, eorúmque simul corpora requiescunt in Ecclesia Sancti Cucuphatis; posterioris caput clauo confossum in Ecclesia maiori asseruatur. De eisdem scribit Trugillus in Thesauro Concion. & Marieta 1. p. lib. 1. cap. 23. Morales lib. 10. cap. 4. & nouissimè Yepes in Chronico Benedictino Cent. 3. ad annum Christi 778. cap. 1. Visitur hodiéque Barcinone domus S. Seueri, vt credo, iunioris.

Deobrigenses Martyres.

11. *Deiobrigæ*, &c.] Siue mauis *Deobrigæ*, vt alij habent. Duas huius nominis vrbes olim in Hispania extitisse, author est Ptolomæus; alteram quidem in Vettonibus veteris Lusitaniæ non longè à Tago flumine, & Alcantam; alteram in Autrigonibus Nauarræ populis, quo loci nunc *Taffalla* est, aut prope, si Ptolomæi situatio aliquid valet. In qua verò earum martyrio coronati fuerint SS. Lupus & Saturninus, non ausim affirmare, cùm id Dexter non expresserit. Festa tamen eorum dies in Romano Martyrologio agitur ad 14. Octobris, vbi licèt non vocentur expressè Martyres, ponuntur nihilominus inter Martyres. Et id Equilinus expressit libro 11. cap. 130. numero 288. his verbis: *Saturninus & Lupus Martyres passi sunt pridie Idus Octobris.* De Lupo solùm agit Beda; sed bene Baronius adnotauit in antiquissimis M. S. codicibus de vtroque simul agi; idque Molanus in additionibus Vsuardi sequutus est.

ANNO 286. *Diocletianus*, &c.] Furor, ac rabies persecutionis à Diocletiano excitata, in annum præcipuè 300. vsque ad ann. 306. incidit: non tamen priùs fuit Imperator, quàm Christianos persequeretur: præsertim de Hispania constat, nonnullos martyrij laurea decoratos incipiente Diocletiani imperio; vt de sanctis Virginibus Hispalensibus Iusta & Rufina in ipsarum actis asseritur, occisas initio Imperij Diocletiani anno Domini 287. quod refert Thesaurus Concionatorum 19. Iulij. Sed de his postea. Cœpit imperare anno 284. ex Baronio.

2. *Pomp.*

Anno Romæ 1037. 2. *Pomp. Paulato*, &c.] Satis multa de Pomponio Paulato Toletano Antistite à nobis in superioribus dicta sunt. Illud tamen non facilem habet explicationem, quòd Dexter asseuerat, anno Domini 245. Paulatum Pontificatum suum iniisse, sedisséque annos 36. nunc verò affirmet Melanthium illi successisse anno 286. videlicet post annos 40. Responderi tamen potest, vacasse Toletanam Sedem annos quatuor, feruente persecutione, nec contraire videtur author: non enim asserit hoc anno 286. obiisse Paulatum, sed Melanthium Paulato successisse, aut forsan numeri errore turbati sunt, vt pro xxxx. aliquis scripserit xxxvj. De Melanthio eius successore, qui Concilio Eliberitano interfuit, dicemus inferiùs, si priùs aduertamus Catalogum Loaysæ hac in parte valde à vero abfuisse, dum Melanthium collocat anno 313. Paulatum verò anno 396. quasi septimum Melanthij successorem: cùm tamen prædecessor ipsius fuerit, vt ex dictis liquidò constat. Sed tota ferè Chronologia eius Catalogi erroribus referta est. Anno Christi 286. *Paulatus Episcopus Toletanus.*

De Sancto Tyrso Martyre adnotatio.

Hunc sibi locum vendicat magni illius Martyris Tyrsi, Toletanorum Patroni memoria; quòd nimirum sub Paulato Pontifice Toleto exierit adhuc Catechumenus, & militiæ sacramentis adstrictus in Græciam contenderit, vbi Apolloniam præclaram vrbem, fuso pro Christi fide sanguine clariorem reddidit. Sed cùm hæc multis sint parum agnita, visum est mihi nonnihil in iis demonstrandis subsistere. Græci Scriptores originem Tyrsi Hispanam ignorantes, Græcum duntaxat Martyrem prædicant; indéque nonnulli Græcam illi astruunt progeniem, vt in authore vitæ eius, quæ extat apud Metaphrastem, videri potest. Nocere tamen Toletanis nequit Græcorum ignorantia, cùm ipsis veterum authorum testimonia suffragentur. Iulianus siquidem Archipresbyter S. Iustæ, qui recuperationi Toletanæ vrbis ab Alfonso eius nominis VI. Castellæ ac Legionis Rege de Maurorum potestate factæ adfuit, bis in suo Chronico eius rei meminit; nam anno Domini 252. hæc ait; *S. Tyrsus ciuis Toletanus Catechumenus Toleto egreditur: in vrbe Apollonia Græciæ sub Decio fidei illustrißimum testimonium dat.* Anno verò 773. *A Cyxillane conditum est Sancti Tyrsi templum Toleti, ciuis Toletani in Apollonia Græciæ paßi. Exiuit Toleto Sanctus vir sub Paulato Præside Toletano, Catechumenus: & idem Cyxilla Præsul et composuit carmen.* Inierat Paulatus Episcopatum (ex Dextro) anno Domini 245. & vsque ad 286. quo obiit illum obtinuit. Extat autem hymnus ipse in Breuiario Gothico Sancti Isidori, vbi acta Sancti Martyris purissimè concinuntur, cum officio Ecclesiastico proprio in eius laudem, festo ipsius die cani solito, & in eo quoque hymno, Cyxillane authore, à Toletanis vocatur *Patronus Vernulus*, quod sonat naturalis & conciuis, nam inter cætera habet: *De S. Tyrsi Martyris natali solo.*

Te Martyr lacrymis Vernule, poscimus,
Per te Omnipotens conditor ocyùs
Durum, quo premimur, hoc iugum auferat, &c.

Et paulò inferiùs;

Templum hoc Domine Cyxilla condidit,
Dignam hic habeat sortem in æthera.

Extat itidem epistola Silonis Regis Ouetensis in Hispania, ad eumdem Cyxillanem Toletanum Antistitem data, (regnabat hic in Asturiis tempore Sarracenæ tyrannidis, sub anno Domini 777.) qua petit hymnum in honorem S. Tyrsi Toletani ab eo recèns compositum, & gratulatur de templo tunc Toleti erecto; quam hic inserere placet, quia non solùm confirmat, quod intendimus, sed multa alia quæ suis locis cum Dextro narrauimus, de Sanctis Martyribus Philiberto & Fabriciano Abbatibus, Titulciæ passis, & de SS. Vincentio & Læto æquè Martyribus Toletanis, Libysocæ occisis, & non semel eam promisimus. Est verò barbaro tempore digna.

Sanctissimo & Deo amabili Cyxillani, Ecclesiæ Toletanæ Archiepiscopo, Silo Rex Oueti, & Prauiæ S. *Silonis Regis epistola ad Cyxillanem Episcopum Toletanum.*

Per manus Elipandi Archidiaconi, & Petri Diaconi vestrorum, accepi litteras Paternitatis tuæ, &

Anno Christi 286. *fidelium in ciuitate tecum panem doloris comedentium. Dolet me quòd hîc sic miserabiliter vitam transeatis, & habeo magnam de vobis compaßionem; quòd tanta mala sufferatis inter istos biothanatos Sarracenos: qui non contenti mittere super vos tam desaforatos vectigales, quotidie quærant vos ad mortem; & quod ibi fueritis in magno periculo vestrarum vitarum, quia ibi cœpistis ædificare Ecclesiam Sancti Tyrsi Martyris prope Melchitam maiorem: & Alguazellus Zuleima Iuseph Abenabdil, qui regit Toletum voluit vos occidere; sed appellantes ad Iudicem Mahomad Abenramin iußit dimitti vos; & dedit licentiam ædificandi ob pecuniam, quæ illi dedistis. Isti Mauri nihil faciunt, nisi prætextu lucri; tamen ad illum scribo gratias agens ob fauorem quod dedit vobis; & rogo vt vos foueat; & rogo illum vt det facultatem reuertendi ad vos, Argerico quondam Abbati Agaliensi, qui mihi sæpe dixit, nullam se habere causam, quòd Mahomad Abenramin voluit eum occidere, cùm erat Alcaydus Toleti; nam cùm Sanctus Nicolaus Martyr Ledesmæ, ibi natus apud vos, filius Alcamani, & frater Galafri factus est Christianus, non erat ille in illo oppido; & quòd suspicione tantùm huius rei, Abenramin patruus dicti Nicolai voluit eum interficere. Si non potuero cum illo illum adiuuando, sanctum & refouebo. Soror eius Sarra bona fœmina obijt in Prauia, & ego feci eam sepeliri cum honore, vt sancta mulier merebatur.* Anno Romæ 1037.

Agit de eo Marinæus lib. 5.

Benedictionem vestram quam misistis ad Reginam Adosindam accepit illa de bona voluntate, insimul & reliquias, quas ponemus in Ecclesia de Oueto, cùm perfecta fuerit. Ego cum Regina me puto sepelire in Ecclesia S. Ioannis de Prauia. Nunc autem Regina mittit pro noua vestra Ecclesia S. Tyrsi Martyris, quam iam audiui quod absoluistis, quædam munuscula: calicem argenteum & patenam: cum aquamanili, & cum suo naso, & in operculo corona nostri regni, cum nomine tuo & meo per compendium sic, C. S. seruiet ad dandum sanguinem Domini populo.

C. S. hoc est, Cyxilla & Silo.

Audiui quod composuistis hymnum in dedicatione Sancti Tyrsi Martyris, & ciuis Toletani, vt retulerunt mihi tuos Legatos: & de Sancto Vincentio, & Læto Toletanorum, qui paßi sunt, vt illos mihi dixerunt, sub Cæcilio Apollinare Præside Hispaniarum in vrbe Libysoca, alium composuistis. Mittat tua Paternitas illos ad me, vt nostri Clerici habeant, quid cantent. Mittimus ad vos hymnum de Sanctis Martyribus Philiberto & socio eius, paßis in vrbe Titulcia (quos audiui esse Toletanos) sub M. Aurelio Valentiniano, anno 283. cùm esset Melanthius Archiepiscopus Toleti. Misimus etiam ad vos Arcarium, & Magnum Abbates viros honore dignos, qui vos consolentur, & os ad os de nostris, & vestris negotijs loquantur, tractate illos cum humanitate, & charitate. Orate pro me, & pro Regina. Deus vos custodiat, Amen. In Prauia 24. Februarij Aera 815. Fuit is annus à nato Domino 777. quo nimirum durissimo Sarracenorum iugo Hispania premebatur.

Memoria S. Martyris renouatio.

Post multa verò sæcula, nostris temporibus, dum Regale Xenodochium prope summam D. Virginis ædem Toleti ædificaretur, templi S. Tyrsi iam olim diruti, muri & ruinæ subtus terram comparuêre, & inter rudera, non sine Dei nutu, repertum est operculum aqualis, quem Silonis Regis vxor ad Cyxillam miserat, cum corona regni, & initialibus litteris vtriusque sub hac forma. Quo indicio compertum est ibi præfatum fuisse Cyxillanum templum S. Tyrsi Toletani ciuis ac Patroni. Rediit tunc temporis ad memoriam eorumdem S. Tyrsi protectio; & quo Rex Catholicus Philippus eius nominis II. nouæ lætitiæ particeps fieret, (nã inuẽtio hæc incidit in annũ Christi millesimũ quingẽtesimum nonagesimum quintum) D. Alfonsus de Carcamo vrbis Gubernator regius, misit ad eum aqualis operculũ recens repertum, simul cum epistola Silonis Regis, & clausula hymni S. Tyrsi à Cyxilla cõpositi. Nonnulli nihilominus subdubitare cœperunt de fide epistolæ, & Martyris patria, (tam varia sunt hominum ingenia) minimè siquidem, aiebant illi, fieri potuit, vt Silo Rex scripserit ad Cyxillam Pontificem, nam hic obierat anno 750. nono sui Episcopatus, teste Ioanne Vasæo in Chronico Hispaniæ; Silo verò non iniit regnum vsque ad annum 774. quo successit Aurelio Regi. Notabant quoque ex epistola ipsa non haberi quod fuerit scripta ad Cyxillam, sed Cyxillanem; & tamen Toletanus Antistes non vocabatur Cyxillanus, sed Cyxilla. De Tyrso

verò

Anno Romæ 1037. vero addebant, minimè ex hymno conuinci fuisse Toletanum; cùm enim dicitur, *Te Martyr lacrymis Vernule poscimus*; vox *Vernule*, non debet coniungi (aiebant) cum Martyre, quasi *Vernule* in vocandi casu ponatur; sed cum verbo *poscimus*, vt sit sensus, *Nos Vernulæ*, qui in domibus ipsis nostris nascimur seruituti Sarracenorum addicti, te poscimus lacrymis, ô Martyr, &c. vnde subditur: *Per te omnipotens Conditor ocyùs, durum quo premimur hoc iugum auferat*, &c. Vernula enim est diminutiuum à *verna*, quod seruum domi nostræ natum significat; vti apud Martialem lib. 14. videri potest, dum de Crepitacillo ait; Anno Christi 286.

Si quis plorator collo tibi (vernula) pendet,
Hæc quatiat tenerâ garrula sistra manu.

Vernam verò seruum significare testes sunt Plautus in Mil. & Amph. Tibullus lib. 2. elegia 1. Horatius lib. 1. sermo. Festus & Cœl. cit. & vt cæteros omittam Paulus leg. *seruis vrbanis*, 97 §. *si alij. ff. de legat.* 3.

Hæc quoque ad Philippum Regem missa sunt, qui viris doctis eam rem discutiendam commisit, præsertim Alfonso de Villegas, Floris Sanctorum authori, & Stephano Garibay suis scriptis notissimo; quorum vna fuit sententia, præfatas obiectiones nihil obstare, quominus S. Tyrsus Toletanus fuerit, & epistola Silonis germana. Legi ego litteras vtriusque vernaculo idiomate ad Regem ea de re scriptas, quas præfatus D. Alfonsus de Carcamo typis cudere fecit. Inter cætera Villegas aiebat: *A mi se me pidio pareçer sobre ello, y hauiendo bien mirado lo que ambas partes allegauan, dixe y digo que creo certißimamente hauer sido S. Tyrso Martyr natural de Toledo: aßi por el hymno de S. Isidoro, y carta de Silo à Cyxilla, como por otros razones que di y allegue*, &c. Perperam sanè Vasæus asseruit Cyxillanem iniisse Pontificatum suum anno Domini 741. & obiisse 750. cùm ex Catalogo & Chronologia Toletanorum Antistitum, quam cudit Loaysa, certum sit Cyxillanem successisse Vrbano anno Domini 775. & obiisse 784. quo fuit electus in eius locum Elipandus, cuius in Concilio Francofordiensi frequens est mentio. Silo verò regium diadema suscepit Æra 812. anno Christi 774. vti Sebastianus Episcopus Salmanticensis in Chronico suo testatum reliquit, his verbis: *Aera 812. post Aurelij finem Silo succeßit in regno*. Vixit irrefragabilis hic testis illis ferè tẽporibus, nimirum sub Alfonso Silonis successore. Silo verò mortuus est Æra 829, seu anno Christi 791. cuius rei testem habeo priuilegium Alfonsi Casti eius successoris, concessum Monasterio S. Vincentij de Monteforti in regno Gallæciæ, vbi dicitur; *Aera 829. consecratus est Rex Alfonsus 14. Septembris.* Quo videas regnum Silonis cum Cyxillæ Pontificatu coincidere: nam ille cœpit esse Rex anno Domini 774. hic verò Episcopus anno Domini 775. Litteræ autem datæ sunt sub Æra 815. seu anno Domini 777. id est, anno Silonis 4. & Cyxillæ 3.

Quod de Cyxillæ nominis flexione obiiciebatur, ex ignoratione flexionis veteris nominum Gothicorum, quæ finiuntur in A. manasse dictum est; nam tametsi per primam inflecti ab aliquibus soleant, olim tamen flectebantur per tertiam, exempli gratia, Wamba, Wambanis, Egila, Egilanis, Cyxilla, nis, vt in Conciliis Gothicis, & eorum temporum scriptoribus manifestum apparet.

Insuper distortè interpretatur versus hymni, *Te Martyr lacrymis Vernule poscimus*; cùm à consueta significatione penes quam perpetuò in hymnis eiusdem Gothici Breuiarij accipitur, ad alios sensus distrahatur: idem significat quod *vernaculus*, quæ vox natiuum vel naturalem denotat; quo pacto vernaculam linguam dicimus, & saporem vernaculum, vt Cicero in Bruto, & crimen domesticum, ac vernaculum, Cicer. in Verr. 6. & putationem vernaculam, id est, regioni nostræ consuetam, Plin. lib. 17. qui etiam lib. 14. cap. 2. potissimam nobilitatem dixit, *vernaculam Italiæ*. Hac igitur significatione vtitur idem Breuiarium voce *Vernulus, a, um*, adiectiuè accepta, tum in hymno S. Leocadię Toletanę Virginis, ex primaria nobilitate eius exortæ, cùm ait:

Tu nostra Ciuis inclyta,
Tu es patrona vernula:
Ab vrbis huius termino,
Procul repelle tædium.

Anno Christi 286. Tum etiam in hymno S. Iacobi Apostoli, specialissimi ac ferè naturalis Hispaniæ Patroni: Anno Romæ 1037.

O verè digne sanctior Apostole,
Caput refulgens inclytum Hispaniæ;
Tutorq; nobis, & Patronus Vernulus, &c.

Quo etiam sensu proculdubio accipi oportet vocatiuũ illud *Vernule*, in hymno S. Tyrsi. Sed reddamus illum integrum in gratiam deuotorum, quorum in Hispania magnus est numerus; nam & ab eo vulgatissimum nomen fœminarum Theresiæ deductum fuit, vt bene notauit Villegas in prædicta epistola ad Regem Catholicum.

Hymnus in laudem S. Tyrsi Martyris à Cyxillane Toletano Præsule compositum.

Exulta nimiùm turba fidelium;
Solemne hodie Martyris inclyti
Est festum; modula carmine fortiter,
In laudem Domini atque potentiam.
Cælestis patriæ gaudia cogitat,
Tyrsus vir pepulit omnia sæculi,
Sanctus quum minimè crederet in Deũ; Adhuc catechumenus.
Afflatus subitò flamine sancto est.
Sæuum conspiciens Iudicem, increpat:
Cur Sanctos Domini (inquit) atrociter
Pœnis discrutias valdè crudelibus?
Infælix herebi igne cremandus es.
Ilicò rabidus tempora presserat
Hostis Combritius; membra colentium
In terra Dominũ; multa perempta sunt
Sanctorum nitida millia Martyrum.
Sanctus pro Domino Leucius nititur,
Electam animam tradere promptior,
Diuersa genera pertulit innocens
Pœnarum: capiens præmia cælica.
Athleta pedibus impiger, ambulans
Tyrsus, vbi Regem reperit impium,
Apprendens tenuit, admonet, & docet,
Iam falsa vt colere desinat Idola.
Tum læto simulans ore, loquutus est:
Te Tyrse cupio consilio meo,
Assensum tribuens, sacrifices Dijs.
Vt magnas capias copias munerum.
Sanctus, perspicuum est, ait, impie,
Quod totus habitet ille nequissimus
In te, nunc coluber prauus, & inuidus;
Cum tali pereas principe horrido.
Gustrum perniciter adfore præcipit,
Plenũ lympha, caput Martyris suffocat,
Corpus quod superest, fustibus cædere
Nodosis acriùs pestifer imperat.
Sed seruuus Domini voce pijssima,
De vase miserum Iudicem increpat;
Agnosce Dominum lubrice & inuide,
Cùm cernis opera magna & inclyta.
Terra construitur alta & eminens,
Per gyrum gladijs fixis in ordine,
Almo fastigio positus, decidens
Ense vt suscipiat membra fidelia.
Magnus tu Domine es, præ Dijs omnibus,
Multum mirificus in te credentibus;
Prauis muscipula fit: sanctus in æthera
Christi glorificat omnipotentiam.
Victus non destitit insatiabilis
Fera terribilis, sed noua cogitat
Tormenta, sitiens vincere Martyrem,
Sed Sanctus Dominus cõterruit malum.
Ne Tyrse timeas, sic ait Angelus,
Directus ego sum à Domino Deo
Ad te, vt supplicia auferam omnia,
Hostemq; poteris vincere pessimum.
Exaudi Domine: Cogitat impius
Inferre onera, vincula omnia,
Feruens oleum, plumbum, & vngulas,
Vt sanctum superet Martyrem, & necet.
Cernens proficere nil suis viribus,
Sanctum præcipitem in mare præcipit
Iactari: videant ne oculi hominum,
Ter dena stadia à littore longiùs.
Quàm mira Domine sunt opera tua:
Adducunt manibus Angeli Martyrem,
Et dulci resonant carmine canticum,
Iudex non meruit cernere Angelum.

Anno Romæ 1037.

Anno Christi 286.

Debemus penitus facta retexere,
Quæ Sancti meritis reddiderit bona;
Tribus Iudicibus culpâ latentibus,
Quos terra repulit mortuos sæpius.
Exorant populi Martyrem; inquiunt:
Oramus Domine, præcipe protinùs
Terra vt suscipiat corpora Iudicum,
Qui escam dent putridam vermibus funditùs.
Clementer lacrymans, oraculum accipit,
Designans locum vbi corpora condere
Debeant; veniam da, piè poscimus,
Martyr, nos humiles credimus in Deum.
Lætentur omnium corda volentium
Cœlestis patriæ quærere gaudia;
Et parui faciant vlla nocentia,
Quæ venti à facie, vt stipula peruolant.
Te Martyr lacrymis Vernule, poscimus,
Per te omnipotens Conditor ocyùs,
Durum quo premimur hoc iugū auferat,
Et lætos faciat sæcla per omnia.
Iam summe Domine respice saucium,
Delicti populo dele chirographum,
Et nostrum gemitum cerne propitius,
Dans nobis auxilium tempore congruo.
Defunctis requiem omnibus, optime,
Concede; tempora prospera tribue:
Victum pauperibus, subsidium viduis,
Omnes percipiant, quod piè postulant.
Templum hoc Domine Cyxilla condidit,
Dignam hic habeat sortem in æthera:
Cum summis ciuibus cantica præcinat,
Gaudens perpetuis sæculis omnibus.
Te nostra iubilet gloria perpetim,
Qui solus Dominus trinus & vnus es:
Iugi imperio sæcula continens,
Et cuncta dominans, omnibus imperās.
Præsta Ingenite per Vnigenitum,
Regnans qui perpetim cū Sancto Spiritu,
Olympum contines iugi iudicio,
Sustentans aridam perenni imperio.
Amen.

Afferent huic historiæ lucem multam, quæ in officio eius diei proprio à Gothica Ecclesia recitabantur, ex quibus hæc placuit adducere.

Capitula. *Author lucis, fons luminis, & immensi claritas splendoris, Christe ingeniti Patris vnigenita proles; qui athletæ tuo Tyrso perenni fontis lauacrum sitienti, portitorem luminis Nuntium cœlis destinasti, vt ille eum interiùs illuminaret, quem intus accenderas; vt fieret lucerna pedibus, qui esset illustrator mentis assiduus: arde quæsumus in mentibus nostris, almo ignis tui feruore, quem te arce missurum tuo es pollicitus ore; vt flagrans interiùs ad exurenda vitia lustret, exteriúsque ad capienda præmia sempiterna; piissimus Pater noster qui es in cœlis*, &c. *sed libera nos.* Benedictio. *Christus Dei filius quo beatissimus Martyr Tyrsus ante est passione fruitus, quàm lauacro, ipse nos munificet dono æternitatis; vt muneret præmio sempiterno benedictionis.* ℞. Amen. *Et qui illum mari proiectum Angelis vehentibus reportauit ad littus, vos secum adsociet in polorum sedibus lætabundos.* ℞. Amen. *Vt illum semper inuocetis Deum & Patrem, quem idem Martyr Tyrsus etiam sub aquis libera inuocauit voce.* ℞. Amen. Oratio: *Venientes ad te Domine*, &c. *quæsumus vt sicut Martyrem tuum sectoribus serra non permisisti secari; ita nos eius suffragio, à gremio matris Ecclesiæ nulla nos patiaris occasione diuelli*, &c. Acta Sancti Tyrsi & sociorum eius Leucij, & Calinici, Apolloniæ consummatorum reperiuntur integra apud Metaphrastem, ex quo ea susceperunt Lipomanus tomo 5. & Surius tomo 6. ad diem 14. Decembris, quo eos Græci celebrant, cùm tamen apud Latinos 28. Ianuarij celebrentur, Bedam, Adonem, Vsuardum, Martyrologium Rom. & Equilinum lib. 3. cap. 39. Porrò ne lector decipiatur, sciat multos alios Martyres Tyrsos esse, à nostro longè diuersos, quorum quidam Augustodini in Galliis passus est, cum sociis Andochio & Fœlice, 24. Septembris; alter cum Saturnino Alexandriæ 31. Ianuarij; & alius cum Proiecto 24. eiusdem, vbi tamen Baronius lapsus est, dum credidit hymnum Breuiarij Gothici S. Isidori agere de Tyrso & Proiecto, cùm manifestum sit de Tyrso, Leucio & Calinico agere. Sed de his satis.

3. *Carus*, &c.] Sic Eusebius in Chronico hoc ipso anno: *Carus Narbonensis cum omni Parthorum regione vastata, Cochlem, & Ctesiphontem nobilissimas hostium vrbes cepisset, super Tygrim castra ponens, fulmine ictus interiit.* Extat memoria Cari Imperat. Tarracone in Ecclesia S. Michaëlis à M. Aurelio Valentiniano citerioris Hispaniæ Legato erecta, de quo vide Ambr. Moralem, & de alia in Insula Ibycæ extante. *Carus Imperator.*

 4. *Carinus*,

Anno Christi 286. 4. *Carinus*, &c.] Ipsissima verba habet Eusebius in Chron. anno 287. Porrò Carinus & Numerianus filij fuerunt Cari Imperatoris. Carini verò marmori insculpta memoria extat Tarracone, & altera Muro Veteri, seu Sagunti: de quibus Morales lib. 9. cap. 49. Anno Romæ 1037.

SS. Iusta & Rufina Hispalenses Virgines.

Hoc ipso anno 287. martyrio coronatæ sunt sanctissimæ Martyres ac Christi Virgines Iusta & Rufina 19. die Iulij: quarum acta habentur in hymno sacro Breuiarij S. Isidori, vbi & officium proprium ipsarum legitur: (dabimus hymnum ipsarum inferiùs ad ann. 300. Comm. 3. num. 11. & in Lectionibus Hispalensis Breuiarij, & apud Moralem lib. 10. cap. 16. Marietam lib. 4. cap. 11. Villegam, & Sanctorum 19. Iulij. Et priùs apud Belbacensem lib. 13. Speculi hist. cap. 34. Equilinum lib. 6. cap. 117. & Trugillum in Thesauro Concion. Passæ sunt sub Diogeniano Iudice; earúmque festum celebre est in omnibus Martyrologiis die prædicto. Fuerunt olim duo alij Martyres earumdem nominibus insigniti in eadem vrbe occisi, videlicet Iustus & Rufinus, cum Macario comite, anno Domini 115. vbi de eis Dexter, consule inibi dicta. Cæterùm mirum non sit, vnum Dextrum omnium omninò Hispanorum Martyrum non meminisse, homines enim sumus, & primis scriptoribus veniæ dandum est, si quid in illis desit, quod postea à recentioribus super labores illorum ædificantes, repertum est.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 290. — Anno Romæ 1041.

In Campania Italiæ S. Vitalis Hispanus, ex oppido Thermeda in Carpetania, pater SS. Martyrum ad Complutum passorum Iusti, & Pastoris, conuersus ad fidem monitis S. Sebastiani, cum alijs patitur.

2. *In Octauiola Vezozabiæ Sancti Martyres Maximus & Dadas.*

3. *Telæ Hispaniæ vrbe SS. Martyres Eleutherius Persa, Theodosius, Zoilus.*

4. *Romæ Sanctorum Martyrum Zenonis, & mille ducentorum duorum Martyrum Hispanorum ex Celtiberia gloriosè passorum.*

5. *Senagis Episcopus Braccarensis floret: interfuitque Illiberitano.*

6. *Cluniæ, quæ olim Celtiberiæ finis fuit, trecenti quinquaginta quinque Martyres, socio S. Saturnino.*

Anno 296. — Anno 1047.

Compluti Sancti Christi Martyres Iustus, & Pastor, filij S. Vitalis.

2. *Carthagine in Hispania S. Carithina Virgo & Martyr sub Diocletiano sextùm, & Crispino nobilißimis Cæsaribus Coss.*

3. *In Sede Christi & Petri Romana Sixtum Dionysius, Dionysium Fœlix, Fœlicem Eutychianus, Eutychianum Caius, Caium Marcellinus Pontifex sequitur.*

4. *Heracleæ in Hispania prope fretum Herculeum sanctissimi Christi Martyres Fœlix & Ianuarius.*

Telæ

Anno Romæ 1041. Anno 299. *Telæ in Hispania prope Palentiam Vaccæorum vrbem præualidam Sanctissimi Eutychij Martyris insignis memoria.* Anno 1050. Anno Christi 390.

2. *Auitus Barcinonensis Episcopus, vir egregiè doctus.*

3. *Melchiades genere Afer in Hispania vrbe Mantua Carpetanorum ortus, floret Romæ gloria sanctitatis, & doctrinæ.*

COMMENTARIVS.

ANNO 290. *In Campania*, &c.] Extat in actis S. Sebastiani (apud Surium tomo 1. die 20. Ianuarij) vetus ac nobilis S. Vitalis Martyris memoria, quem nimirum ad fidem Christi conuertit, cum Sanctis Marco & Marcelliano, & aliis eorum amicis; eósque omnes à sacro fonte leuasse scribitur ipse Sebastianus, & S. Polycarpus baptizasse; nomina verò amicorum Marci & Marcelliani hæc sunt: Aristion, Crescentianus, Eutychianus, Vrbanus, Vitalis & Iustus. Notat Molanus in Martyrologium Vsuardi ad diem 2. Iulij, in actis S. Sebastiani per Liuinum editis pag. F.8. exprimi S. Vitalem, Aristionem & socios in Campaniam missos exilij causa, & ibi martyrio coronatos: id quod habet Ado in Martyrologio ad diem 2. Iulij, & ex eo Equilinus lib. 6. c. 42. his verbis; *Aristo, Crescentianus, Eutychianus, Vrbanus, Vitalis, Iustus, Fœlicissimus, Fœlix, Marcia, & Symphorosa Martyres: omnes apud Campaniam pro fidei veritate & Christiani nominis assertione, glorioso martyrio coronati sunt vj. Nonas Iulij, vt ait Ado ex Hieronymi Martyrologio.* Eadem ferè verba habet Vsuardus, Beda & recentiores. Romanum Martyrologium assignat tempus passionis, videlicet, *cùm Diocletiani persecutio desæuiret.* Porrò Martia mater fuit SS. Marci, & Marcelliani fratrum, cæteri verò amici, & cognati ipsorum. Cæterùm quod ad S. Vitalem spectat, par est credere, ipsum, vtpote nobilem, militiæ operam dedisse, & eapropter ab Hispania in Italiam profectum. Habemus Sanctissimi Martyris nobilem memoriam, Epigramma Valderedi Episcopi Cæsaraugustani, qui tempore Sergij Papæ I. sub Egica Rege interfuit Conciliis Cæsaraugustano III. anno Domini 691. & Toletano XIV. miserátque ad Toletanum XIII. sub Eruigio Rege celebratum, Freydebadum Abbatem, qui Concilij actis assentiret. Extat verò prædictum Epigramma sub hoc titulo:

S. Vitalis pater SS. Iusti & Pastoris Martyrum.

VALDEREDI CÆSARAVGVSTANI EPISCOPI pro Sancto Vitali Martyre, patre Sanctorum Martyrum Complutensium Iusti & Pastoris.

Salue Vitalis Martyr fortissime Christi,
Qui quoque Martyribus diceris esse parens.
Patria Complutum, sed Thermeda rustica sedes,
Iustum, & Pastorem te genuisse ferunt.
Vos eadem rabies correptos intulit astris:
Non locus est idem, sed propè tempus idem.
Nam paucis annis genitor prope Fundia perfert,
Anterior natis; palma sed vna tribus.
Gaude sorte tua Vitalis, sorte tuorum
Fœlix natorum, iure beatus eris.
Te modò victorem binis amplectitur vlnis
Arcobriga, hæc Capuæ proxima terra solo.
Ter tua membra loco direpta fuère, ter ipsa
Antiquam Sedem cælitùs acta petunt.

Inibi

Anno Christi 290. | Anno Romæ, 1041.

Inibi terra tenet Hiſpani Martyris oſſa,
Inuidet Hiſpanus hoc decus Italiæ.
Ora pro nobis Vitalis ſplendide Martyr,
Eſto memor patriæ, ceu memor Hiſpaniæ es.

Venerandæ certè antiquitatis monumentum hoc mirum in modum Dextri teſtimonio conſonat, dum S. Vitalem Thermeda oriundum prope Complutum, patrem Sanctorum Martyrum Complutenſium, ipsúmque prope Fundanam vrbem in Campania Italiæ (nunc Terralaboris & regni Neapolitani prouincia) pro Christo occiſum aſſeuerat; addit autem martyrij locum, & ſepulchri; & magnum illud ſacrorum pignorum miraculum; quod nimirum membratim diſcerptum eius corpus, atque in diuerſas vias proiectum, iterum membra omnia cœlitùs mota in locum priſtinum redierunt; & hoc ipſum miraculum tertiò repetitum. Sic intelligo illud, *Ter tua membra loco direpta fuêre*, &c. Meminit Thermedæ Ptolomæus in Carpetanis, quam Valderedus ruſticam Compluti villam facit; eámque ipſam exiſtimo, quam Appianus Alexandrinus Termantiam nuncupat, vbi Pompeius deuictis Numantinis ſe recepit; nam Numantiam non longè ſitam fuiſſe, quo loci nunc Pons Garay eſt, ad vrbem Soriam, doctiores hiſtorici affirmant, & cum eis Moralius in antiquit. Hiſpan. verbo *Numantia*, fol. 104. tametſi ipſe Thermantiæ ſitum ignorauerit.

Martyres in Vezozabia. 2. *In Octauiola*, &c.] Erat non longè à Bermeo olim Octauiola, cuius meminit Ptolomæus in Cantabria, ſic dicta, vt nomen indicat, ab Octauiano Auguſto, qui illic extiterat ad Cantabros deuincendos. Cæterùm quod Dexter addit, Octauiolam in Vezozabia ſitam fuiſſe, illuc tendit, vt patrium eius prouinciæ nomen aſſignet, id eſt, Vezozabiam, quam nunc paulò corruptiori vocabulo Vizcaiam dicimus, à Romanis Cantabriam nuncupatam. Igitur in eo oppido martyrium ſubierunt Sancti Chriſti Martyres Maximus & Dadas, quorum memoria à Græcis agitur in Menologio die 13. Aprilis, aſſerúntque ſimul cum ipſis occubuiſſe pro Domino S. Quintilianum, his verbis; *Eodem die Sanctorum Martyrum Maximi, Quintiliani, & Dadæ, Maximiano & Diocletiano Imperatoribus gladio percuſſorum.* De iiſdem agitur in eodem Martyrologio die 18. Iulij, at in Romano Martyrologio ad diem 13. Aprilis, aſſeruntúrque in perſecutione Diocletiani paſſi. Edidit eorumdem acta Metaphraſtes, & ex eo Lipomanus, & Surius tomo 2. eorum initium eſt; *Quo tempore imperabant Maximus & Maximianus*, &c. Summa autem actorum eſt, quæ à Galeſino in ſuo Martyrologio his verbis contrahitur, 13. *die Aprilis, Sanctorum Martyrum Maximi, Quintiliani, & Dadæ. Ij Maximiano, & Diocletiano Eccleſiam Dei vexantibus comprehenſi, in iudicio inſtitutis quæſtionibus ſe Chriſtianos eſſe libera voce confeſſi, in cuſtodia includuntur; vbi noctu in ſomnis Sathanæ aſtu contra à ſe dici vident, at è ſomno excitati, ad eamdem confeſſionem Angeli admonitu, cùm vehementiùs ſeſe confirmaſſent, poſtridie manè ab impijs non modò non potuerunt à propoſito amoueri; ſed fidentiori animo ac liberiùs Chriſti religionem profeſſi, primò verberibus cæſi, mox in carcerem iterum coniecti, demum alijs ſuperatis cruciamentis, gladio percuſſi, palmam martyrij tulerunt.* Additur in actis Sanctos Martyres Maximum, Quintilianum, & Dadam fratres fuiſſe; Maximum officio Lectorem; occiſos verò in oppido Ozobia. *Cùm autem* (inquiunt) *perueniſſent Martyres ad eum locum, cuius nomen eſt Ozobia, & Chriſti ſigno corpora ſignauiſſent, à carnifice ſecuri percuſſi ſunt.* Legendum tamen ex Dextro Ozobia, ſeu integrè Vezozabia, vt ex dictis patet. De iiſdem agit Molanus in Additionibus ad Vſuardum. Extat in Placentina Diœceſi oppidum *Vezocana* nuncupatum; nec deerunt qui inde Sanctos hos Martyres fuiſſe velint; at ſi de Octauiola propè olim exiſtente conſtiterit, non reluctabor: quam tamen inibi extitiſſe adhuc aſſecutus non ſum.

Telenſes Martyres. 3. *Telæ*, &c.] Vide de Tela Vaccæorum vrbe quæ ſuperiùs annotauimus ad annum Domini 112. De Martyribus autem Eleutherio, Theodoſio & Zoilo agunt Græci, à quibus Galeſinus hæc mutuatus eſt; *Eodem die* (id eſt, 13. Aprilis) *Beatorum Martyrum Eleutherij Perſæ, Theodoſij, & Zoili, qui pro Chriſto dimicantes, concertationis, quam fortiter ſuſceperant, confectæ præmium adepti ſunt.* Porrò quod Eleutherius nuncupetur *Perſa*, nihil obeſt, quo minùs Telæ in Hiſpania paſſus ſit, nam in vaſtiſſima Romani Imperij amplitudine ſæpiſſimè hinc inde milites præſidij cauſa mittebantur; & ſicut multos Hiſpanorum in aliis remotiſſimis mundi regionibus occiſos legimus, mirum non erit ſi vnum Perſam in Hiſpania decapitatum audiamus.

4. *Romæ*,

Anno Romæ 1041. 4. *Romæ*, &c.] Beatiſſimorum Martyrum Zenonis, & ſociorum decem millium ducentorum trium Romæ ſub Diocletiano pro Chriſto occiſorum, celebris eſt memoria in omnibus Latinis Martyrologiis, Romano, Adonis, Bedæ, Vſuardi, Maurolici, Galeſini, & in Equilino lib.6.cap.75.cuius ex Adone verba ſunt: *Zenon, & alij decem millia, ducenti & tres Martyres Chriſti, Romæ ad Guttam iugiter manantem, martyrium paſſi ſunt. Qui per diuerſa ſupplicia trucidati, Chriſtum Dominum in ſuis corporibus glorificantes, coronas triumphi cæleſtis obtinere de manu Domini meruerunt.* Conſonant tam in numero, quàm in loco martyrij prædicta omnia Martyrologia. Gutta verò iugiter manans illa eſt, quæ aliàs *ad aquas ſaluias* locus dicitur, vbi nimirum Paulus Apoſtolus decollatus eſt, & Sanctorum Vincenti & Anaſtaſij monaſterium, aliàs trium fontium vocari conſueuit. Quo videas mendum irrepſiſſe codici Vſuardi apud Molanum, dum alterius cuiuſdam iudicio, & charactere diuerſo, quod dixerat Vſuardus, Romæ ad Guttam iugiter manantem, ita expoſitum fuit, vt adderetur, *quæ aliàs dicitur Eccleſia S. Mariæ fontis olei trans Tyberim.* Praue quidem, cùm longè alia Eccleſia hæc ab illa ſit: & aliàs ad Guttam præfatam adhuc celebre ſit Sanctorum Martyrum Zenonis & ſociorum ſepulchrum. Notat Baronius in actis S. Marcell Papæ, ad annum 298. Diocletiani, & Maximiani iuſſu, omnes vbique poſitas legiones luſtratas fuiſſe, & eos, qui in eiſdem reperti Chriſtiani milites fuerunt, exutos militia, ac penitùs exarmatos in vinculis Romam perductos, & veluti ſeruos adſcriptitios Thermarum operibus fuiſſe mancipatos; Thermis verò abſolutis, eos qui conſtantes in Chriſti confeſſione, nullis fracti laboribus perſtitiſſent, ne laborum opere alleuiati (quod ingens eſſet illorum numerus) aliquid in Imperium molierentur, omnes pariter capitis ſententia condemnatos: numerúmque eorum repertum fuiſſe decem millium ducentorum trium. *Qui omnes* (ait ille) *vnà cum Zenone Tribuno, qui inter eos dignitate excellere videbatur, extra Vrbem, porta Trigemina ducti ſunt, & in conuexo vallis, in loco dicto Gutta iugiter manans ad aquas ſaluias, ad vnum omnes necati ſunt 7. Idus Iulij.* Subdit verò; *Quod igitur ſudoribus Chriſtianorum militum eorumdémque Confeſſorum, ac denique Martyrum, immenſa illa Thermarum* (Diocletiani) *moles extructa ſit, Dei beneficio effectum eſt, vt integra manens* (*cùm cæteræ Thermæ penè collapſæ, & ignobiles ſint*) *ſit nunc Eccleſia S. Mariæ Angelorum.* Quod ad numerum ſpectat, in codice Dextri, qui extat, ſolùm legimus Zenonis ſocios fuiſſe numero mille ducentorum duorũ, cùm tamen prædicta omnia Martyrologia, & authores habeant, decem millium ducentorum trium. Nonnullis viſum eſt, deeſſe in Dextri codice verbum *decem*, vt non quidem ſolùm mille, ſed *decem mille* legendum ſit; quod verò dicantur rurſus *ducenti duo*, vel ducenti tres parum intereſſe, cùm ea variatio pendeat ex eo, quod Zeno ipſe numerum cum cæteris faciat, vel extra cæterorum numerum referatur. Probabilius autem mihi eſt, Sanctum quidem Zenonem ſocios habuiſſe XM. CCIJ. hos autem non omnes Hiſpanos milites fuiſſe, ſed M. CCIJ. cætera nouem millia ex aliis fuiſſe regionibus, ſi vera ſunt quæ ex Baronio retulimus. Dexter aſſignat etiam prouinciam S. Zenonis & ſociorum, fuiſſe Celtiberiam, quæ à Carpetanis Cæſarauguſtam vſque tendebatur.

Anno Christi 290.

S. Zeno cum ſocijs 1103. Martyr.

5. *Senagis*, &c.] Nominatur Senagis quinto loco inter Patres Illiberitani Concilij, de quo poſtea; corruptè tamen in quibuſdam codicibus legitur Epiſcopus Epagrenſis, & in aliis corruptiùs Biguerrenſis, cùm ex Dextro conſtet fuiſſe tunc temporis Bracarenſem. Qua de re inferiùs iterum erit ſermo ad ann. 300.

Senagis Epiſcopus Bracarenſis.

6. *Clunia*, &c.] Fuit olim Clunia vrbs Hiſpaniæ nobiliſſima, vtpote quæ Coloniæ & Conuentus priuilegiis nobilitata extitit. Ptolomæus Coloniæ teſtimonium perfert; quod verò ad Conuentum ſeu tribunal cauſarum pertinet, Vaſæus in Chonico author eſt, Cluniæ, non ante multos annos inter vrbis ruinas inuentum ſigillum cum inſcriptione CONVENTVS CLVNIENSIS, quod apud Clunienſem Comitem aſſeruatur. Meminit Suetonius in Galba Sacerdotis Iouis Clunienſis, cuius magni habebantur vaticinia; ipſúmque Galbam ait confirmatum fuiſſe ad Imperium capeſſendum ſecundis auſpiciis: tanto magis, quòd illa carmina Sacerdos Iouis Cluniæ ex penetrali ſomno munitus eruerat. Perſtant adhuc non pauca veſtigia veteris Cluniæ, ſexto ab Vxama Hiſpano lapide (leucas vocant) cum Romano Amphitheatro, in rure heremitorij S. Mariæ de Caſtro; & prope eum locum, oppidum Cluniæ ferè nomen retinens, vulgò *Coruña.* Falluntur planè qui eam confundunt cum vrbe Gallæciæ regia, vbi nunc Conuentus cauſarum eſt; & Moletius qui aſſerit nunc dici *Ciudad real*, cùm tamen ambæ longè diſtantes ſint ab Areuacis, vbi

Clunia quo loco?

Anno Christi 296. vbi Clunia à Ptolomæo statuitur. Consonant nostræ sententiæ Morales lib. 8. hist. Hispan. cap. 23, Vasæus, Florianus de Ocampo, Mariana, & Nebricensis. Quod autem Dexter asserit Cluniam fuisse olim Celtiberiæ finem, eò tendit, vt doceat terminos Celtiberorum & Areuacum suo tempore fuisse mutatos, ita vt vrbs, quæ olim finis Celtiberorum erat, iam intra Areuacos sit, hoc est Clunia. Porrò Sancti Saturnini & sociorum Martyrum inibi pro Christo occisorum memoria in Romano Martyrologio celebratur ad diem 16. Octobr. alterius è sociis nomine etiam recensito sub his verbis; *Item Sanctorum Saturnini, Nerei, & aliorum trecentorum sexagintaquinque Martyrum.* Consonant vetera manuscripta, quæ Baronius allegat; Molanus in additionibus ad Vsuardum, & Equilinus lib. 11. cap. 30. num. 291. qui Saturninum fuisse Presbyterum affirmat: nam ait; *Saturninus Presbyter, & Nereus, cum alijs trecentis sexagintaquinque passi sunt xvij. Kal. Nouembris.* Deesse igitur videntur in codice Dextri decem Martyres, nam prædicti authores omnes legunt ccc. lxv. inibi verò solùm ccc. lv. Anno Romæ 1047.

Martyres Clunienses.

Complutenses Martyres.

Anno 296. *Compluti*, &c.] Beatissimorum Christi infantum, ac nobilium Martyrum Iusti & Pastoris celebrant diem omnia Martyrologia 6. Augusti, Bedæ, Vsuardi, & Adonis Romanum sub his verbis: *Compluti in Hispania Sanctorum Martyrũ Iusti & Pastoris fratrum: qui cùm adhuc litteris imbuerentur, proiectis in schola tabulis, sponte ad martyrium cucurrerunt; & mox à Daciano Præside teneri iussi, & fustibus cæsi, cùm se mutuis exhortationibus constantissimè roborarent, extra ciuitatem perducti, à carnifice iugulati sunt.* Eadem ferè habet Equilinus lib. 7. cap. 32. qui tamen addit, *Eorum animas etiam ipsi Gentiles ab ipso Christo concinentibus Angelis ad cœlum deferri viderunt: corpora verò à Christianis in eo, quo passi fuerant loco, tumulata sunt, multis clarentia signis.* De eisdem summa cum laude egit S. Eulogius in Memoriali Sanct. lib. 1. & Morales ibi, cum cæteris Hispanicarum rerum scriptoribus. Et ante omnes Prudentius in Peristeph. hym. 4. inquiens:

Sanguinem Iusti, cui Pastor hæret,
Ferculum duplex, geminúmque donum,
Ferre Complutum, gremio iuuabit
Membra duorum.

Ipsorum acta ex Marinæo Siculo edidit Surius tomo 1. Habeo ego vetustiora, quæ in Ecclesiis olim recitabantur, & ab antiquo Palentinæ Ecclesiæ Breuiario, vbi sub officio proprio celebrabantur, extraxi, quæ in gratiam Complutensium hunc in locum ponere non grauabor.

In diebus illis, dum crudelissimus Dacianus per Ciuitatem Complutensem transitum faceret, & eius tremendam opinionem penè cuncta ciuitas cognouisset; hoc cognito duo infantes sanctissimi Iustus & Pastor, relictis scholæ tabulis, in quibus eorum teneræ litteris imbuebantur ætates; iam non ad studium sæculi istius, vel doctores ire cœperunt, sed quasi probati Christi discipuli, ad spectaculum proprij martyrij alacri deuotione cucurrerunt. Cúmque soliciti cernerent, & intento caperent corde, quid Daciani dementis præmitteret furor, nunciatum est Daciano, quod hi duo infantuli Christiani essent, & à parentibus Christianis orti fuissent, & per hoc ad spectaculum venerunt, vt si à vestra clementia facta fuerit requisitio Christianorum, ipsi se sponte offerant puniendos. Cúmque hoc crudelissimus Dacianus diligenter aduertisset, statim indignationis ira commotus, inauditos eos iussit comprehendi, & cædi præcepit, timens ne dum ad interrogandum ad eius præsentiam perducerentur, aliorum circumstantium ad confessionem Christi animas præpararent, aut ne, dum eis non præualuisset, suam prospiceret malitiam ab infantibus superari. Cúmque comprehensi fuissent, priusquàm supplicium paterentur, sic se Sancti Martyres, aspirante Angelo Dei, læti inuicem confortabant. Iustus dixit: Noli frater Pastor hanc temporalem pertimescere mortem, noli cædentium ictus in tuo tenerrimo corpore deuitare; noli incumbentem gladium formidare; quia si annuente Deo istic exire contigerit, nos ad ipsius gloriam properantes, digniorem in futuro sæculo eius suscipiemus fortitudinem, quæ non minuat nostram paruitatem, sed ad perfectiorem Martyrum & Angelorum perducat ætatem. Cui sanctissimus Pastor dixit: Dignè quidem frater Iuste sic te decet hortari, vt iustitiam, quam in tuo nomine portas simul cum fratre tuo Pastore suscipias. Leue enim sit nobis pro confessione Domini nostri Iesu Christi corpusculum iugulari, & sanguinem fundi, vt in cœlesti sacrario Christi diuinum corpus, & pretiosum sanguinem eius liceat adorare. At vbi qui directi fuerant violenti carnifices, illos audissent vnanimiter talia loquentes, nunciant Daciano,

quid

Anno Romæ 1047. *quid de eis præciperet, quos audierant sic se pro nomine Dei audacter consolantes. Quo audito Dacianus stupefactus ait; Non sunt digni illi conspectibus nostris sisti, qui nec infantiæ suæ tenerum robur lucrari voluerunt, nec Deorum nostrorum venerabilem maluerunt adorare culturam. Statim iubet eos procul à Ciuitate gladio trucidari. Passi autem sunt circa annum Domini cc. lxxxxviij.* Hactenus Palentinum Breuiarium. Anno Christi 296.

Porrò durissimum saxum, quo capita Beatorum martyrio coronanda præcepit, teneram ipsorum fortitudinem reueritum, molle redditum est, & capita in se recipiens, imagines eorumdem reddidit, & longo tempore vbertim oleum profudit. Vtriusque miraculi patentissima vestigia sæpiùs Compluti in Sanctorum Sacello veneratus sum. De inuentione reliquiarum Sanctorum Iusti, & Pastoris, & templo ac Sede Episcopali à S. Serrano super ipsas erecto agemus inferiùs cum Dextro ad annum 423. vbi hymnum ab eodem compositum in laudem eorumdem Sanctorum Martyrum dabimus.

S. Charitina Virgo, & Martyr.

2. *Carthagine*, &c.] Sextus Diocletiani Consulatus, teste etiam Baronio, incidit in annum Christi 296. vt Dexter asseuerat: socius verò ipsius Constantius Cæsar fuisse scribitur à Cassiodoro, Idatio Episcopo Lamacensi, Onuphrio & aliis; quare mendum (reor) irrepsit codici Dextri, qui habet Crispinum. Cæterùm Sanctæ Virginis, ac Martyris Charitinæ, quæ Carthagine multa pro Domino eo anno passa est, habemus acta olim scripta, & à Metaphraste Græcis reddita, nunc autem diligentia Aloysi Lipomani iterum latinitate donata, tom.6. & à Surio in suo 5. excusa, quorum initium est; *Dominatum aliquando obtinuit impietas*, &c. Præcipua ipsorum capita his verbis Galesinus recensuit in suo Martyrologio ad diem Octobr. 5. *S. Charitinæ Virginis & Martyris; quæ Diocletiano Imperatore, fidei Christianæ accusata apud Præfectum, liberè se Christum Deum colere professa, primùm capite raso, candentibúsque carbonibus conspersо, tum ingenti lapide è collo eius appenso in mare abijcitur; vnde diuino auxilio emersa, Præfecto se ipsa ostendit. Quæ postquam omnes, qui aderant, rei admirabilitate attonitos reddidisset, vulsis dentibus, præcisísque manuum ac pedum digitis, ad palmam martyrij peruenit.* Eadem habet ferè Rom. Martyrologium; *& sub Domitio Consulari passam narrat.* Legendum tamen puto *sub Decimio*, constat enim eo tempore Decimium Germinianum Bæticæ Proconsulem fuisse, idque hactenus incisum legitur Cordubæ in lapide, quem Morales refert lib.9.c.26. Illud Galesino vitio vertendum est, quod dixerit, *in Græcia Sanctæ Charitinæ*, &c. quasi eo ipso quod à Græcis celebretur, in Græcia certum sit occubuisse. Consultiùs Romanum Martyrologium à nomine patriæ abstinuit, quod ignorabat, sicut etiam Menologium Græcorum abstinuit, cuius die 5. Octobr. verba sunt; *Natalis Sanctæ Martyris Charitinæ, quæ fuit sub Diocletiano Imperatore, & Domitio* (lego Decimio) *Comite, Claudij cuiusdam serua. De qua cùm Comes audiuisset, scripsit ad eius Dominum, vt ad se illam mitteret inquirendam, vt Christianam. Quare tristatus est Dominus, & sacco indutus illam deflebat, vt citò morituram. Quem serua ipsa consolans dicebat; Domine ne tristeris, ad gaudia siquidem pro meis & tuis delictis victima Deo accepta reputabor. Illo verò dicente, Memento mei apud cœlestem Regem, missa est ad Comitem: ad quem perducta, & Christum confessa, raso capite, super ardentes carbones strata est, postea saxo graui alligata proiecta est in mare. Ex quo egressa apparuit Comiti, à quo multis alijs tormentis cruciata post vnguium manuum & pedum abscissionem Deo spiritum commendauit.* Hæc ibi.

Romanorum Pontificum successiones.

3. *In Sede Christi*, &c.] Recapitulat eos Romanos Pontifices, qui à S. Sixto II. B. Laurentij magistro, in Sede Petri sederunt vsque ad præsens tempus. Hi sunt Sixtus, Dionysius, Fœlix, Eutychianus, Caius, Marcellinus. S. Dionysius quidem obiit 26. Decembris anni Domini (si Baronio credimus) 271. cùm sedisset annos 11. mens. 3. dies 14. S. Fœlix occisus est pro Domino 20. Maij anni 273. cùm sedisset annos 2. menses 5. diem vnum. S. Eutychianus 8. Decembr. passus est anni Domini 283. S. Caius martyrio coronatus fuit 22. Aprilis ann. 296. postquam sedisset ann. 12. mens. 4. dies 4. Huic demum successit Marcellinus 26. Aprilis occisus, de quo iterum inferiùs.

Martyres Heraclea.

4. *Heracleæ*, &c.] Ostendimus ad annum 70. Heracleam Hispaniæ vrbem è regione Gaditanæ Insulæ sitam fuisse. De sanctis autem Martyribus Fœlice, & Ianuario illic occisis, hæc habet Vsuardus die 7. Ianuarij. *Ciuitate Heraclea, Fœlicis & Ianuarij.* Equilinus verò lib. 11. cap.130 num. 18. *Fœlix* (inquit) *& Ianuarius in Ciuitate Heraclea passi sunt 7. Idus Ianuarij.* Romanum autem Martyrologium hoc ipsa die; *In Ciuitate Heraclea sanctorum Martyrum Fœlicis & Ianuarij*, eísque consonare antiquos manuscriptos codices, testis est Baronius in Notis. Agunt etiam de eis Græci in Menologio additis sociis Fortunato, & Septimio

Anno Christi 298. ad 16. Aprilis, ex quibus Galesinus hæc habet: *Sanctorum Martyrum Fœlicis Episcopi, Ianuarij Presbyteri, Fortunati, & Septimij; promulgatis Diocletiani, & Maximiani Cæs. edictis de concremandis vbique terrarum Christianæ fidei libris, cùm eos tradere, tum idolis immolare præcisè constanterque negarunt; quam ob causam variè excruciati, ceruices pro Christi gloria libentissimè dederunt.* Anno Romæ 1049.

De S. Marcello Centurione & xij. filijs Martyribus.

ANNO DOMINI 298. *Fausto, & Gallo Coss.*] Subiit pro Christo martyrium S. Marcellus Trajanæ Legionis Centurio, Tingi in Mauritania, quò ab vrbe Legionensi, cuius erat ciuis, adductus fuerat. Extant eius acta apud Surium & Baronium, quorum exordium; *In ciuitate Tingitana procurante Fortunato Præside*, &c. Coronatus fuit 30. Octobris, qua die à Romano Martyrologio, Beda, Vsuardo, Adone, & cæteris celebratur. Huic ex S. Nonia vxore nati sunt sanctissimi Christi Martyres Claudius, Lupercius, & Victoricus qui apud Legionem; Emiterius, & Cheledonius qui Calagurri; Seruandus & Germanus qui Emeritæ; Faustus, Ianuarius, & Martialis qui Cordubæ pro Christo Domino occisi sunt, quorum memoria in omnibus Martyrologiis, & Historicis rerum Hispanicarum celebris est. Consule Ambrosium Moralem lib. 10. hist. cap. 20. vsque ad 24. Marietam 1. p. lib. 2. à cap. 41. Villegam, Trugillum, Sanctorum, & cæteros. Cæterùm quid fuerit in causa, vt Dexter eorumdem non meminerit, diuinare non possum; faciliùs mihi persuadeo eorum nomina transcribentium incuria relicta fuisse: non enim est credibile, tot ex celebrioribus Hispaniæ Martyres Dextrum ignorasse.

SS. Emiterius, & Celidonius.

Celebrabantur olim eorumdem natales cum officiis, aut hymnis propriis in Breuiario Gothico S. Isidori; vbi in honorem SS. Emiterij, & Chelidonij canebatur hymnus (3. Martij) ab Aurelio Prudentio compositus, cuius initium; *Scripta sunt cœlo duorum Martyrum vocabula*, qui extat in principio Peristephani, sed illud silendum non est, quod post medium asserit, annulum & Orarium ipsorum in cœlum cunctis videntibus assumpta fuisse.

Illa laus occulta non est,
Nec senescit tempore,
Mißa quod sursum per auras
Euolarunt munera,
Quæ viam patere cæli
Præmicando ostenderent.
Illius fidem figurans,
Nube fertur annulus,
Hic sui dat pignus oris,
(Vt ferunt) Orarium,
Quæ supremo rapta flatu
Lucis intrant intimum.
Per Poli liquentis axem,
Fulgor auri absconditur,
Ac diu visum sequacem,
Textilis candor fugit:
Subuehuntur vsque in astra,
Nec videntur amplius.
Vidit hoc conuentus adstans,
Ipse vidit carnifex,
Et manum repreßit hærens,
Ac stupore oppalluit,
Sed tamen peregit ictum
Nec periret gloria.
Iamne credis bruta quondam
Vasconum gentilitas,
Quam sacrum crudelis error
Immolauit sanguinem?
Credis in Deum relatos
Hostiarum spiritus?

Narratis deinde miraculis ad tumulum Sanctorum Martyrum crebrò fieri solitis, subdit:

Hoc bonum Saluator ipse,
Quo fruamur præstitit,
Martyrum cùm membra nostro
Consecrauit oppido,
Sospitant quæ nunc colonos,
Quos Hiberus alluit.

De iisdem munusculis Martyrum palàm in cœlum sublatis agitur in Benedictione præfati officij sub his verbis: Benedictio. *Omnipotens Deus, ad quem beatißimi Emiterius, & Chelidonius Martyres ob confeßionis, fideique signaculum, Orarium atque annulum cœlis subuehenda miserunt, conseruet vos vtroque munere gratiarum.* Amen. *Vt per eos & fidei & confeßionis virtute pollentes, æterni cœlestis patriæ habeamini ciues, quorum hodie geminum festum celebratis ouantes.* Amen. *Quo sicut alumna plebs de eorum gemina susceptione corporum gratulatur, sic tota Ecclesia eorum se tueri ac defendi patrocinijs gratuletur.* Amen.

Quod

Anno Romæ 1050. Quod ſpectat ad SS. Fauſtum, Ianuarium, & Martialem, reperitur itidem hymnus in eodem Breuiario, quo ipſorum acta recenſentur, quem ſimiliter in gratiam eruditorum placet huc inſerere. Anno Christi 299.

SS. Fauſtus, Ianuarius, & Martiales.

Gaudet caterua nobilis
Dei repleta gratia,
Trium Sanctorum Martyrum
Eſt præclara ſolemnitas.
Templum beata Trinitas
Perenne condidit ſibi;
Ex quo nouum depromitur,
Dulciſsimúmque Canticum.
Hi tres viri concorditer
Ad paſsionem veniunt;
In Trinitatis nomine
Hoſtem vincere peſſimum.
FAVSTVS *benignus primus eſt,*
Affatur: huius temporis
Condigna non eſt paſſio,
(Fratres) ad futuram gloriam.
Beatus IANVARIVS,
Aperta, inquit, ianua eſt:
Nobis. . . . gaudio,
Cœlo fruamur optimo.
En MARTIALIS *prouehit*
Aſcenſus almis omnibus
Sanctus Dei ad gloriam,
Gaudet lætus conſortio.
Tunc Martialis orſus eſt:
Propter æternam gloriam
Debemus temnere Idola,
Et Iudicis ſæuitiam.
Mox Præſes cœpit fremere:
Dentes, nares, auriculas,
Labra, ſed ſupercilia,
Sanctis iuſſit abſcindere.
Inquiunt almi Martyres:
Iudex inique, peſſime,
Seruos Dei cur afficis?
Cur falſos Deos ſuſpicis?
Furore tunc Tyrannus eſt
Accenſus, inquit, Mittite
In ignem iſtos, monita,
Qui noſtra audent temnere.
Intrant beati Martyres
Læti caminum: concinunt
Hymnum Deo, & canticum.
Nouum pijs concentibus.
Abiecta carnis ſarcina
Mittunt in aſtra ſpiritum:
Chriſtum vident, quem diligunt,
Sancti Dei cum Angelis. Gloria, &c.

Nec ſilenda videtur illa oratio, quæ ad nomina ipſorum Martyrum reſpicit, nimirum; Oratio. *Fauſtus precibus ſuis faueat miſeris, & oppreſſis: Ianuarius ductor egregius aperiet nobis ianuam vitæ cœleſtis: Martialis obtineat quidquid plebs alumna mente deuota, ſibi fieri exoptat pro delictis.* Sed de his hactenus.

ANNO DOMINI 299. *Telæ*, &c.] De Tela vrbe prope Palentiam ſita ſatis diximus in ſuperioribus ad annum Domini 112. vbi de S. Martyre Eutychio egimus. Nunc eius celebrem fuiſſe memoriam Dexter aſſeuerat.

2. *Auitus*, &c.] Proſequitur ſemel aſſumptum inſtitutum de ſerie Epiſcoporum Barcinonenſium continuanda. Nec mirum, cùm ipſe Barcinone natus ſit. *Auitus Barcinonenſis Epiſcopus.*

3. *Melchiades*, &c.] Erat hic annus ætatis S. Melchiadis 51. vtpote qui natus fuerat anno Domini 246. ad quem ſatis multa de ipſo diximus, quæ hic deſideraret quis. Non vnus idémque Melchiades hic eſt cum eo de quo Hieronymus lib. de Script. Eccleſ. aſſerit ſcripſiſſe volumen præcipuum aduerſus Montanum, Priſcillam, & Maximillam, & aduerſus Gentes, Iudæóſque libros alios: nam hic ſub Diocletiano, ille verò ſub M. Antonio Commodo floruit, qua in re fallitur Equilinus lib. 1. cap. 52. eos confundens. Noſtri etiam Melchiadis eruditionis ac doctrinæ teſtimonium præbet abundè epiſtola ad Marinum, Leoncium, & Benedictum Hiſpaniæ Antiſtites ſcripta, quæ adhuc extat tomo 1. Conciliorum, vbi de qualitatibus Epiſcoporum, & de Confirmationis Sacramento edifferit. *Melchiades duo.*

Anno Christi 300.

Anno Romæ 1051.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 300. *Agauni in Gallia sanctæ Virgines & Martyres Fides & Sabina, domo gentéque Hispanæ, ex vrbe Ciuitatensi, sub Daciano passæ, Galliarum & Hispaniarum crudelissimo Præside.* Anno Romæ 1051.

2. *Vrenæ patitur Valerius Episcopus Cæsaraugustanus 10. die Ianuarij, relinquens posteris constantiæ exemplum.*

3. *Mademarius Episcopus Barcinonensis, excellens.*

4. *Hispali in Hispania Carpophorus, & Abundius Martyres, ibidem nati, & educati, crudeliter pro Christo occisi.*

5. *Iliberri in Bætica Concilium multorum Episcoporum contrahitur; præest Fœlix Episcopus Accitanus; cogitur iussu, mandatóque Melantij Toletani Pontificis, & Hispaniarum Episcopi primæ Sedis.*

6. *Istonij in Hispania reperta sunt corpora sanctissimorum Cyrici, & Iulitæ Martyrum, aliunde illuc quondam allata.*

7. *In Gallæcia Prouincia Hispaniæ repertum est corpus Sanctæ Marinæ, vel Margaretæ Virginis, & Martyris ibidem passæ.*

8. *S. Iustus Vicensis Episcopus, sanctitate clarus, ad ann. 320.*

9. *Prope Lingonas Constantius Cæsar occidit vno prælio Germanorum sexaginta millia, quos deleuit.*

10. *Galerius Maximianus victus à Narseo in prælio, ante currum Imperatoris Diocletiani purpuratus cucurrit.*

11. *Veturius Centurio Christianos milites grauiter persequitur.*

12. *Fœlix Archidiaconus Toletanus qui collegit, digessitque Canones Concilij Iliberritani cum Sancto Hosio Cordubensi, mirè floret.*

13. *L. Valerius Hispanus Berosi fragmenta in quinque partes digessit.*

14. *Mellaria vrbe Hispaniæ Bæticæ, S. Firmus Martyr, qui acerbissimis plagis affectus, lapadibus exustus, ac tandē succiso capite martyriū consummauit sub Præside Hispaniæ M. Aurelio Vero, viro consulari; cuius etiam corpus decursu temporis Romam deportatum est; & prima die Iulij maximè colitur.*

15. *Iriæ Flauiæ in Gallæcia Sancta Susanna Virgo & Martyr.*

16. *Ad Cæam vrbem Hispaniæ in Vaccæis Sancta Antonina Martyr.*

COMMEN

Anno Romæ 2051.

Anno Christi 300.

COMMENTARIVS I.

ANNO 300. *Agauni*, &c.] Annum Christi 300. inimus, qui plus cæteris coronis Sanctorum Martyrum abundauit; idcirco fusiùs à Dextro descriptus. Capit verò initium à sanctis sororibus Fide & Sabina, quæ in Hispania natæ, Agenni demum in Gallia Aquitanica passæ sunt, sub Daciano Præside. Et quidem Fidis (seu Fidei) festa dies agitur ad 6. Octobris in Martyrologiis Romano, Bedæ, Vsuardi, & Adonis, iisdem ferè verbis, nimirum; *In Gallijs Ciuitate Agenno, natalis S. Fidis Virginis, & Martyris: cuius exemplo Beatus Caprasius ad agonem matyrij animatus est.* Extant eius acta apud Mombritium tomo 1. & Surium tomo 7. quæ ad breue compendium reduxit Equilinus lib. 9. c. 26. *Fides* (inquit) *Virgo & Martyr apud Agennensem Ciuitatem passa est sub Præside Daciano. Quæ cùm esset nobilis, virginitatem suam ab infantia Deo consecrauit. Iuuenis autem ætate, sed animo cana à Daciano Præside in Agennensi vrbe comprehensa; vt Dijs sacrificaret iussa, dum Christum confiteretur, super cratem æream diuaricatis membris extensa, & substratis carbonibus, adipéque flammis iniecto; dum sic coqueretur, multos sua virtutis exemplo conuertit, & ad martyrium animauit. Inter quos B. Caprasius diuino signo firmatus, ad certamen roboratus est. Beata verò Fides post multos, & Deo dignos agones, pro Christi nominis confeßione capite cæsa, & in Ciuitate Agennensi in tumulo honorificè deposita est, pridie Nonas Octobris.* Hæc ille. Tandem verò ad Hispanias adductum sacrum corpus, in Monasterio S. Cucuphatis Principatus Cathaloniæ, honorificè conditum est, vt ex veteribus monumentis tradit Yepius in Chron. Benedictinis ad ann. 778. Et hæc quidem de Fide dicta sint. Quod autem ad Sanctam Sabinam spectat, non solùm Dexter, sed & Archipresbyter Murciæ in Valerio suo lib. 3. titul. 3. cap. 5. quem refert Morales lib. 10. hist. cap. 29. & Vasæus in Chronico ad ann. 306. testes sunt, sociam fuisse Sanctæ Fidei; & vtramque Emeritæ in Hispania ortam; dum persecutionem fugerent, tandem Agenni in Gallia, deuicto Daciano, crudelissimo Christiani nominis hoste, triumphasse. Codex Dextri pro Emeritensi vrbe, habet *Ciuitatensi*; sed vter veritatem attigerit, aut cui mendum irrepserit, diuinare non possum; demum aduerte, Dextrum Agauni, pro Agenni legisse. De S. Vincentio Agennensi mox agemus.

SS. Fides, & Sabina Virgines & Martyres.

2. *Vrenæ*, &c.] S. Valerij Cæsaraugustani Episcopi nobilem reddidit memoriam S. Vincentius Martyr, ipsius Archidiaconus, in cuius actis multa de Valerio habemus. Eius festa dies ad 28. Ianuarij agitur in Romano Martyrologio; in Breuiario verò Toletano die sequenti: Dexter habet sublatum fuisse in cœlum die 10. eiusdem: & nisi mendum sit in codice, credendum est 28. vel 29. festum translationis agi. Quod ad genus mortis eius spectat, hactenus Confessorem vocarunt ferè omnes, Dexter tamen passum fuisse scribit, nimirum quòd in exilio plenus ærumnis passus sit; & nouum non sit, hoc genus mortis martyrium nuncupari. Id quod egregiè notauit D. Ferdinandus de Mendoza pro Concilio Iliberritano, cap. 4. & Romanum Martyrologium, assentiente Græcorum Menologio, septem fratres Armenos Orentium, Heroim, &c. Satali multa passos, Martyres vocat, cùm tamen in exilio quieuerint in Domino, die 24. Iunij. De loco passionis, seu mortis eius discordia etiam est inter authores, nam Morales lib. 10. cap. 7. cum aliis, in ea est sententia, vt asserat diem vltimum expleuisse apud Añet, ad oram fluminis, cui Cinca nomen in saltu Ripagorzæ, sepultúmque inibi in Castello de Estrada; cui subscribit Marieta lib. 5. de Sanctis Hispaniæ cap. 23. at verò Dexter Vrenæ occubuisse scribit. Est autem non ignobile oppidum Vrena in veteri Castella, Comitatus titulo insignitum: sed aliud videtur fuisse in Ripargoza, quo scilicet relegatus, & mortuus Sanctus Valerius fuit, inde verò ad Castellum de Estrada deductus, ac sepultus. Adfuisse S. Valerium Iliberritanæ Synodo inferiùs monstrabimus; ex quo liquet, quæ hoc loco de passione eius dicuntur per anticipationem esse relata, nam abiit in cœlum circa annum Domini 206. Placet hic inserere additionem Helecæ ad Chronicon M. Maximi, in gloriam Sancti Valerij, nimirum: *Cæsaraugusta fœlix putanda est, quæ duos sub Valerio Pontifice habuit Vincentios; vtrumque Archidiaconi laude præstantem, alterum Oscensem ex Hispania, Agennensem alterum ex Gallia. Antiquior Agennensis, quem in Galliam misit prædicationis gratia Sanctus Valerius. Ei succeßit iunior Vincentius*, qui

S. Valerius Cæsaraugustanus.

Duo Vincentij Leuitæ & Martyres Cæsaraugustani.

Anno Christi 300. *qui præclarum virtutis, & innocentiæ præbuit specimen. Vterque passus in persecutione Diocletiani: hic anno 287. ille verò anno 304. Vterque postea sepultus in vrbe Valentia Hispaniæ: prior allatus est ad promontorium sacrum, hic verò ad Gallias ad monasterium Castrense, anno circiter 850. Hispanus 757. obsidente Valentiam Abderragmene. Vtrumque celebrat Prudentius; Leuiter Agennensem, cùm dicit.* Anno Romæ 1051.

Inde Vincenti tua palma nata est,
Clerus hinc etiam peperit triumphum.

Oscensem fusiùs cùm ait; Nónne Vincenti peregrè necandus; vsque ad multos versus poëmatis. Habuêre sanctissimi isti Leuitæ multas templorum sacras ædes in Hispania & Gallia. Toleti fuit à Gundemaro ædificatum in laudem S. Vincentij Hispani Leuitæ, & à Iuliano Archiepiscopo Toletano alterum in honorem Sancti Vincentij Agennensis, in edita parte Vrbis Regiæ, cuius deuotissimus fuit, & fecit illi hoc carmen:

Vincenti, pateris, constans qui Martyr Agenni,
Et Leuita sacer sanguine ad astra volas.
Mucro tibi caput eripuit funestus, at illo
Laurea sacra tibi non moritura datur.
Gallia te genuit, docuítque Augusta ministrum,
Cæsarea, & Valerij sub pietate viges.
Gallia téque iterum recipit sacra verba docentem,
Maximianus inops mentis at ense necat.
Post cineres te, Præsul amans, quoque Murila vectat,
Ipse Valentinus ad sua tecta vigil.
Tandem te ad patrios reuocat, voluentibus annis
Andualdus ouans, iussus & ipse lares.
Ora pro nobis Vincenti splendide Martyr,
Cui Iulianus opem postulat ipse tuam.
Qui tibi sub charo construxit pectore templum,
Et dedit exterius, quo venereris opus.

Hactenus Heleca, ex quo, vt vides, soluitur illa vetus quæstio inter Gallos & Lusitanos agitata de loco sepulchri S. Vincentij Leuitæ, & Martyris, quem Aymo scribit translatum Valentiam ad monasterium Castrense; attamen ille non erat Oscensis, sed Agennensis. Porrò festum S. Vincentij Agennensis Martyris celebratur ad 9. Iulij, vt ex Romano, Bedæ, Vsuardi & Adonis Martyrologiis liquet. D. Gregorius Turonensis de gloria Martyr. cap. 105. scribit, historiam passionis eius esse apud incolas Agennenses, de quo iterum agit lib. 7. hist. Francorum cap. 35. & Equilinus lib. 11. cap. 130. num. 167. Concilium Cabilonense cap. 1. & Venantius in epigr. de eodem. De Sancto Vincentio Oscensi inferiùs agemus.

3. *Mademarius*, &c.] Successit hic Auito Barcinonensi, vt ex dictis superiori anno constat.

Carpophorus & Abūdius an Hispali occisi? 4. *Hispali*, &c.] Sanctorum Martyrum Carpophori, & Abundij die 10. Decembris celebris est memoria in omnibus Martyrologiis, Romano, Bedæ, Vsuardi & Adonis, vbi & ipsorum acta summatim referuntur. Aliquanto latiùs ab Equilino his verbis lib. 1. cap. 54. *Carpophorus Presbyter, & Abundius Diaconus apud Hispalim ciuitatem Hispaniæ passi sunt sub Diocletiani & Maximiani persecutione, agente Præside Marciano. Qui ab eo comprehensi, primò fustibus cæsi sunt, deinde in carcerem pluribus diebus negato omni cibo, & potu reclusi, inde miraculosè per Angelum educti sunt, & dum Christum populis annunciarent, iterum tenti, ora eorum lapidibus contusa sunt: post hæc in equuleo leuati, & diutiùs torti, rursúmque diu in carcere macerati: nouissimè in confessione fidei gladio percussi sunt 4. Idus Decembris.* Acta habet Mombritius tomo 1. ipse tamen & Bracchesius, qui ea edidit Camerini anno 1586. in eo sunt errore, vt credant hos sanctos Martyres non Hispali, sed Spoleti in Italia passos; falli tamen eos demonstrat Beda, qui Hispali occisos docet. Vsuardus & Ado legunt, *apud Hispolitanam*

Anno Romæ 1051. *Hiſpolitanam Ciuitatem*, pro *Hiſpalitana*. Hiſpalitanam autem ab Hiſpali dixerunt antiqui, vt Magnus Gregorius in prologo Moralium, Spoletana verò ciuitas duabus primis litteris caret. Addit Baronius in Notis ad 10. Decembris. *Sed quod præſtat his omnibus, Catalogus Epiſcoporum Hiſpalenſium Carpophorum habet Epiſcopum & Martyrem.* quaſi non purus Presbyter, ſed etiam Epiſcopus fuerit. Conſentiunt Villegas in Flore Sanctorum, & Trugillus in Theſauro Concion. Vaſæus in Chronico, & Breuiarium Eborenſe à Vaſæo citatum. Aufert denique omnem dubitationem, quod in actis eorũdem Martyrum dicitur idem Iudex Martianus multis plagis affeciſſe eo tempore S. Bricium Martulæ Epiſcopum: conſtat verò Martulam (quæ nunc Mertola dicitur) in Hiſpania eſſe, 30. leucas ab Hiſpali diſtantem: vt ad annum 308. monſtrabimus: & tamen in Italia eius nominis vrbs non reperitur. Legi eruditam Thadæi Donnolæ tractationem de loco martyrij S. Fœlicis Spellatenſis, vbi tamen Martyres noſtros contendit Spellatenſes quoque fuiſſe; ſed reuera nihil hac in re adducit quod vrgeat; imò & ipſe concedit S. Bricij vrbem in Italia non reperiri, ſiue dicatur Martula, ſiue Martana. Anno Chriſti 300.

5. *Iliberri*, &c.] Hinc illa vetus quæſtio dirimitur de anno, quo Iliberritanum Concilium coactum & celebratum eſt. Etenim non ſolùm cum hæreticis à Catholicis hac de re diſceptatum eſt, ſed etiam inter Catholicos ipſos. Expugnauit Magdeburgenſes fœliciter Arnaldus Pontanus in ſua Chronographia ad annos Chriſti 794. quod ſtultiſſimè quadringentos annos antiquitatis à Concilio demerent, aſſerendo celebratum fuiſſe circa annum Domini 700. Anglos verò debellauit Alanus Copus dialogo 4. de Anglis, quia videlicet ante quadringentos non amplius annos obiiſſe Patres eius Concilij affirmarent. Vtrumque verò deliramenta tam manifeſta ſunt legentibus Concilij ipſius Canones, & ſubſcriptiones Patrum, vt non egeant expugnatore. Ergóne Hoſius qui ei interfuit ſub Conſtantino non floruit? aut Valerius Cæſarauguſtanus à Daciano Diocletiani miniſtro vincula & exilium perpeſſus; Melanthius Toletanus, qui Sanctam Leocadiam ſub Daciano Martyrem ſepulturæ mandauit; & Sabinus Hiſpalenſis qui corpus S. Ruffinæ ab eodem Præſide interfecto ſepeliuit (hi omnes Concilio Iliberritano ſubſcripſerunt) ad annum 700. aut 1100. vitam protraxere? Vbi Chriſtianorum ab idololatris perſecutio, de qua frequens in Canonibus Concilij mentio fit? Ad Catholicos redeo, qui parum inter ſe diſcordant. *De Concilio Iliberritano.* *De tempore eius celebrationis, errores.*

Onuphrius Panuinus in Faſtis aſſerit Concilium Iliberritanum coactum fuiſſe anno Domini 313. Ambroſius de Morales lib. 10. hiſt. Hiſp. cap. 31. contendit celebratum anno Chriſti 324. Antonius Auguſtinus in epiſtola ad Hieronymum Blancam, anno ſequenti, id eſt, Chriſti 325. Petrus Gregorius Toloſanus lib. 22. Syntagm. cap. 13. num. 12. reiicit illud ad annum Domini 336. & Ioannes Vaſæus in Chronico Hiſpaniæ ad 338. Nec deſunt qui à deſignando certo eius anno abſtineant, ea affirmatione contenti, quod coactum ſit circa tempora Nicæni. Ab his omnibus diſſidet Baronius, qui celebratum contendit anno à Chriſto nato 305. *Opiniones variæ.*

Quid igitur nobis certum in tanta opinionum diſcrepantia videtur? nimirum Dextro omnimodis adſentiendum, qui proximus illis temporibus floruit; ſcribit verò accidiſſe anno Domini 300. Ex quo fit, vt ſit antiquius omnibus Conciliis, quorum Canones extent, id eſt, non ſolùm Nicæno, ſed etiam Neocæſarienſi, Anzirano, imò Arelatenſi. Probauit hoc ſingulari, & admiranda eruditione D. Fernandus de Mendoza in egregio opere à ſe ſcripto ſub titulo *pro confirmando Concilio Iliberritano ad Clementem Papam VIII.* præſertim lib. 1. cap. 1. Sanè Concilium eiuſmodi celebratum fuiſſe vigente in Chriſtianos perſecutione, & conſequenter ſub Imperatoribus Diocletiano, & Maximiano, & ante Imperium Conſtantini, tam manifeſtum eſt ex actis ipſius, vt probatione non egeat: multi ſiquidem Canones agunt ea de re, vt Can. 60. quo cauetur, ne quis pro Martyre colatur, ſi fregerit Idola, & ea propter occiſus fuerit. *Si quis* (inquit) *Idola fregerit, & ibidem fuerit occiſus, quatenus in Euangelio ſcriptum non eſt, neque inuenitur ab Apoſtolis vnquam factum, placuit in numerum eum non recipi Martyrum.* Canone 25. agitur *de epiſtolis communicatorijs Confeſſorum*, quas nimirum dabant Chriſti Martyres in carcere exiſtentes poſt publicam fidei ſuæ confeſſionem, & aliqua vt plurimum ſuperata tormenta; vnde & Confeſſoriæ litteræ vocabantur, quaſi datæ à Confeſſoribus; quod nomen eo temporis iis duntaxat competebat, qui ad martyrium per publicam confeſſionem viam ſibi parauerant. Et Can. 58. diſponitur examen eiuſmodi litterarum, quoniam multi quæſtus gratia litteras Confeſſorũ *Dextri placitum verum eſſe.*

Anno Christi 300. fingebant;iubeturque,*vt vbique,& maximè in eo loco vbi prima Cathedra constituta est Episcopatus,interrogentur hi,qui communicatorias litteras tradunt,an omnia rectè habeant,suo testimonio comprobati.* Quod sanè euidens signum est vigentis eo temporis persecutionis. Can. etiam 59. prohibetur, *Ne quis Christianus velut Gentilis ad Idolum Capitolij, causa sacrificandi ascendat,vt videat.* Canone 1.agitur *de his qui post Baptismum Idolis immolauerint.* Can. 2. *de Sacerdotibus Gentilium post Baptismum.* Can. 15. *de coniugio eorum qui ex gentilitate veniunt.* Et Can. 16. *de puellis fidelibus, ne infidelibus coniungantur:* vt alios eiusdem materiæ Canones missos faciam. Anno Romæ 1051.

Ex his igitur manifestum est, celebratum ante Constantini Imperium sub Diocletiano scilicet & Maximiano, quando persecutio vigebat, & idololatria regnabat in Orbe. In Conciliis verò Ancyrano,& Neocæsariensi,quæ Nicænum præcesserunt,nullum de persecutione fit verbum, quod apud Card. Baronium argumentum irrefragabile est, celebrata non fuisse ante annum Domini 314. quando videlicet Maximiano tyranno in Oriente extincto, mox celebrari frequentes Episcoporum Conuentus cœpêre. Quinimò obseruat in Ancyrano actum esse de restitutione lapsorum per pœnitentiam, in Neocæsariensi verò minimè,eo quòd Ancyranum illicò post sedatam persecutionem celebratum fuit, in qua multi lapsi fuerant; Neocæsariense verò post restitutionem lapsorum, pace iam Ecclesiis data. Habemus etiam eiusdem rei nobile testimonium S.Innocentij I. Papæ in epistola ad Exuperium,vbi suppresso Iliberritani Concilij nomine, celebratum proculdubio fuisse affirmat, cùm crebræ erant persecutiones in Ecclesia. En verba tanti Pontificis: *Et hoc quæsitum est, quid de his obseruari oporteat, qui post Baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo vitæ reconciliationem exposcunt? De his obseruatio prior durior, posterior interueniente misericordia inclinatior est: nam consuetudo prior tenuit,vt concederetur pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cùm illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communis concessâ facilitas homines de reconciliatione securos non reuocaret à lapsu, negata meritò communio est; concessa pœnitentia, ne totum negaretur. Sed postquàm Dominus pacem suæ Ecclesiæ reddiderit, iam depulso terrore, communionem dari obeuntibus placuit.* Hæc Innocentius. Quæ est illa, quæso,prior aut vetus consuetudo,& obseruatio, qua Christianis incontinentibus etiam in morte communio denegata est;nisi ea qua Canone 7. Concilij Iliaerritani statutum fuerat? *Si quis fortè fidelis post lapsum mœchiæ,post tempora constituta,acta pœnitentia, denuò fuerit fornicatus,placuit eum, nec in fine habere communionem.* Certè in nullo alio Concilio id statutum videtur:quod tamen, quiete Ecclesiæ concessa,abrogatum fuit.

Quod spectat ad Concilium Arelatense,eo argumento conuincitur adhuc eo vetustius fuisse Iliberritanum, à quo septem Arelatense Canones mutuauit, videlicet quartum *de Agitatoribus*; 5. *de Theatricis*; 6. *de his qui in infirmitate credere volunt*; 7. *de his qui Magistratus gentilium gerunt*; 9. *de litteris Confessorum*; 11. *de matrimonio infidelium*; & 23. *de Apostatis.* Hos inquam ab Iliberritano accepisse Arelatense, inde deducitur,quod Arelatense iussu Constantini celebratum fuit anno 315. quando iam persecutio erat sopita & extincta. Accedit, priùs Hosium interfuisse Iliberritano, quàm Arelatense celebraretur;nam à tempore Melchiadis Papæ,ab anno vt minimùm Christi 312.Hosius adhæserat lateri Constantini, à quo per multos annos in rebus Ecclesiæ arduis extra Hispaniam occupatus,ad eum nisi post Constantini mortem accedere non valuit. Pugnat verò cum manifesta ratione, Iliberritani celebrationem post eius mortem fuisse dilatam, vt interim taceam nullam de Arrij blasphemia mentionem Iliberritanum fecisse, quod tamen nullatenus silentio inuolueret,si ea hæresis orta iam esset.

Occupatum autem Hosium per multos annos à Constantino fuisse sic probat D.Ferdinandus de Mendoza,citato loco: anno Domini 312. Constantino II. & Licinio II. Coss. Scripsit Constantinus ad Cæcilianum Carthaginensem Episcopum,vt 3000.folles pecuniæ reciperet,& ad arbitrium Hosij pauperibus distribueret: *Tu igitur* (ait) *quando prædictam pecuniæ summam recipiendam curaueris, omnibus qui in scheda ad te ab Hosio missa ante scripti sunt, has pecunias dispertiri iubeto.* Suggerebat ergo tunc bona pro pauperibus Imperatori. Rursus anno Domini 313. Donatus de Cassis-nigris damnatus fuit in Concilio Romano sub Melchiade Papa;& tunc causam suam per Annulinum Africæ Proconsulem ad Imperatorem detulit,vt author est Optatus Mileu.lib.1.contra Parmenianum. Eapropter Constantinus coëgit Concilium Arelatense, vbi ex Hispaniis, Gallia, Italia & Africa ducenti Patres adfuerunt anno Domini 315. Extat apud Papirium Massonum in Melchiadis vita,

epistola

Anno Romæ 1051. epistola Constantini ad Ælasium,(legerem potiùs Annulinum)qua iubet,vt Africani Episcopi,transacto Gaditano freto, per Bæticam, & Tarraconensem Arelatum accedant. Ibi iterum Donatus damnatus, iterum Cæsarem appellauit; qui tamen Hosio suggerente, & dictante sub annum Christi 316.Sabino,& Rufino Coss. contra eum tulit sententiam, & à Concilio latam confirmauit. Adhærebat igitur tunc temporis lateri Imperatoris. Deinde anno sequenti,scilicet 317.Gallicano & Basso Coss. orta contentione inter Arrium & Alexandrum Episcopum Alexandrinum, ad aures Imperatoris causa perlata est,quo tempore (authore Eusebio lib. 2. de vita Constant.c.63.) extincto Licinio Imperij competitore, summa totius Imperij ad ipsum deuoluta,profectionem ad Orientem parabat.Eodémque anno Sardicæ existens constitutionem edidit, misitque ad Octauianum Comitem Hispaniæ,Hosio Cordubensi dictante, mandans, *vt quicumque clarißimæ dignitatis Virginem rapuerit, vel fines aliquos inuaserit, vel in aliqua culpa seu crimine fuerit deprehensus, statim intra Prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis legibus subiugetur.* Ne videlicet prætextu suæ immunitatis, qua nobiles, nisi ab Imperatoribus puniri non poterant, insolentes redderentur. Quæ constitutio, vt ex ipsa liquet, C. Theod. lib. 1. de Accus.ad Cordubenses specialiùs directa fuit, quos nimirum Hosius reformare satagebat. Vt autem Arrij tumultus sedarentur, misit Imperator eumdem Hosium Alexandriam, qui eius rei gratia Synodum Alexandrinam congregauit, & vt quæstionem de ratione celebrandi Paschatis, iis diebus in vtraque Ecclesia acriter agitatam decideret. Anno Domini 321. Constantinus edidit constitutionem de Manumissionibus in Ecclesia, Crispo II. & Constantino II. Coss. quæ extat C.Theod. lib.4.tit.7. & suggerente Hosio edita fuit. Multas alias pro instituendis & reparandis Ecclesiis, deque immunitate ipsarum & Clericorum iis ipsis diebus edidit, nihil non ex Hosij consilio faciens; qui ab eius latere, propter vniuersarum Ecclesiarum commodum non separabatur, semper auribus Principis, eiúsque matris bona Christianitatis ingerens. Anno Domini 324. vel vt aliis placet 325. de mandato Constantini, & voluntate atque assensu Syluestri,& vniuersalis Ecclesiæ, præfuit Concilio Nicæno,ibique Arrio condemnato,Symbolum,quod in tremendo Missæ sacrificio canitur,edidit. Tot igitur tantísque negotiis occupatus Hosius, nullatenus ad Hispaniam redire potuit, toto ferè tempore vitæ Constantini Magni. Inde verò perspicuè educitur intentum nostrum, nimirum Iliberritanum Concilium, cui Hosius interfuit, ante præfata tempora necessariò coactum fuisse. Quibus accedit non contemnenda coniectura, nimirum si Iliberritana Synodus sub Imperio Constantini celebrata fuisset, haud dubium quin Hosius Concilio præsideret, quandoquidem eius authoritas tantum apud ipsum valuit, vt Synodorum omnium Præsidem eum constituerit, aut constitui fecerit, vti ea de re manifestum perhibent testimonium Alexandrina,Nicæna,& Sardicensis ab ipso celebratæ. Iliberritanæ verò non Hosius, sed Fœlix Accitanus Episcopus præfuit, tametsi inter 19.Patres ipsiús Hosius secundo loco subscripserit. Anno Christi 300.

Sed quid est quod Sanctus Isidorus lib. 6. Etymol. cap. 15. asserit, Conciliorum Canones à temporibus Constantini cœpisse? Forsan Iliberritani Canones eo modo ac phrasi, qua nunc extant, scripti non fuerunt in ipso Concilio; sed postea: & hoc videtur Dexter innuere inferiùs, nam postquam numero 5. egerat de celebratione ipsius Concilij, subiungit post nonnulla alia num.12. Sanctum Fœlicem Archidiaconum Toletanum, cum S. Hosio Cordubensi Episcopo collegisse, digessisséque Canones Concilij Iliberritani: quasi innuens ex scriptis fusiùs à Concilio digestis, collegisse eos postmodum breues Canones, qui modò extant, id verò fieri potuit post Nicænum. Sed ad eludendam obiectionem sat est dicere cum Baronio, & D. Ferdinando, Isidorum solùm loqui de Canonibus generalium Conciliorum: Iliberritanum autem Prouinciale duntaxat fuit. Mihi certè non obesse videtur antiquitati Iliberritani, quod Isidorus dixerit, Canones Conciliorum à temporibus Constantini cœpisse, cùm viuente iam Constantino celebratum sit: aut si de tempore Imperij sermo sit,dici rectè poterit eius temporibus factum sub hac generalitate, quod circa ea tempora factum est.

Occurrit Morales in vetustissimis MM.SS.codicibus appositam esse Æram 362.quæ incidit in annum Domini 324. vt videre est in codice Vigilano, & in Smaragdino, qui extant in Bibliotheca Regia S. Laurentij in Excuriali; attamen eiusmodi codices Gothicam vetustatem non excedunt. Vnde Æra ipsa à Gothicis amanuensibus imperitis actis Concilij præposita est. Cui nihilominus Canones ipsi, vt vidimus, reluctantur. Sed de Patribus qui eò conuenêre aliquid dicamus.

Cum

Anno Christi 300. *Cùm consedissent* (aiunt acta) *Sancti & Religiosi Episcopi in Ecclesia Iliberritana: hoc est:* Anno Romæ 1051.

I. Fœlix Accitanus. Maximus sanè vir, qui nimirum inter tales Patres meruit Præsidis officio fungi; cùm tamen merito suæ Sedis (nunc Guadix dicitur) de minoribus esset: adesséetque Melantius totius Hispaniæ Primas, & tres alij Metropolitani, vt de Hosio taceam, qui grauioribus Syandis præfuit.

II. Hosius Cordubensis, de quo nunc satis multa dicta erunt, adfuit cum eo Iulianus Presbyter ipsius.

III. Sabinus Hispalensis, Metropolitanus, cuius extat celebris memoria in actis Sanctarum Sabinæ & Rufinæ, quarum sepeliendis corporibus purpureo martyrij stemmate rubricatis, operam dedit. Scribit Loaysa in Notis huius Concilij duos fuisse olim eius nominis Antistites, quorum prior successit Marcello, posterior verò Martiano.

IV. Camerinus Tuccitanus. Tucci nobilis Hispaniæ Bæticæ vrbs, olim Romanorum Colonia, & Episcopalis Sedes fuit, alio nomine Augustagemella dicta, hodie *Martos*, non longè ab vrbe Giennensi, vt probat Ambrosius Morales lib. 9. cap. 32. Sedes hæc ad Hispalensem Metropolim pertinebat, sicut & Corduba.

V. Senagris Braccarensis. Egerat de eo Dexter ad annum 290. Ex quo manifestum est Concilij huius codices correctione indigere, dum nonnulli Senagrim faciunt Epagrensem, alij verò Biguerrensem Episcopum. Et quidem per se satis manifestum est, vtramque lectionem esse corruptam, siquidem nullus fuit vnquam Episcopatus Epagrensis in Hispania, aut propè, cuius extet memoria, Biguerrensis verò erat in Galliis longè distans ab Iliberri; constátque apud omnes eiusmodi Conciliũ esse prouinciale, ex Episcopis duntaxat Hispanis collectum; nec est probabile persecutione ingruente (sub qua celebratum est) integrum fuisse externis Episcopis ad Concilium accedere, quando non omnibus Hispanis id datum erat.

VI. Secundinus Castulonensis. Quæ & vbi Castulo fuerit diximus in Comment. ad annum 66. Erat olim in ea vrbe Sedes Episcopalis non ignobilis Toletanæ Metropolis. Porrò Secundini Episcopi successor Anianus fuit, qui anno Domini 347. interfuit & subscripsit cum Hosio Sardicensi Concilio.

*VII. Pardus*Mentesanus.* Nonnulli existimarunt Mentesam fuisse vrbem ipsam Giennensem seu *Iaën*, rectiùs tamen Morales contendit sitam fuisse prope Cazorlam in nemore S. Thomæ, id ruinis ipsis non leuiter ostentantibus. Legatur Morales lib. 6. hist. Hispan. cap. 5. Erat olim sub Toletana Metropoli.

*al. Pantardus.

VIII. Flauius Iliberritanus. Quidam codices habent Eliberritanus, sed parua est discordia, nam ea vrbs, quæ olim ab Hispanis, & Latinis Iliberris nuncupabatur, postea in Gothis Eliberris dicta fuit, vt notauit Mendoza superiùs citatus. Sedes ipsius erat suffraganea Hispalensis, & in ea Concilium celebrabatur.

IX. Cantonius Virgitanus. Alicubi dicitur Corsicanus, sed perperam, Corsica siquidem non est vrbis nomen, quæ Sedes Episcopalis sit, sed Insula, nec in Hispania aut ipsi proxima. Virgitanus Episcopus Toletano parebat. Porrò sinus Virgitanus ab ea vrbe dictus manifestissimus omnibus est, qui nimirum inter Caridemum & Scombrarium promontoria, vulgò *Cabo de Gattas*, & *Cabo de Palos* interiacet. Consule quæ de ea diximus ad annum 54.

X. Liberius Emeritensis. Fuit hic Pontifex suo æuo celebris admodum; vt qui non solùm Iliberritanæ Synodo, sed etiam Arelatensi interfuerit, & subscripserit, cum quo etiam adfuerunt Arelate nonnulli Prerbyterorum suorum, & Florentius Diaconus ipsius, qui in eius locum succedens vnus fuit Patrum Concilij Sardicensis; vt ex eius subscriptionibus comprobatur. Vide Moralem lib. 10. cap. 32. & 36.

XI. S. Valerius Cæsaraugustanus. Hic ille vir sanctitate clarus, quem clarissimum fecit Vincentij Archidiaconi sui gloria: cuius illustrissimum martyrium toto orbe canit, & miratur Ecclesia. Cùm verò eius Sedis plures eiusdem nominis Antistites æuo illo fuerint, credunt nonnulli, non interfuisse Iliberritano Sanctum Valerium eius nominis primum, cuius S. Vincentius comes fuit, sed secundum. Verùm id è falso illo principio ortum habuit, quo authores isti perperam credunt, Concilium ipsum anno 324. Domini, vel circa celebratum, quo tempore S. Valerius ærumnis & angoribus confectus vitam cum morte proculdubio commutauerat: quod tamen quàm longè à vero sit, in superioribus abundè monstratum est. Imò verò cùm celebratum sit vigente Diocletiani persecutione, quod Canones eius ostendunt, non alius quàm Vincentij magister illi adfuisse dicendus est. Quapropter multi credunt

Anno Romæ 1051. credunt inibi quoque præsentem fuisse S. Vincentium: nec abs re, cùm nusquam Archidiaconi suos desererent Episcopos, & in Conciliis iuxta ipsos adstarent, vt ex Arelatensi & aliis liquet: quæ ratio in Vincentio fortiùs vrget, vtpote qui ob impedimentum linguę quo S. Valerius detinebatur, lingua esset Episcopi. Habemus eius rei celebre M. Maximi testimonium, in hymno de eodem Martyre ita canentis: Anno Christi 300.

S. Vincentius adfuit Iliberritano Concilio.

Hinc prodis rutilans (de Sede B. Mariæ de Columna) *fidei spectandus in armis,*
Inde Valentino das documenta solo.
Inque Iliberritano das maxima cœtu
Signa tui infracti pectoris, & fidei.
Tristis es ô Valeri genitor fortissime, tanti
Pectoris; hoc socio prælia nónne subis?

Subscribit quoque eidem sententiæ D. Ferdinandus de Mendoza, citato loco.

XII. Decentius Legionensis. Sedes hæc notissima est apud omnes.

XIII. Melanthius Toletanus. Crediderim hunc subscripsisse, non quod xiij. locus illi pro dignitate contingeret, cùm potiùs iussu ipsius velut Primatis Concilium coactum fuerit, teste Dextro: sed quia, vt reor, hactenus subscripserant Patres, qui in cornu Fœlicis Præsidis erant; & nunc Melanthius, velut caput alterius cornu, primus subscribit. Nisi velis tumultuario omnes, & sine respectu dignitatis subscripsisse. De Melanthio multa diximus ad annum 287. iterúmque inferiùs dicemus ad annum 310. Adfuit cum eodem S. Fœlix Toletanus Archidiaconus, paulò post apud Hispalim martyrio coronatus, qui cum Hosio Canones Iliberritani Concilij digessit, de quo postea num. 12.

S. Fœlix Toletanus Archidiaconus.

XIV. Ianuarius de Caliabria, seu Saliabria, vrbe Episcopali, Emeritensi Metropoli subiecta, quæ fuit vbi nunc est *Montanjes*, vt Moralio videtur lib. 10. cap. 32. Corrigendi proinde codices Conciliorum, qui habent *Salaria*, & alij *Sabaria*, nunc *Alcazar de la Sal*, sed perperam, cùm ea non fuerit Sedes Episcopalis.

XV. Vincentius Ossonobensis. Fuit olim eius nominis vrbs notissima, & Cathedrali dignitate ornata, ac subiecta Emeritensi, non longè à sacro Promontorio, vbi nunc est *Estombar*, si Barrerio credimus, vel vbi *Seluas* vrbs Episcopalis, vt placet Moralio, Resendio, & Marianæ.

XVI. Quintianus Elborensis. Sic à Gothis vocata fuit Ebura nobilis Lusitaniæ ciuitas, cuius Sedes Emeritensi subiacebat.

XVII. Successus de Eliocrota. Ciuitas fuit Episcopalis sub Toletana Metropoli, de qua in superioribus actum est ad annum 54. vbi suspicati sumus esse *Valladolid.* Adfuit cum Episcopo Successo Liberatus eius Presbyter.

XVIII. Eutychianus Bastetanus. Nunc ea vrbs dicitur *Baza*, & caret Episcopo, quo tamen olim fruita est, spectabátque ad Metropolim Toletanam.

XIX. Patricius Malacitanus. Habet itidem nunc Episcopum, & vulgò *Malaga* dicitur: sub Hispalicensi Metropoli.

Hactenus de Episcopis & vrbibus eorum, qui Iliberritanæ Synodo interfuerunt, actum à nobis est, iam de Presbyteris ibidem consistentibus dicamus, de quibus acta Concilij hæc habent.

Residentibus etiam viginti sex Presbyteris, supple, *qui sunt*, vel quid simile:

I. Restitutus Presbyter de Elepel. Ita à Gotho amanuensi scriptum fuit, cùm tamen legendum sit, de Ilipula, quod oppidum sub Iliberritano Episcopo erat, & vbi nunc Granata est, exstabat, vnde & Mons sanctus in tabulis plumbeis ibi repertis nuncupatur Ilipulitanus. Porrò S. Restitutus martyrio coronatus est, vt inferiùs cum Dextro dicemus, cum sociis Castore & Crispulo, qui etiam Concilio interfuerunt.

Qui Presbyteri ibi adfuerint?

II. Natalis de Orsuna, scilicet Presbyter, quæ vox in cæteris quoque subintelligitur. Sed verò Natalis assumptus est ad Toletanam Sedem post Melanthium, de quo suis locis multa. Orsuna ipsa est nunc *Ossuna.*

III. Maurus de Iliturgi, hodie Anduxar el Viejo. Consule annum 54.

IV. Lamponius de Carula. Lego de Calduba oppido in Turdetanis Bæticæ.

V. Barbatus

Anno Christi 300. | Anno Romæ 1051.

V. Barbatus de Adingi. Meliùs Aurigi, nunc ex Moralio in antiq. Hiſpan. fol. 74. *Iaën.*

VI. Fœliciſſimus de Atubi, hodie *Villa de Eſpejo*, prope Cordubam, aliàs Claritas Iulia: Morales lib.8.cap.48.

VII. Leo de Accinippi. Ptolomæo oppidum eſt in Bæticis Celticis.

VIII. Liberatus de Eliocrota. De ea conſule dicta in Notis ad Succeſſum Epiſcopum 17.

IX. Ianuarius de Lauro, Hodie *Lora*, prope Ezijam.

X. Ianuarius Barbæ. Legendum puto *de Barbeſola*, quæ ferè nomen retinet in freto Gaditano.

XI. Victorius à Gabro, aliàs de Egabro, vrbe olim Epiſcopali, quæ nunc *Cabra.*

XII. Titus à Vinc. Vt reor, modò *Vilches* dicitur, in ſaltu Mariano.

XIII. Eucharius à Municipio: id eſt, Municipio Albenſi, quod *Arjona* nuncupatur.

XIV. Victor de Vlia. Nunc *Montemaior* prope Cordubam, ex Moralio lib.8.c.35.

XV. Syluanus à Sagalbina. Lego *de Salambina*, nunc *Salobreña*, non longè à Malaca.

XVI. Ianuarius de Vrci. Erat in ora Mediterranei, quo loci Tarraconenſis à Bætica diſterminabatur.

XVII. Leo de Gemella, nimirum *Auguſta*, quæ aliàs Tucci, nunc Martos dicitur.

XVIII. Turrinus de Caſtelbona. Rectiùs de Caſtulone diceretur, cuius etiam Epiſcopus adfuit.

XIX. Luxurius de Drona. Aliàs Vrbona, in Bætica, Ptolomæo.

XX. Emeritus de Barca. Videtur eſſe Vxama-barca, quæ nunc *Oſma* dicitur.

XXI. Eumantius de Solia. Oppidum erat prope Granatam in Turdulis: aliàs Selſa.

XXII. Eumentianus de Oſigi. Libentiùs legerem Aſtigi, quæ eſt *Ezija*, nam Oſſigim nemo nouit.

XXIII. Euexes de Carthagine. Pro Epiſcopo ſuo qui non aderat.

XXIV. Iulianus de Corduba. Comes fuiſſe videtur magni Hoſij.

Deſunt aliorum duorum nomina, è quibus nihilominus, ſi Dextro credimus, Iuuencus notiſſimus inter Chriſtianos Poëta, vnus fuit, nam inferiùs ad annum Domini 337. hæc habet: *Salmanticæ in Vectonibus S. Iuuencus Presbyter, qui iuxta nonnullos interfuit Concilio Iliberritano.* Vide quæſo, Lector candide, quanta veneratione habendus ſit Iliberritanus Conuentus, in quo nimirum tot Martyres Chriſti, tótque egregij Catholicæ fidei Confeſſores profeſſoréſq; conuenerunt. Qua igitur fronte nonnulli minus reuerenter de eo audent loqui? Sed hos commodiùs ad annum 311. perſtringemus, quo loci Dexter Concilium pro eius defenſione ſcribit Toleti fuiſſe congregatum. Aliud longè ab iſto fuit Concilium Iliberritanum ſæuiente Nerone celebratum, in quo multi diſcipulorum S. Iacobi Apoſtoli martyrij coronam adepti ſunt: de quo conſule ſuperiùs dicta ad annum Domini 57.

Quirici & Iulittæ corporum inuẽtio.

6. *Hiſtonij*, &c.] Suſtuliſſe fortiter martyrium Cyricum & Iulittam Hippone in Carpetania, docuit in ſuperioribus Dexter ad annum 222. vbi nos quoque eius placitum pluribus tutati, Hipponem diximus oppidum, quod nunc *Hieppes* nuncupamus. Cæterùm poſt 80. annos corpora ſanctorum Martyrum reperta fuerunt Hiſtonij, quo à fidelibus metu perſecutionis allata fuerunt, & abſcondita. Eſt autem Hiſtonium, quod nunc *Hiſto* dicitur, prope S. Fœlicem, vulgò *Sabelizes*, & *Villaſcuſſa* in tractu Conchenſi. Nunc verò S. Cyricus Burgis in Hiſpania quieſcit, in Eccleſia ſuo nomine dicata, quæ ob eius honorem Abbatiæ titulo inſignitur, eiúſque Abbas dignitatis Sedem habet in Metropolitana Eccleſia.

7. *In Gallæcia*, &c.] Conſule quę de S. Marina notauimus ad annum 138. vbi pluribus monſtrauimus eandem eſſe, ac Margaritam, quæ hactenus Græca credebatur.

S. Iuſti Epiſcopi.

8. *S. Iuſtus*, &c.] Duo, teſte Dextro, fuêre Vicenſes Epiſcopi in Cathalonia Iuſti nomine inſigniti, prior floruit anno 300. peruenítque vſque ad 320. poſterior verò anno 380. De cóque inferiùs ad annum 382. ad quem ſcripſit B. Ambroſius. Fuit & alter eiuſdem nominis Pontifex Vrgelli, non longè à Vicenſe vrbe (hodie *Viche*) qui interfuit Concilio Toletano II. Æra Cæſaris 565. Eſt is annus à Chriſto nato 327. eius verò feſta dies agitur in Romano Martyrologio 28. Maij.

9. *Prope Lingonas*, &c] Eadem ferè verba habet Euſebius in Chronico hoc anno 300. Conſule de his Eutropium lib.9. & Sextum Aurelium, & Oroſium lib.7.cap.25.

10. *Galerius Maxim.* &c.] Hoc etiam pluribus verbis apud Euſebium habes citato loco & anno. Eadem refert Oroſius citato cap.25.

11. *Ve*

Anno Romæ 1051. 11. *Veturius*, &c.] Id ſcribit Euſebius ad annum 301. eiúſque meminit Baronius ad annum 297. & Romanum Martyrologium ad diem 20. Februar. habet Veturium Diocletiani magiſtrum militum, Tyri in Phœnicia tot beatorum Martyrum feciſſe ſtragem, vt eorum numerum ſolius Dei ſcientia colligat. Non eſt autem inde deducendum, perſecutionem Diocletiani ita cœpiſſe hoc anno 301. quòd nullum priùs Chriſti cultorem martyrio coronauerit, vel eius miniſtri, ſed quòd maiores vires eò anno perſecutio acceperit, & ita Imperatorem plus ſolito in Chriſtianos excitarit. Quo non obſtante certum etiam eſt, poſtmodum anno 306. ſupra modum perſecutionem aggrauatam; & eapropter eò anno accidiſſe ab Euſebio ſcribi: nimirum acerbiſſimam omnium. Sed Dexter nunc complectitur præcipuum perſecutionis tempus ab anno 300. vſque ad 307. ſimúlque enumerat omnes Martyres in ea paſſos, ſine ſpeciali annorum differentia. Anno Chriſti 300.

12. *Fœlix*, &c.] Hic ille Sanctus Fœlix Martyr, de quo agitur in Romano Martyrologio die 2. Maij, vbi aſſeritur, Hiſpali fuiſſe martyrio coronatum: quapropter vocari ſolet Hiſpalenſis, ſed nihilominus Toletanum Diaconum fuiſſe ſcribit Marieta de Sanctis Hiſpaniæ lib. 2. cap. 99. Extat ipſius apud M. Maximum clara notitia in Chronic. ad annum Domini 612. vbi ait; *Floret memoria Sancti Fœlicis Hiſpali, Toletani Diaconi, qui cùm à Sancto Melanthio, cuius Archidiaconus erat, Hiſpalim mittitur ad Sanctum Sabinum Hiſpalenſem Epiſcopum, 2. Maij Hiſpali patitur.* Habet de eo proprium officium Breuiarium Toletanum Sancti Iſidori, cuius Capitula incipit; *Fœlix Martyr tuus Domine, ex nomine probatus, & munere conſecratus: dum eum ex nomine vocas, & munere conſecras*, &c. Diximus de eodem in ſuperioribus numero 5. Magnæ autem laudi dandum Dextro eſt, quòd tanti viri memoriam immortalitati conſecrauerit, qui nimirum omnium primus Canones conciliares in formam debitam digeſſit, hactenus per tot annorum curricula ſeruatam ab omnibus Conciliis. Quo verò iure Hoſium Cordubenſem *Sanctum* vocet, inferiùs videndum eſt ad annum 360. *S. Fœlix Hiſpalenſis, & Toletanus.*

13. *L. Valerius*, &c.] Beroſus Chaldæus Babylonia oriundus 300. annis ante Chriſti Domini natiuitatem hiſtoriam ſuam ſcripſit, teſte Ioſepho lib. 1. Antiquit. Iud. & contra Appionem Gramm. quibus locis author eſt, ipſum omnem Chaldaicam defloraſſe hiſtoriam, & veluti publicæ fidei notarium omnem antiquitatem tranſcripſiſſe, ac inter alia diluuij magni meminiſſe, nominaſſéque Noam & filios eius. De eodem agunt Metaſthenes in libro de Iudiciis, & Diodorus Siculus lib. 3. Addit Plinius libro 7. cap. 37. Beroſum Athenienſem Græco idiomate docuiſſe diſciplinas Chaldæas, præſertim Aſtrologiam, & eapropter ipſos ſtatuam illi inauratæ linguæ in publico gymnaſio poſuiſſe. Vtrùm autem germanus Beroſi partus, quem Annius Viterbienſis in lucem edidit, adiunctis commentariis, an verò, vt multi autumant, ſuppoſititius, mea non intereſt definire, ſolùm enim apud Dextrum lego Beroſi fragmenta in quinque partes digeſſiſſe olim L. Valerium Hiſpanum; cuius tamen nomen in nouo Beroſo non inuenio, tametſi numerus librorum conſonet. Vt reor, fragmenta vocat Dexter, non quidem partes codicum ſuæ hiſtoriæ, ſed ea quæ apud Metaſthenem, Ioſephum, & alios authores extabant, quæ L. Valerius in vno volumine collegit. *Beroſi fragmenta.*

14. *Mellaria*, &c.] Huius nominis duæ olim in Bætica vrbes extiterunt, altera in Conuentu Cordubenſi, de qua Plinius, nunc, teſte Morales in Antiquit. fol. 97. & 98. dicitur *Fuente obejuna*; altera iuxta fretum Gadetanum, hodie *Bejar de la miel*, patria Pomponij Mellæ, vt ipſe teſtatur lib. 2. cap. 6. ſub finem, illis verbis; *Atque vnde nos ſumus, cingente freto, Mellaria.* Credat qui volet Carolo Stephano aſſerenti, Mellariam ſic dictam ab aureis malis, quæ Hercules illuc è Libya attulit; neque vnquam Malaria, vt oportebat, nuncupatam reperies, ſed perpetuò Mellariam, nimirum à *melle*, cuius & probitas & copia inibi legebatur: & nunc quoque id nomen ſonat. Porrò Sancti Firmi Mellariæ paſſi nomen, & martyrium à Græcis & Latinis colitur 1. Iunij, vt in Menologio, & Martyrologio Romano videre eſt. Græca ſic habent; *Eodem die Sancti Firmi Martyris, qui ſub Maximiano Imperat. pro Chriſti fide comprehenſus, ductus eſt ad Præſidem Magnum* (lege Marcum) *nomine; cumq; perſuaderi non poſſet, vt Idolis ſacrificaret, nudus neruis cæditur; ſuſpenſus laniatur, totiusq; corporis compage ſoluta; poſtremò capite obtruncatus, certaminis coronam aſſecutus eſt.* Martyrologium Romanum ſic; *Item S. Firmi Martyris, qui in perſecutione Maximiani acerbiſſimis plagis affectus, lapidibus percuſſus, ac demum capite cæſus eſt.* Quæ ferè ad verbum habet Dexter, niſi quod pro *lapidibus percuſſus*, conſonantibus *Mellaria vbi?* *S. Firmus Martyr.*

Anno Christi 300. Græcis habet, *lampadibus exustus*, quod longè aliud martyrij genus est, & sæpissimè adhibebatur suspensis in equuleo. De M. Aurelio Vero, sub quo S. Firmus occisus est, egimus ad annum 286. Anno Romæ 1051.

S. Susanna Virgo Iriẽsis. 15. *Iriæ Flauiæ*, &c.] Quiescit sanctissima Virgo & Martyr Susanna in Sancta Ecclesia Compostellana inter cæteras Sanctorum reliquias, quibus eius sacrarium refertissimum est. Transtulit corpus eiusdem Sanctæ Susannæ ab Iria Flauia Compostellam (vt creditur) D. Didacus Ramirez primus Compostellanus Archiepiscopus, dum corpora sanctorum Martyrum Cucuphatis, & Siluestri, & aliorum, variásque reliquias in suam Sedem hinc inde transferri curauit, circa annum humanæ salutis 1102. vt habent acta Compostellanę historiæ. Nisi forsan tempore Vrbani Papæ II. & Alphonsi Regis Casti cognominati, quibus agentibus Sedes Episcopalis Iriæ Flauiæ in Compostellanam translata est, reliquiæ etiam Sanctæ Susannæ simul cum Sede fuerint translatæ, anno scilicet Domini 1096. Non defuêre qui Sanctam Susannam Iriensem, de qua agimus, confunderent cum S. Susanna Virginę pariter, & Martyre Bracarensi sorore S. Victoris Martyris Catechumeni, nomine ac natione vtriusque decepti, addiderintque eam Susannam, quæ Compostellæ quiescit, è Bracarensi territorio translatam esse, cum corpore S. Victoris. Ita ratus est P. Lobo ad calcem traductionis Lusitanæ Romani Martyrologij, die 12. Aprilis, cùm de Sanctis Lusitanis disseruit. Cæterùm ex iis quæ ibidem ipse annotauit, oppositum satis conuincitur; nam asserit anno 1590. mense Octobr. apertum esse sepulchrum S. Susannæ Bracarensis in Ecclesia Bracarensis territorij eius nomini dicata, In præsentia D. Augustini de Castro Bracarensis Archiepiscopi; & in eo reperta fuisse ossa sacra eiusdem Virginis. Quare nequaquam inde translata fuisse credenda sunt: præsertim postquam Dextri testimonio diuersitas vtriusque Susannæ conuincitur. Agit ipse de Bracarensi inferiùs hoc ipso anno, versus finem.

S. Antonina Virgo & Martyr. 16. *Ad Cæam*, &c.] Sanctæ Antoninæ Martyris celebrem seruant memoriam Græci in Menologio ad diem 1. Martij, vnde Martyrologium Romanum accepit, sub iisdem ferè verbis, sic enim habet; ***Eodem die S. Antoninæ Martyris, quæ in persecutione Diocletiani cùm Gentilium Deos irrisisset, post varios cruciatus in vase quodam inclusa, in paludem vrbis Cææ demersa est.*** Græca sic habent apud Card. Sirletum. ***Eodem die S. Antoninæ. Hæc ex vrbe Cæa, Diocletiano & Maximiano Imperatoribus, propter Christi confessionem, & inanium Idolorum irrisionem graues, & varios perpessa cruciatus, postremò vase quodam inclusa, in paludem Cææ deiecta, spiritum Domino commendauit.*** Porrò Baronius in Notis existimauit in Cæa Insula maris Ægei notissima S. Antoninam occisam fuisse, eo motus quod eius memoriam à Græcis coli viderit; sed verò in Hispania coronatam Dexter asseuerat, vbi Cæam vrbem, & fluuium eiusdem nominis in Vaccæis esse latiùs in superioribus ostendimus, cùm de Sanctis Facundo & Primitiuo Martyribus Cæis ageremus ad annum 139.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 300. Anno Romæ 1051.

Per hoc tempus vehementiùs sæuit persecutio Diocletiani.

2. *Concilium Suessanum in causa Marcellini Papæ, qui Romæ thurificauerat, multis Episcopis præsentibus; nonnullis Præsulibus ex Gallia, Germania ac Hispania, etiam habetur.*

3. *Iuliobrigæ in Hispania S. Lucia Martyr, quæ à regione Campania venit in Hispaniam; & à Ritiouaro comprehensa, quem ad fidem conuertit, relicta ab eo; & ab alio Iudice comprehensa, cum alijs etiam socijs patitur pridie Nonas Iulij.*

4. *In hac acerbissima persecutione Eburæ in Carpetanis SS. Christi Martyres Fœlix, Luciolus, Fortunatus & Eusebius, qui Præside Hispaniæ Asclepiade crucifixi sunt.*

5. *Iriæ Flauiæ in Hispania S. Cucuphas Martyr Christi.*

6. *Augustobrigæ in Hispania eodem tempore Sancti Martyres pro Christo necati (hi sunt necati illis iugati) Absalonius, Heraclius, & Largus.*

7. Mu

Anno Romæ 1051.

Anno Christi 300.

7. *Munobrigæ in Celtiberis S. Demetrius Martyr.*
8. *Carthagine Spartiaria Philemon, & Domninus Martyres.*
9. *Eodem tempore Tude, vel Aquis-calidis, oppido insigni Gallæciæ, quod fluuius Minius præterfluit, Sanctus Aza Martyr passus fuit, & gloriosi eius commilitones.*
10. *Tarracone in Hispania Coronæ Sanctorum Martyrum Domitij, Pelagiæq; & Aquilæ, ac Theodosiæ.*
11. *Carthagine Hispaniæ Sancta Concessa Martyr egregia.*
12. *In ciuitate Soliensi in Bætica Sanctus Marcellus (vt creditur) Hispanus Episcopus, vir egregiè pius, & doctus.*
13. *Seori in Cantabria Sancta Centolla ciuis Toletana, Consulis Lucij Ragonis Quinctiani filia (Cathanæ passa est sub huius patre L. Quinctiano fortissima Virgo Sancta Agatha) passa cum Helena vidua, in persecutione Diocletiani.*
14. *Volucæ prope Numantiam Sancta Victoria cum socijs.*
15. *Astæ in Hispania Bæticæ, S. Secundus Martyr colitur.*
16. *Oreti in Hispania Tarraconensi S. Spiridion, priùs Episcopus Toletanus, qui pro Christi nomine egregiè pugnauit.*
17. *Ilipulæ in Hispania Sanctus Restitutus (vt creditur) Presbyter; magister Castoris & sociorum Cantabrorum Lapidicinarum. Hic & Crispulus Martyr, & Restitutus, de quo dudum dixeramus, interfuerunt Concilio Iliberritano in Bætica.*
18. *Patauonij in Asturibus gloriosissimi Christi Martyres Saturninus, Fœlix, Fortunatus, & alij socij Martyres.*
19. *Vrbe Heraclea in Calpe Hispaniæ Sancta Lucia Martyr.*
20. *Argenteolæ in Asturibus sancti Christi Martyres Saturninus, Theophilus, & Reuocata pro Christo passi.*
21. *In Orientali Hispaniæ parte, vrbe Palemo*, S. Sotera Virgo & Martyr; quæ more seruorum, acceptis in facie alapis, illustre martyrium in Domino cõpleuit. Quam ad exemplum pudicitiæ adducebat S. Monica digna Augustino parens. Hæc venit in Hispaniã peregrinationis causa ann. Dom. ccc.iiij.*

*hodie *Palamos.*

COMMENTARIVS II.

1. PER hoc tempus, &c.] Vide quæ Commentario præcedenti num. 11. annotauimus. Sanè hoc præmisit, vt sub hac sententia simul complecteretur quotquot in persecutione Diocletiana, in Hispaniis martyrium perpessi sunt, præsertim vsque ad annum 306. quo vehementiùs persecutio sæuit, vt etiam habet Eusebius in Chronico.

S. Marcellini Papæ pœnitentia.

2. *Concilium Suessanum*, &c.] Notissimum fuit & apud omnes Scriptores celeberrimum actum Suessani Concilij, quò Sanctus Marcellinus sponte concessit, & à Patribus minimè iudicatus in se ipsum acriter iudicium tulit. Consule Cardinalem Baronium & Equilinum libro 4. cap. 89. qui asserit 88. Patres Suessam Campaniæ vrbem (nunc Sessa in regno Neapolitano) tunc temporis conuenisse; ne quis minus credibile iudicarit quosdam Episcopos ex Hispania, Galliáque ac Germania (quod affirmat Dexter) illic adstitisse: nam tantus Episcoporum numerus ex sola Italia congregari nequiret eo tempore. Neque verò quis persecutionem acrem impedimento fuisse existimauerit, quominus ab Hispania Suessam venire possent, nam sub communi habitu facilè illis concedebatur accessus: & causa erat vrgentissima. Crediderim inibi Hosium extitisse, vtpote Patrem Conciliorum sui temporis, Sed de eo postea.

S. Lucia Iuliobrigensis.

3. *Iuliobrigæ*, &c.] Meminit summa cum laude Græcorum Menologium Sanctæ Luciæ Martyris, eiúsque sociorum, quorum hic mentio habetur, ex quo Romanum Martyrologium hæc habet ad diem 6. Iulij, seu pridie Nonas eiusdem; *Eodem die Sanctæ Luciæ Martyris, quæ natione Campana à Rixiouaro tenta & acriter cruciata, eumdem conuertit ad Christum; quibus adiuncti sunt Antoninus, Seuerinus, Diodorus, Dion, & alij decem & septem, qui in passione collegæ, & in corona fuère consortes.* Græci pluribus prosequuntur eorum nomina his verbis; *Hæc Sancta Lucia non est eadem quæ ex Sicilia fuit, sed in Campana regione orta, detenta est à Rixiouaro. Cùm cogeretur Idolis immolare, idque constanter recusaret, sanguinem pro Christi nomine effudit: cúmque ille Rixiusuarus eius opera conuersus ad Christi fidem, Antoninus, Seuerinus, Diodorus, Dion, Apollonius, Apamus, Papyranus, Cotyus, Oronus, Dapimus, Satyrus, Victor, & alij nouem, coronæ fuerunt participes.* Cæterùm quod ad vrbem pertinet, vbi sanctissima fœmina passa est, Plinius libro 3. cap. 3. & libro 4. cap. 10. author est, Iuliobrigam XL. millibus passuum à fontibus Iberi fluminis distasse, vnde Ambrosius Morales suspicatur inter *Santander* & *Bermeo* sitam fuisse, ad littus Oceani, vnde & portus Iuliobrigensis nonnulli meminerunt. Id verò mihi satis difficile apparet, cùm Ptolomæus asserat vrbem mediterraneam Cantabrorum fuisse. Quare magis assentior Villænouæ, & Orthelio, aliisque communi consensu affirmantibus Iuliobrigam nunc *Logroño* nuncupari. Et satis consonat distantia Plinij à fontibus Iberi, & quòd sit vrbs mediterranea. Nec obstat quòd reperiatur *portus Iuliobrigensis*, inferiùs cùm agitur de S. Aza, & sociis Martyribus, nam id contingere potuit ex eo quòd vrbs hæc, tametsi mediterranea, territorium eò vsque extensum haberet. Fuit quidem in eadem maris ora Flauiobriga, sed verò Iuliobriga in mediterraneis fuit.

Martyres Eburenses.

4. *In hac acerbissima*, &c.] De SS. Martyribus Fœlice, Luciolo & sociis agit Beda in Martyrologio ad 3. Martij, adstipulantúrque vetera manuscripta, & Romanum Martyrologium, sub his verbis; *Eodem die passio Sanctorum Fœlicis, Lucioli, Fortunati, Marciæ, & sociorum; item Sanctorum militum Cleonici, Eutropij, & Basilisci, qui in persecutione Maximiani sub Asclepiade Præside crucis supplicio fœliciter triumpharunt.* De eisdem agunt Græci in Menologio, addúntque non solùm crucis supplicium, sed multa alia tormenta priùs ab Asclepiade pertulisse. *Hi cum Maximiano Imperatore* (habent Græca) *militarent, delati quòd essent Christiani, sub Asclepiade Præside post multa tormenta, & crucem ipsam Martyres effecti, migrarunt in cœlum.* Galesinus ex Beda hos omnes socios fuisse scribit; Fœlicem scilicet, Luciolum, Fortunatum, Marciam, Herodem, Anthigonium, Ianuarium, Tertullam, Gauianum, Quiriulum, alium Fœlicem, Florianum, & Donatum. De Ebura ciuitate Carpetaniæ, quæ nunc *Talabera* dicitur, tantorum Martyrum cohonestata trophæis, egimus anno 130. numero 6.

Anno Romæ 1051. | Anno Christi 300.

5. *Iriæ Flauiæ*, &c.] Nonnulli ex duobus Cucuphatibus vnum fecêre, credentes Barcinonæ passum: duos tamen esse omnino distinctos, non solùm ex Dextro conuincitur, qui alterum Iriæ Flauiæ Gallæciæ satis noto oppido passum asseuerat: cùm tamen alterum Barcinonæ occubuisse nemo dubitet: verùm ex eo fit manifestum, quod alter quiescit Compostellæ in Ecclesia Sancti Iacobi Apostoli; alter verò apud Sanctum Dionysium Parisiis, quò è Barcinona delatus est: de eo Morales libro 10. cap. 2. Marieta 1. parte libro 2. cap. 7. & 8. Flos Sanctorum, & Concionatorum Thesaurus, & cæteri Hispani authores: cum omnibus Martyrologiis ad 25. Iulij, & S. Eulogio lib. 1. Memorialis Sanctorum. Quod spectat ad Cucuphatem Iriensem putauit P. Lupus in Martyrologio Lusitano ad 12. Aprilis, translatum fuisse Compostellam Bracarâ, simul cum Sancta Susanna, & Sancto Syluestro Martyribus. Cæterùm etsi verum sit eodem tempore omnes translatos à D. Didaco Compostellano Archiepiscopo anno 1102. non tamen omnes Bracarâ delati sunt, sed solùm Sanctus Syluester, de quo postea; Susanna verò & Cucuphas Iriæ Flauiæ quiescebant. Nisi quis velit hos duos primùm Bracaram Sedem suam Metropolitanam ex Iria adductos, inde tamen Compostellam simul cum corpore Sancti Syluestri, quod non improbabile videtur. Porrò Sancti Cucuphatis Barcinonensis acta extant apud Surium tomo 4. 25. Iulij, & apud Equilinum lib. 6. cap. 136. Sed eadem fœliciùs canuntur sapphico carmine, hymno sacro qui legitur in Breuiario Toletano, & in gratiam eruditorum hic inserimus.

Duo Cucuphates Martyres.

Barchinon lætè Cucuphate vernans,
Corporis Sancti tumulum honora:
Et locum sacri venerans sepulchri
Sparge ligustris.
Munus hoc clarum tibi Scylitana
Ciuitas misit, dedit & Beatum
Quoque Fœlicem populis Gerundæ
Sorte colendum.
Hi sequestrato tumulis honore,
Proprias sedes adeunt tuendas:
Hic Barcinonis celebratur aula,
Ille Gerundæ.
Hinc cruor huius Cucuphatis almi
Factus est nostræ regionis hærens:
Inde hic nobis sua membra ponens,
Viuere præstat.
Hic fide plenus redamando Christum,
Lucis infestum patitur tyrannum:
Moxq; bis seno teritur beandus
Milite tortus.
Cæde percussus nimia furentis,
Viscera fundit, quasi peritura:
Quæ reformata recipit in aluum
Sanus ad horam.
Missus in flammis, precibus minacem
Ignis admoti perimit vigorem:
Nequit ardere nimis in beato
Corpore flamma.
Cratis ignitæ facibus cremari
Iussus ardoris nutrimenta gliscunt;
Sed nihil flamma nocet ....
Suppliciorum.
Sustinet posthinc priùs ille cardos
Ferreos in se ferientes ictu:
Sicq; decisi capitis in æthra,
Spiritus efflat.
Iam faue Martyr precibus clientum,
Instrue ciuem, populum tuere:
Et Sacerdotum pia corda mulce,
Pacis amore.
Crimine dempto anima virescat,
Pane cœlesti satiemur omnes,
Crimine lapsa vitiata membra
Spiritus ornet.

6. *Augustobrigæ*, &c.] Notat Ambrosius Morales libro 8. hist. cap. vltimo apud Dionem quarumdam Coloniarum mentionem reperiri, Augusti nomine denominatarum in Hispania, id est, Augustobrigæ nomine; nam (quod alibi diximus) Briga veteri Hispaniæ idiomate, vrbem significat; vt Augustobriga sonet Augusti vrbem. Et quidem, eidem Moralio, vna earum prope Numantiam extitit, quo loci nunc est *Aldea el muro*; ruinis ipsis magnitudinem veteris vrbis attestantibus: alia iuxta Burgos, & tertia non longè à Guadalupo, vbi nunc est *Villard el Pedroso*, quod etiam placuit Carolo Clusio. Priorum meminit Ptolomæus, & primam in Pelendonibus

Augustobrigæ quot, & vbi

Anno Christi 300. prope Numantiam; secundam in Vettonibus: quam Florianus de Ocampo putauit Anno Romæ 1051. esse Burgensem ciuitatem, sed reiicitur eius placitum à Nonio perspicuis rationibus, cap. 55. suæ Hispaniæ. Errat quoque Molecius dum putat Medinam Cæli dictam Augustobrigam. Vide etiam Moralem libro 9. cap. 28. Quod verò spectat ad sanctos Martyres Augustobrigæ passos (in qua illarum diuinare nequeo) nimirum Absolonium, Heraclium, & Largum, celebrem habent diem 2. Martij apud Bedam, Martyrologium Romanum, Molanum, Galesinum, & alios. Quocirca non leue irrepsit mendum Romano, dum asserit eos Cæsareæ Cappadociæ occisos, eisque additur Lucius Episcopus; reiicitur verò Heraclius, qui cum aliis in Portu Romano occubuisse scribitur. Verba eius sunt, *In Portu Romano sanctorum Martyrum Pauli, Heraclij, Secundillæ, & Ianuariæ. Cæsareæ in Cappadocia sanctorum Martyrum Lucij Episcopi, Absalonis & Lorgij.* In quibus omnibus mirè deprauatam lectionem esse, probat Beda, ex quo in Romanum Martyrologium inducti sunt: nam ipse Heraclium cum Absalone, & Largo coniunxit, vti Dexter habet; separat verò cæteros sic, vt Paulus quidem in Portu Romano, Lucius Cæsareæ Cappadociæ occisi dicantur; Absalonio verò, Heraclio & Largo non designetur locus martyrij. Bedæ consonat Molanus in additionibus ad Vsuardum, vbi sic habet. *Item Lucij Episcopi in Cæsarea Cappadociæ. Et sanctorum Martyrum Absalonij, Lorgij & Heracli. In Portu Romano Pauli, Secundolæ, & Ianuariæ.* Et vtrique Galesinus subscribit: *Eodem die* (ait) *sanctorum Martyrum Absalonis, Hergli, & Largi*, & in Notis, *sic Beda & manuscripti: alij verò Heracli, & Largi, aliàs Lorgij.* Certè antiquus Rom. Martyrologij textus consonabat, sed authoritate nescio cuius codicis mutatus est à Baronio: qui tamen legi debet in Notis ad 28. Iulij, sub littera F. vbi eruditè disserit de genere illo atrocissimi supplicij, à Mezentio primùm excogitati, quo nimirum viuorum corpora cadaueribus aduersa aduersis alligabat, atque constringebat, ita vt singulæ membrorum partes singulis essent accommodatæ, simúlque tabescerent: cuius meminere Virgilius Æneidos 8. & Valerius Maximus libro 9. cap. 2. de crud. exter. 10.

Martyres Augustobrigenses.

Munobrica quæ, & quot?

7. *Munobricæ*, &c.] Variæ fuerunt olim in Hispania vrbes eius, aut penè eius nominis. Ptolomæus tres Mirobrigas assignat, alteram in veteri Lusitania prope Eburam; secundam in Turditanis Bæticæ, non longè ab Hispali, fortè *Almaden*; tertiam in Oretanis Tarraconensis iuxta Oretum, & Libysosam in territorio Calatrauæ. Morales lib. 9. cap. 28. meminit Medobrigæ in Lusitania, & libro 8. cap. 33. asserit in confinibus Lusitaniæ extitisse. Cæterùm idem author in suis antiquitatibus verbo Beturia fol. 98. asserit Mirobrigam vnam eo loco fuisse, quo nunc est oppidum *Capilla* prope *Fuente Ouejuna* in Bætica; libro etiam 9. Hist. cap. 1. ex quadam inscriptione marmorea quæ in vrbe Ciuitatensi conseruatur, coniectatur inibi quamdam Mirobrigarum extitisse. Quidquid tandem de prædictis sit, certum est Munobrigam, seu Munobricam Celtiberorum longè ab eis diuersam esse, vtpote quæ adhuc extet in Celtiberia, xij. à Bilbili lapide (id est, quatuor leucis à *Calatajud*) & parum mutato nomine *Muniebrega* nuncupatur. Porrò Sancti Demetrij inibi passi seruatur adhuc memoria à Græcis, in Menologio, ad 15. Nouembris, qua die etiam apud Galesinum hæc legimus: *Sancti Demetrij Martyris. Hic Christianæ fidei accusatus, ad Publium Præfectum perducitur; apud quem non solum magna dicendi libertate religionem Christianam professus, sed falsorum Deorum superstitionem vehementer insectatus, illius iussu capite obtruncato, expetitam à se tantopere martyrij palmam tulit.* Porrò Publium hunc, Dacianum intellige, qui Publius Dacianus vocabatur, (vt ex aliis actis Martyrum obseruauit Morales) & eo tempore martyrio Sanctos in Hispania afficiebat.

S. Demetrius Munebricēsis Martyr.

Carthaginēses Martyres.

8. *Carthagine*, &c.] Celebris est memoria sanctorum Martyrum Philemonis, & Domnini in Romano Martyrologio ad diem 21. Martij, & in Menologio Græcorum, vnde in Romanum translata est, sed neutrum passionis locum designat, quem tamen habemus ex Dextro. Certum illud satis conuincit non fuisse in Græcia occisos, quod Græci ignorent occisionis locum: quo argumento alibi vsi sumus.

Tudenses Martyres.

9. *Eodem tempore*, &c.] Extat in Græcorum Menologio die 19. Nouembris insignis Sancti Azæ & sociorum Martyrum memoria, cum illorum actis ad breue compendium redactis. In eo tamen correctione digna sunt, quod regionem ipsorum vocent Isauriensem, seu Isauriam, cùm potiùs Auriensis, seu Auria nuncupari deberet; nam Dextro teste, martyrio coronati sunt Tude vel Aquis-Calidis, quæ in tractu Auriensi Gallæciæ sitæ

Anno Romæ 1051. / Anno Christi 300.

sitæ sunt; & vrbs quidem Tudensis in pago Auriensi iacet, qui adhuc significationem retinens ab incolis *Vega d'Oro* dicitur: Aquæ autem Calidæ ciuitas Auriensis est, vulgò *Orense*, quod inter alios notauit Ludouicus Nonius cap.53. suæ Hispaniæ. Ea igitur ciuitas quæ à calidissimis fontibus, quibus in Burgo fruitur, Aquæ Calidæ nuncupatur, à regionis seu tractus situ, Auriensis dicitur. Facilè verò Græci decipi potuerunt, cùm inter nostram Iriam, & suam Isauriam parua sit vocum differentia, quando in regione Auriensi eos passos legebant; cùm enim ipsi solam Isauriensem agnoscerent (hæc ad radices Tauri montis prope Ciliciam sita est) codici errorem, vt par est credere, imputarunt. Sed reddamus Menologij verba: *xix. die Nouembris commemoratio S. Azæ, hic fuit ex regione Isauriensium* (lego Auriensium) *militans sub Diocletiano Imperatore; qui relicta militia eremum incolebat, multas curationes & miracula faciens: delatus verò à quibusdam venatoribus, traditus est Aquilino Tribuno cum centum & quinquaginta militibus, qui ad eum capiendum venerant, & eius visis dum reuerterentur miraculis, ad Christum conuersi erant. Siquidem precibus aquam eduxerat, & sitientes recreauerat. Tribunus autem Sanctum Martyrem Azam ad terrorem multorum plurimis plagis supposuit, in rota suspensum ferreis vnguibus laceratum, & ad caminum ignis iniectum: cùm verò flamma ipsa extincta esset, & Beatus Martyr incolumis permansisset, Tribuni vxor, & filia ad Christi fidem conuersæ sunt. Tunc Tribunus centum quinquaginta militum capita abscindi, cum quibus vxorem & filiam obtruncari fecit; postea Sanctus Martyr ense consummatus est.* De eisdem agit Rom. Martyrologium, sed cùm eorum meriam à Græcis acceperit, inde est, quod habeat Isauriæ passos: in vetustioribus autem Romani Martyrologij codicibus, & in omnibus ante correctionem Gregorianam impressis desiderantur; quod argumento est, eos olim non agnouisse, sed à Menologio tempore correctionis ipsius, sicut alios multos, mutuasse. Inde similiter Galesinus hæc extraxit: *Sanctorum Azæ & sociorum Martyrum. Comprehensus Azas (qui in solitudine delitescens, sanctissimæ vitæ, ac miraculorum laude nobilis erat) à militibus Diocletiani, tribunali sistitur Aquilini Præfecti: cuius iussu de sublimi per capillos appensus vnguibus ferreis excarnificatur. Deinde in fornacem ardentem coniectus, cùm inde incolumis diuina ope exisset, hócque miraculo coniugem, & filiam Præfecti ad fidem conuertisset, vnà cum eisdem, & militibus item, quos centum quinquaginta alio miraculo ad Christianam religionem perduxit, capitis damnatus est.* Corrigi etiam debet Dextri codex excusus Cæsaraugustæ, eo quòd S. Azam corruptè vocet Aram, & fœminam fuisse credat, cùm ait: *S. Ara Martyr passa est.*

10. *Tarracone*, &c.] Græci in Menologio die 23. Martij, festum de his Sanctis celebrant; ex quo Romanum Martyrologium hæc habet eadem die; *Item Coronæ Sanctorum Martyrum Domitij, Pelagiæ, Aquilæ, Eparchij, & Theodosiæ.* Ex quo constat in textu Dextri deesse Eparchium. *Tarraconenses Martyres.*

11. *Carthagine*, &c.] Sanctæ Concessæ Martyris Carthagine occisæ meminit Beda die 8. Aprilis, quem Rom. Martyrologium, & alij recentiores sequuti sunt. *S. Concessa Carthaginensis.*

12. *In Ciuitate Soliensi*, &c.] Dubium an legi debeat *Seliensi*, nam in codice Ptolomæi Selia vrbs ponitur in Turdulis Bæticæ, non Solia. Sita verò fuit ad ripam Bætis fluminis, prope Ilipam magnam, seu *Martos*. Porrò Marcellus hic videtur Hispalensis ille Episcopus, qui in Catalogo Episcoporum eius Sedis hoc tempore claruisse dicitur. De eo etiam Loaysa in Notis Concilij Iliberritani: fuítque eius nominis primus, cui Sabinus successit. *S. Marcellus Seliensis.*

13. *Seori*, &c.] Diuersimodè scribitur nomen huius oppidi. Antiqua Legenda Sanctæ Centollæ habet *Sariæ*, idque amplectitur Morales lib. 10. cap. 17. Ptolomæus verò vocat Sauiam; Dextri autem codex habet *Seorim*, nunc dicitur *Siero*. Quidquid sit de voce, constat in Pelendonibus populis Cantabricis situm fuisse. Cæterùm quod ad sanctas Martyres pertinet, habent earum acta Breuiarium Burgense, Maldonatus, Trugillus, Morales, Villegas & alij; sed quod cæteris præstat Ferdinandus Petri Guzamius in suo Valerio scholastico Historiarum lib. 3. tit. 3. cap. 5. affirmat Sanctam Centollam Toleti ortam patre Regulo fuisse, inde Sariam Cantabriæ profectam, sub Eglisio Præside in ipso Iberi confluente passam fuisse. Ita refert Morales lib. 10. cap. 17. & Venerus fol. 116. ex quibus Marieta lib. 4. cap. 10. 1. p. Quem igitur Valerius vocat Regulum, is ipse L. Ragonius Quinctianus nuncupatur à Dextro. Ipsarum sacra pignora post longa sæcula translata fuêre tempore Alphonsi X. (aliàs Sapientis) in Ecclesiam Burgensem, quæ festum earumdem celebrat 13. die Augusti, qua etiam de eis agit Romanum Martyrologium. Et Centolla quidem virgo fuit, Helena verò eius socia, vidua: quod inter alios notauit Trugillus. Hoc *SS. Centolla & Helena.*

Anno Christi 300. — Anno Romæ 1051.

De S. Agatha Virgine. loco corruptissimus erat codex Dextri excusus; nam pro signo (dimidiæ parenthesis, legebat litteram C. quasi nominis alicuius significationẽ, ex quo rursus sententiam lacerabat, & vnam in duas nullum reddentes sensum diuidebat. Cùm tamen legendum sit per ( ) totum illud; (*Catanæ passa est sub huius patre L. Quinctiano fortissima Virgo Sancta Agatha.*) ita vt inferiora quæ agunt de S. Helena cohæreant cum superioribus, in quibus de S. Centolla agitur. Inuenio Quinctiani nomen in Hispania iis ipsis temporibus vsitatum, nam Concilio Iliberritano interfuit Quinctianus Episcopus Eboræ. Porrò L. Ragonis Quinctiani Consulatus (de quo hic agitur) incidit in annum ab Vrbe condita 987. id est, Christi Domini 236. & socium habuit Seuerum, ex Cassiodoro, & aliis, & anno Domini 252. Decio 3. Consule, occidit Catanæ S. Agatham Virginem; & Rauennæ sub eodem Decio SS. Fuscam, & Mauram, vt ex Romano Martyrologio 5. & 13. Februarij liquet; quod si hic ipse pater S. Centollæ fuit, oportuit post aliquot annos à Consulatu illam Toleti genuisse, ne senem admodum ipsam Viginem martyrij tempore faciamus. Sed nihil mirum si 60. annum agens occideretur, nam de S. Apollonia notum est, senem satis occisam fuisse. Nihilominus crediderim patrem & filium eisdem nominibus insignitos, & Consulatum patri adscribendum.

S. Victoria Volucensis. 14. *Volucæ*, &c.] Eius vrbis meminit Ptolomæus in Areuacis prope Numantiam, vt opinor *Berlanga*. Corpus verò beatissimæ Virginis ac Martyris Victoriæ debito honore quiescit in Ecclesia Metropolitana Burgensi. Errore autem vulgi hactenus credebatur vna ex sororibus Sanctæ Vrsulæ, ac filia cuiusdam Reguli Siculi & S. Gerasinæ, quæ duo repugnant inter se. Nam sociæ S. Vrsulæ omnes erant ex maiori Britannia, seu Anglia, quæ longo à Sicilia distat interuallo terræ ac maris. Quare qui parentes dicuntur S. Victoriæ fuerunt simul in martyrio socij, de quibus agit hoc loco Dexter. Festum ipsorum ad diem 10. Nouembris Burgis celebratur. Fuerunt & aliæ eius nominis in Hispania, de quibus vide annotationes ad ann. 130. & 406.

15. *Actæ in Hispania*, &c.] Consule quæ scripsimus ad annum 208.

Oreti situs. 16. *Oreti*, &c.] Ptolomæus vocat Oreton Germanorum, à quo Oretani populi nuncupati: Strabo corruptè Oriam. Multi, in quibus Tarapha, Villanoua, & Carolus Clusius existimarunt veterem Oreton nunc dici Calatrauam, sed Morales in antiquit. verbo *Oreton* eruditè probat non ibi, sed prope Calatrauam extitisse, quo loco nunc Ecclesiola in honorem B. Dei Genetricis videtur constructa inter Granatulam & Calatrauam ad ripam Xabalonis fluminis, ruinis ipsis & heremitorij nomenclatura pariter attestantibus, nam dicitur *S. Maria de Oreto*, aliàs del Azuqueca. Difficilius nonnullis visum est quod de S. Spiridione asseritur, nimirum Episcopum fuisse Toletanum, & egregiè Oreti pro Christi nomine pugnasse. Nam Spiridion in Cypro Episcopus fuit, vt Ruffinus lib. 1. cap. 5. Sozomenus lib. 1. cap. 11. Socrates lib. 1. cap. 8. & eius acta apud Surium à Triphillo eius discipulo edita manifestant. Cæterùm si quis vellet duos Spiridiones asserere, Cyprium alterum, alterum Toletanum, non posset falsitatis manifestè redargui. Ego sanè probabilius iudico vnum eumdémque Spiridionem fuisse, de quo Dexter, ac Ruffinus scribunt; qui quidem in Cypro insula natus, in Hispaniam profectus, ob vitæ candorem factus sit Toletanus Episcopus, ac demum in patriam post multos annos reuersus, inibi Episcopus Trimetuntinus electus fuerit, inde Nicæam ad Concilium generale petierit, ac Sardicensi etiam interfuerit. Sic enim omnia consonant. Cui suffragatur, quod in Martyrologio Romano de Sancto Spiridione die 14. Decembris dicitur, quod nimirum *vnus fuit ex illis Confessoribus, quos Maximianus Dextro oculo effosso, & sinistro poplite succiso, ad metalla damnauerat.* Quis autem nescit præcipuas metallorum fodinas, quas Romanum habebat Imperium in Hispaniis fuisse? Id nos alibi ex lib. Machabæorum, & aliis fusè monstrauimus. Igitur ad auri vel argenti fodinas Oretanas damnatus fuit Sanctus Spiridion à Maximiano, cùm iam Toletanam aliquandiu rexisset Ecclesiam; & Oreti ad metalla damnatus egregiè pro Christi nomine pugnauit. Sed à Constantino Imperatore, agente Hosio Cordubensi absolutus, in Cyprum rediit. De cæteris consule eius acta.

S. Spiridion Episcopus.

Ilipulæ quot, & quæ? 17. *Ilipulæ*, &c.] Multæ huius nominis vrbes fuêre prisco tempore in Hispania, Plinius trium meminit lib. 28. cap. 2. Ilipulæ Italicæ in Conuentu Hispalensi prope Municipium Axatitanum; & lib. 1. cap. 3. Ilipulæ Laudis in Bastetanis, & Ilipulæ minoris in Conuentu Astigitano. Ptolomæus duarum, quarum alteram ponit in Turditanis prope Nebrissam, alteram cognomine magnam in Turdulis. Assentior Ambrosio de Morales, qui in antiquit. verbo

 verbo *Ilipa* fol.87.vſque 90.eruditè conuincit ex Strabone & aliis, Ilipam magnam in Mariano ſaltu (*Sierra morena*) extitiſſe, quo loci nunc eſt *Peñaflor.* Ilipam verò alteram, de qua aliquando Titus Liuius, eſſe *Zalameam* in Sereno ſaltu. Quod ad ſanctos Martyres Reſtitutum & ſocios ſpectat, agunt de eis Beda, & Romanum Martyrologium ad 10. Iunij ſub his verbis; *In Hiſpania Sanctorum Martyrum Criſpuli & Reſtituti.* Ado die ſequenti. Solus Dexter meminit Caſtoris, & ſociorum Cantabrorum. Reſtitutus Presbyter Ilipulitanus (corruptè Elepelitañ) reperitur primus Presbyterorum illorum, qui interfuerunt Concilio Iliberritano, apud Loayſam, Zuritam, & Genebrandum. De damnatione Chriſtianorum ad lapidicinas conſule Cardinalem Baronium in notis ad diem 16. Februarij. verbo, *ad metalla damnatis.* Certè Cantabriæ aſperitas in cauſa eſt, vt in ea ſemper fuerint lapidicinæ, & ea gens ingenio ad lapides ſcindendos & poliendos polleret.

Martyres ad lapidicinas damnati.

18. *Patauonij*, &c.] Ptolomæus collocat Patauonium in Aſturibus ſub vrbe Aſturicenſi; Morales lib.10. cap.33. exiſtimat eſſe quam *Vañeza* nuncupamus. Ibi ſanè reſidebat Flauiæ cohortis Tribunus. Sanctorum Martyrum Fœlicis, Fortunati, & ſociorum meminit Petrus in Catalogo lib.11. cap. 130. num. 77. aſſerítque occiſos pro Domino ad 4. Kal. Martij.

Martyres Patauonienſes.

19. *Vrbe Heraclea*, &c.] Egimus de vrbe Heraclea ad Calpem freti olim exiſtente, in ſuperioribus ad annum Chriſti 70.

20. *Argenteolæ*, &c.] Meminit eius vrbis Ptolomæus in Aſturibus, & Molecius apud Orthelium in ſua Synonymia locorum, aſſerit nunc *Medules* nuncupari: ſed, vt exiſtimo, corruptè pro *Auiles* legit *Medules.* Sanctorum verò Martyrum memoria extat in Romano Martyrologio ad diem 6. Februarij his verbis; *Eodem die Sanctorum Martyrum Saturnini, Theophili, & Reuocatæ.* Conſentiunt vetera M.S. & Equilinus lib.11.cap.130.num.52. Eadem nomina legimus ad annum 260. in Dextro, ſed tamen temporum & vrbium differentia diuerſos fuiſſe oſtendit, hi namque anno 300. Argenteolæ in Aſturibus, illi ann.260. Vienæ in Gallæcia occiſi ſunt.

Martyres Argenteolæ.

21. *In Orientali*, &c.] Magna tenebrarum caligine obducti moderni ſcriptores, variè de vrbe ac regione, vbi S. Virgo Sother pro Chriſto fuit paſſa ſenſerunt. Legebant enim apud Bedam in Oriente occubuiſſe, & apud alios Romanam fuiſſe genere, eius corpus Romæ aſſeruari, & à Sergio iuniori in titulum Equitij tranſlatum eſſe; inſuper S. Ambroſium non alibi quàm Romæ paſſam ſignificare, cùm de ipſa loquitur lib.3. & 4. de Virginibus: inde factum, vt Baronius Romæ paſſam via Appia dixerit, in notis ad 10. Februarij: adducítque lectionem Martyrologij cuiuſdam M. S. Monaſterij Sancti Cyriaci, & Caſſinenſis, quæ habet, *Romæ via Appia paſſio S. Sotheris Virginis.* Alij in Orientali aliqua prouincia paſſam fuiſſe crediderunt, vt Equilinus lib.3.cap.111. qui habet; *Sothera Virgo in Orientis partibus paſſa eſt.* Omnes tamen errore decepti ſunt; & in primis ſine ſufficienti authoritate, ac conſideratione mutatus eſt Rom. Martyrologij textus, qui olim perpetuò habuit *in Oriente.* Neque ſufficit duo manuſcripta nonnullæ antiquitatis aliter habuiſſe, cùm omnes Martyrologiorum authores in contrarium ſtent, nimirum Beda, Vſuardus, Ado, quibus conſentiunt Galeſinus, Maurolicus & alij, omnes hi concorditer habent; *In Oriente S. Sotheris Virginis*, &c. Iam Dexter lucem attulit dubiæ fidei, vt quod olim in Oriente Romana Virgo paſſa legebatur, non de Orientali Aſia, ſed de Orientali oppido Hiſpaniæ *Palamos* dictum credatur; quò nimirum Virgo ſancta perſecutionem fugiens, peruenerat, cùm ad ſupplicium rapta eſt. Forſan parentes eius prædia in Hiſpania habebant, & illac ipſa proficiſcebatur. Corpus tamen ſucceſſu temporis Romam (ſic de aliis occidit) delatum eſt, & primùm via Appia ſepultum, (quod in cauſa fuit, vt à nonnullis via Appia paſſa crederetur) inde in titulum Equitij tranſlatum. De ea Ambroſius in exhortatione ad Virgines ait. *At non Sotheris (vt domeſticum piæ parentis proferamus exemplum) vultus ſui curam gerebat? Quæ cùm eſſet decora facie valdè, & nobilis Virgo maiorum proſapia, Conſulatus & Præfecturas parentum ſacra poſthabuit fide: & immolare iuſſa non acquieuit, ſed illi potuerunt quidem vultum eius vibicibus exarare, faciem tamen virtutis eius nequaquam exarare potuerunt.* Sed verò ad ſororem ſuam ſic ait idem Ambroſius; *Perſecutionis ætate ſeruilibus quoque contumelijs ad faſtigium perſecutionis euecta, etiam vultum ipſum, qui inter cruciatus totius corporis liber eſſe conſueuit iniuriæ, & ſpectare potiùs tormenta, quàm perpeti, carnifici dedit; & tam fortis & patiens, vt cùm teneras pœnæ offerret genas, priùs carnifex cædendo deficeret, quàm Martyr iniuriæ cederet. Non vultum inflexit, non ora conuertit, non lacrymas dedit. Denique*

Sancta Sother Virgo vbi paſſa?

Anno Christi 300. *cùm cætera pœnarum genera vicisset, gladium, quem quærebat inuenit.* Item ille. *Quam persecutor immanis palmis cædi præcepit, vt tenera Virgo dolori cederet, aut pudori. At illa vbi audiuit hanc vocem vultum aperuit, soli inuelata, atque intecta martyrio; & volens iniuriæ occurrit, vultum offerens, vt ibi martyrij fieret sacrificium, vbi solet esse tentamentum pudoris.* Quam ergo Ambrosius Virginibus sequendam offert, quidni eius sæculi S. Monica in exemplum pudicitiæ afferret? Denique quod Dexter scribit anno Domini 304. martyrio coronatam, in actis S. Pancratij habemus, vbi legimus id accidisse Diocletiano IX. & Maximiano VIIJ. Consulibus, quorum quidem Consulatus in præfatum annum Christi incidit, vt Baronius loco citato notauit. Anno Romæ 1051.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 300. *Gothi per Imperium grassantur, qui multas à Constantinopolitanis acceperant consuetudines, & inter illas sexta feria maioris hebdomadæ ærea cymbala pulsare ligneis instrumentis.* Anno Romæ 1051.

2. *Hoc anno Imperator Diocletianus Valerius Iouius nouies, & septies Maximianus Valerius Herculeus Consulatum inierunt.*

3. *Hoc eodem anno multi per Hispaniam passi sunt.*

4. *Antecedenti anno Diocletianus & Maximianus Augusti celebri pompa apparatúque Romæ triumpharunt, præcedentibus eorum rhedam Narsei coniuge, sororibus, liberis, & omni præda, qua Imperatores Parthos spoliauerant.*

5. *Nec multo pòst ijdem Augusti* II. *Kal. Maij abdicant (purpuram.)*

6. *Durat nihilominus atrox Diocletiani persecutio. Patiuntur Gerundæ in Hispania Sancti Martyres Fœlix & Maximus.*

7. *Rhodæ in Hispania Celtibera Sancti Martyres Dionysius & Ammonius.*

8. *Iturissæ in Vasconibus Sancti Martyres Socrates, Dionysius, Victor, Zoticus, Arcadius, Cæsarius, Seuerinus, qui sub Diocletiano variè torti martyrium compleuerunt; quibus additi sunt Christophorus, Antonius, Theonas, qui variè torquentur.*

9. *In Eremo Metellinensi in Lusitania Theodorus Admirabilis.*

10. *Carthagine Hispaniæ Fœlix Episcopus, Martyr, & socij eius.*

11. *Toleti & Hispali S. Fœlicis Diaconi Toletani, Hispali passi sub Daciano Præside totius Hispaniæ crudelissimo.*

12. *Cæsaraugustæ innumerabilis multitudo Martyrum,*

omnis

omnis ætatis, conditionis, & vtriusque sexus, passorum.

13. *Ibidem S. Encratis Virginis & Martyris ex vrbe Bracara Augusta. Item ibidem passi octodecim Martyres.*

14. *Item ibidem S. Lambertus, qui succisum caput manibus importans, Angelo duce, Sanctorum Martyrum numero sociatus.*

15. *Toleti Sancta Leocadia Virgo & Martyr, quæ iam flagellata in horrendum carcerem detrusa fuerat: audito S. Eulaliæ Emeritensis martyrio, in oratione signato (police virgineo) durissimo carceris saxo, signo Crucis, & ibidem relicto in hanc diem digitorum & crucis signo; impollutum in oratione spiritum Deo reddidit.*

COMMENTARIVS III.

1. GOTHI, &c.] Lege de eiusmodi Gothorum grassatione S. Isidorum in historia Gothorum, Ioannem & Olaum Magnos rerum Gothicarum scriptores. Quod autem hoc loco Constantinopolitanorum meminit Dexter, non eo sensu accipiendum, quasi iis ipsis diebus Constantinus nomen iam suum Bizantio dedisset, qui nec dum ad Imperium euectus fuerat, sed cùm iam Dextri tempore Bizantium Constantinopolis vocaretur, potuit Bizantinos Constantinopolitanos nuncupare, cùm vnus idémque populus esset, quocumque censeretur nomine. Sed quonam pacto stare poterit, quod rursus asserit, Gothos à Bizantinis edoctos, pulsare solitos cymbala ærea ligneis instrumentis; si S. Paulinus Nolanus Episcopus nolarum seu cymbalorum vsum adinuenit, vt ab eius vrbe nomen inditum indicare videtur? At longè aliud Paulinus instituit, quàm Gothi fecisse dicantur; nimirum turres, quas campanis in loco edito collocandis inuenit; aliàs longè tintinabulorum vsum vetustissimum fuisse ex sacris literis, & prophanis authoribus colligunt Hieronymus Magius, & Angelus Roca in libris quos de tintinnabulis seu campanis ediderunt; quos lector consulat. *Gothorum irruptio.*

2. *Hoc anno*, &c.] Agit de anno Domini 304. sed correctione indiget, quod dicebatur *Diocletianus septies, & nouies Maximianus* Consulatum iniisse, cùm certum sit è conuerso legendum, *Diocletianus nouies, & septies Maximianus.* Ita siquidem ex omnibus fastis colligitur.

3. *Hoc anno*, &c.] Innumeri sanè fuêre in Hispaniis hoc tempore à Daciano, & aliis Præsidibus Diocletiani trucidati, quorum nomina sunt in libro vitæ. Sanè apud Agredam notissimum Hispaniæ oppidum, est in magna veneratione ager quidem cum templo olim super eum erecto, ob memoriam & cultum multorum Sanctorum Martyrum, inibi pro fidei Christianæ defensione à Daciano occisorum; & à re *Ager Martyrum* nuncupatur. Eius meminit Morales lib. 10. cap. 6. *Martyres anonymi hoc tempore occisi in Hispania. Agredæ Martyres.*

4. *Antecedenti*, &c.] Id refert Eusebius in Chronico ad annum Christi 305. vbi de hoc triumpho agit. Consule quæ de Narseo & eius cum Maximiano conflictibus scribit inter alios Orosius lib. 7. cap. 25.

5. *Nec multo post*, &c.] Accidisse id anno Domini 307. testis est Eusebius in Chronico, & lib. 8. Hist. Eccles. cap. 26. & 29. & Constantinus Magnus in oratione quam habuit ad Patres in Nicæna Synodo congregatos. & Acta S. Menæ & sociorum, vbi asseruntur purpuram deposuisse eo dolore consternati, quod non potuissent contra Christi fideles præualere. Eusebius affirmat, Diocletianum Nicomediæ, Maximianum verò Mediolani imperio ac

purpura

Anno Christi 300. | Anno Romæ 1051.

purpura se abdicasse. Cæterùm semel indicta toto orbe in Christianos persecutio nihilominus perseuerauit.

S. Fœlix Gerundensis.

6. *Patiuntur*, &c.] De Sancto Fœlice Gerundæ passo agunt omnia Martyrologia ad 1. Augusti; Vsuardus breui elogio sic scribit; *In Hispanijs ciuitate Gerunda natalis S. Fœlicis, quem iußit Dacianus Iudex, post illata tormentorum genera, vngulis detrahi, ac deinde vsque ad ossa laniari, & tamdiu vulnera verberibus instaurari, vsque dum inuictum spiritum Christo reddidit.* Eiusdem meminit Prudentius in Peristephano hymno 4. S. Eulogius in Memoriali SS. Gregorius Turonesis de gloria Martyrum cap.92. & in Breuiario S.Isidori extat hymnus vetustus, quo eius acta narrantur: nimirum,

Hymnus de Sancto Fœlice Martyre Gerundensi.

Fons Deus vitæ perennis, lux origo luminis,
Aspice plebem canentem festa summi Martyris,
Excipe vota precantium, sume laudum carmina.
En tui Fœlicis almi pangimus insignia,
Tu resolue vincla linguæ, dans sonora cantica,
Vt tua ritè queamus promere magnalia.
Iste namque Cæsareæ vrbis Mauritaniæ
Mundialis disciplinæ dum studeret litteris,
Artium famosa verba te sequendo deserit.
Audiens plecti fideles, mox Gerundam peruenit,
Præsidis iussu retentus truditur in carcerem;
Ferreis vinclis onustum colloquuntur Angeli.
Sistitur aræ, cruentis vt litaret Idolis,
Respuit infame factum, voce Christum profitens,
Perstrepit turba bisulcis ossa nudans vngulis.
Nempe mulis alligatus dissipatur artubus;
Fluctibus presso marinis, vnda turgens subditur,
Angelus immistus, almis ora pandit cantibus.
Omnia tormenta forti percucurrit pectore,
Et post pœnas, & catenas, vngulas, & verbera,
Carnea claustra relinquens, migrat ad cœlestia.
O nimis Gerunda fœlix, ô beata ciuitas,
Nil malorum tu pauescis freta tanto Martyre;
Postulata promeretur, quisquis hìc confluxerit.
Hìc Dei virtute pressi lacinantur Dæmones,
Verberantur, vinciuntur, & cremantur acriter,
Atque fumus, & fauilla nil vigoris obtinet.
Hìc salus optata fessis, sed cœlestis profluit,
Visio cæcis patescit, lingua mutis aduenit,
Surdus aures hìc receptat, atque claudus exilit.
Inde cuncti te precamur vna summa Trinitas,
Martyris vt impetratu nostra tollas crimina,
Noxia cuncta repellas, & secunda impertias.
Clerus hìc vita nitescat, & Sacerdos floreat,
Plebs fidelis quod requirit impetrasse sentiat:
Omnis ætas, atque sexus hoc Patrono gaudeat. Gloria, &c.

De

Anno Romæ 1051. De Sancto Maximo eius socio solus Dexter (quod sciam) scribit. Cæterùm duos Fœlices Gerundæ martyrio coronatos fuisse, eósque valdè distinctos (non vnum, vt multi ex sola identitate nominis ducti crediderunt) satis conuincitur ex litteris Berengarij Episcopi, & Cleri, ac populi Gerundensis datis 11. Kal. Augusti ann. Domini 1087. ad Congregationem S. Afræ Augustanæ Ciuitatis, quæ extant apud Velserum in vita eiusdem Sanctæ, illis præsertim verbis; *Munus dirigimus, videlicet ex ossibus, & cruore terra mixtis, ac vestimẽtis sanctissimi Doctoris nostri Fœlicis Martyris Christi, scilicet illius, quem vt Apostolum & Prophetam habemus, non illius qui beatissimi Narcissi Diaconus est dictus: quoniam ipse translatus est à piissimo Rege Francorum Carolo, & apud Parisiorum Ciuitatem honorificè requiescit.* Asseruatur sacrum corpus Sancti Fœlicis, de quo nunc Dexter agit, in Cathedrali Gerundensi, caput verò in Collegiali Ecclesia eius nomini dedicata. In nõnullis Ecclesiis Hispaniæ celebrabatur olim cum proprio officio, quod in Palentino Breuiario legi. Consule quæ diximus ad annum 277. Anno Christi 300. *Duo Fœlices Gerundenses.*

7. *Rhodæ*, &c.] Adhuc ferè nomen retinet, vocatúrque *Rueda*, vbi celebre adest Cœnobium Cistercienfis ordinis, ad Iberi confluentem. Est alia eius nominis vrbs, siue oppidum in Hispania, quod nunc *Rossas* dicitur supra Barcinonam in ipsa maris mediterranei ora; cuius meminit Ptolomæus in Indigetibus sub nomine Rhodæ, & Strabo sub nomine Rhodopes, de ea etiam Morales in antiq. fol. 85. & Florianus de Ocampo lib. 2. hist. Hispan. cap. 4. & lib. 3. cap. 27. At Dexter de Celtibera Rhoda loquitur, in qua SS. Martyres Dionysium & Ammonium ceruices pro Christo dedisse scribit: horum dies natalis in 14. Februarij incidit, vt apud Bedam, Adonem, & Vsuardum videre est, sub his verbis; *Item Sanctorum Dionysij & Ammonij decollatorum.* Perperam in Rom. Martyrologij correctione mutatum est aduerbium *item* in *ibidem*, quod tamen sine auctore actum Martyrologia dictorum probant, nullibi enim leguntur *ibidem* passi, id est, Alexandriæ, vbi præcedentes Martyres occisi fuerant, sed *item*, id est, similiter ipso die. *Rhodenses Martyres.*

8. *Iturissæ*, &c.] Eius vrbis meminit Ptolomæus in Vasconibus Tarraconensis Hispaniæ, quam Villanouanus in notis marginalibus, Carolus Stephanus & alij aiunt esse *Sanguessam* Nauarræ. De eadem agit Pomponius Mela lib. 3. de situ Orbis; Plinius de Iturissensibus populis. Porrò Græci in Menologio 19. Aprilis meminerunt Sanctorum Martyrum Socratis & Dionysij lanceis confossorum, & die sequenti Sancti Victoris cum sociis reliquis. Rom. Martyrologium die 19. Aprilis hæc habet; *Eodem die Sanctorum Martyrum Socratis & Dionysij, qui lanceis confossi sunt:* & die 20. eiusdem hæc; *Eodem die Sanctorum Martyrum Victoris, Zotici, Zenonis, Acindini, Cæsarij, Seueriani, Chrisophori, Theonæ, qui sub Diocletiano variè tentati martyrium compleuerunt.* Quare non vno eodémque die martyrio affecti sunt, sed diuersis, vt vides. Codex Dextri pro Chrisophoro habet Christophoro, litterula variata. *Iturissenses Martyres.*

9. *In eremo Metellinensi*, &c.] Hodie *Medellin.* Consule, quæ de ea vrbe notauimus ad annum 134. Porrò Sancti Theodori admirabilis nomen & sanctitatis memoria apud Græcos celebratur 20. Aprilis, qua Martyrologium Romanum hæc inquit: *Eodem die S. Theodori Confessoris ab aspera cilicij veste, qua tegebatur, cognomento Trichinas; qui multis virtutibus præsertim aduersus dæmones claruit; ex cuius corpore vnguentum scaturiens, ægrotis sanitatem impertit.* Id verò ex Græcis desumptum fuit, qui in Menologio habent; *Hic propter ærumnas, & vitæ duritiam cui se subiecit, frigore & gelu propter Christum vexatus, crassa, & aspera veste corpus tegebat, ex quo factum est, vt Trichinas cognomento appellaretur; ob idque contra dæmones potestatem accepit; cúmque ita vixisset, & ad Dominum, quem desiderauerat migrasset, omnibus fidelibus sanitates confert, vnguento ex sancto eius sepulchro scaturiente.* Sed quare Græci nomen loci vbi quiescit non promunt? non alio, nisi quia ipsum ignorabant, quem tamen Dexter exprimit, de quo fusiùs in Apologia pro authore à nobis actum. *S. Theodorus Metellinensis, Anachoreta.*

10. *Carthagine*, &c.] Sanctorum Fœlicis, & sociorum viginti memoria habetur in Romano Martyrologio ad diem 23. Martij, ex Beda, & Vuandelberto: qui tamen crediti hactenus sunt in Africa martyrium pertulisse, quòd Carthagine reperirentur occisi; vtrùm autem iidem sint, de quibus in Rom. Martyrologio colitur festa dies 3. Februarij, sub his verbis; *Ibidem Sanctorum Martyrum Fœlicis, Symphronij, Hippolyti & sociorum*, mihi non liquet. *Carthaginenses Martyres.*

11. *Toleti*, &c.] De Sancto Fœlice Diacono Hispali passo agit Rom. Martyrologium die 2. Maij, qua etiam celebrari solitum fuit Hispali, & Toleti. Vide Marietam lib. 2. cap. 99. Multa de eo habentur in Breuiario S. Isidori: recitatur siquidem in eo officium proprium eiusdem Martyris, cum hymno de communi Martyrũ: sed nihil dicitur quod ad historiam *S. Fœlix Hispalensis.*

Anno Christi 300. agonis spectet: ad nomen Fœlicis magis alludunt cuncta, vt illud cuiusdam Capitulæ; *Fœlix Martyr tuus Domine, & nomine probatus, & munere consecratus, dum eum ex nomine vocas, & ex munere consecras*, &c. Anno Romæ 1051.

SS. Iustæ & Ruffina. Ingeri potest hoc loco memoria Sanctarum Virginum *Iustæ* & *Ruffinæ*, quæ in eadem vrbe coronam martyrij percipientes Hispaniam totam illustrarunt. Sed quoniam acta ipsarum celeberrima sunt, & à multis descripta, solùm dabimus hymnum in earum festo cani solitum in Breuiario Sancti Isidori.

Hymnus.

Adsunt punicea flosculа Virginum,
Cælesti placido rore virentia:
Quarum vasa poli stigmate syderum
Cæli flammigero igne probata sunt.
Hæc primùm olei imbribus illita,
Ignescit facibus cordis in æthera:
Noctis perfidia hostis & impetum
Vincens in fidei lumine optimo.
En Iusta pariter, atque Ruffina est,
Quæ clarent meritis, moribus inclytis:
Discreto siquidem nomine Virgines,
Vno sed studij nomine Martyres.
Thesaurum Domini legibus inclytæ
Vasis fictilibus corporis vnicè:
Gestantes pretio vascula distrahunt,
Quo quæstu faciet viscera pauperum.
Sed his subsidijs callidus artifex
Frangit testacea vascula mund....
Ne testa hominum scanderet æthera,
Et puluis fieret gloria cœlica.
Hinc robusta fides fragmine fictili,
Gliscens martyrium corporis excipit:
Præstans fœmineo præmia sexui,
Quo celso valeant sydere inlabi.
Ob hoc vita, salus, & via, veritas,
Te summis precibus Christe reposcimus:
Harum suffragio nos tibi consecres
Quarum tu fidei voce placatus es.
Mentis vos facite lampada Virgines,
Fluxu corporeo effici liberos:
Vt votis rigidis corda callentia,
Gestantes habeant regna cœlestia.
Te nostra iubilet gloria perpetim,
Qui solus Dominus trinus, & vnus es:
Iugi imperio sæcula continens,
Et cuncta dominans omnibus imperas.
Amen.

Celebratur festum Sanctarum Virginum ac Martyrum Hispalensium in Rom. & aliis Martyrologiis die 9. Iulij: quo die de ipsis scribunt Villegas, Sanctorus, Trugillus, Marieta, Maldonatus, & antiqua diuersarum Ecclesiarum Breuiaria. Egimus de ipsis ad annum 287. quo à nonnulli passæ referuntur.

Innumerabiles Martyres Cæsaraugustani. 12. *Cæsaraugustæ*, &c.] Magnam illam Sanctorum Martyrum stragem apud Cæsaraugustam occisorum sub impiissimo Daciano, nomine *innumerabilium* consueuerunt fideles celebrare 3. die Nouembris, qua Vsuardus, & Rom. Martyrologium iisdem verbis hæc habent: *Cæsaraugustæ Sanctorum innumerabilium Martyrum, qui sub Daciano præside mirabiliter occubuerunt pro Christo. Cùm enim Dacianus* (inquiũt Vincentius Belu. & Equilinus lib. 10. c. 17.) *videret, quòd quanto plus conabatur Christianos extinguere, tanto magis eorum multiplicabatur fides, & collegium augebatur; simulata paci Ecclesijs reddita, misit edictum fictè, vt Christianis latentibus liceret suis legibus vti. Quibus ad publicum prodeuntibus, & Christum laudantibus, eorum multitudine in prædicta ciuitate conueniente, congregauit exercitum Paganorum, ianuásque vrbis claudi iußit, nequis eorum euaderet. Omnes itaque Christianos ibidem repertos, armati Gentiles ex abditis exeuntes gladijs trucidarunt. Corpora verò in aceruos maximos collecta combusserunt, & cineres in ventum disperserant.* Cæterùm mirabili Dei prouidentia effectum est, vt cineres manserint candidiores niue; vnde in globos collecti, *Massa candida* appellari meruerunt. De iisdem Prudentius hymno 6. Peristephani hæc habet loquens de Cæsaraugusta.

Sola in occursum numerosiores
Martyrum turbas Domino parasti;
Sola prædiues pietate multa
Luce frueris.

Vix

Anno Romæ 1051. — Anno Christi 300.

Vix parens orbis populosa Pœni; (id est, Carthago Africæ)
Ipsa vix Roma in solio locata,
Te decus nostrum superare in isto
Munere digna est.
Omnibus portis sacer immolatus
Sanguis exclusit genus inuidorum
Dæmonum, & nigras pepulit tenebras,
Vrbe piata. Et paulò post:
Nec furor quisquam sine laude nostrûm
Cessit, aut clari vacuus cruoris
Martyrum, semper numerus sub omni
Grandine creuit.

S. Isidorus lib.15. Orig. de Cæsaraugusta, *Illustris* (inquit) *est florens Sanctorum Martyrum sepulturis.* Legi in codice magno, peruetusto, Toleti in Conuentu nostro S.Bernardi extra muros, historiam innumerabilium Martyrum Cæsaraugustanorum, cuius titulus est; *Passio Sanctorum Martyrum innumerabilium, quorum corpora sunt ante Ecclesiam, quæ dicitur Sancta Sanctorum, sub Daciano Præside*, &c. initium verò, *Priscorum mundialium gesta virorum*, &c. Continetur tribus magnis pergameni foliis sub num. 75. vbi illud certè valde notandum est, quod pia priscorum deuotio Ecclesiam eorumdem *Sancta Sanctorum* nuncupauit, ob tantorum pignorum reuerentiam. Legi in Breuiario Palentino lectiones eorumdem, vbi passi dicuntur sub anno Domini ccxcj. De iisdem agunt Morales lib.10. cap.6. Trugillus, Marieta, Vasæus, Villegas, & cæteri.

13. *Ibidem S. Encratis*, &c.] De ea Romanum Martyrologium ad 16. Aprilis. *Ibidem* (inquit, hoc est, Cæsaraugustæ) *S. Encratidis Virginis, & Martyris, quæ laniato corpore, mammilla abscissa, & iecore auulso, adhuc superstes in carcere inclusa est, donec vlceratum corpus putresceret.* Prudentius cecinit eius certamen in Perist. inquiens: — S. Engratia Virgo.

Hic & Encrati recubant tuarum
Ossa virtutum, quibus efferati
Spiritum mundi violentâ Virgo
Dedecorasti.

Et cætera lectu dignissima, quorum aliqua mox subdemus. Narratur eius martyrium simul cum historia innumerabilium, in prædicto codice S. Bernardi Toletani; & in Breuiario Salmantino legitur fuisse filia Reguli cuiusdam Portugalliæ, quodque à parentibus nuptui tradenda Marchioni Rhodani ducebatur à Lupercio auunculo, & aliis xvij. viris primariis: Virgo autem sancta, vt occasionem martyrij sibi quæreret, iter arripiens, Cæsaraugustam peruenit, vbi Dacianum aggressa, eum ad certamen prouocauit. Subdit Breuiarium præfatum, quod statim iussit Dacianus ipsam in eius præsentia acerrimis flagris cædi, & cæsam ligatámque, & ad caudam equi tota ciuitate raptari, eo quod blasphemasset sacratissimos Imperatores, ac deinde eius sacro teneróque corpori cætera tormenta inflicta sunt, quæ Martyrologium narrat: & inter alia clauus in capite eius suffixus fuit, cuius foramen hodiéque in cranio sacro videmus. Corpus verò sanctissimæ Virginis post multa sæcula, anno Domini 1389. die 13. mensis Martij, in marmoreo sepulchro repertum est cum hac inscriptione; *Beatæ Engratiæ Virginis, & Martyris sacrum corpus*: & cum testimonio Prudentij Episcopi, qui ipsam sepulturæ tradiderat. De eadem Morales lib. 10. cap. 5. Marieta lib. 4 cap. 3. & 4. & Yepius Centuria 2. anno Domini 657. cap. 1. Villegas, Trugillus & cæteri. Porrò M. Maximus Cæsaraugustæ Episcopus sic de eadem cecinit:

Encratis ob niueos mores niueúmque pudorem,
Et magè martyrij nomine chara polo est.
Christi sponsa placet superûmque hominúmque parenti,
Cæsareæq; vrbis fida patrona manet.

Anno Christi 300.

Anno Romæ 1051.

Sanguine nobilitat quam fuſo, & corpore ſecto
Pectinibus, buſto ſola relicta ſuo.
Templa dicata ſibi videt hæc in corpore degens,
Digna vigore animæ laurea, dignus honor.
Meq; meumq; gregem ſanctiſſima reſpice Virgo,
Qui tibi pro templis pectora noſtra damus.
Hinc Patrona tuis mala quæque à mœnibus arce,
Noſq; ſalute bea, hoſtibus abde fores.

Porrò quod Maximus inquit: ***Templa dicata ſibi videt hæc in corpore degens***, ad illud Prudentij reſpicit,

Martyrum nulli remanente vita
Contigit terris habitare noſtris,
Sola tu morti propriæ ſuperſtes
Viuis in orbe.
Viuis & pœnæ ſeriem retexis,
Carnis & cæſæ ſpolium retentans:
Tetra quàm ſulcos habeant amaros
Vulnera narras.
Barbarus tortor latus omne carpſit,
Sanguis impenſus, lacerata membra;
Pectus abſciſſa patuit papilla
Corde ſub ipſo. Et infrà:

Vidimus partem iecoris reuulſam,
Vngulis longè iacuiſſe preſſis:
Mors habet pellens aliquid tuorum
Te quoque viua.
Inuidus quamuis obitum ſupremum
Perſequutoris gladius negarit:
Plena te Martyr, tamen vt peremptam
Pœna coronat. Ex quibus infert:
Hunc nouum noſtræ titulum fruendum
Cæſarauguſtæ dedit ipſe Chriſtus:
Iuge-viuentis domus vt dicata
Martyris eſſet.

Quaſi dixerit; hoc ſpeciale præ cæteris vrbibus priuilegium dedit Chriſtus Cæſarauguſtæ, vt nouo Eccleſiæ genere frueretur (nam Titulus Eccleſiam ſignificat:) ſiquidem cùm vrbes cæteræ Titulos erigant Martyribus mortuis: Cæſarauguſta Martyri iuge-viuenti, hoc eſt, Martyri ſimul, & viuenti (mira & noua res!) Domum & Titulum extruxit, nimirum S. Encratidi. Sanctorum verò xviij. qui cum ipſa paſſi ſunt celebre martyrium cecinit eodem hymno Prudentius, cuius initium eſt; ***Bis nouem noſter populus ſub vno***, &c. De eiſque ſolennis ſeruatur memoria in Martyrologiis Bedæ, Vſuardi, Adonis, Romano, & recentioribus; agúntque Vaſæus & omnes authores pro Encrate citati. Quod ad nomina eorum ſpectat, Romanum Martyrologium quatuordecim exprimit, & quatuor reliquos Saturninos inquit vocatos fuiſſe. En eius verba; ***Cæſarauguſtæ in Hiſpania natalis Sanctorum* 18. *Martyrum: Opotati, Luperci, Succeſſi, Martialis, Vrbani, Iuliæ, Quintiliani, Publij, Frontonij, Fælicis, Cæciliani, Euentij, Primitiui, Apodemij, & aliorum quatuor, qui Saturnini vocati eſſe referuntur: Hi omnes ſub Daciano Hiſpaniarum Præſide ſimul pœnis affecti atque interempti ſunt; quorum illuſtre martyrium Prudentius verſibus exornauit.*** Nomina & ſeriem ipſorum ab ipſo Prudentio mutuauit, qui ſic habet,

Socij eius xviij.

Ergo ter ſenis ſacra candidatis
Diues Optato *ſimul &* Luperco,
Perge conſcriptum tibimet ſenatum
Pangere pſalmis.
Ede Succeſſum, *cane* Martialem,
Mors & Vrbani *tibi concinatur,*
Iuliam *cantus reſonet, ſimúlque*
Quintilianum.

Publium

Anno Romæ 1051. Anno Christi 300.

Publium pandat chorus, & reuoluat
Quale Frontonis *fuerit trophæum,*
Quid bonus Fœlix *tulerit, quid acer*
Cæcilianus.
Quantus Euenti *tua bella sanguis*
Tinxerit, quatenus tua Primitiue,
Quum tuos viuax recolat triumphos
Laus Apodemi.
Quatuor posthinc superest virorum
Nomen extolli, renuente metro,
Quos Saturninos *memorat vocatos*
Prisca vetustas.

Sed verò cæteri omnes authores non solùm seriem & ordinem nominum variant, verùm etiam nomina omnium 18. exprimunt, & neminem ipsorum Saturninum vocari affirmant. Audi verba Vsuardi, cui Ado, & Equilinus consentiunt. *Cæsaraugustæ Sanctorum* 18. *Martyrum, Quinctiliani, Cassiani, Matutini, Publij, Vrbani, Martialis, Fausti, Successi, Fœlicis, Iauarij, Primitiui, Euentij, Cæciliani, Optati, Frontonis, Luperci, Apodemi, & Iulij. Hi omnes sub Daciano*, &c. Subscribit Marieta p.1.lib.2.cap.103. & quod maioris ponderis est, vetustissimus M. S. Codex Monasterij S. Bernardi Toletani suprà relatus, idem habet ad verbum. Desunt igitur in Romano Martyrologio quatuor illorum nomina: *Cassianus, Faustus, Ianuarius*, & *Matutinus*, quos, vt Prudentius inquit, prisci *Saturninos* vocarunt: nimirum cognomine auito, aut alia quauis causa. Sed quid est quod Prudentius ait?

Quatuor dehinc superest virorum
Nomen extolli, renuente metro,
Quos Saturninos *memorat vocatos*
Prisca vetustas.

Ambrosius Morales lib.10.cap.5. existimat ab eorum propriis nominibus Prudentium abstinuisse, quod ea leges metri saphici non caperent: & hoc voluisse significare, cùm dixit, *renuente metro.* Cæterùm non placet in hoc, nam, vt bene notauit P. Lupus in notis ad Lusitanum Martyrologium, de Cassiano quidem & Fausto dubitari nequit, quin facili negotio saphicam mensuram intrare queant, Ianuarius autem & Matutinus in vocandi casu. Quod igitur Prudentius asserit, longè aliud est, nimirum nomen, quo prisca vetustas Sanctos illos quatuor vocat, id est, *Saturninos*, nequaquam in hoc genere metri locum habere posse, eò videlicet, quod quatuor simul syllabis longis constet, cùm tamen prima illa syllaba *Sa.* corripienda omnino esset, cùm dicitur, *Quos Saturninos*, &c. primus enim pes Trochæus est longa & breui constans. Veniam proinde Prudentius petit: nec enim vulgare veterum tantorum Martyrum nomen silendum esset, propter rigorosas metri leges: vnde & subdit:

Carminis leges amor aureorum
Nominum parui facit, & loquendi,
Cura de Sanctis otiosa non est,
Nec rudis vnquam.
Plenus est artis modus, annotatas
Nominum formas recitare Christo,
Quas tenet cœli liber, explicandus
Tempore iusto.

Sub lite etiam est de altero ipsorum, fueritne mas, vel fœmina: nam nonnulli Prudentij codices, & Romanum Martyrologium apud Baronium *Iuliam* vocant: vetustus autem

Anno Christi. 300.

Toletanus, Vsuardus, & cæteri *Iulium:* quod sequitur Equilinus. Vtrumque probabile, Anno neutrum certum. Corpora octodecim Sanctorum prope corpus S. Engratiæ sepulta, & Romæ cum ipsa pariter reperta sunt, & in quodam sepulchro eiusmodi circumscriptio: *Corpus* 1051. *Sancti Luperci eius auunculi Martyris*; auunculi scilicet S. Engratiæ.

S. Lambertus Martyr.

14. *Item ibidem S. Lambertus, &c.*] Quæ hic de Sancto Lamberto referuntur trita sunt apud omnes Hispanicarum rerum Scriptores; ita sanè referunt de eo Morales lib. 10. c. 6. Villegas, Trugillus, Vasæus & cæteri. Erat quidem S. Lambertus Agricola, cuiusdam Gentilis seruus, à quo de fide coram Iudice accusatus, capitis abscissione donatus est, dum in agro boues ducens araret; assumens dehinc caput manibus propriis, ducibus & bobus & Angelis, ad sepulchra cæterorum Martyrum proficiscitur: quò cùm peruenisset, *Exultabunt* (ait) *Sancti in gloria*; & à cæteris Martyribus responsum est, *lætabuntur in cubilibus suis*. Quo dicto in consortium illorum se dedit. Vidi prope sepulchrum S. Engratiæ historiam hanc in marmore sepulchri eiusdem Sancti Lamberti imaginibus incisam. De eodem consule Romanum Martyrologium ad 16. Aprilis. Cum prædictis Martyribus passi quoque sunt Sancti Caius, & Crementius, de quibus in hymno 18. Martyrum hæc habet Prudentius:

Additis Caio (nec enim silendi)
Teque Crementi, quibus incruentum
Ferre prouenit decus ex secundo
Laudis agone.

Id Romanum Martyrologium die prædicta sic exponit; *In eadem ciuitate Sanctorum Caij, & Crementij; qui secundò confessi, & in fide Christi perseuerantes; martyrij calicem gustauerunt.* Quod secundò confessi, vel secundo laudis agone illustrati dicuntur, ad id tendit, vt in primo certamine defecerint, sed facti pœnitentia ducti, secundo se certamini exhibentes, coronam adepti sint. Vnde subdit Prudentius:

Ambo confessi Dominum steterunt
Acriter contra fremitum latronum;
Ambo gustarunt leniter soporem
Martyriorum.

Cæterùm quod incruentum martyrij decus tulisse dicantur, & leniter soporem eius gustasse, ad id puto referendum, quod sine sanguinis effusione, funibus strangulati, aut in flumen præcipites dati fuerint.

DE SANCTO VINCENTIO MARTYRE APPENDIX.

Hoc loco proculdubio in codicibus Dextri, quibus fruimur, deest memoria S. Vincentij Leuitæ & Martyris, qui in vniuersa Ecclesia secundo post Laurentium loco celebris habetur. Nec enim notissimus omnium Martyr vni Dextro occultari potuit, qui tamen singularem de Martyribus Hispanis notitiam præ cunctis mortalibus, quorum scripta extent, habuisse probatur. Transcriptori codicis potiùs culpæ dandum est, quod Vincentium prætermiserit. sed id etiam de Eulalia Barcinonensi fecisse conuincitur, quam sanè Barcinonensis scriptor (Dexter) Barcinone scribens, minimè præteriret. Accedit S. Braulionem quasdam additiones ad Dextrum fecisse, quæ omnino supponunt memoriam Sanctorum Vincentij, & Eulaliæ Barcinonensis minimè prætermissam, nam ad annum Domini 304. quo vterque peremptus fuit, hæc habet: *Per hæc tempora Catholici Valentini ad littus maris Saguntini nobile S. Vincentio sepulchrum erigunt, & intra Sacrarij Aram imam in profundo loco corpus inuictissimi Martyris religiosissimè recondunt*; *quod templum assidua visitatione frequentatur. Etiam vbi carcer, & vbi martyrium passus est loca frequentant, & religione quadam singulari percolunt.* Ad annum verò 312. hæc; *Barcinone* (ait Braulio) *S. Eulaliæ Virgini Martyri ac ciui, suæq; tutelari ciues Barcinonenses ædem ad mare construunt.* Certè si Dexter Vincentij & Eulaliæ nequaquam meminisset, Braulio non solùm adderet erectionem templorum, sed multò magis eorumdem Martyrum agones. De sepulchro super S. Vincentij corpus erecto,

Anno Romæ 1051. ereсto; ex actis eius hæc ait Equilinus lib. 2. cap. 111. *Cadauer solutum in littus à fluctibus deductum est; quod à quadam matrona vidua ipso reuelante repertum est, & ab ipsa vnà cum quibusdam fidelibus in modica Basilica sepultum. Cessante verò persecutione corpus ad ciuitatem Valentinam deducitur, & iuxta muros honorificentiùs tumulatur.* Habemus testimonio eiusdem Prudentij S. Vincentium non fuisse excarnificatum Valentiæ, sed prope Saguntina diruta mœnia in loco ignobili; quod annotasse velim eos, qui oppositum senserunt: ait enim in hymno 18. Martyrum Cæsaraugustanorum, Cæsaraugustæ & ipse existens: Anno Christi 300.

Noster est, quamuis procul hinc in vrbe
Passus ignota dederit sepulchro
Gloriam victor prope littus altæ
Fortè Sagunti.

Cui consonat additio suprà dicta S. Braulionis. Quod spectat ad locum natali S. Vincentij illustratum aliqua inter authores controuersia est; nonnulli enim, inter quos est Morales lib. 10. cap. 8. vel 9. credunt Cæsaraugustæ ortum fuisse, alij autem Oscæ; videtur illis fauere Prudentius in eodem hymno, dum asserit Cæsaraugustanis 18. Martyribus annumerari debere S. Vincentium, eo quòd inde sanguinem duxerit:

Quin ad antiquum numerum trahentur,
Viua post pœnæ specimen puella;
Morsq; Vincenti, cui sanguis hinc est,
Fons & honoris.

Horum autem sententiam omnino veram iudico, vtpote quam potiores ac plures defendunt, & inter eos Helcca Cæsaraugustanus Episcopus, cuius verba dedimus in superioribus, cùm de S. Valerio Episcopo ageremus. Certè Oscenses id certa traditione à suis maiobus accepta conseruant, ostendúntque domum Eutychij, & Enolæ parentum S. Vincentij: & multa Hispaniæ Breuiaria diuersarum Ecclesiarum consentiunt: inter quę Salmantinum hæc habet. *Quoniam triumphum S. Vincentij notitiæ fidelium tradere disponimus, dignum est vt & generis ipsius nobilitas breuiter intimetur. Extitit enim patre Eutychio progenitus, qui fuit Agresti Consulis notissimus filius; mater verò eius Enola ex Osca vrbe noscitur procreata*, &c. Huc accedit S. Vincentium ex eadem patria, cognatúmque fuisse S. Laurentij, qui tamen Oscensis fuit, vt suo loco probauimus. Id luculenter expressit M. Maximus in Epigrammate de eodem Vincentio, quod hoc loco placuit subiungere.

Vincenti egregiam referens ab agone coronam,
Atque Leuitarum dulce Leuita caput:
Sacra domus firmæ quæ nomen adepta Columnæ (id est, de Pilari)
Hoc tibi victuro puluis & vmbra fuit.
Maximè de septem celebrata in sede ministris.

Hoc Prudentius dixit: *Exclamat hic Vincentius,*
Leuita de tribu sacra,
Minister Altaris Dei,
Septem ex columnis lacteis.

Et Nebrissensis ita exposuit, vt Episcopus Cæsaraugustæ septem habuisset Diaconos more Apostolico, non aliter atque pro Sede Hierosolymitana ab Apostolis olim instituti totidem leguntur Act. 6. Inter septem verò Diaconos Cæsaraugustanus Vincentius erat prior. (Nil minus de aliis Episcopis credo, nam & omnes Archidiaconum habebant, id est, superiorem cæteris Diaconis: vnde de Sancto Laurentio idem Prudentius in hymno ait,

Anno Christi 300. | Anno Romæ 1051.

Hic primus è septem viris,
Qui stant ad aram proximi:
Leuita sublimis gradu,
Et cæteris præstantior.)

Sic igitur ait: *Maxime de septem celebrata in Sede ministris*, quod priùs dixerat: *Caput dulce Leuitarum:*

Martyr ades votis, supplicibusq. tuis.
Hinc prodis rutilans fidei spectandus in armis,
Inde Valentino das documenta solo.
Inque Iliberritano das maxima cœtu
Signa tui infracti pectoris, & fidei. (Egimus de hoc in superioribus.)
Testis es ô Valeri genitor fortissime, tanti
Pectoris: hoc socio prælia nónne subis?
Archileuita sacer, cui secretaria cordi
Sunt tibi, quæ constant agmina sacra doces.
Sanguis erat tuus ille potens Laurentius, ignes
Stinguere de tortis artubus, ille potens.
Ille tibi documenta dedit præclara micandi,
Ipseq. dat alijs, estis in arte pares.
Ille parit Romæ, patriæ paris ipse coronam,
Patria vtrique eadem, laurea, robur idem.
Respice nos præsens stellata in veste minister,
Atque tuos ciues ciuis & ipse iuua.

Quod autem Vincentius ex Cæsaraugusta sanguinem traxisse dicatur à Prudentio, non tollit, quin Oscæ natus sit, dum tamen quispiam ex suis Cæsaraugustanus fuerit. Multa de eodem S.Vincentio habentur in Breuiario S.Isidori, & inter cætera hymnus, cuius initium:

Adest miranda passio
Leuitæ Sancti Martyris:
Cui clara virtute flagrans
Corona vincenti datur, &c.

Et in Capitula; *Adest Domine testis tui solenne illud, atque famosissimum festum, quod annuis recursibus mortalium obtutibus præsentatur; in quo hic Vincentius Martyr tuus, mirabiliter vincens, & solo*(id est, terra)*probatus & pelago, nec terrenis supplicijs vtncitur, nec marinis gurgitibus compeditur*, &c. Et inferiùs vocatur *Prædicator luminis*. Longum esset singula prosequi, quæ Sancti Martyres de tanto Martyre scripserunt, de eis consule Baronium in annot. ad 22. Ianuarij, & Molanum ibidem: & præcipuè Rabani Martyrologium, qui breui epilogo agones omnes B.Vincentij describit.

S. Leocadia Toletana. 15. *Toleti Sancta Leocadia*, &c.] De ea omnium Martyrologiorum authores, Beda, Vsuardus, Ado, Romanum, ac cæteri: Vasæus, Laurentius de Padilla, Mariana, Marieta, Villegas, Trugillus, Maldonatus, Marinæus Siculus. In Breuiario Palentino his verbis eius acta recensentur; *Impijssimi Diocletianus & Maximianus Imperat. crudelissimum Dacianum Præsidem, ad euitandam magis, quàm ad gubernandam destinauerunt Dacianum Præsidem, qui post multorum Sanctorum cædes, Toletanam vrbem ingressus est; vbi reperit Deo dicatam Virginem Leocadiam de nobilissimo genere exortam; quæ non diebus, neque noctibus, peruigili cura, ab oratione cessabat. Qui quidem Dacianus, cùm eam suis conspectibus præsentari præcepisset, ita affatus est: Cur te tam leuis, & vana ludit circumuentio, vt de tam præclaro genere nata, relinqueres ceremonias*

Deorum

Anno Romæ 1051. *Deorum nostrorum, & nescio cui Christo te offeras seruituram? Beata verò Leocadia respondit; Non me tua suasio à proposito Christi reuocabit; nam illi me seruituram deuoui. Non illusio verborum tuorum, nec blandimenta natalium, quibus me suadere conaris, retrahent à seruitute Domini mei Iesu Christi, qui nos pretioso sanguine suo redimens, magnam indidit libertatem. Furens itaque Dacianus præcepit eam trudi in carcerem, arctissimis vinculis colligatam, donec excogitaret, quibus pœnis vel tormentis eam affligeret. Deinde profectus Elboram ciuitatem, multos Sanctos sanguine fuso transmisit ad Dominum. Cumq; in Toletana vrbe ad Beatam Leocadiam horum fama percurrisset, genibus in oratione positis, in eodem loco quo reclusa tenebatur, completa oratione suum Domino commendans spiritum misit ad cœlum.* In Respons. 6. speciali notitiæ martyrij S. Eulaliæ tribuit, quod in Lectionibus in communi de fama necis multorum Martyrum ad aures Leocadiæ aduentante dixerat. Consonant Salmantinum Breuiarium, & alia multa diuersarum Ecclesiarum Hispaniæ. Cæterùm quod à Dextro additur de lapide duro, cui S. Leocadia pollice suo signum Crucis molliter impressit, verissimum esse ex hymno ipsius, quem in Palentino Breuiario legi, manifestè habetur; sic enim habet: Anno Christi 300.

Hæc cùm corde puro
Deum intercessit:
In carceris muro
Pollicem impressit.
Pollex sic intrauit
In lapide duro,
Quòd Crucem signauit
In molli butyro.
Sic Christe consigna
Corda nostra dura:
Vt te mente digna
Sequamur & pura.

In Breuiario Toletano Archiepiscopi Silicæi, parum mutatis verbis sic lego.

Pollex sic intrauit
In prædura petra,
Quòd Crucem signauit
Vt in molli cera.

Extat vsque in hodiernã diem in antro carceris S. Leocadiæ, prope altare ipsius Virginis ad cornu Euangelij in muro lapis ipse Cruce eius pollice signatus, sub crate ferrea custoditus, quem anno Domini 1621. Toleti existens veneratus sum: altare autem ipsum ex marmore alabastrite constructum, tribus distinctum historiis, totidem repræsentat acta martyrij S. Leocadiæ. In priori ad cornu Euangelij sistitur Daciano; in altera quæ in medio altaris est, crudeliter à satellitibus flagellatur; in tertia quæ ad cornu epistolæ vergit, in carcere clausa, super nudam humum iacens, reddit spiritum. Quo videas eos omnes deficere qui sola carceris custodia credunt maceratam fuisse S. Leocadiam, & nullum aliud tormentum pertulisse. Sanè hymnus in honorem eiusdem Virginis cani solitus in Breuiario Gothico correptam fuisse, id est, verberibus cæsam affirmat; quem hic placet inserere:

Sanctissimæ Leocadiæ
Solenne festum prodijt,
Quo vana terræ despuens
Ad regna cœli transijt.
Omnes venite supplices,
Cordis reatum pandite:
Gaudendo vota soluite,
Deoq; grates reddite.
Hæc namq; Virgo nobilis
Exorta claro germine:
Confessa Christum fortiter
Pœnas libenter pertulit.
Correpta iussu Præsidis
Vncis ligatur ferreis,
Vt vinculorum pondere,
Fides puellæ cederet.
Illic per abstinentiam
Christo placere cogitans:
Laudum rependit gratias,
Precumq; refert victimas.
Sed mox vt S. Eulaliæ
Mortem sacratam comperit;
In carcerali vinculo,
Cœlo refudit spiritum.
Nunc Virgo sancta quæsumus,
Et lacrymando poscimus:
Vt probra nostra diluas,
Et vota Christo perferas.

Tu nostra

Anno Christi 300. | Anno Romæ 1051.

Tu nostra ciuis inclyta,
Tu es patrona Vernula:
Ab vrbis huius termino
Procul repelle tædium.
Non hostis hic præualeat,
Non morbus, aut penuria:
Recedat omne noxium,
Et conferatur commodum.
Sic vita rebus affluat,
Ne corda luxu sordeant:
Cunctisq; de criminibus
Donetur indulgentia.
Deo perennis gloria,
Et gratiarum copia:
Qui cuncta voluit tempora,
Et regnat ante sæcula. Amen.

Accedit dictis, quod de eadem Virgine in Breuiario quoque Salmantino asseritur, *fremens Dacianus præcepit militibus multis tormentis eam affligere: properans itaque Elboram*, &c. quibus vt minimum innuitur, flagellis cæsam fuisse. Sed quod minimè ferro vitam finierit, inde factum est, vt in officio Ecclesiastico Gothici Breuiarij perpetuò Confessor nuncupetur; vnde in eadem oratione dicitur: *Gloriosa facta est Virgo tua Christe Leocadia, quæ consurgenti auroræ comparata, pulchra atque electa vt Sol, probatur & Luna; dum clariori rutilans lumine, & vt Luna plena clarescit in confessione, & vt Sol flagrans, atque imminutionem sui nesciens, sanctitatis persistit in opere: Da ergo nobis, vt per eam apud te, pro votis indulgentiam mereamur, qui nunc pro delictis vel lacrymas fundimus, vel gemitus exhibemus. Amen.*

Hunc locum sibi vendicat additio S. Braulionis ad Dextrum; nimirum *anno Domini 312. Toletani fideles S. Leocadiæ Martyri ac ciui, sacram ædem vbi sepulta iacet, erigunt: quæ secunda domus sacra est in illa ciuitate, maximeq; frequentatur.* Ibi siquidem nonnulla Toletana Concilia celebrata sunt.

DE SANCTIS EVLALIIS APPENDIX.

Duplex Eulalia.

Obiter hoc loco de S. Eulalia Emeritensi mentionem faciens Dexter, videtur in originali suo, debito loco fusiùs de eadem, ac de eius socia & conuirginali S. Iulia dixisse, deesse tamen dolemus id in codice nostro; sicut & memoria S. Eulaliæ Barcinonensis. Illud profectò mirabile admodum in vtraque cernitur, quòd non solùm eodem nomine, eadem ætate & eadem persecutione participauerint, sed simillimis martyriorum generibus, paribúsque miraculis in morte nobilitatæ sint; vt non sit mirum nonnullos authorum externorum eas confudisse, vt Equilinus lib. 1. cap. 54. fecisse conuincitur, dum eam quæ à Presbytero Donato edocta 10. Decembris celebratur, Barcinonensem fuisse existimat: sed falsò & contra seipsum, nam ipse Equilinus ante 6. solùm capita eiusdem libri, Eulaliæ Emeritensis meminit, agens de Sancta Leocadia: vnde postmodum sui oblitus vtramque confudit. Et Eulaliæ quidem Emeritensis acta luculenter sacro hymno cecinit Prudentius in Peristephano, qui in Breuiario Sancti Isidori recitari solitus fuit in ipsius Virginis festo: ad epitomen redacta sic ea expressit Ado in Martyrologio: *Apud Emeritam Hispaniæ ciuitatem natale Sanctæ Eulaliæ Virginis, quæ cùm esset annorum xiij. iussu Daciani Præsidis* (lege Calpurniani, quem habent acta, Daciani, vt reor, ministri) *plurima tormenta perpessa, nouissimè in equuleo suspensa, & exungulata, facu lis ardentibus ex vtroque latere appositis, haust o igne spiritum reddidit; & cernentibus Christianis in specie columbæ niueæ cælum petijt. Cuius beatum corpus per triduum iussu Præsidis pependit in ligno: sed cui humana fuerint obsequia denegata, cælestia fuerunt munia concessa; nam nix desuper corpus puellæ adspersit, vt quod ab vtraque parte appositus ignis ardoris sui incendio conflagauerat, niuali candore coopertum diuina gratia dealbaret. Sicq; à Christianis reuerenter ablata, & deuotione debita sub sacro altari deposita miraculorum gloria illustratur.* Hæc ille ex prædicto Aurelio Prudentio. Audi nunc quæso, quæ Prudentius ipse de eadem Martyre scribat in hymno, cuius initium:

S. Eulalia Emeritensis.

Germine nobilis Eulalia,
Mentis & indole nobilior,
Emeritam sacra Virgo suam,
Cuius ab vbere progenita est,
Ossibus ornat, amore colit.

De martyrio sic paulò inferius.

Nec mora carnifices gemini
Iuncea pectora dilacerant:
Et latus vngula virgineum

Pulsat

Anno Romæ 1051.

Pulſat vtrimque, & ad oſſa ſecat
Eulalia numerante notas.

Rurſum cùm in equuleo poſita, lampadibúſque ad latera appoſitis exuſta, rogo nihilominus circundata eſſet, ſubdit:

Flamma crepans volat in faciem,
Perq́; comas vegetata, caput
Occupat, exuperatq́; apicem:
Virgo citum cupiens obitum,
Appetit, & bibit ore rogum.
Emicat inde columba repens,
Martyris os niue candidior
Viſa relinquere, & aſtra ſequi;
Spiritus hic erat Eulaliæ,
Lacteolus, celer, innocuus.
Ecce niuem glacialis hyems
Ingerit, & tegit omne forum;
Membra tegit ſimul Eulaliæ,
Axe iacentia ſub gelido,
Pallioli vice linteoli.

Anno Chriſti 300.

Cætera, quòd hymnus ipſe præ omnibus ſit, conſultò prætermitto.

Verùm totidem penè de Barcinonenſi Eulalia narrat Quiricus Toletanæ Sedis Antiſtes S.Ildefonſi ſucceſſor, in hymno, quem in eius laudem edidit, & Toletano inſeruit Breuiario. Præfuit hic Concilio Toletano vndecimo celebrato Æra 713. id eſt, anno Dom. 675. Hymnus verò ſic habet: *S. Eulalia Barcinonenſis.*

Fulget hic honor ſepulchri Martyris Eulaliæ:
Quæ ſacro ſignauit idem paſſionis ſtigmate,
Huc vocat adeſſe cunctos, conuenit occurrere.
Germinis huius propago, vel caterua confluens,
Barcinon Auguſta ſemper ſtirpe aucta nobili,
Ciuium florens corona, plebs fidelis inclyta:
Virginem videte veſtram, quàm ſit index gloriæ,
Quæ fide probata terret ſic furentem Iudicem;
Prædicans Crucis honorem, vel ſalutis indicem.
Hæc enim catomata ſiſtitur equuleo;
Cæditur, exungulatur, atque flammis vritur,
Terminum habere laudis inter iſta neſciens.
Ambiens Crucis patronum in Cruce ſuſpenditur,
Corpus illic ad honorem nix polorum protegit:
Sic calore plena ſancto paſſionem ſuſtulit.
Huius ex ore columba cum ſolutis artubus,
Proſilit ire per auras, ſeu volatu percito
Virginem viciſſe clamans in ſupernis ſedibus.
Quæ tamen Dei puellam geſtiens præcurrere,
Lege iam mortis peracta gaudijs attollitur,
Sicq́; riſu rorat ora, corda mulcet flentium.
Lucida fœlix per Orbem Barcinon attolleris,
Quæ ſinu pignus retentas tam ſalubre, tam pium,
Scilicet tanti habendo corporis conſortium.
O beata ſponſa Chriſti, Virgo clementiſſima,
Suſcipe iam ſingulorum vota, vel ſuſpiria;
Poſtulans Chriſtum precatu, quo gementes audiat.
Solue quod tædet, quod arguit mortis ad perniciem,
Peſtilens morbus recedat, mucro hoſtis ſubruat:
Vita ſit tranquilla cunctis, ſint quieta tempora.

Non

Anno Christi 300. | Anno Romæ 1051.

Non iniquis seruiamus mente factionibus,
Non caro iugum rebellis suaue Christi renuat;
Sed Christi caloris omnes sanctitate fulgeant.
Ciuibus occurre ciuis, & salutem porrige,
Esto sic patrona nobis in relatu gratiæ,
Sicut es vicina cælis ad fauorem gloriæ.
Inter hæc admixtus ipse conquærit & Quiricus,
Qui tui locum sepulchri regulis monasticis,
Ad honorem consecrauit sempiterni Numinis.
Vt mei post vincla carnis sis memor in æthera:
Et minus quod hic peregi, tu valenter suppleas,
Hæc tibi perlata vota vel camena consecrans.
Gloria Patri Natoq; semper & Paraclito,
Laus, potestas, atque virtus, gratiarum copia,
Quem Deum cuncta fatentur sæculorum sæcula. Amen.

Vide quæso Lector, quàm similes gemmas Sol iustitiæ in mari nostro genuit, vt sola ciuitate, & parentibus, ac passionis die differre videantur. Neque verò eo etiam differre quis putet, quòd Barcinonensis in cruce, Emeritensis autem in equuleo interempta dicatur: nam de Emeritensi similiter legimus in oratione quadam Breuiarij Gothici, quæ sic habet: *Domine Iesu Christe, qui beatissimæ Virginis tuæ Eulaliæ corpusculum in cruce pendens suprema adspersione vestisti, vt & candor Virginem, & refrigerium indueret Martyrem.* Itidémque asserunt acta eiusdem beatissimæ Virginis, quæ in eius festo in Breuiario Salmantino recensentur, nam habent: *Post hæc verò B. Eulalia diuersis generibus tormentorum macerata, pendens in cruce super his omnibus gloriabatur,* &c. Sed verò mihi certum habeo, quòd cùm vtraque in cruce suspensa dicitur, non de cruce rigorosè intellecta accipiendum est, sed de equuleo, qui formam crucis gerebat; nam quod Quiricus & Romanum Martyrologium asserunt, Barcinonensem in cruce suspensam spiritum emisisse; acta eius quæ tum in codice vetustissimo Monasterij Sancti Bernardi Toletani legi, sub initio, *In diebus illis Eulalia Sancta Barcinonensis ciuis, & incola,* &c. tum in Breuiario Palentino extant; apertis verbis habent, in equuleo euectam efflasse animam. Emeritensis quoque crux luculenter exprimitur qualis fuerit, in quodam hymno Breuiarij Gothici, quem postea dabimus, ibi enim dicitur:

In cruce vtraque suspēsa, sed quæ

Tunc in reciso stipite,
Ductis in altum brachijs,
Latus puellæ cæditur,
Nudáque flammis vritur.

Quæ proculdubio forma equulei fuit. Quod verò Salmanticum de Emeritensi dixit ex cruce cœlos in modum columbæ penetrasse; acta eius quæ in prædicto Palentino adseruantur, id de equuleo dictum asseuerant. Consule quæ in hanc sententiam notauimus agentes de Sancta Wilgeforte ad annum 138. Sed quoniam acta ipsa germana ac sincera hactenus edita nunquam vidimus, placuit in gratiam eruditorum ea in medium adferre, prout in Breuiariis Palentino, Salmantino, & Asturicensi adseruantur.

VITA S. EVLALIÆ EMERITENSIS.

Passio Sanctæ ac beatissimæ Eulaliæ Virginis, quæ facta est in ciuitate Emerita sub Calpurniano Præside, 4. Idus Decembris. In diebus illis Virgo beatissima Eulalia sanctimonialis puella, patrem habuit Liberium Emeritensis vrbis primarium. Cùm esset annorum circiter tredecim, Deo timorata, mente & corpore casta, ac religione pudica, docebatur à quodam Donato Presbytero, ab eius infantiæ

rudimen

Anno Romæ 1051. *rudimentis, vt Christum fateretur. Quæ dum annos adolescentiæ fuisset ingressa, fidem quam sancta deuotione conceperat, animo fortiore seruabat. Igitur cùm Beata Eulalia ciuis & incola Prouinciæ Lusitaniæ, in finibus Prouinciæ Bæticæ, vltra Emeritam, milliario ferè xxxvij. in villa quæ dicitur Pronciano, cum Confessore Fœlice, & alijs sodalibus Deum timentibus moraretur, & in Dei laudibus permaneret; Calpurnianus ingressus est Emeritam ciuitatem persequens Christianos. Cumq; nuntiatum esset Beatæ Eulaliæ, venisse nuntios cum vehiculo publico, qui eam ad Emeritam ducerent, & cura parentis lateret domi, Virgo tamen animosa nocte consurgens, protinusq; in velocitate vehiculi, læta progrediens, toto animo ad martyrium properabat. Præstabat ei comitatum Iulia conuirginalis eius, & cùm iter facerent dixit ei Beata Eulalia; Notum sit tibi Domina soror, quia nouißima vado, sed prior patiar. Cùm autem Coloniæ Emeritensium vrbi appropinquassent, Beatæ Eulaliæ obuiauit quidam Iudæus, & dixit ei; Vade, thurifica, vt viuere poßis. Cui sancta Virgo respondit: Augeat tibi Dominus annos, nam ego mori pro Christo desidero. Deinde ad paßionem ducta sic Calpurnianum Præsidem vrbis Emeritensis allocuta est. Quid ingrederis vrbem inimice Dei excelse? Quid persequeris Christianos, & niteris perdere Virginem Dei? Dominus me docet in veritate sua, nec auferes à me castitatem meam, quia non seduces adolescentiam meam. Calpurnianus Præses dixit: O infantula, antequam crescas florem ætatis tuæ perdere quæris. Eulalia Beata respondit: Ego annorum circiter sum tredecim; putásne infantiam meam tuo posse terrore turbari? Sufficit mihi hæc transitoria vita; & quia terrenæ vitæ blandimentis non delector, alteram futuram beatam expecto vitam, qua beatior dono diuinitatis efficiar. Calpurnianus Præses dixit: Ista te vanitas miserè non seducat; accede & sacrifica Dijs secundùm præceptum Imperiale, quò poßis tormenta euadere, & honorari, & sponsum diuitem promereri. Beata Eulalia respondit; Habeo sponsum diuitem immortalem Christum, qui te tuósque perdet, & patrem tuum Diabolum, qui dicitur Sathanas. Tunc misit Præses, vt in carcerem mitteretur. Priùs tamen iußit eam vocari ad se, & blandis verbis ac deceptorijs persuadere volens dicebat; Considera infantiam tuam, aspice temetipsam, miserere tui; vade, thurifica, vt viuere poßis. Beata verò Eulalia fide plena, virtute firma, vsque ad finem mortis operari non timens, ita respondit; Christiana sum, non facio. Tunc Calpurnianus turbido furore succensus, putans pudicam Virginem more infantium à tergo corporis emendari, iubet per officium curatoris eam catomari. Cui Beata Eulalia dixit; Corpus meum habes in potestate, animam verò meam in potestate habere non potest nisi solus Deus. Cúmque catomaretur corpus eius delicatum ac sanctum, illatæ cædis verbera æquo animo sustinebat; confidensq; in magna gloria Dei, constanter & fortiter maledicebat Regem Cæsarem cum Dijs suis. Angeli verò Domini protegebant Beatam Eulaliam. Cumq; hæc Præses audisset, & de sententia danda puellæ moram faceret, Eulalia Virgo persenerans in constantia, audacter plena fide, & libera voce, ita vt omnes audirent, dixit; Calpurniane da sententiam; Regibus enim tuis, ac Dijs eorum, ea quæ sæpiùs dixi, repeto, & maledixi, & maledico. His verbis auditis B. Virginis exacerbatus vehementer, & accensus Calpurnianus furore nimio, iußit sibi sequenti die aptari tribunal in foro. Tum præcepit ex sententia Beatam Virginem cruciari, & primò iußit eam cædi cum fustibus madefactis, & mammillas eius candente oleo perfundi, & ipsam in calcem viuam demergi, & aquam desuper fundi, & liquatum plumbum in olla super eam poni. Ad vltimum verò Calpurnianus videns se victum, & confusum, iubet B. Eulaliam extra ciuitatem duci, & in equuleo suspendi & exungulari, & circa latera eius lampades ardentes applicari, & viuam flammis cremari. Post hæc verò B. Eulalia diuersis generibus tormentorum macerata, pendens in cruce super his omnibus gloriabatur, commemorans seipsam, in quibus se ab infantia præparauerat, omnibus etiam audientibus se dicebat; Credi oportet vnum & verum Deum, Patrem cœlestem, & Iesum Christum filium eius omnipotentem, cum Spiritu Sancto adorandum, qui est benedictus in sæcula. Sicq; beata & gloriosa in suo fine festinans ad Dominum, quò celeriùs iret properabat. Ergo flamma ignis de vtraque parte apposita, aperto ore suo vim rapuit, & auxit incendium; quo facto ex ore eius in specie columbæ, in conspectu omnium Sanctæ Martyris spiritus migrauit ad Dominum.* Deest niuis miraculum, de quo iam diximus, & martyrium Sanctæ Iuliæ Virginis sociæ ipsius. Vbi tamen quod asserit, iussam fuisse *catomari*, nihil est aliud, quàm quòd in humeris alterius leuata, more puerorum in natibus vapulabat: nam κατωμαδὸν idem est quod in humeris aliquid imponere, vt rectè Baronius notauit in Martyrologij notis ad diem 15. Iunij, litt. b. ex Suida, Hippocrate, & Iosepho, & manifestè innuitur ex illis verbis actorum quæ modò Anno Christi 300.

Anno Christi 300. recensuimus, ***Putans pudicam Virginem more infantium à tergo corporis emendari,*** & mox subditur: ***Iubet eam catomari.*** & in idem recidit, quod de Eulalia Barcinonensi dicitur in hymno præfato, ***Hæc etenim catomata sistitur equuleo.*** Sic & Sanctus Vitus puer, apud Adonem & Bedam legitur more puerorum catomis cæsus, & similiter Sancta Barida & alij. Sed do tibi alterum Eulaliæ Emeritensis Virginis hymnum, qui in Breuiario Sancti Isidori cani consueuit. Anno Romæ 1051.

Laudes Beatæ Eulaliæ
Puro canamus pectore:
Quam Christus inter Martyres
Casto sacrauit sanguine.
Quæ clausa duris postibus,
Interq; fortes cardines;
Somni cibiq; nescia,
Christo canebat peruigil.
Custos tremendi numinis
Lucem stupet in vinculis:
In carceris angustia,
Mentis beatæ gaudia.
Iudex furore turbidus,
Surgit cruentis faucibus:
Et increpat noctis moram,
Sanctam daturus hostiam.
Lætoq; primo verbere
Christi puella cæditur:
Sed consecrare pernegat
Libamen aris impium.
Tunc in reciso stipite
Ductis in altum brachijs
Latus puellæ cæditur,
Nudaq; flammis vritur.
Victor recedit spiritus,
Corpus relinquens pallidum:
Quod lege mortis perditum,
Perducat ad vitam Deus.
Gloria, &c.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 300. Anno Romæ 1051.

Sunt qui dicant, nunc allatas ex Perside in vrbem Hispaniæ Bæticæ Cordubam, Patriciam appellatam, reliquias Sanctorum Parmenæ, & sociorum eius, qui in Perside passi sunt.

2. *Sancti Christi Martyres Vincentius, Sabina, & Christeta eius sorores, qui nati in Eborensi oppido Carpetaniæ, Abulæ passi gloriosissimo martyrij genere de hoste triumpharunt.*

3. *Albæ prope Accim in Hispania Bætica Sancti Christi Martyres, Apollo, Isacius, Crotatonq; eorum socius gloriosus.*

4. *Bracaræ in Lusitania Sanctus Syluester pro Christo passus.*

5. *Cordubæ in Bætica Sanctus Secundinus Martyr, & ciuis Cordubensis, qui sub Diogeniano Iudice, per certaminum agitationes, superataq; Iudicis sæuitia, & multis cruciatibus fortiter toleratis, palmam martyrij reportauit.*

6. *Nertobrigæ in Celtiberia Sanctorum Martyrum Synesij,*

Synesij, & Theopompi. Nec desunt qui putent, hos duarum ciuitatum Hispaniæ Episcopos fuisse, quamuis non declarent, quænam illæ fuerint.

7. *Alexandriæ Sancta Catherina Virgo & Martyr sub Maximino Augusto; superatis xl. Philosophis, præmissa Augusta, Porphyrioq; Duce cum exercitu patitur.*

8. *In territorio Bracarensi S. Susanna Virgo & Martyr pro fide passa; soror S. Victoris Martyris Catechumeni.*

9. *Pompilonæ S. Valens Pompilonensis Hispaniæ Episcopus & Martyr, quo cum passi sunt tres pueri comites coronæ.*

10. *Cluniæ in Hispania fortissimi Christi Martyres Melecius Dux exercitus, & alij ij. diuersis cruciatuum generibus Deum glorificauerunt, Sanctæq; illorum vxores Susanna, Marciana & Palladia; quæ cum pueris suis, confractis ceruicibus coronam adeptæ sunt.*

11. *Segisamonæ in Hispania Sanctus Papius Martyr, qui verberibus cæsus, & in lebetem oleo feruenti, atque adipe liquescenti refertum coniectus; aliaq; ijs grauiora perpessus, decollatus est.*

COMMENTARIVS IV.

1. SVNT *qui dicant*, &c.] Nonnulli quos Ambrosius Morales refert lib. 9. cap. 48. existimarunt SS. Parmenam, Helimenam, & Chrysolitum Presbyteros, Lutiúmque & Mutium Diaconos Cordubæ in Hispania martyrio coronatos fuisse; manifestè tamen deceptos acta ipsa conuincunt, quæ simul cum actis SS. Abdon, & Senen Persarum, & præcipuè Sancti Laurentij Martyris extant apud Surium tomo 4. die 10. Augusti, vbi in Perside passi leguntur sub Decio Imperatore ante S. Laurentium. Habent Persæ suam Cordubam, siue Corduenam; quam Equilinus lib. 4. cap. 79. corruptè Cordulam nuncupat. Asserit tamen Dexter illinc in Cordubam nostram his diebus reliquias delatas à nonnullis affirmari: quod si verum est, id effectum crediderim, quod aliqui Cordubenses Hispani (milites forsan) è Perside Sanctorum Martyrum corpora in patriam adducere curarint: siue è conuerso acciderit, quod Persæ ipsi Cordubenses cum reliquiis in Hispaniam demigrarint, & Cordubam versus iampridem ab ipsis ædificatam iter direxerint. Sanè Persas olim in Hispaniam peruenisse cum suis coloniis, Plinius lib. 3. cap. 1. ex M. Varrone refert. *Martyres Persæ.*

Hoc loco in Dextro excuso erat S. Firmi memoria, cuius initium, *Mellaria vrbe Hispaniæ*, &c. quam exclusimus ab hoc loco, quòd paulò superiùs anno 300. iisdem verbis scripta sit, & hic ab alio sciolo iterata.

2. *Sancti Christi Martyres*, &c.] Non semel adnotatum reliquimus Elboram, seu Eboram Carpetaniæ eam vrbem esse quam nunc Talauera nuncupamus; qua de re non modica inter Quebedum, & Resendium fuit controuersia, quæ in Hispania illustris extat. Hãc ipsam aduersus Marianam suscitauit Mantuanus, sed immeritò, & cupidine potiùs contradicendi, quàm amore veritatis ductus. Certè Eburam quamdam in Carpetania fuisse, tam manifestè testimonio Liuij cõuincitur, vt cæcutire in meridie videatur, qui id nõ videt. Nam *Abulenses Martyres.*

Anno Christi 300. libro 40. agens de bello Q. Fuluij Flacci cum Celtiberis, inquit: *Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locauit ad oppidum Eburam, modico præsidio in vrbe posito. Paucis post diebus Celtiberi,* &c. Porrò constat ex actis SS. Martyres Vincentium & sorores Elboræ natos esse, inibique à Daciano captos: inde verò fugam Abulam vsque arripuisse, vbi & interempti sunt. Quòd autem Elbora illa non sit in Lusitania, sed inter Toletum, & Abulam (quo loci Talauera est) satis probat iter ipsum, quod Dacianus, & Martyres confecerunt. Dicitur enim in actis Dacianus Toleti in vinculis colligasse Leocadiam, & inde Elboram profectus fuisse, ac tandem Abulam peruenisse. Id quod de Sancto Vincentio & sororibus pariter asseritur. Quòd si quis dixerit, Dacianum Toleto Lusitaniæ Elboram petiisse, & inde Abulam, distortum valde iter confecisse asseret; obstántque antiquæ memoriæ, nam hodiéque perseuerat via, magna veneratione habita, qua Sancti Martyres Abulam ingressi sunt: hæc verò versus Talaueram & Toletum est in saltu illo quo Carpetania à Bastetanis populis secernebatur. At si ab Elbora Lusitaniæ venirent, nequaquam eam viam conficere potuissent. Huc accedit, Talaueræ existere, & magna haberi veneratione lapidem, qui à S. Vincentio calcatus, sacrorum pedum ad contactum mollis factus, imaginem expressit & retinet: vt in vita eorumdem legitur. Sed contendit Resendius alterum similem Eburæ in Lusitania pari honore haberi; mihi verò contentionis gratia id dictum seu etiam factum videtur: & contentioni ipsum cessurum crederem, si datum esset ipsi præsens Dextri testimonium intueri, quo tota quæstio præsens dirimitur. Anno Romæ 1051.

Quod ad Sanctos ipsos spectat, celeberrimi toto orbe sunt, vtpote quorum victoria ab omnibus celebratur. Vsuardus die 27. Octobris sic inquit: *In Hispanijs ciuitate Abula, passio Sanctorum Vincentij, Sabinæ, & Christetæ, qui primò adeò in equuleo sunt extensi, vt omnes compages membrorum eorum laxarentur. Deinde capita eorum lapidibus superposita vsque ad excussionem cerebri validis vectibus sunt contusa, atque ita martyrium compleuerunt, agente Præside Daciano.* Pro *validis vectibus* legendum arbitror, *validis ictibus*, acta etenim non vectibus, sed fustibus proferunt Martyrum capita fuisse contusa. Vsuardi verba retinent Ado, Beda, & Romanum Martyrologium; de iisdem agunt omnes Hispanicarum rerum scriptores, Vasæus, Marinæus, Morales, Mariana, Marieta, Villegas, Trugillus, &c. & Equilinus lib. 9. cap. 114. S. Braulio ad annum Domini 314. hæc addit Dextro. *Abulæ templum etiam erigitur sacris Martyribus Vincentio, Sabinæ, & Christetæ, in loco vbi patiuntur.* Sed demus acta germana ipsorum, prout in Breuiariis Palentino, & Salmantino, & in codice M.S. vetustissimo Bibliothecæ S. Bernardi Toletani extant sub num. 72.

In diebus illis, dum per multas ciuitates magnas cædes Sanctorum Dacianus impius Tyrannus perpetrasset, veniens Elboram, officium omne præmonet suum, vt quoscumque inuenisset Christianos, suo conspectui præsentarentur. Statim adolescentem nomine Vincentium, cuius meritum nomen comitabatur suum, comprehensum eius conspectui sistunt. Quem videns Dacianus, blandiendo eum decipere desiderans ait, Cuius sectæ es? Vincentius, cuius iam spiritus cælo hærebat respondit: Christum colo, ex cuius nomine Christianus vocor. Dacianus dixit, indulgeo iuuentuti tuæ, quòd nondum ad solidum prudentiæ robur perueneris: tamen consilium tibi erit, si me quasi patrem tuum audieris, & Dijs sacrificaueris. Vincentius dixit; solido intellectu carent, qui relicto Deo viuo, lapides & ligna colunt. His & huiusmodi responsionibus Dacianus furore repletus dixit; Aut sacrificet Deo Ioui, aut diuersis pœnis addictus morte turpissima condemnetur. Cumq; duceretur, vt Deo Ioui sacrificaret, subitò lapis, qui plantæ eius subiacebat, diuinitùs ita mollitus est, vt pulueren esse crediderint circumstantes, & velut impressio cuiuslibet metalli fit in cera, ita sigillum pedis ille demonstrauit; quod prodigium vsque hodie sic habetur. Territi tanto miraculo milites inquiunt; Nihil tale fecerunt cultores Deorum nostrorum. Pro qua re eum domi custodiendum à Daciano petunt. quo concesso, triduò multi per prædicationem eius animas suas Domino reddiderunt.

Tunc duæ germanæ eius Sabina & Christeta cellam vinculorum eius ingressæ, tales cum gemitu dabant voces. Cui nos perituras relinquis? Quis putas erit noster Dominus? aut quis virginitatem nostram tuebitur? Paulisper (germane) pacata aure audi lamentabilem suggestionem nostram, simulq; fugam arripiamus; vt si fugientes à persecutoribus præoccupati fuerimus, simul Deo animas tradamus: si autem euaserimus, quantum tecum cum pudore longam duxerimus vitam, tantum à Deo nobis cumulabitur sanctitas. Victus Vincentius gemitibus germanarum, ipse & sorores pariter fugam arripientes Abulam confugiunt; quos persequutores assequuntur, & in dicta vrbe repertos, crudeliter verberibus afflixerunt: ac sursum & deorsum in equuleo extensos, tandem fustibus & lapidi

Anno Romæ 1051. *& lapidibus cerebris excußis, martyrium consummarunt, ibiq́ sepulti sunt circa annum 306. Sed postea regnante in Hispania Rege Fernando Magno, eorum corpora translata sunt, (vt plurimorum testatur assertio) videlicet corpus Sancti Vincentij in Legionem, Sanctæ Sabinæ in Palentiam, & S. Christetæ in S. Petrum de Arlanza, sub Aera 1097.* Non integra corpora ipsorum translata fuisse credenda sunt, sed bona eorum pars, cùm adhuc Abulæ eorumdem sacræ exuuiæ in veneratione magna sint. Anno Christi 300.

Porrò translationi huic fidem facit eiusmodi inscriptio marmori insculpta, quæ in muro Claustri Ecclesiæ S. Isidori Legionensis integra perseuerat, illiúsque temporis elocutionem barbaram redolet: vt egomet legi anno Domini 1621.

Hanc quam cernis aulam S. Ioannis Baptistæ olim fuit lutea, quam nuper excellentißimus Ferdinandus & Sancia Regina ædificauerunt lapideam. Tunc ab vrbe Hispali adduxerunt ibi corpus Sancti Isidori Episcopi, in dedicatione templi huius, die 12. Kal. Ianuarij, Aera MCI. Deinde in Aera MCIII. 6. Idus Maij adduxerunt ibi de vrbe Abila, corpus S. Vincentij fratris S. Sabinæ & Christetæ.

Quiescit verò corpus S. Vincentij (bona ex parte, vt dixi) in arcula argentea super altare maius eiusdem Ecclesiæ cum hac inscriptione:

Arcula Sanctorum micat hæc honore duorum:
Æra millena septena sub nonagena.

Erat olim simul cum Sancto Vincentio bona pars mandibulæ S. Ioannis Baptistæ, quapropter in honore duorum Sanctorum arca micare dicebatur: sed ea postmodum inde ad deuotionem populi extracta in Sacrario asseruatur. Adstipulatur his omnibus Morales lib. 10. c. 12. Porrò in gratiam eruditorum subiungere placet hymnum, qui de his Martyribus extat in Breuiario Mozarabi S. Isidori.

In festo Sanctorum Martyrum Vincentij, Sabinæ, & Christetæ hymnus.

Huc vos gratificè plebs pia conuocat
Virtutum Dominus, testium atria
Conferre dapibus vota calentia,
Cælorum locet in intima.
Iuncti Martyribus iungite gaudia,
Vincenti teneat munera vox pia:
Sabina recinat cælica litteras
Christeta bona & hera.
Hi mundi misera, lucra per ardua,
Spreuerunt hominum vafra dolentia.
Cedunt punicea colla per omnia,
Rex Christe tibi laurea.
Simplex, ac Trinitas te Deus vnitas
Rogamus, precibus horum vt audias,
Quæ ipsi petimus, corda calentia
Immense bene proroga.
Sit trina Deitas, sit tibi gloria,
Qui vnus retinens omnia iudicas
Largè continua perpetim sæcula.
Sed vltra bona prosperas. Amen.

3. *Albæ prope Accim*, &c.] Erat quidem Alba municipium, Albense Vrgabonense dictum, quo loci nunc *Arjona* est, quæ ab Vrgabona nomen accepit; inter Accitanum & Giennensem vrbes (id est inter Guadix, & Iaën.) ita Morales in antiquit. verbo *Mentesa* fol. 74. affirmans adhuc extare Albæ siue Arjonæ lapidi insculpta inscriptione hac in honorem Hadriani Imperatoris.

IMP. CÆSARI. DIVI TRAIANI PARTHICI. FILIO:
Diui Neruæ nepoti: Traiano. Hadriano. Augusto. Pontifici Maximo
Trib. Pot. xiiij. PP. Municipium Albense, Vrgabonense,

D. D.

Porrò Sanctorum Martyrum Apollinis, Isacij, & Crotatis festam diem agit Romanum Martyrologium ad 21. Aprilis, sub his verbis: *Item SS. Martyrum Apollinis, Isacij, & Cro*

Anno Christi 300. *Crotatis, qui sub Diocletiano passi sunt.* Eorumdem meminêre Græci in Menologio, cuius verba sunt: *Eodem die certamen Sanctorum Martyrum Apollo, Isacij, & Crotatis, fame & ense* Romæ *consummatorum, sub Diocletiano Imperatore, sub quo militabant*; sed Dextro soli vrbis suæ notitia debetur. Anno 1051.

S. Syluester Bracarensis. 4. *Bracaræ*, &c.] In Lusitano Martyrologio Conimbricæ excuso anno Domini 1591. extat memoria Sancti Syluestri Martyris in territorio Bracarensi sub Diocletiano coronati, ad diem 12. Aprilis. Eius corpus translatum est in Ecclesiam Compostellanam anno 1102. à Didaco primo eius Sedis Archiepiscopo, vt produnt Annales Compostellani.

S. Secundinus Cordubensis. 5. *Cordubæ*, &c.] Sancti Secundini Cordubæ passi meminêre Vsuardus, & Romanum Martyrologium ad diem 21. Maij. Vasæus affirmat in persecutione Diocletiani occisum. Acta eius ex Cordubensi antiquo Breuiario affert Roa in Sanctis Cordubensibus. horum initium: *Quo tempore Diocletianus infensissimè Ecclesiam, & Hispaniam persequebatur*, &c. Summa eorum est, Secundinum à Iudice comprehensum, varia cum eo iniisse colloquia, atque disputationes, quibus falsam Deorum redarguit, & veri Dei majestatem monstrauit: Iudicem inde mille viis à fide Christi militem eius retrahere tentasse; siue pollicitationibus alliciendo, siue terroribus minitando, ac demum cùm videret se verba frustrà ventis iactare, grauissimis illum tentasse suppliciis, & mortem ipsam atrociter intulisse. Festum quotannis celebrat sui Martyris Cordubensis Ecclesia, ipso die, id est, vigesimo primo Maij, & Conchensis, aliæque ante Romani Breuiarij reformationem celebrabant. Porrò de Diogeniano sub cuius dominio passus dicitur, habetur etiam mentio in actis SS. Iustæ & Rufinæ; erat enim Bæticæ sub Diocletiano Præses. Meminit Sancti Secundini summa cum laude Sanctus Eulogius in Memoriali Sanctorum libro 2. Agúntque de eodem Morales libro decimo cap. vigesimo quinto, Mariana libro 2. cap. 28. Villegas & cæteri, & Equilinus libro 11. cap. 130. numero 145.

S. Zoillus Cordubensis, & socij Martyres. Sub præfato Iudice Diogeniano, vti temporum ratio conuincit, glorioso martyrio Cordubæ coronati fuêre viginti Christi Martyres, quorum præcipuus Sanctus Zoillus iuuenis fuisse dignoscitur. Meminerunt eorumdem authores omnium Martyrologiorum, Beda, Vsuardus, Ado & reliqui, cum Romano, cuius hæc sunt verba, die 27. Iunij, *Cordubæ Sanctorum Martyrum Zoilli, & aliorum decem & nouem.* Quo die Galesinus, *Cordubæ*, ait, *in Hispania Sancti Zoilli Martyris, & sociorum 19. qui Diocletiano Imperatore præclaris pro pietate dimicationibus, insigniter nobilitati coronantur.* Similia habet Equilinus libro 6. cap. 16. Porrò Sancti Zoilli egregia facinora & tormenta pro Christo quæ perpessus est recitantur in Breuiariis Cordubensi, Palentino, Salmantino, & aliis; habétque ea Marieta de Sanctis Hispan. 1. p. lib. 2. Flos Sanctorum Alfonsi de Villegas, Basilius Sanctorus, Thesaurus Concion. & nouissimè Roa lib. de Sanctis Cordubensibus: vt interim Moralem, Vasæum, Lucium Marinæum & alios prætermittam. Insuper Breuiarium Toletanum S. Isidori hunc recitat in eius festo hymnum, ex diuersis Prudentij centonibus compositum, hymni in laudem 18. Martyrum Cæsaraugustanorum facti, vti ex numeris ad marginem annotatis videre est.

In festo Sancti Zoilli Martyris hymnus.

Ex vers. 4. *Martyris gesta, Zoilliq; corona*
Obuiam Christo properanter ibit:
Ciuitas quoque pretiosa portans
Dona victoris.

Ex vers. 24. *Hoc colunt ciues velut ipsa membra*
Cespes includat suus, & paterno
Seruet amplectens tumulo, Beati
Martyris ossa.

Ex vers. 26. *Noster, & nostra priùs in palæstra*
Arte virtutum, fideiq; oliuo

Vnctus,

Anno Romæ 1051. Anno Christi 300.

Vnctus, horrendum didicit domare
Viribus hostem.

Ex verſ. 29. *Martyrum nulli, remanente vita,*
Contigit terris habitare nostris:
Solus tu morti propriæ ſuperstes
Viuis in orbe

Ex verſ. 15. *Solus occurrens, numeroſiores*
Actus virtutum Domino paraſti:
Solus prædiues pietate, multa
Luce frueris.

Ex verſ. 19. *Patriam credas, Martyris coronis*
Debitam ſacris, Chorus vnde ſurgens
Tendit in cœlum, niueæ togatus
Nobilitatis.

Ex verſ. 20. *Inde Zoille tua palma nata eſt,*
Clerus hinc tantum peperit triumphum:
Hic ſacerdotum domus infulata
Celebrat votum.

Gloria, &c.] Correxi eum aliquibus locis ad Prudentij collatum exemplaria. Inter alia quæ Sanctus Zoillus fortiter tormenta perpeſſus eſt, illud fuit inſigne, quod in extremo dorſi cæſa porta, renes illius & ilia crudelis tortor extraxit, & nihilominus aliquandiu viuus in Dei laudibus perſeuerauit. Quapropter id quod de S. Engratia Prudentius cecinerat, *Martyrum nulli remanente vita*, &c. in præfato hymno meritò de Zoillo quoque canitur. Non deeſt, qui eum velit confundere cum Aciſclo comite Sanctæ Victoriæ Cordubenſis, vti fecit Iulianus in Chronico ad annum Domini 130. qui tamen multo ante, eo ſcilicet anno, pro Christo martyrium ſubierant.

Quid autem in cauſa fuerit, vt Dexter tanti Martyris, & ſociorum eius in Chronico non meminerit, (niſi defectus codicis, & amanuenſis lapſus notandus ſit, quod facilè crediderim) illud occurrit, Sanctum Zoillum multos annos in ſepulchro ignobili peregrinorum à Paganis eiectum latuiſſe, quouſque temporibus Siſebuti Gothorum Regis, *Venerabili Epiſcopo eiuſdem ciuitatis, nomine Agapito, ex diuina reuelatione manifeſtatum, & ab eodem repertum, atque honore condecenti collocatum eſt.* Quæ ſunt verba Adonis & Equilini. Narrat eam rem latiùs Marinæus lib. 5. de rebus Hiſpaniæ memorabilibus, quem Surius tranſcripſit tomo 7. Conſentit Galeſinus cit. loco. De Eccleſia verò S. Zoilli ab Agapito erecta, ſcribit S. Eulogius in Memoriali Sanctorum lib. 2. cap. 6. quem ibi functum munere Clericatus refert Albarus in eius vita. Non igitur mirum, ſi Dexter eius Martyris non habuit notitiam; quamquam illud ſcrupulum ingerat, quod Prudentius Dextro coæuus Sancti Zoilli meminit in ſupradicto hymno. Cæterùm fieri nihilominus potuit, vt adhuc Martyr lateret Dextrum, ſi eiuſmodi hymnum non legit, quod non eſt improbabile, quandoquidem cùm de aliis Prudentij libris egerit in hoc Chronico, hymnorum tamen non meminit. Denique anno 1070. Fernandus Gomezius Comes de Carrion tranſtulit corpus S. Zoilli ad vrbem ſuam, ibique ſub eius nomine ædificauit notiſſimum Benedictinorum Cœnobium: nec omittam dicere R. P. Fr. Ildefonſum Truxillum nunc Generalem Procuratorem in Vrbe, ſocium & amicum chariſſimum eleganti ſtylo bis millibus octonariis Hiſpani carminis geſta S. Martyris ceciniſſe, aliquando in lucem edendis.

6. *Nertobrigæ*, &c.] Duas huius nominis vrbes olim in Hiſpania fuiſſe teſtis eſt Ptolomæus; alteram quidem in Turditanis populis Bæticæ, quam nunc *Fregenal* dici ex lapide inibi exiſtente, cum inſcriptione NERTOB. probat Morales in Antiquit. verbo *Beturia* fol. 100. alteram in Celtiberia, cuius meminit Appianus; de qua Dextro ſermo eſt, & hæc quidem in eo loco ſita fuit, vbi nunc *Almuñia* videtur, vti auctor Dictionarij Geographici aſſeuerat: nimirum ad confluentem Salonis, non longè à Biblili, versùs Cæſaraugustam. Porrò SS. Theopompi, & Syneſij Martyrum memoria habetur in Romano *Nertobriga vbi.*

Anno Christi 300. Martyrologio ad 21. Maij: acta verò apud Equilinum lib. 5. Catalogi cap. 33. sed tamen cùm Nicomediæ Episcopum facit Theopompum, dilucidè conuincit Card. Baronius in Notis Equilinum errasse, quandoquidem Diocletiani temporibus, sub quo ille passus est, erant Nicomediæ Episcopi, primùm Cyrillus, ac deinde Antimus. Nec mirum, cùm pro Nicomedia legendum sit, vt apud Dextrum habemus, Nertobriga. Rursus quod aliorum quoque Martyrum actis accidit, in his accidisse certum est; nimirum quod Imperator cuius iussu persecutio excitata est, quasi iudex esset, inducitur Martyres suppliciis interrogans: cùm tamen non ipse, sed eius minister fuerit executor. Acta eorum correcta sic habent. Anno Romæ 1051.

al. falsò Nicomedia. S. Theopompus Episcopus Martyr cum Theona socio.

Theopompus Episcopus Nertobrigæ passus est, cum quodam Synesio, sub Diocletiano Augusto. Cùm enim Theopompus Episcopus ad phanum eductus simulachra adorare noluisset, missus est in clibanum ignis, in quo die & nocte illæsus permansit. Nocte verò inde exiens luce cœlesti præuia ad palatium iudicis deuenit; omnibúsque ianuis reseratis diuinitus vsque ad lectum suum accessit, seq. viuentem protestans ad clibanum rediit: in cuius medio manè psallens, & omnino inustus repertus est. Quod dum Iudex magiæ ipsius adscriberet, vt experiretur, canem in furnum mitti fecit, qui subitò incensus est. Post hæc Theopompus diebus 22. in carcere sine vllo cibo detinetur, sed à Domino confortatus vultu hilari inde producitur. Tunc iussu iudicis oculus sibi dexter effoditur; sed ipso ad carcerem redeunte, sibi à Domino restituitur. Quod dum ille iterum magicis artibus deputaret, accersito ad se quodam Aegyptio maximo Mago, Theona nomine, induxit eum ad Episcopum suis præstigiis occidendum, voluit tamen primò artem eius videre. Qui taurum ferocissimum ad se ductum, dum in aure ipsius aliqua verba dixisset, subitò in duas partes discerpsit, quæ in lance ponderatæ æqualiter pensauerunt. Tunc Magus Theopompo obtulit spirulas farinales artis magicæ, & venenum in calice dæmoniis plenum. Et cùm ille hæc omnia sine læsione gustasset, Magus conuertitur, & cum eo carceri traditus, ab eodem baptizatur, noménque sibi Synesius imponitur. Inde Sanctus eductus, & in terram supinus extensus, atque ad stipites ligatus, lapis magnus, vix ab octo viris portatus ventri eius superponitur: sed eleuatus lapis à se ipso, vltra quindecim cubitos prosiliuit. Dehinc in eminenti suspensus pedibus, capite deorsum, saxóque ingenti ad eius ceruicem alligato; fune quoque quo tenebatur præciso, vt raptim tractus ad terram dirumperetur, sine vlla læsione in pedibus stetit. Nouissimè autem decollatus est. Synesius verò in defosso terræ positus, humóque opertus, equis superinductis vt calcibus terram premerent, migrauit ad Christum. Quorum corpora Nertobrigæ in eodem tumulo sepulta sunt 10. Kal. Iunij.

Non defuêre, qui tempore Dextri affirmarint, Synesium quoque Episcopum fuisse, quod si ita esset, necessum est, vt non simul occiderentur, sed Synesius aliquo tempore superuiueret, & quod tandem Nertobrigæ quoque occisus fuerit.

S. Catherina Alexandrina. 7. *Alexandriæ*, &c.] Quicquid hoc loco de S. Catherina Dexter scribit, in actis eius à Metaphraste editis, & in Romano Breuiario reperitur, siue de 40. Philosophis ab ea superatis, aut potiùs 50. vt quidam referunt; siue de Faustina Augusta, & Porphyrio duce ab ea conuersis, & ante ipsam martyrio coronatis. Eadémque habet Equilinus lib. 10. c. 105. additis his quæ à Baronio notata sunt, videlicet non esse legendum fuisse sub Maxentio, sed sub Maximino tyranno occisam. Fuit sanè B. Catherina magni habita semper in Hispaniis, atque idcirco eius meminit Dexter inter Hispanos Martyres, de quibus præcipue hoc loco loquebatur. Vnde & paulò inferiùs anno 309. iterum agit de ea, inquiens; *Ega attulit ex Oriente memoriam Sanctæ Catherinæ in Hispaniam.*

S. Susanna Bracarensis. 8. *In territorio Bracarensi*, &c.] Vasæus in Chronico ad annum 306. agit de S. Susanna Virgine Bracaræ passa, quæ fuit soror S. Victoris Martyris proprio sanguine baptizati. De ea etiam mentio fit in Lusitano Martyrologio ad finem inter Sanctos Lusitaniæ ad diem 12. Aprilis; & in Annalibus Compostellanis asseritur, D. Didacum Compostellanum Archiepiscopum transtulisse corpus S. Susannæ Virginis & Martyris Bracarensis, è loco vbi priùs sepulta fuerat, in sedem suam anno Domini 1102. Cæterùm post 300. & amplius annos, videlicet 1590. D. Augustinus de Castro Bracarensis Archiepiscopus iterum aperiri iussit ipsius sepulchrum, & non pauca ex ossibus S. Virginis in eo reperta sunt; & comprobatum, non fuisse totum ipsius corpus translatum Compostellam.

Martyres Pampilonenses. 9. *Pampilonæ*, &c.] In codice Dextri Cæsaraugustæ excuso *S. Valerius* legebatur, sed S. Valentem legendum esse, Beda, Ado, Martyrologium Romanum, & antiqua M. S. conuincunt. Extat festiuitatis eius memoria apud hos omnes ad 21. Maij, qua die Romanum Martyrologium hæc habet; *Eodem die S. Valentis Episcopi, qui cum tribus pueris*

necatus

Anno Romæ 1051. *necatus est.* Molanus ex quodam Martyrologio addit, *Augia, quem lætis ducit per gaudia votis.* Quo videtur asserere in Monasterio Augiensi, toto orbe celeberrimo, prope Constantiam, eius festum celebrari; vt credo, quod corpora SS. Martyrum Valentis Episcopi, & puerorum à Carolo Magno Imperatore Pampilona Augiam translata fuerint. Anno Christi 300.

Clunienses Martyres.

10. *Cluniæ*, &c.] Quòd Clunia vetus, moderna Coruña del Conde fuerit, non verò Coruña Regni Gallæciæ caput, probauimus in superioribus anno 290. agentes de S. Saturnino, & sociis Martyribus. De S. Meletio & sociis, vxoribus & filiis, hæc habet Romanum Martyrologium die 24. Maij; *Eodem die Sanctorum Martyrum Meletij ducis exercitus, ac sociorum eius ducentorum, & quinquaginta duorum, qui diuerso mortis genere martyrium compleuerunt. Item Sanctarum Martyrum Susannæ, Marcianæ, & Palladiæ prædictorum militum coniugum, quæ vnà cum paruulis suis confractæ sunt.* In notis testatur Baronius de eisdem agi ipsa die in Menologio, ibique acta illorum pluribus referri, vbi 24. Maij hæc habentur. *Eodem die S. Meletij ducis exercitus, Ioannis & Stephani comitum, & multitudinis eorum, qui cum ipsis certamen sustinuerunt, ducentorum quinquaginta Martyrum cum mulieribus & pueris. Cùm S. Meletius Christi fidem liberè & constanter profiteretur, & idola execrabilia quæ in Gentilium templis colebantur precibus suis euerteret; à Maximo Præside missi sunt milites, qui Meletium, & qui cum illo erant detinerent. Ducti verò, cùm immolare nullo modo passi essent, baculis syluestribus cæsi, lateribus laniati, & ferreis malleis contusi sunt, postremò in ligno clauis confixi. Rursus ferreis malleis eorum frontibus verberatis, S. Meletius in pinu suspensus, atque confixus migrauit ad Deum: Stephanus verò, & Ioannes comites obtruncati pro Christi fide, ipsi quoque occubuerunt: milites verò qui cum S. Meletio erant, gladio percussi. Susanna verò, Marciana & Palladia Sanctorum Martyrum coniuges, cum suis infantibus, iussu Præsidis à carnificibus confractæ sunt; qui statim post commissum scelus animam efflasse dicuntur. Quin etiam in ætate valdè puerili Cyrianus, & Chrystianus interrogati à Præside, vtrum Iupiter an Christus illis videretur esse maior, cùm Christum maiorem respondissent, obtruncati sunt. Eodem die certamen Sancti Martyris Serapionis Aegyptij, & eorum qui cum ipsis eodem tempore passi sunt. Hic vnà cum Callinico Mago propter Christi fidem obtruncatus est. Festus autem, Faustus, Marcellus, Theodorus, Melecion, Sergius, Marcellinus, cúmque his Fœlix, Fotinus, Theodoriscus, Mercurius, & Didymus, quorum alij erant Comites, alij Tribuni, alij Principes, omnes in fornacem coniecti martyrio consummati sunt.* Hactenus in Menologio.

Segissamon vbi?

11. *Segisamonæ*, &c.] Ptolomæus asserit Segissamam Iuliam vrbem fuisse Vaccæorum, & Villanouanus eius Scholiastes nunc dici *Simancas.* Collocat etiam Ptolomæus Segisamonculum in Autrigonibus, Cantabrorum populis, quo loci nunc est *Sancta Gadea:* atque hoc videtur esse Segisama illa, in cuius agro Augustus Cæsar castra collocauit, vt Cantabriam sibi subiiceret; quod ex veteribus refert Morales lib. 8. cap. 53. Quæ tamen harum fuerit vrbs illa, quam S. Papius sanguine suo nobilem reddidit; licèt modò non exprimat, ex his quæ inferiùs de S. Britio annotabit palàm fiet; videlicet esse Vaccæorum Segisamæna, seu Segisamonem. Cæterùm Sancti Papij memoria extat apud Græcos in Menologio 28. Iunij, ex quo Rom. Martyrologium hæc desumpsit: *Eodem die Papij Martyris, qui in persecutione Diocletiani flagris cæsus, & in lebetem oleo & adipe feruenti plenum iniectus, aliáque horrenda supplicia perpessus, demum datis ceruicibus coronatur.* Quæ omnino consonant iis, quæ de ipso Dexter scribit. Galesinus eodem die sic inquit; *Sancti Papij Martyris, qui Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus, pro Christo post multa quæ inuicto animo sustinuit supplicia, eáque dictu horrenda, demum datis ceruicibus coronatur.* Græci autem sic; *Hic sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus, inde vsque à maioribus Christi Domini fidem sequens & prædicans fuit: pro cuius confessione flagris cæsus, & in lebetem iniectus oleo & adipe feruenti plenum, septem dies permansit, indutus igne sicut vestimento; quæ res stuporem omnibus attulit, & plurimos ad Christi fidem conuertit.* *S. Papius Martyr.*

Flauius

Anno Christi 308. | Anno Romæ 1059.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 308. | Anno Romæ 1059.

Ciuitate Martula in Lusitania (vt ex Martyrologio constat Eusebij Cæsariensis, quod iussu Constantini Imperatoris ille composuit) S. Bricius (vt creditur) Episcopus Eborensis; qui comprehensus à Marciano Lusitaniæ Præside, pro fidei confessione multa perpessus est; qui prædicauit etiam ad Castulonem prope fluuium Tagum, qui illam vrbem præterfluit; deinde rediens Segisamonem Vaccæorum vrbem, vbi prædicauerat priùs, & postmodum prædicauit; peragratáque tota fermè Hispania, Martulam reuersus à præfato Iudice comprehenditur. Deinde in equuleo torquetur; post in carcerem conijcitur; ac deinde suborto graui per vrbem terræmotu, pariete corruente Marcianus deprimitur. Deinde Sanctus Bricius à Petro (quidam putant) Episcopo Bracarensi, & ab Angelo exhilaratus, à custodia publica educitur; longéque ac latè per Bæticam, Lusitaniam, & Terraconensem prædicans, ad suam vrbem reuersus, septimo Idus Iulij plenus dierum, & sanctorum operum ad cælum victor commigrat: astantésque confirmant eius animam instar candidissimæ columbæ pulcherrimis meritis locupletatam euolasse.

vel *Mertilo.*

2. *Serpæ in Bætica florent Sancti Martyres Proculus, & Hilarion, quos etiam Græci celebrant ob sanctitatis gloriam; qui sub Traiano Imperatore, M. Aurelio Præside passi sunt. Proculus primò facibus in humeris & ventre aduritur, deinde telis frequentibus vulneratus obijt; Hilarion verò post varios cruciatus, tandem capitis abscissione martyrium consummauit.*

3. *In Lusitania Ciuitate Callensi, quæ prope Castralælia sita est, Sancta Vuilgefortis floret, pro fide & pudicitia mortem passa.*

4. *Vrgabonæ in Bætica sub Præside Daciano Bonosus & Maximinus Martyres.*

5. *Carthagine Spartaria sub Daciano Præside Hispaniæ & Galliarum, Sanctæ Christi Virgines, Sponsæ, & Martyres Bassa, Paula, & Agathonica, quæ victrices duplicem lauream adeptæ sunt.*

6. Titulcia

Anno Romæ 1059. | Anno Christi 308.

6. *Titulciæ in Carpetania prope Thermedam ciuitatem, Sancti Christi Martyres & Monachi Philibertus, & Fabritianus, qui in confluenti Fenarij fluminis, Tagoniique Monasterium Deo Opt. Max. & Beatæ Virgini dedicarunt.*

7. *Carthagine Hispaniæ Sancta Candida Virgo, & Martyr, quæ plagis miserabiliter dilacerata, vnà cum Susanna Sacerdotis Idolorum filia, & Martha tandem martyrium tulit.*

8. *Reliquiæ S. Luciani Belouacensis Episcopi Vicum transferuntur.*

9. *A Iacobi prædicatione celebratur in Hispania festum immaculatæ, & illibatæ Conceptionis Dei Genetricis Mariæ.*

COMMENTARIVS I.

ANNO 308. *Ciuitate Martula*, &c.] Multa de S. Britio reperies in actis Sanctorum Martyrum Hispalensium Carpophori, & Abundij apud Mombritium tom. 1. De eo etiam Vsuardus, Ado, Romanum Martyrologium, Galesinus, & recentiores agunt ad diem 9. Iulij. Dabo Vsuardi verba, quæ cæteri mutuati sunt; *Ciuitate Martula S. Britij Episcopi, & Confessoris: qui pro confessione Domini postquam est multa perpessus, & ab Angelo Sancto, & à B. Petro Apostolo confortatus, magnas populorum credentium multitudines omnipotenti Deo lucrifaciens, quieuit in pace.* Roman. Martyrologium exprimit Iudicis nomen inquiens: *sub Marciano Iudice in confessione Domini multa passus*, &c. Equilinus fusiùs eius acta prosecutus lib. 6. cap. 74. *Britius* (ait) *Episcopus in ciuitate Martula claruit; qui dum Christum Dominum prædicaret, à Iudice Marciano comprehensus est, cui iussit Præses os lapide diu contundi: deinde in equuleo ipsum leuari, & crudeliter torqueri; & cùm in Dei confessione perduraret, in carcerem trusus est. Nocte verò facta præ maximo terræmotu ciuitas tota concutitur, & ruente pariete Marcianus opprimitur. Britius autem ab Angelo, & à B. Petro Apostolo visitatus, de carcere eductus est. Qui deinde multo tempore Christi Euangelium circumquaque prædicans, magnásque populorum multitudines omnipotenti Deo lucrifaciens, septimo Idus Iulij quieuit in pace. Cuius animam astantes viderunt in specie columbæ niueæ cælos agiliter aduolantem.* Penè in omnibus Dextro Equilinus consonat; nec mirum si ita in actis prædictis reperiantur; quæ sanè illa esse credimus, quæ agente Constantino Magno Imperatore Eusebio Cæsariensi ab Hispania missa fuerunt cum cæteris, ex quibus vastum opus collegit de Martyrum gestis, quod Græcè scriptum in Regia Bibliotheca S. Laurentij in Excuriali dicitur reperiri: & etiam Martyrologij primus author extitit, vt Beda expressè testatur lib. Retractationum in Acta Apost. tomo 6. & lib. 2. in Marc. cap. 26. & Hilduinus in præfatione ad vitam S. Dionysij, & S. Notcherus in Martyrologio suo 7. Kal. Maij, & latè doctéque probat Molanus lib. de Martyrologiis cap. 2. sub titulo, *De Martyrologijs Eusebij, & Hieronymi*: & fassus est Pamelius ab ipso citatus: quidquid sit de epistola ad Chromatium & Heliodorum, quæ sub Hieronymi nomine circumfertur ante Vsuardi Martyrologium; quam tamen recipit Cassiodorus de Diuinis institut. cap. 32. sed eas ex professo inferiùs propugnabimus ad annum Domini 384. *S. Britius Martulanus.*

Iam quod ad vrbem Martulam attinet, in primis in Hispania non longè ab Hispali esse satis ex actis Sanctorum Carpophori & Abundij deducitur, qui sub eodem Marciano Iudice apud Hispalim passi sunt. Ea sanè est, quæ nunc *Mertula* in Lusitaniæ finibus, ad confluentem Annæ fluminis sita est, non procul à *Beja*, iuxta oppidum *Alcotin*; olim à Plinio lib. 8 c. 22. & à Ptolomæo in Lusitaniæ tabula, Myrtilis, seu Iulia Myrtilis dicta. Fallitur Villanoua dum Iuliam Myrtilim vult nunc esse *Bahenam*, quæ tamen non in Lusitania, vt omnes Mytilem ponunt, sed in Bætica inter Cordubam, & Alcala Regiam sita est. *Martula vbi*

Sanè

Anno Christi 308. Sanè multa loca Hispaniæ Iuliæ cognomen à Iulio Cæsare recepisse certum ac notum est; & obseruauit Morales lib. 9. cap. 32. eiusmodi sunt in Bætica Iulia claritas, Iulia virtus, Iulia contributa, Iulia concordia, &c. Denique notarim, quod alij D. Petro Aposto de Britio liberato à vinculis tribuunt, Dextrum D. Petro Bracarensi Episcopo, ex aliorum relatione tribuisse; tum quia Britius erat Eborensis in Lusitania Antistes, tum quia Petrus etiam ille à Lusitanis vocabatur Apostolus, vt Patres Concilij Bracarensis sub Pancratiano Episcopo vocauerunt. Consule acta Concilij huius, quæ dabimus ad annum 423. Anno Romæ 1059.

Serpenses Martyres.

2. *Serpæ*, &c.] Sanctorum Hilarionis, & Procli Traiani Imp. tempore occisorum memoria extat in Romano Martyrologio ad 12. Iulij, qua die à Græcis in Menologio hæc leguntur; *Sanctorum Martyrum Procli & Hilarij. Primum S. Proclus Traiano Imperatore comprehensus in iudicio sistitur, fidémque apud Maximum Præfectum liberè professus, illius iussu statim facibus in humeris & ventre aduritur; post saxo pedibus alligato, sublimis appenditur in ligno, deinde telis densissimis vulneratur, quibus confossus abijt ad Dominum. Deinde Hilarius B. Procli consobrinus, Christianum se esse confessus, suspensus verberatur; & ad tria millia tractus, abscisso capite, cum S. Proclo depositus est.* Consule Petrum Galesinum hac ipsa die, qui de S. Hilarione ait, *post varios in fidei confessione cruciatus, tandem datis ceruicibus coronatur.* Quod etiam habet Dexter. Cæterùm quænam, aut quo loci Bæticæ *Serpa* ciuitas sita fuerit indagare non non potui. Erant quidem Cæpori populi Hispaniæ citerioris, Plinio lib. 4. cap. 20. sed an à Serpa dicti non liquet. Fortassis nunc dicitur *Sequia*, prope *Alcala la Real.*

3. *In Lusitania*, &c.] Consule quæ ad annum 138. notata relinquimus; interim pro verbo *Prope Castralælia dicta est*, quod erat in excuso codice, sed perperam, lege *Prope Castralælia sita est.*

Martyres Vrgabonenses.

4. *Vrgabonæ*, &c.] Nunc *Arjona* dicitur, olim nobile municipium, vt testimonio Moralis nostri suprà ostendimus, comment. 4. anni 300. num. 3. verbo *Albæ prope Accim.* Diuersi quidem sunt Martyres de quibus hic agitur, ab eis, de quibus suprà anno 156. actum est, tametsi vtrique eisdem nominibus nuncupentur: quamquam priores Bonosus & Maximianus; isti autem Bonosus & Maximianus dicantur. Certè vrbium & temporum diuersitas diuersos esse conuincit, dum illi Blandæ, hi Vrgabonæ, illi anno 156. hi verò 308. passi leguntur.

Virgines Carthaginenses.

5. *Carthagine*, &c.] Harum festa dies ex antiquis M. S. codicibus designatur in Romano Martyrologio 10. Augusti his verbis; *Carthagine Sanctarum Virginum & Martyrum Bassæ, Paulæ, & Agathonicæ.* Dexter Cæsaraugustæ excusus pro *Bassa* habet *Beata*, sed corruptè. Agunt de his quoque Græci in Menologio ad diem 23. Iunij, vbi referunt, quod cùm Romam profectæ fortè adessent nobili martyrio S. Virginis Agrippinæ, quæ sub Diocletiano agonizauit, corpus eius clàm susceptum in Siciliam transtulerunt; vbi multis postmodum claruit miraculis. Inde tamen ad Hispaniam transfretantes, ipsæ quoque cùm essent Carthagine martyrij palmas adeptæ sunt.

Monachi Martyres Titulciæ.

6. *Titulciæ*, &c.] Ambrosius Morales in antiq. Hispan. verbo *Carpetania*, fol. 77. affirmat veterem Titulciam eo loci sitam fuisse, quo nunc est oppidum *Bayona*, prope Regium Viridarium *Aranjuez*: idque paulò ante se Aurelium de Frias sensisse, virum sanè in antiquitatibus Hispaniæ perquirendis diu & feliciter versatum; videbat enim vterque Ptolomæi situm congruere, & ex ruinis non parua vestigia: meminit eius Ptolomæus in Carpetanis non lōgè à Mantua. Sed verò id quod ipsi subdubitantes protulerunt, nos iam Dextri ducatu illustrati sine dubitatione affirmamus: cùm enim Titulcia eo loci sita fuerit, quo Fenario Tagonium coniungitur (vulgò *Henares y Tajuña*) ita vt in vnum, eundémque alueum concurrant; necessum est, vt vetus Titulcia locum modernæ Bayonæ olim occupauerit; quæ nimirum supra Aranjuesum sita est. Porrò SS. Martyrum pariter Abbatum Philiberti & Fabritiani memoria in Romano Martyrologio fixa manet ad 22. Augusti, sub his verbis; *In Hispania SS. Martyrum Fabritiani & Philiberti.* Celebrabatur verò in Hispania ipsorum festiuitas non mediocri solennitate, vt ex Breuiario S. Isidori liquet, vbi prædicta die hæc rubrica legitur; *Sanctorum Fabritiani & Philiberti Abbatum & Martyrum: omnia dicantur plurimorum Martyrum ix. lectionum.* Meminit etiam eorumdem Rex Hispaniæ Silo in epistola ad Cixillam Toletanum Antistitem sub Æra 815. ait siquidem; *Mittimus ad vos hymnum de Sanctis Martyribus Philiberto, & socio eius, passis in vrbe Titulcia, (quos audiuimus esse Toletanos) sub M. Aurelio Valentiniano, anno Domini 283. cùm esset,*

Melanthius

Anno Romæ 1059. *Melanthius Archiepiscopus Toleti.* Dedimus integram Silonis epistolam,cum de Tyrso ageremus ad annum 286. vbi de M.Aurelio Valentiniano V.C. & citerionis Hispaniæ Proprætore nonnulla diximus: qui quidem ab Imperatore Caro missus sub Diocletiano perseuerauit aliquamdiu. Cùm Monachorum seu Abbatum audis nomen, ne quæso veniat in mentem, institutum obseruasse Basilij, Augustini, aut Benedicti, qui necdum nati erant; sed illud Monachorum genus, quod à Sancto Marco sumpsit initium, & de quo S. Dionysius Areopagita in Gallia existens scripsit in libro de Ecclesiast.Hierarchia.Vnde habemus in Hispania inductum fuisse Monachorum genus antequam S. Antonius Monachos colligere, & instruere cœpisset,vt ex natali eiusdem, & anno martyrij SS. Monachorum Fabriciani & Philiberti facilè constat,quæ & nos suprà notauimus. Anno Christi 308.

Monachi à quo tempore in Hispania.

7. *Carthagine,*&c.] De S.Candida & sociabus ipsius agit Rom.Martyrologium ad 20.Septembris, his verbis: *Carthagine S.Candidæ Virginis & Martyris,quæ sub Maximiano Imperatore plagis toto corpore dilacerata, martyrio coronatur. Item SS. Martyrum Susannæ filiæ Arthemij Idolorum Sacerdotis & Marthæ.* De duabus posterioribus agunt etiam Græci in Menologio hac die:& de S. Candida celebrabatur olim festum in Ecclesia Cordubensi, vt ex eius Breuiario constat: ex cuius tabulis eam accepit Baronius, & Galesinus. Sed reddamus acta ipsarum,quæ Græci narrant: *Eodem die commemoratio S.Martyris Christi Susannæ filiæ Arthemij Sacerdotis Idolorum,& Marthæ quæ genus duxerat à Iudæis, hæc mortuis parentibus baptizata est à Syluano Presbytero, & Christi fidem edocta: postea facultates suas pauperibus distribuit, & mundo relicto Monasterium adijt, Monacha effecta, licèt virili habitu pro fæmineo induta se Ioannem vocari fecerit. Sed post ab alia quadam muliere accusata, quod in illam per vim egisset virilia, in habitu virili deprehensa est virgo: & inuenta naturâ mulier accusatricem redarguit. Profecta verò Soliensem vrbem, delata Præsidi Alexandro, quod multis Gentilibus persuaderet, ne adorarent Idola,illã apprehensam vehementer cruciauit, & nihilominus tamen eius ipsius miraculis multi ad Christi fidem conuertebantur, postremò in carcerem iniecta Deo spiritum tradidit.* Hæc ibi. Porrò Syluanus Presbyter à quo S. Martha in fide Christi edocta est, vnus fuit illorum Presbyterorum qui Iliberritanæ Synodo adfuerunt,vt ex subscriptionibus constat. Soliẽsis autem ciuitas non longè à Carthagine sita fuit,de qua diximus in superioribus. In textu Græco vocatur *Heliopolis*(quod sonat solis ciuitas)quo etiam pacto die xj. Nouembris Græci agunt de S.Vincentio Leuita Cæsaraugustano,& Martyre, eúmque passum dicunt *apud Augustopolim Hispaniæ*, ac si dicerent Augusti Cæsaris vrbem,id est, Cæsaraugustam.

8. *Reliquiæ,* &c.] 8. Ianuarij dies S.Luciano Bellouacensi sacra est in omnibus Martyrologiis,Romano,Bedæ,Vsuardi,Adonis; de eóque agunt Vincentius Bellouacens.in speculo hist.lib.10.cap.25.Antoninus tit.6.cap.26.§.3.Equilinus lib.2.cap.55.In eo tamen omnes defecisse videntur, quod eum vocent Presbyterum, cùm à B. Dionysio factus fuerit Episcopus Bellouacensis, vt expressit Methodius in actis eiusdem Dionysij, de quibus suo loco multa diximus. Vicus de quo hic sermo est, olim quidem Vicus aquarius, nunc verò *Vich* vulgò vocatur in Cathalonia.

Translatio S. Luciani Bellouacensis Episcopi.

9. *A Iacobi,* &c.] Præsens Dextri testimonium tam ingens scandalum quibusdam generauit,vt non solùm falsum & commentitium adstruxerint, verùm etiam toti huic codici notam eamdem adscripserint, quasi ob hoc præcipuè suppositum sit,vt immaculatæ cõceptionis mysterium commendaretur Dextri grauissimi Authoris testimonio. Sed verò vt hoc primùm dixerim,immeritò spoliatur Dexter totius libri, ac tanti laboris honore, ob vnam vel alteram in eo repertã sententiam;quasi quod per mille & ferè ducentos annos in nulla sui parte vitiari potuerit. Dicerent igitur, suaderéntque faciliùs codicẽ hoc loco vitiatum,additámque eiusmodi clausulam ab aliquo immaculatæ cõceptionis defensore,quàm totum librum fictum esse,& ob id præcipuè inuentum. Cæterùm quamuis pro immaculatæ Deiparæ conceptione multæ eæque grauissimæ Sanctorum Patrum extent sententiæ,de quibus in speciali libro aliàs egimus,typis Iacobi Cardon & Petri Cauellat Lugduni excuso hoc anno 1624. sub titulo: *Sancti Patres vindicati in causa immaculatæ conceptionis*: illud tamen mihi dubio procul est,præsens testimonium neque officere,neque prodesse alterius partis propugnatoribus; sed longè alio sensu, quàm ipsi accipiant, à Dextro receptum fuisse; continereque tam certam veritatem, quod à nemine Catholicorum inficiari possit; tantùm abest, vt aliena à Dextri sententia censeri debeant, & parum sinceram vetustatem redolere credantur.Quid illud? nimirum Sanctum Iacobum in Hispaniis instituisse immaculatæ Incarnationis Verbi Dei festum. Quis id neget Iacobum fecisse? Rudis admodum

Cuius festum conceptionis Deiparæ Iacobus in Hispanijs instituerit.

Hh ille

Anno Christi 308.

ille est qui nesciat Dominicam Natiuitatem, Passionem, Resurrectionem, & Incarnationem Anno pariter à Sanctis Apostolis celebratas, & celebrari edoctas in vniuerso Christiano Orbe. Romæ Ergo & Iacobus in Hispaniis; cùm euangelicæ prædicationi insistebat idem fecisse creden- 1059. dus est. Hoc igitur illibatæ & immaculatæ conceptionis Dei genitricis Mariæ festum à Dextro nuncupatur; conceptionis nomen non in passiua, sed actiua significatione vsurpans: id est, pro ea conceptione qua Deipara Virgo sine macula & labe Dei filium in suis castissimis concepit visceribus, non pro ea qua à B. Anna concepta fuit. Neque verò quis putet, in alienum sensum nos verba prædicta contorquere, eò quod videat nunc temporis conceptionis nomen, cùm B. Virgini tribuitur, in passiuum accipi sensum; olim siquidem in actiuum accipi solitum, multa demonstrant argumenta: nam vt omittamus eo sensu acceptum à Domino, cùm de peccati originalis pœna egit Genes. 3. illis verbis: *Multiplicabo conceptus tuos*, vel vt alia translatio habet, *conceptiones tuas*: præcipuum sit, quòd veteres ad denotandum conceptionis festum, non vtebantur verbo conceptionis Deiparæ, sed potiùs conceptionis S. Annæ. Sic Græci in Menologio die 9. Decembris, *Cōceptio* (aiunt) *munda B. Annæ Dei & Domini nostri auiæ.* Pro eo, quod nos dicimus, conceptio S. Dei genetricis. Eadem prorsus phrasi vtuntur Syri, qui in Kalendario habent; *Conceptio Annæ iusta in Domina nostra genetrice Dei, die 9. Decembris.*

Lego etiam Sanctos Patres sæpissimè conceptionem Virginis, eam qua Deum ipsum concepit nuncupare; sic Bernardus, in Serm. 4. in Vigilia Natalis Domini, *Attende* (inquit) *& conceptum inuenis sine semine, quid gloriosius, quàm sancta & sincera conceptio, in qua nihil pudoris est, nihil sordis, nihil corruptionis?* Et Cyprianus seu eius æqualis, de Cardinalibus Christi operibus, Serm. de Natiuit. *O Virgo iusta & omni iustitia plenissima, cuius conceptio singularis!* nimirum quia sine viri semine perfecta fuit: vnde & subdit, *Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est* (id est, libidinosus pruritus) *ideóque innoxiam affligi non decuit*, &c. Bernardus iterum hom. 4. super *Missus est*, conceptionem Baptistæ vocat conceptionem Elisabeth. Nec mirum, cùm conceptio actionis nomen sit propriùs, quàm passionis. Hunc certè sensum reddūt verba illa Liturgiæ decimæ ex Græcis, quas Claudius Spencæus edidit; *Qui consequuti sumus gaudium in tuo concepu, ô planè immaculata, salutamus te cum Angelo clamantes, Aue*, &c. Quæ tamen nonnulli immeritò de passiua conceptione intelligi volunt, reluctante ipso contextu, qui de Annunciatione Angelica planus est. Neque alium reddere credo verba cuiusdam orationis, quæ in Breuiario S. Isidori reperitur: *Domine Iesu Christe, qui sic Virginem matrem honorificasti, quousque conceptionis eius gratia, eam coram te suffragatricem incomparabilem inuenimus*, &c. Inuenimus certè eam suffragatricem, dum Dei Verbum concepit, non verò dum concepta est. Insuper in idem recidit, si verum est quod ex Paulo Orosio Dextri coæuo referunt Mauricius de Villaprobata in Corona, Mariana Serm. 16. & Bernardinus Busti Serm. 8. de Concept. par. 3. scripsisse videlicet in quadam epistola ad Sanctam Eustochium Hieronymi discipulam; *Coram Deo noui, & in veritate comperi, quod nulla mulier in partu periclitatur, super quam deuotè Mariæ gratia imploratur, & dies conceptionis eius celebratur:* quando nimirum sine pudore concepit, vt sine dolore pareret. Hæc enim erat Mariæ gratia periclitantibus puerperis congrua, ab ea quærere auxilium, quæ accepit in conceptione filij gratiam, vt esset sine grauamine grauida, & sine dolore puerpera, vt Bernardus alicubi dixit.

Demum hinc iam Canonem Apostolorum vindicabimus à difficili sensu, quo vulgò accipi solet, Canonem inquam illum, qui in libris S. Cthesiphonis Apostoli Iacobi discipuli, apud Montem Sanctum Ilipulitanum Granatæ repertus est cum venerandæ antiquitatis vestigiis; Ait siquidem S. Cthesiphon, Sanctos Dei Apostolos sub anathemate in quodam Concilio definiisse, Virginem Deiparam in ipso conceptionis suæ momento præseruatam fuisse ab omni primæ originis contagio, & liberam redditam ab omni labe peccati. Verba authoris in libro de fundamento Ecclesiæ, vt vulgò circumferuntur, ex Arabico idiomate, quo scripta sunt, latinitate donata, sunt hæc; *Illa Virgo, illa Maria, illa Sancta præseruata fuit à peccato originali in primo instanti suæ conceptionis, & libera ab omni culpa. Et qui ita non senserit non consequetur salutem æternam.* Non credo ad verbum translata fuisse, sed feliciùs adhuc & faciliùs transferri posse, nam verba illa; *præseruata à peccato originali in primo instanti suæ conceptionis*, sunt recentissimi styli Theologorum huius æui, & potiùs reddendum esset, *liberatam fuisse à malo primæ originis in momento conceptionis suæ*: vel quid simile. Sed quidquid sit de translatione, sensus facilis est, &

necessarius;

Anno Romæ 1059. necessarius; videlicet sub interminatione vitæ, aut mortis æternæ ab omnibus Catholicis amplectendum esse, & profitendum, Virginem Mariam in primo ipso suæ conceptionis momento, quando nimirum Dei Verbũ virgo manens concepit, præseruatam fuisse ab originali peccato; hoc est, à pœnis primæ mulieri, & cæteris in ea propter culpam originalem inflictis sub illis verbis, *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore partes filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Gen. 3. vsitatissimũ namque esse in Scripturis, & Patribus peccatum pro pœna accipere, negabit nemo, qui vel summis labiis eorũ scripta tractauerit. Atque hunc quidem legitimum, & necessarium esse Canonis sensum, anathema subiunctũ ostendit, quis enim dicat homines sentientes contra id quod Apostoli docuerint saluari? aut ipsos in Canonibus edendis errare potuisse? & tamen multi hactenus salui facti sunt sine fide mysterij conceptionis passiuæ. Insuper, vt quid Apostoli Canonem ederẽt de re neque necessaria, neque inter hæreticos sui temporis controuersa? nam si necessaria esset ad salutẽ, Paulus cùm ad Romanos de peccato originali latissimè scripsit, vtiq; eius quoque meminisset. Longè ergo ab eo sensu abfuerunt Apostoli, quem nonnulli huic Canoni tribuunt, & cùm aliquid omnino ad salutem necessarium definierint, quale est conceptionis illibatæ mysterium, qua Verbum Dei, Spiritus sancti virtute homo effectum est, & omnia verba quadrare videantur, non est cur in alienos sensus ea contorqueamus, quæ cum vero consistere non possunt. In eo enim manifestam libris sanctis iniuriã inferimus, & inter apocryphos, & nullius pretij reiici cogimus, cùm tamen in id vires omnes intẽdere oporteret, vt doctrinam duntaxat Apostolis dignã in eis inuenire liceat. Conciliũ, quo hic Canon editus est, non aliud ego intelligo, quàm illud, quod Apostoli à se inuicem discessuri celebrarunt, & in quo fidei Symbolum ediderũt; Canonem verò non alium, quàm ea verba Symboli, *Et cõceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine:* quem quidẽ S. Cthesiphon ad sensum excerpsit, forsan sub iis verbis, quibus ante Symboli formalem constructionem ab Apostolis definitus est: nam priusquàm formam fidei resolutissimè conficerent, verisimile est fusiùs de eius mysteriis ab Apostolis actum, & plura alia verba quàm sint in Symbolo loquutos. — Anno Christi 308.

Nihil minùs voluisse credo eumdem Cthesiphonem, dum alibi dixit, *Mariam non tetigit primum peccatum:* pœnam, inquam, primi peccati Euæ filiabus inflictam, nimirum quia neque cum ærumnis concepit, neque cum dolore perturiuit. Quod vt ad purũ explicetur, necessum est, præcedentia hic subiungere verba, ex quibus S. Cthesiphonis mens faciliùs percipi queat. Cùm in lib. 1. cuius titulus est, *Fundamentum Ecclesiæ*, vniuersa Christianæ fidei dogmata ordinatè prosequeretur, & iam de creatione & casu Angelorum, ac de formatione primorum humani generis parentum, déque peccato eorumdem, quod in vniuersos homines propagatum est, exactissimè egisset; tandem ad redemptionem humanã exponendam accessit; & in v. 24. inquit: *Missus fuit Iesus in Mariam de domo Dauid, sine viro; & fuit Virgo post partum, sicut in ipso, & ante ipsum.* Hoc vt explicet subdit immediatè v. 25. *Adam creatus fuit sine genitoribus, & Eua ex patre sine matre, in gratia:* v. 26. *Ad perfectionem creaturæ* (alia versio habet, *creationis*) *creatus est Iesus in matre sine patre: quapropter prima culpa non apprehendit Mariam.* In hac translatione peritiores Arabes conueniunt; excepto quod loco illius particulæ *Quapropter*, pro qua in textu Arabico originali est, *Hinda delique*, nõ nemo vertit, *tunc*; & pro verbo *apprehendit* quidam *comprehendit*, nonnulli etiam *tetigit* transferunt. Vtvt sit, omnia in idem recidunt. Namque quod S. Cthe siphon probandum sibi assumperat v. 24. non erat præseruatio Deiparæ à peccato originali in sua formatione, sed perpetua eius virginitas, vt verba ipsa declarant, *Missus fuit Iesus in Mariam sine viro: & fuit Virgo post partum, sicut in ipso, & ante ipsum.* Hoc verò quonam modo intelligi queat, exemplis suadet procreationum primorum parentum; Adamus siquidem factus fuerat sine patre, & sine matre, Eua verò de patre, id est, de costa viri, sine matris concursu; quid ergo mirũ, si nouus Adam Iesus factus fuerit de matre sola, sine patris ope? Quinimò *ad perfectionem creaturæ*, seu *creationis* (vt alia habet littera) cõueniens erat, vt nouus aliquis homo ex matre sine patris ope formaretur; sic enim fieret, vt generationum omnes modi excogitabiles essent in mundo, id est, cùm patre & matre, quo pacto nascimur omnes, aut sine patre & matre, vti solus Adam formatus est; aut ex patre duntaxat, sicut Eua; aut tandem ex matre sine patre, quod Dominus Iesus sibi elegit soli. Quo argumento communiter Theologi ex Patribus vtuntur. Hinc verò rectissimè & immediatè infertur articulus ille Catholicæ fidei, de perpetua Mariæ virginitate, quod erat authoris intentum; nimirum quod concepit & peperit Virgo: quod verò præseruata fuerit à prima culpa, neque erat ad propositum, neque immediatè inferebatur, sed remotissimè; & quod maioris est ponderis, non de fide, cùm tamen propositum sibi esset de

Anno Christi 309. solis fidei articulis agere. At nónne(ais) clariſſimè loquitur de prima culpa, quæ ſine dubio fuit originalis? Fateor,ſed tamen eo ſenſu de ea agitur, quo cum perpetua virginitate connexionem habet neceſſariam eius carentia; nimirum vt nomine primæ culpæ, ſeu peccati primi & originalis, intelligatur ſententia illa Euæ & filiabus ſuis vniuerſis olim à Deo inflicta, *Multiplicabo conceptus & ærumnas tuas, in dolore paries filios,& ſub viri poteſtate eris.* Gen. 3. Hæc ſententia in toto, nec in parte comprehendit, nec tetigit Mariam, eo ipſo quod ſine viro Dominum concepit. Idque manifeſtè expreſſit, qui tranſtulit: *Et tunc prima culpa non apprehendit Mariam:* quandoquidem *tunc* in Verbi diuini incarnatione non erat tempus contrahendi formalem originis culpam,ſed pœnam & ſententiam ipſi debitam.Quod ſi non *Tunc,* ſed *Eapropter*, vel *Quapropter,* ſeu quid ſimile vertamus (eſt enim *Hinda delique* particula illatiua) nequit non reddere eundem ſenſum:denotat ſiquidem hoc, quòd Mariam non apprehenderit primum peccatum, neceſſariò inferri ex immediatè dictis, *Progenitus eſt Ieſus in matre ſine patre,* qui eſt articulus *Virginis Matris*, ex quo neceſſitate conſequentiæ infertur, quod in filij ſui procreatione nullas paſſa ſit ærumnas, in parturitione nullos dolores,& quòd à viro conſtricta non ſit,quod eſt dicere: *Quapropter Mariam non tetigit primum peccatum.* Cui accedit hanc eamdem prorſus ſententiam ſæpiſſimè in aliis eius ſacri Montis libris reperiri, vt facilè quiuis intelligat, nihil aliud hoc loco S.Cthesiphonem ſibi voluiſſe, nam in vno illorum aſſeritur, quod Mariam non comprehendit illa Euæ maledictio,*ſub viri poteſtate eris:* & in altero, quod vexationes mulierum prægnantium longè fuerunt ab ipſa, de quibus in maledictione dictum fuerat, *Multiplicabo conceptus, & ærumnas tuas.* Quandoquidem,vt Bernardi verbis vtar,*ſine grauamine tulit, ſine dolore filium parturiuit.* Denique in alio aſſeritur, quod nullatenus diceret ei Angelus, *Aue gratia plena*, &c. ſi primum eam peccatum comprehendiſſet. Vbi (vt vides) agitur de Maria tempore Angelicæ Annunciationis, quando nimirum originalis culpæ capax non erat, ſed pœnæ. En genuinam ſacrorum codicum interpretationem: iuxta quam nihil illis cum præſeruatione Virginis ab originali peccato in ſua conceptione, nihilque Apoſtolicæ doctrinæ abſonum illis imponitur.

Anno Romæ 1059.

Vt igitur ad Dextrum regrediamur,hoc certum deinceps apud omnes ſit,nihil aliud voluiſſe hoc loco, quàm Hiſpanos ab Apoſtolo ſuo Iacobo feſtum Annunciationis Angelicæ recepiſſe. Cui etiam conſonat, quod apud Auguſtinum, Ruffinum & alios legimus, cùm Apoſtoli Symbolum ederent per partes, & Petrus præmiſiſſet:*Credo in Deum Patrem omnipotentem,factorem cœli & terræ;* & Andreas: *Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, Dominum noſtrum;* Iacobum noſtrum tertio loco illam particulam ſubiunxiſſe:*Et conceptus eſt de Spiritu Sancto,natus ex Maria Virgine:* nimirum innuit, hoc myſterium ſibi præ aliis dulcius ſemper fuiſſe, vnde & in eius honorem primum templum Cæſarauguſtæ erigi curauit, vt egregiè M.Maximus cecinit in hymno,quem de ipſius templi erectione edidit, vbi inquit:

Oſtendit illi ſe hilarem (Deipara Iacobo)
Suóque natalitio
Conceptionis aureæ,
Templo manent encænia. (al. encomia.)
Conceptionis hinc diem
Iacobus Hiſpanos docet;
Et prædicat, ceu cæteri (Apoſtoli)
Ab omni labe liberam.(id eſt,conceptionem ſine ſemine factam.)

Quod verò de conceptione actiuè accepta loquatur Maximus, ſatis conuincitur ex eo, quod aſſerit, eam conceptionem à Iacobo immunem à peccatis prædicari, quam cæteri Apoſtoli liberam ab omni labe prædicarunt: & hanc nullus non videt eſſe actiuam Virginis conceptionem. Clariùs adhuc oſtenditur ex his quæ ſubiungit;

Hinc mos habet principium
Hunc celebrandi iugiter
Populis Iberis diem,
Qui durat vſque hodie.

Cuius,rogo,conceptionis feſtum ab initiis Eccleſiæ Catholicæ vſque ad authoris tempora, & deinceps durauit,niſi actiuæ? Et certè eius propria ſunt illa epitheta Dextri, *illibata,* & *immaculata,*vtpote ab Eccleſia ſatis recepta, tam in illo hymno:

Memento

Anno Romæ 1059. Anno Christi 308.

Memento salutis author,
Quòd nostri quondam corporis
Ex illibata Virgine
Nascendo formam sumpseris.

quàm in Responsorio: ***Sancta & immaculata Virginitas, quibus te laudibus***, &c.

Demum ad idem credendum manuducimur, ex peculiari, ac præcordiali deuotione, quam Hispani olim habuerunt ad virginalis conceptionis mysterium; in cuius venerationem communi & Ecclesiastica festiuitate 25. Aprilis non contenti, in X. Concilio Toletano instituta est iterata ipsius celebratio 18. Decembris, quod videlicet prior tempore Quadragesimali accidat. Tam altè igitur huius mysterij deuotio cordibus Hispanorum reposita, arguit tum à magno illo suo Præceptore acceptam, tum etiam & specialiter commendatam in Columnæ Cæsaraugustanæ erectione. Sed de his satis, nam dicta sufficere videntur ad intelligentiam Dextri.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 308. Anno Romæ 1059.

Vlysippone in Lusitania SS. Christi Martyres Verissimus, Maxima, & Iulia, eiusdem Martyris sorores, & consortes martyrij.

2. *Ibidem etiam celebres sunt Anastasius Presbyter, Placidus, & Genesius.*
3. *Securæ in confinio Bæticæ, quæ etiam Tader dicitur, S. Briena socia Sanctæ Febroniæ, quæ veniens ad Hispanias, in Tarraconensique prouincia passa, ibi celebrior habetur.*
4. *Apud Mundam ciuitatem Celtiberiæ Sanctus Fælicianus Episcopus Malacitanus, & egregius Christi Martyr.*
5. *Bæte vrbe in Hispania Bætica (quæ Bætis Vtriculum etiam dicitur) Sanctus Christi Martyr Straton, qui inter duas arbores alligatus, illisque dissolutis, pro Christi nomine discerptus, ad cœlos euolauit. Ibidem Sancti Martyres & ciues, & fratres Ruffinus, Ruffinianus, Artemidorus, & Seuerus.*
6. *Ispali prope Gallias in Hispaniæ montibus Pyrenæis Sancti Martyres Theodorus, Oceanus, Apellius, Lucas, & Clemens.*
7. *Tucci in Hispania Bætica, quæ & Torisia nunc dicitur, Sancti Martyres Theodorus, Oceanus, & Iulianus, qui confractis pedibus, in ignem coniecti gloriosè coronati sunt.*
8. *Tarracone in Hispania S. Maginus, qui pluribus toleratis pro Christo cruciatibus, gaudenti animo ad gloriosam martyrij palmam euolauit,*
9. *In vrbe Capara, vrbe Lusitaniæ Sanctus Marcus, & eius socij.*
10. *In Hispania in portu Iuliobricensi Sanctus*

Anno Christi 308. | Anno Romæ 1059.

Ananias Martyr, & socij; qui pluribus cruciatibus toleratis euicerunt.

11. *Pamiæ in Hispania Tarraconensi in oppido Vaccæorum ad fluuium Arlanconem, passio Sancti Antonini Martyris.*

12. *Emeritæaugustæ in Lusitania S. Lucretia Virgo & Martyr.*

13. *Ega attulit ex oriente memoriam Sanctæ Catharinæ in Hispaniam.*

14. *Apud Pacem Augustam Anæ flumini appositam, triumphus SS.Martyrum Vincentij, Orentij, & aliorum; Pontio Paulino diuinitus admonito, quorum corpora ministerio Angelorum ad vrbem Ebredunum constiterunt.*

15. *In Sede Petri Caio successit Marcellinus; Marcellino Marcellus; Marcello Eusebius; Eusebio Melchiades domo natalibúsque Hispanus, genere verò Afer: Melchiadi verò Sanctus Syluester, sub quo, Augusto Constantino, fælicitas, & pax aurea rediјt Ecclesijs.*

COMMENTARIVS II.

Vlysipponenses Martyres.

1. VLYSIPPONE, &c.] Aliàs Vlysippone, ab Vlysse fundatore, vulgò *Lysboa*, non minùs, imò multo magis Sanctorum ciuium Verissimi, Maximæ, & Iuliæ sanguine decorata, quàm quotidianis Orientalis Indiæ thesauris illuc aduectis. Occubuerunt verò sub Diocletiani ministris ipsis Kalendis Octobris, quibus in omnibus Martyrologiis memorantur; de celeberrimis igitur Martyribus ac fratribus non est cur fusum protrahamus sermonem, cùm omnibus notissimi sint. Legantur Morales lib.10. cap. 14. Villegas, Trugillus, & cæteri. Legi ego acta eorumdem in peruetusto membraneo, ac manuscripto codice Bibliothecæ S. Bernardi Toletani sub num.64.& initio; *In temporibus illis, cùm per vniuersas prouincias*, &c.

2. *Ibidem*, &c.] Iterum de ipsis cum Dextro ad annum 353. nunc per anticipationem quamdam, obitérque de illis dictum credas, cùm sermo esset de SS. Martyribus Vlysiponensibus, quibus & hi conciues erant. Vnde verbum illud *celebres sunt*, non est referendum ad tempus de quo agitur in Chronico, sed ad tempora Scriptoris.

Secura vbi?

3. *Securæ*, &c.] Celebris est Securæ saltus (vulgo *Sierra de Segura*) in confiniis Tarraconensis & Bæticæ Hispaniæ, vnde fluuij duo erumpunt, Bætis versus Occidentem, & Tader versus Orientem, de hoc verò Hieronymus Paulus libro de Hispaniæ fluminibus sic ait: *Tader fluuius versus nouam Carthaginem funditur. Oritur in montibus quibus Bætis, & Murciam, Aureolámque* (hodie *Origuela*) *contingens, Ebusitano pelago, seu Iberico conditur, hunc vulgus Securam appellat.* Idem ferè habet Morales in antiquit. verbo *Mentesa*, fol.72. & 81. verbo *Ilorci.* Agit de eodem Plinius lib.3.cap.1.& 3.& à Ptolomæo (si Villænouæ præstamus fidem) dicitur Terebis. Extat adhuc prope fontes ipsius *Castel segura*, rusticorum oppidum veteris Securæ memoriam seruans. Porrò de S. Briena fusè agitur in vita S. Febroniæ, à Thomayde vtriusque discipula conscripta, à Metaphraste seruata, & à Surio edita tomo 3. ad 15. Iunij, qua die de S.Febronia festum fit in Rom. Martyrologio, vbi sub Diocletiano passa memoratur. Desunt verò inde, quæ de S. Briena hoc loco Dexter scribit, forsan quia ad Thomaydis notitiam in Syria positæ, quæ in Hispania contigerant, vbi S.Briena passa est, peruenire nequiuerunt. Celebrem tamen semper fuisse in Hispania, id saltem conuincit, quod multæ fœminæ ab ea nomen mutuantes, parum mutata voce Briandæ nuncupantur.

S. Briena.

4. Apud

Anno Romæ 1059. 4. *Apud Mundam*, &c.] Celebrem admodum vrbem Mundam toto orbe reddidit bellum illud quod Iulius Cæsar cum Cn.Pompeio iuniore iniit, in quo vtrimque tanta edita est strages, vt Cæsar victor hostes qui fuga sese in vrbem receperant, obsidens, congestis corporibus vallum extruxerit; & non minùs portentoso palmæ germine ex tunc inibi nato, teste Dione lib.43. Plinius lib. 36. cap. 18. affirmat, palmatos ibi lapides, quoties fregeris, reperiri. Quo etiam authore Munda, Romanorum Colonia fuit, idque in antiquis numismatis Morales obseruauit lib. 8. hist. cap. 44. De ea aliquando Silius; *Et Munda Ematios iterum paritura labores.* Seruat adhuc ferè antiquum nomen, *Monda* nuncupata, ad pedes saltus de Tolox prope *Cartimam*, quinque Hispanis milliaribus passuum à Murcia distans; in Bassetanis Celtiberis conterminis, vt Ptolomæus vult, aut in ipsis Celtiberis, quod placet Dextro, nisi mauis Bassetanos inter Celtiberos connumerare. Lege Nonium in sua Hispania cap.28. Porrò Sancti Fœliciani inibi passi extat memoria in Romano Martyrologio ad 20. Octobris, & apud Molanum in additionibus ad Vsuardum, in quibus tamen illud correctione dignum est, quòd Mindam pro Munda legant, hoc modo: *Apud Mindam Natalis Sancti Fœliciani Episcopi, & Martyris*; cùm legendum sit, *Apud Mundam*, &c. quod etiam subodorauit Baronius in Notis, quamquam defectu codicis Dextri non omnino assecutus fuerit veram lectionem. Sed iam illam ex Dextro habemus simul cum tempore martyrij,& nomine vrbis cui præfuit, nimirum Malacæ. In veteri Cordubensi Breuiario celebratur Sanctus Fœlicianus Martyr die 21.Iulij, eiúsque meminit Galesinus ea die, inquiens: *Corduba in Hispania Sancti Fœliciani Martyris.* De eo item P.Roa in Sanctis Cordubensibus. Eum existimo à nostro Episcopo diuersum, vt ex vrbe & ordine satis colligo.

Anno Christi 308.

S.Fœlicianus Episcopus.

Munda vrbs

5. *Bætæ*, &c.] A flumine Bætis iuxtà perfluente sic dicta (nisi à conuerso mauis flumen ab ipsa nomenclaturam recepisse:) à situ verò prouinciæ, quòd quasi in vmbilico seu in medio vteri Bæticæ sita sit, Vtriculi nomen accepit; nunc inde *Vtrera* nuncupatur inter Hispalim & Marchenam existens. Porrò S. Stratonis ibi passi, Ruffiníque & aliorum festum celebrant Græci in Menologio ad 9. Septembris, qua die Romanum Martyrologium hæc habet: ***Eodem die passio Sancti Stratonis, qui pro Christo ad duas arbores ligatus, atque discerptus martyrium consummauit. Item SS. Martyrum Ruffini, & Ruffiniani fratrum.*** Lego *Ruffiani* cum Græcis. Galesinus ex eisdem Græcis die 8. Septembris sic ait; ***Sanctorum fratrum Martyrum Ruffini & Ruffiani, qui pro confessione fidei gladio feriuntur. Sancti item Artemidori Martyris: hic in flammam coniectus, admirandæ pietatis suæ ac fidei testimonium præclarum dedit. Sancti item Seueri Martyris, qui pro Christo omnem cruciatum perpessus, demum constantis animi virtute ceruices præbuit.*** Hæc Galesinus, fallitur tamen dum die 17. Septembris Sanctum Stratonem Nicomediæ cum aliis passum dicit; quod tamen de suo, sine authore posuit; nam Græci nihil tale asserunt, quorum verba sunt. ***Natalis Beati Stratonis, qui in duobus cedris ligatus, & in duas partes sectus pro Christi confessione cum cœlestibus coniunctus est. Eodem die certamen Sanctorum Ruffi & Ruffiani, qui cùm essent germani fratres, pro Christianæ fidei confessione gladio percussi sunt. Idem passus est & S.Seuerus. Eodem die S. Artemidorus igne consummatus est.*** Hæc illi die 9. Septembr. De aliis SS. Martyribus Ruffo & Ruffiniano, ex vrbe tamen Apollonia, agunt Græci ad 17.Iunij, & 6.Iulij. Vnde diuersos omnino à nostris esse conuincitur.

Martyres Batici.

6. *Ispali*, &c.] Longè alia vrbs hæc est à celeberrima illa Hispali Bæticæ Prouinciæ: huius verò situm Orthelius ignorasse se fatetur in charta veteris Hispaniæ, sed Dexter illum designat. Sanè Plinius Ispalensium populorum Tarraconensis Hispaniæ meminit lib.3.qui longè positi ab Hispali Bæticæ debent esse. De Sanctis Martyribus inibi passis agit Romanum Martyrologium ad 10. Septembr. his verbis; *Item Sanctorum Martyrum Apellij, Lucæ, & Clementis.* Græci in Menologio, & eos sequutus Galesinus agunt 9. Septembr. de Theodoro & Oceano, *qui pro Christi fide in ignem positi* (verba Galesini sunt) *egregia veræ, diuinæque pietatis testificatione ad æternam gloriam peruenerunt.* Consule sequentem notam.

Ispalenses Martyres.

7. *Tucci*, &c.] Conuenit inter omnes Scriptores vrbem Tuccensem eo loco extitisse, quo nunc *Peña de Martos*, prope Giennensem. Consulantur præ cæteris Morales lib.9.c.32. Orthelius, Clusius, Stephanus, & alij. Ptolomæus etiam eius meminit in populis Turdulis Bæticæ. Fuit olim Romanorum Colonia, & sub lege Euangelij Sedes Episcopalis ad Hispalensem Metropolitanum spectans, eius Episcopus Camerinus interfuit Iliberritano

Tuccenses Martyres.

Anno Christi 308.

Concilio. Quod ad SS. Martyres ibi coronatos spectat, agunt de eis Græci in Menologio ad 4. Septembris, & Romanum Martyrologium his verbis; *Item SS. Martyrum Theodori, Oceani, Ammiani, & Iuliani, qui sub Maximiano Imperatore dissectis pedibus in ignem coniecti martyrium consummarunt.* Vberiùs eorum cruciatus prosequitur Galesinus, cuius hæc sunt verba; *Sanctorum Martyrum Theodori, Oceani, Ammiani, & Iuliani. Hi Maximiano Imperatore pro Christo Domino primùm pectinibus excarnificati, deinde in feruentes balneas coniecti, incolumes ope diuina inde euaserunt. Post iterum comprehensi, & in vastam solitudinem abducti, præcisis singulis membris, cruribusq. confractis, in ignem positi, Deum continenter precando, abierunt in cælum.* Deducitur ex dictis deesse in codice Dextri Sancti Ammiani nomen, qui ab omnibus authoribus inter prædictos nominatur. Vtrùm autem Theodorus, & Oceanus Tucbi passi, iidem ipsi sint cum Theodoro & Oceano Ispalensibus, de quibus nuper egimus, dubitari iure posset; sed quantumcumque conueniant nomine, ex diuersitate vrbium in quibus occisi sunt, & testimonio Dextri satis liquet esse diuersos. Vt interim sileam priores die 9. Septembris, posteriores autem 4. eiusdem martyrio coronatos fuisse. Quibus Græci quoque consentiunt, vt in Menologio videre est.

Anno Romæ 1059.

S. Maginus Tarraconensis.

8. *Tarracone,* &c.] De Sancto Magino Martyre (quem alij corruptè Magnum, nonnulli Maximum vocant) nobilis extat memoria in Romano Martyrologio ad diem 25. Augusti illis verbis; *Tarracone Sancti Magini Martyris,* vbi nimirum festum eius solemni ritu peragitur. Magister Ludouicus Icarte de rebus Tarraconensibus, quem Beuterus refert, & Morales lib. 9. cap. 43. asserit, quòd dum in saltu *Busagraña* vj. ab vrbe Hispano lapide, specum solitarius habitaret, comprehensus à Præside, & Tarraconem adductus, in carcerem coniectus fuit; inde tamen diuinitùs ereptus, & pristino specui restitutus, iterum captus, variè tortus, ac tandem succiso capite victor migrauit in cœlum. Falluntur tamen dum pro Maximiano Imperatore Maximinum legunt, & consequenter necem eius reiiciunt in annum Domini 240. cùm tamen ex Dextro constet sub Maximiano cæsum fuisse ad ann. 308. Reuerentur adhuc fideles antrum Sancti Magini, & pia deuotione visitant, quòd illud Deus quotidianis miraculis illustret, meritis Sancti Martyris suffragantibus. De eodem scribunt Marieta lib. 2. 1. partis cap. 43. Mariana lib. 4. cap. 9. Trugillus in Thesauro, & alij plures.

Martyres Caparenses.

9. *In vrbe Capara,* &c.] Retinet nomen adhuc vrbis locus & duplicato rr. vocatur *Caparra*; de ea egimus suprà ad annum 86. De Sancto Marco Martyre, & eius sociis habetur honorifica mentio in Romano Martyrologio ad 3. Iulij, his verbis: *Eodem die Sanctorum Martyrum Marci, & Muciani, qui pro Christo gladio cæsi sunt: quos cùm puer paruulus, ne immolarent Idolis alta voce moneret, verberibus iussus est cædi; cumq. vehementiùs Christum confiteretur, vnà cum quodam Paulo Martyres exhortante, necatus est.* Vberiùs eadem acta prosequuntur Græci in Menologio.

De S. Anania & sociis Martyribus.

10. *In Hispania,* &c.] De Iuliobriga & Iuliobrigensi portu consule quæ diximus ad annum 300. Comment. 2. num. 3. agentes de Sancta Lucia eius vrbis ciue. De Sancta Anania & sociis sacris Martyribus multis agunt Græci in Menologio, vnde Galesinus hæc suo Martyrologio inseruit ad 27. Ianuarij: *Eodem die Sancti Ananiæ Martyris, qui Diocletiano Cæsare apud Maximum Præfectum Christianam fidem sponte professus, grauiter in Idolorum cultum inuectus est. Itaque comprehensus, primùm verberibus cæditur, deinde candentibus subulis perfoditur; post vulneribus, quæ sic acceperat, sale & aceto perfricatis, in custodiam includitur, vt in eo loco fame necaretur; sed diuinitùs factum est, vt per septem dies cibo cælesti aleretur. Quod vbi animaduertit carceris custos Petrus, relicta impietate, Christianam complexus est religionem; quamobrem hic vnà cum eo Præfecti iussu rotæ alligatus, in craticula vterq. collocatur, succenso igne, quo derepentè mirabiliter restincto, tortores, vbi rei admirabilitatem perspexerunt, Christum Deum libera voce profitentur: atq. sic quidem, qui septem erant, & illi ambo Ananias, & Petrus in mare proiecti ad martyrij palmam peruenerunt.* Hactenus acta apud Galesinum.

S. Antoninus Martyr, vindex.

11. *Pamiæ,* &c.] Altissimo sanè moderni Scriptores errore laborarunt, dum Palentinum ciuem, Sanctum Antoninum Gallum ortu & genere credebant. Legebant siquidem in actis martyrij eius, Pamiæ, seu Apamiæ natum & occisum; cùm autem eius nominis vrbem in Hispania nescirent, in Gallia cognoscerent, illam Martyri vrbem consignarunt. Mirum quòd Apamiæ Syriæ non addixerint, cùm eadem vtriusque sit nomenclatura, & celebrior Syrà. Sed iam tenebras fugat Dexter, dum Pamiam in Vaccæis fuisse demonstrat, ad fluuium Arlanconem, quo loci nunc Palentia vrbs existit: & Antoninum Pamiæ natum, & occisum;

Anno Romæ 1059. occisum; nec alibi quàm vbi nunc iacet. Certè quamdiu Palentiæ iacuerit, memoriam hominum excedit, quando aliunde portatum nemo vsquam nouit; inuentionem Ecclesia sua celebrat, translationem ignorat: subtus terram sepulchri sui pro temporis iniuria in Hispanica Maurorum clade, positus; iis subactis iterum repertus est cœlestis thesaurus. Sed & acta S. Martyris, nomen Galliæ subticent. Notiora sunt, quàm vt hoc loco repeti queant; habet ea Sanctus Antoninus Florent. 1. p. hist. tit.8. cap. 1. Equilinus lib.8. cap. 24. Mombritius tomo 1. & Palentinum Breuiarium, à quo tamen expungendum est verbum *Galliæ*, & à Romano Martyrologio, nam vetera eius M. S. & Martyrologia Bedæ, Vsuardi, Adonis, & modernum Galesini illo carent. Decepit Baronium error tabularum modernarum Palentiæ, quas ipse citat. Breui epilogo Galesinus, *Apamiæ* (ait) *Sancti Antonini Martyris, cui in postrema Diocletiani Imp. persecutione, caput pro Christo Iesu abscissum, & corpus membratim discerptum est.* Anno Christi 308.

12. *Emeritæ*, &c.] Notissima Virgo est omnium decantata scriptis Hispanorum, Vasæi in Chronico ad annum 306. Moralis lib.10. cap. 10. Marietæ lib. 4. cap. 64. Trugilli, Villegæ & Sanctori, ad 23. Nouembris: quo die Romanum Martyrologium. *Emeritæ* (ait) *in Hispania Sanctæ Lucretiæ Virginis & Martyris, quæ in persecutione Diocletiani sub Daciano Præside martyrium consummauit.* De eadem ait Vsuardus ipsa die, & Equilinus lib. 11. cap.130.num.330. *S. Lucretia Emeritensis.*

13. *Ega attulit*, &c.] Consule quæ de S. Catherina superiùs notata à nobis sunt ad ann.300.Comment.3. *S. Catherina.*

14. *Apud Pacem Augustam*, &c.] Sedauimus de situ huius vrbis veterem & obduratam controuersiam in Notis ad annum 64. probauimúsque non esse *Bejam* Portugalliæ, sed *Badajoz* extrematuræ regni Castellæ; durum est omnia repetere. Porrò SS. Vincentij, Orentij, & Victoris sacra nomina scripta sunt in Romano Martyrologio die 22. Ianuarij, vbi in persecutione Diocletiani martyrio coronati referuntur; idque etiam habent Beda, Vsuardus, & Ado. Acta verò ab Ætherio Ebredunensi Antistite scripta edidit ex MM. SS. codicibus Surius tomo 1. & Equilinus in compendium hoc redegit, lib. 2. cap. 112. *Vincentius, & Orentius Martyres passi sunt apud Hispaniam, tempore Diocletiani, & Maximiani Imper. sub Rufino Præside Hispaniarum.* (Rufinus iste Sanctum Cucuphatem Barcinone coronauerat, Daciani Legatus existens) *Hi feruore fidei accensi se sponte Iudici offerentes, & Christum magnanimiter confitentes, iussu Præsidis capitali sententia puniuntur. Quorum corpora Victor quidam Leuita qui eos hospitio susceperat, sepeliuit: propter quod & ipse à Iudice tentus, brachijs sibi à cubitis præcisis, in eodem loco, vbi & illi passi fuerant, decollari iubetur. Quod videns pater Victoris, quia ipse Christianus erat, fugam arripuit, sed à coniuge, Aquilina nomine, hortatus, rediens vnà cum filio capite cæsus est. Horum omnium corpora Pontius Episcopus, diuina reuelatione commonitus, plaustro imposita ad loca pristina Italiæ deferebat; donec iuxta ciuitatem Ebredunensem peruenerunt; vbi bobus se figentibus, nulloq; modo vltrà abire valentibus corpora Martyrum sepulta sunt, diuina cognita voluntate.* Concordant omnia dictis Dextri. Quod in Martyrologiis dicitur, *Ebreduni in Gallia Sanctorum Martyrum*, &c. non de loco martyrij, sed sepulchri, & festiuitatis accipiendum est. In ipsis etiam desunt fratres S. Victoris, quos Dexter vocat socios Sanctorum Vincentij & Orentij. Vide de his Moralium lib. 10. cap. 14. & Marietam 1.p.lib.2.c.39. *Pacenses Martyres.* *Ebredunẽses Martyres.*

15. *In Sede Petri*, &c.] Quam anno Domini 296. Romanorum Pontificum seriem in Marcellino terminarat, nunc ad Sanctum vsque Syluestrem prosequitur, qui Sanctum Melchiadem patria Maraua Carpetanum, genere verò Afrum subsequutus est. De Melchiade satis egimus ad annum 248. & 299. & iterum agemus ad ann. 311. Porrò Sanctus Marcellinus martyrio sublatus est ann. 304. 6. Kalend. Maij, cùm sedisset ferè annos octo. Sanctus Marcellus occisus est pro Domino anno 309. post quintum sui Pontificatus. S. Eusebius produxit suum vsque ad ann. 311. & diem 26. Septemb. ipsius anni. S. Melchiades vsque ad ann. 313. 4. Idus Decembris, seditque annos 3. menses 7. dies 8. Tota hæc Chronologia Baronij Annalibus congruit. *Rom. Pontificum series.*

Flauius

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 310. *Constantius Clorus Augustus de Hispanijs quàm optimè meritus, post decimumsextum annum Imperij in Britannia obijt.* Anno Romæ 1061.

2. *Triginta circiter Scriptores Catholici contra blasphemias Porphyrij Philosophi scripserunt. In his nonnulli Hispani.*

3. *Natalis Episcopus Toletanus succedit sanctissimo Confessori Melanthio, qui, vt illa ferebant tempora, multa passus est pro Ecclesiæ Catholicæ contra Hæreticos, & Gentiles defensione.*

Anno 311. *Concilium Toleti contrahitur in defensione Iliberritani.* Anno 1062.

2. *Sanctus Licerius Episcopus Carensis* in Hispania Ilerdæ celebratur, quò translatus fuisse dicitur cum Sede.*

* vel Carinensis.

3. *Ab anno 306. successerat in Imper. gubernationeque Hispaniæ Cloro Constantio patri Constantinus filius cognomento Magnus, ex Helena fœmina primaria Britanniæ.*

Anno 312. *Hoc anno deuicto Maxentio Tyranno, & ad pontem Miluium in Tybrim demerso, Constantinus Magnus mirabili Crucis signo admonitus gloriosissimè triumphat; maximaque tranquillitas Ecclesijs effulsit; nam templa diruta edictis Imperatorum, curante præsertim Helena matre, & Hosio Cordubensi Episcopo Hispano, per totum Orbem terrarum, præsertim in Hispania primùm omnium restituuntur: vt prouincia quæ primùm viderat radios limpidissimæ lucis Euangelicæ, prima quoque beneficijs pacis, & fructibus gauderet.* Anno 1063.

Anno 316. *Synodus Ancirana 24. Canonum, & etiã Neocæsariensis Canonum 12. eodem tempore celebrantur.* Anno 1067.

Anno 317. *Alexander vigesimus Episcopus Alexandrinus, præest annos septem.* Anno 1068.

2. *L. Cæcilius Lactantius Firmianus Hispanus, Crispi Cæsaris Constantini filij Magister, pauper & abiectus Nicææ moritur.*

Anno 324. *Nicææ in Bithinia sancta & vniuersalis Synodus contrahitur 318. Episcoporum contra Arrium hæreticum: Pro Syluestro Hosius Cordubensis Episcopus, egregius Confessor* (præest.) *Interfuerunt etiam Episcopi Hispani Hispalensis, & Barcinonensis,* Anno 1075.

nensis, & Natalis Toletanus, & alij plurimi ex Bætica & Tarraconensi Prouincijs.

2. *Natalis misit Constantino natales Martyrum & tabulas.*

3. *Sub Natali Toletano Pontifice, & Præside iussu Constantini Concilium Toleti contrahitur: Episcoporum antiquæ Sedes, quæ suos fines amiserant, receperunt.*

COMMENTARIVS.

ANNO 310. *Constantius*, &c.] Vopiscus & Eutropius cùm de abdicatione Imperij facta à Diocletiano & Maximiano loquuntur, *Ita*, aiunt, *diuisum est Imperium, vt Constantius Clorus Gallijs, Hispanijs, Italiæ & Africæ praeesset; Gallerius verò Ilyrici, Græciæ & Orienti.* Sanè Clorum de Hispaniis optimè meritum fuisse sedatio probat persecutionis, sub eius enim principatu nullus legitur martyrio coronatus: quin potiùs (vt Eusebius scribit de vita Constantini lib. 1.) eos, qui de Palatio suo negarunt se Christianos esse, cùm essent, domo eiecit; eos verò qui fassi sunt, vt qui Deo fideles erant, fideles sibi reputans honorauit. Extat Cordubæ incisa lapidi inscriptio hæc, quam Morales lib. 10. c. 18. & alij afferunt; (*Constantius Imperator.*)

Fortissimo, & Indulgentissimo Principi Domino nostro
Constantio Victori perpetuo, semper Augusto.
Decimius Germinianus Vir Clarissimus Consularis Prouinciæ
Bæticæ, nomini majestatiq; eius Dicatissimus.

Quod ad tempus Imperij Constantij attinet, nonnulli duos vel tres tantùm annos illi consignant; cæterùm Dextro sexdecim tribuenti Eusebius in Chronico adstipulatur, qui hoc ipso anno Christi 310. hæc habet verba; *Constantius xvj. Imperij anno diem obijt in Britannia Eboraci, post quem filius eius Constantinus*, &c.

2. *Triginta circiter*, &c.] Errore transcribentium effectum erat, vt hæc clausula quę ad annum 310. spectabat, in anno 110. collocaretur, quam & nos necessitate temporum ducti mutauimus. Vixit quidem Porphyrius, vtpote Plotini discipulus & Origenis condiscipulus, Aureliani Imperatoris temporibus, Eusebius verò & Apollinaris Laodicenus, Constantij & Constantini. Meminit Hieronymus lib. de Script. Eccl. aliquorum ex his qui contra Porphyrium scripserunt, & de Eusebio ait in Catalogo operum eius; *Contra Porphyrium qui eodem tempore scribebat in Sicilia (vt quidam putant) libri triginta; de quibus ad me viginti tantùm peruenerunt.* De Apollinari verò: *Extant eius aduersus Porphyrium, qui inter cætera opera eius vel maximè probantur.* De Methodio sic: *Methodius Olympi Liciæ, & postea Tyri Episcopus, nitidi, compositiq; sermonis aduersus Porphyrium confecit libros*, &c. Sed proh dolor, quot priscorum nostrorum lucubrationes perierunt! (*Contra Porphyrium Philosophū Scriptores.*)

3. *Natalis*, &c.] Habetur mentio de Natali in Catalogo Toletanorum Episcoporum, quem edidit Loaysa; in eo tamen deficit, quòd eum Paulati faciat successorem, cùm tamen post Melanthium Episcopatum inierit. Eius etiam nomen est in dyptichis Missalis Sancti Isidori, post Melanthium. Purganda tamen excusio Ximenij Cardinalis, quòd bis Melanthium nominet, cùm posteriori loco Natalis scribendus sit, hoc modo: *Pro spiritibus Pausantium, Honorati, Pelagij, Quintini, Vincentij, Paulati, Melanthij, Natalis, Gregorij, Olympij*, &c. Interfuit Iliberritano, eique subscripsit secundus inter Presbyteros illis verbis; *Natalis de Orsuna*, quibus innuitur eo tempore fuisse eius vrbis Presbyterum. (*Natalis Episcopus Toletanus.*)

ANNO 311. *Concilium*, &c.] Huius Concilij nullus præter Dextrum, quem viderim, meminit. Sed eo tempore Synodum quamdam ab Episcopis Hispaniæ his diebus celebratam, satis conuincitur ex epistola S. Melchiadis Papæ, (extat in tomo 1. Conc.) qua (*Toletanum Concilium pro Iliberritano.*)

respon

Anno Christi 311. respondet Marino, Leontio, Benedicto, & aliis Hispaniæ Episcopis ad ea quæ ipsi interrogauerant, de Episcoporum qualitatibus, & de Sacramento extremæ Vnctionis. Sub Datis Romæ Rubrio & Volusiano Coss. quorum Consulatus incidit in annum Christi 314. Consule etiam Moralem lib.10. hoc ipso anno. Nihil tamen hæc cum illa commune habet, cùm longè alia ad Melchiadem Papam retulerint, quàm à Dextro dicantur in eiusmodi Toletano Concilio tractata. Anno 1062.

Quæ verò illa fuerint ex ipsis Iliberritani actis deducere possumus, in cuius videlicet defensionem coactum est. Durissimum siquidem videbatur, alicui Christianorum denegari sacram communionem non solùm longo tempore, sed etiam omnibus vitæ suæ diebus, & ipso in extremis Viatico cœlesti priuari; eo vel maximè quòd pœna hac seuerissima mulctari à Concilio iubebantur non solùm Idololatriæ, Magiæ, & similium grauium criminum perpetratores, sed etiam ij qui post Baptismum semel & iterum in mœchiæ contagium labebantur. Quod ex Canone 7. liquet, vbi sic legimus: *Si quis fortè fidelis post lapsum mœchiæ, post tempora constituta, acta pœnitentia, denuò fuerit fornicatus, placuit eum nec in fine habere communionem.* Quæ pœna vigesies pro diuersis criminibus in eisdem Concilij Canonibus imposita est. Quid igitur mirum si multis durum id visum fuerit, & tumultuante plebe, necessum fuerit denuò super his Concilium cogere?

Forsan & alia capita expositione, aut temperamento quibusdam indigere visa fuerant, vt quod Canone 34. stabilitum fuit; *Cereos placuit per diem in cœmiterio non accendi:* & quod sequenti Canone 35. additur: *Placuit prohiberi, ne fœminæ in cœmiterio peruigilent:* & rursus quod Can. 36. subditur: *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere;* quo sanè non prohibebatur vsus prophanarum imaginum; sed, vt videtur, sacrarum, vti verba sequentia indicant, *Ne quod colitur, & adoratur, in parietibus depingatur.* His siquidem nobiles Christianitatis actiones prohiberi videbantur.

Inde illud contigisse reor, quod Augustinus narrat lib. 1. contra epistolam Parmeniani, Hosium videlicet, cuius in eo Concilio zelus mirificè flagrauerat, odio à quibusdam habitum, & de multis criminibus coram Hispanis Episcopis per calumniam accusatum fuisse, eorúmque voces tantùm inualuisse, vt ab illis tandem sententiam damnationis acceperit: à qua tamen, inuidia & malitia aduersariorum patefacta, ab Episcopis Galliæ (haud dubium quin in Arelatensi Concilio congregatis, vt eruditè contendit Mendoza) absolutus fuit; consentientibus itidem Hispanis Patribus in eadem absolutione. Sanè prælibatam Hosij damnationem in hoc Toletano Concilio factam fuisse, tempus & causa conuincunt. Narrat rem gestam Augustinus citato lib. cap.4. ea occasione, quod Donatistæ, quos olim in capite Hosius exagitauerat, vtpote Cæciliani defensor existens, de Hosij condemnatione gloriabantur. En verba Augustini: *Quod enim dicunt de Hosio Cordubensi, flagitandum est vt probent, non solùm talem illum fuisse, qualem dicunt,* (nam hoc falsis conductis testibus probari poterat) *sed quod talis fuerit manifestum illis fuisse, quibus eum communicare asserunt: hoc enim nisi probauerint, frustra dicunt se scisse qualis fuerit: quia nescientibus obesse non potuit; à quibus se isti innocentibus separando, propter istam separationis sacrilegam iniquitatem, innocentes esse non possunt. Hoc enim magis credibile est, si tamen Hosius ab Hispanis damnatus, à Gallis est absolutus, sic fieri potuisse, vt falsis criminatoribus Hispani circumuenti, & callida insidiarum fraude decepti contra innocentem ferrent sententiam: & postea pacificè in humilitate Christiana cederent sententiæ collegarum, quibus illius innocentia probata est.* Et paulò inferiùs; *Nunquam isti se tam apertè indicarunt, cur nec separati corrigi voluerunt, quàm cùm detestantur Hispanos, quòd post sententias suas aliter prolatas, discussioni, posterioriq; iudicio cesserunt: quàm enim hoc factum est de mansuetudine Christiana, tam illud de contentione diabolica.* Causam verò tanti odij ab aduersariis in Hosium concepti, zelum eius fuisse coniicio, quo in peccatores, & iniquos flagrabat; nam apud eumdem Augustinum lego cap.8. libri prædicti, crudelitatis nota iniustum ab inimicis, quasi suspicionibus ductus inauditos de more damnaret. *Conquestus est Parmenianus* (ait) *quòd victi apud Ecclesiasticos iudices, ne apud ipsum* (Constantinum videlicet) *quæ dicebant probare potuissent, ad campum, hoc est, ad supplicium, ducerentur. Hoc enim cum tanquam immaniter iussisse, Hispano Hosio suggerente, criminabatur; suspicionibus videlicet suis, sicut semper, damnando inauditos.* Eum tamen sic excusat Augustinus; *quasi verò non humaniùs, ac probabiliùs alius crediderit, Hosio tanquam Episcopo suggerente potiùs factum, vt in leniorem coërcitationem, quamuis immanissimi sceleris, id est, sacrilegi schismatis sententiam flecteret Imperator.* Hinc igitur coniectura est, apud Hispanos Antistites Hosium de crudelitate accusatum, occasione ab austeritate

Anno Romæ 1062. ritate pœnarum, quæ per illius Canones ab Hosio editos imponebantur, accepta: vbi tametsi in Hosij personam super nonnulla crimina, sibi per calumniam imposita, sententia lata fuerit, Iliberritanæ nihilominus Synodi authoritas integrata & illibata permansit. Anno Christi 311.

Iliberritanū semper in veneratione fuit.

Id verò non solùm constat præsenti testimonio Dextri, sed ex eo quòd in Ecclesia apud recentiores Patres & Concilia perpetuò in vsu & veneratione fuit. Et primò Concilium Arelatense septem ex ea Canones mutuatum est, videlicet quartū de *Agitatoribus*:5.*de Theatricis*:6.*de his qui in infirmitate credere volunt*:7.*de his qui Magistratus Gentiliū gerunt*:9.*de litteris Confessorum*:11.*de Matrimonijs infidelium*:& 23.*de Apostatis*. Conc. verò Nicænū quinque, i.3.*de subintroductis mulieribus*:5.*de excōmunicatis à proprio Episcopo reconciliādis*: 10. *de hæreticis nō ordinandis, & ordinatis deponendis*:13.*de Catechumenis peccātibus*:18.*de Clericis vsuras accipientibus*. Sardicense quoque accepit ab eo Canonem 14. qui in Iliberritano est 21. ibi Hosius tacitè de eo mentionem faciens dixit; *Memini superiore Concilio fratres nostros constituisse, vt si quis laicus tres Dominicas dies non celebrasset conuentum, communione priuaretur.* In Toletano XI. sub Wambane Rege Æra Cæs.713. celebrato, cap.13. citatur Canon 29. Iliberritani. In Suessoniensi, quod ann. Dom. 853. celebratum fuit, in actis actionis vj. ad finem vltimi Canonis, refertur Canon 75. Iliberritani. Wormaciense sub Ludouico Rege anno Domini 868. Can.39. admittit Canonem 5. Iliberritani. Moguntinum sub Rabano Episcopo Can.22. suscipit Canones 5. & 63. Iliberritani. Moguntinúmque aliud sub Episcopo Arnulpho, ann. 888. Canone 26. refert, admittitque Canonem 13. eiusdem; eumdémque Canonem laudat & innouat Concilium Coloniense sub Carolo Crasso in Canone 6. suorum. Item Arelatense II. apud Brucardum lib.17. cap.53. & Iuonem 9. p. Decret. cap.103. & Romanum Pœnitentiale apud Antonium Augustinum tit.1. cap.27. citant ex Iliberritano Canonem 63. Rabanus insuper in suo Pœnitentiali: Theodorus Græcus, Isidorus, & S. Martinus Bracarensis in suis Conciliorum collectionibus: Gratianus, Iuo, & Brucardus in Decretis multa ab eodem Iliberritano mutuati fuerunt: & quod cæteris præstat Hadrianus Papa I. cap.60. & 61. collectionis suorum Decretorum, citat Canonem 52. & 75. Iliberritani. Quò videas quanta reuerentia perpetuò in Ecclesia habitum sit, & quàm parum circumspectè nonnulli, quos verecundiæ gratia non nomino, tantorum Patrum honori detraxerint.

Nihil solidi in illud obijcitur.

Quòd si dura illa pœna videatur, quam Concilium eiusmodi inflixit, priuans delinquentes Viatico in extremis; pro temporis tamen iniuria necessaria fuit, atque in hac parte Sanctus Innocentius Papa Concilium tuetur in epistola ad Exuperium Tolosanum, cuius in superioribus verba dedimus. Cætera verò quæ ex eo obiiciuntur non sunt ad rem, neque enim absolutè prohibentur cerei in cœmiteriis accensi, sed superstitiosus eorum vsus; quòd scilicet rudis plebs per eos credebat Sanctos Martyres ad responsa reddenda reuocari; nam subditur ratio prohibitionis; *Inquietandi enim spiritus Sanctorum non sunt*: quo pacto Samuel de morte reuocatus ad Saulem dixit; *Quare inquietasti me?* 1. Reg.28. Notari etiam oportet, non cauisse Concilium, quòd super sepulchra Martyrum cerei nocturnis horis accenderentur, sed duntaxat *per diem*; nam dicitur in Canone; *Cereos per diem placuit in cœmiterio non incendi.* Quo sanè alia superstitio detegitur, qua simplices fideles credebant, cereos incendi ad illuminandas animas mortuorum, qui in tenebris delitescebant, & non potiùs fidei viuorum significandæ gratia; permissum verò cereos noctu accendi, quòd eo tempore viui ipsi, qui ad sepulchra Sanctorum excubabant, candelæ lumine indigerent. Cæterùm succedente tempore postquam plebes superstitionibus gentilitatis purgatæ sunt, cessauit prohibitio. Facilius est, quod de Canone 35. obiiciebatur, ita enim prohibitum fuit mulieribus in cœmiteriis peruigilare, vt causam eius prohibitionis Concilium subiungeret, *eo quòd sæpe sub obtentu orationis, latenter scelera committant.* Non igitur vigilias ipsas prohibuit, quasi ex se illicitas (absit) sed quoniam eis nonnullæ mulieres prauè vtebantur. Idem iudicium ferendum est de Canone trigesimo sexto, quo non prohibetur absolutè vsus imaginum, sed quòd non depingerentur in parietibus templorum, siue quia eo tempore, sæuiente persecutione, plerumque remanerent cum templis in potestate Gentilium, irrisioni eorum expositæ; siue quoniam murorum crustis facilè diruptis, Sanctorum imagines deformarentur, siue tandem quia in tanta reuerentia eo temporis erant apud fideles Sanctorum imagines, quòd non in quauis materia visum fuit decere depingi; quæ omnia satis in causa prohibitionis à Concilio subiuncta, intelligi dantur, *Ne quod colitur, & adoratur, in parietibus depingatur.*

Anno Christi 312. Sed hæc satis pro instituto nostro censeantur, quòd si quis plura desiderat in expositionem horum Canonum consulat D. Fernandum de Mendoza libro citato, Alanum Copum dialogo 5. c. 16. & ex recentioribus Theologis, Vazquez, Suarez, & Lorcam in Commentariis ad q. 25. 3. p. D. Tho. art. 3. & 6. Anno Romæ 1063.

S. Licerius Episcopus. 2. *S. Licerius*, &c.] Floruit S. Licerius anno Domini 268. quo de ipso egimus cum Dextro, qui tamen hoc loco de fama ac gloria nominis eius agit. Porrò Carensis vrbis, cuius Episcopus fuisse scribitur S. Licerius, meminit Antoninus in Itinerario inter Laminium & Cæsaraugustam. Scripsit etiam Plin. lib. 3. natur. hist. cap. 3. de Carensibus prope Complutum existentibus; sed eos cum Caracitanis confundit seu Caracensibus, sic dictis à Caraca, quæ nunc *Guadalaxara* nuncupatur.

De S. Helena Imp. 3. *Ab anno* 306. &c.] Vocat Helenam, non quidem concubinam, aut stabulariam, quod alij perperam fecêre, sed quod res habebat, fœminam primariam. Consonat his Baronius eodem anno 306. quo loco monet inuidia factum, vt filia nobilissimi Britanni apud quem Clorus hospitio susceptus est, *stabularia* vocaretur: *concubina* verò, quoniam ab eodem separata fuit, vt Theodoram Maximiani filiam coniugem acciperet: cùm tamen vera vxor Imperatoris esset, & ex legitimo thoro Constantinum Magnum suscepisset.

Constãtinus Imper. Quod spectat ad Imperij huius initium, concedunt omnes cœpisse anno Domini 306. ex quo Baronius existimat eo anno Constantium Clorum patrẽ ipsius è viuis fuisse sublatum. Id tamen stare non potest cum Eusebij eius temporis scriptoris testimonio, qui affirmat, obiisse anno Christi 310. vt Dexter posuit. Sed quonam pacto stare poterit, quod idem Eusebius scribit, Constantinum imperasse annos 30. menses 10. & diem clausisse extremum anno 337? Certè cum solo placito Dextri asseuerantis, viuente Patre, imperare cœpisse in Hispaniis Constantinum ab anno 306. à quo vsque ad 337. triginta & vnus ferè intercedunt: atque inde proculdubio ortum habuit eiusdem cum Hosio Cordubensi necessitudo, (adhærente præsertim matre Helena filio suo in Hispania) quæ tam antiqua fuit, vt anno Domini 312. in fauorem eius litteras dederit, de quibus iam dicam.

Eius de Maxentio victoria. ANNO 312. *Hoc anno*, &c. Rem gestam narrat pluribus Eusebius lib. 9. hist. cap. 8. & de vita Constantini lib. 1. cap. 32. & in Panegyrico post victoriam: at in Chronico hoc ipso anno breuiter; *Maxentius* (ait) *iuxta pontem Miluium à Constantino superatus occiditur, anno Imperij sui sexto.* Quòd si ann. Christi 312. erat sextus eius Imperij, necessum est, vt anno 306. inceperit, vt iam probauimus. Cecinit etiam victoriam hanc Crucis Prudentius libro priori contra Symachum cap. *de Potentia Crucis*, his verbis:

Hoc signo inuictus transmissis Alpibus vltor
Seruitium soluit miserabile Constantinus;
Cùm te pestifera fremeret Maxentius aula,
Lugebas longo damnatos carcere centum;
Vt scis ipsa Patres, & sponsus fœdera pactæ
Intercepta gemens, duroq; satellite rapta,
Immersus tenebris, dura inter vincla luebat.

Et post pauca.

Testis Christicolæ Ducis aduentantis ad vrbem
Miluius, exceptum Tyberina in stagna tyrannum
Præcipitans, quanam victricia dederit arma
Majestate regi; quod signum dextera vindex
Prætulerit; quali radiarit stemmate pila;
Christus purpureo gemmanti textus in auro
Signabat labarum, clypeorum insignia Christus
Scripserat; ardebat summis Crux addita cristis.

Et infrà.

——Tunc ille Senatus
Militiæ vltricis titulum, Christiq; verendum
Nomen adorauit, quod collucebat in armis.

Post

Anno Romæ 1063. vſq; 1068. Anno Christi 310. vſq; 324.

Poſt deuictum, virtute Crucis Conſtantino in cœlo monſtratæ, Maxentium, totum ſe dediſſe Imperatorem ad Eccleſiarum erectionem, & Eccleſiæ vniuerſalis pacem ſtabiliẽdam, author eſt Euſebius lib. 1. vitæ ipſius cap. 36. cuius illa ſunt verba; *Porrò Eccleſiis copioſa ſuppeditare ſubſidia, templa in ſublime erigere, exædificataq; adaugere; plurimis monumentis augmentata Eccleſiæ ſacraria illuſtrare, varia pecuniarum largitione egentium inopiam ſubleuare*, &c. Dono dedit ſuaſu Hoſij, Melchiadi Papæ Palatium Lateranenſe. Quod verò inter cæteras Orbis Eccleſias reſcriptum dederit de Hiſpanis primùm omnium reſtituendis, vel erigendis, inde deducitur, quòd horum omnium conſultor erat Hoſius, qui proculdubio Cordubenſis, aliarúmve ſuæ Prouinciæ Eccleſiarum negotium ageret; præſertim cùm Helenæ matri iam à multis diebus communicaret: id quod vel ipſi Eccleſiæ hoſtes faſſi ſunt, Euagrius, & Zoſimus; huius enim verba ſunt; *Quidam Hiſpanus genere, cuius nomen eſſet Aegyptius* (Ægyptium quaſi Magum, detractionis gratia vocabant Hoſium) *Romam delatus, Palatiniſq; mulierculis* (haud dubium Helenæ & ſuis) *familiaris factus, & ad Conſtantini colloquium admiſſus, ſententiam doctrinæ Chriſtianorum habere vim abolendi quodcumque peccatum confirmauit.* Eis penè vtitur Euagrius, niſi quod pro illis, *Quidam Hiſpanus genere, cui nomen eſſet Aegyptius*, habet, *Quidam Aegyptius ex Hiberia* (id eſt, Hiſpania) *venerat Romam*, &c. Extat quoque epiſtola Conſtantini ad Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum, in qua Imperator; *Tu igitur* (inquit) *quandoquidem dictam pecuniæ ſummam recipiendam curaueris, omnibus qui in ſcheda ad te ab Hoſio miſſa antè ſcripti ſunt, his pecunias diſpertiri iubeto.* Nimirum quia vbique terrarum Hoſij arbitrio Eccleſiis de pecunia pro fabrica & neceſſariis diuidebatur.

Denique quod hoc loco de Euangelio primùm omnibus Eccleſiis Hiſpaniæ prædicato dicitur, non eò tendit, vt primatum Eccleſiæ in Hiſpania velit conſtituere, abſit; ſed ad prioritatem temporis Euangelij in ea prædicati; de qua re ſatis in ſuperioribus actum eſt. De pace quoque à Conſtantino Eccleſiis Hiſpaniæ conceſſa, qui his diebus inibi ſcribebat Iuuencus teſtimonium fert, dum in fine operis ait;

Hæc mihi pax Chriſti tribuit, pax hæc mihi ſecli,
Quam fouet indulgens terræ gubernator apertæ
Conſtantinus, adeſt cui gratia digna merenti;
Qui ſolus Regum ſacri ſibi nominis horret
Imponi pondus.

Hoc anno 312. templum Barcinonenſe in honorem S. Eulaliæ & Toletanum S. Leocadiæ extructum teſtis eſt Braulio in additionibus. Et eodem authore anno 314. *Cæſarauguſtæ templum auguſtiſſimum B. Mariæ à B. Iacobo Zebedæi filio conſtructum, laxatis ſpatijs integratur, nec minore pietate ac frequentia colitur. Abulæ templum etiam erigitur ſacris Martyribus Vincentio, Sabinæ, & Chriſtetæ in loco vbi patiuntur; aliaq; templa præter ea: & hæc ſumptibus Reginæ ſanctiſſimæ Helenæ Auguſtæ vbique locorum ædificantur.*

ANNO 316. *Synodus*, &c.] Celeberrima eſt vtraque Synodus, & notiſſima. De tempore quo celebratæ ſunt, Baronius ſubodoratus veritatem, priùs aſſerit celebratam Ancyranam, quàm Neocæſarienſem, quoniam in illa agitur de lapſis reſtituendis per pœnitẽtiam, quod ad tempus perſecutioni proximum reſpicit, in Neocæſarienſi verò nihil tale aſſeritur, vtpote quod eo iam tempore de lapſorum reſtitutione actum fuerat. De anno autem habemus Dextri teſtimonium, quo tamen Baronius caruit, vnde ſuſpicatus fuit Ancyranam anno 314. celebratam, quæ poſt duos annos habita eſt. *Ancyranum & Neocæſarienſe Concilium.*

ANNO 317. *Alexander*, &c.] Hic ille magnus Alexander qui Sancti Athanaſij prædeceſſor exiſtens, tantopere laborauit pro Eccleſia Dei, aduerſus Arrium ſuæ Eccleſiæ Preſbyterum. Nonnulli in catalogo Alexandrinorum Antiſtitum eum ſub numero 19. conſtituunt, vt apud Equilinum lib. 11. c. 6. videre eſt; Dexter verò ſub 20. Omnes autem conueniunt ſediſſe annos 7. ſucceſſit Achillæ. *S. Alexãder Epiſcopus.*

2. *L. Cæcilius*, &c.] De Cæcilio Lactantio Firmiano, cuius libri Inſtitutionum extant, agit Hier. lib. de Script. Eccleſ. de quo aſſerit fuiſſe Arnobij diſcipulum, qui ſub Diocletiano florentiſſimè Rhetoricã docuit in Africa; inde Nicomediam perductum Rhetoricã etiam *De Lactãtio Firmiano.*

Anno Christi 324. docuisse; penuria verò discipulorum, ob Græcam videlicet ciuitatem, ad scribendum se contulisse: atque in vltima senectute magistrum fuisse Crispi Cæsaris filij Constantini in Gallia. De eo Eusebius: *Fuit*(ait)*vir omnium suo tempore eloquentissimus;sed adeò in hac vita pauper, vt plerumq; etiam necessarijs indiguerit, nedum delicijs.* Hæc ille in Chron. Nonnulli eum Africanum crediderunt, sed sine sufficienti fundamento; quod enim in Africa Arnobio discipulus adhæserit, non probat ipsum illic ortum; nam sub Augustino scimus Hispanum Orosium litteris operam dedisse in Africa. Audio igitur Dextrum, in Hispania Lactantium natum scribentem, ac neminem antiquorum reluctantem; quare ei omnimodis subscribere cogor. Quòd verò his diebus Nicææ obiuerit, mihi credere facit, ipsum iussu Constantini ad Concilium Nicænum conuocatum, & illic tandem, siue paulò antè, siue tempore celebrationis diem clausisse extremum. Anno Romæ 1075.

Nicænum Concilium. ANNO 324. *Nicæa*,&c.] De tempore Concilij Nicæni non omnium vna mens est. Cassiodorus ann.328.celebratum contendit. Eusebius ann.324.à quibus nouissimè discrepans Morales, cuius sententiam amplectitur Baronius, illud in annum 325.reiicit. Dexter Eusebium sequitur, sed vtrius sententia potior? Crediderim non multū inter omnes distare, si qua tamen inter eos discordia est, cæterorum quidem aliquam inter sese, sed cum Dextro nullam esse: nam aut loquimur de fine Concilij, & hoc pacto Cassiodorus in ann.328. incidisse docet, credens triennium totum in eo à Patribus consumptum, quod etiā scribit Nicephorus lib.8.c.26.qua ratione dicere oportet cœpisse ann.324.versùs fin. Alij verò finitam docentes ann.325.consequenter affirmare coguntur, celebrari cœptum ann. 324. & hoc omnino verum existimo, vtpote quod ex anno ipsius Concilij ab Hosio apposito comprobatur, videlicet Æra Cæsaris 363.qui est annus Dom.325. Dexter, & Euseb. de initio Concilij loquuntur.

Hosius an Legatus Papæ in eo fuerit? Sed quod dicitur à Dextro, *Pro Syluestro Hosius Cordubensis Episcopus præsidet egregius Confessor*, non eodem sensu omnes accipiunt. Receptior est, Hosium Legatum fuisse S. Syluestri Romani Pontificis, & vti talem Concilio Nicæno præfuisse; sed nihilominus contendunt docti pariter ac graues Scriptores, Didacus Valdesius Regius Valisoletani Cōuentus Consiliator, lib. de dignitate Regum & Regnorum Hispaniæ c.2. & D. Ioannes de Salazar Archidiaconus de Vbeda lib. de Aduentu S. Iacobi, Hosium nullatenus fuisse Romanæ Sedis Legatum in Nicæna Synodo, sed nomine suæ Prouinciæ subscripsisse. Hoc siquidem ipsæ subscriptiones Patrum euidenter ostendunt, omnes enim nomen suæ Prouinciæ apponūt, & ex vnaquaque Prouincia vnus dumtaxat, tametsi plures adfuerint, subscribit, quod in Episcopis Hispaniæ facilè comprobatur; Eusebius enim non solum Hosium, sed cum aliis multis aduenisse scribit verbis infrà citandis (nōnullorum Dexter meminit,) & tamen solus Hosius pro Hispania tota subscribit. Illud verò veterum Scriptorum testimoniis comprobatur; omnes quippe vno ore attestantur, Legatos S. Syluestri fuisse Victorem, & Vincentium Presbyteros, cùm tamen de Hosio nullus id dixerit. Theodor. lib.1.c.7.cùm præmisisset Syluestrum ob ætatis grauescentis magnitudinem assistere nequiuisse, subdit; *Verùm duos ille misit Presbyteros, potestate illis concessa, actis illius Concilij assentiendi.* De Hosio autem nec verbum. Idem scribunt Socrates lib.1.c.3. Sozomenus lib. 1.c.16.& Cassiod. lib.2. Tripartitæ c.1. Non dissentit Euseb. quin potiùs hæc in eamdem sententiam scribit lib.3.c.7.cùm de Patribus qui Nicæam accesserunt agit: *Ex ipsis Hispanijs vnus nomine, & famæ celebritate insignis cum alijs multis, in consessu illo adfuit, & quamquam vrbis illius penes quam Imperium est*(Romę scilicet) *Episcopus, ingrauescente ætate præpeditus abfuit, eius tamen Presbyteri, qui aderant, illius locum supplerunt.* Quid clarius? Certè si Hosius Legatus Syluestri fuisset, de eo diceret, quòd Rom. Episcopi locum suppleuerit, quod tamen minimè fecit; imò verò id de aliis affirmans, de Hosio manifestè negare visus est. Sed quid moramur, quando ipsimet Patres, Concilio peracto ad Syluestrum rescribentes Hosium & cæteros diuersos omnino esse à Legatis ostendunt? En verba epistolæ: *Beatissimo Papæ vrbis Romæ, cum omni reuerentia colendo Syluestro, Hosius Episcopus Prouinciæ Hispaniæ, ciuitatis Cordubēsis, & Macarius Ecclesiæ Constantinopolitanæ, & Victor, & Vincentius Presbyteri vrbis Romæ ordinati ex directione tua*, &c. prosequitur aliorum nomina Patrum. Non igitur Hosius dicitur ordinatus ex directione Syluestri, sed duo illi Presbyteri Victor & Vincentius. Idipsum ex ipsis subscriptionibus deducitur, nam Presbyteri sic subscribunt; *Victor & Vincentius Presbyteri vrbis Romæ pro Venerabili viro Papa, Episcopo nostro Sancto Syluestro, scripsimus ita credentes, sicut suprà scriptum est.* Hosius verò sic; *Hosius Episcopus ciuitatis Cordubensis Prouinciæ Hispaniæ dixit, ita credo, sicut superius scriptum est*; quo etiam modo cæteri Patres subscribunt,

v.g.

Anno Romæ 1075. Anno Christi 324.

v.g.*Prouinciæ Aegypti Alexander Alexandriæ magnæ,*&c.*Prouinciæ Galliarum Nicasius Diuionensis,* &c.

Sed illud omnes torsit, quonam pacto Hosius Nicænæ Catholicæ Synodo præfuit, si Rom.Pontificis Legatus non erat? Præfuisse verò ipsa acta Concilij monstrāt, omnia enim tractanda proposuit & definiuit consentientibus cæteris Patribus;Symbolúmque fidei Nicænæ ipse condidit. Cæterùm non tanti obiectio habenda est,vt aliter quàm res se habuit, nos cogat asseuerare; concedimus ingenuè, si adesset, Syluestrum Concilio præsidere debuisse,& quòd si ipse Præsidem nominasset, eius arbitrio & nominationi standum esset;sed verò misit quidem Presbyteros,qui actis Concilij suo nomine præberent assensum,non qui Episcopis præsiderent; vnde præsidentiæ authoritas penes Concilij corpus relicta est;pręsertim cùm priscis Ecclesiæ temporibus,de veritate potiùs cura erat, quàm de antelatione. Ipsis autem Patribus iustissimis de causis visum fuit (id quoque Constantino, qui præsens aderat, approbante) vt Hosius Præsidis officio fungeretur, ob præclara ipsius doctrinæ & confessionis merita,siue quoniam ratio Christianitatis prouinciarum habita est, quod grauibus ducti rationibus dicti authores contendunt; satis autem comprobatum à nobis est in superioribus primam omnium prouinciarum Gentilium ad fidem Christi perductam fuisse Hispaniam. Ego ad vtrumque Constantinum, & Patres respexisse prababilius duco. Vnde quod author scribit, *Pro Syluestro Hosius præfuit,* hunc reddit sensum; eam sedem in Concilio occupauit, quàm Syluester haberet, si adfuisset.

Natalis Episcopus Toletanus. A quo Natales Sāctorum *dicti.*

2. *Natalis,* &c.] Nunc ex isto Dextri testimonio infero, si primæuam Natalium Sanctorum nuncupationem respiciamus,idcirco fastos ipsos dies Natales appellatos, quòd eorū tabulæ (Kalendaria vocant) à Natali Toletano Antistite primùm omnium conscriptæ sint, tamen nomen postea accommodatum visum fit,ad mortem Sanctorum significādam,qua *non quidem nascebantur in terra de carne,*(quod Chrysologus dixit serm. 129.) *sed de terra ad cœlum,de labore ad requiem,de tentationibus ad quietem,de cruciatibus ad delicias,non fluxas,sed fortes, & stabiles, & æternas;* seu quod S.Eucharius Lugdunensis (falsò creditus Eusebius Emissenus)hom.50. in Gen.*Beatorum Martyrum passiones,natales vocamus dies,quādo eos martyrij vita,& gloriæ fides,dum ingerit morti, genuit æternitati; & perpetua gaudia breui dolore parturijt.*Sanè si natales dies ita nuncupati fuissent à morte, quæ in veram vitam commutatur, sola illa Sanctorum festa eo nomine fruerentur, quæ de morte Martyrum, & cæterorum Beatorum agerent;nunc autem aliter se res habet;nam sexta Maij dies natalis S.Ioannis Euangelistæ à veteribus nuncupatur, & tamen minimè in eius mortis memoriam celebratur,sed miraculi quod ad portam Latinā accidit,vnde Vsuardus sic habet;*Natalis S.Ioannis Apostoli,quando ab Ephesō iussu Domitiani Romam perductus, & præsenti Senatu ante portam Latinam in olei feruentis dolium missus est,sed minimè læsus.* Cathedræ etiam S.Petri dies,natalis vocatur ab Augustino in Serm.de ipsa; & S.Leo dedicationem Ecclesiæ festum vocat Natalem in Serm. de eadem, vti Molanus ad 1. Augusti notauit. Quare inde sic vocari cœptum credas, quia à Natali Antistite tabulæ festorū Ecclesiæ scribi & ordinari cœptæ sunt. Non aliter atque Petrus Episcopus Equilinus(vt quibusdam placet)*Petrus de Natalibus* dici consueuit,quia de Natalitiis Sanctorum opus vastum descripsit; cùm tamen Petrus de Venetiis proprio nomine vocaretur,vt ipse in prologo suo testatum reliquit. Adde SS.Martyrum mortes nullatenus ante Natalis tempora,Natales vocari consueuisse,sed postea;quod enim aliqui ex Origene afferunt hom.3.super Iob,non est ad rē,quia ibi solùm ait;*Nos itaq; non Natiuitatis diem celebramus,sed mortis,quia non moriuntur hi,qui mori videntur*; & multo minus D.Cyprianus,siue epistolam eius 34.siue 37.spectes, quidquid Pamelius conetur.

Concilium Toletanum sub Constantino Imp.

3. *Sub Natali,* &c.] De hoc Toletano Concilio loquuntur historia generalis Hispaniæ, quæ sub nomine Alphonsi X. Regis Sapientis circumfertur;& historia vrbis Toletanæ, ex quibus Morales,& ex M.S.codice vetustissimo Toletanæ Ecclesiæ: in eo autem Concilio Constantini iussu Rom. Pontifice (vt par est credere de rebus Ecclesiasticis ab eo Imperatore factis)assentiente,de terminis antiquis Metropolitanarū ac Diœcesanarum Ecclesiarū actum est,& tota Hispania in quinque Metropoles distributa:videlicet,1.Toletum:2.Tarraconem:3.Bracarā:4.Emeritam:5.Hispalim:eo ordine dignitatis,quo modo nominatæ sunt. *Toleto* 19.Sedes Episcopales consignantur,1.Carthago noua:2.Oretū:3.Castulo:4.Mentessa: 5. Acci: 6. Basta: 7. Vrgi,aliàs Vrci: 8.Ilici:9.Valentia:10.Setabis: 11.Valeria: 12.Dianium: 13.Segobriga: 14.Ercabica: 15.Seguntia: 16.Vxama: 17.Segobia: 18.Pallentia: 19.Eliocrota. *Tarraconi* decem, videlicet, 1.Ilerda: 2. Osca: 3. Cæsaraugusta: 4. Dertosa:

Anno Christi 330. 5. Orgalis: 6. Calagurris: 7. Empuriæ: 8. Barchino: 9. Ausona: 10. Gerunda. *Bracaræ* item decem, scilicet, 1. Asturica: 2. Tude: 3. Lucus: 4. Conimbrica: 5. Iriaflauia: 6. Britonia: 7. Visæum: 8. Lamecum: 9. Igædita: 10. Auria. *Emeritæ* octo, 1. Pax Iulia: 2. Olysippo: 3. Euora: 4. Ossonoba: 5. Caliabria: 6. Abula: 7. Salmantica, 8. Cauria. *Hispali* autem nouem, id est: 1. Italica: 2. Ilippa: 3. Corduba: 4. Astigi: 5. Malaca: 6. Iliberri: 7. Egabrum: 8. Assidona: 9. Tucci. Consule prædictum Moralem lib. 10. cap. 3. Anno Romæ 1081.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 330.	*Arnobius Rhetor in Africa docens, clarus habetur.*	Anno Romæ 1081.
Anno 335.	*Mortuo Syluestro successit in Sede Petri Sanctus Marcus, & anno sequenti successit S. Marco Iulius.*	Anno 1086.
Anno 337.	*Hic annus luctuosus & calamitosus fuit Reipublicæ Christianæ: nam* 11. *Kalend. Iunij Imperator Constantinus, Pius, Fælix, & Augustus, verusq; religionis vindex, mortuus est Constantinopoli, tribus eius filijs successoribus.*	Anno 1088.
	2. *Salmanticæ in Vectonibus S. Iuuencus Presbyter moritur, qui iuxta nonnullos interfuit Concilio Iliberritano.*	
Anno 341.	*Ablauius Præfectus Prætorio, & multi alij sunt occisi.*	Anno 1092.
Anno 344.	*Multæ Orientis ciuitates horribili terræmotu conciderunt.*	Anno 1093.
Anno 347.	*Titianus vir eloquens Præfecturam Prætorij tenens, ad Gallias abijt.*	Anno 1098.
Anno 350.	*Magna fuit hoc anno facta quidem Solis defectio.*	Anno 1101.
Anno 352.	*Natali Pontifici Toletano succedit Olympius, vir pius, & doctissimus, ad quem aliquotiens scripsit Gregorius Nazianzenus. Hic fuerat prius in Thracia Episcopus: relegatus in exilium venit in Hispanias, & fuit electus à Toletanis loco Natalis, qui editis libris mirè contra hæreticos sui temporis pugnat.*	Anno 1103.
	2. *S. Orosius Orosij Tarraconensis patruus, Romæ floret.*	
	3. *Barcinone S. Seuerus religionis causa, ab hæreticis Arrianis, cùm eam Sedem sanctè, pieq; regeret, patitur.*	
	4. *Sancti Vincentius & Lætus, nati patre Turibio Toletano ciue, & matre Seuera Aquensi, vel Eborensi, prope Toletum in Carpetanis, gemelli, memoria mirabilium operum florent.*	
Anno 353.	*Iulio defuncto succedit in Sede Petri Sanctus Liberius.*	Anno 1104.

2. *Gratia*

Anno Romæ 1081. — Anno Christi 330.

2. *Gratianus Episcopus Carthaginensis Hispaniæ, natus Bagæ prope Carthaginem (quæ dicta Thiar est quondam) consecrat Lybissossæ templum Sanctorum Vincentij & Læti Martyrum ibidem passorum.*

3. *Mantuæ Carpetanorum est in pretio Anastasius Presbyter, Placidus, Genesius, & socij, qui postea sub Iuliano passi sunt pro Christi fide illustre simul ibidem martyrium.*

Anno 356. — Anno 1107.

Hosius scribit ad Constantium Augustum litteras liberas.

2. *Olympio viro celeberrimo, & sanctissimo, qui fidei causa multos, & incredibiles labores passus est, (nam tertiò pro defensione fidei Catholicæ, foris, & in Hispania etiam Toleti exulauerat Episcopus; librósque edidit, quos inscripsit ad Cælestinum Consulem Bæticæ, qui postea Martyr fuit) succedit in ea Sede Gregorius, vir sanctus; qui interfuit Concilio Ariminensi, & validè contradixit Vrsacio, & Valenti. Exulat fidei causa Minoricæ; mittit ad illum gratulatorias litteras commorantem Sihigniæ oppido in Carpetanis, quod Toleto distat via Complutensi xxiv. M. P. ad quem frequenter etiam mittit litteras Hilarius Episcopus Pictauiensis.*

3. *Celebris habetur memoria Sancti Olympij apud Toletanos, qui anno 345. interfuit Concilio Cordubensi in causa Athanasij; quò frequentes Episcopi confluxerunt ex Hispania, Gallia, Italia, Germaniáque. Inter alios præter Olympum, Costus Cæsaraugustanus, Marcellus, Castulonensis, Florentius Emeritensis, Prætextatus Barcinonensis, & alij, numero omnes centum: qui & Athanasium absoluerunt.*

4. *Senticæ in Hispania Baudelius, Iulia, & alij Martyres, qui in alijs persecutionibus passi in Hispania coluntur.*

COMMENTARIVS.

ANNO 330. *Arnobius*, &c.] De eo Hieronymus lib. de Script. Ecclesiasticis, asserit Siccæ apud Aphricam florentissimè Rhetoricam docuisse, scripsisséque aduersus gentes, quæ vulgò extant volumina. Sed cùm dicat sub Diocletiano floruisse, necessum est, vt vel hoc anno solùm agatur de eius fama post mortem, aut ipsum ad magnam senectutem peruenisse. De eodem iterum Hieronymus in Chron. hoc ipso anno. *De Arnobio Rethore.*

ANNO 335. *Mortuus*, &c.] Hoc anno cœlum pro terra S. Syluester commutauit vltima *Rom. Pontifices.*

Anno Christi 337. vsque 352. Decembris, cùm sedisset, iuxta Baronij computationem annos 21. mens. 10. diem 1. In eius locum Sanctus Marcus electus est, anno 336. cuius etiam post eius mortem S. Iulius Sedem Romæ Apostolicam ascendit, vt Onuphrio, & Moralio, ac aliis placet, tametsi aliis placeat S. Marcum plures annos Romæ sedisse; sed authoris sententia communior. Anno 1088. vsque 1103.

ANNO 337. *Hic annus*, &c.] Id multis probat Baronius hoc ipso anno ex Hieronymo, Socrate, Ruffino, Sozomeno, & aliis; quem de rebus magnis à Constantino pro Dei Ecclesia factis, consulas rogo. Ob eius eximias virtutes à Græcis inter Sanctos relatus, festiuis colitur gaudiis 11. Kalend. Iunij, siue 12. Kalend. vt habet Molanus: *Die* (inquiens) *vigesima prima Maij, Sanctorum magnorum Regum, & Apostolis æqualium Constantini, & Helenæ.* Refertur & ab Equilino in suo Catalogo Sanctorum lib. 5. cap. 26. sub titulo, *de Sancto Constantino Imperatore.* Extat prope Emeritam in Hispania vetus lapis cum eiusmodi inscriptione, quam Morales affert lib. 10. cap. 36.

IMP. CÆSAR. FLAVIVS, CONSTANTINVS AVG.
Pacis & Iustitiæ cultor. Pub. quietis Fundator. Religionis & fidei auctor.
Remiß. vbique Tributis. Finitim. prouin. iter restitui fecit.

Hæredes reliquit Imperij tres filios suos, è quibus Constantino Hispaniæ, Galliæ, & Germania obtigerunt; Constantio totus Oriens; Constanti verò Italia, Africa, & Illyricum.

S. Iuuencus Presbyter. 2. *Salmanticæ*, &c.] Durabit æternum cum præclarissimis eius operibus, tanti viri fama; olimque pro meritis laudatus fuit à D. Hieronymo tum in Chronico ad annum 332. tum lib de Scriptoribus Ecclesiasticis, eius sunt illa verba; *Iuuencus nobilissimi generis Hispanus Presbyter, quatuor Euangelia hexametris versibus, penè ad verbum transferens, quatuor libros composuit, & nonnulla eodem metro ad Sacramentorum ordinem pertinentia.* Prologus operis Euangeliorum incipit: *Immotale nihil mundi compage tenetur:* in conclusione verò innuit se scripsisse viuente adhuc Constantino Imperatore. De eodem agit Equilinus lib. 11. cap. 121. Iterum à nobis sermo incidet de eius fama ad annum Domini 407.

ANNO 341. *Albauius*, &c.] Id ex Beati Hieronymi Chronico mutuatum. *Ludus ac pila fortunæ noua semper molientis* nuncupatur ab Eunapio, quòd infimo natus loco supra Imperatoris potestatem ascenderit; sed ab Constantio occisus est. De eodem item Ammianus lib. 22. & Zosimus lib. 2. & prædictus Eunapius in vitis Philosophorum.

ANNO 344. *Multæ*, &c.] Et hoc etiam apud Hieronymum in Chronico leges.

ANNO 347. *Titianus*, &c.] Eadem habet Hieronymus in Chronico. Alius ab eo fuit Tatianus Christianus Rhetor, qui libros *aduersus Gentes*, à quibus ad fidem fuerat conuersus scripsit; de quo Eusebius libro 4. hist. cap. 16. & Hieronymus ipse lib. de Script. Eccles. cap. 39. ille enim sub M. Aurelio, hic sub filiis Constantini claruit: hic Titianus, ille Tatianus vocabatur.

ANNO 350. *Magna*, &c.] Legimus de eadem defectione hoc anno facta apud Sanctum Hieronymum in Chronico.

De S. Olympio Toletano Episcopo. ANNO 352. *Natalı*, &c.] Deus bone, quàm debilis apud Toletanos sancti, ac verè magni sui Pontificis Olympij memoria hactenus fuit? de quo tamen non minùs deberent gloriari, quàm de Irenæo Lugdunenses, de Cypriano Carthaginenses, de Ambrosio Mediolanenses, ac (vt vno verbo dixerim) de cunctis Ecclesiæ Doctoribus vrbes suæ, ac nationes. Nam si doctrinam desideres, eruditissimus fuit; si dignitatem, Pontifex; si mores, Sanctus; si denique antiquitatem, vetustissimus. Sola rerum Hispanicarum inconstans, perpetuáque vicissitudo tantùm sydus obnubilare quiuit; sed gratias Deo, Dexter è latebris, quibus tot sæculis delituerat, prodiit; qui lucis radiis, omniúmque oculis Sanctum iterum reuocaret Olympium, & Hispaniis Doctorem suum, & Toletanis Antistitem redderet.

Sed (quod magis miror) nunquam satis Olympij lux à monumentis Hispanicis aberat, quin si qualis qualis diligentia adhiberetur, quidquid à Dextro nunc promitur de S. Olympio, in vulgus potuisset mitti. Comprobabo sigillatim cuncta ab eo notata. Inter Gregorij Nazianzeni epistolas quinque datæ reperiuntur ad Olympium: videlicet 40. cuius initium: *Iterum occasio*, &c. Et 41. *Nobis princeps es, etiam post principatum*; vbi ait: *Non est nobiscum amplius magnus Olympius, nec rerum nostrarum gubernacula poßidet: iterum posterior Cappadocia facti sumus, quam tu primam effeceras.* Et epist. 76. quæ incipit: *Hoc mihi ipsa fermè infirmitate*

Anno Romæ 1103. *infirmitate grauius est*, &c. Et 77. ſub initio: *Et ipſa quoque cana ſenectus*,&c.& tandem 78. *Iterum ſcribo cùm ipſe adeſſe deberem*, &c. Quibus innuitur, Olympium ante Epiſcopatum Præſidem ac Principem Cappadociæ fuiſſe. Sed vtrùm is ipſe Olympius Epiſcopus fuerit, ex ſolis epiſtolis haberi non poteſt: niſi aliunde quærantur adminicula. Anno Chriſti 352.

Fuiſſe verò Olympium in Thracia Epiſcopum ciuitatis Ænos, indéque cum Theodulo Traianopolitano in Thracia pariter Epiſcopo exilio mulctatum, imò & ad necem quæſitum, quod Athanaſio & rectæ fidei faueret; Vrſatium verò ac Valentem, & Arrianos perſequeretur, narrat Concilium Hieroſolymitanum apud Sozomenum in hiſtoria Tripartita lib.4.cap.38.in Epiſtola pro Athanaſio, vbi de eius aduerſariis loquens; *in tantùm*, inquit, *inualuerunt, quæ de Athanaſio dicebantur, vt eum, vbicumque reperiretur, iuberet* Conſtantius Imperator *occidi; cum quo & Theodulum, & Olympium Præſules Eccleſiarum Thracenſium*. Athanaſius quoque in epiſtola ad ſolitariam vitam agentes, *Diodorum*, ait, *Epiſcopum ſuis ſedibus expulerunt; Olympium item ex Aenis, ac Theodulum ex Traianopoli, ambos Epiſcopos Thraciæ, bonos & orthodoxos viros, infenſos hæreſi, calumnijs impetiuerunt; ſemel quidem cùm ad Euſebianorum calumnias Conſtantius Imperator edictum miſit; iterum autem cùm illius rei memoria ab Euſebianis refricata eſt*, (Euſebianos vocat Arrianos; quòd eorum ſignifer fuiſſet Euſebius.) *Habebat autem edictum, vt non ſolùm ciuitatibus, & Eccleſijs eijcerentur, ſed & capitali pœna, vbicumque inuenti eſſent, plecterentur.* Idem replicat in Apologia *de fuga ſua*. Inde factum vt Olympius Hoſio ſpecialibus amicitiis iungeretur, in Concilio præſertim Sardicenſi, vbi eius monitis legem quam cap. 14. tulerat de reſidentia perpetua Prælatorum in ſuis Eccleſiis, à quibus tribus hebdomadis ad ſummum abeſſe poſſent; ita temperauit, vt ea non comprehenderentur, qui vim perpeſſi de Sedibus eiiciebantur. Vnde cap. 21. dicitur: *Hoſius Epiſcopus dixit, ſuggerente fratre, & coepiſcopo noſtro Olympio, etiam hoc placuit, vt ſi aliquis vim perpeſſus eſt, & effugiens pericula ad aliam venerit ciuitatem, non prohibeatur immorari, quamdiu aut redire poſſit, aut iniuria eius remedium acceperit*. Subſcripſit etiam Olympius Concilio Gangreſi ſub S.Syluestro celebrato anno Domini 324.

Soluto Conuentu Sardis congregato, Hoſium comitatus Olympius, Hiſpanias adiit, quo tempore Athanaſium illuc ab eodem adductum mox probabimus; & ipſe Conſtantio ſcribens promiſerat, inter cætera quidem inquiens; *Promiſiq;* (Arrianis) *me Athanaſium, ſi in noxa reperiretur, omnibus modis eiecturum eſſe; quod ſi innocens deprehendatur,& vos oſtenderit calumniatores,& æquè illum recuſaueritis,ego illi perſuadebo, vt mecum in Hiſpanias veniat.* Similiter cum Olympio Athanaſij in ſententia compare, factum ab Hoſio non ambigo. Vtvt eius aduentus in Hiſpanias acciderit, certum eſt, ipſum inibi denuò electum Epiſcopum, editis libris hæreticos impugnaſſe; nam hoc ex S.Auguſtino accipimus lib. 1. contra Iulianum Pelagianum cap.3.& 7. vbi ait: *Olympius Hiſpanus Epiſcopus, vir magnæ in Eccleſia & in Chriſto gloriæ, in quodam ſermone Eccleſiaſtico, ſi fides, inquit, vnquam in terris incorrupta manſiſſet, ac veſtigia defixa tenuiſſet, quæ ſignata deſeruit, nunquam protoplaſti mortifera tranſgreſſione vitium ſparſiſſet in germine, vt peccatum cum homine naſceretur.* Et paulò poſt, *Sanctus Olympius dicit; vitium de protoplaſto in germine ſparſum, vt peccatum cum homine naſceretur*,&c. O verè præ auro, & diuitiis omnibus æſtimanda ſententia! ô verba nunquam ſatis magnificanda! *Olympius Epiſcopus Hiſpanus, vir magnæ in Eccleſia & in Chriſto gloriæ.* Quod verò hic Olympius, cuius teſtimonium refert Auguſtinus, ille ſit, qui Thraciæ Epiſcopus fuerat, dubitari non poteſt; cùm de eo quem Hiſpanum vocat Epiſcopum, dicat fuiſſe virum magnæ in Eccleſia, & in Chriſto gloriæ; quibus verbis denotat fuiſſe Olympium illum, qui his diebus erat vir magnus, & glorioſus in Eccleſia, vtpote qui in omnibus generalibus Synodis ſui temporis ſubſcripſerit, & inibi excellentis doctrinæ gloria radiauerit; atque pro Chriſto exilium,& ærumnas multas & magnas perpeſſus, etiam ad mortem non minùs quàm Athanaſius quæſitus fuerit. Sed ô magnæ gloriæ virum! Vis vno dicam verbo, quanti ab Auguſtino fuerit habitus? Inter præcipuos, maximóſque Eccleſiæ Catholicæ Patres ac Doctores, ipſum enumerat lib. 2. contra Iulianum Pelagianum cap.10. inquiens; *Propter quam Catholicam veritatem Sancti, ac Beati, & in diuinorum eloquiorum pertractatione clariſſimi Sacerdotes, Irenæus, Cyprianus, Rethitius, Olympius, Hilarius, Ambroſius, Gregorius, Innocentius, Baſilius; quibus addo Presbyterum, velis, nolis, Hieronymum.* Iterum refert eoſdem ipſomet ordine nomine ſeruato, lib. 3. ſequenti cap. 17. vocátque eos *Sanctos Antiſtites Dei, memorabiléſque Doctores.* Conſule Baronium tomo 5.ad ann.405.ſub.num. 58. & Gennadium lib. de Script. Eccleſ. cap. 23. qui eum dicit fuiſſe natione Hiſpanum;

Olympius

Anno Christi 352. *Olympius* (ait) *natione Hispanus, Episcopus, scripsit librum fidei aduersum eos, qui naturam & non arbitrium in culpam vocant; ostendens, non creatione, sed inobedientia insertum naturæ malum.* Crediderim ex Hispania Constantinopolim tempore Constantini negotiorum prætextu accessisse, atque inibi in Thracia (nam Constantinopolis in Thracia est) factum Episcopum; sed inde in odium fidei eiectum, Hispaniam patriam suam, simul cum Hosio iterum petiisse. Quod Toleti Episcopus factus fuerit post Natalem, manifestant tum Toletanorum Præsulum indices, apud Loaysam, seu etiã Bibliothecam Sanctæ Toletanæ Ecclesiæ existentes, in quibus Olympius conspicitur successor Natalis; tum etiam dypthicæ Breuiarij Mozarauis S. Isidori, vbi in Canone Missæ inter cæteros Olympij nomen quotidie recensetur. De sanctitate verò ambigi nequit, cùm Augustinus dicat, *Sanctus Olympius dixit*, & eum inter cæteros Sanctos Ecclesiæ Patres debito loco inserat; & quod notatu dignum est, eius nomen in Romano Martyrologio recenseatur die 12. Iunij, his verbis; *In Thracia S. Olympij Episcopi, qui ab Arrianis Sede pulsus, Confessor occubuit.* Quo videant Toletani, seu Hispani omnes quanti deinceps habere debeant Doctorem suum. Sed de eo iterum inferiùs anno 356. Anno Romæ 1103.

S. Orosius. 2. *Sanctus Orosius*, &c.] Scribitur de eo in actis Sancti Eusebij Presbyteri & Martyris, apud Mombritium tom. 1. illius enim corpus S. Orosius sepeliuit, vnà cum S. Gregorio eorumdem Compresbytero; idque legimus in Romano Martyrologio die 14. Augusti. Quo loci Card. Baronius de Ecclesia S. Eusebij inquit; *Asseruantur illic veneranda corpora Sanctorum Eusebij, Orosij, atque Paulini, multaq́ aliorum Martyrum reliquiæ.* Vide etiam Equilinum in Catalog. lib. 7. cap. 62. Fuit verò S. Orosius patruus Pauli Orosij, ad quem Dexter præsens opus dedicauit. Obiit verò S. Orosius anno 366. vt suo loco dicemus, cùm ante Presbyterarum ex legitima vxore suscepisset alium Paulum Orosium, qui Carthagine decessit. Sed hæc inferiùs.

S. Seuerus Barcinonensis. 3. *Barcinone*, &c.] Diuersus hic Seuerus est ab illo, qui eiusdem vrbis Pontifex existens, martyrium passus fuit anno Domini 285. vt inibi Dexter notauit. De vtrisque agit Heleca Cæsaraugustanus Episcopus in additionibus ad M. Maximum his verbis; *Hoc tempore* (scilicet 360. quo ipse florebat) *duo Seueri Barcinonenses Episcopi Martyres, cum gloria miraculorum, & signis dicuntur clarere; senior sub Diocletiano claruit, alter sub Constantio.* De priori agunt Vasæus in Chron. ann. 306. Morales lib. 10. cap. 4. Marieta lib. 1. part. 1. cap. 23. Trugillus & Villegas, qui asserunt quatuor cùm eo sacerdotes martyrio coronatos fuisse. Cæterùm de posteriori agit Molanus 6. Nou. inquiens; *Barcinone Natalis S. Seueri Episcopi & Martyris, qui à Gothis clauo in capite est confossus.* In Additionibus verò, teste Baronio in Notis; *Fuit hic vnus septuaginta Episcoporum, qui leges Gothicas in Hispania condiderunt. Hic à Barbaris Gothicis, qui Cathaloniam incolebant, clauo capite confosso martyrio coronatur anno Christi 683.* Iure tamen de horum fide Baronius dubitat, ignoratúrque vnde Molanus id desumpserit; cùm præsertim Seueri Barcinonensis nomen minimè in Conciliis Hispaniæ reperiatur, quæ frequenter priscis illis temporibus celebrabantur. Obstat etiam Dexter, qui hoc anno 352. occisum illum scribit, non verò post 300. & ampliùs annos. Passus verò est, non à Gothis, qui nondum ad Hispanias accesserant, sed ab Arrianis. Quare in vltima Molani editione anni 1583. Antuerpiæ apud Philippum Nutium verba illa sublata sunt.

Toletani Martyres. 4. *Sancti Vincentius*, &c.] Quæ ad Aquensem seu Eborensem vrbem spectant satis diximus in S. Pigmenio ad ann. 130. & in SS. Vincentio, Sabina, & Christeta ad 300. Porrò SS. Vincentij & Læti Martyrum festa dies Toleti iuxta S. Isidori ritum seu Breuiarium quotannis celebratur prima Septembris; eorúmque nomina extant in Rom Martyrologio ipsa die sub illis verbis: *In Hispania Sanctorum Martyrum Vincentij, & Læti.* Vbi Baronius legi potest. Maior autem ipsorum notitia ex litteris Silonis Regis Ouetensis ad Cyxillam Toletanum Antistitem habẽda est, quas in superioribus dedimus agentes de S. Tyrso; inibi enim asserit, prædictum Cyxillam hymnũ in eorumdem Martyrum honorem cõposuisse; *Audiui* (ait Silo) *quod composuistis hymnum alium de SS. Vincentio & Læto Toletanorum, qui passi sunt, vt retulerunt mihi tuos legatos* (talem tempus Latini idiomatis ferebat barbariem) *sub Cæcilio Apollinare Præside Hispaniarum in vrbe Lybisoca; mittat tua Paternitas illum ad me, vt nostri Clerici habeant, quid cantent.* De eisdem agit Marieta lib. 2. cap. 102. & Basilius Sanctorus 1. Septembr. erat verò Lybisoca quæ nunc *Lezuca* dicitur prope *Alcaraz*. Consule quæ de ea vrbe notauimus ad annum 64.

Anno Romæ 1107. ANNO 353. *Iulio*, &c.] Sunt qui Liberij electionem in annum Domini 351. reiiciant, Baronius in 352. sed Dexter in 353. cui subscribunt Onuphrius, & Morales. Quod ad eius sanctitatem spectat, reiiciendus est Equilinus lib.7.cap.62.& lib.11.cap.2. dum hæresis nota ipsum inurit; cùm tamen eius innocentia & sanctitas à Magno Athanasio testata extet in epist. *ad solitariam vitam agentes:* nec ipse Equilinus sibi constat, nam postmodum lib.11. cap.130.num.258.eum inter Sanctos recenset, quos ex selectissimis Martyrologiis Hieronymi, Bedæ, Vsuardi & Adonis excerpsisse testatur. Agitur etiam de eo à Molano in additionibus ad Vsuardum 23. Septembris illis verbis; *Romæ Sancti Liberij Papæ, & Confessoris.* quò mirari desinas in Dextro titulum *Sancti*, quo eum honorat. Anno Christi 353.& 356. *Liberius Papa sanctitate clarus.*

2. *Gratianus*, &c.] Bagam eam vrbem intelligo, quæ nunc Baza dicitur, ferè in territorio Carthaginensi.

3. *Mantuæ*, &c.] Eorumdem Martyrum suprà meminerat author ad annum 300. occasione SS.Verissimi ac sororum Vlysbonensium; quod nimirum & hi similiter Vlysbonæ nati & educati essent; nunc verò de his agit; non quod hoc anno perempti fuerint, qui postmodum sub Iuliano occisi sunt anno 362. sed quod Mantuam Carpetanorum petiissent, ibique mirabilium operum ac virtutum exemplo florerent tres illi singulares Christi pugiles Anastasius Presbyter, Placidus, & Genesius, quibus & alij in corona adiuncti sunt. Deperiere magno nostræ vrbis Regiæ dispendio acta tantorum Martyrum, non tamen omnino illorum memoria, nam in Rom. Martyrologio die 11. Octobris sic legimus; *Item passio Sanctorum Anastasij Presbyteri, Placidi, Genesij & sociorum.* Vbi Baronius fatetur, eadem in manuscriptis veteribus reperisse. *Matritenses Martyres.*

ANNO 356. *Hosius*, &c.] Rem gestam & litteras ipsas ad verbum recenset S.Anastasius in epistola ad solitariam vitam agentes, quæ quoniam lectu dignissimæ sunt, placuit ad verbum referre. Ibi igitur post relatas à Constantio & cæteris Arrianis Liberio Papæ illatas ærumnas, subinfert: *Tantis ac talibus sceleribus factis, nihil omnino se adhuc fecisse arbitrabantur, quamdiu magnus ille Hosius eorum malitiam expertus non esset. Nam in eum talem tantúmque virum suam rabiem protendere studuerunt: neque quòd pater esset Episcoporum reueriti sunt; neque quòd Confessor erat, pudore moti sunt; neque quòd sexagesimum annum, & eo amplius à confessione agebat, respexerunt*; vtpote (quod hinc colligitur) anno Domini 294. vel propè à Gentilibus tentus, & pro confessione Christi plagis & tormentis afflictus: *sed omnia simul vilipendentes, ad solam suam hæresim oculos intentos habuere; homines reuera, neque Deum timentes, neque homines reuerentes. Adorti igitur Constantium talibus verbis alloquuntur. Omnia quidem à nobis facta sunt; profligauimus in exilium Romanorum Pontificem, & iam ante eum extorres fecimus quamplurimos Episcopos, omnia loca terroribus impleuimus; sed tamen pro nihilo sunt tanta tua opera, neque quidquam profecimus, quamdiu reliquus est Hosius. Quamdiu enim ille in suis agit, omnes in suis Ecclesijs agere videntur: potest ille & verbis, & authoritate fidei suæ omnes contra nos inducere. Hic princeps est Synodorum, & si quid scribit, vbique auditur; hic formulam fidei in Nicæna Synodo concepit, & Arrianos vbique pro hæreticis traduxit. Quod si ille in suo statu maneat, superuacaneum est cæterorum exilium, hæresis enim nostra cedere cogitur. Incipe igitur & hunc persequi, neque illi ob annos parcendum putes: siquidem hæresis nostra non curat seniorum canitiem. Auditis ergo istorum verbis, non cunctandum sibi ratus Constantius, vt qui virum nosset, & quantæ authoritatis senex ille esset, scribit & edicit vt ad se veniat, quemadmodum & Liberium initio tentauit. Venientem igitur rogabat hominem, & solitis suis verbis, quibus alios circumuenire pro more habebat, excipit, cohortatúrque vt in nos subscriberet, & cum Arrianis communionem haberet. Senex verò eius rei vel auditum ægrè ferens, mæstúsque quòd vel tinnitum eorum verborum sentiret, Imperatorum magnis rationibus conterritum de sententia deduxit, atque ita in patriam suam, ac Ecclesiam redijt.* Cordubam intellige, ab ea enim accitus, ad eam iterum conuicto Constante reuersus est. Sed quanto (putas) tempore optata frui quiete permissus? *De Hosio Cordubensi.* *Hosij laudes.*

Verùm cùm Arriani denuò lamentarentur, Imperatorémque irritarent, & eunuchi sermonibus subseruientes eum maiorem adhuc in modum exacerbarent, scribit denuò cum minis ad Hosium. Ille autem contumelijs quidem afficiebatur, sed tamen ob terrores illos de sententia sua non decessit, & decretum animi constanter retinuit, quippe qui supra firmam petram fidei domicilium suum ædificauerat, & liberrimè contra hæresim, imbres & ventos, epistolarum minas arbitrans, locutus est. Subinde igitur Constantio scribente, & nunc quidem blandiente, patrémque eum appellante, nunc interminante, & relegatos enumerante, & his verbis eum conueniente; solúsne etiamnum hostis hæreseos

Anno *hæreseos manebis? Obsequere & scribe contra Athanasium, qui enim contra eum scribit, ille planè* Anno
Christi *nobiscum Arrianas sententias amplectitur: nihil ad ista expauit Hosius, quin inter contumelias* Romæ
356. *quas patiebatur, istiusmodi epistolam scripsit, quam ipsi legimus, & sub finem adiecimus.* At 1107.
quam liberam?

HOSIVS CONSTANTIO IMPERATORI S. P. D.

Ego Confessionis munus expleui, primùm cùm persecutio moueretur ab auo tuo Maximiano; quod si tu quoque persecutionem moues, etiam nunc ad quiduis potiùs sustinendum paratus sum, quàm vt effundam innocentem sanguinem, & veritatem prodam, téque nunquam probo talia scribentem, & istiusmodi minas denuntiantem. Desinas igitur istiusmodi scribere, neque sentias cum Arrio, neque audias Orientales, neque Vrsacio, & Valenti fidem habeas; quæ enim illi dicunt, non ob Athanasium, sed ob suam hæresim dicunt. Mihi crede, qui tibi auus ætate esse possem. Fui ipse in Sardicensi Concilio, cùm tu, tuúsque frater beatus Constans, nos omnes eò conuocabat; ipséque vltrò Athanasij inimicos prouocaui, cùm ad Ecclesiam vbi ego morabar aduenissent, vt si quid contra eum haberent, ederent; promisíque eis securitatem, néve quidquam aliud expectarent, quàm rectum in omnibus iudicium, idq; non semel, sed bis feci; quod si nollent rem ab vniuersa Synodo disceptari, saltem me iudice vterentur; promisique nos Athanasium si in noxa reperiretur, omnibus modis eiecturos esse: quod si innocens deprehendatur, & vos ostenderit calumniatores, & æquè illum recusaueritis, ego illi persuadebo, vt mecum in Hispanias veniat. Athanasius autem his conditionibus obtemperauit, nihil contra oblocutus, illi verò ad omnia æquè dissidentes recesserunt. Athanasius deinde tuis litteris accersitus venit in castra tua, omnésque inimicos suos, qui Antiochiæ præstò erant, singulatim citari iussit, vt aut redarguerent, aut redarguerentur; & aut se præsentem commonstrent ea fecisse, quæ obiecerant, aut ne absentem calumniarentur; sed ne te quidem hæc ipsis denunciantem sustinuerunt, minimè istiusmodi conditiones admittentes. Cur igitur nunc audis obtrectatores eius? aut cur toleras Valentis, & Vrsacij criminationes, pœnitentia, & scripto professos se calumniam fecisse? Confessi enim sunt suam sycophantiam, non vi adacti, vt ipsi causantur, cùm nulli ibi milites incumberent, & tuus frater nesciret. Nihil enim tale sub ipso agebatur, qualia nunc fiunt; sed illi vltrò Romam venerunt, & coram Episcopo, Presbyterísque ibi præsentibus confessionem suam scripto ediderunt, cùm priùs pacatas literas, & amicas ad Athanasium dedissent. Quod si ijs libet vim causificari, idque pro malo habent, nec à te probatur, omitte igitur & tu violentiam tuam, nec litteras scribe, nec Comites mitte, sed relegatos exilijs libera, ne te de vi quærente, maiorem illi vim sub tuo nomine exerceant. Quid enim tale à Constante actum est? aut quis ibi Episcopus relegatus? aut quando iudicijs Ecclesiasticis interfuit? aut quis ipsius Palatinus vim adhibuit, vt contra aliquem scriptio fieret? vt idem Valens cum suis aliquid colligat, habeátque quod obijciat. Desine quæso, & memineris te mortalem esse; reformida diem iudicij, serua te in illam diem purum; ne te misceas Ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe, sed potiùs ea à nobis disce. Tibi Deus Imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit; & quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi Diuinæ, ita & tu caue, ne quæ sunt Ecclesiæ ad te trahens, magno crimini obnoxius fias. Date (scriptum est) quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Neque igitur fas est nobis in terris imperium tenere, neque tu thymiama, tum & sacrorum potestatem habes Imperator. Hæc quidem ob curam tuæ salutis scribo, & de ijs quæ in epistolis scribis hanc meam sententiam accipe. Ego neque Arrianis assideo, neque suffragor, sed eorum hæresim anathemate damno; neque Athanasij accusationibus subscribo, quem nos, & Rom. Ecclesia, & vniuersa Synodus innocentem pronuntiauit. Nam & tu quoque cùm rem cognitam, perspectamque haberes, Athanasium accersiuisti, fecisti ei copiam, vt cum honore in patriam, & Ecclesiam reuerteretur. Quæ igitur causa est huius tantæ mutationis, cùm ijdem inimici eius sint, qui antea fuerunt? & quæ nunc susurrant, nihil eorum, cùm ille præsens esset, hiscere audebant, sed ea antequam accerseres Athanasium obmurmurabant: quo tempore à me conuenti, quemadmodum superiùs dixi, vt ederent criminum documenta, nihil in medium adducere potuerunt: nam si quicquam potuissent, non ita turpiter aufugissent. Quis te igitur induxit, vt post tantum temporis tuarum litterarum, & sermonum obliuiscereris? Inhibe te quæso, neque aures præbeas malis hominibus, neque ob mutuas inuicem cum illis gratificationes, temetipsum reum facias. Quæ enim ijs indulseris, de illis in iudicio solus cogeris causam reddere. Isti suum inimicum per te satagunt iniuria afficere, téque volunt ministrum suæ malitiæ esse, vt per te detestabilem hæresim in Ecclesia seminent. Non est prudentis in gratiam alienæ

Anno Romæ 1107. *libidinis se ipsum in certum periculum conijcere. Desine quæso & ausculta mihi, Constanti; hoc enim decet & me scribere, & te non vilipendere.* Hactenus Hosij Epistola. Anno Christi 356.

O verè aureas litteras, & spiritu libertatis Dei plenas! nam verè Sapiens: *Vbi spiritus Dei ibi libertas.* Iure proinde eiusmodi coronidem eis adiecit. *Hæc Abrahamicus ille senex, verè Hosius, hoc est Sanctus & sensit & scripsit.* Et verè Abrahamicus senex, quandoquidem ipso Athanasio, imò & inimicis eius testibus, *pater erat Episcoporum, Synodorum princeps*, & quod inde fit consequens, *Pater fidei*, nam & Symbolum fidei in Nicæna Synodo ipse composuit, & eius fidem omnes Catholici hæreditauimus. Nihil hoc titulo gloriosius. Sed pergit Athanasius nouas calumnias, quibus iterum ab Arrianis impetitus est, recensere, inquiens.

Ille autem neque insidias de manibus deposuit, neque criminandi occasiones quærere desiit; sed grauiùs semper minabatur, vt eum vi oppressum in suas partes transferret, aut inobsequentem exterminaret. Sed vt occasionem Duces, & Satrapæ Babylonis sedulò quærentes contra Danielem non inueniebant, nisi ex causa legis Dei; ita quoque nunc Satrapæ impietatis ne fingere quidem quidquam contra senem potuerunt. Omnibus enim ille notus erat, ac verus pro suo nomine Hosius, hoc est Sanctus habebatur, vitaque eius irreprehensibilis, nisi ex odio eius contra hæresim crimen mutuarentur. Calumniantur igitur eum, sed non vt illi Danielem apud Darium, illibenter talia audientem, sed vt Iezabel contra Naboth, & vt Iudæi apud Herodem his verbis agentes. Non solùm non subscribit contra Athanasium, sed & nos ob Athanasium condemnat, & hæresim tali odio prosequitur, vt alijs scribat, melius esse mortem perferre, quàm proditores fieri veritatis: ob hæresim deinde ait dilectum fratrem Athanasium persecutionem sustinere, & Liberium Romanorum Episcopum, cæterósque alios insidijs tentari. Hæc cùm audisset impietatis propugnator Constantius Cæsar, & quòd alij essent per Hispanias eiusdem cum Hosio sententiæ, quos cùm sollicitasset ad subscriptionem, & impellere nequiuisset; accersit Hosium, & pro exilio detinet illum integrum annum Sirmij, nihil veritus impius nec Deum, nec patris sui (Constantini Magni) *quem erga Hosium habebat affectum; neque senectutem hominis iam centenarij inhumanus ille respexit, omnia namque ob amorem hæresis neglectui habebat nouus ille Achab, & nostris temporibus secundus Balthassar. Tantam enim vim intulit seni, & ita eum arctè tenuit, vt afflictus, attritúque malis, tandem ægreq; cum Vrsatio, & Valente communicaret, sed tamen vt contra Athanasium non subscriberet. Verùm ne ita quidem eam rem pro leui habuit; moriturus enim quasi in testamento suo eorum vim protestatus est, & Arrianam hæresim condemnauit, vetuítque eam à quoquam probari, au recipi.* Sed de his iterum inferiùs cùm de morte Hosij agemus ad annum 360. *Quis ista animaduertens, non opportunè ad Dominum vociferetur? Stupor & horror factus est super terram; obstupuit cœlum super hoc, & terra magis magísque exhorruit. Patres populorum, & fidei magistri tolluntur, & impij in Ecclesiam intruduntur. Quis cùm videret Liberium Pontificem è Roma in exilium eijci, magnum Hosium tot mala pati, tot Episcopos ex Hispania, & alijs regionibus in exilium deportari, non abundè animaduertit omnes criminationes contra Athanasium, & reliquos alios falsas esse, & omnia sycophantijs scatere? Quid enim quæso crimen Liberius? aut quid in sene Hosio culpari potuit?* Hactenus de Hosio Athanasius.

2. *Olympio*, &c.] De Cœlestino Consulari Bæticæ prouinciæ mentio fit in Codice Theodosiano, ex quo Morales in hist. Hisp. ad annum Domini 356. lib. 10. Fuit verò martyrio coronatus anno 362. Romæ sub Iuliano Apostata die 2. Maij, qua festum eius cum aliis sociis in Romano Martyrologio commendatur. *S. Cœlestinus Bæticæ Consularis.*

Porrò S. Gregorius Toletanus Antistes, de quo hic agitur, & dicitur Amphitriæ (vulgò *Hita*) in Carpetanis diem extremum clausisse 20. Decembris, ponitur ab Equilino in suo Catalogo lib. 11. cap. 130. num. 17. Reperitur in dypthica Sanctorum Toletanorum Antistitum, quæ est in liturgia Missalis S. Isidori, immediatè præcedens S. Olympium. Et quidem S. Gregorius vnus ex illis censetur, de quibus S. Athanasius scripsit ad Solitarios; *Quis enim cùm videret Patrem Episcoporum magnum Hosium tot mala pati, & Episcopos ex Hispania, & alijs regionibus in exilium deportari, non animaduertit omnes criminationes contra Athanasium falsas esse?* Et etiam; *Hæc cùm audisset impietatis propugnator Constantius Cæsar, & quòd alij essent per Hispanias eiusdem cum Hosio sententiæ*, &c. Quo loco illud notatione dignissimum est, multos deceptos esse credentes, Gregorium illum S. Luciferi commilitonem, de quo Hieronymus in Chronico ad annum 374. dixit: *Lucifer Caralitanus Episcopus moritur, qui cum Gregorio Episcopo Hispaniarum, nunquam se Arrianæ miscuit prauitati:* *S. Gregorius Toletanus Episcopus.* *Fuit socius S. Luciferi Caralitani.*

Anno Christi 330. Anno Romæ 1081.

fuiſſe S. Gregorium Bæticum Iliberritanum Epiſcopum; cùm tamen fuerit Gregorius Toletanus: idque neceſſariò conuincitur ex eo quòd Bæticus nondum ad Epiſcopatum aſcenderat anno ipſo mortis S. Luciferi, vt inferiùs monſtrabimus; neque vnquam (quod ſciamus) exilium paſſus fuit, aut Luciferum comitem habuit. At verò Gregorius Toletanus in exilium ductus multis ærumnis affectus fuit, & cum S. Lucifero in Ariminenſi Pſeudoconcilio valide Vrſatio, & Valenti contradixit; id verò ſatis innuitur in præfatis Hieronymi verbis, vbi non vocatur à Hieronymo Gregorius Bæticus, vel Iliberritanus, ſed *Epiſcopus Hiſpaniarum*, quod propriè primati duntaxat Toletano conuenit. Agemus iterum de eo inferiùs ad annum Domini 366. Illud nihilominus annotarim, Sihigniam, de qua hic mentio eſt, nunc *Hilleſcas* nuncupari, vt ex veteris Sihigniæ ſitu cum eo quem Hilleſcas habet collato, aucupari licet.

Concilium Cordubenſe pro Athanaſio.

3. *Celebris*, &c.] De Cordubenſi Concilio in fauorem Athanaſij celebrato, meminit Iulianus in Chronico anno Domini 350. & proculdubio alterum fuit ex illis quæ S. Athanaſius in epiſtola ad Epictetum coacta ſui cauſa ſcribit, cùm ait: *Diuerſis Concilij, per Galliam, Hiſpaniam, & Romæ celebratis, omnes qui in eo conuentu fuère, illos lucifugas, qui ſeſe etiam nunc occultant, & quæ Arrij ſunt ſapiunt, Auxentium dico Mediolanenſem, Vrſatium, & Valentem, communi calculo vnius ſpiritus incitati, anathemate percuſſerunt.* Quod quæſo illud Concilium fuit in Hiſpania celebratum, quo Vrſatius & Valens, & cæteri Arriani anathemate percuſſi ſunt? Ego præter Cordubenſe aliud non lego; & Cordubæ coactum indicat Hoſij ſedes & præſentia. Qui enim Synodorum patronus erat, haud dubium in ſua ciuitate aliquam cogeret, qua Catholicam fidem ſtabiliret, præſertim vrgente neceſſitate; nam eum qui Valenti & Vrſatio cum ſcandalo publico, metu licèt mortis communicauerat, poſtquam ſemel domum redire permiſſus eſt, factum excuſare, ſeu etiam accuſare coram publico Senatu Patrum oportebat: & manifeſtam facere fidem ſuam, quòd nunquam ei quam in Nicæno dictauerat, neque Athanaſio contrarius fuerat. Coëgerat quidem Imperator Conſtantius pro Arrianis pſeudoconcilium Ariminenſe anno Domini 259. (ex Seuero lib. 2. Hiſt.) vbi ſubdolè contra Athanaſium nonnulli Epiſcopi ſubſcribere coacti ſunt; & Hoſius Vrſatio, & Valenti communicare, ſic tamen vt contra Athanaſium non ſubſcriberet: vti Athanaſius ipſe in epiſtola *ad ſolitariam vitam agentes* teſtatum reliquit, vbi loquens de Conſtantio Imperatore minas Hoſio inferenti, ait; *Tantam vim intulit ſeni, & ita eum arctè tenuit, vt afflictus, attrituſq́; malis, tandem, ægreq́; cum Vrſatio, & Valente communicaret, ſed tamen vt contra Athanaſium non ſubſcriberet. Verùm non ita quidem eam rem pro leui habuit*, &c. De his agens Sozomenus lib. 4. cap. 5. dixit; *Verberibus, vt fama eſt, ibi ſenex* (Hoſius) *grauiter cæſus*, &c. Socrates verò lib. 2. cap. 24. *Simul atque ſenex ille eorum fidei aſſentiri abnuebat, plagæ illi erant inflictæ, membraq́; machinis diſtorta.* Idem habet Theodoretus lib. 2. cap. 15. En magni Hoſij & nonnullorum Patrum apud Ariminum caſus. Cèm verò de palinodia eius certi ſimus, teſte Athanaſio, & hæc in nulla alia quàm Cordubenſi Synodo recantata ab ipſis fuerit, cogimur Cordubenſem confiteri, & quod de ea Damaſus dixerit; *In ipſo principio, ab his ipſis, qui in Arimino reuocare, aut retractare compellebantur, vſque ad hoc cauſa correcta eſt, vt confiterentur, circumuentione ſibi ſubreptum.*

Erat iam tempore Ariminenſis circumuentionis Hoſius centenarius, vti Athanaſius ad ſolitarios dixit: *Nec ſenectutem hominis iam centenarij inhumanus ille reſpexit.* Porrò ex his quos Dexter in Cordubenſi Concilio adfuiſſe refert, nonnulli Sardicenſis actis ſubſcripſerunt; videlicet Coſtus primùm Barcinonenſis, deinde Cæſarauguſtanus Epiſcopus; Florentius Metropolitanus Emeritenſis, Prætextatus Barcinonenſis, Idatius Eborenſis, & pro Aniano Caſtulonenſi, qui Sardicenſi interfuerat, Marcellus eius ſucceſſor. Adfuerat quoque Sardicæ Domitianus Auſturicenſis, de quo hoc loco Dexter ſilet; forſan in exilio detentus Cordubam adire nequiuit.

Zamorenſes Martyres.

4. *Senticæ*, &c.] Sic vocatam à veteribus Zamorenſem antiquam & nobilem vrbem ex Ptolomæo ſatis conuincitur; qui Senticæ ſitum in Vaccæis ſuper Durium conſtituit, quaſi in initio Luſitaniæ; quo loci, nemine dubitante, Zamora eſt, & ita docent cum aliis Mariana lib. 6. cap. 10. & Aluarus Gomezius lib. 3. de rebus geſtis Ximenij Toletani Præſulis. Fallitur Villanouanus dum Sarabim dictam vult, nam Sarabis à Ptolomæo ponitur prope Pinciam, vbi ſita eſt *Tordeſillas*, Sentica autem aliquantò inferiùs. Congruit ſepulchrum Sancti Baudelij (vulgò *S. Baal*) quod Zamoræ viſitur in Eccleſia Sancti Torquati; in cuius ſuperſcriptione vetuſtis characteribus ſcriptum eſt,

Anno Romæ IIII. ipſum inibi in Monte Concilij, prope vrbis mœnia, cum ſociis ſuis paſſum fuiſſe pro Chriſto martyrium. Longè proinde alius hic Baudelius ab altero Nemauſi in Galliis occiſo, cuius feſtum 3. Kal. Iunij celebratur. Anno Chriſti 360.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Chriſti 360. *Gregorius Toletanus Epiſcopus communicauit res ſuas cum B. Hilario Epiſcopo Pictauienſi: & dum exulat ille, Audentius Archidiaconus, Toletanúſque ciuis res Eccleſiaſticas, Gregorio abſente, mirabiliter adminiſtrat.* Anno Romæ IIII.

2. *Hoſius centenario maior longè, ſanctè, piéque diſcedit, in ſuóque teſtamento profitetur fidem Concilij Nicæni, docétque nunquam ſibi propoſitum fuiſſe, vel latum, quod aiunt, vnguem ab eo diſcedere, nec minis, nec pollicitationibus.*

3. *Carthagine Spartaria, durante impijſſima Iuliani perſecutione, Donatus Martyr Hiſpanus (ad quem ſcripſit Lactantius librum de ira Dei) ſub Iudice Verano.*

4. *Tarracone in Hiſpania citeriori Criſpilus Martyr, & alij.*

5. *Maxima Virgo Caurienſis ex oppido Tanagri Romæ patitur.*

6. *Caracæ in Carpetanis Perſeueranda Virgo Deo deuota.*

7. *Verouiſcæ in Hiſpania Sancta Maria Ancilla, Virgo.*

8. *Caparæ in Vettonia SS. Martyres Fœlix, Fortunatúſque coluntur.*

9. *Toleti floret laude pietatis, & ingenij Vincentius Cordubenſis.*

Anno 364. *Iouianus Catholicus Imperator ſufficitur Iuliano Apoſtatæ.* Anno IIIII.

2. *Synodus Iliciana circiter eodem tempore coacta.*

Anno 366. *Gregorio ſuccedit in Sede Toletana prima Audentius, natus Toleti, oriundus Sibignia Hiſpaniæ oppido in Carpetanis, Toleto xxiiij. M. paſſ. diſtanti: vir eximiæ ſanctitatis, & laude acrioris ingenij, ac iudicij contra hæreticos omnes florens. Relatus eſt S. Gregorius Toletanus Amphitria Toletum, & in Hiſpania inter Diuos eſt receptus 20. die Decembris.* Anno IIII7.

2. *Sanctus Paulus Oroſius ſenior reſedit Romæ; eius ex vxore filius Paulus Oroſius Carthagine mortuus, Romam delatus eſt.*

 3. *Liberio*

Anno Christi 360. | | Anno Romæ IIII.

3. *Liberio succedit Damasus, ex Mantua Carpetanorum*.*

* *Alij faciũt ex Igeditania Lusitanum, alij Tarraconensem.*

Anno 368. *Frequentes in Hispania passim Synodi dicuntur collectæ; maximè verò coguntur Toleti, & Variæ prope Tritium.* Anno 1119.

2. *Audentius Episcopus Toletanus, ad quem scribit S.Basilius, editis libris, pugnat contra Arrianos, & Photinianos.*

3. *Corchæiæ in Hispania floret Marcius Poëta Lyricus.*

4. *Contra Iulianum Apostatam scribunt plusquàm sexaginta Doctores sapientissimi, eloquentissimi, nimis Catholici.*

Anno 369. *Synodus Romana collecta cõtra hæreticos Arrianos.* Anno 1120.

2. *Ambrosius ex Iudice fit Episcopus Mediolanensis.*

Anno 370. *Collegia iuuenum ad Clericatum educandorum negligentia temporum intermissa, diligentia Sancti Præsulis Audentij Toletani, & aliorum Pontificum redintegrantur.* Anno 1121.

2. *Gregorius Nazianzenus acriter contra hæreticos depugnat.*

3. *Asturius natus in Carpetania Villasiccæ, adolescentulus floret in Ecclesia Toletana, laude pietatis & ingenij.*

4. *Aquilius Seuerus, domo Toletanus, ex genere alterius Aquilij Seueri, ad quem Lactantius nuncupauit volumen epistolarum, hoc tempore magnò in pretio habetur.*

5. *Sub Paciano Barcinonensi Episcopo nascitur Paulus Orosius iunior, Tarraconensis ciuis, discipulus S.Augustini.*

Anno 375. *Valentinianus Imperator Catholicus, ac vir pius obijt: cui in Imperio succedit filius eius Gratianus.* Anno 1126.

COMMENTARIVS.

ANNO 360. *Gregorius*, &c.] De S. Gregorio Toletano satis diximus anno superiori. Floruisse verò his diebus S. Hilarium Pictauiensem testimonio suorum operum de Synodis, præsertim Ariminensi compertum habemus, & ex Hieronymo lib. de Script. Eccles. & alibi. Exulauit Hilarius pro fide, eo tempore quo Gregorius, sed vterque tandem mortuo Constantio Augusto ad Sedem suam reuersus est. De Audentio Gregorij successore inferiùs agemus.

S. Hosij mors.

2. *Hosius*, &c.] Eruditissimè sanè Cardinalis Baronius Hosium ab iniuria vindicauit, quæ illi vulgò fit, dum mortuus repentè dicitur, ore retorto, ob iniquum in S. Gregorium Iliberritanum iudicium latum, cuius meritò ilicò diuinam vltionem expertus fuerit. Tribui solet hæc impostura S. Isidoro Hispalensi, in nonnullis enim codicibus lib. de Script. Eccles. habetur: sed quàm falsò id fiat, vetustiores manifestant, qui in Bibliotheca Regia S. Laurentij reperiuntur sine ea historia, quæ proculdubio ex deliramentis Marcellini Arriani mutuata fuit, vt probè Baronius probat; & eruditè admodum D. Ferdinandus de Mendoza

Anno Romæ IIII. | Anno Christi 360.

de Mendoza in defensione Iliberritani, tribuit Theodisclo ab Hispalensi Sede per Gregorium deiecto, id quod alij Marcellino tribuunt. Certè concors Sanctorum Patrum sententia in id conspirat, vt quasi Sanctus ipse colatur, nam post eius mortem eum vocant verè Sanctum, & verè Hosium, id est, re ac nomine Hosium, quod Græcis Sanctum significat, vt apud Athanasium, Hilarium, & alios videre est. Quinimò Primus Cabilonensis inter Sanctos ipsum recenset in sua topographia spirituali verbo *Corduba*; ibi enim ait: *Corduba Bæticæ ciuitas, hic Salomon, Perfectus, Secundianus, Petrus, Auentius, Hieremias, Fandilas, Zoilus, Paulus, Leouigildus Martyres, & Christophorus. Hic Hosius Episcorpus consocius Athanasij Alexandriæ Episcopi, Hilarij Pictauiensis, Eusebij Vercellensis, & Meletij Antiocheni Episcoporum, migrat Confessor.* Et quod plurimi faciendum est, S. Hosij festum celebrat Ecclesia Syriæ ad diem 5. Nouebr. noménque eius in Kalendario suo descriptum habet, sub his verbis: *Hosij festum solenne.* Testatúrque Archiepiscopus Damascenus, pro eius nationis Patriarcha in Vrbe Legatus, multas esse in Oriente Ecclesias huius Sancti nomini dicatas, ipsúmque præcipua ibi veneratione haberi. Sed verò ipsum Athanasium audiamus, qui in epistola *ad Solitarios* longè illustriori mortis genere, quàm Marcellinus refert, obiisse testatur; non quidem è solio iudicij lapsum, ac ore contorto, sed clara voce, ac tranquilla mente fidem Nicæni Concilij confitentem; *Moriturus* (ait de Hosio) *quasi in testamento suo eorum vim* (scilicet Arimini sibi à ministris Constantij factam) *protestatus est, & Arrianam hæresim condemnauit, anathematizauit, vetuitque eam à quoquam probari ac recipi.* Quæ ferè à Dextro referuntur; vt videas verum vero consonare. His addamus quod manifestissimè commentum prædictum refellit, nimirum hoc anno quo Hosius mortuus fuit, & Christi 360. Sanctum Gregorium necdum fuisse Iliberritanum Episcopum; imò nec vsque ad annum Christi 390. post alios videlicet triginta, vt suo loco cum Dextro monstrabimus; & tamen in commiento illo Episcopus iam asseritur. Insuper constat superuixisse post annum Domini 407. vt inde probetur inferiori valdè ætate fuisse Hosio, cuius tamen oppositum in fabella prædicta asseritur.

3. *Carthagine*, &c.] Extat liber de ira Dei, quem Hieronymus pulcherrimum vocat lib. de Script. Eccles. in Lactantio; eius initium est: *Animaduerti sæpe Donate, plurimos existimare, non irasci Deum*, &c. De Donato verò ipso martyrium passo agit Vsuardus 1. Martij; *Eodem*, inquiens, *die S. Donati Martyris, qui sub iudice Vrsatio, & Marcellino Tribuno Carthagine passus est.* Ado paulò fusiùs militaribus sacramentis addictum fuisse scribit, & idcirco à Tribuno militum capite plexum: ex quo Equilinus lib. 3. cap. 163. & Galesinus eodem die. Eo tamen correctione digni, quod de suo addiderint *in Aphrica* occisum, quasi nulla alia Carthago fuisset præter Aphricanam. Nomen Iudicis diuersimodè legitur, in Dextri Codice *Veranius*, apud Vsuardum *Vrsatius*, in Equilino verò *Nisatius*, quæ autem lectio castigatior difficilè iudicabitur. — *S. Donatus Martyr.*

4. *Tarracone*, &c.]. Sanctorum Crispili (aliàs Crispini) & sociorum festa dies in Romano, Bedæ, Vsuardi, & Adonis Martyrologiis habetur 5. Decembris; eorum nomina sunt, Crispilus, Iulius, Potamia, Fœlix, Gratus, & cum his alij septem. Quod ad nomen vrbis ipsorum sanguine nobilitatæ spectat, summa deprauatio in codicibus reperitur; Molanus in Vsuardo habet Thagora, Equilinus lib. 11. cap. vltim. num. 3. Togara; Baronius in Martyrologio Thagura, qua semel admissa lectione ad Aphricam itum est, vbi Thagura ciuitas est Numidiæ, cuius Antoninus in Itinerario meminit: & additum Martyrologio, *Thaguræ in Aphrica*, cùm tamen iam ex Dextro manifestum sit *Tarracone* legendum esse. Facilis autem fuit æquiuocatio scriptoris, ex Tarrago (seu Tarraco) Tagora transmutatis dictionibus *go*, & *ra*. Sed huius generis apud antiquos codices passim errata reperies. — *Tarraconenses Martyres.*

5. *Maxima*, &c.] De ea, simul cum Sancti Ansani Martyris gestis agit Equilinus lib. 1. cap. 14. vbi ait, S. Maximam Virginem in territorio Tanagritano ortam, Romam cùm venisset, S. Ansanum duodecim annos natum de sacro fonte leuasse, aquam baptismi præbente Protasio Presbytero: sed postmodum à persecutoribus tentam, primò quidem diebus multis carceri traditam, dein tamdiu fustibus cæsam, donec spiritum exhalauerit Kalendis Decembris. Qua die de ea agitur in Romano Martyrologio & aliis. Ansanus postea senex pro Christo occisus fuit. De Tanagro flumine Hispaniæ diximus in superioribus, ad annum 208. num. 8. — *S. Maxima Virgo.*

6. *Caracæ*, &c.] Ea vrbs nunc *Guadalaxara* dicitur, vt ad annum 86. à nobis notatur. — *S. Perseueranda Virgo.*

 Porrò

Anno Christi 360. Anno Romæ IIII.

Porrò S. Perseuerandæ Virginis festum ad 26. Iunij agitur apud Vsuardum, & Romanum Martyrologium. Eius meminit Equilinus lib.11.cap.130.num.160.

S. Maria Ancilla.

7. *Verouiscæ*, &c.] Hodie *Virbiesca* nomine ferè retento dicitur, in diœcesi Burgensi, notissimum cunctis oppidum; eius meminit Ptolomæus in Autrigonibus, eius tractus populis. Extant apud Beluacensem acta S.Mariæ Virginis ibidem passæ lib.11.Speculi, cap.86. & 87. & Equilinum lib. 10. cap.4.summa gestorum hæc est. B. Maria fuit Ancilla Tertulli Idololatræ,viri inter suos primarij: eo natalem filij sui celebrante, Idolísque munera offerente, Maria ieiuniis Christiano more dedita, accusatur apud Tertullum à socia, quòd Christianis addicta ritibus nollet de idolothytis edere. Eapropter crudeliter flagellata à Domino suo, carceri mancipatur domi. Sed ea re à Præside vrbis cognita, Mariam ad tribunal suum adduci præcipit, & palàm vngulis ab eo tam dirè laceratur, vt populus lacrymis perfusus vociferaretur ad Præsidem. Tunc ab eo relicta, cœlesti Angelorum visione perfunditur, & diuino monitu extra ciuitatem aufugit. Sed cùm eam Satellites persequerentur, intra rupturam saxi cuiusdam se recepit, quod statim diuinitus conclusum Martyrem in suis visceribus fouit, quadam vestium parte ad tanti miraculi certitudinem foras manente. Præses populum ad saxum concidendum conuocat, maleficio id attribuens; sed mox vt manus impias in saxum ministri iniicere tentarunt, fulgor ab Oriente magnus exortus est, & tonitru ac fragor, ita vt putarentur cuncta corruere; statim terra concussa est; & ecce duo equites magno fulgore radiantes à cœlesti sede veniunt, quorum fræni, sellæque & omnis ornatus ad instar lampadum, cœlesti igne rutilabant. Multi ex circumstantibus mortui ceciderunt, alij plures qui ad templum Idolorum confugerant, templo ipso fulmine percusso pariter incensi sunt, ad numerum omnes 2700. hominum. Reliqui ad 3000. ascendentes, magnum Deum Mariæ conclamauerunt, & ad rectam fidem perducti sunt. A Christianis verò facilè Virginis corpus è marmore extractum (ibi enim spiritum egerat) honorificè sepultum est. Hæc ferè Beluacensis, qui tamen nomen Ciuitatis exprimit,inquiens; *Præsidi gesta commemorant; ille verò partim ira, partim admiratione commotus, iussit Philocomo principali Verouensium ciuitatis, vt ad prædictum locum festinus accedat, & ad eruendum lapidem innumeram multitudinem secum ducat*, &c. Ita codices excusi; corruptè tamen pro *Verouiscensium*, habent Verouensium; & corruptiùs in margine ponitur Netromensium, sed corruptissimè Equilinus legit *in Nicomedia.* Porrò quod ad diem passionis eius spectat à nonnullis 1. Nouembr. assignatur, vt ab Vsuardo, Rom. Martyrologio, & Equilino; sed ab aliis, nimirum Galesino, & peruetusto Cremonensi Martyrologio, quo ipse vsus est, ponitur 17. Martij. In eo tamen valdè differunt inter se, quod priores non vocant eam ancillam, sed Mariam duntaxat, & asserunt equulei extensione, & vngularum laceratione vexatam martyrium compleuisse: cùm tamen Maria Ancilla intra saxum recepta spiritū emiserit.Crediderim certè duas diuersásqueMarias eas esse,& nostrā ad 17.Martij spectare,imò verò quod à nonullis dicitur sub Hadriano passa, de altera Maria Martyre intelligi oportere; nostra enim sub Iuliano ponitur à Dextro.

Martyres Caparenses.

8. *Caparæ*, &c.] Alibi de Capara diximus, nunc *Caparra* vocari,in eo itinere, quo Salmatica Emeritam proficiscimur. Quod ad Sanctos Martyres, de quibus hìc agitur, spectat, duas alias eorumdem nominum bigas in Dextro reperies, alteram Fœlicis, & Fortunati discipulorum Sancti Irenæi Valentiæ passorum anno Domini circiter 255. alteram Fœlicis etiam & Fortunati Patauonij ad annum 300. quibus nunc tertia additur Caparæ. Nisi quis velit hos ipsos, qui Caparæ coli dicuntur fuisse Irenæi discipulos, quod nihilominus absque sufficienti ratione diceretur,sed falsitatis redargui non posset.

Vincentius Presbyter Hispanus.

9. *Toleti*, &c.] Hic ille Vincentius est,cuius magna cum laude meminit Marcellinus in libello suo, quem Baronius anno 371. refert his verbis; *Mentio quoque habetur in eodem Marcellini libro de Vincentio Presbytero Hispano, qui etiam eo quod communicare cum eiusmodi Arrianis recusasset à Luciosо, & Higinio Episcopis grauissima passus fuerat, cùm ijdem cum fustibus in Ecclesiam irruentes,vbi plebs illa commissa conuenerat, nonnullos illinc occiderint; ex quibus quidam licèt Decurionatus honore insigniti,nihilominus in carcerē detrusi fuerint,vnusq́; ex ijsdem peremptus:& cùm idem Vincentius in agro cum suis Synaxes haberet, in eos irruentes adeò perturbasse, vt altare sublatum, contemptus gratia,sub pedibus posuerint Idolorum.* Erat sanè Higinius Cordubensis Episcopus, tactus Arrianorum hæresi,& postmodum Prisciliani, atque ea de causa Vincentium Catholicum Presbyterum tam dirè insectatus fuit;sed tandem ipse tantorum criminum pœnas dedit,vt inferiùs cum Dextro dicemus ad ann.384.Interim tamen

Vincentius

Anno Romæ 1115. vsq; 1119. Vincentius Toleti exul agebat, pietatis, & ingenij laude præclarus. Alius ab isto fuit Vincentius Presbyter S. Hieronymi his temporibus socius, de quo ipse fusè agit in epistola 61. Hoc ipso anno 360. in Chronico S. Hieronymi mentio habetur de *Petro Cæsaraugustano*, qui gloriosè Oratoriam docebat, eius verba sunt: *Petrus Cæsaraugustæ Orator insignis docet.* Anno Christi 364. vsq; 368.

Anno 364. *Iouianus*, &c.] Inuaserat Iulianus Imperium anno Domini 362. anno verò 364. in bello contra Persas occisus est, ætatis suæ anno 31. regni anno 1. & mens. 9. minùs nouem diebus. Refert S. Ioannes Damascenus Orat. 1. de Imaginibus occisum manu S. Mercurij Martyris, animã verò exhalasse illis verbis: Vicisti Nazarene, author est Theodoretus lib. 3. hist. cap. 35. ex quo Nicephorus lib. 10. c. 35. De eius crudeli in Christianos atrocitate fusè Nectarius Constantinopolitanus Episcopus in Orat. de Ieiunio Quadrag. tom. 5. Lipomani. Successit Iouianus piissimus ac Christianissimus Princeps, qui tamen solos regnauit menses 7. dies 20. obiitque, vt Ammianus refert libro 25. vel ex euaporatione prunarum, vel ex recenti calce cubiculi. *Iulianus Apostata. Iouianus Imperator.*

2. *Synodus Ilyriciana*, &c.] In excuso Dextri Codice Illiciana legebatur, sed prauè. Celebrata fuit hæc Synodus Ilyrici anno 365. iuxta Card. Baronium. De ea Theodoretus lib. 4. c. 8. Sozomenus lib. 6. c. 12. & Hilarius in fragmentis Synodi Ariminensis. Præfuit Elpidius Presbyter, Papæ Legatus. *Concilium Ilyrici.*

Anno 366. *Gregorio*, &c.] Consule quæ de Gregorio & Audentio ad annum 360. annotauimus. Porrò dies festus S. Gregorij Episcopi, qui obiit Amphitriæ annotatur ab Equilino lib. 11. cap. 130. num. 17. illis verbis: *Gregorius Episcopus eodem die* (scilicet 20. Decembris) *in Amphitria claruit.* Exulauerat quidem in Minorica; inde in Amphitriam profectus, diem clausit extremum. De Audentio fit memoria in dypthica Misiæ Missalis S. Isidori: ponitúrque post S. Gregorium Toletanum pariter Episcopum.

2. *S. Paulus*, &c.] De S. Orosio egit Dexter anno 352. Erat quidem ille patruus Pauli Orosij scriptoris celeberrimi, & S. Augustini discipuli: frater autem Pauli Orosij senioris, cuius ipse scriptor filius fuit, & de cuius morte hoc anno agitur illis verbis: *S. Paulus Orosius senior resedit Romæ.* *S. Paulus Orosius patruus celeberrimi scriptoris.*

3. *Liberio*, &c.] De S. Damasi patria diu, contentiosèque hactenus disputatum est, dum Lusitani Lusitanum, Mantuæ Carpetani suæ vrbis ciuem fuisse volunt; nec desunt ex Tarraconensibus, qui Tarraconensem velint. Sed gratias Deo, quæstionem diremit Dexter, dum eum Mantuanis adscribit, & meritò, nam supersunt adhuc qui legerint Matriti in Ecclesia parrochiali S. Saluatoris marmori incisam scriptionem veteribus characteribus compactam; qua asserebatur sanctissimus Pontifex in ea Ecclesia baptizatus, vtpote in eius natus parochia: forsan ex parentibus Lusitanis; indéque altera opinatio ortum habuit; non aliter atque in S. Melchiade accidisse vidimus suprà ad annum 248. & 299. Consule eruditam Ægidij Gundisalui Dauila Regij historiographi historiam Matritensem, vbi eam vrbem patriam S. Damasi fuisse defendit. Neque verò nobis obesse poterit, quod in excuso Dextri Codice additur; *Alij faciunt ex Igeditania Lusitanum, alij Tarraconensem:* non inquam obest, quia manifestum est verba illa ab alio fuisse addita, & tandem ex margine in textum immissa, quandoquidem Dexter ea scribere non potuit, qui Damasi coæuus existens, & eiusdem Prouinciæ; id est, Hispaniæ, ac Romæ itidem educatus, ignorare non potuit veram vrbem natiuitatis ipsius, vt id sub quæstione relinqueret. Quinimò etiam ea lectione concessa, semper ex mente Dextri habemus fuisse ex Mantua Carpetaniæ; id siquidem affirmatiuè ipse & primo loco pronuntiat, & tanquam ex propria mente; nam de aliis opinionibus dicens, *Alij faciunt Lusitanum, alij Tarraconensem;* cùm verò de Mantua loquitur non ait, alij vel quidam dicunt, seu faciunt; sed absolutè: *Liberio succedit Damasus ex Mantua Carpetanorum.* De laudibus tanti Patris, cùm ab innumeris decantatæ sint, malumus tacere, quàm loqui. Consulatur Baronius tomo 4. Vnum silere non possum, huic vni Catholicam Ecclesiam debere Sacrorum Bibliorum Latinam editionem, & diuinarum laudum in choris consuetudinem. Iniit Pontificatum anno Domini 367. sedit annos 17. & menses ferè 3. *S. Damasus Papa vbi natus?*

Anno 368. *Frequentes*, &c.] Præceperat S. Lucius Papa ad Episcopos Hispaniæ scribens, vt frequenter Synodos celebrarent, sicut à tempore Apostolorum vniuersalis Ecclesiæ mos obtinebat. Extat epistola ipsa tomo 1. Conciliorum antiquæ editionis. Huic præcepto paruisse his diebus habemus nunc Dextri testimonio. In Codice excuso corruptè legebatur Trucum, cuius loco Tritium restitutum est. Erat verò Tritium cognomento *Synodi in Hispania.*

Anno Christi 369.& 370. Melatum in Beronibus non ignobile oppidum, quod nunc *Taffalla* dicitur in Regno Nauarræ. *Varia* verò prope constituitur à Ptolomæo, quò loci nunc *Tudela* existit, vel non longè ab ipsa. Anno Romæ 1120. & 1121.

S. Audentius Episcopus Toletanus. 2. *Audentius*,&c.]De eo Gennadius lib.de viris illustribus; *Audentius* (inquit) *Hispanus Episcopus scripsit aduersus Manichæos, & Sabellianos, & Arrianos, maximeq́; intentione speciali contra Photinianos, qui nunc Bonosiaci vocantur, librum, quem prætitulauit; De fide aduersus omnes Hæreticos; in quo ostendit antiquitatem filij Dei, coæternalem patri fuisse; nec initium Deitatis tunc à Deo Patre accepisse, cùm à Maria Matre Virgine homo, Deo fabricante, conceptus, & natus est.* Agit de eodem Baronius ad annum 389.

3. *Corcheiæ*,&c.] Floruit iis ipsis temporibus in Hispania Matronianus, de quo Hieronymus lib.de Script. Eccles. *Matronianus*, ait, *prouinciæ Hispaniæ, valde eruditus, & in Metrico opere veteribus comparandus.* Extant eius ingenij opera diuersis metris edita. Vtrùm autem de eo nunc egerit Dexter, & binomius fuerit, aut pro Matroniano corruptè Marcium habeamus, non ausim definire; vnum certè dolendum est, Matronianum ad Priscillianum defecisse, vt statim dicemus.

4. *Contra Iulianum*,&c.]Præcipui inter cæteros Gregorius Nazianzenus, & Cyrillus Alexandrinus in Iuliano redarguendo emicuêre.

Synodi Rom. iij. ANNO 369. *Synodus Romana*, &c.] Præfuit eidem S. Damasus Papa, qui sanè tres Synodos Romæ coëgit; primam initio sui Pontificatus contra Vrsatium & Valentem; alteram hoc anno contra Auxentium; & tertiam contra Apollinaristas circa annum septimum suũ.

S. Ambrosij ordinatio. *S. Ambrosius*, &c.] Hinc ille nodus soluendus, qui Cardinalem Baronium sæpe anxium reddidit, & à communi sententia discedere coëgit; hactenus siquidem S. Ambrosij ordinatio in annum 369. incidisse credebatur, idque sensêre quotquot ante Baronium ipsum gestorum Ambrosij chronologiam sequuti scriptis sunt: ille tamen post annos quinque, Domini scilicet 374. mouetur etiam authoritate S. Hieronymi in Chronico, qui vndecimo Valentiniani Imp. anno, Gratiano tertiùm, & Equitio Coss. hæc habet; *Post Auxentij seram mortem, Mediolani Ambrosio constituto, omnis ad rectam fidem Italia conuertitur.* Quæ verba ita quidam interpretati sunt, ac si Hieronymus velit dicere, non priùs omnem Italiam ad rectam fidem potuisse conuerti, etiam Ambrosio constituto Episcopo, quàm post seram mortem Auxentij. Iure tamen Baronius in eos inuehitur, quippe cùm Paulini, Ruffini, Sozomeni & Theodoreti testimoniis liquidò constet, non priùs Ambrosium fuisse ad Episcopatum promotum, quàm post mortem Auxentij Arriani Episcopi. Quocirca in lectionibus ipsis Rom. Breuiarij legimus, *Probi iussu cum potestate Mediolanum venit, vbi mortuo Auxentio Arriano Episcopo, populus de successore deligendo dissidebat.* Cæterùm non maiori probabilitate fulcitur, quod ipse contendit ex Hieronymi verbis haberi, videlicet eo anno illa tria simul accidisse, Auxentij mortem, Ambrosij ordinationem, & totius Italiæ ad rectam fidem conuersionem: sed vnde hoc? *Certè* (inquit in Notis ad 7. Decemb.) *non nisi eo anno quo recensentur hæc facta sunt: aliter necessum est Hieronymum hallucinatum esse, & oscitantia quadam res suorum temporum ex instituto per annos singulos disponendas, longè diuerso tempore posuisse.* Miror tamen doctissimum virum tam facilè Hieronymum oscitantiæ redarguere, si quod ipse cogitat, non intendisset. Sed quis non videt, difficile creditu, vno eodémque anno omnem Italiam, quæ tam diu Arriana hæresi laborauerat, ad rectam fidem conuersam esse? quasi non multo studio, labore, & tempore ad eam vniuersalem reductionem opus esset. Ita sanè accidit, nam Ambrosius anno 369. ordinatus fuit, & post quinque aut sex sudoris, ac prædicationis annos, Christi scilicet (à Hieronymo assignato) 374. fructum conuersionis Italiæ percepit; idque satis eius verba indicant; quod enim eo loco præcipuè Hieronymus intendit, est agere de Italiæ conuersione, huic verò præmittit Auxentij mortem, & Ambrosij ordinationem, quòd nimirum ab his conuersio ipsa originem duxerit: innuens illa duo ad conuersionem præcessisse; sed quòd eodem anno acciderint nullatenus adstruit. Sed verò Baronius multus est in demonstrando duos fuisse Mediolani Auxentios; quod tamen nos ingenuè profitemur, cùm nihil nostra intersit, vnúsne an plures eo nomine fuerint insigniti, dum hoc saltem habeamus S. Ambrosium non eodem anno reductionis Italicæ ordinatum fuisse; de annóque ordinationis Dextrum, de reductione verò Hieronymum agere, supposita præcedenti ordinatione post Auxentij veteris mortem.

ANNO 370. *Collegia*, &c.] Consule quæ ad annum Domini 185. annotauimus de Collegiis iuuenum ad Clerum instituendum in Hispania.

2. *Gre*

Anno Romæ 1126. 2. *Gregorius Nazianzenus*,&c.] Notissimi omnium Doctorum gloria non indiget nostra expositione, nec eius contra hæreticos pugnæ. Videatur Baronius tom.4. Anno Christi 375.

3. *Asturius*, &c.] Hic ille S. Asturius Serranus, postmodum Toletanus Archiepiscopus, cuius cum laude meminit S. Ildefonsus lib. de Viris illustribus. Adseruatur eius corpus in Sancta Ouetensi Ecclesia, quæ sub nomine S. Serrani memoriam illius veneratur die Martij 8. Vberiùs agemus de eo inferiùs per multos annos, videlicet, 380. 396. 406. 423. 424. *S. Asturius Toletanus Præsul.*

4. *Aquilius*, &c.] De eo Hieronymus lib. de Script. hæc habet: *Aquilius Seuerus in Hispania, de genere illius Seueri, ad quem Lactantij duo epistolarum scribuntur libri, composuit volumen quasi Odæporicon totius suæ vitæ statum continens, tam prosa, quàm versibus, quod vocauit καταστροφὴν, siue πεῖραν, & sub Valentiniano Principe obijt.*

5. *Sub Paciano*, &c.] De Orosio agemus ad annum Domini 400. De Paciano verò Dextri parente Hieronymus lib. de Script. Eccles. hæc scribit: *Pacianus in Pyrenæi iugis Barcilonæ Episcopus, castitate, & eloquentia, & tam vita, quàm sermone clarus, scripsit varia opuscula, de quibus est κέρβος, & contra Nouatianos. Sub Theodosio Principe, iam in vltima senectute mortuus est.* Extant eius opera ad Symphorianum dicata in Biblioth. Vet. Patr. Et nomen eius scribitur in Romano Martyrologio nouo, & veteri, & Vsuardo, die 9. Martij. De quo etiam Equilinus lib. 11. catalogi, cap. 123.

ANNO 375. *Valentinianus*, &c.] Imponit D. Hieronymus finem suis Chronicis, inquiens hoc ipso anno: *Valentinianus subita sanguinis eruptione, quod Græcè apoplexia vocatur, Brigitione moritur. Post quem Gratianus assumpto in Imperium Valentiniano fratre, cum patruo Valente regnat.*

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 380. *Adelphus Rhetoricæ præceptor Carensibus datus in Hispania, litterarum, ingenij, & eloquentiæ laude clarus.* Anno Romæ 1131.

2. *Vesania Gnosticorum à Marci discipulis in Hispania pullulantium, Priscillianum virum nobilem in Gallæcia natum, Hispaniasq; simul inuasit: illeq; fax fuit genti suæ, & patriæ ciuibus, ac vicicinis, acri vir ingenio.*

3. *Floret Fl. Prudentius, patre Cæsaraugustano, matre Calagurritana natus (Salia Consule) Cæsaraugustæ.*

4. *Asturius cognomento Serranus, fit Lector ab Audentio Toletano.*

5. *Gulphilas Gothus, litterarum Gothicarum inuentor, Episcopus, nomine doctrinæ, ingenijq; valde laudatur.*

Anno 382. *Lampadius olim Præfectus vrbis, veniens in Hispanias, vir probus, & doctus, fit Episcopus Oretanus.* Anno 1133.

2. *Dracontius, & Adelphus Episcopi in Hispania exulant.*

3. *Iusto . . . Episcopo Vicensi scribit Sanctus Ambrosius.*

Cremato

Anno Christi 384. | Anno Romæ 1135.

4. *Cremato ad Melantiadam vrbem Græciæ Valente Imperatore hæretico, Gratianus facit Imperij consortem Theodosium admirabilis Theodosij filium, virum pium, Italicæ in Bætica natum.*

5. *Priscillianus hæreticus, præceps, difficultatum patiens, versatilis ingenij, versutus, & eloquens, multum insanit.*

6. *Gratianus Imperator valde religiosus, fauet Religioni Christianæ; & Ecclesiis per Orbem diffusis probatur.*

7. *Sanctus Augustalis Episcopus Iliberritanus moritur in Gallia, dum Catholicorum causa illic diu immoratur.*

8. *Martinus Episcopus Turonensis, Apostolicis virtutibus eximiè clarus, & gloria miraculorum celebratur.*

9. *Per idem tempus floret in Hispania Marcellus Telensis Episcopus. Est autem Tela vrbs Vaccæorum prope Palentiam.*

10. *Theodosius Imperator in Orientis partibus Rempublicam collapsam reparat, & Religioni Christianæ studiosè fauet.*

Anno 384. *Gratianus Imperator Catechumenus 8. Kal. Septembris occiditur. Fl. Maximus vir Catholicus tyrannicè à militibus Imperator Galliæ, Angliæ, & Hispaniæ salutatur.* Anno 1135.

2. *Eucharius Presbyter Toletanus exul in Hispania floret.*

3. *Concilio Mediolanensi Theodosius Augustus interfuit, qui egregiè vtebatur opera Sancti Pontificis Cordubensis Gregorij.*

4. *Pyramus per hæc eadem tempora in Gallia regnat.*

5. *Emeritæ-Augustæ in Hispania Idatius Episcopus, Metropolitanus Pontifex Lusitaniæ, contra Priscillianum Concilium contrahit.*

6. *Synodus altera fit in Lusitania.*

7. *Cæsaraugustæ alterum Concilium contrahitur: præfuit Phægadius Episcopus .... interfueruntq́; Episcopus Burdegalensis, Episcopus Tolosanus, Helenensis (qui veniens ex Lusitania, obijt Ganacæ, Veracensi oppido, Occasum versus, Toleto distãs xxiiij. M. pass.) Interfuère etiam Idatius Metropolitanus Bracarensis, Audentius Metropolitanus Toletanus, Etherius Episcopus Ossonensis, Catherius Vxamensis, Lupus Episcopus Telensis, Valerius Episcopus Cæsaraugustanus, & alij: in quibus*

Emila

Anno Romæ 1031. — Anno Christi 380.

Emila Barcinonensis;& etiam ex Gallijs S.Martinus Turonensis.

8. *Isidorus senior Cordubensis continuat Chronicon à primo Consulatu Theodosij.*

9. *Higinius Episcopus Cordubensis tactus hæresi Priscillianorum, quam antè detestatus fuerat, iussu Maximi ex Hispania vinctus Treuiros adducitur;postea verò criminis conuictus in exilium mittitur ad Leronem insulam Galliæ.*

10. *Ambratiani ex Lusitania Placentiam in Cantabria ædificant.*

11. *Ambrosius editis contra Arrianos libris claret.*

COMMENTARIVS.

ANNO 380. *Adelphus*, &c.] Fuit hoc ipso tempore Adelphius quidam, à quo Adelphianos hæreticos nomen sumpsisse scribit Theodoretus lib.4.cap.10. Hic ab Antiocheno Antistite Flauiano coactus fassus est,credidisse Baptismi quidem lauacrum non conferre gratiam dignè suscipientibus,sed preces conferentis Sacerdotis: aiebàtque in eo visibiliter descendere Spiritum Sanctum, qui ab omni libidinis pruritu alienum faciebat baptizatum; & consequenter liberum à necessitate ieiunij: quinimò ipsissimam B. Trinitatem asserebat sine velamine à suscipientibus videri. O amentiam! Vtrùm autem is ipse fuerit,de quo Dexter hoc loco agit, dubitari posset,cùm tempora vtriusque coincidant:sed loca valde dissentiunt, cùm ille in Græcia, hic verò in Hipania vixerit.Porrò de Carensibus populis prope Ilerdam egimus ad ann.Dom.311.Non omittam in actis Caroli Magni Adelphum reperiri Caucorum Principem, qui cum valida manu ab ipso in Britanniam missus,victor rediit. *Adelphus Rhetor.*

2. *Vesania*, &c.] Infecisse aliquantas mulieres in Hispania Marcum illum Gnosticum, ad annum 169.diximus, quæ tu consulas. Priscilliani verò vesaniam,& res gestas tractat Seuerus Sulpitius lib.2.sacræ historiæ,& ex eo fusè Morales lib.10. cap.34. & 35. quæ per omnia Dextri scriptis consonant. De eo etiam agit S. Hieronymus lib. de Script. Eccles. Errores ipsius latè referunt in regula fidei Episcopi Carthaginensis, Tarraconensis,Lusitanæ,& Bæticæ Prouinciæ,quæ in primo Toletano Concilio habetur:& 18.articulos complectitur,videlicet,non omnia, quæ in mundo sunt,à Deo fuisse creata:Deum non plures esse personas;nec Verbum carnem assumpsisse, & alia plurima Gnosticorum deliramenta, quæ longum esset per singula recensere. De Priscilliano & sequacibus agit Augustinus libro de Hæres.cap.70. & 2.Retract. cap.11. Qualiter autem multorum authoritate Conciliorum Priscillianistarum tabes repressa fuerit, & quis authoris & sequacium finis fuerit, suis locis dicemus. *Priscillianus hæreticus.* *Eius errores.*

3. *Floret*, &c.] De vrbe Prudentij Clementis natiuitate nobilitata varia authorum mens est, nonnullis Calagurri natum contendentibus, in quibus sunt Antonius Nebricensis,& Ioannes Mariana lib.4.c.17. quibusdam Cæsaraugustæ, quod Aldo in vita Prudentij placuit. Ab vtrisque nouissimè Mantuanus in Notis ad eum Marianæ locum discedit,& fusè probare nititur,Saliæ in Salenis populis ortum fuisse,qui ad Oceanum Cantabricum siti erant. Porrò nullus est, qui non ex ipsis Prudentij scriptis sensum suum promere certò credat. Nebricensis & Mariana iis vtuntur testimoniis, quibus Poëta Calagurrim vrbem vocat suam;nimirum ex hymno de 18.Martyribus Cæsaraugustanis, vbi de SS.Emiterio,& Celidonio loquens ait: *Prudentius Poëta vbi natus?*

Nostra gestabit Calagurris ambos,
Quos veneramur.

In hymno

Anno Christi 380. Anno Romæ 1131.

In hymno etiam de eisdem:

Hoc bonum Saluator ipse, quo fruamur præstitit,
Martyrum cùm membra nostro consecrauit oppido.

Vbi oppidum nostrum vocat Calagurrim. Aldo & sequacibus duo alia fauent, alterum ex hymno prædicto 18. Martyrum Cæsaraugustanorum, in principio:

Bis nouem noster populus sub vno
Martyrum seruat cineres sepulchro;
Cæsaraugustam vocitamus vrbem,
Res cui tanta est.

Et in Sancti Vincentij Cæsaraugustani Archidiaconi hymno:

Noster est (id est, Cæsaraugustanus) *quamuis procul hinc in vrbe*
Passus ignota dederit sepulchro
Gloriam victor, prope littus altæ
Fortè Sagunti.
Noster & nostra puer in palæstra (id est, Cæsaraugustana)
Arte virtutis, fideiq; oliuo
Vnctus, horrendum didicit domare
Viribus hostem.

Cæterùm Mantuanus his opponit, Tarraconem quoque à Prudentio vocari suam, & tamen nullus vnquam inibi eum ortum excogitauit; ait enim in hymno Sanctorum Fructuosi, & sociorum Tarracone passorum;

O triplex honor, ô triforme culmen,
Quo nostræ caput excitatur vrbis,
Cunctis vrbibus eminens Hiberis.

Minimè igitur inde poterit (ait ille) certa suæ vrbis notitia haberi; multas enim vrbes vocat suas, non alio sanè, nisi quia Tarraconensis Hispaniæ iurisdictioni subiectæ erant: eius enim Prouinciæ tres illæ sunt, Calagurris, Cæsaraugusta, Tarraco. Probat autem Saliæ in Asturiis natum ex prologo in Catemerinon, vbi habet:

Hæc dum vita volans agit,
Irrepsit subitò canities seni,
Oblitum veteris me Saliæ Consulis arguens,
Sub quo prima dies mihi.

Quasi sensus fuerit, canities subitò mihi seni irrepsit, arguens me oblitum veteris Consulis, id est, anni illius veteris, sub quo prima dies Saliæ mihi fuit. Et quidem vsitatum fuisse annos ipsos Consules appellari, quod nouis semper Consulibus distinguerentur, satis probat illud Martialis lib. 1. *Bis iam penè tibi Consul trigesimus instat:* pro, 60. ferè annos habes: & Ciceronis in Bruto, *Proximus Consulibus natum velit*, id est, anno præterito. Sed qui nouas aggreditur vias, dum tritas & notas relinquit, mirum non est, si solus erret in inuio. Id planè Mantuano contigit, cùm Prudentij patriam disquirens, nec Calagurris, nec Cæsaraugustæ vias ingredi voluit, quas maiores sui protriuerant, & in saltum quemdam Saliæ à nemine hactenus inuentum prosiliit. Quærebamus vrbem Prudentij natiuitate nobilitatam, & ecce ipse fluuium assignat; nam Salia fluuius est, Pomponio suo attestante lib. 3. cap. 1. illis verbis:

Ab eo

Anno Romæ 1133. *Ab eo flumine, quod Saliam vocant, incipiunt ora paulatim recedere*, &c. Vrbē verò eius nominis nunquam ibi fuisse, argumento est, quod nec ipse Pomponius, nec Plinius, nec Ptolomeus, nec Strabo, & (vt vno verbo dicam) nullus vnquam Geographorum eius in eo Hispaniæ tractu meminerit: meminerunt autem fluminis. Quod autem inibi Saleni populi habitasse dicantur, non probat vrbem eius nominis inibi fuisse, vt ipse credit: quin potiùs si verè esset, præcipua eius tractus foret; vtpote à qua populi illi nomen accepissent; & nemo Salenorum vrbes referens, Saliam omitteret. Hoc semel stabilito, quod in dubium verti nō potest, verba Prudentij congruenter flumini accommodari nequeunt; nam cùm de canitie sua ait, Anno Christi 382.

Oblitum veteris me Saliæ Consulis arguens,
Sub quo prima dies mihi:

nullus dicet, Prudentium innuisse se in flumine natum.

Quis ergo sensus illius carminis genuinus? Sanè quem Dexter sequutus est, & Morales, ac Nebricensis ferè assequuti; nisi quòd hi errore codicum ducti, Consulem Mesaliam, non Saliam nuncuparunt. Natus igitur Prudentius fuit Salia & Philippo Coss. quorum Consulatus iuxta Onuphrij & Idatij Fastos incidit in annum Domini 348. Vnde hic annus 380. quo floruisse dicitur, erat ætatis suæ 32. floruisse inquam oratoria facultate, de qua ipse in eodem prologo in Catemerin. inquit;

Ætas prima crepantibus
Fleuit sub ferulis: mox docuit toga,
Infectum vitijs, falsa loqui non sine crimine. Et rursus:
Exin iurgia turbidos
Armarunt animos, & malè pertinax
Vincendi studium subiacuit casibus asperis.

Natus verò fuit Cæsaraugustæ, vt habet Dexter, patre Cæsaraugustano, matre Calagurritana; quo fit, vt vrbem vtramque suam sæpiùs dixerit. Sed verò Tarraconem etiam idcirco suam dixit, quòd eius aliquando Gubernator, Imperatoris electione fuisset, vt inferiùs dicemus. Quæ contra hæc Mantuanus obiicit faciliora sunt, quàm vt longa solutione egeant. Ait ille: Consul Philippi collega *Salea*, non *Salia* vocabatur. Et ego; Populi illi Asturiæ, Saleni dicti sunt, à Salea, non à Salia; ergo & flumen Salea vocandum. Quòd si in vna littera non vult ipse vt in Salia suo disceptemus, nolit quoque in Salia nostro, aut in vtroque. Rursus ille: Si Salia Consul erat, minimè veteris nomine insigniretur, cùm alter eius nominis Consul nunquam fuerit. Ego verò: Quid si ad ætatem respiciens Cōsulis, veterem vocauit? Quid si ex suffectis, quorum non manent nomina, alius fuerat eius nominis ante ipsum? Sed de his satis.

4. *Asturius*, &c.] Superiùs de eo loquuti, iterum inferiùs acturi sumus.

5. *Gulphilas*, &c.] Vberiùs de eo Baronius ad annum 370. vbi ex Sozomeno lib. 6. c. 37. asserit, quòd eo agente Legato apud Imperatorē, Athanaricus Rex Gothis dispersis Christianis concessit, in eius gratiam Thraciam habitare: & quod primùm quidem Arrianis consenserat, postmodum autē resipuit, & Catholica fide accepta, interfuit cum Acatio, & Eudoxio Concilio Constātinopolitano. Gothos etiam ad pietatem & verum Dei cultum amplectendum instituit; *& primus fuit* (ait ille) *qui litteras apud eos inuenerit; litterasq́ sacras in patrium sermonem conuertit.* Extat eius effigies in Vaticana Bibliotheca cum alphabeto suarum litterarum supra Pluteum 27. A quibusdam Gulphilas, ab aliis Vulphilas nuncupatur, sed parum dissentiunt. *Gothorum Episcopus & Doctor.*

ANNO 382. *Lampadius*, &c.] Successit Symmacho in Vrbis præfectura. *Post Symachum* (ait Ammianus lib. 27.) *data est Vrbana præfectura Lampadio; qui expensas exhiberi solitas in munificentia munerum editione, contulit in pauperes egentes in Vaticano; qua ex causa plebem in se concitauit, adeò vt parum abfuerit, quin ipsius ædes positas contra Constantini lauacrum, iniectis facibus combusserit.* Inde, vt credo, ortum, ipsum in Hispanias traiecisse; vbi pro sua pietate, & doctrina in Oretanam Sedem promoueri meruit. Inuenitur ad annum 400. interfuisse Concilio Toletano, dicto primo, vt suo loco dicemus. *Lampadius Episcopus Oretanus.*

Anno Christi 382. Anno Romæ 1133.

Dracontius Episcopus. Adelphius Episcopus.

2. *Dracontius*, &c.] De Dracontio consule Sanctum Isidorum in libro de Viris illustribus, vbi eius libros enumerat, & ingenium laudat. Ad hunc ipsum existimo S. Athanasium epistolam illam dedisse, quæ *ad Dracuntium* inscribitur; nam ab Oriente vbi Athanasio notus erat, in Hispaniam deductum exulem egisse (post Athanasij mortem, quæ in annum Domini 372. incidit) nunc ex Dextro habemus. Adelphium verò interfuisse Concilio Cæsaraugustano, de quo infrà, nonnullis placet, aiúntque pro Ampelio, quod nostri habent codices, legendum Adelphium.

Iustus Episcopus.

3. *Iusto*, &c.] In excuso Dextro additur, *Iusto alteri*, sed nescio ad quem referatur. Fuit quidem in Hispania Iustus alter Vrgelensis Episcopus, cuius dies festa in Romano Martyrologio habetur ad 28. Maij, hic verò multò recentior fuit Dextro, vt nequiret ad eum respicere. Extant Sancti Ambrosij epistolæ duæ ad Iustum scriptæ, altera in lib. 1. epist. 1. altera verò in lib. 8. epist. 2. quæ in ordine est 63. In iis rogatus Ambrosius nonnullas exponit quæstiones ad sacras litteras pertinentes. In priori explicat, quid significet illud didrachmum, cuius dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redemptione animæ suæ. Eius initium; Ambrosius Iusto. *Pulchrè admones frater, vt epistolares fabulas, & sermonem absentium ad interpretationem conferamus oraculi cœlestis*, &c. In posteriori probat, veteres, quos plerique secundùm artem scripsisse negant, secundùm gratiam quæ super omnem artem est scripsisse; de quorum tamen scriptis ij, qui de arte scripserunt, artem inuenerunt. Has tu consulas, vtpote curiosa grauitate refertas.

Valētis Imp. mors.

Cremato, &c.] Corruptissimè hoc loco Cæsaraugustanus codex excusus mortem Constantis, cum Valentis confuderat, habens: *Cremato ad Helenemam vrbem Galliæ Valente*, &c. Constat quidem ex Hieronymo in Chronico ad annum Domini 353. Constantem Imperat. non longè ab Hispania, in castro cui Helenæ nomen est, Galliæ Narbonensis oppido occisum fuisse; Valentem verò non Helenæ in Gallia, sed ad Melantiadam villam Cæsarianam in Græcia, prope Constantinopolim arsisse referunt quotquot eius meminerunt, Sozomenus, Socrates, Ruffinus, Theodoretus, Ammianus, Nicephorus, & cæteri. Egressus etenim Cōstantinopoli ad Melātiadam villam Cæsarianam cum exercitu, quieuit: commissóque prælio cum Fritigerno Gothorum Rege, cui petenti pacem negauerat, in fugam versus, & in casam agrestem delatus, casa & Valens simul arserunt. Addit Ammianus lib. 31. auditas paulò antè Antiochiæ voces, *Viuus ardeat Valens*. Accidit hoc iuxta Baronij computationem anno Domini 378. Cùm autem asserat Dexter Theodosium à Gratiano in Imperij consortium assumptum anno 382. consequenter dicendum est, non ilicò post Valentis mortem assumptum fuisse, sed quarto anno. Non ergo legendum est *ad Helenam*, neque *ad Helenemam*, vt cōdex ille habet, sed *ad Melantiadam*, neque *Galliæ*, sed *Græciæ*. De electione

Theodosij Magni electio.

Theodosij, & patria vrbe Italica multa Morales congessit, & Baronius: Marcellinus incipit Chronicon suum sic; *Ausonio & Olybrio Coss. Theodosius Hispanus, Italicæ Diui Traiani ciuitatis, à Gratiano Augusto, apud Sirmium xxxix. post Valentis interitum Imperator creatus est, xiv. Kal. Febr. Orientalem dumtaxat Rempub. recturus: vir admodum religiosus, & Catholicæ Ecclesiæ propagator, omnibusq́; Orientalibus Principibus præponendus*, &c. Vnus Idatius Lamacensis in Gallæcia veteri Episcopus, ex eadem Gallæcia eum facit oriundum, nam ait in Chron. *Theodosius natione Hispanus, de prouincia Gallæciæ, ciuitate Cauca*: hæc hodie dicitur *Coca*, inter Bracaram & Valentiam.

5. *Priscillianus*, &c.] Cōsule Seuerū lib. 2. hist. sacræ, & quæ superiùs adduximus ad an. 380.

6. *Gratianus*, &c.] Multa congessit Baronius de eo tomo 4. ex Sozomeno, Theodoreto, & aliis, quæ tu consulas.

S. Augustalis Episcopus Arelate obijt.

7. *S. Augustalis*, &c.] Iterum de eo ad annum 388 qua Episcopis Galliæ approbantibus in numerum Sanctorum relatus est. Nunc verò de eius morte agitur, quæ 7. Septembris Arelate accidit. Celebrant eius memoriam Beda, & Romanum Martyrologium ea ipsa die. Et Beda quidem sic habet; *Arelate in Gallijs Sancti Augustalis Episcopi, & Confessoris*. Id tamen difficile visum est Card. Baronio, eò quòd Sanctus Augustalis subscripsisse reperiatur Concilio Arausicano I. cui S. Hilarius Arelatēsis Episcopus præfuit. Hinc infert, nequaquam S. Augustalem fuisse Arelatensem simul Episcopum. Eò præsertim quòd in tabulis Arelatensium Episcoporum quas Demochares trāscripsit, nullus eius nominis reperiatur. Cæterùm Beda non asseruit fuisse Arelatensem Episcopū, sed Arelate festū eius celebrari, cuius nimirū corpus ibi quiescit, quod valde diuersum est. Erat enim Iliberritanus in Hispania Episcopus; & dū in Galliis moras faceret pro celebrādo Arimēsi Concilio mortuus est.

Igitur

Anno Romæ 1135. Igitur verbum *Arelate* à Rom. Martyrologio abrasum omnimodis restituendum est, vt Bedæ testimonio, vnde acceptum fuit, consonet. Anno Christi 384.

8. *Marinus*, &c.] Vita eius in Seuero scripta clarissimum toto orbe, etiam dum in viuis ageret, fecit. Erat hic annus sextus sui Episcopatus, quandoquidem ætatis suæ 81. qui incidit simul cum eius venerando obitu in annum Domini 402. fuit sui Episcopatus 26. Consule Baronium in Notis ad 11. Nouembris. *S. Martinus Turonensis.*

9. *Per idem tempus*, &c.] Hunc illum reor Sanctum Marcellum, qui à Græcis in Menologio die 14. Augusti Apameensis Episcopus vocatur; factione quorumdam Gentilium occisus, anno vndecimo Theodosij Imperatoris, quòd delubrum Iouis Apameæ diuino fultus præsidio demolitus fuerit. Quòd autem in Syria passus ibi legatur, errore factum videtur alicuius amanuensis, qui Apameam audiens, explicationis gratia Syriæ adiecit; quasi eius nominis aliæ in orbe vrbes non essent. Vidimus quidem in superioribus Palentiam Vaccæorum vrbem Apameam, seu Pameam olim dictam, cuius Episcopatus non alius quàm Telensis est: nam Telensis Sedes teste M. Maximo in Chron. anno Dom. 480. translata fuit in vrbem Palentinam: quare quòd S. Marcellus dicatur Telensis, siue Apameensis Episcopus in idem recidit. Quadrat etiam martyrij tempus; nam passus dicitur 11. anno Theodosij, cuius iussu delubra omnia Gentilium, quæ adhuc supererant, toto orbe, præsertim in Hispania patria sua demoliri fecit. Rom. Martyrologium Græcorum codices sequutum fuit; vnde ab eo quoque verbum Syriæ auferendum. *S. Marcellus Episcopus.*

10. *Theodosius*, &c.] Equilinus lib. 11. cap. 93. sub titulo *de Sancto Theodosio Magno Imperatore*, hæc habet inter cætera. *Hic in Catalogo Sanctorum à Græcis conscribitur, & Confessoris sanctissimi nomine veneratur. Omnia antiqua phana, & templa Idolorum destruxit, & per totum orbem Romanum destrui mandauit; cultumq́; Christi & fidei mirabiliter auxit.* Idem apud Theodoretum, Sozomenum, Nicephorum, & cæteros leges. Qua in re vel hoc solo gloriari potest Hispania inter cæteras Orbis nationes, quòd tantum virum Imperio, & Ecclesiæ dedit. Vbertim vtriusque laudes Latinus Pacatus panegyrico prosecutus fuit, vbi inter multa hæc quoque habet: *Primùm tibi mater Hispania est, terris omnibus terra fœlicior, cui excolendæ, atque adeò ditandæ impensiùs, quàm cæteris gentibus supremus ille rerum Fabricator indulsit. Quæ nec Astrinis obnoxia æstibus, nec Arctois subiecta frigoribus, media fouetur axis vtriusque temperie; quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æstibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata, naturæ solertis ingenio, velut alter Orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde culta, incultaq́; omnia vel fructibus plena, vel gregibus: adde auriferorum opes fluminum: adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas Poëtarum auribus mulcendis repertas, quandoquidem nonnullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sunt singula, nec iam excutio veritatem; sint, vt scribitur, Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armento, Campania censeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo; dum Hispaniæ vni quidquid laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos Duces hæc facundissimos Oratores, hæc clarissimos vates peperit. Hæc Iudicum mater, hæc Principum est. Hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum misit Imperio. Huic te debet Imperium. Cedat his terris terra Cretensis, parui Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reptata numinibus; & alumno Hercule nobiles Thebæ: fidem constare nescimus auditis; Deum dedit Hispania, quem videmus.* Cætera apud ipsum legito. *Theodosij laudes.* *Hispania encomia.*

ANNO 384. *Gratianus*, &c.] Nonnulli mortem Gratiani in annum præcedentem coniiciunt, vt Baronius; cuius tamen computatio vno anno plerumque Dextri supputationem præcedere solet. Occisus est Gratianus à Maximo Tyranno, qui quidem professione Catholicus, Imperium in Hispania, Anglia, & Britannia arripuit. Gilda sapiens de excidio Britannico, de eo asserit, vnam alarum ad Hispaniam, alteram ad Italiam extendisse, & thronum Imperij apud Treuiros collocasse. Socrates lib. 5. c. 11. eum inquit fuisse genere Britannum; Sozimus verò lib. 4. Hispanum facit. Probat Baronius fuisse Constantini Magni consanguineum, vocatúmque Fl. Clementem Maximum, atque in Britannia acclamatum Imperatorem à militibus. Consule Idacium, & Marcellinum in Chronicis. *Gratiani Imp. mors.*

2. *Eucharius*, &c.] De eodem agit S. Augustinus Serm. de miraculis S. Stephani Protomartyris, cuius meritis à graui ægritudine miraculosè liberatus fuit, & semel ad vitam reuocatus. *Eucharius* (ait ille) *Presbyter ex Hispania Calamæ habitans, veteri morbo calculi laborabat: per memoriam Martyris Stephani, quam Posidius illò adduxit Episcopus, saluus factus est. Idem ipse Eucharius postea morbo alio præualescente mortuus sic iacebat, vt ei iam polices ligarentur: opitulatione autem memorati Martyris, cùm de memoria eius reportata esset,* *Eucharius Hispanus Presbyter.*

Anno Christi 384. *& super iacentis corpus missa ipsius Presbyteri tunica, suscitatus est.* Hæc verò non hoc anno contigêre, sed postquam Paulus Orosius reliquias sanctissimi Protomartyris in Occidentem primus inuexit. Dexter solùm ait, hoc anno Eucharium in Africa floruisse. Anno Romæ 1135.

De Mediolanensi Cócilio. 3. *Concilio Mediolanensi*, &c.] Huius Concilij mentio fit ab Episcopis Heliodoro & Chromatio in epistola ad S. Hieronymum, super editione Martyrologij: vbi etiam de Sancto Gregorio Cordubensi Episcopo agunt. *Cùm religiosissimus* (aiunt) *Augustus Theodosius Mediolani vrbem esset ingressus, vniuersosq; Italiæ Episcopos ad se inuitasset*, &c. & inferiùs: *Cæpit Christianissimus Princeps Sanctum Gregorium Cordubensis Ecclesiæ in eo præferre Antistitem, quòd omni die siue non ieiunans Matutinas, siue ieiunans Vespertinas explicans Missas, eorum Martyrum quorum natalitia essent, plurima nomina memoraret*, &c. Hinc occasio Martyrologij in Ecclesia conscribendi desumpta est, & tunc quæ Eusebius fusiùs libro vno de gestis Martyrum scripserat, Hieronymus breui collegit opusculo, quod Martyrologium nuncupauit. Vtraque epistola ad Hieronymum, & à Hieronymo scripta omnibus Orbis Martyrologiorum codicibus præponi consueuit, quas hic inserere necessarium duximus, de fide earum acturi.

Epistola Chromatij & Heliodori Episcoporum ad Beatum Hieronymum, de opere Martyrologij colligendo.

Domino Sancto Patri Hieronymo, Chromatius & Heliodorus Episcopi in Domino salutem.

Cùm religiosissimus Augustus Theodosius Mediolani vrbem esset ingressus, vniuersosq; Italiæ Episcopos ad se inuitasset, & ob causam aliquantulorum Episcoporum, qui ex Arriana fæce suas animas inquinassent, inquireret: contigit & nostram paruitatem in eodem adesse Concilio. In quo cùm dicenda dicta essent, & definienda definita, cœpit Christianissimus Princeps S. Gregorium Cordubensis Ecclesiæ in eo præferre Antistitem, quòd omni die, siue non ieiunans Matutinas, siue ieiunans, Vespertinas explicans Missas, eorum Martyrum quorum natalitia essent, plurima nomina memoraret. Factumq; est vt omnes statueremus, ad tuam scribere charitatem, vt famosissimos feriales de archiuio S. Eusebij Cæsareæ Palæstinæ Episcopi inquirens, Martyrum ad nos dirigas festa; vt possimus hoc officium per tuam sanctam industriam meliùs perfectiusq; ad honorẽ Dei Martyribus exhibere. Hactenus illi. At verò Hieronymi epist. huiusmodi inscriptionis titulo consignata sic habet:

B. Hieronymi super eo ipso ad eosdem responsio.

Chromatio & Heliodoro Sanctis Episcopis, Hieronymus Presbyter.

Constat Dominum nostrum Iesum Christum omni die Martyrum suorum triumphos excipere, quorum passiones à S. Eusebio Cæsariensi Episcopo scriptas reperimus. Nam Constantinus Augustus, cùm Cæsaream fuisset ingressus, & diceret memorato Antistiti, vt peteret aliqua beneficia Cæsariensi Ecclesiæ profutura: legitur, respondisse Eusebium: opibus suis Ecclesiam ditatam, nulla petendi beneficia necessitate compelli: sibi tamen desiderium immobile extitisse, vt quicquid in Republ. Romana gestum sit erga Sanctos Dei, Iudices Iudicibus succedentes in vniuerso orbe Romano, solicita perscrutatione, monumenta publica discutiẽdo, perquireret, & qui Martyrũ, à quo Iudice, in qua prouincia vel ciuitate, qua die, quáve perseuerantia passionis suæ obtinuerunt palmam, de ipsis archiuijs sublata, ipsi Eusebio, regio iussu dirigerent. Vnde factum est, vt idoneus relator existens, & Ecclesiasticam historiam texeret, & omnium penè Martyrum prouinciarum omnium Romanarum trophæa diligens historiographus declararet: quatenus omni die sacrificium Deo offerentes, eorum nomina meminissent: studentes, qui die ipso, quo sacrificium offerretur, victores Diaboli extitissent, & martyrij sui triumpho pollentes atq; ouantes ad Regem suum peruenissent Christum. Hac de causa singulorum mẽsium, singulorumq; dierum festa conscripsimus, vt iubere dignabimini, perennem nostræ paruitatis memoriã fore credentes; cùm diebus omnibus per tot annorum spatia sancta Sanctorum nomina fuerint festiuè celebrata. Et quoniam per singulos dies, diuersarum prouinciarum, diuersarumq; vrbium plusquàm octingentorum & nongentorum Martyrum sunt nomina nominata: vt nullus dies sit, qui non intra quingentorum numerum reperiri possit adscriptus, exempto die Kalend. Ianuariarum: considerans inter innumerabiles turbas, lectoris animum intra vnum mensem posse lassescere: ne

id eue

Anno Romæ 1135. *id eueniat, breuiter & succincte eorum qui sunt in amplissima festiuitate, in suis locis tantùm præ omnibus memoratus sum, vt amputatus fastidio, vnus de omnibus sufficiat libellus adscriptus. Sanè in prima parte libelli, omnium Beatorum Apostolorum festa conscripsimus, vt dies varij non videant diuidere, quos vna dignitas Apostolatus in cœlesti gloria fecit esse sublimes.* Hactenus Hieronymus. Anno Christi 384.

Harum epistolarum defensio.

Nihil tam sartum, tectúmque, & tam veneranda vetustate fulcitum, quod à recentioribus in dubium versum non sit. Subdubitare cœpit Molanus de fide earumdem epistolarum,& Baronius tandem vt commentitias prorsus reiecit, libro suo de Martyrologio Romano;quod quidem vt suadeat multa,variaque congerit vndecunque argumenta.Primùm quidem capite 6. contendit euertere, quod hactenus credebatur à multis, librum Eusebij Cæsariensis de Martyribus non alium fuisse, quàm compendiosam omnium Sanctorum Martyrum collectionem ea breuitate contextam,qua Martyrologia noscuntur conscripta; & eapropter Martyrologium nuncupatum. Hæc tamen quàm mendaciter dicantur (ait) non aliunde quàm testimoniis ipsius Eusebij probatur lib.4. cap. 14. de S. Pionio; & lib.5. cap.2.& 4.de epistola Ecclesiæ Lugdunensis; & cap.20.de S.Apollonio Senatore agens,asserit se horum omnium acta in libro de Martyribus plenissimè scripsisse; ibique reperiri epistolam prædictam, & orationem Apologeticam S. Apollonij coràm Senatu habitam: quam Hieronymus vocat,*Insigne volumen*. Ergóne liber vnus, volumen vnum, tot Martyrum acta continere valuisset, ad quorum tantùm nomina recensenda vix sufficere potuisset? Equidem si tam prolixè, vt fecit in aliis, totius Ecclesiæ Catholicæ ab ipso scribendæ fuissent res gestæ Sanctorum Martyrum, non vnus liber, non centum, non denique mille fuissent satis,nec ipse mundus capere potuisset eos,qui de ea re scribendi fuissent libros.

Martyrologiũ Eusebij quãtũ volumen?

Cæterùm hoc non multi ponderis est,nam ex ipso Eusebio liquet,(nec aliis, quàm à Baronio citantur testimoniis) ipsum non mille,non centum, non plures de gestis Martyrum scripsisse libros,sed vnum dumtaxat;quem cùm ipse nunquam de magnitudine laudet,non est vnde credamus maximum fuisse:quinimò quem aliàs librum vocarat, aliquando libellum vocat.Sic cùm de S.Pionio agit lib.4.cap.14. *Qualem denique* (ait) *& quàm insignem mortem, præter alias omnes res ab eo tanta cum admiratione gestas, eos quibus libitum est cognoscere, ad libellum nobis de veterum Sanctorum martyrijs in vnum redactis editum, qui quidem omnia facta illius plenissimè complectitur, amãdamus.* Sed quonam pacto fieri valet,vt vno libello tot Martyrum gesta comprehendi possint?Sanè quia maiori ex parte Martyrũ Christi breuiter complectebatur historiam, & nihil aliud nisi nomina ciuitatis & Præsidis, ac martyrij genus, (quod aliud de eis scire non valuit) continebat;tametsi in aliis profusiùs acta dictáque declararet. Exemplo sit Adonis Martyrologium, quod quidem non multa implet folia,& tamen multorum in eo Martyrum acta,interrogationes,responsa, miracula;imò & epistolæ conscribuntur, vt in Sancta Anastasia, & Chrysogono videre est. Nec me mouet,quòd Sanctus Apollonius dicatur à Hieronymo insigne volumen scripsisse, & hoc etiam in libro de Martyribus, Eusebij, contineatur; quoniam non dicitur volumen illud insigne, respectu magnæ quantitatis,sed ob dignitatem operis, & perfectionem:quemadmodum ipse Hieronymus in libro de Script.Eccles.simili prorsus pacto de B.Pontio S.Cypriani Diacono inquit, insigne volumen de martyrio eiusdem scripsisse, quod tamen breuissimum esse cunctis perspicuum est.

Baronij argumenta.

Sed vrget Baronius cap.7.sequenti, multis suffarcinatas esse mendaciis duas has epistolas,quæ earum detegunt imposturam: videlicet, I. Quòd præter antiquum morem Chromatius,& Heliodorus Episcopi, Hieronymum Presbyterum Patrem vocent; id quod eò magis vitio verti debet, quòd illi nomine Patrum Concilij Mediolanensis se scribere dicunt. II. Quòd meminerint prædicti Concilij,Theodosio Imper.coacti, quod tamen merum esse figmentum satis probat silentium eius temporis scriptorum;nemo siquidem illius meminit. III. Quòd agentes de Gregorio Cordubensi, mentionem faciant Vespertinarum Missarum, quæ teste Augustino epist. 118. cap. 5. sola Feria quinta maioris hebdomadæ in Ecclesia fierent: & quòd in diebus ieiunij Martyrum natalitia celebrasse dicantur,cùm tamen longè aliam fuisse Ecclesiæ eius temporis consuetudinem constet ex Concilio Laodiceno cap.51. in collect.Sancti Martini Dumiensis,cap.48.& 33.quæst.1.*Non licet in Quadr.* IV. Quòd Eusebium vocent Sanctum, quem tamen Hieronymus Arrianorum antesignanum,signiferum & principem nuncupat,apologiæ aduersus Ruffinum lib.1. & 2.& alibi. V. Quòd à Hieronymi stylo epistola illa discrepet. VI. Demum, quòd in

Anno Christi 384. in posteriori asseratur Kalendis Ianuarij nullum vnquam Catholicorum martyrium passum fuisse, quod tamen ex Romano Martyrologio, & cæteris falsum esse liquet. Hæc Romæ ille. Anno 1135.

Qui recipiãt eas epistolas. Valde tamen mirandum est virum doctissimum, leuibus coniecturis ductum, epistolas hasce subuertere contendisse, quas tamen constat ante octingentos annos à præclarissimis, & authoritatis eximiæ Scriptoribus agnitas, & in veneratione habitas fuisse, videlicet ab Cassiodoro, Beda, & Strabone, quorum in Dei Ecclesia sententiæ de leuitate nusquam, de grauitate vbique laudatæ fuerunt. Accipe singulorum verba. Cassiodorus lib. de instit. diuinarum lect.cap.32. *Futuræ beatitudinis mores* (ait) *vitas Patrum, confessiones fidelium, passiones Martyrum legite constanter; quas inter alia, in epistola Sancti Hieronymi ad Chromatium, & Heliodorum destinata proculdubio reperietis: qui per totum orbem terrarum floruêre, vt sancta imitatio vos prouocans, ad cœlestia regna perducat.* Vide quæso, quàm apud omnes receptum fuerit, Cassiodori tempore epistolam illam, cum opere Martyrologij, Hieronymi fœtum esse; quòd ad eam prouocet lectores suos pro deuotionis spiritu hauriendo. Beda in Retractat. in Acta Apostolorum cap. 1. sic inquit; *Adstipulatur & liber Martyrologij, qui Beati Hieronymi nomine, ac præfatione attitulatur: quamuis idem Hieronymus illius libri non author, sed interpres, Eusebius autem author extitisse narretur.* Præfationem intelligo epistolam de qua nunc agimus. Walafridus verò Strabo hæc scribit lib. de rebus Ecclesiast. cap. 28. *Hieronymus Martyrologium, sequutus Eusebium Cæsariensem per anni circulum conscripsit; ea occasione ab Episcopis Chromatio, & Heliodoro illud opus rogatus componere, quia Theodosius religiosus Imperator in Concilio Episcoporum laudauit Gregorium Cordubensem Episcopum, quòd omni die Missas explicans, eorum Martyrum quorum natalitia essent, nomina plurima commemoraret.* Quæ ad verbum desumpta sunt ex epistola Chromatij & Heliodori. Ergóne tot tantorúmque Doctorum posthabenda est authoritas, vt liberum sit cuiquam proprium sequi martem in re graui, quæ non quidem coniecturis, sed testimoniis antiquorum comprobanda, aut reprobanda erat?

Satisfit argumentis Baronij. Quæ verò contra veritatem excogitata sunt, vera esse non possunt, vt patebit expendendo sigillatim, quæ in contrarium nobis obiecit. I. Leue est, quòd ab Episcopis Presbyter *Pater* nuncupetur, si Presbyter Hieronymus est, qui Pater fidei, & Ecclesiæ Doctor eo temporis habebatur. *Hieronymi Cardinalatus testimonium.* Forsan in causa fuit dignitas Cardinalis Presbyteri, quam etsi Baronius neget, Chaconius speciali opusculo tuetur; & eius irrefragabile testimonium Romæ video, quoties apsidem maioris altaris Ecclesiæ Sanctæ Mariæ maioris circumspicio; nam à tempore Sixti tertij paulò inferioris ætate Hieronymo, Musiuo opere vetustissimo ad læuam Euangelij visitur idem Doctor Sanctus Episcopali infula honestatus, conscendens cathedram, coopertúsque mitra (Cardinalium Presbyterorum insigni) sermonem ad Sanctas Paulam & Eustochium habere, cum eiusmodi inscriptione: *Sanctus Hieronymus sermonem facit ad Paulam & Eustochium.* II. Baronius neminem affert antiquorum Concilium Mediolanense negantem: nos tres grauissimos Doctores attulimus; & quamuis ij deessent, argumentum vtpote negatiuum nihil contra affirmantem epistolam concludebat. Adde reperiri etiam eius temporis authorem Dextrum, qui eius meminit Concilij, & historiæ Epistolarum. De tempore Concilij huius mox agemus. III. Vespertinarum Missarum varium, pro diuersitate regionum, fuisse in Ecclesia morem, ipsemet Baronius fatetur; & videre est apud Cyprianum epist.63. cum Pamelio; & apud Concilij Agathensis acta 13. dist. 15. vnde in hæc ait Baronius se non obniti: quare multò minus nos. Quod addit de natalitiis Martyrum minimè diebus ieiunij celebrandis, non verè refertur; non enim dicitur sic in epistola Heliodori; sed quòd iis etiam diebus Missas celebrans multorum Martyrum nomina commemoraret, quod ego de commemorationibus intelligo, siue collectis, quæ ita vocari consueuerunt, vel de nominibus Sanctorum, qui in Canone inuocantur; eo enim forsan loco Martyres illius diei Sanctus Gregorius inuocabat. IV. Forsan ab alio additus est in epistola sanctitatis titulus, qui Eusebio datur; quis hoc neget possibile in codicibus tanta refertis vetustate? Id passim in Sanctorum Doctorum scriptis, & in ipsis sacris Bibliis videmus. Potuit & ab ipso Hieronymo apponi; nam æuo illo, vt Baronius quoque affirmat, communior fuit sanctitatis titulus, vnde & cuiuis Episcopo tribui solitus erat. V. Nec stylus valde discordat à Hieronymo, quamquam non est improbabile, Hieronymum primùm eloquenti stylo litteras scripsisse, sed à Sophronio in Græcum conuersas iterum latinitate donatas esse sine priori

lepore

Anno Romæ 1135. lepore ac sale. VI. Et falsò imponitur epistolæ, quòd in ea asseratur, Kalendis Ianuarij nullum Martyrum passum fuisse; nam solùm dicitur, quòd *nullus dies est, qui non intra quingentorum numerum reperiri possit adscriptus, excepto die Kalendarum Ianuariarum.* Quod autem in Romano Martyrologio triginta quatuor Martyres Kalendis Ianuarij annotentur, quid ad rem? Negatur solùm eo die quingentos occisos, qui tamen numerus in reliquis anni diebus, apud Eusebium, in suo libro de Martyribus reperiatur, teste Hieronymo. Vide rogo, quàm parui ponderis sint omnia quæ à Baronio cõtra fidem illarum epistolarum obiiciuntur; vt in eas stomachatus quinquies de impostura, ter de commento, bis de mendacio, semel de errore eas arguerit; modò friuolas, modò falsas, modò mendaces vocans; sua autem commenta, quæ authoribus planè destituta sunt, toto cœlo lucis veritate perspicua dixerit. Sed placet temperantiùs cum ipso agere, & modestè semper scribere. Anno Christi 384.

De tempore celebrationis Mediolanensis Concilij, aliquanto difficilius est iudicare, nam multi bis tantùm credunt Theodosium in Italiam concessisse, semel quidem anno Imperij IX. (quod Marcellinus habet in Chronico) contra Maximum pugnaturum: iterum anno XVI. contra Eugenium æquè Tyrannum: neutro autem tempore fieri potuisse contendit Baronius cap. 7. de Martyrologio Rom. quia videlicet eius Concilij non meminêre Hieronymus & Ambrosius, qui res gestas Theodosij prosequuti sunt. Sed hoc quoque argumentum vtpote negatiuum nocere nequit. Altero igitur ex illis temporibus accidisse potuit. Cæterùm cùm Dexter Concilium celebratum velit anno Domini 384. qui, apud ipsum, tertius erat Imperij Theodosij; cogimur fateri ter in Italiam venisse; reliquias Idololatriæ, & Arrianismi prostraturum, & Valentiniani Imperatoris corpus Constantinopolim delaturum, quem constat anno 4. Antonio, & Siagrio Coss. in Græciam à Theodosio asportatum, honorificè sepultum fuisse.

4. *Priamus*, &c.] In excuso Dextri codice corruptè legebatur, *Pyramus*, prò *Priamus.* *Priamus Franciæ Rex.* Regnauit hic in Francia Orientali super Francos, tertius à Faramundo, cui successit frater eius Marcomerus, huic autem filius ipsius Priamus nomine, qui circa annum Domini 423. legitur habuisse imperium, & successorem Gennebaldum: vt habes apud Trithemium lib. de Origine Francorum, & alios. Meminit eiusdem Priami Prosper Tyro in Chron. suo ad annum 4. Gratiani Augusti, apud Canisium tom. 1. lect. antiqu.

5. *Emeritæ*, &c.] Refert Seuerus Sulpitius lib. 2. sacræ historiæ, quod *cùm paulatim perfidiæ Priscilliani tabes pleraque Hispaniæ loca peruasisset, nonnulli etiam Episcoporum deprauati sunt; inter quos Instantius, & Saluianus non solùm consensione, sed sub quadam etiam coniuratione eam sectam defendendam susceperant. Quo Higinius Episcopus Cordubensis, è vicino agens comperto, ad Idatium cognomento Clarum, Emeritæ ætatis Sacerdotem refert.* *Concilium Emeritense.* Tunc sanè ad Priscilliani hæresim condemnandam comprouinciales Episcopos conuocans, Emeritæ Concilium coëgit, de quo in præsenti Dexter agit. Idque satis ratio suadet. Erat etenim ipse Lusitaniæ Metropolitanus, & ea pollens authoritate, ac ingenti ornatus doctrina, facile ipsi erat, hæresim illam quamprimùm à suis finibus eliminare; eò præsertim quod Priscillianus in Gallæcia ortus fuerat, eiúsque hæresis inibi ardentiùs serpebat; cuius nimirum ipse Idatius, vtpote Bracarensis Episcopus erat Metropolitanus; & ad illum præcipuè damnatio hæresis spectabat. *Idatius Bracarensis Antistes.* Quare his quæ in Concilio Emeritensi egerat, noua adiecit; scripsit etenim contra errores omnes illius insigne volumen, de quo S. Isidorus lib. de Viris illustribus hæc ait: *Idatius Hispaniarum Episcopus, cognomento, & eloquio Clarus, scripsit quemdam librum sub Apologetici specie; in quo detestanda Priscilliani dogmata, & maleficiorum eius artes, libidinúmque eius probra demonstrat; ostendens Marcum quemdam Memphiticum, Magiæ scientissimum, Nianis, & Priscilliani magistrum.* Hic tantus vir de fide Catholica contra Priscillianum, & eius sequaces optimè meritus, passus est Seuerum detractorem, qui inter alia de eo scripsit citato loco; *Certè Idatium nihil pensi, nihil sancti habuisse definio; fuit enim audax, loquax, impudens, præsumptuosus.* Sed cui potiùs (lector) assentiendum? Sulpitio, an Isidoro? Cognomento, & eloquio Clarum, Idatium vocat Isidorus; & hic tantus, audax, loquax erit? nihil pensi, nihil sancti habuit? Hoc vnum scio, Priscillianum toto orbe ab ipso insectatum: & eo agente ab ipso tandem orbe repulsum, vt iam dicam.

6. *Synodus altera*, &c.] Non contentus Idatius sola Concilij Emeritensis damnatione, aliud quoque cogere fecit in Lusitania: de quibus Idatius alter, Lamacensis Episcopus *Concilium in Lusitania.*

Anno Christi 384. agens in Chronico suo, ad annum Theodosij Magni septimum, inquit: *Priscillianus declinans in hæresim Gnosticorum, aliquot Episcoporum Concilijs iudicatus, Italiam petijt, & Romam,* &c. Vbi non vnum duntaxat, sed aliquot contra Priscillianum Concilia coacta fuisse fatetur. In Canone 1. Concilij I. Toletani fit mentio de quadam Synodo à Lusitanis Episcopis celebrata ante ipsum, quæ alia esse non potest, quàm hæc de qua nuuc loquitur Dexter. Anno Romæ 1135.

Cæsaraugustana Synodus. 7. *Cæsaraugustæ*, &c.] Hoc præcipuè Concilio hæresis Priscilliani damnata est, conuenientibus ad ipsum multis Episcopis non solùm Hispaniæ, sed etiam Galliæ; præfuitque Agennensis Episcopus Phegadius. Meminit huius Synodi Seuerus lib.2. sacræ hist. ex quo Ambrosius Morales lib.10.cap.44. Vasæus, Mariana, & cæteri. Extat in tomo Conciliorum Hispaniæ Concilium quoddam Cæsaraugustanum, celebratum (vt in eius capite dicitur) Æra cccc. xviij. videlicet anno Domini 380. Continet octo Canones, & subscribunt Episcopi duodecim: quorum primus est Phegadius, seu (quod idem est) Fetadius; Garsias de Loaysa in Notis existimauit, aliud esse omnino ab eo Cæsaraugustano, in quo errores Priscillianistarum damnati sunt. *Fuit aliud* (inquit) *Cæsaraugustanum Concilium post hoc, in quo primo damnata est hæresis Priscilliani; cui etiam Aquitani Episcopi interfuerunt, in eo etiam Itatius, & Idatius, qui in hoc subscribunt, strenuè se gesserunt, in extirpanda Priscilliani impietate. Seuerus Sulp. lib.2.* Hæc ille.

Cæterùm si nomina Episcoporum, quæ à Dextro Concilio illi interfuisse referuntur, à quo præfata hæresis damnationem accepit, conferantur cum his, quæ isti cuius octo Canones extant, subscripta referuntur, vnum idémque Cæsaraugustanum fuisse proculdubio reperiemus. Nam vtrobique præesse dicitur Phegadius, qui tamen priùs in Galliæ Concilio Valentino præfuerat anno 374. vt placet Baronio in Annalibus tit.4. Hic in aliis codicibus vocatur Phæbadius, in aliis Sæbadius; agítque de eo Hieronymus lib. de Script. Eccl. asserens scripsisse contra Arrianos librum, & alia quædam opuscula, & adhuc in decrepita senectute viuere. Vtrobique secundo loco ponitur Episcopus Burdegalensis Delphinus, tametsi apud Concilij acta *Delphinus* solùm; apud Dextrum verò *Episcopus Burdegalensis* dicatur; iis siquidem diebus Burdegalæ S. Delphinus præerat, vt Seuerus lib.2. affirmat, & Baronius in Notis ad 24. Decembris, qua die in Martyrologio Romano habetur; *Burdegalæ Sancti Delphini Episcopi, qui Theodosij tempore claruit sanctitate.* Ad eum extant multæ epistolæ S. Paulini Nolani. Rursus Tolosanus, & Helenensis Episcopi, quos sine nomine Dexter affert, si subscriptionis ordinem seruemus, ij videntur quos acta Concilij nuncupant Eutychianum, & Apellium. Idatius vtrobique nominatur, & Dexter exponit fuisse Metropolitanum Bracarensem. Idem in Audentio Metropolitano Toletano videre est, qui tamen à Loaysa corruptè vocatur Augentius; nec mirum, quoniam ignorauit esse Toletanum. Insuper vtrobique Cartherius subscribit, vtrobique Valerius, vtrobique Lupus, quorum tamen Episcopatus exprimit Dexter. Nam Cartherius fuit Vxamensis, Valerius Cæsaraugustanus, & Lupus Telensis. Corrigendi obiter Conciliorum codices, qui pro Lupo habent Lucium. Quod ad Valerium spectat, existimat Loaysa, hunc ipsum esse, qui Iliberritano interfuerat; sed prorsus fallitur, non enim ad tantam senectam credibile est peruenisse, vt qui iam Pontifex factus anno Domini 300. Concilio Iliberri aderat, nunc post alios 84. in Pontificatu superesset, nam Cæsaraugustanum in annum hunc 384. incidit, siue (vt habent acta) in ann. 380. Eodem modo refellendum est, quod de Eutychiano Episcopo idem Loaysa affirmat, fuisse scilicet Bastetanum Antistitem, eò quod Iliberritano reperiatur eius nominis Bastetanus Episcopus subscriptus: similitudo enim nominis, maximè quando tempora valdè discordant, inducere nequit identitatem personæ. Demum vtrobique Ossonobensis Episcopus legitur, quem tamen Seuerus Ithatium vocat, Dextri codex Etherium, vter tamen corrigendus sit, difficilè quis iudicabit. Præter hos Episcopos Cæsaraugustano Concilio etiam interfuisse S. Martinum Turonensem, & Emilam Barcinonensem scribit Dexter. Acta verò Concilij Cæsaraugustani addunt Splendonium, & Symphosium, in quo nulla est contradictio, cùm omnes interesse potuerint. Ex his Emilas in Toletano primo degradatus fuit, & in Symphosiũ lata suspensionis sententia; eò quod postmodum in Priscilliani errores incidissent: de quo inferiùs ad annum Domini 386. agendum nobis est. Martinum autem credibile satis est adfuisse Cæsaraugustæ, neque enim minus feruens fidei zelator erat, quàm S. Delphinus Burdegalensis, seu quàm Episcopus Tolosanus, qui ex Galliis ad Conciliũ accesserant pro

hæresi

Anno Romæ 1135. hæresi Priscillianistarum damnanda. Inibi damnati sunt Instantius, & Saluianus Episcopi Gallæciæ cum Higinio seu Adiginio Cordubensi, qui iam in hæresim, quam primò execrabatur, ceciderat. Ita Seuerus cit. loco. Anno Christi 384.

Non igitur duo Cæsaraugustana Concilia, sed vnum contra Priscillianum coactum esse constat: siue id anno 380. quod acta habent, siue 384. quod Dexter scribit, & veriùs, coactum sit, vt ex modò dictis liquet. Postquam hæc scripseram, inueni Seuerinum Binium eiusdem esse sententiæ; idque probat etiam ex ipsis Canonibus, qui extant, vt apud ipsum tom.1. Concil. quiuis facilè leget: gauisus certè sum, virum doctissimum veritatem hanc etiam assequutum. Cæterùm cuius incuria, aut malitia effectum fuerit, vt manifesta damnatio Priscillianistarum ab actis Concilij seiuncta sit; & duodecim duntaxat Canones de reformatione supersint, in quibus nihil expresè de eiusmodi errore habetur, non facilè dixerim. Iam si suspicioni locus sit, existimauerim, inde forsan ab exscriptoribus reiectam, quòd paulò post in Toletano I. Concilio ad longum ponenda erat, vbi nunc extat: nisi quis velit dolo ipsorum Priscillianistarum ab actis Concilij sublatam; quam tamen postmodum Toletanum reassumpsit. Adhuc verò contra Priscillianum (tametsi non expresè) videtur in Canone 7. extare decretum, *Vt nemo sibi Doctoris nomen imponat*; quod quidem sine Ecclesiæ authoritate Priscillianus fecerat, Doctoris sibi nomen, & officium assumens, cùm esset Sæcularis. Perseuerat itidem huius Concilij celebris memoria in sententia Concilij Toletani I. contra Symphosium, & Dictinum, alioſque Gallæciæ Episcopos data, illis verbis: *Etsi diu deliberantibus verum post Cæsaraugustanum Concilium, in quo sententia in certos quosque dictata fuerat* (scilicet in Saluianum, Instantium & Higinium) *sola tamen vna die præsente Symphosio*, &c. & inferiùs absoluitur Vegetinus Episcopus, *eò quod ante Concilium Cæsaraugustanum Episcopus factus libros Priscilliani cum suo authore damnauerat.* Sed de his satis.

8. *Isidorus*, &c.] Senioris cognomentum exigit necessariò, quod temporibus Dextri alter Isidorus floruerit ætate illi inferior; cui ea de causa Iunioris cognomen inditum sit: aliàs quonã pacto Senior diceretur, qui Iuniorem à quo differret non habuisset? Quare qui Iunioris nomen Hispalensi datum credunt, ad differentiam Senioris Cordubensis, planè errant, non enim vnus, sed duo eius nominis Cordubæ floruerunt scriptis editis: & inter eos necessaria Senioris, & Iunioris distinctio fuit, cùm ambo fuerint Cordubenses: inter Isidorum verò Hispalensem, & Cordubenses sat erat diœcesum distinctio. Certè Dexter minimè vocare potuit Seniorem Cordubensem respectum habens ad Hispalensem, qui multis sæculis post ipsum floruit, obiitque anno Domini 636. Ego quidem quatuor scriptores eiusdem nominis in Hispania reperio, duos videlicet Cordubenses, quorum Senior, vt Dexter affirmat, Chronicon scripsit à primo Consulatu Theodosij, vsque ad sua tempora; & hic quidem Episcopus non fuit. Iunior Episcopus Cordubensis fuit post Higinium, & Gregorium, vt mox dicemus; scripsit verò libros Allegoriarum, qui inter opera Hispalensis extant, & super annum 380. ad Orosium, & super quatuor libros Regum, & in Lucæ Euangelium elegantissima Commentaria: quorum omnium meminit Dexter ad annos 388. & 423. & 430. quibus locis iterum de illo agit. Tertius & Magnus Isidorus fuit Hispalensis, cuius scripta, iussu Philippi II. Hispaniarum Catholici Monarchæ in vnum redacta corpus, legimus & miramur. Quartus denique Episcopus Pacensis fuit, & ipse cuiusdam Chronici Hispaniæ author; eius copiam legit Vasæus, barbaricè admodum, & Gothicè, vt sua ferebant tempora scripti. Hinc fit, vt tres Isidori Chronicon scripsisse reperiantur; Cordubensis Senior continuauit Eusebium & Hieronymum, quemadmodum Prosper Aquitanicus, Victor Tunensis, Idatius Lamacensis, & Marcellinus Comes fecerunt, à principio Imperij Theodosij, vsque ad sua quisque tempora. Isidorus Iunior Cordubensis ab scribendo Chronico abstinuit, Hispalensis verò scripsit, vti D. Braulio refert in eius vita, non à tempore Theodosij, sed à principio mundi vsque ad tempus suum librum vnum, nimia breuitate collectum. Extat inter eiusdem Sancti Doctoris opera; videtúrque quædam Eusebij & aliorum abbreuiatio. Isidorus Pacensis adhuc sub latebris Hispanicarum Bibliothecarum latet, extátque in Bibliotheca Collegij maioris Ouetensis apud Salmantinos, & alibi: testantur verò eius vidisse Chronicon Vasæus, & Morales in prologo hist. Hisp. De Chronico Senioris Cordubensis existimo, à Luca Tudensi iterum in lucem datum; tametsi apud ipsum cum Chronico Eusebij coniunctum sit. Inde verò mihi id fit probabile, quoniam ille profitetur S. Isidori Chronicon exscribere, & tamen valdè

Isidori quot?

Anno Christi 384. valdè diuersum Chronicon profert à Chronico S. Isidori Hispalensis, vt vnicuique alterum alteri conferenti manifestum erit, quare alterius cuiusdam Isidori esse oportet, nec alterius quàm Senioris Cordubensis. Illud tamen animaduerterim, vltima verba Chronici Hispalensis suo illi apposuisse, quòd crederet, ab eodem vtrumque authore elaboratum. Anno Romæ 1135.

Higinij Cordubensis punitio. 9. *Higinius*, &c.] Sub hoc Episcopo Isidorus Senior Chronica Eusebij continuauit. Hic prorsus ille est, qui primis omnium Priscilliani errores detexit, & ad Idatium Bracarensem detulit: ipse tamen paulò post (sic fert humana plerumque conditio) in eamdem hæresim lapsus, semélque & iterum relapsus est. Sed accusatus tandem ad Maximum in Galliis, & Hispaniis regnantem agente eodem Idatio, Treuirósque, vbi degebat Imperator, adductus, exilio damnatur. Doluit sanè eius senectam S. Ambrosius ad Valentinianum scribens, in hæc verba; *Ego verò libenter, etsi me plerique insidias euasurum non crederent, ingressus sum iter, hoc solo dolore percitus, quòd Higinium Episcopum senem in exilium duci comperi, cui iam non nisi extremus superesset spiritus. Cùm de eo conuenerim comites eius, ne sine veste, sine plumatio paterentur extrudi senem, extrusus & ipse sum.* Forsan dolebat Ambrosius, exilium passurum senem in insula serpentibus plena, vti eo temporis erat Lero, quæ postmodum S. Honorati Arelatensis virtute ab eis liberata est, vt ex aliis refert Baronius ad annum 445. num. 2. qui etiàm notat ad annum 387. Higinium hunc fuisse Luciferianorum acerbissimum hostem; contra quem idcirco Marcellinus & Faustinus oblatrant more suo. De eius successore in Cordubensi Episcopatu agit Dexter ann. 388. Porrò, quæ hic Lero Insula nuncupatur, non ea est, quæ eius nomine in mari Ægæo oræ Cariæ adiacet, & de qua Strabo agit lib. 24. & Plinius: sed quæ alio nomine in mari Gallico Lerinum digitur, vulgò *S. Honorato*, Lerinensi Monasterio insignis: etenim Maximus minimè posset exulem in Græciam amandare, cùm eius Imperium Italiam, Galliam, & Hispaniam non transcenderet: in Græcia autem Valentinianus, & Theodosius imperarent.

Ambratiani quid fecerint? 10. *Ambratiani*, &c.] Superiùs ad annum 268. à nobis monstratum est, quam nunc vrbem Placentiam nuncupamus in Hispaniis, olim Ambratiam vocatam. Nunc verò notat Dexter, Placentiam Cantabriæ, quæ prope oppidum *Bermeo*, adhuc nomen retinet, in ora Oceani Cantabrici, ab Ambratianis seu Placentinis veteribus ædificatam, nomen suæ vrbis illi indidisse.

Ambrosij lucubrationes. 11. *Ambrosius*, &c.] Extant libri ipsi, qui testimonium perhibent de his, nimirum ad Gratianum Imperatorem de fide libri quinque, quibus eum instruxit de vitandis erroribus Arrianorum; & alius speciali titulo decoratus, De Filij Diuinitate, & Consubstantialitate contra Arrianos.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 385. *Audentius Episcopus Toletanus editis contra Priscillianum libris, ac habitis publicè contra Priscillianistas disputationibus, mirificè floret.* Anno Romæ 1136.

2. *Exuperantius ex viro militari, Episcopus Vxamensis translatus Rabennam Italiæ Ciuitatem, ad quem scripsit S. Hieronymus.*

3. *Helpidius Helpidij filius Hispanus vehementer floret.*

4. *In Luco Augusto in Hispania Sanctus Forcatus Episcopus.*

Anno 386. *Toleti Concilium habetur contra omnes Episcopos rebelles ex secta Priscilliani, qui vehementer vrgentur.* Anno 1137.

Sexto

Anno Romæ 1139. Anno 388. Anno 1139. Anno Christi 388.

Sexto Kalendæ Septembris Sextus Flauius Maximus cum Victore filio necatur. Hoc vno maxima saltem laude dignus, quod fraudes detexit hæresiarchæ Priscilliani, eúmque de Hispanijs expulit; reluctantémque parere Concilio priùs Cæsaraugustano, deinde Burdegalensi, coëgit ire Treuiros: ac tandem dignas de homine impuro, sceleratóque pœnas sumpsit; licèt non seruato iuris ordine, tamen conuictum gladio animaduerti iussit.

2. *S. Augustalis Iliberritanus Episcopus Arelate moritur, ac in Sanctorum numerum relatus est, cuius memoria colitur 7. Septembris.*

3. *Aliquot Episcopi Priscillianæ factionis, ad Ambrosium Mediolanensem Episcopum, Hispaniæ Episcopis Catholicis fidei, ac amicitiæ fœdere coniunctissimum confugiunt: qui anteactæ vitæ, & suorum errorum valdè dolentes confessione ad gremium Ecclesiæ redire satagunt. In quibus Dictinius tunc Presbyter, postea verò Episcopus Asturicensis, Symphosius Episcopus ex Gallæcia, & etiam alij complures.*

4. *Augustali in Sede Bætica Iliberritana succedit Gregorius ex Præfecto Prætorio Galliæ, iam confectæ & grauioris ætatis; vir apprimè pius, & egregiè bonas artes doctus.*

5. *Seuerus Episcopus Malacitanus* * *scripsit librum ad sororem de Virginitate.* * al. *Lamacitanus.*

6. *Higinio Cordubensi succedit Gregorius Iunior: scripsit ad Orosium super ann. 380.*

7. *Prudentius Toleto, Corduba, ac Cæsaraugusta in Hispania egregiè gubernatis, fit Dux, & habetur Orator celeberrimus, & Poëta mirificus. Anno 400. petit Romam.*

8. *Synodus altera habetur Toleti, mortuo iam Damaso Pontifice Romano anno 384. cui successerat Sanctus Siricius. Incipitur autem hæc eadem Synodus iam à pluribus annis.*

9. *Claudianus Poëta ex Hispania oriundus, Romæ floret.*

10. *Mirificè floret Exuperantius Episcopus Hispanus, clarus ex Episcopo Italiæ: qui interfuit Concilio Tarraconensi.*

11. *Vigilantius Hæreticus Callagurritanus ex Gallia. Hic Barcinonensem vitiat Ecclesiam, vbi Presbyter fuit, & Ecclesias alias Hispaniæ: contra quem scripsit Sanctus Hieronymus.*

A Sancto

Anno Christi 385. | Anno 396. | Anno 1147. | Anno Romæ 1136.

* al. Lampio.

Anno 396. *A Sancto viro Lampadio* Episcopo Barcinonensi, qui successit sancto parenti meo Paciano, fit Paulinus Presbyter; qui non multo post, multa paupertate spiritus præditus omnia vendidit.* Anno 1147.

2. *Astutius cognomento Serranus, qui successerat sanctissimo viro Audentio in Sede Toletana, vt sanctus vir colitur.*

3. *Prudentius Lyricus Poëta Cæsaraugustanus, Romæ scribit.*

Anno 398. *Siricio sufficitur in Sede S. Petri Romana Anastasius.* Anno 1149.

COMMENTARIVS.

S. Audentius Toletanus Scriptor.

ANNO 385. *Audentius*, &c.] Non solùm contra Priscillianistas, sed contra omnes Hæreticos librum scripsit, cuius cum laude meminit Gennadius in Catalogo Virorum illustrium, cap. 14. inquiens; *Audentius Episcopus Hispanus scripsit aduersus Manichæos, & Sabellianos, & Arrianos; maximéque intentione speciali contra Photinianos, qui nunc Bonosiaci vocantur, librum, quem prætitulauit de Fide aduersus omnes Hæreticos; in quo ostendit antiquitatem Filij Dei coæternalem Patri fuisse, nec quod initium Deitatis tunc à Deo Patre acceperit, cùm à Maria Matre Virgine, homo, Deo fabricante, conceptus, & natus est.* Pro Photiniano existimo Priscillianum substituendum, nam aduersus ipsum præcipuè disputauit Audentius; eo vel maximè quòd Priscillianus errores Manichæorum, & Sabellianorum atque Arrianorũ in vnum coaceruauit; vt ex regula fidei contra Priscillianistas ab Episcopis Hispaniæ in Concilio Toletano I. lecta, apertè constat; in ea siquidem damnantur 18. errores, quorum primus est: quòd non sit vnum primum rerum creatarum principium; 2. quòd Deus sit vna persona sola; 3. quod Verbum solam carnem assumpsit; 4. quòd Christus sit innascibilis, &c. Quorum primum Manichæi, 2. Sabelliani, 3. Arriani; 4. Arriani itidem affirmarunt. His adduntur alij Priscilliani proprij, videlicet, credendum esse Astrologiæ, matrimonia non licere, carnes comedendas non esse, sed execrandas. Et tandem in calce regulæ prædictæ subiicitur: *Si quis in his erroribus Priscilliani sectam sequitur, vel profitetur, anathema sit.* Ex quibus planum fit, Audentium Toletanum Archiepiscopum cùm contra Priscillianistas scribebat, simul in omnes penè hæreticos inuehi oportuisse.

Exuperantius Episcopus.

2. *Exuperantius*, &c.] Reperitur subscripsisse Concilio I. Toletano: vbi Loaysa nescio ex cuius Codicis vitio cõiectatus est fuisse Lucensem Episcopũ in Gallæcia, cùm tamen fuerit Vxamensis. Constat autem ex vetustioribus editionibus, non Exuperantium, sed Leonam fuisse Lucensem Episcopum, sic enim habent; *Leona de Gallitia Lucensis vrbis conuentu, & municipij Celenis.* cùm tamen Exuperantij Episcopatus non exprimatur. Celebrant Rauennates Antistitem suum, (illuc enim noster Exuperantius translatus fuerat) ad 30. Maij, noménque eius habetur in Romano Martyrologio ea die; vbi Baronius notat ex Tabulis Rauennatis Ecclesiæ floruisse temporibus Honorij Imperatoris (filij videlicet Theodosij) qui ab anno Domini 395. regnare cœpit. Quò videas minimè tempora discordare. Eius nominis Episcopus eo ipso tempore subscripsit cum S. Ambrosio Concilio Aquileiensi, sub nomine: *Exuperius Dertonensis.* Quod si (vt aliis placet) legatur Dertosensis, non alius à nostro Exuperio reputabitur, qui nimirum ab Oxomensi ad Dertosensem (nunc Tortosa vocatur) Sedem translatus, cum aliis Hispaniæ Episcopis S. Ambrosium conuenit super erroribus Priscilliani. Inde eum comitati Aquileiensem Synodum celebrarunt; & tunc facile fuit Exuperantium Rauennatem facere Episcopum, cùm Rauenna prope Aquileiam sita sit. Cæterùm cùm adhuc esset sæculari addictus militiæ, litteras à Hieronymo recepit (epist. 35. tom. 2.) in quibus inter cætera hæc de eius sanctitate scripsit: *Quis non diligat eum, qui sub paludamento, & habitu militari agat opera Prophetarum, & exteriorem*

hominem

Anno Romæ 1137. *hominem aliud promittentem vincat interiore homine, qui formatus est ad imaginem Creatoris,* &c. En viuam Martini militis effigiem, & pariter postmodum infulatam. Eiusdem sæpiùs mentionem facit Dexter in inferioribus, videlicet anno 388. & 407. Anno Christi 386.

3. *Helpidius*, &c.] De Helpidio Rhetore facundissimo, qui in Hispania ad Gnosticorum sectam transierat, ad prædicationem Marci Ægyptij, agit Seuerus lib. 2. sacræ hist. *Primus*, ait, *eam superstitionem in Hispaniam Marcus intulit, Aegypto Profectus, Memphis ortus: huius auditores fuêre Agape quædam non ignobilis mulier, & Rhetor Helpidius.* Addit Hieronymus ad Ctesiphontem contra Pelag. quòd *Agape fœmina seduxit Helpidium; cui coniuncta Galla, non gente, sed nomine, germanam huc illúcque currentem, hæresis reliquit hæredem.* Huius certè Helpidij filius nequaquam esse potest ille, de quo Dexter hoc loco agit, cùm inter vtrumque plusquàm ducenti anni interfuerint: nam prior viuebat anno Christi 169. quo à Marco & Agape deceptus est: posterior verò Helpidius anno 85. floruisse fertur. Forsan à priori traxit originem, & quam ille patriam errore seductus deturpauit, iste scriptis & disputationibus aduersus Gnosticorum soboles Priscillianistas susceptis illustrauit. Nam ad hoc (vt reor) refertur illud Dextri, *vehementer floret.* Quæ sanè verba de hæretico homine dici non possent.

Helpidius Rhetor.

Helpidij errores.

4. *In Luco Augusto*, &c.] Ciuitas hæc à Luco hodie *Lugo* dicitur, Gallaicorum Lucensium Metropolis, Episcopatu insignis: & eo ampliùs, quòd Sanctum Forcatum Episcopum habere meruit. Equilinus Episcopus lib. 11. Catalogi cap. 130. num. 193. affirmat eius festum celebrari pridie Idus Iulij, seu 14. die eiusdem mensis. Scribitur apud ipsum non per *F.* sed per *Ph.* Phorcatus.

S. Forcatus Lucensis Episcopus.

ANNO 386. *Toleti*, &c.] Ingentem toti posteritati iniuriam irrogarunt, qui multorum Toletanorum acta in corpus vnum redegerunt, noménque illi, primi Toletani Concilij dederunt. Hinc enim factum est, vt confunderentur acta vniuscuiusque, & vnum duntaxat crederetur, quod manifestè ex multis conflatum est. Sed cùm rem præter omnium opinionem dicam, oportet de ea rationem reddere: ne quis me ex cerebro loquutum credat. At quid dubitandum de re perspicua? In actis quæ sub nomine primi Toletani Concilij circumferuntur, etiam à Loaysa recognitis, adest *Regula fidei contra omnes hæreses, & quàm maximè contra Priscillianistas, quam Episcopi Carthaginenses, Tarraconenses, Lusitani & Bætici fecerunt; & de ea dicitur, quòd cum præcepto Leonis Papæ ad Balconium Episcopum Bracarensem miserunt.* Attamen Sanctus Leo non ascendit Pontificatum Rom. vsque ad annum Domini 440. Quare vehementer discordat titulus Concilij, quod celebratum dicitur Æra Cæsaris 438. id est, Christi anno 400. Stilicone Consule, à regula quæ post 40. & amplius annos missa est, cum præcepto Leonis Papæ ad Episcopum Bracarensem: & consequenter hæc duo simul ad vnum idemque Concilium referri nequaquam possunt, sed ad diuersa. Insuper in actis, de quibus agimus, fit mentio alterius Concilij Toletani vetustioris: nam Canonibus moderni promulgatis, iusserunt Patres Concilij, vt extraherentur de plenariis gestis Toletani Concilij professiones Symposij, Dictinij, & aliorum Episcoporum, qui à secta Priscilliani in eo desciuerant; en verba ipsissima actorum: *Excerptæ sunt de plenarijs gestis, professiones Domini Symphosij, & Domini Dictinij sanctæ memoriæ Episcoporum, & Domini sanctæ memoriæ Comasij tunc Presbyteri, quas inter reliquos habuerunt in Concilio Toletano de damnatione Priscilliani, vel sectæ eius.* Certè si eiusmodi professiones in hoc moderno Concilio Toletano factæ fuissent, minimè Patres dicerent, quos eas *habuerunt* in Concilio Toletano, sed in hoc Concilio. Præterquàm quòd Symphosius, & Dictinius vocantur *sanctæ memoriæ* Episcopi, quod de præsentibus dici non valuit: & quod magis vrget, de Comasio dicitur, quod quando hæresim detestatus fuit, tunc erat Presbyter, *& Domini Comasij tunc Presbyteri*, &c. quo vno verbo euidenter asseritur, non fecisse professionem nunc in moderno Concilio Toletano, sed alio tempore, tunc scilicet, cùm erat Presbyter, non nunc cùm est Episcopus. Rursus in sententia Episcoporum lapsorum, quæ legi iussa est, præcipitur, vt omnes qui reconciliati sunt, subscribant Concilio; *Accepta forma à Concilio* (verba sunt sententiæ) *si subscripserint, & ipsi in cœlestis pacis contemplatione consistant.* Nullus tamen eorum inter nomina 19. Patrum huius Concilij reperitur; nec Symphosius, nec Dictinius, nec Comasius, nec Vegetinus, nec Anterus; quos tamen certum est subscripsisse actis, & Canonibus Concilij Toletani, à quo reconciliationem acceperunt: aliàs viderentur ab ipsis discrepare, & ei non obedire.

Quinque Toletana Concilia sub nomine priorum confundi.

Mm Audi

Anno Christi 386. Audi noua monstra. In prædicta sententia, quæ in priori Concilio Toletano inflicta, & in posteriori lecta est contra Episcopos Priscilliani sectatores, nimirum Symphosium, Dictinium, & reliquos, Paternus Bracarensis Episcopus à communione cæterorum Episcoporum excluditur, eò quod ordinatus fuisset à Symphosio tunc temporis Priscilliani tabe consperso, & iubetur absolutionem expectare à Romano Pontifice: hic tamen ipse in Concilio Toletano, quod vulgò vocatur primum, Præses fuisse reperitur, & vti talis primo loco subcripsit, eiúsque iussu vniuersa conciliaria themata proposita & tractata sunt; quod ex ipsis actis liquet. Ergóne quis in eodem Concilio Iudicis supremi simul & rei personas subiret? Absit. Neque vero simile est, quod Loaysa notauit, Paternum Concilij Toletani Præsidem, fuisse Toletanum Episcopum, non Bracarensem: hoc inquam stare non potest, quoniam eidem Concilio subscripsit Asturius, qui eo tempore erat Toletanus Antistites. Negat fuisse; sed negat quod verum est; ipso enim cum S. Hildefonso lib. de Viris illustribus fatente, Asturius Audentio in Episcopatu successit; atqui Audentius iam fato concesserat tempore huius Toletani Concilij: nam subscripserat Cæsaraugustano celebrato anno Domini 384. vt eo loco diximus, nunc verò huic Toletano, quod non multos post annos celebratum est, non subscribit Audentius, sed Asturius. Et quid moror, cùm in sententia prædicta contra Symphosium & complices edita, Paternus non Toletanus, sed Bracarensis Episcopus nominetur? Quod si quærat quis, quî fieri potuerit, vt cùm Paternus Bracarensis Toleti reum semel egisset, post non multos annos Præses Concilij Toletani fuerit? Respondeo, id meritis hominis adscribendum: neque enim vnquam in hæresim lapsus fuerat, quinimò in ipsa sententia laudatur de Catholicæ fidei veritate propugnata, & de propalato aliorum hæreticorum errore; & ea de causa permissus est in sua Bracarensi Ecclesia Pontificalia munia exercere, & solùm prohibetur cum aliis Episcopis ad tempus communicare, eò solùm quòd à Symphosio ordinari se permiserat: quo tempore omnes penè suæ prouinciæ Episcopi in Priscilliani dogmata declinauerant. Audi verba sententiæ: *Paternum Bracarensem Episcopum, licèt pro Catholicæ fidei veritate, & publicato hæresis errore, libenter amplexi, Ecclesiam in qua Episcopus fuerat tenere permisimus; recepturi etiam in nostram communionem, cùm Sedes Apostolica rescripserit.* De ea igitur re semel faciléque gratia & absolutione habita, Paternus communionem accipiens, magnus pro meritis apud omnes factus, vsque ad Præsidentiam Concilij Toletani ascendit. Quæ in his repugnantia? Dignè proinde de eo inferiùs Dexter ad annum 407. *Sanctus Paternus Episcopus Bracarensis, qui Concilio Toletano 19. Episcoporum præfuit, multis laboribus, & ægritudinibus afflictatus moritur.* Vir egregiè doctus ac pius.

Anno Romæ 1137.

Quid plura? Magnúmne tibi videtur in actis ipsis Toletani Concilij, primi crediti, prioris mentionem fieri? Alterius adhuc anterioris notitia datur in eisdem actis, cuius respectu istud quod primum credebatur, tertium vt minimum est. Sed vnde hoc? Ex sententia contra Symphosium, Dictinium, & socios data. Nónne satis perspicuum est ex dictis, latam eam fuisse in priori altero Concilio, ab eo in quo legi iussa est? In illo igitur priori, in quo fertur, asseritur quod prædicti Episcopi declinauerant Concilij priùs indicti in Toletana vrbe præsentiam, & iudicium; alterum igitur celebratum fuerat, cuius nimirum conspectum contempserant. *Magnam* (inquiunt Patres illi in sententia, quam tulerunt) *nos constat præstitisse patientiam; etsi priùs indictum in Toletana vrbe Concilium declinauerant, ad quod illos euocaremus, & audissemus, cur non implessent conditiones, quas sibi ipsi, S. Ambrosio præsente, & audiente posuissent?* Quod sanè Concilium, vt vides, superstite adhuc S. Ambrosio, celebratum est; hoc verò in quo tandem profertur sententia, paulò post mortem ipsius; quandoquidem in ea iubentur puniti expectare rescriptum S. Simpliciani Episcopi Mediolanensis, Ambrosij successoris: *Expectantes pari exemplo, quid Papa, qui nunc est, quid Simplicianus Mediolanensis Episcopus rescribant.* Vide quæso quam diuersis temporibus duo illa priora celebrata sint.

Accedit prædictis omnibus, in eisdem actis reperiri epistolam S. Innocentij Papæ I. ad Patres in Toletana Synodo congregatos, cùm verò S. Innocentius Sedem Apostolicam non ascenderit vsque ad annum Domini 402. sententia verò (quod ex capite eius constat) lata legatur 3. Idus Sept. Æra 438. qui est annus Domini 400. necessariò consequitur, vt ad Patres in longè alio Concilio congregatos scripserit, quàm sit illud in quo sententia prædicta lata est. Minimè deinceps Lector beneuole miraberis, cùm canones quamplurimos Concilij Toletani nomine apud Gratianum, Iuonem & Burcardum compereris;

qui

Anno Romæ 1137. qui tamen nullius ex Toletanis excusis esse reperiuntur; cuius generis sunt in Gratiani Decreto 10. quæst.1. *Relata*: 12. quæst.2. *Sancimus*: 16. quæst.1. *Plures baptismales*: 27. q.2. *Statutum est*. Et in Decretalibus Gregorij lib.1.tit.2.cap.*offic*.3. & tit.24.cap.1. & tit.26.cap.1. & tit.27. cap. 2. & alij innumeri apud Iuonem, Burcardum, & Martinum Bracarensem; quos habes ad calcem I. Concilij Toletani, in Tomis Conciliorum, & apud Loaysam. Mirum certè non est, quòd multi id generis Canones reperiantur, si præter edita, quamplura alia Toleti Concilia olim celebrata sunt. Anno Christi 386.

At quot, & quæ sub primi nomine continentur rogas? Quinque proculdubio: tot enim ex actis ipsis eliciuntur; & (vt verum vero consonare videas) totidem à Dextro, & eius Continuatore M. Maximo celebrata memorantur. Primum horum coactum asseritur à Dextro anno præsenti, scilicet 386. *contra omnes Episcopos rebelles ex secta Priscilliani, qui vehementer vrgentur*. Secundum prope annum 390. de quo inquit: *Synodus altera habetur Toleti, mortuo iam Damaso Pontifice Romano anno* 384. *cui successerat S. Siricius. Incipitur autem hæc eadem Synodus iam pluribus annis*. Tertium anno 400. de quo ait: *Hoc Pontifice* (Siricio) *Toleti contrahitur quædam Synodus*. De quarto autem sic: *Anno Domini* 405. *Stilicone II. & Fl. Antemio Coss. cogitur Toleti Concilium: & ad Patres in hoc Concilio collectos scribit Sanctus Innocentius*. De Quinto denique Maximus ad annum Christi 448. hæc scribit: *Præsidente Turibio Asturicensi Episcopo Sancti Leonis Papæ legato, Toleti in Hispania conueniunt frequentes Episcopi, & Abbates contra errores Priscilliani, denuò repullulascentes; priùs tamen iam omnino consopitos, & tota Hispania depulsos*.

Vidisti quinque ab his authoribus distingui Toletana Concilia. Nunc totidem ex actis primi nuncupati, deduci facilè comperies. De quinto satis apertè dicitur in Regula fidei, quod *cum præcepto Leonis Papæ* à Concilij Patribus ad Balconium Bracarensem missa est. Quarto respondet epistola ipsa Sancti Innocentij, quæ incipit: *Innocentius vniuersis Episcopis in Toletana Synodo constitutis*, &c. & nullo pacto ad Concilium, in quo de Symphosio & sociis lata est sententia, dirigi valuit; illud enim celebratum est anno Domini 400. vt iam dicam: Innocentius verò non ascendit Cathedram Petri vsque ad 402. quod notum est omnibus; & inferiùs probabimus: iam quod de tribus aliis in actis mentio fiat probatum à nobis est. Ad tertium igitur spectant professiones Symphosij, Dictinij, & Comasij, cum sociis, & sententia data in ipsos; quippe quæ in eius capite lata dicatur 3. Idus Septembr. Æra 438. & conceptis verbis idem asserit Idatius Lamacensis in Chronico, anno 5. Imperij Archadij, & Honorij, Æra 438. qui est annus Domini 400. Ad secundum verò quod dicitur in sententia, *Et si priùs indictum in Toletana vrbe Concilium declinauerant*: ad primum autem professio prior quam Dictinius fecerat in Concilio Toletano, cuius nimirum meminit ipse in posterioribus illis verbis; *Hæc in me reprehendo, quod dixerim, vnam Dei & hominis esse naturam*: & post pauca; *In priori reprehensione mea, & in principijs conuersionis meæ, quæcumque conscripsi*, &c.

Nunc causam & ordinem horum Conciliorum accipe: cùm in primo Concilio Toletano omnes Episcopi rebelles ex secta Priscilliani vehementer à Patribus vrgerentur, coacti sunt errores omnes in se reprehendere; inde tamen Symphosius, & Dictinius aliíque rebelles iterum facti, in Italiam concesserunt; sed à Sancto Ambrosio Mediolanensi cui argumenta sua communicarunt, ad sanam mentem redire coacti sunt. Interim ad nouum Toletanum Concilium citati accedere renuerunt, sub annum 390. quinimò Symphosius Episcopus contra S. Ambrosij rescriptum (quo Dictinium adhuc Presbyterum vetuerat in Episcopum ordinari, dum Sancti Siricij Romani Pontificis absolutio non habebatur) Dictinium nihilominus de facto Asturicensem Episcopum ordinauit. Sed tandem vterque pœnitens in sequenti Toletano Concilio anno Christi 400. sententiam erratorum acceperunt. Cæterùm anno 405. nouo schismati inter Hispaniæ Episcopos exorto, medelam in nouo Concilio adhiberi necessum fuit: multi enim non acquieuerant sententiæ præcedentis. Quare S. Innocentius ad eos scripsit; *Sæpe me & nimiùm cùm teneret cura solicitum, super dissensionis schismate Ecclesiarum; quod malum per Hispanias latiùs indies separationis gradu incedere, fama proloquitur; necessarium tempus emersit, quo non possit emendatio tanta differri, & deberet congrua medicina prouideri*, &c. Præfuit huic Concilio S. Paternus Bracarensis (neque enim valuit alteri ex præcedentibus, cùm in superiori anni 400. recèns à Symphosio ordinatus, quodammodo reum egerit) eidémque inter-

 fuerunt

Anno Christi 388. fuerunt illi 19. Episcopi, quorum extant subscriptiones: à quibus etiam editi fuerunt 20. Canones in actis publicis vulgò circumlati. (Has duas Synodos distinxit Baronius in appendice ad tom. 5. Ann.) Post 40. & amplius annos iterum Priscillianistæ repullularunt, cathedram Sancti Petri regente Magno Leone; quo agente anno 448. S. Turibius Asturicensis Episcopus, Dictinij successor, Toleti nouum coëgit Concilium; in quo tandem spurcissima Priscilliani hæresis sepulta est: in hoc iussa sunt legi ex plenariis gestis, exemplaria professionum Symphosij, & sociorum, & in eos lata sententia: in hoc fuit edita Regula fidei, 17. Canonibus distincta, & ad Balchonium missa; qua munitus Metropolitanus ipse Gallæciæ Priscillianistas inibi præcipuè sedem habentes, confunderet, & puniret. Hæc igitur quinque Concilia sub primi nomine confusa sunt: nec omnino forsan abs re, cùm ea omnia ad eamdem rem peragendam, id est, Priscilliani hæresim abolendam celebrata sint. Constat nihilominus ex dictis in his commentariis multa alia Toleti ab initio nascentis Ecclesiæ Concilia coacta fuisse, respectu quorum antiquissimum prædictorum quinque, necdum septimum est: nam (vt breuiter Dextri scripta recurramus) primum omnium S. Eugenius pro stabiliendo Toletano Primatu Concilium coëgit ad annum Domini 105. & alterum ad annum 112. de rebus fidei, ac morum. Deinde sub Sancto Gregorio Toletano Pontifice S. Sixti Papæ Legatus anno Domino 260. Toleti Concilium contraxit, quod S. Vincentius Ferrerius ab ipso Sixto celebratum scripsit. Insuper sub Natali Toletano Præsule duo celebrata sunt; alterum anno 311. pro defensione Iliberritani; alterum Constantini iussu, anno 324. vel circa, vbi antiquæ sedes, quæ suos fines amiserant, receperunt. Anno verò 366. & sequentibus sub Damaso Papa, & Audentio Toletano Antistite, frequentes Toleti Synodi passim collectæ dicuntur. Has verò sequutæ fuerunt quinque illæ contra Priscillianistas: & post quintam à S. Turibio congregatam sub Leone Papa quædam alia contracta est anno 458. vt tradit M. Maximus, pro recipienda fide Concilij Chalcedonensis: quo tempore Castinus Toletanæ Ecclesiæ præsidebat: & post hæc omnia relata secundum Toletanum communiter dictum anno Domini 531. sub Amalarico Gothorum Rege à Montano Toletano Præsule coactum fuit: vt apud eundem Maximum videre est. Hæc pro maiori intelligentia Toletanorum Conciliorum semel dicere necessum fuit: cætera suis locis notabimus.

Anno Romæ 1139.

Vetustiora Toletana Concilia.

Priscillianus occiditur.

ANNO 388. *Sexto Kalendas*, &c.] Iustam Priscilliani punitionem à Maximo Tyranno Imperatore apud Treuiros patratam, & ipsius Maximi mortem fusè tractat Seuerus cit. loco. Eiusdem quoque ætatis author Idatius Lamacensis in Hispania Episcopus, eam historiam per singulos annos digessit in Chronico, quod nuper à Iacobo Sirmundo in lucem datum est anno Domini 1619. igitur Idatij verba sunt hæc. *Aera* 423. (id est Christi anno 385.) *Priscillianus declinans in hæresim Gnosticorum, per Episcopos, quos sibi in eadem prauitate collegerat, Abulæ Episcopus ordinatur; qui aliquot Episcoporum Concilijs damnatus, Italiam petit, & Romam. Vbi ne ad conspectum quidem Sanctorum Episcoporum Damasi, & Ambrosij receptus, cum his, cum quibus ierat, redit ad Gallias; inibi similiter à S. Martino Episcopo, & ab alijs Episcopis Hæreticus iudicatus* (in Concilio Burdegalensi iussu Maximi, vt Seuerus habet, coacto) *appellat ad Cæsarem, quia in Gallijs his diebus potestatem Maximus obtinebat Imperij.* Rursus, *Aera* 425. (anno Domini 387.) *Priscillianus propter supradictam hæresim ab Episcopatu depulsus, & cum ipso Latronianus Laicus, aliquantique sectatores eius apud Treuerim sub Tyranno Maximo cæduntur. Exin in Gallæciam Priscillianistarum hæresis inuasit.* Demum quod ad cædem ipsius Tyranni spectat, subdit: *Aera* 426. (anno Christi 388.) *Maximus Tyrannus occiditur per Theodosium, tertio lapide ab Aquileia, 5. Kalend. Augustas: & eodem tempore vel ipso anno in Gallijs per Arbogastem Comitem, filius Maximi, nomine Victor extinctus est.* Iterum Idatius in Fastis Consularibus, eodem anno, Theodosio Augusto secundò, & Cynegio Coss. ait; *Ipso anno occiditur hostis publicus Maximus Tyrannus à Theodosio Augusto in milliario iij. de Aquileia, 5. Kalend. Augusti. Sed & filius eius Victor occiditur post paucos dies in Gallijs à Comite Theodosij.* Vide Idatij & Dextri concordiam in designando anno cædis Maximi, tametsi de die dissentiant. Erat Maximus, si Zozimo credimus, genere Hispanus; sicut & ipse Theodosius Imperator, imò & Cynegius Consul, & Orientis Præfectus: de eius morte, actis, & sepultura hæc habet Idatius in Fastis. *Defunctus est Cynegius Præfectus Orietis, in Cōsulatu suo, Cōstātinopoli. Hic vniuersas prouincias longi temporis*

Maximi Tyranni mors.

Maximus vnde oriundus?

Cynegius vnde?

Anno Romæ 1139. *temporis tabe deceptas, in statum pristinum reuocauit, & vsque ad Aegyptum penetrauit, & simulachra Gentium euertit. Vnde cum magno fletu totius populi Ciuitatis, deductum est corpus eius ad Apostolos* (sic vocat templum Apostolorum Constantinopolis) *die xiv. Kalend. Aprilis. Et post annum transtulit eum matrona eius Achantia ad Hispanias pedestre.* Eadem ferè in Chronico ipso anno 388. de Cynegio dixerat. De Maximi & Victoris filij internecione agit itidem Marcellinus id Chron. iisdem Coss. & addit, *Andragathius Comes morte Maximi cognita, præcipitem sese è naui in vndas dedit, ac suffocatus est.* Anno Christi 388.

2. *S. Augustalis*, &c.] Superiùs ad annum 382. notauerat Dexter S. Augustalis obitum in Gallia: nunc vrbem designat, & venerationem ei à Catholicis Episcopis impendi iussam. Extat eius memoria in Romano Martyrologio, & apud Bedam die 7. Septembris. Baronius de Sede eius dubitans, pro eo quod Beda habet, *Arelate S. Augustalis Episcopi & Confessoris*, mutauit, *in Gallijs S. Augustalis*, &c. eo quod in tabulis Episcoporum Arelatensium à Demochare editis, nullus eius nominis reperiatur. Indignè tamen, quia Beda non asserit fuisse Arelatensem Episcopum, sed illic festum de eo celebrari, quia nimirum ibi diem clausit extremum, & corpus humatum est. Quod autem adiicit idem Baronius, reperiri subscripsisse Concilio Arausicano I. sub S. Leone Papa: quo tempore præerat Arelatensibus S. Hilarius, non est ad rem, quia longè alter Augustalis est hic à nostro Iliberritano; cùm constet Iliberritanum obiisse anno 382. Sanctum autem Leonem vsque ad 440. non iniisse Rom. Pontificatum. *S. Augustalis Episcopus Iliberritanus.*

3. *Aliquot Episcopi*, &c.] Id ex actis Concilij Toletani primi dicti manifestum fit: in sententia enim contra Symphosium, & Dictinium data sic legimus: *Litteris sanctæ memoriæ Ambrosij, quas post Concilium Cæsaraugustanum ad nos miserat; vt si condemnassent, quæ perperam egerant, & implessent conditiones, quas præscriptas littera continebant, reuerterentur ad pacem, magnam nos constat præstitisse patientiam: & nisi priùs indictum in Toletana vrbe Concilium declinarant, ad quod illos euocaremus, & audiuissemus cur non implessent conditiones, quas sibi ipsi, S. Ambrosio præsente, & audiente posuissent?* Quibus vrbis innuitur, Symphosium & Dictinium, & socios, in quos illa fertur sententia, conuenisse S. Ambrosium, eiúsque monitis non solùm ad bonam mentem reductos fuisse, verùm etiam, *ipso præsente & audiente*, sibiipsis pœnitentiam debitam imposuisse, & certas conditiones implere promisisse, quas tamen adhuc tempore illius Toletani Concilij, cuius præsentiam declinauerant, non impleuerant. Inferiùs additur in sententia: *Cæterùm extortum sibi de multitudine plebis probaret Symphosius, vt ordinaret Dictinium Episcopum, quem S. Ambrosius decreuisset, locum presbyterij tenere, non accipere honoris augmentum.* Vnde liquet quàm verè Dexter asseueret, Dictinium nondum Episcopum, conuenisse Sanctum Ambrosium. Confessionis verò ipsius veræ, & mirabilis præclarum præbet confessio testimonium, quæ in actis eius Concilij extat; & multo præstantius sancta illius conuersatio, & mors miraculis illustrata; cuius merito ab Ecclesia Asturicensi inter Sanctos relatus celebratur, cum officio duplici II. classis, 3. die Iunij: in cuius antiquo Breuiario hanc habet collectam: *Omnipotens sempiterne Deus, qui hodiernam festiuitatem in honore B. Dictinij Confessoris tui, atque Pontificis nobis celebrare concedis: præsta quæsumus, vt eius gloriosis meritis, assiduísque intercessionibus, ad æterna vitæ gaudia, te ducente, peruenire mereamur. Per D. N.* In Litania velut patronus, inter Episcopos Confessores nominatur; habétque antiquam Ecclesiam suo nomini dicatam, quæ nunc fratrum Prædicatorum domus est. Cùm audis Dictinium, & Symphosium S. Ambrosium conuenisse, non eo sensu accipias, quasi Sedem Apostolicam parui penderent; absit hoc: sed vt eis vera dogmata exponeret, eo quod fama doctrinæ ipsius totas Hispanias peruaserat; non aliter atque postmodum Orosius nomine Episcoporum Hispaniæ ad Augustinum in Africam perrexit, & multo antè duo alij Episcopi Asturicæ & Emeritæ in causa Martialis & Basilidis S. Cyprianum conuenerunt. *Episcopi Hispani ad S. Ambrosium accedunt.* *S. Dictinius Episcopus Asturicensis.* *Quare Episcopi ad S. Ambrosium accesserunt, & non ad Rom. Pontificem.*

4. *Augustali*, &c.] Quo tempore Priscilliani causa tractabatur, agente Idatio Episcopo pæcipuo eius aduersario, erat in Gallia Prætorio Præfectus Gregorius, vt expressit Seuerus lib. 2. Sacræ Hist. dum inquit de Idatio ad Gallias properanti; *Ibi Gregorium Præfectum adijt; qui compertis, quæ gesta erant, rapi ad se turbarum authores iubet, atque de omnibus ad Imperatorem refert, vt hæreticis viam ambiendi præcluderet.* Quod autem Gregorius inde ad Episcopatum in Hispania iis diebus raptus fuerit, S. Innocentius Papa in epistola ad Episcopos in Toletano Concilio constitutos scribit, illis obiiciens, *S. Gregorius Iliberritanus Episcopus è Præfecto Prætorij.*

 quod

Anno Christi 388. quod nonnulli ex sæcularibus Præfecturis, vbi irregularitatem proculdubio sæpiùs contraxerant, ad Episcopatus assumerentur, in quibus Gregorius & Ruffinus fuerant. *Nam de ordinationibus* (inquit) *quas praua consuetudinis vitio Episcopos Hispanienses celebrare cognoscimus; quantos ex eis, qui post acceptam Baptismi gratiam in forensi exercitatione versati sunt, & obtinendi pertinaciam susceperant, accitos ad sacerdotium esse comperimus, è quorum numero Ruffinus, & Gregorius perhibentur? quantos ex militia, qui cùm potestatibus obedierunt, seuera necessariò præcepta exequuti sunt? quantos ex Curialibus*, &c. Ex militia ad Pontificatum Vxamensem euectus est S. Exuperantius; & ex Præside Prætorio Cappadociæ Gregorius Cordubensis Iunior, de quo dicam num. 6. Cæterùm Gregorius ad Iliberritanam Sedem euectus, sanctitate, & doctrina non mediocriter fulsit; vt cum Dextro inferiùs, ad annum Domini 407. & 423. quo obiit, dicemus. Perpende quæso Lector, quàm bellè fabella conficta sit de miserando obitu Hosij, ad imprecationem Sancti Gregorij Episcopi Iliberritani; qui tamen adolescens adhuc forenses causas tractabat, & post 30. & amplius annos (Christi 390.) Episcopalem cathedram ascendit. Qua de re anno 360. egimus, & doctè Baronius in Annalibus, loco inibi citato, probat fuisse commentum Marcellini Comitis. Anno Romæ 1139.

Seuerus Lamacitanus. 5. *Seuerus*, &c.] Eiusdem meminit M. Maximus in Chron. anno Domini 432. inquiens: *Seuerus Episcopus Lamacensis floret scriptis. Interfuit primo Concilio Toletano.* Sanè eius nomen reperitur inter 19. Patres illius subscriptum, 13. loco, in editione Archiepiscopi Loaysæ; in veteri verò Conciliorum, 7. In codice Dextri excuso vocatur Malacitanus Episcopus; at constat testimonio Maximi fuisse Lamacitanum, seu Lamacensem, vt ipse vocat. Ad hunc forsan S. Paulinus scripsit epistolas, quæ teste Gennadio ad Seuerum datæ sunt.

Gregorius Cordubensis. 6. *Higinio*, &c.] Higinio apud Leronem exulanti mortuo, de quo anno 384. fusè diximus, successit in Cordubensi Sede Gregorius, qui tamen priùs Præfectus Prætorio Cappadociæ fuerat; vti ipse Dexter inferiùs asseuerat, ad annum 424. Eiusdem meminit etiam cum laude ad calcem Chronici. Vocatur autem Iunior respectu habito ad Higinij præcessorem Gregorium, cuius in Concilio Mediolanensi laudes Magnus Thodosius prosequutus fuit: quod ibi anno Domini 384. notauimus. Huic successit Higinius, Higinio Iunior Gregorius, Gregorio verò Isidorus, & ipse Iunior vocatus. Recole de hoc etiam ibi notata, propter Isidori Senioris memoriam.

Prudentius illustrium vrbium Rector. 7. *Prudentius*, &c.] Id ipse in præfatione ad Catemerinon disertis verbis pronuntiat, nimirum inquiens:

Bis legum moderamine
Frenos nobilium reximus vrbium,
Ius ciuile bonis reddidimus, terruimus reos.
Tandem militiæ gradu
Euectum pietas Principis extulit,
Assumptum propiùs stare iubens, ordine proximo.

Forsan pro *Bis legum*, &c. deberet *Ter legum moderamine*, legi, aliter quomodo verum erit trium vrbium Toleti, Cordubæ, Cæsaraugustæ legum moderamine frenos rexisse? nisi quis dicat alteram triennio integro, cæteras dimidio gubernasse. Quod subditur, anno 40. petit Romam, ad ætatem referendum est; natus enim fuerat Philippo & Salia Coss. anno Domini 348. Vnde iniit suæ ætatis 40. sub ann. Domini 388. de quo nunc agit præcipuè Dexter. Quare quod in excuso Cæsaraugustano habetur anno 400. petit Romam, errore librariorum inductum est: liquétque error ex eo quod inferiùs scribere Romæ dicitur Prudentius anno 396.

Toletana Synodus. 8. *Synodus*, &c.] Hæc à nobis secunda inter eas, quæ Toleti contra Priscillianistas coactæ sunt, reputata est; dicitur verò pluribus annis incepta, eo quod ad eam sæpiùs Episcopos Priscilliani tabe infectos citauerunt, & iis renuentibus, Synodus differebatur; & tandem absque eis celebrata fuit; vt ex tenore sententiæ in ipsos datæ, superiùs probatum est.

Rom. Pontifices. Desierat ab humanis Sanctus Damasus anno Domini 384. Siricius sequenti anno suffectus

Anno Romæ 1039. suffectus fuit, & rexit Ecclesiam vsque ad 398. Anastasius eius successor vsque ad 402. quo nimirum electus fuit S. Innocentius, qui ad Patres Toletanam Synodum anno 405. celebrantes, litteras de reformatione scripsit. Conuenit nobiscum & cæteris Baronius, tom. 4. & 5. Annal. Eccles. Anno Christi 388.

9. *Claudianus*, &c.] De patria Claudiani non omnes idem sensêre, Petrarcha Hispanum, Landinus Florentinum, Girardus Ægyptium ex Alexandria facit, quod docuit Suidas; quinimò Claudianus ipse nonnunquam scripsit (in epistola ad Gennadium Proconsulem) *Italiæ commune decus, Graiorum populis, & nostro cognite Nilo.* Norunt verò omnes Nilum Alexandrinam Ægypti vrbem irrigare. Idque verum ego existimo, & Dexter non contradicit: non enim scribit in Hispania ortum, sed ab Hispania oriundum, quòd nimirum genus suum inde traheret: nec aliud crediderim Petrarcham voluisse. Solus Lãdinus sine authore incedit, & forsan laborat in æquiuoco; habuit enim in amicitiis sibi coniunctissimum Florentinum V. claris. cuius apud Græcos de Re rustica libri leguntur, & ad quem libros 3. de Raptu Proserpinæ ipse dedit; extat etiam elegia sub vtriusque nomine, cuius initium: *Otia sopitis ageret cum cantibus Orpheus.* Inde, haud dubium, æquiuocatio orta est, vt vnus idémque crederetur à Landino Claudianus, & Florentinus, & hoc quasi prioris proprium cognomen. Quod autem ad Dextri placitum spectat, non leue eius veritatis indicium præbet, quod vbique Claudianus in laudibus Hispaniæ de more se diffundit, cùm cęterarum mundi prouinciarum encomia sileat. Dabo eius rei nonnulla exempla. In libro cuius titulus: *Laus Serenæ Reginæ vxoris Stiliconis*, hæc inquit:

Claudianus Poëta vnde?

Hispaniæ laudes à Claudiano sæpe decantatæ.

Quid dignum memorare tuis, Hispania, terris
Vox humana valet? Primo leuat æquore Solem
India; tu fessos exacta luce iugales
Proluis, inq; tuo respirant sydera fluctu.
Diues equis, frugum facilis, pretiosa metallis,
Principibus fœcunda pijs: Tibi sæcula debent
Traianum; series his fontibus Ælia fluxit;*
Hinc senior pater, hinc iuuenum diademata fratrum.*
Namq; aliæ gentes, quas fœdere Roma recepit,
Aut armis domuit; varios raptantur in vsus
Imperij: Phariæ segetes, & Punica messis
Castrorum deuota cibo: dat Gallia robur
Militis; Illyricis sudant equitibus alæ;
Sola nouum Latijs vectigal Iberia rebus
Contulit, Augustos. Fruges, æraria, miles
Vndique conueniunt, totoq; ex orbe leguntur;
Hæc generat, quæ cuncta regant. Nec laude virorum
Censeri contenta fuit, nisi matribus æquè
Vinceret, & gemino certatim splendida sexu,
Flaccillam, Mariamq; daret, pulchramq; Serenam.
Te nascente ferunt per pinguia culta tumentem*
Diuitijs vndasse Tagum, Gallæcia risit
Floribus, & roseis formosus Duria ripis:
Vellere purpureo passim mutauit ouile
Cantaber: Oceanus vicino littore gemmas
Expuit; effossis nec pallidus Auster oberrat
Montibus; oblatum sacris natalibus aurum
Vulgò vena vomit: Pyrenæiq; sub antris
Ignea fulmineis, legere Cereaunia Nymphæ.

** Æliã vocat Hadriani seriem.*
** De Theodosio seniore, & filijs Arcadio & Honorio dicit.*

Ad Serenam conuertitur.

Anno Christi 388. | Anno Romæ 1139.

Totidem ferè dixerat Latinus Pacatus Theodosio.

Rursus in nuptiis Honorij Augusti,& Mariæ Hispanæ, Stiliconis filiæ;

Procul audiant Iberi,
Fuit vnde semen aulæ:
Vbi plena laurearum
Imperio fœta domus vix numerat triumphos.
Habet hinc patrem maritus, (id est, Honorius Theodosium)
Habet hinc puella matrem, (Maria Serenam Stiliconis vxorem)
Geminaq; parte ductum
Cæsareum flamineo stemma recurrit ortu.
Decorent vireta Bætim,
Tagus intumescat auro:
Generisq; procreator
Sub vitreis Oceanus luxurietur vndis.

In Panegyri de 4. Consulatu Honorij ad ipsum sic effatur;

Omnibus acceptis vltrò te Regia solum
Protulit, & patrio fœlix adolescis in ostro,
Membraq; vestitu nunquam temerata profano,
In sacros cecidêre sinus. Hispania patrem
Auriferis eduxit aquis: te gaudet alumno
Bosphorus; Hesperio de limite surgit origo:*
Sed nutrix Aurora tibi: pro pignore tanto
Certatur: geminus ciuem te vendicat axis.

* *Natus Cõstantinopoli in Oriente, in Thracio Bosphoro, patre Hispano.*

Iterum lib. 2. de laudibus Stiliconis, Romam deducit orbis Prouincias*, quæ Stiliconi Consulatum exposcant;& inter cætera s primam inducit Hispaniam in hæc verba;

Conueniunt ad tecta Deæ, quæ candida lucent*
Monte Palatino. Glaucis tunc prima Mineruæ
Nexa comam folijs, fuluaq; intexta micantem
Veste Tagum, tales profert Hispania voces.
Cuncta mihi semper Stilico, quæcumque poposci
Concessit, tantumq; suos inuidit honores,
Augusti potuit soceri contemnere fasces,
Iam negat & genero; si non vt ductor ab orbe
Quem regit, accipiat saltem cognatus ab aula.
Exiguúmne putat, quòd sic amplexus Iberam
*Progeniem, nostros immoto iure nepotes** (Honorium & Archadium)
Sustinet, vt patrium commendet purpura Bætim?
Quòd pulchro Mariæ fœcundet germine Regnum?
Quòd Domini speratur auus?

* *De templo Pacis intelligo.*

Sperabatur sanè nasciturì Cæsaris auus Stilico, cùm filiam suam Mariam Honorio Augusto,matrimonio iunxisset.Item libro de Consulatu Manlij Theodori scripsit;

Lentus Arar, Rhodanusq; celer, & diues Iberus.

Et inferiùs. *Illustret circum sonipes quicumque superbo*

Perstre

Anno Romæ 1139. — Anno Christi 388.

Perstrepit hinnitu Bætim, qui splendida potat
Stagna Tagi, madidoq; iubas aspergitur auro.

Hæc non solùm in gratiam Dextri, qui Claudianum ex Hispania facit oriundum dicta sunto, cuius nimirum in res Hispanicas affectus semper, multúmque effusus, sanguinis coniunctionem ostentat; verùm multo magis in gratiam Honorij, & Archadij Augustorum, quorum memoria à Codice Dextri, exscriptorum vitio exciderat. Nec enim tantos Principes obliuisci potuit, qui cæterorum pro Chronici sui more seriem retexuit. De iisdem & Stilicone pauca inferiùs anno 400.& 405.

10. *Mirificè*, &c.] Consule quæ de eodem dicta sunt ad annum 385. Concilium Tarraconense,cuius hoc loco fit mentio, illud existimo, quod Himerius Tarraconæ Metropolitanus coëgit pro recipiendis Canonibus Siricij Papæ, qui in epistola ad ipsum data,Archadio & Bautone Coss.id est,anno Christi 385.extant: (sunt omnes Canones numero 15.) ad calcem epistolæ iubetur Himerius eos intimare Episcopis Carthaginensis, Bæticæ,Lusitanæ,& Gallaicæ Prouinciarum,& non solùm Tarraconensis:quo videtur totius Hispanicæ nationis Antistites ad ipsum conuenisse. *Exuperātius Episcopus. Tarraconense Cōcilium.*

11. *Vigilantius*, &c.] Cardinalis Baronius in Annalibus putauit hæreticum hunc in Hispaniis Calagurri ortum: sibíque suffragari D. Hieronymum, dum contra ipsum scribit.Ei tamen aduersatur Gennadius lib. de Script. Eccles. seu de Viris illustr. cap. 35. in hæc verba scribens:*Vigilantius Presbyter,natione Gallus,in Hispania Barcilonensis Parochiæ Ecclesiam tenuit; scripsit & ipse zelo quidem religionis aliqua, seductus humana laude, & præsumens supra vires suas: homo lingua politus,non sensu scripturarum exercitatus: exposuit prauo ingenio secundam Danielis visionem,& alia loquutus est friuola,quæ in Catalogo hæreticorum necessariò exponētur.*His per omnia consonant,quæ Dexter scribit,nimirum ortũ fuisse in Gallia, & Barcilonensis Diœcesis Ecclesiæ Presbyterum,nam vixit longo tempore Calagurri,non ea quæ ad Iberi ripas florens,vulgò *Calahorra* vocatur,sed quæ ad radices Pyrenæi montis in Barcinonensi Conuentu olim sita fuit; de qua apud Ausonium in epistolis ad Paulinum mentio fit:cùm enim illum apud Barcinonem agere scripsisset epistola 24.illis verbis: *Vigilantius hæreticus vnde? Calagurris duæ.*

Quid queror Æoiq; insector crimina monstri?
Occidui me ripa Tagi, me Punica lædit
Barcino, me bimaris iuga ninguida Pyrenæi.

quòd nimirum inibi Paulinus suus detineretur; subdit epistola 25.

Ergo meum, patriæq; decus, culmenq; Senatus,
Bilbilis, aut hærens scopulis Calagurris habebit?

quasi dixerit, Calagurrim scopulis Pyrenæis hærentem Paulinum suum habere,quem tamen Barcinone in Pyrenæi ninguidis iugis existere dixerat; manifestè innuens Calagurrim illam prope Barcinonem esse. De vtraque Barcinone fusè Morales in antiquitatibus Hispaniæ,& Nonnius cap.81.è quibus altera vocabatur *Nasica*,altera *Fibularia*, quæ nimirum hodie extat.Ortus igitur Vigilantius in Gallia fuit,inde Pyrenæis transfactis,Calagurri Barcinonensis Conuentus substitit,eiúsque Ecclesiæ Presbyter effectus est.

Neque verò ab his discrepat Hieronymus,quinimò id tam perspicuis verbis promit, vt Marianus Victorius in argumento libri contra Vigilantium, summam eiusdem contrahens,hæc scripserit; *Vigilantius,Gallus natione,Barcilonensis Ecclesiæ,quæ in Hispania est,Presbyter*,&c.Sed quid clarius ipso libri initio? *Multa in Orbe monstra generata sunt, Centauros, & Sirenas, &c. in libris Poëtarum legimus; triformem Geryonem Hispaniæ prodiderunt; sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortissimis, & eloquentissimis abundauit. Exortus est subitò Vigilantius,seu veriùs Dormitantius, qui immundo spiritu pugnet contra Christi spiritum.* Vnde, quæso,Hieronymo subitò Vigilantius exortus est? Non aliunde quàm ex Galliis, quæ quidem ante ipsum monstra ignorabant. Nam Hispaniis id accommodari non potest, quandoquidem ad prouinciam proximè nominatam necessariò referri debet: ea autem non Hispania, sed Gallia est; cui accedit quod de ortu illius monstri Hieronymus miretur, &

Anno Christi 396. mirabile,non esset, quòd in Hispaniis natus fuisset; quippe quæ suum triformem Geryonem prodidisset, sola autem Gallia monstra non habuerat; quare inde admiratio maior Hieronymo orta est. Et quid opus est coniecturis, cùm inferiùs nobis exprimat vrbis nomen,in qua natus fuit Vigilantius,nimirum *Conuennas*?hæc tamen Ptolomæo,Plinio, & cæteris authoribus in Aquitania sita est, vulgò dicta *Commenge*, seu *Commingeois*. Audi Hieronymum:*Nimirum respondet suo generi,vt qui de latronum, & Conuennarum natus est semine(quos Cn.Pompeius edomita Hispania,& ad triumphum redire festinans,de Pyrenæi iugis deposuit,& in vnum oppidum congregauit,vnde & Conuennarum vrbs nomen accepit) hucusq; latrocinetur contra Ecclesiam Dei.*Nemini igitur dubium, quòd Vigilantius in Galliis natus sit. Inde tamen Calagurrim petiisse omnes fatentur, Presbyterúmque egisse, quousque vitiatis nonnullis Hispaniæ Ecclesiis, ab Hispanis eiectus fuit in Gallias, vbi nimirum degebat eo tempore,quo pius vir Sisinius à sanctis Presbyteris Barcinonensibus Ripario,& Desiderio, ad Hieronymum missus fuit,vti ipse Hieronymus expressit;*Iste Caupo Calagurritanus* (ait ille) *&(in peruersum propter nomen viculi)mutus Quintilianus miscet aquam vino; & de artificio pristino* (videtur primum Cauponē egisse Calagurri) *suæ venena perfidiæ,Catholicæ fidei sociare conatur.*Et inferiùs; *Proh nefas!Episcopos sui sceleris dicitur habere consortes; si tamen Episcopi nominandi sunt, qui non ordinant Diaconos nisi priùs vxores duxerint.* Et post pauca: *Authores sunt huius dictatiunculæ meæ, sancti Presbyteri Riparius, & Desiderius, qui parochias suas vicinia istius scribunt esse maculatas; miseruntq; libros per fratrem Sisinium, quos inter crapulas stertens euomuit; & asserunt repertos esse nonnullos, qui fauentes vitijs suis,illius blasphemijs acquiescant.* At quot & quantis? *Impugnabat virginitatem,oderat pudicitiam, in conuiuio sæcularium contra Sanctorum ieiunia proclamabat, dum inter phialas philosophabatur; quinimò os fœtidum sursum aperire ausus est, & putorem spurcissimum contra Sanctorum Martyrum proferre reliquias, & nos qui eas suspicimus appellare cinerarios & Idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneramur.* Cæterùm ad Gallias tandem secessisse illa verba indicant; *Galliæ vernaculum hostem sustinent,& hominem moti capitis, atque Hippocratis vinculis alligandum, sedentem cernunt in Ecclesia.*Et infrà;*qui ad radices Pyrenæi habitas,vicinusq; es Hiberiæ*,&c. Et illud; *Incursat Galliarum Ecclesias.* Vide quàm vera sint omnia, quæ de ipso scribit Dexter; obiterque adnota verba illa Hieronymi, *Galliæ vernaculum hostem sustinent*, quibus manifestè asserit fuisse Gallum. Quid enim aliud est, vernaculum esse hostem,quàm domesticum? Demum aduerterim in Concilio Toletano habito anno Domini 400. depositum fuisse cum aliis Episcopis Priscillianistis Emilam,seu Emilium, nimirum Barcinonensem Episcopum, de quo Dexter dixerat Concilio Cæsaraugustano interfuisse; quo verum liquet, id quod nunc affirmat, Vigilantium Barcinonensem vitiasse Ecclesiam. Scripserunt postea contra Vigilantium Sidonius Apollinaris,& Palmatius Toletanus Episcopus,vt author est M.Maximus in Chron. ad annum Domini 476.

Anno Romæ 1147.

Id refert Isidorus lib. 1. Etymol.c.1.

Hier.ep.53. ad Ripar.

Emilas Barcinonēsis depositus, quare?

De S. Paulino Nolano.

Anno 396. *A sancto viro,* &c.] Quod à nonnullis in controuersiam deductum est, fueritne Paulinus Nolanus author ille, cuius poëmata circumferuntur sub Pontij Paulini nomine,nunc Dextri testimonio definitur:etenim vnus, idémque fuisse asseritur,qui Barcinone vixit, sacerdotio decoratus, quod de Poëta in suis operibus legimus, & qui postmodum multa spiritus paupertate decoratus omnia sua pauperibus, & captiuis erogauit: id quod de Nolano Antistite scribit Gregorius Magnus lib.3.dialog.cap.1. Cardinalis Baronius ad annum Domini 395. notat Sanctum Paulinum adhuc in Hispania degentem scripsisse lib.2.Natalitium. Sanè Vranius Presbyter Burdegalę natum S.Paulinum scribit, habuisséque vxorem Terasiam:& cùm nullibi præterquàm in Hispaniis Terasiæ nomen fuerit in vsu,ex eo satis ostenditur fuisse Hispana. Sed & Ausonius Burdegalensis Pontio Paulino nepoti suo Barcinone in Hispaniis degenti multas dedit epistolas, nimirum à 19. quæ incipit,*Condiderat iam Solis equos Tartesia Calpe*,vsque ad 25.sub titulo, *Ausonius Pontio Paulino filio:*vbi de eo queritur, quòd Burdegalam patriam suam, & cum ea patriam religionem dimiserat,ad Christi fidem conuersus:& inter multa epistola 24.inquit;

Terasia vxor eius Hispana.

Quid queror, Æoiq; insector crimina monstri?
Occidui me ripa Tagi, me Punica lædit
Barcino. me bimaris iuga ninguida Pyrenæi.
Quod si inter vallis spatium tolerabile limes, &c.

Anno Romæ 1147.

Anno Christi 396.

Tunc ego te, vt noſtris aptum complecterer vlnis.
Nunc tibi trans Alpes, & marmoream Pyrenem
Cæſareæ Auguſtæq; domus, Tyrrhenica prope
Tarraco, & oſtrifero ſuperaddita Barcino Ponto.

Innuit verò non ſemper vno loco Hiſpaniæ quieuiſſe; nam ſubdit;

Teq; vagum toto quàm longa Hiſpania tractu,
Immemorem veterum, peregrinis fidere amicis, &c.

In epiſtola verò 25. quæ incipit,

Quarta tibi hæc notos detexit epiſtola queſtus,
Pauline.

ſic queritur; *Multa loquens, & cuncta ſilens non ambo placemus.*
Nec poſſum reticere iugum, quod libera nunquam
Fert pietas, nec amat blandis poſtponere verum.
Vertiſti Pauline tuos dulciſſime mores?
Vaſconis hoc ſaltus, & ninguida Pyrenæi
Hoſpitia, & noſtri facit hoc obliuio cæli.
Imprecer ex merito quid non tibi Iberica tellus?
Te populent Pœni; te perfidus Annibal vrat;
Te belli ſedem repetat Sertorius exul.
Ergo meum, patriæq; decus, culmenq; Senatus (Burdegalenſis)
Bilbilis, aut hærens ſcopulis Calagurris habebit?
Aut quæ detectis iuga per ſcrupoſa ruinis,
Arida torrentem Sicoris deſpectat Ilerda? &c.

Sed & Paulinus ab Hiſpania aliquas Auſonio reddidit epiſtolas, quibus ſuper religione Chriſtiana ſuſcepta ſe defendit; prima ſic incipit:

Quid abdicatas in meam curam Pater
Redire Muſas præcipis? Prende ſtudijs
Sacris prophana poſthabenda.

Secundæ titulus eſt, *Defenſio propter religionem ſuſceptam*, vbi ad obiecta de barbaris nominibus Hiſpaniæ reſpondet; & inter cætera:

Quid tu mihi vaſtos
Vaſconiæ ſaltus, & ninguida Pyrenæi
Obijcis hoſpitia; in primo quaſi limine fixus
Hiſpanæ regionis agam; nec ſit locus vſquam
Rure, vel vrbe mihi, ſummum qua diues in orbem
Vſque patet, merſos ſpectans Hiſpania ſoles?

Et paulò antè:

Crede ergo Pater mi
Nec cæli immemores, nec viuere mentis egentes,
Humaniſq; agitare locis, &c.

Tertiam

Anno Christi 396.

Anno Romæ 1147.

Tertiam epistolam incepit sic.

Parce precor lacerare tuum, nec amara paternis
Admiscere velis, &c.

His consonant quæ Sanctus Paulinus Nolanus ad Alipium Tagastensem Episcopum scribit (est inter epistolas Augustini sub numero 35.) se nimirum Burdegaliæ à S. Delphino Episcopo baptizatum, & Barcilone in Hispaniis ab Lampadio * Antistite, proclamante ad id, ac tumultuante plebe, ad Presbyterij ordinem euectum fuisse, epistolæ superscriptio est; *Domino meritò honorabili, & Beatissimo Patri Alipio, Paulinus & Terasia peccatores.* Cum vxore etenim santissima Terasia, quasi cum sorore in summa continentia peregrinabatur; & quoad vixit, sub vtriusque nomine litteras dabat, & accipiebat, vt ex 31.32.33.34.35. inter epistolas Augustini liquet. At in præfata 35. hæc habet: *Ego etsi à Delphino Burdegaliæ baptizatus, & à Lampadio apud Barcilonē in Hispanijs, per vim inflammatæ subitò plebis consecratus sim; tamen Ambrosij semper & dilectione ad fidem nutritus sum, & nunc Sacerdotij ordine confoueor.* In epistola quoque 6. ad Seuerum. *Festina*, inquit, *venire ad nos . . . . . Nos modò in Barcinonensi (vt antea scripseram) ciuitate consistimus. Post illas litteras, quibus rescripsisti; die Domini quo nasci carne dignatus est, repentina (vt ipse testis est) vi multitudinis (sed credo ipsius ordinatione) correptus, & presbyteratu initiatus sum, fateor inuitus, non fastidio loci, &c.* En quàm Dextri placitum verum sit.

*alias Lampio.

Vxor eius sanctitate clara.

Dexter defenditur.

Sed opposuit mihi aliquando doctus in vrbe vir, nequaquam cum veritate stare posse, quod Dexter asserit, nimirum anno Domini 396. S. Paulinum à Lampadio Barcinonensi Episcopo Presbyterum consecratum, cùm ipse ad Alipium scribat in prædicta epistola fuisse ordinatum ante Augustini baptismum, qui incidit in annum Domini 389. Timasio & Proto Coss. vt ex eius scriptis euidenter probat Card. Baronius: quinimò iam venisset in Italiam, & Mediolani celebris esset. Hæc ille, cuius nomen honoris gratia silentio inuoluo. Cæterùm si attentè verba epistolæ considerasset, facilè cognosceret, nihil eorum, quæ obiecit, inibi haberi: solùm enim ait, Alipium aliquid de eius fama audisse, cùm Mediolani Alipius ipse simul cum Augustino initiaretur; asserit etiam, quòd cùm epistolam scribit, iam ad presbyteratus gradum erat assumptus. Quod autem id quoque Alipius Mediolani, dum catechizaretur, audiuisset, prorsus nec leuiter innuit, quin potiùs ex ea deducitur non solùm post baptismum Augustini & Alipij, sed etiam post Episcopatum illius, Mediolani abundantiùs fuisse ab Ambrosio in fide instructum, & postmodum Barcilonæ ordinatum. Do tibi eius ipsissima verba. *Quod indicasti mihi tam de humilitatis nostræ nomine apud Mediolanum te didicisse, cùm illic initiareris, fateor curiosiùs me velle condiscere, vt ex omni parte te nouerim: quo magis gratuler, si à suscipiendo mihi patre nostro Ambrosio, vel ad fidem initiatus es, vel ad sacerdotium consecratus: vt eumdem ambo videamur habere authorem. Nam ego etsi à Delphino Burdegaliæ baptizatus, & à Lampadio apud Barcilonam in Hispanijs, per vim inflammatæ subitò plebis sacratus sim; tamen Ambrosij semper & dilectione ad fidem nutritus sum, & nunc Sacerdotij ordine confoueor. Deniq; suo me Clero vendicare voluit, vt etsi diuersis locis degam, ipsius Presbyter censear.* Hæc omnia Alipio narrat tanquam noua, & ipsi incognita, & quæ post eius initiationem acciderant. Sed de re friuola dicta sufficiant.

Paulini laudes.

Cætera quæ in commendationem sanctitatis beatorum Paulini, & Terasiæ, ab Vranio, lib. de transitu S. Paulini, & à Gregorio Magno lib. 3. dialog. c. 1. petenda sunt, vbi narrat, vltroneam Paulini captiuitatem pro filio viduæ Nolanæ, & eius liberationem cum omnibus suæ vrbis ciuibus; & ab epistolis Augustini, præsertim à 34. cuius titulo hanc prædictorum inseruit commendationem. *Dominis dilectissimis & sincerissimis, verè beatissimis, atque abundantissima Dei gratia præstantissimis fratribus Paulino, & Terasiæ, Augustinus in Domino salutem.* Sed & illud Gregorij Turonensis de gloria Confess. cap. 107. memoria dignissimum; *Perrexit ergo cum coniuge, quasi peregrinaturus in aliam regionem, nihil habens præter statum proprium. Post multum verò tempus, cùm ab incolis regionis suæ requireretur, nec posset penitus reperiri, negotiator de ciuitate illa* (Burdegala) *ad hanc vrbem* (Nolam) *aduenit; in qua vir beatus cælesti dono seruiebat. Cumq; vidisset eū statim proijciens se in solum, & pedes Sancti amplectēs, hic est, inquit, beatus Paulinus toto vulgatus orbe; qui multum à suis ciuibus quæsitus, prorsus non potuit inueniri, & eo narrante omnes actiones eius, obstupuerunt hæc audientes. Nec mora, decedente Sacerdote apud Nolam vrbem ipse in locum Episcopi subrogatur.* Vide etiam Gennadium de Viris

illustr.

Anno Romæ 1147. illuſtr. cap. 48. & alios quos Baronius citat in Notis ad 22. Iunij. Anno Chriſti 396.

Nec illud ſilendum quod Auſonius *in Parentalibus* ſcripſit, nimirum alios etiam Paulinos præfati conſanguineos in Hiſpania, Burdegalia deſcendiſſe, & floruiſſe; primùm namque Paulinus quidam Tarraconem gubernauit; de quo inquit num. 24.

Paulini conſanguinei in Hiſpania.

Nam correcturo tibi Tarraco Ibera tribunal
Præbuit, adfectans eſſe clienta tibi.

Huius filius Paulinus Megentinam Auſonij ſororem in coniugium duxit, ex qua in Hiſpania duos ſuſcepit filios, videlicet alterum Paulinum, qui in iuuentute mortuus eſt, & Driadiam, quæ in Hiſpania etiam obiit, vt ipſe ait num. 23.

Illa manus inter genitricis, & oſcula patris
Occidit Hiſpana tum regione procul.

Paulinæ igitur huius familiæ fœliciſſimum germen Sanctus Paulinus fuit, qui in iuuentute Burdegalia relicta, ad ſuos conſanguineos aufugit in Hiſpaniam, vbi Teraſiam vxorem accepit. Idem quoque eo tempore feciſſe præclarum in Rhetoricis artibus virum Dinamium Burdegalenſem, ipſemet Auſonius aſſerit prædicto numero 24. *Parentalium*, vbi de eo;

Crimine adulterij, quem ſaucia fama fugauit,
Paruula quem latebris fouet Ilerda ſuis.
Quem locupletauit coniux Hiſpana latentem,
Namq; ibi mutato nomine Rhetor eras.
Rhetor Flauinij cognomine diſſimulatus, &c.

Illud quoque memoria dignum eſt, quòd cùm Sanctus Paulinus eſſet Compluti in Hiſpania cum vxore ſua B. Teraſia, filius eorum Celſus adhuc puer, ſanctitate clarus diem clauſit extremum, quem chari parentes prope Sanctorum puerorum Iuſti, & Paſtoris ſepulchrum ſepelierunt. Extat adhuc Panegyricus à Sancto Paulino in obitu filij editus, cuius initium: *Ante puer patribus claris*, &c. vbi hæc inter cætera refert;

S. Celſus puer filius S. Paulini Compluti ſepultus.

Credimus æternis illum tibi Celſe viretis
Lætitiæ, & vitæ ludere participem.
Quem Complutenſi mandauimus vrbe propinquis
Coniunctum tumulo, fœdere Martyribus.
Vt de vicino Sanctorum ſanguine ducat,
Quo noſtras illò purget in igne animas.
Fortè etenim noſtris quoque pectoribus olim
Sanguinis hæc noſtri guttula lumen erit.

Quod ad Lampadium Barcinonenſem Epiſcopum ſpectat, qui Sanctum Paulinum Presbyterum ordinauit, adnotarim, adfuiſſe Concilio Toletano primo nuncupato, & in Africa Mileuitano pariter primo. Vtrobique nomen eius ſubſcriptum reperitur, vt in actis Toletani primi videre eſt, & apud Auguſtinum epiſtola 92. vbi de Concilio Africano agitur. In epiſtola quæ eſt Paulini & Teraſiæ ad Alipium prauè legitur *Lampius*, pro *Lampadius*. Sed ſi quæras cùm inter Pacianum & Lampadium Sedem Barcinonenſem rexerit Emilas, quomodo nunc Dexter aſſerat Lampadium Paciano ſucceſſiſſe? Occurram ſanè, quòd Emilas priuatus Sacerdotio fuit propter hæreſim Priſcilliani, & Vigilantij, vt apud acta Concilij Toletani I. videre eſt, & idcircò nomen eis à Catalogo eorum Epiſcoporum reiectum.

Lampadius Epiſcopus Barcinonenſis.

Emilas cur non receſentur inter Epiſcopos Barcinonenſes.

2. *Aſturius*, &c.] Egimus de eo in ſuperioribus ad ann. 370. Iterum inferiùs agemus ad annos 406. 423. & 424. vbi de eius ſanctitate.

Anno Christi 398. *Prudentius scribit.* 3. *Prudentius*, &c.] Id intelligendum est de lib. Psychomachiæ, id est, de compugnantia animi; nam librum Cathemerinon, hoc est, diuinarum rerum opus, scripsit ætatis suæ quinquagesimo septimo, vt ipse in prologo asserit; cùm enim natus fuerit Salia & Philippo Coss. anno nimirum Christi 348. fit vt Cathemerinon scripserit anno 404. ab illo enim ad hunc 57. anni intercedunt: ait enim. Anno Romæ 1149.

Per quinquennia iam decem,
Ni fallor, fuimus, septimus insuper
Annum cardo rotat, dum fruimur sole volubili.
Instat terminus, & diem
Vicinum senio iam Deus applicat;
Quid nos vtile tanti spatio temporis egimus?

Enarratis verò vitæ suæ actis, subdit;

Atqui fine sub vltimo
Peccatrix anima stultitiam exuat,
Saltem voce Deum concelebret, si meritis nequit.
Hymnis continuet dies,
Nec nox vlla vacet, quin Dominum canat,
Pugnet contra hæreses, Catholicam discutiat fidem.
Conculcet sacra Gentium,
Labem Roma tuis conferat Idolis,
Carmen Martyribus deuoueat, laudet Apostolos.

De his omnibus scripsit, sed non eodem anno; nam Peristephanon, Apotheosim, Hamartigeniam, & libros duos contra Symmachum, postmodum in Hispaniis degens composuit, vt suo loco dicemus.

ANNO 398. *Siritio*, &c.] Id cum vetustioribus asserit Cardinalis Baronius.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 400. *Hoc Pontifice Toleti contrahitur quædam Synodus.* Anno Romæ 1151.

2. *Paulus Orosius acceptis litteris Episcoporum Herodis, Prudentij, & Lazari; Herodis, inquam, Derthosani, Prudentij Ilerdensis, Lazari Vicensis, ex Concilio Toletano dudum habito, collectis Canonibus, ad Episcopos Africanos ad quoddam generale Concilium congregatos festinè se confert.*

Anno 401. *Innocentius I. huius nominis succedit Anastasio.* Anno 1152.

Anno 405. *Stilicone II. & Fl. Antemio Coss. cogitur Toleti Concilium: & ad Patres in hoc Concilio collectos scribit S. Innocentius.* Anno 1156.

Anno 406. *Leporius Episcopus Vticensis in Bætica, priùs Monachus è familia S. Augustini, mutat perditam* Anno 1157.

Anno Romæ 1158. *tam suam priorem sententiam, admonitus à Sancto Augustino præceptore suo.* Anno Christi 407.

2. *Ilorci in Hispania Tarraconensi Sancta Victoria, vidua, sanctitate præcipua clara, à Vandalis (vt creditur) percussa.*

Anno 407. *Asturius Toletanus Pontifex, cognomento Serranus, valde charus Fl. Maximo Imperatori, & S. Audentio amicus fuit. Gregorius etiam Bæticus, iam in vltima senectute constitutus, sed vegetus, & integris animi corporisq; viribus, apprimè charus Gallæ Placidiæ Augustæ, vxori primũ Athaulphi regis Wisigothorum, deinde Constantij Imperatoris, filiæ Theodosij senioris, ex prima vxore, mirificè laudatur.* Anno 1158.

2. *Cæsarobrigæ, quæ nunc prope Ambratiam in Vectonia Oliua dicitur, Iuuẽcus aliquot annis agit, & natus ibi dicitur: inde petit Salmanticam, vbi floret impensè docti sanctiq; viri præclara memoria.*

3. *S. Paternus Episcopus Bracarensis, qui Concilio Toletano 19. Episcoporum præfuit, multis laboribus & ægritudinibus anxius moritur: vir egregiè doctus & pius.*

4. *Exuperantius, qui ex Rauennate vrbe venit in Hispanias, negotiorum causa, interfuitq; Concilio Toletano, præclarè floret; & Ruffinus Episcopus Tarraconensis ex Causidico.*

Anno 417. *Paulus Orosius, Fl. Lucij Orosij filius, consanguineusq; Paciani patris mei, ciuisq; Tarraconensis, mirificè auspicatur Hormestam, id est, Mundi Chronicon; quem suscepit scribendum hortatu litterisq; S. Augustini Episcopi.* Anno 1168.

Anno 418. *Paulus Massiliensis Episcopus clarus habetur.* Anno 1169.

2. . . . .

3. *Hæresis Priscillianistarum multùm in Hispania repullulat.*

4. *Paulo Concordiensi Lusitano scribit Hieronymus.*

5. *Constantius Imperator in regionibus Hispaniæ prædatur.*

Anno 419. *Prouincia Carthaginensis, quæ vna hactenus fuerat, eademq; Toletano parebat, à Sancto Elpidio, libidine quorumdam Episcoporum diuiditur in Carthaginensem & Carpetanam. Quidam putant ante tempora Romani Pontificis Anteri factam fuisse diuisionem hanc, dictamq; Prouinciam Toletanam.* Anno 1170.

2. *S. Maxentia Hispana Caurensis Tridenti floret.*

3. *Canali in Lusitania Monachi nigri, ab annis 393.*

Anno Christi 400. | Anno Romæ 1150.

COMMENTARIVS.

Synodus Toletana.

ANNO 400. *Hoc Pontifice*, &c.] Scilicet sub Anaſtaſio, quem immediatè dixerat in Sede Petri ſucceſſiſſe Siricio. In eo Concilio ſententia lata eſt in Symphoſium, & Dictinium, cæteróſque Epiſcopos ex ſecta Priſcilliani conuerſos; de qua re multa in ſuperioribus diximus ad annum Domini 386. vbi hoc tertium fuiſſe ex iis Conciliis, quæ Toleti contra Priſcillianiſtas congregata ſunt, probatum reliquimus. Hoc ipſo anno 400. qui fuit quintus Archadij, & Honorij Imperatorum, nobilem habet memoriam de eiuſmodi Toletano Concilio Idatius Epiſcopus in Chronico ſuo his verbis: *In prouincia Carthagenenſi in ciuitate Toleto Synodus Epiſcoporum contrahitur; in qua (quod geſtis continetur) Symphoſius & Dictinius, & alij cum his Gallæciæ Epiſcopi, Priſcilliani ſectatores, hæreſim eius blaſphemiſſimam, cum adſertore eodem, profeſſionis ſuæ ſubſcriptione condemnant. Statuuntur quædam etiam obſeruanda de Eccleſiæ diſciplina; communicante in eodem Concilio Ortigio Epiſcopo, qui Cælenis fuerat ordinatus, ſed agentibus Priſcillianiſtis pro fide Catholica pulſus factionibus exulabat.* Sanè ſententia ipſius Concilij (vt ex actis colligitur) quod ad Ortigium ſpectat ſic habet: *Fratri autem noſtro Ortigio Eccleſias de quibus pulſus fuerat, pronuntiamus eſſe reddendas.* Reperitur Ortigius ſubſcripſiſſe Concilio ſequenti Toletano anno Domini 405. de quo multa iam diximus, & iterum ſuo loco dicemus.

Pauli Oroſij legatio ad Auguſtinũ.

2. *Paulus Oroſius*, &c.] De legatione ſua ex Hiſpania ad Auguſtinum, agit ipſe Oroſius in conſultatione ad eundem ſuper negotiis ſuæ legationis data, quæ præponitur libro de erroribus Priſcillianiſtarum, & Origeniſtarum, extátque tomo 6. operum Auguſtini: & ipſe Auguſtinus in epiſtola 102. ad Euodium. Tria tamen hoc loco in textu Dextri expoſitione indigent, videlicet, tempus quo legatio ipſa contigit; à quibus miſſus fuerit in Africam Oroſius; & quam ob rem. Quod ad tempus ſpectat, Cæſar Baronius in annum Domini 414. eam reiicit, ſed vnde id acceperit Illuſtriſſimus Cardinalis, non prodit; niſi forſan ex eo quod conſtat, legatione facta, miſſum Oroſium fuiſſe ab Auguſtino Hieroſolymas ad S. Hieronymum; inibíque adfuiſſe tempore reuelationis reliquiarum Sancti Stephani Protomartyris Luciano Presbytero factæ; & bonam earum partem poſtmodum primum omnium intuliſſe Occidenti: vt præter Auguſtini Serm. 32. de diuerſis, teſtimonio Marcellini Comitis notum habemus in Chron. anno Domini 416. Quòd ſi inuentio anno ſuperiori contigit, vt idem Marcellinus ſcribit, & ex epiſtola ipſius Luciani liquet, & ex Faſtis Idatij Lamacenſis; inferri inde videtur legationem Oroſij ad Auguſtinum anno vno ante reliquiarum inuentionem accidiſſe, videlicet 414. Sed à quibus Epiſcopis miſſus? Baronius ab Eutropio, & Paulo affirmat; hi ſiquidem in commonitorio, ſeu conſultatione legationis Oroſij nominantur: Dexter ab Herode, Prudentio, & Lazaro contendit. De cauſa legationis non minor diſcordia videtur, nam Baronius affirmat, Oroſium ſe ad Auguſtinum contuliſſe, vt eum ſuper erroribus Priſcillianiſtarum, & Origeniſtarum conſuleret; Dexter verò, ad Epiſcopos Africanos cauſa Generalis Concilij congregatos, cum litteris Herodis & ſociorum; detuliſſéque ſecum Canones Cæſarauguſtani dudum habiti, vt eos à Patribus Africanis approbari curaret.

Quo tempore factat à quibus miſſus? & quare?

Cæterùm nihil à vero diſtans in Dextri ſcriptis reperiemus, ſi res ipſa rigoroſo examini ſubiiciatur. Agebat hoc anno Oroſius ætatis ſuæ 25. vel 26. vtpote natus (quod ſuperiùs vidimus) anno Domini 375. (quod enim in Codice Cæſarauguſtano ſcribitur natus 382. vel 384. error amanuenſis fuit, quem ex alio M.S. correxi) erat etiam in eo iuuentutis flore Presbyter ordinatus. Sanè D. Auguſtinus Oroſium Presbyterum iuuenémque agnouit, nam in epiſtola 102. inquit; *Occaſione quippe cuiuſdam ſtudioſiſſimi iuuenis Presbyteri Oroſij, qui ad nos ab vltima Hiſpania, ſola ſanctarum Scripturarum ardore inflammatus aduenit*, &c. Nec mirum ſi quinto & vigeſimo ætatis anno, in ipſo iuuentutis flore Oroſius in Africam profectus dicitur, nimirum Chriſti Domini 400. Neque enim quaſi Conciliaris Pater miſſus fuit, ſed potiùs internuntij vices gerens, ætatis forſan teneritudinem prætendens, aliquamdiu reſtitit; ſed quòd Epiſcopi Hiſpaniæ, ingenij ſui capacitate delectati, eum vellent Magni Auguſtini habere diſcipulum, vim fecerunt iuueni, qui tandem deſiderio audiendi tantum magiſtrum allectus ad eum profectus eſt. Id certè innoteſcere poteſt ex illis verbis, quæ ipſemet ſcribit in prædicta conſultatione; *Ad te* (inquit ad Auguſtinum) *per Deum miſſus ſum, de te per eum ſpero. Dum conſidero qualiter*

Anno Romæ 1150. *actum est, quòd huc venirem, agnosco cur venerim; sine voluntate, sine necessitate, sine consensu de patria egressus sum, occulta quadam vi actus, donec in istius terræ littus allatus sum. Hic demum in eum resipui intellectum, quia ad te venire mandabar.* Dato igitur semel Orosio in eius disciplinam, non est vnde diuinemus, eodem ipso, vel sequenti anno ab vbere doctrinæ ablactatum, & in Orientem amandatum: quinimò consentaneum est rationi iudicare, aliquot annos apud Augustinum egisse, litterarum studiis vacando; & tandem in iis prouectum ad Hieronymum contendisse, quo tempore Sancti Protomartyris reliquiæ adinuentæ sunt. His accedit, quod Orosius nisi post multos annos non rediit in Hispanias, cùm tamen subitò, responsò litterarum quas tulerat accepto, redire deberet, si illarum gratia præcipuè, & non vt studiis vacaret, in Africam profectus fuisset. Cuius etiam illud argumento esse poterit, quòd non ilicò atque illuc accessit, responsum Augustini ad quæstiones Priscillianistarum, & Origenistarum procurauit, sed aliquo transacto tempore; cùm nimirum Augustinum viderat expeditum ab aliis dictandi necessitatibus. Id sanè Orosius ipse in exordio prædictæ suæ consultationis asseruit, illis verbis. *Beatissimo Patri Augustino Episcopo Orosius. Iam quidem suggesseram Sanctitati tuæ, sed commonitorium suggestæ rei tunc offerre meditabar, cùm te expeditum omnino ab alijs dictandi necessitatibus esse sensissem*, &c. Denique materia ipsa Priscilliani errorum, pro qua etiam mittebatur ab Episcopis Hispanis, satis conuincit, Orosium ante annum Domini 405. in Africam missum fuisse, nam idcirco Augustini censura, & Patrum Africanorum requirebatur, vt iis visis Priscillianistæ resipiscerent; qui tamen anno prædicto conuicti & confessi ad pacem admissi sunt in Concilio 19. Episcoporum Toleti celebrato (de quo suo loco agemus) & errores ipsi consopiti, vsque ad annum Christi 418. quo repullulantes agente Sancto Turibio Asturicensi in Concilio Toletano anni Domini 448. tandem euanuerunt. Quare manifestum fit multò ante ann. 414. quod alij existimant, Orosium in Africam commigrasse; imò ante 405. & quod rationi maximè congruit Dextri sententia, qui eum ann. 400. asserit missum, postquam videlicet in Cæsaraugustano Concilio Priscillianistæ damnati fuerant; cuius octo Canones Orosius dicitur adsportasse. Anno Christi 400.

Iam verò subsistere nequit, quod ab Eutropio & Paulo Episcopis missus fuerit; ipse namque (cuius testimonio duntaxat illorum notitiam habemus) non asserit se ab iis ad Augustinum directum, sed quod postquam ipse tempus aliquod apud eum exegerat, litteras suas ad Augustinum direxerunt, de eadem re, alia certè longè via; nam eo comperto Orosius ipse negotium celeriùs expedire curauit. En verba ipsius Orosij: *Iam quidem suggesseram Sanctitati tuæ, sed commonitorium suggestæ rei tunc offerre meditabar, cùm te expeditum omnino ab alijs dictandi necessitatibus esse sensissem. Sed quoniam Domini mei filij tui Eutropius, & Paulus Episcopi, eadem qua & ego puer vester salutis omnium vtilitate permoti commonitorium iam dederunt de aliquantis hæresibus*, &c. Vides, Lector, Paulum & Eutropium non misisse Orosium ad Augustinum, sed (quod longè diuersum est) per alium internuncium de eadem re egisse cum Augustino. Relinquitur ergo locus positioni Dextri, qui Orosium ab Herode (seu Herote, vt alij vocant) Lazaro, & Prudentio Episcopis missum contendit: quod sanè tam verum est, vt id conceptis verbis expresserit Concilium ipsum Carthaginense in epistola ad Innocentium Papam, cuius mox verba adducemus. Porrò de Herote & Lazaro magna fit memoria à Zosimo Romano Pontifice in litteris, quas Baronius in tom. 5. Annal. ex Codice M.S. Vaticanæ Bibliothecæ transtulit, vt ex Prospero Aquitanico in Chron. ex quibus liquet eosdem zelo magno Cælestium hæreticum persequutos fuisse, & eapropter ab ipso apud Zozimum mendaciter circumuentos, ita vt Cælestio suadente, magna de vtroque crimina Pontifex crediderit & in priori epistola ad Aurelium, & Episcopos Africæ data scripserit Zozimus. *Ad litteras Herotis, & Lazari priori relatione destinatas* (scripserant illi ad Africanos contra Pelagium, & Cælestium) *equidem hoc feruore fidei præfestinatum esse, promptissimum est.* Et inferiùs: *Cùm de his interrogaretur, asseruit, Lazarum sanè in transitu cognitum, Herotem verò etiam satisfactione interposita, quod secus de ignoto, & absente sensisset, cum gratia recessisse, ... Patuit hos in obseruatis ordinibus, plebe Clero*q*. contradicente, ignotos alienigenas, intra Galliam Sacerdotia vendicasse, quibus se ipsi propria abdicauere sententia, nósque licèt & alia tum eorum de se pœnitudinem sequuti, sacerdotali eos loco, & ordinatione submouimus.* In posteriori verò hæc ait; *Vetus Lazaro consuetudo est* *Episcoporum Herotis, & Lazari falsa criminatio.*

Nn 3 in

innocentiam criminandi per multa Concilia, in S. Britium Coëpiſcopum noſtrum Turonicæ ciuitatis, diabolicus accuſator inuentus eſt: à Proculo Maßilienſi in Synodo Taurini ſententiam calumniatoris excepit: ab eodem Proculo fit per multos annos Sacerdos tyrannici iudicij; defenſor ciuitatis Aquenſium, cùm contrairet afflicto in ipſum penetrabile, & ſacerdotale ſolium, ſanguine innocentis penè reſperſum irrupit; ſtetitq́ in eo hactenus umbra ſacerdotij, donec Tyranno imago ſtaret Imperij; quo loco poſt internecionem patroni ſponte ſe exuit, & propria ceſſatione ſe damnauit. De Herote verò omnia ſimilia; idem Tyrannus, patronus cædis, turbæ Presbyterorum contradicentium, vincula, & cuſtodiæ, & totius ciuitatis addictio; ſimilis pœna de abdicatione ſacerdotij. Sed quàm mendosè hæc omnia in Sanctos Epiſcopos ad audientiam Romani Pontificis allata fuerint, id ſatis conuincit, quòd in defenſionem Pelagij & Cæleſtij hæreticorum litteræ ipſæ ſcriptæ ſunt; & quæcunque ipſi contra Catholicos Antiſtites malo dolo ſuggeſſerunt in iis continentur. Quòd ſi Catholico ſcriptori ſtandum eſt, ecce Proſper in Chronico hæc ſcribit de Herote: *Heros vir ſanctus Beati Martini diſcipulus, cùm Arelatenſi oppido Epiſcopus præſideret, à populo ipſius ciuitatis inſons, & nullis inſimulationibus noxius pulſus eſt: inq́ eius locum Patroclus ordinatur, amicus, & familiaris Conſtantij Magiſtri militum, cuius per ipſum gratia quærebatur; eaq́ res inter Epiſcopos regionis illius magnarum diſcordiarum cauſa fuit.* Similiter Lazaro accidiſſe dubium non eſt, cùm eadem de vtroque Cæleſtius Zoſimo narrauerit. Semel verò ſedibus ſuis abdicatis, ab Aquitania in Cathaloniam proximam prouinciam conceſſerunt, ibique Heros ad Derthoſanam, Lazarus verò ad Vicenſem electi fuêre, vt Dexter ſcribit: & ex epiſtola Concilij Carthaginenſis ad Innocentium Papam ſcriptam habetur fuiſſe in Hiſpania Epiſcopos, vt iam dicam. Cæterùm hoc anno 400. nondum, vt credo, venerant in Hiſpaniam; & Dexter cùm eos Derthoſanum, & Vicenſem vocat Epiſcopos ad tempus quo ſcribebat ipſe Chronicon reſpicit, non ad annum legationis Oroſij: vnde verba illa, *Herotis inquam Derthoſani*, &c. hunc ſenſum quaſi materialem reddunt, Herotis inquam qui nunc eſt Derthoſanus, &c. De Prudentio nihil aliud habeo dicere, niſi quòd fuit Ilerdenſis Epiſcopus, quod Dexter ſcribit. Igitur qui poſtea acerrimè Pelagium & Cæleſtium perſequuti ſunt, priùs quoque Priſcillianiſtas, & Origeniſtas acriter impugnarunt. Porrò earum epiſtolarum contra Pelagium & Cæleſtium ab Herote & Lazaro ſcriptarum, & per Oroſium Africanis Epiſcopis datarum, mentio habetur in epiſtola Concilij Carthaginenſis ad Innocentium Papam, quæ inter Auguſtini eſt 90. ibi enim dicitur; *Cùm ex more ad Carthaginenſem Eccleſiam ſolenniter veniſſemus, atque ex diuerſis cauſis congregata ex nobis Synodus haberetur, compresbyter noſter Oroſius nobis litteras ſanctorum fratrum, & conſacerdotum noſtrorum dedit, Herotis & Lazari, quarum formam his conſtituimus eſſe ſubdendam*, &c. Sed litteræ ipſæ perierunt.

Lazari & Herotis Epiſcoporum defenſio.

Fiunt Epiſcopi in Hiſpania.

Carthaginēſis Synodus.

Cæterùm vt de Origeniſtis aliquid dicamus, refert in conſultatione ſua Oroſius, duos Auitos Tarraconenſes extra patriam actos errores quoſdam in eam reduxiſſe, qui Romam petierat, Victorini, qui Hieroſolymam, Origenis: nimirum libros Periarchon Origenis ſecum deferebat, & errores, quibus paſſim ſcatent, prædicabat: & inter alia, Verbum Patris diuinum priùs ſucceſſiuè omnium Hierarcharum Angelorum ad ſuam hypoſtaſim naturas aſſumpſiſſe, & vltimò tandem humanam. Cum his aduenerat in Hiſpaniam quidam Sanctus Baſilius Græcus (vt ipſe Oroſius nuncupat) identidem docens, ſed quiſnam fuerit ignoratur. Omnes tamen ſcriptis D. Auguſtini conuictos, ab inceptis deſtitiſſe ſatis ex eo manifeſtum fit, quod poſtmodum ad annum Domini 429. eorumdem cum honore, & laude meminit Dexter: & quia memoria eiuſmodi errorum in nullo huius ætatis Hiſpano Concilio tacta eſt. Diuerſus ab his fuit alter Auitus, pariter Hiſpanus Presbyter, qui reuelatione reliquiarum S. Stephani Hieroſolymis interfuit, & epiſtolam Luciani è Græco Latinitate donauit, ac Oroſio tradidit, in Occidentem cum reliquiis deferendam. Diuerſitatem arguunt, tum patriæ diuerſitas, illi namque Tarraconenſes erant, Oroſio, & Dextro teſtibus, hic Luſitanus, vt expreſsè Idatius ſcribit in Faſtis ad Conſulatum Honorij X. & Theodoſij Iunioris VI. *Extant* (ait) *ex his geſtis epiſtolæ ſupradicti Presbyteri Luciani, & S. Auiti Presbyteri Bracarenſis, qui tunc Hieroſolymis degebant:* quare Auitus dedicauit tranſlationem ſuam Balconio Epiſcopo Bracarenſi, cuius habetur mentio in actis Concilij Toletani primi dicti, & Bracarenſis pariter I. Tum deinde tempus & locus, nam quando reliquiæ inuentæ ſunt, & hic Auitus aderat, alij qui Periarchon inde attulerant in Hiſpaniam ab aliquibus annis redierant.

Auiti Tarraconenſes duo.

S. Baſilius quidā Epiſcopus Græcus.

S. Auitus alter Luſitanus.

Extat apud Suriū to.4.

S. Innocentius Papa.

ANNO 401. *Innocentius*, &c.] Non conſtat apud omnes de anno electionis Innocentij;

Anno Romæ 1152. vſq; 1157. tij; nam Idatius in annum octauum Archadij, & Honorij eam reiicit, qui fuit Christi 403. Marcellinus & cæteri in Conſulatum Archadij V. & Honorij V. quos Baronius ſequitur. Eſt is annus Domini 402. ſolus Dexter quem viderim electum refert anno Domini 401. ab Vrbe condita 1152. Inualuit apud authores opinio Marcellini, ſed cùm Dexter iis ipſis diebus ſcripſerit, & cæteris omnibus antiquior ſit, audiendus præ omnibus videtur. S. Anaſtaſij Papæ mortem deplorat Hieronymus epiſt. 16. ad Principiam, ex quo Martyrologium Romanum ad 27. April. ea verba deſumpſit; *quem diu Roma habere non meruit, ne Orbis caput ſub tali Epiſcopo truncaretur: nam haud multò poſt eius obitum Roma à Gothis capta fuit:* anno videlicet 410. ſub Varane Tertullo ſolo Conſule, vt habet Marcellinus, ſeu anno ſequenti, vt ſcribit Idatius in Chronico. Anno Christi 401. vſq; 406.

Anno 405. *Stilicone*, &c.] Huius Concilij memoria ex epiſtola S. Innocentij I. Romani Pontificis petenda eſt; ex qua conſtat ipſum ſcripſiſſe poſt aliquod tempus ſui Pontificatus, quo ſcribere diſſimulauerat, ad vniuerſos Epiſcopos in Toletana Synodo conſtitutos; quare cùm electus fuerit anno 401. vel 402. conſequens ſit, vt anno 405. vel propè ea epiſtola data ſit; ait enim: *Innocentius vniuerſis Epiſcopis in Toletana Synodo conſtitutis, dulciſſimis fratribus in Domino ſalutem. Sæpe me & nimium, cùm teneret cura ſolicitum, ſuper diſſenſionis ſchiſmate Eccleſiarum, quod malum per Hiſpanias latiùs indies ſeparationis gradu incedere fama proloquitur; neceſſarium tempus emerſit, quo non poſſit emendatio tanta differri*, &c. Incidiſſe in hunc annum 405. Conſulatum Stiliconis II. quem iniit cum Fl. Anthemio ſcriptores omnes affirmant: & hinc forſan acta huius cum ſuperioris Toletani Concilij confuſa fuêre; quod nimirum vtrumque Stilicone Conſule habitum ſit. Non habito delectu de numero Conſulatus, cùm certum ſit primum Stiliconis in annum Domini 400. incidiſſe, ſecundum in 405. quod Idatius, Marcellinus, Caſſiodorus, & cæteri teſtantur. Porrò ſubſcriptiones 19. Epiſcoporum quæ extant, huius neceſſariò fuiſſe id conuincit, quod *Paternus* omnium primus ſubſcribit (nimirum Bracarenſis) eo quod Præſidis in eo functus officio ſit; qui tamen in præcedenti Concilio anni 400. ad tempus ſententiam leuis damnationis acceperat. Qua de re, & de cæteris ad hoc Concilium pertinentibus, egimus in ſuperioribus ad annum Domini 386. Interfuêre cum cæteris *S. Aſturius* Toletanus Epiſcopus primæ Sedis; *Marcellus* Caurienſis iuxta ſententiam Dextri, ad annum 424. tametſi in Codice S. Michaëlis dicatur Hiſpalenſis, apud Loayſam: *Seuerus* Lamacenſis, ſeu Malacenſis, de quo iam diximus anno 388. *Olympius* qui fuit ſecundus huius nominis inter Toletanos, & poſtmodum ſucceſſit Sancto Aſturio anno 424. nunc autem alterius cuiuſdam Sedis Epiſcopus erat: *S. Hilarius* Arelatenſis, vt credo, qui his diebus in Aquitania florebat: *Ortigius* Epiſcopus Cælenenſis in Gallæcia, qui in Toletano ſuperiori fuerat abſolutus, & Sedi ſuæ reſtitutus: *Lampadius* Barcinonenſis, qui Sanctum Paulinum presbyterio decorauit: *S. Exuperantius* Rauennas Epiſcopus, de quo multa in ſuperioribus dicta ſunt: *Leonas* Lucenſis Antiſtes, vt habent ſubſcriptiones antiquæ. Sedes cæterorum minimè potui reperire, videlicet *Aphrodiſij, Liciani, Leporij, Iucundi, Lampadij, Sereni, Flori, Statij, & Aureliani.*

Concilium Toletanum.

Patres qui inibi interfuerunt.

Anno 406. *Leporius*, &c.] Quis his Leporius fuerit non omnibus conſtat, nam ſunt qui velint hoc tempore duos eius nominis extitiſſe, alterum ex familia Sancti Auguſtini, cuius ipſe meminit *Serm. 50. de Diuerſis*; alterum, qui Pelagij tabe infectus gratiæ Dei contrarius exiſtens, prauum dogma in Galliis diſſeminauit, ſed ab Auguſtino admonitus, palinodiam recantauit; de quo Gennadius lib. de Viris illuſt. cap. 59. & Caſſianus de Incarn. lib. 1. & 7. Addunt falsò dici Vticenſem Epiſcopum in Hiſpania, cùm Vtica in Africa ſit, non in Hiſpania, & Leporius non Hiſpanus, ſed Gallus, aut Britto fuerit, vt Pitſæus lib. de Script. Anglic. contendit. Excuſo Cardinalem Baronium, qui Dextro caruit, ſed eos qui viſo Dextro reluctantur admiror. Cùm enim expreſsè aſſerat, eum qui mutauit ſententiam ſuam ad ſanam redactum mentem fuiſſe, ex Auguſtini familia monachum, habuiſſéque præceptorem eumdem Auguſtinum, non eſt vnde alter ab altero diſtingui queat: cùm aliàs nullus ex antiquis promat duos eius nominis ſub Auguſtini diſciplina monachatum exercuiſſe. Sed forſan quis obiiciat id ex ætate ſatis deduci, nam quo tempore vnus ſententiam in ætate matura mutauit, alter iuuentutis annos non exceſſerat: ſiquidem Auguſtinus canis reſperſus refert ſe Leporium in Monaſterio recepiſſe; quo ſanè tempore poſt multos monachatus annos videtur contigiſſe lapſus alterius, prædicatio erroris, & eius tandem recantatio.

De Leporio Auguſtini diſcipulo.

Anno Christi 406. Perperam tamen, nihil etenim horum ex scriptis authorum constat; sed demus respersum canis sermonem illum 50. scripsisse Augustinum, quoniam in eo dicit; *Ego quidem quem Deo propitio videtis Episcopum vestrum, iuuenis veni ad istam Ciuitatem*, &c. *non decet hos canos*, &c. attamen conuersionem & initium monachatus Leporij non refert quasi recentem, & iis ipsis diebus factam, sed ante multos annos. En verba ipsius: *Leporius quidam fuit nobilitate seculari conspicuus, & prædiues, comparandus in pluribus Piniano. Hic sua omnia dimittere cupiens, & pauper cum Christi pauperibus Augustini fratribus Deo seruire; non ante eum recepit Augustinus, quàm erogatis omnibus bonis, egenum prorsus redditum viderit: cui & suggesserat, vt de diuitijs erigeret Monasterium; nec non Xenodochium, & Basilicam Martyrum.* Nonne verbum illud *fuit*, cùm dicitur, *Leporius quidam fuit*, tempus præteritum, & rem ante annos non paucos factam denotat? Probè ergo cùm Augustinus canis erat respersus, multa fecisse potuit Leporius; quinimò modus loquendi, absentem indicat, vt ille erat, qui in Galliis aliquod tempus exegit. At inquit, in sermone illo laudat eum, & hæreticum non laudaret. Bene, assentior; sed quanto tempore errori immersus erat? quando verò ad bonam mentem redactus, exemplar pœnitentiæ dabat de se, cur quæso laudari non deberet? præsertim quia eo loco solùm agit de conuersione eius à seculari vita ad monachalem, quæ sine dubio fuerat exemplaris: lapsus verò nihil ad propositum illius sermonis attinebat. Quod additur de Vticensi Episcopatu, ex ignoratione veteris Hispaniæ Topographiæ dictum est: constat siquidem testimonio Appiani Alexandrini fuisse in Hispania vrbem Vticam, à qua olim Viriatus Romanorum præsidia fugauit, postquàm ipse à Q. Pompeio victus recesserat. Ex ordine verò narrationis conuincitur Vticam Bæticæ vrbem fuisse, nam eam assignat inter Eboram Lusitaniæ & Bastetanos populos Tarraconensis Hispaniæ, quo loco Borealior Bæticæ regio sita est, vt in Tabulis Ptolomæi videmus. Lege etiam de ea Vtica Ambrosium Moralem lib.7.cap.49. & quæ nos ad annum Christi 66. notauimus. De patria Leporij nihil curo, tametsi Africanum fuisse credam, testimonio Augustini, dum tamen in Hispania Episcopus fuerit. Anno Romæ 1157.

Paulò difficilius videtur quod Dexter asserit, Leporium Episcopum mutasse perditam sententiam suam, Gennadius siquidem, & Casianus ante presbyteratum cecidisse dicunt. *Leporius adhuc Monachus* (ait Gennadius) *postea Presbyter, præsumens de puritate vitæ, quam arbitrio tantùm, & conatu proprio, non Dei se adiutorio obtinuisse credebat, Pelagianum dogma cœperat sequi, sed à Gallicanis Doctoribus admonitus, & in Africa per Augustinum à Deo emendatus scripsit emendationis suæ libellum*, &c. Casianus autem, *Leporius*, inquit, *tunc Monachus, modò Presbyter, qui ex Pelagij institutione vel potiùs prauitate descendens* (quoad errorem, non quoad monachatus disciplinam, vt nonnemo mihi dixit; quatenus Leporium non Augustini monachum faceret, sed Pelagij) *apud Gallias assertor prædictæ hæreseos aut inter primos, aut inter maximos fuit; à nobis admonitus, à Deo emendatus* (per Augustinum) *ita malè conceptam persuasionem magnificè condemnauit, vt non minus penè admiranda sit correctio illius, quàm illæsa multorum fides. Is ergo in se reuersus, vbi tunc erat atque nunc est, tam errorem suum cum dolore, quàm sine pudore confessus est: sed etiam ad omnes Galliæ Ciuitates confessionis, ac planctus sui litteras dedit*, &c. Extant apud Baronium tom.5. ad annum Domini 420. quarum exordium: *Quid in me primùm ô Domini mei venerandi*, &c. Cùm ergo ante presbyratum lapsus & emendatus fuerit, quonam pacto à Dextro Episcopus vocatur? Sanè verba illa, *Episcopus Vticensis*, appositiuè scripta sunt, vt sit sensus, *Leporius* qui nunc scripturæ huius tempore *Episcopus* est *Vticensis, priùs Monachus ex familia S. Augustini*, &c. Neque aliter quàm Casianus de eo dixit, *Tunc Monachus, modò Presbyter*; & Gennadius, *adhuc Monachus, postea Presbyter.* Nam qui post lapsum meruit Presbyter ordinari, postmodum ad Episcopatum etiam dignus est habitus vt ascenderet. Hinc proculdubio fit, vt alter sit ab eo Leporio Episcopo, qui Concilio Toletano nuncupato I. subscripsit anno Domini 405. nondum siquidem ordinatus fuerat is de quo agimus. Nisi quis velit totam hanc sententiam Dextri hoc anno ab eo assignari, quod ignoraret verum tempus correctionis illius; quam tamen ante Concilium accidisse liquet ex prædictis subscriptionibus. Adnotarim etiam, verba illa Casiani, *assertor prædictæ hæresis inter primos fuit*, ratione præsertim temporis, quo ante alios errorem Pelagij prædicauit, dicta fuisse. Nimirum quia quando ipse lapsus est, & emendatus, Pelagius adhuc in Concilio aliquo damnatus non fuerat; primùm quippe anno Domini 416. agente Orosio in Conciliis Mileuitano, & Carthaginensi sub Siluano Episcopo condemnatus fuit. Quare Leporius faciliùs

Augustini

Anno Romæ 1157. Anno Christi 406.

Augustini magistri sui correctione emendatus est, & vt apparet contumax non fuerat.

Adhuc nonnulli sustinere non possunt, quod Leporius dicatur Monachus ex familia Sancti Augustini, quoniam monachatum ab Augustino institutum audire nolunt, sed Canonicos duntaxat Regulares. Quod quidem pro cõtentione, non pro veritate dici dubium nulli sit. Nihil enim ex scriptis Doctoris sanctissimi æquè perspicuum est, quàm ipsum Monachum fuisse, & institutorem Monachorum. Id quod Petilianus Donatistarum petulans antesignanus, qui in Africa Augustinum bene nouerat, illi obiecit, vt ipse Augustinus refert lib. 3. contra litteras Petil. cap. 40. inquiens; *Deinceps perrexit ore maledico in vituperium Monasteriorum, & Monachorum, arguens etiam me, quòd hoc genus vitæ à me fuerit institutum; quod genus vitæ omnino quale sit nescit, vel potiùs toto orbe notißimum nescire se finxit.* Petilianus igitur obiecit Augustino, quòd Monachorum esset institutor; cui tamen cùm respondet S. Doctor, non abnuit quod Monachus sit, & Monachorum pater, sed quod ipse dicatur monachismi nouus inuentor seu institutor, cùm tamen hoc vitæ genus toto orbe notissimum esset, quod Petilianus aut ignorabat, aut ignorare fingebat. Ipse quoque Augustinus id expresse fatetur, tum aliis locis, tum præcipuè in expositione Psalmi 132. *Ecce quàm bonum*, &c. illis verbis; *Quid ergo dicunt illi, qui nobis de nomine Monachorum insultant?* Verùm quamuis ipse non fuerit primus inuentor monachatus in orbe, primus tamen eum inuexit in Africam, vt ex variis Augustini scriptis deducitur, & inter alios doctè deduxit Cardinalis Baronius tom. 4. Annal. ad annum Domini 391. inquiens. *S. Augustinus primus fuit, qui Monasticæ vitæ instituta inuexit in Africam, eadémque seruare cœpit, aliísque seruanda tradidit; inde accidit, vt Donatistæ putarent huiusmodi vitæ genus ab ipso fuisse excogitatum.* Sanè habemus ex eodem Augustino lib. 2. Retractationum cap. 21. suo tempore apud Carthaginem Monasteria esse cœpisse, quasi ante ipsum inibi Monasterium nullum esset; quo tempore scripsit opus de opere Monachorum. Porrò ex S. Paulini redditis ad Alipium litteris (quæ inter epistolas Augustini extant sub numero 35.) constat monachismum in Africa, quem ex Italia Augustinus, patrium solum repetens illuc primus inuexerat, iam longè latéque fœcunda fuisse propagatione diffusum, spatio duntaxat sex annorum, qui ab introitu Augustini in Africam, ad tempus prædictæ epistolæ interfuere. Nam inter cætera Paulinus sic alloquitur Alipium; *Benedictos sanctitatis tuæ comites, & æmulatores in Domino; fratres, si dignantur, nostros, tam in Ecclesijs, quàm in Monasterijs Carthagine, Tagaste, Hyppone regio, & totis parochijs tuis, atque omnibus tibi cognitis per Africam locis, Domino Catholicè seruientes multo affectu, & obsequio salutari rogamus*, &c. Idémque liquet ex Posidio in vita S. Augustini cap. 11. *Vt planè videas* (ait Baronius) *ex vno Augustini Monasterio vniuersam Catholicam Ecclesiam Africanam Monasterijs, ex alijs deriuantibus, breui tempore fuisse repletam.*

S. Augustinum Monachos instituisse.

Quid verò in causa fuerit, vt Augustinus Canonicos Regulares instituere inciperet, promit ipse luculenter Serm. 1. *de Communi vita Clericorum*; nimirum quia factus Episcopus, vt suo muneri pontificali incumberet, & hospites superuenietes humaniter reciperet, quod eo temporis Episcoporum erat, nequibat in Monasterio Eremi cùm Monachis vt prius habitare; vnde Clericos qui aliàs intra vrbis mœnia pro seruitio altaris habitabant, in vnum colligens, Monasterium fecit Clericorum, qui certè eo solùm à Monachis discrepabant, quòd altari essent destinati, & intra ciuitatem degerent, cùm Monachi & in rure viuerent, & sacris ordinibus ordinati non essent; quando tamen opus erat, de Monachis Clerici fiebant, & quos probarat Augustinus in Monasterio Monachorum, hos postmodum ad vrbem adducebat, inde ad Episcopatum plerumque sublimandos. Hæc mihi in Sancti Doctoris scriptis certa sunt, ex illis præcipuè verbis: *Perueni ad Episcopatum; vidi necesse habere Episcopum exhibere humanitatem aßiduam quibuscumque venientibus, siue transeuntibus, quod si non fecissem, Episcopus inhumanus diceretur; si autem consuetudo ista in Monasterio* (Monachorum videlicet) *permissa esset, indecens esset:* (id est non decebat quietem Monasticam) *& ideò volui habere in ista domo Episcopi mecum Monasterium Clericorum.* Quibus veram causam fundandi Regulares Clericos manifestat. Sed quia de hac re multi multa scripsere, & vtrimque validè decertatum est, nihil vltrà addendum duxi, quia quæ præfata sunt, pro instituto meo sufficiunt, ne quis monachatum Leporij sub Augustini disciplina, qui à Dextro asseritur, aspernetur.

Quare Canonicos Regulares instituerit.

2. *Ilorci*, &c.] Hodie *Lorca* nuncupatur, vt Morales fusè probauit in Antiquit. Hispan. verbo *Ilorci*, fol. 81. & quod eam præterfluit fluuius Tader, seu Staber, ex Plinio lib. 3. cap.

S. Victoria Virgo.

Anno Christi 407.

cap.1.& 3. Porrò Sanctam Victoriam, de qua hic sermo est, eam credo esse quæ Burgis in Hispania quiescit, & colitur sub duplici officio in toto Archiepiscopatu, die x. Nouembris, vt in Kalendario Burgensis diœcesis videre est. Quod enim Mariana & alij putant fuisse sociam S. Vrsulæ, & vndecim millium sociarum, filiámque Regis Siciliæ ex S. Gerasina, cum ipsis pariter (vt ait) occisa, probabile non est. Vnde etenim filia Regis Siculi, & mater eius Regina coniungi potuit cum Vrsula Britanna, & apud Coloniam super Rhenum Germaniæ fluuium coronari? Verum quidem est S. Vrsulam iis ipsis diebus, aut parum antè ab Hunnis fuisse percussam; cæterùm Victoria non ab Hunnis, sed à Vandalis occisa est, qui non longè ab iis diebus Hispaniam Bæticam, & eius confines, vbi Ilorcis est, afflictarunt, multis Christianorum trucidatis. Constat etiam ex Dextro, non fuisse Virginem, sed viduam, eámque ante martyrij coronam sanctitate præcipua floruisse. Anno Romæ 1158.

ANNO 407. *Asturius*, &c.] Quo tempore Fl. Maximus in Hispania, & Gallia imperabat, Sedem Toletanam regebat S. Audentius, vtriusque autem coæuus, & amicus fuit S. Asturius Serranus: vt ex dictis constat, & ex temporum ratione à Dextro explicata. Sanctum autem Gregorium Iliberritanum Antistitem charum fuisse Placidiæ Augustæ Theodosij Magni filiæ, liber *de Fide* ad eam scriptus proclamat. Placidiam hanc Augustam Card. Baronius existimat fuisse sororem Theodosij Imperatoris; cùm tamen Marcellinus & Idatius eius temporis scriptores asserant non sororem fuisse, sed filiam Theodosij, vt L. Dexter asseuerat. Idatius agens (anno Domini 410. Æra 448.) de euersione Vrbis per Alaricum Gothorum Regem, subdit; *Placidia Theodosij filia, Honorij Imperatoris soror, à Gothis in Vrbe capta.* Et Æra 453. agit de nuptiis eius cum Athaulpho Alarici successore; *Athaulphus* (ait) *apud Narbonam Placidiam duxit vxorem, in quo prophetia Danielis putatur impleta, qui ait, Filiam Regis Austri sociandam Regi Aquilonis; nullo tamen eius ex ea semine subsistente.* Qua de re ad calcem horum Commentariorum agendum nobis est. Rursus Athaulpho apud Barcinonem occiso anno Domini 416. subdit; *Constantius Placidiam accepit vxorem.* Et inferiùs agit de Valentiniano Imper. Constantij, & Placidiæ filio, qui eis natus est anno Domini 419. & de euectione Constantij per Honorium facta ad Regnum anno 420. & de morte ipsius anno sequenti, in quem tertius eius Consulatus inciderat: & de morte Placidiæ Augustæ anno 28. Imperij filij sui Valentiniani, & Christi 451. quibus per omnia suffragatur Marcellinus: nam Alaricum inquit vrbe egressum fuisse *Placidia Honorij Principis sorore abducta, quam postea Athaulpho propinquo suo tradidit vxorem.* Et inferiùs post Athaulphi mortem, *Valia Rex Gothorum facta cum Honorio pace, Placidiam sororem eius eidem viduam tradidit.* Additque inferiùs cætera, quæ in Idatio legimus de Constantio, & Valentiniano, marito & filio. Et anno Domini 424. Victore, & Castino Coss. *Placidia mater Valentiniani Augusta nuncupata est.* Quod verò hæc ipsa sit, ad quam liber Gregorij inscriptus est, suo loco monstrabimus, anno Domini 423. de eadem Placidia agunt Orosius lib.7. Zosimus lib.6. & Paulus Diaconus lib.13.

Placidia vxor Athaulphi.

2. *Cæsarobrigæ*, &c.] Meminit Oliuæ in Vectonia Ptolomæus, nec longè à Salmantica: olim Cæsarobriga dicta fuit; & nunc Comitatus titulo insignita vxori & filio D. Roderici Calderon paret. De Iuuenco satis in superioribus dictum, ad annum mortis ipsius, & Christi Domini 337. nunc de fama doctrinæ & sanctitatis ipsius agit Dexter.

Oliua Comitatus.

3. *S. Paternus*, &c.] Fusè de eo actum est in superioribus, cùm de Conciliis Toletanis sermo incidit, anno Domini 386. & 405. successit ei Pancratianus, vt mox dicemus.

4. *Exuperantius*, &c.] Multa de eius gestis suprà ad annum 385. & 388. dicta sunt, quæ tu consulas. Ruffinus autem, de quo Dexter, is est, cuius in epistola S. Innocentij Papæ ad Concilium Toletanum mentio fit, cùm dicitur; *Quantos ex eis, qui post acceptam Baptismi gratiam in forensi exercitatione versati sunt, & obtinendi pertinaciam susceperant, accitos ad sacerdotium esse comperimus, è quorum numero Ruffinus & Gregorius perhibentur?* Eum verò fuisse in Hispania Episcopum ex eadem constat epistola.

Exuperantius Episcopus. Ruffinus Episcopus.

ANNO 417. *Paulus Orosius*, &c.] Extat opus insigne tanti viri, & manibus omnium teritur, cum eruditis Notis Francisci Fabricij Marcodurani. Reuersus fuerat anno Domini 416. ex Palæstina in Africam, & cùm Diospoli vidisset ab Episcopis in Synodo congregatis absolui Pelagium & Cælestium, quasi ab omni errore, quem suis mendaciis obtexerant immunes, monitúsque zelo Herotis, & Lazari Episcoporum, quorum recèns epistolas acceperat, duo Africana Concilia celebrari fecit, Mileuitanum II. & Carthaginense, in quibus præfati hæretici damnati fuêre: vti Augustinus epist. 90. commemorat, & doctè

Pauli Orosij liber.

Baronius

Anno Romæ 1167. Baronius probat. Cùm verò iis diebus Romanum Imperium debilitaretur, irruentibus in ipsum plurimis Barborarum nationibus, Alanis, Gothis, Sueuis, Vandalis; multique Romanorum queruli nominis Christiani, assererent defectum Romanæ Reipublicæ Christi doctrina inuectũ, Orosius hortatu Augustini septem historiæ vniuersalis scripsit libros, *in quibus* (vt Gennadij verbis vtar) *totius penè mundi temporis calamitates, & miserias, ac bellorum inquietudines replicans, ostendit magis Christianæ obseruantiæ esse, quod contra meritum suum res Romana adhuc duraret, & pace cultura Dei pacatum retineret Imperium.* Cœpit scribere altero à suo reditu anno, nimirum Christi 417. vt Dexter asserit, & ad finem perduxit opus post annos tres, id est, Christi 419. nam cùm ad calcem septimi libri asserat, *Explicui adiuuante Christo, secundùm tuum præceptum beatissime Pater Augustine, ab initio mundi vsque in præsentem diem, hoc est, per annos* 5618. & ipse, vt perspicuum est, sequatur Septuaginta Interpretum computationem, iuxta quam Christus natus est anno à mundo condito 5199. teste Romano Martyrologio, fit vt annus mundi conditi 5618. quo Hormesta Orosij finita est, correspondeat anno Christi nati 419. vt computanti patebit. Quare hoc anno Christi 417. rectissimè vsus est Dexter verbo illo, *auspicatur*, quidquid Marcellinus absolutè vtatur verbo *scripsit*, cùm ait, *Theodosio VII. & Palladio Coss. Orosius Presbyter Hispani generis septem libros historiarum descripsit.* Sed quid de titulo libri, *Hormesta*, Andreas Scotus senserit in litteris ad Petr. Cholinum datis, subiiciamus. *Cur hæc olim Orosij historia inscripta fuerit Ormesta? Vitiosè, vt equidem arbitror, ac barbari sæculi culpa: Orchestram mundi inscribendam potiùs, vidit primus doctissimus Pighius in Hercule Prodicio. An quia veluti theatrum rerum gestatum repræsentat? an quia à mundi descriptione orditur? Quid autem Orchestra sit in Amphitheatro suo docet Lipsius cap. 14. & in Onomastico Iul. Pollux lib. 4. cap. 19.* Certè Trithemius lib. de Viris illustr. in Orosio, *Hormestam mundi* legit, vt modò Dexter. Anno Christi 417. *Qua occasione scriptus?*

Hoc loco notarim vnum ex querulis Christiani nominis, qui casum Romani Imperij mutationi religionis attribuit, fuisse Symmachum Vrbis Prætorio Præfectum, qui ad Valentinianum I. Theodosium I. & Archadium Augustos relationem fecit pro veteri Deorum cultu aduersus Christianos; eum tamen pro virili, duobus editis libris carminum impugnauit Prudentius, eiúsque obiectis doctè & subtiliter occurrit lib. 2. Vbi inter alia Romam per prosopopœiam introducit suis ita ciuibus loquentem:

Viuo piè vobis authoribus, impia pridem
Arte Iouis fateor; quid enim non ille cruentum
Tradidit? aut quid mite sibi, placidum ire poposcit?
Qui dum præmetuit cultu insolescere Christi,
Sæuijt, ac miserum fœdauit sanguine sæclum.
Et sunt qui vobis bella exprobrare sinistra
Non dubitent, postquam templorum spreuimus aras,
Affirmentq; Lybin Collinæ à cardine portæ
Annibalem Iouis Imperio, Martisq; repulsum,
Victores Senonas Capitoli ex arce fugatos,
Cùm super excelso pugnarent Numina saxo.
Qui mihi præteritam cladem, veteresq; dolores
Inculcant iterum, videant me tempore vestro
Iam nil tale pati; nullus mea Barbarus hostis
Cuspide clausta quatit, &c.

Et quæ sequuntur, quibus victoriam Stiliconis canit, Christo duce acceptam de Radagaiso & ducentis millibus Scythis seu Gethis, qui anno Christi 406. Archadio VI. & Probo Coss. (vt Marcellinus in Chronico refert) totam Italiam inundauerant. Hæc idcirco induxi, vt ostendam Prudentium decem ante Orosium annis de eodem argumento egisse; quandoquidem prostrato Radagaiso scripsit, & antequam Alaricus Vrbem euerteret, & Alani, Vãdali ac Sueui in Gallias, Hispaniásque populi Romani prouincias irruerẽt; vt illa indicant verba; *Nullus mea Barbarus hostis cuspide claustra quatit.* Constat verò (Marcellino

autho

Anno Christi 418.

authore) Radagaisum victum anno Domini 406. vrbémque euersam anno 410. Varane solo Consule; Barbaros autem Hispanias ingressos (authore Idatio teste oculato) æra Cæsaris 447. id est, Christi anno 409. quinimò, vt Marcellinus ait, anno Christi 408. *Basso & Philippo Coss. Stiliconem Comitem (cuius duæ filiæ Maria, & Thermantia singulæ vxores Honorij fuêre, vtraque tamen virgo defuncta) spreto Honorio, regnumq́ eius inhiantem, Alanorũ, Sueuorum, Vandalorumq́ gentes donis, pecunijsq́ illectas contra regnum Honorij excitasse, eo quod Eucherium filium suum paganum & aduersus Christianos insidias molientem cuperet Cæsarem ordinare: qui tamen cum eodem Eucherio, dolo suo detecto, occisus est.* Si verè, inquam, hæc anno prædicto acciderunt, necessum est, vt Prudentius anno præcedenti, scilicet Christi 407. contra Symmachum scripserit, hic etenim annus inter Radagaisi cædem, & proditionem Stiliconis iacet. Mihi vt minimum Eucherij paganismus suspectus videtur, cùm difficile creditu sit, Stiliconem ex Serena vxore, sorore verò Magni Theodosij filium habuisse paganum, & videam à Prudentio lib. 2. contra paganum Symmachum, magnis euehi laudibus Stiliconem de Catholici Christi fide professione;

Anno Romæ 1169.

Agebat Honorius ætatis annum 23.

——— ——*Dux agminis, Imperijq́,*
Christipotens nobis iuuenis fuit (loquitur de Honorio) *& comes eius,*
Atque parens Stilico, Deus vnus Christus vtrique,
Huius adoratis altaribus, & Cruce fronti
Inscripta, cecinêre tubæ, prima hasta draconis
Præcurrit, quæ Christi apicem sublimior offert, &c.

ANNO 418. *Paulus*, &c.] Nihil hactenus de hoc Paulo Massiliensi reperire potui.

2. . . . . &c.] Hoc loco in quibusdam codicibus inserebantur eiusmodi verba: *Auitus Imperator in Hispanias traijcit, ibique deposita Imperij dignitate magnis itineribus ad Gallias properat.* Sed hæc aliunde translata sunt, nam Dexter non potuit agnoscere Auitũ ad Imperium prouectũ, cùm teste Idatio & Prospero tyrone in Chron. assumptus fuerit ann. Domini 455.

Priscilliani hæresis repullulat.

3. *Hæresis*, &c.] Illis forsan negotium procurantibus, qui Toletani Concilij gladio è Sacerdotio, & Episcopatu submoti fuerant; scilicet Herena, Donato, Acurio, & Emilio, seu Emila, hi enim iniustè cæsum Priscillianum proclamabant, & velut Martyrẽ venerabantur, vt in sententia eorũdem scribitur. Seuerus de his agens dixit, *Peremptorũ corpora ad Hispanias relata, magnisq́ obsequijs celebrata eorum funera.* Sed horum rabies inferiùs agente S. Turibio anno Domini 448. tandem sedata est: vt in Bracarensi Concilio (primo dicto) habetur.

Paulus Concordiensis.

4. *Paulus*, &c.] Extat ad eum scripta epistola Hieronymi 21. Cùm verò in ea Hieronymus ipse asserat se Paulum istum Concordiæ in Italia vidisse, & aliàs à Dextro vocetur Lusitanus, in Lusitania autem non procul Vlysippone Concordia alia sit, illud quod alibi notauimus, iterum occurrit, Italos, cùm Hispaniis dominabantur, vrbibus à se denuò illic constructis sæpiùs nomina suarum indidisse. Quare mirum non est, si Concordienses Hispaniæ populi Concordiensibus Italis communicabant, & ab his ad illos facilis transitus erat. Sic credo Paulo accidisse, qui Concordiæ in Lusitania natus Concordiam Italiæ profectus, inibi à D. Hieronymo conuentus est, vt ex libro de Script. Eccles. *in Tertulliano* liquet. Cui hoc non placet, casu factum dicat, quod non curarim. Aut dicendum fuisse quidem Lusitanum, vocari verò Concordiensem ab vrbe in qua Parochiam regebat. Ad eum dedit epistolam XXI. tomi primi, vbi inter cætera, *Ecce*, inquit, *cùm centenarius ætatis circulus voluitur, & tu semper præcepta Domini custodiens futuræ beatitudinem vitæ per præsentia exempla meditaris. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum & succi plenum; cani cum robore discrepant, vires cum ætate dissentiunt; non memoriæ tenacitatem antiquior senecta dissoluit, non calidi acumen ingenij frigidus sanguis obtundit, non contractam rugis faciem arata frons exasperat, non denique tremula manus per curuos ceræ tramites errantem stylum ducit*, &c. quæ tu legas.

Constantius Cæsar.

5. *Constantius*, &c.] Quo tempore Alani, Sueui, & Vandali in Hispanias irruperunt, ex ipsis Romanis nonnulli rebellarunt apud Gallias, præsertim Constantinus cum filio suo Constante, quem, Imperio semel arrepto, ex Monacho Cæsarẽ fecit. Cæterùm ab Honorij duce Constantio, postmodum Cæsare, Placidiæ marito, & Valentiniani iunioris patre, post triennium inuasæ tyrannidis occisi sunt, Constantinus Arelate, Constans Viennæ. Ita scribunt Idatius & Marcellinus, Honorio IX. & Theodosio IV. Coss. Christi anno 411. Rursus (Idatio autho

Anno Romæ 1169. authore)anno 416. *Constantius Athaulphum Gothorum Regem pulsauit,vt relicta Narbona Hispanias peteret:*quo de medio sublato,Vualia Athaulphi successor pacem cum eodem Constantio iniit. Anno sequenti 417.*Vualia Romani nominis causa intra Hispanias cædes maximas Barbarorum effecit,sed anno* 418.*intermisso certamine quod agebant Gothi per Constantium ad Gallias reuocantur.* Hactenus Idatius. Ex quibus vides Constantium anno Domini 418. (quod Dexter scribit) in Regionibus Hispaniæ versari, & quod inde fit consequens prædari. Anno Christi 419.

Carthaginensis & Carpetanæ prouinciarum diuisio.

Anno 419.*Prouincia*,&c.] Tametsi separationis earum Ecclesiarum in duas prouincias, & Metropoles instrumentum non extet; non modica tamen memoria perseuerat in antiquitatis monumentis,quibus satis conuincitur,iis ferè temporibus factam. Nam anno Domini 385.Archadio & Bautone Coss.Siricius Rom.Pontifex epistolam decretalem scripsit ad Himerium Tarraconensem,& vniuersas Hispaniæ Metropoles proprio nomine notãs, primo loco Carthaginensem,deinde Hispalensem Bæticam,rursus Lusitanã,& Gallaicam, id est,Emeritensem,& Bracarensem ponit;nullam mẽtionem Toletanæ seu Carpetanæ faciens:nimirum quia Carthaginensis Toletanam sub se comprehendebat. Insuper in Concilio Toletano primo nuncupato dicitur regula Fidei facta contra omnes Priscilliani hæreses ab Episcopis Carthaginensibus,Tarraconensibus,Lusitanis, Bæticis & Gallæcis,& ita postea refertur in Concilio Bracarensi primo nuncupato sub Lucretio Bracarẽsi Antistite. Vbi iterum sub Carthaginẽsi Toletana comprehenditur. Nec mirum,quia vt constat ex reformatione Prouincialiũ Sedium sub Cõstantino Magno Imperatore Toleti facta, Carthaginensis Toletanæ ponitur subiecta:de quo suo loco diximus ad annum 324.Ex quo fit ita perseuerasse, vt minimum vsque ad annũ 400.vel 405. quo regula prædicta facta est:& consequenter falli eos qui existimant,ante tempora Sancti Anteri Papæ factam fuisse illam separationem,qui multo antè obierat anno Domini 238. Rursus in Chronico M. Maximi anno Domini 448. diuersæ reperiuntur, nam de eis dicitur ibi; *Alani in Hispania Carpetaniam,& Carthaginensem prouinciam inuadentes, multis vrbibus vastatis possident.* Et in Concilio Toletano III.dicto, vbi agente S.Leandro Hispalensi Gothi Arrianam hæresim abiurarunt, subscribunt Dominicus Carthaginis Spatariæ Metropolitanus,& Epiphanius Helladius Metropolitanus Toletanus: quod incidit in annum Domini 590. Porrò de S. Elpidio primo Toletanorum Antistite à Sancto Apostolo Iacobo ordinato alibi satis diximus.

S.Maxentia Tridentina.

2. *S.Maxentia*,&c.] Nobilis de ea fit mentio in Martyrologio Galesini ad diem 30.Aprilis, his verbis; *In finibus Tridentinorum Sanctæ Maxentiæ viduæ. Hæc S.Vigilij Episcopi mater singulari pietate & religione ita præluxit, vt miraculis compluribus eius sanctitatis laudem Deus testatam fieri voluerit.* In Notis addit; *Huius vitam scripsit Altemannus Episcopus Tridentinus.* Eius verò filij,S.Vigilij Episcopi ac Martyris,festa dies celebratur 26.Iunij, qua nimirũ olim *cùm reliquias Idololatriæ penitus extirpare conaretur, à feris & barbaris hominibus lapidum imbre percussus pro Christi nomine martyriũ impleuit;*vt habet Rom.Martyrologiũ,Vsuardus,& Ado.

Monachi nigri qui?

3. *Canali*, &c.] Frequentissima hoc tempore Monachorum examina in Hispania fuisse ex actis Conciliorum,& epistolis summorum Pontificum satis liquet;nam in Concilio Cæsaraugustano anni 384. vel quod alij volunt 380. Canon sextus & octauus agunt de Monachis: & in Toletano I. Canon sextus de Sanctimonialibus. Siritius item Romanus Pontifex in epistolà ad Himerium Tarraconensem, & cũctos Hispaniæ Episcopos, quæ quidem articulis seu responsionibus distincta est,nonnulla statui Monachorum concernentia in septima & quartadecima responsione decernit. Vt omittam Sanctos Monachos & Abbates Fabricianum & Philibertum, qui Titultiæ in confluentibus Fenarij & Tagonij fluminum Monasterium construxerunt;& inibi martyrio sublati in cœlum euolauerunt anno Domini 308.vt superiùs cum Dextro notauimus. Nunc autem qui sint isti Monachi, ad differentiam cæterorum *Nigri* nuncupati,ab anno Domini 393.in Hispanias introducti, videndum est.Et quidem certum est,nullatenus fuisse ex disciplina S.P. Benedicti, vtpote qui post annos aliquot natus fuit. Insuper apud vetustos Monachos nulla de colore habitus mentio reperitur; quinimò Benedictus ipse ; qui regulam eorum scripsit,antiquorum Patrum mores imitatus,cùm cap.55.de habitu agit; *De quarum rerum* (inquit) *colore, aut grossitudine non causentur Monachi; sed quales inueniri possunt in prouincia qua habitant,aut quod vilius comparari potest.* Non igitur omnes vno eodémque colore vestiti incedebant, etiam in vno Monasterio,sed diuersis,secundùm quod viliùs emere poterant.Id tamen intelligo de natiuis vellerũ coloribus,vti de bruno,subcineritio,nigro, aut subnigro, vel subrusso:minimè namque ipsis colores adinuentitij licebant;quinimò albũ apud ipsos in vsu non fuisse,apertè asseruit

Anno Christi 423. Petrus Venerabilis lib.1.epist.28. vbi Cistercienses taxat,quòd albo colore vtantur præter omnium Monachorum morem; ait siquidem: *Vos sancti, vos singulares,vos in vniuerso orbe verè Monachi,alijs omnibus falsis, & perditis, secundum nominis interpretationem ,solos vos inter omnes constituitis; vnde & habitum insoliti coloris prætenditis,& ad distinctionem cunctorum totius ferè mundi Monachorum,inter nigros vos candidos ostentatis.* Et inferiùs; *Colorem humilitati & abiectioni magis competentem abijcitis,& illum quo etiam in Scripturis gaudium & solennitas figuratur,album scilicet,assumitis.Cumq; in valle lacrymarum positos, quibus præcipitur, vt semper luctui,nunquam lætitiæ intendant, decent vestimenta luctum, & pœnitentiam designantia; vos contra in miserijs fœlicitatem,in mœrore gaudium,in luctu lætitiam,in vestium candore monstratis.* Anno Romæ 1174.

Quidquid igitur sit de animo contentioso, qui Venerabilem ad id scribendum induxit, de quo in præsenti non curo, illud nihilominus eius testimonio exploratum habemus, colorem candidum longè abfuisse ab antiquis Monachis. Nam & de quodam Honofrio veteri Monacho narrat Metaphrastes in vita SS.Galationis,& Epistemes,quòd alba veste monasticum habitum contegebat,ne agnosceretur. In vita etiam Sancti Martini legimus de eius discipulo Anatholio Monacho ab angelo Sathanæ deluso, quadam die cæteris Monachis dixisse; *Ecce hac nocte vestem mihi candidam Angelus de cœlo attulit, qua indutus in medio vestrûm diuersabor;idque vobis signum erit,me in Dei esse virtute,qui Dei veste donatus sim.*Quod si alba vestis Monachis esset in vsu,eiusmodi distinctionis signum esse non posset.

Extat tom.6. die 5. Nou.

Erant discipuli S. Martini.

De nigro verò colore,illud maximoperè probatur,quod prædictus Petrus Cluniacensis affirmat,primùm omnium (quod sciamus)è Monachis S.Martinum eo vsum fuisse,& quod inde fit consequens,Monachos suos, *Certè hæc vestium nigredo*(ait ille) *antiquitus humilitatis causa à patribus inuenta est;nam de magno illo & admirabili,vereq; Monacho Martino non legitur, quod albo & curto ,sed quòd nigro & pendulo pallio processerit.* Ita sanè Seuerus refert dialogo 2.*Sed vbi Martinum*(inquit)*in veste hispida, nigro, & pendulo pallio circumtectum contigua de latere iumenta viderunt, paululum in parte altera pauefacta cesserunt.* Eodem quoque authore referente in vita ipsius, tam multa Martinus construxit monasteria non solùm Mediolani, & Turonis,sed aliis quoque in Prouinciis, vbi ad eius exemplum Monachorum magna examina vixerunt; quod de quadam ab ipso ad fidem conuersa: *Adeò,* inquit, *virtutibus illius, exemplóque conualuit, vt iam ibi nullus locus sit, qui non aut Ecclesijs frequentißimus, aut monasterijs sit repletus.* Horum ergo semina in Hispaniis etiam missa fuêre,vt hoc loco dicitur,nec mirum,cùm non longè ab ea regione Galliæ distent, quas S.Martinus incolebat.

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 423. — Anno Romæ 1174.

Obijt Gregorius Bæticus, cùm priùs dicasset librum de Fide, vel de Trinitate Gallæ Placidiæ Augustæ, fœminæ lectissimæ.

2. *Vicentio Episcopo Cæsaraugustano Valerius subrogatur.*

3. *Theodosius Thodosij senioris pater,qui dolo Hæreticorum obijt in Africa, à nonnullis inter Martyres refertur.*

4. *Ingens inter nostros Episcopos contentio orta est, quòd Catholici ad dignitatem, (quamquam bene quidem ad pœnitentiam) non reciperent lapsos in hæresim Priscilliani, neque ad suam communionem cum dignitate.*

5. *Scribit per hæc tempora Isidorus Iunior Cordubensis Episcopus Allegoriarum librum Paulo Orosio Tarraconensi; & super Lucam scripserat.*

6. *Ab anno 410. cœperunt Sueui possidere Gallæciam, vastata Lusitania,*

7. *Maraban*

Anno Romæ 1174. | Anno Christi 423.

7. *Marabaudes Poëta Lyricus, cæcus, Barcinone floret.*

8. *Asturius Toletanus corpora SS. Iusti, & Pastoris Martyrum intra mœnia Complutensis vrbis priùs translata, Basilica cohonestat, quorum memoria egesta terra penitus interciderat: & relicta Sede Toletana, scripsit manens Compluti, vitam résque gestas, ac hymnum, & officium SS. Martyrum: intérque Scriptores Pontifices numero nonus est.*

Anno 424. | Anno 1175.

Gothi, Sueui, Vandali Alaniq; nationes Septentrionales, quæ Hispaniam aliquanto priùs inuaserant, miserandis cædibus, & incendijs illam vastant: multasq; vrbes, inter illas Tarraconem incendentes penitùs euertunt, multaq; hominum millia perimunt gladio: plurimiq; passim peste, fameq; grassantibus absumuntur.

2. *Theodosius Iunior, qui ab anno 402. imperat, floret.*

3. *Petrus Iunior Presbyter Toletanus in Africa florere dicitur.*

4. *Cauriæ in Hispania, Vigo Lusitana Catholica, nomine Vincentia, ab hæreticis Arrianis, immensis propemodum cruciatibus afficitur: quod semel catholicè tincta, nollet hæreticorum intingi batismate; quæ hoc anno Idibus Martijs tandem grauissimè torta, Virgo & Martyr migrat in cœlum.*

5. *Prope Tudem in Gallæcia, in oppido Vianensi, Sancti Pontifices Maximianus & Valentinus Confessores clarent.*

6. *Ruffus ex Charia, Episcopus in Hispania creatur: qui per aliquot annos sequendo quemdam Pseudo-Christum, mirificè deceptus, de gradu Pontificio ex sententia frequentis Concilij deijcitur.*

7. *S. Asturio cognomēto Serrano in bona senectute decedenti, in Ecclesia Sanctorum Iusti, & Pastoris Compluti ædificata sepultura datur: cui successit in Sede Toletana Martinus, huic Olympius secundus.*

8. *Hæretici Priscillianistæ ab vrbe Vettonum Ambratia ignominiosè depelluntur ab Splendonio eius vrbis Episcopo: similiter non minori nota à Marcello Caurienſi Episcopo.*

9. *Sub Olympio II. Toletano laxantur spatia summi templi Toletani, & illustri templum donatur Bibliotheca.*

10. *Memoria Gregorij Cordubensis vbiq; celebris habetur, qui fuit Præfectus Prætorio Cappadociæ, fratris Comitis Olympij.*

11. *Innocentius Hispanus ex vrbe Carpetanorũ Ebora, motu Gothorum vrbes Hispanas incēdentium*

Anno Christi 423. | Anno Romæ 1174.

ad insulam Minoricam multis socijs fugiens conuertitur ad fidem: quem non multo pòst sequutus est Theodosius Iudæus.

12. *Festum Inuentionis S. Crucis à Syluestro institutum celebre multis est.*

13. *Prudentius Roma Cæsaraugustam rediens, ad Sedem Cæsaraugustanam S. Mariæ plenus dierum, & illustrium operum, pòst multas pugnas cum omnibus hæreticis sui temporis habitas, tranquillè moritur.*

14. *Synodus altera habetur Telensis in Hispania, in qua confirmat acta Synodalia Domitianus eiusdem vrbis Episcopus. Hæc Sedes Telensis inter primas Hispaniæ habebatur.*

15. *Fœtadius succedit in Sede Toletana sancto viro Olympio.*

16. *Honorius, Mineruius, Iouianus viri clarissimi, sanctissimiq; singulorum monasteriorum curam susceperunt.*

COMMENTARIVS.

S. Gregorij Bætici mors.

ANNO 423. *Obijt*,&c.] Multa de eo diximus ad annos Domini 388.& 406.eiúsque festa dies in Vsuardi Martyrologio,quod Galesinus in suo sequitur, satis celebris adstruitur 24.Aprilis. Extat liber *de Fide* in tomis Bibliothecæ Vet.Patrum: cuius etiam Hieronymus meminit lib. de Script.Ecclef.Porrò Augustam cui dedicatus est, non solùm Placidiam, sed simul Gallam Placidiam vocatam, quod nonnemo abnuit, expresfè docet cum Dextro,Paulus Diaconus lib.13.de gestis Longobardorum,& tamquam rem certam, ac notissimam narrat Petrus in Catalogo lib.11.c.93. accessisse Placidiæ Gallæ cognomentum ex Galla matre, Theodosij vxore. Titulus quoque libri in vetustissimo Codice ab Achille Statio reperti hæc habet. *Gregorij Bætici Iliberritanæ Sedis Episcopi, ad Gallam Placidiam Augustam, de Trinitate, ac Fide contra Arrianos liber.* In eius contextu tractatur tanquam fidelis & Catholica; quod minus vetustiori conuenit, at recentiori propriissimè. De grauissima Gregorij senectute manifestum argumentum est,quod Hieronymus scripserit librum de Scriptoribus Ecclef.anno 14. Theodosij,id est, Christi Domini 393. & tunc de eo dixerit in extrema senectute constitutum adhuc viuere; nũc verò cum post alios 30.annos mortuus dicatur,necessum est vt penè cẽtenarius obierit.

Valerianus Cæsaraugustanus Episcopus.

2. *Vincentius*, &c.] Valerius hic fuit eius nominis tertius Cæsaraugustanorum Antistitum, nam primus Illiberritano, secundus Cæsaraugustano subscripsit; hic verò ab aliis vocatur Valerianus; vt ab ipso Dextro inferiùs anno Domini 430. & ab Aurelio Prudentio, qui eidem suum dedicauit Hippolytum sub hoc titulo, *Passio Hippolyti Martyris ad Valerianum Episcopum*: incipit verò in hæc verba;

Innumeros cineres Sanctorum Romula in vrbe
Vidimus, ô Christo Valeriane sacer, &c.

Cùm enim Cæsaraugustam Roma rediisset, & inter alias Sanctorum reliquias, S.Hippolytum venerandus visitasset,speciali erga ipsum deuotione concepta, eius martyrium scripsit ad Episcopum suum Valerianum, rogans vt

Inter solennes Cypriani, vel Chelidonij
Eulaliæq; dies currat & iste tibi.

Sub quo Prudentius floruit Cæsaraugustæ.

Constat verò Valerianum hunc eius fuisse Pastorem & Antistitem, ex eo quod ad calcem operis subdit, inter alias precationes

Anno Romæ 1174. Anno Christi 423.

Sic me gramineo remanentem denique campo
Sedulus ægrotam Pastor ouem referas.

Hunc vero in Hispania habuisse Pastorem, postquam Roma rediit, vel illud cõuincit, quod librum Peristephanon in Hispania post reditum scripsit; vnde in hymno de S. Laurentio inquit:

Nos Vasco Iberus diuidit,
Binis remotos Alpibus;
Trans Cotianorum iuga,
Trans & Pyrænas ninguidos.
Vix fama nota est, abditis
Quàm plena sanctis Roma sit:
Quàm diues Vrbanum solum
Sacris sepulchris floreat.

Hoc & in in Hippolyto dixerat, nam inter cætera subdit:

Sed qui caremus his bonis,
Nec sanguinis vestigia
Videre coram possumus,
Cœlum intuemur eminus.

3. *Theodosius*, &c.] Narrat mortem Theodosij Orosius lib.7.c.33.ex quo, & Paulo Diacono & aliis Card.Baronius. Acceperat Valens prognosticon de successore, quod eius nomen litteras *Theo* haberet in capite: id vt ipse euerteret, multos occidi iussit, quibus Theophilus, Theodorus forsan nomen erat. Vnde eo furore ductus Theodosium Ducem strenuissimum in Hispania ortum, qui res Imperij nutantes in Africa, parta victoria de Tyrannis stabiliuerat, & eius filium Theodosium item nuncupatum necari curauit. Filius quem Deus Imperio destinauerat, fugam iniit; senex tunc Cathecumenus, priusquàm cæderetur baptizati curauit; acceptáque sancti fontis aqua, & fuso simul sanguine, impiè & tyrannicè trucidatus, abiit ad Dominum. Hinc factum, quod Dexter scribit, à nonnullis postea inter Martyres recensitum. *S. Theodosij Ducis, Theodosij magni Imp. patris cædes.*

4. *Ingens*, &c.] Decreto Concilij Toletani primi nuncupati, nonnulli Episcopi ex Priscillianistis, è dignitate eiecti sunt, aliis retenta dignitate, communicatio cum cæteris Episcopis negata est ad tempus; nimirum quousque *illis per Papam, vel per S. Simplicianum communio detur*, vt inibi dicitur in sententia contra Priscillianistas lata. Inde, haud dubium, contentio ista duxit ortum.

5. *Scribit*, &c.] Extat Allegoriarum liber, de quo hic mentio est, inter opera S. Isidori Hispalensis; quem tamen ex catalogo suorum ab eius discipulis Ildefonso, & Braulione confecto, liquet alterius Isidori esse quàm Hispalensis. Cùr autem Iunior hic Cordubensis dicatur, à nobis in superioribus expositum est, ad annum Domini 384. vbi de Seniori Cordubensi egimus, qui Chronicon scripsit. *Isidorus Cordubensis Episcopus, Scriptor.*

6. *Ab anno*, &c.] Scytharum Barbaricam irruptionem, qua Italia, Gallia, Africa, Asia, & totum penè Romanum his diebus Imperium quassatũ est, præsertim Hispaniæ fusiùs narrat Idatius Lamacensis eius temporis Scriptor, ac testis oculatus in Hispania. Præmisit quidem in Fastis Consularibus, quonam ouo tantum malum ortum fuerit, inquiens; *Valente V. & Valentiniano Coss. victi & expulsi sunt Gothi à gente Hunnorum, & suscepti sunt in Romania, pro misericordia, iussione Augusti Valentis.* Fuit is annus à Christo nato 376. sequenti verò *Coss. Gratiano IV. & Merobaude, gens Gothorum qui pro misericordia suscepti sunt, rebellarunt aduersus Romanos, ad quos expugnandos sunt missi Comites cum militibus, & pugnauerunt cum Gothis.* Anno verò 378, *Valente VI. & Valentiniano II. toto anno per diæcesim Thraciarum & Scythiæ, & Mæsiæ, Gothi habitauerunt simul, & eas deprædauerunt; deinde vsque ad portas vrbis Constantinopolitanæ venerunt.* Anno 379. qui fuit primus Theodosij Imperatoris, *multa bella Romani cum Gothis commiserunt; deinde victoriæ nuntiatæ sunt aduersus Gothos, Alanos, atque Hunnos die 15. Kalend. Decembr.* Pace tamen cum Hunnis facta, Athanaricus Gothorum Rex ingressus est Constantinopolim, Syagrio, & Eucherio Coss. id est, Christi 381. eo verò mortuo: *vniuersa gens Gothorum cum Rege suo in Romaniam se tradiderunt, die 5. Non. Octob.* *Barbarorum irruptiones.*

Anno Christi 423.

anni sequentis. Hinc effectum, vt Romani Imperatores Gothorum copiis auxiliaribus, cùm opus esset, vterentur; vti contra Radagaisum Tyrannum fecêre, qui cum ducentis millibus suorum totam Italiam inundauerat, sed ab Hunnis & Gothis deuicti sunt, sub Archadio VI. & Probo Coss. anno scilicet Domini 406. quod Marcellinus in Chron. narrat: ex quo etiam habemus, quod Basso & Philippo Coss. Christi anno 408. *Stilico spreto Honorio Imperatore, regnumq; eius inhians, Alauorum, Sueuorum, Vandalorúmque gentes donis, pecuniisq; illectas contra Honorij regnum excitauit, Eucherium filium suum cupiens Cæsarem ordinare.* Soluit Stilico morte propria proditionis pœnas, Barbari verò insolentiores effecti Imperij prouincias inuadunt; & anno sequenti agente Constante Constantini Tyranni filio contra Didymum & Verinianum, vt Prosper in Chronico affirmat, *Alani, Vandali, & Sueui Hispanias ingressi sunt*, videlicet Æra Cæsaris 447. Christi verò anno 409. vti Idatius & cæteri notant, Honorio VIII. & Theodosio Archadij filio III. Coss. anno 410. Barbari Hispanias inter se sortiuntur, ita vt Gallæcia Vandalis & Sueuis; Alanis Lusitania & Carthaginensis prouincia; Bætica autem solis Vandalis cederet. Quæ verò sortitionem istam præcesserint, inferiùs cum Dextro dicemus ad annum Domini 424. Gothi non intrarunt Hispanias vsque ad annum Domini 416. sub Athaulpho ipsorum Rege: vt suo loco monstrabimus. Illud tamen à Saluiano Massiliensi notatum inuenio, peccatis hominum exigentibus Barbaricam vastationem in toto Rom. Imperio factam: postquam etenim de Galliis iusto Dei iudicio inuasis egerat, subdit lib. 7. de Prouidentia; *Quid Hispanias non, vel eadem, vel maiora forsan vitia perdiderunt? quas quidem cœlestis ira etiamsi aliis quibuslibet Barbaris tradidisset, digna tamen flagitiorum tormenta tolerauerunt puritatis inimici. Sed accessit hoc ad manifestandum illis impudentiæ damnationem, vt Vandalis potissimum, id est, pudicis Barbaris traderentur. Dupliciter in illa Hispanorum captiuitate Deus ostendere voluit, quantum & odisset carnis libidinem, & diligeret castitatem; cùm & Vandalos ob suam maximè pudicitiam illis superponeret, & Hispanos ob solam vel maximè impudicitiam subiugaret. Quid enim? Nunquid non erant in omni orbe terrarum Barbari fortiores, quibus Hispaniæ traderentur? Multi absque dubio; imò ni fallor omnes: sed ideo infirmissimis hostibus contradicit, vt ostenderet scilicet non vires valere, sed causam, neque nos tunc ignauissimorum quorundam fortitudine obrui, sed sola vitiorũ nostrorũ impuritate superari.* Hæc ille.

Anno 1174.

Concilium Bracarense.

Dum prædicti Barbari Hispanias deprædari incipiunt, Pancratianus Bracarensis Antistes Synodum Episcoporum sibi subditorum coëgit, vt in ea, decreto Concilij prouideretur de fidei articulis in quibus à Barbaris impugnabantur; déque Sanctorum reliquiis tuto loco seruandis, ne fortè ab eis irriderentur, & ludibrio haberentur. Autographũ eius Concilij in M.S. Codice carioso & peruetusto Bibliothecæ Cœnobij Eburobriani nostri ordinis est, indéque extractum in lucem datum est tom. 2. Monarchiæ Lusitanæ, à P. Bernardo Brito Monacho nostro, & Regio Historiographo elaboratæ; quod tamen quia vehementer ad rem nostram facit, & paucis datum est habere, placuit ad verbum hic inserere.

CONCILIVM BRACARENSE SVB PANCRATIANO Episcopo primæ Sedis.

CAPVT I.

De Barbarica clade narratio.

Conuenientibus Episcopis; Elipandus Colimbricensis, Pamerius Egitanensis, Arisbertus Portugallensis, Deusdedit Lucensis, Galesius Emeritensis, Pontamius Eminiensis, Tiburtius Lamacẽsis, Agathius Iriensis, Petrus Numantinus, in Fano Sanctæ Mariæ Bracarensis, Dominus Pancratianus Episcopus primæ Sedis, dixit. Notum vobis est fratres & socij mei, quomodo Barbaræ gentes deuastant vniuersam Hispaniam, templa euertunt, seruos Dei occidunt in ore gladij; & memorias Sanctorum, ossa, sepulchra, cœmiteria prophanant; vires Imperij confringunt, modò commouentes omnia, sicut stipulam ante faciem venti. Præter Celtiberiam & Carpetaniam iam reliqua omnia versus Pyrenem sub sua iacent potestate. Et quia malum hoc iam iam est super capita nostra, volui vos aduocare, vt vnusquisque sua prouideat, & omnes simul communem Ecclesiæ calamitatem. Prouideamus socij remedium animarum, ne multitudo laborum, & afflictionum compellat eas abire in concilium impiorum, stare in via peccatorum, & sedere in cathedra pestilentiæ, & apostatare à vera fide: & ad hoc exempla constantiæ nostræ ponamus ob oculos subditorum, patiendo pro Christo aliquid ex multis tormentis, quæ ipse pertulit pro nobis. Quia verò nonnulli Alanorum, Sueuorum, Vandalorúmque sunt Idololatræ, alij verò Arrianorum hæresim profitentur; visum est mihi, vobis approbantibus, ad maiorem fidei firmitudinem, contra similes errores sententiã proferre. Quid vobis videtur?

Omnes.

Anno Romæ 1174. Omnes. *Iustum, pium, sanctum, expediensq́ negotium.* Anno Christi 423.

CAPVT II.

Pancratianus. *Credo in vnum Verbum genitum ab ipso Patre ante tempora, Deum ex Deo vero, ex eadem substantia Patris, sine quo factum est nihil, & per quem omnia creata sunt.* *Contra Arrianos.*

Omnes Episcopi. *Similiter & nos credimus.*

Pancratianus. *Credo in Spiritum Sanctum procedentem à Patre & Verbo, vnicum in Deitate cum ipsis, qui per ora Prophetarum loquutus est, supra Apostolos sedit, Mariam Christi Matrem repleuit.*

Omnes Episcopi. *Similter & nos credimus.*

Pancratianus. *Credo quòd in hac Trinitate non sit maius aut minus, prius aut posterius; sed in tribus distinctis personis sit vna æqualitas, vna Deitas, vna Diuinitas.*

Omnes Episcopi. *Similiter & nos credimus.*

Pancratianus. *Damno, & excommunico, reprobo, anathematizo omnes contrarium sentientes, tenentes & prædicantes.*

Omnes Episcopi. *Similiter nos damnamus.*

Pancratianus. *Credo quòd Dij gentium sint dæmonia: os habent & non loquentur; oculos & non videbunt, aures & non audient, neq́ sit spiritus in ore ipsorum.*

Omnes. *Similiter & nos credimus.*

Pancratianus. *Credo quòd Deus noster trinus in personis, vnus in essentia, fecit ex nihilo omnia; & Adamum patrem nostrum creauit ex terra, Euam de latere eius, destruxit mundum per aquas, dedit Moysi legem; & nouissimis temporibus visitauit nos per filium suum, qui factus est ex semine Dauid secundùm carnem.* *Contra Gnosticos.*

Omnes. *Similiter & nos credimus.*

Pancratianus. *Damno, reprobo, execror, anathematizo omnes contraria tenentes, sentientes, & prædicantes.*

Omnes. *Similiter & nos damnamus.*

CAPVT III.

Pancratianus. *Nunc antem si placet omnibus vobis, statuatur quid agendum sit de reliquijs Sanctorum, præcipuè de Patre nostro, & Apostolo huius regionis Petro Ratiastensi, quem ad saluandas animas Iacobus Domini consanguineus dimisit.* *De reliquijs Sanctorum custodiendis.*

Surrexit Elipandus Colimbricensis & ait: Non poterimus omnes vno modo id facere; sed si vobis placuerit, vnusquisq́ pro temporis opportunitate id faciat, Barbari sunt intra nos, & Vlixbonam premunt, Emeritam habent, Asturicam similiter, propediem euenturi super nos. Proficiscatur vnusquisque in locum suum, & confortet fideles, corporaq́ Sanctorum honestè abscondat, & de locis, & speluncis vbi postea fuerint, relatorium vobis mittat, ne per cursum temporis, in obliuionem veniant.

Omnes. *Iustum, bonum, & congruum consilium nobis videtur pro temporis necessitate.*

Anno Christi 423. Pancratianus. *Similiter mihi, sicut & vobis videtur. Abite in pace.* Anno Romæ 1174.

Omnes. *Solus remaneat frater noster Pontamius, propter destructionem suæ Ecclesiæ Eminiensis, quam Barbari vexant.*

CAPVT IV.

Pontamius dixit. *Abeam & ego, vt confortem oues meas, & simul cum eis pro Christi nomine patiar labores, & anxietates: non enim suscepi munus Episcopi in prosperitate, sed in labore.*

Pancratianus. *Optimum verbum, iustum consilium; profectum approbo, Deus te conseruet.*

Omnes. *Seruet te Deus in bono consilio, quod nos similiter approbamus.*

Omnes simul. *Abeamus in pace Iesu Christi.*

Subscriptiones.

Pancratianus in Dei nomine Episcopus Bracarensis.
Gelasius in Dei nomine Episcopus Emeritensis.
Elipandus in Dei nomine Episcopus Colimbricensis.
Pomerius Episcopus Egitanensis.
Arisbertus Episcopus Portugallensis.
Deusdedit in Dei nomine Episcopus Lucensis.
Pontamius Episcopus Eminiensis.
Tiburius Episcopus Lamacensis.
Agathius Episcopus Iriensis.
Petrus in Dei nomine Episcopus Numantinus. Hactenus Concilium Bracarense.

Episcopi Hispani fugam arripientes.

De Episcopis Hispaniæ in eiusmodi clade fuga actis, & ærumnis, atque angoribus afflictis, agit S. Augustinus in epist. 180. ad Honoratum, ipsum consulentem, liceretne eo tempore Episcopo fugam inire, quod nonnulli Hispanorum fecerant: sic enim respondet; *ita quidem Sancti Episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim peremptis, partim obsidione consumptis, partim captiuitate dispersis; sed multo plures illic manentibus propter manentes sub eorum periculorum densitate manserunt; & si aliqui deseruerunt plebes suas, hoc est quod dicimus fieri non debere; neque enim tales docti authoritate diuina, sed humano, vel errore decepti, vel timore sunt victi.* Certè ad id Augustinus respexisse videtur, quod in hac Bracarensi Synodo decretum est; & Pontamius Episcopus Eminiensis inter eos enumerandus erit, de quibus dixit; *Multo plures illic manentibus,* &c.

Quo tempore coactum Bracarense Concilium?

Sed vnde habemus isto tempore celebratum hoc Concilium? nimirum ex eo quod in actis asseritur, tunc temporis Alanorum, Sueuorum, Vandalorúmque barbaras nationes præter Carpetaniam, & Celtiberiam reliqua omnia versus Pyrenem sub sua habere potestate: Vlixbonam premere, Emeritam & Asturicam possidere, & Eminiensem tractum in Gallæcia, adhuc verò non peruenisse Bracaram, sed de proximo eorum aduentum imminere; quæ omnia ad annum ipsum ingressus eorumdem in Hispanias referenda sunt: nam in sequenti, Dextro etiam cum Idatio teste, Lusitania, & Gallæcia à Sueuis & Alanis vastatæ fuerunt, vbi Bracara, & Sedes comprouincialium eius Episcoporum sitæ sunt. Insuper ex eo quòd in actis nulla fiat mentio de Gothis, sed solùm de Alanis, Vandalis & Sueuis, vnde inferre debemus, celebratum esse ante Gothorum ingressum, videlicet post septem annos quàm cæteri ingressi fuêre. Accedit quod non multo post, scilicet anno Domini 415. Auitus Presbyter epistolam Luciani de inuentione corporis Protomartyris Stephani à se de Græco in Latinum idioma traductam, dicauit Balchonio Bracarensi Episcopo, qui tamen adhuc in viuis erat tempore Concilij Toletani, à S. Turibio Legato S. Leonis Papæ celebrati, anno Domini 448. quando Barbari totam sine contradictione Hispaniam possidebant. Quare cogimur dicere Pancratianum antecessisse Balchonium, & ante annum 415. obiisse, & aliquanto priùs Concilium præfatum celebrasse. Transcripsit itidem ipsum P. Caracciolus Clericus Regularis Neapolitanus in controuersia sua de Aduentu S. Iacobi in Hispanias.

Marabaudes Poëta.

7. *Marabaudes,* &c.] Extant ipsius nonnulla heroica carmina tom. 15. Bibliothecæ

Vet.

Anno Romæ 1174. Vet.PP.vltimæ impressionis sub titulo; *Merobaudis Hispani scholastici de Christo*; eorum verò initium est; *Proles vera Dei, cunctisq́ antiquior annis.* quæ contra Arrianorum errorem scripta videntur. Anno Christi 423.

8. *Asturius*,&c.] Eam rem, quòd ad inuentionem, & translationem SS.Martyrum spectat, narrat S.Ildefonsus lib.de Viris illustribus in Asturio his verbis: *Hic & sacerdotio beatus, & miraculo dignus, quia quibus iungeretur in cœlo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulchro. Nam cùm Sedis suæ saccerdotio fungeretur, Diuina dicitur reuelatione monitus, Complutensi sepultos municipio, quod ab vrbe eius fermè* LX.*milliar. situm est, Dei Martyres perscrutari. Qui concitus adcurrens, quos & tellus aggeris, & obliuio temporis presserat, in lucem & gloriam terrenæ cognitionis prouehendos inuenit. Quibus repertis redire ad Sedem renuens, seruitute simul & assiduitate Sanctis innexus, diem clausit extremum.* Hæc de reuelatione Sanctorum Asturio facta, apud Ildefonsum legimus. Attamen non ita eos inueniſſe credendus est, quasi de vrbe, aut Ecclesia in qua sepulti iacerent ignoraretur; nam paulò antè vidimus S. Paulinum filium suum Celsum Compluti prope Sanctos Martyres tumulaſſe; sed quia indiuiduus sepulchri eorumdem locus, vtpote subtus terram iacentis, à memoria hominum exciderat. Porrò officium in ipsorum laudem à Sancto Asturio compositum extat in Breuiario Mozarabe Sancti Isidori, cum hymno, quem placuit in gratiam eruditorum, & deuotionem cunctorum hic apponere. *SS. Iusti & Pastoris inuentio.*

Hymnus de Sanctis Martyribus Complutensibus.

O Dei perenne Verbum Patris ore proditum,
Organum qui imbecille admouens infantium,
Das eis spirare flatum, vocis vt promant sonum:
Tu pius adesto nobis, solue fibras gutturis,
Ora instrue loquelis, corda reple lacrymis,
Vt sacrorum festa dignis præcinamus canticis.
Ecce Iustus, ecce Pastor, ambo iuncti sanguine,
Quos pia fraternitatis iunxerat germanitas,
Fecit æquales sacratæ passionis vnitas.
Hi tamen scholis retenti, dum struuntur litteris,
Audientes quòd Tyrannus intrat vrbem persequens,
Ilicò scholam relinquunt, & tabellas admouent.
Appetunt cursu deinde Præsidis præsentiam,
Et crucem Christi sequendo, corpus armant debile,
Quo triumphos passionis expedirent fortiter.
Hoc repentè Daciano nuntiantes inquiunt,
Ecce aduenire Christum profitentes paruuli,
Mortis vltro passionis, atque cædis perpeti.
Turbidus at inde Præses concitans sæuitiam
Ad suos truces ministros, vt teneantur clamitat,
Fustibus iubens tenella dissecari corpora.
Tunc sacratas voces ecce alloquuntur inuicem:
Tempus est accipiamus huius pœnas corporis,
Quo futurum possideamus gaudium cum Angelis.
Audiens mox Dacianus Martyrum constantiam,
Excitatus in furorem dictat hanc sententiam;
Vt perempti fratres ambo morte dira intercidant.
Protinus eos furentes pertrahunt satellites
Ad locum campi patentem, quem ferunt laudabilem;

Ense

Anno Christi 424. *Ense illic verberantur, laureantur sanguine.* Anno Romæ 1175.

O locum verè beatum, quo cruor reconditur
Sanctus ille paruulorum ad salutem plebium,
Quóve multa sanitatum signa ægris confluunt.
Nempe hic Diuina virtus vincit iras dæmonum,
Curat vlcus, membra sanat, & dolores temperat,
Vota cunctorum receptat, & ruentes subleuat.
Iam tuorum passione freta gaude ciuitas
Iure Complutensis almo quo laueris sanguine;
Et gemellis mox camenas redde vota debitas.
Hic te Deus postulamus, vt precantes audias,
Pelle morbos, solue vincla, & relaxa crimina,
Atque illæsi futuram appetamus patriam.
Nominis tui amore, da tuis in seruulis
Temporale nil amemus, diligamus inuicem,
Te sequamur, te canamus, te fruamur perpetim.
Laus tibi per omne tempus, Trinitas indifferens,
Laus, honor, virtusq; summa, singularis gloria,
Quæ Deum te sæculorum personet in sæcula. Amen.

Quod ad Sanctissimorum Martyrum corpora spectat, tempore Sarranæ cladis, id est, ad annum Domini 714. Oscam translata fuêre à S. Vrbicio Burdegalensi, qui Compluto ob metum Maurorum sublata, Burdegalam primùm, inde Oscam Aragoniæ notissimam vrbem aduexit; vbi miraculis multis clarescunt, incorruptione quoque ad hæc vsque tempora insigniter donati, post M. CCC. XXVIII. annos ab eorum illustri martyrio decursos. Eius rei testes fuêre ante paucos annos multi Oscenses ciues, & Clerici, inter quos D. Vincentius Claueria eo temporis Ecclesiæ Sanctorum Martyrum Portionarius, nunc Illustrissimi Domini Cardinalis de Trejo Auditor, propriis manibus corpora ipsa reuerenter tractauit, mihíque sæpiùs plena esse carnibus iureiurando interposito confessus est. Repertæ sunt cum ipsis brachæ alterius ex illis, cum caligis, & panno lineo, sanguine quasi recenti, ad miraculum, madefactæ. Porrò reliquiarum pars, Philippo II. Catholico Rege procurante, Complutum translata est anno Domini 1568. & celebri pompa in antiqua Sede reposita. Consule Moralium lib. 10. hist. Hisp. cap. 9.

Præsules Toletani Doctores. Iam verò quod de S. Asturio Ildefonsus asserit, fuisse nonum inter Toletanos Antistites, eò certè spectat, quod in Dextro legerat, fuisse numero nonum inter Episcopos Scriptores; aliàs omnino falsum prompsisset, cùm ex Catalogo eiusdem Sedis Præsulum, à Loaysa excuso, quantumuis mutilo & defectuoso, constet, duodecimum vt minimum fuisse à S. Eugenio Martyre: quinimò apud Dextrum sit octauus decimus, seu bisnonus. Nouem verò Scriptores Toletanos hos intelligo: Eugenium, Turibium, Paulatum, Melantium, Natalem, Olympium I. Gregorium, Audentium, & ipsum Asturium: quorum labores & opera suis locis cum Dextro recensuimus.

Gothi irruũt in Hispanias cũ aliis Barbaris. Anno 424. *Gothi*, &c.] Inuerso, hoc loco, recitantur ordine, quàm ipsi Hispanias intrarunt. Orosius & Idatius sic eos recitant; Alani, Wandali, Sueui simul intrant, & postmodum Gothi, quod non sine mysterio factum, ad calcem horum Commentariorum monstrabimus. Cæterùm Dexter ordinem inuertit, eo videlicet, quòd inuerso ordine maiores intra Hispaniam vires acceperunt: Gothi namque plus durarunt in regno, Sueui aliquanto minus, sed multo amplius quàm Wandali, & Alani, è quibus Alani primi omnium deuicti defecerunt, Wandali autem paulò post ad Africam transmigrarunt relictis Hispaniis. Qua de re fusiùs agemus in calce operis. De calamitate quã hoc loco memorat Dexter, illustre habemus Idatij testimonium, quod ad verbum placet referre, sic enim scribit in Chronico ad Æram Cæsaris 447. id est, anno 15. Archadij & Honorij: *Barbari qui in Hispanias ingressi fuerant, cæde deprædantur hostili. Pestilentia suas partes non segniùs operatur.* Rursus anno eorundem 16. *Debacchantibus per Hispanias Barbaris, & sæuiente nihilominus pestilentiæ malo,*

opes,

Anno Romæ 1175. Anno Christi 424.

opes,& conditas in vrbibus substantias tyrannicus exactor diripit, & miles exhaurit. Fames dira grassatur, adeò vt humanæ carnes ab humano genere, vi famis, fuerint deuoratæ; matres quoque necatis, vel coctis per se natorum suorum sint pastæ corporibus. Bestiæ occisorum gladio, fame, pestilentia, cadaueribus assuetæ, quosq; hominum fortiores interimunt; eorumq; carnibus pastæ passim in humani generis efferantur interitum. Et ita quatuor plagis ferri, famis, pestilentiæ, bestiarum, vbique in toto Orbe sæuientibus, prædictæ à Domino per Prophetas suos adnuntiationes implentur. Intelligit verò Ieremiam & Zachariam; è quibus ille cap.15. hæc sub Dei nomine prædixit; *Qui ad mortem, ad mortem; & qui ad gladium, ad gladium; & qui ad famem, ad famem; & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem; & visitabo super eos quatuor species, dicit Dominus, gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilia cæli, & bestias terræ ad deuorandum, & dissipandum.* Vbi verba illa, *qui ad mortem, ad mortem*, cùm denuntient subitum interitum multorum diuerso mortis genere, à gladio, fame, & bestiarum laceratione, necessariò pestilentiam significant, quæ cum tribus aliis quatuor plagarum species conficit. Zacharias verò sic inquit c.11. *Non pascam vos, quod moritur moriatur; & quod succiditur succidatur, & reliqui deuorent vnusquisque carnem proximi sui.* Quæ certè plagarum genera eadem sunt cum his, quæ in Hispaniis refert Idatius accidisse. Negari tamen nequit prædictos Prophetas ad litteram in Israëliticum populum inuectos iussu Dei fuisse, vt contextum eorum intuentibus facilè constabit: nam subnectit ilicò Ieremias; *Et dabo eos in feruorem vniuersis regnis terræ, propter Manassem filium Ezechiæ Regis Iuda, super omnibus quæ fecit in Ierusalem.* Zacharias verò perspicuè agit de plagis Ierusalem ob Christi occisionem euersæ, vnde in figura venditionis Domini (vt Matthæus c.27. explicat) *Et appenderunt*, ait, *mercedem meam triginta argenteos.* Potuit nihilominus diuinus Spiritus secundariò ad eiusmodi Hispaniæ calamitates respicere; quod sine dubio Idatius contendit. Subiungit deinde anno Archadij 17. *Subuersis memorata plagarum grassatione Hispaniæ prouincijs, Barbari ad pacem ineundam, Domino miserante conuersi, sorte ad habitandum sibi prouinciarum diuidunt regiones. Gallæciam Vandali occupant, & Sueui sitam in extremitate Oceani maris occidua: Alani Lusitaniam, & Carthaginensem prouincias; & Vandali cognomine Silingi Bæticam sortiuntur. Hispani per ciuitates & castella residui à plagis, Barbarorum per prouincias dominantium se subijciunt seruituti.* De Tarraconis euersione agit Orosius lib. 7.c.22. eámque vtpote patriæ suæ deplorat.

2. *Theodosius*, &c.] Imperasse Theodosium iuniorem ab anno Domini 402. eo sensu accipias, quòd eo anno Archadio V. & Honorio item V. Coss. (teste Marcellino) Cæsar creatus sit; ait enim in Chronico anno prædicto, *Theodosius iunior in loco quo pater, patruusq; suus, Cæsar creatus est.* Quod verò subditur ab anno 424. floruisse, eò dictum credas, quod tunc temporis mortuo patre & patruo (Archadio, & Honorio) monarchiam solus obtinuit Imperij. Ita sanè ex Idatio ad hunc annum, qui apud ipsum vltimus est Honorij, Olympiadis 301. annus 1. Æra Cæs. 462. Christi verò 423. sic enim ait. *Romanorum XLI. Theodosius Archadij filius ante aliquot annos regnans in partibus Orientis, defuncto patre, post obitum Honorij patrui, monarchiam tenet Imperij, cùm esset annorum 26.* *Theodosius iunior Imp.*

3. *Petrus*, &c.] Huic Augustinus dedit librum *de anima, & eius origine*, pro quo nimirum contra quemdam Auitum Origenistam laborauerat Paulus Orosius ab Occidente ad Orientem transitum faciens. De eodem iterum Augustinus lib.2. Retractationum cap.56. *Vincentius Victor, inquiens, in Mauritania Cæsariensi inuenit apud Hispanum quemdam Presbyterum Petrum nonnullum opusculum meum, vbi de origine animæ*, &c. *Petrus Presbyter.*

4. *Cauriæ*, &c.] Eius illustre martyrium scripsit Gregorius Turonensis in histor. Francorum lib.2.cap.2. suppresso licèt nomine, in hunc modum: *Virgo Hispana religiosa, prædiues opibus, ac secundùm sæculi dignitatem nobilitate Senatoria florens, & quod his omnibus est nobilius, fide Catholica pollens, Deoq; omnipotenti irreprehensibiliter seruiens, ad hanc quæstionem ducitur. Cumq; Regis Trasimundi Arriani fuisset oblata conspectibus, cœpit eam primùm ad rabaptizandum blandis sermonibus illicere. Quæ cùm venenosum eius iaculum Fidei per arma propelleret; præcepit Rex eius facultates auferri, quæ iam mente possidebat regnum Paradisi, deinde supplicijs applicata sine spe præsentis vitæ torqueri. Post multas quæstiones, post ablatos rerum terrenarum thesauros, cùm adhuc frangi non posset, vt beatam rescinderet Trinitatem, ad rebaptizandum inuita deducitur. Cumq; in illum cœnosum lauacrum vi cogeretur immergi, ac proclamaret; Patrem cum Filio, ac Spiritum Sanctum vnius credo esse substantiæ, essentiæq;: digno aquas vnguine cunctas infecit, id est, fluxum ventris peregit. Exhinc ad legitimam ducta quæstionem, post equuleos, post flammas, post vngulas, Christo Domino capitis decisione dicatur.* Hactenus Gregorius, qui pariter affirmat, *Sancta Vincentia Virgo.*

Anno Christi 424. mat, per eumdem Vandalorum regem alios quoque in Hispania Catholicos vexatos esse, & diuersis tormentorum generibus cruciatos,ac tandem morte mulctatos,& martyrio coronatos.In eo tamen corrigendus est,quod asserat S.Vincentiam Virginem sub Trasimundo passam; qui tamen regnum accepit multos post annos, non quidem quando Vandali erant in Hispania, sed postquam in Africam migrauerant, vt perspicuum est ex Fulgentij Ruspensis vita,& aliis authoribus.Porrò multos Hispanorum eo temporis à Barbaris martyrij coronam accepisse, ex actis Concilij Bracarensis superiùs exscripti manifestè conuincitur; quod tu quoque consulas in cap.1. Anno Romæ 1175.

Vianenses Sancti. 5. *Prope Tudem*, &c.] Vianam vocat oppidum Vianense, inter Durium,& Minium situm,quæ regio olim ad Gallæciam spectabat,nunc Portugalliæ est. Porrò Sanctorum Maximiliani,& Valentiniani festa dies agitur in Romano Martyrologio ad 29.Octobris,cui vetera M.S. consentiunt, ex quibus Molanus in Additionibus ad Vsuardum eorumdem meminit. In Romano Maximilianus nuncupatur Martyr, Valentinianus verò Confessor, quod eo sensu accipiendum est, quo Confessoris titulus iis duntaxat qui martyrium inceperant,& coram Iudice Christi fidem confessi fuerant, dabatur: nunc verò beatissimi duo Episcopi Vianæ præclarè à Vandalis inquisiti sunt de Fide.In eo tamen Molanus deceptus est, quod Viannam vrbem quæ superiori lectioni prædictorum Sanctorum coniungenda erat,inferiori vbi de B. Theodoro Abbate agitur, coniunxit; quasi S. Theodorus Viennæ seu Viannæ obierit, & non magis præfati Sancti Episcopi confessionis gloria claruerint. Cùm tamen Viennæ in Gallia eius Abbatis memoria minimè reperiatur, etiam apud Turonensem,qui de gloria Confessorum Galliæ scripsit,aut apud Beluacensem in Speculo historiali.Nec mirum,cùm is sit S.Theodorus, qui Sancto Pachomio magistro suo in regimine monasteriali successit, & cuius multa præclara gesta narrat Cassianus in Collationibus, & Gennadius lib.de Viris illustribus,ex quibus Equilinus nõnihil scripsit in Catalogo lib.1. cap.173.Sic igitur in Martyrologio legendum videtur,die 29. Octobris. *Eodem die Sanctorum Episcoporum Maximiliani Martyris,& Valentiniani Confessoris,Viennæ.Item depositio Beati Theodori Abbatis.*Sed obscuriorem reddiderunt contextum,qui inter vtrosque aliorum Sanctorum,nimirum Narcissi Hierosolymitani,& Ioannis Augustodunensis Episcoporum natalitia posuerunt,quibus veteres Codices carent.

Ruffi Episcopi casus. 6. *Ruffus*, &c.] Rem gestam scripsit Seuerus in vita S.Martini,his verbis: *Animaduersum est tamen eodem ferè tempore fuisse in Hispanijs iuuenem, qui cùm sibi multis signis authoritatem parauisset, eò vsq; elatus est, vt se Eliam profiteretur. Quod cùm plerique temerè credidissent, addidit,vt se Christum esse diceret;in quo etiam adeò illuxit, vt eum quidam Episcopus Ruffus nomine,vt Deum adoraret;propter quod eum postea ab Episcopatu deiectum vidimus.* Ruffus hic ex Charia erat, quæ est prouincia Asiæ minoris,in qua Tripolis, Antiochia, & Laodicia sitæ sunt,vt apud Ptolomæum videre est lib.5.Geogr.cap.2.tabula 1.

S. Asturij mors. 7. *S.Asturio*, &c.] Adstipulatur his Sanctus Ildefonsus, quod ad sepulturam S.Asturij Serrani spectat,inquiens: *Quibus repertis*(loquitur de SS.Martyribus Iusto,& Pastore Compluti) *redire ad Sedem renuens, seruitute simul & assiduitate Sanctis innexus diem clausit extremum:cuius tamen Sedem donec vixit* (Toleto absens) *nemo adijt. Inde vt antiquitas fert, in Toleto Sacerdos IX & in Compluto agnoscitur I.* Deinceps vsque ad Sarracenicam Hispaniæ cladem reperiuntur Episcopi Complutenses Conciliis Hispaniæ subscribere. Quod verò nonum asserit Toletanorum Episcoporum fuisse Asturium, superiùs à nobis explicatum est. Nec scio vnde id Ildefonsus acceperit,nisi ex Chronicis Dextri;ad quæ respexisse credo verbis illis, *vt antiquitas fert*, &c. nullus enim Dextro antiquior inueniri potuit hæc scribens, cùm his diebus Chronicon ille scripserit. Post multa annorum curricula corpus S.Asturij Ouetum translatum est, in Hispaniarum captiuitate sub duro Sarracenorum iugo, ibique honorificè conditum in Sacello sancto,vulgò *Camera sancta* nuncupato requiescit in lignea arca; quæ anno Domini 1572. die 25. Iulij aperta cœlestium aromatum fragrantiam dedit,vt refert Ambrosius Morales lib.13.hist. cap. 38. habétque titulum *Sancti Serrani*, eius nimirum qui vocabatur Asturius Serranus. Celebrat eius festum Ecclesia Ouetensis 8. die Martij sub nomine Sancti Serrani Episcopi, & Confessoris, vt in Kalendario Sanctorum Hispanorum Matriti impresso anno 1614. inueni.

Toletani Præsules. Porrò in Sede primaria Toletana successisse Asturio Martinum habemus ex Dextro, Martino verò breuiter absumpto Olympium eius nominis secundum, Olympio Fœtadium,huic Isicium,Isicio Maiorianum.Ex quo sanè partim corrigendus, partim augendus est

Anno Romæ 1175. | Anno Christi 424.

est catalogus Toletanorum Præsulum ab altero ipsorum, erudito Loaysa, publicatus inter Concilia Hispanica, nam Martinum cum Maioriano confundit, & omittit Olympium II. cuius tamen nomen reperitur inter Patres Concilij Toletani primi nuncupati, cùm primus quarto loco ante Asturium ad cœlos euolasset, secundus autem nondum Sedem prædictam ascendisset, vtpote quam Asturius habebat. Omittit etiam Fœtadium, de quo, & reliquis, suis locis agendum nobis erit.

8. *Hæretici*, &c.] Repullulabant his temporibus Priscillianistæ, qui tamen postmodum à S. Turibio absumpti, & cæsi sunt.

9. *Sub Olympio*, &c.] Vide quæso antiquitatem Bibliothecæ S. Ecclesiæ Toletanæ, vel in hoc etiam cum quauis alia orbis comparandæ. Extant in ipsa multi MM. SS. codices Sanctorum, qui nondum lucem viderũt, & incredibilis thesaurus Arabicorũ librorũ, quos vtinã S. illa Ecclesia Latinitate donãdos curaret, ad suã & vniuersitatis Christiani orbis vtilitatẽ. *Bibliotheca Toletana Ecclesiæ.*

10. *Memoria Gregorij*, &c.] Multa de eo diximus ad annum Domini 384. de Concilio Mediolanensi agentes, quæ tu consulas.

11. *Innocentius*, &c.] Tota series conuersionis Innocentij ac Theodosij, siue Theodori, cum vniuersa Synagoga vrbis Magonæ, Insulæ Minoricæ, quæ reliquiarum S. Stephani ab Orosio illuc delatarum virtute, multis præcedẽtibus miraculis facta est, fusè à Seuero Minoricensi Episcopo enarratur in epistola encyclica ad vniuersitatem Christiani orbis ab ipso data, quam è veteri M.S. Codice Vaticanæ Bibliothecę Card. Baronius exscriptam publicauit tom. 5. Annal. ad an. Dom. 418. Longum esset eam hic inserere, nequeo tamen omnia prætermittere. *Diebus penè istis* (ait ille) *Presbyter quidam sanctitate præcipuus à Hierosolyma veniens* (loquitur de Orosio) *Magonæ non longo tempore moratus est, qui postquàm transuehi in Hispanias sicut desiderabat, nequiuit, remeare ad Africam denuò statuit. Tum B. Stephani reliquias, quæ nuper reuelatæ sunt, cùm ad Hispanias portare constituisset, ipso sine dubio Martyre inspirante, in memorati oppidi Ecclesia collocauit.* Deuotione Protomartyris accensi Christiani, de conuertendis Iudæis tractare cœperunt. Inde prælium non minimum ortum est, & magno Dei miraculo factum, vt quantũuis Iudææ mulieres tela & saxa in Christianos innumera iacerent, nullum eorum læserint; quodã tamen Christiano vnum duntaxat iaciente, Iudęus in capite grauiter vulneratus est. Nõnullis Iudæorũ sæpiùs in somnis Synagogæ suæ conuersio monstrata est, præsertim Theodoro summo Sacerdoti, & omniũ illorum ditissimo. Primi omniũ conuersi fuère Innocentius, & Meletius. Sed qui fuerint ipsi, accipe ex prædicta epist. *Duo quidam primarij Iudæorum Meletius Theodori frater, & Innocentius, qui Hispaniarum cladem nuper fugiens, cum familijs suis in hanc Insulã venerat (sicut nunc ipsi etiam cum Sacramentorũ terribili interpositione confirmant) ad vnam speluncã vel potiùs rupem conuenerunt, associãdo se duobus quibusdam Iudæis humili loco ortis, qui istos communis fugæ principes legerant.* Initium conuersionis inde sumptum est, quòd Meletio, diuina disponente clementia, tenaciter hæsit verbum hoc, *Christe in nomine tuo*, ita vt à memoria illud excludere non posset. Re Innocentio propalata, cùm in obliuionem dare ipsum tentaret, verbis etiã turpissimis, sed minimè proficeret, *dum angustissimum ingrediuntur callem, cogitationum tenebris lucem occæcantibus oculorũ, ipsum quem inscij sequebantur tramitem perdiderunt, & in locis desertis, atq; inuijs remansère. Cùm autẽ scinderentur sentibus, aut vepribus arcerentur, postquã corpus suum longis fœdauère vulneribus, ad tantã primò quidem anxietatem, deinde etiam ad desperationem atq; formidinẽ venère, vt compellerẽtur fateri, se ea iudicio Dei iusto ob incredulitatem perpeti. Igitur nomen Christi quod antè, se vltrò ingerens repellebant, laceratis iam cruribus inuocantes, semitam quæ eos contra volũtatem ac propositum suum ad oppidum retraxit, corripuerunt.* Iis ad fidem conuersis, Theodorus quoq; post triduũ conuersus est, & cũ eo vniuersa Synagoga. Multa interim miracula patrata sunt, quæ egressum Hebræorum antiquum de Ægyptiaca seruitute expresserunt; nam globus igneus, pro columna nubis, super Ecclesiã visus est, pluit etiam grando minutissima, velut mãna, mellis habens saporem; insuper pluuia præcedebat eos ad baptismum, ita vt Christiani re cõperta dicerent, *Ecce iam pluit; scitote Iudæos ad fidem Christi accessuros*: & in conuersione Artemisiæ Meletij coniugis mellis saporem inducit, ad instar aquarum Mara, (quæ Exod. 15.) in dulcedinem versæ fuerãt. Ex vniuersæ ciuitatis Synagoga duæ duntaxat Hispanæ sorores Spiritui Sancto vocanti resistebant, altera quidem Innocentij vxor, altera cognata, sed vidua, prolem habens: de quarum mirabili conuersione prædictus Seuerus hæc scribit. *Vxor Innocentij per quatuor ferè dies verbum salutis quod ingerebamus obturatis auribus recipiebat. Hæc cùm nullis Innocentij coniugis vel minis, vel precibus, vel lacrymis moueri posset, vniuersa, Innocen-* *Hebræorum Insulæ Minoricæ conuersio.*

Anno Christi 424. *tio rogante, ad domum in qua habitabat, fraternitatis multitudo conuenit, habens magnum dolorem* Anno Romæ 1175.
animi, quòd tantæ lætitiæ plenitudini vna mulier obsisteret. Cùm igitur diu cassa verba surdis auribus ingerentes nihil profecissemus, ad cognitum orationis præsidium conuolauimus, itaq; vsque ad horam tertiam fermè, hymnorum & orationum prælijs aduersus Amalec hostem Iesu ducis nostri sudauit exercitus. Inde cùm iam penè desperantes abscißionem moliremur, resumptis rursum viribus orationem cunctis indiximus, soloq; strati diu fleuimus; & cùm in consummatione orationis Amen acclamasset; & illa credere se, & Christianam fieri velle subiunxit. At quid de eius sorore vidua factum? *Matrona cum prole sua venerabilis vidua, ilicò vt Innocentium sororis coniugem conuersum esse conspexit nauem conscendit, non solùm permittentibus, sed etiam suadentibus nobis, quia ad fidem Christi nec verbis, nec miraculis flecteretur. Octaua demum die, qua remeare statuimus* (Seuerus scilicet ad Sedis suæ ciuitatem) *affinis Innocentij illa vidua pelago reducta est; quæ subitò se meis genibus aduoluens fidei nostræ auxilium cum lacrymis deprecabatur. Cui ego: cur, inquam, mulier tanta animi leuitate fratres tuos deserere voluisti? Ad hæc illa: & Iona, inquit, Propheta à facie Domini fugere voluit, & tamen voluntatem Dei, licèt inuitus, impleuit. Suscipe ergo tu non solùm me, sed & istos orphanos, & Christo eos nutri; & hoc mirabiliter acclamans, duos filios suos paruulos mihi cum fletibus ingerebat. Quis non præ gaudio fleuit? cui non extorsit lacrymas lætitiæ magnitudo? Suscepi planè ouem quam ex omni numero solam errasse putabamus, eamq; cum gemino fœtu ad Christi ouilia reuocaui.*

Exod. 17.

Quod ad tempus conuersionis prædictæ attinet, ad calcem epistolæ Seueri facta dicitur, *post Consulatum Honorij XI. & Constantio iterum victore.* Horum verò Consulatus incidit in annum Domini 417. quare si post eum statim accidit, sub Honorio XII. & Theodosio VIII. Coss. anno videlicet Christi 418. facta dicenda est, vt Baronius credit; præsertim cùm Seuerus ipse asserat, id accidisse, quãdo Paulus Orosius Hierosolymis reuertebatur in Hispaniã, & Africam cum reliquiis S. Protomartyris Stephani; quod tamen sub annum prædictum contigisse monstratum est. Dexter verò forsan epistolæ Seueri ignarus, siue quòd aliquot post annos à prædictorum Consulatu acciderit, eam reiicit in annum Domini 424.

S. Crucis festiuitas.

12. *Festum*, &c.] Ad calcem historiæ Inuentionis S. Crucis asseritur, prout inter cæteros refert Equilinus lib. 4. Catalogi c. 117. S. Helenam Imperatoris Constantini matrem festum in eius memoriam celebrandum singulis annis statuisse in vniuerso Orbe. Id autem per Syluestrum Papam cunctis promulgatum & intimatum fuisse, dubium nulli esse debet: quod etiam iis diebus speciali veneratione celebrari solitum, Dexter affirmat.

Prudentij obitus.

13. *Prudentius*, &c.] Vltimum operum ipsius, Encheridion noui & veteris Testamenti fuit; in cuius præfatione satis perspicuè asseuerat se tandem in domum sacram Virginis de Columna receptum, Encheridion scribere. Nam cùm præmisisset, non omnia vasa domus diuitis aurea esse, sed aliqua etiam fictilia, ad vsum tamen necessaria, subdit;

Me paterno in atrio,
Vt obsoletum vasculum, caducis
Christus aptat vsibus:
Sinitq; parte in anguli manere.
Munus ecce fictile
Inimus intra Regiam salutis.

Quid est munus inire intra Regiam salutis, nisi intra domum Dei scribere? in cuius angulo se manere affirmat; quod & Dexter adnotat. Suspicor in Prudentio legẽdum, *Me materno in atrio Christus aptat vsibus caducis*; pro, *Me paterno in atrio*, &c. quandoquidem in templi Matris Christi angulo degebat, vt Dexter scribit. Quòd ad eius ætatem spectat, cùm superiùs ad annum 380. probatum sit à nobis, ortum ipsius in Consulatum Saliæ & Philippi incidisse, seu quod idem est, in annum Domini 348. relinquitur, vt obierit ætatis suæ 77. cùm hoc anno 425. obiisse dicatur. Porrò de eius pugnis cum Idololatris, Iudæis, & omnis generis Hæreticis, libri ipsius pleni sunt.

Concilium Teleptense.

14. *Synodus altera*, &c.] Quod *altera* dicit, deesse hoc loco indicat memoriam alicuius Synodi, nimirum Teleptensis Africanæ, cuius meminit paulò inferiùs agens de Maioriano Toletano Præsule, qui illic interfuit: & respectu eius vicinitate ductus nominum, subiecit, *Synodus altera Telensis*, &c. Apud neminem verò eius Concilij mentionem factam reperio, præterquàm apud Dextrum.

15. *Fæta*

Anno Romæ 1177. 15. *Fætadio*,&c.] Deerat eius memoria in catalogis Toletanorum Pontificum, quæ tamen ex Dextro restituenda erit. Anno Christi 426.

16. *Honorius*,&c.] Ad litteras, quas Mineruius Hieronymo dederat, & Sisinius Monachus attulerat, cum aliis Exuperij, & Alexandri, respondet ipse epistola 152. & eis dedicat suum Malachiam. De eisdem agit Prosper Tyro in Chron. an. 28. Archadij & Honorij Imp. Christi verò 422. inquiens; *Honoratus, Mineruius, Castor, Iouianus, singulorum Monasteriorum patres in Gallijs florent.* *Monachi præclari.*

Flauius Lucius Dexter.

Anno Christi 426. *S. Hieronymus Dalmata sanctissimus, doctissimúsque vir, in Bethleem commorans, iam decrepitus migrat ad cælos.* Anno Romæ 1177.

Anno 428. *Fætadio Pontifici Toletano succedit Isicius Monachus Palæstinus: qui Sedulium amicum suum, & Oretanum Episcopum; prædicationis gratia Toleti detinet: qui dono Dei in Poësia, Oratoriaq; præclarus multos libros componit.* Anno 1179.

2. *Celebris habetur in Carpetania memoria pij Pontificis Olympij, cuius liber de fide ibi, & alibi diligenter voluitur.*

Anno 429. *Isicius successorem habet Maiorianum, qui quidem interfuit Concilio Africano Teleptensi.* Anno 1180.

2. *Vincentius ex Palatino fit Monachus Lirinensis, & multi Presbyteri vocati Auiti florent ciues Tarraconenses.*

3. *Paulo Tarraconensi Episcopo Bonifacius etiam Caldeaquensis ex ordine Augustiniano succedit.*

4. . . . .

5. *Gothi Duce Castino vastant regionem Carpetanã.*

6. *Capreolo Diacono Toletano scribit S. Capreolus.*

7. *Gothi non multo pòst inuadunt Complutum.*

8. *Toleti clarus habetur Philippus discipulus Hieronymi.*

9. *Idatius Clarus insignis habetur in Hispania.*

10. *Meconem vrbem prope Complutum in Carpetaniæ finibus ingenti furore, ac crudelitate vastant Gothi.*

11. *Viginti fermè militum millia contra Vandalos pugnantia, varijs prælijs atrociter se mutuò concidunt.*

Anno 430. *Sancti Martyres ex Hispania in Africam transfretant, patria Salmanticenses, in quibus Arcadius & socij.* Anno 1181.

2. *Ad Valerianum* Episcopum Cæsaraugustanum scribit Cyrillus.* *al. *Valerii.*

Anno Christi 426.

Anno Romæ 117[illegible]

3. *Hoc etiam tempore delatum est in Gallæciam corpus S. Mametis Cæsariensis Martyris, quod in monte celso seruatur. Quamquam alij putant corpus esse S. Mametis Eremitæ, qui non ante multos annos ibi quieuit.*

4. *Dira gliscit in Africa persecutio Vandalorum in Catholicos.*

5. *Cohortium quæ in Hispania sunt præstantissima hoc tempore Celtiberorum censetur, sedetq́ Brigan-rij, habet Suellos iaculatores ex oppido Gelo, corruptè dicto ab ipsis militibus Suellis, qui præstant arte iaculandi.*

6. *Epistolæ B. Virginis ad S. Ignatium, & eiusdem ad Sanctissimam Virginem, manibus fidelium nunc teruntur.*

7. *Eodem tempore in Tabulario Messanensi reperta est quædã epistola Hebraicè exarata à B. Virgine ad eosdem ciues Messanenses, & maximi ducitur.*

8. *Eodem tempore allatæ ad Hispanias reliquiæ sacræ Virginis Theodosiæ ad Cæsaream Palestinæ passæ sub Maximiano, & ad oppidum Hacid ignobile Cantabriæ, dictum Saluiam terram, cum maximo honore deuectæ.*

9. *Et eodem etiã anno repertæ sunt reliquiæ S. Memnij Mancij Eborensis in Lusitania Pontificis, & primi illius vrbis Apostoli: qui conuerso priùs populo Cathalaunensi in Gallia, postea in Hispanias trajiciens, Eboræ prædicauit, vbi & martyrium passus est. Fuit ciuis Romanus, & Christi discipulus, & ab anno 36. Christi ad annum 106. in Gallia, & Hispania prædicauit, & sub Traiano martyrium (vti dixi) pro Christi nomine passus est.*

10. *Per Hispanias celebris erat memoria Pomponij Paulati, Calidonij Bracarensis, Luciani Cæsaraugustani Episcopi, qui præterquàm fuerunt Scriptores egregij, Concilio cuidam Carthaginẽsi cum alijs Africanis interfuerunt, & subscripserunt.*

11. *Florebant opera Isidori Iunioris Episcopi Cordubensis super Lucam, & Reges. Moritur anno Domini 430. Micuit egregia doctrina, & opinione mirabilis sanctimoniæ. Successit in Sede Pontificali Cordubensi Gregorio viro sanctissimo, doctissimóque anno circiter 400. Fuit Pontifex annis 30.*

12. *Cùm hæc scriberem regnabat in Hispania Theodoredus Rex. Currebátque eius annus xxij.*

Romæ

Anno Romæ 1177.vſq; 1180.

Anno Christi 426.vſq; 429.

Romæ M. C. XCI. Christi CCCC.XL. Æra CCCC. LXX. VIII. ætatis verò meæ lxxxij. iam incipiente decrepita. Qui Rex ſucceſſit Vualiæ, hic Sigerico, Sigericus autem Ataulpho, qui Barcinone patria noſtra occiſus eſt xxj. Auguſti anno ccccxvj. in cuius memoriam hoc ego carmine luſi.

Bellipotens valida natus de gente Gothorum,
Hic cum ſex natis Rex Ataulphe iaces.
Auſus es Hiſpanas primus deſcendere in oras,
Quem comitabantur millia multa virûm.
Gens tua tum natos, & te inuidioſa peremit,
Quem pòſt complexa eſt Barcino magna gemens.

F I N I S.

COMMENTARIVS.

ANNO 426. *S. Hieronymus*, &c.] Proſper Aquitanicus in Chronico, aſſignat obitum S. Doctoris ſub Coſſ. Theodoſio IX. & Conſtantio III. anno ſcilicet Domini 420. Dexter poſt annos 6. id eſt, 426. Vter verò veriùs ſcripſerit difficilè iudicauerim: eo vel maximè quòd nihil ferè apud eius temporis Scriptores æquè incognitum, & ambiguum, ac Hieronymi mors fuit. Sanè Idatius in Chron. ad annum Theodoſij Iunioris xj. hoc eſt, Chriſti Domini 433. ita ſcribit; *Quo verò tempore Sancti Ioannes* (Hieroſolymorum Epiſcopus) *Hieronymus & alij, quos ſuprà diximus obierint, referentum ſermo non edidit. Dixerat priùs, Hieroſolymis Iuuenalem præſidere, Germani Presbyteri Arabicæ regionis exinde ad Gallæciam venientis, & aliorum Græcorum relatione comperimus.* Non tamen quidquam de morte S. Hieronymi retulerunt: quem ſanè ſe vidiſſe Hieroſolymis, dum puer adhuc & infantulus loca ſancta perluſtraret, Idatius ipſe anno Domini 407. narrauerat, ſeu 13. Archadij, & Honorij. Inſuper Marcellinus nihil de eiuſdem S. Doctoris morte certum habens, egit de ea non ad annum quo contigiſſe credi poſſet, ſed quo ipſe librum de Script. Eccleſ. finierat, id eſt, 14. Imperij Theodoſij Magni, Archadio iterum & Ruffino Coſſ. in hæc verba; *Vſque hunc xiiij. Theodoſij Imperij annum B. Hieronymus poſt Aſcenſionem Domini noſtri Ieſu Chriſti, à Petro Apoſtolo incipiens, & in ſemetipſum definens 135. virorum illuſtrium Eccleſiaſtica volumina deſcripſit, apud Bethleem oppidum degens, vbi & Monaſterium ſibi condidit, finemq́; vitæ ſuæ admodum ſenex fecit.* Et tamen Auguſtini obitum, quem certò ſciuit, ad annum Domini 430. Florentio, & Dionyſio Coſſ. notauit. S. Hieronymi obitus.

Quod ad ætatem Hieronymi ſpectat variant authores, Beda, Ado, & Vſuardus in Martyrologio, quos Sigibertus ſequitur in Chronico, aſſerunt obiiſſe ætatis ſuæ 98. vel 99. Proſper verò 91. Card. Baronius contendit non fuiſſe octogenarium, ſed ad 78 vel 79. duntaxat perueniſſe. Illud tamen certum apud omnes, admodum ſenem finem vitæ ſuæ feciſſe, vt Marcellinus dixit, ſeu quod idem eſt in Dextro, iam decrepitum ad cœlos migraſſe: ætas ſiquidem decrepita, Ptolomæo authore cap. vlt. Quadripart. incipit ab anno 68.

ANNO 428. *Fœtadio*, &c.] Extat Iſicij Pontificis memoria in Catalogo Toletanorum Præſulum. Hinc habemus Sedulium Oretanum in Hiſpania fuiſſe Epiſcopum; quod tamen non tollit ortum fuiſſe in Hibernia, vt multi credunt, cùm & ipſe Iſicius Toletanus Epiſcopus Paleſtinus fuerit Monachus. Sed vtrùm duo Sedulij olim in poëſia floruerint, an vnus, non eſt huius loci diſputare. Sedulius Poëta Chriſtianus.

2. *Celebris*, &c.] Hic fuit ille magnus Olympius, quem Auguſtinus Doctorem præclarum Eccleſiæ, ac ſanctum appellat, dum eius librum citat. Conſule quæ de Olympio eius nominis primo ſcripſimus ad ann. Domini 356. de eò ſiquidem agitur in præſenti. S. Olympius Toletanus Epiſcopus.

ANNO 429. *Iſicius*, &c.] Id quoque habetur in Catalogo Toletanorum Præſulum, vbi tamē Maiorianus cum Martino confunditur, qui quidem diuerſi omnino ſunt, cùm Martinus anteceſſerit in Sede eadē Olympiū II. Fœtadiū, & Iſiciū, Maiorianus verò Iſicio ſucceſſerit. In eodem errore verſatur Codex Dextri Cæſarauguſtanus, ſimili correctione dignus. Toletani Antiſtites.

2. *Vincentius*, &c.] Notiſſimus hic author cunctis eſt, vtpote cuius liber *aduerſus hæreſes* S. Vincentius Lirinenſis.

Anno Christi 429. manibus omnium cum eximia laude teratur; & nomen in tabulas Kalendarij seu Martyrologij Ecclesiastici inductum sit 9. Kalend. Iunij. De eo in Catalogo Illustrium virorum agit Gennadius c.64. Vbi Theodosio (iuniore) & Valentiniano regnãtibus obiisse scribit, nimirum circa annum 434. quo de eo differit Baronius, vel paulò post. Anno tamen 429. Monachi vitam & institutum amplexus est in Monasterio Insulæ Lirinensis, sub Abbate S. Honorato, postmodũ Arelatensi Episcopo. De Vincentio itẽ consule Equilinum lib.5.c.72. Anno Romæ 1180.

Et multi Presbyteri, &c.] Satis de his dictum ad annum 417. cùm de Paulo Orosio incidit sermo, qui contra eos legationem ad Augustinum tulit. Cùm verò nunc à Dextro florere dicantur, credimus eos ad sanam mentem scriptis eiusdem Augustini reductos fuisse.

De Augustiniano Ordine. 3. *Paulo Tarraconensi*, &c.] Hærent nonnulli dum audiunt iis diebus Ordinis Augustiniani nomen, cùm nec Monachorum instituta diuersa Ordines nuncupati, aut Augustiniani cognomentum reperiantur in vsu fuisse. Vnde & locum hunc commentitium existimant, ab aliquo sciolo in gratiam Heremitarum S. Augustini excogitatum. Negari certè nõ potest, inusitatas voces esse pro illo æuo, quo instituta Monachorum inter se parũ aut nihil diffidebant; faciléque verba illa, *ex ordine Augustiniano*, Codici Dextri ab aliquo potuisse addi in margine, inde verò, quod freqeũter accidit, ab altero amanuensi textui inserta. Nihilominus id minimè nostris diebus actum crediderim, sed olim à multis annis ab Eutrãdo huius Chronici continuatore, qui floruit an. Dom. 960. aut ab alio vetusto, & docto viro: neque enim Dextri Chronicon per manus Augustiniani alicuius ad nostras deuenit, sed eruditi viri Soc. Iesu Thomæ de Turrealba, qui è Fuldensi Benedictinorum Bibliotheca abstractũ Codicem exscripsit, & misit in Hispaniam. qua de re multa in procemio Operis diximus. Illud tamen operæpretium erit aduertere, *Ordinis* nomẽ non ita nouum, vt à multis creditur, fuisse, nam illud reperio à S. Zacharia Romano Pontifice acceptum in priuilegio Cassinensi cœnobio concesso anno Domini 742. mense Martio, quod ego hoc præsenti anno 1623. oculatus inspexi in eius Archiuio, vbi autographum ipsum extat. Ibi itaque refert Zacharias Angelum de cœlo S.P. Benedicto, de strage sui Monasterij sub Longobardis futura mœstissimo, dixisse; *Noli probatissime, ac lectissime Benedicte pro his, quæ huic euentura didicisti loco, mæstum gerere animum; quoniam quod semel à Deo præfixum est, immutabile atque irreuocabile est; solis tibi tuo merito concessis habitantium in hoc loco animabus. Sed aderit omnipotentis consolatio Dei, quæ locum istum in ampliorem & meliorem quàm nunc est restituet gradum; & huius Ordinis doctrina de hoc iterum per totum Orbem radiabit loco.* Hæc ille, imò Angelus Benedicto; vnde fit, vt Zacharia teste, Benedicti tempore Ordo Sancti Benedicti vocaretur.

Cæterùm quod ad textum spectat, verbum, *Tarraconensi*, non est coniungendum cum verbo, *Episcopo*, subsequenti, sed potiùs ab eo separandum, & superiori coniungendum, videlicet *Paulo*; vt non sit sensus, quòd fuerit Episcopus Tarraconensis, quia non fuit nisi Caldaquensis; sed quòd Paulus Tarraconensis natione, fuit Episcopus Caldaquensis: cui Bonifacius in Episcopatu successit. Scripsit ad Paulum hunc Augustinus epist. 216. ex qua constat discipulum ipsius fuisse, nam ait; *Tibi enim maximè debeo, quia in Christo Iesu per Euangelium ego te genui.* Durè tamen eum obiurgat, quòd Caldaquensem seu Cataquensem Ecclesiam absque necessitate debitis onerauerat, *Cùm enim tu magis magisque implicare te non cesses, vt etiam rebus, quibus renuntiasti, te post renuntiationem inserueris*, (professus igitur sub Augustini magisterio regularia vota fuerat) *& in ea professione viuere dicaris, cui frugalitas Ecclesiæ tuæ sufficere non possit, vt quid quæris communionem meam*, &c. Epistola verò 124. ad Olympium Comitem, personam Bonifacij iam in eadem Sede suffecti per Pauli mortem, affectuosè commendat, rogans, vt debita, quæ eius prædecessor fecerat, ei condonentur. quod iterum repetit epist. 129.

4. . . . . In Codice Cæsaraugustano hoc loco subiungebantur eiusmodi verba, *Petronius Maximus Augustus depositus Compluti decedit*: perperam tamen ab aliquo plagiario hic inserta sunt, cùm constet, quod post mortem Dextri anno Domini 455. Valentiniano VIII. & Anthemio Coss. (ita refert Prosper Tyro in Chronico) eodem Valentiniano occiso, *leuatus* fuerit *Petronius Maximus Imperator*, qui tamen 72. die occisus, per Vrbem tractus fuit.

5. *Gothi Duce Castino*, &c.] De Castino hæc scribit Idatius in Chronico anno 28. Archadij & Honorij, Christi verò 422. *Castinus Magister militum cũ magna manu & auxiliis Gothorum, bellum in Bœtica Vandalis infert: quos cùm ad inopiam vi obsidionis arctaret, adeò vt se tradere iam pararent, inconsultè publico certamine confligens, auxiliorum fraude deceptus, ad Tarraconã victus effugit.*

Anno Romæ 1181. *effugit.* In reditu regionem Carpetanam vastauit. Fuerat Castinus Consul anno Domini 424. cum Victore collega. Anno Christi 430.

6. *Capreolo*, &c.] Sanctus Capreolus, qui Toletano Diacono eius nominis scripsisse dicitur hoc tempore, Carthaginensis erat in Africa Episcopus; successit in Pontificatu Quodvultdeo; scripsit per Bassulam Diaconum ad Patres in Concilio Ephesino congregatos, vt refert Liberatus in Breuiario cap. 5. & Peltanus in Actis eiusdem Synodi tom. 2. cap. 19.

7. *Gothi*, &c.] Duce scilicet Castino Magistro militum, cùm Carpetaniam vniuersam deuastarunt.

8. *Toleti*, &c.] De Philippo hoc S. Hieronymi discipulo hæc habet Gennadius cap. 62. *Philippus Presbyter Hispanus * auditor Hieronymi commentatus est in Iob, edidit sermone simplici libros. Legi eius familiares epistolas valde salsas, ad maximæ paupertatis & dolorum tolerantiam exhortatorias. Moritur Martiano, & Auito regnantibus*, ad annos scilicet 455.

* al. *optimus, sed insulsè.*

9. *Idatius Clarus*, &c.] De eo Sanctus Isidorus lib. de Viris illustribus, & ex eo nos in superioribus ad annos 382. & sequentibus.

10. *Meconem*, &c.] Retinet hodiéque nomen vetustum, tametsi ad paruum redacta oppidum, & quarto ferè à Compluto lapide *Meco* vocatur.

11. *Viginti*, &c.] Hoc proculdubio bellum illud est, de quo Idatius agit in verbis quæ superiùs num. 5. posuimus. De eodem Prosper Tyro in Chron. ann. 8. Theodosij, qui fuit Christi Domini 430. inquit: *Viginti ferè millia militum in Hispanijs contra Vandalos pugnantium cæsa.*

ANNO 430. *Sancti*, &c.] Illustrissimum eorumdem certamen narrat S. Prosper in Chron. ad annum Domini 437. his verbis. *Per idem tempus quatuor viri Hispani Archadius, Probus, Paschasius, & Eutichius dudum apud Gensericum merito sapientiæ, & fidelis obsequij clari habebantur; quos Rex vt copulatiores sibi faceret, in Arrianam sectam transire præcepit. At illi facinus constantissimè respuentes, excitato in rapidissimam iram Barbaro, primùm proscripti, deinde in exilium acti, tum atrocissimis cruciati supplicijs, ac postremum diuersis mortibus interempti, illustri martyrio miserabiliter occubuerunt. Puer autem Paulillus nomine, frater Paschasij, & Eutichij pro elegantia formæ, & ingenij admodum Regi acceptus, à professione atque amore Catholicæ fidei cùm nullis minis deturbari posset, diu fustibus cæsus, ad infamem seruitutem damnatus est: nec ideò, vt apparet, interfectus, ne de superata sæuitia impij Regis etiam illa ætas gloriaretur.* Fuerunt hi Martyres primitiæ Vandalicæ persecutionis. Porrò S. Archadio cum sociis in vinculis detento Honoratus Constantinæ vrbis Episcopus, teste Gennadio lib. de Viris illustrib. litteras dedit ad martyrium exhortatrices, quæ in Bibliotheca Veterum Patrum extant. Earum principium est; *Perge fidelis anima, perge Confessor Trinitatis*, &c. quod nimirum Arrianorum dogma detestaretur. & inter alia: *Ecce gaudet Christus, & inspicit te, lætantur Angeli, & adiuuant te. Tecum est omnis chorus Martyrum præcessorum tuorum; expectant te Martyres, & defendunt, & coronam extendunt. Rogo te tene quod habes, ne alter accipiat coronam tuam. Expectat te Ecclesia Catholica Martyrem suum, vt honorificet sicut Stephanum suum*, &c. Alij codices pro Honorato habent Antoninum, quem ferunt huius epistolæ authorem. Erat verò iis ipsis diebus Antoninus Emeritensis Episcopus, vt Idatius eius socius & amicus scribit in Chronico anno 21. Theodosij iunioris, qui tamen dubio procul sanctos Martyres viderat, cùm Gensericus Rex Emeritam contra Hermigarium Sueuum ingressus superioribus annis fuerat; ipsum siquidem Regem illi, vtpote fideli eius obsequio addicti comitabantur. De eiusmodi Genserici profectione hæc habet Idatius, *Anno 5. Theodosij Iunioris, Olympiade 302.* Christi verò anno 428. *Gensericus Rex de Bæticæ prouinciæ littore, cum Vandalis omnibus, eorúmque familijs, mense Maio ad Mauritaniam, & Africam, relictis transit Hispanijs. Qui priusquàm pertransiret, admonitus Hermigarium Sueuum vicinas in transitu suo prouincias deprædari, recursu cum aliquantis suis facto, prædantem in Lusitania consequitur. Qui non procul de Emerita, quam cum Sanctæ Martyris Eulaliæ iniuria spreuerat, multis per Gensericum cæsis, ex his quos secum habebat, arrepto (vt putauit, Euro velociùs) fugæ subsidio, in flumine Ana, diuino brachio, præcipitatus interijt. Quo ita extincto, mox quò cœperat Gensericus enauigauit:* & cum ipso Archadius & socij; quos cùm Antoninus Confessores effectos cognouisset, ad eos prædictas litteras dedit. Agitur de ipsis in Martyrologiis Romano & Vsuardi die 13. Nouembr.

Salmanticenses Martyres.

2. *Ad Valerianum*, &c.] Dicauit S. Cyrillus Alexandrinus Exegeses suas Valeriano Episcopo, sed vt ibi dicitur Iconij Antistiti, qui vnus fuit ex Patribus Concilij Ephesini cõtra Nestorium, vt ex subscriptionibus apparet. Vtrùm autem is ipse postmodum in Hispanias

Anno Christi 430. profectus Cæsaraugustæ sederit (quod sæpe contigisse in aliis vidimus, præsertim in Olympio, & Isicio) an verò is, de quo agitur hoc loco, alius eiusdem nominis fuerit, non satis liquet. Certè Valerianum nunc Cæsaraugustanam tenuisse Ecclesiam superiùs testimonio Prudentij probatum à nobis est. Anno Romæ 1181.

S. Mammetis mors, & reliquiæ vbi? 3. *Hoc etiam*, &c.] Mons ipse de quo hoc loco mentio fit vocatur *S. Mammetis*, habetque in cacumine Heremitorium paruulum, quòd ego sæpiùs inuisi, eò quod locus ipse & mons sit Monasterij Sanctæ Mariæ Montis Ramorum Auriensis diœcesis, in quo aliquandiu vixi. Festum quotannis inibi fit die 7. Augusti in honorem Sancti Mammetis Martyris; quamquam vulgò receptum sit inter terræ eius incolas Mamantem suum eum montem incoluisse; vt inde facilè credi possit alium eum fuisse à Cæsariensi Martyre Cappadociæ, quem Ecclesia Romana colit ad diem 17. Augusti, Græci verò ad 2. Septembris.

Vandalica persecutio. 4. *Dira glisit*, &c.] Refert Idatius in Chronico ad annum 4. Theodosij Iunioris, Gensericum Vandalorum Regem, Catholica fide, quam primùm coluerat, deserta, ad Arrianorum dogma transisse; inde verò persecutionem ipsius contra Catholicos duxisse originem; de qua fusè Victor Vticensis tractat, & de fructibus eius Romanum Martyrologium diuersis diebus.

5. *Cohortium*, &c.] Eadem ferè verba reperies ad annum Christi 86. quæ nescio an vitio amanuensium iterum hoc loco inserta sint, an verò vt eius cohortis mentio fiat, quasi hoc etiam tempore florentis contra Vandalos & Sueuos.

6. *Epistolæ*, &c.] Consule quæ de eis superiùs diximus ad annum Domini 116.

7. *Eodem tempore*, &c.] Bis de ea epistola B. Virginis ad Messanenses à Dextro mentio fit, semel quidem quando diuulgari cœpit recèns scripta ad annum Domini 86. Iterum quando in Tabulario denuò reperta est, quod hoc loco fit.

Translatio S. Theodosiæ. 8. *Eodem tempore allatæ*, &c.] De eius translatione scribit Ioannes Marieta lib. 4. de Sanctis Hispaniæ cap. 67. asseritque eius sacras reliquias in pretio haberi prope vrbem Victoriam in Cantabria, eiúsque Ecclesiam sitam esse inter *Saluatierra* (quam Dexter Saluiam terram vocat) & *Sanctam Crucem de Campezo*, in saltu Alabensi, vulgò *Sierra de Alaba.*

De S. Memmio Mancio. 9. *Et eodem etiam anno*, &c.] Multa, eáque scitu dignissima diximus de Sancto Memmio in superioribus ad annum Domini 90. quæ tu consulas. In Codice excuso Cæsaraugustæ post illa verba textus, *ad annum* 106. deerant sequentia, *in Gallia, & Hispania prædicauit*, &c. quæ nos ex aliis adiecimus.

10. *Per Hispanias*, &c.] Actum à nobis est de Pomponio Paulato ad annum Domini 245. de Caledonio verò ad annum 268.

De Isidoris tribus. 11. *Florebant*, &c.] Vide quæ de Isidoro isto diximus ad ann. Domini 423. & priùs ad annum 384. De cognomento autem ipsius nonnulla difficultas est; Codex Dextri excusus vocat eum, primùm quidem Iuniorem, postmodum verò Seniorem: quod sanè errore exscriptoris factum est, vt ego mihi persuasum habeo: nam tametsi potuerit facilè à recentioribus authoribus variari, illis nimirum qui Isidorum Hispalensem agnouerunt, cuius respectu prior hic Cordubensis proculdubio *Senior* dici debuit: cæterùm Dexter, qui illum ignorauit, ad eum respicere non potuit, & eapropter absolutè hunc Cordubensem Iuniorem vocasse certum est. Aliter de M. Maximo eius Cõtinuatore sentiendum, qui cùm Isidorum Hispalensem agnouerit, multò recentiorem, hunc Cordubensem iure optimo Seniorem nuncupauit, ad annum Christi 432.

Imponit Author finem Chronico. 12. *Cùm hæc scriberem*, &c.] Multa quæ hoc loco dici poterant in Apologia pro isto opere notata sunt, vbi respondimus ad ea, quæ hinc nõnulli existimant deduci contra operis germanitatem; quæ tu consulas. Imposuerat Chronico suo finem Author anno Christi 430. cùm illud dicauit Hieronymo, vt ex epistola ad Orosium data, initio operis constitit. Cæterùm ad manus Hieronymi peruenire non potuit, qui anno 426. ad Deum transierat; de cuius tamen morte anno adhuc 433. qui fuit Archadij XI. nihil certi in Hispania dicebatur, vt Idatius in Chronico scribit, ne quis miretur, Chronicon ei missum anno 430. quarto nimirum ab eius fœlici transitu, ad eius peruenire manus nequiuisse. Quo tamen post annos aliquot à Dextro comperto, iterum opus suum reuisit, perfecit, locupletauit, non quidem in annorum Chronologia, sed in sententiis, quas toti operi intexuit, vt de memoria mortis ipsius Hieronymi constat, cuius ad annum Domini 426. fecit mentionem: sícque locupletatum & auctum Paulo Orosio amico & consanguineo suo iterum nuncupauit, vltimam operi manum imponens anno Domini 440. de qua loquitur cùm ait: *Cùm hæc scriberem*, &c. atque huic anno cæteræ ibi notatæ Chronologiæ congruunt, videlicet Romæ conditæ,

Æræ

Anno Romæ 1191. Æræ Cæſaris,& regni Theodoredi Regis Gothorum in Hiſpania. Nam Vrbis conditio, vt in principio habitum eſt,præceſſit Natalem Chriſti annis 751. Æra verò annis 38. Vnde annus Domini 440. neceſſariò erit Romæ conditæ 1191. & Æræ Cæſaris 478. Inſuper Idatio teſte, *anno 24. Imperij Archadij & Honorij Vualia Gothorum rege defuncto Theodores* (ſic ipſe Theodoredum vocat) *ſucceſſit in regno*. Fuit is annus à nato Domino 418. ex quo vſque ad 440. intercurrunt 22. regni Thodoredi à Dextro notati. Præceſſerat Vualiam Sigericus Ataulphi ſucceſſor; quod etiam Oroſius lib.7.& M.Maximus ad annum Domini 435. notarunt; ſed quoniam pauciſſimos dies in regno exegit,& forſan nondum coronatus occiſus eſt, communiter nomen eius in Catalogo Regum Gothorum Hiſpaniæ non aſſeribitur,vt apud Proſperum, & Idatium in Chronicis videre eſt, qui abſolutè affirmant Ataulpho Vualiam ſucceſſiſſe, nulla mentione de Sigerico facta. *Ataulphus* (ait Idatius) *à Patritio Conſtantio pulſatus, vt relicta Narbona Hiſpanias peteret, per quemdam Gothum apud Barcinonem inter familiares fabulas iugulatur. Cui ſuccedens Vualia in regno, cum Patritio Conſtantio pace mox facta, Alanis, & Vuandalis Silingis in Luſitania & Bætica ſedentibus aduerſatur.* Conſtantius igitur in cauſa fuit,vt Gothi Hiſpanias inuaderent, qui paulò ante Narbonam caput regni ſui fecerant, aſſentientibus Romanis; nam & Galla Placidia Archadij & Honorij ſoror, quæ ab Alarico in euerſione Romæ, capta fuerat, Ataulpho eius ſucceſſori nupſerat: de qua Idatius anno 20. Archadij, *Ataulphus,* inquit, *apud Narbonam Placidiam duxit vxorem, in quo Prophetia Danielis putatur impleta, qui ait, Filiam Regis Auſtri ſociandam Regi Aquilonis, nullo tamen ex ea ſemine ſubſiſtente.* Nempe vir eius Ataulphus paulò poſtquam Barcinonem intraſſet,ſimul cum ſex filiis, à Gotho quodam, ſemen forſan Romanum inuidente, inter familiares fabulas iugulatus eſt: prout Dexter in epitaphio eorumdem aſſeruit; quod quidem tumulo inciſum marmoreo Barcinone perſeuerat, idque ad verbum referunt Vaſæus in Chronico Hiſpaniæ, Morales lib.11. cap.14. Ludouicus Nonius in ſua Hiſpania cap.88. Hieronymus Pujades Barcinonenſis in Hiſtoria generali Cathaloniæ, & alij. Ibi ſiquidem legitur: — Anno Chriſti 430.

Hic cum ſex natis Rex Ataulphe iaces.

Et illud: *Gens tua tum natos, & te inuidioſa peremit.*

quò videas ad vnguem verificari in eo, copulatum quidem matrimonio fuiſſe filiæ Regis Auſtri,hoc eſt,Romanorum,qui reſpectu Gothorum Aquilonarium ad Auſtrum vergunt, ſemen autem illius nullum ſubſtitiſſe, quandoquidem omnes filij ſimul cum eorum parente occiſi ſunt:Placidia verò iterum fratri Honorio reddita ex Conſtantio Cæſare nouo marito Valentinianum Iuniorem Imperio peperit. Subſcripsêre Idatio in hac parte S. Iſidorus & Lucas Tudenſis in ſuis Chronicis,& Rodericus Toletanus lib.2.hiſt. Hiſp.cap.6.

Cæterùm vt ad purum intelligi poſſit, Prophetam de Placidia & Ataulpho loquutum fuiſſe ad verbum, quæ ipſe antecedenter enarrat operæpretium eſt, vt expendamus. Præmittit Daniel cap.10. Angelum populi ſui cuſtodem, cui Princeps regni Perſarum xxj.diebus reſtiterat,ſibi dixiſſe; *Veni, vt docerem te, quæ ventura ſunt populo tuo in nouiſſimis diebus:* ab anno videlicet 3. Cyri Regis Perſarum vſque ad vltimi iudicij & reſurrectionis diem; de quo neceſſariò vltima illa prædictionis pars accipienda eſt, *In tempore illo ſaluabitur populus tuus, omnis, qui inuentus fuerit in libro; & multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium ſempiternum.* Principio tamen (cap. videlicet xj.) agit de exterminio & debilitatione trium monarchiarum, Perſarum, Græcorum, & Romanorum; è quibus monarchia Perſarum poſt quartum à tempore viſionis Regem, finem erat acceptura. *Et nunc veritatem*(ait cap.11.)*annuntiabo tibi.Ecce adhuc tres Reges ſtabunt in Perſide, & quartus ditabitur opibus nimijs ſuper omnes: & cùm inualuerit diuitijs ſuis, concitabit omnes aduerſus Regem Græciæ.* Hæc tamen ruina regni Perſarum fuit,& Græcorum initium, Dario videlicet Perſarum Rege deuicto ab Alexandro Magno, de quo ſubdit; *Surget verò Rex fortis,* (Græcorum) *& dominabitur poteſtate multa, & faciet quod placuerit ei.* Eius tamen regnum in morte ipſius diuiſum eſt in quatuor Regulos,Ptolomæum, Seleucum, Philippum, & Antigonum, vti liber primus Machabæorum enarrat. Id verò ab Angelo ſignificatum Danieli fuit, illis verbis; *Et cùm ſteterit,* (hoc eſt,cùm Alexander ad maiorem majeſtatis amplitudinem aſcenderit, ſtationémque aſcenſus ſui fecerit) *conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cœli,ſed non in poſteros, neque ſecundùm potentiam illius, qua dominatus eſt; lacerabitur enim regnum eius etiam in externos.* Semel verò Græcorum regno lacerato, & diminuto, Romani obtinuerunt principatum; quorum Regem — Dan.cap.12.

Propheta

Anno Christi 430. Propheta vocare videtur Regem Austri, eo quod respectu Græciæ, & Macedoniæ Italia Romani principis sedes vergat ad Austrum. *Et confortabitur*, inquit, *Rex Austri, & de principibus eius præualebit super eum, & dominabitur ditione; multa enim dominatio eius.* Sed ecce decrementum monarchiæ Romanorum. Exagitati ab Aquilonaribus gentibus Romani (nimirum à Gothis) coacti sunt pacem & amicitiam cum eis inire: quod significat illis verbis; *& post finem annorum fœderabuntur.* De qua confœderatione agit Marcellinus in Chron. ad annum Theodosij Magni tertium, *Athanaricus*, inquit, *Rex Gothorum, cum quo Theodosius Imperator fœdus pepigerat, Constantinopolim mense Ianuario venit.* Sed bello inter vtrosque recrudescente, post captam Romam ab Alarico Gothorum Rege, & inter spolia eiusdem Theodosij filiam, tandem bono pacis, ipsamet Placidia Ataulpho Alarici successori matrimonio copulata est; quod innuitur ab Angelo cùm subdit; *Filiaq. Regis Austri, veniet ad Regem Aquilonis facere amicitiam: & non obtinebit fortitudinem brachij, nec stabit semen eius.* Quod certè de Placidia & Ataulpho dictum ad litteram, ab illis solis negari poterit, qui nomine Regis Austri Romanorum Regem nolint intelligi. De quo ipsi viderint, constat siquidem Romanorum monarchiam non ab aliis, quàm à Gothis debilitatam: Græcorum verò non ab aliis quàm à Romanis. Ex hoc verò pari certitudine habebimus Regis Aquilonis nomine, Gothorum significari Regem, quandoquidem ipsi in Aquilonaribus nati regionibus, contra Romanos conspirarunt. De illa ergo Romanorum Regis filia apud Danielem agitur ad litteram, quæ bono pacis, & confœderationis Gothorum Regi matrimonio coniuncta est: quæ sola Galla Placidia fuit. Anno Romæ 1181.

Neque obstat, quod hæc capta fuerit à Gothis in Vrbis euersione, Danieli verò dicta sit venisse facere amicitiam; quia licèt primùm capta fuisset, sponte tamen sua, & non inuita, fuit matrimonio copulata. Nam, vt Zosimus lib. 6. scripsit, *Placidia soror Imperatoris* (Honorij) *apud Alaricum manebat, vicem illa quidem obsidis quodammodo implens, ita tamen vt omni honore, cultuq. regali frueretur.* Minimè ergo vis illi illata est, sed ipsamet pro bono pacis sponte se nuptiis Ataulphi obtulit. *Ob hoc enim* (ait Orosius lib. 7. cap. 40.) *abstinere à bello, ob hoc inhiare paci Ataulphus nitebatur; præcipuè Placidiæ vxoris suæ, fœminæ sanè ingenio acerrimæ, religionis satis probatæ, ad omnia bonarum ordinationum opera, persuasu, & consilio temperatus.* In ea etiam cætera à Daniele annotata signa verificantur. *Non* enim *stetit semen eius*, omnes siquidem ab Ataulpho suscepti filij cum eo pariter occisi sunt, vt iam diximus. Sed & illud quod sequitur, *Et tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam adolescentes eius*, Placidiæ quoque contigit, Marcellino siquidem authore in Chron. ad Consulatum Constantij, & Constantis, *Vualia Ataulphi successor, facta cum Honorio Principe pace, Placidiam sororem eius eidem viduam reddidit.* Haud dubium quin adolescentes etiam ipsius, qui illi assistebant. Prosequitur deinde Angelus multorum conflictuum bellicorum narrationem, qui inter vtrosque Reges, Austri scilicet, & Aquilonis ineundi erant, quos tamen in Romanorum & Gothorum historiis adimpletos legimus: de his speciatim, (sed breuissimè) agit Idatius in Chronico; & longum ac tædiosum esset omnes sigillatim recensere.

Animaduerterim nihilominus, S. Hieronymum, quem alij Danielis Interpretes secuti sunt, Reges Austri & Aquilonis existimasse hoc loco; non quidem Romanum, & Gothum, sed Syrum & Ægyptium, Alexandri Macedonis diuisim successores; inter quos diutinum bellum gestum est; & Regem Syriæ nuncupari Regem Aquilonis, Ægyptium verò Regem Austri, quod respectu Palestinæ, de qua agebatur, ad eas vergant regna ipsorum plagas. Contigit quoque vt filia Ptolomæi Regis Ægypti, Berenice nomine, tradita fuerit in coniugium Antiocho Regi Syriæ ad pacem inter eos ineundam, & consolidandam; quæ filium ex viro suo suscepit, & amisit traditáque fuit cum suis Leodici mariti concubinæ, quæ vtrumque veneno ac ferro interficere curauit; qua in re nihil aliud dicere habeo, nisi quòd cuilibet iudicium super ea ferre integrum sit: probabile siquidem vtrumque est; & fortasse vtrumque sensum admittit sacer textus, & eisdem significari potuit verbis; nec improbabile videri ob id dictum Danieli: *Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum; plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia*; quasi dixerit, non vna, sed multiplex eorum erit interpretatio, non quidem quomodolibet opinabilis, sed vera & scientifica; nec enim ait, mulplex erit interpretatio, sed, *multiplex erit scientia.*

APPEN

APPENDIX.

Celebris prophetiæ Danielis de quatuor animalibus noua & exacta expositio.

§. I.

CVM in discutienda præfata Danielis prædictione ab Idatio exposita versor, in aliam longè excellentiorem incidi, quæ cap. 7. ipsius S. Prophetæ continetur, de quatuor illis mysticis animalibus, seu regnis eidem simul ostensis; cuius tamen adimpletio ad hos ipsos dies, de quibus modò cum Dextro agimus, omnimodis respicere videtur, ad ingressúmque Barbarorum in Hispaniã, & ad Reges Gothorum, qui in ea regnarunt. Non miretur quæso, lector, nec diffidat, cùm audit quicquam in Hispania adimplendum à Prophetis præuisum: nec enim indignior Hispania est prædictionibus propheticis, quàm Ægyptus, & Æthiopia, aliæque Barbaræ nationes, de quibus multa à Prophetis prædicta reperiuntur. Et certè si (vt certum est) prophetiæ ad Ecclesiæ profectum & promotionem intendisse præcipuè intelligendæ sunt; cur, rogo, velint à Prophetis inuolutum fuisse silentio, quod de augmento fidei eiúsque imperio radicibus altissimis fundato tam gloriosè videmus in Hispania? Ergóne tantilla res erat, Christianam fidem inibi ab initio nascentis Ecclesiæ eximiè & vnicè veneratam esse, & quo nihil purius, cultam, defensam, propagatam, vt nihil de ea in Scripturis sanctis haberetur? Sed demus apud cæteros Prophetas nihil de ea inueniri (de quo tamen non semel in his Commentariis à nobis actum est) sanè à Daniele tractari res tanta debuerat, cui nimirum inter cæteros Chronicorum Ecclesiæ scriptores specialis data est prærogatiua: nam cùm reliqui de rebus ad Iudaicum duntaxat populum, vel ad fidei mysteria quoad illorum substantiam spectantibus egerint, quod in Isaia, Ieremia, Ezechiele & reliquis videre est; attamen Daniel velut nouus & vniuersalis inter Prophetas Chronographus, de Monarchiis & regnis toto orbe dominaturis, de numero Regum ipsarum, déque Chronographia earumdem singulariter & exactissimè scripsit. Sic prorsus cap. 2. sub imagine statuæ à Nabuchodonosore visæ, caput habentis aureum, pectus & brachia argentea, ventrem & femora ærea, tibias ferreas, pedes denique partim ferreos, partim fictiles, de quatuor præcipuis mundi Monarchiis, nimirum Assyriorum, Persarum, Græcorum & Romanorum ingeniosè disseruit: & specialiter de fine celeri Monarchiæ Assyriorum, seu Chaldæorum (cap. 5.) exposuit tria illa verba à Balthasare Monarcha ad parietem in publico conuiuio exarari visa; & cap. 6. Chronologiam annorum quibus Nabuchodonosor metamorphosim suam passurus erat post menses duodecim; & cap. 8. sub arietis & hirci inter se pugnantium speciebus, egit de potentia regni Persarum, & initiis regni Græcorum sub Alexandro Magno vsque ad Antiochum, déque malis innumeris populo Dei tempore Machabæorum ab eodem infligendis, & ipsius Antiochi miserabili interitu. Rursus cap. 9. regnum Iudæorum duraturum prædixit spatio 69. hebdomadarum, id est, ferè 500. annorum, vt omittam ea quæ cum Idatio de Regum Austri, & Aquilonis dissidiis, & populi Dei vsque ad finem sæculorum euentibus nunc exposuimus, & ab ipso Propheta referuntur in c. 10. 11. & 12. Cùm igitur proprium Danielis Prophetæ fuerit de regnis magnis & Monarchiis agere, quæ vsque ad finem mundi dominabuntur in ipso; quî fieri posset, vt eam solam sileret Regum Hispaniæ, quæ latissimè omnium per orbem diffusa est, quæ orbem alterum subiecit fidei, quæque plus cæteris ad Ecclesiæ augmentum, defensionem, & gloriam spectare conspicitur? Et hæc dixerim, ne quis nouam expositionem subitò exhorreat, sed patienter legat, nam quæcumque à Daniele prædicta sunt cap. illo 7. de quo agimus, in Hispania adimpleta videbit, quæ tamẽ nullibi hactenus verificari inuenta sunt, quandoquidem exposi

expositiones priores suis etiam authoribus fatentibus manifestis repugnantiis plenæ sunt; quam verò nos amplectimur, faciliter & suauiter cuncta distribuit & explicat.

Vt tamen ordinatè procedamus, præmittere necessum est ipsum propheticæ prædictionis contextum, & quid aliis visum sit per eam significari. Et cùm nihil eorum prophetiæ verbis quadrare monstrauerimus, demum expositionem nostram, Deo duce, proponemus, & propugnabimus: in qua, vt spero, nihil erit, quod propheticis verbis non cohæreat, nihil durum, nihil violenter accommodatum.

§. II. *Danielis prophetia Cap. 7.*

Anno primo Balthassar Regis Babylonis, Daniel somnium vidit: visio autem capitis eius in cubili suo; & somnium scribens breui sermone comprehendit, summatimq; perstringens ait: Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grandes descendebant de mari diuersæ inter se. Prima quasi leæna, & alas habebat aquilæ. Aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei. Et ecce bestia alia similis vrso in parte stetit, & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & sic dicebant ei: Surge, comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebam, & ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis, quatuor super se, & quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei. Post hæc aspiciebam in visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans: dissimilis autem erat cæteris bestijs quas videram ante eam, & habebat cornua decem. Considerabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum, & tria de cornibus primis euulsa sunt à facie eius; & ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu, & os loquens ingentia.

Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda: thronus eius flammæ ignis, rotæ eius ignis accensus: fluuius igneus, rapidusq; egrediebatur à facie eius, millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Aspiciebam propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur; & vidi quoniam interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditum esset ad comburendum igni: aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas, & tempora vitæ constituta essent eis vsque ad tempus & tempus. Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum; & dedit ei potestatem, honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient: potestas eius, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.

Horruit spiritus meus: ego Daniel territus sum in his, & visiones capitis mei conturbauerunt me. Accessi ad vnum de assistentibus, & veritatem quærebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum, & docuit me: Hæ quatuor bestiæ magnæ, quatuor sunt regna, quæ consurgent de terra. Suscipient autem regnum Sancti Dei altissimi, & obtinebunt regnum vsque in sæculum & sæculum sæculorum.

Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta, quæ erat dissimilis valdè ab omnibus, & terribilis nimis, dentes & vngues eius ferrei: comedebat & comminuebat, & reliqua pedibus suis conculcabat, & de cornibus decem quæ habebat in capite, & de alio quod ortum fuerat, ante quod ceciderant tria cornua; & de cornu illo quod habebat oculos, & os loquens grandia, & maius erat cæteris. Aspiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum aduersùs Sanctos, & præualebat eis, donec venit Antiquus dierum, & iudicium dedit

Sanctis Excelsi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt Sancti. Et sic ait; bestia quarta regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit vniuersam terram, & conculcabit, & comminuet eam. Porrò cornua decem ipsius regni, decem Reges erunt, & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit, & sermones contra Excelsum loquetur, & Sanctos Altissimi conteret, & putabit, quod possit mutare tempora, & leges; & tradentur in manu eius vsque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis: & iudicium sedebit vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsque in finem: regnum autem & potestas, & magnitudo regni quæ est subter omne cœlum detur populo Sanctorum Altissimi, cuius regnum, regnum sempiternum est, & omnes Reges seruient ei, & obedient. Hucusque finis verbi. Ego Daniel multum cogitationibus meis conturbabar, & facies mea mutata est in me: verbum autem in corde meo conseruaui.

§. III. *Quæ in vulgata & communi expositione huius prophetiæ, verbis ipsius repugnare videantur.*

Tria præcipuè capita prophetia eiusmodi continet, videlicet quatuor animalium, seu regnorum historiam; iudicium solenniter celebratum à Deo; traditionem denique regni perpetui, & sine fine populo Sanctorum eius. Mira hactenus consensio in expositione eorum inter omnes Danielis elucidatores fuit. Strauerunt viam cæteris vetustiores Patres, quos in prologo Danielis cum Eusebio Cæsariensi refert Sanctus Hieronymus, Theodoretus, Beda, Rupertus; sequutique sunt eorum vestigia Albertus Magnus, Hugo Carensis, Lyranus, & recentiores omnes, Hector Pintus, Pereira, Cornelius de Lapide, & alij. In eo igitur conueniunt, vt asserant quatuor illa animalia hieroglyphicè adumbrasse quatuor notissimas Monarchias, Assyriorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum, quibus tandem de medio sublatis vniuersale generis humani iudicium celebrandum est, & regnum æternum Sanctis, & electis tradendum. Vnde & cornu illud vltimum quartæ bestiæ, volunt fore Antichristum, vtpote cui illud conueniat; *Sermones contra Excelsum loquetur, & Sanctos Altissimi conteret*; & illud, *vidi quoniam interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditum esset ad comburendum igni*; tunc præsertim quando *cum nubibus cœli filius hominis veniebat*; & quando *throni positi sunt, & Antiquus dierum sedit*; & quando *iudicium sedit, & libri aperti sunt*. Soli Rabbini hactenus ab his dissenserunt, qui Sanctos illos quibus regnum, occisa bestia, datum est, volunt fuisse Machabæos, & vltimum Regem in ipsos persecutionem mouentem, per cornu significatum, Antiochum. Cæterùm Antiochus non fuit vndecimus sui principatus Rex, vt oportebat, si per cornu illud adumbrari debebat: & nihil de cæteris accommodari opportunè potest in hac explicatione. Sed relinquamus inanes Iudæos, qui multo magis impugnatione alterius sententiæ expugnati manebunt.

Communis expositio.

Solis Rabbinis displicuit.

In ea verò tam multa sunt cohærentiâ destituta, vt facilè à quouis iudicium de ea ferri possit. Vestutiores sanè Patres eam amplexi excusationem iustam habent, quandoquidem suo tempore prophetia nondum impleta erat: Recentiorum autem non leuis est, tot tantósque antesignanos sequi; quamquam à multis difficultates ingentes paterentur, illud Plutarchi sibi vsurpantes; *Magnos si errauimus duces habuimus*. Certè Hieronymus non tam sequitur, quàm refert, & refutat communem illam interpretationem de quatuor Monarchiis, & difficultatibus superatus in principio commentariorum huius capitis, hæc præmisit: *In superioribus* (capitibus) *ordo sequitur historiæ, quid sub Nabuchodonosor, & Balthasar, & Dario, siue Cyro mirabilium signorum acciderit: in his verò* (id est, à 7. capite vsque ad 12.) *narrantur somnia, quæ singulis sint visa temporibus, quorum solus Propheta conscius est, & nullam habent apud Barbaras nationes signi, vel reuelationis*

Multam habent antiqui excusationem.

Qq *magnitu*

magnitudinem; ſed tantùm deſcribitur, vt apud poſteros eorum, quæ viſa ſunt memoria perſeueret.

Impoſſibilitas interpretationis communis. At quæ in prædictis Monarchiis non verificantur? Paucis multa perſtringam. Primùm omnia illa quatuor regna per beſtias ſignificata, non orta, ſed oritura prædicuntur ab Angelo. *Hæ quatuor beſtiæ magnæ, quatuor ſunt regna, quæ conſurgent de terra.* Hoc verò de Monarchiis tempore prophetiæ dici non potuit, quandoquidem Babylonica, ſeu Chaldaica non ſolùm iam orta, ſed penè mortua erat, cùm viſio hæc oſtenſa dicatur anno 1. Balthaſar Regis Babylonis, in quo prædicta Monarchia defecit; vel ipſo Daniele teſte cap. 5. Deinde animalia hæc ſimul ex mari ventorum flatibus agitato orta ſunt, *Videbam* (inquit) *in viſione mea; & ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari diuerſæ inter ſe.* Monarchiæ verò illæ non ſimul ortæ ſunt, ſed ſucceſſiuè per multa annorum curricula; vtpote è quibus poſterior orta ſemper fuerit in interitum prioris: nam Perſæ ſubiugarunt Aſſyrios, ſeu Chaldæos; Perſas poſt 230. Imperij annos Græcus deleuit exercitus ſub Alexandro: cuius Monarchia in eius morte diuiſa eſt in tria regna, Syriacum, Macedonium, & Ægyptium: his ſuperiores effecti Romani Monarchiam erectam per 500. annos à ſecundo bello Punico vſque ab Vrbis euerſionem per Alaricum ſub anno Romæ conditæ 1164. conſeruarunt.

Rurſus in applicatione cuiuſuis beſtiæ ad certam Monarchiam, nouæ oriuntur ambiguitates. De ſecunda beſtia dicitur, quòd tres ordines dentium erant in ore eius, hoc autem potiùs verificaretur in tertia Græcorum Monarchia, quàm in ſecunda: nam ea diuiſa fuit, vt dixi, in tria regna ſe inuicem debellantia, quod ſecundæ non accidit. Sed aiunt, verificari in illis tribus Principibus Perſarum, qui præerant 120. Satrapis: per eos enim vniuerſum gubernabatur Imperium, ipſo Daniele teſte cap. 6. At quæram ego quas carnes iuſſi ſunt deuorare? nihil de crudelitate eorum legimus. Quinimò vnus ex tribus ipſe Daniel erat, ſiquidem cap. 6. dicitur: *Placuit Dario, & conſtituit ſuper regnum Satrapas 120. vt eſſent in toto regno ſuo; & ſuper Principes tres, ex quibus Daniel vnus erat*; de quo videant ipſi, quam crudelitatem ei impingant, vt quoquo modo ipſi verè dictum ſit; *Surge, comede carnes plurimas.* Adhæc quid ſignificat, quòd beſtia tertia dicitur habuiſſe quatuor capita, & alas totidem? Certè nec quatuor, nec octo ſolùm Reges fuiſſe in Græcorum Monarchia ſatis perſpicuum eſt; & Imperium Alexandri in tria duntaxat regna diuiſum fuit. Quod ad quartam ſpectat quæ terribilior cæteris deſcribitur, Romanum per eam Imperium ſignificari contendunt. Sed nihil difficilius, ſolos ſiquidem vndecim Reges vſque ad Iudicium habitura dicitur illa: quot verò decades Romanorum Imperatorum fuerunt? nam cornua vndecim totidem Reges eius quarti regni denotare, Angelus Danieli expoſuit. Inſuper videant ipſi velintne facere Antichriſtum Romanorum Imperatorem, & eius Monarchiæ vltimum Regem, quoniam de cornu vndecimo beſtiæ quartæ aſſeritur quod futurus ſit Rex vltimus regni per illud ſignificati. *Porrò cornua decem ipſius regni decem Reges erunt, & alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit, & ſermones contra excelſum loquetur*, &c.

Commentum de Machomete exploditur. Non maioris eſt momenti quod Annius Viterbienſis in quæſtionibus ſuper Apocalypſim commentatus eſt: cornu vltimum Machometem Pſeudoprophetam denotaſſe, nihil etenim eorum, quæ de cornu illo dicuntur in Machomete verificatur; nec enim fuit vltimus illius quartæ Monarchiæ, quod de cornu illo dicitur, ſed principium nouæ; nec ſequutus eſt alios decem Reges, nec humiliauit tres illorum, nec iudicium vllum in eius morte factum legimus, nec corpus eius igne crematum eſt.

Inſuper quòd Iudicium à Daniele hoc loco præuiſum, de vltimo totius humani generis exponitur, à vero deſtitutum quis non videt? Non enim in eo Iudex conſtituitur Chriſtus Dominus, quod in vltimo futurum fides docet, ſed æternus Pater, prima nimirum Sanctiſſimæ Trinitatis perſona. Nec illi Iudicio ſiſtitur humanum genus, pro meritis præmia, vel pœnas factorum recepturum, in ſingulis, ſed ipſe humani generis Redemptor; is ſiquidem Patri ſuo oblatus dicitur. En verba Prophetæ: *Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & Antiquus dierum ſedit; veſtimentum eius candidum quaſi nix, & capilli eius quaſi lana munda.* Quæ ſanè æterni Patris luculenta & appoſitiſſima figuratio eſt: ſubinfert aſſiſtentium numerum; *Millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei*; quod de Angelicis ſpiritibus Dei miniſtris dictum nemo non videt. Sed quis Iudicio tanto oblatus

dicitur?

dicitur? *Aspiciebam* (ait) *& ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad Antiquum dierum peruenit.* Nunquid Iudex sessurus, cui homines sisti deberent? minimè, sed ipsemet oblatus est Iudici, *& in conspectu eius obtulerunt eum.* Sequitur fauorabilis pro eo lata sententia, *Et dedit ei* (Pater Iudex) *potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ ipsi seruiẽt: potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrũpetur.* Et tunc populo Sanctorũ Altissimi, occisa bestia, regnum datũ est. Vbi illud quoq; valdè notandum est, quod in calce visionis expresse asseritur, post illud iudicium Danieli ostensum, multos sub cœlo dominaturos Reges, qui Monarchiæ populi Sanctorum seruient, & obedient. Vnde regnum illud seu Monarchia vltima populi Sanctorum, de qua hic agitur, nullatenus potest cœlestia beatorum gaudia denotare; quandoquidem post regnum cœlorum ab ipsis corporaliter acceptum, nullus remanere populus aut Rex poterit sub cœlo, cùm tamen mansuros multos & populos & Reges sub ipso Propheta pronuntiet, illis verbis: *Et iudicium sedebit, vt auferatur potentia, & conteratur, & dispereat vsque in finem: regnum autem & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo Sanctorum Altissimi, & omnes Reges seruient ei, & obedient:* non asserit supra cœlum, seu in cœlo regnum illud continendum, sed *subter omne cœlum*, eique omnes Reges obedituros. Sed & illud, *dispereat* (potentia bestiæ) *vsque ad finem*; post iudicium illud, finem adhuc mundi superesse manifestat, & nõdum finitum mũdum. Insuper iudicio peracto, & occisa quarta bestia, de tribus aliis dicitur, quod concessa fuit ipsis vita vsque ad certum tempus; sine potestate tamen & dominio. *Aliarum quoque bestiarum ablata est potestas, & tempora vitæ constituta sunt eis vsque ad tempus & tempus.* Nemo autem audebit asserere post vniuersale iudicium aliquas gentes sub cœlo in hac vita ad tempus relinquendas. Siue igitur bestias, siue iudicium, siue regnum post ipsum Sanctorum populo datum sigillatim applicandum inspiciamus, innumeras & insuperabiles communis expositio videtur pati difficultates: in ea verò quam modò exponemus, cessant omnes, nihil non cohæret visioni, cuncta consonant, mirámque in cunctis eius partibus consonantiam cum re significata reperiuntur habere. Præterquàm quod iam cap. 2. ostensi fuerant Prophetæ ortus & interitus quatuor illarum Monarchiarum sub typo statuæ, à Nabuchodonosore visæ, ex totidem metallis confectæ: vnde verisimile non est iterum denuo rem eandem à Daniele scriptis traditam, præsertim quia non fuit exposita ab Angelo quasi visio eiusdem rei, sed nouæ & diuersæ: quare aliud quidpiam ab ea nunc significatum quæramus.

§. IV. Noua & exacta eiusdem prophetiæ expositio de Alanis, Vuandalis, Sueuis, & Gothis in Hispanias irruentibus: déque Catholica Monarchia proponitur.

Age iam exponamus propheticam Danielis visionem de Barbaris in Hispaniam irruentibus: nam per has bestias barbaras significari nationes ipse Hieronymus annotauit inquiens, *Regnorum feritas atque crudelitas bestiarum nomine demonstratur.* Itaque anno Domini 419. Æra Cæs. 447. Archadij & Honorij Imp. ann. 15. eodem Honorio VIII. & Theodosio Archadij filio III. Coss. tertio Idus Octobris, feria item tertia, *Alani, Vuandali, & Sueui* tres barbaræ nationes Hispanias ingressæ sunt. Anno autem Domini 416. qui fuit Æræ Cæs. 454. Imperij verò prædictorum 22. *Gothi* sub Ataulpho Rege easdem Hispanias intrauêre. In his omnes authores conueniunt, & qui omnium exactissimè scripsit ea de re testis & ipse oculatus, Idatius Episcopus Lamacensis, à quo in his manuducti & excitati fuimus. Quatuor ergo bestiæ de mari ascendentes, quatuor istæ barbaræ nationes sunt eo tempore in perniciem Hispaniarum erectæ, quo totus penè orbis quasi è quatuor eius angulis, sub totidem ventorum typo agitatus est, & vndique Tyranni bellum insufflantes contra Romanum Imperium conspirarunt. Quinimò quod à quatuor ventis excitatæ dicuntur, in eo impletum ad litteram conspicitur, quod Consules duo cõtra totidem Imperatores rebellantes prædictas quatuor bestias super Rom. Imperium è remotissimis terris adduxerunt: siquidem *Stilico Comes spreto Honorio Principe, regnúmque eius inhians Alanorum, Sueuorum, Vuandalorúmque gentes donis pecuniisque illectas contra regnum Honorij excitauit. Ruffinus verò Patritius Archadio Principi insidias tendens Alaricum Gothorum Regem infestum Reipubl. fecit.* Verba sunt Marcellini Comitis in Chron. ad annos

Domini 395. & 408. Quod verò de mari ascenderint postea sic exponitur ab Angelo, vt mare mundum ipsum significet, nam quæ priùs dicebantur de mari ascendisse, postea de terra consurrexisse dicuntur. Sed verò facilè etiam intelligi possunt eæ nationes in Hispaniam de mari ascendisse per quatuor ventos cœli, cùm penè omni ex parte maribus cincta sit: & sciamus Alanos Occidentalem plagam occupasse, nimirum Lusitaniam, Wandalos Meridionalem, id est, Bæticam, Sueuos Septentrionalem, videlicet Gallæciam, & Asturias: Gothósque ab Orientali intrasse Barcinónem.

His accedit quod nullibi gentium quatuor simul barbaræ nationes intrasse reperiuntur, nisi in Hispaniam; licèt enim in Italiam quoque, & Galliam, & Germaniam Alani, Wandali, Sueui, & Gothi intrauerint; non tamen soli sicut in Hispaniam. Nam simul cum eis Huni & Eruli intrauerunt, & tandem Longobardi; qui omnes ab Hispaniis abstinuerunt. Quare solùm in Hispanias quatuor, nec plures, nec pauciores ingressæ sunt: & quod caput est, vniuersæ prophetiæ circumstantiæ in sola Hispania verificantur. In primis ordo bestiarum, ordini nationum in Hispanias intrantium correspondet; hoc siquidem ordine ab Idatio & Orosio nominantur. Idatius enim ait, *Alani & Vuandali, & Sueui Hispanias ingressi*, &c. & post annos septem, Ataulphus cum Gothis Barcinonem. Orosius autem lib. 7. cap. vlt. *Quamuis*, inquit, *Alanorum, Vuandalorum, Sueuorúmque Reges eodem nobiscum placito depacti forent*, &c. Prima proinde bestia Alanos, secunda Wandalos, tertia Sueuos, quarta Gothos significat: & propriissimè; vniuscuiusque etenim propria signa describunt.

Prima bestia, Alani.

Tria sanè bestia prima habuisse dicitur. I. quòd *erat quasi leæna*, nimirum cæterarum se reputabat Reginam; nam leo in animalibus imperium habet. II. quòd *alas habebat aquilæ*, hoc est, Regem superbum; nam aquila Regis indicium est, & quemadmodum in cornibus & capitibus bestiarum, ita & in alis Reges denotantur: & generaliter à paritate rationis, quidquid habere dicuntur super se Reges sunt. III. quòd breuiter deplumata est, & dignitas regia ab ea fuit ablata; *Aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo stetit*: videlicet vt aliis assisteret, seruitutem amplexa; quæ enim superbissima omnium alta de se præsumebat, & feræ induerat sæuitiam, mansueta & tractabilis facta est. Et hoc est quod dicitur, *& cor hominis datum est ei*: Alanos omni modo hic typus adumbrat. Potentabantur Wandalis, & Sueuis; Gothos despiciebant. Et quando Wandali simul & Sueui Gallæciam solam occuparunt, Alani potiores Hispaniæ prouincias acceperunt, Carthaginensem scilicet & Lusitaniam. *Gallæciam Vuandali occupant, & Sueui* (ait Idatius anno Domini 411.) *sitam in extremitate Oceani maris occidua; Alani Lusitaniam & Carthaginensem prouincias.* Habemus Alanos in leæna alas aquilæ habente propriè satis denotari; sed vnde celerem illorum abolitionem educimus? quot rogo annos eorum volauit superbia? Decimum non adimpleuerunt, si fides Idatio habenda est, qui anno Domini 418. & 24. Archadij, & Honorij hæc scribit. *Alani qui Vuandalis & Sueuis potentabantur, adeò cæsi sunt à Gothis, vt extincto Atace* (aliis Aiace) *Rege ipsorum, pauci qui superfuerant, abolito regni nomine* (ecce quomodo euersæ sunt alæ eius) *de Gunderici Regis Vuandalorum, qui in Gallæcia resederat se patrocinio subiugarent.* Iam ergo in ea natione verificatur quod *super pedes quasi homo stetit, & cor hominis datum est ei.* Extincti verò sunt à Wallia Gothorum Rege, *qui eodem anno* (vt verbis vtar Idatij) *Romani nominis causa intra Hispanias cædes maximas Barbarorum effecit.* Sunt qui existiment Cathalanos vocari nunc, quasi Gothos Alanos, quod Alani Gothis subiecti eam Hispaniæ partem occupauerint, & vtrique nomen prouinciæ dederint. Non deerunt quibus arrideat, non sine mysterio, Alanos per allatam leænam significari, vt nomine bestiæ, nomen etiam nationis significatæ indicaretur: & idem forsan de prima littera secundæ bestiæ & nationis notari alicui libebit, in vrso videlicet Wandalos significatos; sed solidiora prosequamur.

Secunda bestia, Wandali.

Tria quoq; de secunda bestia dicũtur, quæ Wandalis ad vnguẽ cõueniunt. I. quod *erat similis vrso*; in quo cum duritia & ferocitate parciorẽ victũ notãt Danielis Interpretes. II. quod

tres

tres ordines erant in ore eius & dentibus eius. Nimirum quoniam in tres partes regnum illud erat diuidēdum, & vbique ferociam exercituum.III.denique quod ei soli inter cæteras bestias dictum fuit, *Surge, comede carnes plurimas.* Et rectè tria hæc de Wandalis dicuntur,quorum parcitatem victus vrsi symbolo denotatam,& castimoniam quæ inde consequitur,summopere laudat Saluianus Massiliensis lib.7.de Prouidentia.In eius autem ore tres ordines dentium fuisse dicuntur,quia cùm vna quæuis cæterarū nationum à se inuicem nunquam discesserit; Wandali tres diuersas prouincias occuparunt; & primùm quidem Wandalorum nonnulli ad Gallæciam prope Sueuos sedes fixerunt, alij verò cognomine Silingi ad Bæticam declinarunt; & tandem fortiores ipsorum Africam ceperunt, & deuastarunt.Ita sanè ex Orosio, Isidoro & Idatio credere edocemur, huius siquidem (quem duo alij sequuntur)verba sunt.Ann.17.Archadij & Honorij,*Gallæciam Vuandali occupant, & Sueui Alani Lusitaniam & Carthaginensem prouincias; & Vuandali cognomine Silingi Bæticam sortiuntur,* à quibus Wandalusia postmodum appellari cœpit. Anno deinde 5. *Theodosij, Gensericus Rex de Bæticæ prouinciæ littore cum Vuandalis omnibus, eorumq́ familijs, mense Maio ad Mauritaniā,& Africam relictis transijt Hispanijs.*Vbique tamē dentes suos,id est, feritatem in seruos Christi exercuerunt, cuncta eorum bona deprædantes, ac miseros miserè trucidantes. Egimus in superioribus de S. Vincentia Cauriensi in Bætica à Wandalis martyrio coronata;déque SS. Martyribus Archadio, & socijs ab eisdem occisis.De his verò quos Bracaræ,Gallæciæ Metropoli iugularunt scribit ipse Idatius ad annum Dom.420.& 427.Et quasi parum de carnibus Christianis comedisset, *surgere* rursus iubentur *& comedere carnes plurimas*, quo denotatur Wandalos à sedibus quas priùs in Hispania habebant surrexisse, & in Africam transfretasse,vbi persecutionem illam notissimam,ab eis Wandalicam nuncupatam, commouerunt, causa Arrianismi inducendi,quæ tot myriades Martyrum Deo consecrauit, & à Victore Vticensi scripta est. Ob id certè dictum fuit Wandalicæ bestiæ, *comede carnes plurimas*, quod tamen de nulla cæterarum dicitur. Cui etiam soli conuenire videtur, *quod in parte stetit*, nimirum quoniam reliquis in Hispania manentibus, soli Wandali in aliam partem à cæteris seiuncti sunt,id est, in Hispaniam.

Tertia bestia, Sueui.

Totidem atque in reliquis, in tertia bestia notatu digna reperiuntur. I. quod erat *quasi pardus*, qui de genere leonum existens, regiam majestatem significat. II. quod *alas habebat quasi auis,quatuor supra se,& quatuor* etiam *capita erant in bestia.*Cùm verò id quod regnum, cuius bestia gerit typum,habere dicitur super se, Rex eius sit,fit vt quatuor alæ & totidem capita quæ super tertiam bestiam erant,octo Reges significent, qui eius regni successu temporis habenas recturi essent.III.quòd specialiter de ea scribitur, quod potestas data est ei, quod tamen de duabus prioribus dictum non est:vbi profectò innuitur, nationem per eam bestiam significatam,peculiare regnum fundaturam & possessuram, longo temporis interuallo per multorum Regum vitas ducto.Nihil verò exactiùs Sueuos adumbrare posset,qui speciale regnum habuerunt in Hispania, quod tamen nec Alani,nec Wandali fundauêre: & ad tantam indies deuenerunt potentiæ magnitudinem,vt de Rechilla eorum Rege scribat M.Maximus in Chron.ann.Dom.448.*Rechilla Sueuorum Rex penè totius Hispaniæ Monarcha fit.* Durauit verò ipsorum regnum ab ann. 411. quo in Gallæciam secesserunt, vsque ad annum 3. Mauritij Imperatoris,& Christi 588. teste Ioanne Viclarensi in Chron. seu vt M. Maximus inquit in suo,ann. Dom. 586. quo à Leouigildo Gothorum Rege subiugati sunt post 177.vel 179.annos Imperij Gallæciani:quo tempore Bracaræ Regiam curiam habuerunt.Vnde & nunc eius prouinciæ incolas nonnulli *Seuos* quasi Sueuos vocant. Toto verò prædictorum 177.annorum spatio,octo duntaxat Reges habuisse leguntur,ordine sequenti.Primus fuit *Hermenricus*,qui in Hispaniis primus Sueuorum regni Solium erexit; vixit teste Idatio vsque ad ann. Domini 440.reliquitque regni successorem filium suum Rechillanem. II. *Rechilla* obiit ann. Domini 447. qui fuit 24. Theodosij Iunioris. III. ei successit *Ricciarius*, filius ipsius, qui anno secundo Martiani Principis occcisus fuit, mense Decembri à Theoderico Gothorum Rege. IIII. Ricciario sine successore mortuo electus fuit à Sueuis *Maldra*,qui quarto regni anno occisus est. V. successorē habuit *Remismundū*.VI. hic autem *Arrianimirum*,vel *Theodomirum*:duplici insignitū nomine,quod videlicet principio Arrianis faueret,deinde Diuinitatem Christi fassus sit, vnde prius *Arrianimirus*, postea Theodomirus dictus est. VII. *Miro* Sueuorum gubernacula suscepit; & VIII. Euoricus, in quo tota

Sueuorum Regum prosapia simul cum corona defecit. Ita ex Idatio, M. Maximo, Viclarẽsi, & Isidoro desumitur; & tametsi nonnulli, ex quibus est Maximus, in ordine Regum desi-gnando varient, nam Ricciarium ponit non tertio loco post Rechillanem, sed quinto inter Remismundum & Arrianimirum; nemo tamen octonarium auget, vel minuit; à quo longè abiiciendi sunt quatuor Tyranni, qui regnum aliquoties arripere conati sunt; *Frantanes* in Maldram Regem rebellauit; *Fumarius* in Remismundum; *Andeca* in Mironem, & *Mallu-ricus* tandem in ipsum Andecam; omnes siquidẽ authores concorditer eos Tyrannos nuncupant, non Reges. Habuit proinde bestia tertia, leopardus Sueuus, alas quatuor super se & quatuor capita, *& potestas data est ei*, quæ tamen nec Wandalis, nec Alanis dicitur data; quippe cùm citò *euulsæ sunt alæ horum*; & illi *in parte steterunt*, id est, Alani priusquàm successionem regni sui haberẽt in Lusitania destructi sunt, Wandali verò in Africam secesserunt.

Sed quamobrem quatuor priores Reges Sueuorum *alæ*, & quatuor pasteriores *capita* nuncupãtur, & non omnes capita, aut non omnes alæ? Vt ergo existimo, quoniam quatuor priores incredibili pernicitate diuersas remotásque Hispaniæ prouincias deprædati sunt, posteriores quietem adepti, pacificè gentes suas gubernarunt. *Hermenricus* sæpiùs eas Gallæciæ partes quæ sub ipso non erant infestauit; *Richilla* primùm Emeritam vsque peruenit, postea Bæticam & Carthaginensem prouincias aggressus est; *Ricciarius* Vasconias deuastauit, & inde Cęsaraugustam & Ilerdam; *Maldra* Vlixbonam, & totam Lusitaniam diripuit (scribit de eius gestis Idatius:) at verò *Remismundus*, *Arianimirus*, *Miro*, *& Euoricus*, de solo regno suo curasse leguntur. Inde quatuor priores Reges per alas quatuor, totidem posteriores per quatuor capita propriissimè adumbrati sunt, & neque omnes alæ, neque omnes capita nuncupati.

Quarta bestia, Gothi.

De quarta demum bestia dicemus, in qua quatuor Daniel notatu digna præuidit. I. quod mirabilior & terribilior erat cæteris, *& fortis nimis*, vtpote quæ *dentes ferreos habebat magnos*, & *vngues* similiter *ferreos*, & ore simul ac pedibus omnia quæ sibi obiiciebantur comminuebat, conculcabat, & dilacerabat. II. quod *dissimilis erat cæteris*, nec certam, quod sciamus, habebat figuram. III. quod *habebat cornua decem*, post quæ *cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum*. De hoc autem multa dicuntur, nimirum, quòd tantùm creuit, vt *maius* esset *cæteris* cornibus, quod ad eius conspectum *ceciderant tria cornua*; quod *oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto*, quod habebat etiam *os loquens grandia*, seu *ingentia*. IIII. demum quod propter vocem sermonum grandium quos cornu illud loquebatur, *interfecta fuit bestia, & perijt corpus eius, & traditum est ad comburendum igni*. Manuducimur verò ad eius cognitionem Angelica expositione, qua ad Danielem dictum est; *Bestia quarta regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit vniuersam terram, & conculcabit, & comminuet eam. Porrò cornua decem ipsius regni decem Reges erunt: & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres Reges humiliabit, & sermones contra excelsum loquetur, & Sanctos Altissimi conteret.* De superbia autem & tempore dominationis ipsius subdit; *& putabit quod possit mutare tempora & leges, & tradentur in manu eius* (Sancti videlicet, de quibus priùs dixerat, *faciebat bellum aduersùs Sanctos & prævalebat eis.*) quousque? *vsque in finem*, & tunc tandem *regnum & potestas, & magnitudo quæ est subter omne cælum dabitur populo Sanctorum Altissimi*, eóque *omnes Reges seruient & obedient, & regnum sempiternum erit.* Mirum profectò quàm bene hæc omnia Gothorum genti eiúsque Regibus in Hispania regnantibus conueniant. Ipsi quarta bestia & regnum quartum sunt, vtpote qui post cæteras tres nationes Hispanias intrarunt, ipsi fortiores & ferociores cæteris, maiorem stragem in Hispaniis fecerunt, ipsi dissimiles reliquis, necͤ certam alicuius animalis imaginem præ se ferebant, (id est, nec leænæ, nec vrsi, nec pardi, vel alterius cuiusuis bestiæ, quæ describi certè possit) quod nimirũ non intrarunt in Hispanias quasi hostes, & prædones, sicut reliquæ barbaræ nationes, sed sub titulo defensorum Romani Imperij, cùm tamen omnes deciperent, & Romanos non minus quàm cæteros conarentur ab Hispania deturbare. De persecutione Barbarorum sub Romano nomine hæc Idatius anno 23. Archadij & Honorij, qui fuit secundus ab ingressu Gothorum, *Vuallia Rex Gothorum, Romani nominis causa intra Hispania cædes maximas efficit Barbarorum.* & anno sequenti, *Vuandali Silingi in Bætica per Vualliam Regem omnes extincti; Alani quoque, adeò cæsi sunt à Gothis, vt extincto Rege ipsorum, Vuandalorum se patrocinio subiugarent.* Quis non diceret

Gothos

Gothos fidiſſimos Romanorum auxiliares? nihil tamen longiùs aberat ab ipſorum animis; cùm enim occaſio ſeſe obtulit, exercitum Romanorum quos palàm iuuare promittebant, fraude & deceptione, cùm iam de victoria loquebantur, in manus Wandalorum tradiderunt. Eius rei teſtis etiam eſt Idatius, qui anno 28. Archadij inquit, *Caſtinus Magiſter militum Romanorum, cum magna manu, & auxilijs Gothorum, bellum in Bætica Vuandalis infert: quos cùm ad inopiam vi obſidionis arctaret, adeò vt ſe tradere iam pararent, inconſultè publico certamine confligens, auxiliorum fraude deceptus, ad Tarraconam victus effugit.* Cùm igitur à nemine cognoſceretur quarta Gothorum beſtia, non mirum ſi ſpecies eius non deſcribitur, ſed diſſimilis dicitur cæteris.

Quòd ad Regum numerum huius nationis ſpectat, decem cornibus adumbratorum, decem habuit non plus, nec minus ab Ataulpho qui primus Gothorum in Hiſpanias intrauit, vſque ad Liubanem, cui vndecimus ſucceſſit Leouigildus: de quo quidquid de vndecimo cornu dictum eſt ad vnguem, vt mox oſtendam, verificatur. Primus fuit (vti diximus) *Ataulphus*, Barcinone occiſus ann. Dom. 416. II. *Vuallia*, qui duos regnauit annos, & obiit 418. III. *Theodoredus*, qui ann. Dom. 455. occiſus occubuit. IV. Eius filius *Thoriſmus*, ſeu Thoriſmundus, qui anno ſequenti necatus eſt. V. Succeſſit frater eius *Theodoricus*, qui anno 464. ab Eurico fratre ſuo trucidatus eſt. VI. *Euricus* ipſe, qui anno Domini 482. Arelate in Gallia Gothica mortuus eſt, habuitque ſucceſſorem Alaricum. VII. *Alaricus* regnauit annos 23. vſque ad annum Domini 506. Huic ſucceſſit VIII. filius ipſius *Amalaricus*, Theoderici Italiæ Regis ex filia nepos, infans adhuc, & pueriles non excedens annos: quo tempore Theodoricus gubernauit in Hiſpania pro nepote. IX. *Athanagildus* qui habenas regni tenuit vſque ad annum 2. Iuſtini Iunioris, Chriſti verò 567. quo nimirum *Athanagildus Rex Gothorum* (ait Viclarenſis) *in Hiſpania vitæ finem ſuſcepit, & Liuba pro eo in regnum prouehitur*, fuitque X. inter Gothorum Hiſpaniæ Reges. Horum omnium authores habeo tres oculatos teſtes, Idatium, Maximum, & Ioannem Viclarenſem. Sed ſunt qui poſt Ataulphum, Sigericum collocent ante Walliam, qui tamen Regium non aſcendit Solium, vnde à Proſpero & Idatio in catalogo Gothorum Regum non admittitur, de quo ſuperiùs ſatis dictum à nobis eſt. Tempore etiam infantiæ Amalarici inuaſit regnum eius Geſalaicus, ſed tyrannidi ipſius Theodoricus negotij gubernator occurrit; Geſalaicus verò profugus & vagus in Galliis mortuus eſt ann. Domini 510. Addit Iſidorus (quem recentiores ſequuntur) tres alios ante Athanagildum, ſcilicet Theudium, Theudiſclum, & Agilam, qui tamen Tyranni potiùs quàm veri Reges fuerunt, & eapropter M. Maximus qui exactiùs res Gothorum Chronologicè ſequutus eſt, eos à catalogo Regum eiecit, indignos iudicans tanto honore, quod Lucas Tudenſis fecit, imò eo teſte, Iſidorus etiam, cuius Chronicon ad verbum ipſe tranſcripſit ex purioribus (vt apparet) originalibus, quàm nunc extent. Nam certè Chronicon quod inter eius opera extat Gothorum, ſub nomine Iſidori, innumeris ſcatet mendis in annorum notis, in nominibus, in ordine & ſerie Regum, & aliis quæ facilè quiuis collatione facta cum Conciliis, Idatio, Viclarenſi & cæteris authoribus deprehendet. Decem igitur duntaxat Gothorum Reges fuere vſque ad Liubanem.

Liubane tamen nihilominus regnãte, Leouigildus (vndecimũ cornu) partem regni accepit; quo verè de illo diceretur, *Ecce cornu aliud paruulum ortum eſt de medio eorum*; in medio enim regni fratris ſui paruum regnum ſibi conſtituit: quod Viclarẽſis geſtorum eius Chronographus ſic notauit; Anno 3. Iuſtini Iunioris, *Leouigildus Germanus Liubanis Regis, ſuperſtite fratre in regnum citerioris Hiſpaniæ conſtituitur.* Porrò tres Reges poſt eius ortum ceciderunt, Liuba Gothorum, & Miro, atque Euoricus Sueuorum, regnáque ipſorum ſuo adiecit, vt idem Viclarenſis ſcribit: quo nimirum illud in eo verificetur, *Cornu aliud ortum fuerat, ante quod ceciderant tria cornua, & maius erat cæteris.* & maius multo, quandoquidem vniuerſam Hiſpaniam, quæ multis Regibus variiſque Principibus ſubiecta fuerat, primus omnium ſub ſua repoſuit poteſtate, ad quod neceſſe fuit Vaſconias, Baſtetaniam, Malacitanam, Cordubenſem, & Aſſidonienſem, aliáſque prouincias & vrbes bello ſibi ſubiicere, & Sueuorum qui in Gallæcia potentabantur, regnum delere; cui demum Galliam Narbonenſem adiecit, vnde & *deuoraſſe vniuerſam terram* propriiſſimè dictus eſt, *& conculcaſſe, ac comminuiſſe eam.*

Magna quoque *& ingentia contra Excelſum loquutus fuit*, nimirum contra Chriſti Diuinitatem blaſpemias euomens, vtpote Arrianorum propugnaculum, *& bellum* ea de cauſa

aduersus Sanctos faciebat, & præualebat eis. Nihil verius,nihil magis litteræ consonum : nam concors authorum vox est, Leouigildum bellum acerrimum indixisse Catholicis, quorum patrocinium Hermenegildus filius susceperat, ipsisque semper præualuisse. Accipe verba M.Maximi,qui ea quæ vidit scripto tradidit. Anno Domini 580. *Hermenegildus Catholicorum suscipit patrocinium.* Rursus, *Indicto inter Patrem Leouigildum, & Principem Hermenegildum publico bello (nam in causa Catholicorum populorum à patre admonitus erat, ne à se deficeret) Leouigildus filium Hispali obsidet, proditioneq́; Romanorum patri suo traditur, qui post duram carceris custodiam Hispali vinctus, & catenis alligatus vehementer premitur : sed tandem datis obsidibus dimittitur.* Anno 581. *Leouigildus iterum Hermenegildũ filium obsidet ad Osset oppidum Lusitaniæ, captumq́; Toletũ ducit, ibiq́; carceri mancipat.* Insuper anno 583. *Leouigildus iterum filium Hermenegildum Hispali obsidet.* Et anno 584. *Leouigildus exercitum contrahit contra Hermenegildum filium. Mironem Sueuorum Regem in auxilium suum contra filium, & hostes multos vocat.* Anno verò 585. *Hermenegildus Hispali delapsus, & Cordubæ captus, primùm Hispali, Toleti deinde, Valentiæq́; aliquot menses captiuus exulat.* Quid plura ? adeò præualuit truculenta bestia, vt filium capite truncari fecerit ; cùm antea persecutione generali in Catholicos mota, præcipuos eorum Antistites acerrimè persecutus in exilium misisset. Eius sanè iussu S.Leander Hispalensis,& Sanctus Licinianus Carthaginensis Episcopi Constatinopolim relegati sunt; S.Mausona Emeritensis Complutum ; S. Euphemius Toletanus Barcinonem ; S. Bonitus Complutensis Cæsaraugustam ; S.Fulgentius Astigitanus,& alij aliàs ob defensionem Catholicæ veritatis, agente impio Leouigildo Rege, exilium perpessi fuêre ; id quod Marcus Maximus Cæsaraugustanus tunc temporis Episcopus , & ipse oculatus testis scribit ad annum Domini 583. *Faciebat* ergo *bellum aduersus Sanctos, & præualebat eis.*

Sed quid significat quod subiungitur; *Ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto ?* nimirum quòd ad debellandos Sanctos non cæca sua duntaxat phantasia mouebatur , sed multorum Episcoporum instigatione,qui oculi Ecclesiæ nuncupabantur; quinimò & Concilia celebrabat super eadem re. Accipe M. Maximi verba ad annum Domini 581. *Leouigildus iterum Hermenegildum filium suum obsidet , captumq́; Toletum ducit, ibiq́; carceri mancipat.* Sed ecce oculos huius cornu ; *Vbi Synodum Episcoporum Arrianorum , suæq́; factionis contrahit ; cui Paschasius Episcopus Ecclesiæ S. Eulaliæ Toletanæ præsidet , conueniunt eò Vincentius Episcopus Cæsaraugustanus: Sumnia, & Nepotianus Episcopi Emeritensis Ecclesiæ intrusi : Vgnus Barcinonensis, Murila Valentinus, Argimundus Portucallensis, Gardingus Episcopus Tudensis , & alij eiusdem sectæ.* Elatus tot Patrum fauore Leouigildus , non mirum si putaret, *quòd posset mutare tempora & leges* regni sui , & sectæ. Cuius rei nobis præbet exemplum Viclarensis ; cùm enim Arrianorum lege inuiolabili cautum esset , ne quis ad eos de Catholicis transire permitteretur , nisi lauacro illo suo Zenoso rebaptizaretur ; Leouigildus congregato Concilio suorum Antistitum, legem abrogauit, nouam sub his verbis condens : *De Romana Religione ad nostram Catholicam fidem* (ita suam miseri nuncupabant) *venientes, non debere baptizari ; sed tantummodo per manus impositionem , & communionis perceptionem recipi , & gloriam Patri per Filium in Spiritu Sancto dari.* Quo effectum est(miserabile dictu)vt *per hanc seductionem plurimi nostrorum* (ait Viclarensis) *cupiditate potiùs impulsi, in Arrianum dogma declinarint.*

Sed quid sibi vult quòd debellasse & præualuisse dicitur Sanctis , traditósque illos fuisse in manus eius, *vsq; ad tempus, & tempora, & dimidium temporis ?* Sanè in his verbis quot annos regnaturus esset, innuitur. Cùm verò temporis nomine, nullus determinatè , & perspicuè annorum numerus designetur , necesse erit aliquem determinatum quærere , in quo simplex quod in singulari vocatur *tempus* , cum duplici *tempora* in plurali nuncupato, & dimidio duplicis quod *dimidium temporis* dicitur, eius regni complectatur annos. Id quod in Leouigildo reperimus,qui, teste Viclarensi, 17. cum dimidio, in imperio impiissimo exegit. Namque cùm sub simplici tempore quinarium annorum intelligamus, & in duplici denarium, & in dimidio temporis, quinarij medietatem, id est, duos annos cum dimidio ; *tempus, & tempora, & dimidium temporis* 17. annos cum dimidio , nec plus , nec minus conficient. Quibus transactis *propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud contra Excelsum loquebatur , interfecta est bestia, & perijt corpus eius.* Iustissimè post illud tempus tantorum scelerum Leouigildus pœnas luit , & regno priuatus & vita , in cuius Regis morte bestia interfecta est, supremo id Iudice decernente, & eius simul corpus periit; non enim ipse solus, sed tota eius secta gladio verbi Dei confossa disperiit, & concidit, & corpus illius bestiæ *traditum est ad comburendum igni.* Quod etiam ad litteram impletum est, quãdo Recaredus Catholicus

Rex,

Rex,patre de medio sublato, vniuersos perfidiæ Arrianæ libros qui vires præbebāt bestiæ, in foribus Toletanis publicè combussit. Et qui vidit M.Maximus, testimonium perhibuit in Chron.ad annum Domini 589. vbi de initiis Recaredi agens inquit; *Libri perfidiæ Arrianæ in foribus Toletanis comburuntur.*

Tunc throni positi sunt,& Antiquo dierum ita de cœlis ad fauorem & iustitiam Excelsi filij iudicante, iudicium quoque in terris solennissimè celebratum est Toleti, vbi 72. Episcopis totius Hispaniæ & Galliæ Gothicæ considentibus, Arrij perfidia condemnata est. Cui itidem Sanctorum Conuentui innumerabiles recta inspirando Angelorum exercitus interfuisse,non solùm res ipsa, tantam Dei gloriam paritura, conuincit; sed dies celebrationis Concilij quæ fuit 8.Maij, qua festum S. Michaëlis & Angelorum in Ecclesia celebratur: vt ex actis eiusdem Synodi cōstat.Quo tandē illud Danielis, *millia millium ministrabant ei*,&c. non solùm de Sanctis Episcopis,sed etiam de Angelis ipsis ad litteram intelligi queat. *Tunc libri aperti sunt*; dum scriptis magnorum Patrum, illorum præsertim qui Nicænam Synodum celebrarunt,euolutis;libris quoque SS. Prophetarum & Euangeliorum perlectis,causa Christi Domini agitata; pro eis diuinis sentētia lata est, vt ad vnguem impleretur illud, *quasi Filius hominis veniebat, & vsq, ad Antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt illum,& dedit ei potestatem,& honorem,& regnum,& omnes populi tribus,& linguæ seruient ei.* Super quæ verba Hieronymus inquit; *Quæ cuncta si hæresis Arrianorum pio vellet aduertere sensu, nequaquàm Filio Dei calumniam inæqualitatis moueret.* Nimirum fatetur hac sententia Arrianorum hæresim condemnari.

His peractis regnum magnum illius quartæ bestiæ ab ea per sententiam rescissum est, traditúmque populo Sanctorum Altissimi, quando videlicet Arrianismo tota Hispania abolito, & destructo, Regnum Hispanum Catholicum traditum fuit Regi verè Catholico Recaredo, in quo Monarchia Catholica fundata est; nam & ipse leges sacratissimas pro ipsa tulit, quæ adhuc extant in xij. libris legum Wisigothorum, & vniuerso concedente Concilio cognomētum *Gloriosi Regis* obtinuit,quo singulariter per multa temporum curricula eius successores vsi sunt in omnibus publicis instrumentis, vt videre est in titulis ac subscriptionibus legum prædictorum xij. librorum,& in actis omnium Hispanorum Conciliorum,in quibus Reges Hispaniæ perpetuò *Gloriosi*, pleriq; etiam *Gloriosissimi* intitulantur à Patribus;qui quando ad ipsos loquebantur, pro eo quo nunc Majestatis, Altitudinis, aut Serenitatis nominè vtimur, ipsi *Gloriæ* nomenclatura vtebantur; id quod itidem apud Scriptores eius temporis vniuersos reperire licet;id est,apud Isidorum,Ildefonsum,M.Maximum, & cæteros: qua de re vberiùs agendum nobis est in Commentariis ad eundem Maximum, ann.Domini 590. vbi etiam ostendemus antiquitatem tituli Regis *Catholici*,qui inde pariter ducens originem titulo *Gloriosi* successit: cùm tamen vterque maximè faciat ad rem de qua loquimur, id est,ad populum Sanctorum Altissimi, cuius Reges *Gloriosi*, & *Catholici* magno Dei consilio nuncupati sunt,vt vel ex ipso cognomento tanquam ex signo deducere possemus, quisnam esset populus ille verè Catholicus & gloriosus, de quo Daniel tam multa dixit.

Quòd verò ad eius regni perpetuitatem spectat, ab eodem Propheta prædictam, liquidò constat à Recaredo & deinceps vsque ad Philippum IV. qui nunc fœliciter regnat, per totos M.XXX. annos nunquam in Hispania Regem Catholicum defuisse;nunquam populum ipsum Hispanum, dante Deo,à fide Catholica desciuisse: nam tametsi ad tempus peccatis ipsius exigentibus, flagello Sarracenico punitus fuit; in Montanis nihilominus principatum super eum obtinuit Gloriosus & Catholicus Rex Pelagius: quinimò in vniuersis Hispaniæ vrbibus publica templa Catholicis Hispanis à Sarracenis sub ingentis stipendij onere concessa sunt; in quibus ipsi, quantumcumque durissimo iugo attriti, fidem Catholicam publicè semper profiteri non dubitarunt,quo tempore innumeri illorum Cordubę,& alibi ad martyrij coronam peruenerunt,quorum gloriosos triumphos vnus ex ipsis Martyribus, Sanctus scilicet Eulogius, ad Toletanam Primatem Sedem electus, stylo purissimo prosecutus est.Ceterùm miserante Deo Hispani non solùm impiorum iugum à suis ceruicibus excusserunt, verùm & Monarchiam Catholicam sensim dilatare cœperunt, multis magnísque Principatibus in Europa,Africa,& Asia subiugatis,& adeptis, quos longum esset per singulos recensere, quibus tandem nouum orbem præter omnium sæculorum expectationem à se adinuentum,& subiugatum adiunxerunt,& feceruntCatholicum, & partem regni Sanctorum, in quorum societate, quàm latè toto Orbe patet (mirabile

dictu)

dictu) nullus non Catholicus habitare permittitur, quò veriùs *populus Sanctorum* vocari queat.

Quæ cùm ita sint, haud futili nixi fundamento credimus, eiusmodi Catholicam Monarchiam Danieli Prophetæ cap. illo 7. fuisse præmonstratam, vtpote quam bestiarum quatuor barbaricæ direptiones præcesserunt, & in occisione Arrianæ perfidiæ, ac filij Dei glorificatione sumpsit exordium, & in qua quæcumque à Daniele notantur, etiam minutissima, ad vnguem, vt vidimus, verificantur: speramúsque cæteras quoque eiusdem propheticæ prædictionis de maiori adhuc propagatione & perpetuitate populo Sanctorum à Deo factas promissiones in ea similiter adimplendas, quod vtinam Deus Opt. Max. ad maiorem gloriam perficere dignetur.

Penè iam opus istud sub prælo sudabat, cùm in similem dicam an eamdem? propheticam prædictionem incidi, quæ à Ieremia quidem scripta, sed à Venerabili Ioachimo Abbate exposita fuerat in Commentariis super cap. 49. Ieremiæ. Ibi siquidem Propheta aduersus Ælam comminatur, quatuor ventos cæli à totidem orbis plagis inducendos à Deo, vt ventilet Ælam in omnes ventos, & dispergat in omnem mundi plagam; fore tamen nihilominus tempus prædicit, quo ponat Deus solium suum in Ælam, & præponat eam vniuersæ terræ. En verba Prophetæ: *Quod factum est verbum Domini ad Ieremiam Prophetam aduersus Aelam dicens. Hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego confringam arcum Aelam, & summā fortitudinem eorum; & inducam super Aelam quatuor ventos, à quatuor plagis cœli, & ventilabo eos in omnes ventos istos, & non erit gens ad quam non perueniant profugi Aelam. Et pauere faciam Aelam coram inimicis suis, & in conspectu quærentium animam eorum, & adducam super eos malum, iram furoris mei, dicit Dominus: & mittam post eos gladium, donec consumam eos: & ponam solium meum in Aelam, & perdam inde Reges, & Principes, ait Dominus. In nouissimis autem diebus reuerti faciam captiuos Aelam, dicit Dominus.* hæc Propheta: quæ tamen de Hispanis intelligenda contendit Ioachimus, vir sanè magnæ in enodandis Prophetis authoritatis; ait verò: *Ad Aelam, &c. Quod Hispanos & Occidentales nationes, quas persecutionis gladius attriuit, quanto post inter visitationem, eorum posteros ad fidem Catholicæ inspirationis impellet.* Quod quidem sub Recaredo Rege Catholico factum ostendimus. Confer quæso, Lector, prophetiam Ieremiæ cum prophetia Danielis: & cùm nihil inter se differre compereris, Abbatem Ioachimum pro nobis stare cognosces.

Et hæc quidem sub correctione S. Matris Ecclesiæ, & cuiusuis meliùs sentientis iudicio dicta sunto, cui etiam totos hos Commentarios libentissimè subiicio.

FINIS.

APOLO

APOLOGETICVS PRO L. DEXTRO CONTRA RECENTEM IMPVGNATOREM.

Reuerendißimo Patri ac Domino Fr. Valeriano de Spinosa Sacræ Theologiæ Magistro, Regularis Obseruantiæ S. Bernardi Cistercienſis Ordinis per Hispanias Reformatori Generali, ac Regij Cœnobij S. Mariæ de PalaZuelos Abbati, &c. Domino suo colendißimo,

Fr. Franciscvs de Bivar. S. & F. precatur æternam.

CAVSA nostra agitur Reuerendiſſime Præſul, cùm Cistercienſis Religionis honori, cuius es Reformator, à quouis vtcumque detrahitur, aut cùm patriæ gazas quispiam auferre, ſeu ſplendorem nostrum obnubilare prætendit. Eadem certè nobis patria eſt & religio: hæc vitam tribuit, illa cohoneſtat; iſta corporis, illa animæ curam habet: & ideo vnà pro vtraque decertandum. Et quidem religionis antiquitas, & certa à Benedicto Protoparente ſubſecuta poſteritas tam manifeſta apud omnes homines ſemper fuit, vt mirum ſit ab aliquo quantumuis ſcrupuloſiſſimo in dubium vocari potuiſſe; non defuit tamen qui id tentauerit; & Dexter quoque ſuum inuenit aduerſarium. Vtrùm eorum intolerabilius, haud facilè iudicauerim. Neutrum abſque ſatisfactione prætermitti potuit: & mihi vtriuſque munus incumbebat. Sed cùm Patronum ad ſuſtinendum ſingulare certamen electurus ſim, teq; in vtroq; pariter agnouerim ſemper mihi fuiſſe Patronum, qui doctrinæ æquè ac virtutis ſplendoribus irradiaris, nullum alium eligere potui, nec libuit. Hæc igitur quæ nomini tuo conſecro, certamina mecum ſuſtine, & viriliter decertantem promoue: tibi enim cedet victoria, poſt Deum, cum quo perenniter, confido, regnabis. Vale Reuerendiſſime Pater. Romæ 18. Septembris 1624.

Reuerend. P. T.

Filius & ſeruus in Chriſto,
Fr. Franciscvs Bivarivs.

AD

AD OBIECTA PENNOTTI CONTRA DEXTRI CHRONICON APOLOGETICA RESPONSIO.

§. I. *Apologiæ causa aperitur.*

I. BENE à defendendo Dextro manum retraxeram, cùm iterum prouocor ad prælium, & manus pro eo inserere cogor, non quidem cum aperto inimico; hoc enim minus iniucundum foret, sed cum eo cuius amicitiam libentissimè amplector. Ego neminem læsi, neminem circumueni: sed dolore cordis intrinsecus tactus, vltra metas solitas pertrahor. Vnum est à quo nunquam (si Deus dederit) abstrahar, & alterum in quod minimè labi cupiam; ea sunt modestia, & contumelia, quòd illa ad persuadendum multum conducat, hæc vehementer noceat, & animos legentium offendat: quantumuis namque & nos & nostra lacessita videam, nunquam adduci potero, vt reddam malum pro malo, & maledictum pro maledicto, vtpote humilem religionis statum professus; sed iuxta Apostolum vincere in bono malum, quantum mihi desuper datum fuerit, procurabo. Rom. 12.

II. Ineunte ferè præsenti anno à nato Domino M. DC. XXIV. ex Typographia Reu. Cameræ Apostolicæ prodiit in lucem *Generalis totius Sacri Ordinis Clericorum Canonicorum historia tripartita*, authore R. P. Gabriele Pennotto Nouariensi Congregationis Lateranen. regulari Canonico; qua ex instituto, Theologia, pariter ac eloquentia excultissimum virum, apud Salmanticenses Vesperariæ Cathedræ moderatorem ac Magistrum, & Catholicæ Majestatis à sacris Concionibus Fr. Ioannem Marquez debellare contendit in quæstione à multis annis inter Canonicos & Eremitas vtrinque acriter agitata super iure succedendi in hæreditate Magni Aurelij Augustini. Cæterùm quòd M. Marquez non semel authoritate L. Dextri, & eius Continuatoris M. Maximi ad sua comprobanda placita vsus fuisset: inde Pennottus noster occasione arrepta, in eosdem grauissimos viros Dextrum & Maximum inuectus est, quatenus illorum, si fieri posset, authoritate debilitata, nullum ipsi facessere negotium viderentur. Nactus tunc forsan Codicem Dextri fuerat dono Domini Ioannis de Salasmalo Doctoris Theologi, ac celeberrimæ toto Orbe Ecclesiæ S. Mariæ de Pilari apud Cæsaraugustam Prioris, & noctis vnius studio Chronicon totum percurrit, partes partibus, sententias sententiis conferendo, & admoto calamo multa hinc inde collegit, appinxit, quibus eius authoritas, non quidem nutare (parum hoc) sed commenti aut fabulæ notari sibi visa fuit. Sed cùm nouisset habere Dextrum in Vrbe propugnatorem, non semel pro sua benignitate, domum solitæ meæ habitationis apud S. Mautum adiit, quæ in ipsum meditatus fuerat, mecum communicaturus. Reueritus, vt decebat, tantum virum semel & iterum notulas suas euolui; quas quidem vnius dumtaxat noctis studium esse, calamóque currente scriptas ingenuè fassus fuit. Post dies aliquot familiari colloquio, omnibus illis per ordinem verbotenus satisfacere curaui; illud adiiciens me, si vellet, scripto quoq; ad easdem responsurum. De duobus adhuc hæsitare non destitit, nimirum de vno Leporio, Augustini Magistri sui opera à Pelagianismo ad Catholicam fidem perducto, quòd ipse crederet duos diuersos fuisse: & de nonnullis pręclaris viris, quos ex Ordine Eremitarum Sancti Augustini, seu ex Ordine Sancti Benedicti apud M. Maximum fuisse legimus: dicebat siquidem Eremitas S. Augustini, minimè ab eodem edoctos: nomináque illa ex Ordine huius, vel illius Sancti multo esse recentiora M. Maximo. Et ego quoque mihi suspectas voces esse intuli, tametsi de Leporij vnitate, aut duplicitate dissentiremus. Hoc sibi satis esse ad suum institu-

tum

tum professus, nihilq; aliud de Dextro acturus, imminutis prorsus amicitiæ viribus discessit, idq; aliquoties Doctori Salasmalo inter familiares confabulationes propalauit. Sed nũquid obliuisci poterit mater filij vteri sui? Filius quem nocte illa conceperat, in obliuionem dari nequiuit; lucem proinde videre permissus est, totámque illam, vt iacebat, lucubratiũculam, quasi nihil de ea actum esset, excudi curauit lib. 1. suæ Tripartitæ c. 52. & 53. Grates agimus quod nihil addiderit; sic.n. nihil de nouo elaborãdum à nobis erit, vt obiectis faciamus satis.

Cæterùm non satis intelligo, quid causam ab hoc viro contra Venerab. P. Mag. Fr. Ioannem Marquez super origine ac institutione Eremitarum in eo libro institutã, origo Cisterciensis Ordinis, seu causæ illius institutionis, vel etiam in specie adiuuerit, vt ab instituto scopo deflectens, Cistercienses insectatus totis viribus contendat eorum institutum minimè à S.P. Benedicto descendere, beatos illorum patres ac Monasteriorum splendorem palã carpere, & nonnunquam parum reuerenter; quamquã mihi dubium non sit, id minimè ipsum facturum, si aduertenter loqueretur, sciretque Cistercienses Monachos multo clariùs demonstrare posse Benedictinam filiationem, quàm Canonicos regulares Augustinianã, aut Monasteria Cisterciensium, non solùm aliunde splẽdorem non mutuasse, sed multis etiam aliis Ordinibus dedisse; aut Venerabilem Abbatem Florẽsem Ioachimum, miraculis & virtutibus in vita & morte mirificè à Deo illustratum, & in tota Calabria pro Beato habitum, ipsiúsque honorem à Sede Apostolica sæpiùs defensum; hoc enim si Pennottus sciret, nequaquam ei tam acerrimè detraheret, quòd duo libri sui capita hac in re expenderit, videlicet quinquagesimum primum primi, & secundum secundi: & proculdubio ab eis conuitiis abstineret, quæ nisi in perditissimum hominem profundi nequirent. Quid enim aliud est, Ioachimum ab orco velle reuocare, nomine Goliath in derisum ei imposito, vt vires metiretur suas (sic ipsum ille honorat cap. illo 51.) nisi beatissimum virum florentissimæ in Ecclesia Congregationis Florensis, quæ Cisterciensis S. Bernardi ramus est, institutorem in inferis sepultum profiteri? *Pennot...*

At quonam pacto in prologo libri Mag. Marquez miratur, quòd ab impugnatione R.P. Antonij Daza in quæstione de professione (nescio quam) Augustiniana S. Francisci ad carpendam RR.PP. Canonicorum regularium originem deflexerit, si ipse in eodẽ hæret crimine, & à depugnatione Eremitarum S. Augustini, ad prouocandos Cistercienses deflectit? Nam verba eius eadem ferè sunt quibus nos paulò antè vsi sumus; nimirum: *Præter quod non satis adhuc intelligo, quid causam ab hoc viro contra Venerabilem P. Antonium Dazam super origine & institutione Fratrum Minorum, vel Eremitarum in eo libro institutam, origo Canonici Ordinis, vel causæ illius institutionis, vel etiam in specie adiuuerit; vt cùm in principio statim sui libri scripserit, illius institutum in eo libro solùm esse, suum Ordinem ab iniurijs eidem ab Antonio Daza illatis vindicare; nihilominus post aciem contra illum constructam, data opera deflectens totum pondus prælij ad ordinem Canonicum conuerterit?* &c. Certè in quo alium notat, ipse comprehenditur. Quapropter hoc solummodo fecisse mihi sat erit, si iuxta propheticum dictum arguens eum statuam contra faciem suam, monstrémque in iis omnibus de quibus alios notat, ipsum patenter delinquere, vt discat non altum sapere, sed timere, ne fortè cùm aliis prædicauerit, ipse improbus efficiatur. Docendus igitur est minus rectè de Chronico Dextri & Maximi sententiam tulisse, & immeritò in Cistercienses Monachos iacula contorsisse, qui nihil illum læserant nec Ordinem suum; docendum verò cuperem à doctioribus; sed dum reliqui, quibus hoc opus ex officio incumbit, totius rei certiores fiunt, fieri aliter nequit, quin à me omnium minimo quorundam admoneatur. Cõfido autem de bonitate sua, quòd cognita veritate ingenuè fatebitur me iustis de causis, veritatis scilicet, nationis, & religionis zelo commotum, non quidem in ipsum, quem impensè reuereor & laudo, sed in læsam Authoris & Ordinis mei famam, cui scriptis suis calore potiùs dicendi, quàm voluntate detraxit.

Pennottus alios reprehendens reprehensibilis.

Psal. 49.

§. II. *Quot & quanta ad retundendam Chronici huius authoritatem Pennottus meditatus fuerit?*

VT igitur ab ouo (quod dici solet) exordiatur Pẽnottus, priusquã de rebus in Chronico ipso cõtentis scrutiniũ faciat, tria obiicit, quę fidẽ illius nõ parũ eneruare iudicat; totidẽ nimirũ articulos in quib. Hispani Scriptores, cùm de eo loquuntur inter se dissidẽt, siue circa conseruationem Chronici, siue circa inuentionem, siue deniq; circa codicum variorum I.

discrepantiam. Quòd enim ad conseruationem spectat, quidam conseruatum fuisse negāt, sed iniuria temporum periisse affirmant, quod Baronius asserit tom.4. Annal. Eccles. sub anno Dom.392. Alij conseruatum contendunt in Bibliotheca Fuldensis Monasterij, quò cum aliis codicibus, iussu Caroli Magni Imp. tempore Sarracenicæ cladis ex Hispania deductus fuit, quod ait Euthrādus in epist. ad Regismundum Episcopum Iliberritanum. De inuentore nonnulli affirmāt fuisse præfatum Euthrandum, qui floruit circa an. Dom.390. Aliis placet fuisse Illustriss. Dominum Fr. Augustinum de Iesu Archiepiscopum Bracarensem, qui Germaniam peragrans Monasteriorum sui Ordinis (Eremitarum S. Aug. Prior Generalis tunc erat) visitandorum gratia, in Codicem Dextri fortè incidit apud Fuldenses, vnde duo exempla extrahi fecit, quorum vnum Philippo II. Regi Catholico dono dedit, altero suis vsibus reseruato. Ita Ioannes Calderon, cui tamen ex diametro se opponit Gaspar Albarez de Losada negans Dominum Augustinum à Iesu Dextrum vnquā in Germania reperisse. Alij deinde inuentionem tribuunt R.P. Thomæ Torralba Occanniensi è Soc. Iesu Presbytero, quem Fuldæ repertum an. Dom.1594. misit in Hispaniam P. Hieronymo de la Higuera eiusdem Soc. Theologo, & de antiquitate Ecclesiastica bene merito: & nihilominus asserunt alij non illud reperisse Fuldæ, sed Wormaciæ. Denique Gaspar Esculanus author est multis abhinc annis extitisse Dextri Chronicon Toleti in Monasterio Sislensi, cui illud dono dederat Dominus Petrus Pecha quondam Episcopus Giennensis. Hinc satis detectam Chronici huius imposturā existimat P. Pennottus; & multò magis ex discrepantia codicū, qui sub Dextri nomine circumferuntur: in eo enim quo vtitur Marquez nonnulla sunt, quæ in excuso opera Calderonis deficiunt, præsertim ad an. Dom.424. & nomen ipsum authoris variè scribitur; Codex excusus *Fl. L. Dextrum*, Codex verò quem Marquez sequitur *M. L. Dextrum* nūcupat. Multi integrum opus esse existimant, Esculanus verò compendiū duntaxat credit, ad idque Pennottus adducitur, quòd Chronicon Dextri, teste Hieronymo, fuerit omnimodæ Historiæ, vnde copiosissimū fuisse necessum est, & consequenter multo magis eo, quod nunc sub eius nomine circūfertur, aliàs minimè opus titulo respōderet. Fertur etiam Dominum Ioannē Perez Episcopum Segorbiensem aliud longè à prædictis habuisse Dextri Chronicon, de quo perdoctus P. Murillo in prologo libri fundationis sacri Sacelli *del Pilar*, inquit; Non tam abbreuiatio, quàm corruptio Chronici Dextriani videtur; nam in eo nonnulla veritati, & grauitati historiæ inueniuntur contraria, & tanto authore indigna.

Vbi inuentus Dextri Codex.

II. Sed, quod omnium caput est (ait ille) si quæras, quodnam ex dictis exemplaribus illud sit, cui vt legitimo fidē adhibeamus? Fr. Didacus Murillus abbreuiationē præ manibus Chronici huius habebat in multis ab eo, quod Cæsaraugustæ excusū est, & à vero distantē, vnde à Ioanne Calderon, qui illud excudere curauit in prologo ad Lectorem exploditur. Sed & ipse nihilominus Codex ab eo excusus deprauatissimus omnium esse conuincitur: multa enim oscitantia impressus fuit, vt legenti patebit. Nec desunt, qui dicant Chronicon M. Maximi deprauatum nuper fuisse à Centuriatoribus Magdeburgensibus.

III. Hinc verò quatuor elicit Pennottus. I. vt minimùm, non constare hactenus de vetusto exemplari huius Chronici, nedum de legitimo autographo. II. Codicem Fuldensem fuisse à Magdeburgensibus hæreticis vitiatum. III. Illud quo Marquez vsus fuit, non fuisse integram historiam Dextri, sed abbreuiationem duntaxat, deprauatā. IV. Chronicon excusum Cæsaraugustæ plurimis scatere mendis; quo fiet ex neutro eorum argumētum certum sumi posse quasi ex authoritate Dextri. En Pennotti iudicium de Chronico Dextri, & Maximi nuper euulgato, ab externis tantùm (vt sic dixerim) argumentis deductum. Nam interna minutatim prospiciens multa reperiri contendit inter se, & cum veritate pugnantia.

IV. Quæris quæ? Breuiter sua dicta perstringam. In epistola quæ præmittitur dedicationis ad D. Hieronymum, tria difficilia sunt. I. quòd asserat Dexter produxisse Chronicon ad annū Christi 430. cùm tamen ante 40. annos de eo Hieronymus meminerit in lib. de Script. Eccl. quem anno Christi 390. elaboratum ex fine illius manifestum est, & probat Baron. in Annal. Eccles. II. quòd dicat opus suum ad manus Hieronymi vtpote iam defuncti peruenire nequiuisse; quis autem credat ab anno Domini 390. quo, teste Hieronymo, liber scriptus erat, vsque ad 426. quo vel ipso Dextro concedente Hieronymus in humanis esse desiit 36. annorum intercapedine, opus sibi à potentissimo viro dicatum, nunquā accepisse? III. quòd in eadem epistola fateatur author illius, cùm illud opus Orosio nuncupauit, viguisse annum Christi 430. & in fine suæ historiæ Dexter scribit, quando illam absoluit floruisse annū 440.

Contra Dextrum obiecta Pennotti.

V. Multò plura in progressu historiæ falsitatis conuinci existimat, ex quibus eiusmodi ad di

ad diuersos Chronologiæ annos spectãtia selegit. Sub an. Christi 27. falsò dicitur, *S. Petronilla annorum decem floret S. Petri Apostoli filia ex matrimonio.* nã id reiiciunt D. Augustinus lib. contra Adimantium c. 17. & Baronius ad ann. Dom. 69. num. 33. & meritò; qua enim ratione puella tunc decennis floreret?

Insuper sub anno Domini 37. dicit Iacobum Zebedæi authorem epistolæ canonicæ fuisse, quod falsum ab omnibus putatur; & contra traditionem Ecclesiæ Romanæ, quæ in festo S. Iacobi Minoris ipsam legi iubet. Ibidem pro XII. Tribubus, quæ erant in dispersione, quibus Iacobus epistolam dirigit, vult intelligendos esse Iudæos tunc in Hispaniis commorantes; quod commentum (ait ille) ad illos solos restrictum, est aperte contra Sacram Scripturam 4. lib. Regum. Hoc quàm parum maturè dictum sit, inferiùs videbis: interim Lector patienter sustine notas quibus vir religiosus nos inurit. *Contra traditionem*, inquit, *Ecclesiæ*, & *apertè contra Sacram Scripturam.* Tolerabiliores essent si essent solę, sed iam alias notas infidelitatis subiungit. Etenim cõtra historiam Euangelicam Ioan. 11. c. sub eodẽ anno asseritur, Iudæos qui erant Hierosolymis, litteris datis, consensum Iudæorum Hispanorum super Christi morte quæsiuisse; nam post resurrectionem Lazari & coactionẽ Concilij quo Christi perditio decreta est, non amplius consensum aliorum exquisierunt; sed mandatum ad illum capiendum dederunt, vt verba illa monstrant; *Dederunt autem Pontifices & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.* Et oppositum vanissimum vocat commentum. V.

Rursus sub anno 38. falsò dicitur eo anno Saulus post conuersionem peruenisse Ierosolymam: vtpote cuius oppositum scribat ipse Paulus ad Galat. 1. *Continuò* (post cõuersionem) *non veni Ierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum: deinde post annos tres veni Ierosolymam*: quod non contigit vsque ad an. Dom. 41. VI.

Sub annum Domini 86. Pontificatum Lini hucusque producit; *quod ita falsum est* (ait) *vt opus non sit illius falsitatem probare.* VII.

Item sub ann. 156. dicit S. Polycarpum illo anno iuisse Romam sub Aniceto: cùm tamen Anicetus ante annum 167. Pontifex renunciatus non fuerit. VIII.

Sed vt alios multos errores (ait Pennottus) *circa annorum computum illi donemus*; sub anno 384. Iginius Cordubensis dicitur relegatus in Insulam Galliarum Leronem: quæ tamen ante aduentum S. Hilarij circa annum gratiæ 440. inhabitabilis à serpentibus reddebatur, vt notat Baronius ad annum 445. num. 5. tom. 5. IX.

Ad annum Domini 396. dicit author Paulinum Nolanum Barcinone fuisse Presbyterum ordinatum: cùm tamen ante baptismum Augustini id accidisse Paulinus ipse scribat ad Alipium epist. 35. inter Augustinianas: baptismus verò incidit in annum Dom. 387. vel 388. vt probauit ipse Pennottus lib. 1. c. 4. nu. 3. & 6. subiungens, vel hinc detegi manifestè imposturam huius Chronici; *Quomodo enim tam præclarus historicus circa res suorum temporum, & quæ domi suæ* (id est, Barcinone) *factæ fuerant, & circa personam adeò conspicuam, qualis erat Paulinus, acciderant, tam oscitanter, tam segniter, ac tam turpiter errare potuisset?* X.

Sub ann. 400. mittitur Orosius Legatus Hispanorum Antistitum ad Africani cuiusdam Concilij Patres, Presbyter quidem iam ordinatus, vt liquet ex epist. 90. Augustini; & tamen natus dicitur in hoc Chronico anno Domini 384. ex quo sextumdecimum annum non excessisse probatur. Quæ rerum quæso conuenientia? XI.

Ad annum 406. asseritur Leporius Episcopus Vticensis in Bætica à Pelagianismo ad Ecclesiæ gremium reductus ab Augustino magistro suo: *Quod præterquàm quod est manifestum mendacium in historia, Leporius enim iste fuit Episcopus Vticensis in Africa, non in Bætica; est etiam intolerabilis iniuria D. Augustino, & illius familiæ irrogata, ex qua per Dei gratiam neque hæresiarchæ, neq; hæretici saltem illo viuente prodierunt: qualis hic Leporius extitit.* XII.

Denique cùm ad calcem Chronici dicatur Dexter anno Domini 440. esse ætatis 72. & tamen anno 390. illud iam absoluisset, vti ex Hieronymo lib. de Script. Eccles. fit manifestum, consequens est vt librum suum scripserit annos habens duntaxat 20. eiúsque ætatis Præfectus Prætorio fuerit, quod incredibile prorsus videtur. XIII.

Hactenus in Codicem Dextri insurrexit Pennottus; pergit deinceps in eius Continuatorem M. Maximum multa alia conquirere, cuius opus corruptius adhuc multis modis existere contendit. Primò namque sub anno 432. Isidorum authorem libri Allegoriarum vocat *Seniorem*, discordans à Dextro, qui eum vocauit *Iuniorem*, ad annum * 436. & cùm ille dedicasse asserat Allegoriarum librum Paulo Orosio Tarraconensi, hic Paulo Orosio Legionensi Episcopo nuncupatum contendit.

Contra M. Maximum.

I.

* *Falsò citat annum 432. pro 430.*

II. Rursus sub anno 439. ponit obitum Dextri, qui tamen superiùs de se dixit vltimam operi suo imposuisse manum anno 440.

III. Similiter anno 471. obiisse scribit Paulum Orosium, centenario maiorem, qui tamen 88. dumtaxat expleuerat, vtpote natus teste Dextro an. 384.

IV. Ad annum Domini 474. Sanctos Martyres Africanos Liberatum & socios sub Himmerico Wandalorum Rege passos nuncupat *Monachos Augustinianos*, quæ vox multò recentior est M. Maximo, & à recentioribus, vel Magdeburgensibus forsitan addita.

V. Sub anno 486. S. Fulgentius Ruspensis dicitur Toletanus origine, cùm tamen Africanus fuerit, & natus Teleptæ, non Toleti, ex parentibus ordinis Senatorij Carthaginensibus, non Toletanis, vt ex eius gestis constat.

VI. Anno Domini 514. S. Vincentius Legionensis Martyr asseritur Ordinem S. Benedicti professus paulò antequam martyrium sustineret. Cùm tamen S. Benedictus vsque ad annum 525. Monachos non congregauerit, & in Hispanias Monachi ipsius non traiecerint vsque ad 646. Et vox illa; *Ex Ordine post S. Benedicti*, non erat tunc in vsu.

VII. Simile est quod ann. 531. de S. Turibio dicitur Romæ à S. Benedicto habitum suscepisse: nam D. Benedictus nunquam Romæ post Monachatum habitauit, neque eius Monachi ante 567. Romam incoluerunt.

VIII. Sub anno * 534. inquit author mortuum esse Gennadium Massiliensem, qui tamen ante 40. annos obierat, vtpote qui libros suos Gelasio Papæ corrigendos obtulit, & Sanctorum Prosperi, Hilarij & Cassiani coætaneus fuit.

* *Falsò citat an. 634. pro 534.*

IX. Anno 562. perperã asseritur Athanagildus Rex vocatis ab Italia Monachis Toleti Agaliense Cœnobium ædificasse, cùm fuerit hæreticus Arrianus vel Paganus, vt Baronius notauit ex Tuditano tom. 7. an. 567. num. 17. Ibidem ab eodem Rege Monasterium Syslæ dicitur ædificatum, quod eandẽ patitur difficultatem, & quod D. Augustino ædificatum sit, cùm Iulianus S. Mariæ nuncupatum scribat, & in aliis Codibus erectum dicatur an. 424.

X. Sub an. 568. prorsus falsum est (ait Pennottus) quod asseritur Ecclesiam S. Mariæ de Columna Cæsaraugustæ à Monachis S. Benedicti inhabitatam, quod tamẽ Institutum Clericorum Canonicorum regulariter viuentium à Sanctissimis Apostolis plantatum, in hunc vsq; diem (Deo protegente) perseuerat: nec omittendum quod subditur; *Propeq; erat Monasterium Monachorum Benedictinorum*, tum quòd formula illa loquendi *Benedictinorum* noua sit, tum etiam quia illo verbo *Erat*, innuitur tunc temporis dirutum iam fuisse illud Monasterium, quod tamen est incredibile, cùm vix tunc pullulare inciperent Monasteria S. Benedicti.

XI. Anno 575. S. Donatus regulam Eremitarum S. Augustini locupletiorem mitioremque primus ex Africa in Hispanias inuexisse dicitur, & Seruitanum Monasterium construxisse. *Stolidum sanè commentum* (ait censor) Augustini siquidem regula mitior est omnibus, indigétque restrictione, non mitigatione C. *Quod Dei timorem de statu Monachorum.* & D. Ildefonsus ac cæteri rerum Hispanicarum Scriptores, cùm de S. Donato agunt regulæ Augustini non meminerunt; sed & Monasterium Seruitanum fuisse ex Ordine S. Benedicti ipse author fatetur inferiùs ad annum Domini 590.

XII. Sub anno 590. asseritur M. Maximus ex Abbate Benedictinorum factus Cæsaraugustanus Archidiaconus, quod præter morem illius temporis est.

XIII. Anno denique 606. Machumetus per Hispaniam grassatus dicitur; quod tamen *luculentum est mendacium* (ait Pẽnotus:) nam Machumetus nunquam Hispaniam vidit, vt plus notum est, quàm quod probatione indigeat; nec eius asseclæ in eam irruerunt vsque ad annum Domini 713. vt ex Tuditano probat Baronius tom. 6. &c. Atque hęc quidem in M. Maximum dixit.

Contra Euthrandum. Post M. Maximum habuit etiam Dexter Continuatorem Euthrandum, seu Luidprandũ Ticinensem, cuius dedicatoriam epistolam ad Regimundum Iliberritanum Antistitem Ioannes Celderon excudi curauit; in eam nihilominus Pennottus iacula quædam contorsit; nec enim Antipodosim suam scripsit Diaconus adhuc Ticinensis, sed Episcopus iam Cremonensis existens; nec circa annum Christi 860. sed 962. vt ex præfatione lib. 3. constat, & probat Baronius ad annum 963. nec cùm exularet apud Fuldam, sed cùm ex Legatione Constantinopolitana rediret. Quòd si S. Boniti Toletani Archipræsulis Subdiaconus fuit, vixisse eportuit an. Dom. 860. quo florebat Bonitus, teste Murillo, & quare continuatio Euthrandi simul cum Dextro & Maximo excusa non fuit, sed velut spuria reiecta? Si verò spuria est, ipsum quoque Dextri Chronicon, & continuatio Maximi, quæ ab epistola Euthrandi fidem accipiunt, spuria itidem erunt.

§. III.

§. III. *Tripartitam Pennotti eisdem irretiri nodis, quibus omnimodam Dextri Historiam vincire conatur.*

CVm hucusque progressus subsisto, in mentem venit iure me in ipsum si luberet, ea I.
contorquere verba posse, quæ lib.2. Tripartitæ suæ c.18.num.3. aduersum doctum &
religiosum virum R. P. Constantinum Caietanum animosè satis intorquet; *Hic tamen Constantinianus apparatus ac tantus verborum strepitus, tot scommatum ornatibus tumens ac turgens, non adeò solidus est, vt vel vno ictu totus disrumpi & in aërem solui non posset; nec tanti ponderis, vt ad illum refutandum manum calamo admouere deberemus*: quandoquidem etiamsi ita se haberent omnia, vt ipse in Dextrum, Maximum, & Euthrandum iactat (quod tamen modis
omnibus negamus) eo solùm ictu omnia ruerent, si dicamus tanto verborum strepitu, tot
scōmatum ornatibus tumente & turgēte, nihil aliud probari, quàm librum non esse Cano- *Pennottus asper in scriptis.*
nicum, nec authorem ad Euangelistæ gradum euectum, vt quandoque non valeret à veri-
tate deficere: diuersitates verò Codicum, & exemplorum antiquitatem operis manifestè
probare: si enim recentioris esset commentum, nequaquam tam varias exscriptiones pati
potuisset: nec ad illam refutandum manum calamo admouere deberemus, cùm suis quæq;
locis omnia ab eo obiecta à nobis in his Commētariis exposita sint. Satius tamē modestiam,
quæ religiosos decet viros complecti placet, quamquam nonnunquam excessus suos ob
oculos ipsi ponere necessarium duxerimus, vt videat quantum illi indulgeamus: & vt abiis
diffugientes minimè nobis contingat quod eidem Constantino Ioa. Bapt. Brachesiū virum
pietatis & doctrinæ à Baronio egregiè laudatum, secuto obiecerit; *Cæcus cæco ducatum præstat, & ambo in foueam cadunt.* Quid enim proderit causæ, ipsum parum reuerenter iocari *Pennottus lib.2.c.19. num.4.*
in nostra, seu frigidam esse super hac vel illa re Pennotti imaginationem, & alia eius gene- *Ibid. c.18.n.*
ris, quæ ipse in Constantinum iacula vibrat? aut quonam pacto hæc in Dei gloriam referri *2.& 7.*
possunt, vt ipse facit c.19.n.8. cùm ad calcem Cōstantinianæ Apologiæ post prædicta & alia
conuitia subdit? *Hæc pro Dei gloria & Canonica D. Herculani professione vindicanda* (nam de hac
inter eos quæstio erat) *non autem iniuriæ referendæ causa scripsi.* Nisi qui forsan ei condonent,
assensum præbentes his quæ c.18.n.7. efflagitat, inquiens; *Patiantur, obsecro, tarditatem meam.*
Ab his igitur abstinendum ducimus; nam si quis videtur contentiosus esse, nos talem con- *1.Cor.11.& 16.*
suetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Sed ad rem.

Priùs tamen quàm ad singulos nobis obiectos nodos soluendos descendamus, vna com- II.
muni decisione cunctorum Pennotto satisfacere placet, ipsum nimirū in eadem nobiscum
salebra hærere, omnibúsque argumentorum, quæ in nos contorsit capitibus, opus suum ir-
retiri; quod cùm ab ipsis liberum eius industria viderimus, faciliùs nobis obiecta ad eius
exemplum diluemus. Atque hoc est quod in superioribus promisimus, eum statuere contra *Sup.§.1.n.4.*
faciem suam, vt dum se eisdem teneris vinculis conspexerit, à nobis insectandis desistat. Igi-
tur (vt compendio dicamus) quinque capita ad quæ vniuersa obiecta reducere possumus *Quinq; præcipua obiecta contra Dextrum.*
sunt. I. titulus operis, & authoris intentum. II. contradictiones sententiarum & inconse-
quentiæ, quæ vel oscitantiam, vel diuersitatem authorum arguunt. III. assertiones rerum
incredibilium. IV. voces nouæ, priscis authorum temporibus insitatæ. V. falsitates mani-
festæ docto Authore indignæ. His omnibus authoritatem horum Chronicorum eneruare
R. Pater contendit, etenim titulo *Omnimodæ historiæ* non correspondere videntur, cùm de
paucis mentionem faciant; & in numeris ac sententiis passim inconsequentiis, falsitatibus,
rebúsque incredibilibus scatent, & multoties nouis vocibus Ordinis Eremitarum S. Augu-
stini, Ordinis S. Benedicti, & similibus vtuntur. Sed verò totidem in suum opus iacula con-
torquere quemlibet posse cur ipse non videt? Opus siquidem imprimis titulo non respon- *Liber Pēnotti titulo non respondet.*
det. Nonne titulus operi præfixus est, *Generalis totius Sacri Ordinis Clericorum Canonicorum historia tripartita?* Crederem ex tituli lectione, non solùm in opere agi de Canonicis regulari-
bus, sed etiam de sæcularibus, tam enim hi, quàm illi Clerici Canonici sunt, alterámque ex
triplici historiæ partitione, vt minimum ad illos spectare: nihil tamen de illis in toto opere
reperitur: quare non temerè quis iudicabit, hoc quod præ manibus est, non esse integrum
Pennotti opus, sed deperiisse bonam eius partem. Nam si animus non erat de Canonicis
sæcularibus quidquam scribere, mutari titulus debebat, vt diceret; *Canonicorum Regularium historia tripartita*, pro, *Clericorum Canonicorū*, qui sæculares quoq; cōplectitur. Sed, quod caput

 est,

est titulo ipso historia Canonica promittitur, quam tamen liber ipse non dat. Historia quippe ex methodo scriptoris, non ex rebus narratis dignoscitur; de eisdem siquidem rebus historia naturalis C. Plinij, & naturalis Philosophia Aristotelis agunt, sed hæc stylo scholastico disserendo, illa simplici propositione narrando procedit. Non dissimiliter de Canonicis regularibus historia, & quæstionarium (vt sic dicam) confici potest; quid autem horum fuerit ex stylo & methodo dignosci debet. Nunc verò stylus libri huius quem R. Pennottus profert totus scholasticus est; proponit namque quæstiones & quæstionum varias sententias, ad quas enodandas notabilia præmittit; inde conclusiones elicit, & sigillatim probat; ex conclusionibus nonnunquam corollaria deducit, & tandem ordinatè ad argumenta respondere curat. Quid his & stylo historico commune? Certè quisquis titulum libri sine libro legeret, si postmodum liber ipse sine titulo ad manus eius forsan veniret, nunquam adduci posset vt crederet, hunc librum titulo illo promitti, aut huic libro titulum illum ab authore appositum, cùm potiùs esset pro meritis nuncupandus, *Genesis Metaphysica Canonicorum Regularium*; *Genesis*, inquam, quia de spirituali progenie eorumdem edisserit. *Metaphysica* verò, quoniam procedit per altissimas causas, quandoquidem à Deo ipso & totius Christianæ religionis primoribus causis, id est, Christi Domini Apostolis, ordinem illum cœpisse perhibet; & nonnunquam Christianitatis metas excedens, à Nazaræis & Leuitis veteris Legis ortum ducere contendit, eique antiquitati fauere D. Paulum cùm ad Hebræos scribit: (vide lib. 2. Trip. cap. 2.) idque controuersiarum in morem, vt Metaphysici assolent. Quanquam & in ipso scholasticorum stylo author satis excedat, quòd illi censurarum notas vehementer abhorreant, hic verò viuorum & mortuorum vniuersalem censorem, etiam in rebus leuissimis, agat; aliorum dicta modò suis non conforment, errores, turpes lapsus, stolida commenta, luculenta mendacia, contra Sacram Scripturam, contra historiam Euangelicam sæpissimè vocans: eosdémque authores nunc ad ima demittens, nunc ad cœlos vsque sustollens, prout sibi fauere vel officere videbat. Sic Card. Baronium, data opera (lib. 1. cap. 42.) decies lapsum in historia Augustini contendit, multísque ostendere conatur, ad Augustini monachatum probandum debile nimis fundamentum in eius authoritate locari; postmodum verò lib. 2. c. 10. & 34. tanti eum facit, vt eius duntaxat authoritate res eiusdem momenti, id est, Canonicatum regularem S. Martini Turonensis & S. Patritij Hiberniensium Apostoli (quos tamen eorum Chronographi Monachos perpetuò vocarunt) vndecumque constantes esse velit. Sic Fr. Hieronymum Romanum (vt alios omittam) cùm Eremitarum causam propugnat, nullius pretij habet, & nihilominus lib. 2. c. 10. totum grauissimæ assertionis pondus de Canonicatu S. Hilarij Pictauiensis solius penè Romani humeris imponit. Sic Franciscum Pisa vehementer laudat, dum ex nomine Abbatis non bene inferri asserit, Agaliense Monasterium fuisse Benedictinis regulis mancipatum: eumdem verò reprobandum ab omnibus contendit, quòd dixerit minimè ex eo nomine haberi, fuisse Canonicorum S. Augustini, & totum hoc simul in eodem c. 31. lib. scribit, n. 9. & 10. Sanè eiusmodi inæqualitas styli tam à probatis scholasticis longè est, quàm à libro titulus libri.

III. Vtrùm autem censorem quoque ipse iam olim priusquàm librum scriberet, habuerit, forsan ipse non attendit, cùm tamen in primis eiusdem foliis omnibus legendam præbeat censuram magni Ecclesiæ Patris Sixti IV. qua motu suo proprio, an. Dom. 1484. apud S. Petrum expedito (eius initium, *Qui Apostolis præcepit*) eiusmodi de libris huius subiecti fert iudicium. *Sanè non sine mentis nostræ displicentia singulari, pluries iam dudum ad nostrum peruenit auditum, quòd inter dilectos filios Canonicos regulares Ordinis S. Augustini Cōgregationis Lateran. & Fr. Ordinis Eremitarum eiusdem B. Augustini, quædam minus necessaria, minusq; laudabilis controuersia pullulare cœpit, de ipsius præclarissimi Ecclesiæ Doctoris Augustini habitu ac depictura, & Ordinum huiusmodi institutione, parte qualibet diuersimodè sentiente, ac prædicante, nec veriti sunt libros super huiusmodi leuitatibus componere, eosq; legere, & alijs legendos tradere, non sine scandalo & perturbatione mentium legentium & aliorum Christi fidelium; per ineptias huiusmodi, quos Deo lucrifacere deberent, perdere festinant. Nos attendentes quod clarissimum Ecclesiæ lumen Augustinum præter Episcopalis dignitatis habitum alium gestasse, aut professioni alienæ se subiecisse, aut affirmare, aut negare, ad rem non pertinet, nisi quantum contentio superuacanea aucupari nititur, ac tam enorme facinus, & periculosas contentiones de medio tollere & penitus extirpare volentes: motu proprio*, &c. subinfert excommunicationis latæ sententiæ pœnam in eos, qui scriptis editis, vel quouis alio modo alterutram partem defendant, à qua præterquàm

Cui censuræ liber Pennotti subijciatur.

terquàm in mortis articulo à solo Romano Pontifice possint absolui. Non me latet grauissimorum Theologorum Salmanticensium iudicium fuisse, decretum huiusmodi, aut nunquam obseruatum, aut iam diu per contrariam consuetudinem reuocatum, nec ab iis dissensisse Illustriss. Cardinales S. Congregationis Indicis librorum prohibitorum; nemo tamen est, qui non videat eos solùm egisse de sententia excommunicationis, quam contrauenientes minimè iam incurrerent, quia non esse in viridi obseruantia existimarunt; quatenus locus adhuc esset in alterutram partem scribendi; de iudicio autem Pontificis Theologicè (vt sic loquar) in libros eiusmodi lato, quo scilicet eos censuit controuersiam minùs necessariam continere; authorésque non veritos esse eos libros super huiusmodi leuitatibus componere, non sine scandalo & perturbatione mentium legentium, proindéque contentionem esse superuacaneam, ac tam enorme facinus & periculosas contentiones de medio tollendas: de hac inquam censura, & iudicio summi Pontificis, nihil illi dicere potuerunt, cùm hoc non ad ius, sed ad factum pertineat, de quo tamen perspicuè constat, perseuerante nimirum exemplo prædictarum litterarum authentico in Archiuo Monasterij S. Mariæ de Pace, vt ipse qui eas profert Pennottus fatetur.

Nequiuit igitur vniuersorum censor tanti Pontificis censuram effugere, quem tamen Canonici Lateranenses speciali affectu reuereri debent, vtpote cuius dono acceperint Ecclesiam S. Mariæ de Pace quam modò inhabitant, cum vi Populi Rom. è Lateranensi Basilica essent eiecti. Qua de re profert ipse Pennottus Pontificium Sixti diploma lib. 3. cap. 33. num. 3. Sed verò naturali viri acrimoniæ donandum est, si quis in censuris passim ferendis excessus in Tripartita eiusmodi repertus fuerit, satis enim de pia ipsius voluntate nobis constat, quandoquidem lectoribus vniuersis primùm omnium promisit in prologo pro viribus conaturum abstinere à læsoriis & conuiciis in aduersarios congerendis, soláque ratione periculum facturum; cuius tamen promissionis oblitus acrem stylum temperare non valuit: multóque acrius probaremus opus, nisi Romani Magistri Sacri Palatij solertia priusquàm typis cuderetur in multis temperatum esset. Sed ad reliqua capita procedamus. IV.

§. IV. *Nonnullæ Pennotti inconsequentiæ deteguntur.*

QVod ad incõsequentias, vel sententiarũ cõtrarietates spectat, quibus Chronicon nostrum spurium ostendere conatur, rogo lectores candidos iudicent, quantum negotij hoc ipsum argumentum facessat Pennotto, in cuius opere breuiusculi temporis studio, eiusmodi reperi contradictiones. Lib. 2. cap. 73. num. 2. asserit, Ordinem Sanctissimæ Trinitatis Redemptionis Captiuorum ab Innocentio III. confirmatum fuisse anno 1209. capite verò sequenti (id est 74.) confirmatum dicit ab eodem anno 1198. & illic quidem refert authores ipsius missos fuisse ab Innocentio ad Canonicos S. Victoris Parisiensis pro regularibus institutis addiscendis, vt liquet ex litteris Apostolicis eiusdem Innocentij, quæ extant typis excusæ lib. 1. sui Regesti, in quibus tamen minimè asseritur, Ordinem eundem regula S. Augustini fuisse donatum; at in posteriori illo capite 74. ponit hunc Ordinem quarto loco inter eos qui sub S. Augustini regula instituti sunt, & nihilominus constat ex aliis litteris eiusdem Pontificis in eodem Regesto, peculiari donatum fuisse regula ab eodem Pontifice dictata. At certo certius est, nunquam Augustini regulam obseruasse. Insuper prædicto capitulo 74. Ordinem Eremitarum de Fabali ponit diuersum in sua origine ab Ordine Eremitarum de Brittinis, & B. Ioannis Boni, & nihilominus lib. 1. cap. 25. num. 4. & cap. 47. in principio vnam eandémque congregationem fuisse contendit cum illis de Brittinis & Ioannis Boni. Rursus lib. 2. cap. 30. num. 1. augustissimam toto orbe Ecclesiam S. Mariæ de Pilari scribit Angelicis manibus fuisse ædificatam; cap. verò 11. eiusdem libri num. 3. à D. Iacobo Zebedæi filio ædificatam contendit, quod vltimum verissimum esse docent instrumenta omnia, quæ in eadem Ecclesia asseruantur, quæ nos ad annum Christi 38. fusè retulimus. Ita enim refert (vt innumeros Doctores omittam) Calixtus III. in litteris datis Romæ 9. Kal. Octobris 1456. illis verbis. *Christi fideles magna deuotione ac veneratione imaginem eiusdem B. Mariæ, & eius filij in quadam capella eiusdem Ecclesiæ, quæ de mandato dictæ B. Mariæ per dictum B. Iacobum fabricata, & Camera Angelica Dei genitris de Pilari nuncupata, extitit, colunt & venerantur*, &c. Idque historia antiqua venerabiliter inibi asseruata profert, dum asserit B. Mariam Apostolo Iacobo dixisse: *Ecce Iacobe fili, locus* I.

 signatus,

ſignatus, meóque nomini deputatus, in quo in mei memoriam, tua induſtria, mea Eccleſia conſtruatur. Ex quibus verbis Offertoriũ Miſſæ proprij officij eius feſti olim compoſitum fuit. Confudit Pennottus columnam ab Angelis cœlitus deportatam cum Oratorio manibus Iacobi & diſcipulorum eius conſtructo, quæ tamen diuerſa eſſe oratio propria olim in prædicto feſto cani ſolita manifeſtat; quam ad rei euidentiam hic inſerere non grauabor. *Omnipotens æterne Deus, qui ſacratiſſimam Matrem tuam inter choros Angelorum ſuper columna marmorea à te ab alto emiſſa, venire dum adhuc viueret, dignatus es; vt Baſilica de Pilari in eius honorem à Protomartyre Apoſtolorum Iacobo, ſuiſque ſanctiſſimis diſcipulis ædificaretur; præſta quæſumus vt eius meritis & interceſſione, fiat impetrabile quod fida mente poſcimus. Qui viuis*, &c. Vbi vides columnam quidem (ſeu Pilare) ab alto emiſſam manibus ſcilicet Angelorum deportatam; Baſilicam verò de Pilari, ſeu Columnam à D. Iacobo & diſcipulis conſtructam.

II. Mitto multas Pennotti inconſequentias, vt cùm eoſdem authores modò ſubleuat, modo deprimit, de quo iam diximus; & cùm nomen Monachorum quandoque latiſſimè, plerumque ſtrictiſſimè accipit, vt ita Canonici regulares bonis Monachorum cõmunicent, non verò pœnis & malis: & cùm notas quas ſibi ab aliis inferri non patitur, aliis infert. Sup. lib. 2. cap. 19. num. 8. impatiente fert quod R. P. Conſtantinus Caietanus, Canonicos regulares *Bonos Patres* nuncupet; & tamen lib. 1. cap. 47. num. 2 Mag. Ioannem Marquez patientiſſimè *Bonum Marquez* vocat. Abominatur itidem Conſtantinum aſſerentem ex putidis fontibus Herculani Canonicatum hauriri: & tamen Monachatum Auguſtini ex fontibus putidis ab Eremitis hauſtum ſcribere non renuit. Similiter lib. 1. cap. 51. num. 1. deridet Marquez, quod teſtimonium B. Ioachini Abbatis contra viginti aduerſarios ſtare poſſe dixerit; & nihilominus lib. 2. cap. 18. num. 10. duos Canonicos Regulares in cauſa Canonicorum propria maioris eſſe contendit authoritatis, quàm decem Arnoldi & Brachefij, vel etiam Trithemij authores à P. Conſtantino in cauſa S. Herculani citati: quod idem eſt, atque valere pluris quàm triginta: nam decem Arnoldi & totidem Brachefij & Trithemij triginta conficere quis non videt? Sed, quod caput eſt, Chronicon ipſum Dextri & Maximi, quod citatis ſuperiùs locis data opera reiicit, poſtmodum non ſemel admittit, aſſerens abſque dubio ab aliquo Eremitis, ſeu Benedictinis addicto vitiatum, vt videre eſt libro 1. cap. 56. num. 4. & cap. 57. num. 8. & alibi. Ex quibus omnibus perſuaſum habeo, opus eiuſmodi non eſſe ſolius Pennotti, ſed ab aliquo officiosè deprauatum: nam erit qui ſententias ſententiis, & partes partibus conferendo *rideat vel excandeſcat*, vt ipſe de conferendo inter ſe codices Dextri falsò admodum dixit, lib. 1. cap. 52. num. 5.

III. Iam quod ſpectat ad res creditu difficiles, vnam præ multis habendam placet ad lydium lapidem; id eſt, eam quam toto libro R. P. Pennottus perſuadere intendit, Canonicorum regularium Ordinem à Sanctis Apoſtolis inſtitutum, eúmque ipſum in his qui nunc ſuperſunt, perſeuerare: parum eſt à Sancto Auguſtino originem ducere. Sed hoc tam verum eſt, ac ſi quis diceret, Benedictinos Monachos eiuſdem eſſe Ordinis ac SS. Antonium, Pachomium, Hilarionem, & cæteros, qui olim Thebaidem, & Paleſtinam incoluerunt: aut omnes in vniuerſum Monachorum Congregationes etiam mendicantium vnius eiuſdémque eſſe Ordinis; quod ſi detur, non eſt ambigendum à Sanctis pariter Apoſtolis eſſe inſtitutos. Nihil enim aliud eſt religioſa profeſſio, quàm ad præſcriptum Euangelicæ perfectionis vitam dirigere. Sed verò nullus eſt, qui non videat, cùm de primæua alicuius Ordinis origine diſſeritur, nõ ſumi nomen Ordinis, quaſi genericè, quo pacto vniuerſas Monachorum religiones comprehendit, ſed in ſpecie, quatenus vna diſtinguitur ab altera: neque quiſquam audiret patienter Franciſcanos aut Prædicatores tanta pollere antiquitate, vt ad ipſum Chriſtum Dominum originem ſuam reducant: quis id diceret? Nunc autem regularem clericatum in multas variáſque familias, ſeu Congregationes diſtribui, non aliter atque Monachatum, lippis & tonſoribus patet. Vt quid ergo cùm agitur de Canonicis Friſonariis, aut Lateranenſibus, totus religioſus Clericatus in vnum corpus coaleſcens accipitur? Ergóne tam indiga Sanctorum & illuſtrium virorum eſt quæuis ſeorſum accepta Congregatio, vt ſe ſola in lucem honeſtiſſimè non poſſit exire? Abſit; omnes enim illuſtriſſimæ ſunt, nec aliarum adminiculo indigent. Reſtat ergo vt de vnaquaque in ſingulari loquamur, cùm originis antiquitatem inueſtigare intendimus. Igitur à Sanctis Dei Apoſtolis religioſis diſciplinis Clericos eruditos libenter fatemur; eóſque multoties à Conciliis & Patribus reformatos: cæterùm nihil minus de Monachis confiteri oportet, quorum

quorum in Conciliis frequens quoque mentio est; variisque temporibus & prouinciis reformati sunt. Nec inter vtrosque aliqua verosimilis diuersitatis causa assignari potest, si enim dicat quis Clericos omnes in eundem finem ex ipsa Clericatus ratione dirigi, in eámque omnimodis conuenire, id est, in destinatione ad seruitium altaris, Sacramentorum administrationem, & verbi Dei prædicationem; differre verò quasi accidentaliter (vt sic dicam) penes diuersas Congregationum constitutiones, quod tamen non sufficit ad Ordines Clericorum diuersificandos. Sciat qui hæc dixerit, argumentum similiter vrgere in Monachis; qui quidem vniformiter in vobis essentialibus conueniunt, solúmque differunt per diuersas constitutiones, quæ parum inter se distant: nec plus dissident constitutiones vnius Monastici Ordinis ab aliis, quàm constitutiones diuersarum Congregationum Canonicorum regularium inter sese. Imò verò Mendicantium Ordines valde ad Canonicorum institutum accedunt, quandoquidem instituti sunt in subsidium Episcoporum, ad prædicandum verbum Dei, & administranda fidelibus Confessionis & Eucharistiæ Sacramenta.

Quòd si quis instet D. Augustinum non intendisse nouum Canonicorum Ordinem inducere in Ecclesiam, sed antiquum reformare; quo fiat vt vnus & idem Ordi sit ab eo præceptis eruditus, & antiquior à Sanctis primitiuæ Ecclesiæ Patribus institutus: is inquam parum proficiet: si enim B. Benedictus numquam nouum Monachorum Ordinem, seu nouum genus vitæ stabilire curauit, sed cœnobiticum antiquum erudire: quod ex primo regulæ cap. liquet, vbi quadruplex genus Monachorum præmittens, id est, Anachoretarum, Cœnobitarum, Sarabaitarum, & Gyrouagorum: cæteris omissis, *ad Cœnobitarum fortißimum genus disponendum, adiuuante* (inquit) *Domino veniamus.* IV.

Addamus aliud huic proximum, nec minùs difficile creditu, nimirum D. Augustinum regulam Canonicis suis scripsisse; quod tamen argumento illo negatiuo, quod aliàs Pennottus euidens reputat, conuincitur falsitatis, lib. enim 1. cap. 45. sic inquit: *In historicis argumentum ex negatiuis probat, & quandoque demonstrat, vt quando Historici omnes silent.* Et infrà; *Non solùm ex silentio sacrorum Canonum, sed omnium Conciliorum, Pontificum, historiarum; ex hoc tam concordi silentio non solùm probabiliter, verùm etiam demonstratiuè sequela deducitur.* Sic igitur cùm ipse D. Augustinus librum Retractationum suarum fecerit, & in eo omnium librorum à se hactenus compositorum meminerit; cúmque Possidius eius discipulus indicem eorumdem copiosissimum ediderit, neuter autem de regula Clericorum, seu Monachorum mentionem fecerit, quinimò neque vsque ad annum 1100. à quouis Scriptorum, aut Conciliorum sub nomine Augustini citetur, reliquum est, vt fateamur D. Augustinum talem regulam nullatenus composuisse, sed postmodum circa annum Domini 1100. ex epistola 109. fuisse extractam, quam ipse ad Moniales quasdam dictauit, occasione discordiæ, quam cum Præposita habebant, vt ex eius contexu manifestum est: aut Possidius arguendus esset oscitantiæ & obliuionis (imò & ipse Augustinus) dum tam illustris operis non meminerit, quod tamen ipse Pennottus lib. 1. cap. 42. num. 8. abominatur. Sed non est cur in re patentissima immoremur, quam non solùm Cardinalis Bellarminus lib. de Script. Eccles. vidit & iudicauit, verùm & ipsi Regulares Canonici, è quibus Simon Werlinus Præpositus S. Mariæ in Diesten, data opera id defendit in emendatione regulæ Monasticæ S. Augustini (excusa Monachij 1618. apud Nicolaum Henricum) & consentit Bernardus Vindirigus in Critico castigato excuso Vellameriæ 1621. per Georgium Medellanum. V. *An Augustinus viris regulam præscripserit?*

Nec desunt in Tripartita Pennotti nouæ voces ac verba, quæ ipsam suspectam satis reddunt ab alio forsan fuisse vitiatam. Qui enim sunt Monachi Benedictinenses? aut quis Scriptor Tuditanus? Et Monachi quidem à S. Benedicto, Benedictini vocantur; Benedictinenses verò à S. Benedictino deduci necesse est, non à S. Benedicto: & tamen toto ferè opere refugit eos vocare Benedictinos. Insuper Lucam Tudensem, & Vrbem Tudensem omnes hactenus dixêre: hic verò Tuditanus præter omnium consuetudinem vocatur. Vt omittam procursum Ordinis sui, pro Ordinis progressu, & lectorem beneuolentem pro beneuolo dicere, nouis certè vocibus vsum. Sed hæc leuiora sunt. VI. *Opus Pennotti scatet nouis vocibus.*

Iam ad asserta, quæ à vero dissonant, descensum faciamus, nam pari passu probabitur opus Tripartitum non esse R. P. Pennotti docti admodum viri, de quo non est existimandum falsas assertiones scripsisse; ac Dextri Chronicon, quod præ manibus est, fœtum esse suppositum. Imprimis alienum est à veritate S. Patriarcham Benedictum nihil de Clericis in sua VII.

in sua Regula disposuisse, quod Pennottus conceptis verbis scribit lib. 2. cap. 18. num. 4. & num. 7. in fine ait; *D. Benedictus non vt Clericis, sed vt laicis regulam vitæ præscripserat, in qua de Clericis Monachis ne verbum quidem habetur.* Et tamen duo integra capita regulæ suæ (id est, 60. & 62.) beatissimus Præceptor in disponendis Monasterij Sacerdotibus consumit. Prioris titulus est, *De Sacerdotibus, qui voluerint in Monasterio habitare:* vbi præcipit vt iugo regulæ sese omnimodè subdant, post Abbatem sedem habeant, Clericos autem, qui Presbyteri adhuc non sunt, loco mediocri collocari. Posterioris titulus est, *De Sacerdotibus Monasterij:* vbi de his, qui post monachatum ad Ordines euehuntur multa disponit. Certè si Pennottus titulos capitum Regulæ duntaxat legeret, ab eo errore liberaretur. Sed hoc simile est ei, quod de Paulo Orosio scribit lib. 1. cap. 38. num. 4. nimirum nomen Monachorum tam latè apud ipsum acceptum fuisse lib. 7. suæ Ormestæ cap. 17. quod omnes Christianos illos comprehenderet, *qui ad vnum fidei opus, dimissa sæcularium rerum multimoda actione, se redigebant;* quo pacto ait Pennottus etiam Clericos Regulares sub nomine Monachorum comprehendi. Sed si verba ab Orosio immediatè subiecta legisset (vt omittam perperam citasse cap. 17. Orosij, cùm sit 33.) planè reperiret eo nomine Anachoretas solos intelligere; de Valente siquidem Imperatore agens, *effrenata,* inquit, *libertatis audacia legem dedit, vt Monachi, hoc est Christiani, qui ad vnum fidei opus, dimissa sæcularium rerum multimoda actione, se redigunt, ad militiam cogerentur. Vastas illas tunc Aegypti solitudines, arenásque diffusas, quas propter sitim & sterilitatem, periculosissimámque serpentum abundantiam, conuersatio humana non nosset, magna cohabitantium Monachorum multitudo compleuerat. Huc Tribuni & milites missi, qui sanctos ac veros milites Dei alio nomine persecutionis abstraherent, interfecerunt ibi agmina multa Sanctorum.* Videat igitur velitne Anachoretas etiam ad Canonicorum institutum pertrahere, quantumuis Canonicis proprium sit in Ecclesiis Vrbium degere. Sed hæc leuiora sunt.

§. V. Iura Cisterciensis Ordinis à Pennotto læsa defenduntur.

I. INtolerabilius est, & ab omni verisimilitudinis specie longiùs distat quod lib. 1. cap. 50. num. 5. asserit Cistercienses Monachos (idémque de Valumbrosanis, Camaldulensibus, & Syluestrinis affirmat) non magis de B. P. Benedicti institutione immediata descendere, quàm Hieronymianos Eremitas à D. Hieronymo: quemadmodum ipse contendit Eremitas Augustinianos ita dictos, quia regula & titulo B. Augustini ex largitate Apostolica fuerunt donati. Meminisse oportebat se in calce prologi promisisse; *Pro viribus præstare conabor, vt nostra iura sine aliorum iniuria tueamur; cùm propositum & intentio mea nullatenus sit aliorum Ordinum iura tangere, vel de illorum antiquitate, origine, dignitate, nisi parte aduersa cogente, in hoc opere disputare.* Bene promisit, sed malè compleuit. Quis quæso cogebat eum, vt antiquitati, origini, dignitati tot sanctorum Ordinum derogaret? Atqui aduersa pars nihil de talibus disseruit, vt ab illa coactus diceretur. Et certè si res ita se haberet, vt scribit, tolerabile vtcumque esset, parum enim nostra referret vtrùm promissis suis staret necne; aut si ab aliquo vnquam id in controuersia positum fuisset, non reclamarem; aut si ad manum ipse non haberet, cùm hæc scribebat, vnde certior fieri valeret de vero Cisterciensis Ordinis exordio, nihilominùs ignorantiam condonarem: nunc autem non solùm dictis suis non stat, sed rem nunquam in controuersia positam, lippísque & tonsoribus notissimam, absque vllo fundamento, sed mera sua voluntate, & scribendi celeritate abnegat; eo præsertim tempore, quo à me acceperat librum exordij Cisterciensis Ordinis, non ab aliquo Scriptore moderno, sed ab ipsis eiusdem fundatoribus scriptum; vbi ex instituto sanctissimi fundatores demonstrant Cisterciensem Ordinem, non esse nouum aliquem in Ecclesia inuentum, sed Ordinis Monastici S. P. Benedicti reformationem. Videat autem R. P. Pennottus vtrùm Canonici regulares Lateranenses reformati per Frigidionarios, aut Frissonarios, diuersi sint Ordinis ac Lateranenses antiqui? aut ipsi Frissonarij, quorum reformatio cœpit anno 1400. vt ipse refert lib. 3. cap. 6. ad Ordinem Canonicorum regularium antiquum non pertineant? Nihil æquè toto opere suo abhorret; nec mirum, nam reformatio antiqui Ordinis, ea præcipuè, quæ fit à religiosis viris eundem olim iam professis, sed in laxiori obseruantia, ad eúmque finem dirigitur, vt ad primitiuum reducatur Ordo vigorem, tantùm distat à noui Ordinis constructione, vt proculdubio tantùm

Reformatæ Congregationes, non sunt nouæ Religiones.

tantùm propiùs antiqui Ordinis sint reformatores, quanto reformatio ipse propiùs ad veram fundatorum institutionem accedit. Aut dicat, qui iam inter Minoritarum diuersissimas Congregationes veriùs Franciscani sint, Conuentuales, an Obseruantes? Reformati, seu Discalceati ac Capucini? Et tamen reformatiores nouiores perpetuò sunt, quoad reformationem modernam, sed hæreditatem parentum primitiuam securiùs assequuntur.

Nunc igitur proferã testimonia fundatorũ Ordinis Cisterciẽsis, quæ ipsi Pennotto iã antè mutuaueram, vt vel sic legat verè ac propriè à S.Benedicti instituto descendere. Titulus libri est: *Exordium sacri Ordinis Cisterciensis à S.Roberto, S.Alberico, & S.Stephano primis eiusdem Ordinis fundatoribus, ante quingentos annos accuratè conscriptum.* Prologus verò: *Nos Cistercienses primi huius Ecclesiæ fundatores, successoribus nostris stylo præsenti notificamus, quàm Canonicè, quanta authoritate, à quibus etiam personis, quibúsque temporibus Cœnobium & tenor vitæ illorum exordium sumpserit; vt huius rei propalata sincera veritate, tenaciùs & locũ, & obseruantiam Sanctæ Regulæ in eo à nobis per Dei gratiam vtcumque inchoatam amẽt*, &c. Liber verò sic incipit. *Anno ab Incarnatione Domini* 1098. *beatæ memoriæ Robertus* Molismensis Ecclesiæ in Episcopatu Lingonensi fundatæ primus Abbas, & quidem eiusdem Cœnobij fratres ad Venerab. Hugonem tunc Apostolicæ Sedis Legatum, & Lugdunensis Ecclesiæ Archiepiscopum, venerunt, vitam suam sub custodia S. Regulæ P. Benedicti se ordinaturos pollicentes; & idcirco ad hoc liberiùs exequendum, vt eis & sui iuuaminis, Apostolicæq; authoritatis robur porrigeret, constanter flagitantes. Quorum voto Legatus ille lætanter fauens, tali epistola exordij eorum fundamentum iecit.* II. *Exordium Cisterciensium.* *Cap.* 1. *Exordij.* *Cap.* 2.

Hugo Lugdunen. Archiepiscopus & Apostolicæ Sedis Legatus Roberto Molismensi Abbati, & fratribus cum eo secundum Regulam S. Benedicti Deo seruire cupientibus. Notum sit omnibus de S. Matris Ecclesiæ profectu gaudentibus, vos & quosdam filios vestros Molismensis Cœnobij fratres Lugduni in nostra præsentia adstitisse, ac Regulæ Beatiss. Benedicti, quam illuc vsque tepidè ac negligenter in eodem Monasterio tenueritis, arctiùs deinceps atque perfectiùs inhærere velle professos fuisse: quod quia in loco prædicto pluribus impedientibus causis constat adimpleri non posse, nos vtriusque partis saluti, videlicet inde recedentium, atque illic remanentium prouidentes, in locum alium quem vobis diuina largitas designauerit, declinare, ibíque salubriùs atque quietiùs Domino famulari vtile duximus fore. Vobis ergo tunc præsentibus Roberto Abbati, fratribus quoque Alberico, Odoni, Ioanni, Stephano, Letaldo, & Petro, sed & omnibus quos regulariter & communi consilio vobis sociare decreueritis, hoc sanctum propositum seruare, & tunc consuluimus, & vt in hoc perseueretis præcipimus, & authoritate Apostolica per sigilli nostri impressionem in perpetuum confirmamus. *Cap.* 3.

Pergunt authores enarrare qualiter inde discedentes in Eremum Cistercij conuolarunt, inibíque Cisterciense Cœnobium construxerunt, ex quo postmodum B. præcipuè Bernardo procurante reformatio ipsa in vniuerso Orbe propagata est. Minimè ergo noui homines è sæculo recèns educti, Ordinem Cisterciensem instaurarunt, sed Monachi Benedictini Cœnobij Molismensis, eo permoti, quòd Regulam quam professi fuerant tepidè nimis illic hactenus obseruauerant. *Nam viri isti* (vt cap. 4. dicitur) *apud Molismum positi, sæpiùs inter se, Dei gratia aspirati, de transgressione Regulæ B. Benedicti Patris Monachorum loquebantur, & contristabantur videntes se cæterósque Monachos hanc Regulam solemni professione seruaturos promisisse, eámque minimè custodisse. Et propter hoc Apostolicæ Sedis Legati authoritate (vti prælibauimus) ad hanc solitudinem vt professionem suam obseruantia S. Regulæ adimplerent*, &c. Subinferunt deinde authores litteras Apostolicas Vrbani II. & Paschalis item II. Rom. Pontificum, duorum Cardinalium & Episcopi Cabilonensis, binásque alias præfati Hugonis Legati, quibus reformatio ipsa confirmata est. Eodémque prorsus pacto conferunt Historici omnes exordium nostrum, vt videre est apud Cæsarium lib. 1. Dialog. Miraculorum cap. 1. Vincentium Beluacensem in Spec Histor. lib. 25. cap. 94. & 95. & Antoninum ex eo ad verbum; Sigibertum, seu eius Continuatorem Robertum ad annum 1098. & quotquot eius Ordinis exordij meminerunt: & nouissimè apud Aubertum Miræum, Barnabam de Montaluo, Bernardum de Brito in Chronicis Cistercens. exactissiméque in Laurea Euangelica R. admodum P. ac celeberrimi apud Salmanticenses Theologiæ Professoris publici Fr. Angeli Manrique, vt innumeros alios omittam. Notatione digna sunt verba Cæsarij: *Hoc autem præfixum teneas, nostri Authorem esse Spiritum sanctum; Institutorem S. Benedictum; Inuocatorem verò venerabilẽ Abbatem Robertum.* Hinc inter reformatos III.

Cistercien

Cistercienses & Cluniacenses orta fuit quæstio, quæ frequenter inter reformatos & non reformatos eiusdem Ordinis de obseruantia, seu transgressione Regulæ oriri solet, quã videre licet apud Petrum Venerab. lib.3. epist. in 28. ad S. Bernardum, & lib.5. epist.16. ad eundem, vbi respondet ad 12. articulos Regulæ S. P. Benedicti, in quibus Cluniacenses deficere taxabantur à Cisterciensibus, obiicitque nobis coloris habitus mutationem, quam nihilominus ex Regulæ præscripto licuisse facere nostri contendebant cap.55. reg. de qua etiam quæstione agit ipse Bernardus in Apologia ad Gulielmum Abbatem, vbi Ordinem S. Benedicti suum pleno ore Ordinem vocat. Ex his igitur videat quæso R. P. Pennottus quantum deroget Cisterciensis Ordinis iuribus, cùm ipsum à D. Protoparente Benedicto minimè descendere scribit. Neque est quod causetur, dum videt communiter ab authoribus non vocari Congregationem Cisterciensem, sed Ordinem absolutè; hoc enim non facit eum discernere ab Ordine Sancti Benedicti, quasi essentialiter diuersum (vt scholasticis suis terminis loquar) sed accidentaliter; qua de re alibi à nobis fusiùs tractatum est, in speciali opusculo de propria significatione huius vocis *Ordo*. Idem prorsus de aliis reformationibus Ordinis Sancti Benedicti sentiendum est, nam S. Romualdus, à quo Camaldulenses, S. Ioannes Gualbertus, à quo Valumbrosani, & S. Syluester, à quo Syluestrini, Monachi nigri erant, & Ordinem suum reformare procurarunt.

IV. Quale etiam est illud quod lib.2. cap.73. num.1. Pennottus asserit, *At non solùm originem, verùm etiam præcipuos illustratores ex eodem Ordine Canonicorum ipse Ordo Monasticus accepit?* Vbi enumeratis nonnullis Sanctis, qui ad Benedictinos ex Canonicis olim transitum fecerunt, subinfert. *De Cisterciensibus res adhuc multo magis conspicua est, cùm vnus Malachias Regularis Canonicus in Hibernia, tot Cisterciensium Cœnobia fundauerit, cùm integra Canonicorum Monasteria ad Cistercienses transierint, vt patet in Alua Abbatia Canonicorum Regularium Leodiensium, quam S. Bernardus in Monasterium Cisterciensium mutauit: & de Priore Monasterij Eboracensis cum omnibus fere dicti Monasterij Fratribus ad Cistercienses profectis, pro quibus ipse D. Bernardus ad Abbatem Eboracentem scripsit epistolam quæ est in ordine 95. ex quorum numero videtur fuisse B. Humbertus, cuius laudes recensuit idem B. Bernardus in proprio sermone de eodem habito.* hæc ille. Sed quidquid de horum veritate sit, videant lectores, qui ex duobus fuerint illustrati, Canonici ad Cistercienses reformationis ac sanctitatis prætextu adipiscendæ, transeuntes, an Cistercienses Canonicos sinu suo complectentes, & vt ad altissimum sanctitatis fastigium euehentes? Haud dubium sanctiores facti, illustres redditi sunt: non enim Canonici ad Cistercienses transierunt, vt eos illustrarent, aut perficerent, sed vt perfectiores & illustriores redderentur. Sic in simili casu censuit Bernardus ipse, ait (epist.142.) *Hoc inquam, hoc prorsus vos de illustribus reddidit illustriores, sanctiores de sanctis, & vbicumque diuulgatus est sermo iste, repleuit omnia odore suauitatis . . . Quàm læto sinu collegit vos multitudo Cisterciensium*, &c. Quod si dixerit quis, Ordinem etiam nostrum illustrari aduentu talium virorum, id minimè negamus, sed non aliter quàm illustrium hominum è sæculo venientium ad Ordinem, quis non videt? quare æquè sæculum ipsum gloriari poterit, quòd Ordines vniuersos illustrauerit.

Canonici Regulares transeunt ad Cistercienses.

V. Negamus præterea S. Malachiam fuisse Canonicum Regularem, cùm verius sit Monachum perpetuò fuisse; & quando Cisterciensibus Cœnobia in Hibernia fundabat, ad ipsos iam transiisse; nam & Sanctus Bernardus cum habitu S. Malachiæ sepultum, & è conuerso Malachiam cum veste Bernardi certò scimus ex vlt. cap. vitæ S. Bernardi per ipsius Secretarium scriptæ, qui funeri eius interfuit. Vnde & à Cisterciensibus in catalogum suorum Sanctorum perpetuò recensetur, & tanquam vnus ex suis, quotannis solemni officio celebratur: quod tamen argumentum aliquando Pennotto visum fuit efficax ad probandum S. Herculanum fuisse Regularem Canonicum: quia scilicet à Canonicis regul. solemni officio colitur.

S. Malachias Hibernus, perpetuò Monachus.

VI. Rursus Monasterium de Alna (sic enim vocatur non Alua) solos quatuor annos S. Augustini Regulam professum fuerat, vt tradit Miræus in Chron. Cist. ad ann. Domini 1148. vnde cùm in eius institutis tenerum adhuc esset facile fuit ad alia præstantiora transire. Vbi autem quæso Pennottus inuenit Monasterium istud Eboracense ex quo Prior cum aliis Fratribus ad Cisterciẽses peruolauerat, fuisse Ordinis Canonici? Quod si existimat fuisse ipsam Ecclesiam, vt omittam satis gratis ab eo creditam Canonicorum fuisse, non autem Monachorum S. Benedicti lib.2. cap.37. num.6. multo gratiùs asserit Priorem illum cum Fratribus eam reliquisse: nam ex epistola Bernardi (quæ est 94. non verò 95. vt ipse vult) nihil

Monasterii Eboracense quale?

nihil tale educi poteſt, & ex titulo veriſimiliùs oppoſitum, qui eſt; *Ad Abbatem cuiuſdam Monaſterij Eboracenſis, vnde exierat Prior cum aliquantis fratribus.* Vbi cùm dicitur cuiuſdam Monaſterij Eboracenſis, ſatis innuitur non eſſe ipſam Cathedralem Eccleſiam, ſed aliquam aliam eiuſdem diœceſis. De B. Humberto res eſt facilior, neque enim ex ſermone S. Bernardi in eius obitu habito, neque ex vita ipſius, quæ extat in 3. lib. Exordij Ciſtercienſis cap. 4. & 5. nec aliunde haberi poteſt, quod fuerit Monachus Eboracenſis, & aliter ex illis qui cum Priore reformati ſunt. Quinimò oppoſitum ſatis perſpicuè deducitur ex eo quod, ipſo Bernardo aſſerente, ab ipſo penè principio Monaſterij Claræ vallis cum eo conuerſatus fuit. Conuerſio autem Prioris & fratrum Eboracenſium multo poſtea contigit, vt liquet ex Epiſtola quæ ſcripta fuit à Bernardo (ſi Ordinem eius inter cæteros ſpectemus) pro ſedando Anacleti ſchiſmate laborante, quando iam notiſſimus erat toto orbe.

Per hoc tamen nolumus negare ipſum mellifluum Doctorem multos Canonicorum regularium ad Ordinem ſuum admiſiſſe, alios autem repuliſſe, vt videre eſt in eo qui patientiam ipſius illuſtrauit, dum renuentem admittere eum ad Ordinem, in maxilla percuſſit, quæ res fusè refertur lib. 3. vitæ Bern. cap. 6. Sed ad alia tranſeamus. VII.

Mitto Concilium Rhemenſe à Beatiſſimo Eugenio III. celebratum tribui Eugenio II. à Pennotto lib. 1. cap. 19. num. 1. quo ſic Canonicorum regularium reformatio, quæ inibi facta eſt vetuſtior longè eſſet: cùm tamen acta ipſa Rhemenſis Concilij reluctentur, & Bernardus, qui præſens fuit, contra Gilbertum Porretanum Trinitatis vnitatem defendat, de qua re agit ipſe Serm. 80. in Cant. & quotquot Eugenij, aut Bernardi acta ſcripſerunt.

Venio ad Beatum Ioachimum, quem amicus noſter immeritò, ac immoderatè carpit.

§. VI. *Defenditur B. Abbas Ioachimus à calumnijs Pennotti & aliorum.*

DVo ſunt, quæ ſibi ex doctrinis venerandi Abbatis Pennottus officere credit, alterum dum de Eremitarum Ordine in ſuo ad expoſitionem Apocalypſis Introductorio prophetauit: alterum dum regulares Canonicos à S. Rufo inſtitutos circa annum Domini 1100. ab eoque tunc primum donatos S. Auguſtini Regula fuiſſe contendit. Sic ille Ioachimi ſententias refert, & tam acriter impugnat, vt vrbanitatis ac religioſitatis metas vehementer exceſſerit. Quantumuis enim ita ſe haberet res (vt ipſe refert) & Abbas Sanctus ab eo relata ſcriberet, non erant tanti momenti hæc, vt eapropter S. Inquiſitionis officium in ipſum fulminaret, & inaudita parte ob quorumdam malè intellectum teſtimonium ſententiam damnationis in ipſum tulerit, damnationis inquam æternæ mortis, & condemnationis perſonæ à Concilio generali Lateranenſi. *Supereſt* (inquit lib. 1. c. 41.) *vt ſolum Abbatis Ioachimi teſtimonium expendamus, ac videamus an fortè Goliath ab orco reuocatus fuerit, tantas vires habens, vt vnus contra viginti meritò ſtare poßit.* Et poſt pauca num. 2. *An verò inter Prophetas ipſum Ioachimum cenſere meritò poßimus, referam quid de illo viri docti ſcribant.* Hic proceſſum conflat adductis in teſtes S. Antonino, Cardinalibus Bellarmino, & Baronio, & Alfonſo de Caſtro, quibus vtcumque auditis deriſoriè ſubinfert; *Ex quibus & alijs ſuperiùs dictis, videas quanti faciendus ſit hic nouus Propheta, quem Marquez vti militem adeò ſtrenuum producit, vt contra viginti armatos ſolus ſtare poßit.* Lib. verò 2. cap. 2. quaſi anteà ſibi incognitum ſic Ioachimum citat: *Eſt igitur de origine Canonici Ordinis prima ſententia cuiuſdam Abbatis, nomine Ioachim, in expoſitione Apocalypſis, aſſerentis Ordinem Canonicorum regularium circa annum Domini 1100. initium habuiſſe in partibus Galliarum à quodam Epiſcopo nomine Rufo, qui ipſis Canonicis D. Auguſtini Regulam primus tradidit, & ab illo Congregatio Canonicorum regularium originem traxit, quæ idcirco S. Rufi Congregatio eſt appellata.* & poſt nonnulla; *Hæc Ioachimi ſententia eo modo præſertim explicata & aucta, non vnum, ſed multos illosq́; manifeſtos, & palpabiles continet errores.* Enumerat verò decurſu capitis eius decem, obiter verò Reuerendiſſ. D. Epiſcopum Antonium Maſſam Galeſinum doctiſſimum ſui ſæculi virum, quod hac in re Ioachimum ſecutus fuerit, eo honore proſequitur, vt dicat; *Omitto Antonium Maſſam Galeſinum, qui ipſum Abbatem Ioachimum ſequutus, multas ineptias effudit, quibus animi ſui venalitatem, & ingenij leuitatem, & ignorantiam apertißimè monſtrauit,* &c. Siccine cum viris grauiſſimis agere licet? At cuius manus contra omnes, manus omnium ſuſtinere cogetur.

Et quidem quod ad Ioachimum ſpectat, manifeſtum eſt, minimè ſcripta eius, quæ citat, à Pennotto lecta, nec quis, cuiuſve meriti in Eccleſia fuerit, ab eo agnitum; quandoquidem perperam omnia citantur; prophetia ſiquidem de Ordine Eremitarum non extat in II.

Quare inuehitur Pennot. in Ioachimum? (margin, I.)

Non legit Ioachimi opera. (margin, II.)

Introductorio ad Apocalypsim, sed in expositione capitis 14. ad illa verba; *Et alius Angelus exiuit de templo, habens & ipse falcem acutam*, &c. De Canonicis autem à S. Rufo institutis non agit in expositione Apocalypsis, sed cap. 20. Introductorij, quò videas bonum militem fræna (vt vulgò dicitur) permutasse. Certè in re tanti momenti, vnde honor viri vnius sancti pendebat, nemo erit qui Pennottum absoluat à culpa notabilis incuriæ non legendi Ioachimum, cùm facillimum illi esset adire siue in Bibliotheca Vaticana, siue S. Petri in Monte aureo, egregiè à R.P. Luca Waddingo instructa, siue Aniciana Collegij Gregoriani, siue Illustrissimi Domini Ioan. Baptistæ Coccini Sacræ Rotæ Decani, in quibus & in aliis Vrbis Bibliothecis opera illius reperire liceret. Quid si Ioachimus minus suis conatibus aduersaretur? Quid si faueret? Parum esset doctrinam eius vsque ad cœlos extollere; nemo tam acerrimè spiritum Abbatis prophetiæ dono clarum tueretur ac Pennottus: nam & alios inferioris notæ authores sibi fauentes, gratitudinis ergo vehementer honorat. Spero tamen magnum apud illum deinceps habendum esse Ioachimum, vtpote qui præ cæteris clericorum causam tuetur: nihil etenim æquè in omnibus suis operibus inculcat, quàm Ordinem clericorum priorem fuisse Ordine Monachorum, id quod data opera affirmat & probat lib. 2. Concordiæ vtriusque Testamenti tractatu 1. cap. 5. & in Introductorij ad Apocal. cap. 19. Capite autem 20. sequenti duodecim religiosorum Ordines, seu Congregationes totidem Patriarchis, filiis Iacob accommodans, primùm recenset sex Clericorum Congregationes, sub sex filiis Liæ primogenitæ respectu Rachelis, significatas; ac deinde totidem Monachorum & religiosorum militum sub typo filiorum Balæ, & Zelphæ ancillarum, ac Rachelis adumbratas; his verbis quæ referre placet, vt videat Pennottus perperam hactenus Abbatem Sanctum intellectum cùm agit de Canonicis Sancti Rufi. *Vt autem intelligatur quod dicitur, libet ipsos filios Iacob singulis Ordinibus assignare. Primus Ordo regiosorum institutus est ab Apostolis in Ecclesia primitiua; & ipse designatus est in Ruben. Secundus in Antiochia, vbi primò dicti sunt discipuli Christiani; & ipse designatus est in Simeon. Tertius in Alexandria, de quo, vt refert Ecclesiastica historia, multa laude digna retulit Philo Iudæus, laudans sobrietatem & conuersationem illius; & ipse designatus est in Leui. Quartus Ordo institutus est in Africa à B. Augustino; & ipse designatus est in Iuda. Quintus Ordo fuit Canonicorum regularium in occiduis partibus institutus; qui pro parte ipsius Regulæ quam tenet dicitur & ipse S. Augustini: & ipse designatus est in Isachar. Sextus Ordo videtur esse Canonicorum Præmonstratensium: & ipse designatus est in Zabulon. Hæc de filijs Liæ.* His de sex Ordinibus Clericorum dictis, subinfert de totidem Ordinibus Monachorum; *Balæ ancillæ Rachelis natus est in filium Ordo Monachorum, in Græcorum quidem Ecclesia à Sanctis Patribus institutus; hic itaque Ordo designatus est in Dan filio Balæ ancillæ. Genuit autem Bala secundum filium, nomine Nephtalim, qui videtur designare Occidentalium Ordinem Monachorum:* (nimirum sub S. Patris Benedicti disciplinis eruditos) *& desijt parere. Sed & Lia in hoc ipso æmulata sororem, tradit & ipsa Zelpham ancillā suam viro suo, quæ genuit Gad & Asser, in typo duorum Ordinum laicorum fratrum, qui claruerunt his temporibus in partibus Orientis, hoc est Hospitalis* (nunc S. Ioannis) *& Militum templi.* Duos tandem Ordines Monasticos sub Ioseph & Benjamin filiis Rachel & fratrum omnium extremis adumbratos, nondum incepisse suo tempore dicit, nec mirum, cùm ij fuerint Ordines præclarissimi Prædicatorum & Minorum, de quibus Ioachimus in Cōmentariis Hieremiæ perspicuè prophetauit. Videat nunc quæso Pennottus quibus magis Ioachimus faueat, Clericis an Monachis? Nam quod de Canonicis regularibus quinti Ordinis scribit, de Congregatione quadam manifestum est debere intelligi, illa nimirum quæ in Galliis Regula S. Augustini Canonicè donata est, & geminato Canonis & Regulæ nomine Canonicorum regularium vocari cœperat. Quo verò anno id acciderit Ioachimus non promit; & quod asserit à S. Rufo fuisse institutam, non à se, sed ex aliorum relatione scribit; & forsan vulgò dicebatur Ordo ille à S. Rufo institutus, quod in eius Monasterio institutus esset; indéque à S. Rufo ad multa alia deriuatus sit. Verùm eiusmodi Clericorum antelatio non ita mordicus ex mente beati viri accipienda est, quasi multum temporis inter Clericorum & Monachorum institutionem interfuerit: nam cap. præcedenti (seu 19. Introduct.) vtrosque in primitiua Ecclesia ortos fuisse contendit, inquiens; *Inito autem primo statu, & inchoato secundo* (qui cœpit à Christo Domino) *mox Clericorum & Monachorum Ordines inchoati sunt: haud dubiū quin in Ecclesia primitiua, qui & vitam Ecclesiasticam prædicando & ordinem Monasticum per communem vitam seruabant. Tanta autem fuit communio duorum Ordinum istorum in hoc statu secundo, vt nec Clerici deessent in eo, qui viuerent communiter sicut Monachi, nec Monachi quibus officium committeretur Clericorum.*

Egregiè prophetauit Ioachimus de religiosis Ordinibus.

Porrò

Porrò quod ad cap. 14. Apoc. ſcribit, *Surget Ordo, qui videtur nouus, & non eſt, induti nigris veſtibus, & induti deſuper zona, qui erit Ordo Eremitarum,* &c. velit nolit Pennottus, manifeſta eſt prophetia Eremitarum S. Auguſtini, cùm eos nondum eo habitu & cingulo donatos (vt luculenter probat R. P. Lucas Waddingus) nec vnitos ad vnum Ordinem, viuis coloribus depinxerit. Nam quod reſpondet Pennottus lib. 1. cap. 51. potuiſſe Ioachimum de Eremitis Gulielmitis, aut Iambonitis loqui, poſt quos exortos prophetauit circa annum Domini 1200. longè à vero abeſt, & parum memoriæ in eo arguit, qui paulo antè cap. 46. num. 5. de Gulielmitis dixerat: *Patet quod habitus Eremitarum D. Guillermi longè diuerſus erat, tum ex Eremitis dicti Ordinis, qui cum illo habitu permanſerunt, qui non erat cuculla nigra, ſed tunica alba, cum mantello albo, vnde & vocati ſunt mantelli albi.* De Iambonitis verò, ſeu Eremitis Fr. Ioannis Boni cap. ſequenti (47.) num. 1. aſſerit ante vnionem ab Innocentio IV. factam, non habuiſſe nigrum habitum, ſed habitui Fratrum Minorum perſimilem; refértque litteras Gulielmi Cardinalis Protectoris, vbi de illis iam vnitis ait; *Et quia eorum habitus qui habitui Fratrum Minorum videbatur conformis, apud aliquos ſcandalum quodammodo ſuſcitabat, de mandato & authoritate duorum Cardinalium, qui tunc in partibus Lombardiæ legationis fungebantur officio, nigrum quem geſtatis adhuc habitum, elegerunt. Qui cùm iam vocarentur Fratres Eremitæ Ioannis Boni,* &c. Zonam verò poſtmodum etiam ſuſcepiſſe liquet ex litteris Apoſtolicis Gregorij IX. quas refert ipſe Pennottus eodem cap. 47. num. 7. Depinxit ergo Ioachimus habitum Eremitarum & Corrigiam, quæ nondum erant in rebus: nec mirum, cùm Ordines quoque Minorum & Prædicatorum manifeſtè prædixerit, eorúmque Patriarchas in eo, quem poſtmodum ſumpſerunt habitu apud S. Marcum Venetiarum viuis coloribus depingi fecerit, & multa alia prædixerit, quibus eximio prophetiæ ſpiritu polluiſſe magis perſpicuum eſt, quàm vt longa oratione probari indigeat. III. *Vuanding: Apolog. de Monach S. Franc. § 4. num. 1.*

Sed quo hæc fiant nota omnibus, & contra aduerſariorum teſtium informationem à Pennotto factam pro Ioachimi innocentia comprobanda nonullos eorum, qui pro eo ſtant (breui tamen compendio, prout locus patitur) in medium adducere non grauabor. Primum omnium profero S. Cyrillum Ord. Carmelitarum ſplendorem, qui ex Carmelo ad Ioachimum in Calabria degentem ſuper prophetia ſibi cœlitus oſtenſa enodanda in hæc verba ſcripſit. *Cùm Deus tibi velut ſecundo Ioanni Euangeliſtæ, miram futura noſcendi gratiam contulerit, humiliter quæſo (Reuerende Pater) vt breuiùs prophetiam hanc enucleare digneris, quo dilucidiùs Diuini abyſſum huius muneris penetrare valeamus. Frange nucem, denſa reuela, vt ſplendeat cunctis claritas clariſſimi Solis.* Extat eiuſmodi epiſtola cum operibus ipſius Ioachimi in Vaticana Bibliotheca, & in altera Monaſterij S. Fidis Ordinis Ciſtercienſis prope Cæſarauguſtam, eámque refert Iacobus de Voragine in Vita S. Cyrilli. IV. *Qui Ioachimum defendunt.* *Cyrill. Carmelit.*

Chronica Magiſtrorum Generalium Ordinis S. Dominici, hæc habent; *Venerabilis autem Abbas Ioachim Florenſis Ordinis Inſtitutor, fratribus ſuis habitum, quem dictus Magiſter Reginaldus à B. Virgine acceperat, propheticè demonſtrans, in quodam Monaſterio ſui Ordinis, quod eſt in Calabria, depingi & etiam in Eccleſia Marci Venetiarum vermiculato emblemate fieri fecit, dicens; Citò ſurget in Eccleſia Dei nouus Ordo docentium,* &c. V. *Chron. Prædicat.*

Henricus de Vrimaria in tractatu de origine Ordinis Eremitarum S. Auguſtini, adducit prophetiam Ioachimi, de qua paulo ſuperiùs egimus. *Henr. de Vrimar.*

Robertus de Licio Epiſcopus Aquenſis Serm. 45. de Sanctis, qui eſt de Beato Franciſco; *Inſuper* (ait) *Abbas Ioachim vir eximiæ ſanctitatis, & prophetico ſpiritu clarens, in quodam ſuo libello ita dixit; Erunt duo viri, vnus hinc, alius inde, qui duo Ordines interpretantur; vnus Italus de Thuſcia, alter Hiſpanus de Hiſpania,* &c. & de Franciſco ſubdit; *Depingi eum fecit in Eccleſia S. Marci de Venetijs cum ſtigmatibus ſuper oſtium Sacriſtiæ, ſicut hodierna die cernentibus patet.* *Rober. de Licio.*

Ptolomæus de Luca in Chron. *tempore Lucij III. floruit Ioachim Abbas in Calabria, doctrina & vaticinio celebris.* *Ptolom. Lucenſ.*

Trithemius lib. 2. de viris illuſtr. S. Ben. cap. 117. VI. *Trithem.*

Matthæus Palmerius in continuatione Chron. *Ioachim Abbas vir ſpiritu prophetico plenus in ſacrarum ſcientia litterarum doctus in Calabria floret ſub Vrbano III.* *Palmerius.*

Pandolphus Collenutius lib. 4. Hiſtor. Neapol. agens de Henrico VI. Imper. qui vxorem Conſtantiam quinquagenariam agentem grauidam admirabatur; vt ergo Henricus *Collenut.*

grauidam illam fuisse percepit, admirans, ab Abbate Ioachim certus fieri studuit; qui Ioachim tunc temporis florebat, & spiritus prophetici fama insigniebatur. Abbas verò Constantiam ab eodem concepisse Henricum certiorem fecit; & quod erat illi paritura infantulum, cuius omnes vitæ euentus, & qualiter Henricus ipse post pauca in agro Malearum prope Messanam erat moriturus, prædixit, &c.

Doglion. Ioannes Nicolaus Doglion 3.parte Compendij hist. vniuersalis. *Ioachimus Abbas*, ait, *ambobus Regibus* (id est, Philippo Galliæ, & Richardo Angliæ) *inutilem illorum fore progressum prædixit; eo quod non erat vltrà tempus sanctam recuperare ciuitatem: quandoquidem rei probauit euentus.*

Æmyl. Paulus Æmylius in histor. Carbonensis Monasterij de Henrico Imper. VI. agens ait, *Præscio venturorum à Ioachimo Abbate facto*, &c.

Rodulph. Petrus Rodulphus in histor. Seraphica dum de effigie Sancti Francisci agit, sic ait; *Ante Sancti huius exortum, Abbas Ioachimus Florensis vir sanctitatis eximiæ & spiritu prophetiæ conspicuus, in æde D. Marci Venetijs*, &c. quæ adhuc hodie visitur in fornice templi; quod & Poëta quidam ingeniosus his versibus expressit.

Atque priùs fuerat quàm mundo exortus in æde,
Quæ Marci titulo nulli toto orbe secunda est,
Extat apud Venetos longis expressus ab annis.

Subdítque. *Fuit Abbas Ioachimus vir excellentissimi ac propè diuini ingenij; qui glossauit Apocalypsim, vbi multa prædixit de ordine mendicantium, quorum veritatem rei declarauit euentus.*

Arn. Vuion. Arnoldus Wion 2.part.ligni vitæ lib.5.cap.89.ramo 9. multa congerit in laudem spiritus prophetici quo Ioachimus floruit, citátque pro eodem Leandrum Bononiensem in eius vita: asserit etiam Victoriam naualem de Turcis ad Echynadas Insulas reportatam, Duce Serenissimo D. Ioanne Austriaco anno salutis 1571. ante quadringentos ferè annos præuisam & pronuinciatam à Ioachimo, vt ex libris eius in Apocalypsim optimè intellexerunt Authores Triumphi Ecclesiæ Catholicæ.

Gabr. Barrius. Gabriel Barrius in vita ipsius Ioachimi, quæ incipit; *Fuit Ioannes Ioachimus Abbas*, &c. vbi recensitis eius libris, subdit; *In quibus eum spiritum prophetiæ habuisse manifestum est; pleraque enim est vaticinatus, è quibus multa adimpleta sunt, cætera adimplenda supersunt. Nam & Græciam ob perfidiam in Romanam Ecclesiam Gentibus dandam, & Prædicatorum ac Minorum Ordinum initiatores mox futuros, quin etiam in ianuis Ecclesiæ prædixit.* Et multa in hunc finem prosequitur. Sed verò Græciæ à Saracenis subiugandæ vaticinium extat in Commentariis Hieremiæ ad cap. 1. & ad cap. 48. perspicuis verbis.

Sylu. Meucius. Syluester Meucius in procemio ad Commentaria Apocalypsis, Ioachimum multis effert laudibus ob spiritum prophetiæ quo polluit.

Regiselin. Paschalinus Regiselinus in epistola dedicatoria ad prophetias Beati Ioachimi, *Norunt omnes*, ait, *quidquid in suis dictis Abbas inuoluit, euentus suos ad vnguem sortitum fuisse.*

VIII. Mitto alios multos, vt eruditissimum nostri sæculi Theologum, egregiúmque verbi Dei Concionatorem, ac publicum apud Salmanticenses Theologiæ professorem Angelum Manrique in Laurea Euangelica, Barnabam de Montalbo in Chron. Cistercien. & Iacobum Græcum Syllaneum in Chron. Ordinis Florensis, & alios qui pro Ioachimo egregiè decertarunt; nec desunt illustres Poëtæ eiusdem sententiæ asserentes.

Dates. Nam Dantes 3. p. de paradiso, inquit,

Rabano è quiui, è lucemi dal lato,
Il Calabrese Abbate Ioachimo,
De spiritu prophetico dotato.

Cui Philippus Phasianus succinit imparibus in eius laudem editis, quæ refert Græcus.

Authór etiam Epitaphij eius sepulchro affixi, inter alia hæc ait,

Nam tunt dicta Patrum nouit, qui nube fuerunt
Protecti, & sciuit, quæ peragenda forent.
Veridicus Vates prædixit, multa fuerunt
Completa, vt monstrat lumine facta dies.

Addam pro coronide Seraphinum Firmanum Canonicum regularem Lateranensem, quod eum R.P. Pennottus miris efferat laudibus lib. 3. cap. 29. num. 5. vocétque eum *venerandum, sanctissimúmque Canonicum, ac verbi Dei præconem feruidissimum, qui sancta prædicatione suum sæculum illustrauit, cuius verba* (ait) *erant quasi ignis ardens, & quasi malleus conterens petras; cuius potissimum consilio & suasione duæ Clericorum regularium congregationes fuerunt institutæ, altera S. Pauli Decollati Mediolani, altera Sacerdotum boni Iesu Rauennæ. qui post varios labores pro Dei gloria & salute animarum exantlatos, varióśque libellos igne diuini amoris plenos ad spiritualem ædificationem vtilissimos editos, Bononiæ obijt*, &c. Hæc cùm ex ore eius vera sint, mirum erit si tanti viri iudicium suo Pennottus non prætulisset. Sed quid? Hic igitur in Commentariis ad cap. 9. Apocal. (cuius operis meminit ipse lib. 3. cap. 55. num. 6.) hæc habet de Ioachimo: *Nollem expositionem istam in hoc capite, meo esse Marti attribuendam, & ideo minùs creditam. Legatur igitur quicquid circa hæc scribunt Ioachimus, & Vbertinus cum alijs, & cuncta clarescunt; nam quidquid illi prophetarunt, nos completum esse conspicimus.* *Seraph. Firm.*

En tibi (Lector candide) supra 20. testes, quos quatuor, aut quinque à Pennotto ad aduersam partem adductis opponimus: inter quos non solùm est notissima differentia penes numerum, sed penes notitiam eius quod testantur; nostri siquidem oculati (vt sic dixerim) sunt, id enim scribunt, quod suismet oculis in libris Ioachimi legerunt, & re ipsa adimpletum viderunt; testes verò aduersæ partis oculati esse nequeunt, cùm id ascribāt Ioachimo, quod nunquam scripsit. Nam Vincentius Beluac. quem S. Antoninus transcribit (proinde ex auditu est) eo Ioachimum taxat, quod diem mundi extremum intra duas generationes, id est, 60. annos terminandum fore prædixerit, & tamen nullibi hoc dixit affirmando, sed dubitando, vt videre est in calce Concordiæ, vbi de re hac ex professo edisserit. Mirum verò esse non debet, si Abbas Sanctus de proximo Christi iudicio subdubitanter aliquid scripsit, cùm alij Sanctorum Patrum breuem eidem terminum perperam præfixerint, vt de S. Notberto Præmonstratensium Canonicorum authore refert Bernardus epist. 56. qui id ab eius ore acceperat. Stant nihilominus pro nobis Vincentius & Antoninus, dum fidem præbent nonnullis Ioachimi prædictionibus, ei nimirum qua Regibus Angliæ & Galliæ nondum adesse tempus recuperationis terræ Sanctæ prædixit, & aliis. VIII. *Quibus circa Ioach. credendum*

Cardinalis Bellarminus, qui secundo loco adducitur, nihil affirmat, sed aliis iudicium reliquit, vt verba eius manifestant, lib. de Script. Eccles. in Ioachimo. Quod verò Cardinalis Baronius tom. 12. Anna. ann. 1164. scribit Ioachimum Petro Lombardo aduersantem in Concilio Lateranensi fuisse damnatum, impropriè dictum quis non videt? non enim persona Abbatis, sed libellus de Trinitatis vnitate & essentia ab eo editus, reprobatur. En verba Concilij cap. 2. *Damnamus ergo & reprobamus libellum, seu tractatum, quem Abbas Ioachim edidit contra Magistrum Petrum Lombardum, de vnitate seu essentia Trinitatis*; vtpote quod in eo asserebatur S. Trinitatis vnitas non esse realis, & indiuidua, sed similitudinaria, non aliter atque plures homines dicuntur vnus populus. Subticuit autem Pennottus personæ Ioachimi excusationem, quam Concilium subiungit, inquiens; *In nullo tamen propter hoc Florensi Monasterio, cuius ipse Ioachim extitit Institutor, volumus derogari, quorum ibi & regularis est institutio, & obseruantia salutaris, maximè cùm ipse Ioachim omnia scripta sua nobis assignari mandauerit, Apostolicæ Sedis iudicio approbanda, seu etiam corrigenda; dictans epistolam, quam sua propria manu subscripsit, in qua firmiter confitetur se illam fidem tenere, quam Romana tenet Ecclesia*, &c. Epistola autem ipsa extat typis excusa cum Commētariis in Apocalypsim, cuius initiū, *Vniuersis quibus littera istæ*, &c. finis verò, *Hoc scriptum feci ego Abbas Ioachim, & propria manu roboraui, Anno Dominicæ Incarnationis* 1200. *& sic me tenere cōfiteor sicut in eo continetur. Ego Fr. Ioachim Abbas Floris.* Annectuntur eidē litteræ Apostolicæ Clemētis Papæ II. vbi inter cætera inquit; *Cùm igitur iubēte & exhortāte bonæ memoriæ Lucio Papa prædecessore nostro, expositionē Apocalypsis, & opus Cōcordiæ inchoasse, & postmodū authoritate Domini Papæ Vrbani successoris ipsius cōposuisse dicaris, Charitatē* IX. *Quid in Ioach. condemnatum à Cōcilio Lateranensi?*

Sſ 3 *tuam*

tuam monemus & exhortamur in Domino per Apostolica scripta mandantes, quatenus laboribus tuis in hac parte peroptatum & debitum finem imponens (gratia Domini prosequenti) ad vtilitatem proximorum opus illud complere, & diligenter studeas emendare: veniénsque ad nos quàm citiùs opportunitas aderit, discußioni Apostolicæ Sedis & iudicio te præsentes. Si enim velis in abscondito retinere, diligenti cura prospicias, qua poßis Summi Patrisfamilias offensam de talento tibi commisso satisfactione placare. Datum Laterani 6. Idus Iunij Pontificatus nostri anno primo. Quo videas non temerè Doctoris, seu Scriptoris officium sibi in Ecclesia sumpsisse Ioachimum, sed trium Summorum Pontificum Lucij, Vrbani, & Clementis hortatu ac præceptione; quod si in aliquo lapsus est, id alta Dei prouidentia effectum credas, nimirum vt ità suæ fragilitatis admoneretur, ne tam altè supra naturam volans, altum saperet aliquando, sed timeret.

X. *Quidam detrahunt Ioachimo.* Non defuere nihilominus qui spiritu malignitatis ducti Ioachimum & eius asseclas Florenses Monachos de crimine hæresis infamarent; vt quidam Lucanensis Episcopus, quem tamē Honorius III. seuerè coërcuit, datis ad illum litteris apud S. Petrum 4. Non. Decemb. Pontif. ann. 1. quas referunt Iacobus Græcus in Chronologia Ordinis Florensis sectione xx. & Paschalinus Regiselinus in prologo ad prophetias Ioachimi. Addidit alias idē Honorius anno 5. quæ extant tom. 3. Regest. ipsius sub numero 268. in Vaticano Archiuo, quas à R. P. Fr. Luca Waddingo accepi, tenoris sequentis.

XI. *Defenditur ab Hon. III.* *Honorius Episcopus seruus seruorum Dei. Venerabilibus fratribus Cusentino Archiepiscopo & Episcopo Bisinianensi sal. & apost. bened. Ex parte dilectorum filiorum Abbatum & Conuentus de Ordine Floris tam capitis, quàm membrorum fuit propositum coram nobis, quod is qui saluti hominum inuidet, & quieti, occasione assumpta ex eo, quod libellus, quem bonæ record. Abbas Ioachim contra bon. mem. Magistrum Petrum Lombardum edidit, in Generali Concilio fuit damnatus; contra eos nonnullos tam Clericos, quàm laicos Prælatos & subditos concitauit; qui vt ipsos ab otio contemplationis auertant, & funes extendentes in laqueum pedibus eorum, ponant scandalum iuxta iter ipsis, obijciūt, exprobrando quod idem Abbas, qui Pater & Institutor fuit Ordinis eorumdem, hæreticus ab Ecclesia Dei habetur: Propter quod non solum simplices lactis participes, à consortio eiusdem Ordinis auertunt, sed etiam fortes, qui vti cibo solido didicerunt, & ad discretionem boni & mali exercitatos pro consuetudine habent sensus, circa instituta Ordinis eiusdem incipiunt fluctuare. Licèt igitur prætactus libellus, seu tractatus damnatus fuerit in Concilio memorato, quia tamen idem Ioachim omnia scripta sua Romano mandauit Pontifici aßignari Apostolicæ Sedis iudicio approbanda, seu etiam corrigenda, dictans epistolam, cui propria manu subscripsit, in qua firmiter est confessus se illam fidem tenere quam Romana tenet Ecclesia, quæ disponente Domino cunctorum fidelium Mater est & Magistra, Fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus per totam Calabriam faciatis publicè enunciari, quod eum virum Catholicum reputamus, sanctæ fidei orthodoxæ sectatorem; & regularem obseruantiam, quam instituit, salutarem: eósque qui Ordini memorato ex hoc detrahere, vel insultare præsumpserint, monitione præmissa sublato appellationis obstaculo, animaduersione condigna, veritate cognita, castigantes. Datum Laterani xvj. Kal. Ianuarij Pontificatus nostri ann. v.*

XII *Corrupti libri Ioachimi.* Cæterùm quantum ex lectura operum Ioachimi coniicio, quorundam sui Ordinis Monachorum astu, quos zelus imprudens vrebat, apud Innocentium & Concilium accusatus est, & verba libri de vnitate Trinitatis, in alienum à mente Authoris sensum distorta fuere: vt ita in pleno Patrum consessu erroris insimularetur: aut forsan aliquid suis libris dolo malo additum fuit. Ita certè ante nos suspicatus est Iacobus Græcus sect. 22. inquiens; *An verò aliquid fuisset appositum in opere illo antequam Concilio præsentaretur, Dei iudicio examinandum relinquatur. Nam hoc ipsum idem Ioachim prædixisse videtur, in cap. 11. Hierem. ad illa verba, Ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam.* An autem hæc vera sint, ex his quæ subiiciam, iudicent lectores mei. *Exordium Congregationis Florens.* Professus Ordinem Cistercienſem Ioachimus in Monasterio de Curatio, quod in Calabria diœc. Marturanæ, ex filiatione Fossæ-nouæ processerat, anno circiter 1150. nihilominus Florense Cœnobium extruens, reformationem nouam in Ordinem Cistercienſem induxit, quæ Florensis à capite dicta est. Hinc effectum fuit, vt quorumdam Cistercienſium odium incurrerit, qui eius vaticinia deridebant, & scripta curiosè admodum scrutabantur, occasionem accusandi illum solicitè perquirentes. Crediderim eos, aut plures eorū bono animo ipsum zelasse, nec aliter inter vtrosque contentionem processisse, quàm olim inter Chrysostomū & Epiphaniū. Vt vt sit, in libro Ioachimi *De substantia seu vnitate Trinitatis*, inuenerunt, quo illū duro iudicio Ecclesiæ supponerēt; quod nimirum

nimirum vnitatem Trinitatis ad eum modum exponeret, quo dilectores suos vnum cum Deo fieri, Christus per Ioannem asseruit: seu ad eum quo Tribus Iuda, & Tribus Beniamin, & Tribus Leui vnus simul populus dictæ sunt: & quod adderet non posse cogitari simplicem diuinam substantiam seorsum à personis (vti Petrus Lombardus visus est fecisse in 1. sent. dist. 3.) nisi cum Sabellio & Arrio sentiendo. Detulerunt igitur causam eiusmodi ad Concilium, à quo in eo sensu, quem verba eius prætendere videbantur, liber præfatus anno Domini 1215. sententiam damnationis accepit. Sed verò Ioachimus minus se defendere potuit, cùm anno superiore ab Incarnat. Domini 1214. vltima Martij diem clausisset extremum, vti Iacobus Græcus aperit in eius Chronologia sect. 36. Nihilominus ab octodecim annis condemnationem suam perspicuis verbis prædixerat anno scilicet 1197. quo ipso commentaria in Hieremiam elaborauit, ipso teste, dum ad caput 24. dixit; *Agitur enim nunc 1197. annus*, &c. Prophetia verò extat ad caput 11. & tam manifesta est, vt librum & materiam libri postea condemnandi, accusatores itidem & Romanum Pōtificem, qui eum condemnaturi erant, propriis exprimat nominibus. Ad illa siquidem verba, *Venite, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius*, sic ait; *Lignum scandali ponent, vt sanam doctrinam extinguant, & nomen Doctoris cui reuelabitur sententia Danielis, euertant.* Is est Ioachimus ipse, qui abditissimas Danielis prophetias enodauit, ad cap. 12. Apoc. & alibi. *Futurum est enim, vt Summus Pontifex veritatem insinuet, vt vnus damnetur, id est, moriatur Doctor pro populo, vt non tota gens pereat in errore, Sic Sedechias contra Hieremiam insurgit; damnat librum* (quid clarius?) *scindit Trinitatem ab vnitate* (en titulum libri expressum) *& scalpello scribæ sententiam Doctoris*, alludit ad illud cap. 36. Hierem. *Cumq; legisset Iudi tres pagellas vel quatuor, scidit illud volumen scalpello scribæ.* & post pauca: *Designat Summum Pontificem post Cœlestinum futurum quicumque sit ille* (norunt omnes Innocentium III. qui librum damnauit, Cœlestino successisse) *à quo quia stella disparuit*, nimirum quia Ioachimo mortuo, claritas sensus eius disparuit, *spiritualis intelligentia extinguetur in dolo, & per inuidiam tradetur, & perimere cogitabit. Quod autem congregauerunt Pontifices Ecclesiarum, & Pharisæi* (scilicet Abbates, Priores, religiosi Cisterciensis Ordinis) *Concilium*, forsitan generale, *totum ad illum Doctorem veritatis referendum est, quem sextus describit Angelus, imò sub quo in manu alterius Angeli liber demonstratur veritatis apertus.* Multò hæc illustriora redduntur ex his quę immediatè subiungit, exponens namque verba illa: *Propterea hæc dicit Dominus ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam, & dicunt: Non prophetabis in nomine Domini, & morieris in manibus nostris; Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego visitabo super eos; iuuenes morientur in gladio, filij eorū & filiæ morientur in fame, & reliquiæ non erūt ex eis; inducam enim malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum*; exponens inquam hæc, sic inquit; *Sequitur; Ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam. A quibusdam Cisterciensium egredietur iniquitas hæc, vt Doctor ille non prophetet in nomine Domini, & in eorum manibus, id est, operibus & Concilijs moriatur, id est, reprobetur.* Ipsis siquidem agentibus in Concilio generali damnatus est liber. *Sed quid inde sequitur?* vt verum vero consonet prædicit lamentabilem casum Cisterciensis Ordinis, quem vtinam nostris oculis non viderimus: *Iuuenes eorum morientur gladio, &c. Iuuenes sunt Priores, filij Monachi, filiæ Monasteria* (quæ per filiationes distributa erant) *vel obedientiæ eorum; primi in gladio Reipublicæ cadent* (id est, in manus Commendatorum.) *Secundi, in fame doctrinæ Catholicæ, deficient; reliquiæ, potestates scilicet Ordinis, in defectu regularis obseruantiæ. Inducam enim malum super viros Anathoth, scilicet super Prælatos maiores Cisterciensium, annum visitationis eorum, scilicet tribulationis immissa.* Sed nihilominus inferiùs ad caput 35. Hieremiæ perpetuitatem eiusdem Ordinis in nonnullis filiis eius prædicit; nam cùm præmisisset, *quòd Ionadab filius Rechab præcepit vinum non bibere filijs suis, nec domos construere; sed in tabernaculis habitare. ad S. Bernardum sermo dirigitur, qui & Monachis suis prædicationem & vagationem prohibuit, & eos simpliciter in Monasterijs subesse præcepit...... Quod autem dicitur non deesse de semine Ionadab, qui staret semper in conspectu Domini, videtur quòd Cisterciensis religio sit in finem vsq; sæculi processura.* Qua sanè prædictione prima omnium prophetata est Congregatio S. Bernardi de obseruantia, quæ in regnis Hispaniarum ab anno Domini 14... institutū cœpit, quæ Deo auspice S. P. Bernardi meritis pristinum Ordinis splendorem sustentat; deinde obseruantia Congregationis Italiæ, ac demum Fulliensium Monachorum reformatio; quibus omnibus effectum est, vt nusquam hactenus de semine Ionadab seu melliflui Bernardi, defecerit qui stet in conspectu Domini.

Prædixit Ioach. suam condemnationem.

Ordo S. Bernardi semper duraturus.

Vt ergo ad ſuperiora recurramus, ſenſus prophetiæ planus eſt: nimirum fore vt in eius doctrina filij Anathoth, id eſt, Ciſtercienſes, ſcandalizarentur; quod ſcandalum vt ſedaret Pontificem pronunciaturum oportere vt vnus damnaretur in libro de Trinitatis vnitate, ſuper cuius intelligentia ſcandalum ortum erat: eum verò Pontificem non alium futurum eſſe, quàm eum qui Cœleſtino ſuccederet. Is verò fuit Innocentius III. qui coacto generali Lateranenſi Concilio, in quo præter 70. Archiepiſcopos & 400. Epiſcopos, adſuerunt 800. Abbates magna ex parte Ciſtercienſis Ordinis, librum Ioachimi de vnitate Trinitatis, quibuſdam eorum ſuggerentibus, condemnauit. Vbi tamen illud notandum eſt, quod ait, *Damnat librum, ſcindit Trinitatem ab vnitate, & ſcalpello ſcribæ ſententiam Doctoris*, ſcilicet ſcindit, nimirum quia alibi ſuam declarat ſententiam in eodem libro: quædam ſiquidem habet, quę ſatis eum ad Catholicum ſenſum trahere videntur, ſi tamen is ille liber eſt, qui Pſalterium decachordum nuncupatur, aliàs *de vnitate Trinitatis*. Quòd ſi diuerſus ab eo fuit, ſatis ex eo vitiatus videtur, quòd ſententiam Catholicam, data opera in Pſalterio propugnatam reliquit. Ibi ſiquidem lib. 1. diſt. 1. inquit; *Omnes hoc vna voce, vna confeſſione fatemur. Eſt Deus vnus ſine confuſione perſonarum; trinus in perſonis ſine diuiſione ſubſtantiæ.* Et rurſus; *Hæc ſubſtantia quæ Deus eſt, vna eſt, & ſummè vna, & ſupra quàm dici poſſit ſimplex eſt, & vna natura; nec negamus Trinitatem in vnius confeſſione ſubſtantiæ, ſed partium ſciſſiones, quas carnalis ſibi fingit intellectus, horremus..... Tres itaque vnum ſunt & vnum tres; non diuiſi natura, vt terra, aqua, & ignis; non perſonarum diſiunctione, vt tres homines eiuſdem naturæ.* & inferiùs; *Vnde & ſimpliciter dicitur eſſe vnus qui eſt veraciter trinus Deus.* & poſt pauca; *Confiteamur Deum vnum & ſummè vnum; confiteamur trinum & veraciter trinum:* & multa in hunc modum, quæ certè Catholicam doctrinam continent, & cum eis ſtare nequit, quòd crediderit non maiorem eſſe vnitatem ſubſtantiæ trium perſonarum, quàm multorum hominum inter ſe, aut hominum cum Deo: quinimò quando his ſimilitudinibus vſus eſt ad explicandam vnitatem Trinitatis, præmiſit exempla eſſe diſſimilia; *Quomodo* (ait) *vt non rem ſimilem, ſed diſſimilem dicam, Tribus Iuda, & Tribus Beniamin, & Tribus Leui vnus populus dictæ ſunt: neque enim cùm dico vnus populus, quartū aliquid aſſigno; ſed dico quòd vnitas eſt in illis tribus, & quòd non ſint ſciſſæ, vel diuiſæ à domo Dauid, quomodo reliquæ decem Tribus.* Solùm igitur execrabatur aſſerentes præter tres perſonas eſſe quartum aliquod, (nimirum diuinam ſubſtantiam) re ipſa ab eis diſtinctam; quod forſan aliquos ſui temporis Theologos aſſerentes audiuit; nam ait: *Item quod his nequius eſt, neſcio tria præter ſubſtantiam, noua adinuentio aſſignare præſumpſit*, in quos exclamat; *O humana temeritas, quàm cæca ſemper! O inimica ſemper pietati præſumptio! ſi ſic exiſtimaſti ſimplicem diuinam ſubſtantiam, vt ſeorſum à perſonis cogitaueris illam*(hoc eſt, crediderís diſtinctam) *Sabellium ſub Arrio palliaſti: ſi ſeorſum à ſubſtantia tres perſonas, Arrium ſub Sabellij palliatione excuſas.* Verba hæc in Petrum Lombardum dicta iudicauerunt eius æmuli, vtpote qui in 1. diſt. 5. dixerit diuinam ſubſtantiam neque genitam eſſe, neque procedentem, neque generantem; Ioachimus tamen eum proprio nomine non expreſſit: quòd ſi forſitan in eum inuectus eſt, in eum ſenſum verba eius accepit, quaſi voluerit ſubſtantiam diuinam non eſſe eam rem quæ eſt genita, aut generans, aut procedens; quod erroneum eſſet aſſerere: cùm tamen in ſenſu formali verba Magiſtri accipienda ſint. Sed de his aliorum eſto iudicium, mihi ſat ſit intentionem Ioachimi ſanam fuiſſe, & ſuper hac ſuammet afflictionem & damnationem prædixiſſe.

Ioach. apertè faſſus Trinitatem perſonarum, & vnitatem eſſentiæ.

XIV. Atque hæc in gratiam Baronij dicta ſint, adducti à Pennotto in condemnationem Ioachimi. Sed verò Alfonſus de Caſtro doctus alioquin vir, manifeſtè oculatus teſtis eſſe nequit, cùm errorem quendam Abbati Sancto impingat (nimirum Apoſtolos non prædicaſſe Euangelium iuxta ſpiritualem intelligentiam, ſed tantùm ſecundùm literam) & tamen aſſerat, eum ſe in illis operibus non reperiſſe, ſed ita à Guidone Carmelita de eo notari; *Quare fidamus* (ait) *in hac parte Guidoni.* Non ſatis demiror tanti viri iudicium. Ergóne tam leue negotium agebatur, tam nihili ducenda erat Catholici hominis fama, vt in re quæ in ſcriptis non conſtabat, fidendum potiùs eſſet vni, quem vnde id ſciret neſciebat, quàm honori innocentis? Cæterùm dubium mihi non eſt, perperam intellexiſſe Guidonem tres illos Mundi ſtatus quos Abbas Sanctus ſæpe in ſuis ſcriptis inculcat, quorum primus ab Adam vſque ad Chriſtum extenditur, ſecundus à Chriſto vſque ad tempora S.P. Benedicti, tertius ab eo vſque ad finem mundi; & in primo vixiſſe homines ſecundùm carnem; in ſecundo partim in carne, partim in ſpiritu; in tertio ſecundùm ſolum ſpiritum. De his præcipuè agit cap. 5. Introduct. in Apocal. & ex profeſſo lib. 2. Concordiæ tract. 1. à capite 5. & deinceps. Ex

Excuſatur ab alia calumnia Ioachimus.

quo

quo inferri videbatur vsque ad S. Benedictum non vixisse homines purè secundùm spiritum; quasi is primus spiritualis intelligentiæ Euangelij prædicator fuerit, & non Apostoli. At verò si authores præfati attentè legerent Ioachimi scripta, non incidissent in tam manifestam ignorantiam: longè etenim aliud intendit, vt ipse se explicat, tum alibi, tum præcipuè lib. 4. Concord. cap. 3. nimirum *in primo statu præcessisse solùm significantia*, quia omnia in figura futurorum contingebant illis: *in secundo successiuè significantia, & significata*: quæ enim scripta sunt in nouo Testamento, significata sunt per res prioris; significarúntque alia deinceps futura in sensu spirituali: *in tertio denique amotis significãtibus secuta esse tantummodo significata*: nihil siquidem eorum quæ tunc accidunt, vel accident desumi potest tanquam figura alicuius rei futuræ. Et hoc innuitur cùm dicitur, in primo totum esse carnem, id est, figuram, seu spiritum futurorum: in tertio nihil esse quod figura sit, sed omnia esse figurata, quasi spiritum præteritorũ; cùm tamen in secundo vtrumq; simul reperiatur propter noui Testamenti excellentiam, quod ad ipsum spectat, in quo & spiritũ præteritorum, & figurã futurorum reperire licet. Quòd si de eo admiraris, quòd tertij status initium potiùs à Sancto Benedicto, quàm ab aliis Sanctis noui Testamenti accipiat, in promptu est, quod tibi respondeam ex doctrina Concord. libro 2. tractatu 1. à cap. 14. vsque ad 18. tres illos status non gratis diuidendos, sed penes eundem numerum generationum; non aliter atque apud Matthæum cap. 1. status ille hominum ab Abraham vsque ad Christum tribus generationum tessaradecadis, hoc est 42. generat. complectitur: quod quidem eo loci qualiter accommodandum sit, Ioachimus latè exponit. Quamquam & in eo verificari queat spiritualis vita tertij status, quod à S. Benedicto multo magis quàm priùs examina Monachorum, apud quos spiritualis vita locum suum habet, multiplicari cœpêre.

Quæ cùm ita sint, nihil est quod Ioachimus demereatur vt erroris passim insimuletur: XV.
aut ei reuerentia Sancto viro debita non exhibeatur, quãdoquidem sanctitatem vitæ ipsius, Deus humilium remunerator, innumeris propè miraculis propalauit, quæ iusto volumine descripsit Venerab. Archiepiscopus Cosentinus Lucas eiusdem Ioachimi discipulus, & ex eo Iacobus Græcus Prior Florensis, libro dẽ hac re edito, qui in Archiuo eiusdem Cœnobij asseruatur, & ipsius exemplar in Bibliotheca Aniciana Collegij Gregoriani de Vrbe. Videat igitur noster Pennottus quantus qualificè fuerit is, quem ab inferis resurrecturum sperat; & quàm bellẽ nomen Goliath Sanctis viris imponatur.

§. VII. *Obiectis à Pennotto contra Dextri & Maximi Chronica fit satis.*

CVm ergo opus suum videat R. P. Pennottus eisdem vinculis irretiri, quibus Chronicon nostrum vincire vult, reliquum erit, vt mitiùs deinceps nobiscum agat; & credat I.
proprio edoctus periculo haud difficilè in quemuis posse librum argumenta iactari; tametsi iuréne an iniuria id fiat, lectorum iudicio sit relinquendum. Nunc verò ad obiectiones suas responsiones nostras adhibere curabimus, quo videant omnes nihil eorum authoritatem Chronici eneruare posse.

In primis quidquid de conseruatione, & inuentione ipsius hactenus à diuersis dictum est, I I. *Ad 1. & 2.*
ex eodem principio nascitur, discreparunt siquidem inter se ex opinione vulgi, quæ pro diuersitate locorum diuersa esse solet, non ex vera notitia, quam ipsi haberent. Quod dico propter P. Ioannem Calderon, qui ea quæ de Chronico reperto ab Archiepiscopo Braccarensi scripsit, ex opinione vulgi posuit, non ex relatione P. Hieronymi de la Higuera aut P. Thomæ de Torralba, quibus inuentio debetur. Neque huic opponitur quod dicitur repertum priùs esse ab Euthrando, & aliquando quoddam eius exemplum apud Sislam fuisse: vtrumque siquidem verum esse probauimus in priori parte nostræ præfationis, quo lectores amando. Discrepantia codicum inde ortum habuit, quod P. Higuera cùm requireretur à multis, & nequiret cunctis integrum Chronicon, quod adhuc excusum non erat, communicare, diuersas pro diuersitate petitionum clausulas seu abbreuiationes exscripsit. Sic Episcopo Tudensi, vtpote Benedictino, ea solùm misit, quæ ad Ordinem S. P. Benedicti, aut Sanctos Episcopatus Tudensis pertinere videbantur; vt ipse Prudentius de Sandoual affirmat in lib. de Ecclesia Tudensi. Sic Illustrissimo Archiepiscopo Braccarensi professione Augustiniano, res sui Archiepiscopatus & Ordinis trãsmisit, quod affirmat Losada.

Sic

Sic aliis multis pro diuersitate prouinciarum satisfecit ; ex quibus abbreuiationibus varia exempla facta fuerunt:haud dubium nouis semper erratis scatentia,quorum alterum procul dubio fuit Episcopi Segorbiensis. M.Ioannes Marquez non integro Chronico vsus est, sed abbreuiatione quadam: Murillus integrum exemplar nactus est ab ipso P. Higuera, quod tamen corruptè admodum Cæsaraugustæ impressum fuit, & idcirco oportuit illud ad alia applicatum corrigere, vti ego feci conferens ipsum cum exemplari Toleti existente in Bibliotheca Comitis de Mora, opera P. Higueræ ad fidem sui correctum,& collationatum ; & aliud quod extat in Bibliotheca Regia S. Laurentij in Excuriali, atque huic sic correcto, quod nunc profero, integram fidem adhibendam latè probaui in Chronici defensione præliminari. Quod à Magdeburgensibus vitiatum asseritur,haud mihi facilè persuadeo, cùm nihil quod hæresim sapiat, aut errores suos quoquomodo iuuare queat,in toto Codice reperiatur,nisi quis velit quasdam trãscriptiones,seu etiam replicationes sententiarum,quas in eo reperiri suis locis ostendimus,hæreticis illis tribuere,vti P.Higuera existimauit, eo motus quod sciret à Magdeburgensibus libros & Bibliothecas vitiatos ; sed id Dextro quoque certò contigisse nesciebat. Certè si corrumpendum ab hæreticis erat Chronicon,hæreses illorum non effugeret.

Ad 3. Soluũtur obiecta in L. Dextrum. Quæ in epistolam dedicatoriam Dextri Pennottus obiicit, bis à nobis soluta sunt,nimirum in §. 2. Apologiæ præliminaris, & in Commentariis ad annum 430. ad vltima verba Chronici.

Ad 4. Porrò S.Petronillam verè B.Principis Apostolorum ex matrimonio filiam fuisse,multorum testimoniis suo loco probatum à nobis est,vbi Baronij obiectis satisfecimus.Neque nobis(vt Pennottus existimat) D.Aug.lib. contra Adimantum contradicit, nam tametsi cap. illo 17.historiam de Petri filia à paralysi sanata,& de filia hortulani ad precem ipsius mortua,ex apocryphis desumi videatur asserere ; non tamen asserit esse apocryphum, Petrum Apostolum habuisse filiam, sed quòd illa eius precibus sana facta sit. Et nihilominus nota apocryphorum ea omnia comprehendere videtur, quæ in sacris litteris minimè narrantur. Apocryphum siquidem illud dicitur, quod authenticum non est.en verba Augusti: *Hoc illi* Manichæi *magna cæcitate vituperant* (nimirum miracula diuinitùs facta) *cùm in apocryphis pro magno legant,& illud quod de Apostolo Thoma commemoraui,& ipsius Petri filiam paralyticam sanam factam precibus patris, & hortulani filiam ad precem ipsius Petri esse mortuam: & respondent quòd hæc eis expediebat, vt & illa solueretur paralysi, & illa moreretur: tamen ad precem Apostoli factum esse non negant.* hæc August. Sed non ad rem, vt vides;non enim negat tales fuisse personas,sed ea miracula esse authentica.

Ad 5. Magnopere etiam excidit Pennottus, cùm scripsit esse contra Ecclesiæ traditionem, asserere epistolam Iacobi Canonicam non à Iacobo Minore,sed Maiore fuisse conscriptam, eo quòd in officio Minoris legatur in primo Nocturno Breuiarij Romani. Sanè hac in re eximius Theologus manifestè ignorare cõuincitur, quid requiratur vt aliquid habeatur ex traditione Ecclesiastica,cùm constet historias Sanctorũ,quæ in Breuiario leguntur,nõ gaudere ineuitabili certitudine;præterquàm quòd epistola illa legi possit eo die per accõmodationem nominis Iacobi: & correctoribus Breuiarij satis fuisse S. Hieronymum Iacobo Minori eam tribuere lib.de Script. Eccl. & Pennottus ipse lectiones S. Herculani approbatas à S.Congregatione Illustriss.Card.Sacr.rituum non vult recipere, quòd in eis dicatur fuisse professione Benedictinus. Cæterùm tam distat à traditione Ecclesiæ, quòd epistola ipsa sit Iacobi Minoris, quod in Commentariis nostris ostenderimus ex traditione totius Ecclesiæ Hispanæ & Syræ, & ex re ipsa fuisse opus Maioris, & totius noui Testamenti primam scripturam. Relege quæ ibi diximus ad annum 37. num. 6. & 7. & quanta gaudeat probabilitate sententia Dextri videbis. Grauiùs excessit Pennottus, dum id quod asserit Dexter, duodecim Tribus, quibus Iacobus misit epistolam, fuisse intra Hispaniam, esse commentum,& apertè contra Sacram Scripturam lib.4.Reg. Hoc si esset,hæreticum esse nemo negaret: verùm an ipse librum illum legerit aut intellexerit, ex his quæ latè scripsimus prædicto loco num. 5. cunctis facilè patebit;quæ ne actum agere videamur in præsenti non repetimus. Acrem nihilominus censuram amico libenter condonamus: & illam etiam,qua contra historiam Euangelicam Ioan.11.esse dicit,Iudæos Hierosolymitanos, litteris datis, Hispanos Iudæos super Christi morte consuluisse. Qua de re fusè egimus ad annum Dom.35. comment. 2.n.1.& ad an.37.comment.3.n.1.Ex quibus planum fiet quis rectiùs Euangelium intellexerit;satisque frigidè oppositum in verbis Ioannis 11,fundari.

Deus

Deus bone, quàm falsò calumniatur Dextrum! Probauimus ad annum 38. Saulum in Paulum conuersum anno Christi 36. (die 25. Ianuarij) id est, secundo ab Ascensione Domini anno, vti Ecclesia Romana in suo Martyrologio profitetur: & cum eo Baronius in notis ad eam diem. Cùm autem Paulus ipse profiteatur post annos tres venisse Hierosolymam, necessum est vt is eius aduentus inciderit in annum Domini 38. quod Dexter asserit; nam totus 36. numerandus est, cùm couersio Pauli in initio illius acciderit, id est 25. Ianuarij. Non igitur Dexter vult Paulum post conuersionem, id est, statim ac conuersus est, venisse Hierosolymam, vt putat Pennottus ex suo capite; sed quòd anno Domini 38. post conuersionem, id est, iam conuersus venit, nimirum non ante conuersionem, sed anno Domini 38. qui scilicet tertius ab ea fuit. At vnde accepit Pennottus Paulum non ante 38. Domini conuersum fuisse? & non ante 41. ascendisse Hierosolymam? Id Dexter minimè asserit, nec aliter quisquam probabili saltem coniectura. V. Ad 6.

Non est verum Dextrum asserere, quòd Pontificatus Lini peruenit ad annum Domini 86. illorum enim verborum, *Anno Christi 86. Per idem tempus S. Anacletus vel Cletus successerat Lino*; non est sensus, quòd eo ipso anno successit; cùm potiùs dicat *successerat*, quo sanè ante ipsum annum 86. successisse manifestat; sed annum in specie non promit: quamquam certum sit in hoc etiam sicut in cæteris secutum fuisse Chronicon Eusebij, qui vsque ad annum 72. producit Lini Episcopatum. Quòd si ab his dissentiunt recentiores, parum interest, cùm Dexter eos audire nequiuerit, sed solùm vetustiores, quos in re adeò ancipiti & antiqua omnes sequi deberent. VI. Ad 7.

Hoc vt minimum delere ex suis notis Pennottus debuerat, vtpote priùs à me admonitus de errore: quod enim hoc loco Dexter asserit, venisse scilicet Romam Polycarpum sub Aniceto, tam verum est, vt id affirmauerint posteriores inter priscos Doctores, quibus tutum non erit reluctari, id est, Irenæus lib. 3. contra hær. cap. 3. Hieronymus lib. de Script. Eccles. in Polycarpo, & Eusebius in Chron. anno Domini 156. Hucusque alij modernorum subscripsêre. Dedimus eorum verba in Comment. ad hunc ipsum annum. VII. Ad 8.

Imò ob id potiùs Higinus ad Leronem relegatus est, quòd Insula esset serpentibus plena, vt certiùs moreretur: & idcirco forsan dolebat Ambrosius ad Valentinianum scribens, exilium senis. Vide quæ hac de re diximus ad annum 384. Ad 9.

Illud verò quod de S. Paulino obiicit, quàm sit abs re, exposuimus data opera in superioribus ad annum ipsum 396. tametsi nomen Pennotti honoris gratia, & loci subticuerimus, quod eò temporis Tripartitam suam nondum ediderat. illic Lector nodum solutum reperiet, & obiecta falsò niti fundamento. VIII. Ad 10.

Rectè quidem id obiiceretur, si Codex excusus, quo Pennottus vsus fuit, vitiatus non esset; ipsum tamen oportuit emendare ex aliis correctioribus; in sentẽtia siquidem illa, *sub Paciano Barchinonensi Episcopo nascitur Paulus Orosius*, &c. non sunt anni Domini 384. sed 370. vt suo loco videri potest. Quo dato ruit obiectio, nam anno 400. quo missus dicitur ab Episcopis Hispanis ad Africanos erat ætatis 30. & quidem iuuenis, quantumuis Presbyter; sic enim vocatur ab Augustino ad quem præcipuè mittebatur. De legatione ipsa multis egimus ad annum 400. IX. Ad 11.

Quod de duplici Leporio dicitur, parum constare probauimus in Comm. ad an. 406. vbi Pẽnotto suppresso nomine respõdimus, qui tamen inde pręcipuè mouetur, ne videlicet reperiretur discipulus aliquis Augustini ad hæresim declinasse. Sed hoc leue admodũ est; nec minuit tanti Pastoris gloriam vna morbida ouis, sicut nec Christi magisterium vnus Iudas; eo præsertim quod postmodum Leporius iste opera ipsius Augustini scribitur ad bonam mentem redactus. Porrò præfato loco ostendimus, testimonio Appiani Alexandrini & Ambrosij Moralis reperiri Vticam in Hispania, eiusdem prorsus nominis cum Africana. X. Ad 12.

Demum quod vltimo loco obiicit in Dextri Chronicon de anno, quo ab ipso absolutum fuit, bis in superioribus soluimus, id est §. 2. Apologiæ præliminaris, & in Comm. ad vltima Chronici verba. Ibi Lector quidquid desiderabit, vt reor, inueniet. Ad 13.

Quæ verò in M. Maximũ meditatus est Pennottus hanc habent solutionem. Quid si textus ipse vitiatus est, & pro *seniore* habet *iuniorem*? Certè in authore vetustissimo mirandum id non esset. Sed credo ibi nullum irrepsisse mendum: is enim qui tempore Dextri iunior erat Isidorus, respectu vetustioris, postea tempore M. Maximi, qui post 200. floruit annos, senior vocabatur, habito scilicet respectu ad S. Isidorum Hispalensem, qui tunc magni ab omnibus XI. *Soluũtur obiecta in M. Maximum.* Ad 1.

omnibus habebatur. Quare quem ille iuniorem necessariò vocauit, quod alium iuniorem non cognouit, hic seniorem nuncupauit, cùm recentiorem agnouerit. Quòd verò librum Allegoriarum dicatum scribat Dexter Paulo Orosio Tarraconensi, Maximus verò assertum asserat Orosio Episcopo Legionensi, contraria non sunt; sed Maximus exponit id quod Dexter minus explicauerat, ne quis credat librum illum Paulo Orosio discipulo Augustini dicatum; sed alteri eiusdem nominis & patriæ, qui tamen ad Legionensem Sedem fuit euectus, alios siquidem eo nomine insignitos fuisse liquet testimonio Dextri ad an. 366. & M.Maximi ad an. 602.

XII. Ad 2. Manuscripti Codices omnes habent Dextrum obiisse anno Domini 444. non 439. & ipse Cæsaraugustanus excusus manu ipsius recensentis correctus vulgò venit.

XIII. Ad 3. Rectè quidem ait Maximus Paulum Orosium obiisse centenario maiorem anno Christi 471. cùm natus fuerit 370. vt correctiores Codices habent, de quo in responsione ad XI. obiectum aduersum Dextrum, satis diximus.

XIV. Ad 4. Suspecta quoque mihi vox illa est, sed ab Augustinianis Eremitis additam non credo, sed ab Euthrando, aut ab alio antiquo scholiaste, seu annotatore; qua de re satis diximus in Comm. ad ann. 429. n. 3. nec omnino vox ipsa à vetusto modo loquendi Scriptorum abhorret, cùm Zacharias Romanus Pontifex, qui non longè à M.Maximo vixit, Ordinem S.Benedicti nominauerit in priuilegio à se concesso Vener. Cœnobio Montis-Cassini, cuius verba eo loci dedimus.

XV. Ad 5. Hoc loco facilè Pennottus miratur, cùm idipsum quod Maximus de S. Fulgentio Ruspensi scribit, alij quoque authores fateantur, vt videre est apud Equilinum lib. 2. c. 32. Ioan. Marietam de Sanctis Hispaniæ, & alios.

XVI. Ad 6. De voce illa, *Ordinis S. Benedicti*, dixi modò num. 4. Pennottus verò infensus Benedictinis, quòd inter vtrosq; super Ordinum antiquitate acriter decertatum sit, immeritò & gratis deprimit Ordinis S.Benedicti antiquitatem, & fundationes Monasteriorum in Hispania, quas vsque ad annum Domini 646. violenter suspendit; quod tamen non probans, proprio marte loqui conuincitur, & saltem in hac causa, cuius pars formalis est, vtpote vehementer suspectus, audiendus non est. Sed quid si S.Vincentius Legionensis circa annum Domini 544. Italiam contendens, habitum de manu S.P. Benedicti induit, qui authore ipso Pennotto ab anno 525. Monachos congregare cœperat, inde in patriam remeauit, vbi anno 546. sub Richillane Rege Sueuo hæretico martyrium passus est?

XVII. Ad 7. Similes patitur defectus id quod 7. loco obiicit de habitu Monastico Sancti Turibij Romæ accepto: ipsi namque probare incumbit, quod producit, quod dum non facit, infructuosè laborat.

XVIII. Ad 8. Quid si hac in re dormitauit Maximus? nam de tempore mortis clarissimorum virorum sæpissimè dubitatum est, vt Augustini, Hieronymi, & aliorum: & aliquando bonus dormitat Homerus: solis siquidem sacris Authoribus datum cœlitus est, nusquam labi.

XIX. Ad 9. Scrupulosè admodum abnuit culicem deglutire, qui in rebus suis camelum deuorare non renuit. Erat Athanagildus quidem Arrianorum fæce infectus; sed sanctitatem Monachorum reuerebatur; ea est enim sanctitatis vis, vt à paganis quoque & orthodoxæ fidei aduersariis extorqueat amorem & reuerentiam. Sed verò Athanagildus non ita errori suo adhærebat, vt dubius forsan de religione multum non adhæreret Catholicæ: quinimò interiùs Catholicis consentire dicebatur. Nec mirum, cùm Monachorum Monasteria ædificaret aut restauraret, vt Syslam restaurasse dicitur. De nomine autem eius Cœnobij non multum curo, nam potuit in honorem multorum simul Sanctorum ædificari, quod in aliis videmus; aut alterum nomen, cùm ædificatum est; alterum in reædificatione sortiri potuit.

XX. Ad 10. En camelum quem deglutire Pennottus non renuit. Ecclesiã S.Mariæ de Pilari ab Apostolicis temporibus vsque ad præsens, sine interpellatione fuisse Canonicorum regularium, quam tamen constat ad regulares transiisse anno Domini 1141. beneficio Innocentij PP. II. cuius super ea re Apostolicæ litteræ eo anno expeditæ, qui sui Pontificatus fuit 12. in ipsius venerandæ Ecclesiæ Archiuo asseruantur, cum aliis Eugenij III. an. 1146. Põtificatus an. 2. & aliis itidem Alexandri III. anno 1173. Pontificatus sui 12. quas ad suum fauorem Canonici ipsius allegant, & producunt in causa super præcedentia, quam cum aliis cathedralibus Aragoniæ tractant; easque refert Augustinus Morlanes in allegatione pro Ecclesia de Pilari parte 2. num. 383. Cæterùm quod dicit in Chron. Maximus multos dies ipsum egisse sub regula S.Benedicti in æde S.Mariæ de Columna, & quod prope erat Monasteriũ suum

suum constitutum, eò solùm tendit, vt innuat, cùm primũ Benedictini Cæsaraugustam aduentarunt ædem incoluisse præfatæ Ecclesiæ contiguam, seu vicinam, vnde adeuntes rem sacram coram imagine B. Dei Genitricis quotidie faciebant: quousque illis ædificatum fuit Cœnobium ad *Massas Sanctas*; quod breui tempore fieri potuit; & nihilominus dici verè postmodum quiuit, quod antea prope Ecclesiam de Pilari erat Monasteriũ Monachorum S. Benedicti. Quid enim est aliud Monasterium quàm domus à Monachis habitata? sed & hoc quotidie videmus in Monachis reformatis, qui primùm è domo satis vulgari Monasterium constituunt, sola clausura & campanula ad portam addita: è qua plerumque ad nouum ædificium breui transeunt, *veteris Monasterij* nomine domui priori relicto.

Hinc potiùs robur accipit sententia Card. Bellarmini, quæ Canonicis ipsis Regularibus placet, id est, Simoni Vverlino Præposito Sanctæ Mariæ in Diessen, quem sequitur Bernardus Vindingus, non enim regula scripta, sed viua voce, & exemplo Monachos seu Canonicos suos Doctor sanctissimus edocuit: vt cæteris prisco tempore Patribus moris fuit. Aut dent nobis apud ipsum Augustinum, aut Possidium in Catalogis operum eius studiosissimè elaboratis, vel leuem regulæ scriptæ mentionem; quod argumentum euidenter conuincit Augustinum nullam scripsisse regulam discipulis suis: saltem ex sententia Pennotti, vt suprà notauimus §.4.n.5. huius Apologicæ responsionis. & inde est quod D. Illefonsus, ac cæteri, qui de Donato agunt (M. Maximum excipio) regulæ Augustinianæ à se in Hispanias inductæ non meminerint. Maximus verò nomine regulæ S. Augustini non quidem scripturam aliquam intelligit, sed modum, normámque viuendi viua voce ab Augustino suis traditam, quæ sanè pro temporis feruore, rigorosa admodum esse credenda est: & idcirco mitigari postmodum potuit à S. Donato, vt frigidiori regioni, qualis est Hispania, respectu Africæ, adaptaretur. Regula verò quæ nunc præ manibus est, ex epistola 109. extracta videtur, in qua variato sexu continetur ad verbum; estque quædam instructio vitæ Sanctimonialium, quam illis occasione sumpta à controuersia, quam cum Præposita habebant, præfigere studuit; vnde nihil in ea de Presbyteris, Clericis, aut Prædicatoribus agitur; & si de vno Presbytero mentio fit, is ipse conuincit regulam fœminis fuisse conscriptam; nam præcipitur plus obediendum esse Presbytero, qui omnium curam gerit, quàm Præposito: quod in viris locum non habet; cùm Præposito præ omnibus obediendum sit: bene autem in fœminis, quibus vnus præficitur Presbyter, præ regulari Præposito obediendus. Aut monstrent quis vnquam fuit ille Presbyter Canonicis aut Eremitis supra regularem Præpositum eis datus? Quod si quem finxerint, ostendant vnde id promant, nam sine authore audiendi non sunt. Hinc est quod regula ex epistola confecta mitissima sit, vtpote fœminis fragilibus data; & forsan quæ non continebat vniuersam regularium actionum institutionem, nimirum epistolari tractationi minùs accommodam. Quod additur de Seruitano Monasterio facile soluitur, si dicamus duo fuisse eiusdem nominis tunc temporis in Hispania, alterum ad præscriptum D. Augustini, alterum sub regula D. Benedicti militans; nec mirum, cùm æuo illo vsitatissimo vocabulo vniuersi Monachi *Serui Dei* nuncuparentur. Nisi mauis Cœnobium à S. Donato fundatum anno Domini 575. post aliquot annos regulæ S. Benedicti se subdidisse, sub qua reperitur Abbas Seruitanus anno Christi 590. quod satis verisimile est, cùm olim nemo ex Monachis diuersitatem ordinum affectaret, sed perfectionis faciliùs inuenire viam. XXI. *Ad 11.*

Quantum dissimulat antiquitatis notitiam, vt inusitatum sibi videatur Monachos ad Clericatum è Monasterio abduci, etiam violenter solitos. Scio Pennottum id non ignorare, qui sæpe in Tripartita sua, adductis etiam sacris Canonibus in medium idem inculcat. Ergo M. Maximum è Monasterio ad Archidiaconatum Cæsaraugustanum, indéque ad ipsam Cathedram abduci, nemo mirari potest. XXII. *Ad 12.*

Quid si identidem scriberent Scriptores Classici? Certè S. Isidorus id habet in Chronico, quod Lucas Tudensis, iussu Berengariæ Reginæ recensuit; & ipse Tudensis (seu Tuditanus, vt Pennottus vocat) cui etiam multum pro meritis defert, eidem subscribit, & quod caput est, D. Ildefonsus in Continuatione Isidoriani Chronici. Anno igitur Domini 606. Machometus Pseudopropheta in Hispanias irruit, commercij & prædicationis prætextu; sed inde Isidori Hispalensis opera cum verecundia eiectus est, qua de re, Deo dante, dicemus in Comment. ad M. Maximum, quos propediem paramus. Atque hæc quidem pro defensione ipsius pro nunc sufficiant. XXIII. *Ad 13.*

Contra Eutrandum nihil affertur, quod nos premat; quandoquidem non asserimus XXIV.

Antipodosim suam ipsum adhuc Diaconum elaborasse, nec in exilio: nihil horum in epistola cōtinuationis eius deducitur. Cùm verò asserit produxisse Antipodosim vsque ad æram 963. æram cum anno confundit, vti multos suorum temporum fecisse eruditè notauit Ambrosius Morales in suis Antiquitatibus Hispaniæ. Porrò Bonifus Toletanus Antistes, cuius Eutrandus Subdiaconus fuit, non est eius nominis primus, qui anno Domini 863. electus fuit, sed tertius electus Toleti anno 946. quod expressè notauit Iulianus in Chron. eo anno, inquiens, *Electus erat autem Bonifus tertius; sub hoc fuit Subdiaconus Eutrandus, vel Luitprandus Ticinensis, historiarum scriptor haud ignobilis, & pariter Poëta excellens.* Eius verò Chronicon non potuit Calderon cudere, vtpote ad cuius manus non peruenerat, sed epistola nuda. nec enim P. Hieronymus de la Higuera Morillo Eutrandum communicauerat, à quo P. Calderon Dextrum & Maximum accepit, non quia spuria iudicarentur ab illo, sed quia tædio plenum erat tot exempla manu sua exarare, quot à diuersis amicis seu doctis viris quotidie ab eo exigebantur. Frusta varia communicauit multis pro cuiusuis indigentia: vti Sandoualio Episcopo Tudensi, Gasparo Machado, & aliis; Patri verò Gabrieli Vasquez epistolam Eutrandi dedit, quod multum ad fauorem Elipandi Toletani Archiepiscopi conduceret in quæstione de Filiatione Christi ad 3. p. D. Thomæ tom. 1. vnde, vt credo, eam quidam sumpsère ad fauorem Chronici Dextri.

XXV. Reliquum est, vt verbis Bernardi mei finem imponam huic tractatui, quibus ipse Apologeticam epistolam ad Abbatem de Præmonstrato scriptam clausit: quæ inter suas est 252. *Cùm hæc ita se habeant, non est quod de nobis queri debeatis, cùm iustiùs nos de vobis, vt apparet, queri possimus. Reliquum est, vt diligentes vos diligatis, præsertim soliciti seruare vni-*
Ephes. 4. *tatem spiritus in vinculo pacis. Ego autem* (Pater) *quidquid faciatis, decreui semper diligere vos, etiam non dilectus. Occasiones quærat, qui vult recedere ab amico; mihi studij est & erit, nec cuiquam amicorum iustam in me discessionis causam dare, nec scrutari in alio, quod hoc quidem fictæ,*
Isai. 41. *illud verò neglectæ amicitiæ sit. Et quia secundùm Prophetam, Glutino bonum est; soluere, vel potiùs abrumpere vos poteritis, sed non me. Adhærebo vobis etsi nolitis; adhærebo etsi nolim ipse.* quandoquidem *si insipiens fui, vos me coëgistis*, cuius scilicet maceriam etiam admoniti abrumpere conati estis.

INDEX

INDEX LOCVPLETISSIMVS EORVM, QVÆ TVM IN COMMENTARIIS, TVM IN CHRONICO DEXTRI CONTINENTVR.

Notularum, quibus in Indice vtimur, expositio.

A. C.	id est	Anno Christi.	Apol,	id est	Apologia.
Dex,		Dexter.	1. p.		Prima parte.
Com.		Commentarius.	2. p.		Secunda parte.

A

Ab

Ac

Ad

Æ

Antima

Baptismus

Cantabri

Toletanum

Index rerum memorabilium.

Cr

Ct

Cu

Cy

D

Da

Decentius

Index rerum memorabilium.

Ebura

Ho

Hu

Hy

I

Ia

Vnde

Lucia

Marcus

Meco

Me

Mi

Mo

Mu

My

N

Na

Ne

Index rerum memorabilium.

Xx Paulus

Sergius

Index rerum memorabilium.

Index rerum memorabilium.

Ti

To

Tr

Tu

Victoria

REMIS

REMISSIONES GEOGRAPHICÆ
QVARVMDAM VOCVM MODERNARVM VRBIVM, ET LOCORVM, DE quibus in Dextri Commentariis mentio fit.

Quare singulas in Indice principali.

Yy Lerida,

Remissiones geographicæ.

SANCTO

SANCTORVM NOMINA, DE QVIBVS IN HOC OPERE MENTIO FIT, IN FORMAM Kalendarij digesta.

Quare ipsa seorsim in Indice principali.

IANVARIVS.

4. S. TItvs Episcopus Cretensis, Prædicator Hispaniæ.
7. S. Iulianus Episcop. & Martyr, discipulus S. Petri Apost.
Et S. Felix Episc. cum sociis, passus Heracleæ, Martyr.
12. S. Archadius Martyr Vrsaonensis.
14. S. Euphrasius Episcopus & Martyr, discipulus S. Iacobi.
Et S. Clarus Diaconus Martyr Carthaginensis cum sociis.
18. Sanctæ nouem Virgines & Martyres, & sorores, Belcagiæ.
19. S. Germana Virgo & Martyr, soror S. Quiteriæ.
21. S. Fructuosus Episc. & Martyr Tarraconensis, cum sociis.
22. S. Vincentius Leuita Cæsaraugustanus, & Martyr.
Et SS. Vincentius, & Orentius & socij, Martyres Pacenses.
27. S. Ananias & socij, Martyres Iuliobrigensis portus.
Et S. Theodosius II. Episcopus Barcinonensis.
Et S. Datiuus & socij Martyres, Aquis Quintianis.
28. S. Tyrsus Toletanus, cum sociis, Apolloniæ occisus.
Et S. Valerius Cæsaraugustanus Episcopus.

FEBRVARIVS.

1. S. CÆcilius Episcopus Iliberritanus Martyr, cum sociis.
2. S. Cornelius Centurio cohortis Italicæ, Episc. Cæsareæ.
3. S. Hypolitus Episc. Carthaginensis, cum sociis, Martyr.
6. S. Saturninus Martyr Vianensis, cum sociis.
Et Sancti Martyres eorumdem nominum, Arteolæ occisi.
10. S. Sother, Virgo & Martyr Romana, Palemonæ occisa.
11. S. Calocerus Episc. Rabennas, S. Iacobi discipulus.
12. S. Eulalia, Virgo & Martyr Barcinonensis.
Et S. Modestus & Iulianus Martyres Carthaginenses.
14. S. Vitalis Archipresbyter Toletanus, cum sociis, Martyr.
Et S. Dionysius cũ socio, Martyr Rhodensis.
16. S. Onesimus Episc. Pauli discipulus, Prædicator Hispaniæ.
17. S. Donatus & lxxxviij. socij, Martyres Concordienses.
23. S. Florentius Hispalensis Confessor.
26. S. Fortunatus cum xxviij. sociis, Martyr Vxamæ-barchæ.
28. S. Macharius & socij, Martyres Hispalenses.

MARTIVS.

1. S. DOnatus, Martyr Carthaginensis.
Et S. Iscius Episc. discipulus S. Iacobi, Martyr, cum sociis.
Et S. Leo, & socij, Martyres Vrsaonenses.
Et S. Antonina, Virgo & Martyr Cæensis.
2. S. Absalonius cum sociis, Martyr Augustobrigensis.
3. SS. Emetherius & Cheledonius, Martyres Calagurritani.
Et S. Marinus miles Hispanus Cæsareæ occisus.
Et S. Luciolus & socij, Martyres Eburenses.
4. S. Pius & socij, Episcopi & Martyres apud Peñiscolam.
5. S. Eusebius Palatinus & socij, Martyres Metellinenses.
8. S. Asturius Serranus, Episcopus Toletanus.
9. S. Pacianus, Episcopus Barcinonensis.
11. S. Alexander filius Simonis Cyrenens. Martyr Carthag. cum sociis.
Et SS. Martyres Carthaginenses Heraclius, & Zosimus.
14. S. Alexander Martyr Pydnæ.
15. S. Victoria, Virgo & Martyr Cauriensis.
17. S. Maria Ancilla, Virgo & Martyr Verobiscensis.
21. S. Philemon & Domninus, Martyres Carthaginenses.
22. S. Paulus Sergius Episcopus, Prædicator Hispaniæ.
23. S. Domicius, Martyr Tarraconensis.
Et S. Felix cum sociis, Martyr Carthag.
26. S. Theodorus Episcopus Cæsaraugustanus, Martyr, cum sociis.
Et SS. Montanus & Maxima, Martyres Syrmienses.

APRILIS.

MAIVS.

IVNIVS.

IVLIVS.

Et SS. Pro

Sunt & alij multi, quorum nomina ad Kalendarij formam reduci nequiuerunt, quòd eorum dies fastos compertos necdum habeamus; quæ tu candide Lector, in Indice facilè reperies: & cùm fastos ipsorum inueneris, suis locis annotabis.

FINIS.

Quarto
D
11
.H56
1627
c.1

6239880
13Jy16

18.B.

